aúgen-anona-anon-aimma

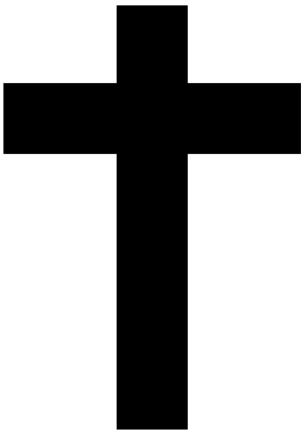

Genesis 12-22 and The New Testament in the Usarufa Language

of Papua New Guinea

aúgen-anona-anon-aimma

Genesis 12-22 and The New Testament in the Usarufa Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen na sampela hap Buk Stat long tokples Usarufa

copyright © 1980 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Usarufa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
0cfecb85-a1ae-5e2f-a3f0-4c221d1d6c84

Contents

Áaimo Ataáraine 1
Máátiyu 17
Mááki 94
Arúke 133
Yóáane 216
nôrabi urááqtaba (Apótoro) 271
Arómani 346
1 Korítiani 377
2 Korítiani 409
Karétiani 429
Ipítiani 440
Pirípiani 451
Koráátiani 459
1 Tetaróniani 467
2 Tetaróniani 473
1 Tímoti 477
2 Tímoti 485
Táátati 491
Pírímoni 495
Íbaru 497
Yêmiti 522
1 Pítaa 530
2 Pítaa 540
1 Yóáane 546
2 Yóáane 554
3 Yóáane 555
Yúti 556
Arébárétiani 559

Áaimo **Ataá**raine
12

Îtogo Abaramma Aáyaraiye

1 Yawe Îtogo Abaramtaba téna, “Enamááqa, ení wayukagara, enaponi wayukagara yuwéya kemó emmó arátenna mararaqa wao.
2 Kemá emma mamá ení márúqa anómma aurakeqa emmá atimua uyakanune. Ení awîqa mama anóni ona, abo emá yeráwápímmá atimuka inone.
3 Náyumo atimuqó uyakainomma kemá atimu umayike, abo náyumo taiáimo umakaiyamma kemá taiáima umayikanune. Abo máte kayuka mamárábímmá ekáké kemá atimuqá umayikanune.”
4 Abaramma tébéniqa tenikara móra tiyapa (75) auqa keena, Yawe Îtogo timamiteni-umá Abaramma Áráni maruqa yuwéna witana Rotima Abaramte uraiye.
5 Abaram wení áanáqa Táraigara, wení ábákoni áanine,* máten-otamo yemó aikumarakaraq abo Árániqo aikuyikara mayai wayukagaraq yiwiqmena Keinen mararaq marena uraiye. Abo yeráwáqá mareta Keinen koyarae.
6 Mikánábímá Keinen marabimma wayuka maawata, Abaramya mareta Keinen marabi wéqéta Tekem maruqa anón tayaipi Móre aukapa koyarae.
7 Yawe Îtogo Abaramka páquma weka téna, “Ení iyápórawaqa kemá ma-márá yimenune.” Miráitana, Abaramma Yawe Îtogoka yaare mika tarouraiye.
8 Mikákémmá, Abaramma maréna Beter aabaumo utai aitabaqa uraiye. Aabaumo kuperaibaqa Beteriye, aabaumo utaibaqa Ááiye. Mami kaya marukoni aukapimma wení yuwaiq-namma uraiye. Mika Abaramma Yawe Îtogoka yaare tarourena monoqá timakaraiye.
9 Abaramma mikáké kómarena Négébé wiwiuraiye.

Abaramma Páqyakana Îtipi Maínenaq Kukaiye

10 Mitupaa Keinen marabi koyaimmá aayawa maeuraiye, aayawagómá anónikeitaba, Abaramma maréna paaqyakanabi Ítípiq mainena kukaiye.
11 Ítípiq wemá koyanekeena aanakomma Taraitaba tena, “Kemó aonaunama emá kateko ínímmá maane.
12 Ítípiq wayukama emmó aoneta, yeráwáqá miráitinoe, ‘mami nínímmá wenánáre.’ teta yeráwáqá kemmá tikameta emmá paa-ayuwaiya mainone.
13 Kemá wení amanaqune tinata, abo kema enauyawataba iraqoniqu matiketa tiyuwaiya enáitaba maeno.”
14 Aanibo Abaramma Ítípiqo witana, Ítípi wayuka wení aanaqa aonama aara-urane tirae.
15 Abo miráitana, Peroni anókayuka wemmá aonama aara-urane téta Peromma timamituweta awiqmeta Peroni naaupa urae.
16 Mamin-initaba Peroma Abaramma iraqoni keuyakena anaégáráq awai típítípiráóqá, mémeraoqa, purumakakáwáqá, pááqya ótirawaqa kémórórawakaraq, mayai wayuka, aaragáráq waagaraq amikaiye.

---

* **12:5:** Aran Abaramni abakowe

17 Peroma Abaramni aanaqa mayai aitaba Yawe Îtogo tawi gari yuwaitana
Perogara wení wayuka-annabi kukaiye.
18 Miráitana Peroma Abaramma áyarena tiraiye, “Emá nóra umatikano?
Nóraitawa emá íma enánáre teq timatimikano?
19 Nóra-itawa emá wetaba ketímánáre tenara, ‘kemá awiqma ketínári
urauno’? Abo îbeqa manna enánáqibo, awiqme kówao!”
20 Abo Peroma wení anó kayuka timayimitata yerawáqá Abaramma
wakuyakawana wení aanakara máten otakaraq kemayena kouraiye.

13

Abaramya Roti Óqkaqokaq Urááye

1 Abo Abaram maréna Ítípike Négíbi utaiye, wenánákara mátetataqo wemó
makai-kara, abo Roti wete utaiye.
2 Abaram anón otanaqa aukaiye, wanitibi wakara, yaugara.
3 Mi maruqa Négibikemma wemá maréna marutaba marutaba wéqéna
Betel kaya (2) marukóni aukapi (Bétérikaraq Ái) emó-urai nakumorakaraq,
yaaremo tarourai marukaq.
4 Abo mikáqá wemá Yawe Îtogoka monoqá tiyakaraiye.
5 Abo Roti Abaramtemo uréré-émaimma wegáráq, poiyamma, wení nétuya
yuwaiq-namma makaiye.
6 Abo yenákámó mi-mórábímmó maiyoyamma íma marago kanaraq
umayikaraiye, yenákátí kurubi wákáwáqá anó powata íma mimorabi mae-
waniq uráye.
7 Abo uniti áiqaimma Abaramte Rotini mayai wayukati aukapi páquraiye. Mi
kánábímmá Kénánni wayukagaraq, Pérégít wayuka yeráwákáráq mi marabi
máqe-urae.
8 Abo Abaram Rotitaba tiráiye, “Kerátámá morá-naemuye, kerátátí
aukapikaraq, kerátátí mayai kayukabimma, keta uniti áiqaimma íma ténátae.
9 Anó maranamma kerátáyábá paa-maiye. Miráipowaka kerátá ókaoka-
óyúye. Emá ayáánepaq winaqá kemá ayáánurapaq wonune. Emó
áyáánurapaqo winaqá, kemá ayáánepaq wonune.”
10 Roti múte aonama Yótén máte aruma nonárári-uráitana abo aonaraiye.
Yawe Îtogoni yoka (Ítén yomma) éna Ítípíq Naer arura itana aonama
Yówa aukapa-yukaiye. (Minna-íma Yawe Îtogoma Totomkaraq Komoraqa
yikamma tawitawa urai-tupae.)
11 Abo Rotima wetábá mátemma Yotenni aruma auyatuwena abo maréna
aabaumo utai ááyápáq uraiye. Mikáké kaya (2) naka kúyotoqo émáyámma
yatáqma ókaoka-uraye.
12 Abaram Kénánni marara maitana, abo Rotima aru marukarawa-koni
aukapi Yóten arugomma Tótom waqoka mainena wení nétuya terinamma
uraiye.
13 Totom wayuka anómma Yawe Îtogoka tawi aaima ke-eta kumiq aaima
uyakarae.
14 Rotima ayuwéna Abarammo kégoimma, Yawe Îtogo Abaramtaba tiráiye,
“Múte auramma aonama áubáqá, anaaépaqa, aayánepaqa, aayánurapaqa, máte
aukapaqa máánarakemma aonao.
15 Mi-máte márámó emó aonanna kemá, ení iyápórawakaraq emá ákapaq
aménúne.

16 Kemá ení íyápó-anna mama taíbariq-ona maragoni káitora íyáta abo íma
wayuka yorautinoe.
17 Kómare-keewe maragoni ayátákaraq wení awaraqa kemó îbeqo emmó
amunna marama aonao.”
18 Miráitana Abaram wení netuya térínámmá yawítímena maréna Mamrini
anó owak yarawakoni waqoka Íbáróni mainena uraiye. Mikaq Yawe Îtogoka
yaare tarouraiye.

14

Abaramma Rótimma Mamá Ayukaiye

1-9 Mi-kánábímmá tiyaakagaraq kaya (12) aukomma Kinirawakaraq yetí
wayuka Ketoraomani aménápá maqe-urammanibo tiyaakagaraq kaumo
(13) auqo keimma yeráwáqá Ketoraomama aaiqa uyakaneta-urae. Móra-
tiyapa (5) kinirawaqa yetí áái-wayukate yagarotareta Títími arubi aiku-
tae, (Mipimma karakébarai unokoni arubine). Tiyaakagaraq kayaté kay-
ate aukomma (1) Ketoraomagaraq kinirawaqa kaumo (3) ano maruka
kíníráwáté yagarotareta aaiqa-umá móra tiyapa kini-rawaqa kótárae, repaim
kayuka Átíróti Kanaim-kene, Yutim kayuka Amkene, Imini kayuka Kíríatam
arubikékáráq.

Orim kayuka Tiya aita marukake abo maréta yeráwáqá Eriparani
kammáq-makoni awaba waqókáq áwátáq-urae. Mikákémó yemó yauwékámmá
maréta tiyánepaq En-Mitiba yirae (mimaruqa îbeqa Katetire kete) abo
yeráwáqá Áméréki kayukati máte-maragaraq abo mirauma Ámóri kayukamo
Ayayona Tamaqo máqe-mamma yikama-táwitawa-urae.

Abo Tótómqo, Kómóraqo, Ámaqo, Yiboikaraq, Berati kinirawaqa yetí ai-
wayukate yakarotareta Títími arubi aaiqa yokauma yitauqa-yuqmeta yau-
rae, Érémqo, Koimiqo, Tinakaraq Éráti kinirawaqa aaiqa umáyikaneta, móra
tiyapa (5) kinirawaqa kayaté-kayate (4) kinirawaqa umayikaneta.

Amurapema Tína waykatí kinie, Ariokima Éráti kayukati kinie, Ke-
toraoma Éréma kayukatí kinie, abo Titarima Kóími kayukatí kinie, Mami
káyáté-káyáté (4) kíníráwáqá maréta-wurae móra-tiyapa (5) kinirawaqa aaiqa
umayikaneta. Mi kíníráwáqá, Berae Tótom kayukatí kinie, Timepae Yíboi
kayukati kinie, abo Berae Yowa kayukatí kinie.

10 Títim arubimma ano kaaweq* maikaraoko óriq uraitana abo minnamo
Tótomkaraq Kómóra kinirawaqo kówata mátemma péqmareta anubata-owata,
abo yaaima wayukarawaqa kaaweq maiqnobata metéqéta-ureta minnobaq
pukae.
11 Kayaté-kayate (4) kinirawaqa Tótómkara Kómóra kayukatí máte-otakaraq,
máte-awaqa maméta kourae.
12 Yeráwáqá Rotimma Abaramni anówaiko-powata wení ótakaraq wemma
awíkae Tótom máqe-emaitata.
13 Móramo (1) peqmarena yiwaigomma, Íbaru naaqa Abaramma
timamikaiye máte-naimo paqima. Mikánábímmá Abaram Mámrini anó owaka
yarawakoni waqoka máqe-uraiye (Mamri Amori nare). Mámri aunabakarata
kayaqá (2) yikaraiye, Etikorogaraq Ana. Mami kaumo (3) watanonnama
Abaramte yakarotárae.

---

* **14:10:** kaaweq: kumayu káwéqá ammó awiqmakedamo atima óqtammo mammá-karapa kawere

14 Abo Abaramma wení anabaomma awíqma yetí anna-naka urae, mami-
naimo keitena wemá kaumo ateretikaraq tiyaakagaraq eitiqa (318) aaiqa-
iwayuka mátemma wení naaupaqo páquramma yááyama aikutena, abo Téni
waoka uréta yetí namuro kayaté-kayate (4) kinirawaqa wakae.
15 Noka-nawataqa Abaramma wení aai wayuka yaika-umá-yíkárena
yíkaminena-itata kayaté-kayate (4) kinirawakaraq yetí aai wayuka péráwana
Abaramma waqmena mirauma Ópa tiyánepaq aukapaq Támátikati koyarae.
16 Abaramma yauweqma máte notakaraq, Rotigaraq, wení ótakarate,
aararaókáráq, yaimma wayukagaraq, yiwikaiye.
17 Abarammo aaiqo-umámo Ketoraomakaraq wetémo yakarotará kini-
rawaqa kégotamatuwaimma, Tótomuke kinigo Abaramma Taba arubi yiréna
aonaraiye (minna kinirawati aruwe).
18 Miráitana Tárem kayukatí kinigo Metiterekimma aawakaraq wáénigaraq
Abaramma mamá-ámíkaiye. Métítérékima uyátámaqma Îtogoni mono-
naaupaq mayai-naare.
19 Métítéréki Abaramma atimuqá-uyakena tiraiye, “Uyátámaqma Îtogo
maragárá wîyomo taroqurai Îtogo Abaramma iráqoni-uyakaniye.
20 Amuramu-uyákao uyátámaqma Îtogoma noitababiyabo wemó aawaqna-
ita abo aaiqo-umá ení namuro kótámakonna-aitaba.” Miráitana Abaramma
máte-tatapikemma, móramora (1) máte-tiyaakabikemma Métítérékimma
amikaiye.
21 Tótomke kinigo Abaramtaba tiráiye, “Wayukarawaqa ketime mátetataqa
etábá mayao”.
22 Abaramma anonna-uraiye, “Kemá uyátámaqma Yawe Îtogoka ketí
tiyaamma tikaq maraune, wîyokaraq maramó taroq-urai Îtogoka abo kemá
araimma-tiyakaune,
23 Kemá íma-mórayataqa (1) ketábá mayánúne, íma móraqamma (1) keboqya
tatagarare, kemá óta-naaqa aurakaune wemá timáti-kaiyaba.
24 Kemá kimmora ketí aaiq wayukamo nátúwá nawaka kanaráré-ténúne.
Abo náwamo ketémo uraiyamma Ánamo, Étíkoragaraq Mamri paa yiyuwaiyata
yeráwátí ótamma-máyátao.”

15

Îtogo Áatimá Abarámte Yarutaiye

1 Aaiqa umá ánátatuwena Abaram yitana, Yawe Îtogo kainapaq wekáq
páquma tiráiye. “Íma ikatí-uwo kemá ení weyure abo ení amuyataqa anón-
uramma aménúne.”
2 Mirátitana Abaram ténа, “Anómo uyátámamma Yawe Îtogo nóina emá
timinónó kemá íma iyápó makaunabowana Éréyáti Tamatikatike ketí máte
notamma kemó makaunna mayániye?”
3 Abo Abaram ténа, “Emá íma iyápó timikanabowana ketí mayái naako
ótamma abowání-iniye.”
4 Miráitana Yawe Îtogo Abaramtaba tiráiye, “Minaaqa íma abowání inibo
enarupiké ení iyápógo máte notama abowání iniye.”
5 Yawe Îtogo Abaramma awiqmena máápa Abaramma yaubarena abo
timámíkaiye, “Mute aabayápáq wîyokarawaqa aonama abo yorautuo, kanarárá
yorautínónópo.” Abo wemá timámíkaiye, “Éní iyápó-anna mirárá-ínóe.”

6 Abaram Yawe Îtogotaba araine-tiyákáitana, mináítábá Îtogo Abaramtaba arupúnáre tiraiye.
7 Yawe Îtogo ókaraq Abaramtaba tiráiye, “Kemá Yawe Îtogomo Úúqo Kárítián-kayukabike mami márá áména abowání-ikaeteq awiqme-iraune.”
8 Abo Abaram ítáráiye, “Anommo uyátámáqma Yawe Îtogo, kemá mami márámó araimma abowáníqo-onunna, naara-umá itéqa-óné-onuno?”
9 Yawe Îtogo anónná-uráiye, “Nateqá purumakakáráq, mémekaraq, awai típítípíkáráq mátemma kaummo (3) áúqó-uráiyamma mamé-iyo. Óqa máágárá, paaya numa mamé-iyo.”
10 Abaram mimátémmá maména wekaq-iráiye, abo Abaramma máte kamma aukapike ataqma ókaoka-uráiye. Numarátámá paa-yukaiye.
11 Abo akikíráókómá arabéna kúmókumo mami áráq wákátábá itana Abaram yikamma wáréwara-uráiye.
12 Minnámo aabaumo kuqperaitana Abaram púkímma-waguráitana mikákékámmá anó kumayuyatako wemmá yawaq-uyakaraiye.
13 Mikaq Yawe Îtogo Abaramka tiráiye, “Ení iyápó-anna óq marabi namu-wayukara ínówe, mi-marabi kayukati kakobe maiyata kayaté-kayate antreti (400) auqa tai aaima-umáyikainowe.
14 Miráíyaq kemá mi káyúkámó kákóbérammo náyumo umáyikaiyamma meyámma ánná-yíménata abo mikákémmá ení iyápó-anna anó notakaraq mi márúqá yuwéta yawinowe.
15 Abo emá (Abaramtaba téna) amurámuyatapi ayátágana matuwé emá púyínata abo utayákainowe.
16 Kayaté-kayate antareti (400) auqa yáwínata* ení iyápó-annama yauwéqme Kéinan yinowe mina Amoraiti kayukati kumi-aaimmo yemo-uramma íma ari-uráiye.”
17 Minnámo aabaumo kupéráimma kumayuqá áúráitana Abaram aonaimma úmúpi iragó-tinibike irá-kamá yupayo-umáena kéqókéq wámmó Abarammo karama yáíka-umárái aukapi yáuraiye.
18 Mitáo Yawe Îtogo Abaramte aamá tima-yarutuwena mirá-tiráiye, “Kemá Ítípike nokómmá maréna Ípáráiti anoo nokaq mami márá ení iyápó-anna yiménúne,
19 Kéni anna-kayukae, Kénat anna-kayukae, Kátmon anna-kayukae,
20 Éti anna-kayukae, Périt anna-kayukae, Répa anna-kayukae,
21 Ámóri anna-kayukae, Kéinan anna-kayukae, Kírígati anna-kayukagaraq Yébuti anna-kayukatí maramá kemá aménúne.”

16

Ágaya Ítímaeriye

1 Anyie-téna, Abaramma aanako Tárái íma iyápó aakama amewani-uráiye. Miráitana Tárái wení mayai inaru Ítípike aawiqa Aagamma makaiye.
2 Abo wemá Abaram-taba téna, “Yawe Îtogo iyápómo akáímó anamoriq umatikaiye. Uréya ketí mayai inarukote waténana iyápó ákáma timíno.”
Abaram kanaráré téna, Táráitaba tiráiye.

* **15:16:** Kayaté-kayate anna-kayukamo paqiyapike.

3 Abo Abaram Kéinan tiyááka (10) auqa umátúwaitana wení aanako Tárái
Ítípike wení mayai inaruma Aagamma awíqma awaikomma amikaiye.
4 Abaram Ágate wataitana, Ága amukarari uráiye.
Minnámo Ágamo amukarariqo kéena wení ánákomma Taraimma aonama
wemá mémápáq-yukaiye.
5 Miráitana, Tarai Abaramtaba tiraiye, “Emá mami úqmá abowání inone,
kemó mamirámó Ágamo umatikaimma kemá ketí mayai inaruma enayápi
makaunana, abo íbêqa wemá aonaimma amukarariqo ikakemma aumamé-
uyéna kemmá aonama wemá mémápá yuwaiye. Yawe Îtogo eqkáráq ke-
qkaraq aukapi yainaniye.
6 “Ení mayai inaruma enayáápi maiye,” Abaram tiráiye. “Nóra-áaimmo
auyanammo íténanamo kanaaraqo ína-áaimma umákao.” Tarai tai áainuramma
taroqumákáítana, Ága ayuwéna kouraiye.
7 Yawe Îtogoní énítóré (30) Ágamma kaqmáápa poqnokóní waqókaq
aonaraiye. Mi póqnómmá, Túwa wí-áákóní aukapaq waiye.
8 Énítóreko téna, “Ágao, Tarainí mayai inarugo emá nákakena iréya, nákaraq
kewono?”
“Kemá ketí kawaa inimma Táráinopake péqmare kégoune,” Ága anónná-
uraiye.
9 Mirá-titana, Yawe Îtogoní énítóreko wemmá timámíkaiye, “Yauwéqma
Táráinopaq uréya abo wení aamá waraao.”
10 Ókaraqa Yawe Îtogoní énítóreko tiráiye, “Kemá ení iyápó-anna mama
néturiq umáyíkánata íma wayuka yorautinoe.”
11 Yawe Îtogoní énítóreko keqnámmá Ágataba tiráiye, “Amukaraq emá íbêqa
mannabowa emá inamaí akainone. Emá Ítímairiye-te* áwîqa yamamiyo,
mináaitaba Yawe Îtogo ení uqmamá ítáyamena emmá áwáqnaiye.
12 Wemá Ítímairi abáq íyáká umá maniye, wemá máteq kayuka aaiqa
umáyikainata abo máqte kayuka wemmá aaiqa uyákainoe, wemá nékaq
ataaramá wení arainibike maniye.
13 “Yawe Îtogoma Aaga Er Roi awiqa amikaiye, minná miráténa, emá Îtogo
kemmá timóné, abo yabitikane,” Agaa tiráiye. “Kemá íbêqa puqkónáq-únapike
páá-maune, kemó timónai Îtogomma aónatuwaune.”
14 Min áítábá, mi póqnókómmá Bíyá Ráqá Rói áwîqa keyae, Kátétikaraq Báréti
marukoni aukapi íbêqa páá maiye.
15 Miráitana, Aaga inámáí Abaramma ákáyamikaiye, abo Abaramma
Ítímáiriye áwîqa miníyápógómmá yaamámikaiye.
16 Abaram éítiqa tenigaraq móra tiyapakaraq móra (86) auqa keitana Aaga
Ítímáirimma ákáyamikaiye.

17

Aummó Karain Aimma Timá-yarutaiye

1 Ánibo Abarammo náinia tenigaraq náinia (99) auqo kéitana Yawe Îtogo
wekáq páquréna tiráiye, “Kemá Îtogo Wenóqyae, máte-tataqó taroq-innapímmá
kekáq amakakí-uréyá íráqó-maiyatapi máo.

* **16:11:** Ítímairiye awikoní áimma, minná “Îtogo itatimiye”.

2 Kemá eté ketí aama-yarutuweka abo emá nétu íyápó-ánná aménúne.”
3 Minnámo kéitena Abaramma óipake Îtogoka marabí awautaitana abo Îtogo
tiráiye,
4 “Kemó-itaqá pórómáti eté kemá umátuwaune. Emá nétuqya maruti yibowá
máinone.
5 Íma ókaraq Abaramue áwîqa yainowe, íbêqa ení augen áwîqa Abara-ámue.
Kemá emmá nétuqya maruti yibowámó áúrákáúná áitaba,
6 kemá emmá maamá iyápó-anna néturiq uyákána mayáínóne, ení iyápó-
annarawaqa anó maruqa áúráíyata abo kínirawaqa epíké páqinowe.
7 Kemá ketí pórómáti yabíyénana matúmatu-íníye, eté ení iyápó-annaraokaraq
abo yetí iyápórawate, kemá ekáráq ení iyápó-annarawatí Îto mánune.
8 Máte Kéinan marabimmo íbêqo namuq nákáq-umá mánna kemá aménúne.
Mi mará egáráq ení iyápó-annatí mara ákáqpaq aukiniye, abo kemá yeráwátí
Îto mánune.”
9 Abo Abara-ámma ókaraq Îtogo timámíkaiye, “Emá aamó-tima-
yarumakaunnamo timámunna waraó, ekáráq ení iyápó-anna mikáqo páquqteta
wínómma miráoro.
10 Maminná ketí yarumata-aine eté abo ení iyápó-annamo, mamin aimmo-
yarumatamma kéráwáqá yabíyéro: Máte inamáí árákáráwáqá ibôwáqá-
umáyikao.
11 Emá ení aukoni kebó-áúwárátí kárama awaméká-maraó abo mami
áwáméqá kerátátí áúkápimmo timá-yarúmakauyane.
12 Minnámo epikémmó máte inamái árákáráwáqó páquqteta-yínómma
ibôwáqá-umáyikao náwamo éítiqa (8) kanamo-kéinna, náyumo ení náupaqo
páquráiyammo, yaurákémmó ópaq nakake mayaniq-urénagaraq nayumo ímo
epíkémmó páquráínae.
13 Emá ibôwáqá-umáyikao nayumo ení náupaqo páquráinnakaraq, emó ení
yaurakémmó meyání-uránae. Ketí yarumatan-naiko eté awaméká matúmatu-
íníye.
14 Náwamo ibôwáqó ímo-uráinna waraowaqa timákáíyata ketí wayukabike
kóíno, wemá ketí yarumatan-aima arátuwaiye.”
15 Îtogo ókaraq Abara-ámma timámíkaiye, “Íma emá ókaraq enánáqa Táráiye
tiyó, íbêqa wenáwîqa Térae maniye.
16 Kemá atimûqá-uyákánana abo wemá iyápó ákáma amíníye. Kemá
atimûqá uyákánana abo minná wemá anó-marukarawatí yinówa mániye,
kínirawaqa wení iyápó-annaraopike páqinowe.”
17 Abara-ámma marabí ótípake awaúténa wíráke-ena abo we-áímmá tiráiye,
“Kanaraq móra antareti (100) auqo-uráínna-nako iyápó máyání? Kanaráq Téra
náínia teni (90) auqo-uráimma páá iyápó ákání?”
18 Abo Abara-am Îtogomma ítáraiye, “Táyánámmá-itáúnna emá ketí iyápó
Ítímaerima amammá ámínó?”
19 Mirátitana Îtogo ténа, “Ímiye, Téra inamáí akama amíníye, abo emá
Áítíkiye-te* yamáminone. Kemá weté ketí yarumakaunna-aimma maamá-
páqonune, mami yarumata-aimma ekáráq ení iyápó-annabi matúmatu
keráwáté iniye.
20 Abo kemó Ítímaeritabamo itáúnama emmá ítáyamenune. Kemá áráimma
íráqóni uyákanune. Kemá táíbaq améqa abo kemá ókaraq táíbaq iyápó anna

* **17:19:** Áítíkiye áwîkoní ááimma, minná “wírae”.

aménúne. Wení tiyákagaraq kaya (12) íyápóráwáqá móramora ááiti-anómma auráíyana abo kemá maamá anó maruqa áúrakanune.

21 Abo ketí yarumata-aimma kemá Áítíkite maamá páqonune, Térama mami kánárákémmá méyá áúkáq iyápó ákámá amíníye."

22 Minnámo Abara-ámtemo aamó timá-kánatatuwena Abara-ámma Îtogo áyukaiye.

23 Mitáoq-uramma Abara-am Ítímaerimma káwirena, abo mátemmo waamo wení náupaqo páquraiyamma, meyákákémmó meyániq-uráíkaraq, mátemmo waamo wení náupaqo maemma wemá ibôwáqá umáyikaraiye Îtogomo timámíteniq.

24 Abara-ámma náiniqa tenigaraq náiniqa (99) auqa-ke-ena ibôwáqá-uyákárae,

25 mikánáráqá wení ániko Ítímaeri tiyákagaraq kaummo (13) áúqá kéitana.

26 Maaka mimórá kánáráq ibôwáqá-umáyikarae.

27 Yáimma wayuka mátemma waamá ibôwáqá umáyikarae, Abara-ámni náupaqo páqura-nabiyo ópaqnakake meyániq-uráímma weté ibôwáqá umáyíkárae.

18

Kaumo Námúq Wayukae

1 Yawe Îtogo anón owak tarawakoní ááikaq Mámari Abara-amka páqurai aine. Abara-am wení térinakoní oqta-ákáq aanónaqo-kamákenamo-íkaq maramáqe-uráiye.

2 Abara-ám múte aónaimma kaumo (3) káyúká áúbáq itó-umakurae, minnámo kéyimonena wení térinamma yuwéna uyaténa koyimónarena, abo yeráwáká koma-marabí awáútaiye kayoné-áimma yirátiraiye.

3 Abara-ám móra waikotaba (1) mirátiráiye, "Ketí Anóko,* kanaráq íráqóáimma-tirátima makáq ketí náoq máíyaq kemá tíwáqnaonó. Íma ení mayai-naqa kótao.

4 Nommá kemá maméq-yená abo emá áítauqa tetekéya ma yágóní ááipi agao.

5 Kemá ááwáqa maméq-mátímenaraq keráwáqá namá aqkonná-umátuweraq mikákémmá páá keráwátí ammá wínówe. Ketí naoqa yiráneteq kemá timurámu-maráune." "Katekowé-íráqone," yeráwáqá anónná-urae, "emó ónae-tinaiq uwo."

6 Abara-ám uyaténa térinaupaq uyápékurena Térámma timámíkaiye, "Kabequmá kaumo (3) tápéqa† páráwaqa yaqmáwaq paretiráwáqá agayaó."

7 Abo wemá Abara-ámma uyaténa nákaqo wení purumakakáráwáqó mápaq-uréna abo móra (1) íbêyamma áínóara purumakamma áúyakaiye, kabeqitana Abara-ám wení mayai-naqa amitana wemá ikamma abo ááwáqa yokaaurae.

8 Aqa ááwáqo yokaakeimma, Abara-ám ikaq nánánókáráq, auke nananokara abo purumakammo agama yokaaumátakaraq maména mamin ááwáqá máyímíkaiye. Minááwáqó-kénámmá Abara-ám itoumá yagóní áipi yetí waqokqa maena-yiwe-uraiye.

9 "Nákaraq enánáqa Téra maiyo?" yeráwáqá wemmá ítárae.

"Térinaupaq maiye," tiráiye.

---

* **18:3:** Anókowe áwîqa minná Ítogotaba tiráiye

† **18:6:** 20kg-miraramma.

10 Mami kaumo (3) namu-wayukabike móra-waigo (1) Abara-ámtaba téna,
"Kemá yauwémma mamirá-kánáráq méyá-náúkáq yénúne, abo enánáqa Téra
iyápó mayaniye mi-kánáráqá." Téra yinaepaq térinakoní otaraq maena
ítáraiye.
11 Mááka Abara-ámkaraq Téra áqa wayuka-ariqa aukuraye, abo Térama
araqná-urapowana imá iyápó ákáwani-uráiye.
12 Mirátitana Téra áúyánámá-kéitena wetábá wírá-uráiye. "Máákakorata
wayuka-ariq aukurauye íma iyápó ákawaniq-uraubo kemá íbêqa iyápó akánú?"
13 Yawe Îtogo‡ Abara-ámma ítaraiye, "Nóra-itanawá Téra wírá-kenawa téna
kemá araimma iyápó akánú, íbêqo kemó araqnámo aukúnnapikemma?
14 Kemá Yawe Îtogoma íma mórayatako ummáyátikaniye. Kemá yauwéqma
enopaq timákáúnna kana méyá áúká yenana abo Térama inamáí íyápó
mayaniye."
15 Téra ikatíq-éna, "Íma wira-uraune téna," kaqarí-tiráiye.
Abo Yawe Îtogo téna, "Araimma emá wírá-uráne."

Abara-ám Îtogotaba Tótóm Wayukayaba Yíwáqna-uwo Tiráiye

16 Mi káúmó (3) námú wáyúkámó itóuma kóinekéta yeráwáqá márúte yuqmá
Tótóm aónarae, abo Abara-ám apaq yiyuwáínéna maréna yeráwáté uráiye.
17 Minnámo maréta kéwowana, Yawe Îtogo wenáúyánánóbáq tiráiye, "Kemá
kanaráq Abara-ámma yawáq-uyakanu kemó nóratatariqo ónúnna.
18 Ímiye, nóínaitabiyabo Abara-ám anó imamukaraq marukarawatí yubiqá
áráimma maniye, abo wetábáétéq máte marukarawakomma ma-márábímmá
íráqoni umáyikanune.
19 Kemá áqa wemmá tiyákátukaun-nabowana wemá wení iyápó-anna
timáyiminata ketáá warainówe, yeráwáqá íráqon-aikaraq abo tágamayatari-
oró. Miráíyana Yawe Îtogo Abara-ámmo wemó tiyákáraimma aminiye.
20 Abo Yawe Îtogo Abara-ámma timámíkaiye, "Kemá Tótómkaraq Kómórati
anónibiqa yáqyiqkámma itaune, yetí kúmi-áiko anóni-umá táwítawa-iye.
21 Miráipowaqa kemá kukéq aónanune ááraimmo yetí tái áimmo taróqómma.
22 Mikákémmá kaya (2) námúnákárátá Tótóm aukapaq wuráye abo Yawe
Îtogo Abara-ámte páá mikáq máqe-uraiye.
23 Abara-ám Yawe Îtogoní waqókáq yiréna ítáraiye, "Emá ááraimma kateko
wayukate táwí wayuka yíkamino?
24 Minnámo móra-tiyapaq tiyáka (50) kateko wayukamo máraiyamma, emá
páá máte kayuka yíkame abo emá íyaq mami kátékó wáyúkátí áitaba yiwimmá
kamayikaino?
25 Ímiye, kúmiq wayukamo yíkaminema emá íma kateko wayukagaraq
yikaminone, kúmiq wayukate kateko wayuka íma mimmóráwáí úqmá
mayainowe. Emá íma mirárá-ínóne, kímmora (1) nááwamo mamárábí máte
kayukamo yainánimma emá maane. Emá íráqón-áimma taróq-ínóne."
26 Yawe Îtogo anónná-uráiye, "Yeráwátábáé-téq íma kemá yíkamonune."
27 Abara-ámma yauwéqma Yawe Îtogotaba tiráiye, "Kemá íbêqa Anókote aámá
ténáq íma ikátí-une, kemá pátátáune, káítóra-uráúne.
28 Minnámo móra-tiyapaq (5) imó-maatabawte, kanaraq máte kayukate mami
káyúká yíkamino?"

‡ **18:13:** Mi kaumo (3) namu-wayukabikema, mora (1) mina Yawe Itogowe

Yawe Îtogo anónná-uráiye, kemá aónánana kayaté-kayate tiyakagaraq móra-tiyapaq (45) wayukamo maiyaqa, kemá íma yíkamonune.

29 Móragaraq Abara-ám Yawe Îtogomma ítáraiye, “Abo kayatá-kayate tiyaka (40) wayukamo maiya emá náraq ínónó?” Yawe Îtogo téna, “Kayaté-kayate tiyaka (40) wayukayabaetéq íma kemá yíkamonune.”

30 Abara-ám téna, “Kanaráqibo, Anóko íma áyataba umátike tiyúwénaq ókaraq emmá ítáno, emá náraq-ínónó minnámo kaumo tíyáká (30) kátékó wáyúkámó maraiyama?” Yawe Îtogo anónna-uráiye, “Kemó aónánanamo kaumo tíyáká (30) wáyúkámó maiyaqa kemá íma óqa yíkamonune”

31 Abara-ám Yawe Îtogomma ítáraiye, “Kemá íma ikatí-éqa ókaraq aamáitanáq-úne, emá náraq umáyikainono minnámo kaya tíyáká (20) kátékó wáyúkámó mi márúpímmó maiyama?” Yawe Îtogo wemmá anónná-uráiye, “Mami káyáa tíyáká (20) kátékó wáyúkátí áitabae-téq íma kemá yíkamonune.”

32 Ókaraq Abara-ám Yawe Îtogomma ítáraiye, “Kanaráré, Anókó íma ááyáqa-timiyó, tiyúwénaq paki mórákaraq ítáno. Náraq emá ínónó, tiyaka (10) wayuka-urammo mi márúpímmó maiya?” Yawe Îtogo anónná-uráiye, “Páá tiyáka-urammo (10) kateko wayuka mi márúpímmá maiyamma kemá íma yíkamonune.”

33 Yawe Îtogo Abara-ámte aamo témáyámma kánatena, wemá mi márúqá kéyuwaimma Abara-ám yauwéqma naópaq kóuraiye.

19

Tótómkaraq Gómóraq Itogo Mamáá Táwítawa Uráiye.

1 Mi énáíkáq kaya (2) énítórékó* Tótóm kóyáráye. Rótima Tótóm marukomma uyáperai ákáq maraqmáqe uráiye. Minnámo kaya (2) énítóré-rátámó kéyimonenama ítoumá yenákátópaqa uréna wemá marabi ótipake yenákáráq awáutaye.

2 Rótí téna, “Timuqá-matikáúne ketí anókoratae. Ketí naaupa yekao. Kenáká títauqa tete-kékaq keté watáíyaq abo abéya máí nókápáq kenákátí ammá wiyoye.”

Kaya (2) énítóré kórátá téta, “Ímiye, kerátá makáq máte kayukamo kaikuyo marukaq wáéyúye.”

3 Mirá-kéteyataba Róti aqkonna-umá kétitaba yenáká maréta Rótite abo wení naaupaq koyaráye. Róti yenákátí ááwáqa yoká-umá abo (íma itoráí káná íma mai) pareti agamá yímítata naráe.

4 Kaya (2) énítóré kórátá yú-waiyeta kéoyana máte wayanammá Tótómkemma, mapukáráq wayúka ariqa Rótiní nammá yáútúraq-umákae.

5 Mami káyúká Rótimma áyarae, “Nákaraq kaya (2) námú-nákárátá enópaqo yéyamma mááyo? Naaupake yiwíqma máápaq yukénata yenákáté ketáá aa-raukáríq onnatáó.”

6 Róti yimónaibaq máápaq yáúbarena abo anaépake oqtá áúyakaiye.

7 Róti téna, “Ímiye, ketí wayukama, íma tai-áimma taroqoro.”

8 Aónaro, kemá kaya (2) ínárú íma waté watayamma yíkáraune. Yukaiyaq kemá yimíqma máápaq márúte-tímíkanaq abo keráwáqá nówaitataqo tikáínna

* **19:1:** Pimo tiraima kaya namu-nakarataya-bamo tiraima, mina mami kaya ayakara nakae (18:22)

yeráwáté oro. Abo ketí namu náká íma moráyatariq umáyíkaro. Ketí naaupaq yiráyapowaqa yabíq-yikanune.”

9 Abo yeráwáqá mirátirae, “Páábaq yááwao oqtarákémmá,” yeráwáqá téta. “Rótima íma maruq áinare. Abo íbêqa wemá ketáti kawáá máinénábiyo! Ketá yenáká kótámamqma emmá táwí-áaimma uyákanunatae.” Mirákéteta innene-umá Rótimma abúbúqma maré-kéwéta oqtá yokiránéta-urae.

10 Mirámó-kéomma kaya (2) énítóré kórátá oqtaráké Rótimma yabitimá yauwéqma naaupaq kéyuweta oqtá áúyatukaye.

11 Mi káyá (2) énítóré kórátá máte wayuka oqtaráqó mááqe-émámma maabukáráq wayuka ariqa maamá kumayuriq umáyíkáítata yeráwáqá íma oqta aónarae.

12 Kaya (2) énítóré kórátá Rótitaba téta, “Íyaq emá yaimma anna wayuka maapi Tótóm maqa yíkárano, mirauma enairó-utama, ení ánimaqa enayámummaqa yaimma ení arainibíkémmá?” Máraiya-moema yiwíqme mamipíké kóró.

13 Kerátáa mami-márúqá maamá táwítawa-óyúye. Yawe Îtogo Tótóm kayukati ááyama ibiq-aimmo yaqyíkamma ítáímma anóni itana timátíkaitaka mami-márúqá maamá táwítawa-óyakae.

14 Miráketeyataba, Róti maréna uréna wení ayamummatí aanabo-íyápóráóqá timáyímíkaiye. Róti téna, “Uyatéraq ma márúqá yúwaro, Yawe Îtogo áqa ma márúqá maamá táwítawa-ínékeiye!” Abo wení ayamummatí aanabo-íyápóráóqá ábê-aimma kétiye-téta yúyánápí tirae.

15 Iráqma-tágaimma, kaya (2) énítóré kórátá Rótimma yokage-umá timámena, “Uyaté enánákaraq enayámúmmaqa yiwíqme kówao, ímo-iteqoweqa keráwákáráq Tótóm marukote aweké mayainówe.”

16 Abo Rótimo mayámaramo kéimma, kaya (2) énítóré kórátá Rótimma ayákaqa yátoqma ánákokaraq, wení kaya (2) áyámúmmá yiwíqme yokege-umá Tótómke máápaq yáúbaraiye. Yawe Îtogo yeráwáqá áyáqa yímíkaiye.

17 Minnámo kaya (2) énítóré kórátá yiwíqma máápaqo kéyiyuwena, móra (1) enitoreko téna, “Uyatéraq keráwátí túyaba kóro. Íma wáéqma aónaro, íma móra-aakapáqá mami árúbáqá agaro!”

18 Abo Rótima anónna umá-téna, “Ímiye ketí anóko, timuqá-marakáúne.

19 Emá íráqonni umátike abo emá anómma iraqon áimma ketí tááraqo yabítíkánna tiráténé. Abo kemá íma anubaqá uyónúne. Kemá mamin úmágó aapaq yátóráínaq puyónúne.

20 Képi keboqyá maruqa aónao, íma népáq-urane, tiyúwéna péqmare mi kébóqyá márúkáqá wono. Miraonana kekáq puiyataqa íma yíkae.”

21 Móra (1) enitoreko Rótitaba téna, “Kateko-úráné, kemá enááraqa kanaráré-tiyakaune. Emó ténná maruqa íma maamá-táwítawa onune.

22 Ánibo uyaté-péqmare kówao mi marukaq. Kemá íma móra-yatariq urána emá mi márúkáqá kówao.” (Rótimo peqmarenamo urai marukoni áwîqa Yowa)

23 Róti Yówa koyaitana áábáúmá utaráiye.

24 Miráitana Yawe Îtogo wíyôpake iragáráq kawabába-oqtamma yúwaitana Tótómkaraq Kómóra kukaiye.

25 Yawe Îtogo máte maruqa agamá táwítawa-uráiye, Yóten arukaraq wayukamo mi márúpímmó máékaraq, mátetataqo mi márábimmó waimma.

26 Miramo-kéimma Rótiní ánáko anaepaq waéqma aónaimma, wemá maamá
úgórá-ótákáq umákuraiye.
27 Máí nókápáqá Abara-am itóurena yauwéqma Yawe Îtogokaq watá-tirái
marukaqa-uráiye.
28 Abara-ám márúte aónaimma Tótómkaraq Kómóraqa, Yóten arubimma
abo máte marama aónaraiye, abo irabíkéká-umá anó-kairaya umumma mi
márábíkémmá utaimma aónaraiye.
29 Abo Îtogomo mi árúmáqá táwítawa kéumatuwena Abara-ámma áúyánámá-
ítáyamikaiye, ááka-itana Îtogo Tótómkaraq Kómóra maruqo táwítawa kéena
Rótimma áwîqma máápaq ayuwáitana íma aweké mataiye.

Rótigaraq We-nayamummaqa

30 Róti wení kaya (2) ayamukorátáté Yówa maiyaba ikatíqéna yeráóqá
anubaq mainena utaiye. Wegáráq wení kaya (2) ayamukote muríánnóbáqá
máqe-urae.
31 Mórataoqa (1) ananowáá aukotaba ténа, "Ketiborátá anónuqma-kaiye,
mamarabi aaimmá máte-marabaqa, kerátáté mainomma íma-wá-mae.
32 Kerátá táínomma ketibokárátá amiqma neginági uyákátuwekaq weté
watéka iyápó mayáyúye."
33 Mi nókámmá yibowámma táínomma yenáká ámítuweta, ananowá maréna
weté watáiye. Yibowá Róti wetemo waimma íma iteone-uráiye.
34 Méyá mi énáíkáqa ananowá aukotaba ténа, "Énai nokamma, kemá keti-
boté wataune, kéqnamma íbê-nokamma kerátá táinomma amiqma neginági
uyákátuwaya abo emá ure weté waténaka wekáké iyápó mayao."
35 Mi nókámmá kéqnamma táínomma yibowámmá ámímma neginági
uyákátuweta, áukonaqa maréna abowáte wataiye. Kéqnamma yibowámá
nóraq-oyamma íma itéone-uráiye.
36 Miráútuweta kaya (2) ánánókórátá yibowákáké yímukarariq-uráye.
37 Ananowámá inamáí ákáma abo Móáp awiqa ámikaye. Móap kayukati
yibowá íbêqa-maiye.
38 Áúkoma miráuma inamáí ákáma Péqámi awiqa yamámíkaiye, Ámónaiti
kayukatí yibowá íbêqa maiye.

20

Abara-ámya Ábíméréki

1 Abo Abara-ám Mámrikémma maréna Négébéq aukapaq koyaréna,
Kátétikaraq Túr aukapi máqe-uráiye. Páqya-kana Abara-ám Kéra kémaena
2 abo mikáqá Abara-ámma wení ánáqa Térataba, wemá "Ketímánare," tiráiye.
Abo Ápímérék Kéra wayukati Kíni-bowana, wení mayai wayuka timáyíkáitata
Téramma koma áwîqmeta yewana Ápíméréki mayákáraiye.
3 Miráowata, móra (1) nókámma Îtogo Ápímérékikaq kainapáqá páquma
timámíkaiye, "Emá puyínóne, emó aaramó awiránna áitaba. Min ínímmá
waataké íníne."
4 Mirá-kétitaba, Ápímérékima Térani waqóká íma wuré-nabowana, mirá
tiráiye. "Îtogo emá kanaraq kekáráq yepímmó ummamó-ímo mai-kayuka
yíkámínono?

5 Abara-ám kekáráq timátimena, Térataba ketímánare titanawaq, abo Térama timátimena Abara-ámtaba ketiyóbíye tiráiyo. Kemá táágama tuyanakake mamitátáqá taroquráunanibo kemá íma tai-áimma taroquráune.”

6 Miráitana Îtogoma kainapáqá timámíkaiye. “Áraine, itéq-aoneq-uráune, emá táágama auyanakake mirá-uráne, miráitaq kemá íma emmá ayuwauna ketúrakaqa tái áimma taroq-uráne. Mináítábá, kemá íma emmá ayuwauna wete watáne.

7 Ánibo waa ánáqibo yauwéqma tiyákenana awaikókáq wíno. Wemá ketí óyáúqnare, nunamummá wemá tiyákaina páá mainone. Ánibo, emó ímo yauwéqma awaikókáqó timá-kemoema egáráq ení wayukagaraq puyínóe.”

8 Óóqa máí nókápáqá Ápímérék wení anó-kayuka yáyama áíkuyikarena Îtogo kainapáq máte-naimo timámímma timáyímíkaiye, wení anó-kayuka anómma ikatí-uráe.

9 Abo Ápímérék Abara-ámma áyarena tiráiye, “Emá nóraq ketámmá umátíkáráno? Kemá íma móra tái-áima taroq-uyákáraupo. Minnámma emá kekáráq ketí anó-maruqa anó tigaeta mamiráumá timénó. Emá íma taroqówai áimma taroq-umátikane.”

10 Abo Ápímérékima Abara-ámma ítáraiye, “Nóra náitabawa emá mamirámá-uránó?”

11 Abara-ámma anónná-uráiye, “Kemá túyáánápí-téqa mami márúkáq wáyúká íma Îtogoní áqa áraimma ínópowata kemmá ketínákake tíkatuweta ketínaqa mayainóe tiráúne.

12 Móra-aayapaqo-itannama árainuramma mami ínímmá ketímánare. Wemá ketibokákémmíbo, íma ketinókakene. Miráitana ketí náqa wemá áúkaiye.

13 Minnámo Îtogomo timátimenamo, enaboní márúqa yuwé kówáo titaqá kemá Térataba téqa, ‘Nánaukapaqo wóyúyamma emá ketábá keti-yóbíye tiyó,’ Emó ení íráqó-náimno mamiráuma tirátine-moema.”

14 Abo Ápímérékima, tipitípikaraq, purumakakáráq, mayai wayukama, aragáráq wagaraq Abara-ámma kámena abo wení ánáqa Téramma yauwéqma ámíkaiye.

15 Mirá-umátuwena Ápímérékí tiráiye, “Máte maramo kemó yabiyúnna aónatuwe yuwé emó akáínnaraq nákaqo mánáetinaráq áúyatuwe abo máo.”

16 Térataba wemá ténа, “Kemá téniqa antreti (100) ara tauma* enayóbímma kámune. Kemó tái-áimmo emmó taróq-uyákáunaraqo ayumí ení wayukatí yúrakaqa amúne. Epímmá íma aweke maiye.”

17 Miráitana, Abara-ám Îtogokaqa nunamummá-titana, Îtogo Ápímérékigaraq wení ánákogaraq, wení mayai-inarurawaqa íráqónni umáyikaitata yauwéqma iyápó yíkárae.

18 Ápímérékimo Abara-ámni ánáqo mátai-náitaba Ápímérékiní aara-iyápó Yawe Îtogo máte yííyáqa auyatukai.

21

Áitikimma Marákáraiye

1 Yawe Îtogo wemá tiráiteniq-umá Téramma atimuqá-aména abo wemá Abara-ámmo póróMátimo-uyákáraimma kíqna-uramma taróquráiye.

---

* **20:16:** Miráuma wení umamá 11.5kg ara-tauwe

2 Mi kánáráq-úrámmá Yawe Îtogo Abara-ámmo póróma̱ti-uráimma, wemá
anónuqma-áúráitana, Téra ámûkarariq-uréna inamáí ákáma amíkaiye.
3 Téramo ákáyami iyapo Abara-ám Áítíkiye áwîqa yamámíkaiye.
4 Abo Áítíkimo móra-tiyapakaraq kaumo (8) kánámó kéimma, Abara-ám
Îtogomo timámíkaiteni-umá Áítíkimma ubayammá-uyákáraiye.
5 Abara-ám ántárétiqa (100) auqa itana abo Áítíki wekáké páquraiye.
6 Téra tiraiye, “Îtogo wirágara amurámu timiye, abo máte-wayukamo iyápómo
kemó akáúnnamo minná-itétama kete yeráwáqá wíra-inówe.”
7 Aniyeténa Téra tiráiye, “Íma-mórawaigo Abara-ámtaba ténа kettaba min
íyápó ákáyaminiye tiraim-manibo, kemá íbêqa Abara-ám anónumma áúráípi
iyápó ákáyamune.”

Ágakaraq Ítímaerima Timá-yíkáraiye

8 Áítíki anómma-auréna abo ááwáqa naraiye. Mi kánáráqó Áítíkimo naammo
némaimma yuwéna ááwáqo kénaimma Abara-ám anó nawaqa agayákáraiye.
9 Téra aónáima weni mayai-íníkóni ánimma Ítímáeri Áítíkimma wíra-
uyákáraiye.
10 Miráitana Terá Kówánai-tena Abara-ámtaba tiráiye, “Mi máyáí íníkáráq
wení ánimma wárénata kótao, íma Ítímáeri ení ótamma ketánikote yainániye.”
11 Minnámo Téramo ti-náikómma mamá anómma Abara-ámuní auyanakoma
táwítawa-uráiye, nói-náitababiyabo Ítímáerima wenáni-karaqiye.
12 Abo Îtogo Abara-ámtaba tiráiye, “Íma emá umma-áúyánámmá itaó
enánikotabakaraq ení mayai ínímmá. Nówai-naimmo Téramo tína itaó, nówai-
náitababiyo Áítíkikake kemó pórómáti-uyákáraunna emá iyápó-anna mayáínóne.
13 Kemá Ítímáerimma nétuqya iyápó áménana yeráwáqá abo mamá anó
maruqa-páqinowe, minna wema enánipowana.”
14 Máí-nókápáqá aabêyanapimma Abara-ám yáimma awakaraq nonáná-
yaqmá maténa Ágámma amikaiye. Wemá Áganí aqnókáq kauyakéna abo
tiyákáitana wení ánikote kóuraye. Ága wení ammá maréna abo amáyukara-
umaena kaqmáqmaqa Bétíba waqokaq uráiye.
15 Ábo anabíké nommá ánátakitana, Ága ánikomma karanóbáq apaq ayuwéna
16 abo wemá maré waqónáwátáq kéra-nékaka wení ánikomo-máikake máena,
wemá wetábá ááímá kétena, “Kemá íma kao-nanana puyíkae.” Abo Ága mérami
wáqónáwátáqó máqemaikakemma wemá ibiqá átáma yakáiye.
17 Îtogo Ítímaerimo ibiqó-yáráimma ítáraiye. Îtogoní énítóreko wíyôpake
Ágamma áyarena abo wetábá tiráiye, “Nóraq-uránó, Ága? Íma ikatíq-uwó, Îtogo
enánikoní ibiqá ítátuwaiye.
18 Emá uréya enánimma awíqma enayáápi yoraó, kemá wení iyápó-anna
mamá anó maruqa áúqyikanune.”
19 Îtogo Áganí áúramma táagayakaitana abo wemá maiqnómmá áónaraiye.
Ágama nonánábí nommá yakéna maré-uréna ánikomma nommá ámíkaiye.
20 Îtogo Ítímáerima yabírákáraitana abo wemá anómma-aukaiye. Wemá
kaqmá maqa maena abo aráábá-naqa aukaiye.
21 Ítímaeri Páráni kaqmáq maqa maitana, wení anówa Ágama Ítípike aaramá
aabá uyamikaiye.

Kayoné Áaimma Timá-kayoné Urayé Mi Bétíbaq

22 Mi-kánábímmá Ábrá-ámkaq aamá tínéna Abimereki iráiye Píkórite, wení
ááíq-wayukatí kawáámá. Ábíméréki téna "Ítogo mátetataqo taroq-innabímmá
ete mániye.
23 Íbêqa Îtogoní áúrakaqa emá ayáámma aikaq márénaqa kemá aónéqa minná
emá íma kete, ketí iyápórawakaraq, ketí iyápó-annarawate táwí áaimma taroq-
ónúne-tiyo. Emó namuq-náká-umá mánna marukaqó kemó emmó arátiraunna
iraqo-náaimma mirárá-umá kemmá tirátio."
24 Abara-ám téna "Kemá tiyáámma tikaq-maráúne."
25 Íbêqa Abara-ám Ábímérékimma kúruqa timákáraiye wemó móra noqmaiqo
uqmakáimma Ábímérékini mayaí-wáyúkáráwáqá yabíma abowání-umatawana.
26 Abo Ábíméréki téna, "Náwamo miraimmá íma kemá aónaraune. Emá íma
mitaoqa timátimenaq ítárauna íbêquramma-itaúne."
27 Miráitana Abara-ámma tipitípi-garaq purumakamma maména
Ábímérékimma ámíkaiye. Mikákémmá máákagorata móra-yiyaqa maakaye.
28 Abara-ám móra-tiyapakaraq kaya (7) ánáé típítípíráwáqá mamá-ókaq
tipítipi-rawapike makáiye.
29 Abo Ábíméréki Abara-ámma ítáraiye, "Nówai náaitabawa mami mórá-
tíyápákáráq kaya (7) típítípíráwáqá emó mamá-ókaq yenamáraqa makáánó?"
30 Wemá anónna-uráiye, "Mami mórá-tíyápákáráq kaya (7) típítípíráwáqá
mayaínónna áaraimma mi maíqnótábá keqtábá ukaíye-tínóne."
31 Mi-náaitaba mi-márúqá Bétibare áwîqa-yarae, nówaitababiyo kaya-náká (2)
móra-yiyaqo makááyakare.
32 Kaya (2) nákórátámó móra-yiyaqo maraí-áímmó Bétibaqo kánataimma,
Ábímérékigaraq Píkori wení áai-wayukatí anómma yauwéqmeta Pírítáni
marabaq uráiye.
33 Abara-ám támárátiki yaama Bétíba uqmakéna abo mikáq wemá Yawe
Îtogoka monoqá-tiyákáraiye, matuqmatuq Ítogokaq.
34 Abo Abara-ám áayátá kanama Pírítaini marabimma máqe-uráiye.

22

Îtogo Abara-ámma Maqmá Aónaraiye

1 Yaímma kana yátámakitana, Îtogo Abara-ámma maqmá aónaraiye. Îtogo
"Abara-ámma" timámítana,
Abara-ám téna, "Maa-maúne" tiráiye.
2 Îtogo téna, "Enánimma kímora arupikémmó akaín íyápó awîqme Móréya
aukapaq winaq, móra (1) anuma arátena enánimma ikámma agaamá ôba
umátikao."
3 Maí nókáápáqá Abara-ám itó-uréna, ôbamo í-íráámá yaímma atáqma
kebóqya otikoní ámúraq kémarena, wení kaya (2) máyáí nákáráq ánikomma
wemá yiwíkaiye. Yeráwáqá maréta Îtogo timáyímí marukaq urae.
4 Kaya (2) wáágá yátámakitana, Abara-ám wonaeti márúqá aónama nékaq
yukaiye.
5 "Kaya (2) mayaí nákáráq maakáq pááqya otikaraq maero," Abara-ám
timáyíkaraiye. "Kerátá Îtogokaq mérapaq wuréka monoqá mó-tiyákátuweka
yauwéqma keráwátópaq yéyúye."

6 Abara-ám agaamá ôba umákai iraama mamá Áitikimma kábakena, wemá
iraa-áakaraq púmá mataíye. Abo maákama móraitéta uráye.
7 Áitiki téna, “Ketibo?” titana.
“Owe ketáaniko?” Abara-ám anónná uráiye.
Áitiki téna, “Iraa-áakaraq iraamáq maíbo, ánibo nákaraq áráa tipitipi agaamá
ôbamo umákaima maiyo?”
8 Abara-ám anónna uráiye, “Ketáaniko, Îtogoma wenamáríq móra (1) áráa
tipitipi ôbamo agaamá amímá timini-karatae.” Abo maakama móraitéta
maréta kóuraye.
9 Abo yenákámá Îtogomo timáyíkai marukaq uréta Abara-ám yáaré taróqumá
iraamaá áakumá ámúra makaíye. Wemá Áitikimma ánna ai-yayaka ataumá
yaareraq iraa-ámúraq makaiye.
10 Abo wemá ayáámma áarumma púmá maténa ánikomma ikamínéna uráiye.
11 Abo wíyôpake Yawe Îtogoní énítóreko áayama téna, “Ábárá-ám! Ábárá-ám!”
Abara-am anónna uráiye, “Ké-maúne” tiráiye.
12 “Íma min-íyápómá awekema amiyo, ánekuqma mórayatari-uwo (1),”
tiráiye. “Íbêqa kemá aónáúnama emá Îtogoní áaqa ikatiqé mináítábá emá íma
enánimma kímora iyapo yáátorane.”
13 Abara-ám waéqma aónama yúwáimma awai-típítípí karanóbaq ituwena
wení kómuraq maitana aónaraiye. Wemá uréna koma tipitípi maména ánikoní
márúqa mamá agaamá óba ámíkaiye.
14 Abo Abara-ám mi márúqá “Yawe Îtogo timíní marure” tiráiye. Íbe kanama
“Yawe Îtogota timíní anuwe” tiráiye.
15 Abo Yawe Îtogoní énítóreko wíyôpake Abara-ámma yauweréna kayataoriq-
umá (2) áayaraiye.
16 “Kemá áaraimma akoqná aimma timamune, “Yawe Îtogo mirá téna tiye.
“Emó kímora iyapo ímo yátóránna áitaba,
17 Kemá áarai-nuramma anó amuramuqa eqkáráq ení iyápó-anna mamá
taíbariq íníye abayáákáq wiyóká éta nonáwábaqa kekébára ínóe. Ení iyápó-anna
namurotí márúqa yíkamma yabiyínóe.
18 Emó ketáámo waaránna áitaba, ení iyápó annarake máte marabaqa maa
márábímmá (amurámuq marainoe).”
19 Ániye téna, Abara-ám wení mayaí wayukate yauwéqma móraiteta maréta
Bétíbaq kourae. Abara-ám Bétíbaq máqe uráiye.

Naqaní Ánimare, Náqa Ábárá-ámni Ábákowe

20 Yaímma kana yáwitana Abara-ámma timámíkaiye, “Mírkáma wekáráq iyápó
anowae, enábáqa Náqakake wemá inamaíráwáqá yíkátukaiye.
21 Útíma-ma áqnáekowe, Bútíma-ma ábákowe, Kémúeri (Árámuni abowae).
22 Kététi, Áyo, Bírítáti, Yítírábu-garaq Bétúeriye.”
23 Bétúeri Árébékani abowá aúraitana, Mirkáma mi eítiqa (8) inamaíráwáqá
Abara-ámuni abako Náqakake yíkáraiye.
24 Wení anaékaq (2) anaqa Reúmae, wegárá inamaí yíkáraiye. Yetí yíwíqa.
Tápae, Gáqámue, Táqátigaraq mákae.

Máátiyu

Îtuma yauwéqma tiwiraí-nákóní títaubikoni anáábútáátî yíwîqa

1 maannáma Ítuma yauwéqmataa tiwiraí-nákóní anáábútááe. Îtuma minnâ
Tébitin-annabikene ánibo Tébitima minnâ Âabaraan-annabikene.
2 Áabaraama minnâ Ááítekimma aboáé. ánibo Ááítekima Yáakobomma aboáé.
ánibo Yáakoboma Yútaamma wení ábâqawaayugaraqa yeqtí yiboáé.
3 Yútaama Pérêtiyaa Téraati yiboámíye. ánibo yinóama Táámaae. ánibo
Pérêtima Étaronimma aboáé. ánibo Étaronima Arááamma aboáé.
4 ánibo Arááma Aammínataamma aboáé. ánibo Aaammínataama Náátonimma
aboáé. ánibo Náátonima Tárámonimma aboáé.
5 ánibo Tárámonima Bóáatima aboáé. anóama Aréaabie. ánibo Bóáatima
Óbétimma aboáé. ánibo anóama Arútie. ánibo Óbétima Yétimma aboáé.
6 ánibo Yétima Tébitimma aboáé. Tébiti kínima máqte-marukaq yabíkái-
kawaanare.
ánibo Tébitima Tórómónimma aboáé. anóama naayóbáqa Yúrááíaama
ánáakoma máqe-uraimanibo Tébiti moyámmá yabitiráine.
7 ánibo Tórómónima Aréábóamma aboáé. ánibo Aréábóama Abááíyaamma
aboáé. ánibo Abááíyaa Étaamma aboáé.
8 ánibo Étaama Yeótabatimma aboáé. ánibo Yeótabatima Yóraamma aboáé. ánibo
Yóraama Utááíamma aboáé.
9 ánibo Utááía Yótáámma aboáé. ánibo Yótááma Éaatimma aboáé. ánibo
Yótááma Étékááiyamma aboáé.
10 ánibo Étékááiya Manáátaamma aboáé. ánibo Manáátaa Émonimma aboáé.
ánibo Émonima Yótááíaamma aboáé.
11 ánibo Yótááíaama Yekóniyaa aboágáráq ábâqawaayugaraq yeqtí yiboábóana
mi-kánáábíma Ítíráaeo-wayukama Bébírôniq móma ánná urááe.
12 yemá Bébírôniq móma ánná owana Yekóniyaa Téyaatiomma aboámá máqe-
uraiye. Téyaatio Térúbabeomma aboáé.
13 ánibo Térúbaḃema Áábiutimma aboáé. ánibo Áábiutima Irááíakimma aboáé.
ánibo Irááíakima Étomma aboáé.
14 ánibo Étoma Tétokimma aboáé. ánibo Tétokima Ékimma aboáé. ánibo Ékima
Éríútimma aboáé.
15 ánibo Éríútima Éríétaamma aboáé. ánibo Éríétaama Máátaanimma aboáé.
ánibo Máátaanima Yáakobomma aboáé.
16 ánibo Yáakoboma Yótêbimma aboáé. ánibo Yótébima Máríaamma awaikóé.
ánibo Máríaama Ítumma marákáraiye. miráitata yemá Metáíya yauwéqmataa
tiwiraí-náré téta áwîqa kéyaae.
17 miráitata Áabaraani máqten-anna-wayukama mamé yewana aqtóráqá
Tébitikaq iráamma tiyááka umá kaayaqté-kaayaqte-yiboama máqe-uraae. ánibo
máqtemma Tébitin-anna-wayukama máeta mi-kánáárâqá Bébírôniqa ánnáma mó-
uraama minnáma tiyááka umá kaayaqté-kaayaqte-yiboae. ánibo yemá Bébírôniq
ánnáma mó-uraa-kanaarake Metáíya Îtuma mikáq pááq-uraimma minnágaraq
mamá máqtemma tiyááka umá kaayaqté-kaayaqte-yiboae.

Máríaama Ítumma marákáraiye.

18 Ítuma yauwéqma tiwiraí-nákóní watáama pááq-uraimma mirá-uraiye.
anóama Máríaae. yemá Yótêbiqtaba mayaíkáae téta aúyarakaraane. miráitata
yenákámá mórabi íma uréire urááye. miráitata aónaama Áánúqtuni Aokaq-
Áágómá Máríaakaq awaamérîq itanabóana ámûkarariq uráiye.
19 awaikómá Yótêbi wemá íráqôn-auyanakaraqnapoana ánáakoma Máríaama
abarokáq timá agaeráq akaí-ááqá íma ítaraiye. miráitana wemmá aúpáq
kaayonébáké waqtuwánéna aúyánámmá ítaraiye.
20 Yótêbima minnáyaba aúyánámmá itáíq-itaiq kéitana uyátárai-nakoni kaqtó-
nakoma kainapáq iréna mi-káqtó-nákómá maará-tiraiye: "Yótêbio, Tébitin-
annabike-nako, emá enánáakoma Máríaama mayaíyábá ikatîqa íuwo. itaao. min-
íyápómá áyáqnobaqo máin-iyapoma minnâ Áánúqtuni Aokaq-Áágómá ámikaiye.
21 wemá inaamaí-íyápómá marakániye. miráinaama wení áwîqa Ítue té
áwîqa yamámiyo. min-áwíkóní áaimma minnâ. wemá wení aarawaamá otaa-
qtátáápí máapoana yemmá yiwirániye.
22 maami-máqté-qtátááqá pááq imá minnáma uyátárai-nakoma amuné-
wáyúkátí yóyaukaq téna maamin-áíkómá arammá iyaíno tiráine.
23 ítáaro. mórama aúgen-inikoma ámûkarariq kéena iyápóma inaamaímá
marakániye. miráinata wení áwîqa Imáánuerie téta áwîqa yamáminoe. min-
áwíkóní áaikoma mirá-uraiye. 'Áánúqtuma ketáátê máiye.' " téna naayóbáqá
Áánúqtuni amuné-nákómá tiráine.
24 ánibo Yótêbima aú waguré máqena itó-urena uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma
timáminiq uráiye. miráitana Yótêbima wení ánáakoma mamá íráqôniq umá
ákáraiye.
25 miráimanibo Yótêbima Máríaate íma naté náuraayana inaamaímá
marákáraiye. min-íyápógóní áwîqa Îtue téna Yótêbima yamá ámikaiye.

2

Îtumma marákáraine.

1 Érôtima anó-kinimma mái-kanaaraqa Máríaama Îtumma Béqteremubaqa
Yúría-marupaq marákáraiye. ánibo min-íyápómá marákátuwaitata anaaékaqa
wiyóqtábá ítaraa-kayukama aabaúmá utaipáké Yérútáárebaq iréta maará-tiraae:
2 "aúgen-iyapoma pááq imá Ítíráaeo-wayukati kínimma mánin-iyapoma
náakaraq máiyo? ketáámá wení wiyókómá aúge-kinimma pááq itana
awaaméqá immá aabaú utaipáké aónatuweqtaaboataa ketáá wekáq
nunamummá timákanataa kéyune." téta tirááe.
3 Érôtima kínima min-áímmá ítátuwena wemá áaqa karáiye. máqtemma
Yérútáare-wayukagaraq iyánáaq urááe.
4 Érôtima máqtemma anón-i-wayukama mamá káikuyikena uyáta-maqma anó-
monoq-wayukagaraq áíkuyikarena aammá aúmatan-aimma yirááti-wayukaboana
wemá ítama aónaraiye: "Metáíya yauwéqma waayúkama yiwiránîn-naqa
náakaraq Áánûqtuni amuné-wáyúkámá tiráámma pááq íníyô?" téna ítama
yimónaraiye.
5 miráitata yemá timá-ameta:
"maakáq Béqteremubaqa Yúría-marupare." téta timá ámikaae. naayóbáqá
Áánúqtuni amuné-wáyúkámá maará téta aúbabi agatááne:
6 "keráwáqá Béqteremu-wayukao, Yútaa-wayukati marabáqá máamma paá-
marukaqa íma mááe.

keráwáqtí márûpake anómma yabíkái-naqa pááq íniye.
miráínana wemá ketí Ítíráaeo-wayukaraq yabiíniye.”
téna naayóbáqá tiráine.
7 miráitana Érôtima aabaú utai-náúkápáké wiyóqtábá ítaraa-kayukama
yaákarena aúpáq yááyaraiye. ánibo wemá miráitana mi-káyúkáráq ita-ita umá
káonena: “mi-kíyóqá pááq-urai-kanaarakemma náaraq-uma-kanaawaq yáuraiyo?”
téna ítama yimónaraiye.
8 yimónatuwena Érôtima mi-káyúkámá timáyíkáitata Béqteremubaqa kégowana
tiráiye: “keráwáqá uréraq min-íyápóyábá abáá-uma arútáaro. ánibo keráwáqá
aónamareqa ketôpaq yauwéqma má-tima-timero. miráinaq kegáráq uréq
wemmá omáqá aónanune.” téna tiráiye.
9 ánibo yemá kínin-aama ítátuweta kóuraae. aapaqá kéowana maami wiyóqá
aabaúmá utaipáké aónaraa-waigoma mi-káyúkátí áqnáabaq wéqéna min-
íyápómá máikaq ko máqe-uraiye.
10 wiyóqá káonaawana íyakoma íráqônıq uráiye.
11 miráitata min-náúpáq uyábéketa min-íyápógáráq anóama Máríaakaraq
aónatuweta yemá awáúteta yiraayutaúmmá ayéta min-íyápógómmá omáqá
aónaraae. ánibo yemá yeqtí kápiq-unamma ótureta yimuqá marakéta
yaímma-yataaqa ámikaama mónekaraq íráqôn-akuqa i-kánámá íráqôn-akuqa
i-mátáwékáráq ámikaae.
12 ááqibo kainapáqá Áánúqtuma mi-káyúkámá timá-yimena Érôtinopaqa
yauwéqma íoro téna timá yímikaiye. miráitata yemá óq-apake yaútúmeta yetí
naaópaq kóuraae.

Yótêbigaraq ánáakogaraq yenákátí iyápógaraq Íqtîbibaq kóuraae.

13 wiyóqtábá ítaraa-kayukama yeqtí naaópaq kówana uyátárai-nakoni kaqtó-
nakoma Yótêbinopaq kainapáq kukéna timá ámikaiye: “emá itóé iyápógaraq
anóakaraq yiwíqme péqmare Íqtîbibaq kóaao. Érôtima iyápó abáá-uma
ikamínénaboana abáá kéibo mibáq Íqtîbibaq márenaq keqnáámmá kemá
timáménaa ‘kóaao’.” téna timá ámikaiye.
14 ánibo Yótêbima mikáké páátákáá itó-uma min-íyápógáráq anóakaraq
yiwíqmena min-nókáámá Íqtîbibaq kóuraiye.
15 Yótêbima Íqtîbibaq máqe-urai-kanaaraq Érôtima pukái-kanaabima Íqtîbibake
yeqtí máápaqa kóuraae. miráitana uyátárai-nakoma amuné-wáyúkátí yóyaukaq
tiráimma áraimma pááq uráiye. maará-tiraine: “ketáanikoma Íqtîbibake yíkáae téq
wemmá ááyaraune.” téna agamatán-áúbábí tiráine.

Érôtima titata yemá netuqyaa-nóíyápómá yíkamma pukáane.

16 ánibo íbêqa Érôtima ítaraiye wiyóqtábá ítaraa-kayukama aabaú utaipáké
ye-káyúkámá Érôtimma amaníqá makááe. miráítana Érôtima anómma áyámma
umáguraiye. wemá yaímma-wayukama timá yíkáitata Béqteremubaqa yaímma
waaqókáq-márúpákégáráq inaamaí-íyápóráq áíqma yíkakaama miráuma
pááqya-noiyapoma kaayarábi móra-karitimaatima yáurai-noiyapoma áíqma
yíkakaae. minnáyababoata yíkakaae. wiyóqtábá ítaraa-kayukama Érôtimma
timá ámikaamma áqnáabaqa wiyóqá aónaawana kaayaq-kárítímáátímá yáuraine.
17 miráitana naayóbáqá móra-aimma Áánûqtuma tiráimma móra amuné-náqá
Yérémáaiani óyaukaq tiráimma áráimma pááq uráiye. maará-tiraine:
18 “Aráámaa-marupake móra-aimma ítáawana min-áíkómá anón-ibiqa yaréta

Arétéroma wení iyápóyaba ibiqá kéyarainatama aarawaamá íma kanaaráq
mamá áyáqa paru ínóe.
máqtemma wení iyápóma pukurááwanaboana ibiqá kéyarainata
aarawaamá wenáyaqa íma mamá paru ínóe.”
téna Yérémáiya naayóbáqá tiráine.

Yótêbigaraq ánáakogaraq yenákátí iyápógaraq yauwéqmeta irááe.

19 anaaékaqa Érôtima pukitana Íqtîbibaq uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma
kainapáq Yótêbinopaq kukáiye.
20 mi-káqtó-nákómá maará-tiraiye: “emá itóé iyápógaraq anóakaraq yiwíqme
Ítíráaeobaq yauwéqme kóaao. wemá min-íyápómá ikamínéna i-náqá áqa
pukuráiye.” téna tiráiye.
21 mirátitana Yótêbima iyápógaraq anóakaraq yiwíqmena Ítíráaeo-marabaq
yauwéqme kóuraiye.
22 miráimanibo wemá ítáimma Áákéreaatima Érôtini áanikoma aboání
náápaamma mayéna anónnáma kínimma Yúría-wayukabi máqe-uraipoana
Yótêbima min-áúkápáq wíyábá ikatîq uráiye. miráimanibo móra kainapáqá
Áánûqtuma Yótêbimma ámááma ámikaitana Kááriri-aukapaq yiwíqmena kóuraiye.
23 wemá móra-maruqa Náátárêtibare te-márúpáq ko máqe-uraiye. miráitana
naayóbáqá Áánúqtuni amuné-wáyúkámá agatáán-aikoma áraimma pááq uráiye.
maará-tiraane: “yemá Náátárêtibake-nare téta tínóe.” téta Metáíyaqtaba tiráane.

3

Yóáanema nommá peraí-nákómá watáama tiráiye.

1 mi-kánáárâqá Yóáanema nommá péqyikai-naqa pááq uráiye. ánibo wemá
Yúríabaq kaqmáápaq máena watáama tiráiye.
2 wemá maará-tiraiye: “keráwáqá tirummá waéráaro. Áánúqtuma yabíkái-
kanaama waaqókáq kéiye.” téna tiráiye.
3 maamin-náqá Yóáaneqtaba naayóbáqá Áánúqtuma amuné-náqá Áítáíyan
óyaukaq tiráine. minnáma maará-tiraine:
“waayúkama íma máa-kaqmaapaqa
móra-nakoma anókaq ááyama kétiye.
‘uyátárai-nakoni aammá yokaa oro.’ ”
téna Âítáíya naayóbáqá yirummá waeraíyábá tiráine.
4 Yóáanema móra oótiraa-kamma káámogoni áyáuraq wáqtôma tarôq umátamma
itokéna aúkáapi purumakaakóní áúraq tarôq umátan-amurannama umátokaine.
ánibo wemá karaanóbáké yaatárugaraq uwon ámûkaraq néwaine.
5 mi-kánáábímá yaímma-wayukama Yérútáárebake Yúríabaq-wayukama yaímma
Yótaa-nokoni waaqókáké-káyúkágáráq Yóáanenopaq irááe.
6 miráitata yemá yeqtí kúmiq-yataaqtaba wemmá timá ámewana Yóáanema
Yótaa-nopi nommá péqyikaraiye.
7 Yóáanema aónaimma netuqyaammá Pérati-wayukagaraq Táátûti-
wayukagaraq nommá peránátaae téta yewana wemá tiráiye: “keráwáqá
iraakabayaakón áráakawaqa mááe. náawaq titaráq keráwáqá Áánûqtuni
áyámma anaaékaq ínîqtabama kanaaráq péqmare kóino?
8 keráwáqtí kúmiq-yataapike tirummá waékáunataae téraq keqtáámá
tiráátero.

9 Áánûqtuma maamin-óqtánápó mamá kanaaráq Áabaraani iyápóma
aúqyikanipoaq ‘Áabaraama ketáái tináábúóé.’ ítero. mirá tíyakakemma táí-
meyamma ímayanoe. kemá keráwáqá kétima-timune.
10 yaagóní áaipima Áánûqtuni kummá yáúkáiye. miráipoana máqte-
tagoma arammá íma iyaínatama ayáama kunnápó áaipike agáutuweta irabí
agatúwáánikaa umá agatuwánóe.
11 kemá Yóáanema nonnápó keráwáqá kébetikaune. mirá éqa ketáá
tirummá waeráunataae téq kétiraateqtaae. miráimanibo móra-naqa tinaaé
yínîn-nakoni akoqnáágoma kití akoqnááma uyátáraiye. kemá íma kanaaráq
umaataráunaboaq wení aítauq-anaama múte mayánúne. awaaméqá keráwáqtí
kúmiq-yataapike waeraígáae téq kemá nopí tíkaraunamanibo wemá keráwáqá
Áánûqtuni Aokaq-Áágópí tikániye. náayubi yeqtí kúmiq-yataapike íwaeraiyanama
yemmá irabí yíkarainana iragómá yeqtí kúmiq-yataaqa kamá kautíniye.
12 wení ayáápimma yáumma matokéna wítima kugébatuwaniye.
miráumatuwena wení wíti-naupaqa wítima mamá áíkuiniye. miráimanibo
wítigoni átima iramá káíq-kaiq umá kain-írábí agatuwániye.” téna Yóáane
Áánûqtuma kugébama agatuwánîqtaba tiráiye.

Yóáanema Îtumma nommá pérakaraiye.

13 mi-kánááráqá Îtuma Kááriri-maruqa yuwéna Yótaa-nopaq uráiye. Îtuma
Yóáanenopaq uréna Yóáanema wenayáápike nommá pétikaikaae téna uráiye.
14 miráitana Yóáanema aúyánámmá ítáimma íma kanaaráq umaatarénaboana
Îtumma nommá pérakane kéena tiráiye: “kanaaráq emá kemmá nommá
pétikanone. nôraq itaawáq ketôpaqa kéyeno?” titana
15 Îtuma yauwéqma tiráiye: “ibáqyuwaao. mi-kánááráqá miráráá óyáae.
miráoyanama máqte-qtataaqa Áánûqtuma akáinaiq óyúye.” mirá titana
Yóáanema Îtun áama waréna wemmá nommá pérakaraiye.
16 Îtumma nommá pérakatuwaitana páátákáá nopíké yuwéna aabayámmá
ígitana aónaimma Áánûqtuni Aágoma kukáimma miráuma móra-numama
máagoraa umá kuké na Îtukaqa ku máqe-uraiye.
17 ánibo móra-aikoma Áánûqtunopake tiráiye: “maannáma ketáanikoe. kemá
weqtábá ôriq umá kétikaiye. ketí tíyakoma weqtábá íráqôniq kéiye.” téna tiráiye.

4

Tááqtaama Îtumma makáqma aónaraiye.

1 mi-kánááráqá Aágoma Îtumma awíqmena waayúkama íma máa-kaqmaapaq
Tááqtaama makáqma aónaikaae téna uráiye.
2 miráitana Îtuma kaayaqté-kaayaqte-tiyaaka-wagaagaraq kaayaqté-kaayaqte-
tiyaaka-nokaakaraq aáwaqa íma yaráiye. miráitana anaaékaqa Îtumma áama
yaráiye.
3 Îtumma makáqma aónai-naqa Tááqtaama waaqókáq-amakaq iréna tiráiye:
“emá Áánûqtuni áanikomo máemoema emá tinata maaráin-oqtakoma waéqma
yammá auraíno.” téna áama yaitana naíkáae téna tiráiye.
4 miráimanibo Îtuma yauwéqma tiráiye: “ímiye. Áánûqtun-aama agamatá-
kánnáágómá maará kétiye.
‘aáwakoma wenamáa waayúkagomma

matúq-matuq umá
mái-auwaraimma íaminiye. ímiye.
máqten-aimma Áánûqtun óyaupike yínna-aikake
waayúkama matúq-matuq umá
mái-auwaraimma mayánóe.'
mirá kétiye." téna
5 Îtuma mirá-timatuwaitana Tááqtaama Îtumma awíqmena aokaq-márúqá
Yérútáárebaq uréna anó-monoq-nakoni ámûraaq mó-ito-umakaraiye.
6 ánibo Tááqtaama Îtumma timá ámikaiye: "emá Áánûqtuni áanikomo máema
kanaaráq maakáké yaúme memapí metenanamá móra-yataakoma ayáámá
íayakaniye. Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá mirá kétiye.
'Áánûqtuma wení kaqtó-wayukama timá-yiminata
emmá iyáánapo yáqtokaiyana
móra-oqtakoma enaítaupimma íataraniye.'
mirá kétiye." téna Tááqtaama tiráiye.
7 Îtuma Tááqtaamma yauwéqma timá ámikaiye: "ááqibo Áánûqtuni agamatá-
kánnáágógáráq maará kétiye. 'uyátárai-nakomma íma makáqma aónaao. wemá
minnâ ení Áánûqtue.' máqtemma keqtááyábá mirá kétiye." téna Îtuma tiráiye.
8 Tááqtaama mikáké Îtumma awíqmena mórama uyátárain-anuraq utáiye.
ánibo Tááqtaama wemá máqte-qtataakaq yabíkái-qtataaqa káraatena wení maa-
márábín-íráqó-qtátáákáráq aráátiraiye.
9 miráitana Tááqtaama Îtumma timá ámikaiye: "emá araayutaúmmá ayé
kekáq nunamummá timá tíkénaqa kanaaráq maami-máqté-qtátááqá emmá
aménúne." téna Tááqtaama tiráiye.
10 Îtuma wemmá timá ámikaiye: "Tááqtaao, emá paábaq kóaao. Áánûqtuni
watáa agamatá-kánnáágómá kétiye.
'emá uyátárai-nakokaq nunamummá tiyo.
minnâ wemá ení Áánûqtue.
wenamáa wení mayaímá mayaao.'
máqtemma keqtááyábá mirá kétiye." téna Îtuma tiráiye.
11 miráitana Tááqtaama Îtumma ayuwéna kóuraiye. ánibo yaímma Áánûqtuni
kaqtó-wayukama Îtumma aayáqtáá-kanaama aáwaqa íma naráitataboata yemá ya
áwáqnaa urááe.

Îtuma Kááriribaq áaimma átáma mayaímá matáiye.

12 Îtuma ítáimma Érôtimma Yóáanema aabi mayákáitataboata wemmá ánná-
naupaq ákáraae-aimma ítátuwena mikáké Kááriri-marupaq uráiye.
13 ánibo mikáké Náátárêtibaq yuwéna Kápéranabaqa ko máqe-uraiye.
Kápéranabaqa Kááriri-nokaayukoni áwábaq Yáakoboni áanikoratama Tébirunigaraq
Náábataarigaraq yeqtí min-áúkápáq wáiye.
14 miráitana móra-aimma Áánûqtuma amuné-náqá Áítáíyani óyaukaq tiráimma
áraimma pááq uráiye. maará-tiraiye:
15 "Tébirunini-marukaq-wayukao,
Náábataarini-marukaq-wayukao,
únókááyúkóní áwábaq uréna
Yótááni-nomma aqtátuwena
maami Yéqtaaeo-wayukama mibáq kémae.

yeqtí Káériri-marukaa-marure.
16 yema kumayuq-yátáápí kémaeta
anón-omma kamá tágaimma aónaraae.
aarawaamá yemá puí-yátáákóní amakaq máiyana
yekáqá ómmá táganiye.”
téna Ááítáia agamatá-kánnáábí tiráine.
17 mi-kánáárâqá Îtuma áaimma átáma átê-wataama Áánûqtuqtaba tiráiye.
wemá maará-tiraiye: “Áánûqtuma yabíkái-kanaama waaqókáq kéibo keráwáqá
tirummá waéráaro.” téna tiráiye.

kaayaqté-kaayaqte-wayukama Îtun anaaé wárá-a-kayukama yáá-yaraiye.

18 Îtuma Káériri-nokaayukon-awabaq uréire kéena wemá kaayaq-wátámá
yimónaraiye. Tááímoniqtabama óq-awiqa Pítaae téta kéyaae. ábâkoma Áánarue.
yenákámá aati-aatimá nokaayúpíké kúqônnapo noyááqa yamá kéyabiteye.
19 Îtuma yenákámá timá yímikaiye: “kenákámá ketinaaé wáráakao. miráíya
kemá waayúkama yabitimáe ketôpaqa í-ááímmá tiráátenune.” téna tiráiye.
20 ánibo yenákámá páátákáá noyááqa yáqtorai-kuqomma yuwéta Îtun anaaé
wakááye.
21 wemá keqnáámmá kómare kéwena káqomma yewátámá Yêmitima
Yéberimma áanikogaraq Yêmitima ábâkoma Yóáanekaraq ko yimónaraiye.
yenákámá únópí-káárébí yetibomá Yéberigaraq yenákámá máeta kúqômma
mamá aruta-aruta uráae. ánibo Îtuma mi-kááyáq-nákámá yááyaraiye.
22 páátákáá min-nákámá únópí-káárégáráq yiboákáráq kéyuweta Îtun anaaé
wakááye.

netuqyaa-káyúkábí Îtuma mayaí matáiye.

23 wemá máqtemma Káériri-aukapaq uréire kéena Îtuma mibáq yeqtí monoq-
náúpáq yiráátiraiye. ánibo Áánûqtuma yabíkái-waigoni átê-wataama kétima-
yimena máqtemma karí-wáyúkámá mamá kátobamayikena máqte-qtataakoma
aarawaamá mamá táíq i-qtátááqá mamá arútáyikaraiye.
24 Îtuni watáagoma máqtemma Tíríaaq-aukapaq uráiye. miráitata máqtemma
ókon-oko-kari-wayukama yíqa ôriq umá i-káyúkámá táí-aagoma yirunóbáqá
mái-kayukama waayúkama iyáátánaa yúma aráákagurai-kayukama máqtemma
yiwíqme iráae. mi-káyúkámá yiwíqme yewana Îtuma mamá arútáyikaraiye.
25 ánibo netuqyaa-káyúkámá Káériribakemma Tekááporitiq-aukapakemma
Yérútáárebakema ópakemma Yútaabakekaraq Yótaa-nopaq uráin-aukapakema
netuqyaammá Îtun anaaé waqmé uráae.

5

Îtuma anuraq watáama timá yímikaiye.

1 Îtuma aónaimma netuqyaa-káyúkámá kéyeqtaba anuraq utáiye. wemá
mikáq maraq máitata wení iyápó-annama wenôpaq iráae.
2 ánibo Îtuma mi-káyúkámá watáa timá-yimena tiráiye:
3 “mi-káyúkámá Áánûqtuma áwáqnaa ínîqtaba kéeta wemá yabíkái-marupaqa
mánoqtababoata yemá yimuqá kémaraae.
4 mi-káyúkámá ibiqá kéyareta máe-kayukama Áánûqtuma yetí íyaqa mamá paru
íníqtababoata yemá yimuqá kémaraae.

5 mi-káyúkámá yeqtí yíwîqa márúte yuwéta yíwîqa íma múte yaúyô-kayukama
Áánûqtuma timá akoqnáá urái-qtataaqa yemá mayánôqtababoata yemá
yimuqá kémaraae.
6 mi-káyúkámá Áánûqtuma ákái-qtataariq ónáae te-káyúkámá yemmá
Áánûqtuma ógiqma yimínîqtababoata yemá yimuqá kémaraae.
7 mi-káyúkámá káqo-kayukayaba paru-yátááqá yimíya-kayukama Áánûqtuma
yemmá paru-yátááqá yimínîqtababoata yemá yimuqá kémaraae.
8 mi-káyúkámá íyaqnobaqa íráqônıq kéi-kayukama Áánûqtumma yemá
aónainoqtababoata yemá yimuqá kémaraae.
9 waayúka aúkáapimma mi-káyúkámá mamá kaayoné-í-ááímmá tarôq kéo-
kayukama Áánûqtuma 'ketí iyápó-annae.' téna timá-yikaniqtababoata yemá
yimuqá kémaraae.
10 mi-káyúkámá Áánûqtuni arupú-amma kéwareta miráiyakake mamá táíq
umáyikaiyatama Áánûqtuma yabíkái-maruqa minnâ yeqtí márûqa
wániqtababoata yemá yimuqá kémaraae.
11 yemá aónáíyama keráwáqá ketinaaé kéwaraiyata keráwáqá tái-aimma timá-
tiketa waqmá paábataa éta kaaqaari-túbí maréta kéráwákáq kéqokeriq kéowaqa
keráwáqá timuqá maqmé kéuyoe.
12 miráráá umá yemá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá áqnáabaqa waqmá táíq
umáyíkáawata móra-mora urááne. keráwáqtí tíyakoma íráqônıq kéinaraq timuqá
máráaro taákaq máráaro. keráwáqtí anó-meyamma Áánûqtuni márûpaqa wáiye.

waayúkama úráá kamá tágama mááe.

13 keráwáqá miráuma maa-márábí-káyúkátí úráá kamá mááe. miráimanibo
úgóní akoqnááma paábaq kóínataama nôraq onanatááwáq keqnáammá úmá
kániyô? mirán úmá máqte-qtataapimma kanaaráq íinipoata waayúkama paábaq
mamá yúwáawana aarawaatí yítaukoma yamá yatámínikaa umá Áánûqtu
móraiq íniye.
14 keráwáqá miráuma maa-márábí-káyúkáti ókáá kamá mááe. móra-maruqa
anuraq wáinna-maruqa íma aúyoqma wániye.
15 móraiq umá waayúkama ómmá kúraqma móra tawegóní aménáápáqá íma
kémaraae. ímiye. yemá paá ómmá kúraqma abarokáq makáawana ókómá kamá
tágaitata naaúpaqo máe-kayukama kanaaráq aónainoe.
16 miráráá umá tágáaro. keráwáqtí tágama-yataakoma aarawaatí yúrakaqa
ókáá kamá kétagainata máqte-kayukama káoneta keráwáqtí íráqôn-aaimma
káoneta Áánûqtuma keqtibomá wení márûkaqa mái-nakoni áwîqa múte
yaúyóro.

Áánûqtuni aammá aúmatan-aimma

17 Mótetini aammá aúmatan-aikaraq Áánûqtuni amuné-wáyúkátí yáagaraq
kemá Îtuma mamá paábaq yuwániye ítero. ímiye. minnáyaba kemá paábaq
matuwánááq íkukaunamanibo kemá paá maamin-áímmá maqmá ánatanaa
kukáune.
18 kemá áraimma kétima-timune. maa-márágógáráq Áánûqtuni márûpakaraq
ánatani-kanaaraqa pááqyamma agamatán-áínábi Áánûqtuni aammá aúmata-
kanaabimma wáina-yataaqa móra íma aúyoraniye. máqtemma aammá aúmatan-
aimma paá wáinana máqte-qtataaqa pááq umá ánataniye.

19 miráinana móra-nakoma maami aammá aúmatan-aipike móra pááqyan-aimma mamá paábaq yuwéna káqo-nakomma ‘mirá-uwo’ ténа aráátina-nakoma min-nákóní áwîqa Áánûqtu yabíkái-marupaqa pááqya-qtataakaa umá wániye. ánibo móra-nakoma ámáan-aimma waréna waayúkati yúyánámmá mamá itó éna ‘ámáan-aimma wáráaro’ ténama wení áwîqa Áánûqtu yabíkái-marupaqa anón-awiqa wániye.

20 kemá keráwáqá kétima-timune. keráwáqtí arupú-aaikoma ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq yeqtí arupú-aaikoqtaba téta íma uyátainaq keráwáqá kanaaráq Áánûqtu yabíkái-marupaqa íma uyáberanoe.

áyámma í-ááímmá

21 Mótetini áimma títaubikotaa matáan-aimma keráwáqá itaraae. minnâ ‘keráwáqá waayúka íma yíkamma púyoro.’ ánibo móra-nakoma waayúka yíkamma puyénama min-nákómá kanaaráq aamá ítama yainaí-áípí mániye.

22 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. náawabi móra-nakoma áyámma umákenama wemá aabi maéna ítama yainaí-yátáápí maíno. ánibo náawabi móra-nakomma áyoqa ayéna timá táíq umákenama wemá áqnáabaq anó-monoq-wayukayopaq ítama yainaí-áímmá ya itaíno. ánibo min-nákómá káqomma Áánûqturaa umá ítama yainénama min-nákómá kanaaráq iramá káíq-kaiq umá kain-írábí wíniye.

23 miráínaa emá Áánûqtukaq amí-yátááqá mamé iré aúyánámmá iténa móra-nakoma emmá timámi-aimma waínana Áánûqtukaq

24 amí-yátááqá paá amí-yáárérâq mó make páátákáá aamá mó timá móra-tuyanakaq máráaro. mikáké yauwéqma iréraq Áánûqtukaq keráwáqtí amí-yátááqá mó áméro.

25 móra-nakoma emmá aamá timákanena ínaka kenákámá aapaqá kéwekama páátákáá emá mamá móra-tiyakaq wetê máráakao. ímo miráinanama wemá aamá ítama yainaí-nákókáq awíqme mó-akainana aamá ítama yainaí-nákómá i-wáyúkátí iyáápi akáinata i-wáyúkámá emmá ánná-naupaq akaíyábáé.

26 kemá keráwáqá kétima-timune. emá nôrabi uráínna-anonnama máqtemma yauwéqma íamema emá kanaaráq ánná-naupakema íma kumá yaúbanone.

kumari-ááímmá

27 naayóbáqá pááq-urain-aimma ítaraane. minnâ ‘kumari-ááímmá ítaroq oro.’

28 miráimanibo kemá Îtuma maará téq keráwáqá kétima-timune. móra-nakoma móra-inimma aónáínana arunóbáqá weqtábá ákáin-nakoma minnâ we-namáárîq wení arunóbáqá mirán-ááíkómá mamá min-íníkáq kumari-ááímmá tarôq kéiye.

29 ánibo ítáaro. keráwáqtí móra-turakoma keráwáqá mamá kúmiq-yataapi kétiyuwainaqa kanaaráq mi-túrámmá kubíqma paábaq yúwáaro. keráwáqtí móra-tugoma íma wáinata keráwáqtí máqte-tugoma mamá iramá káíq-kaiq inírábí ítiyuwanoe.

30 ánibo keráwáqtí móra-tiyaakoma keráwáqá mamá kúmiq-yataapi kétiyuwainaqa kanaaráq keráwáqá mi-tíyáámmá kárama paábaq yúwáaro. keráwáqtí móra-aukapaq-tuma íma wáinatama iramá káíq-kaiq-irabima máqte-tugoma íwiniye.

aaraukáqá mamá yataí-ááímmá

31 naayóbáqá Mótetini maarán-áíkáráq pááq uráine. minnâ ‘móra-nakoma
ánáakomma ayuwénama kanaaráq wemá móra-wannaama agamá kámena áqa
maa káyuwaune tíno.’
32 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. móra-nakoma ánáakomma
kumari-ááímmá ítaroq uráinna-inimma ayuwénama min-nákómá ánáakomma
mamá kúmiq-yataapi káyuwaimma maará-uraiye. min-íníkómá keqnáámmá
waamá mayénama kumari-ááímmá tarôq kéitana min-nákógáráq kumari-
ááímmá tarôq kéiye. miráitata yenákámá Áánûqtun-aurakaq kumari-ááímmá
tarôq kéoye.

árain-aimma tí-ááíné.

33 káqon-aimma ketáái títaubikoma titaq ítaraama maará-uraiye. ‘keráwáqá
timá akoqnáá umákaiyan-aimma íma aratínómanibo keráwáqá móra-yataaqtaba
áraine téq timá akoqnáá ínéqa kanaaráq keráwáqá tíya-qtataakoni anaaé
waréraq uyátárai-nakoni aúrakaq áraimma tero.’
34 ááqibo kemá keráwáqá kétima-timune. keráwáqá yanaammá awaaméqá
umátuweq áraine ítero. keráwáqá Áánûqtuni márûkon-awiqa yaananatáá ako-
qnáá umátikaikaae ítero. Áánûqtuni márûpaqa wení abíqtátárákémá aamá
kétima-timiye.
35 ánibo keráwáqá móra-yataaqtaba maa-márágóní áwîqa yaananatáá ako-
qnáá umátikaikaae ítero. ímiye. maa-márámá Áánûqtuni pááqyan-abiqtataraa
kéitana wemá aítauqa maqmá arage kéiye. ánibo keráwáqá Yérútááre-marukon-
awiqa maqmá móra-yataaqtabama yánátaae ítero. ímiye. Yérútááre-maruqa
minnâ anó-kinima uyátárai-nakoni márûre.
36 Áánûqtun-aurakaq tiqnókáq maqmá tenanatáá akoqnáá umátikaikaae téq
ítero. keráwáqá kenamáárîq keráwáqtí tiqnótáuma mamá abutá tíqnótáúwábi
kaatáu-tiqnotauma kanaaráq íma mamá auránoe.
37 miráimanibo keráwáqá maará tero. ‘owé. mirá-onune. ímiye. ímira-onune.’
tero. ókaraq aamá waayúkama awáágí-aimma minnâ Tááqtaanopake pááq kéiye.

tái-aaikoni anónnáma amí-yátááqá

38 keráwáqá naayón-áímmá iráimma ítaraane. ‘enaúramma
kubíqtuwaiyainaama anónnáma kubíqtuwaao.’ ánibo ‘enáwáyaamma ikámma
óqtuwainaama anónnáma wenáwáyaamma ikámma óqtuwaao.’
39 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. móra-nakoma tái-yataariqo
kéumatikainaqa wemmá yauwéqma awekémá íkuyakaaro. ímiye. móra-nakoma
mórabaq táápáamo kéyuwituwainaqa kanaaráré kéteraq mórabaq-taapaama
ámíyana mibákáráq yuwítuwaino.
40 ánibo móra-nakoma keráwáqá aamá matikéna keráwáqtí kúberai-unamma
tíótaama mayánéna ínaqa kanaaráqíbo anó-tiotaagaraq áméro.
41 ánibo móra-nakoma akoqnáá éna keráwáqtê aammá uréire éna ummaamá
mayánáae tínaqa kanaaráqíbo mamá ayáqtááq-amma uréire oro.
42 ánibo móra-nakoma keráwáqtábá móra-yataaqa ‘tímero’ tín-naqa
kanaaráqíbo keráwáqá paá móra-yataaqa áméro. ánibo móra-nakoma téna
atábááma umátikeq móra-yataaqa keráwáqá timénáae tín-naqa kanaaráqíbo
keráwáqá tinaaémma íumakaaro.

namuro-wáyúkámá tirummá yímero.

43 keráwáqá maan-áímmá naayóbáqá iráimma ítaraane. ‘yaímma-wayukama
keráwáqtí waaqókáq máiya-kayukama tirummá yiméraq kaayoné kéumayikeraq
keráwáqtí namuro-wáyúkáma tíyamma umáyikáaro.’
44 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. keráwáqá keráwáqtí namuro-
wáyúkágáráq tirummá yiméraq Áánûqtukaq nunamupí itáiyana keráwákáq
táí-aaimma tarôq kéiya-kayukagaraq yíwáqnaa éna mamá paá umáyikaniye.
45 miráinaq Áánûqtuma wení márûpaq mái-nakoni iyápóma auránoe.
Áánûqtuma wení aabaúmá mamá íráqô-kayukaraqa táí-wayukagaraq yeqtí
yímûraaq aaqá kégamayikaiye. móraiq umá Áánûqtuma arupú-wayukarakaraq
mamá íma arupú kéo-kayukarakaraq aaqá yumá paru kéumayikaiye.
46 ánibo keráwáqá timuqá kémaqyikaa-kayukama yenamáa yemmá tirummá
yimíyanama minnáyaba Áánûqtu meyámmá ítiminiye. aqá táákiti-moneqa
moyámmá máyáa-kayukagaraq mirá kéoe.
47 ánibo kéráwáqá keráwáqtí tíbâqawaaraa-kayukama yenamáa miráó-maaraa
kétimayikeqa nói-qtataakakenaq uyátano? aqá yemá Áánûqtuni aamá íma ítáa-
kayukagararaq mirá kéoe.
48 miráinaq máqte-qtataaqtabama keráwáqtí túyánápímmá aati-aatimá arupú
umá máero. miráuma keqtibomá Áánûqtuma wení márûpaqa aati-aatimá
kateko umá máinikaa umá keráwákáráq mútûq katekoîq umá pááq umá
ánatagoro.” ténа Îtuma timá yímikaiye.

6

waayúkama áwáqnaa í-ááímmá

1 óq-aimma Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá atéráaro. keráwáqá Áánûqtukaq
móra-yataariq ínéqa íma abarokáq mirá kéiyata máqte-kayukama kanaaráq
timónanoe. keráwáqa waayúkayopake anó-meyaqtaba abáá kéiyanama ánibo
keráwáqá mirá éqa keráwáqá móra-meyamma Áánûqtuma keqtibomá wení
márûpaq máin-nakoma keráwáqá anó-meyamma ítiminiye.
2 ánibo keráwáqá móra-yataaqa áwáyoq-wayuka yimétaa yíwáqnaa ónáae
téqa móra-naqa timákaiyana áqnáabaq kéwena anókaq ááyama ítíno. miráuma
kaaqaari-wáyúkámá yeqtí monoq-náúpákáráq aapakáráq yemá mirán-
ááímmá tarôq kéoe. yemá miráuma waabá-káyúkámá yeqtí yíwîqa múte
yauwígáae téta mirá kéoe. kemá áraimma kétima-timune. mirá-káyúkámá yeqtí
meyámmá minnâ áqa wáiye. káqomma anaaékaq íma mayánóe.
3 ánibo keráwáqá mórama áwáyoq-wayukama yíwáqnaa íné kéeqa kanaaráq
aúpáq aúyoqma mirá-oro.
4 minnáyaba keráwáqtí túma íma mamé úyoro. ánibo keqtibomá Áánûqtuma
aúpáq wái-qtataariq ommá káonaipoana wemá mi-wágóní íráqô-meyamma
timíniye.

nunamummá tí-ááímmá

5 keráwáqá nunamummô kéteqa miráuma kaayaq-yóyáúkáráq-wáyúkáráá
íoro. yeráwáqá itó-ureta nunamummá yeqtí monoq-náúpáqá tínétabi aa-
patáákaraqa miráuma waayúkama yimónaigaae téta miráoniq íoro. kemá
keráwáqá áráimma kétima-timune. yemá mirá-káyúkámá yeqtí meyámmá áqa
matááe. káqomma íma mayánóe.

6 miráimanibo keráwáqá nunamummô tínéqa keráwáqtí naaúpaq utéra
oqtamá umá aúyaqmakeraq keqtibomá Áánûqtukaq nunamummá aúpáq
aúyoqma tero. ánibo keqtibomá aúpáqá wái-qtataariq ónnama paá káonaipoana
keráwáqá íráqô-meyamma timíniye.
7 keráwáqá nunamummô kéteqa netuq-áímmá Áánûqtun áama íma ítáa-
kayukama teníkáá umá ítero. yemá yeqtí yúyánápímmá miráuma netuq-áítáá
tenana 'Áánûqtuma ketáái táama itániye.'
8 téta mirá kétemanibo keráwáqá yeqtí yáaimma íma wáráaro. keqtibomá
Áánûqtuma máqte-qtataaqa aqtórárîq o-qtátááqtábámá áqa ítaraiye. keráwáqá
wekáqá íma móra-yataaqtaba ítaraawana wenókáá káonaiye.
9 keráwáqa maará téraq nunamummá tero.
'keqtibotááo, emá yabíkáana-marukaq máanama enáwîkoma aokaq waíno.
10 ení yabi í-yátááqá maabáq kumíno.
ení márûkaqa enaúyánámmá wáráanikaa umá maa-márábíkáráqá
enaúyánámmá waránátaae.
11 íbêqa aáwaqtaba únnataama máqte-tupaama timiyo.
ketáái otaa-qtátááqá mamá
12 paábaq kéyuwe awikátuwaao.
miráuma otaa-qtátáárîq umátíkáa-kayukama yeqtí otaa-qtátááqá paábaq
mamá kéyuwetaa tiwikátukaunataae.
13 emá keqtáá anómma makáqma aónai-yataaqa íma mamé. yéwaq
Tááqtaaqtabama yabíqma akoqnáátaa umátikaao.'
14 áre. ítáaro. keráwáqá káqo-yuti otaammá táí-yataaqa mamá paá
umáyikaiyanama keráwákáráq keqtibomá Áánûqtuma wení márûpaq máena
keráwáqtí otaammá táí-yataaqa mamá paá umátikaniye.
15 miráimanibo keráwáqá káqo-kayukati táí-otaa-qtataaqa íma mamá paá
umáyikaiyanama kanaaráq keqtibomá Áánûqtuma wení márûpaq máena
keráwáqtí táí-otaa-qtataaqa íma mamá paá umátikaniye.

Áánûqtuqtaba itté aáwaqa awetái-aaimma

16 ánibo keráwáqá aáwaqa awetá-ureq kanaaráq nunamummá tínéqa
kaaqaari-wáyúkámá oníkáá umá táí-toiqa íma máráaro. yemá miráuma táí-
yoiqa máráa-kayukama minnâ waayúkama yimónaamma yemá aáwaqa awetá-
uraae. kemá áraimma kétima-timune. yemá yeqtí meyámmá áqa matááe. ókaraq
meyámmá ímayanoe.
17 miráimanibo keráwáqá nunamummá tínópoaq aáwaqa awetá éqa
kanaaráq keráwáqá tiqnópí tóiqa yotuwéraq tiqnótáuma mamá yaeq-yaeq
oro.
18 miráinatama keráwáqa aáwaqa awetá-uraamma waayúkama íaonainoe. ke-
qtibomá Áánûqtuma wenamáa wemá aónaniye. ánibo wemá móra-yataaqa
aúpáq tarôq-o-qtataaqa káonaipoana keráwáqá meyámma timíniye.

íráqô-qtataaqa mamá áíkui-aaimma

19 keráwáqá íráqô-qtataaqa maa-márábímmá íma mamá áíkuyoro. maa-
márábímmá kawanogómá kénaitana karogaro-nómmá káugitana máqte-
qtataaqa mamá táíq kéitana moyá-káyúkámá kurumá yawítireta moyámmá
kémayaae.
20 miráimanibo keráwáqá keráwáqtí íráqô-qtataaqa Áánûqtunopake mamá
áíkuyoro. maami-qtátááqá kawanogómá íkénaitana karogaro-nómmá

máqte-qtataakaqa ikáugitana moyá-káyúkámá kurumá yawítireta moyámmá íkémayaae.
21 keráwáqtí íráqô-qtataaqa kúmín-aukapaqa min-áúkápáqtábá aati-aatimá
keráwáqá túyánámmá itéq mayánóe.

aúgoni ómmá

22 arukóní aúrakoma aúgoni óné. ánibo aúrakoma íráqôniq umá aónama
kárutainanama ókómá máqtemma tirunóbáqá uyáberaniye.
23 ánibo keráwáqtí túrakoma táíq ínanama máqtemma keqtúraqa kumayuqá
aurániye. miráinana min-ókómá keráwáqtí tirunóbáq wáin-okoma miráuma
kumayukáá káurena mi-kúmáyúkómá mamá anómma aurániye.

móra-nakoma kaayaq-káwáá-nákáqá mayaímá ímayaino

24 móra-nakoma kanaaráq kaayaq-ánó-nákórátátí mayaímá móra-awaataq
ímayaino. ánobo wemá móra-nakomma ítama táíq kéumakena móra-nakomma
aati-aatimá yabíqma arútáyakaniye. ímo miráinanama móra-waigoqtaba
kákainana móra-waigoqtabama íakaniye. keráwáqa mimórá táoqa Áánûqtukaq
túyánámmá íma maréq mónekaqa túyánámmá íma kanaaráq maránóe.

netuq-áúyánámmá itaí-ááímmá

25 miráitaq keráwáqá kétima-timune. keráwáqá keráwáqtí móneqnapo
meyánîq ínóbo aáwaqtababi noqtábábi kéeqa mirá-i-qtataaqo mayánôqtaba
taíbaq-tuyanamma íma ítáaro. aúwaraikoma minnâ nonábi aáwakomma uyátá-
maqma anómma kateko-yátááré. unáákáqtôyataba taíbaq-tuyanamma íitaaro.
miráitana aúgoma minnâ unáákáqtôgomma uyátá-maqma wáiye.
26 keráwáqá numamá aónaaro. yemá ánáyumma íkeubeta yemá aáwaqa
mamá aáwaq-naupaq íkémaraae. miráimanibo keqtibomá Áánûqtuma wení
márûpake numagómmá aáwaqa kéyimiye. keráwáqá numagómmá íyaq
uyátáraao? aáwaqa íyaq kétimiyo?
27 keráwáqtí aúkáapikema náawaq taíbaq-auyanamma maqmá akoqnáá umá
iténa aqtó-kánáámá arúbama wení aúwarai-kanaaraqa wíníyô?
28 ánibo keráwáqá nôraq itaráq unáákáqtôyabama netuq-túyánámmá
kéitaao? keráwáqá túyánámmá ítama arútáaro. yaayúqnóbáqá wái-kiraati-
yataakoma náaraq umábi kéuwibo aónaaro. yemá kammáa ígáaeta unáákáqtôma
yenamáárîq íkáraataae.
29 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. naayóbáqá Tórómónima
kíniboana wení íráqôn-otamma pááqyamma íma makáimanibo wemá íma íráqôn-
unakaqtoma umátorena yaayúqnóbáké-kíráátí-yátáákóráá umá kéumatoraae.
30 owé. íbêqa námama yópí wái-qtataaqa aabáyaama yemá káráma irabí
yuwánóe. ánibo mirá-káráá-qtátááqá minnâ Áánûqtuma ókon-okomma
móqá amáyikaraiye. miráinaq keráwáqá aarawaamá wemá íyaq uyátá-
maqma unáákáqtôma umátikaniyo? netuq-túyánámmá maami-qtátááqtábá
kéitawanama keráwáqtí itáíq-itaiq umá yabi-í-yátáákómá pááqyamma wáiye.
31 miráinaq keráwáqá netuq-túyánámmá íma itéra ‘nóin-aawaraq
nánúnataabiyo? nóin-nonaq nánúnataabiyo? ítero.
32 ímiye. máqtemma mi-qtátááqá Áánûqtun áama íma ítáa-kayukama mirá-
qtátáákóní anaaé kéwaraae. miráimanibo keqtibomá Áánûqtuma wení márûpaq
máena keráwáqá nói-qtataaqtababi ommá Áánûqtuma káonaiye.

33 miráimanibo keráwáqá túyánámmá ítama arútátuweraq Áánûqtuma
yabíkái-qtataakoma máqte-qtataaqtaba uyátá-maqma tikaíno. ánibo keráwáqá
wemá tiníq kéiyanama anaaékaqa maamin-óq-yátááqá keráwáqá timíniye.
34 miráinaq keráwáqá aabáyaayabama íma túyánámmá ítáaro. aabáyaa-
kanaagoma wenamáárîq mi-kánááyábá taíbaq-ummaama wániye. móra-mora-
kanaagoni ummaamá wé paá mi-kánáágónáé.” téna Îtuma tiráiye.

7

móra-nakomma aamá ítama yainaí-nákóráá umá aamá ítama yainaí-ááímmá

1 Îtuma óq-aimma timá yímikaiye: “keráwáqá yainaí-wáyúkáráá umá káqo-
kayukama íma mamá yawááq-umayikaaro. anónnáma keráwáqá mamá yawááq-
umatikanoe.
2 ánibo keráwáqá káqo-kayukama ítama yainaíyatama móraiq umá keráwáqá
ítama yainaíyaniq umá keráwáqá ítama yainánoe.
3 nôraq itaráq keráwáqtí aanábógómá pááqyamma otaa-qtátáárîq kéowaqa
keráwáqá anómma uyátá-maqma otaa-qtátáárîq kéoo? aanábógóní pááqyan-
otaa-qtataaqa yaagetáraa umá wenaúrapi wáímanibo keráwáqtí anón-otaa-
qtataaqa mútûq-yaraa umá túrakaq yawááq uráiye.
4 miráitaq keráwáqá tigaemá íyaq kéitaraq aanábógóqtábá maará kétimameo?
‘aanábô, enaúrapi tái-yataaq wáimma matuwánáae.’ téra kéteo?
5 kaayaq-tóyáúkáráq-wáyúkááo, áqnáabaq kenamáárîq túrapimma anó-
qtataaqa wáimma paábaq matuwéro. anaaékaqa aanábógóní aúrapi wái-qtataaqa
kanaaráq aónama aruté matuwaao.
6 keráwáqá móra íráqômma aokaq-yátááqá áwáábiqa kéta iyákáá-kayukama
íma yíméro. ánibo keráwáqá Áánûqtuni áama íráqô-pateturaa umá mamá
pógomma íma yíméro. mi-pátétúmá pógoma yítauqnapo yamá mapátuweta
waéqma túpuinoe.

akoqnáá umá nunamummá tí-náqá

7 móra-nakoma akáinana mayánénama ítama aónaino. akáinana aónanenama
abáá íno. oqtamá íyakaiyaba akáinanama oqtaráq paké-pake tíno.
8 miráinata máqte-kayukama Áánûqtukaq nunamupí ítama aónétama yemá
wekáké mayánoe. máqte-kayukama móra-yataaqtaba Áánûqtumma abáá kéetama
wemmá paá aónanoe. ánibo máqte-kayukama nunamupí téta Áánûqtunopaq
ónátae tíyanama wemá yemmá iyuwáinata uyáberanoe.
9 keráwápíké móra-nakoni áanikoma aboáqtábá téna ‘yammá timiyo’ tínanama
aboámá óqtamma mayamíníyô? ímiye.
10 ánibo iyápógoma aboáqtábá ‘noyááqa timiyo’ tínanama aboámá táí-
iraakabayaamma amíníyô? minnágaraq ímiye.
11 miráitaq keráwáqá táí-wayukama kanaaráq kéitaamanibo keráwáqtí
iyápógoma íráqô-qtataaqa yimíyábá kéitaae. uyátá-maqma móraiq umá
keqtibomá Áánûqtuma wení márûpaq máin-nakoma wení iyápó-annama wekáq
ítama aónaayuma íráqô-qtataaqa yimíyábá kéitaiye.
12 waayúkama nôrabi umátikaigaae tina-yátáárîq kéumakaiyaama miráuma
yekáráq móraiq umáyikaao. maaminnáma mákama Mótetini ámáan-aikaraq
Áánûqtuni amuné-wáyúkágáráq tiráa-waigoni máqten-aaine.

matúq-matuq umá mái-auwarain-amma

13 keráwáqá pááqyan-amma wáráaro. aíta-marupaq uráin-aama anónapoana
oyaaq uráitata netuqyaa-káyúkámá aarawaamá min-ámmá kéwaraabo min-
ámmá íwáráaro.
14 káqon-amma matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayaí-márúpáq uráin-
akoma pááqyamma wáipoata yaímma arekáq-wayukama min-ámmá kammáa
kaéta kéwaraae.

ketáámá kaaqaari-ámúné-wáyúkátí yáaqa ikaténátaae.

15 kaaqaari-ámúné-wáyúkáyábámá atéráaro. yemá yirunóbáqá abáá-
íyákáá umá máapoata tipi-típigoni aúwaratima atáá-umaeta aúpáq-yááíkáráq
keráwáqtôpaq kéye.
16 keráwáqá nôrabi iya-qtataaqa mikáq yeqtí yáaimma aónanoe. áwáábiq-
annagoma íráqôn-aramma íkéiyaiye.
17 móraiq umá íráqô-tagoma íráqôn-aramma kéiyaiye. ánibo tái-yagoma tái-
aramma kéiyaiye.
18 íráqô-tagoma tái-aramma kanaaráq íma iyániye. ánibo tái-yagoma íráqôn-
aramma kanaaráq íma iyániye. waayúkagaraq móraiq urááe.
19 máqte-tagoma íráqôn-aramma íma iyaí-tagomma minnâ ayááma irabí
kéiyaabotuwaae.
20 miráinaq keráwáqá aónaaro. kaaqaari-ámúné-wáyúkábíké keráwáqá
áraimma yeqtí tái-yaaimma yimónainoe. tái-wayukama yirunóbáké íráqôn-
aramma kanaaráq íma iyániye.
21 máqte-kayukama 'uyátárai-nako, uyátárai-nako,' mirá kétepoaq Áánûqtuma
yabíkái-marupaqa íuyaberanoe. ímiye. paá náayubi ketibomá Áánûqtuma wení
márûpaq máin-nakoni anaaé warétama kanaaráq Áánûqtuma yabíkái-marupaqa
uyáberanoe.
22 mikáq anó-kanaamo pááq ínna-kanaaraqa aarawaamá maará téta timá-
timinoe. 'uyátárai-nako, uyátárai-nako, enáwîkaqtaa ketáámá amuné kúme
uréire éwaunataae. enáwîkaketaa ketáámá tái-aagomma waayúka yúbikema
mamá paábaq yuwéwaunataae. ánibo enáwîkaketa ketáá netuqyaan-áwáámé-
yátáárîqa uráunataae.' téta mirá tíyaqa
23 ánibo mi táoqa kemá yemmá abarokáq maará-tima-yimenune. 'kemá
keráwáqtí túrakaqa íaonewaunamiye. keráwáqá tái-wayukaao, paábataa kóoro'
tenúne." téna Îtuma tiráiye.

naammá í-ááíkárátáé.

24 waéqma itaí-áímmá Îtuma tiráiye: "kanaaráq móra-nakoma maamin-
áímmá iténa waraína-nakoma wemá miráuma áá-íté-wainapoana wení naammá
óqtan-amuraaq kéumaraiye.
25 ánibo aaqá yuréna nommá aúgítana anón-uwaama yoréna mirái-qtataakoma
min-námmá awétáraiye. miráimanibo min-námmá íma kuturáiye. min-námmá
óqtakaq wáitanaboana yáqtoqma akoqnáá uráiye.
26 miráimanibo móra-nakoma ketáama kéitenamanibo ímo warénama minnâ
wemá miráuma áíbôqnaaboq inápóana wemá wení naammá kegéba-amuraaq
naammá kéiye.
27 ánibo aaqá yitana nommá augéna uwááma anómma yokáiye. ánibo mirái-
qtataakoma min-námmá awétátuwaitana min-námmá kuturáiye. 'pau' titana
anómma mútûq yawítíguraiye." téna
28 Îtuma maamin-áímmá timá ánatatuwaitata máqte-kayukama Îtun-aayaba
iyánáaq éta yáaqa ôriq umá karáiye.

29 miráimanibo aamá yirááti-wayukaraa umá íma timá yímikaibo Îtuma ako-
qnááma náápaamma matokái-nakoraa umá aamá kétima-yimena yiráátiraiye.

8

mórama kárú-naqa Îtuma mamá érákaraiye.

1 Îtuma anubakémmá yuwéna kúmítata netuqyaammá aarawaamá ókaraq
anaaé waqmé kukááe.
2 mikáqá móra-naqa kárúyamma ákái-nakoma amakaq iréna araayutaúmmá
ayéna tiráiye: “uyátáráana-nako, kanaaráq emmá akáinaama emá kemmá
mamá éqtikanone.” titana
3 Îtuma ayáámma árûqmarena tiráiye: “kemmá kétikaitaq miráona kéune.
emmá érákaino.” titana mi-kárú-kárígómá ê mikáq ánataguraiye.
4 ánibo Îtuma mi-kárú-náqá timá ámikaiye: “emá atéqma arutaao. móra-
nakomma timámenabo ímiye. emá uré enaúma anó-monoq-wayukama mó-
yiraate naayóbáqá Mótetima tiráiniq umá Áánûqtukaq amí-yátááqá mó-amiyo.
miráinata waayúkama aónéta ení karímá mikáq ánatagiye téta tero.” téna Îtuma
timá ámikaiye.

ááiq-i-wayukati kawáá-nákóni mayaí-náqá Îtuma mamá érákáraiye.

5 Îtuma Kápérana-marupaq uyábéráitana anón ááiq-i-naqa Arómani-marupake
Îtunopaq iréna inaa téna timá ámikaiye:
6 “ummaataráána-nako, ketí mayaí-náqá karímá mayéna naaúpaq waguréna
máiye. ayáátákoma pukitana áíqa ôriq umá kéiye.” titana
7 Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “wemmá kemá ko mamá érakanune.” téna
tiráiye.
8 miráitana ááiq-i-kawaa-nakoma yauwéqma timá ámikaiye: “ummaataráána-
nako, kemá íráqôn-naqa íma máupo emá kanaaráq ketí naaúpaqa íma uyáberaao.
emá paá aamá tinana ketí mayaí-náqá atóbáíno.
9 kegáráqá ketí anó-naapaamma wáiye. kemá mórama tiyááka ááiq-i-wayukati
kawáá-náqá máune. miráitaq kegáráqá anó-kayukati yiménáápáqá máunata
yemá yabítíkaraae. ketí timénáápáq máa-kayukama kemá timá-yimeq móra-
naqtaba ‘emá waao’ túnanama wemá kanaaráq kéwiye. ánibo kemá káqo-
waqtaba téq ‘emá maabáq iyo’ túnanama wemá kanaaráq kéiye. miráitaq
kemá ketí mayaí-nákóqtábá ‘maa-máyáímá mayaao’ túnanama wemá paá
kémayaiye.” téna titana
10 Îtuma min-áímmá ítátuwena iyánáaq uráiye. ánibo wení anaaé wáráa-
kayukama maará téna Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá áraimma kétima-timune.
mórama Aánûqtuni waayúkabike Ítíráaeobake-naqa maan-nákómá maaráuma
arummá tímínikaa-naqa íaonaraune.
11 ánibo kemá keráwáqá kétima-timune. netuqyaa-káyúkámá aabaú
utaipáké íyata yaímma aabaú kupéráipake íyata uréta Áabaraagaraq Ááítekigaraq
Yáakobogaraq mórabi yagaroqtamá Áánûqtu yabíkái-marupaq máeta aáwaqa
nánóe.
12 miráimanibo Ítíráaeo-wayukama Áánûqtuma wemá yabíkái-marupaqa yeqtí
yítaubikoma máamanibo yaímma Ítíráaeo-wayukama marabí máa-yuma yemá
máápaq anó-kumayuqnobaq máeta ibiqá yaréta yíwáyaamma akégúnanoe.” téna
Îtuma tiráiye.

13 ánibo Îtuma ááiq-kawaa-naqa timá ámikaiye: “emá íbêqa kóaao. emá
arummá timénaboana mirá ónaiq umá mi-qtátááqá pááq íniye.” téna
Îtuma tiráiye. ánibo ê mi-kágáámá mi-kárí-náqá wení karígómá ayúwáitana
atóbaraiye.

Pítaamma ánáakomma anóamma Îtuma mamá atóbamakaraiye.

14 mikáké Îtuma Pitaani naaúpaq uyábékena aónaimma Pítaamma ánáakomma
anóamma kokoqyámma ákáitana atípáaraq waguré máitana Îtuma aónaraiye.
15 ánibo Îtuma ayáákaq yáqtóráitana kokoqyámma érákáraiye. ánibo min-
íníkómá itó-urena Îtuni aáwaqa mamá yokaa umákaraiye.

netuqyaa-kárí-wáyúkámá Îtuma mamá atóbamayikaraiye.

16 énaikaq taíbaq-wayukama táí-aagoma mái-kayukama yiwíqmeta Îtunopaq
irááe. ánibo Îtuma paá aamá kétitana mi-káyúkábíkémmá waátá aágoma
iyuwéna kóuraiye. ánibo Îtuma máqte-kari-wayukama mamá atóbamayikaraiye.
17 miráitana móra-aimma naayóbáqá Áánûqtuma móra amuné-náqá Áítáíyaan
óyaukaq pááq íniye tiráimma minnâ pááq kéitana min-áíkómá maará-tiraiye:
“wemá wenamáárîq ketáái karímá mamá paábaq kéyuwena ókon-okomma
ketáái tiyáátáma íkui-yataaqa matukáiye.” téna agamatán-áúbágó tiráiye.

Îtun anaaé waráné i-náqá

18 netuqyaa-káyúkáma Îtuma ikúyakaraawana yimónawaaena wení iyápó-
annama timá yímikaiye: “nokaayúkómmá meranábápáq méwíyataao.”
19 titana mórama ámáan-aimma yiráati-nakoma iréna Îtumma timá ámikaiye:
“yiráati-nako, emá náakarabi wíné inabáqá kegáráq waqmé ónúne.” téna
tiráiye.
20 Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “abááq-íyákáwákómá yeqtí ánáamma
maínarunobaq wáitana numaráwákóní ánáamma wáimanibo Waayúkagoni
Áráaqa kemá Îtuma kemá wagéqa tiqnómmá maqmá arage ónúna-namma íma
wáiye.” téna Îtuma timá ámikaiye. miráitana Îtuni anaaé waráina-waigoma wení
naammá móraiq umá wániyo?
21 ánibo káqomma móra iyápó-annabike-nako Îtumma timá ámikaiye: “um-
maataráána-nako, kemá kanaaráq awé uráanana ketibomá puínaq mó-
uqtamakatuwerabiyo?” mirá titana
22 Îtuma timá ámikaiye: “ibáqyuwaao. yemá pukáá-kayukama yenamáárîq
matúq-matuq umá mái-auwaraiqtaba pukáiya-kayukama mamá arááq-yuma
kanaaráq uqtamáyikanoe. emá paá ketinaaé ya waraao.” téna tiráiye.

Îtuma anón-uwaagoqtaba titana áráwáá uráiye.

23 mikáké Îtuma únópí-káárébí úítata wení iyápó-annama anaaé wakááe.
24 anómma únóníyámá mi-nókááyúpímmá kémetena únóníyágómá únópí-
káárémá yawááq inena uráiye. miráimanibo Îtuma paá waguréna máqe-uraiye.
25 ánibo yemá Îtumma ko awáútureta tirááe: “uyátárai-nako, emá keqtáá
tíwáqnaa uwo. ketáámá yubékonataa kéune.” téta tewana
26 Îtuma timá yímikaiye: “nôraq itaráq ikatîqa kéoo? keráwáqtí itáíq-itaiq
umá yabi-í-yátááqá pááqyamiye.” timátuwena Îtuma itó-urena uwáágokaraq
nokókáráq yiwáágúraiye. ánibo uwáágoma mó-áráwáá itana nokómá ókaraq
íma noniyamá metaráiye.

27 minnáyabi iyápó-annama netuq-yúyánámmá kéiteta tirááe: “maaminnáma
nóikaa-nare ténaq máitanawaq uwáágogaraq nokógáráqá wenáama kéwaraayo?”
téta tirááe.

kaayaq-nákábíké Îtuma táí-aama matukáiye.

28 Îtuma yetê nokaayúkómmá meranábápáq Káátarini-wayukati marabáq
atamá uráiye. ánibo kaayaq-nákámá táí-aagoma yenákábí mái-nakorata Îtumma
ya aónaraaye. yenákámá pukáa-kayukati mararaapáqá máátíq-máatipaq
máqeta irááye. yenákámá anómma abááqá amáguraayataboata waayúkama
min-ákáqá íma uréire urááe.

29 ánibo min-nákórátámá anókaq ááyama wááqa kéyeta tirááye: “Áánûqtuni
áaniko, emá kekárátámá nôraq umátikaneq kéono? kanaamá íma pááq-uraitaa
keqtáámá tíqa í-yátááqá má-timinetaa kéono?” téta tirááye.

30 mórama pó-annama nékaq máeta aúmá narááe.

31 ánibo táí-aagoma Îtukaq inaa téta tirááe: “kanaaráq emá keqtáámô tíkamma
waréma emá kanaaráq timátíkénataa ketáámá mera-pó-ánnátí yirunóbátáá
kobéráano.” téta tirááe.

32 ánibo wemá mi-táí-áágómmá timá yímikaiye: “keráwáqá kóoro.” ténа Îtuma
titata yemá mi-kááyáq-nákámá iyuwéta pó-annati yirunóbáq uyábékaae. mi-
pó-ánnámá máqtepaq péqmareta mórama áítabaq metamá kukááe. ánibo yemá
nokaayúpítáá metaréta nommá nawíketa máqtepaq pukááe.

33 ánibo pó-kawaa-wayukama péqmareta kóuraae. yemá anó-marupaq ko-
yaréta yemá máqtemma min-áímmá tébakaq-wayukama timá yímikaae. miráitata
kaayaq-nákábímá táí-aagoma pááq i kátáama tirááye.

34 ánibo min-ánó-márúpáké-káyúkámá netuqá iréta Îtuqtaba ya abáá-uraae.
yemá Îtumma ya aónatuweta weqtábá mi-márábákémmá yuwéna káqo-marabaq
kóikaae téta inaa tirááe.

9

mórama aí-ayaamma táíq umági-naqa Îtuma mamá érákáraiye.

1 Îtuma únópí-káárébí yetê nokaayúkómmá meran-ábápáq yauwéqma uréta
Îtuni márûpaq koyarááe.

2 mibáq yaímma-wayukama móra-kari-naqa Îtunopaqa awíqmeta iráama mi-
kárí-nákóní ayáátákoma pukuráitana kúkutaaraq waguráitata yaagumé irááe.
ánibo Îtuma mi-káyúkámá yimónaimma wekáq itáíq-itaiq kéowanaboana Îtuma
mi-kárí-nákómmá timá ámikaiye: “iyápógo, enáyakoma kaayoné íno. ení kúmiq-
yataaqa kemá paábaq kématuwaune.” ténа Îtuma titata

3 yaímma ámáan-aimma yirááti-wayukama yeqtí yúyánánóbáqá “maan-
nákómá Áánûqtumma aamá káwaagiye.” téta tirááe.

4 miráitana mi-káyúkátí yúyánánóbáqá Îtuma yimónatuwena wemá tiráiye:
“keráwáqá nôraq itaráq keráwáqtí túyánánóbáqá ítama táíq kéoo?

5 nóin-aikowaq ketí náápaamma yiráátiniyo? ánibo kemá téqa ‘ení kúmiq-
yataaqa mamá paábaq yuwaúne’ mirá túnawaq íma oyaaqá kéi aqá ánibo ‘emá
itó-uma uréire uwo’ túnna-waigoma minnâ íma oyaaqá éna ummaa kéyaiye.

6 Waayúkagoni Áráaqa náápaamma maa-márábímmá kanaaráq kúmiq-yataaqa
mamá paábaq yuwánîqtaba yiráátenune.” téna tiráiye. miráitana Îtuma

ayáátámma puki-nákómmá timá ámikaiye: “emá itó-ure ení kúkutaama mamé ení naaópaq kóaao.” téna tiráiye.
7 miráitana mi-kárí-nákómá itó-uma wení naaópaq kóuraiye.
8 ánibo aarawaamá miráimma aónéta ikatîq ôriq urááe. yeráwáqá aónaraae. Áánûqtuma mirán-ákóqnáámá ámikaiqtababoana yemá Áánûqtun-awiqa múte yaútaae.

Îtuma Máátiyumma ááyaraiye.

9 Îtuma mibáké kéwena aónaimma móra-naqa táákiti-moneqa mayaí-náúpáq máqe-uraimma min-nákóní áwîqa Máátiyuma mi-kátáámá agatái-nare. ánibo Îtuma Máátiyumma timá ámikaiye: “emá ketinaaé ya waraao.” titana wemá itó-uma Îtun anaaé wakáiye.
10 anaaékaqa Îtuma naaúpaq máena aáwaqa kénaitata netuqyaa-káyúkámá táákiti-moneqa máyáa-kayukagaraq káqomma karere-káyúkágáráq ‘paátataare’ timá yíkáa-kayukagaraq Îtunopaq irááe. yemá Îtugaraq wení iyápó-annagaraq umá máeta aáwaqa narááe.
11 yemá Pérati-wayukama miráomma aónawaaeta yemá Îtuni iyápó-annama maará téta ítama aónaraae: “nôraq itanawáq keráwáqtí yirááti-nakoma kúmiq-wayukagaraq táákiti-moneqa máyáa-kayukatema aáwaqa kénaiyo?” téta ítama aónaraae.
12 Îtuma min-áímmá ítátuwena wemá maará téna aúpáq-áímmá tiráiye: “waayúkama karímá ímo máyáa-kayukama tótaa-wayukayopaq íma kéoe. ímiye. paá karí-wáyúkámá tótaa-wayukayopaqa kéoe.
13 keráwáqá uréraq Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábíkén-áímmá ko ítáaro. ‘naí-wámmá ikáma kekáq timíyábá kemá íkétikaibo kaayoné-yátááqtábá kemmá kétikaiye.’ téna agamatá-kánnáágómá kétiye.” téna Îtu timátuwena tiráiye: “arupú-wáyúkámúne tíya-kayukama yááyanaaq íkukaune. ímiye. kemá paá kúmiq-wayukayaba yááyanaa kukáune.” téna Îtuma tiráiye.

ááwaqa awetái-aaimma

14 mi-kánááráqá Yóáanema nommá peraí-nákóní iyápó-annama Îtunopaq iréta tirááe: “nôraq itataawáq ketáágáráq Pérati-wayukagaraqa nunamummô ténátaama aáwaqa awetá kéunatataa ení iyápó-annama nunamummá tí-kánááráqá aáwaqa íma awetá kéoo?”
15 téta mirá tewana Îtuma timá yímikaiye: “móra-nakoma aaramá mayáné kéenama omákáqá paá wení aanábó-wáyúkáté máenama kanaaráq áyakoma táíq íníyô? íma aokarîq kéiye. anaaékaqa mi aaramô mayáné i-náqá paábaq matuwaíyanama min-nákómá ókaraq wení aanábó-wáyúkátêma íma mániye. miráuma aaramá mayánéna i-nákóráá umá mi-kánáámá ínaqa kemá kónatama íyakoma táíq ínipoata yemá aáwaqa awetá-inoe.
16 ítáaro. móra-nakoma wení naayó-kúbéráí-únámmá yakákitanama aúge-tabaraaberake maqmá aráátaimma íma aokarîq kéiye. miráinanama mi-tábáráábégómá keqnáámmá naayó-kúbéráí-únámmá yakáqma anó-kariq umáginiye.
17 keqnáámmá ítáaro. móra-nakoma naayó-mémégóní aúwarati-unapima wáááéni-nomma aúgema íma áítewae kéiye. miráitata yemá aúge-kaaeni-nomma naayó-mémé-áúwárátíbí áíqtowanama íma aokarîq kéiye. miráitana méme aúwaratigoma yarákínana wáááéni-nomma marabí aqtíma kugúbaginiye.

miráimanibo áá ítaraa-kayukama aúge-memegoni aúwaratibi wááéni-nomma aqtímaraawana mákama íráqôniq umá paá kéwaiye.” téna Îtuma tiráiye. aúge-qtataakoma waéqma naayón-ááímmá íauraniye.

móra-inikoma Îtuni wáqtôraq yáqtokaiye.

18 téna Îtuma maamin-áímmá kétima-yimikaq mórama anó-kawaa-naqa Îtun-amakaq iréna araayutaúmmá ayéna timá ámikaiye: “ketiyáámûmma paá íbêq pukuráiye. ánibo emá kanaaráq iré ayáámma aneq mó márénana atóbama yauwéqma paá maíno.” téna anó-kawaa-nako tiráiye.

19 ánibo Îtuma itó-uma mi-káwáá-nákóní anaaé waqmé kéwitata wení iyápó-annama móraiq umá wakááe.

20 uréire kéowana móra-inimma mikáqá máqe-uraimma máqte-tupaama in-aautámma ákáitana inaaupaqá tiyááka umá kaayaq-kárítímáátímá máqe-uraiye. min-íníkómá Îtuni anaaépaq amakaq iréna Îtuni wáqtôgoni aqtóráq ayáámma yama yáqtokaiye.

21 min-íníkómá wenamáárîq wení aúyánánóbáqá maará-tiraiye: “Îtuni wáqtôraq tiyáámo ánékuyonanama túnobaq kanaaráq umátikaniye.” téna ánékukaiye.

22 Îtuma waéqma wemmá aónatuwena tiráiye: “ketiyáámuko, enáyakoma kaayoné íno. ení itáíq-itaiq umá yabi-í-yátáákómá emmá miráuma mamá érákáraiye. mi táoqa min-íníkóní karímá ánataguraiye.

23 Îtuma mi-káwáá-nákóní naaúpaq iréna waayúkama ibiq-ímá kéteta aamá anón-aimma kétewana yimónaraiye.

24 ánibo Îtuma tiráiye: “keráwáqá maí abátíkáaro. pááqyan-inaaruma íma pukáiye. wemá paá aúmá waguráiye.” téna Îtuma mirá-tiraimma áraimma pukuráitataboata mi-káyúkáma wíráa umákaraae.

25 ánibo yemá aarawaamá waqmá paábaq yúwáawana Îtuma mi-náúpáq uténa pukáin-inaarugoni ayáákaq yáqtorena ayáátóráitana itó-uraiye.

26 mi kátáagoma min-áúkápáq máqte-marabaq wéyáwé uráiye.

Îtuma kaayaqá yúgaroq-nakaraq aamá íti-nakaraq mamá atóbamayikaraiye.

27 Îtuma mi-márúqá yuwéna kóuraiye. ánibo kaayaqá yúramma karoparái-nakorata Îtun anaaé waqmé kéweta anókaq ááyama tirááye: “áe, naayóbáqá ketáái kínima Tébitin-annabike-nako, emá kekárátá arummá umátikaao.”

28 téyana Îtuma naaúpaq uyábéráitata yúrammo karopági-nakama wenôpaq utááye. Îtuma min-nákámá timá yímikaiye: “kenákámá itáíq-itaiq kéoyaqtaba kemá kenákámá kanaaráq mamá atóbatikanuno?” téna ítáitata yenákámá Îtumma yauwéqma timá ámikaaye: “owé. uyátáráana-nako.” téta tirááye.

29 ánibo Îtuma min-nákátí yúrapi ayáámma kánekuyena tiráiye: “kenákámá itáíq-itaiq óya-qtataaqtaba kemá kanaaráq miráona-yataakoma pááq íno.” téna Îtuma timá yímikaiye.

30 ánibo yenákátí yúrakoma tágaraiye. Îtuma akoqnáá-aimma timá-yimena min-nákáyábá tiráiye: “atéráakao. móra-nakoma maaminá yabama itaínabotekao.” téna tiráiye.

31 ááqibo min-nákámá máápaq yaúbareta máqtemma min-áúkápáq-márábáqá Îtuni watáama timáeta uréire urááye.

32 yenákámá kóiye kéeta yaímma-wayukama móra-naqa táí-aagoma wepí
máinapoana aamá ítitata wemmá yemá awíqmeta yewana Îtunopaq iráiye.
33 ánibo Îtuma táí-aagomma matúwáitana min-nákómá aamá áaimma átáma
tiráiye. minnáyaba aarawaamá iyánáaq uréta netuq-yúyánámmá kéiteta
tirááe: “naayóbáqá maakáqá Ítíráaeobaqa maamirá-qtátááqá íma pááq uráine.”
téta tirááe.
34 miráimanibo yaímma Pérati-wayukama maará-tiraae: “wemá táí-aagoni
kawáá-nákómá wemmá akoqnááma ámikaitana wemá táí-aagomma kanaaráq
kématuwaiye.” téta tirááe.

aarawaayábá Îtuma arummá kéumayikaiye.

35 Îtuma anó-marupakaraq pááqya-marupakaraq uréire kéena wemá monoq-
náúpáqá kéyiraatena Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba átê-wataama kétima-yimena
máqte-karimo máyáa-kayukama mamá atóbamayikaraiye.
36 wemá aónaimma netuqyaammá aarawaamá yimónatuwena arummá
umáyíkaraiye. miráuma taíbaq-yuyanamma itéta ‘náawaq tíwáqnaa íníyô?
náakaraq ónúnataabiyo?’ téta miráuma tipi-típigoma yeqtí kawáá-náqá íma
máitata oníkáá urááe.
37 miráitana Îtuma wení iyápó-annama aúpáq-áímmá timá yímikaiye: “ne-
tuqyaammá aáwaqa yópímmá wáimanibo mamá áíkuyaba íma netuqyaammá
mayaí-wáyúkámá mááe.
38 miráinaq keráwáqá Áánûqtukaq nunamummá kétiyana wemá yókóní
aboámá yaímma mayaí-wáyúkáma timáyikainata wení waayúkama ko mamá
áíkuyoro.” téna Îtuma timá yímikaiye.

10

tiyááka umá títaupake kaayaqá iyápó-annati yíwîqa

1 Îtuma tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánná-wáyúkámá yááyamaena iréna
yemmá akoqnááma yiména táí-aagoma kématuweta máqte-karima mamá
paá kéeta yúgoni ummaa-yátááqá mamá paá ígáae téna yímikaiye.
2 tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánnátí yíwîqa maará-uraiye. áqnáabaq-nakoni
áwîqa Tááímonie káqon-awiqa Pítaae. ánibo ábâkoma Áánarue. ánibo Yêmitima
Yéberimma áanikoboana ábâkoma Yóáane.
3 ánibo Píripima Paatááromiyue. ánibo Tómáátie. Máátiyuma mi-kátáámá
agatái-nare. wemá táákiti-moneqa mayaí-náré. ánibo Yêmitima Áápiatimma
áanikoe. ánibo Tááqtiatie.
4 ánibo móra-Taaimonima ítápéniti (indipendens) karuwaaq-náré. ánibo
Yúqtaati Itikááriotie. wemá Îtumma awîqma namuro-wáyúkátí iyáápi makái-
nare.

*Îtuma tiyááka umá kaayaq-wáyúkámá awaaméqá umáyikena yiwíkai-kayukama
mayaímá yímikaiye.*

5 Îtuma tiyááka umá kaayaq-wáyúkámá timáyíkáitata kówana yímáamma
yiména maará-tiraiye. “keráwáqá Yéqtaaeo-apaq káqon-anna-wayukabaqa íoro.
Táméria-marupaqa ókaraq íma uyáberanomanibo
6 keráwáqá Ítíráaeo-tipi-tipi-annama máápaq oro. yemá Áánûqtuqtaba
yeráwáqtí aammá yukááe.

7 keráwáqá uréraq aamá maará téraq mó tero: “Áánûqtuma yabíkái-kanaama
waaqókáq kéiye.
8 miráinaraq keráwáqá karí-wáyúkámá mamá kátobamayikera pukáiya-
kayukama mamá itómayikera kárú-wayukama mamá kátobamayikera táí-
aagomma mamá paábaq kéyuwera oro. keráwáqá móra-yataaqa ketôpake
mayaíyama minnâ keráwáqá paá yímero. miráinaraq keráwáqá maami-
qtátááqá yemmá yiméraq keráwáqá íma meyámmá máyáaro.
9 keráwáqtí unáápímmá móneqa íma áítumaera uréire oro.
10 mónekaraq anó-moneq-awiqa yáíya-qtataakaraq ariroq-únápí áíti-unamma
íma mamé uréire éra kaayaq-tíyótáámá íma kúberera títauq-anaamma íma
kúberera yáumma amé uréire í-yátámá íma matóráaro. ímiye. mayaímá
mayaína-nakomma kanaaráq wení aáwaqa áméro.
11 móra anó-maruparabi pááqya-marupaq uyábereqa kanaaráq keráwáqá
aónaiyana mi-márúkákémmá móra-nakoma arupú éna wení naaúpaqa máqeraq
mi-márúqá yuwé kóine kéeqa ayuwé yero.
12 ánibo keráwáqá móra-naupaqa uyábereqa mi-náúpáq-wáyúkámá miráo-
maarao-aimma téraq ‘kaayoné-yátááqá keráwáqtôpaq waíno’ timá yíkáaro.
13 ánibo mi-náúpáq-wáyúkámá keráwáqtábá yetê máigaae téta tíyaqa
keráwáqtí kaayoné-yátáákómá yeqtôpaq wínîmanibo yemá keráwáqtábá
máigaae téta íma tíyaqa keráwáqtí kaayoné-yátáákómá yuwéqma keráwáqtôpaq
íno.
14 móra-nakoma keráwáqa tiwíqmena ímo wéna keráwáqtí táama íma itaínaqa
ánibo keráwáqá mi-márúrábi min-námmá ibáqyuwera keráwáqtí tibíkáké
káítôma popoq umátuwe kóoro.
15 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. aarawaamá ítama Áánûqtuni
yainaí-kánááráqá Komóraa-marukake táí-wayukagaraq Tótôma-marukake táí-
wayukati anónnáma táí-meyamma wáipoata miráumaraa mi-márúkáq-wáyúkámá
yeqtí táí-meyamma pááq íniye.

ókon-okomma ummaa-yátááqá pááq íniye.

16 ítáaro. kemá keráwáqá miráuma tipi-típi áráakaa umá taáqa íwái-
kama áwáábiq-iyakaa-kayukati aúkáapi timátikaunaq kéoe. miráinaraq keráwáqá
miráuma iraakabayaakóráá umá yáakarera atéqma wiqmé kéweraq móra-
yataariq ínéqa túyánámmá ítama arútátuwero. mimórá táoqa keráwáqá móra-
numama máagoraa umá kaayoné umá máero.
17 keráwáqá waayúkayabama atéqma arútáaro. yemá yeqtí káánítôre-
wayukaraq aamá ítama yainéta ánnáma timéta keráwáqá yeqtí monoq-náúpáqá
tebûqa timéta ínóe.
18 ketíwîqa márúte yuwánéra kéowaa téta keráwáqá tiwíqmeta kínima anó-
kamaani-wayukati yúrakaq wínóe. miráinaq keráwáqá aamá kétima-yimeqa
Yéqtaaeo-wayukagaraq Îtíráaeo-annabike-kayukagaraq Áánûqtuni átê-wataama
timá-yiminoe.
19 yemá keráwáqá tiwíqma aamá ítama yainaíyaqa keráwáqá ikatîq íéraq
‘ketáámá nóine ténúnô? ketáámá nóin-ainaq yauwéqma timá-yimenunataabiyo’
ítero. kíq-taoqa aamó tínón-aimma timínímma
20 kenamáa keráwáqá aamá ítinoe. ímiye. keqtibomá Áánûqtuni Aágoma
keráwáqtí tóyaukaq aamá tíniye.
21 mi-kánááráqá móra-nakoma ábâkomma awíqmena yaímma-wayukati iyáápi
mó-marainata ikámma puínóe. ánibo aboámá áanikomma móraiq umá waayúkati

iyáápi mó-marainata ikámma puínóe. ánibo iyápóma yinóboyuma komarummá íyataboata namuro-wáyúkámá yíkamma puínóe.
22 keqtábábóata yaímma-wayukama keráwáqá ítama táíq umátikanoe. minnâ móra-nakoma akoqnáá umá máqena aqtó-kánááráqó wénama min-nákómmá Áánûqtuma yauwéqma awiraínana wemá Áánûqtuna mániye.
23 ánibo yemá keráwáqá móra-marukaq táí-aaimma tarôq umátikaiyaqa kanaaráq mikákémá péqmarera káqo-marukaq oro. kemá áraimma kétima-timune. keráwáqá máqtemma Ítíráaeo-marupaqa íma mayaímá mamá ánataraiyaqtaba Waayúkagoni Ráaaqa kemá kumónúne.
24 tugaru-íyápógómá wení arááti-naqa íma kéuyataitana paá-mayaima máyáa-kayukama yeqtí kawáá-wáyúkámá íma kéuyataae.
25 mórama tugaru-íyápógómá wení arááti-naqa maínama minnâ kanaa íniye. ánibo paá-mayai-nakoma wení kawáá-náqá uyátá-maqma anómma maínama minnágaraqa kanaa íniye. kemá keráwáqtí kawáá-náqá kemmá táíq kéumatikaapoata keráwáqá anómma táíq umátikanoe. ketíwîqa Píétebue téta tíwîqa yaráamanibo kemmá táí-tiwiqa kéyetama keráwáqá náayuwabi ketí iyápó-annati tíwîqa uyátá-maqma anómma táí-tiwiqa yánoe.

waayúkama Áánûqtuqtaba ikatîqa oro.

26 miráinaq waayúkayaba keráwáqá íma ikatîqa oro. máqte-qtataaqa aúpáq wái-qtataakoma anaaékaqa abarokáq íniye. máqte-qtataaqa ánáákuma wáina-yataaqanibo anaaékaqa waayúkama aónainoe.
27 kemá Îtuma aamá kumayuqnóbáqô timá-timunama minnâ wágááma timá yíméro. ánibo aamá yaákareq táápikemo ítáama minnâ keráwáqá netuqyaa-káyúkátí yúrakaq itó-urera aamá timá yíméro.
28 waayúkama keráwáqtí túma tíkamma uqtánô-kayukayaba íma ikatíqa oro. keráwáqtí tirun-íyápómá íma tíkamma uqtánóe. ímiye. Áánûqtuqtaba ikátéro. keráwáqtí túgaraq tirun-íyápógáráq mákama kanaaráq Tááqtaani márûqa aítanobaq Áánûqtu kanaaráq tíkama aúyotuwaniqtaba Áánûqtuqtaba ikátéro.
29 keráwáqá kaayaq-númámá tarukíqa móneqa kímora-toeyaarake kanaaráq meyánîq ínoe. ánibo keqtibomá Áánûqtuma íakainanama kanaaráq móra miráuma pááqya-numama marabímmá íkuminiye.
30 ánibo keráwáré keráwáqtí tiqnótáuma máqtepaq Áánûqtuma yoráútukaiye.
31 miráinaq keráwáqá íma ikatíq oro. netuqá pááqya-numagoni meyámmá uyátáraapoana keráwáqá Áánûqtuma yabíqtíkáraiye.

Îtuni áwîqa yaí-ááímmá

32 móra-nakoma náawabi abarokáq timá tágena wemá kennaé téna máqte-kayukati yúrakaq tínna-nakomma ketêgaraq ketibomá Áánûqtun aúrakaq wení márûpaq wemmá móraiq umákanune.
33 ánibo móra-nakoma kemmá máqte-kayukati yúrakaq anaaémma umátikai-naqa kegáráq wemmá ketibon aúrakaq wení márûpaq tinaaémma umákanune.

Îtuma mamá yainaí-tókórú-yákáráq kukáiye.

34 maa-márábí kaayoné-yátááqá mamá maa-márábí-káyúkáyábá íma mamé kukáune. mirá túyánámmá íma ítáaro. kemá paá waayúkama yainaí-tókórú-yámmá ketáama íwárâa-kayukagaraq ketáama wárâa-kayukagaraq aúkáapike mamá yainanááq mamé kukáune.

35 ááiqa áanikokaraq yeqtibogáráq íyata ánibo ayáámukokaraq yinóakaraq íyata
ánibo anáábukokaraq aítaakogaraq í-ááímmá átaraune.
36 waagóní we-áánínábóbí anómma uyátá-maqma namuromá aúqma mánoe.
37 ánibo móra-nakoma anóayaa aboáyábá arummá uyátá-maqma yiménama
wemá kennámá auráíyábá íma umaataráiye. móraiq umá móra-nakoma
áanikoyaa ayáámukoyaba arummá uyátá-maqma yiménama wemá kennámá
auráíyábá íma umaataráiye.
38 ánibo móra-nakoma wení kaapaq-yámá íma maména ketinaaé íma waréna
puínéna yokaa íenama wemmá kennámá auráíyábá íma umaataráiye.
39 móra-nakoma maamin-áúwáráímmá yáqtoqma akoqnáá énama wení
matúq-matuq umá mái-auwaraimma aúyorainimanibo móra-nakoma keqtábá
puyénama wemá matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayániye.

móra-nakoma íráqô-meyamma kémayaiye.

40 móra-nakoma náawabi keráwáqá mamá íráqôniq umátikenama wemá
kekáráq mamá íráqôniq kéumatikaiye. ánibo móra-nakoma náawabi kekáráq
mamá íráqôniq umátíkái-nakoma wemmá Áánûqtuma timátíkarai-naqa mamá
íráqôniq kéumakaiye.
41 máqtemma náayuwabi Áánûqtuma timáyíkarai-kayukama mamá íráqôniq
kéumaketama Áánûqtuma timákaraiqtaba mirá kéumakaapoata yemá timákarai-
nakoni íráqô-meyamma yáíkaaq umá mayánóe. ánibo náayuwabi aónáíyamma
mórama arupú-naqa ínata yeqtí yúyánánóbáqá téta ‘arupú-naqa áwáqnaa
ónáátae téta min-náqá awíqmeta yeqtí naaú wétama yemá miráuma arupú-
nakoni íráqô-meyamma yáíkaaq umá mayánóe.
42 taákaq máráaro. móra-nakoma náawabi paá-nakomma ketinaaé wáráa-
kayukabike áwáqnaa ónáae téna paá yaugiq-nómmá aqtíma wemmá aménama
kemá áraimma keráwáqá kétima-timune. anaaékaqa min-nákóní íráqô-
meyamma áraimma mayániye.” téna Îtuma wení iyápó-annamma timáyíkaraiye.

11

Yóáanema yaímma iyápó-annama Îtunopaq timáyíkaraiye.

1 Îtuma wení tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánnámá mayaímá mayánón-
aimma miráuma timá yímikaiye. aamá timá ánatatuwaitata yemá mi-márúqá
yuwéta min-áúkápáq-márúpáq uréta Îtuma aarawaamá kéyiraatena aamá timá
yímikaiye.
2 Yóáanema nommá peraí-nákómá ánná-naupaq máena yauwéqma yiwiraí-
nákóní mayaíyábá ítaraiye. miráitana Yóáanema yaímma wení iyápó-annabike
timáyíkáitata Îtunopaq urááe.
3 ánibo yemá Îtunopaq uréta ítama aónaraae: “emá maamin-nátábáwáq
Yóáanema anaaékaq móra-naqa yíniye tiráinaraq máa káqo-natabataaq awé
ónúnataabiyo?” tewana
4 Îtuma yauwéqma tiráiye: “keráwáqá uréraq Yóáanemma máqten-aimma itéq
máqte-qtataaqa aónaamma mó-timamero.
5 minnâ yúramma koroparái-kayukama yúramma káonaawata yítauqa táíq uráí-
kayukama yítauq-uramma yamá uréire kéoe. ánibo kárúyamma yíkái-kayukama
kátobaawata yaáqa atíragurai-kayukama aamá kéitaae. ánibo pukáa-kayukama
kéitowata áwáyoq-wayukama Áánûqtuni átê-wataama aúgen-aimma kéitaawata
kéoe.

6 ánibo móra-nakoma arummá kétimena keqtábá kaayaq-áúyánámmá íma
itaí-waigoma wemá amuqá maraíno.” téna Îtuma tiráiye.
7 Yóáaneni iyápó-annama kówana Îtuma Yóáaneqtaba taíbaq aarawaamá timá
yímikaiye: “naayóbáqá waayúka íma máa-kaqmaapaq keráwáqá urááma nói-
qtataaraq ko aónaneraq uráánabiyo? keráwáqá móra-naqa kaayaq-áúyánákáráq
ókáráákáá uwáágoma yaropamátúwáimma aónaneraq uráánabiyo? ímiye.
8 keráwáqá nói-qtataaraq aónaineraq uráánabiyo? aqá móra-nakoma íráqôn-
unakaqtoma makáitaraq aónaineraq uráánabiyo? ímiye. yemá íráqôn-unakaqtomo
máráa-kayukama yemá anó-kini-kayukati naaúpaq kémaae.
9 miráimanibo nôraq itaráq urááô? móra Áánûqtuni amuné-náráq aónaineraq
urááô? owé. kemá keráwáqá kétima-timune. minnâ amuné-nápóana wemá
yaímma Áánûqtuni káqon-amune-wayukama uyátáraiye.
10 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí Áánûqtuma áanikomma maará téna
timá ámikaiye.
‘ketááyabamo tínîn-naqa timákáanana ení áqnáabariq umá wíniye.
wemá ení aammá awiyéna yokaa umákaniye.’
téna Yóáaneqtaba agamatá-kánáábí tiráine téna kétiye.
11 kemá áraimma kétima-timune. máqtemma maa-márábí-káyúkábíké Yóáane
uyátá-maqma mú mikáqá anómma máimanibo Áánûqtuma yabíni-kanaaraqa
móra paá-naqa mánin-nakoma wemá Yóáanemma uyátáraiye.
12 Yóáanema nommá peraí-nákóní kanaaráké áaimma átárena yéqéna íbêqa
Áánûqtuma yabíkáin-aukapaq uyáberanoqtaba anón-aaiqa kéoe. akoqnáá
umá iraráá-káyúkámá Áánûqtuma yabíkái-qtataaqa yáqtoqma akoqnáá uréta
mayánéta kéoe.
13 máqtemma Áánûqtuni amuné-wáyúkágáráq Mótetini ámáan-aikaraq yemá
Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba watáama mamá pááq umáeta Yóáaneni-
kanaaraq irááe.
14 ánibo keráwáqá itánáae téqa kanaaráq ítáaro. Yóáane wemá Iráíyaraa-naqiye.
min-náqá anaaékaq yíniye téta amuné kútaa-naqiye.
15 keráwáqá taáqa wáinaqa maamin-áímmá ítáaro!
16 nóinnae téraq íbêq-wayukayabama aamá ténúnô? yemá miráuma pááqya-
noiyaporaa umá márûq aúkáapi máeta yemá káqo-noiyapoma yááyama maará
téta kéte.
17 ketáámá keráwáqtábátáá káoyamma kéyunataa keráwáqá imá íkeyaae.
ketáámá yirummá í-ímá kétunataamanibo keráwáqá ibiqá íma kéyaraae.’ óqa
tíkái-qtataaqa íma pááq kéiye.
18 Yóáane iráimma wemá aáwaqa íma néna wáááéni-nomma íma naráitata yemá
weqtábá ‘aíbôq-nare’ téta tirááe.
19 kemá Waayúkagoni Ráráaqa iréq aáwaqa néq nommá néq únnayabama yemá
maará kéte. ‘aónaaro. wemá aáwaqa ôriq umá netuqyaa naínápóana wemá
wáááéni-nomma netuqyaa kénaiye. ‘paátataare’ timá yíkáayuma táákiti-moneqa
máyáa-kayukagaraq kúmiq-wayukagaraq wemá yeqtí aanábómíye.’ ááqibo
anaaékaqa minnáyaba Áánûqtuni itaí-yátáákómá aónainoe.” téna Îtuma tiráiye.

yaímma-marupaq yirummá íma waérâa-kayukama anómma tirunô.

20 yaímma-marupaqa Îtuma awaaméq-yátáárîqa netuqyaapaq immá íma
yirummá waékáae. miráitana mi-kánáárâqá Îtuma aamá yiwáágéna

21 maará-tiraiye: “Tiyórátiniq-wayukao, náaraq-tai-yataaraq keráwápímmá
pááq íníyô! Beqtáirapaq-wayukao, náaraq-tai-yataaraq keráwákáq pááq
íníyô! anón-awaameq-yataariqa kemá keráwáqtí márûkaq únnaiq umá
Tááyanabakaraq Tááíranapakaraq énama kanaaráq naayóbáqá Tááyanabaq-
wayukagaraq Tááíranapaq-wayukagaraq yeqtí kúmiq-yataapike waeráunatae téta
tiráá-tiraapoata yemá unáákáréq on-unapi yenamáárîq áítumatuweta káín
ayáátóbí máeta yáaqa kaitata yirummá waékáae.
22 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. yirummá íwaekaapoata
anaaékaqa keráwáqtí anónnáma tái-meyakoma yainaí-kánááráqá miráuma
Tááyanabaq-wayukagaraq Tááíranapaq-wayukagaraq uyátá-maqma anómma pááq
íniye.
23 ánibo keráwáqá Kápéranabaq-wayukao, keráwáqá Áánûqtuni márûpaqa
tiwíqma yaúmeta uwínóe téra kéteo? keráwáqá iramá káíq-kaiq umá kain írábí
kumínóe. minnâ kemá keráwáqtí márûpaq anón-awaameq-yataariq únnaiq umá
Tótômabaq-marukaqa awaaméq-yátáárîq énama kanaaráq íbêqa Tótômabake tái-
wayukama paá máneta oné.
24 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. anaaékaqa aarawaamá ítama
yainaí-kánááráqá Áánûqtuma wení paru-yátááqá keráwáqá uyátá-maqma
Tótômabaq-wayukama yimíniye.” téna Îtuma tiráiye.

keráwáqá ketôpaq iréra aagaí-yátááqá ya máyáaro.

25 mi-kánááráqá Îtuma maará-tiraiye: “ketiboó, emá yabíkáana-marupakaraq
maa-márágáráq uyátáráana-nakoe. emá aamá íma ítaraa-kayukama aúyánápí
wáin-aaimma aamá kéyiraatenamanibo ítaraa-kayukayopakemma mamá
káuyoraane. minnáyataba kemá ‘tíkáiye’ kétune.
26 owé. ketiboó, emá ákáiniq kéone.
27 ketibomá Áánûqtuma máqte-qtataaqa ketiyáápitaa makáiye. ánibo móra-
nakoma min-íyápómá íaonaraiye. aboámá wenamáa min-íyápómá aónaraiye.
ánibo móra-nakoma aboámmá Áánûqtumma íaonaraiye. kemá wení áanikoma
kenamáa aónaraune. ááqibo wení áanikoma ákáinama yaímma-wayukama aboání
áaimma kéyiraatiye.
28 keráwáqá tíbô kégaitaq ummaa-yátááqá kémayaa-yuma ketôpaq íyaraq
kemá keráwáqá aagaí-yátááqá tíméno.
29 kemá kaayoné kéeq ánibo ketúma íma mamé kéuyune. miráinaq keráwáqá
keráwáqtí ummaamá ketê yaagumá mayéraq kepíké itaí-yátááqá ítareq
agánoe.
30 ketê yaaguyabí-yamma oyaaq kéinaq ummaa-yátááqá keráwápí maráana-
waigoma oyaaq íniye.” mirá téna Îtuma tiráiye.

12

Tabaatiráq mayaímá mayaíyábá aammá aúkain-aimma

1 anaaékaq móra-Tabaatiraqa Îtuma wíti-yokoni aúkáapi uréire uráiye. ánibo
wení iyápó-annama yááyaba éta yemá wítigoni arammá putáqma narááe.
2 ánibo Pérati-wayukama minnâ aónatuweta Îtuma timá ámikaae: “aónaao.
maamirán-ááímmô tarôq kéeq mayaímá kémayaamma Tabaatiráqá aammá
aúmakaae.”

3 téta tewana Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “keráwáqá Tébitima
miráurain-aimma íyaq yoráútaao? naayóbáqá Tébitigaraq wení waayúkagaraq
yááyaba uráátaba kétune.
4 yemá monoq-náúpáq utéta yammá Áánûqtukaq amí-yáárérâq wáimma
uyátá-maqma anó-monoq-nakoma yímitata naráane. mi-támmá anó-monoq-
wayukama kanaaráq nánópoata paá-wayukama naíyábá aammá aúkaiye.
5 anó-monoq-wayukama yeqtí mayaímá anó-monoq-naupaqa Tabaatiráqá
yemá aammá aúmakaama yawítíraamanibo minnâ íma otaa-qtátáárîq urááe.
maami aammá aúmatan-aimma wannaabíkémá íyaq ítaraanabiyo? Áánûqtun-
aurakaqa Tabaatiráqá aammá aúmatan-aimma íma yawítíraae.
6 kemá keráwáqá kétima-timune. maannámo mái-waigoma anó-monoq-namma
uyátáraiye.
7 keráwáqá Áánûqtuni agamátá-kánnáábíkén-áímmá ítareqa táwî-aimma téq
otaamá íkuineq oné. maami agamatá-kánnáábíkén-áíkómá maará kétiye. ‘naí-
wámmá timíyábá íketikaimanibo kaayoné-yátááqtábá kétikaiye.’ ténа Áánûqtuma
tiráiye. aammá aúmatan-aimma íyawitiraa-kayukama íma mamá yawááq-
umayikaaro.
8 Waayúkagoni Áráaqa Tabaatigóní uyátárai-napoana ketí iyápó-annama
Tabaatiráqá mamá naráamma kanaaráq íye.

Tabaatiráqá táíq uráin-ayaakaraq-naqa Îtuma mamá íráqôniq umákaraiye.

9 Îtuma min-áúkápáqá yuwéna yeqtí monoq-náúpáq uráiye.
10 móra-naqa mibáqá máqe-uraimma ayáákoma aayámmá káguraiye. yaímma-
wayukama Îtumma aabi mayakánétaboata wemmá ítama aónaraae: “Tabaatiráqá
mayaímá kémayeta karí-wáyúkamá mamá atóbama-yikanunataabiyo?” téta ítama
aónaraae.
11 ánibo Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “keráwápíké móra-nakoma
tipi-típima makáitana mi-típí-típígómá Tabaatiráqá móra-maiqnobaq
kumábékitanama kanaaráq min-nákómá íyaq paábaq múte kéyabitimatuwaiyo?
owé.
12 ánibo móra-nakoma tipi-típima uyátáraiye. miráipoata ketáái ámáan-aikoma
kanaaráré tiráipoataa Tabaatiráqá waayúkama yíwáqnaa ónúnataae.” téna Îtuma
tiráiye.
13 miráitana Îtuma min-áyáámmá aayá-kagurai-naqa timá ámikaiye: “ayáámma
mamá arutaao.” téna titana min-nákómá ayááma mamá arupú itana
ayáákoma keqnáámmá mamá íráqôniq umá móra-aukapaq-ayaakaa uráiye.
14 miráimanibo Pérati-wayukama Tabaatiráq Îtuma karí-náqá mamá
atóbamakaitaba aónawaaeta Tabaatiráqá mayaíyá kémayaiyaa téta yemá móra-
aukapaq áíkuteta Îtumma ikamí-áímmá téite urááe.

Îtuma Áánûqtuni mayaínáq-úráné.

15 miráimanibo Îtuma min-áímmó temá ítátuwenaboana Îtuma mi-márúqá
yuwéna kóuraiye. miráitata netuqyaa-káyúkámá Îtun anaaé kéwaraawana
máqtemma karí-wáyúkámá mamá atóbamayikaraiye.
16 akoqnáá umá Îtuma timá yímikaiye: “keqtábá íma mamá abarokáq
umátíkáaro.” téna tiráiye.
17 miráitana Áánûqtuma móra-amune-naqa Áítáíyani óyaukaq naayóbáqá
tiráimma íbêqa abarokáq kéiye. miráitana tiráin-aikoma maará-tiraiye:

18 “maannáma ketí mayaí-náqíye.
kemá wemmá awaaméqá umákaraune.
weqtábá kétikaitaq timuqá kémaraane.
kemá ketí Aágomma wekáq máráanana wemá ketí yainaí-áímmá Yéqtaaeo-
wayukama timá-yiminiye.
19 wemá aamá íyiwaagena anókaq aamá ítiniye.
wemá aapaq uréire kéena anókaq aamá ítiniye.
20 móra-nakoma áyaqnobaqa ummaa kéyainanama yawenáina-waigoma
okáráákáá umá íma akáginiye.
ánibo móra-nakomma ummaa-yátááqá wáina-waigoma pááqyamma ókómá
putinánéna iníkáá umá íma márúte yuwánóe.
wemá paá watáama kétinana yainaí-yátááKómá arupú umá pááq íniye.
21 Yéqtaaeo-wayukama wekáq yirummá améta awé ínóe.”
téna agamatá-kánnáágómá kétiye.

“Îtuma Piétebukaraq mayaí kémayaiye” téta tirááe.

22 mi-kánáárâqá yemá móra-naqa awíqmeta Îtukaq iráama min-nákómá táí-
aagoma wepí máipoana aúramma karopágitana óyaukogaraqa aúyakuraiye. ánibo
min-náqá Îtuma mamá atóbamakaitana aamá tiréna aúramma aónarena uráiye.
23 minnáyaba netuqyaa-káyúkámá aónama iyánáaq éta tirááe: “maannáma
Tébitimma áanikowabi Metáíya íyabiyo?” téta
24 tewata Pérati-wayukama min-áímmá ítátuweta tirááe: “táí-aagoni uyátárai-
naqa Piétebuma Îtumma akoqnááma ámikaipoana táí-aagomma kématuwaiye.”
25 téta kétewana Îtuma yeqtí yúyánámmá iténa tiráiye: “móra-marukaq-
wayukama yatákaaq umá kaayaq-ánnáíq uréta ááiqa íyana mi-márúkómá táíq
umáginiye. ánibo móra-marukaq-annawabi móra-naupaq-annama keqnáámmá
yáíkaaq umá kaayaq-ánnáíq umá ááiqa íyana naammá yawítíginikaa umáginoe.
26 móraiq umá Tááqtaama yabíkái-qtataaqa yáíkaaq uréta ááiqa íyanama
páátákáá wemá yabi-í-yátááKómá naammá yawítiginikaa umáginoe.
27 ánibo keráwáqá maará kétee Piétebuma tíwâqnaa itaq táí-aagomma
kématuwaupo timá tíméro. náawaq keráwáqtí tinaaé wáráa-kayukama yíwáqnaa
itatawáq táí-aagomma kématuwaao? miráinata tinaaé wáráa-kayukama ke-
qtáámá kétiraatemma keráwáqtí táama áraimma íma wáiye.
28 ítáaro. Áánûqtuni Aágoma tíwáqnaa kéitapoaq kemá táí-aagomma
kématuwaune. miráitana keráwáqá kétiraatimma Áánûqtuma yabíkái-qtataaqa
áqa keráwákáq pááq umá wáiye.
29 náaraq umáwaq móra-nakoma newáqyáá-nakoni naaúpaqa uyábékena
wení máqte-qtataaqa mayáníyô? wemmá mi-néwáqyáá-náqá ánnáma
kúyakatuwenama wemá kanaaráq newáqyáá-nakoma Tááqtaani naaúpakema
máqte-qtataaqa mayániye.
30 móra-naqa ketí aanábóráá umá íma mái-nakoma wemá minnâ ketí
namuro-náqíye. móra-nakoma náawabi íma tíwáqnaa éna waayúkama aíqma
yorupénama wemá waqmá paábataa kéumatuwaiye.
31 miráitaq kemá keráwáqá kétima-timune. waayúkama máqten-akayaama
tiréta kúmiq-yataariq uréta kéo-qtataaqa Áánûqtuma máqtepaq mamá paá
umáyikena awikátuwaniye. miráimanibo móra náawabi Áánûqtuni Aokaq-
Áágómmá táí-aimma timákainanama mirá-kúmíq-yátááqá Áánûqtuma íma
mamá awikátuwaniye.

32 Waayúkagoni Áráaqa móra-nakoma timá táíq umákainanama wení
kúmiq-yataaqa Áánûqtuma mamá paá umákena awikátuwaniye. miráimanibo
móra-nakoma Áánûqtuni Aokaq-Áágóqtábá ‘Píetibuni aánapo kématuwaiye’
timákaiyanama mirá-kúmíq-yátááqá Áánûqtuma íma mamá paá umákena
awikátuwaniye. íbêq-kanaarakaraq anaaéka-kanaarakaraqa wemá íma mirá-iniye.

táí-yagoma táí-aramma itáiye.

33 yaagómá íráqô-tama wáinanama arakógáráqá íráqôn-aramma iyániye. ánibo
táí-yama wáinanama arakógáráq táí-aramma iyániye. keráwáqá aónamma
nói-qtataakowabi mamá pááq kéimma káonaae nói-qtataakoni áainabi minnâ
abarokáq kéiye.

34 keráwáqá iraakabayaakóní áráakawaro, keráwáqá táí-wayukama
máamanibo náaraq umáwaq íráqôn-aimma tínô? aamá kéqokeq-aimma tin-
nákómá wení óyaupima mimórá-áúyánámmá arunóbákáráq ógikaiye.

35 móra íráqô-nakoma wemá netuqyaa íráqôn-auyanamma arunóbáqá wáiye.
miráitana wemá íráqôn-aaimma mamá pááq kéiye. ánibo táí-nakoma wení táí-
auyanamma netuqyaa wáiye. miráitana wemá táí-aaimma mamá pááq kéiye.

36 miráimanibo kemá keráwáqá kétima-timune. minnâ máqte-maqten-aimma
aarawaamá kétemma anaaékaqa ítama yainaí-kánááráqá Áánûqtuma ítama
aónéna yainániye.

37 keráwáqtí táarake Áánûqtuma keráwáqá ítama yainéna taáqa íma wáiyuwe
otaammá kutáayuwe téna ítama yainániye.

yaímma-wayukama anón-awaameq-yataaqa aónaineta tirááe.

38 mi-kánááráqá yaímma ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq yaímma Pérati-
wayukagaraq Îtumma timá ámikaae: “yirááti-nako, emá móra anón-awaameq-
yataariq inataa aónatuwetaa ketáámá ekáq tirutáá áméno.” téta tirááe.

39 miráitana Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “táí-ini-naukaqa Áánûqtuqtaba
íma ítaraan-ini-naukaqa anón-awaameq-yataaqtaba ítama káonaae. miráimanibo
kemá móra anón-awaameq-yataaqa íyiraatenune. Áánûqtuni amuné-náqá
Yónaani anón-awaameq-yataaqa wenamáa yiráátenune.” téna Îtuma tiráiye.

40 naayóbáqá Yónaama anó-noyaakoni áyáqnobaqa kaumo-wágáágáráq
kaumo-nókáámmá máqe-uraiye. miráumaraa Waayúkagoni Ráaakoma
maranóbáq kaumo-nókáákáráq kaumo-wágáágáráq mániye.” téna Îtuma
wemá puyéna maranóbáq mániqtaba tiráiye.

41 ókaraq Îtuma tiráiye: “anaaékaqa Áánûqtuma aarawaamá yainániye. mi-
kánááráqá Níníbeq-wayukama ítama yainaí-yátáápí itó-ureta keráwáqtí táí-
taaiqtaba táí-tubi maránóe. minnâ Níníbeq-wayukama Yónaama tin-áímmá
itéta yemá kúmiq-yataapike waékáae. maakáq mórama mái-waigoma wemá
Yónaamma uyátáraunaqanibo keráwáqá tirummá íma kéwaeraae.

42 Áánûqtuma waayúkama ítama yainání-kanaaraqa anómma yabíkáin-inikoma
kúínima aabaú kupérái-waigoni kaapaq-áúkápáké anómma yabíkáin-inikoma
iréna ítama yainaí-yátáápí itó-urena keráwáqá táí-tubi marániye. mi-kúínímá
maa-márágóní aqtóráq naayóbáqá máqe-urena Tórómónima wení itaí-
yátáákóní áaimma titana kúínima itánáae téna minnáyaba iráine. miráimanibo
maannámo máin-nakoma minnâ wemá Tórómónimma uyátáraiye.” téna wetábá
wenamáárîq Îtuma tiráiye.

waátágoma yauwéqma iráiye.

43 Îtuma maará téna tiráiye: “móra-nakoma táí-aagoma ayúwáitanama wemá kokoq-márábáq uréire kéena móra-aukapaq aagánî-maruqtaba abáá kéiye. aagánî-maruqa íaonenama
44 min-áágómá wenaúyánápímmá kétiye. ‘kemá yauwéqma naayóbáqô kémauna-naupaq ko mánune.’ téna kétiye. mirá-timatuwena ko aónaimma min-námmá paá-namma wáitata kuyútuketa íráqôniq umá arútama wáitatamanibo kuyúqma agaro umákaae.
45 miráitana wemá káqomma abapaké kaayaqá táí-aagomma ko yiwíkaima táí-aaimma uyátá-maqma ókaraq tarôq ínéna itata yemá mi-táí-áágómá min-nákótê iréta yemá min-náúpáqá uyábéqma mááe. naayóbáqá min-nákómá uyátá-maqma anómma táíq umá máqe uráiniq umá íbêqa máiye. maa-kánááráqá máa-kayukabima móraiq umá miráuma táí-aaimma pááq íniye.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma anóagaraq wení ábâqawaayugarare.

46 Îtuma aarawaamá watáa kétima-yimitana anóagaraq ábâqawaayuma iréta máápaq ya itó-uma máqe-uraae. yemá Îtute watáá-wataa tínéta urááe.
47 ánibo móra-nakoma Îtumma timá ámikaiye: “itaao. enanógaraq enábâqawaayuma máápaq ya awé uréta etê watáá-wataa tínéta kéoe.” téna Îtumma timá ámikaiye.
48 miráitana Îtuma yauwéqma min-náqá timá ámikaiye: “ketinógaraq ketíbâqawaagaraq yeqtábá kéteno?” timátuwena
49 Îtuma wení iyápó-annama ayáánapo awaaméqá umátuwena tiráiye: “aónaaro. maannáma ketinógaraq ketíbâqawaayue.
50 náayuwabi ketibomá Áánûqtuma wení márûpaq mái-nakoni aúyánámmá waráiyayuma minnâ yemá ketíbâqawaama maéta ketúmma maéta ketinóma mááe.” téna Îtuma tiráiye.

13

móra-nakoma yópí ánáyumma yukái-waigoni wáeqma itaí-áíné.

1 mi-kánááráqá Îtuma min-námmá yuwéna máápaq yaúbaraimma wemá nokaayúkóní áwabaq máena yiráátiraiye.
2 ánibo netuqyaa-káyúkámá amakaq ya áíkutaae. miráitana Îtuma móra-unopi-kaarebi uyáqtama máitata aarawaamá únón áwabaq itó-uma máqe-uraae.
3 ánibo Îtuma netuq-ááimmá téna waéqma itaí-áímmá téna waéqma itaí-áípí maqmá timá yímikaimma wemá maará-tiraiye: “ítáaro. móra-nakoma ánáyumma yópí móyukaiye.
4 min-nákómá ánáyumma mó yúwáitana yaímma aapi kuturáiye. miráitana numagómá ya áíqnatukaiye.
5 yaímma-anayukoma óqtamma wáin-aukapaq kuturáimma netuq-márámá íma wáqe-uraiye. maragómá íma anómma ummaatamá wáitanaboana námama páátákáá utamá anómma aúkáiye.
6 ánibo aaqá kégaitana aúgen-anuqa aayámmá kamágéna íma wáqe-uraiye.
7 yaímma áwáábiq-annagoni ááipi kuturáiye. ááqibo áwáábiq-annagoma mamá yawááq-umatukaiye.

8 yaímma-anayumma íráqô-marabi kuturéna arammá itáiye. yaímma-anayumma tiyááka naikamá-tiyaakama miráuma (100) arammá íyáitana yaímma-aramma abapaké móra-tiyaaka-aramma (60) íyáitana yaímma-aramma kaumo-tíyááká-árámmá (30) íyáitana urááe.
9 móra-nakoma aáqa wáinanama itaíno.

Îtun-aaimma waéqma itaí-áípí aamá tiráiye.

10 wení iyápó-annama Îtunopaq iréta timá ámikaae: "nôraq itaawáq waéqma itaí-áípímmá aamá kétima-yimeno?" téta Îtumma ítama aónaraae.
11 Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: "Áánûqtuma yabíkái-qtataakoni aúpáq-áíkón áaimma Áánûqtuma keráwáqá tirááti-matukaiye. miráimanibo maa-káyúkámá ímiye." téna tiráiye.
12 minnâ mórama Áánûqtunopake watáama matáina-waigoma min-ámúrááq móragaraq mayániye. miráinana wemá netuqyaa-qtátááqá kanaaráq marániye. ánibo móra-nakoma Áánûqtunopake pááqya-qtataaqa makáinanama minnámo matoraína-yataaqa paá aúyokiniye.
13 waéqma itaí-áímmá maaminayaba kemá kétune. maa-káyúkátí yúrakoma káonamanibo íkáonaae. ánibo yaákoma aamá kéitaimanibo íma ítama arutéta yúyánámmá kéitaae.
14 maami-nóíníná úkáqtábá naayóbáqá Áánûqtun-aama amuné-náqá Áítáíyama áraimma pááq íniye téna maará-tiraine.
'keráwáqá aamá itánómanibo áaimma íma itánoe.
keráwáqá túramma aónainomanibo móra-yataaqa íaonainoe.
15 maami-káyúkátí íyakoma akoqnáá umáguraitataboata yaákoma aamá itaíyábá yíbôgaitata yemá yúramma karoparááe.
miráitana yúrakoma móra-yataaqa íma káonaitana yaákoma móra-yataaqtaba íma kéitaitataboata yúyánámmá íma kéitaae.
yemá ketôpaqa íma ko yáútúmeta mamá íráqôniq umá tikaao téta íkéye.'
téna agamatán-áúbábí Áítáíyama tiráine.
16 Îtuma ókaraq tiráiye: "miráimanibo keráwáqá íráqôniq umá mááe. keráwáqtí túrakoma móra-yataaqa káonaiye. ánibo keráwáqtí taákoma ketáama kéitaiye.
17 kemá Îtuma keráwáqá áraimma kétima-timune. naayóbáqá netuqyaammá Áánûqtuni amuné-wáyúkágáráq netuqyaammá wení arupú-wayukagaraq íbêqa keráwáqa aónaan-awaameq-yataaqa aónaiyaba ôriq umá yíkáraimanibo yemá íma aónaraane. ánibo yemá íbêqo ítáan-aimma itaíyábá ôriq umá yíkaraimanibo íma ítaraane.

ánáyukoni waéqma itaí-áíkóní áaimma

18 móra-nakoma yópí ánáyumma yuqmé yáútúrai-waigoni aúpáq-áímmá ítáaro.
19 máqte-kayukama Áánûqtuma yabíkái-qtataakoni watáama kéitetamanibo minnáyaba yúyánámmá íma ítáama yemá ánáyukaa aapi kuturáitana nu-magómá ááqmena kóuraiye. móraiq umá Áánûqtuma wení watáama íyáqnobaq uqmáráimma Tááqtaama iréna pááátákáá paábaq kématuwaiye.
20 yaímma-anayumma óqta-marabi kuturáimma yemá miráuma pááátákáá aamá mayéta yimuqá makáane.
21 miráimanibo ánûqa íma wáitanaboana pááqya-kanaama kémaiye. anaaékaqa Áánûqtun-aayaba makatí-kánáámá kéyitata yemá pááátákáá aamá kéyuwaae.

22 ánibo yaímma-anayumma áwáábiq-annagaraapimo kukáimma miráuma
waayúkama aamá kéitamanibo maa-márábín-aúwáráíqtábá móneqa mayaíyábá
yeqtí yúyánápímmá anómma aúráitata Áánûqtun áama mamá kéyawaaq-
umatuweta yemá arammá íyáinikaa íkéoe.
23 ááqibo yaímma-anayumma íráqô-marabimo kukáimma miráuma waayúkama
Áánûqtun áama itéta waqmá yúyánámmá kéitaae. yirunóbáqá arammá
miráuma mákatiyaaka-tiyaakama (100) íyáawata yaímma miráuma abapaké
móra-tiyaakama (60) íyáawata yaímma kaumo-tíyáákámá (30) arammá kéyaae."
téna Îtuma timá yímikaiye.

yópí táí-namama karútai-waigoni waéqma itaí-áímmá

24 Îtuma káqomma waéqma itaí-áímmá timá-yimena tiráiye: "Áánûqtuma
yabíkái-qtataakoma miráuma móra-nakoma íráqôn-anayumma wení yópí
yúwáinikaa uráiye.
25 miráimanibo aarawaamá yúmô kéwagowanama min-nákóní namuro-
nákómá nokáámma iréna karaa-qtatáákóní ayummá wítigoni aúkáapimma má-
yuqmarena kóuraiye.
26 anaaékaqa mi wítigoma utaréna arammá iyánáae téna aónaimma karaa-
qtatáákáráq mipí wáqe-uraiye.
27 ánibo mayaí-wáyúkámá yókóní aanábóráq uréta yemá timá ámikaae. 'anó-
nako, emá ení yópímá íráqôn-anayumma yukááne. ánibo nôraq itanawáq
námagaraamma karútaiyo?' téta tewana
28 ánibo wemá timá yímikaiye. 'móra-namuro-wayukama mirá-uraae.'
téna titata mayaí-wáyúkámá timá ámikaae. 'ketáámá námagaraamma ko
yubónúnataabiyo?' téta ítama aónaraae.
29 miráitana yón-áánábó-nákómá yauwéqma timá yímikaiye. 'ímiye. námama
yubíyapaq wítigaraq yayútuwaabo.
30 keráwáqá paá yuwaíyata mákama wáeta naí-kánááráq úyotao. ánibo naí-
kánááráq uínaqa mi-máyáíráq-wáyúkámá maará téq timá-yimenune. 'keráwáqá
námagaraanokaa yúqma atáá-uma irabí agayaíq umáráaro. miráimanibo
wítigomma paá mamá ketí aáwaq-naupataa umátíkáaro.' téna tiráiye." téna Îtuma
waéqma itaí-áípí timá yímikaiye.

pááqyan-anayukaraq yítigaraq yenákátí waéqma itaí-áímmá

31 Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma márû mikáq pááqyan-anayukaa (máqtaqti)
uráiye.
32 miráitata waayúkama min-ánáyúmmá mamá yeqtí yópí uqmakáawana
utamá máqtemma uqmakáa-qtataakoma uyátá-maqma anómma auréna
yaagóráá uráiye. Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma anómma auréna íniye.
miráitana mi-tágóní amataqá numaráwákómá ánáamma má-uraiye.
33 keqnáámmá Îtuma káqomma waéqma itaí-áímmá timá-yimena tiráiye:
"Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma miráuma yíqtiraa uráiye. móra-inikoma maami
yíqtima maténa anó-taapepi makéna yakaráq yíqtigaraq waékáiye. ánibo
anaaékaqa yakómá itóqma anómma aúkáiye." téna Îtuma tiráiye. mórama
yakaráq waéqma agayaíyana itoraí-kánámá yíqtiboana Áánûqtuma yabíkái-
qtataakoma miráráá kéiye.

Îtuma watáama tiráimma waéqma itaí-áípín ááturqma nôraq itanabi tiráiye.

34 Îtuma máqten-aimma aarawaamá timá yímikaimma waéqma itaí-áípín
áátuqma timá yímikaiye. móra-aimma abarokáq ítima-yimikaiye. ímiye. wemá
paá waéqma itaí-áípín áátuqma tiráiye.
35 miráitana móra Áánûqtuni amuné-nákómá nóinabi naayóbáqá tiráimma
íbêqa áraimma pááq kéiye. naayóbáqá maará-tiraine:
“kemá tóyauqa ógaakeq aamá waéqma itaí-áímmá tenúne.
maa-márámá paá kéitana aúpáq aúyoqma wáqe-urai-qtataaqtaba kemá timá-
yimenune.”
téna Áítáíya naayóbáqa tiráine.

tái-namagaraama wítibi karútai-waigoni waéqma itaí-áíkóní áaimma

36 Îtuma aarawaamá mikáq iyuwéna naaúpaq uráiye. wení iyápó-annama
Îtunopaq iréta tirááe: “tái-namama yópímô karútai-waigoni waéqma itaí-áímmá
keqtáá áaimma timá tímînaqtaa ítáano.” téta tirááe.
37 Îtuma maará téna tiráiye: “maamin-nákómá íráqôn-anayumma yúwáimma
minnâ kemá Waayúkagoni Áráaqiye.
38 ánibo yómmá minnâ máqte-marure. íráqôn-anayumma minnâ miráuma
Áánûqtumo yabíq yíkarai-kayukae. ánibo tái-namagaraamma minnâ miráuma
Tááqtaani waayúkae.
39 mi-námúró-nákómá tái-namagaraamma yúwáimma minnâ Tááqtaae. aáwaqa
yópíké ábu kaínata mayánô-kanaama minnâ anaaékaqa maa-márámá ánatani-
kanaaraqa ketí kaqtó-wayukama Áánûqtunopake mirá-inoe.
40 ánibo yemá tái-namagaraamma yúqma áíkumareta máqtepaq irabí
agatuwánómma minnâ miráráá umá anaaékaqa maa-márámô ánataniq-taoqa
mirá-inoe.
41 Waayúkagoni Ráákoma ketí kaqtó-wayukama timáyikaanata kemá
yabíkáuna-yataapike náayubi káqo-yuma kúmiq-yataapi mamá kéyikaa-
kayukagaraq ókaraq tái-aaimma tarôq kéo-kayukagaraq yiwíqma áíkuinoe.
42 ánibo Waayúkagoni Ráákoni kaqtó-wayukama Áánûqtunopake mi-
káyúkámá mamá anón-irabi yuwánóe. min-írábí yemá máeta anón-ibiqa
yaréta yíwayaamma akégûnanoe.
43 mi-kánáárâqá Áánûqtuni arupú-wayukama yeqtibomá Áánûqtuma
yabíkáin-aukapaqa tágama aakáá kánóe. móra-nakoma aáqa wáinanama
maamin-áímmá ítama arutaíno.” téna Îtuma tiráiye.

móra-nakoma móneqa yawáánakaraq marabíké matái-waigoni waéqma itaí-áímmá

44 Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma miráuma anó-moneqa yawáánakaraq móra-
yopi aúpáq makáánikaa kéiye. ánibo móra-nakoma mi-mónéq-yáwáámmá
abatátuwena wemá yauwéqma yawááq-umarena amuqá ôriq umá kémarena
wemá máqtemma makái-qtataaqa mamá káqo-kayukaraq maráitata yemá
meyánîq urááe. miráitana wemá yauwéqma uréna mi-tópí móneqa
wáitanaboana ko meyánîq uráiye.

anó-moneq-awiqa yaa-púyákóní waéqma itaí-áímmá

45 móragaraq Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma miráuma íráqô-puyaqa móra-
nakoma anó-moneq-awiqa yéna áíqma áíkuinikaa kéiye.
46 wemá aónaimma móra íráqô-puyaqa wáitana abatátuwena wení máqte-
qtataaqa yaímma-wayukabaq mó kéyimena meyánîq uráiye. ánibo wemá

minnârake móneqa maména mi-púyáqá ko meyánîq uráiye. móraiq umá
Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma máqtemma íráqô-qtataaqtaba ákái-qtataakomma
uyátáraiye.

kúqôkoni waéqma itaí-áímmá

47 móragarare. Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma miráuma nokaayúpí kúqômma
yukéta noyááqa yáqtóráánikaa kéiye.
48 noyáákoma kúqômma ógikitata yemá áwábaq mi-kúqómmá yabiti máeta
kéye. ánibo yemá áwábaq má-maketa íráqô-noyaaqa áíqma ókaq kémareta táíq i-
nóyááqá áíqma paábataa kéyuwaae.
49 anaaékaqa maa-márágóní aqtó-kánááráqá miráráá umá móraiq ínóe.
Áánûqtunopake kaqtó-wayukama kukéta íráqô-kayukabimo tái-wayukamo
maíyamma kunáíqma
50 anón-irabitaa yuwánóe. min-írábímmá mi-káyúkámá máeta anón-ibiqa
yaréta yíwáyaamma akégûnanoe.” téna Îtuma tiráiye.

móra-nakoma íráqô-qtataaqa naayókáráq aúgekaraq makáiye.

51 Îtuma maará téna ítama yimónaraiye: “keráwáqá maami-máqtén-áíkóní
áaimma kéitaao?” téna titata yemá tirááe: “owé.” tewana Îtuma timá yímikaiye:
52 “miráitata máqtemma ámáan-aimma yirááti-wayukama Áánûqtuma yabíkái-
qtataaqtabama ítaraapoata yemá miráuma kaayaqá naakóní anábóráá umá
máitata wepíké aúgemma itaí-áíkáráq naayón-ítáí-áíkáráq matukááe.” téna
Îtuma tiráiye.

Náátárêtiq-wayukama Îtumma anaaémma umákaraae.

53 Îtuma waéqma itaí-áímmá timá ánatatuwena mi-márúqá yuwéna wení
54 márûpaq kóurena Áánûqtun-aama yeqtí yirááti-naupaq áíkuyikarena Îtuma
timá yímikaiye. miráitata mi-káyúkámá karámareta tirááe: “maan-nákómá
awaaméq-yátáárábi itaí-yátááqá náakakenaq matáíyô?
55 maamin-náqá íyaq naammá-í-nákóní áanikowabiyo? Máríaama anóa íyaq
máiyo? ánibo Yêmitima Yótêbima Tááímonima Yúqtaatima máqtemma yemá wení
ábâqawaayue.
56 máqtemma anaanoámá áúkoma ketáátê mááe. ánibo maamirái-qtataaqa
náakakenaq matáíyô?”
57 yemá mirá-timatuweta Îtumma ítama táíq umákaraae. miráimanibo wemá
timá yímikaiye. “Áánûqtuni amuné-nákóní áwîqa máqte-marupaqa wáimanibo
wení naa márûpakaraq wenánnábíkáráqá wení áwîqa anómma íma wáiye.” téna
Îtuma tiráiye.
58 mirá-timatuwena wenáama íma ítáawanaboana mi-márúkáqá taíbaq anón-
awaameq-yataariqa íuraiye.

14

Yóáanema nommá peraí-náqá pukuráiye.

1 mi-kánááráqá anó-kinima Érôtima Îtuni watáama ítaraiye.
2 miráitana Érôtima wení kámááni-wayukama maará téna timá yíkaraiye:
“min-náqá nommá peraí-náqá Yóáanemiye. wemá pukáipike yauwéqma itó-
uraiye. miráitana anómma akoqnááma wenayáápike pááq kéiye.” téna Érôtima
tiráiye.

3 miráitana Érôtima titata wení ááiq-i-wayukama Yóáanemma yáqtoqma
téni-annanapo atáá-umatuweta ánná-naupaq ákáraae. Erótiatima Píripimma
ánáakokake miráuraimma Píripima Érôtimma ábâkoboana Érôtima awekémá
kuyéna ánáakomma yabitiráine.
4 naayóbáqá Yóáanema Érôtimma maará téna timá ámikaine: “min-ínímô
mayáánama íarutaiye.”
5 téna titana Érôtima áyáqtaba umátuwena Yóáanemma ikamínéna uráimanibo
aarawaatí yáaqa ikátaiye. aarawaamá Yóáaneqtaba ‘Áánûqtuni amuné-náqíye’
tewanabóana ikatîq uráiye.
6 móra-taoqa Érôtimma marákáraa-kanaama pááq itata waayúkama áíkutaae.
miráitana mi-káyúkátí yúrakaq Erótiatima ayáámukoma imá yaráiye. ánibo min-
ímô yaiqtábá Érôtima ôriq umá amuqá maréna
7 min-ínáárúgómmá maará téna Érôtima áraimma Áánûqtun aúrakaq timá
akoqnáá umákaraiye: “emá keqtábá móra-yataaqa ‘timiyo’ tinna-yátááqá paá
aménúne.” téna Érôtima tiráiye.
8 min-ínáárúgómmá anóama mirá té tiyó téna anóama timá-amitana maará-
tiraiye: “emá Yóáanema nommá peraí-nákómmá ko ikámma aqnómmá aráqma
móra-taapepi maré maakáq má timiyo.” téna tiráiye.
9 Erótiati mirá titana mi-kínímá Érôtini áyakoma ummaa yáguraiye.
miráimanibo wení akoqnáá-aimma máqte-kayukama áíkuma máeta
ítaraawanaboana Érôtima tiráiye: “mi-qtátááqá áméro.” téna tiráiye.
10 timátuwena wení ááiq-i-wayukama timáyíkáitata ánná-naupaqa uréta
nommá peraí-náqá Yóáanemma ko ikámma ánûaramma aráqma
11 aqnómmá mamá móra-taapepi matuwéta mamé iréta min-ínáárúmá má
ámikaae. miráitana min-áqnómmá anóama máipaq mamé itana anóama téna
áraimma Yóáanema ‘pukiye’ tiráiye.
12 ánibo Yóáaneni iyápo-annama iréta Yóáaneni arááq-auma mamá uqtarááe.
uqtamákátuwetama Îtumma mó-tima-amikaae.

Îtuma miráuma netuqyaa-káyúkámá (5,000) aáwaqa yímikaiye.

13 Îtuma min-áímmá ítátuwena mi-márúqá yuwéna móra-unopi-kaarebi
waayúkama íma máa-kaqmaa-karaanobaq wenamáa kóuraiye. miráimanibo
aarawaamá min-áímmá ítátuweta yeqtí márûqa yuwéta marabí Îtun anaaé
waqméta urááe.
14 anaaékaqa Îtuma áwábaq ko máena netuqyaa-káyúkámá yimónaimma
arummá ôriq umágitana kaayoné umá yíkátuwena karí-wáyúkámá mamá
atóbamayikaraiye.
15 énaikaqa Îtuni iyápó-annama marabí iréta tirááe: “aaqá kéekiye. maan-
áúkápáqá waayúkama íma máán-aukapaqibo timá yíkénata kóoro. yemá máqte-
marupaq uréire kéeta aáwaqa abáá-uma máyáaro.” téta tirááe.
16 mirá tewana Îtuma timá yímikaiye: “nôraq ínatawaq kóino? kenamáárîq
keráwáqá aáwaqa yíméro.” téna Îtuma tiráiye.
17 ánibo wení iyápó-annama timá ámikaae: “ketáámá netuq-ááwáqá íma
matokáunataae. paá móra-tiyaapaq-yakaraq kaayaqá kátútai-noyaaqa ma-
tokáunataae.” téta tirááe.
18 ánibo Îtuma tiráiye: “kínna mamé ketôpaq yero.” téna tiráiye.

19 ánibo máqte-kayukama aápêkaq ‘maraq máero’ timátuwena móra-tiyaapaq-
yamma kémayena kaayaq-nóyááqá kémayena uréna Áánûqtunopaq múte
káonena Áánûqtukaq ‘tíkáiye’ tiráiye. mirá-timatuwena yammá mapákena
iyápó-annama yímikaiye. miráitata iyápó-annama matéta aarawaamá yímíqme
urááe.
20 ánibo máqtemma min-ááwáqá naawana yímûqa yaráiye. yaímma aqtó-átó-
ááwâqá ááíqma tiyááka umá kaayaq-kámáágúq-únámmá ááituraae.
21 waayúkama aáwaqo naráamma miráuma netuq-wáyúkámá (5,000) narááe.
aara iyápógaraqa íma yoráutaae.

nokaayúkóní ámûraaqa Îtuma uráiye.

22 íbêqa Îtuma wení iyápó-annama maará téna timá yímikaiye: “áqnáabaq
únópí-káárébí utéra nokaayúpí atátuweraq meran-ábápáq kéwiyaraq kemá
waayúkama timá yíkáanata ‘koíyaro.’ ” téna Îtuma timá yímikaiye.
23 ánibo Îtuma aarawaamá timá yíkáitata kówana wenamáa anubaq nuna-
mummá tínéna utáiye. énaikaqa wenamáa anubaqá máqe-uraiye.
24 wení iyápó-annamo kóon-unopi-kaaregoma nokaayúkóní aúkáapi kóitana
uwááma anómma yokéna nokómá kárááto kéena únópí-káárémá awéqtaraiye.
25 aaqá iraránéna aabayaamá máráimma Îtuma nokaayúkóní ámûraaqa
maréna wení iyápó-annayopaq iráiye.
26 nonánánaakaq Îtuma maré kéyitata iyápó-annama aónatuweta ikatîq ôriq
urááe. miráitata yemá tirááe: “waátáma kéiye.” kéteta yemá ikatîqa ôriq umá
kéeta wááqa yurááe.
27 ánibo Îtuma paátákáá yááyama tiraíye: “keráwáqtí tíyakoma kaayoné kéinaq
máero. kemá Îtuma kéyune. keráwáqá-ikatîqa íoro.” téna Îtuma tiráiye.
28 Pítaama maará téna yauwéqma tiráiye: “uyátáráana-nako, emô kéyema emá
kemmá tááyenaq enôpaq nonánánaakaq ono.” téna tiráiye.
29 ánibo Îtuma tiráiye: “maabáq iyo.” titana mikáké Pítaama únópí-káárémá
yuwéna nonánánaakaq Îtunopaq uráiye.
30 miráimanibo Pítaama anón-uwaama yóráiqtaba áaqa ikaténa nonnóbáq
kumá yubékine uráiye. miráitana Pítaama wááqa kéyena tiráiye: “uyátáráana-
nako, tíwáqnaa uwo!” téna Pítaama tiráiye.
31 Îtuma páátákáá Pítaamma káyaatoq-mayena tiráiye: “epímmá itáíq-itaiq i-
yátááqá pááqyamma wáiye. nôraq itaawáq kaayaq-áúyánámmá kéitaano?” téna
Îtuma Pítaamma ítama aónaraiye.
32 mirá-timatuwaitata yenákámá únópí-káárébí uyámetaayana uwáágoma
mikáq yukáiye.
33 ánibo únópí-káárébímô máe-kayukama Îtuni anón-akoqnaama aónatuweta
tirááe: “áraine. emá Áánûqtun-aanikoma máane.” téta tirááe.

Kénnétáaretibaqa Îtuma taíbaq karí-wáyúkámá mamá íráqôniq umáyíkaraiye.

34 yemá nokaayúmmá aqtátuweta Kénnétáaretiq-marabaq urááe.
35 min-áúkápáq-wáyúkámá maannâ Îtue téta ítaraae. ánibo mi-márúkóní
waaqókáq máqte-kayukabaq aamá yúwáawana wéyáwé itata karí-wáyúkámá
yiwíqmeta Îtunopataa irááe.

36 yemá Îtumma inaa téta iyuwáinata karí-wáyúkámá Îtuni paá wáqtôraq
ánékuiyana ánibo máqtemma karí-wáyúkámá Îtuni wáqtôraqo ánékuyo-kayukati
karígómá ánatagitata máqtemma kanaaráq atóbéqé urááe.

15

Áánûqtuni aammá aúmatan-aikoma ketáái títaubikoni watáama uyátáraiye.

1 mi-kánááráqá yaímma Pérati-wayukagaraqa aammá aúmatan-aimma yirááti-
wayukagaraq yemá Yérútááre-maruqa yuwéta Îtunopaq iréta maará-tiraae:
2 “nôraq itatawáq ení iyápó-annama ketáái tináábútááma tímikaan-aaimma
íma kéwaraao? aáwaqo nánétama iyáámma íma tete kéoe.”
3 tewana Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “nôraq itaráq keráwáqá keráwáqtí
táaimma kéwareraq Áánûqtuni ámáan-aimma íma kéwaraao?
4 Áánûqtuma maará-tiraiye. ‘emá enanó-enaboni aménáápáq máao. ánibo
móra-nakoma anóanabi aboámmá timá táíq umákainaama min-náqá ikamíyana
puíno.’ téna tiráine.
5 miráimanibo keráwáqá maará kéte. ‘móra-nakoma mónerabi móra-yataaqa
makénama anóbomma áwáqnaa kéimanibo ‘maannáma monoq-náúpáqtábáé.’
kétenama
6 anóaboamma ayuwaíno. mirán-ááímmá tarôq kéeq Áánûqtun-aama márúte
kéyuweq keráwáqtí táama múte kéyauyoe.
7 keráwáqá kaayaq-tóyáúkáráq-wáyúkáo, Áánûqtuni amuné-náqá Áítáíya
Áánûqtuqtaba áraimma naayóbáqá maará-tiraine.
8 ‘maan-ánná-íníináúkáqá paá amegaa-yóyáúkáké tíwîqa múte kéyauyomanibo
íyaqnobaqa keqtábá íma kéyikaiye.
9 yeqtábá Áánûqtuma maará-tiraine.
ketí ámáan-aimma íkéwaraabo paá waayúkati ámáan-aimma kéwaretaboata ke-
qtábámá paá oyaaq-yúyánámmá kéitaae.’
téna Áítáíya tiráine.” téna Îtuma timá yímikaiye.

waayúkama mamá táíqo i-qtátááré.

10 mi-kánáárâqá Îtuma aarawaamá yááyamae iréna iyáámma tete onáíqtábá
timá yímikaiye: “keráwáqá itéraq túyánámmá ítama arútáaro.
11 óyauqnobaqa pérai-qtataakoma waayúkagomma mamá táíq íkéumakaiye.
ímiye. ánibo túyánápíké pááq i-qtátáákómá waayúkama mamá táíq kéumakaiye.
12 mi táoqa Îtuni iyápó-annama iréta tirááe: “Pérati-wayukama min-áímmá
itéta ôriq umá íyaqtaba kéoe. minnáyabama emá ítaraano?” téta Îtumma ítama
aónaraae.
13 Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “ketibomá mái-marupaqa wemá yabíkái-
qtataaqa yokaa umá wáiye. mi tópímá máqte-qtataaqa wenamáárîq íuqmakaina-
yataaqa áainakaraq yayútuwaniye.” téna tiráiye.
14 Îtuma ókaraq tiráiye: “keráwáqá iyuwáiyata máero. Pérati-wayukama
yúramma karoparáakaa-kayukama aammá yirááti-wayukae. aúramma
karoparáipoana káqo-nakomma aúramma karoparái-nakomma aammá
aráátínata wenarááte-wenaraate íyamma íaoneta maipí metáyóye.” téna Îtuma
tiraíye.
15 Pítaama Îtumma timá ámikaiye: “waayúkama íma mamá táíq in-áíkóní
waéqma itaí-áímmá waéqma abarokáq tinataa ítáano.” téna Pítaama tiráiye.

16 ánibo Îtuma tiráiye: “keráwáqá miráuma káqo-yuma aamá íma ítama arútáa-yuraa kéoe. keráwáqá íyaq kéitaao?
17 máqte-qtataakoma tóyaupike kumábékena tíyapi kumitana tíyakoma mamá márúte ayá-máípímá kéyuwaiye.
18 ááqibo óyaupike paábaq yaúbagima mi-qtátááqá túyánápíkékáráq tirunóbákékáráq kéuyena mi-qtátááákómá keráwáqá mamá táwíqa kéiye.
19 móra-nakoma áyáqnobake úí-qtataaqa mirá-uraiye. tái-auyanamma iténa waayúka ikámma puyena aaraukáqá mamá yataéna kumari-ááímá mamá pááq éna moyámmá mayéna kaaqaari-áúbí maréna akáyáámá téna kéiye.
20 máqtemma mirái-qtataakoma waayúkama kanaaráq mamá táwîqa íniye. ááqibo móra-nakoma ayáámma íma tete éna aáwaqa ánékuqma naimmá minnágoma waayúkamá Áánûqtun aúrakaq mamá táwîqa íkéiye.” téna Îtuma tiráiye.

Kéinanai-inikoma áraimma Îtukaq arummá ámikaiye.

21 mi-kánáárâqá Îtuma maami-márúqá yuwéna Tááya-marupakaraq Tááírana-marupakaraq uráiye.
22 ánibo móra Yéqtaaeo-inimma Kéinabakepoana min-áúkápáq máin-inikoma iréna ááyama tiráiye: “umaataráána-nako, emá Tébitin-annabike íniye tiráan-nako, kemmá emá arummá umátikaao. ketiyáámukomma tái-aagoma mamá táíq kéumakaiye.” téna min-íníkómá tiráiye.
23 miráitana Îtuma móra-aimma yauwéqma íma timá ámikaiye. ánibo wení iyápó-annama Îtumma timá ámikaae: “maan-íníkómá aamá kárame kéyena tinaaétaa waqmé kéiye. emá timákénana ‘kóíno’.”
24 téta tewana Îtuma yauwéqma tiráiye: “Ítíráaeobake tipi-típi-anna-wayukama aúyokoqtabae téna Áánûqtuma timátíkáitaq kemá yenamáa yeráwáqtábá kukáune.” téna Îtuma tiráiye.
25 ánibo min-íníkómá iréna Îtuni aítaupi araayutaúmmá ayéna tiráiye: “umaataráána-nako, kemmá tíwáqnaa uwo.” téna tiráiye.
26 ánibo Áánûqtun áama Ítíráaeo-wayukabi wáin-aiqtaba Îtuma yauwéqma tiráiye: “iyápógoni aáwaqa iyákómmá aménúnama minnâ íma arutániye.” téna tiráiye.
27 ánibo min-íníkómá tiráiye: “umaataráána-nako, emá áraimma kétenamanibo aáwaqa aqtó-átómá anó-nakoni yaareráké marabí kutimmá iyákómá kénaae.” téna tiráiye.
28 min-íníkómá mirá-timatuwaitana Îtuma yauwéqma tiráiye: “aaragô, emá arummá anómma timéne. nói-qtababi ákái-qtataaqa pááq umáminiye.” téna titana é mi táoqa ayáámukoni karígómá ánataguraiye.

netuqyaa-kárí-wáyúkámá Îtuma mamá atóbamayikaraiye.

29 íbêqa Îtuma mi-márúqá yuwéna Kááriri-nokaayukoni waaqókáq uréna anu-raq ko máqe-uraiye.
30 ánibo netuqyaan-ánná-wáyúkámá ya ikúyakaraae. yemá máqte-kari-wayukama yítauqa táíq uráimma yúramma karoparáimma iyááqtámma kaékáimma yóyauqa aráápaguraimma yaímma-kari-wayukagaraqa Îtunopataa yiwíqmeta irááe. yemá mi-káyúkámá Îtun aítaupitaa máguyikaraae. ánibo Îtuma mamá atóbamayikaraiye.

31 miráitata aarawaamá iyánáaq éta yemá aónaamma yóyauqa aráápagurai-
kayukama aamá kétewata iyáátámma kaékái-kayukama arupú kéowata yítauqa
táíq urái-kayukama aammá uréire kéowata yúramma karoparái-kayukama
yúramma káonaawata urááe. miráitataboata mi-káyúkámá Ítíráaeo-wayukati
Áánûqtun-awiqa múte yaútaae.

Îtuma miráuma netuqyaa-káyúkámá (4,000) aáwaqa yímikaiye.

32 Îtuma wení iyápó-annama yááyamae iréna tiráiye: “maa-káyúkáyábá ôriq
umá tirummá kéumayikaune. kaumo-yúpáámá ketê máqe-uraawanaboana yeqtí
aáwaqa íma wáiye. yemá yáayaba kéiyanakaraq íma timáyíkáanata kóinoe. aa-
paqá yááyaba éta yúnááímmá íyábááé.” ténа Îtuma tiráiye.

33 ánibo wení iyápó-annama timá ámikaae: “maan-áúkápáqá waayúkama
íma mááe. ketáámá náakakenaq netuq-ááwáqá mamátaawaq maami-nétúq-
wáyúkámá yiménúnataabiyo?”

34 tewana Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá náaraq umá yanaq makááô?”
titata yemá tirááe: “ketáámá abapaké kaayaq-yámmá maréta yaímma arekáq
umá-noyaaqa makáunataae.” téta tirááe.

35 ánibo Îtuma mi-káyúkámá timáyíkáitata yemá marabí maraq máqe-uraae.

36 ánibo Îtuma maami abapaké kaayaq-yámmá kémayena noyááqa kémaye
uréna Áánûqtukaq ‘tíkáiye’ timátuwena mapákena iyápó-annama yímitata yemá
matéta mi-káyúkámá yímíqme urááe.

37 máqte-kayukama namá kanaaráq umátuweta yimuqá makááe. yaímma
aqtómá wáimma abapaké kaayaq-kámáágúq-únámmá áíqturaae.

38 aáwaqo naa-káyúkámá miráuma netuqyaa-káyúkáé (4,000). ánibo
aarawáá iyápóma íyorautaae.

39 ánibo Îtuma mi-káyúkámá timáyíkáitata kówana únópí-káárébí wemá uténa
wení iyápó-annagaraq Máágataaniq-aukapaq-marabaq kóuraae.

16

“anón-awaameq-yataaqa aonanaae” téta tirááe.

1 Pérati-wayukagaraq Táátûti-wayukagaraq Îtunopaq iréta makáqma aónaineta
urááe. Îtuma móra anón-awaameq-yataariq ínataa aónanataae téta tiráámanibo

2 Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “énaikaqa keráwáqá maará kéte.
‘aabayákómá karogarommá káuraitaqa íráqô-kanaama wániye.’ kétee.

3 ánibo aabáyaanapimma keráwáqá maará kéte. ‘konnákómá abúkitana
aabayákómá karogarommá káuraipoana uwááma kéyorena aaqá yíniye.’
kétee. minnâ áraine. aabayákóní awaaméqá keráwáqá aónama kéyainaae.
miráimanibo íbêqa maa-kánáágómá keqtábá awaaméqá immá íaonama
kéyainaae.

4 íbêq-wayukama keráwáqá táí-noini-naukare. Áánûqtumma íaonaraa-kayukaraa-
kayukae. kemmá anón-awaameq-yataaqtaba ítama káonaamanibo kemá móra
awaaméq-yátáárîq onaq íaonainoe. keráwáqá paá Yónaani awaaméq-yátááqá
mayánoe.” téna móraiq umá pukáipike itó-iniqtaba timátuwena Îtuma kóuraiye.

Pérati-wayukagaraq Táátûti-wayukati yíqtigoni waéqma itaí-áímmá

5 yemá iyápó-annama nokaayúmmá aqtátuweta kéwetamanibo yaímma
yammá yiwikátuweta íma mayéta irááe.

6 ánibo Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá atéráaro! keráwáqá Pérati-wayukagaraq Táátûti-wayukati yammá itoraí-kánámá yíqtiyaba atéqma arútáaro.” téna Îtuma tiráiye.
7 ánibo yeíyáá watáá-wataa téta: “ketáámá yammá íma mamé iráunataae. miráitanaboana kétiye.” téta iyápó-annama tirááe.
8 Îtuma ítarenaboana tiráiye: “nôraq itaráq keíyááma netuq-túyánámmá itéraq ketáámá yammá íyaq makáunataabiyo kéteo? keráwáqtí itáíq-itaiq umá máiyataaqa pááqyamma wáiye.
9 kemá móra-tiyaapaq-yamma mapamúnata netuqyaa-káyúkámá (5,000) naráaqtabama íyaq túyánámmá kéitaao? náaraq umá kamaaguq-unanaq áíqturaanabiyo?
10 ánibo abapaké kaayaq-yámmá mapamúnata netuqyaa-káyúkáma (4,000) narááe. miráuma áíkuteta nátúwááwaq aqtó-átó-ááwáqá áíqma náaraq umá kamaaguq-unanaq áíqturaanabiyo?
11 nôraq itaráq keráwáqá íma kéitaao? kemá yaqtabá íma timá tímikaune. keráwáqá Pérati-wayukagaraq Táátûtiq-wayukagaraqti yíqtiyaba atéráaro.”
12 téna Îtuma móragaraq tiráiye. miráitata iyápó-annama mikáq ítaraae. Îtuma yakaráq waéqma agayaí-yíqtíyábá íkétiye. ímiye. wemá paá Pérati-wayukagaraq Táátûtiq-wayukati yááyaba ‘atéráaro!’ téna tiráiye.

Pítaama Îtuqtaba “yauwéqmataa tiwiraí-náré” téna abarokáq tiráiye.

13 Îtuma Tétáríá Píripai-aukapaq uréna mi-kánáárâqá wení iyápó-annama ítama yimónéna tiráiye: “aarawaamá nóinae tétawaq Waayúkagoni Áráakoqtaba áwîqa kéyaao?” téna ítama yimónaraiye.
14 ánibo iyápó-annama tirááe: “yaímma-wayukama téta ‘Yóáanema nommá peraí-náré’ kétewata yaímma-wayukama téta ‘wemá Iráíyae.’ kétewata yaímma-wayukama téta ‘wemá Yérémáíyama káqomma Áánûqtuni amuné-náré’ kéte.” téta tirááe.
15 ánibo Îtuma iyápó-annama ítama yimónaraiye: “kenamáárîq keráwáqá keqtábámá náawae téraq tíwîqa kéyaao?” téna Îtuma ítama yimónaraiye.
16 Tááímoni Pítaama yaúwéqma tiráiye: “emá yauwéqma yiwiraí-náqá Metáíyae Áánûqtuma matúq-matuq umá máin-nakoni áanimone.” téna Tááímoni Pítaama tiráiye.
17 minnáyaba Îtuma yauwéqma tiráiye: “Tááímonio, Yóáaneni áaniko amuqá maraao. mórama maa-márábí-nákómá íma maamin-áímmá timá ámikaiye. ímiye. ketibomá wení márûpaq mái-nakoma wenamáa maaminnáma emmá aráátiraiye.
18 kemá kétima-amune. emá Pítaamone. ení áwîkoni áaimma óqtamone. miráuma akoqnáá-oqtan-amuraaq naammá umáráanikaa umá enápó kemá keánná-wáyúkámá áaimma átáma mamá áíkuyikanune. ánibo puí-yátáákómá ketí waayúkama íuyataniye.
19 kemá emmá Áánûqtuni márûpaq uyáberai-naapaamma kámune. kíma matokéna uyábéráinikaa umá kanaaráq uínóne. nóinawabi té emá máqten-amaan-aimma té ‘mirá íoro. maará íoro.’ tinna-ámáán-áímmá minnágaraq Áánûqtuni márûpaqa paá wániye. ánibo ení ámáan-aimma ‘miráoro-maaraoro.’ tinna-ámáán-áímmá móraiq umá Áánûqtuni márûpakaraq paá wániye.

20 ánibo Îtuma wení iyápó-annayaba akoqnáá-aimma timá-yimena: “keqtábá
‘Metáíya yauwéqma tiwiraí-náré’ ítero.” téna Îtuma timá yímikaiye.

Îtuma téna “pukéq itó-onune.” téna tiráiye.

21 mi-kánáárâké Îtuma áaimma átárena wení iyápó-annama abarokáq timá
yíkaraiye: “kemá Yérútáárebaq ónáae. mibáq uyátá-maqma anó-monoq-
wayukagaraq kawáá-wáyúkágáráq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq yemá
mirá umátikaiya-waigoma kemmá anómma tíqa íniye. yemá kemmá tíkamma
puínomanibo kaumo-yúpáámá yauwéqma itó-ureq tú amá mánune.” téna
tiráiye.

22 ánibo Pítaama Îtumma áwábaq awíqme uréna káwaagena tiráiye:
“uyátáráana-nako, emá ímira-uwo. mi-qtátááqá íma pááq íno.” téna Pítaa
tiráimanibo

23 Îtuma waéqma Pítaamma timá ámikaiye: “Tááqtaao, emá tinaaépaq yáwaao!
emá ketúyánámmá mamá táíq-íné kéone. emá Áánûqtuni aúyánámmá íma
kéitaane. emá paá waayúkati yúyánámmá kéitaane.” téna Îtuma tiráiye.

24 mikáké Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “móra-nakoma keti-
naaé waránáae ténama wemá wení aúyánákóní akaí-yátááqá paábaq márúte
yuwéna wení kaapaq-yámá maména puínéna yokaa énama tinaaé waraíno.

25 ánibo móra-nakoma wení maamin-áúwáráímmá yáqtoqma akoqnáá énama
wení matúq-matuq umá mái-auwaraimma aúyokiniye. ááqibo móra-nakoma wení
aúwaraimma keqtábáé téna puyénama wemá uyátá-maqma íráqôn-auwaraimma
abatániye.

26 móra-nakoma maa-márábíké máqte-qtataaqtaba aúyánámmá itánîmanibo
wení matúq-matuq umá mái-auwaraimma aúyokinanama mi-máqté-qtátáákómá
náaraq umáq áwáqnaa íníyô? ánibo wení aúwaraimma nói-meyakakenaq
yauwéqma meyánîq íníyô?

27 Waayúkagoni Áráaqa kemá ketiboní akoqnáá-tagama-yataakaraq
kumónúnama ketí kaqtó-wayukate Áánûqtunopake kumónúnatae. mi-
kánáárâqá kemá aarawaatí máqten-aaiqtaba meyámmá yiménúne.

28 kemá áraimma kétima-timune. yaímma-wayukama maannámo máa-
kayukama íma pukéta paá máeta aónaraiyana Waayúkagoni Áráaqa anó-kinimma
aúqma máena kumíniye.” téna Îtuma tiráiye.

17

Îtuni aúgoma mamá waéqma aokarîq uráiye.

1 abapaké móra-kanaama yátámakitana Îtuma Pítaamma káwirena Yêmitiyaa
mi-kátámá Yóáanete yiwíqmayaitata mórama uyátárain-anuraq utááe. yenamáa
mibáq máqe-uraae.

2 ánibo Îtuni aúgoma yúrakaq mamá waéqma aokarîq uráiye. miráitana wení
óikoma tágama aakáá kégaitana wení wáqtôgoma wayámmá kamá ókáá karáiye.

3 ánibo Mótetiyaa Íráíyama Áánûqtuni márûpake kumáeta Îtute watáá-wataa
kéteyata yemá aónaraae.

4 Pítaama minnáma aónatuwena Îtumma timá ámikaiye: “uyátáráana-nako,
ketáámá maakáq máunataama íráqône. emmá akáinaqa kanaaráq kemá kau-
momá kogonaagó-namma maakáq ónúne. mórama ení naané mórama Mótetini
naané mórama Íráiyani naané téq miráuma ónúne.” téna Pítaama tiráiye.

5 mirá kétena máiqtaba mórama aakáá kaikónnákómá kumma yawááq
umáyikaraiye. ánibo móra-aikoma mi-kónnápíké maará-tiraiye: “maannáma
ketáanikoma tikáin-iyapoe. wení áaiqtabama ôriq umá kétikaiye. keráwáqá
wenáama ítáaro.” ténа aagómá mi-kónnápiké tiráiye.
6 ánibo iyápó-annama min-áímmá ítátuweta ikatîq kéetaboata yemá yóipake
marabi yiqá agurááe.
7 miráitana Îtuma yimakaq iréna yineq kánekuyena timá yímikaiye:
“keráwáqá itó-oro. keráwáqá ikatîq íoro.” ténа tiráiye.
8 ánibo yemá itó-uma aónaamma káqo-wamma íma aónaraabo paá Îtumma
wenamáa aónaraae.
9 min-ánúmá yuwéta kégumowana aapaqá Îtuma akoqnáá umá timá-yimena
tiráiye: “keráwáqá maami-qtátááqá aónaamma móra-nakomma íma timámeraq
yukáiyana Waayúkagon-Araaqa kemá pukéq itó-onna kanaaráq wino.” ténа
Îtuma timá yímikaiye.
10 ánibo yemá iyápó-annama Îtumma ítama aónéta tirááe: “nôraq itatawáq
ámáan-aimma yirááti-wayukama Íráiyaqtaba Metáíyani áqnáabaq yíno kéteo?” téta
tirááe.
11 ánibo Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “owé. áraine. Íráiyama iréna máqte-
qtataaqa mamá yokaa íniye.
12 miráimanibo kemá kétima-timune. Íráíyaraa-naqa áqa iráitata waayúkama
wemmá íaonama arútaraae. ímiye. yemá paá yeqtí yikaí-yátáákáké
yúyánámmá kéwareta táí-aaimma ókon-okomma tarôq umákaraae. miráráá umá
Waayúkagoni Áráaqa kemmá min-áwáátárîq umátikanoe.” ténа Îtuma tiráiye.
13 mirá-timatuwaitata Îtuma nommá peraí-náqá Yóáaneqtaba kétiyaa téta wení
iyápó-annama ítaraae.

Îtuma móra-iyapoma táí-aagoma arunóbáqá máin-iyapoma mamá atóbamakaraiye.

14 Îtuma wení iyápó-annagaraq yemá netuqyaa-káyúkábí yauwéqma koyamá
kéowana móra-nakoma Îtunopaq iréna arayutaúmmá ayéna tiráiye:
15 “uyataráána-nako, emá ketáanikomma arummá umákaao. wemmá
augááyámma kákaiye. netuqyaa-kánáámá wemá irabí kégaugena nopí
kémetagena kéiye.
16 ánibo kemá min-íyápómá awíqme ení iyápó-annayopaq únnama íma mamé
érákáawaniq urááe.” ténа tiráiye.
17 Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “keráwáqá min-ánná-wáyúkámá itáiq-
itaiq í-yáqtááqá íma wáitana keráwáqtí tíyakoma íma kárutaiye. náaraq umá
kanaawaq kemá keráwáqtêma máunaq Áánûqtuni akoqnááma matááô? náaraq
umá kanaawaq kemá keráwáqtí ummaamá mayánúnô? keráwáqá min-
íyápómá awíqmera maakáq ketôpaq yero.” ténа Îtuma tiráiye.
18 miráitana Îtuma mi-táí-áágómmá awáágítana min-iyápógómmá ayúwáitana
ê kí-taoq wení karígómá ánatamakaraiye.
19 ánibo iyápó-annama Îtunopaq aúpáq iréta timá ámikaae: “nôraq itataawáq
ketáámá maami-táí-áágómmá kanaaráq íma kéwaqtuwaunataabiyo?” téta
tewana
20 Îtuma yauwéqma timá-yimena tiráiye: “keráwáqtí itáíq-itaiq umá arummá
timí-yátááqá pááqyapoaq keráwáqá kanaaráq ímira-inoe. kemá áraimma kétima-
timune. karáwáqtí itáíq-itaiq umá arummá timí-yátááqá pááqyapoaq keráwáqá

kanaaráq ímira-inoe. kemá áraimma kétima-timune. keráwáqtí itáíq-itaiq umá arummá timí-yátáákómá miráuma pááqyan-anayukoraa kéinaqa kanaaráq keráwáqá maan-ánúgómmá timákeraq ‘emá itó-uma merapaq waao’ tíyana kanaaráq wíniye. keráwáqá káqomma máqteniq inómanibo
21 mirá-tái-áágómmá matuwáiyaba paá nunamukáráq aáwaqa awetáigaraq yenamáa kanaaráq wániye.” ténа Îtuma tiráiye.

Îtuma “puyéq itó-onune” ténа móragaraq tiráiye.

22 Kááriri-marupaq uréire kéeta Îtuma iyápó-annama timá-yimena tiráiye: “yemá Waayúkagon-Araaqa kemmá namuro-wáyúkátí iyáápi áaimma átáma maránóe.
23 miráiyata tíkamiyaq puyéq kaumo-kánáámá maéq itó-onune.” ténа titata iyápó-annati íyakoma ummaa yáguraiye.

Îtuma anó-monoq-nakoni táákiti-moneqa yukáiye.

24 Îtuma wení iyápó-annagaraq anaaékaqa yemá Kápéranabaq koyaawana anó-monoq-naupaqtaba táákiti-moneqa máyáa-kayukama Pítaanopaq iréta maará téta timá ámikaae: “keráwáqtí tirááti-nakoma anó-monoq-naupaqtabama táákiti-moneqa kéyuwaiyo?” téta ítama aónaawana Pítaama yauwéqma tiráiye:
25 “owé.” ténа tiráiye. ánibo Pítaama naaúpaq uyábéráitana áqnáabaq Îtuma Pítaamma ítama aónainoqtaba aamá timátuwena Pítaamma ítama aónaraiye: “Tááímonio, emá nóine té kéteno? maa-márábí-kíní-káyúkáráqá meyámmá táákiti-moneqa náayuwaq kámeo? maa-máráráké-káyúkáwábi óq-marabake-kayukabikena kémayaao?” ténа Îtuma ítama aónaraiye.
26 Pítaama tiráiye: “óq-marabake-kayukabikene.” ténа tiráiye. ánibo Îtuma timá ámikaiye: “miráitana maa-máráráké-káyúkámá táákiti-moneqa íma kéyuwaamanibo
27 Áánûqtuni iyápóboaqtaa táákiti-moneqa íma kanaaráq yiménúnataamanibo ketáámá maami-káyúkámá mamá íyamma íumayikanatae. miráinaq emá nokaayúpáq uré noyááqa mó-yaao. áqnáabaq yenna-nóyáákómmá óyauqa ógaarennama min-nóbáqá móneqa wániye. mi-mónéqá mayéma táákiti mayaí-wáyúkámá anó-monoq-naupaqa etê kerátáí táákitima mó yimiyo.” ténа Îtuma tiráiye.

18

Áánûqtuma yabíkái-marupaqa anómma náawaq maíyo?

1 mi-kánáárâqá iyápó-annama Îtunopaq iréta tirááe: “Áánûqtu yabíkái-marupaqa náawaq tébakaqa uyátá-maqma anómma máiyo?” téta tirááe.
2 Îtuma móra pááqyan-iyapoma awíqme iréna yeqtí aúkáapi má itó-umakaraiye.
3 ánibo Îtuma tiráiye: “kemá áraimma keráwáqá kétima-timune. keráwáqá íma waéqma pááqyan-iyaporaa éqa keráwáqá íma Áánûqtu yabíkái-marupaqa uyáberanoe. áraimma ímiye.
4 móra-nakoma wenaúma íma mamé uyéna maan-íyápóráá umá pááqyan-awiqa mayénama min-nákómá káqo-yuma uyátá-maqma Áánûqtu yabíkái-marupaqa mániye.
5 ánibo móra-nakoma ketíwîkaq maarán-iyápómá áwáqnaa énama kemmá móraiq umá tíwáqnaa kéiye.

tái-aaikoma móra-nakoni arummá amí-yátááqá mamá táíq kéiye.

6 maami pááqyan-iyapoma náayubi kekáq yirummá timíya-noiyapobike
móra-nakoma ketôpakemma mamá paábaq waéq-yikenama min-nákómmá
móra anón-oqtamma min-nákóní ánûwarapi kúmarena anó-nokoni aúkáapi
iyaabótuwanimma minnâ pááqya-qtataare. Áánûqtuni tái-meyamma uyátá-
maqma anómma mayániye.
7 maa-márábi-káyúkámá ketôpake yuwéta waéqma koíya-kayukama
anaaékaqa táwíq umáginomanibo miráuma tái-aaimma pááq kéiye. áaqibo móra-
nakoma ketôpake káqo-yuma mamá paábaq waéq-yikenama wemá uyátá-maqma
anómma táwiq umáginiye.
8 keráwáqtí tiyáákowabi títaukoma keráwáqá mamá kéwaerena kúmiq-yataapi
mamá kétikainaqa tíyáánaa títauqa aráqma paábaq yúwáaro. minnâ keráwáqá
keráwáqtí tiyáánaa títauqa paá wárainana kúmiq-yataapi tiwíqme kéwinatama
anaaékaqa keráwáqá iramá káíq-kaiq éna íma putínáí-írábí iyaabótuwanoe.
9 ánibo túrakoma mamá waéqma kúmiq-yataapi kétikainaqa kubíqma paábaq
yúwáaro. kímora-turamma wáinaqa kanaaráq matúq-matuq umá mái-
auwaraimma mayáínóbo kaayaq-túrámmá wáinatama keráwáqá yaúma iramá
káíq-kaiq-irabi iyaabótuwanoe." téna Îtuma timátuwena.

tipi-típima aúyokurai-waigoni waéqma itaí-áíné.

10-14 ókaraq tiráiye: "keráwáqá atéráaro. pááqya-noiyapoyabama kemmá
itáiq-itaiq umá paátataare téq íma keráwáqtí aúkáapikemma móra-tuyanamma
ítáaro. kemá keráwáqá kétima-timune. ketibomá Áánûqtunopaqa mórá-
mora-yuma yeqtí kaqtó-wayukama aati-aatimá paá mááe. minnâ ketibomá
maami-nóíyápóbíké mórama aúyoraiyaba íkákaiye. Waayúkagon-Araakoma
waayúkama Áánûqtunopaken-amma yuwéta aúyokuraa-kayukama yauwéqma yi-
wiránéna kukáiye. keráwáqá nóine téraq kéitaao? móra-nakoma miráuma
taíbaq tipi-tipima (100) makáinana móra-tipi-tipima aúyokinanama íyaq abáá-
iniyo? owé. miráuma abapaké kaayaqté-kaayaqte-tiyaakagaraq móra-tiyaama
naikamá kaayaqté-kaayaqte (99)-tipi-tipima iyuwaínata anubaq máiyana
móramo aúyoki-waigoqtaba ko abáá-iniye. kemá áraimma keráwáqá kétima-
timune. mi aúyoki-tipi-tipima abatátuwena awirénama mimórámô aúyokitana
awírái-waigoni amuqá anómma marániye. ánibo (99) tipi-típima íma aúyokoyuti
yimuqá íma kémarainiq umá amuqá marániye. miráráá umá ketibomá
Áánûqtuma wení márûpaq máin-nakoma maa pááqya-noiyapoti aúkáapike
mórama aúyoraiyaba íma kákaiye.

tíbâqawaama kúmiq-yataariq kéiyaqa mamá arupú umáyikai-aaine.

15 ítáaro. enábâkoraa-nakoma emmá kúmiq-yataariq kéumakainaama kanaaráq
emá uréyaq kenákámá kenammáa maéka wení kúmiq-yataaqa aráátiyo. ánibo
wemá enáama itáinnama miráuma enábâkoraa-naqa yauwéqma awiránóne.
16 ááqibo wemá enáama íma itáinaama emá kaayarábi móra-naqa awiqma ya-
garoqtamá okao. miráuma 'kaayarábi kaumo-wáyúkámá kanaaráq mimóráá-
áikáq aamá tínóe.' téna Áánûqtuni agamatá-kánnáábí kétipoana min-áíkomá
akoqnáá umá wániye.
17 miráimanibo wemá yeqti yáama ímo itaínaama kanaaráq monoq-
náúpáq áíkuiya-kayukabi mó-tero. ánibo monoq-náú áíkuyo-kayukati yáama
itáíyábágáráq íakainaama minnâ wemá aamá íitainapoana monoq-náú áikuyo-
kayukayopaq íuwininiq umákáaro.

18 kemá áraimma keráwáqá kétima-timune. máqte-qtataaqa maa-márábimô
aúyaq-maraiyaq-qtataaqa Áánûqtuma wení márûpaqa aúyaq-maraniye. ánibo
máqte-qtataaqa maa-márábimô timáyikaiya-qtataaqa Áánûqtuma wení
márûpaqa timátikaniye.
19 kemá ókaraq keráwáqá áraimma kétima-timune. yenákámá kaayaq-
nákórátámá keráwáqti aúkáapikema kenákámá mimórá-túyánákáq maréka
nunamummá tiyamma kanaaráq ketibomá Áánûqtuma wení márûpaqa máin-
nakoma yenákámá yimíniye.
20 taákaq máráaro! paá kaayaq-nákówábi kaumo-nákómá ketíwîqtaba áikuma
maiyaqa kanaaráq kemá yeqtí aúkáapi mánune.” téna Îtuma akoqnáá-aimma
tiráiye.

móra mayaí-nákómá wení aqtábááma íma yauwéqma kéyimi-waigoni waéqma itaí-áímmá

21 mi-kánáárâqá Pítaama Îtunopaq iréna timá-amena tiráiye: “uyátárai-nako.
náaraq umábaraq ketíbâkoma kúmiq-yataariq umátikainaq kemá wení kúmiq-
yataaqa mamá paábaq matuwéq tiwikátuwanuno? abapaké kaayapárábiyo?”
téna Pítaama tiráiye.
22 Îtu maará téna yauwéqma timá ámikaiye: “abapaké mórabaqa ímiye.
miráuma abapaké kaayaq-wáyúká aíyayaa-tiyaaka umá abapaké kaayapáq
(77) wení kúmiq-yataaqa páabaq matuwéq awikátuwao.
23 miráinana Áánûqtuma yabikái-kayukama miráráá kéoe. kíniraa umá wení
mayaí-wáyúkátê aqtábááma mamá arupú ínóe.
24 wemá aqtábááma áaimma átáma mamá arupú kéitata yemá móra-naqa
awíqmeta wenôpaq irááe. min-nákóni aqtábááma ámikaamma miráuma ne-
tuqyaammá táwibaq-moneqa (10 tausen kina) aqtábááma wái-nare.
25 miráitana wení móneqa íma wáipoana anónnáma kanaaráq amíniye.
miráitana kínima téna maami-nákáráq ánáakokaraq wení iyápógaraq wení
máqte-qtataakaraq waayúkaraq maraíyata meyánîq kéiyaraq mirá-mónéqá
mamá anónnáma aqtábááraq kínimma áméro tiráiye.
26 miráitana mi-máyáí-nákómá kínini aítaupi araayutaúmmá ayéna maará
téna inaa tiráiye. ‘arummá umátike tiwé urénaro. kemá ení máqten-aqtabaaraq
anónnáma ámíqma ánatanune.’ téna tínana
27 min-nákóní anó-nakoma arummá umákena wení aqtábááraq ayuwaítana
anónnáma íma ámikaiye.
28 ánibo mi-máyáí-nákómá máápaq yaúbarena aónaimma móra-mayai-naqa
tiyáákama (100 kina) aqtábááma ámikai-nare. minnáqá ánûwarapi yáqtoqma
akoqnáá umátokena tiráiye. ‘aqtábááma ámikaunaraqtaba páátákáá anónnáma
timiyo.’ téna tiráiye.
29 miráitana min-nákómá wetê mórabi mayaímá mayáaya-nakoma wekáq
araayutaúmmá aténa maará téna inaa tiráiye. ‘emá arummá umátike tiwé
urénaro. kemá ení aqtábááraq anónná aménúne.’ téna tiráimanibo
30 wemmá paá íákaraiye. min-náqá ánna/-naupaq mó ákaraimma wemá ánná-
naupaq máena wení aqtábááma meyánîq umá ánataniye tiráiye.
31 ánibo káqo-mayai-wayukama miráin-aaimma aónatuweta íyaqnobaq ítama táíq
umátuweta yemá yeqtí anó-nakaq uréta miráin-aimma mó timá abarokáq
urááe.

32 miráitana anó-nakoma mi-máyáí-náqá anón-aqtabaama wái-naqa ááyarena
maará téna timá ámikaiye. ‘emá táí-mayai-naqone. áqnáabaqa kekáq ibiqá
yaráánaq kemá ení máqten-aqtabaama yuqmá paátataakaa uráune.
33 kemá emmá tirummá umákaraune. emá nôraq itaawáq ení móra-mayai-
nakomma arummá íkéumakaano?’ téna tiráiye.
34 ánibo wení anó-nakoma áyámma itana min-náqá i-wáyúkátí iyáápi
máráitata i-wáyúkámá ánnábi ákáawana máena kammáa káena wení aqtábááma
anónná yauwéqma aminiye.” téna Îtuma mi-kátáámá
35 timátuwena tiráiye: “keráwáqtí tiyaqnobaqa máqtemma tíbáqawaaraa-
kayukati kúmiq-yataaqa íma mamá paábaq kéyuwaapoana ketibomá Áánûqtuma
wení márûpaq máin-nakoma móraiq umá keráwáqtí kúmiq-yataaqa íma mamá
paábaq matuwéna awikátuwaniye.” téna Îtuma tiráiye.

19

aaraukáqá mamá yataí-ááíqtábá Îtuma tiráiye.

1 Îtuma mi-máqtén-áímmá timá ánatatuwena Kááriri-maruqa yuwéna Yúría-
marupaq yauwéqma Yótaa-nokomma móra-aukapaq uráiye.
2 netuqyaa-káyúkámá anaaé waqmé kéowana min-áúkápáqá karí-
wáyúkámá Îtuma mamá atóbamayikaraiye.
3 yaímma Pérati-wayukama Îtunopaq iréta wemmá makáqma aónaraae. yemá
maará-tiraae: “ámáan-aikoni aúrakaqa máqte-kayukama yínááqa waqtuwaí-
ááímmá kanaaráq yínááqa waqtuwánô?”
4 téta tewana Îtuma yauwéqma tiráiye: “keráwáqá maamin-áímmá íyaq
yoráútaao? maará-tiraine. naayóbáqá Áánûqtuma máqte-qtataaqa tarôq uráine.
naayóbáqá aaragáráq waagaráq tarôq uráine.
5 tarôq umá yikátuwena maará-tiraiye. ‘miráinana waagómá anóaboamma
ayuwéna ánáakote yagaroqtamá maéta yenákámá móra-yuma aúqma máyoye.’
téna Áánûqtuma tiráine.
6 miráitata yenákámá íma kaayaq-wáyúkáráá umá mááye. ímiye.
yenákámá miráuma mi-mórá-yúmá aúqma mááye. miráinata Áánûqtuma
yarúyikarainnama íma yataétao.” téna Îtuma tiráiye.
7 ánibo Pérati-wayukama Îtumma timá-ameta tirááe: “nôraq itanawáq
Mótetima ámáan-aimma timénataa waagómá aaraukáqá yataí-áúbámá agamá
‘aaragómmá ámítuwe waqtuwaao’ tiráiyô?” téta itama aónaraae.
8 ánibo Îtuma timá yímikaiye: “minnâ tirunóbáqá akoqnáá kéeq keráwáqá
aamá arátéwana Mótetima keráwáqti aammá awiyéna ‘aaramá waqtúwáaro’
tiráine. miráimanibo naayóbáqa maramá áaimma átarai-kanaaraqa mirán-ámmá
íma wáqe-uraine.
9 kemá maará téq keráwáqtábá kétune. móra-nakoni ánáakoma kumari-
ááímmá íma tarôq kéinana awaikómá paábaq kéwatuwena káqon-inimmo
mayainama min-nákómá kumari-ááímmá tarôq kéiye.” téna Îtuma tiráiye.
10 ánibo Îtuni iyápó-annama Îtumma timá ámikaae: “miráinatama aaramá íma
mayánóma minnâ uyátá-maqma kanaaráq íye.” téta wení iyápó-annama tirááe.
11 tewana Îtuma maará-tima-yimikaiye: “máqte-noininaukaqa maamin-áímmá
kanaaráq íma mayánómanibo yaímma-wayukaraq Áánûqtu yímikaiye.

12 ítáaro. yaímma-wayukama aaramá íma kanaaráq mayánómma minnâ
yaímma-wayukama yeqtí yúgoma aúyakurainatama kanaaráq iyápóma íma
maqyikánómma yeqtí yinóama mirápáq maqyikáraipoatabi waayúkama yikáma
kareremá aúqyíkaraipoata aaramá íma kanaaráq mayánóe. ánibo yaímma-
wayukama aaramá íma máyáamma miráuma yeqtí yúyánákáráq yirukaráq
máqte-qtataaqa Áánûqtumma kámetaboata yemá aaramá íkémayaae. miráineqa
keráwáqá kanaaráq mirá-inoe. maaminnámo tiraatíyan-aimma máyáaro!' téna
Îtu tiráiye.

Îtuma pááqya-noiyapoma wení kaayoné-yátááqá yímikaiye.

13 mi-kánááráqá yaímma-wayukama pááqya-noiyapoma yiwíqmeta Îtunopaq
irááe. wemá yineq ayáámma yínêkuyena nunamummá tíkáae téta irááe.
miráimanibo Îtuni iyápó-annama aamá yiwááguraae.
14 ánibo Îtuma tiráiye: "keráwáqá pááqya-noiyapoma iyuwaíyata ketôpaq yero.
keráwáqá íma yáqtoq-yikaaro. Áánûqtu yabíkái-marupaq mái-wayukama mirá-
nóíyápótí márûqiye." téna tiráiye.
15 mirá-timatuwena ayáámma pááqya-noiyapoti yineq árúqmakaiye.
miráumatuwena Îtuma min-áúkápáqá yuwéna kóuraiye.

maabu-nákóma netuq-ótámmá makáiye.

16 móra-nakoma Îtunopaq iréna tiráiye: "yirááti-nako, kemá náaraq umáwaq
íráqôn-aaimma tarôq éraq aati-aatimá matúq-matuq umá mái-auwaraimma
mayánúnô?" téna ítama aónaraiye.
17 ánibo Îtuma timá ámikaiye: "nôraq itaawáq íráqô-qtataaqtabama kemmá
ítama káonaano? aúyánánóbáqá arútama itaao. kímora-naqa wenamáa íráqô-
naqiye. ánibo emá aúwaraimma mayánéma kanaaráq emá máqten-amaan-aimma
waraao." téna tiráiye.
18 ánibo min-nákómá Îtumma timá ámikaiye: "nóin-amaan-ainabiyo?" téna
tiráiye. Îtuma tiráiye: "ámáan-aikoma maará-uraiye. waayúkama íma ikámma
puyuwo. aaraukáqá íma mamá yataiyo. moyámmá íma mayaao. káqo-wamma
kaaqaarimá ítimakaao.
19 emá enanó-enaboni aménáápáq mááo. enamáárîq arummá amé kaayoné
ónaiq umá náawabi enamakaq maína-naqa arummá amé kaayoné umákaao."
téna tiráiye.
20 ánibo mi-mábú-nákómá Îtumma timá ámikaiye: "mi-máqtén-ámáán-áímmá
kemá kéwaraune. kemá nói-qtataaqtabawaq aqtórárîqa kéuno?" téna ítama
aónaraiye.
21 Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: "emá kanaaráq umá ánatanaae téma emá
uré ení máqte-qtataaqa waayúkaraq marénata meyánîq kéiya minnárake
móneqa maté áwáyoq-wayukama yímituwema Áánûqtuni márûpaqa íráqô-
qtataaqa maránóne. emá ketinaaé ya-waraao." téna Îtuma tiráiye.
22 mi-mábú-nákómá min-áímmá itáá ena áyákoma ummaa kéyaipaq kóuraiye.
miráimma wemá taíbaq-yataaqa makáiqtababoana mirá-uraiye.
23 ánibo Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: "kemá keráwáqá áraimma
kétima-timune. móneqa netuqyaa makái-nakoma Áánûqtu yabíkái-marupaq
uyáberaniqtabama kammáa kámagiye.

24 kemá keráwáqá ókaraq kétima-timune. móra-wamma káámoma oótiraa-kakoma wáqtô aráátai-waigoni aapimmá peránénama kammáa ainíkáá umá móneqa netuqyaa makái-nakoma Áánûqtu yabíkái-marupaq uyáberaniqtaba anómma uyátá-maqma kammáa kámagiye.” téna Îtuma tiráiye.
25 yemá iyápó-annama maamin-áímmá ítátuweta iyánáaq urááe. yé maará-tiraae: “miráinana náawaq Áánûqtuni-marupaq wemá kanaaráq uíníyô?” téta tirááe.
26 ánibo Îtuma yúrapi karákéna timá yímikaiye: “waayúkama kanaaráq mirá íinoe. Áánûqtu wenamáa máqte-qtataariq kanaaráq íniye.” téna
27 Îtuma mirá-timatuwaitana Pítaama yauwéqma tiráiye: “éqtukenaro. ketáámá máqte-qtataaqa yuqmá ánatetaa enanaaé ya kéwaraunataae. miráinataa ketáámá nói-qtataaraq mayánúnataabiyo?” téna Pítaama tiráiye.
28 ánibo Îtuma timá ámikaiye: “kemá áraimma keráwáqá kétima-timune. anaaékaqa máqte-qtataakoma aúgeniq íni-kanaaraqa kemá Waayúkagoni Áráaqa akoqnááma mayéqa kínin-abitataraq mánune. mi-kánááráqá keráwáqá tiyááka umá kaayaqá ketinaaémo kéwaraiya-kayukama tiyááka umá kaayaq-ábítátáráq mánoe. keráwáqá Ítíráaeobake tiyááka úma kaayaq-ánná-wáyúkámá mamá yainánóe.
29 máqte-kayukama ketíwîqtaba itéta yeqtí naammá yuwéta yíbâqawaanabi yímanaatoinabi yinóanabi yiboánábi iyápóabi yeqtí yónábi yukáíya-kayukama yemá ókaraq netuqyaammá matéta íráqô-qtataaqa anónnáma yiméta yemá aati-aatimá matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayánóe.
30 ááqibo netuqyaa-káyúkámá maa-márábí uyátá-maqma anómma máiya-kayukama anaaékaqa aqtóráqá íyata ánibo netuqyaa-káyúkámá íbêqa anaaékaqo kéiya-kayukama Áánûqtuni-marupaq uyátá-maqma anómma máno-kayukama wínóe.” téna Îtuma tiráiye.

20

wááéni-yopi mayaímá mayaí-wáyúkámá

1 Îtuma óq-aimma tiráiye: “Áánûqtuma yabíkái-qtataaqa mirá-uraiye. móra-nakoma anó-marama makáinikaa uráiye. ánibo aabáyaanapimma min-nákómá uréna wení wááéni-yopi mayaímá mayaí-wáyúkámá ko yiwíkaiye.
2 min-nákómá yaímma-mayai-wayukate aamá téite umátuweta móra-iyakaq maréta mayaírákémá ‘tiyááka-tiyaaka umá móneqa (1 kína) mayánúnataae’ tirááe. ánibo mirá-timatuweta wááéni-yopitaa mi-máyáí-wáyúkámá timáyíkaraiye.
3 miráuma aabaúgómmá aabayaaráq uyáwitana (9 kíróki) kawáá-nákómá ko aónaimma yaímma paá-wayukama paá itó-uma máákéti-marupitaa mááwana yimónaraiye.
4 ánibo min-nákómá mi-káyúkámá timá yímikaiye: “kanaaráq keráwákáráq wááéni-yopi mayaímá ko kémayaiyaq meyámmá arútâma timénúne.”
5 titata yemá urááe. móraiq umá wágááwabi énaikaqa (miráuma 12 kírókigaraq 3 kírókigaraq) wemá uráiye.
6 ánibo énaikaq (aabaúgómá 5 kíróki) keqnáámmá ko aónaimma yaímma-wayukama paá itó-uma mááwana min-nákómá timá yímikaiye: “nôraq itaráq íbêq-wagaama paámá itó-uma mááo?”

7 téna titata mi-káyúkámá timá ámikaae: “móra-nakoma móra-mayaima íma
kétimitaqtaae.” téta tirááe. ánibo min-nákómá timá yímikaiye: “keráwákáráq
wáááéni-yopi mayaímá ko máyáaro.” téna tiráiye.
8 aabaúgómá énaikariq itana wáááéni-yokoni aboámá wení mayaíráq-káwáá-
náqá timá ámikaiye: “emá mayaíráq-wáyúkámá yááyare meyámmá yimiyo.
emá anaaékaq mayaí ya matáiya-kayukarake áaimma átáma meyámmá yímike
áqnáabaq-wayukaraq waao.” téna tiráiye.
9 ánibo énaikaqa (5 kíróki) mayaímá áaimma átáma máyáa-kayukagaraq iréta
meyámmá móneqa tiyááka-tiyaaka umá matááe.
10 áqnáabaq áaimma átáma mayaímá matáá-kayukama iréta ‘ketáámá anó-
moneqa mayánúnataae’ téta yúyánápí tirááe. miráimanibo ímiye. yegáráq
meyámmá tiyááka-tiyaaka umá móraiq umá matááe.
11 yemá miráuma meyámmá maméta yókóní aboámmá awáágúraae.
12 yemá mirá-tiraae: “mi-káyúkámá yinaaémo mayaí máyáa-kayukama yemá
pááqya-kanaama mayaí matááe. miráuraawaa emá yemmá móraiq umá ketáái
meyákáá umá kéyimene. ánibo ketáámá ayáqtáá-kanaama anó-naqa kaikáq
ummaa-máyáímá kémayetaa aaqá káutaune.” téta tirááe.
13 mirá-timatuwaawana yókóní aboámá yeqtí aúkáapike móra-nakomma timá
ámikaiye: “ketí aanábó-nákô, emmá íma mamá táíq umákaraune. meyámmá
móneqa tiyáákama mayáánayaba íyaq aamá timá móra-tiyakaq makáúyô?
14 máqtemma keráwáqá paá mamé kóoro! kemá meyámmá keráwáqá
timúnna-meyakaa umá móraiq umá tinaaémo íya-kayukama meyámmá
yiménúne.
15 nôraq inábiyo? ketí móneqnapo nôrabi ónááqa paá miráonu íyabiyo? kemá
yemmá íráqô-qtataariq kéumayikaunaraq minnáyaba kárún-aaimma kéteo?” téna
yókóní aboámá tiráiye.
16 miráuma anaaékaqo iráa-kayukama anó-nakoma uyátá-maqma anómma
yímikaiye. áqnáabaqo iráa-kayukama anó-nakoma yemmá márû mikákáá
pááqyamma yímikaiye. miráitaq kemá kétune. anaaékaq iráiya-kayukama
áqnáabaq wíyata ánibo áqnáabaq iráiya-kayukama aqtóúrákáq wínóe.” téna Îtuma
tiráiye.

Îtuma kaumobáq téna “puyéq itó-onune” tiráiye.

17 Îtuma Yérútáárebaq uwíné kéena wení tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánnámá
yiwíq-mayaitata wetê kóuraae. ánibo yemá aapaq kéweta Îtuma maará téna timá
yímikaiye:
18 “ítáaro. íbêqa ketáá Yérútáárebaq uyónúnatae. mikáqá kemmá
Waayúkagoni Áráaqa yemá uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq ámáan-
aimma yirááti-wayukagaraq yeqtí iyáápi maráiyata yemá aabi matikéta tíkamma
puí-áímmá téite éta yawááq-umatikanoe.
19 mirá éta yemá kemmá káqon-anna-wayukama Yéqtaaeo-wayukama yimíyata
akáyáámmá timátiketa tebûqa timéta kaapaq-yátáq tíkamma ítikanoe. miráiyaq
pukéq kaumo-kánáámá ánatainaq pukáanabike itó-uma paá mánune.” téna
Îtuma tiráiye.

Yêmitiyaa Yóáanema anómma mayéta urááye.

20 Yéberima áanikokaratama yinóama yiwíqmena Îtunopaq iráiye. min-íníkómá
Îtuni aítaupi araayutaúmmá aténa móra-yataaqtaba Îtukaq akoqnáá umá ítama
aónaraiye.

21 Îtuma timá ámikaiye: “emmá nóiqtabaq kákaiyo?” téna ítáitana min-íníkómá
wemmá timá ámikaiye: “emá anaaékaqa anó-kinimma máinona-kanaaraqa ketí
maa-kááyáq-íyápógórátámá enamakaq mááyoye. té minnáyaba akoqnáá umá
timá-timiyo.”
22 mirá téna timátúwáitana Îtuma yauwéqma maará-tiraiye: “emá akoqnáá
umá ítama aónáána-yataaqtabama íitaraane. káápuma awaaméqá tú-tiqa éna
ummaa ôriq umá yáni-kaapubikema kanaaráq náyóyô?” téna titata yenákámá
yauwéqma tirááye: “mipíké kerátá kanaaráq nayúye.” téta tirááye.
23 ánibo Îtuma kaayaq-nákámá timá yímikaiye: “áraine. kenákámá ketí
káápubike aíqa í-yátááqá nayóye. miráimanibo náawaq kanaaráq ketimakaq
mániyo? maamin-áímmá kennámá íma wáiye. ímiye. min-ábíqtátámá yaímma-
wayukayaba ketibomá Áánûqtuma yokaa umáyíkaraiye.” téna Îtuma tiráiye.
24 iyápó-annabike tiyááka-wayukama min-áímmá ítátuweta kaayaq-wátámá
Yêmitiyaa Yóáanema yiwáágúraae.
25 ánibo Îtuma iyápó-annama máqtemma yááyarena timá yímikaiye: “keráwáqá
káonaawata waayúkati kíni-kayukama yemmá mamá márúte yuwéta anómma
máeta kéyabiqyikaae. ánibo yemá anó-kayukama akoqnáá umá aarawaayábá
yeqtáama itaígáae kéte.
26 miráimanibo mirán-ááímmá keráwápimmá íma waíno. ímiye. keráwáqtí
aúkáapike móra-nakoma anómma uyátá-maqma mánaae ténama wemá kanaaráq
mayaí-nákáá umá máena keráwáqá tíwáqnaa íno.
27 móra-nakoma keráwáqtí áqnáabaq-naqa mánaae ténama wemá kanaaráq
paá keráwáqtí kaqtó-nakaa umá maíno.
28 kemá Waayúkagoni Áráakoma móraiq kéune. kemmá waayúkama mamá
tíwáqnaa ígáae téq íkukaune. ímiye. kemá yekáq mayaímá mayéq yíwáqnaa kéeq
netuqyaa-káyúkámá ketúnapo yemmá meyánîq umá yauwéqma yiwiránáá
kukáune.” téna Îtuma tiráiye.

kaayaqá yúramma karoparái-nakama Îtuma mamá atóbamayikaraiye.

29 yemá Yérikoqa yuwéta kóuraae. ánibo taíbaq-wayukama Îtun anaaé wakááe.
30 kaayaqá yúramma karoparái-nakorata aanáwábaq máeta Îtuqtaba kéiye-
aimma ítátuweta yenákámá ááyama tirááye: “umaataráána-nako, emá Tébitin-
annabike-nako, kekárátámá arummá umátikaao.” téta tirááye.
31 ánibo aarawaamá ‘páátí máákao’ téta tirááe. miráimanibo yenákámá
uyátá-maqma anókaq ááyama tirááye: “umaataráána-nako, Tébitin-annabike-
nako, kekárátá arummá umátikaao.” téta tirááye.
32 ánibo Îtuma mikáq kepágurena min-nákámá yááyama tiráiye: “kenákámá
nôraq umátikaikaae téka kéteyo?” téna tiráiye.
33 ánibo min-nákórátá Îtumma timá ámikaaye: “umaataráána-nako, emá
kerátáí túramma mamá kabári-tikaikaae téka kétuye.” téta tirááye.
34 ánibo Îtuma min-nákámá arummá umáyikena min-nákátí yúrapi ayáánapo
yínékuitana é mikáq yúramma aónaraaye. miráitata yenákámá Îtun anaaé
waqméta urááye.

21

Îtuma anó-kiniraa umá Yérútááre-marupaq uyábékaiye.

1 yemá Yérútáárebaq waaqókáq iréta Béqtápégibaq yayátuweta Óríbêti-anuraq
irááe. miráitana Îtuma wení iyápó-annabike kaayaqá timáyikena áqnáabaqa
2 timá yímikaiye: “kenákámá pááqya-marupaq uréka mikáq aónaakao.
mikáqá mórama oótiraa-kamma áráakaraq ánnáma kú-yakaraae. miráinaka ánná
ayútuweka awíqme ketôpaq yekao.
3 ánibo móra-nakoma kenákáyábá móra-aimmo tínakama maará-tima-amekao.
‘anó-nakoma maamin-oótíráákáqtábá kéiye.’ mirá tíyanama wemá páátákáá
timínaka awíqma íyóye.” tena Îtuma tiráiye.

4 mi-qtátááqá áraimma pááq imá naayóbáqá Áánûqtuni watáama Tékáráiyama
amuné-nákómá anaaékaq pááq íniye téna maará-tiraine:
5 “keráwáqá aarawaamá Yérútáárebaq áíkuyo-kayukama maará téra timá
yíméro. aónaaro. keráwáqtí kínimma keráwáqtôpaq kéimanibo
wemá kaayoné-ááímmá tarôq kéena oótiraa-kakoni ámûraaq máena kéiye.
ótamma mayaí-ótíráá-kákóní áráakon ámûraaq máena kéiye.”
téna tiráiniq uráiye.

6 maami kaayaq-íyápó-ánnábíké-nákórátámá Îtuma timá yímíniq áqnáabaq
mó-ureta
7 yenákámá oótiraa-kamma anóakaraq áráakaraq awíqmeta iréta yeqtí kúberai-
unamma ayúqma ámûraaq abákáraae. ánibo Îtuma min-ótíráá-kákóní ámûraaq
uyáqtama máqe-uraiye.
8 netuqyaammá aarawaamá yeqtí kúberai-unamma ayúqma aapitáá
wíqmaketa miráuma éwaoniq umá omáqá kémayeta yaímma-wayukama kóbé-
tágóní amamá ánagaraq ayáama aapitáá wíqmakaae.
9 ánibo aarawaamá áqnáabaq o-káyúkágáráq anaaé o-káyúkágáráqá maará
téta ááyama tirááe:
“otáánaa, yauwéqmetaa tiwiraí-nákô, Tébitin áráako, Áánûqtuma íráqôniq
umákaino. maan-nákómá uyátárai-nakoni áwîkaq kéiye. otáánaa yanaa
uyátárai-naqiye.”
téta tirááe.
10 Îtuma Yérútáárebaq uyáberaitata mi-márúpáké-káyúkámá máqtemma
iyánáaq umáreta anókaq tirááe: “maan-náqá náawabiyo?” téta tirááe.
11 ánibo aarawaamá aakaq uréire o-káyúkámá tirááe: “wemá Áánûqtuni
amuné-náqá Îtue Náátárêtibaq Kááriribake-nare.” téta tirááe.

anó-monoq-naupaq máqte-qtataaqa meyámmá máráa-kayukama Îtuma waqtukáiye.

12 Îtuma anó-monoq-naupaq uyábékena mi-káyúkámá meyánîq kéowana waq-
tukáiye. wemá móneqa makéta waerémáa-taaregaraq numamá makéta maraq
máeta meyánîq émáan-abiqtatagaraq máqtepaq ayáú-tááyáú umá pípéban
umátukaiye.
13 Îtuma miráumatuwena timá yímikaiye: “Áánûqtuni watáa agamatán-áíkómá
maará kétiye. ‘ketí naakóqtábámá nunamummá tí-náné tínóe.’ miráimanibo
keráwáqá mamá moyá-káyúkátí aúpáq-márúkáá kéoe.” téna Îtuma tiráiye.

14 Îtuma anó-monoq-naupaq máitata yaímma-wayukama yúramma
karopágitana yimúqtámmá akúgitata máe-kayukama wenôpaq yewana mamá
atóbamayikaraiye.

15 miráimanibo uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma yiráátiwayukagaraq yemá Îtuma anón-awaameq-yataariq immá káoneta anó-monoqnaupake iyápóma anókaq ááyama téta “otáánaa Tébitin áráakoe.” téta temmá ítátuweta íyaqa ítama táíq kéeta

16 Îtumma timá ámikaae: “maamin-áímmô téta enáwîqa múte yaúyomma áraq kéitaano?” téta ítama aónaraae. ánibo Îtuma yemmá timá yímikaiye: “owé. kéitaune. keráwáqá maarán-áímmá Tébitima ibí naayóbáqá maarátiraimma íyaq yoráútaao? ‘Áánûqtuo, emá pááqya-noiyapogaraq náákaqo máraiyanoiyapogaraq yeqtí yóyaupike ení áwîqa múte yaúma kánataae.’ téna ibí tiráine.” téna Îtuma tiráiye.

17 ánibo Îtuma iyuwéna márûpaq yaúbarena mi-nókáámmá Béqtanibaq ko máqe-uraiye.

Îtuma aamá titana píki arakaráq-yámá aayákaraiye.

18 aabáyaanapimma nokáápaq yaúbatuwena Îtuma yauwéqma márûpaq itana áama yaráiye.

19 ánibo Îtuma móra píki-yama aakaq aónatuwena ááipaq uráiye. ánibo mórama naí-yátááqá arammá íaonaraiye. ímiye. áná-aatuqma wáqe-uraiye. mi-píkí-yágómmá maará-tima-amikaiye: “ókaraq arammá íma iyaao. áraimma ímiye.” titana páátákáá maami-píkí-yágómá aayá-kaguraiye.

20 iyápó-annama minnáma aónatuweta iyánáaq urááe. miráitata yemá tirááe: “nôraq itanawáq píki-yagoma páátákáá aayámmá kégagiyo?” téta tirááe.

21 ánibo Îtuma yauwéqma timá yímikaiye. kemá áraimma keráwáqá kétimatimune. keráwáqá tirummá timéq kaayaq-tíyáqá íma wáinanama kanaaráq keráwáqá kemá píki-yaraq únaikaa ínóe. keráwáqá mimórá maami-qtátáárîq íinoe. ímiye. keráwáqá téq maan-ánúgóqtábá ‘emá meqtátuwe únópí kumuwo’ tíyanama kanaaráq mirá-iniye.

22 ánibo keráwáqá tirummá ámíqma itáíq-itaiq kéeq nunamummá téq máqteqtataaqa mayánáae tíya-qtataaqa paá mayánóe.” téna Îtuma tiráiye.

“náawaq náápaamma ámikaiyo?” téta Îtumma ítama aónaraae.

23 Îtuma yauwéqma anó-monoq-naupaq uréna aarawaamá yiráátiraiye. ánibo uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq anó-kawaa-wayukagaraq Îtunopaq iréta tirááe: “emá nói-naapaanaq yokéyaq maami-máyáímá kémayaano? náawaq maami-náápáámmá ámikaiyo?” téta tirááe.

24 ánibo Îtuma yeqtáaraq yauwéqma maará-tiraiye: “kegáráqá kemá keráwákáq móra-yataaqtaba ítama aónanaa kéune. keráwáqá yauwéqma ketáaraqo tíyaqa kanaaráq keráwáqá kemá timá-timenune kemá nói-naapaanaq yokéraq maami-máyáímá kémayauno.

25 timá tíméro. Yóáanema nommá waayúkama péqyikaraimma náakakena minnáápáámmá matáíyô?” mi-qtátááqá Áánûqtunopake-qtataarabi paá waayúkati minnáwabiyo?” téna tiráiye. yemá min-áímmá ítátuweta yeíyáá aamá maarátiraae: “ketáá téqtaa minnâ Áánûqtunopake-qtataare tenanatáámá maará ténataa timá-timiniye. ‘nôraq itaráq keráwáqá wekáqá íma itáíq-itaiq kéo?’ téna tíniye.” téta tirááe.

26 ánibo ketáá téqtaa minnâ ‘paá waayúkagon-amiye.’ téqtaama aarawaatí yáaqa ikaténúnatae. minnáma yemá ‘Yóáaneqtaba Áánûqtuni amuné-náré.’ téta kéte.” téta tirááe.
27 miráitata yemá Îtun áaraq yauwéqma maará-tiraae: “ketáá íaonoraunatae.” téta tirááe. ánibo Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “kegáráqá íma timá-timenunama kemá nói-naapaanabi matokéq maami-máyáímá kémayaune.” téna tiráiye.

móra-nakoma kaayaq-íyápómá yíkarai-waigoni waéqma itaí-áíné.

28 Îtuma tiráiye: “miráimanibo keráwáqá nóinae kéteo? móra-nakoma kaayaq-íyápómá yíkaraiye. ánibo min-nákómá áqnáabaq-iyapogonopaq uréna timá ámikaiye. ‘ketáaniko, íbêqa emá uré wáááni-yopi mayaímá ko mayaao.’ tiráiye.
29 ánibo min-íyápógómá yauwéqma tiráiye. ‘ítíkáiye.’ timátuwena anaaékaqa aúyánámmá waéqma itáá ena uráiye.
30 ánibo keqnáámmá yiboámá uréna móra-aanikokaqa mimórá-áímmá mó-tiraiye. ánibo min-íyápógómá yauwéqma tiráiye. ‘owé. ketiboó.’ mirá-timatuwena íuraiye.
31 min-íyápórátábíkémá náawaq yiboání aúyánámmá wakáiyô?” titata yemá “áqnáaekoe.” téta tirááe. ókaraq Îtuma timá yímikaiye: “kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. táákiti-moneqo máyáa-kayukagaraq kumari-nóíníkáráq yirummá kéwaeraapoata keráwáqtí túbáqá áqnáabaq Áánûqtuma yabíkái-qtataaqa mayánóe.
32 minnâ Yóáane nommá peraí-náqá keráwákáq iréna arupú-amma má tiráátiraimanibo minnáyaba keráwáqá wenáama íma ítaraae. ááqibo táákiti-moneqa mayaí-wáyúkágáráq kumari-nóíníkáráq wenáama ítaraae. keráwáqá minnáma aónaraamanibo túyánámmá waéqma itáá eq wenáama íma ítaraae.” téna Îtuma tiráiye.

tái-wayukama wáááni-yokaq yabíyé-waigoni waéqma itaí-áíné.

33 káqomma waéqma itaí-áímmá Îtuma tiráiye: “ítáaro. móra waéqma itaí-áímmá tenúne. móra-nakoma wení anó-marama wáitana wáááni-yomma yoqmaréna kurumá umá ikúmakaiye. ánibo arunóbáqá wáááni-nomma kaí-táápékóní maiqá uqmaréna ayáqtááq-namma wení yókáq kawáá-ínámmá umákaiye. miráitana mi-tókóní aboámá wení yómmá yaímma-wayukati iyáápi maréna ‘kawáá oro.’ tiráiye. ánibo mirá-timatuwena móra-aukapaq marabaq ayáqtááq-amma kóuraiye.
34 anaaékaqa wáááni-yokoma ábû kaí-kánáárâqá wení mayaí-wáyúkámá timá yíkáitata wáááni-yopima mayaímô máyáa-kayukayopaq urááe. wení wáááni-yopike yaímma mamá maraíyata mamé ígáae téna timá yíkáitata urááe.
35 mi-tókáqô mayaí máyáa-kayukama yiwíketa móra-naqa yáánápó ikaméta móra-naqa ikámówana púítata móra-waigomma óqtatannapo ikámma waréta urááe.
36 mi-tókóní aboámá óqa mayaí-wáyúkámá timáyíkáitata irááe. áqnáabaqa pááqya-kayukama timá yíkáitata iráábo íbêqa netuqyaakáá timá yíkáitata irááe. ánibo wáááni-yopima mayaí máyáa-kayukama keqnáámmá áqnáabaqo uráániq umá yíkaraae.
37 anaaékaqa mi-tókóní aboamá maará-tiraiye. ‘yemá kanaaráq ketí iyápógon áama itánóe.’ téna timátuwena wenáanikomma timákáitana mi-káyúkáyópáq uráiye.

38 miráimanibo wáááéni-yokaq mayaímá máyáa-kayukama áanikomma
aónatuweta yeíyáá maará-tiraae. ‘maan-nákómá wemá aboání máqte-qtataaqa
mayániye. mayaíyataao. maamin-náqá ikámónanataa puínataa wení yómmá
mayánúnatae.’ téta tirááe.
39 miráitata min-íyápómá yáqtoketa mi-tópíké márúte waqmá paábaq yukéta
ikámówana pukáiye.
40 ánibo keráwáqá nóinaeq kéteo? anaaékaqa wáááéni-yokoni aboámá iréna
wáááéni-yopimo mayaí máyáa-kayukabima nôraq má-umayikaniyo?” téna Îtuma
tiráiye.
41 ánibo yemá timá ámikaae: “wemá mi-tái-wáyúkámá arááq yíkamma
uqtátuwena wáááéni-yomma mamá káqon-anna-wayukama yimínata kawáá uréta
arammá ábûma kaíkánááráqá yemá ábûma kaínatama aanábógómmá yaímma
mamá amínoe.” téta tirááe.
42 ánibo Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá naayóbáq Tébitima Áánûqtuni
watáama agamatá-kánnáábí tirái-kannaama íyaq yoráúma ítaraao? maará-
tiraine.
‘maamin-óqtámmá naammá í-máyáí-wáyúkámá paábaq matúwááma íbêqa
naakóní áwáámoyakaqa anómma akoqnáá-oqtamma wáiye.
uyátárai-nakoma maami-qtátááqá mamá pááq-umaraitataa ketáá
aónáúnataama íráqôniq kéiye.’
téna agamatá-kánáábímmá kétiye.
43 miráitaq kemá keráwáqá kétima-timune. Áánûqtuma yabíkái-qtataaqa mi-
kánáámá kánatagitana móra-anna-wayukama maami-kánááyábá íráqôn-aramma
mamá pááq kéiya-kayukama yimíniye.
44 móra-nakoma min-óqtákóní ámûraaqo metaína-nakoma wemá yubámma
púbúyaginiye. minnágoma móra-nakoni ámûraaqo kumína-waigoma min-
nákómmá igárîq umá obamá aúqtuwaniye.” téna Îtuma tiráiye.
45 uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq Îtuma waéqma
itaí-áímmá timmá ítáamma Îtuma yepí maqmá kétitataboata ítaraae.
46 yemá ítátuweta Îtumma yáqtoraneta ommánibo yemá aarawaatí yáaqa
ikátaae. aarawaamá téta Îtuqtaba ‘Áánûqtuni amuné-náqíye’ tewataboata
ikatîq urááe.

22

aaramá iyakaíráq anón-aawakoni waéqma itaí-áímmá

1 Îtuma keqnáámmá waéqma itaí-áímmá tiráiye:
2 “Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma miráuma móra-kinini áaikoraa uráiye.
kínimma áanikoma aaramá mayánéna itana kínima anón-aawaqa yokaa uráiye.
3 naayóbáqá yaímma min-ááwákáqó yíno-kayukama timá yíkaraine. ánibo
aáwaqa naí-kánááráqá kínima wení mayaí-wáyúkámá timáyíkáitata uréta
naayóbáqô timáyíkarai-kayukama ko yááyama yiwiránéta iráámanibo mi-
káyúkámá íyábá íma yíkaraiye.
4 keqnáámmá káqo-mayai-wayukama timáyíkátuwena tiráiye. ‘keráwáqá
uréra kemá yááyarauna-wayukama maará téraq mó-tima-yimero. aáwaqa
yokaa umátukaune. awai-púrúmáákáámmá kéikameq aínógaraqa naí-wámmá
ikámakaune. ánibo máqte-qtataaqa yokaa umátukaune. keráwáqá aaramá
iyakaí-ááwákáq yero.’ téna tiráiye.

5 ááqibo mayaí-wáyúkámá uréta min-áímmá mó-tima-yimemanibo mi-
káyúkámá min-áíkáq itaíyábá yíbô kaitata wéyáwé umáguraae. móra-nakoma
wení yópáq kóitana móra-waigoma wení mayaíráq kóuraiye.
6 yaímma-wayukama kínima timáyíkáitata o-máyáí-wáyúkámá yáqtoketa táíq
kéumayiketa yíkamowata pukááe.
7 miráitana kínima wení ááiq-i-wayukama timáyíkáitata uréta mayaí-
wáyúkámá yíkamma púyó-kayukama ko yíkamma ánatatukaae. miráumatuweta
yeqtí márûqa iramá agamá kaútukaae.
8 miráitana kínima wení mayaí-wáyúkámá timá yímikaiye. ‘aaramá iyakaí-
ááwáqá yokaa umákaunataamanibo waayúkama yááyauna-wayukama kanaaráq
íuraapoata íyinoe.
9 miráinaq keráwáqá anón-akaq uréire kéera waayúkama yimónáíya-
kayukama yááyama yiwíqmera aaramá iyakaí-ááwákáq yero.’
10 téna kínima timátúwáitata mayaí-wáyúkámá máqten-apaq wéyáwé
uréta aarawaamá yimónaa-kayukama táíq uráa-kayukagaraq íráqôniq urá-
kayukagaraq mamá yoruparááe. ánibo aaramá iyakaí-náúpáqá taíbaq-
wayukama ya ógikaae.
11 aarawaamá maraq ya máewana kínima uténa yimónaraiye. móra-naqa
aónaimma aaramá iyakaí-kánááráq íráqôn-unakaqtoma íumatokaitana aónaraiye.
12 ánibo kínima min-náqá timá ámikaiye. ‘ketí aanábó-nákô, nôraq itaawáq
emá aaramá iyakaí-kánááráq-únákáqtôma íma umátore paá maan-náúpáqá
utáánô?’ titana min-nákómá aamá ítiraiye.
13 miráitana kínima wení mayaí-wáyúkámá maará téna timá yímikaiye.
‘keráwáqá maamin-náqá yáqtoqma aíyayaakaq atáá-umatuwera máápaq márú
iyaabótuwaiyana mibáq kumayuqnóbáq maíno. kumayuqnóbáq waayúkama
wááqa kéyeta yíwáyaamma akégúnanoe.’
14 ítáaro. Áánûqtuma máqte-kayukama kéyaayaimanibo wemá móra-mora-
waigomma aónama awaaméqá kéumaraipoana wemá Áánûqtuma yabíkái-
marupaqa uyáberaniye.” téna Îtuma tiráiye.

*“Títaamma tááki*ti-moneqa *amiyo” té*ta *ítama aó*naraae.

15 Pérati-wayukama aamá ko téite umá tirááe. “ketáámá nóin-ainaq ten-
anatááwáq Îtumma wenáagoma íarutainataawaq yáqtoranunataabiyo?” téta tirááe.
16 ánibo yemá yaímma yeqtí iyápó-annagaraq Érôtini waayúkagaraq
timáyíkáawata Îtunopaq uréta tirááe: “yirááti-nako, emá áraimma téna-naqone.
ketáámá káonaunatae. ánibo emá árain-aikake aarawaamá Áánûqtuni áaimma
kéyiraatene. emá móra-nakoma mirá-maara uwo tináíqtábámá aúyánámmá íma
kéitaane. ímiye. emá máqte-kayukama mimórá-áín áátuqma kétima-yimene.
17 miráinaa emá keqtáá timá-timiyo. emá nóine kéteno? kanaaráq táákiti-
moneqa uyátá-maqma anó-nakoma Títaamma aménúnataabiyo?” téta tirááe.
18 miráimanibo Îtuma yeqtí táí-yaaimma aónatuwena tiráiye: “keráwáqá
kaayaq-tóyáúkáráq-wáyúkáé. nôraq itaráq kemmá makáqma kaónaao?
19 keráwáqá mórama táákiti-moneqa tiráátero.” mirá titata yemá móra-
moneqa mamá aráátiraae.
20 ánibo Îtuma yemmá ítama aónaraiye: “maami-mónékáqá amammá waéna
áwîqa waéna uráimma minnâ náawanabiyo?” téna tiráiye.

21 ánibo yemá tirááe: “Títaannae.” téta tirááe. ánibo Îtuma timá yímikaiye:
“miráuma Títaannama kanaaráq Títaamma áméro. ánibo Áánûqtunnama
Áánûqtumma áméro.” téna tiráiye.
22 yemá min-áímmá ítátuweta iyánáaq urááe. ánibo yemá Îtumma ayuwéta
kóuraae.

waayúkama pukéta itó-oqtaba yemá Îtumma ítama aónaraae.

23 mi táoqa Táátûti-wayukama Îtunopaq irááe. yemá min-ánná-wáyúkámá téta
pukáa-kayukama íma kéito-owe téwaone. yemá Táátûti-wayukama iréta Îtumma
ítama aónaraae.
24 yemá maará-tiraae: “yirááti-nako, Móteti maará-tiraine. ‘móra-nakoma
wení iyápóma íma marákéna pukínanama kanaaráq ábâkoma ánáakomma
maténa iyápóma akaínana awaaóní anónnáma mániye.’ tiráimanibo
25 naayóbáqá abapaké kaayaq-wátánónáámá keqtáábí máqe-uraane. ánibo
áqnáaekoma móra-inimma mamaré máqena pukuráimanibo mórama iyápóma
íma marákáraiye. miráitana ábâkoma awaaóní ánáaqa mayákaraine.
26 ábâkoma móraiq umá iyápóma íma marákáraiye. miráuma pukitana
káqomma yíbâkoma mayákareta puku-puku umá ánataguraae.
27 máqtemma miráumma puqmá ánatagoana anaaékaq min-íníkógáráq
pukuráiye.
28 ánibo emá kétene pukáiya-kayukama itó-ino-kanaaraqa min-íníkómá aba-
paké kaayaq-wátánónáábímá náawani ánáaraq mániyo? emá aónaraane.
máqtemma min-ínímmá matááne.” téta tirááe.
29 ánibo Îtuma yauwéqma yemmá timá-yimena tiráiye: “keráwáqá Áánûqtuni
watáá agamatá-kánnáábímmá íyaq aónaraao? ánibo keráwáqá Áánûqtuni ako-
qnáágaraqa íyaq aónaraao? miráitaq keráwáqá yobonaabo-áímmá kéte.
30 pukáa-kayukama itó-i-kanaaraqa aaramá íma mayéta aaraukárîq í-wátáámá
ítinoe. ímiye. yemá paá Áánûqtuni márûpake kaqtó-wayukaraa umá mánoe.
31 miráimanibo pukáapike itó-inon-aimma keráwáqá ítama aónanaae. maamin-
áímmá Áánûqtuma naayóbáqá timá tímikaimma íyaq ítaraao? Áánûqtuma maará-
tiraine.
32 ‘naayóbáqá ibêkaraqa kemá Áabaraani Áánûqtue. wení áráaqa Ááítekima
Yáakoboma kemá yeqtí Áánûqtumune.’ miráuma matúq-matuq umá mái-
auwaraiqtaba pukáiya-kayukama yeqtí Áánûqtuma íma maíye. ímiye. wemá
minnâ waayúkama pukáamanibo paá matúq-matuq umá yúwaraa-kayukati
Áánûqtue.” téna tiráiye.
33 aarawaamá min-áímmá ítátuweta Îtun áayaba iyánáaq urááe.

Áánûqtuni áqnáabaq-amaan-aine.

34 min-áíqtábámá Îtuma Táátûti-wayukati yóyauqa mamá aúyaqyikaraiye.
ánibo yemá Pérati-wayukama minnâ itáá eta wenamakaq ya áíkutaae.
35 ánibo mi-káyúkátí aúkáapimma mórama ámáan-aimma ítarai-naqa máena
Îtumma makáqma aónéna maará téna ítama aónaraiye:
36 “yirááti-nako, nóin-amaan-aikowaq káqon-amaan-aimma uyátá-maqma
anómma wáiyo?” téna ítama aónaraiye.
37 ánibo Îtuma timá ámikaiye: “uyátárai-naqtaba tikaíno. Áánûqtumma máqte-
tugaraq máqten-aaikaraq máqte-tuyanakaraq áméro.
38 maamin-ámáán-áímmá minnâ uyátá-maqma anómma katekoé.

39 ánibo anaaékaq-amaan-aikoma móraiq uráiye. minnágoma mirá-uraiye.
‘kenamáárîq keráwáqtábá tíkáiniq umá móraiq umá móra náayubi keqtimakaq
maíyayuyaba tikaínaq kaayoné umáyíkáaro.’
40 maami-kááyáq-ámáán-áíkómá Mótetini ámáan-aikaraq Áánûqtuni amuné-
wáyúkátí yáagaraqa yeqtí yáaimma ábokaa umá waíye.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma Pérati-wayukaraq “Metáíyama yauwéqma tiwiraí-náré” téna ítama aónaraiye.

41 yemá Pérati-wayukama paá áíkumareta máawana Îtuma maará téna ítama
yimónaraiye:
42 “Metáíyaqtabama keráwáqá nóine kéteo? wé náawani iyápó-annabikene
kéteo?” titata ánibo yé timá ámikaae: “Tébitini iyápó-annabike-nakoe.” téta tirááe.
43 mikáké Îtuma timá yímikaiye: “kanaaráqîbo nôraq itanawáq Aokaq-
Áágómá titana Tébitimma anaaékaq yínîn-nakoqtaba ‘uyátárai-nakoe’ tiráíyô
naayóbáqá Tébiti maará-tiráine.
44 ‘ketí uyátárai-nakomma uyátárai-nakoma maará téna timá ámikaiye. emá
ketiyáánurapaq maraq márenaq anaaékaqa kemá ení namuro-
wáyúkámá enaítauq améná́ápáq yikánúne. téna tiráine.
45 Tébitima wenamáárîq ‘uyátárai-nako’ tiráimanibo Tébitima naayóbáqá
pukuráine. ánibo náaraq itanawáq wemá Tébitin-annabikema anaaékaq
kanaaráq yíníyô?” téna Îtuma tiráiye.
46 móra-nakoma maamin-áíkáqá Îtumma íma timá ámikaiye. ánibo mi-kánáárâqá
yemá áaimma átáma Îtuni áaqa ikatéta anaaékaqa móra-aimma íma Îtukaqa ítama
aónaraae.

23

yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraqa yeqtí yáaimma

1 anaaékaqa Îtuma aarawaagáráq wení iyápó-annagaraq watáama timá-
yimena
2 maará-tiraiye: “aammá aúmatan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-
wayukagaraqa Mótetini ámáan-aimma ítaraa-kayukae.
3 miráitata máqten-aimma yemá timá tímémma keráwáqá ítama arutéraq
anaaé waránómanibo yemá oníkaa íoro. yemá netuq-áímmá kétetamanibo
yemá min-áímmá íma anaaé kéwaraae.
4 yeqtí watáarake yemá anón-ataanamma atáá-uma waayúkati yíbúkaq
káqyiketamanibo yemá móra iyáamma ánékuqma waayúkama yíwáqnaa umá
yiráátéta ummaa-yátááqá mayaíyábá íma kéitaae.
5 yemá máqte-qtataariq ommá minnâ waabá-káyúkámá timónaigaae téta
mirá kéoe. waayúkama yeqtí íráqôn-aaimma aónaamma Áánûqtuni watáama
agamatá-kánnáábíké yaímma-wataama agatuwéta yúwáayakaq káqtoraae.
ayáqtááq-waqtoma marabí yuyu umá kéitoraae.
6 yemá omáq-óní aáwakoni-amakaq íráqô-kannaaraqa máiyaba kéyikaitata
yirááti-naupaqa yenamáa aokaq-ábíqtátáráq máiyaba kéyikaiye.
7 waabá-káyúkátí aúkáapimma yeqtábá ‘anó-nako’ ‘yirááti-nako’ téta tíyábá
ôriq umá kéyikaiye.
8 miráimanibo waayúkama keráwáqtábá ‘yirááti-nare’ ítero. ímiye. kímora-
nakoma keráwáqtí tirááti-naqa maínaq keráwáqá paá ábâqawaaraa umá máero.
Pérati-wayukama mirá kéoe.

9 ááqibo móra maa-márábíké anó-nakoqtaba ‘ketiboé’ ítero. ímiye. paá kímora-naqa Áánûqtuma keqtibobóana wení márûpaq máiye.
10 ánibo keráwáqtábámá ‘áqnáabaq-nare’ ítero. ímiye. keráwáqtí áqnáabaq-naqa kímora máimma Metáíya yauwéqmataa tiwiraí-náré.
11 miráimanibo keráwáqtí aúkáapike anó-nakoma paá keráwáqtí mayaí-náqá maíno.
12 móra-nakoma wení áwîqa múte yauwína-nakoma anaaékaqa wení áwîkoma pááqyamma wániye. ánibo móra-nakoma wení áwîqa mamé kumína-nakoma wemá anaaékaqa anón-awiqa mayániye.

yirááti-wayukama tái-aaimma tarôq oqtábá Îtuma timá yímikaiye.

13 keráwáqá ámáan-aaimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq keráwáqá atéráaro! keráwáqá kaayaq-tóyáúkáráré. aarawaatí yóípimma Áánûqtuma yabíkái-qtataakomma oqtamá káuyaraae. keráwáqá kenamáárîq íma kémayaae. ánibo aarawaamá mayánéta kéomma minnâ keráwáqá íma iyúwááwata kémayaae.
14 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq keráwáqá atéráaro! keráwáqá kaayaq-tóyáúkáráré. ketoq-nóínítí naammá kémayeq waabá-káyúkátí yaákaqa keráwáqá ayáqtááq-nunamumma kéte. miráipoaq keráwáqá áraimma anómma tái-meyamma mayánóe.
15 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukama keráwáqá atéráaro! keráwáqá kaayaq-tóyáúkáréré. keráwáqá únópínábi paá-marabaqa uréire kéeq móra-naqa awíqma keráwáqtí iyápó-annama káurakaae. miráimanibo keráwáqá wemmá uyátá-maqma tái-aaipi mamá kákaae. min-nákómá keráwáqtí iyápó-annama aúkuraipoaqa wemmá keráwáqá mamá iramá káíq-kaiq ínírábí-wí-náqá káurakaamma miráuma keráwákáá kéoe.
16 keráwáqá túramma karoparáitaq káqo-yuma aammá yiráátine kéo-kayukama atéráaro. keráwáqá árain-aimma timá akoqnáá kéomanibo íkewaraae. keráwáqá maará téq kéyiraate. miráráá umá móra-nakoma aokaq-nákóní áwîqa yéna yanaané téna akoqnáá íma immá ‘paátataaqiye’ kétemanibo móra-nakoma áwáárara kai-qtátááqá aokaq-náúpáqtábá téna yanaan-áímmá timá akoqnáá ínna-nakoma kanaaráq tiníq íno.
17 keráwáqá aíbôqnaaboq umá túramma karopágurai-kayukae. nói-qtataaraq uyátá-maqma anómma wáiyo? aokaq-náúpáké áwáárara kai-qtátáákóáq anó-monoq-naupaqa áwáárara kai-qtátááqá mamá aokarîq immá minnâ uyátá-maqma anónabiyo?
18 ánibo keráwáqá maará téq kéyiraate. móra-nakoma Áánûqtukaq amí-yátááqá amí-yáárégóní áwîqa yamá yanaané téna akoqnáá ínnama paátataare. miráimanibo amí-yátááqá amí-yáárérâq wáinanama téna áwîqa yamá yanaa akoqnáá ínna-waigoma kanaaráq tínaiq íno.
19 keráwáqá túgaroqa mááe. nói-qtataaraq anómma wáiyo? Áánûqtukaq amí-yátáárâq uyátá-maqma anómma wái amí-yáárérâq aokaq-náúpáq wái-taaregoaq uyátá-maqma minnâ anónabiyo?
20 miráitana móra-nakoma Áánûqtukaq amí-yááréyábá yanaa áwîqa yamá akoqnáá éna áraine ténama wemá yaarerákáráq máqte-qtataaqa wái-qtataakaraq wenáama mamá akoqnáá kéiye.

21 ánibo móra-nakoma aokaq-nákóní áwîqa yanaa yamá áraine téna akoqnáá énama anó-monoq-nakaraq aanábómá Áánûqtutabagaraq wenáama timá akoqnáá kéiye.

22 ánibo móra-nakoma Áánûqtuni márûpare téna áwîqa yátuwena yanaané téna árain-aimma timá akoqnáá immá minnâ Áánûqtuni abíqtátágáráq minnáqá abíqtátáráqô mái-nakokaraq wenáama timá akoqnáá kéiye. keráwáqá túyánámmá kéite paátataare te-qtátáákómá minnâ akoqnáá-yataaqiye.

23 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq keráwáqá atéráaro! keráwáqá kaayaq-tóyáúkáráré. máqte-qtataaqa yópíkén-ááwáqá tiyáákabike yaímma móra-aukapaqa Áánûqtukaq kámemanibo keráwáqá anón-amaan-aimma máqtepaq yukáama miráuma uyátá-maqma anómma anó-kayukarakaraq pááqya-kayukarakaraq arupú-aain-aikaraq kaayoné-áíkáráq itáíq-itaiq umá arummá amí-áíkáráq íkéwaraae. maamin-ámáán-áímmá íma yuwaínópoaq máqten-amaan-aimma paá waraínoe.

24 keráwáqá túramma karoparáitaq káqo-yuma aammá yiráátineq kéoe. keráwáqá waatimmá nawíkaiyaba ítíkaitaq aáwapike kugétama kéyuwaamanibo pógoma keráwáqtí aáwapi uréire immá íkaonaae.” téna waéqma itaí-áípí tiráiye.

25 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq keráwáqá atéráaro! keráwáqá kaayaq-tóyáúkáráq-wáyúkáé. keráwáqá nommá naí-náwígónábi aáwaqa ikánai-taapekomma amegaa-áúráq tete oníkáá umá íráqôniq kéowata kétimonaamanibo keráwáqtí tirunóbáqá ááiqa í-yátáákáráq aúyababa umá mayaí-yátááqá keráwápímmá ógikaiye.

26 keráwáqá Pérati-wayukao, keráwáqá túramma karoparái-kayukae. áqnáabaq-yataaqa keráwáqtí tirunóbákémá miráuma nommá naí-náwíbíkékáá umá araatámma tete íyana amegaa-áúgógáráqá íráqôniq íno.

27 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq atéráaro! keráwáqá kaayaq-tóyáúkáráq-wáyúkámá mááe. keráwáqá miráuma pukáa-kayukati aúge-mararaakaa urái-kayukamoe. amegaa-áúráqá íráqôniq umá wáipoata waayúkama aónainobo arunóbáqá pukáa-kayukati iyáátákaraq kabiramá táwîgoniq i-qtátááqá ógikaiye.

28 keráwákáráqá móraiq urááe. waayúkama keráwáqtí amegaa-túráq káoneta keráwáqá arupú-wayukawaq máawaa kétemanibo keráwáqtí tirunóbáqá kaaqaari-tí-ááímmá waéna ámáan-aimma arati-ááímmá ógikaiye.

*yiráá*ti-wayukama *táí*-meyamma *mayánó*qtaba *Îtuma tirá*iye.

29 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq atéráaro! keráwáqá kaayaq-tóyáúkáráq-wáyúkámá mááe. Áánûqtuni amuné-wáyúkámá naayóbáq pukáa-kayukayaba íráqô-mararaamma tarôq kéumayikeqa arupú-wayukati-mararaakaq íráqôniq umá wíráatima kéumayikaae.

30 ánibo keráwáqá maará kéte. ‘ketáámá naayóbáqá tináábútááma máqe uráá-kanaaraqo máqe uráunarakaa kanaaráq ketáámá íma yíwáqnaa onatatáá amuné-wáyúkámá yíkamma puínéta oné.’ téq

31 min-áímmô kétema minnâ keráwáqá keráwáqtí táaimma abarokáq umá kétema keráwáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá yíkamma utaí-ánnábíké-káyúkámóe.

32 kanaaráq keráwáqtí tináábútááti yáaimma áaimma átáma paá miráuma ánataaro.

33 keráwáqá iraakabayaakáráq iraakabayaakóní áráakaware. Áánûqtuma
ítama yainéna Tááqtaani-marupaq irámá káíq-kaiq in-áúkápáq yawááq
umátikaniye. náaraq umáwaq péqmare kóiyana ítama yainaí-yátáákómá íma
yáqtoraniyo? ímiye. keráwáqá íma péqmareq kóinoe.
34 miráinaq keráwáqá ítáaro. kemá Áánûqtuni amuné-wáyúkágáráq aamá
ítaraa-kayukagaraq yirááti-wayukagaraq timáyíkáánata keráwáqtôpaq wínóe.
yeqtí aúkáapikema yaímma-wayukama keráwáqá yíkamiyata képuiyaq yaímma-
wayukama kaapaq-yátáq yíkamma kéiyikeq yaímma-wayukama keráwáqtí yirááti-
naupaqa tebûqa yimínóe. ánibo mirágêq yemmá móra-marukake waqmá káqo-
marupaq iyuwánóe.
35 miráinana arupú-wayukama maa-márábí máraiyata yíkamma pukáiya-
kayukati anónnáma máqtemma minnâ keráwápí wániye. owé. arupú-naqa
Éboma pukáikake yéqéna Tékáráíyama Berekáíyani áanikomma anó-monoq-
naupaqa Áánûqtukaq amí-yáárégáráq waayúkama máirakaraq aúkáapi ikákaane.
aúkáapi ikámówana pukáimma mi-wágóní anónnáma keráwápí aráápama
wániye.
36 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. máqtemma mi-wágóní anónnáma
maannáma íbêqo máa-kayukama táí-meyamma mayánóe.

Îtuma Yérútáárebaq ibiqá yakáiye.

37 keráwáqá Yérútáárebaq-wayukao. keráwáqá Áánûqtuni amuné-
wáyúkámá yíkamma kébuyeq keráwáqtôpaq Áánûqtuma mayaí-wáyúkámá
timáyíkái-kayukama óqtatanapo kéyikamoe. netuqyaa-kánáámá keráwáqá
mamá kokórigoma áráákawaqa aáyanobataa áíkuinikaa umá áíkutikanaae téq
túnnamanibo keráwáqá minnáyaba íma kétikaiye.
38 keráwáqá ítáaro. íbêqa keráwáqtí márûqa yuwéq paábaq kóíyana paá-
maruqa wániye.
39 owé. kemá maará téq keráwáqá kétima-timune. keráwáqá ókaraq kemmá
ítimoneq anaaékaqa maará tínoe. ‘maan-náqá uyátárai-nakoni áwîkaq i-náqá
Áánûqtuo, wemmá íráqôniq umákaao. téq tínoe. mi táoqa ókaraq kemmá
timónanoe.” téna Îtuma tiráiye.

24

“anó-monoq-namma táíq íniye” téna Îtuma tiráiye.

1 Îtuma anó-monoq-naupake yuwéna kóitata wení iyápó-annama wenôpaq
irááe. yemá Îtumma yaímma anó-monoq-namma aráátineta uráámanibo
2 Îtuma yauwéqma timá-yimena tiráiye: “keráwáqá maami-máqté-qtátááqá
aónaraao? kemá áraimma keráwáqá kétima-timune. yemá káqomma móra-
oqtamma íma yuwaíyana maan-óqtákóní ámûraaqa káqon-oqtamma wániye.
namuro-wáyúkámá maamin-óqtámmá máqtepaq yubámma paábaq yuwánóe.”
téna Îtuma tiráiye.

netuqyaan-úmmáá-yátááqá pááq ínîqtaba Îtuma tiráiye.

3 Óríbêti-anuraq máitata wení iyápó-annama yenamáa Îtunopaq iréta tirááe:
“emá keqtáá timá-timiyo. min-óqtámmá paábaq yubámma yuwánô-kanaama
nói-kanaararaq mi-qtátááqá pááq íníyô? nóin-awaameraq áqnáabaqa pááq ínataa
ketáá káonetaa emá yauwéqma kéguminana maa-márámá ánatanena kéiye
tenúnataabiyo?” téta wení iyápó-annama tirááe.

4 Îtuma yauwéqma yemmá timá-yimena tiráiye: “keráwáqá atéráaro. móra-nakoma keráwáqá kaaqaari-áímmá timá-timena makatínéna íniye.
5 netuqyaa-káyúkámá iréta ketíwîkaq iréta maará tínoe. ‘kemá Metáíyama yauwéqma yiwiraí-náqúne’ kéteta aarawaamá kaaqaari-áímmá timá-yimeta yemmá makatínoe.
6 ánibo keráwáqá ááiqa éta aamá karaíyamma itéq ááiqa kéiyaq uwáá-aimma itánóe. keráwáqá atéráaro! minnáyabama íma iyánáaqa oro. mirá-qtátááqá pááq ínimanibo aqtó-kánáámá íma wániye.
7 móra-anna-wayukama káqon-anna-wayukama ááiqa umáyikanoe. miráiyata móra-kinini waayúkama móra-kinini waayúkate ááiqa ínóe. yaímma-aukapaqa waayúkama anómma yáayaba kéiyata anómma márúma yorániye.
8 mi-maqté-qtátáákómá miráuma aaragómá iyápó marakánéna itana áqnáabaq aíqa iníkáá íniye.
9 mi-kánááráqá kéráwáqá tíq í-yátááqá timéta ummaa-yátááqá timéta tíkamma utánóe. miráiyata ketíwîqa keráwápí wáipoata máqtemma aarawaamá ítama táíq umátikainoe. minnâ ketíwîqa keráwápí wáipoata mirá-inoe.
10 ánibo mi-kánááráqá netuqyaa-káyúkámá itáíq-itaiq umá arummá amí-yátááqá yuwéta yíbâqawaamma mamá namuro-wáyúkátí iyáápi maréta yegáráqá namuroîq umáyiketa ítama táíq umáyikanoe.
11 ánibo kaaqaari-ámúné-wáyúkámá netuqyaa pááq uréta taígani-kayukama makatínoe.
12 táí-aaikoma anómma pááq kéinata taíbaq-wayukama kaayoné-yátááqá yuqmá ánatanoe.
13 miráimanibo móra-nakoma akoqnáá umá máqena aqtó-kánáárâq kekáq aúyánámmá iténa kémainana wemmá Áánûqtuma yauwéqma awirániye.
14 máqte-marabaqa Áánûqtuma yabíkái-qtataakoni aúgemma átê-wataama abarokáq timáeta wéyáwé umátuwaiyata máqten-anna-wayukama kéitaiyana mi táoqa aqtó-kánáámá pááq íniye.

anómma táí-yataaqa pááq íniye.

15 ánibo anómma táíq í-yátááqá aokaq-márúkáq itó-urainaq aónainomma naayóbáqá Áánûqtuni amuné-náqá Táánioma tirái-qtataaqa áraimma pááq íniye. náawabi maamin-áímmá yorauténama wemá aúyánámmá ítama arutaíno.
16 maami-kánáárâqá aarawaamá Yúríabaq máraiya-kayukama péqmareta anubaq kóoro.
17 ánibo móra-nakoma márûkaq yaúbama máqe-ina-waigoma óqa íma wení naaúpaq uyábékena táítawaa-yataaqa mayaíno.
18 ánibo móra-nakoma yópáq máqe-ina-nakoma íma yauwéqma uténa wení kúberai-unamma mayaíno.
19 mi-kánáárâqá yímûkaraq-noinimma iyápóma náámma kéyime-noinikaraqa tirunô.
20 keráwáqá mi-kánáárâqá nunamummá téqa yaugi-kánáárárábi Tabaatiráqá táaqa kaínaq íma pékinoe.
21 mi-kánáárâqá uyátá-maqma anómma ummaa-yátááqá pááq íniye. naayóbáqá aúge-marama pááq-uraikaqa yéqéna íbêkaraq mirán-úmmáá-yátááqá íma pááq uráine. ánibo anaaékakaraqa mirán-úmmáá-yátááqá móragaraq íma wániye.
22 Áánûqtuma mi-kánáámá íma mamá awaararîq ínatama máqtemma aarawaamá aúyokinoe. miráimanibo Áánûqtuma aarawaamá awaaméqá

umáyíkárenaboana aúyánámmá ítaraiye. miráitana Áánûqtuma maami-
kánáámá mamá awaararîq kéiye.
23 mi-kánááráqá móra-nakoma téna “aónaaro. Metáíyama yauwéqma tiwiraí-
náqá maa maíye. merapaq máiye” tínaqa keráwáqá min-áímmá íma ítáaro.
24 ánibo yaímma kaaqaari-Métáíyágáráq kaagaari-ámúné-wáyúkámá itó éta
anón-awaameq-yataaqa tarôq éta ókon-okomma mayaímá mayánóe. yemá
mirá étama Áánûqtuma yiwíkai-kayukama wenôpake makatéta paábaq waqmá
tiyuwánoe.
25 ítáaro. maaminnáma pááq ínîqtaba keráwáqá timá tímikaune.
26 miráinata yemá téta “aónaaro. Metáíyama waayúka íma máa-kaqmaapaq
máiye.” tíyaqa keráwáqá min-áúkápáqá íoro. ánibo yemá téta “aónaaro. wemá
maabáq aúpáq máiye.” tíyaqa yeqtáama íma ítáaro.
27 aabayákáq aabáyuraa yoqména yáútínikaa umá páátákáá kemá
Waayúkagon Áráaqa kumónúne.
28 pukáa-kayukati aráá́q-yuma wáipaqa akikígómá ya áíkuiniye.

anaaékaq Waayúkagoni Áráaqa Îtuma kumíniye.

29 mi-kánáágóní ummaa-yátááqá ánataginana páátákáá aabaúgoma
mamá kumayuqá káurainana wíyomma wíyokoma íma kamá kétagainana
aabayákákémá yaímma wiyóqá yaráqmena kumínatama tébakaq aabayákáqá
wáiya-qtataakoma yaráqma pípéban umáginoe.
30 mi-kánáárâqá Waayúkagon Áráakoni awaaméqá aabayákáq pááq kéinana
maa-márábín-ánná-wáyúkámá yáaqa kégainata ibiqá kéyareta waayúkagoni
Áráaqa Áánûqtunopake konnákóní ámûraaq kéguminata aónainomma ako-
qnáágaraq tágama-yataakaraq kumíniye.
31 ánibo weróq-anabike anókaq yúgayaiyana anómma áama anó-kaapaukaa
kétinata wení kaqtó-wayukama Áánûqtunopake timáyikainata wetábá
awaaméqá umáyíkaraina-wayukama mamá áíkuinoe. ánibo yemá máqte-
maragoni aqtóbáké yiwiránóe.

yaamá minnâ kanaamá aónama yainaí-yáé.

32 keráwáqá píki arakaráq-yáráq aónaaro. amagómá anommá wáitana
aúgen-anama kéyaitaq keráwáqá káonaae íbêqa íráqôn-abayaqa téna aaqá kánéna
kéiye.
33 miráraa umá anaaékaqa máqte-qtataaqa pááq ínimma keráwáqá mikáq
aónainoe. áaimma átama Waayúkagoni Áráaqa kumínî-kanaagoma waaqókáq
wáiye.
34 keráwáqá kemá áraimma kétima-timune. maamin-ánnámá íma pukáiyana
maami-máqté-qtátááqá pááq íniye.
35 aabaya-márúkáráq maragáráqá ánatanimanibo ketáama íma ánataniye.”
téna Îtuma tiráiye.

móra-nakoma nóin-aabauwabi kanaamá íma kéitaiye.

36 Îtuma óq-aimma tiráiye: “móra-nakoma mi-kánááyábámá íma kéitaiye.
Áánûqtuni márûpake kaqtó-wayukagaraqa Áánûqtuni áanikogaraq íma kéitaae.
aboámá Áánûqtu wenamáa minnáyabama kéitaiye.
37 naayóbáqá Nóaani kanaaráqá tái-aaimma tarôq uráamma móraiq umá
mirán-ááímmá Waayúkagon Áráaqa yauwéqma kumínî-kanaaraqa tarôq ínoe.

38 naayóbáqá anó-nomma íautaikaqa yemá anón-aawaqa néta aíbôq-nomma
néta aaramá mayéta aaraukárîq í-wátáámá téta miráuqte kéuyowana Nóaama
wení únópí-káárébí uyábékaiye.
39 yemá minnáyaba yúyánámmá íma itéta paá miráuma máawana anó-
nomma auténa máqtemma aarawaamá yawááq-umatukaiye. Waayúkagon-
Araaqa yauwéqma kumínî-kanaaraqa mirá-inoe.
40 mi-kánáaráqá kaayaq-nákámá yópí máqe-iya-nakoratama Áánûqtuma
móra-naqa awiréna móra-naqa ayuwániye.
41 móraiq umá kaayaq-íníkórátá yammá anémáíyapikema Áánûqtuma móra-
inimma káwirena móra-inimma mikáq ayuwániye.
42 miráinaq keráwáqá atéráaro! keráwáqtí anómma uyátárai-naqa kumínî-
kanaama íma kéitaae.
43 keráwáqá maamináyaba túyánámmá ítáaro. naakóní aanábó-nákómá
itáinama moyá-náqá nói-kanaararabi yíné ínanama wemá íma aúma waínímanibo
wemá paá itó-uma máena wení naakáqá yabíqtuwena mániye.
44 Waayúkagoni Áráaqa móra-kanaaraq íma kumíniye tíya-kanaaraqa kumíniye.
miráinaq keráwákáráq yokaa oro.

táí-mayai-nakaraq íráqô-mayai-nakoratai waéqma itaí-áímmá

45 móra-mayai-nakoma íráqón-auyanamma wáitana wení mayaíráqá yabíqma
kárutaitanaboana anó-kawaa-nakoma min-nákóqtábá wení yaímma mayaí-
wáyúkágáráq yabíkéna wení kanaaráq aáwaqa yimíkáae tíniye.
46 anaaékaqa wení anón-nakoma yauwéqma iréna min-náqá aónáínama
naayóbáqô timá ámikainaiqo énama kanaaráq mi-máyáí-nákómá amuqá ôriq
umá maráiniye.
47 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. mi-máyáí-nákómmá wení anón-
nakoma téna “emá ketí máqte-qtataakaq anómma yabíqma mááo.” téna
timákaniye.
48 miráimanibo mi-táí-máyáí-nákómá wení áyaqnobaqa téna ‘ketí anón-
nakoma páátákáá yauwerána íyiniye.’ kétena
49 wení móra-mayai-wayukama áaimma átáma kéyikamena anón-aawaqa kénena
aíbôq-nomma naa-káyúkátê aíbôq-nomma kénena neginaagí kéena
50 mi-máyáí-nákómá wení anón-nakoma yíniye téna aúyánámmá íma ítáina-
kanaaraq yíniye.
51 miráitana mi-máyáí-nákóní anón-naqa iréna min-nákómmá mamá táíq
umá kátuwena mamá kaayaq-yóyáúkáráq-wáyúkátê táí-meyamma mayániye.
miráitana wemá min-áúkápáqá máena wááqa yéna áwayaamma akégúnaniye.”
téna Îtuma tiráiye.

25

tiyááka-noinaaruti waéqma itaí-áímmá

1 Îtuma óqa waéqma itaí-áímmá tiráiye: “maami-kánááráqá Áánûqtuma
yabíkái-qtataakoma kumína-kanaama miráuma tiyáákaa-noinaaruraa uráiye.
móra-naqa íbêqa aaramá máyái-nakoma yínéna miráitata min-nóínáárúmá
yeqtí-ómmá kúraqme uréta aapaké min-náqá ko awíqme yínéta urááe.
2 ánibo móra-tiyaapaq-noinaaruma aíbôqnaaboq owata móra-tiyaapaq-
noinaaruma áá itéta yúyánámmá íráqôniq umá ítaraae.

3 aíbôqnaaboq o-nóínáárúmá ómmá kúrarai-yataaqa mamé yemánibo
matawé-nokaraq íma maméta irááe.
4 miráimanibo yúyánámmô ítáa-noinaaruma yemá yeqtí áráamubima matawé-
nokaraq aqtíma matoréta irááe.
5 minnámo aaramá máyái-naqa paátákáámá íma itana máqte-noinaaruti
yúrakoma yúgábaaq itata yúmá wagurááe.
6 nokáán-aukaama móra-nakoma ááyama tiráiye. ‘aaramô mayaí-náqá áqa iyé.
ánibo keráwáqá aapaké ko awíqmera yero.’ téna tiráiye.
7 min-nóínáárúmá máqtepaq itó-ureta yeqtí ómmá mamá yokaa urááe.
8 ánibo yemá aíbôqnaaboq o-nóínáárúmá aa ítaraa-noinaaruma timá yímikaae.
‘keráwáqá matawé-nomma yaímma tíméro. ketáái ókómá putíkinena kéiye’. téta
tirááe.
9 ánibo aa ítaraa-noinaaruma yauwéqma timá yímikaae. ‘ímiye. maami-
mátáwé-nókómá keqtáágáráq keráwákáráqá íma umaatátikaniqtaae. keráwáqá
kanaaráq títúwaapaq uréra meyánîq oro.’ téta tirááe.
10 ánibo min-nóínáárúmá títúwaapake meyánîq ínéta kóuraawana aaramô
máyái-naqa iráiye. miráitata yokaa umáreta máqeo-noinaaruma min-nákógáráq
anón-aawaqo yokaa umáráa-naupaq uyábékuraae. miráowana oqtagómá
aúyakuraiye.
11 anaaékaqa tébakaq-noinaaruma iréta tirááe. ‘uyátárai-nako, uyátárai-nako,
emá keqtáá oqtamá ítikaao.’ téta tirááe.
12 miráitana uyátárai-nakoma tiráiye. ‘kemá keráwáqá áraimma kétima-timune.
kemá keráwáqá ítimonaraune.’ téna tiráiye.
13 miráinaq keráwáqá atéráaro! nói-kanaawabi nóin-aabaurarabiyo keráwáqá
íma kéitaae.” téna Îtuma waéqma itaí-áípí tiráiye.

mayaí-wáyúkáma amuq-yáúgáráq máyáa-waigoni waéqma itaí-áíné.

14 káqomma waéqma itaí-áímmá Îtuma tiráiye: “móra-nakoma óq-aukapaq
ayáqtááq-amma wínéna iníkáá kéena miráitana min-nákómá wení mayaí-
wáyúkámá yááyarena wení máqte-qtataaqa iyáápi makáiye.
15 min-nákómá móra-mora-mayai-wayukati yáainaa akoqnááma aónawaaena
wení móneqa yáátáá umá yímikaiye. ánibo móra-waigomma miráuma netuqyaa-
mónéqá (5,000) aména móra-waigomma miráuma netuqyaa-mónéqá (2,000)
aména móra-waigomma miráuma netuqyaammá (1,000) aména uráiye.
miráuma yímiqtuwena wemá kóuraiye.
16 miráumatuwena kóitatama netuqyaa-mónéqô (5,000) máyái-nakoma
páátákáá uréna minnárake móneq-mayaima maténa amuq-yáúmá miráuma
káqomma ámûraaq netuqyaa-mónéqá (5,000) matáiye.
17 ánibo móra-nakoma netuqyaa-mónéqô (2,000) máyái-nakoma wegáráq
amuq-yáúmá miráuma mi-mónékáké mayaímá maténa káqomma netuqyaa-
mónéqá amuq-yáúmá (2,000) ámûraaq matáiye.
18 miráitana móra-waigoma netuqyaa-mónéqá (1,000) matái-nakoma marabí
maiqá mó-ukena wení anó-nakoni móneqa aúpáq utamákaraiye.
19 ayáqtáá-kanaama kóitana anaaékaqa mi-máyáí-nóíyápótí anó-naqa
yauwéqma iráiye. miráitana wemá naayóbáqá móneqa yímikai-kayukate
watáama timá arutánéna uráiye.
20 ánibo min-nákómá móneqa miráuma netuqyaa-mónéqá (5,000) matái-
nakoma iréna wení móneqa (5,000) amuq-yáúgáráq (5,000) mamé iréna tiráiye.
‘uyátárai-nako, emá netuqyaa-mónéqá miráuma (5,000) tímikaanamiye. aónaao.

íbêqa minnárake mayaímá matéq amuq-yáúmá káqomma 5,000 matáune.’ téna tiráiye.
21 wení anó-nakoma timá ámikaiye. ‘emá amúna-yataaqa yabíqma akoqnáá kée íráqô-mayai-naqa máane. maa pááqyaa-qtataakaraq yabíqma akoqnáá uráánaboaq kemá emmá anó-qtataaqtaba yabi íkáae téq kawáámá kémayamune. maabáq iyo. emá ení anó-nakote amuqá kémare iyo.’ téna tiráiye.
22 keqnáámmá káqo-nakoma netuqyaa-mónéqá (2,000) matái-nakogaraq iréna tiráiye. ‘uyátáráana-nako, emá naayóbáqá netuqyaa-mónéqá (2,000) tímikaanae. aónaao. íbêqa minnárake móneq-mayaima matéq amuq-yáúmá káqomma 2,000 matáune.’ téna tiráiye.
23 ánibo wení anó-nakoma tiráiye. ‘emmá amúna-yataaqa yabíqma akoqnáá kée íráqô-mayai-naqa máane. maa pááqya-qtataakaraq yabíqma akoqnáá uráánaboaq kemá emmá anó-qtataaqtaba yabi íkáae téq kawáámá kémayamune. maabáq iyo. emá ení anó-nakote amuqá maqmé iyo.’ téna tiráiye.
24 ánibo móra-naqa netuqyaa-mónéqá (1,000) matái-nakoma wegáráq iréna maará-tiraiye. ‘uyátáráana-nako, kemá emmá aónaraune. iragayá-náqône. káqo-nakoma yómmá yoqmáráimma ábû kaí-kánááráqá kémayaane. ánibo káqo-nakoma móra-aukapaq-marabima ánáyumma uqmáráipikemma arammá kégutone.
25 miráitana kemmá táaqa kaitaq ení móneqa maranóbáq utamákaune. aónaao. ennámá maa waíbo mayaao.’ téna tiráiye.
26 miráimanibo wení anó-nakoma maará téna timá ámikaiye. ‘emá táí-mayai-naqone. emá ayáátámma íguyona-naqone. áraimma timónaraane káqo-wama yómmá yoqmáráipike aáwaqa kémayeq káqo-nakoma móra-aukapaq-marabi ánáyumma yuqmáráipike arammá kégutune. mirá kéuno?’
27 kanaaráqíbo nôraq itaawáq ketí móneqa móneq-naupaq íma tíkaraano? miráitaq kemá yauwéqma iréq ketí mónekaraq yaímma amuq-yáúgáráqá matáune.
28 kanaaráq íbêqa keráwáqá maami-mónéqá 1,000 yabíma maan-nákómá móneqa 10,000 makái-nakomma áméro.
29 minnâ máqte-kayukama matokáiya-kayukama min-ámúrááq ókaraq yimínata mayánóe. miráimanibo móra-nakoma pááqya-qtataaqo matokáina-nakomma wenôpake yabímayaniye.
30 ánibo maami-táí-máyáí-náqá waqmá máápaq kumayuqnóbáq yúwáaro. miráinata min-áúkápáqá wááqa anómma yéta yíwayaamma akégúnainoe.’ téna anó-nakoma tiráiye.” téna Îtuma maami waéqma itaí-áípí tiráiye.

Waayúkagoni Áráaqa Îtuma máqten-anna-wayukama mamá yainániye.

31 ókaraq Îtuma tiráiye: “anaaékaqa Waayúkagoni Áráaqa wení tágama-yataakaraq kínima máena kumínata máqtemma wení kaqtó-wayukagaraq Áánûqtunopake kumínómma mi-kánááráqá anón-akoqnaagaraq wemá yabíkáin-abiqtataraq mániye.
32 ánibo máqten-anna-wayukama aúbáq ya áíkuinoe. wemá yaímma kaayaq-ánnáíq umáyikena miráuma tipi-típi-kawaa-nakoma tipi-típima yaímma merapaq akéna mémema maabáq akéna iníkáá íniye.
33 wemá tipi-típi-annama áíqma ayáánurapaq yikéna méme-annama áíqma ayáánepaq yikániye.
34 miráinana Waayúkagoni Áráaqa anó-kinimma máena ayáánurapaqo maíya-kayukama maará téna timá-yiminiye. ‘yero. ketibommá ákái-kayukao, keráwáqti

waaroqá ketibonôpake ya máyáaro. naayóbáqá maa-márámá aúgemma
pááq kéitana ketibomá keráwáqtí márûqa tarôq umá yokaa umátíkátuwena
keráwáqá aúyatikaraine.
35 naayóbáqá kemá táayaba kéunaq keráwáqá aáwaqa tímikaane. kemmá
nonáá tíkáitaq nommá tímikaane. kemá káqo-marupake-napoaq keráwáqá
tiwíqme keráwáqtí naaópaq uráane.
36 kemá wáqtôma íma itokáunaq wáqtôma tímikaane. kemmá karímá tíkáitaq
mamá íráqôniq umátíkaraane. kemá ánná-naupaq máunaq ya timónaranne.'
37 miráinata yemá arupú-wayukama maará téta Waayúkagon-Araakomma
yauwéqma timá áminoe. 'uyátáráana-nako, emá nói-kanaararaq ááyabama
kéonataawaq aáwaqa ámikaunataabiyo?' nói-kanaararaq nonáá ákáitataa nommá
ámikaunataabiyo?'
38 minnáyaba ítama aónainoe. 'nói-kanaararaq ketáámá aónáunataama emá
káqo-marupake-napoataa ketáámá awíqmetaa ketáái-naaupaqa iráunataabiyo?
ánibo nói-kanaararaq ení wáqtôma íma itokáánataa ketáámá wáqtôma
ámikaunataabiyo?
39 nói-kanaararaq ketáámá emmá aónáunataama emmá karímá ákarai ánná-
naupaqa máanataa ketáámá ko aónaraunataabiyo?' téta ítama aónainoe.
40 ánibo anó-kinima máena maara téna yemmá timá-yiminiye. 'kemá
keráwáqá áraimma kétima-timune. keráwáqá mórama ketinaaé wáráa-
kayukabike márû mikákáá umá maína-nakomma mirá-umayikaraamma minnâ
kemmá móraiq umátíkaraae.'
41 miráinana mikáké wemá téna ayáánepaq maíya-kayukama timá-yiminiye.
'ketôpake paábaq kóoro. Áánûqtuma keráwáqá yawáá-umatukaiye. keráwáqá
yuwéraq iramá aati-aatimá káíq-kaiq inírábí oro. min-írámá ketibomá
Áánûqtuma Tááqtaagaraq wení kaqtó-wayukagaraq yokaa umáyíkaraine.
42 naayóbáqá kemá táayaba kéunaqa aáwaqa íma tímikaane. kemmá nonáá
kétikaitaq máunaqa nommá íma tímikaane.
43 kemá káqo-marupake-napoaq kemmá íma tiwíqme keráwáqtí naaúpaqa
uráane. ketí wáqtôma íma wáitaqa keráwáqá kemmá wáqtôma íma tímikaane.
kemmá karímá tíkáitaq ánná-naupaq máunaq keráwáqá íma ya timónaraane.'
44 miráinata yegáráqá maará téta yauwéqma tínoe. 'uyátáráana-nako, nói-
kanaararaq ketáámá emmá aónáunaataa emá áayaba éabi nonáá ákáitaawabi emá
káqo-marupake-narabi emá wáqtôma íma makéyabi emmá karímá ákáitaawabi
emá ánná-naupaq máanataawaq ketááma emmá íma mamá íráqôniq umá
káraunataabiyo?' téta tínoe.
45 ánibo kínima yauwéqma maará téna timá-yiminiye. 'kemá keráwáqá
áraimma kétima-timune. keráwáqá móra ketinaaé wáráa-kayukabike márû
mikákáá umá maína-nakomma miráuma yíkáiyaba íma yíwáqnaa ónúne
tiráámma minnâ kemmá móraiq umátíkaraae.'
46 miráinata min-ánná-wáyúkámá tái-meyamma ko mayánómma minnâ yíqa
í-yátááqá watúq-watuq umá wánibo arupú-wayukama matúq-matuq umá mái-
auwaraimma ummayéta aati-aatimá matúq-matuq umá mánoe." téna Îtuma
tiráiye.

26

anó-kayukama aamá téite umá Îtumma ikámma puínéta urááe.

1 Îtuma maami-máqtén-áímmá timá ánatatuwena mi-kánááráqá wení iyápó-
annama maará téna timá yímikaiye:
2 “kaayaq-kánáámá yáwínana kótámaki-aawaqa naí-kánáámá pááq íniye.
maannâ kéitaae. ánibo yemá kemmá Waayúkagoni Áráaqa waayúkati iyáápi
maraíyata kaapaq-yátáq tíkaminoe.” téna tiráiye.
3 mi-kánáárâqá uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq Ítíráaeobake anó-
kayukagaraq mú mikákáá anó-monoq-nakoni naaúpaq áíkutaamma min-nákóní
áwîqa Kááyapatie.
4 ánibo yemá kaaqaari-áímmá téite umá wááyáímmá téta Îtumma aupaq
yáqtoqma ikamínôn-aimma tirááe.
5 miráráá umá yemá tirááe: “ayúmá maqmá naíyan-onitaakaqa miráqtátáárîqa íonunataae. aarawaamá ááiq-yataaqa mamá pááq íyábae.” téta tirááe.

aaragómá átê-akuq matawemma Îtuni aqnópí atíyakaraiye.

6 Béqtanibaqa Tááímonima kárû-naqa wení karímá ánataguraitana wení
naaúpaqa Îtuma máqe-uraiye.
7 ánibo móra-inikoma Îtunopaq iráimma mórama íráqôn-oqta-motorebima anó-
moneq-awiqa yaan-áté-ákúq-mátáwémmá mamé iráiye. Îtuma yaareráq máitana
min-íníkómá átê-kuyumma i-mátáwémmá Îtun aqnópí atíyakaraiye.
8 yemá iyápó-annama miráimma aónatuweta ítama táíq urááe. miráitata yemá
maará-tiraae: “nôraq itanawáq maamin-ákúq-mátáwémmá áyókima kéiyo?
9 maamin-áté-ákúq-mátáwémmá waayúkama kéyimetaa anó-moneqa matétaa
áwáyoq-wayukama nôraq itataa íkéyimunataabiyo?” téta tirááe.
10 Îtuma yeqtáama ítarenaboana maará-tima-yimikaiye: “nôraq itaráq maan-
íníkómmá ítama ummaamá kéyamakaao? wemá kemmá íráqô-qtataariq
umátíkaraiye.
11 aati-aatimá áwáyoq-wayukama keráwáqtê mánomanibo kemá aati-aatimá
keráwáqtê íma mánune.
12 maan-íníkómá átê-akuq-matawemma ke tineq aqtítikaimma wemá miráuma
kemmá uqtamátikanokaqtaba yokaa kéumatikaiye.
13 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. máqten-aukapaq-marabaqa
maamin-áté-wátáámá abarokáq timáeta wéyáwé kéete maamin-íníkómá
maami-qtátáárîqo íqtábá yúyánámmá itánóe.” téna Îtuma tiráiye.

Yúqtaatima Îtumma mamá anó-kayukati iyáápi yimínéna timá akoqnáá uráiye.

14 mi-kánáárâqá tiyááka umá abapaké kaayaq-íyápó-ánnábíké móra-waigoni
áwîqa Yúqtaati Itikáárioti wemá uyátá-maqma anó-monoq-wayukayopaq uráiye.
15 ánibo wemá maará mó tiráiye: “keráwáqá nói-qtataaraq timínóqtabawaq
kemá Îtumma awíqma keráwáqtí tiyáápimma maránúnô?” téna tiráiye. ánibo
yemá móneqa miráuma kaumo-yátámá (30) ámikaae.
16 mi-kánáárâké áaimma átárena móra-kanaaraqa Îtumma mamá namuro-
wáyúkátí iyáápimmo maránîqtaba abáá-uraiye.

Îtuma kótámaki-aawaqa wení iyápó-annate naráiye.

17 áqnáabaq-yupaama kótámaki-kanaaraqa yammá íma itoraí-ómákáqá iyápó-
annama Îtunopaq iréta tirááe: “náakaraq mamá yokaa kéumakaanataawaq
kótámaki-aawaqa naínónô?” téta tirááe.

18 ánibo Îtuma tiráiye: “keráwáqá anó-marupaq uyábékeraq móra-nakokaqa
maará-tero. ‘yiráátí-nakoma téna ketí kanaamá waaqókárîq kéiye. miráipoaq
ketí iyápó-annate kótámaki-aawaqa ení-naaupaq nánáá kéune.’ tiyé téraq mó-
tima-amero.” téna tiráiye.
19 ánibo Îtuma tinîq umá iyápó-annama kótámaki-aawaqa yokaa urááe.
20 ánibo énaikaqa Îtuma wení tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánnáté aáwaqa nai-
yáárérâq máqe-uraae.
21 yemá aáwaqa kéneta máawana Îtuma tiráiye: “kemá keráwáqá áraimma
kétima-timune. keráwápíké móra-nakoma kemmá mamá namuro-wáyúkábí
marániye.” téna Îtuma tiráiye.
22 ánibo yemá netuq-yúyánámmá ítaraae. káqowa-kaqowama wenita-wenita
éta Îtumma timá ámikaae: “uyátáráana-nako, keyábiyo?” kétimma “keyábiyo?”
kétimma urááe.
23 miráimanibo Îtuma yauwéqma tiraíye: “min-nákómá aáwaq-taapepi
ayáámma ketê ánékuina-naqa minnâ wemá kemmá mamá namuro-wáyúkátí
iyáápi marániye.
24 owé. minnâ Waayúkagoni Áráaqa ‘puíniye’ téna Áánûqtuni agamatá-
kánnáágómá tiráiniq íniye. miráimanibo min-nákómá wemmá mamá namuro-
wáyúkátí iyáápi maráni-nakoni tái-meyamma ôriq umá wániye. wemmá
anóama íráqôniq umá íma marákáraitanaboana kemmá mamá namuro-
wáyúkátí iyáápi maraínata tíkaminoe.” téna Îtuma tiráiye.
25 Yúqtaatima namuro-wáyúkátí iyáápi Îtumma maránín-nakoma maará-
tiraiye: “yiráátí-nako, keábiyo?” titana Îtuma tiráiye: “emá enamáárîq kétene.”
téna Îtuma tiráiye.

Îtuma iyápó-anna wení ákaq-aawaqa yímikaiye.

26 yemá aáwaqa kéneta máawana Îtuma yammá maténa Áánûqtukaq “tíkáiye”
timátuwena mapámma iyápó-annama yímikaiye. ánibo wemá tiráiye: “keráwáqá
mamá naaro. maaminnáma ketúmiye.” téna tiráiye.
27 ánibo móra-nawibike wááéni-nomma maténa Áánûqtukaq “tíkáiye”
timátuwena kéyimena tiráiye: “keráwáqá máqtemma maaminnâ naaro.
28 maannáma ketí naaebóaq timá akoqnáá ínoe. taíbaq aarawaatí kúmiqa
mamá paá íkáae téq maami-nááémá aqtí énana kumíniye.
29 keráwáqá kemá kétima-timune. íbêkaraqa anaaékakaraq maa-márábímmá
wááéni-nomma ínanune. ketibomá Áánûqtu yabíkái-marupaqa keráwákáráq
móragaraq kegárátáá nommá nanúnataae.” téna tiráiye.
30 yemá móra imá timátuweta yemá máápaq kumá yaúbareta Óríbêti-anubaq
urááe.

Îtuma téna Pítaaqtaba “anaaéma umátikaniye” tiráiye.

31 Îtuma wení iyápó-annamma timá yímikaiye: “keráwáqá ibêq-nokaamma
kenamáa tiyuwéq peréqé wínóe. miráuma Áánûqtuni watáama agamatán-
áíkómá téna ‘kemá tipi-típi-kawaa-naqa ikámónata tipi-típi áráakawaqa pípéban
umáginoe’ mirá téna ágámátán-áíkómá kétiye.
32 miráimanibo kemmá pukáanabike keqnáámmá itó-umatikainaq Kááriri-
marupaq keráwáqtí áqnáabaq ónúne.” téna tiráiye.
33 Pítaama yauwéqma tiráiye: “máqte-kayukama emmá ayuwéta kóíyaqa kemá
emmá íayuwanune.” téna Pítaama tiráiye.

34 Îtuma Pítaamma timá ámikaiye: “kemá áraimma kétimamune. íbêq-nokaamma
kokórigoma áama íma tiráínaa emá kaumobáq ketíwîqtabama íaonaraune té
wakaránóne.” téna Îtuma tiráiye.
35 Pítaama Îtumma timá ámikaiye: “kekáráq tíkaminomma enáwîqa íma aúpáq
yuwánune. áraimma ímiye.” téna titata máqtemma wení iyápó-annama mimórá
áín áátuqma tirááe.

Îtuma Keqtêmani-yopaq nunamummá mó-tiraiye.

36 mikáké Îtuma wení iyápó-annate Keqtêmanibaq urááe. mibáq wení iyápó-
annama Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá maakáq yayááikaq maraq máiyaraq
kemá mérápáq uréq nunamummá mó-teno.” téna tiráiye.
37 ánibo Îtuma Pítaakaraq Yéberini kaayaq-íyápórátágáráq yiwíqmeta urááe.
Îtumma mibáq áyakoma anómma ummaa kéyaitana áúnobaqa anón-ummaa
yágitana
38 timá yímikaiye: “ketíyakoma anómma ummaa kéyagiye. miráuma kemá
puyónúnaiq kéiye. keráwáqá maakáq máera kawáá urááiyaro.” téna Îtuma
tiráiye.
39 wemá pááqyamma abákáq uréna marabí aipaké aguréna nunamummá
téna tiráiye: “ô ketiboó, emmá akaínaama kanaaráq káápuma tíqa ínímma
paábaq matuwaao. miráimanibo kemmá tíkái-qtataaqa íma waraao. ímiye. emá
enamáárîq enaúyánámmá waraao.” téna tiráiye.
40 ánibo Îtuma wení iyápó-annayopaq yauwéqma iréna aónaimma yúmá
wagurááe. wemá Pítaamma awáuturena timá ámikaiye: “nôraq íyô? keráwáqá
keqtábá pááqya-kanaama kanaaráq íma yabíqma máéwaniraq kéoo?
41 keráwáqá yabíqma arútárera nunamummá tero. keráwáqá makáqma
aónai-yataakoma keráwápí pááq íyábámíye. áraine. keráwáqtí aágoma
keráwáqtábá kákaimanibo keráwáqtí túgoma akoqnááma íma wáitanaboana
íkakaiye.” téna tiráiye.
42 Îtuma yauwéqma anaaékaqa uréna móragaraq nunamummá téna tiráiye:
“ketiboó, maami-káápúgómá tú-tiqa íyábá ketôpake kanaaráq íma mamá
tiyúwénana kóínaama emá enamáárîq ení áuyánámmá waraao.” téna Îtuma
tiráiye.
43 ánibo keqnáámmá yauwéqma yaónaimma yúmá waguréta máqe-uraae.
yúrakoma íma kanaaráq karáqma aónaawaniq urááe.
44 ánibo Îtuma iyápó-annama iyuwéna keqnáámmá kaumobáq uréna nuna-
mummá tiráiye. mi-núnámúmmá wágáabaqo tináíkáq keqnáámmá tiráiye.
45 anaaékaq wení iyápó-annayopaq iréna timá yímikaiye: “keráwáqá ke-
qnáámmá waguréraq káágaao? aónaaro. kanaamá pááq-umaguraipoata kemmá
Waayúkagoni Áráaqa mamá kúmiq-wayukati akoqnáábi maránóe.
46 keráwáqá itó íyataa kóono. aónaaro. kemmá mamá namuro-wáyúkátí
iyáápimmo maránô-kayukama áqa irááe.” téna Îtuma tiráiye.

Yúqtaatima Îtumma mamá namuro-wáyúkátí iyáápi makáiye.

47 Îtuma aamá kétinakaraq Yúqtaatima tiyááka umá kaayaq-ánná-wáyúkábíké
wemá iráiye. netuqyaa-káyúkámá tokóru-yakaa-puma mútûq-yamma maméta
irááe. uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq Îtíráaeo-anna-wayukati anó-
kayukagaraq timáyíkáawata irááe.

48 ánibo min-nákómá Îtumma mamá namuro-wáyúkátí iyáápimmo maránín-
nakoma móra awaaméq-áímmá téna tiráine: “kemá móra-naqa ámóqnaannama
minnâ Îtue. keráwáqá wemmá yaqtóráaro.” téna Yúqtaatima timátuwena
49 máqtemma yagáikuyowana páátákáá Îtunopaq Yúqtaatima iréna tiráiye:
“yirááti-nako, kaayoné-yátááqá etê waíno.” téna mirá-timatuwena Îtumma
ámóqnaraiye.
50 Îtuma timá ámikaiye: “ketí aanábógô, nôrabi ónáae ténaiqa páátákáá mirá
uwo.” téna titata yemá waaqókáq iréta iyáámma ánékuqma Îtumma yáqtoqma
akoqnáá urááe.
51 móra-naqa Îtute yagaroqtamá máqei-nakoma ayáámma yúwáitana kúmitana
wení tokóru-yakaa-puma matáiye. mú mikákáá anó-monoq-nakoni kaqtó-
nakomma ikámma aáqa yakátúwáitana marabí kuturáiye.
52 miráimanibo Îtuma min-náqá timá ámikaiye: “ení tokóru-yakaa-puma wení
amáákaq maraao. máqte-kayukama tokóru-yakaa-punapo ááiqa íyamma káqo-
kayukama tokóru-yakaa-punapo yemmá yíkamma puínoe.
53 aqá kemá ketibommá ááyaanana netuqyaammá kaqtó-wayukama
Áánûqtunopake tiyááka umá kaayaq-ánnámá ááiq-i-wayukama uyátá-
maqmagaraq timínímma minnáyaba páátákáá íyaq ítaraano?
54 miráimanibo kemá miráonanama Áánûqtuni agamatán-áíkómá náaraq
umáwaq arammá iyáníyô? Áánûqtuni watáama agamatán-áíkómá maami-
qtátááqá pááq íniqtaba kétiye.” téna Îtuma tiráiye.
55 é mi táoqa Îtuma mi-káyúkámá timá yímikaiye: “keráwáqá kemmá
moyá-nákáá umá ya kéyatoreq tokóru-yakaraq mútûq-yakaraq maméraq tibá
umáeraq kéyeo? máqte-kanaaraqa kemá anó-monoq-naupaq máeq aarawaamá
kéyiraatunaqa miráuma kemmá íma yáqtokaamiye.
56 miráimanibo Áánûqtuni amuné-wáyúkámá maami-máqté-qtátááqtábá
Áánûqtuni agamatá-kánnáábí keqtábá agatáamma íbêqa pááq kéoe.” téna
Îtuma tiráiye. ánibo máqtemma wení iyápó-annama Îtumma ayuwéta wéyáwé
umáguraae.

yemá káánítôre-wayukati yúbáq Îtumma ítama yáíkaae.

57 Îtumma yaqtórá-kayukama wemmá awíqmeta mú mikákáá anó-
monoq-naqa Kááyapatikaq wení naaúpaq urááe. ánibo ámáan-aimma yirááti-
wayukagaraq anó-kayukagaraq mibáq áíkumareta máqe-uraae.
58 Pítaama Îtumma anaaé waqména wimánibo wemá nékaq ko máqe-
uraiye. mú mikákáá anó-monoq-nakoni naakóní kurunóbáq wemá uyábékena
i-wáyúkáté máqe-urena mi-qtátááqô pááq immá aónanaae téna máqe-uraiye.
59 uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq máqtemma káánítôre-wayukagaraq
kaaqaari-áúbí maráiyata Îtumma ikámma puínôqtaba abáá-uraae.
60 netuqyaa-káyúkámá iréta Îtumma kaaqaari-áúbí má-makaamanibo yemá
móra ikámma puínôn-aaimma íabaa-uraae. anaaékaq kaayaq-nakórátámá iréta
61 yenákámá maará-tiraaye: “maan-nákómá maará-tiraiye. ‘kemá
kanaaráq Áánûqtuni anó-monoq-namma yawítítukeq kaumo-yúpáámá kóinaq
keqnáámmá kanaaráq umá ánatanune.’ téna Îtuma tiráiye.” téta min-
nákórátámá tirááye.

62 ánibo mú mikákáá anó-monoq-nakoma itó-urena Îtumma timá ámikaiye:
“maamin-áímmá enaúbimo máráátabama nóine kéteno?” téna tiráimanibo
63 Îtuma aamá ítiraiye. ánibo mú mikákáá anó-monoq-nakoma Îtumma
móragaraq timá ámikaiye: “kemá emmá Áánûqtu matúq-matuq umá mái-
Aanuqtun áwîkaq ítama káonaune. emá yauwéqma yiwiraí-náqá Metáíyama
Áánûqtuni áanikowaq máanaa emá keqtáá timá-timiyo.” téna tiráiye.
64 Îtuma timá ámikaiye: “emá ténnama mi*** emíye. miráimanibo kemá
keráwáqá kétima-timune. íbêkaraq anaaékakaraqa Waayúkagoni Áráaqa ako-
qnáá-Aanuqtuni amakaq máenaq keráwáqá aónainoe. ánibo wemá Áánûqtuni
márûpake konnákáq máena kumíniye.” téna Îtuma yauwéqma tiráiye.
65 mirá-timatuwaitana mú mikákáá anó-monoq-nakoma áyámma ôriq umá
itanabóana wenamáárîq wení wáqtôma yakáqnáákáq umátuwena tiráiye:
“Áánûqtumma áyôqa káyaiye tiráiye. óqa káqo-kayukama íma yiwíráanatataa
wení áayabama má-tinoe. ímiye. wemá Áánûqtumma áyôqa ayéna timá táíq
umákáitaq keráwáqá íbêq kéitaae.
66 keráwáqá nói-tuyananaq kéitaao?” téna titata yemá tirááe: “wepímmá otaa-
qtátááqá wáipoana paá puíkáae.” téta tirááe.
67 ánibo mikáké Îtuni óipi wiráátima kéwiraketa ikákaae. yaímma-wayukama
Îtumma aápáaraq kéyeta
68 tirááe: “Metáíyao, amuné-áímmá keqtáá timá-timiyo. emmá náawaq
kéikamiyo?” téta aábê-aimma tirááe.

Pítaama téna “Îtumma íaonaraune” tiráiye.

69 Pítaama máápaq máqe-uraimma wemá naakóní kurugóní arunóbáq máqe-
uraimma mórama mayaí-ínímmá wenamakaq iréna tiráiye: “emá egáráq Îtuma
Kááriribake-nakotema máqe-uraane.” téna tiráiye.
70 miráimanibo Pítaama máqte-kayukati yúrakaq wakaréna maará-tiraiye:
“keráwáqá mamin-áímmô temmá kemá íma ítaraune.” téna tiráiye.
71 mirá-timatuwena oqtabí kumá yaúbama ko itó-uraiye. ánibo káqomma
mayaí-íníkómá Pítaamma aónatuwena waaqókáqô máe-kayukama maará téna
timá yímikaiye: “maan-nákómá Îtuma Náátárêtibake-nakote máqe-uraine.” téna
tiráiye.
72 keqnáámmá Pítaama wakaréna tiráiye: “áráinurane. Áánûqtuni aúrakaqiye.
kemá maan-náqá íma aónaraune.” téna tiráiye.
73 anaaékaqa pááqya-kanaama yaímma-wayukama waaqókáq itó-uma máe-
kayukama Pítaamma maará téta má-tima-amikaae: “áraine. emá Kááriribake-
naqone. emá aamá téna-waigoma emmá mamá abarokáq kákaiye.” téta tirááe.
74 ánibo íbêqa Pítaama aamá akoqnáá umá téna tiráiye: “árainurane. kaaqaari-
áímmá kétenanama Áánûqtuma kemmá tíkaminiye. kemá maan-náqá íma
aónaraune. áraimma ímiye.” téna timátúwáitana kokórigoma áama tiráiye.
75 ánibo Îtuma tiráiniq itana Pítaama yauwéqma aúyánámmá ítaraiye. Îtuma
téna “kokórigoma áama íma tiráínaa keqtábá íaonaraune té kaumobáq tínóne.”
téna tiráine. miráitana Pítaama máápaq yaúbarena ibiqá yakáiye.

27

yemá Îtumma awíqmeta Pááíratikaq urááe.

1 aaqá irákitata máqtemma uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq Ítíráaeobake
anó-kayukagaraq Îtumma ikámma puínéta waayaímmá tirááe.
2 yemá Îtumma ánnáma atáá-umatuweta awíqmeta anó-kamaani-naqa
Pááíratimma mó ámikaae.

Yúqtaatima pukuráiye.

3 Yúqtaati wemmá mamá namuro-wáyúkátí iyáápimmo makái-nakoma
Îtumma aónaimma yemá aamá timá uyáteta anón-ummaa-yataaqa mayámikaae.
miráitana Yúqtaatima aúyánámmá waéqma itáá ena móneqa kaumo-yátámá
maména uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq anó-kayukayopaqa yauwéqma
iráiye.
4 miráitana wemá tiráiye: “kemá kúmiq-yataariq uráune. mórama otaa-
qtátááqá íma wái-naqa mamá keráwáqtí tiyáápi makáunaboana puíniye.” téna
tiráiye. ánibo yemá tirááe: “minnâ ketáái otaammá íma wáiye. emá enamáa
ení otaammíye.” téta tirááe.
5 ánibo Yúqtaatima mi-mónéqá anó-monoq-naupaq mó kéiyaabotuwena máápaq
wenamáárîq ánnáma amáguraiye.
6 yemá uyátá-maqma anó-monoq-wayukama mi-mónéqá matéta tirááe:
“maami-mónéqá waayúkama ikámma uqtaí-méyámíye. maami-mónéqá
anó-monoq-naupake-monekaraqa mórabi íma maránúnatae. keráwáqtí aúmatan-
aimma mirá kétiye.” téta tirááe.
7 ánibo yemá móra-aimma téite umátuweta mi-mónéqnápó tawemá tarôq í-
nákóní maramá meyánîq urááe. káqo-mapake-kayukati máátíq-máatiq-marama
tarôq umáyíkaraae.
8 miráitata min-áúkápáq-márágóní áwîqa “naae-máráé.” téta áwîqa
yarááwata min-áwíqá íbêqa paá wáiye.
9 miráitana naayóbáqá Áánûqtuma amuné-náqá Yérémáíyani óyaukaq
tiráimma áraimma pááq uráimma maará-tiraine. “yemá kaumo-tíyááká-mónéqá
matááe. yemá Ítíráaeo-wayukama awaaméqá maréta maamin-náqá meyánîq
í-méyáné tirááe.
10 ánibo maami-mónéqnápó tawemá tarôq í-nákóní maramá meyánîq urááe.
miráuma uyátárai-nakoma timá tímikainiq ínóe.” téna Yérémáíyama tiráine.

Pááíratima Îtumma ítama aónaraiye.

11 yemá Îtumma mamá anó-kamaani-nakoni aúbáq itó-umakaraae. ánibo
wemá Îtumma maará téna ítama aónaraiye: “emá Ítíráaeo-wayukati anó-kininaq
máano?” titana Îtuma tiráiye: “emá ténnama minnâ emíye.” téna tiráiye.
12 Îtuma paá otaa-qtátáárîqa íurenaboana uyátá-maqma anó-monoq-
wayukagaraq anó-kayukagaraq yeqtí yáaraqa Îtuma móra-aimma yauwéqma
ítiraiye.
13 miráitana Pááíratima Îtumma timá ámikaiye: “aqá emá máqte-qtataaqtaba
aamá timákaan-aimma íyaq ítaraano?” téna tiráiye.
14 ánibo Îtuma Pááíratimma móra yauwéqma aamá íma timá ámitana anó-
kamaani-nakoma iyánáaq uráiye.

Pááíratima Îtumma ikámma kaapaq-yátáq íyakanoqtaba tiráiye.

15 máqte-karitimaatiraq ayú maqnaí-kánáárâqá anó-kamaani-nakoma móra-
mora-naqa ánná-naupake ayúbakewaine. aarawaamá yenamáárîq ‘min-náqá
ayuwaao’ tewana Pááíratima minnámo te-náqá ayúwáitana wéwaine.

16 ánibo mi-kánáárá́qá́ mórama táí-naqa áwîqa Baráábatie ánná-naupaqa máqe-uraiye.
17 aarawaamá áíkuyowana Pááíratima timá yímikaiye: “kemá náawanaq ayúwáananawaq keráwáqtôpaqa wíkáae téraq keráwáqá kéteo? kemá Baráábatinaq ayuwánú Îtumma yauwéqma tiwirái-náré te-náráq ayuwánúnô?” téna ítama yimónaraiye.
18 Pááíratima ítáimma yemá áyoqa káyetaboata Îtumma íyámma umáketa aabi mayákáraae.
19 Pááíratima aamá ítama yainaí-ábíqtátáráq máitana ánáakoma maará téna aamá yúwáitana iráiye: “maamin-árúpú-nákómmá móra-yataariq íumakaao. nokáámma wekáq mórama kaimmá aónatuweq anómma ítama ummaa kéyaune.” téna tiráiye.
20 yemá anó-monoq-wayukagaraq anó-kayukagaraq aarawaamá íyaqa timá utaéta Pááíratima ááyama tíyana “Baráábatimma ánnábike káyuweta Îtumma ikámma púyoro.” téta tirááe.
21 ánibo anó-kamaani-nakoma ókaraq maará-tiraiye: “maa-kááyaq-nákábíkémá náawanaq ayúwáananawaq keráwáqtôpaqa wíkáae kéteo?” téna ítama aónaitata yemá “Baráábatine.” tirááe.
22 Pááíratima timá yímikaiye: “miráinaqa Îtumma yauwéqma yiwiraí-náré ten-náqá kemá náaraq ónúnô?” titata máqte-kayukama téta: “ikámma kaapaq-yátáq íyakaao.” téta tirááe.
23 ánibo Pááíratima tiráiye: “nôraq inábiyo? wemá nóin-otaanaq kutáíyô?” titata yemá ókaraq ááyama tirááe: “kaapaq-yátáq ikámmá íyakaaro.” téta tirááe.
24 Pááíratima mikáq ítaraiye. wenáagoma íma kanaaráq itana anón-aaiqa ínéta urááe. miráitana máqte-kayukati yúrakaq nommá maténa ayáámma tete uráiye. miráumatuwena tiráiye: “kepímmá maan-náqá ikámma puí-ánónnámá íma wáiye. keráwáqtí minnáe.” téna Pááíratima tiráiye.
25 ánibo máqtemma aarawaamá yauwéqma tirááe: “mi-wágóní anónnáma keqtáábí yéna ketáái iyápóbi yíniye.” téta tirááe.
26 miráitana Pááíratima Baráábatimma ayúwáitana yeqtôpaq uráiye. ánibo wemá Îtumma tebûqa ámíqtuwena ááiq-i-wayukama ikámma kaapaq-yátáq íyakaigaae tena iyáápi yímikaiye.

ááiq-i-wayukama Îtumma akáyáámmá timákaraae.

27 anó-kamaani-nakoni ááiq-i-wayukama Îtumma awíqmeta kámááni-naupaq utéta min-ánná-ááíq-i-wáyúkámá máqtemma Îtun-amakaq yaikútaae.
28 ánibo yemá wení unáákáqtôma ayútuketa mórama karogaron-únákáqtómá umáketa “anó-kinine” teta awaaméqá umákaraae.
29 kínini náápaakaraq kámokaa umá mórama áwáábiq-annarake atoyumá kámoqa tarôq umátuweta aqnókáq kúberakaraae. ánibo kínini náápaakaraq yataraa umá yemá móra-yatama ayáánurapaq-ayaapi yorákaraae. ánibo yemá Îtun-amakaq yiraayutaúmmá ayéta akáyáámmá timáketa tirááe: “Ítíráaeo-wayukati kínio wení mái-auwaraimma ayáqtáákaq maíno.” téta aati-aatimá kíniqtaba téwaon-aimma tirááe.
30 ánibo yemá wiráátima kéwiraketa mi-tátámá yabíteta aqnókáq ikákaae.
31 ááiq-i-wayukama akáyáámmá timá kátuweta minnámo umákáan-unakaqtoma káyutuweta wení unáákáqtôma ayúqtúwáámma mamá umákaraae. mikáké kaapaq-yátáq ikámma aráápaneta awíqme kóuraae.

yemá Îtumma ikámma kaapaq-yátáq arááparaae.

32 yemá kéweta aapaqá aónaamma mórama Tairínibake-naqa áwîqa
Tááímonimma aónaraae. ánibo min-nákóqtábá Îtuni kaapaq-yámá mayaíkáae
téta wakúyakaraae.
33 yemá móra-marukaq iráamma mi-márúkóní áwîqa Íbaru-aipimma Kórákóta-
anue. min-áwíkóní áaimma mirá-uraiye. aqnón-ayaata-marupare
34 aíqa íma íkáae tétaboata yemá wáááni-nomma ikaaq-yátáákáráq awígíyoq
umáráa-nomma Îtumma naíkáae téta ámíkaamanibo Îtuma namá aónawaaena íma
naráiye.
35 ánibo yemá Îtumma kaapaq-yátáq níri amá íyakatuweta Îtuni unáákáqtôraq
aábêmma yamá náawabi uyátainna-waigoma mayániye tirááe.
36 ánibo yemá mi-márúkáq máeta Îtumma yabíqtuweta máqe-uraae.
37 naayóbáqá Îtuni aqnókáqá aamá ítama kéyaineta tiráan-aimma agatáámma
yemá maará téta agatááe: “maannáma Îtue Ítíráaeo-wayukati kínie.” téta
agatááe.
38 Îtuni amakaqá kaayaqá ááiq-nakaraq moyá-nákáráq níri amá íyikaraae.
mórama Îtuni ayáánurapaq íyaketa mórama ayáánepaq íyaketa urááe.
39 ánibo aarawaamá aakaqá kótayata kéeta timá yawááq-umaketa yemá
yiqnótáq yumátuweta tirááe:
40 “emá anó-monoq-namma yawítítuke kaumo-yúpáámá keqnáámmá umá
ánatainaqopo enamáárîq íbêqa emmá áwáqnaa uwo. emá Áánûqtuni áanikomo
máema kanaaráq kaapaq-yátáké yuwé marabí kumuwo.” téta tirááe.
41 uyátá-maqma anó-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq
anó-kayukagaraq aábê-aimma téta maará-tiraae:
42 “wemá káqo-kayukama yíwáqnaa éwaimanibo wemá wenamáárîq íma
kanaaráq áwáqnaa kéiye.” wemá íyaq Ítíráaeo-wayukati kíniyabiyo? kanaaráq
wemá kaapaq-yáráké yuwéna marabí kumínataa ketáá itéqtaa tirummá
ámeno.
43 wemá Áánûqtukaq arummá kámena tiráiye: “kemá Áánûqtumma
áanikomune.” tiráibo kanaaráq Áánûqtumma akaínanama áwáqnaa íno.” téta
tirááe.
44 kaayaq-nákámá ááiq-nakaraq moyá-nákáráq wení kaapaq-yágóní amakaq
íyikaa-nakorata yenákágáráq móraiq umá Îtumma timá yawááq-umakaraaye.

Îtuma pukáiye.

45 aabaúgómá aáwaqa naí-kánáá itana máqte-marabaqa aaqá ékurena wáitana
aabaúgómá kaumotá uráiye.
46 ánibo aabaúgómá kaumotá ínéna kéitana Îtuma anókaq ááyama wááqa
yená tiráiye: “eri, eri, aréma taabaakatááni?” téna Íbaru-aipi mirá-tiraimma
minnâ maará-tiraiye: “ketí Áánûqtuo, ketí Áánûqtuo, nôraq itaawáq kemmá
tiyuwáánô?” téna tiráiye.
47 miráimanibo yaímma-wayukama waaqókáq itó-uma máe-kayukama yemá
min-áímmô timmá ítátuweta tirááe: “maan-nákómá Iráíyamma kááyaiye.” téta
tirááe.
48 ánibo mi-káyúkábíké móra-nakoma páátákáá aináámmá yáákátena ikaaq-
wáááení-nópí yamá atímma óqtátábí apirátuwena Îtuqtaba naíkáae téna ámikaiye.

49 miráimanibo yaímma-wayukama tirááe: “awé uráiyata aónatuwetaao.
Áánûqtuni amuné-náqá Iráíyama pukáipike ya áwáqnaa íní íyabiyo?” téta tirááe.
50 Îtuma anókaq ááyama keqnáámmá wááqa yumátuwena arun-íyápómá
yúwáitana kóitana pukáiye.
51 é mi táoqa anó-tabaraabegoma anó-monoq naupaq ikáqnûqtuwena
wáqeimma yakáqma yanaapáq-áqtóbáké napaq-áqtóbáq kukéna mamá
kaayaq-áqtóîq uráiye. mirá kéitana márûma kéyitana anón-oqtamma kíqtígitana
52 máátíq-máatikoma yawákitana taíbaq Áánûqtuni waayúkama naayóbáqá
pukuráa-kayukama yeqtí yúgaraq itó-uraae.
53 yemá máátíq-máatipakemma yuwéta anaaékaqa Îtuma pukáipike itó-uma
kóitata yemá aokaq-márúqá Yérútáárebaq anó-marukaq úyówata netuqyaa-
káyúkámá pukáa-kayukama yimónaraae.
54 ááiq-i-wayukati kawáá-nákáráq ááiq-i-wayukama mikáq máeta Îtumma
kawáá umátuweta máqeo-kayukama márûma yimmá aónéta máqte-qtataaqa
pááq-imma káoneta yáaqtaba kéeta yemá maará-tiraae: “áraine. maan-náqá
Áánûqtuni áanikoma maéwaine.” téta tirááe.
55 taíbaq aaramá mikáq máqeo-noinimma Îtumma anaaé waqméta Kááriri-
maruqa yuwéta ya áwáqnaa ínéta irááe. yemá mi-nóínímmá nékakaa itó-uma
máeta karáqtuwe máqe-uraae.
56 mi-nóínítí aúkáapike móra-inimma Máríaa Máátarinie. mórama minnâ
Máríaama Yêmitiyaa Yótêbiti yinóae. ánibo mórama kaayaq-íyápórátátí yinóama
Yéberimma áanikoratae.

yemá Îtuni aráą́q-auma mamá óqtakoni muríánóbáq makááe.

57 énaikaq mórama netuqyaa-mónéqá makái-naqa Aarimatéabake iráimma
wení áwîqa Yótêbima iráiye. wegáráqá Îtuni iyápó-annama máqe-uraine.
58 wemá Îtuni aráą́q-auma mayánîqtaba Pááíratikaq ya ítaraiye. miráitana
Pááíratima ááiq-i-wayukayaba titana Îtuni aráą́q-auma Yótêbimma ámikaae.
59 ánibo Yótêbima Îtuni aráą́q-auma maténa wayámmá aúge-tabaraaberake
múqmúma útúyakatuwena
60 Îtuni aráą́q-auma maména óqtama wení mayaí-wáyúkátê wenamáárîq
wetábá aúgemma kubáumakai-maipi mó uqtamákarena anón-oqtamma waéqma
ótaq aúyaqmarena kóuraiye.
61 Máríaa Máátarinigaraq káqo-Mariaagaraq yenákámá maraq máeta
muríámmá wáin-aukapaq yóíqa umátuweta máqe-uraaye.

ááiq-i-wayukama máátíq-máatikaq yabituwe máqe-uraae.

62 aabáyaama Tabaatiráq yokaa í-yátáą́q ánatagitata uyátá-maqma anó-
monoq-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq Pááíratinopaq koma áíkuteta
63 maará-tiraae: “anó-nako, Îtuma kaaqaari-nákómá paámô máenama maará-
tiraine. ‘kaumo-kánáámá ánataginaq pukáánabike yauwéqma itó-onune.’ téna
tiráimma paá taákaq wáiqtaae.
64 miráinaa emá ááiq-i-wayukama timá yíminata mi-máátíq-máátíkóní ótaqa
yabíkáiyana kaumo-kánáámá yáwíno. miráinata wení iyápó-annama kanaaráq
íureta aráą́q-auma moyámmá matéta máqte-kayukama timá-yimeta ‘Ituma
pukáipike itó-uma kóuraiye.’ téta kaaqaari-áímmá timá-yimiyabae. ánibo
anaaékaq kaaqaari-áíkómá áqnáabaq kaaqaari-áímmá uyátaiyabae.” téta tirááe.

65 Pááíratima timá yímikaiye: “keráwáqá yaímma kawáá ínó-kayukama
yíwíkeraq mi-múríámmá ko aúyaqma akoqnáá umá keráwáqá teníq umáráaro.”
téna tiráiye.
66 miráitata yemá uréta mi-múríákóní ótaqa anón-oqtanapo káwéqa yamá
akoqnáá umáreta awaaméqá umáketa yaímma ááiq-i-wayukama kawáá
umáyíkaraae.

28

Îtuma yauwéqma itó-uraiye.

1 Tabaatimá ánatagitana Tótaagoni áqnáabaq-kanaabimma Máríaa
Máátarinigaraq káqo-Mariaa yenákámá muríákóní ótaq aónayeta irááye.
2 páátákáá é mikáq anó-maruma yokáiye. uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma
Áánûqtunopake kukéna anón-oqtamma kunaukáqma waéqmarena ámûraaq
máqe-uraiye.
3 óíkoma tágama konnákómá tágainikaa umá tágaitana wení wáqtôgoma
wayámmá karáiye.
4 yemá ááiq-i-wayukama áaqa ikatéta anómma iyánáaq umá aqteqte umáreta
waayúkama pukáa-kayukaraa umáguraae.
5 mi-káqtó-nákómá kaayaq-íníkámá maará timá yímikaiye: “kenákámá ikatîq
íokao. Îtumma ikámma kaapaq-yátáq aráápamaretaa-nakoqtaba ya abáá kéoyaq
kemá káonaune.
6 wemá maapímmá íma máibo wemá itó-umaguraiye. miráuma wemá
naayóbáqá tiráiniq uráiye. Îtuma waguré máqe-urai-marukaqa kenákámá iréka
ya aónatuweka
7 páátákáá uréka wení iyápó-annama Îtuqtaba pukáipike itó-umaguraiye téka
mó-tima-yimekao. ‘ítáákao. Îtuma Káériri-marupaq áqnáabaq kéwipoaq keráwáqá
min-áúkápáq wemmá aónainoe!’ timá-timuna-aimma taákaq máráákao.” téna
kaqtó-nakoma tiráiye.
8 ánibo min-íníkórátá ikatîq kéetamanibo anómma yimuqá maqméta
páátákáá máátíq-máatipakemma yuwéta Îtuni iyápó-annama timá-yimineta
uyaaté kóuraaye.
9 aapaqá Îtuma páátákáá abarokáq uréna yimónatuwena tiráiye: “kaayoné-
yátááqá kenákátê waíno.” téna tiráiye. ánibo min-íníkórátá Îtuni amakaq uréta
aítaukaq yáqtoketa wenáwîqa múte yaútaaye.
10 Îtuma min-íníkórátámá timá-yimena tiráiye: “kenákámá ikatîqa íokao.
kenákámá uréka tíbâqawaayuma mó-tima-yimiyata Kááriribaq oro. yemá mibáq
kemmá timónanoe.” téna Îtuma tiráiye.

ááiq-i-wayukati yáama

11 kaayaq-íníkámá aapaq kéoyaqtaba yaímma ááiq-i-wayukama máátíq-
máatikaq yabíqtuwe máqeo-kayukama anó-marupaq uréta máqte-qtataaqo pááq-
itaba anó-monoq-wayukama mó-tima-yimikaae.
12 ánibo anó-monoq-wayukama anó-kayukate áíkuteta móra-aimma timá ítaraae.
minnâ yemá móneqa nétuqyaa ááiq-i-wayukama kéyimeta
13 tirááe: “keráwáqá maará-tero. ‘wení iyápó-annama nokáa iréta aráá-q-auma
moyámmá tútáá waguráunayaba maméta kóuraae.’ tero.

14 anó-kamaani-nakoma maamin-áímmô itaínataama kanaaráq ketáá yaímma-
aimma timá yíménataa keráwáqá aamá íma mayánóe.” téta uyátá-maqma anó-
monoq-wayukagaraq anó-kayukagaraqa tirááe.
15 miráitata ááiq-i-wayukama mi-mónéqá maméta minnámo teníq urááe.
ítáaro. min-áíkómá máqtemma Íbaru-aukapaq wéyáwé itata ítaraapoata íbêkaraqa
mimórá-áímmá paá kéte.

Îtuma wení iyápó-anna-wayukati yúrakaq iráiye.

16 yemá tiyááka umá móra-iyapo-annama Kááriri-anuraq uréta Îtuma “mibáq
oro.” téna tiráin-anuraq urááe.
17 yemá Îtumma aónatuweta Îtuni áwîqa múte yaútaamanibo yaímma-iyapo-
annama kaayaq-yúyánámmá ítaraae.
18 ánibo Îtuma waaqókáq iréna watáama timá-yimena tiráiye: “Ááanûqtuma
kemmá máqte-naapaamma wení márûpakaraq maa-márábíkáráq tímikaiye.
19 miráinaq keráwáqá uréraq máqten-anna-wayukama ko mamá ketí iyápó-
annaiq umáyíkáaro. ánibo ketiboní áwîkakaraq áanikoma ketí tíwîkakaraq
Ááanûqtuni Aokaq-Áágóní áwîkakaraq nommá péqyikaaro.
20 keráwáqá naayóbáqá máqte-qtataaqtaba timá tímikaunaiq umá kéiteraq
wáráaro. kemá keráwáqtê máqte-tupaama máraanana maa-kánáágóní aqtóráq
wíniye.” téna Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye.

Mááki

Yóáane nommá peraí-náqá timá yímikaiye.

1 Îtu Káríqto, Áánûqtuni áanikoma, wení átê-wataagoni áaimma mirá-imiye:
2 weqtábámá Áánûqtu timákaraitana Áítáiya Áánûqtuni watáá-wataa-naqa
miráuma agatáiye:
“aónaao. kemá ketí watáá-wataa-naqa timá áménana enaúbáqá kéena wemá ení
aammá yokaa-yokaa umákaniye.
3 kaqmáápaqa móra-nakoma watáá-wataa timá kabámarena kétiye,
‘uyátárai-nakoni aammá yokaa-yokaa umákaaro!
wení aammá mamá arupú oro!’ ”
titana agatáiye.
4 agatáinapoana Yóáane nommá peraí-náqá kaqmáápaqa iréna tiráiye:
“keráwáqtí áaimma waéqmáráaro! waéqma nommá péráaro! pétikaina
keráwáqtí kúmiq-yaqtaaqa kebó-yáqtáákáráqá paábaq yúwáaro! paá yuwénama
atóbagenana ánataginiye.” titata
5 máqte-kayukama Yúría-marupakekaraq Yérútáárebakekaraq Yóáane máipaqa
kóuraae. kóureta abarokáq tirááe: “ketáái áaimma táígoma uréna kúmikoma
uréna kebógómá uráitataa ketáámá aíbôqnaaboq urétaa táígoma uráunataae.
urétaa maa-wáí-táígóqtábámá mútûqa tinaaépaqa kémaraunatae.” tewana
Yóáane nommá péqyikarena Yótaa-nopi péqyikaraiye.
6 ááqibo Yóáane oótiraa-kakoni aúwaratima áyaugaraqa kúberena mi-kákóní áwîqa
káámoma aúwarati-amurannama umátokena yaatáruraa-kamma uwon ámûkaraqa
néwaimiye.
7 ááqibo wemá abarokáq tiráiye: “tinaaépaqa uyátárai-nakoma kéiye. ketí mú
mikáq-náqá kemá wení maqnémá maqnégánópóaqa wení aítauq-anaa-annae
íma kanaaráq uwaénúnamiye.
8 kemá paá nokáráqá kébetikaunana wemá aágogaraqa pétikaniye. Áánûqtuni
Aokaq-Áágómíye.” téna tiráiye.

Îtuma nommá péqtuwe wení kanaa ínayaba maqmá aónaraiye.

9 mi-kánáámá Îtuma iréna Náátárêtibake anón-awiqa Kááriribaqa iráitana
Yóáane nommá pérakarena Yótaa-nopi pérakaraiye.
10 pérakaitana Îtuma nopíké kéuwitana káonaitana wíyómma abayámmá
kéigitana aágoma máaraa kukéna Îtuni aúraqa atáitana aónaraiye.
11 wíyôkake aagómá tiráiye: “emá ketáanikoma máane. eqtábámá timuqá
kémarakaune.” titana
12 aágoma páátákáá Îtuma kaqmáápaqa waqtukáiye.
13 waqtukáitana kaqmáápaqa móra-wiyomma tiyááka-yupaama (40) máqe-
uraiye. máqe-uraitana webó-wámmá Tááqtaama Îtuni kanaa inayaba maqmá
aónaraitana wemá abáá-wákáráqá máqe-uraitata Áánûqtuni kaqtó-wayukama
áwáqnaa urááe.

Îtuma noyáá-qamaa o-káyúkámá yáá-yaraiye.

14 ááqibo Yóáane kaarabúti matáitana Îtuma Kááriribaqa iréna Áánûqtuni átê-
wataama abarokáq timá yímikena tiráiye:

15 “Áánûqtuni kawáá kéi-kanaama íbêqa kéyabita wenôpaqa kéiye. kéyabita
keráwáqá kúmiq-yaqtaaqa kebó-yáqtáákáráqá yuqmá ánataaro. táígon-aaimma
kúmiq-aaimma kebó-ááímmá waéqmáráaro. Áánûqtuni átê-wataama arunóbáqá
arupú umá ítáaro. áyakoma tágaino!” timáqtuwena
16 Kááriri-nokayukoni agínaupaqa uréire kéena kaayaq-nákómá yimónaraitata
noyááqa abááóya-nakoratama yíwîqa awaómá Tááímoni ábâkoma Áánaru Îtuma
yimónaraitata kúqônapo noyááqtabama abáá kéoye.
17 kéoyana Îtuma tiráiye: “kenákámá tinaaépaqa yekaao. ketí watáá-wataa
timá yímiyata waayúkama itéta ketinaaépaqa yínobo! miráuma waayúka-amaa
ínákámá auráyóye.”
18 titata yenákámá páátákáá kúqômma kéyuwetarata Îtuni anaaépaqa urááye.
19 uyéq éna waaqókáqá uréire kéena kaayaq-wátámá yimónaraitata
yíwîqa Yêmitiyaa Yóááne iboán áwîqa Yébere. yemá nópí-káárébí kúqômma
yarákuraitata amuqá kéyoraae.
20 kéowana Îtuma yimónaqtuwena yááyaraiye. yááyaqtuwaitata páátákáá Îtute
kóureta Yébere yenákáti iboámá wení káágóbégaraqa nópí-káárébí iyúwáawata
máqe-uraae.

kuti-áágógáráq-nákómá

21 máqe-uraawata Îtute kóureta Kápéranabaqa iréta Tabaatiráqá aapinaa-
náúpáqá pékaae. pékaawana Îtuma aapinaammá timá yímikaiye.
22 timá yímikaitana wení aapinaaqtábámá waayúkama yáaqa karáiye.
wemá abarokáqá akoqnáágogaraqa kéyiraa ténа timá yímikaitata ááqibo
aapinaa-káyúkámá aapinaammá akoqnáágogaraqa ítiraawana wemá aapinaa-
káyúkáráá ítima-yimikena wemá uyátárai-nakoraa náápaa wái-nakoraa umá
timá yímikaitata waayúkama yáaqa karáiye.
23 ááqibo aapinaa-náúpáqá móra-nakoma kuti-áágógáráqá máitana kuti-
áágómá arunóbáqá wáqe-urena
24 aamá kabámarena tiráiye: “Îtuo! é Náátárêtibake-nakoe. keqtááyábá nôraq
kéono? emá arááq tíkamine iráánô? eqtábámá kéitauna emá Áánûqtuni-nakoe.
aítaa í-yátááqá íma wái-nakoe. aokaq-náqá máane.” titana
25 Îtuma áá awáágurena tiráiye: “páátí mááo! wení arunóbáké yáubaao!”
titana
26 kuti-áágómá min-nákóní aúma kaepú-kaapun uréna wááqa yuréna
yáubaraiye.
27 yáubaguraitata waayúkama yáaqa karéta tirááe: “nóinabiyo? wé abarokáqá
kuti-áágóqtábámá aamá káwaagena akoqnáá umá timá ámitana kaqtó umá
yáubaguraiye. nóin-aainabiyo? aúgenabiyo?” tiréta
28 Îtuqtabama watáá-wataa tíq-tiq urááwana mi-kátáámá páátákáá máqte-
Kááriri-marupaqa kóuraiye.

Îtuma taíbaq-karima kátobamayikaiye.

29 urááwana aapinaa-náúpáké yáubarena Tááímoniyaa Áánaruni naaúpaqa
Yêmitigaraqa Yóáanegaraqa pékaae.
30 pékaitana Tááímonini ánáakoni anóama karímá kákaitana kokoq yámma
kákaitata yemá wení karíyábámá Îtumma ya timá ámíkaawana
31 wemá iréna ayáákaqa yáqtoqma awáuturaitana kokoq yámma érákáitana
wemá aáwaqa agamá yímikaiye.

32 karáákáq kúmitana abaúmá pékuraitata waayúkama máqte-kari-kakai-
kayukama kuti-áágó wái-kayukagaraqa yíwîqmeta Îtunopaqa irááe.
33 iréta naa márûpake máqte-kayukama oqtaráqá áíkutaawana
34 Îtu káqo-kaqo-karima atóbamayikaitata netuqyaa-káyúkátí karímá
atóbaguraawana kuti-áágómá netuqyaa-káyúkátí irunóbáké waqtukáitata
kuti-áágómá Îtuni áaimma ítáraawana kuti-áágótábá wemá timá yímikaiye:
“páátí mááro! waayúkamá ítima-yimero!” titata páátí máqe-ureta aamá ítiraae.

Îtuma Kááriribaqa abarokáqá tiráiye.

35 ááqibo nokáá-nokaapaqa aaqá ítágaraitana Îtuma wenamáa itó-urena
yáubarena nunamummá mó titata ááqibo
36 Tááímoni wení aanábó-wáyúkágáráqá wenanaaépaqa wakéta abáá kéeta
37 káoneta tirááe: “máqte-kayukama eqtábámá abáá kéoe.” tewana
38 Îtuma tiráiye: “káqo-marukaqa kónunatae. abarokáqá maa-kátáá-wátáá
keqnáámmá ko timá-yimenune. miráunaboaqa kukáune.” téna
39 máqte-Kaariri-marukaqa uréire uréna yetí aapinaa-náúpátáá aapinammá
abarokáqá timá yímikena kuti-áágómá waayúkati irunóbáké waqtukáiye.

Îtuma kárú-yamma atóbamakaiye.

40 ááqibo kárú-naqa Îtunopaqa iréna araayukaqá yó peréna egaa aréna tiráiye:
“é akáinaama tú kégayubi-karima kanaaráq atóbatikanone.” titana
41 Îtuma arummá kéitana ayáámma árúqtuwena ánékukuqa uréna tiráiye:
“tíkáiye. atóbagaao!” titana
42 páátákáá atóbaguraiye. karímá érákáitana
43 Îtuma akoqnáá umá timá ámikaiye: “kóaao!
44 waayúkama ítima-yimiyo! monoq-nákómá ení aúwaratimma ko aráátiyo.
érákái-qtataaqa Móteti timá yímikai-qtataaqa awaaméq náámeq-yaqtaaqa márû-
amiyo! ámínatama waayúkama aónáíyana ení karímá érákáinata itánoe.”
45 titana kóurena kaqtó íurena máqte-kama tíq-tiq umá timá yímikaitana Îtuma
naa márûkaqa abarokáqá íma kanaaráq uráimiye. íurena kaqmáápaqa máitata
waabámmá máqte-marupake wé máipaqa yó-yo urááe.

2

Îtuma aú aráákagurai-nakoma atóbamakaraiye.

1 pááqya-kagaama púítana Îtuma Kápéranabaqa yauweré uráitata waayúkama
timá aúgen-augen umátukaapoata ítáraawana naaúpaqa máqe-uraiye.
2 máqe-uraitata taíbaq-wayukama yó-yo éta áíkutaawana naaúpaqa titipáá
uráitana máápaq oqtarákáráqá titipáá uráiye. wáátima áíkutaawana Îtuma
watáá-wataa abarokáq timá aapinaammá timá yímitata
3 aú aráákagurai-nakogaraqa kéyeta kaayaqté-kaayaqte-wayukama yaagu
yaqméta irááe.
4 iréta waaqókáqá kanaaráqá íma yewata taíbaq-wayukama oqtaráqá
mááwana miráinapoata waaqókáqá íma yéta oáráqá óqtakaan-oaraqa yaagu
yaqméta utéta óqtakaan-oama Îtuni yanaa yawátááwana kúkutaaraqa aú
aráákagurai-nakoma kéwaitata wemmá oáráké kúkutaagaraqa ánnáraqa yuwáka-
yuwaka kéowana kukáiye.

5 kukáitana Îtuma oáráq máa-kayukama káonaitata írunóbáqá ôriq umá tágama
ítááwana yetí irunóbáqá itaígómá iténa tiráiye: “ketáaniko, eni kúmiq-yaqtaaqa
kebó-yáqtáákáráqá paábaq kémaraunana ánataguraiye.” titata
6 ááqibo aapinaa-káyúkámá máeta yúyánánóbáqá itéta
7 maaráuma yúyánámmá ítáraae: “nôraq itana mirá kétiyo? tiráinapoana
wemmá Áánûqtun áwîqa táíq umá yamá káraapaiye. paá-wayukama kúmiq-
yaqtaaqa timá áminanama íma atóbaginana íma ánataginibo Áánûqtu wenamáa
kanaaráq timá áminiye.”
8 ítáawana Îtuma yetí yúyánámmá ítárena tiráiye: “nôraq itaráq keráwáqtí
túyánánóbáqá miráuma kéitaao?
9 ááqibo min-áú-áráákágúráí-nákóqtábámá kemá ‘ení kúmiq-yaqtaaqa
atóbagiye’ túnana oyaaq kéiyo? ááqibo ‘itó-uma kúkutaagaraqa uréire uwo’
túnanawaq oyaaq kéiyo? nóine tenanawáq mú oyaaq íníyô?
10 ááqibo ké Waayúka-Araakoma maéq kúmiq-yaqtaaqa marabí kanaaráq
atóbamakanaa onata itáiyaqa anón-awaameq umá tiráátenata itánoe.”
11 téna aú aráákagurai-nakoqtabama timá ámikaiye: “ké kétimamune. itóaao ení
kúkutaama aqmé naaópaqa kóaao!” titana
12 itó éna kúkutaama yáumena páátákáá kóuraitata máqtekoma aónaawana
yemmá yáaqa kaitata Áánûqtuni áwîqa múte yaúteta tirááe: “mirái-qtataaqa
íaonewaunataae.” téta tirááe.

Îtuma Aríbaemma ááyaraiye.

13 tewana Îtuma nokaayúkóní agínaupaqa móragaraqa kóuraitata waabámmá
yewana aapinaammá timá yímikaiye.
14 timá yímiqtuwena uréire kéena móra óqtamma mayaí-nákómá káonaitana
áwîqa Aríbae. Áápiateni áanikoma kéena opíqtiraqa máqe-uraitana Îtuma
ááyaraiye: “tinaaépaqa iyo!” titana Aríbae itó éna wenanaaépaqa kóuraiye.
15 kó éta Aríbaeni naaúpaqa irááwana Îtuma wení iyápó-annagaraqa aáwaqa
kénaawata óqtamma mayaí-wáyúkámá netuqyaa kúmikaraq-wayu-kagaraqa Îtuni
anaaépaqa kégoeta yaímma yaareráqá Îtugaraqa wení iyápó-annagaraqa máqe-
uraae.
16 máqe-uraawata apinaa-káyúkámá Pérati-wayukagaraqa káoneta tirááe:
“nôraq itaná wemá óqtamma moyá-káyúkágáráqá kúmikaraq-wayukagaraqa
aáwaqa kénaiyo?” tewana
17 Îtuma iténa tiráiye: “karí íwái-kayukama tótaa-nakoqtabama kéyikaitana karí-
nákómá wenamáa tótaa-nakoqtabama kákaiye. ááqibo keqnáámmá kemá kúmiq-
yaqtaaqa íwái-kayukama íkááyaune. kúmiq-yaqtaaqa wái-kayukama kááyeqa
kéyune.” téna tiráiye.

ááwaqa íkénai-kanaayatabama

18 ááqibo móra-taoqa Yóáane nommá peraí-nákóní iyápó-annae Pérati-
wayukati iyápó-annagaraqa aáwaqa íkénai-kanaama máitata íkénaawata
waayúkama Îtunopaqa iréta ítama aónaraae: “Yóáaneni iyápó-annama Pérati-
wayukati iyápó-annagaraqa aáwaqa íkénaawata nôraq itata ení iyápó-annama paá
kénaao?” tewana
19 Îtuma yauwéqma tiráiye: “aaramá mayánî-nakoma paá kémainatama wení
namuq-wáyúkámá aáwaqa íyaq nanô? ímiye. kénaae.
20 káqo-taoqa íma máinanama irummá kéitana aáwaqa íkénai-kanaama ínata
ínanoe.

21 ááqibo waayúkama aúge-kannaagaraqa naayón-únákáqtógáráqá íma
arááqtata kéiye. yakákuraipaqa arááqtata ínanama móragaraqa yarákínana
aammá mú mikáqá yaráqma anómma aurániye.
22 keqnáámmá waayúkama aúgen-uqtekaa-aran-nomma naayón-áúwárátí-
ánáápí íma atíme kéiye. aúgen-uqtekaa-aran-nomma miráuma atíme ínanama
nommá naayón-ánáámmá yarákínana atígena káqnáginiye. káqnáginana
ánáamma táíq umáginiye. miráipoana aúgen-anaapi aúge-nomma ati íno.” téna
tiráiye.

Tabaatiyábámá

23 ááqibo móra-Tabaatiraqa Îtuma yópáqá uréna wení iyápó-annate kénaeta
arammá kéguqtowata
24 Pérati-wayukama tirááe: “aónaao! nôraq itaráq Tabaatiráqá ímira í-
yátáárîqa kéoo?” tewana
25 Îtu tiráiye: “íyaq ítáraao? aúbabi Tébitiqtabama agamatámmá íyaq yoráútaao?
ááqibo wemá áa kéyainana wení waayúkagaraqa yáa kéyaitana
26 Áánûqtuni naaúpaqa pékena Áánûqtuni yammá naráiye. Abíaqtara mú
mikákáá anó-monoq-naqa máqe-uraitana Tébiti miráuma aammá aúkai-qtamma
kénena wení waayúkama yímîtata narááe. ááqibo mi-qtámmá monoq-nákómá
wenamáa kanaaráqá kénaiye.” téna
27-28 Îtu tiráiye: “Tabaatiráqá aagaí-kánááé aagamá waayúkama áwáqnaa
íyábá wáibo waayúkama Tabaatigóní aammá aúmakain-aimma kawáá-íyábá
íma wáiye. miráuma ké Waayúka-Araakoma Tabaatiyábá uyátárai-nakoma
máune.” téna tiráiye.

3

ayáán ayákagurai-nakoma

1 móragaraqa aapinaa-náúpáqá pékaitana móra-nakoma wení ayáámma
ayákagitana máqe-uraiye.
2 ayákaguraitata waayúkama Îtuqtabama yúramma karáqtuwe máqe-uraawana
ááqibo Îtuma Tabaatiráqá ayáámma atóbamakainatama aamá amínétae.
3 Îtuma ayáán ayákagurai-naqa timá ámikaiye: “maabáqá iyo!” téna
4 waayúkayabama ítama yimónaraiye: “ááqibo Tabaatiráqá áwâqnaa ínama
kanaarárábiyo? táígoni ínama kanaarárábiyo? karímá atóbamakainama
kanaarárábiyo? arááq ikamíníma kanaarárábiyo?” titata yemá páátí máeta íma
abarokáq umá timá ámikaae.
5 ítiraawana Îtuma áyámma kéitana karáqma yimónaima yeráwáqá
weganokanoqtábá yirunóbáqtábámá Îtuma arummá kéitana ayáán
ayákagurai-naqa timá ámikaiye: “ayáámma arúqtuwaao!” titana arúqtuwaitana
atóbagurena kanaaráqá uráiye.
6 uráitata Pérati-wayukama naaúpake yáubareta páátákáá Érôtini-wayukagaraqa
áíkuteta Îtumma arááq ikamínô-kataama tíq-tiq urááe.

waabámmá non agínaupaqa máqe-uraae.

7 ááqibo Îtuma wení iyápó-annagaraqa Kááriri-nokaayukaqa kéowata
waabámmá yetinaaépaqa wakááe.

8 Káárirribake Yúríabake Yérútáárebake Irumeábake Yótaa-nokoma meran-
ábápáké Tááyabake Tááíranapake taíbaq-wayukama irááe. máqte-qtataariq Îtuma
kéi-qtataaqa itéta yó-yo umá irááe.
9 waabámmá taíbaq áíkumaraawana non agínaupaqa titipáá uráitana Îtuma
iyápó-annayabama timá yímikaiye: “nópí-kááré yokaa-yokaa umátikaaro.” téna
miráinata waabámmá íma wemmá yatamínóe.
10 netuqyaa-kárí-wáyúkámá atóbamayikaraitata máqte kari kéyikai-kayukama
kutéta ánekukuqa ínéta urááe.
11 ááqibo kuti-áágómá yirunóbáq máeta Îtumma káoneta yáaqa karáipoata
marabí wenôpaqa kuméta aabarokáq tirááe: “emá Áánûqtuni áanikoma
máane.” tewana
12 áá yiwáágurena “pááti mááro!” titata wenáaiqtabama ítima-yiminewana
tiráiye.

Îtuma wení iyápó-annamma awaaméqá yááyaraiye.

13 ááqaanibo wemá anubaqá uténa yaímma-wayuka aúkáapikena wenôpaqa
irááe.
14 tiqtaupake kaayaq-wáyúkámá yááyarena tiráiye: “tiké mánoe. ké timá
tímênaq watáá-wataa aabarokáqá mó-tinoe.
15 kuti-áágómá waayúkati yirunóbáke kanaaráq waqtuwánóe.” téna
minnáyaba yááyaraiye.
16 yááyai-kayukati yíwîqa maaráuma wáiye. Tááímoni aúgen-awiqa ámikena
Pítaa téna yaráiye.
17 Yêmitiyaa Yóáane Yébereni áanikoratama yenákámá káqon-awiqa yímikena
Póáánêti yaráitana maan-áwíkóní áaimma wíyôn-aagon-araaqa miráuma
aráámáómá aúkáiye.
18 Áánaru ááyarena Píripi ááyarena Paatááromiyu ááyarena Mááqtiyu ááyarena
Tómááti ááyarena Yêmiti Áápiateni áanikoma ááyarena Tááqtiate ááyarena
Tááímoni kámáániyaba watáá-wataa tin-náqá ááyarena
19 Yúqtaati-Itikáárioti ááyaraitana wemá kutaruríq-í-náqá aúkáiye. yááyarena
20 Îtuma naaópaqa yauweré kóuraiye.

waayúkama Îtuqtabama kéteta “webó-áágómá máiye” tirááe.

kóuraitata waabámmá móragaraqa áíkutaawanaboana Îtuma iyápó-annagaraqa
aáwaqa kanaaráq ínaraamiye.
21 ínaraawata Îtuni noganéq-wáyúkámá itéta tirááe: “wemá aún-ááímmá
kéiye.” téta iréta áwîqme ínéta irááe.
22 Yérútáárebake aapinaa-káyúkámá tirááe: “wení aúnobaqa webó-áágómá
Tááqtaani aágoma máiye.” tirááwata tébakaqa tirááe: “kuti-áágóní aboágáráqá
wemá maqné-kútí-áágómá kéwaqtuwaiye.” tewata
23 Îtuma waayúkama yááyarena tiráiye: “náaraq umá webó-wámá we-
namáárîq kanaaráq kéwaqtuwaiyo?
24 ááqibo móra-marukoma yáíkaaqa umáqtuwainata tébákáq-tebakaq ááiqa íyana
mi-márúkóní waayúkama paá íma mánibo ánataginoe.
25 miráuma ááqibo keqnáámmá waayúka-annama yáíkaaqa umáqtuwainata
tébákáqá-tebakaq ááiqa íyana min-ánnámá paá íma mánobo ánataginoe.
26 keqnáámmá Tááqtaama wenamáárîq kéwaqtuwena wegáráq íma paá
maéna arááq-auma aurániye.

27 waayúkama imaamu-nákóní naaúpaqa wení oótamma moyámmá
mayánéna íma kanaaráq perániye. áqnáabaqa naakóní aboámá yáqtoqma
ánnáma ámîqtuwena moyámmá kanaaráq mayániye.
28 áraimma kétima-timune. taákaqa máráaro! máqtemma kúmiq-yataakoma
máqtemma kebó-yátáákómá máqten-awiqa yamá aráápain-aimma paábaq
maráinana atóbaginiye.
29 ááqibo waayúkama Áánûqtuni Aokaq-Áágótábámá áwîqa yamá
aráápainanama kí-kumiq-yaqtaaqa paábaq ímarainana íma atóbaginibo paá wániye.
min-nákóní negígómá paá wáinana máqte-kanaama aákaq yoqmá aónaniye.”
téna tiráiye.
30 ááqibo weqtábámá “kuti-áágómá arunóbáqá wáiye” aapinaa-káyúkámá
tiráápoana Îtuma mi-wáéqmá-ítái-áípí tiráiye.

Îtuni anóama ábâkoutaagaraqa

31 anóama ábâkoutaagaraqa iréta naa mátûpaqa máeta wemmá ááyaraae.
32 yááyaawata waayúkama yaayorupamá wenaukápáqá maraq máeta timá
ámikaae: “enanóama ábâkoutaagaraqa máápaq máeta kááyaae.” tewana
33 Îtuma tiráiye: “ketinó náawabiyo? ketíbâkoutaa náayubiyo?” téna
34 maraq máe-kayukama karáqma kéyimonena tiráiye: “aónaaro! ketinóma
ketibâkoutaagaraqa maa mááe. ááqibo
35 Áánûqtuni kaqtó kéina-nakoma wé ketíbâqa ketímanaaqa ketinóma miyé.”
téna tiráiye.

4

ayummá ubín-nákóní waéqma itaí-áímmá

1 aapinaammá non agínaupaqa móragaraqa timá yímitata ôriq umá
aaraukáqá yorupamá áíkutaawana wemá nópí-káárébí nopí ko máitata
waayúkama yorupamá agínaupaqa maraq máqe-uraae.
2 ááqibo Îtuma wení iyápó-annama netuqyaa-kátáámá timá yímikaiye.
waéqma itaí-áímmá taíganimma timá yímikena wení aapinaapí tiráiye:
3 “ítáaro! móra-nakoma ubín-nákómá ayummá iyaabítaaqa ínínapoana kóurena
4 ayummá iyaabítaaqa itana tébakaq-ayumma aapi kuqturáitata numagómá
yama narááe.
5 yaímma-ayumma óqta-marabi kuqturáitana pááqya-marama wáitanaboana
páátákáá utáitana
6 ááqibo ánûqa íma wáitana aabaúmá utáitana aayákaguraiye.
7 yaímma-ayumma námagaraan aúkaapi kuqturáitana námama ôriq uráitana
karaan aúkáapi titipáá umá wáenaboana ayummá aayákaguraitana arammá
íma itáiye.
8 tébakaq-ayumma íráqô-mararaqa kuqturáitana arammá ôriq umá itáiye.” téna
tiráiye:
9 “ááqibo aáqa wái-nakoma itaíno!”

nôraq umábi waéqma itaígómá

10 ááqibo wemá iyápó-annagaraqa yaímma-wayukagaraqa paá máeta Îtumma
wení íyápó-annama waéqma itaí-áíqtábá ítama aónaraae. ítama aónaawana
tiráiye:

11 “keráwáqá kenamáa Áánûqtuni márûqtabama waéqma itaí-áípí itánéqa itánóe. ááqibo tébakaq-wayukama paá-waayukama íma arútama itánóe. waéqma itaí-áípí íma kéitaawana
12 Áánûqtu yeqtábá mirá-tiraiye:
‘yemá yúrapike káonetamanibo yirunapó íkáonaae.
aónáíq-aonaiq kéeta íaonanoe.
itáíq-itaiq kéeta íma itánóe.
ááqibo yaákake íma itétama yirukógáráqá íma itáiyana íyakoma íma tágaginiye.
ítaiyakakaatati kúmiq-yataapikema kebó-yátáápíkékáráqá waeráné oné.
waekáiyakakaatati yetí kúmiq-yataaqa kebó-yátáákáráqá paábaq maréq atóbamayikanaa únnae.’ ”
téna tiráiye.

Îtuma ayummá ubín-nákóní aúpáq-wátáágón áaimma timá yímikaiye.

13 yemmá Îtuma ítama aónaraiye: “wágáábaq tiráuna waéqma itaí-áímmá íyaq kéitaao? ááqibo íma itéqa náaraq umáwaq máqtemma waéqma itaí-áímmá itánô? íma itéqa íma itánóe.” téna tiráiye: “maami waéqma itaí-áíkóní áaimma miráuma wáiye.
14 ayummá ubín-nákómá Áánûqtuni wátáama ayukáá iyaabítaa kéiye.
15 kéitana aakáá-káyúkámá Áánûqtuni wátáama kéitaawana ááqibo webó-wámá Tááqtaama numagóráá páátákáá yirunóbáké Áánûqtuni wátáama moyámmá kémayaiye.
16 ááqibo óqta-mararaa-kayukama Áánûqtuni wátáama itéta yirukaké yáqtoqma yimuqá maréta kéitaae.
17 kéiteta ááqibo kogonaagó umá máqe-ureta uwáyu matéta pááqya-kanaama kéyaqtoraawata waayúkama Áánûqtuni wátáayaba yíkamowatama pááátákáá Áánûqtuni wátáayabama yíbô kégaitata yinaaémma kéumayikaae.
18 tébakaq-wayukama náma-mararaa máeta Áánûqtuni wátáama kéiteta
19 ááqibo yópáq-yátááqtábámá maqné-yátááqtábámá yúyánámmá kéitaapoata óqtamma oótakaraqa kéyikaipoata kéqokeq-yaqtaaqa kéyikaipoata yirunóbáqá titipáá kéitana Áánûqtuni wátáama kááyakaitana arammá yirukaqá íma itáiye.
20 ááqibo káqo-kayukama íráqô-mararaa mááwana Áánûqtuni wátáama kéitaawana yirukaké yáqtokaawana íráqôn-aramma yirukaqá ôriq umá itáiye.” téna tiráiye.

iramá kúraqma táganiye.

21 móra-nakoma iramá kúraqma aúpáqá kémaraiyo? ímiye. abarokáqá kémaraitana kégaiye.
22 keqnáámmá máqtemma aúpáqá wái-qtataaqa abarokáqá aurániye. máqtemma kumayupí wái-qtataakaq ómmá kamá yupayo ínata aónanoe.
23 aáqa wáina-nakoma itaíno!” téna tiráiye:
24 “máqtemma itaígómá arupú umá ítáaro! náaraq umá-yataarabi améqa mimórá-yátááqá mayánóe. mú mikákáa umá mayánóe.
25 ááqibo móra-nakoma taíbaq-yataaqa wáinanama keqnáámmá taíbaqa mayániye. ááqibo móra-nakoma íma wáinanama ímaya inana wení kéqokeq-yataaqa káqo-wama mayániye.” téna tiráiye.

kéitorain-ayukoni waéqma itaí-áímmá

26 Îtu óq-aimma tiráiye: “Áánûqtuma kawáá kéi-maruqa nóikaa-maruraq wáiyo?
maaráuma wáiye. ááqibo móra-nakoma ayummá yópáqá iyaabítaaqa uréna
ayúkóní óq-mayaima íkemayaiye.
27 nokáámma wagurréna wágááma itó-uma uréire kéena ayummá paá
kéitorena anómma kéumitana maan-nákómá íma ítaraiye. náaraq umá pááq
kéiyo?
28 maragómá wenamáárîq áwáqnaa itana karaa-qtatááqá kéitorena
arammá kéiyena émma áqnáabaqa árûma kéutena anaaékaqa anómma aurániye.
áqnáabaqa pááqyamma kéutena mú mikáq kéuyena anómma múkáurena arámma
kéiyaiye.
29 naí-kánáámá arammá ábuma kamágitana kégaraiye.” téna tiráiye.

pááqyan-ayukoni waéqma itaí-áímmá

30 óq-aimma tiráiye: “Áánûqtuma kawáá kéi-maruqa nóikaa-maruqa wáiyo?
minnáyaba waéqma itaí-áímmá nóine ténúnô?
31 maará kéiye. pááqyan-ayumma marabí ukáitana
32 anaaékaqa anómma yaaráá umá itoráinata anón-amama yáinata numamá
iréta ánáamma amaraqá kéoe. Áánûqtuma kawáá kéi-maruqa miráráá kéena
wenôpaqa mirá kéiye.”
33 téna wemá abarokáq timá yímikena maami waéqma itaí-áímmá taíbaqa
timá yímikaitata ááqibo waayúkama ítáawanama wemá timá yímikaiye.
34 ááqibo paá waéqma itaí-áípí timá yímikena ááqibo káqoyu yiyuwéna wení
iyápó-annagaraqa máápaq-urena waéqma itaí-áíkóní áaimma abarokáq timá
yímikaiye.

Îtuma timá ámitana uwáágoma ánataraiye.

35 aabaúmá karáákáq kúmitana Îtuma tiráiye: “meran-ábápáq-ágínáúpáqá
kó-onataae!” titata
36 yaayorupamá paá máqe-uraawata waabáqtábá naaúpaqa kóoro timátuweta
iyápó-annagaraq Îtugaraqa nópí-káárébí péketa wekáráq awîqmeta kóuraae.
káqomma óq-nopi-kaarema yeráwáqtê urááe. kégowana
37 yaugikómá anón-uwaama kéyoraitana karááqtoqa ôriq umá kéitana
káárenobaqa nokómá ôriq umá ya kéogiraitana ááqibo
38 Îtuma nópí-kárégóní ayárepaqa kunúraqa aú waguráitata awáutureta tirááe:
“tiráátinako, képuyunataama arummá íyaq kéiyo?” tewana
39 itó-urena nokóqtábámá tiráiye: “paá mááo!” titana uwáágoma ánatagena
paá yaákare wáqe-uraiye. wáqe-uraitana
40 Îtuma tiráiye: “nôraq itanáq táaqa karáiyo? nôraq itaráq tirunóbáqá
íkéitaao? íyaq tágaguraiyo?” titana
41 yáaqa paá kégaitata tirááe: “maan-nákómá náawabiyo? wemá timá
yímikaitata uwáágoma nokógáráq kaqtó urááye.” téta tirááe.

5

Îtuma kuti-áágómmá waqtukéna waagómmá atóbamakaraiye.

1 nokaayúkóní meran-ábápáq-ágínáúpáqá iréta Kerátínêti-marukaqa irááe.
2 irááwana Îtuma nópí-káárébíké yáubaraitana móra-nakoma máátíq-máatiq-
murianobake yáubarena min-nákómá kuti-áágógáráqá máqe-urena aíboqnaaboqa
uréna
3 máátíq-máatipaqa kéwaitata waayúkama kanaaráqá ánnáma íkégutomiye.

4 ááqibo waayúkama akoqnáá-annagaraqa kútówana wemá paá yarákéna
máqten-annama wemá akoqnáá mú mikákáámmá máqe-urena máqte-kayukama
wemá imaamumá mú mikákáámmá máqe-uraitata waayúkama wemmá íma
kanaaráqá yáqtoqma áyabaa kéomiye.
5 wágááraqa nokáákaraqa wemá anubaqá muríánóbáqá uréire kéena wááqa
kéyena óqtanapo wenamáárîq kégaraiye.
6 ááqibo wemá ayáqtáákake Îtumma káonena kabe-kabe umá uréna
araayukaqá yó peréna
7 akoqnáá-aagaraqa tiráiye: "Îtuo, emá Áánûqtuni áanikoma máane. Áánûqtu
wemá mú mikákáá utái-manikoma máiye. kemmá nôna umátikainono? ketí
anónnáma ítimiyo! ítikamuwo!"
8 miráuma kétitana Îtuma tiráiye: "kuti-áágô, wenaúnobake yáubaao!
9 enáwîqa náawabiyo?" titana "netuqyaa máunaboataa ketíwîqa
Waabámáunatae." téna
10 tiráiye: "maakáqá mánataa máunatae. káqo-marabaqa kóiyaba íkétikaitaae
ítaa timátikao!" titana
11 taíbaq-poma anuraqá kénaawana
12 wemá tiráiye: "timá tíminataa mi-pógóní íyaqnobaqa pékonunatae." titana
13 Îtuma tiráiye: "pékoro!" titata yáubareta pógoni íyaqnobaqa pékaawata máqte-
pogoma tiyáápa-wayuka áíyayaa-poma (2,000-poma) aítabaqa péketa nopí péketa
pukurááe. pukurááwata
14 pórawaqti yiboámá kaba-kabe umá kóureta máqte-kayukama timá
yímikaawata waayúkama aón irááe.
15 Îtunopaqa irááwana kuti-áágómá naayóbáqá wepí máqe-urai-nakoma
unáákáqtôgaraqa maraq máqe-uraitana aákoma kanaaráqá uráitata káonaawana
yemá yáaqa kégaiye.
16 ko aónatuweta ye-káyúkámá kuti-áágógáráq-nákóqtábámá pógoqtabama
timá yímikaawata
17 Îtumma timá ámikaae: "ketáái timáápake kóaao!" tewana
18 Îtuma nópí-káárébí kéberaitata kuti-áágógáráq máqe-urai-nakoma tiráiye:
"etê kóonaare." titana
19 Îtu tiráiye: "ímiye. enamáápaqa ení waayúkagaraqa yauweré kóaao!
uyátárai-nakoma emmá umákai-qtataaqtaba timá yímiyo! wemá íráqôniq
úmákaitaba timá yímiyo!" titana
20 kóurena tiyááka-naa-marupaqa uréire uréna Îtu nôrabi umákaiqtabama timá
yímikaitana máqtemma ítaraawana yáaqa karáiye.

pukuráin-inaaruma awáutumakarena aaragóní naae-kárímá atóbamakaraiye.

21 ááqibo Îtuma móragaraqa meran-ábápáq-ágínáúpáqá iráitata waayúkama
yaayorupamá nokaayúkóní agínaupaqa wenôpaqa áíkutaae.
22 áíkutaawana móra-nakoma Yááírati aapinaan-náápáké anó-naqa iréna
Îtumma káonenama arupi yauwaguréna
23 tiráiye: "ketiyáámûkoma képukiye. emá ayáánapo ánêkukuqa inanamá
érákainana atóbena paá mániye. miráuma yínónô?" titana
24 wegáráqá kóuraiye. waayúkama ôriq umá yayorupamá wenanaaépaqa
wakéta wekáqá áíkutaawana
25 móra-inikoma naaegárímá títaupake kaayaq-kárítímáátíráqá ákaraitana

26 netuqyaa-tótáá-wáyúkámá óqtamma áwáqnaa íyábá yímimanibo karímá
íma érákaitana paá mayáíq-mayaiq umá kémayaitanaboana wení óqtamma
ánataguraiye.
27 ááqibo wemá Îtuqtabama ítárena yaayoruparáá-kayukagaraqa ya máena
aúyánánóbáqá ítaraiye:
28 “Îtuni unáákáqtômma ánêkukuqa onanamá ketí karímá étikaniye.” téna
wení unáákáqtômma ánêkukuqa uráitana
29 naaegómá páátákáá káqnáguraitana wenaúnobaqa wení karímá
atóbaguraiye téna ítaraiye.
30 Îtuni imaamugómá kóuraitana ítarena tiráiye: “náawa ketí unáákáqtôraqa
ánêkukuqa uráiyo?” titata
31 wení iyápó-anna-wayukama tirááe: “yaayorupamá áíkutaawa yimónarema
nôraq itaa tirááno? ‘náawa ánêkukuqa uráiyo?’ ” tewana
32 Îtuma paá abáá-urena ánékukuq-nakoma aónane ínana
33 aaragómá karímá atóbamakaraitana ítáimma karáitana aqtete kéena aúbáq
arupi yauwaguréna máqte-qtaqtaaqa Îtumma timá ámikaitana Îtu tiráiye:
34 “ketiyáámûko, ení áyaqa timí-yátáákómá arunóbáqá ítaraanaboana ení
karímá érakaraiye. kanaaráqá kóaao! ení karímá ánatagiye.”
35 kétitata waayúkama Yááíratini naaópake iréta timá ámikaae:
“enayáámûkoma pukuráiye. aúba-naqtaba ibáqyuwaao téq timá ámiyo.” tewana
36 Îtuma yetí watáama ibáqyukena tiráiye: “áaqa ígáino! áyako tágagino!
arummá amíno!”
37 téna tébakaq-wayukayabama tiráiye: “máaro! tinaaépaqa íma yeró!” titata
Pítaa Yêmitigaraqa Yóáanegaraqa wenanaaépaqa kóuraae.
38 kóureta aapinaa-nááópáke anó-nakoni naaópaqa irááwata waayúkama
wááqa kéowana aónaraitata anókaqa ibiqá kéyaraae.
39 naaúpaqa pékena tiráiye: “nôraq owata wááqa kéyoo? nôraq owata ibiqá
yáráánabiyo? iyápóma íma pukuréna paá aú waguráiye.” titata
40 waayúkama kaaqaari kétene téta wíraama urááwana tiráiye: “máápaqa
yáubaaro!” téna iyápógoni aboágáráqá anóagaraqa Pítaagaraqa Yêmitigaraqa
Yóáanegaraqa inaarúgómá wayákáa uréta
41 wení ayáákaqa yáqtokena tiráiye: “tarítá kúmi!” maa-kátáágóní áaimma
miráuma kétiye: “inaarúgô, ké kétupo itóaao!”
42 titana itó-urena uréire uráiye. anómma aúkurainaboana (12-karitimaatima)
uréire uráitata waayúkama páátákáá yáaqa ôriq umá karáitata
43 Îtu akoqnáá umá tiráiye: “waayúkama ítima-yimero.” téna timá yímikaiye:
“maan-ínáárúmá aáwaqa amiyo!” téna tiráiye.

6

Náátárêtibaqa waayúkama Îtuqtabama yinaaéma umákaraae.

1 mikáké kóurena wenamáápaqa iráitata wení iyápó-annae wenanaaé
wakááe.
2 ááqibo Tabaatiráqá aapinaan-náúpáqá wemá aapinaammá kétima-
yimitata netuqyaa-káyúkámá ítáawana yáaqa kaitata tirááe: “maan-nákómá
náakakenaq maan-áápínáámmá matáiyo? nóikaan-itaigoma ámitanaq matáiyo?
náaraq umáwaq anón-awaameqa wenayáánapo kémaiyaiyo?

3 wemá káámûqtaa-naqiye. Máríaani áanikoe. wenábâkon áwîqa Yêmiti
Yóteti Yúqtaati Tááímonigaraq wáiye. wenáukoyaama ketáágáráqá kémaae.” téta
weqtábámá áá awááguraawana
4 Îtuma tiráiye: “Áánûqtuni watáá-wataa-nakon áwîqa máqte-mapaqa anómma
uwíniye. ááqibo wenamáápaqa wení wáátigogaraqa wenánnágáráq kíkaqa
anómma íma kéuwiye.”
5 téna mikáqá wemá anón-awaameqa kanaaráqá íma maténa ááqibo pááqya-
kari-wayukama ánêkukena yetí karímá atóbamayikaiye.
6 ááqibo waayúkati yíyako íma tágaguraawana yeráwáqá irummá íma
ítáraapoana Îtuma karáitaiye.

Îtuma wení iyápó-anna-wayukama timáyíkáitata kóuraae.

anaaékaq káqo-kaqo-marupaqa aapinaammá ko kétima-yimiye.
7 wení iyápó-annama títaupake kaayaqá yááyaraitata kaaya-kaaya umá
kówana timáyíkaraiye. kuti-áágómmá kanaaráqá waqtuwaígáae téna imaa-
mumá yímikena
8 tiráiye: “koéqa taíbaq ímáyáaro! paá yáumma mamé kóoro! kamááma
unáámmá óqtamma íma mayéra paá kóoro!
9 maqné-áítáúq-ánáámá kanaaráq éra ááqibo kímora kúberai-unaakoqtoma
kúberaaro!” téna
10 timá yímikaiye: “móra-naupaqa peréqa mi-márúkáqá maéq mi-nááúpáqá
wáero.
11 ááqibo móra-marukaqa waayúkama íma agoyáá umátiketa keráwáqtí
wátáama íma itétama mi-márágóní kaítôgomma títaupike ayúmóro.
ayúqtuwaiyanama yetí negi-yáqtááqá paá wániye.”
12 titata kóureta abarokáqá tirááe: “waayúkao, keráwáqtí kebó-yátáápíké
waérááro!” téta
13 taíbaq-kuti-aagoma waqtukéta netuqyaa-kárí-wáyúkáma matawékaraqa
péketa atóbamayikaraae.

Yóáane nommá peraí-nákómá náarabi umá pukáimiye.

14 maannááyaba Érôti anómma yabíkái-nakoma ítaraiye. Îtuni áwîqa anómma
utáitana ítaraiye. yaímma-wayukama tirááe: “Yóáane nommá peraí-nákómá
pukuráipike itó-urena imaamugárágá kéiye.” tewata
15 yaímma-wayukama tirááe: “Íráíyamiye.” tewata tébakaqa tirááe: “naayó-
kátáá-wátáá-nákáánákómá wemá watáá-wataa-naqa máiye.” tewana
16 Érôti ítarena tiráiye: “Yóáanema kemá aqnómmá arákáunana wemá ke-
qnáámmá itó-uraiye.”
17 téna aáqa ítarena aanibo wemá wení waayúkama Yóáaneqtabama
naayóbáqá timáyímikaitata uréta Yóáanemma yáqtoqma kaarabútibi ánnáma
kútaane. miráipoana Yóáane kaarabúti matáiye. Érôtini ábâkoma Píripini
ánáakoma Erótiati Érôti yabitimá moyámmá matáitana minnáyaba
18 Yóáane naayóbáqá tiráiye: “enábâkoni ánáakoma yabitimá mayáánabo!
ímayaao!”
19 miráipoana Erótiatini áyámma itana Yóáanema ikámma puínéna kéiye.
ááqibo íma kanaaráqá ikamíniye.
20 Érôti Yóáaneqtabama áaqa kégaitana Yóáaneni kateko-ááítábámá ítaraitana
aokaq-náré téna ítaraipoana Érôti kawáá umákaraiye. Yóáaneni watáa ítaraimma
áaqa kégaitana amukaráq maqmá kéitaiye.

21 mi táoqa Érôti wení marákárai-kanaayaqa óniqa kauténa wení maqné-
wáyúkáyábámá mú mikáq anó-kayukayabama Kááriribake anó-kayukayabama
kaumá yímikaitana
22 Erótiatini ayáámûkoma imá yamáyíkaitana Érôti amuqá marakéna tiráiye:
23 “emá akáinaama ítama timónaao! ítama timónenaqa aménúne. kemá
yabíkáuna-yataaqtaba tínaqa aúkáapike aráqma mórabaq aménúne.” téna tiráiye:
“máqtemma ítama timónenai-yataaqa aménúne.” titana
24 wemá yáubarena anóama ítama aónaraiye: “nóiqtabawaq timiyó ténúnô?”
titana anóama yauwéqma tiráiye: “Yóáane nommá peraí-nákóní aqnóné.”
titana
25 ayáámûkoma páátákáá kóéna Érôti máipaqa iréna ítama aónena tiráiye:
“Yóáane nommá peraí-nákóní aqnómmá táápepi timíyábá kétikaiye.” titana
26 Érôti arummá ôriq umá kéitana ááqibo namuq-wáyúkátí yúbáq wenáama
tiráinapoana íma kaaqaarí téna
27 páátákáá wení kawáá-náqá timá ámikaiye: “aqnómmá ko mamé iyo!” téna
timákáitana kóurena kaarabútibike aqnómmá ko aráqmena
28 táápepi mamé iréna inaarúgómmá má ámikaitana inaarúgómá anóamma
ámikaiye.
29 miráitata Yóáaneni iyápó-annama ítátuweta iréta arááq-auma ya matéta
máátiq-máatiq-muriapi mó-uqtamakaraae. miráuma Érôti aákaqa makéna
Îtuqtabama tiráiye: “Yóáane pukáipike itó-uraiye.” téna tiráiye.

Îtuma taíbaq-wayukama aáwaqa yímitata narááe.

30 Îtuni iyápó-annama wenôpaqa yauweréta máqteniq aráátababi máqten-
aimma timá yímikaataba timá ámikaae.
31 ááqibo taíbaq-wayukama kéyewata Îtuma wení iyápó-annagaraqa aáwaqa
íma kanaaráq naráámiye. íma narááwana Îtuma iyápó-annama timá yímikaiye:
“kenamáataa káqopaqa ayáqtáákaqa ónúnatae. keráwáqá aagaq-naagáq téq
mikáq aagaínoe.” titata
32 nópí-káárébi yenamáa Îtugaraq kaqmáápaqa kóuraae.
33 ááqibo kéowata taíbaq-wayukama yimónareta yeqtábámá ítareta máqte-
marupake marabí yó-yo umá yetí áqnáabaqa kaqmáápaqa irááe.
34 Îtuma nópí-káárébíké marabí kukénama netuqyaa-wáábámmá kéyimonena
arummá umayíkaraiye. yetí yabi-í-náqá íma máitata tipi-típiraa umá mááwana
miráuma yimónarena netuqyaan-áápínáámmá kétima-yimiye.
35 aaqá ékitata wení iyápó-annama iréta tirááe: “aaqá kéekibo
kaqmáápapoana
36 emá timá yíminata kó éta aáwaqa naa márûpake ko meyámmá máyáaro.”
téta tewana
37 Îtu tiráiye: “keráwáqá aáwaqa yímero!” titata yemá ítama aónaraae: “nóinapi
aáwaqa meyámmá mayánúnataabiyo? kaayaq-tíyááká-wáyúká aíyayaan-
oqtakoma (200-kína) íumaataraiye.” tewana
38 Îtuma tiráiye: “yammá nôraq umá wáiyo? ko aónaaro!” titata aónatuweta
timá ámikaae: “morá-tiyaapaq-yamma kaayaq-nóyáákáráqá wááe.”
39 tewana Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “máqte-kayukama
áápêpaakaqa maraq máero téra timá yímero!” titata

40 araamá máqe-uraae. yaímma-wayukama tiyááka-wayuka áíyayaakaraqa (100)
maraq mááwata yaímma-wayukama kaayaq-áíyáyáákáráqá tiyáákagaraqa (50)
máqe-uraae.
41 mááwana Îtuma móra-tiyaapaq-yakaraq kaayaq-nóyáákáráqá maténa
wíyôkaqa karáqma káonena amuqá makéna nunamupí "tíkáiye" tiráiye. tiréna
yammá kíqtíraaq umá wení iyápó-annama yímikaitata yemá waayúkama
yímikaae. kéqnáámmá kaayaq-nóyááqá yáíkaaq umá yímikaiye.
42 yakaráq noyáákaraq yímikaitata máqte-kayukama nátuweta yímûqa yaitata
43 wení iyápó-annama yuqáan-aqto-atoma aíqma aíqturaawata títaupake
kaayaq-únámmá ógiqma aíqturaae.
44 yagaroqtamá naa-káyúkámá títaupake kaayaq-wáyúkámá naikamá
tiyááka áíyayaa-kayukama narááe (5,000).

Îtuma non ánanaakaqa náuraiye.

45 natúwáawana Îtuma páátákáá wení iyápó-annama timá yímikaiye: "nópí-
káárébí Beqtáirapaqa meran-ábápáq-ágínáúpáqá áqnáabaqa kóoro! kemá
anaaékaqa yénúne." téna waabá-káyúkámá timá yímikaiye: "kóoro!" téna
tiráiye.
46 timátuwena anuraqá nunamummá mú tiráiye.
47 enáinobaqa iyápó-anna-wayukama nópí-káárébí nokaayúkóní aúkáapimma
mááwana Îtuma wenamáa iyuwéna marabí máqe-uraiye.
48 uwáágoma ôriq umá kéyoraitata wení iyápó-annama nópí-káárébí íma
kanaaráq kéowana Îtuma yimónarena nokáá-nokaamma non ánanaakaqa
yeqtôpaqa kéyena yátamakitata káonaawana
49-50 yáaqa kégaitata ikatîqa kéeta yúyánánóbáqá "waátáe!" tirááe. yurááwana
Îtuma páátákáá tiráiye: "ké kéyune. táaqa ígáino!" téna
51 nópí-káárébí yetê pékaitana uwáágoma yoqmá ánataguraiye. iyápó-annama
yáaqa ôriq umákaitata yúyánákó taítawaa kéiye.
52 yakaq awaaméqá in-ááímmá íkéitaawana yetí yáakoma ummaamá ôriq
uráiye.

Îtuma Kénnétáaretibaqa karímá atóbamayikaraiye.

53 nokaayúkóní meran-ábápáq-ágínáúpáqá iréta mararáqá Kénnétáaretibaqa
yáá amakéta nópí-káárémá ánnáraqa kútaae.
54 nópi-káárébíké yáubaraawata waayúkama páátákáá Îtumma káoneta ítaraae.
55 ítareta máqte-marukaqa uréta karí-wáyukámá kúkutaaraqa maréta maméta
Îtu máipaqa irááe.
56 máqte-mapaqa Îtuma uréire uráipaqa naa-márûkaqa yópáqá máqtepaqa
waayúkama yetí karí-wáyúkámá meyámmá kémayai-marukaqa mamé iréta
egaa aéta tirááe: "ayúwénata ení wáqtôraqa karí-wáyúkámá ánekuyoro!" tewata
máqtemma ánêkuyowana yetí karímá éqyíkaitata atóbaguraae.

7

aítaubikoni aapinaammá

1 Pérati-wayukama yaímma aamá aúmakaan-aimma ítaraa-kayukagaraq
Yérútáárebake iréta Îtunopaqa ááíkutaae.
2 yaímma Îtuni iyápó-annama iyáámma íma tete éta aáwaqa kénaawata
yimónaraae.

3 ááqibo Pérati-wayukagaraqa máqtemma Ítíráaeo-wayukagaraqa yetí
yítaubikoma timáyímikaawata iyáámma íma kateko umá tete étama aáwaqa
ínewaomiye.
4 keqnáámmá aáwaqa meyámmá matéta íma tete étama ínewaomiye.
yítaubikoma taíbaq aammá aúkai-kataama yímikaawata yemá mirá kéoe. táápeqa
tete íyábá nawimmá tete íyábá taawemá tete íyábá kéqokeq-yaqtaaqa tete
íyábá miráuma tete kéoe.
5 miráitata Pérati-wayukama aamá aúmatan-aimma yiráati-kayukagaraqa
Îtumma ítama aónaraae: “nôraq itata ení iyápó-annama ketáái-títaubikoni aamá
íkeiteta iyáá-paigaraqa kénaao?” tewana Îtu yauwéqma tiráiye:
6 “Áítáíya keráwáqtábámá áraimma tiráitaq kaaqaari-wáyúkámá mááe.
naayóbáqá wemá miráuma agatáiye.
Áánûqtu kétiye.
‘maa-káyúkámá paá yóyaukake tíwîqa múte kéyauyoe.
yetí yirummá ketôpaqa íma kémaraae.
7 aamá aúmatan-aimma waayúkama ye túyánápíké kétiraatewaq yeráwáqá
Áánûqtuni aamá aúmatan-aikaa kéitaae.
miráipoana ketíwîqa múte yawíyawaigoma yíwáqnaa kanaaráq íiniye.”
téna agatáitata
8 Îtuma tiráiye: “keráwáqá Áánûqtuni aammá aúkai-qtataaqa keráwáqtí
tinaaépaqa yuwéq wáátigoni maníqá paá yáqtoqme kéoe.” téna tiráiye:
9 “keráwáqtí maníkóní watáama yáqtoqme kéeta Áánûqtuni watáama yuwéta
íkeitaae.
10 naayóbáqá Móteti tiraíye. ‘enabommá enanókaraqa kaayoné umá yíwîqa
múte yauyuwo! kaqtó umá yabíqyikaao! ááqibo móra-nakoma wenaboqtábámá
wenanóqtabama tái-aimma tínanama arááqa ikamínana puíniye.’ tiráitaq
11 ááqibo keráwáqá kétee. ‘móra-nakoma wenaboqtábábi wenanóaqtabama
timá-yimena ‘kemá íma kanaaráq timénúne. timúna-yataaqa tíwaqnaa-yaqtaaqa
kóbaanie. Íbaru-aipi kóbaani wenáaimma mirá wáiye Áánûqtunnae.’ mirá ténama
12 aboámmá íma yíwáqnaa íniye.
13 keráwáqá Áánûqtuni watáama kéyuweq keráwáqtí aamá aúmakaan-aikaraq
kéyuwaae. maami wái-qtátáárîqa taíbaqa kéoe.” téna tiráiye.

waayúkama táíq umá aamá kárate-qtataaqa

14 Îtuma waabámmá wenôpaqa yááyarena timá yímikena tiráiye: “ítáaro!
15 máqte-qtaaqa arunóbáqá koínama íma kanaaráq táíq éna ááqibo arunóbáké
yáubatuwena yáwína-yataakoma minnáma táíq kéiye.
16 taáqa wáinaaqa ítáaro!” tiréna
17 waabá-káyúkáyôpake kóurena naaúpaqa pékaitata wení iyápó-annama ítama
aónaraae: “maa-kátáágón áaimma nóinabiyo?” tewana yauwéqma tiráiye:
18 “tébakaq íma ítáane umá íyaq keráwáqá ítaraao?
19 ááqibo máqtemma kégumibo paá áyapi kégumena miráipoana ayábopike
kéyutugiye.” miráuma Îtuma tiráiye: “máqtemma naí-yáqtáááqá kanaaráq nánoe.”
20 móragaraqa tiráiye: “arunóbáké yáubagurai-qtataaqa waayúkama táíq umá
kéyiraatiye.
21 aúpáq arunóbáké tái-auyanamma iténa kebó-yátáákárîq kéena moyámmá
kémayena waayúkama kéikamena

22 aaramá moyámmá yabitimmá kémayena aúrananna káena taíbaq-kumiq-
yaqtaaqa wáitana kaaqaari kétena negígómá kéena kéwakarena áwîqa yama
aráápena táí-weganokanoqa kéen
23 maami-kútí-yátáákómá waayúkagoni arunóbáké kéyaubena waayúkama
táíq umá káraatiye.” téna tiráiye.

aaragóní arupi itaígómá

24 Îtuma kóurena Tááya-marukaqa iréna móra-naupaqa pékena wemá máitata
yemá aónaiyaba íkákaiye. ááqibo aúpáqá íma kanaaráq máqe-uraiye.
25 móra-inikoni ayáámûkoma kuti-áágógáráqá máitana min anóama
Îtuqtabama ítarena páátákáá wenôpaqa iréna Îtuni aítaupi aípaq aguráiye.
26 min-íníkómá íma naaóq-inimibo wemá Pinítia Tírîabake iréna mibáqá we-
nanóama marákáraitana mibáké iréna Îtuqtabama egaa aráiye: “ketiyáámûkoni
arupiké kuti-áágómá waqtuwaao!” titana Îtuma tiráiye:
27 “ááqibo áqnáabaqa naaópaq-iyapogotaa aáwaqa yímiketae. iyápógoni aáwaqa
mamá iyákómá amíyábá minnáma íma íráqô-qtataaqiye.” téna tiráiye min-
íníkómá tiráiye:
28 “téna. ááqibo iyán áráaqa yaare-aménáápáqá maéta iyápógoni aáwaqa
araaqtáma ábûpuma kénaae.” titana
29 Îtuma tiráiye: “kateko-áímmá tiráánaboana kuti-áágómá enayáámûkoni
arupiké yáubagina ení naaópaqa kóaao!” titana
30 wení naaópaqa kóurena ayáámûkoma aónaraitana wemá waí-yáárérâqá
kanaaráq máitana kuti-áágómá arupiké yáubama ánatama kóuraiye.

Îtuma aíbôq-nakoma atóbamakaraiye.

31 Îtuma Tááya-marupake Tááíranabaqa kóurena Tááíranabake Kááriri-
nokaayukaqa iréna Tekááporitipake tiyááka-marupakene iráiye.
32 iráitata tébakaq-wayukama aíbôq-naqa awíqme Îtunopaqa irááwana wemá
aamá íkéitena íma arupú umá kétitata egaamá arááe: “ayáánapo ánêkuinanama
atóbamakaniye.” tewana
33 Îtuma wegáráqá waabápíké áwîqme kóurena ayáán-amama min-aíbóq-
nákóní áararapi makéna wiráátima wikéna amáábîraq ánêkukena
34 wiyôkaqa aónarena karagíkáráqá yumákáraiye: “yarótáyakaao!” wemá
Áárámê-aipike tiréna “íbaqta” tiráiye. min-áíkón áaimma aáqa yarótáyakao.
35 tiráitana páátákáá min-nákóní áararamma yarótáguraitana óyauqa oyaaq
uráitana wemá aamá kanaaráq kétiye.
36 miráitana Îtuma akoqnáá umá timá yímikaiye: “atóbamakaiqtabama ítima-
yimero!” titata máqtemma abarokáqá anókaqa timá yímikaiye. timá yímikaitata
37 máqte-kayukama ítáawanama yáaqa karáiye. yáaqa ôriq umá karáitata tirááe:
“wemá máqte-qtataaqa katekoîq kéiye. aíbôqnaaboq-nakoma timá ámikaitana
aamá kéitena kanaaráq kétiye.” téta tirááe.

8

Îtuma móragaraqa taíbaq-wayukama aáwaqa yímikaitata narááe.

1 pááqyamma anaaékaqa káqomma waabámmá anómma áíkutaae. áíkutaawana
yetí aáwaqa ánataguraitana Îtuma wení iyápó-annama yááyarena tiráiye:
2 “maa-káyúkáyábámá tirummá kéumayikaunaboata ketê kaumo-yúpáámá
máqe-ureta aáwaqa íkénaawaqa

3 kemá timá yíménatama naaópaqa! kóétama ayáqtáákaqa kéyepoaqa aáwaqa
íma yíménatama yúnááímmá ínóe.” titata
4 wení iyápó-annama tirááe: “kááyûq-mapaqibo taíbaq waqmé o-káyúkámá
náakakena miráuma-aawaqa taíbaq mamá yiménúnataabiyo?” tewana
5 Îtu tiráiye: “ení yammá nôraq-umabiyo?” titata “abapaké kaayaré.” téta
yauwéqma
6 tewana Îtuma “maraq máaro!” timá yímituwena mi-qtámmá abapaké
kaayaqá maténa nunamupí Áánûqtuqtabama amuqá makéna “tíkáiye” tiréna
kíqtíraaqa uréna wení iyápó-annama yímikaitata waabámmá yímikaae.
7 keqnáámmá noyááqa yakaráqá maténa nunamupí “tíkáiye” tiréna iyápó-
annama yímikena timá yímikaiye: “yímero!” titata yímikaae. yímikaawata
8 máqtemma nátúwáawana yímûqa yaráiye. taíbaq-wayukama títaupake
kaayaq-wáyúká-áíyáyáámmá (4,000) nátúwáawata
9 iyápó-annama ábûpuma araaqtáma abapaké kaayaq-únápí aíqturaawana
Îtuma timá yímikaiye: “naaópaqa kóoro!”
10 timátuwena nópí-káárébí iyápó-annagaraqa péketa Táámánûtaa-marupaqa
kóuraae.

Pérati-wayukama awaaméq-yátááqtábá ítama aónaraae.

11 tébakaqa Pérati-wayukama utéta aagaren áimma kéteta ítama aóna-aona
urááe: “wíyôkakena-awaameqa tiráátiyo!” tewana
12 Îtuma karagíqa kéyena tiráiye: “nôraq itata íbêq-wayukama aati-aatimá
‘awaaméqá timiyo!’ kéteo? ké kétune awaaméqá íma yiráátéq íyimenune.” téna
13 yeqtôpake yiyuwé kóurena nópí-káárébí móragaraqa pékena yanaapáq
agínááúpáqá kóuraiye.

Pérati-wayukagaraq Érôtini yammá itoraí-yáqtááqá

14-15 Îtuni iyápó-annama aáwaqa yiwikáqtuweta yewana kímora-yamma nópí-
káárébí wáqe-uraitana Îtu tiráiye: “keráwáqá Pérati-waayukati yammá itoraí-
yátáákáraq Érôtini yammá itoraí-yáqtááqtábámá aónama kawáá oro!” titata
16 minnáyaba watáá-wataa yé-íyáá tirááe: “nôraq itanáq mirá kétiyo? yammá
íma wáitana mirá kétiye.” tewana Îtu yetí watáayabama ítarena
17 tiráiye: “nôraq itaráq yammá íma wáiqtabama watáá-wataa kéteo? íyaq
ítaraao? póraanabono? aíbôqnaaboq kéoo?
18 túramma wáimma íyaq káonaao? táararamma wáimma íyaq kéitaao? íyaq
taákaqa makááo?
19 kemá móra-tiyaapaq-yamma taíbaq-waayukama kíqtí-giti umáyíkaraupo
nôraq umá unáápímmá tébakaq aqtó-ááwáqá aíturaao?” titata “títaupake
kaayaré.” téta yauwéqma tirááe:
20 “ááqibo abapaké kaayaq-yámmá kíqtí-giti umáyíkaraunata nôraq umá
unáápí abûpuma aíqturaao?” titata “títaupake kaayaré.” téta yauwéqma tirááe.
tewana
21 Îtuma ítama yimónaraiye: “paá íyaq arútama ítaraanabiyo?” téna tiráiye.

Îtuma aúramma karopágurai-nakoma Béqtáirabaqa atóbamakaiye.

22 Béqtáirabaqa irááwata mikáqá tébakaq-wayukama aúramma karopágurai-
nakoma áwîqme Îtunopaqa iréta egaa arááe: “emá ánekuinanama atóbamakaniye.”
téwana

23 Îtuma ayáákaqa yáqtoqma yabitimá márûpake áwîqme kóurena aúrapi
wiráátima wiqmakéna ayáánapo ánêkukena ítama aónaraiye: “ára káonaano?”
titana
24 min-nákómá káonena tiráiye: “kemá waayúkama yaaráá umá uréire
kéowaq káonaune.” titana
25 Îtuma móragaraqa aúrakaqa ayáámma makáitana íbêqa min-nákómá ako-
qnáá umá aónaraitana aúramma atóbamakarainana máqte-qtataaqa káonaitama
26 Îtuma timá ámikaiye: “ení naaópaqa kóé! mi-márúpáké yéna márûpaqa
móragaraqa íma yauweré iyo!” téna tiráiye.

Pítaa Îtuni áaimma abaroką́q kétiye.

27 ááqibo Îtuma wení iyápó-annagaraqa Tétáríá Píripai-marupaqa kégoweta
Îtuma ítama yimónaraiye: “timá tíméro! waayúkama keqtábámá nóinae kéteo!
náawabuno?” titata yauwéqma tirááe:
28 “yaímma kétee emá Yóáane nommá pérakarai-nakoe kétewata yaímma emá
Iráíya máane téta kétee. tébakaqa emá Áánûqtuni watáá-wataa-nakomone kétee.”
tewana Îtuma ítama yimónaraiye:
29 “keráwáqá nóine kéteo? náawabuno?” titana Pítaa yauwéqma tiráiye: “emá
Áánûqtuni aúyánámmá Metáíya máane.” titana
30 Îtu timá yímikaiye: “keqtábámá waayúkama ítima-yimero!” téna tiráiye.

Îtuma wemá aíqa íyábágáráq wemá puínîtabagaraq timá yímikaiye.

31 Îtuma mirá-timatuwena wení iyápó-annama miráuma kéyiraatena timá
yímikaiye: “ké Waayúka-Araaqa máune. taíbaq-yataaqtabama tíqa íniye. ketáái
anó-kayukama uyátárâa-monoq-wayukagaraqa aapinaa-káyúkágáráqá anaaéma
umátiketa tíkamiyaqa pukónúne. púyónana kaumo-yúpáámá ánataginana
tiwáutinaqa paá mánune.”
32 miráuma abaroką́q titana Pítaa ítátuwena Îtumma áwîqme nékaqa mó áá
awáágitana
33 ááqibo Îtu wení iyápó-annama yimónarena Pítaamma áá awááguraiye: “emá
webó-náqá máane. ketinaaépaq yáwaao! enaúyánámmá paá waayúkagoni
aúyánámíye. íma Áánûqtuni aúyánámíbo!”
34 timátuwena wemá wení iyápó-annama waabákáráqá wenôpaqa yááyaraiye.
yááyarena timá yímikaiye: “ááqibo móra-nakoma akáínana tinaaépaqa yínénama
wemá wení akáígómá awikátuwena yuwáino! wenáuma mamé uwí-
yátááqtábá kéyuwenawaq wení máárîpuma múte kémayena tinaaé mamé
yíno!
35 móra-nakoma paá mánaae ténama wení paá mái-yataaqa aúyoraniye. ááqibo
móra-nakoma keqtábámá puyéna ketí átê-wataayabama puyénama wení paá
mái-yataaqa mayániye.
36 ááqibo móra-nakoma máqtemma mararáq wái-qtataaqa matokáinanama
wení paá mái-yataaqa aúyokinanama nôraq íníyô?
37 nóinapo wení paá mái-yataaqa móragaraqa meyánîq íníyô?
38 ketí watáayabama íbêqa kebó-yúpááráqá keqtábá agaemá ínaqa ké
Waayúka-Araaqa maéqa weqtábámá kemá yéna-taoqa ketiboní tágagi-
yataakaraqa wení aokaq-káqtó-wáyúkágáráq yéqa mikáq kemá tigaemá
umákanune.” téna Îtuma

9

1 tiráiye: “taákaqa máráaro! tébakaqa maakáq itó-uma paá máa-kayukama íma
puíyana Áánûtuma kawáá kéi-kanaama akoqnáágaraqa yínata aónéta puínoe.”
téna Îtuma tiráiye.

Îtuma káqowaraa aúkéna tágaguraiye.

2 abapaké móra-wagaama pukitana Îtuma Pítaagaraqa Yêmitigaraqa
Yóáanekaraqa yíwîqmena anón-anuraqa utéta yenamáa máneta urááe. mikáqá
Îtumma káonaawana wemá káqowaraa aúkitata
3 wení unáákáqtôma waéqma tágagurena mú mikákáá wayámmá aúkitataa
waayúkama tete umátúwáakakaatati íma miráuma wayákayana umá tágagine
iné.
4 mirá umátuweta Iráíya Mótetigaraqa Ítugaraqa watáá-wataa kétewata
yimónaraawana
5 Pítaa tiráiye: “yirááti-nako, maakáq mánunataama iráqôniq kéinataa kaumo-
námmá taróq onúnataama mórama ennáé. mórama Mótetinnae. mórama
Iráíyanna tarôq onúnatae.” titana
6 yáaqa karáitata Pítaa tínîn-aimma íma ítaraipoana mirá-tiraiye.
7 ááqibo konnámá kukéna yemmá yawááq uráitana aagómá konnánóbáké
tiráiye: “tíkái-ketaanikoma máiye. máinaraq wenáama ítáaro!”
8 yemá yúrapike abáá uréta Îtumma wenamáa aónaraae.
9 anuraké kukááwana Îtuma timá yímikaiye: “káqo-kayukama
aónaraawaigoqtabama ítima-yimero! ááqibo kemá Waayúka-Araaqa pukuráipike
awaútinana itoínaqa mikáq kanaaráq timá yímero!” titata
10 wenáama ítareta kaqtó uréta ááqibo maannáyaba watáá-wataa tirááe:
“pukuráipike awaúturaigoma nóin-aainabiyo!” téta
11 Îtumma ítama aónaraae: “aapinaa-káyúkámá kétee ‘Iráíya áqnáabaqa yíniye.’
nôraq itatáq mirá kéteo!” titana
12 Îtuma yauwéqma tiráiye: “Iráíya áqnáabaqa kéyena máqte-qtataaqa yokaa-
yokaa kéiye. ááqibo nôraq itana Waayúka-Araaqtabama Áánûqtuni agamátán-
áípí mirá kétiyo? ‘wemá anón-aiqa mayáinatama waayúkama wemmá ayúqma
ánatainoe.’
13 titaqá kemá kétima-timune. Iráíya wágáábaqa iráinapoata waayúkama
weqtábámá Áánuqtuni agamatán-áípí tiráiniq uréta máqte-qtataariq ónaae yíkái-
qtataariq wekáq urááe.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma kuti-áágógáráq-íyápómá atóbamakaiye.

14 kukéta tébakaq iyápó-annaraqa irááwata anómma waabá-káyúkámá
yeqtôpaqa áíkutaawata yimónaraae. aapinaa-káyúkámá Îtuni iyápó-annagaraqa
aagaren áimma kétewata
15 waabámmá Îtumma káoneta iyánáaq umáreta uyaaté uréta agoyáá
umákaraae.
16 Îtu wení iyápó-annama ítama yimónaraiye: “nóiqtabama yegáráqá aagaren
áimma kéteo?” titana
17 waabápíké móra-nakoma tiráiye: “yirááti-nako, ketáanikoma enôpaqa
áwîqme uráunana wení arupi kuti-áágómá máitana aamá íketitana

18 kuti-áágómá yáqtoqma marabí kéyuwaitana wemá áwaayaamma agíkíqa
kéitana óyaukaqa agaregómá ôriq kétena arááteru-teru kéiye. kemá ení iyápó-
annama ítama aónaraune. ‘kuti-áágómá arupiké waqtuwánô téq itáunata
kanaaráq íma waqtukááe.’ ” titana
19 Îtu tiráiye: “íma ítáa-araakotaama mááe. nôraq umá yupaawaq keráwáqtê
mánuno? keráwáqtí íitai-yataakoma tíbô kégaitaqa nôraq umá yupaawaq
miráuma ónúnô? iyápóma áwîqme kekáqá yero!” titata
20 iyápóma áwîqme irááwana Îtuma máitana kuti-áágómá wemmá aónarena
iyápóma yáqtoqma marabí yukáitana aúgoma kaipú-kaapu uráitana óyaukake
agaremá arááteru-teru uráiye.
21 Îtu wenaboámmá ítama aónaraiye: “nôraq umá yupaawaq wegáráqá máqe-
uraiyo?” titana aboámá yauwéqma tiráiye: “pááqyan-iyapoma máikakene.
22 taíbaq-kanaama irabí yukéna nopí yukéna arááqa ikámita ááqibo emá
arummá umátikaao! emá kanaaráq énnaraq tíwáqnaa uwo!” titana
23 Îtu tiráiye: “náawabi keqtábá arupi ítama aruténama máqte-qtataaqa
kanaaráq íniye.” titana
24 aboámá ibiqá yaréna tiráiye: “kemá tirupi kéitaupo ketí itaígómá
pááqyamma itaígóqtábámá tíwáqnaa uwo!” titana
25 Îtuma waabámmá yimónaraitata ya áíkutaawana kuti-áágóqtábámá
abarokáqá akoqnáá umá tiráiye: “aíbôqnaaboq kuti-áágó, kemá timá ámenaa
iyápógoni arunóbáké yaúbagaao! yaúbarema móragaraqa arunóbáq íperaao!”
titana
26 wááqa yumátuwena iyápóma marabí yukáitana aúgoma kaipú-kaapu
uráitana yáubaguraiye. yáubaraitana iyápóma pukuránaraa máqe-uraitata
waayúkama tirááe: “pukuráiye!” tewana
27 Îtuma ayáámma yáqtoqma awaútitana itó-uraiye.
28 Îtuma naaúpaqa pékuraitata wení iyápó-annama aúpáq ítama aónaraae:
“nôraq itatáá ketáámá íma kanaaráq waqtukáunataabiyo?” tewana
29 tiráiye: “nunamunápó maa-wáín-áágómá kanaaráq waqtuwáinoe. káqo-
qtataaqnapo kanaaráq waqtuwáinoe.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma móragaraqa wení pukígóqtábámá tiráiye.

30 mikáké kóureta Kááriribaqa kégowata waayúkama itánéowana Îtuma
itaíyábá íkákaipoana wení iyápó-annama kétima-yimena tiráiye:
31 “Waayúka-Araaqa yáqtoqma áwîqma yimíyatama ikamíyana puyéna kaumo-
yúpáámá ánataginana itó-iniye.” titata
32 wemá tin-áíkón áaimma íma ítareta ikaqtíq uréta ítama íma aónaraae.

náawa mú mikákáá anó-nakoma máiyo?

33 Kápéranabaqa iréta naaúpaqa maéta máawana Îtuma ítama yimónaraiye:
“nóiqtabama aakaqá uréire uréta watáá-wataa tirááo?” titata
34 timá abarokáqá íma tirááe. aakaqá uréire umá maéta yemá aa-
garen áimma tiráápoata náawabi áqnáaenariq íyábá aagaren áimma tiréta timá
abarokáqá íma tirááwana
35 Îtuma maraq maéna títaupake kaayaq-íyápó-ánnágómá yááyarena tiráiye:
“ítáaro! áqnáabataba akáina-nakoma aqtóbáq maíno! máqtekoni maqnémá
auraíno!” tiréna
36 iyápóma áwîqma yetúbáqá ákarena áyabaa uréna tiráiye:

37 “móra-nakoma kebóana maaráá-íyápómá yabírakenaraa kemmá yabítikane íniye. yabítikanenaraa kenamáa íma yabítikanibo timátíkarai-naqa yabírakane íniye.” téna tiráiye.

namurommá íma maénama aanábómá máiye.

38 Yóáane Îtumma timá ámikaiye: “yirááti-nako, móra-nakoma enáwîqa tiráinapoana kuti-áágómá waqtukáitataa ketáámá aónaretaa timá ámikaunatae ‘éqaao! ímira-uwo!’ tirétaaení iyápó-annabike íma ketáátê íma máitataaboataa mirá-tiraunatae.” tewana

39 Îtu tiráiye: “ímira timá áméro! ‘éqaao!’ ítero! ááqibo ketíwîqa yáninapoana akoqnáá-yataaqa umá inéna min-nákómá keqtábámá táí-aimma íma kanaaráq tíniye.

40 ááqibo íma namuroîq kéumatikenataama wemá aanábó máena íniye.

41 ááqibo keráwáqá Îtu Káríqtoni iyápóma máapoana móra-nakoma ke-qtababóana pááqya-qtataaqa miráumaraa nommá nawááena timénama wení íráqô-qtakaakoni anónnámma mayániye.” téna tiráiye.

Îtun anaaé waraí-yátááqá mamá taítawaa kéiye.

42 Îtu tiráiye: “móra-nakoma ketáama ítarain-iyapoma kaaqaari-ááímmá aráátínanama min-íyápógómá ketáama yuwáinanama anón-oqtamma kaaqaari-nákóní ánúwarakaqa atáá-ataa umá nopí óqtakaraqa yuwáiyana pékena nommá nawîkama pukínanama minnâ kateko umá íni ááqibo iyápóma tinaaépaqa yuwáné ínanama mú mikákáá táígoma íniye.

43 ááqibo tiyáákoma táígo-qtataariqo kéinaqa keráwáqá tinaaépaq yuwáneqa tiyáámma aráráaro! áánibo kímora-ayaakaraqa mú mikákáá íráqômma keráwáqá tágagurai-marukaqa wínóe. kaayaq-áyáákáráqá márú mikákáá táígoma keráwáqá puí-márúkáqá

44 irabí wínóe.

45-46 ááqibo aítaukoma táí-apima áwîqmena kéwinaama tinaaépaq yuwánéqa títauqa aráráaro! kímora-aitaukaraqa mú mikákáá íráqômma tágaruraipaqa yínéqa kaayaq-áítáúkáráqá márú mikákáá táígoma ína puíbáqá wínóe.

47 ááqibo túrakoma kúmiq-yataariqo kéinaqa tinaaépaq yuwánéqa túramma kubíqtúwáaro! Áánûqtuni kurubáqá kímora-aurakaraqa mú mikákáá íráqômma yínéqa kaayaq-áúrákáráqá márú mikákáá táígoma ínaq puíbáqá irabí wínóe.

48 puí-márúkáqá marikómá íma ánatainana irágómá íma kama ánataniye.

49 úmá irabí agatuwáinana anaaékaq yaímma íráqô-qtataaqa paá wániye. móraiq umá ketáá maqmá aóna-aona onanatáá yaímma íráqô-qtataaqa paá wániye.

50 ááqibo úmá ikaaq kétena aáwakaraqa átê kéinana ááqibo ikaaqá íma tínanama nóinapo móragaraqa átê íníyô? miráuma tirupí úmá-úráá-qtátááqá wáinaqa máqte-kayukagaraqa aarawaamá paá máaro!” téna tiráiye.

10

ánáakoma ayuwaíyábámá Îtuma timá yímikaiye.

1 mibáqá kóurena Yúría-marupaqa kóurena Yótaa-nomma atamá kóuraitata waabámmá móragaraqa áíkutaawana wemá keqnáámmá aapinaammá timá yímikaitata

2 tébakaq Pérati-wayukama wenôpaqa iréta yoqmá aónaneta ítama aónaraae:
“ketáái monoq watáabi yaaguyabí-áípí awaaikómá wenánáakoma kanaaráq
ayuwáníyô?” tewana
3 Îtu ítama aónarena tiráiye: “Móteti nóineq timá tímikaiyo?” titata
4 yé tirááe: “Móteti tiráiye. ‘akáinama awaaikómá ayúkai-kanaamma agayéná
ánáakoma kanaaráq ayuwániye.’ ” tewana
5 Îtu tiráiye: “kaúbîq uráápoana Móteti miráuma timá tímikena agatáitana
6 áqnáabaqa Áánûqtu ímira-uraiye. Áánûqtu áqnáabaqa awaaikógáráqá
ánáakogaraqa tarôq uráiye.
7 ááqibo waagómá anóama aboámá iyuwéna ánáakote iyikááyata
kónanaratama
8 mi-káyákómá kímora-auma auráyóye. kaayakómá íma paá maéta
kímoragoma aúgemma mániye.
9 ááqibo Áánûqtu mi-mórráráq makáinata waayúkama íma yataínoe.” titata
10 naaúpaqa wení iyápó-annama maannáyaba ítama aónaraawana
11 wemá tiráiye: “ánáakoma ayúwái-nakoma káqon-inimma mayánénama
wemá morímá yamákárena moyámmá mayéna ánáakoma agaemá amíniye.
12 keqnáámmá awaaikó ayúkain-inimma wemá káqokanokoma mayánénama
wemá morímá yamákárena moyámmá kémayaiye.” téna tiráiye.

Îtuma pááqya-noiyaporawaqa atimuqá timá yíkaraiye.

13 ááqibo pááqya-noiyaporawaqa yiwîqme Îtunopaqa ánêkuku íkáae téta irááwata
Îtuni iyápó-annama áá yiwááguraawana
14 Îtuma aónaimma áyámma uráitana tiráiye: “paá máaro! iyápóma ketôpaqa
kanaaráq kéyee. áá íma yiwáágoro! Áánûqtuma kawáá kéi-maruqa miráráá
umá iyápógoni márûqa wáiye.
15 túwááyakaq máráaro! Áánûqtuni watáama iyápóraa umá arupi kéitai-
nakoma Áánûqtuma kawáá kéi-marukaqa kóiniye. miráumaraa íkéitenama íma
kóine iné.” téna
16 iyápóma yirákena íyóbaruqma uréire kéena tiráiye: “eqtábámá íráqôniq
umákaniye.” mirá téna íráqôn-aimma timá yíkaraiye. atimuqá ámikaiye.

anó-nakoma

17 kégoitana móra-nakoma uyááténa Îtunopaqa marabí araayutaúmá aténa
ítama aónaraiye: “íráqô-yiraati-nako, nóin-iraqo-qtataariraq éraq kemá íma
ánatagena tágagigoma mayánááq únabiyo?” titana
18 Îtu tiráiye: “nôraq itaa keqtábámá íráqône tiráano? kímora-iraqokoma máena
Áánûqtu wenamáa íráqômma máena kéiye.
19 emá máqtemma yaaguyabí-áímmá ítaraane. aaramá moyámmá morímá
yamákaanabo! íyamakaao! waayúka ikámma puyónabo! íikamuwo! moyámmá
mayáánabo! ímayaao! kaaqaari-áímmá ténabo! ítiyo! wakaráánabo! íwakaraao!
aboámá anóagaraqa kaayonéma umá yíwîqa múte yauyuwo. kaqtó umá
yabíqyikaao!” titana
20 anó-nako tiráiye: “yiráati-nako, maa yaaguyabí-yátááqá máqtemma iyápó
máqe uráuna-kanaarake íbêkaraqa kaqtó kéune.” titana
21 Îtu aónaraitana wenaúyánámmá wenôpaqa kóuraitana tiráiye: “kímora-
yataaqa íarutaiye. ení máqte-qtataaqa oótamma íma wái-kayukama yimiyo.

yiméma Áánûqtugaraq ení oótamma taíbaqa anómma aurániye. yímituwe tinaaépaq iyo!” titana
22 mi-kátááyábá arummá ôriq uráitana wení oótamma taíbaq wáinapoana
karagíqá yumáena kóuraiye.
23 kóuraitana Îtuma karáqme uré karáqme iré kéena wení iyápó-annama timá
yímikaiye: “anó-nakoma taíbaq oótamma makáina-nakoma Áánûqtuni-marupaqa
umaagáráqá kóiniye.” titata
24 iyápó-annama wení watáayatabama yáaqa karáitana Îtuma móragaraqa
tiráiye:
25 “oótiraa-kakoma (káámo) waigóní-aapi pérانéna iníkáámá oóta-nakoma
Áánûqtuni márûpaq uínénama kamáa ániye.” titana
26 yáaqa ôriq kégaitata tirááe: “náawa kanaaráq peráníyô?” tewana
27 Îtuma karáqma káonena tiráiye: “ááqibo umaa-yátááqá waayúkama íma
kanaaráqá ínana Áánûqtu kanaaráq íniye.” titana
28 Pítaa tiráiye: “ketáámá máqte-qtataaqa yukétaa enanaaépaqa kéyunatae.”
titana
29 tiráiye: “ááqibo kétima-timune ááqibo keqtábámá maan átê-wataayabama
móra-nakoma naaópaqa yuwánénama awaaómá ábâkogaraqa yuwánénama
anaanoámá aúkogaraqa yuwánénama aboámá anóagaraqa yuwánenama
áanikoma ayáámûkogaraqa yuwánénama yókáráq yuqmá ánatatuwenama
30 móragaraq-moragaraqa mayániye. taíbaq mayánéna íbêq-kanaama naammá
taíbaq mayéna awaaútááma ábâkotaagaraq taíbaq mayéna anaanoútááma
aúkoutaagaraqa taíbaq mayéna anóautaama taíbaq mayánéna aíkaraqa mayániye.
mayéna anaaéka-kanaama íma ánatagena tágagigoma mayániye.
31 íbêq-ano-kayukama maqnémá ínana íbêq-maqne-wayukama uyátaneta yínóe.”
téna Îtuma tiráiye.

Îtuma móragaraqa wení puíyábámá tiráiye.

32 aapaqá máeta Yúrútáárebaq kégowana Îtuma áqnáabaqa kégoitana wení
iyápó-annama yáaqa kégaitata wenanaaépaqa kégowata tébakaq-wayukama yi-
naaépaqa kéyewana yáaqa ôriq umá karáiye. Îtuma móragaraqa wení iyápó-
annama wenôpaqa yáárena máqtemma yínê-qtataaqa timá yímikaiye:
33 “aónaaro! Yérútáárebaqa kéuyonatama mikáqá monoq-wáyúkámá aapina-
káyúkágáráqá Waayúka-Araaqa yáqtoqma ánnáma amínéta aa íitai-wayukama
yimíyata
34 weqtábámá makatéta wirááti wekáqá wituwéta ikamíq-ikamiq umá
ikamíyana puyéna kaumo-yúpáámá ánataginana itó-uma paá mániye.” téna
tiráiye.

Yêmitiyaa Yóáaneti ítama aónaigoma

35 Yêmiti Yóáanegaraqa Yéberen áanikoma wenôpaqa iréta ítama aónaraaye:
“yirááti-nako, móra-yataaqa ítama aónayaa kekárátá mirá-umatikanono?” téyana
tiráiye:
36 “tikaí-yátááqá nôraq umátikanuno?” titata
37 tirááye: “emá ení tágagi-marupaqa yénaka kerátámá enaukápáqá maraq
máyaakae. meran-áúkápáqá maan-aukapaqa anó-kayukati yibíqtátáráq
maraq máyaakae.” teyana

38 tiráiye: “ítama aónááya-qtataaqa kenákámá íma ítaraaye. kemá naúna-yataaqa kanaaráq náyóyô? kemá peraúna-yataaqa peráyóyô?” titata
39 tirááye: “kanaaráqá mirá-oyuye.” téyana tiráiye: “keqnáámmá kínnamo naúna-yataaqa náyóye. kínnamo peraúna-yataaqa peráyóye.
40 ááqibo ketukápáqá kemá íma kanaaráqá ‘maraq máékao!’ tenúne. Áánuqtu wenamáa maannáyaba tíniye.” titata
41 tébakaq iyápó-anna-wayukama ítaraawana Yêmitiqtabama Yóáaneqtabama íyámma uráitata
42 Îtu yááyarena tiráiye: “aa íitai-wayukagoni áaimma keráwáqá ítaraae. yetí uyátárai-kayukama kawáá-wáyúkágáráqá náápaakaraqa imaamugáráq-áímmá kétepoaq
43 keráwáqá ímira-inoe. uyátaiyaba kákainanama tébakaqa yíwâqnaa íno!
44 mú mikákáá áqnááemma mánae téna kákainanama máqtekoni maqnémá maíno!
45 Waayúka-Araaqa wemmá áwáqnaa íyábá íma kukáibo máqtekoma yíwâqnaa umá wenamáárîq uyéna yauwéqma meyánîq inéna kukáiye.” téna tiráiye.

Îtuma Páátáméati aúramma karopágurai-naqa atóbamakaraiye.

46 Yérikobaqa irááwana Îtuma wení iyápó-annagaraqa anó-kaabakaraqa Yérikobake kégowana móra aúra karopágurai-naqa Páátáméati Timéyati áanikoma pari-páriakoni áwábaqa maéna óqtataba inaa-inaa kétitana
47 Náátárêtibake Îtuma kéyataitana ítarena akoqnáá umá ááyama tiráiye: “Îtuo! Tébitini áanikoo! keqtábámá arummá umátikaao!” titana
48 taíbaq-wayukama áá awáágureta “páátí máao!” kétewana mú mikákáá akoqnáá umá tiráiye: “Tébitini áanikoo! arummá umátikaao!” titana
49 Îtuma paá máena tiráiye: “ááyaaro!” titata aúra karopágurai-nakoma ááyareta tirááe: “áaqa ígáino! kááyaina itóaao!” tewana
50 unáákáqtôma ámuraake kabe-kabe umá káyutuwena itó-uma Îtunopaqa iráitana
51 Îtuma ítama aónaraiye: “akaígómá nôraq umá umákanuno?” titana tiráiye: “tikái-tiraati-nako! keqnáámmá túrama aónanaare.” titana
52 “kóaao!” téna tiráiye: “enarupi ítaraiwaigoma atóbamakaraiye.” titana páátákáá kanaaráq káonena Îtuni anaaépaqa pari-páriakaqa kóuraiye.

11

Îtuma Yérútáárebaqa pékaitata kaayonémá urááe.

1 ááqibo Yérútáárebaq waaqókáqá iréta Óríbêti-anuraqa Béqtápégibaqa Béqtanibaqa irááwana Îtuma kaayaq-íyápó-ánná-wáyúkáyátábámá timá yímikaiye:
2 “kenákámá mi-márúpáqá kóokao! uréka oóti-araaqa aónéka waayúkama íma ayááqme uréire uráiyamma min-árááqá ayúqma áwîqme yekaao!
3 ááqibo móra-waigoma aónéna ‘nôraq kéoyo?’ tínakama mirá-tima-amekao. uyátárai-nakoma kákaipoana páátákáá yauwéqma uwáyu amíniye.” titata
4 yenákámá kóureta oóti-araaqa abarokáqá ánnáraqa aónareta káyuboyata
5 tébakaq-wayukama ítama yimónaraae: “nôraq kéoyo? nôraq itaka min-árááqá káyuboyo?” tewata
6 Îtuma timá yímikain-aimma yauwéqma timá abarokáqá tirááyata “kanaara-paq íye” tirááe.

7 oóti-araaqa Îtunopaqa áwîqme iréta yetí unáákáqtôma oóti-araaq-amuraaqa
akéta Îtuma ámûraaqa kéuyataitata
8 tébakaq-wayukama unáákáqtôma aakaqá ákaraamma mú mikákáá anómma
yabíkái-naqa kéitata mirá éwaoniq umá mirá-uraae. tébakaqa yaayamamá
ánagaraqa akáteta aakaqá ákaraawana wemá yínîtaba mirá-umakaraae.
9 ááqibo aakaqá áqnáabaq o-káyúkágáráq anaaé ye-káyúkágáráq kabámareta
tirááe: "atóbatikai-naqa otáána yi-nákóqtábámá anón-uyatarai-nakon áwîkaq
kéyenana Áánûqtu amuqá kémarakaiye.
10 Tébiti ketibotáámá wení kawáá kéi-maruqa uyátárai-nakon áwîkaq wení
yabi-í-yátááqá Áánûqtuo, wemmá íráqôniq umákaao! ya-matiyuwaao!" mirá-
timatuwaawana
11 Îtuma Yérútáárebaq utáiye. anó-monoq-naupaqa pékena karáqme uré
karáqme iré kéena máqte-qtataaqa aónaimanibo aa ékitana yáubama Béqtanibaqa
wení iyápó-annagaraqa kóuraae.

*Îtuma arammá íma wái-qtagoma áá awáá*guraiye.

12 aaq iráráimma Béqtanibake yauwaré kéyewana Îtumma áa-yaitana
13 kopaakáá-qtámá taíbaq-anagaraqa ayáqtáákaqa aónarena waaqókáqá uréna
araqtabámá aónarena ááqibo abáá-abaa immá uráitana arammá íkéiyai-
kanaaboana paá ánáma wáqe-uraiye.
14 Îtuma yaayamagómmá timá ámikaiye: "ekáqá yaa-yarammá íma iyaíno!
waayúkama móragaraqa ení arammá íma nánoe!" titata wení iyápó-annama
ítaraae.

Îtuma anó-monoq-naupaqa pékaiye.

15 Yérútáárebaqa irááwana Îtuma anó-monoq-naupaqa kurubáqá pékaitata
mibáq meyámmá kémayaawata meyámmá kémaraawana yemmá Îtuma
kurunóbáké waqtukéna óqtamma waékáa-kayukati yaaremá waéqtukena
wáqwaaimma kémayaa-kayukati yibíqtátámá waéqtukaiye.
16 máqte-kayukama íma iyúwáitata oótama aqméta anó-monoq-namatupaqa
kótawe-yatawe urááe.
17 mikáq yiráá téna tínoe: "Áánûqtuni agamatán-áípí agataíye! 'ketí naaúpaqa
máqte-kayukati nunamu-námmá téq ááqibo ketí naaúpaqa moyá-káyúkágoní
naakáá ke máqtemma káuqmaraae.' " titata
18 uyátárai-monoq-wayukama aapinaa-káyúkágáráqá ítareta Îtuma ikamíyábá
téite urááe. ááqibo waabámmá máqtemma wení aapinaaqtábámá yáaqa
karáinapoana yáaqa karáiye.
19 ááqibo énaikaqa Îtuma Yérútáárebake kóuraiye.

kopaakáá-qtágóní wátáagoni áaimma

20 aaq iráráimma aakaqá uréire kéeta kopaakáá-qtámá aónaraawana mútûqa
aayákagurena ánûpake aayákaguraitana
21 Pítaa aákaqa mákena tiráiye: "yirááti-nako! aónaao! emá áá awáá guraana-
yama aayákaguraiye." titaana
22 Îtu tiráiye: "itaao! arupi Áánûqtuqtabama yáqtoqma akoqnáá uráánama
23 maan-ánúyábámá náawabi tíniye. 'anugô, itó-uma únópí pékaao!' tíyanama
arupi káqon-auyanamma íma wáinama wenáimma pááq ínîn-aikoma mirá-
umakaniye.

24 miráinaqa kemá timá-timenune. kerawáqá tirummá améq móra-yataaqtabama nunamupí ítama aónáiyana máqtemma ítama aónaa-qtataaqa mayánóe.
25 ááqibo nunamummá kétiyanama káqo-yama táígo-qtataariq kéumatikaiyaqa tíyámma kéinaqa tíyámma paábaq yúwéraq! tirummá umákáaro! miráuma keqtibomá Áánûqtu keráwáqtí kúmiq-yataaqa paá umátikaniye.
26 íma káqo-yuti kúmiq-yataaqa paá umákaiyanama keráwáqtí kúmiq-yataaqa keqtibomá Áánûqtu íma mamá paá umátikaniye." téna Îtuma tiráiye.

Îtuma wení náápaaqtabama timá yímikaiye.

27 Yérútáárebaqa yauweréta irááe. Îtuma anó-monoq-naupaqa uréire kéitata uyátárai-monoq-wayukama aapinaa-káyúkágáráqá anó-kayukagaraqa wenôpaqa iréta
28 ítama aónaraae: "nói-naapaakaraqa maa-qtátáárîqa kéono? náawa mi-nááppáámmá ámikaiyo?" tewana
29 Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: "móraiq umá kemá móra-yaqtaaqa kímorama ítama timónaanaqa yauwéqma abarokáqá timá-timiyaqa kemá nói-naapaakararaq kéyunopoaq timá-timenune.
30 timá tímero! Yóáane nói-naapaakaraqa nommá péqyikaraiyo? náawa mi-nááppáámmá ámikaiyo. Áánûqtu ámikaiyo? waayúkama ámikaao?" titata
31 yenamáárîq aamá kégareta tirááe: "nóine tenúnataabiyo? ááqibo Áánûqtu ámikaiye tenanatáámá wemá tíniye. 'nôraq itata wenáama tirupi íma ítaraao?' tínataa
32 ááqibo 'waayúkama ámikaae' tenanatáámá waayúkama íyako táíq kéinata yé máqtemma Yóáaneqtabama yirummá amétama tínoe. 'wemá Áánûqtuni watáá-wataa-naqa aúkáiye.' " mirá waayúkayaba téta yáaqa kaitata
33 Îtumma timá ámikaae: "íma ítaraunatae." tewana Îtu tiráiye: "móraiq umá kemá ketí náápaaqtabama ítima-yimenune." téna tiráiye.

12

uqtékáán-áráqtókóní kawáá-nákóní waéqma itaí-áímmá

1 timátuwena waéqma itaí-áímmá timá yímikaiye: "móra-nakoma yómmá uqtékáán-áráqtómmá yoqmakéna kurumá umá ikútena arammá igáriq í-máíqá ukéna yawáákaa-namma tarôq umákena yabi-í-wáyúkámá yabi-ígáae téna yímikaiye. yímituwena óq-marupaqa kóuraitana
2 arammá ábûma kaitana kuqtí-kánáárâqá wemá wení maqné-kánókómá timákáitana tébakaq-aramma yabi-í-wáyúkáráké mamé kóuraiye.
3 kóuraitata yabi-í-wáyúkámá maqné-nákómá yáqtoqma ikámma waqtúwáawana yauweréna arammá ímayena paá kóuraiye.
4 ááqibo yókóní aboámá káqo-maqne-nakomma uréna mó-timaanikitana iráitata yabi-í-wáyúkámá aqnókáq kéikameta timákaawana kóuraitana ááqibo
5 yókóní aboámá káqo-maqne-nakomma timákáitana kóurena iráitata yemá arááqa ikámôwana pukáiye. miráuma keqnáámmá káqomma timá ámikaitata kóuraawata tébakaqa yikákaawata pukááe.
6 ááqibo yókóní aboámá kímora-aanikoma márainanama aboámá aúyánámmá ítarena 'yemá ketáanikomma íma ikamínóe' téna ítarena wemá írêkaqa wenáanikoma timá ámikaitana kóurena iráitata

7 yabi-í-wááyúkámá tirááe: ‘minnâ yókóní aboáni áanikoma ínataama
ikámónanataa puínataa ketáámá yómmá mayánúnataе.’ téta
8 ikámôwana púítata arááq-auma yónaaumepaqa yaúma iyaabótukaae.
9 ááqibo yókóní aboámá nôraq íníyô? wemá yabi-í-wáyúkámá yíkaminata
pukíyana wemá káqomma yabi-í-wáyúkámá yómmá yimínye.” ááqibo téna
10 Îtuma mirá-timatuwena ítama yimónaraiye: “Áánûqtuni agamatán-áípí íyaq
yoráutaao? mirá kétiye.
‘óqtakaraqa naammá taróq urááwana móra-oqtamma taróq kéo-kayukama
maqné téta ayúkaawana mi-máqné-óqtákómmá mú mikákáá uyátárain-
oqtamma aúkáitana
11 maannâ anón-uyatarai-nakonopake kéitataa káonaunataama ketúrakaq átê
kéiye.’ ”
titata
12 anó-kayukama waéqma itaígóní áaimma ítareta yeqtábámá tiráitata ánnáma
amíyataba maqmá aónaraamanibo waabáqtábámá yáaqa kégaitata paá ayuwéta
kóuraae.

óqtamma amíyaqtabama ítama aónaraae.

13 tébakaq Pérati-wayukama Érôtini waayúkagaraqa timáyímikaawata Îtumma
wenáayaba waakápi akánéta irááe.
14 wenôpaqa iréta timá ámikaae: “yirááti-nako, emá kateko umá máanaqtaa
ítaraunataama emá waayúkayatabama áaqa íkégaitaa Áánûqtuni aammá áraimma
káraatiye. ááqibo waayúkama káqo-yuyaba yúyánámmá itánôqtaba emá paá
abarokáq umá áraimma kétene. miráuma kéyenataa ketáámá ítama káonaunataе.
‘Arómani-kamaani-nakomma óqtamma kanaaráq aménúnataabiyo?’ ” tewana
15 aménúnataabi íyaq aménúnataabiyo?” téta tirááe. Îtuma yeqtí yáaimma
ítarena tiráiye: “nôraq itaráq waakápi mó-tikaneraq kéoo? móra-oqtamma mamé
íyaraq kemá aónaano.” titata
16 maméta má ámikaawana ítama aónaraiye: “óqtakaqa náawani amammá
áwîkaraqa wáiyo?” titata yauwéqma tirááe: “mú mikákáá anó-kamaani-
nakonae.” tewana
17 Îtuma tiráiye: “kámááni-nakon-nama kámááni-nakomma áméro! ááqibo
Áánûqtun-nama Áánûqtumma áméro!” titata weqtábámá yáaqa karáiye.

pukuráipike itó-uiniqtabama tiráiye.

18 tébakaqa Táátûti-wayukama Îtunopaqa iréta mi-káyúkámá yúyánánóbáqá
tirááe: “waayúkama pukuráapike íma kéitoe.” téta Îtumma ítama aónareta tirááe:
19 “yirááti-nako, Móteti aúbama agamátíkarena tiráiye. ‘ááqibo móra-nakoma
puínanama wenánáakoma paá máena iyápóma ímo máinanama min-nákóní
ábâkoma ánáakoma mayaíno! awaaóqtábámá iyápóma marakaíno!’ ááqiye téna
20 móra-taoqa abapaké kaayaq-wátámá máqe-uraae. máqe-uraawana
áqnáabaqa yiwaaómá aaramá maténa iyápóma ímarakena pukuráiye.
21 pukuráitana ábâkoma min-ínímmá mayákarena iyápóma ímarakena puk-
itana wenanaaéken-aoma keqnáámmá ánáakoma maténa iyápóma ímarakena
pukuráiye.
22 tébakaq-watama keqnáánîq urááe. ye-wátámá máqtemma min-ínímmá
mayákareta iyápóma íma marakéta pukurááe. ááqibo pukowana írêqa min-
ínikómá pukuráiye.

23 pukuráiyapike itó-i-kanaama min-ínímmá náawani ánáako aurániyo? yé
abapaké kaayaq-wátámá matááe!” tewana
24 Îtu yauwéqma tiráiye: “keráwáqá íarutain-aimma kétee. monoq-áúbámá
íkéiteta Áánuqtuni akoqnáágoma íma ítaraae.
25 ááqibo pukuráipike itó-iyamma Áánûtuni kaqtó-wayuka auránoe. awaikómá
ánáakoma mórabi íma mánoe. paá aokaq-aokaq mánoe.
26 ááqibo pukuráipike itó-iyabama Mótetini aúbabi íyaq yoráutaao? wemá
abamá móra-yaa-wannama kaipáq máitana Áánûqtu timá ámikaiye. ‘kemá
Áabaraama Ááítekima Yáakobouyaati manikómá máune.’ ténа
27 wemá íma pukurái-kayukagoni maníkómá máibo wemá paá mái-
kayukagoni maníkómá máiye. keráwáqá arábaguraae.” ténа Îtuma tiráiye.

mú mikákáá yaaguyabí-áímmá

28 móra-aapinaa-nakoma máena mi-kátáá-wataa ítarena Îtuni kateko-
áímmá abarokáq timá ítaraiye. iténa ítama aónaraiye: “nóin-aare-aimma mú
mikákáámmá yaaguyabí-áínábiyo?” titana
29 Îtu tiráiye: “minnáma Ítíráaeo-wayukaao! ítáaro! Áánûqtu ketáái manikómá
wenamáa anómma utái-nakoma máiye.
30 Áánûqtu keráwáqtí maníkóqtábámá tikaíno! wenôpaqa túyánámmá
koíno! tirupikékáráqá taákogaraqa akoqnáágoraraqa máqtekaraqa weqtábámá
tuyánámmá itaíyana tikaíno!’ maannâ áqnáaen-aare-aimma
31 ááqibo keqnáámmá mórama kétiye. keráwáqtí waaqókáq-nákómá ke-
qtábáráá umá tikaíno!’ mi-kááyáq-ámáán-áíkárátámá mú mikákáámmá
wáitana maannáratati mú mikákáámmá yaaguyabí-áímmá íma wáiye.” titana
32 aapinaa-nákómá tiráiye: “yirááti-nako, ténа emá áraimma kétene. Áánûqtu
wenamáa anómma utái-manikoma káqo-manikoma íma máitana wenamáa
máiye.
33 máinana wenôpaqa aúyánámmá kóinana arupikékáráqá aágogaraqa ako-
qnáágogaraqa akáina ení waaqókáq-nákóqtábámá enamáárîq akáiniq umá
minnáyaba Áánûqtu ôriq umá amuqá kémaraiye. kéqokeq-wamma mamá irabí
agamá Áánûqtuma ámînanama maannâ maqné-yátáápóana maaminnáyaba
Áánûqtu pááqyan amuqá kémaraiye.” titana
34 Îtuma wení kateko-áíqtábámá ítarena tiráiye: “emá Áánûqtuma kawáá
kéi-marukaqa waaqókáqá máane.” titana máqte-kayukama yáaqa karáitata
móragaraqa íma ítama aónaraae.

Metáíyaqtabama ítama aónaraiye.

35 monoq-náúpáqá aapinaammá kétena Îtuma ítama aónaraiye: “náaraq umá
aapinaa-káyúkámá Metáíyaqtabama kéteo ‘wemá Tébitini áanikoe’? kétewana
36 ááqibo Áánuqtuni Aágoma timá ámikaitana Tébiti tiráiye!
‘anómma utái-nakoma ketí utái-nakokaq timá ámikaiye ketukápáqá maraq máao!
maínaq ení namurommá enaítaukaqa akánúne.’
37 keqnáámmá Tébiti ‘utái-nakoe’ ténа yaráinapoana náaraq umá Metáíya Tébitini
áanikoabiyo?” ténа tiráiye. waabámmá yimuqá kémareta ítaraae.

*aapinaa-kááyúkáyáqtáb*** kékén-áímmá kétiye.*

waabámmá anómma áíkuteta Îtun-aama ítátuweta yimuqá marákáraae.

38 ááqibo wemá timá yímikaiye: “aapinaa-kááyúkáyáqtábámá yabíqma ako-
qnáá oro! yemá ayáqtáá́q-unaakaqtogaraqa uréire íyábá kéyikainata meyánîq í-
márúpáqá kaayonéma umáyîkaayaba kéyikainata
39 aapinaa-náúpáqá mú mikákáá íráqôn-abiqtatamma kémayeta ónikaqa mú
mikákáá íráqôpoaqa kémayeta
40 keqtoq-nóínítí naammá moyámmá kémayeta ayáqtáá́q-nunamumma
awaaméq-núnámúmmá kéteta yeqtí anónnáma mú mikákáá anómma yíkaraqa
íniye.” téna tiráiye.

keqtoq-íníkóní ámikai-qtaqtaaqa

41 monoq-náúpáqá Îtuma óqtakoni yawáákaqa maraq máqe-uraitata
waayúkama yeqtí ámikaan-oqtamma yáwáápi kémaraawana karáqma aónaraiye.
taíbaq-wayukama taíbaq-oqtamma wái-kayukama taíbaq-oqtamma yawáápi
makááwana
42 ááqibo móra-keqtoq-inikoma iréna kímora karogaron-óqtámá yawáápi
makáitana
43 Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “aónaaro! kín-inima oótamma íma
wáin-inimma keqtoq-íníkómá wemá mú mikákáá anómma ámikaitata
44 tébakaq-wayukama taíbaq-otapike ámikaawana wemá íma wáipike mútûqa
ámikena máqte-qtaqtaaqa ámikena nóikararaq paámá mániyo?” téna tiráiye.

13

anó-monoq-namma yawítíginiqtaba timá yímikaiye.

1 Îtuma anó-monoq-naupake kéyaubaitana mórama iyápó-annabike-nakoma
tiráiye: “yirááti-nako, aónaao! anó-monoq-namma naakómá mú mikákáá
íráqôniq kéitana naan-óqtákáráqá íráqôniq kéiye.” titana
2 Îtu tiráiye: “naammá máqtemma káonaano? maan-ánón-námmá
yawítíginana máqten-oqtakoma yawítíma okaq-okaqa iyaabógínana kaayaq-
kaayaq umá íma paá wániye.” téna tiráiye.

táígo-kanaama aíkaraqa yíniye.

3 Îtuma Óríbêti-anuraqa maraq máena anó-monoq-naopaqa karáqma káonaitata
Pítaa Yêmitigaraqa Yóáanegaraqa Áánarugaraqa yenamáa wetê máeta ítama
aónaraae:
4 “nói-taoraq mi-kánáámá pááq íníyô? nóin-awaameqyataaraq pááq íníyô?
minnáyaba timá timiyo!” tewana
5 Îtuma yauwéqma tiráiye: “yabíqma akoqnáá oro. káqowama ubaayammá
umátikainabo!
6 taíbaq-wayukama iréta ubaayammá umátikanoe. miráinata ketíwîkaq iréta
tínoe. ‘wemúne’ téta kaaqaari tínoe.
7 miráinaq uwáá-aimma ááiqtabama itéqa waaqókáqá ááiqa éta nékaq ááiqa
éta íyan-aimma itáíyanama táaqa ígáino! mirán-ááíqá yínîmanibo mi-kánáámá
maramá ánatai-kanaama íma pááq uráiye.
8 móra-marukaq-wayukama itó-uma káqo-marukaq-wayukama ááiqa
kéumayikaiyata móra-marukaq anó-nakoni waayúkama itó-uma káqo-nakoni
waayúkama kéyikamiyata yaímma-aukapaqa márûma kéyinana yáa kéyainana
mirá-qtátáákómá yíqa éna aaragómá iyápó marakánéna iníkáá íniye.
9 yabíqma akoqnáá oro! keráwáqá koti-áímmá timátiketa ánnama timéta
tebûqa timínoe. aapinaa-náúpáqá tíkameta ókaq-okaq tíkameta keráwáqá

anó-kayukayopaq mú mikákáá anó-kayukayopakaraq ketíwîkake yúbáqá itó-umatikayaqa ketí átê-watama timá yíménata mirá-inoe.
10 áqnáabaqa máqte-marupaq-wayukama átê-wataama waayúka abarokáq timá-yiminoe.
11 ááqibo ánnáma timí-kánáámá ‘nóin-ainaq ténúnô?’ ítero! anaaékaqa ke-qtúyánápíkén-áímmá ítero! áama tí-kánáámá timá-timin-aimma tero! ketááq maqma ítinobo Áánûqtuni Aágoma timá-timina-aimma tínóe.
12 mi-kánáámá yiwaaómá yíbâkoma yíkamigaae téta yiboámá yeqtí iyápóma kutarurîq ínóe. iyápóma yetinóboyuma kutarurîq ínopoata yetinóboyuma yíkaminoe.
13 miráíyata ketíwîqtababoata keráwáqá tíyamma ôriq umátikanoe. ááqibo ánatagini-kanaama ketíwîkaq akoqnáá umá yáqtoraiya-kayukama paá atóbamayikaniye.” téna tiráiye.

mú mikákáá anómma kabiraí-yátááqá

14 óq-aimma tiráiye: “kabiramá táíguyun ínna-yataakoma pááq ínanama yaw-itíniye. aónáiyana mibáq íma waínabaq anubaq uyaatéra kóoro!” téna ááqibo aúbama yorautíya-kayukama ítáaro! tiráiye: “aammá aúkaipaqa máinata máqtemma Yúríabaq máiya-kayukama uyaatéta anubaq kóoro!
15 ááqibo móra-nakoma naan-ámútáqá maína-nakoma íma naaúpaqa ku péqma táitawaa-yataaqa mayéna paá kóíno.
16 ááqibo móra-nákoma yópáqá máinama íma naaópaqa yauwéqma unáákáqtôma ko mayéna paá koíno!
17 mi-túpááráqá ámûkaraq-inimma iyápóma náámma kámina-inikaraqa anómma aíq-yaqtaaqa mayáíyana yirummá ôriq íniye.
18 ááqibo yaugiq kéi-kanaama wáinatama yíqa anómma íné ínatama nunamupí íbêqa ítama aónaaro! ‘Áánûqtuo, mi-qtátááqá yaugiq-kánáábí ímira-uwo!” tíyana márû mikákáá íniye.
19 ááqibo mi-táígó-kánáámá mú mikákáá táígoma ínama ááqibo naayóbáqá Áánûqtu máqte-qtataaqa tarôq urái-kanaarake íbêkaraqa íma mirá-uraiye. ke-qnáámmá móragaraqa íma mirá-kánáámá aurániye.
20 ááqibo mi-kánáámá íma ánataginaraatata máqte-kayukama íma paá máne oné. miráitana Áánûqtu maa-kánááyábámá pááqya-kanaama iyo téna timákárena wení awaaméq-wáyúkáytábámá timáyíkaraiye.” téna tiráiye.
21 Îtuma timá yímikaiye: “ááqibo mi-táí-kánáámá ínana móra-nakoma timá-ámena ‘Metáíyama maabáqá máibo aónaao! mibáqá máiye.’ tínaama íma arupi itaao!
22 taíbaq kaaqaari-Métáíyá kaaqaari-wátáá-wáyúkágáráqá auréta awaaméqá aráátineta Áánûqtuni waayúkama ubaayammá umáyiketaraa ínóe. miráuma kanaaráq inéta ínóe.
23 ááqibo karáqtuwe paá máaro! kemá áqnáabaqa kétima-timune. ítáaro!” téna tiráiye.
24 Îtuma óq-aimma tiráiye:

Waayúka-Araakoma kumínî-kanaayabama

“ááqibo táígo-kanaama aíqa urái-kanaama ánatatuwena aabaúmá kumayuqá aukéna wíyômma móragaraqa íma tágaginana
25 wiyóqa wíyôpake kutínana wíyôkoni akoqnáágoma popoq umáginiye.

26 umáqtuwena Waayúka-Araakoma konnákáqá kuména anón-akoqnaagaraqa tágagigogaraqa kumíniye.
27 kukéta Áánûqtuni kaqtó-wayukama timá-yiminata múqtûq maragóní aqtóbáké íyata Áánûqtuma awaaméqá umáyíkarai-kayukama yiwíqme yínoe.
28 yaagómá aapinaammá yiráátínata ítáaro! ááqibo yaayamamá yaa ánagaraqa yáinatama miráini-kanaama ítaraae.
29 móraiq uma maa-wáí-qtáqtááqá auráínatama kemá kumónúna-kanaama waaqókárîq íniye.
30 ááqibo taákaq máráaro! íbêqa paá máa-kayukama tébakaqa íma puíyana maa-wáí-qtátááqá máqtemma auránóe.
31 wíyôkaraqa maragáráqá ánataginamanibo ketáama íma ánataginiye." téna Îtuma tiráiye.

mi-kánáágóní aabaúmá máqte-kayukama nói-kanaaraqa yíníyô téta íkéitaae.

32 Îtuma timá yímikaiye: "ááqibo aabaúmá nôraq umá mi-kánáámá íníyô? nói-kagaama íníyô? máqte-kamma máqte-kayukagaraqa Áánûqtuni kaqtó-wayukama áanikogaraqa íkéitaae. aboámá wenamáa kéitaiye.
33 mi kumíni-kanaama mi-kágáámá íma ítaraabo yabíqma akoqnáá oro!
34 miráraa umá wáiye! móra-nakoma naaópake aammá kóinena wení maqne-wáyúkámá yeqtí iyáánikaraqa iyuwéna kóitata yemá yabikááe. ááqibo wemá oqtaráq yabikái-nakoqtabama timá ámikaiye. 'kawáá uwo! karáqtuwe mááo!' téna tiráiye.
35 keráwáqá keqnáámmá karáqtuwe máaro! naakóní aboámá nói-tupaawaq yíníyô? énaikaraq yíníyô? aabáyaanapimma nokáán-aukaanaq yíníyô? iráqma tágaina-kanaararaq yíníyô? íma ítaraapoana
36 páátákáá yínibo wagobo!
37 ké kétima-timune. keqnáámmá máqte-kayukayabama kétima-yimune 'karáqtuwe máaro!' " téna tiráiye.

14

Îtumma ikamínôn-aimma tirááe.

1 kaayaq-yúpáámá paá wáinana kótámaki-oniqa íma itóraitan-onikaraqa yínata uyátárai-monoq-wayukama aapinaa-káyúkágáráqá Îtumma aúpáq yáqtoqma arááqa ikaméta náaraq umákainoqtababi abáá kéoe.
2 abáá kéeta tirááe: "óniqa kaugi-kánáámá miráonatataama waayúkama ááiqa ínópoataa mi-kánáámá íma kanaaráq ónúnatae." téta tirááe.

Îtumma Béqtanibaqa matawékaraqa pérakaraiye.

3 Îtuma Tááímoni kárú-nakoni naaúpaqa Béqtanibaqa nammáqá ya máitata aáwaqa kénaawana móra-inimma uyábékena anón-oqtanawiqa yaan-ákúq-mátáwékáráqá óqta-motorema yubáqtukena Îtuni aqnókáqá atíma pérakaraitata
4 tébakaq-wayukama íyámma ôriq umá uráitata tirááe: "nôraq itana min-áté-ákúq-nómmá paá atíma pérakaraiyo? kaumo-tíyááká-tíyááká-óqtámmá (300) wáiye. nôraq itana min-áté-ákúq-nómmá íma kéyimenawaq meyámmá matáiyo?
5 ááqibo meyámmá matáikakaatati mi-méyámmá oótamma íma wái-kayukama kanaaráq yiminé iné." téta áá awááguraawana
6 Îtuma timá yímikaiye: "wemmá ayúwáaro! nôraq itaráq áá awááguraao? wemá keqtábámá íráqôniq uráiye.

7 áwáyoq-wayukama keráwáqtê máqte-kanaama paá mánobo! tikáinama aati-
aatimá yíwáqnaa kanaaráq ínoe. ááqibo kemá keráwákáráqá máqte-kanaama
íma paá mánune.
8 wemá kanaa uráiye. wemá áqnáabaqa ketúraqa átê-akuq-nokaraqa
puyónúna-kanaayaba pétikaraiye.
9 ítáaro! máqtepaqa ketí átê-wataama abarokáq timá yímikai-marukaqa wení
íbêq mirái-waigoma abarokáq timá-yimiyana wenáwîqa íma awikáinoe." téna
Îtuma tiráiye.

Yúqtaati Itikáárioti Îtuqtabama namuro-wáyúkámá timá yímikaiye.

10 titana Yúqtaati Itakáárioti iyápó-aanabike-nakoma uyátárai-monoq-
wayukayopaqa kóurena tiráiye: "kemá tíwáqnaa onaq Îtumma yáqtoqma áwîqme
ínóe."
11 titata yimuqá ôriq umá makéta meyámmá amínéta tirááe. tewana
Yúqtaatima aúyánámmá iténa "nói-tupaama Îtumma oyaa umá yiráátenuno?"
téna ítama táíq uréna kanaayábá abáá-abaa kéiye.

Îtuma kótámaki-oniqa wení iyápó-annagaraqa naráiye.

12 yammá itoraí-óníq-kánááráqá áqnáae-wagaabaqa kótáma-ki-kanaaraqa tipi-
típi-araaqa ikákaawata Îtuni iyápó-annama ítama aónaraae: "náakaraqa ení
kótámaki-oniqa ko kauma akánúnataabiyo?" tewana
13 Îtuma iyápó-annabike kaayaq-wáyúkámá mayaí-áímmá timáyímikena
tiráiye: "naa márûkaqa peráiyana móra-nakoma nommá yaqména kéyinaka
wenanaaépaqa okaao.
14 naammá peráinaka min-náákóní aboámá timá ámekaao 'tirááti-nakoma
kétiye ketí naaúpaqa ketí iyápó-annagaraqa kótámaki-oniqa naí-námmá
náakarabiyo?' timáqtuwena
15 wemá anón-amuraaq-namma tiráátiniye. máqte-qtataaqa yokaa-yokaa
umátikarainaka mikáqá kótámaki-oniqa kaumá tíkáakaao!" timáqtuweta
16 kóureta naa márûkaqa péketa máqtemma Îtu timá yími-qtataaqa paá
aónareta kótámaki-oniqa kaumakááye.
17 énaikaqa Îtu wení iyápó-annagaraqa iráitata
18 yaareráqá aáwaqa kénaawana Îtu tiráiye: "keráwápíké móra-nakoma ítama
táíq umátikanena wemá kemmá kutarurîq íniye. aáwaqa ketê náina-nakoma
mirá-iniye." titana
19 yirummá ôriq kéitata móra-mora-yuma ítama aónaraiye: "keábiyo?" titana
káqomma "keábiyo?" titana
20 Îtu yauwéqma tiráiye: "eé títaupake kaayapíké móra-nakoma mimórá-
táápépíké kegáráqá aáwaqa kénai-nakoe.
21 agamátán-áípí Waayúka-Araakoni aamá tiráiniq umá miráuma ínana
ááqibo kutarurîq í-nákóní anónnáma mú mikákááné. min-nákómá íma
marákaraikakaatati mú mikákáá íráqôniq íne iné." téna Îtuma tiráiye.

írêq-oniqa kénaae.

22 aáwaqa kénaawana Îtuma yammá maténa nunamupí amuqá makéna
"tíkáiye" timátuwena yímikena tiráiye: "máyáaro! ketúmiye." téna
23 wáááni-nomma káápubi maténa nunamupí amuqá makéna "tíkáiye"
timátuwena yímikaitata máqtemma nátukaawana

24 Îtu timá yímikaiye: “maannáma ketí naaegómíye. taíbaq-wayukayabama
atíma kéguminana ónipi nokáá umáyikanena kaayóqá kémayikaiye.
25 kemá kétima-timune. aran-nómmá móragaraqa ínanupo! ínanaaqa káqo-
taoqa Áánûqtuni kawáá kéi-marukaqa káqomma nánúne.” timátuwaitata
26 imá tiréta yúbareta Óríbêti-anubaqa kóuraae.

Pítaama wakákáin-aimma Îtuma timá yímikaiye.

27 Îtu timá yímikaiye: “keé keráwáqá máqtemma íbêq-nokaamma táaqa káinaqa
tiyuwé kóinoe. Áánûqtuni agamatán-áípí kétiye! ‘kemá tipi-típi yabi-í-náqá
ikámónata tipi-típima ókaq-okaq kóinoe.’ tiráinapoata tiyuwéta kóinoe.
28 kemá tiwáutumatuwainaqa itó-uma kenókáámá Kááriribaqa ónúne.”
tiráitana
29 Pítaa tiráiye: “ááqibo máqtemma tébakaq-wayukama ayuwéta kóiyaqa kemá
íma ayuwéqa kónune.” titana
30 Îtu tiráiye: “íbêq-nokaamma kokóregoma áama íma kaayapáq tínaama emá
kaumo táoqa keqtábámá tínóne. ‘min-nákómmá kemá íaonareqa íkéitaune.’ ”
titana
31 Pítaa akoqnáá umá tiráiye: “ímiye! kemá puí-kánááráqá etê puyónúne.
imá ayuwéqa kónune.” titata máqtemma miráráá umá tirááe.

Îtuma Kéqtêmani-yopaqa nunamummá tiráiye.

32 Kéqtêmani-yopaqa irááwana Îtu tiráiye: “maakáq máraiyaro! nunamummá
tenáá úne.” tiréna
33 Pítaa Yêmitigaraqa Yóáanegaraqa yíwíqmena kéyana áaqa kaitana táíq umá
yáumetaraitana arummá ôriq umá kéitana
34 tiráiye: “tirummá ôriq umá kéitaqa túyánámmá kéitaqa pukónúne.
máraiyaro! waagobo! karáqtuwe máaro!” titata
35 waaqókáqá marabí aipaq aguréna aíqa mayánénaboana nunamummá
tiráiye:
36 “apááô! ketiboó! máqte-qtataaqa kanaaráq kéena maa-qtátááqá paábaq-
matikaao! ááqibo ení akaígómá wárááo. ketí tikaígómá íwaraao.” téna
37 yauwéré immá yú wagurááwana aónaraiye. Pítaaqtabama tiráiye:
“Tááímonio! aú waguráánô? kímora-abauma íma kanaaráq karáqtuwe máqe-
uraano?
38 karáqtuwe mááo! nunamummá tiyo! íma karáqtuwe máiya íma nuna-
mummá tiráánaboaq Tááqtaan áama itánóne. aágoma kaqtó kéimanibo túgoma
aqnúmmá kéena túgáibaa kéiye.” téna tiráiye.
39 móragaraqa keqnáámmá nunamummá timátuwena
40 yauwéréna immá keqnáámmá yúgáibaa ôriq kéitata íma kanaaráq
karáqtuwe máqe urétapoata yú wagurááwana aónaraiye. wemmá yauwéqma
timá ámínon-aimma íma ítaraae.
41 wemá kaumobáq yauwaré iréna tiráiye: “waguréqa paá wagoro!
áágaaniye. íbêqa aabaúmá umáguraiye, Waayúkagon-Araaqa kemmá kutarurîq
i-nákómá kúmiq-wayukati iyáápi kémaraiye.
42 itó-uma kónunatiabo! aónaaro! kutarurîq umátíkarai-nakoma kéiye.” téna
tiráiye.

Îtumma ánnáma ámikaae.

43 kétitana páátákáá Yúqtaati iyápó-annabike-nakoma iráitata wegáráqá
waabámmá yáákáráqá waqtáákáráqá iréta uyátárai-monoq-wayukabike
aapinaa-káyúkábíké anónuqma-wayukabikekaraq irááe.
44 kutarurîq i-nákómá awaaméqá yímikena tiráiye: “kemá ámóqnaana-
nakomma yáqtoqma ánnáma áméro! áwîqmeta yaákare kóoro!” tiráiye.
45 Yúqtaati iréna páátákáá Îtunopaqa kéena kaayonébáké ámóqnaraitata
46 yáqtoqma ánnáma ámiketa akoqnáá umá yáqtokaae.
47 ááqibo móra-nakoma maéna yáámmá maténa mú mikáq anó-monoq-nakoni
maqné-nákóní áararamma agáuqtukaiye. ááqaanibo téna
48 Îtuma tiráiye: “nôraq itaráq maaráuma yáákáráq waqtáákáráq yáqtoraneraq
kéyeo? kemá íma moyán-árááq-náqá maéqa
49 máqte-tupaaraqa keráwákáráqá anó-monoq-naupaqa maéqa aapinaammá
abarokáq tiráunaqa kemmá íma yáqtoqma ánnáma ítíkikaae. ááqibo Áánûqtuni
agamatán-áímmá áraimma auraíno!” titata
50 máqtemma iyápó-anna-wayukama ayuwéta péqmare kóuraae.
51 ááqibo móra-maabugoma wáqtô itokáikaraq Îtun-annaepaqa kégoitata
yáqtorakaraawana
52 wemá wáqtôma ayúqtukena unáákáqtôma aneqá íma wáikaraqa awaapáá
uyaaténa kóuraiye.

Ítíráaeo anó-kayukama Îtumma aítaa umá aónaraae.

53 ááqibo yemá Îtumma awíqmeta mú mikákáá anó-monoq-nakoni naaúpaqa
irááwata mikáqá máqtemma uyátárai-monoq-wayukama anó-kayukagaraqa
aapinaa-káyúkágáráqá áíkutaawana
54 ááqibo Pítaa Îtun-anaaepaqa ayáqtáápake wakéna mú mikákáá anó-monoq-
nakoni naamátûpaqa pékena kawáá-wáyúkágáráqá iraráqá maraq máena
kégaanitata
55 ááqibo uyátárai-monoq-wayukama máqtemma káánítôre-wayukagaraqa
Îtumma ikamínéta aítaa umá abáá kéomanibo íma máqe-uraiye.
56 taíbaq-wayukama kaaqaari-áímmá Îtuqtabama timákáreta ááqibo mimóra-
wátáámá íma kéteta káqo-kaqon-aimma netuqyaa tirááe.
57 ááqibo tébakaq-wayukama itó-uma kaaqaari-áípí tirááe:
58 “wemá tiráitata ítaraawana tiráiye: “maamin-ánó-mónóq-námmá
waayúkama tarôq uráá-namma kemá yauwítíyuwaiyaqa kaumo-wágáábí
aúgemma tarôq ónááq únnae waayúkama íma tarôq kéiya-namma tarôq ónúne.”
tirááwana
59 yeqtí watáagoma íma móraiq uráiye.
60 mú mikákáá anó-monoq-nakoma yeqtí aúkáapimma itó-urena Îtumma
aítaa umá aónarena tiráiye: “wení watáayaba yauwéqma íma kanaaráq timá
abarokáq tinónô?” titana
61 Îtuma páátí máqe-urena aamá ítiraitana mú mikákáá anó-monoq-nakoma
móragaraqa ítama aónaraiye: “emá Metáíyabono? mú mikákáá uyátárai-
manikoni áanikobono?” tiráitana Îtuma yauwéqma tiráiye:
62 “máune.” téna “Waayúka-Araakoma Áánûqtuni ayáánurapaqa maraq máena
wíyokoni konnákáq kumínata aónanoe.” téna tiráiye.
63 mú mikákáá anó-monoq-nakoma áyámma uráitana unáákáqtômma
yuráqtukena tiráiye: “nôraq itatáá káqo-kataama itánétaa kéunataabiyo?

64 wenamáárîqa kaaqaari-áímmá tiqtábámá nói-tuyananaq kéitaao?” titata
máqtemma yauwéqma tirááe: “wemá mú mikákáá táíq uréna puíno.” tewata
65 tébakaqa Îtumma wirááti wirákáreta aúramma yawááq-ureta ikamíq-ikamiq
kéeta tirááe: “náawa ikákaiyo?” tirááwata kawáá-wááyúkámá áwîqmeta iyáán-
arunapo ikákaae.

Pítaa Îtuqtabama “wemmá íaonareq íkéitaune” téna tiráiye.

66 Pítaa naamátûpaqa paá máitana móra-inaaruma mú mikákáá anó-monoq-
nakoni maqné-ínáárúgómá
67 Pítaamma iraráqá aónarena wemmá karáqma káonena tiráiye: “emá Îtuma
Náátárêtibake-nakote máqe-uraane.” titana
68 Pítaa tiráiye: “ímiye. enáama íkéiteqa íma ítaraune.” téna oqtaráq kóuraitana
kokóregoma áama tiráiye.
69 anaaékaqa min-ínáárúgómá móragaraqa káonena móra-nakoma amakaq
mái-nakomma timá ámikaiye: “wemá min-nákóní iyápómiye.” titana Pítaa
70 “ímiye.” tiráiye. ááqibo pááqyamma anaaékaqa mikáq máa-kayukama
Pítaamma timá ámikaae: “Kááriribake-nakoma máeboaa emá iyápó-annabike
mórabi máane.” tewana
71 Pítaa timá akoqnáá uréna tiráiye: “ááqibo kemá kaaqaari kétunaraa
Áánuqtu tíkamine iné. min-nákómá íaonareq íkéitaune!” titana
72 kokóregoma móragaraqa áama tiráitana Pítaa Îtuma tiráin-aikoma aákaq
itana ítaraiye: “kokóregoma áama kaayapáq íma tíráinaama emá kaumo
táoqa keqtábámá wemmá íkéitaune tínóne.” tiráin-aimma Pítaama yauwéqma
aúyánámmá ítaraiye. ánibo ibiqá ôriq umá yakáiye.

15

Îtuma aítaa umá aónaraae.

1 aabáyaanapimma nokáápaqa uyátárai-monoq-wayukama anó-kayukagaraqa
aapinaa-kááyúkágáráqá káánítôre-wayukagaraqa watáá-wataa timátuweta
Îtumma yáqtoqma ánná kúmeta anó-kamaani-nakonopaqa mó ámikaawana min-
ánó-nákóní áwîqa Pááíratima ááqibo téna
2 Pááírati Îtumma aítaa umá aónarena tiráiye: “emá Ítíráaeo-wayukati mú
mikákáá anómma yabíkáánabono?” titana Îtuma yauwéqma tiráiye: “téne.”
titata
3 uyátárai-monoq-wayukama weqtábámá tirááe: “wemá taíbaq-taigo-qtataariq
uráiye.” tewana
4 Pááírati móragaraqa ítama aónaraiye: “yauwéqma íyaq timá-yiminono?
eqtábámá taíbaq-taigon-aimma kétee.” titana
5 Îtuma pááti máena móragaraqa yauwéqma ítima-amitana Pááíratima ítama
iyánáaq uráiye.

Îtumma arááq ikamínéta tirááe.

6 ááqibo kótámaki-onikaqa aati-aatimá Pááíratima móra ánná-naupaqa mái-
nakoma ayuwéwaimiye. wáátigoma awaaméqá maréta tewana Pááíratima
ayúwáitana ánná-naupake kanaaráq ayúbákáitana kó éwaimiye.
7 ááqibo mi táoqa kaarabútibi móra-nakoma áwîqa Baráábatima máqe-urena
anón-aaiqa wemá taíbaq-wayúkagaraqa uréna wemá móra-nakomma arááq
ikámítana pukitana kaarabútibi máqe-uraiye.

8 ááqibo waabámmá áíkuteta Pááírati ánná-naupake ayúwái-nakoqtabama ítama
aónaraae. aónaraawana
9 Pááírati ítama yimónaraiye: “Ítíráaeo-wayukati mú mikákáá anómma yabíkái-
naqa ayúbakanuno?” téna
10 uyátárai-monoq-wayukati yáaimma ítareta paá yirunóbáqá kárún-aimma
kétetaboata Îtumma ánnáma ye ámikaae. miráuma ítarena tiráitata
11 uyátárai-monoq-wayukama waabámmá timá yímikaae: “Baráábatiqtaba
kétikaiqtaae tero!” miráitata waabámmá timá yímikaae: “Baráábatimma
ayúqmataa timiyo!” tewata keqnáámmá
12 Pááírati móragaraqa timá yímikaiye: “ááqibo Ítíráaeo-wayukati mú mikákáá
anó-nakoqtabama nôraq ónúno?” titata
13 waabámmá kabámareta tirááe: “yaaraqá nírigaraqa ikámíyana puíno?”
tewana
14 Pááírati ítama yimónaraiye: “nóin-otaaniraq uréna nói-taigoniraq
uráinabiyo?” titata mú mikákáá anókaq kabámareta tirááe: “yaaraqá nírigaraqa
ikámíyana puíno!” tewana
15 Pááírati waabá-káyúkátí yimuqá máráinapoana Baráábatimma
ayúbákaraiye. miráumatuwena Îtumma i-wáyúkámá yímikena timá yímikaiye:
“akoqnáá-annanapo ikámoro! ikáqtuwera yaaraqá nírigaraqa ikámíyana puíno!”
téna Pááírati tiráiye.

i-wáyúkámá Îtuqtabama ámiyoq-naayoq urááe.

16 timátuweta i-wáyúkámá Îtumma áwîqmeta kámááni-nakoni naamátûpaqa
iréta tébakaq-i-wayukama yááyareta
17 tokô-kaqtoma mú mikákáá anó-nakoni wáqtôraa-katoma matéta áwáábiq-
annama matéta mú mikákáá anó-nakoni kámokaa-kamoqa atoyumá tarôq uréta
Îtuni aqnókáqá abákareta
18 paá awaaméqá umá kaaqaarigó kaayoné umákareta tirááe: “Ítíráaeo-
wayukati mú mikákáá anó-nakoni áwîqa múte yaúyoro! wemá anó-kanaama
ayáqtáákaqa paá maíno!” téta
19 oótátánápó aqnókáq kéikameta kaáqá kémareta yiraayutaúmá ayéta kaay-
oné umáketa
20 ámiyoq-naayoq éta tokô-kaqtoma yukéta wení wáqtôma móragaraqa umáketa
áwîqmeta yaaraqá nírigaraqa ikamínô-marupaq kóuraae.

Îtumma yaaráqá nírigaraqa aráápama ikákaae.

21 kégoeta móra-nakomma yáqtokaamma wenáwîqa Tááímoni Tááírínipake-
nare. Érékáánarayaa Árûbatiti yiboámá wemá yópáké kéitata yemá Îtuni
kaapaq-yámá ámiketa timákaawana aqména kóuraiye.
22 Îtumma áwîqmeta móra-anuraqa iréta min-ánúgóní áwîqa Kórákóta-anue.
áwîkoni áaimma aqnón-ayaatapare.
23 mibáqá iréta wááéni-nomma yaagóní anókáráq waéqma ámikaawana
ínaraitata yaaraqá nírigaraqa aráápama ikákaae.
24 ikáqtuweta wení unáákáqtôma yáíkaaq umá uréta aábê yaréta
unáákáqtôma móra-mora umá matááe.
25 ááqibo nírima ikákaan-abauma (9.00 kiroki) aabáyaanapimma aabaúmá
kéuitata ikákaae.
26 yaaraqá aúbama wení táígoqtabama agáyáan-aikoma tiráiye: “Ítíráaeo-
wayukati mú mikákáá anómma yabíkái-nare.” titata

27 ááqibo wegáráqá kaayaqá moyánákáratámá yíkaketa Îtuni aukápáq
mórama ayáánurapaq maréta mórama ayáánuropaq maréta urááe.
28 ááqibo miráuma monoq-áúbábí naayóbáqá agamátán-áíkómá tiráiniq umá
íbêqa áraimma mirá kéiye: “wemmá otaa-káyúkábí makááe.” téna tiráine.
29 yaaraqá máitata waayúkama kótayata kéeta iyáátaq-iyaataq yumá
ámiyoq-naayoq kéeta aamá káwaageta tirááe: “enamáárîq anó-monoq-namma
yawítíyuwe kí-kaumo-yupaama móragaraqa keqnáámmá tarôq ínáq óne
30 ááqibo yaaraké enamáárîq kumuwo! enamáárîq kuméma ípuinone.”
tewata
31 keqnáámmá uyátárai-monoq-wayukama aapinaa-káyúkágáráqá ámiyoq-
naayoq kéeta tirááe: “wemá káqo-yuma yíwâqnaa uráitata íma pukáábo we-
namáárîq íma kanaaráq áwâqnaa éna miráipoana puíniye.
32 ááqibo Metáíyama máikakaatati Ítíráaeo-wayukati mú mikákáá anó-nakoma
yaaraké kumínataa aónétaa mikáq itánúnatae.” tewata keqnáámmá wegáráqá
yíkakaa-nakorata ámiyoq-naayoq-aimma timákaraaye.

Îtuma pukáiye.

33 ááqibo wágááma aabaúmá aúkáapi uyáwitana kumayuqá aúqma máqte-
maruqa yawááquraiye.
34 aabaúmá kaumoráq kégumitana Îtuma kabámarena anókaq wááqa kéyena
tiráiye: “Érói, Érói, arááma tebákátáni?” téna wenáabike mirá kétiye: “ketí
Áánûqtuo, ketí Áánûqtuo, nôraq itaa tiyúkáano?” titata
35 tébakaqa máqeo-kayukama ítareta tirááe: “ítáaro! wemá Iráíyamma
kááyaiye.” tewana
36 móra-nakoma uyaaté iréna parubaru-wánnáámá ikaaq-nókáráqá yátaraq
makéna Îtumma ámitana nátúwáitana min-nákómá tiráiye: “éqtukaiyanao!
Iráíyama yaaraké yamatuwáinana kumínaayaba aónaaro!” titana
37 Îtuma anókaq wááqa yumátuwena pukuráiye.
38 pukitana ááqibo anó-monoq-naupaqa oqtaráq tabaraáberaa-kannaama abí
kúmakaama wenamáárîq aúkáapike kabááqma yakákuraiye.
39 ááiq-i-wayukati kawáá-nákómá máitana Îtu aúbáqá itó-uma máitana Îtuma
wááqa yumátuwena pukitana aónatuwena wemá tiráiye: “áraine. min-nákómá
Áánûqtuni áaniko máqe-uraiye!” téna tiráiye.
40 ááqibo aaranaamá mikáqá nékaq máeta káoneta Tárômeyaa Máríaa
Máátariniyaa Máríaa maqné Yêmitiyaa Yótéti anóaratama máqe-ureta
41 Kááriribaqa yemá Îtuni anaaé waqmé kéweta áwâqnaa urááe. taíbaq-kaqon-
noinima Îtugaraqa Yérútáárebaq uráán-noinima mibáq nékaq máqe-uraae.

Îtuma uqtamákaraae.

42 ááqibo aabaúmá karaakáq kúmitana Tabaatiráqá yokaa-yokaa-í-yúpáámá
wáitanaboana Yótêbi Aarimatéabake-nakoma iréna wemá káánítôre uyátárai-
naqa maéna Áánûqtuni kawáá kéi-kanaayabama awé kéiye.
43 mimórá-nákómá Pááíratinopaqa ikatîq íma uréna Îtuni aráá-q-auyabama
ítama aónaraiye: “timínónó?” tíminaq mó-uqtamakaano.” titana
44 Pááírati aúyánámmá ítarena “árainaq pukuráinabiyo?” téna i-wáyúkátí
kawáá-nákómá ááyarena ítama aónarena tiráiye: “ara pukáiyo?” titana kawáá-
nákómá timá ámikaiye: “owé pukáiye.” téna

45 Pááírati iyánáaq umárena ítátuwena Yótêbimma timá ámikaiye:
“kanaaráqíye. aráá-auma mayaao.” titana
46 Yótêbi kateko-wánnáámá meyánîq umá maténa yaaraké aúma maténa
wannaabí atáá-umakena óqtanobaqa maipí uqtamákena anón-oqtamma
muríákóní ótaqa makéna yawáá-uraiye. mirá umáqtuwaitata
47 Máríaa Máátariniyaa Máríaa Yótétini anóagaraqa máeta uqtamákaraipaqa
aónaraaye.

16

pukáipike itó-uraiqtabama

1 Tabaatimá ánatagitata Máríaa Máátariniyaa Máríaa Yêmitini anóama
Tárômegaraq átê-kuyumma i-qtáqtáá-meyámmá maqméta Îtumma pérakaneta
matááe.
2 Tóqtaaraqa iráqma tágagikaqa uqtamákaraapaqa kóureta
3 kégoeta watáá-wataa tiréta “náawa oqtaráké óqtamma mamá páabaq
“aukátikanitaabiyo?”
4 anón-oqtapoana ummaa yánitata tirááe. kéteta ko aónaamma óqtamma
páabaq aukákuraitata aónaraae.
5 miráitata muríyánóbáqá péketa aónááyama móra-mabugoma wayán-
únákáqtôgaraqa mibáqá maraq máqe-uraitana aónaraawana yáaqa ôriq umá
karáitana min-nákómá tiráiye:
6 “táaqa ígáino! Îtuma Náátárêtibake-nakomma kaapaq-yátáráq ikámaraa-
nakomma abáá kéoyamma wemá pukáipike itó-urena íma máiye. uqtamá
káraapaqa aónaaro!
7 ááqibo wení iyápó-anna ko timá yímero! Pítaagaraqa timá áminata timá
yímero! ‘Îtuma we-nókáámmá Kááriribaqa kégoitata mibáqá aónanowana ke-
qnáámmá wemá keráwáqá miráuma timá tímikaiye.’ ” téna tiráiye.
8 aanibo yemá yáubareta muríyápáké uyaaté kóureta ikatéyana yáaqa
karáitatapoata páátí máqe-ureta máqte-kayukama íma timá yímikaae.

Îtuma Máríaa Máátarininopaqa iráitana aónaraiye.

9 Îtuma pukuráipike itó-umatuwena Tóqtaa-abayaanapimma nokáápaqa wemá
áqnáabaqa Máríaa Máátarininopaqa iráiye. naayóbáqá min-íníkóní arunóbáké
abapaké kaayaq-kútí-áágómá Îtuma waqtukáiye. ááqibo iráitana aónarena
10 Îtuni aanábómá ibiqá kéyaraawana ko timá yímikaiye Îtuma paá máitana
aónarena
11 timá yímiqtuwena kéiteta wenáama irunóbáqá íma ítaraae.

iyápó-annabike kaayaq-nákórátá Îtuma aónaraaye.

12 anaaékaqa waéqma káqon-nakaa umá kaayaq-nákórátá yeqtôpaqa iráitata
karaa-márúkáqá kégowana iráitata aónareta
13 yauwaréta tébakaqa timá yímikaawata kanaaráq íma ítaraae.

iyápó-annama Îtumma aónaraae.

14 ákaqa Îtuma wení iyápó-annama yeqtôpaqa iráitata ye títaupake móra-
anna-wayukama aáwaqa kénaawana Îtuma iréna áá yiwááguraiye. yemá irupí
íkéiteta káúbîq uréta wemá pukáipike itó-itata aónaraa-kayukama temmá
íkéitaawanaboana áá yiwááguraiye.

15 wemá timá yímikaiye: “máqte-marukaqa kóoro! máqte-kayukama maan-áté-
wátáámá mó-tima-yimero!
16 máqtemma yirupi kéitaa-kayukama nommá peráiyaqa atóbamayikanune.
íkeitaa-kayukama yawááq-umayikanune.
17 aamá kéitaiya-kayukama maamin-áwáámeq-yátááqá mayéta ketíwîkake
kuti-áágómá waqtuwánoe. aúgen-aimma mayénama aúgen-aikaraq tínana
18 puí-íráákábáyáámá yáqtoraiyana ípuinana uwaatagááq-yátááqá naínama
ípuinana karí-wáyúkámá ánekuiyanama karímá éqyikainata atóbaginoe.” téna
tiráiye.

Áánûqtuma kawáá kéi-marukaq Îtuma utáiye.

19 timátuwena áwíkaitana Áánûqtuni kawáá kéi-marukaq uténa Áánûqtuni
aukápáqá maráq máqe-uraitata
20 wení iyápó-annama máqtepaqa ko timá yímikaae. abarokáq timá
yímikaawata uyátárai-nakoma yegáráq yíwâqnaa uréna yé tiráama áraimma
kéitana uyátárai-nakoma awaaméqá yímikaiye.

Arúke

Arúkema maami-kátáámá Tíópiratinopaq agatáiye.

1 Tíópiratio, naayóbáqá netuq-wáyúkámá iyááté-íyááté umá ketáái aúkáapi
Áánûqtuma máqte-qtataaqa tarôq urái-kataama agatáane.
2 yemá mi-qtátááqá yúrapike aónaraa-kayukati yáama naayóbákáráq aati-
aatigáráqá wakáane. yemá mi-káyúkámá Áánûqtun áaraqa wení mayaí-
wáyúkámá máeta yemá maami-kátáámá keqtáá timá tímikaataae.
3 anó-nako, miráitaq kegáráq kemá maami-kátáámá agamá enôpaq
yuwánáae téq kétune. maami-máqté-qtátááqtábámá áaimma ítátukaune. íbêqa
kemá arupú umá agatáunamanibo miráuma áqnáabaq-kanaarake iráinikaa
uráiye.
4 miráinaa emá ítama arutánóne min-áímmá emmá aráátíyamma minnâ
áraine.

Áánûqtuni kaqtó-nakoma Yóáanema pááq íniqtaba Tékáráíyamma timá ámikaiye.

5 Érôtima Yúría-marukaq kínima mái-kanaaraqa mórama monoq-náqá máqe
uráimma min-nákóní áwîqa Tékáráíyae. wemá Ábááíyan-annabike monoq
náqiye. ánáakoma Éronin-annabikemma min-íníkón awîqa Irítabetie.
6 yenákámá Áánûqtuni aúrakaqa íráqôniq urááye. yenákámá máqten-amaan-
aimma waréta uyátárai-nakoni áama kéwaraayanaboana yepímmá otaa-qtátááqá
íma wáqe-uraiye.
7 miráimanibo yenákámá mórama iyápóma íma ákáraaye. Irítabetima iyápóma
íma kanaaráq marákáitata yenákámá araaqná anónuqma kamáguraaye.
8 Tékáráíyan-anna-wayukama mayaírátáá owana Tékáráíyama Áánûqtuni
aúbáq monoq-máyáímá matáiye.
9 anó-monoq-wayukati yáaimma waraíkáae téta Tékáráíyamma awaaméqá
umáketa weqtábá uyátárai-nakoni aokaq-náúpáqá uténa átê-kuyumma i-
qtátááqá agamá ákûq íkáae.
10 agamá ákûq-umumma í-kánááráqá mi táoqa taíbaq Íbaru-wayukama máápaq
áíkuteta nunamummá kéteta máqe-uraae.
11 ánibo Tékáráíyama aónaimma uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma agamá ákûq
íyáárégóní ayáánurapaq itó-uma máqe-uraiye.
12 Tékáráíyama kaqtó-naqa aónatuwena iyánáaq umárena ikatîq uráimanibo
13 kaqtó-nakoma Tékáráíyamma timá ámikaiye: “Tékáráíyao, emá ikatîq íuwo.
Áánûqtuma ení nunamummá ítátukaiye. enánáakoma Irítabetima iyápóma
inaamaímá marakániye. ánibo emá min-íyápógóní áwîqa Yóáane té yamámiyo.
14 enáyakoma íráqôniq umá wáinaa amuqá maránóne. netuqyaa-káyúkámá
wemá pááq í-nayaba yimuqá maránóe.
15 uyátárai-nakoni aúrakaqa anón-awiqa wániye. ánibo wemá wááéni-nokaraq
akoqnáá-nokaraqa íma nániye. ánibo wemá anóani áyaqnobaqo márainanama
Áánûqtuni Aokaq-Áágómá wepímmá ógiraniye.
16 wemá taíbaq Íbaru-wayukama mamá yirummá waeráiyana yeqtí uyátárai-
naqa Áánûqtunopataa yauwéqma yíwíqme íniye.

17 wemá Áánûqtuni watáagaraq mamé wéna wení akoqnááma maména
Iráíyaraa umá mamé wínímma Áánûqtuni naayóbáq-ámúné-nákáá umá
mániye. wemá anóboyugaraq yeqtí yíráabitigaraq yíwíqmena mórabi máá
áíkuiniye. Áánûqtuni aammá íma wáráiya-kayukama yeqtí yúyánámmá mamá
waeráinata yemá keqnáámmá mamá yokaa umáyíkarainana Îtuma kumíniye.”
18 Tékáráíyama kaqtó-nakomma maará téna timá ámikaiye: “kemá náaraq
ínaraq maamin-áímmá áraine téq itánúnô? kemá anónuqma kamágúnana
ketínáakogaraq araaqná kamáguraiye.” téna Tékáráíyama tiráiye.
19 ánibo kaqtó-nakoma yauwéqma tiráiye: “kemá Kébariomune. Áánûqtunopaq
itó-uma kémaune. maamin-íráqón-áímmá wemá timátíkáitaq emmá timámena
kukáunamanibo
20 ketáama íma itáánaboana óyáukoma aráápaginaa aamá íma tínónaboana
wéqéna aamá túnnayataakoma pááq ínnaraq wíniye.” téna kaqtó-nakoma tiráiye.
21 aarawaamá paá Tékáráíyani awé uréta netuq-yúyánámmá ítaraae. ‘aokaq-
náúpáqá nói-qtataaraq pááq uráitanawaq átáyaaqa minnóbáqá máiyo?’ téta
tirááe.
22 anaaékaqa Tékáráíyama máápaq yaúbarena aarawaamá aamá íma timá
yímewaniq uráiye. miráitana paá ayáánapo awaaméqá umá watáama timá
yímikaibo óyáuqa aúyakuraiye. yemá ítaraae Tékáráíyama móra óq-yataaqa aokaq-
náúpáqá aónaitana óyaukoma aúyakuraiye.
23 anaaékaqa Tékáráíyani mayaí-kánáámá ánatagitana wení naaópaqa
yauwéqma kóuraiye.
24 anaaékaq ánáakoma Irítabetima araaqnágoma ámûkarariq urénaboana
aúpáq máitana móra-tiyaapaq-wiyomma yáuraiye.
25 Irítabeti wenáúyánápímmá maará téna tiráiye: “uyátárai-nakoma kaay-
oné umátikena aarawaatí yúrakaq tigae íyábá mamá paá kéumatikaiye.”
téna tiráimanibo móra-inikoma iyápóma íma kanaaráq ákáin-inikomma Íbaru-
wayukama wemmá timá agaeráq kákaae.

Áánûqtuni kaqtó-nakoma Îtuma pááq íniye téna Máríaamma timá ámikaiye.

26 abapaké móra-wiyokaqa Áánûqtuma kaqtó-naqa Kébariomma timákáitana
móra-maruqa Kááriribaq kukáimma áwîqa Náátárêtibare.
27 mórama inaarúmá áwîqa Máríaa móra-nakoma mayániye téta ataa makáan-
inikonopaq kukáiye. minnámo aúyarakaraa-nakon áwîqa Yótêbie. min-náqá
Tébitin-annabikene.
28 kaqtó-naqa Áánûqtunopake Kéberioma min-íníkónôpaq uréna tiráiye: “kaay-
oné-yátááqá etê waíno. Aánûqtuma etê máena íráqô-qtataariq kéumakaiye.” téna
tiráiye.
29 Máríaama min-áímmá ítátuwaitana aúyánákómá ummaa yáguraiye. ánibo
áyáqnobaqa maará téna aúyánámmá ítaraiye: “maaminnáma nóin-ainabiyo?”
téna tiráiye.
30 ánibo kaqtó-nakoma timá ámikaiye: “Máríaao, emá ikatîqa íuwo. Áánûqtuni
áyákoma emmá íráqôniq kéumakaiye.
31 itaao. emá ámûkarariq uré iyápóma inaamaí marakaínónama emá áwîqa
Îtue té yamámiyo.
32 wemá anó-naqa mániye. mú mikákáá anó-naqa Áánûqtuma wení áanikoe
téta áwîqa yánóe. áítaubikoma Tébitiraa umá anó-kinima wemmá uyátárai-
nakoma Áánûqtuma tarôq umákaniye.

33 wemá Yáakobon-anna-wayukati anó-kinima aati-aatimá mániye. miráinana
wemá yabíkáí-qtataaqa íma ánataniye.” téna Áánûqtuni kaqtó-nakoma tiráiye.
34 Máríaama kaqtó-nakomma maará téna timá ámikaiye: “mi-qtátááqá náaraq
umáwaq pááq íniyo? kemá móra-naqa íma matáune.” téna Máríaama tiráiye.
35 ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma yauwéqma timá ámikaiye: “Áánûqtuni
Aokaq-Áágómá enámûraaq kumínana Áánûqtuni uyáta-maqma akoqnáá-
yataakoma ekáq pááq íniye. miráinata min-áókáq-íyápómá anaaékaq emá
marákénatama maará téta áwîqa yánóe ‘Áánûqtuni áanikoe.’ tínóe.
36 itaao. enanógaaoma Irítabetima araaqná kamágimanibo áyáqnobaqa
iyápóma inaamaímá matokáiye. naayóbáqá téta ‘wemá iyápóma kanaaráq
íakaniye.’ tiráámanibo íbêqa ámûkaraq máitana abapaké móra-wiyomma kóiye.
37 Áánûqtuma kanaaráq máqte-qtataariq íniye.
38 ánibo Máríaama tiráiye: “kemá uyátárai-nakoni mayaí-ínímúne. kanaaráq
Áánûqtuma kemmá emá ténnaiq umátikaniye.” téna titana Áánûqtuni kaqtó-
nakoma mikáké ayuwéna kóuraiye.

Máríaama Irítabetima ko aónaraiye.

39 mi-kánáárâqá Máríaama páátákáá itó-uma Yúríabaq móra-maruqa
anuáráaq-mapaq uráiye.
40 ánibo wemá Tékáráíyani naaúpaq uréna Irítabetimma áwátiraiye.
41 Irítabetima Máríaama áwátin-aimma ítátuwena iyápóma Irítabetini áyaqnobaq
máin-iyapogoma kanageq uráiye. Áánûqtuni Aokaq-Áágómá Irítabetimma
ógikaitanaboana
42 anókaq ááyama tiráiye: “máqte-noiniti aúkáapikemma emmá Áánûqtuma
awaaméqá umákena awíkaita min-íyápómá marákánónama wemmá
Áánûqtuma awaaméqá umákena awíkaiye!
43 kemá nôraq uráunanawaq ketí uyátárai-nakoni anóama ketôpaqa iráíyô?
44 taákoma emá tíwátennama kéitaitana tíyáqnobaq iyápóma mái-waigoma
amuqá maréna kanageq uráiye.
45 uyátarai-nakoni watáama emmá timá ámikain-aimma áraimma pááq íniqtaba
itáíq-itaiq ínónaboa emá amuqá kémaraane.” téna Irítabetima mirá tiráiye.

Máríaani imá

46 maamin-ímá Máríaama maará tiráiye:
“kemá ketirupikémmá uyátárai-nakon áwîqa
múte kéyauyune.
47 Áánûqtuma wemá kemmá mamá paá kéumatikaiye.
weqtábábóana tirun-íyápógómá amuqá kémaraiye.
48 kemá paá wení mayaí ínímánibo
wemá keqtábá aákaq matokáiye.
49 kekáqá anó-qtataaqa uyátá-maqma tarôq uráipoata
máqte-marabi-kayukama maa-kánáárâké
yemá keqtábámá téta
‘Áánûqtuma awaaméqá umákena awíkaiye.’
téta tínóe.
Áánûqtuma wenáwîkoma aokaríq kéiye.
50 yemá náayubi weqtábá ikatîqa móra-wayukati-kanaagaraq
káqo-kayukati kanaayábágáráq

kéo-kayukama yemmá
wemá arummá kéumayikaiye.
51 wemá wení akoqnáá-ayaamma arúqtuwena
waayúkama yetí yúma mamé kéuyeta
mirá onaae teq-qtátáákáráq
wemá mamá pípêban umátuwaniye.
52 kateko-yáínái-nákáá umá
kíni-kayukama yetí akoqnáágaraq náápaakaraq-yibiqtatama
mamá paábaq yukéna
káqomma paá-wayukama
yemmá múte yaútaiye.
53 ánibo yáayaba kéo-kayukama
wemá mamá íráqô-qtataaqnapo.
maqmá ógikaimanibo
taíbaq-otamma makáa-kayukama
yetí iyáápima móra-yataaqa íma yiména
timá yíkaraiye.
54 ketáái títaubikokaq wemá timá
akoqnáá umákaimma
Áánûqtu paá matokáine.
Ítíráaeoma wení kaqtó-nakoma naayóbáqá
áwáqnaa uréna
55 Áabaraakaraq wenánnágáráq
arummá umáyikena minnáyaba
aati-aatimá aúyánámmá ítame utáine.”
téna Máríaama ibí tiráiye.
56 Máríaama Irítabetite kaumo-wíyómmá máqena anaaékaqa wenamáápaq yauwéqma koúraiye.

Irítabetima Yóáanemma marákáraiye.

57 Irítabetima iyápó marakání-kanaama yáwitana iyápóma inaamaí marákáraiye.
58 Irítabetin-anna-wayukagaraq móra-marukaq-wayukagaraq uyátárai-nakoma Irítabetimma nôrabi umákái-qtataaqtaba ítátuweta yimuqá marákáraae.
59 Áánûqtuni waayúkati yáaimma waréta abapaké kaumo-kánáárâqá min-íyápógóní áúma karánéta urááe. min-íyápógóní áwîqa aboán áwîkaq ‘Tékáráíyae’ téta áwîqa yamámineta uráámanibo
60 min-íyápógóní anóama téna “ímiye.” tiráiye. “ketáámá Yóáane tétaa áwîqa yamámenunatae.” téna tiráiye.
61 ánibo waayúkama tirááe: “mórama maamirán-áwíqá enawaammá íma wáiye.” téta tirááe.
62 mirá-timatuweta Tekáráíyama íma kanaaráq aamá titatabóata yemá awaaméqá iyáánapo umátuweta aboámmá ítama aónaraae. ‘nóin-awiraq maamin-íyápógómmá yamáminono?’ téta tirááe.
63 ánibo Tékáráíyama aúba agayaí-yátááqá ítama maténa maará téna agatáiye: “min-íyápógóní áwîqa Yóáane.” titata yemá iyánáaq urááe.
64 ánibo é mikáq Tékáráíyama aamá keqnáámá áaimma átama kétena Áánûqtuni áwîqa múte yaútaiye.

65 miráitata máqtemma wení móra-marukaq-wayukama ikatîq urááe. ánibo
mi máqte-qtataaqo pááq i-wáígóní watáagoma Yúríabaqa anuáráaq-marupakaraq
wéyáwé uráiye.
66 máqte-kayukama maami-kátáámá ítáa-kayukama íyaqnobaqa netuq-
yúyánámmá itéta maará-tiraae: “anaaékaqa maan-íyápógómá náaraq umáwaq
mániyo?” téta tirááe. ánibo uyátárai-nakoni akoqnááma wepí wáitataboata
máqte-kayukama ítaraae.

Tékáráíyani imá

67 min-íyápógóní aboámá Tékáráíyama Áánûqtuni Aokaq-Áágómá
ógikaitanaboana amunémá kuténa tiráiye:
68 “ketáámá anómma uyátárai-naqa Íbaru-wayukati Áánûqtuma
wenáwîqa múte yauyónátae.
wemá wení waayúkama yíwáqnaa kéena
mamá paá kéumayikaiye.
69 móra-nakoma akoqnáá umá
ketáái kúmiq-yataaqa mamá
paábaq yuwánéna kukáiye.
min-náqá wemá Áánûqtuni kaqtó-naqa Tébitin-annabike náqiye. naayóbáqá
70 Áánûqtuni aokaq-ámúné-wáyúkátí yáanapo
minnáyaba Áánûqtu mirá-tiraine.
71 ketáái namuro-wáyúkágáráq
yaímma íyamma umátíkáa-kayukagaraq
yetí akoqnáábikema keqtáámá mamá
paábaq tiyuwánitae.
téna timá akoqnáá uráine.
72 ketáái títaubikoqtaba arummá umáyikena
wení anón-anon-aimma timá yarúmakaiqtabama
‘aákaq maranúne’ téna Áánûqtuma tiráine.
73-74 ketáái namuro-wáyúkábíkémmá mamá
paá umátikenataa túawaaq
tuqmá mái-aimma akoqnáá umá
ketáái tíbaubikomma Áabaraamma timá ámikaiye.
wemá paá tiyúwáitaqtaa wení mayáímá kémayetaa
ketáámá weqtábá ikatîqa íma éta
tirummá kámunanataa
75 wemá ketáái kateko-ámmá awítíkaraitaqtaa
wenáurakaqa arupú umátaa
ketáái túwarauna-kanaaraqtaama kémaunatae.
76 ánibo emá ketí pááqyan-iyapoma eqtábámá
‘mú mikákáá anón-naqa
Áánûqtuma wení amuné-náré’ téta tínoe.
anómma uyátárai-nakoni aakaqá
emá áqnáabaq kéoe.
wení aammá mamá yokaa kéumake
77 wení waayúkama timá yíminata
náayuwabi uyátárai-nakoma
yetí kúmiq-yataaqa mamá

paábaq kéyuwena awikátuwainayuma
yemá yetí kúmiq-yataapikemma atóbanoe.
78 ketáái Áánûqtuma keqtáámá
arummá kéumatikenata kaayoné kéiye.
wemá keqtáyábá atóbaigae téna miráurai-waigoma aabaúmá utaréna
kamá tágainikaa umá
79 ketáárâqá Áánûqtuni márûpake
ómmá kamá kétagaiye.
náayuwabi íbêqa puí-yátáákóní
amakaq máawana
Áánûqtuni márûpake ókómá
kamá kétagainata
yemá kanaaráq káoneta
kaayoné-ákáq kanaaráq uréire ínoe.”
téna Tékáráíyama tiráiye.
80 anaaékaqa min-íyápógómá anómma aúkitana wení aúgaraq arun-íyápógáráq akoqnáá urááye. ánibo Yóáanema waayúkama íma máa-kaqmaapaq máqena abarokáq Ítíráaeo-wayukati yúrakaq pááq umá iráiye.

2

Máríaama Îtumma marákáraiye.

1 mi-kánáárâqá Títaa Ogáátatima móra ámáan-aimma maréna máqte-kayukama yorau téta yíwîqa agayaíkaae tiráiye.
2 minnáma áqnáaba-kanaama yíwîqa matáámma mi-kánáárâqá Kiríniatima anó-kamaani-naqa Tíriabaqa máqe-uraiye.
3 miráitata máqtemma aarawaamá yeqtí márûpaq wéyáwé uréta yíwîqa mayánéta urááe.
4 Yótêbima Tébitini móra-annabike móra-naaemiye. miráitana Yótêbima Náátárêtibake Kááriri-maruqa yuwéna Yúríabaq Tébitini márûqa Béqtaremubaqa uráiye.
5 ánáakoma Máríaama ámûkaraq máitata wetê kóuraaye.
6 yenákámá mi-márúpáq paá máayana Máríaama iyápó akání-kanaama pááq uráiye.
7 ánibo purumakaakóní naúpaqa Máríaama áqnáabaq-iyapoma inaamaímá marákátuwena tabarááberake múqmútuwena purumakaakóní aáwaq-ketibi ákáraiye. minnâ waayúkama ópake ya wáí-námmá netuq-wáyúkámá ógikuraawanaboana yenákátí waíyóya-namma íma wáqe-uraiye.

kaqtó-wayukama tipi-típi-kawaa-wayukama timá yímikaae.

8 mi-náúkápáqá yaímma tipi-típi-kawaa-wayukama anó-marukoni áwábaq máeta nokáámma yeqtí tipi-típiraq kawáá umátuweta máqe-uraae.
9 ánibo mórama uyátárai-nakoni kaqtó-naqa yeqtôpaq kúmitana uyátárai-nakoni tágama-yataakoma yekáqá tágaitata yemá ikatîq uráámanibo
10 kaqtó-nakoma timá yímikaiye: “keráwáqá ikatîqa íoro. ítáaro. kemá keráwáqtôpaq átê-wataama maméq kéyunaboana wemá mamá máqte-kayukabima yimuqá marániye.
11 mi-nókáámmá Tébitini márûkaqa móra-inikoma iyápóma marákáraiye. minnáma yauwéqma keráwáqá tiwiraí-náré. wemá Káríqtoma uyátárai-nare.

12 ánibo keráwáqá min-íyápómá aónanon-awaameqa maará íniye.
minnâ keráwáqá aónáiyama min-íyápómá tabaráábebi múqmúyakaawana
purumakaakóní aáwaq-taapepi waguréna máiye.” téna tiráiye.
13 kaqtó-nakoma mirá-timatuwaitata páátákáá taíbaq kaqtó-wayukama
Áánûqtunopake pááq uréta wágáábaq máqei kaqtó-nakote ku máqe-uraae.
ánibo yemá Áánûqtuni áwîqa múte yauyéta ibí maará-tiraae:
14 “Áánûqtuma mú mikákáá uyáta-maqma
anó-naapaakaraq wenáwîqa anókaq múte yaúyoro. ánibo maa-márábí-
káyúkáyábá Áánûqtuma amuqá kémaqyikaipoana kaayoné-yátááqá
yeráwátê waíno.”
téta tirááe.

kawáá-wáyúkámá Îtumma ko aónaraae.

15 yemá kaqtó-wayukama iyuwéta yauwéqma Áánûqtuni márûpaq kówata tipi-
típi-kawaa-wayukama maará-tiraae: “uyátárai-nakoma timá tími-qtataaqa pááq i-
qtátááqá Béqtaremubaq uréta aónanunatae.” téta tirááe.
16 mirá-timatuweta yemá páátákáá kóuraae. ánibo yemá ko aónaamma
Máríaayaa Yótêbima máayana iyápóma purumakaakóní aáwaq-taapepi waguré
máqe-uraiye.
17 ánibo yemá min-íyápómá ko aónatuweta yemá Áánûqtuni kaqtó-nakoma
min-íyápóyábá timá yímín-aimma tirááe.
18 tipi-típi-kawaa-wayukama ten-áímmá máqtemma náayuwabi ítáa-kayukama
yemá minnáyaba yúyánámmá ítaraae.
19 yúyánámmá ítaraamanibo Máríaama máqtemmo ten-áímmá ítama
arunóbátáá maréna netuq-áúyánámmá ítama aákaq maréna máqe-uraiye.
20 anaaékaqa tipi-típi-kawaa-wayukama yauwéqma kóureta máqtemma itéta
aónaa-qtataaqtaba Áánûqtun áwîqa ibí múte yaútaae. kaqtó-nakoma timá yími-
qtataaqa miráuma pááq uráiye.

yemá Îtumma áwîqa yamámikaae.

21 anaaékaqa abapaké kaumo-kánáámá yáwitata min-íyápógóní áúma
kégareta áwîqa ‘Îtue’ téta yamá ámikaae. Îtuma íma pááq uréna anóani áyáqnobaq
máitana kaqtó-nakoma min-áwíqá yaráine.

Tímioniyaa Áánaama Îtumma anó-monoq-naupaq aónaraaye.

22 anóakaraq wení iyápógaraq mamá íráqôniq umá aúgen-augen í-kánáámá
ánatagitata miráuma Mótetini ámáan-aikoma tiráiniq umátuweta anóayaa
aboámá Yérútáárebaq min-íyápómá uyátárai-nakomma amíyéta awíqmeta
urááye.
23 uyátárai-nakoni ámáan-aipima agamatán-áíkómá mirá-uraiye: “áqnáabaq-
iyapoma inaamaímá marakéqa minnâ máqtemma uyátárai-nakomma anóayaa
aboámá ámetao.” téna ámáan-aikoma tiráine.
24 yenákágáráqá anó-monoq-nakomma amí-yátááqá amíyéta urááyamma
miráuma uyátárai-nakoni ámáan-aikoma maará-tiraine: “kaayaqá anómma
máaraa-numawabi káqomma kaayaqá ápôq-numaratama mamé yíno.” téna
ámáan-aiko tiráine.
25 ánibo móra-naqa Yérútáárebaq máqe-uraimma áwîqa Tímionie. wemá arupú-
napoana Áánûqtaba áaqa kéikatenapoana wemá Ítíráaeo-wayukama atóba iyaba
awé urái-naqiye. Áánûqtuni Aokaq-Áágómá wetê máena

26 min-Áágómá wemmá timá akoqnáá umá ámikaiye: “Metáíyama uyátárai-
nakoma timákáanana wíniye téna timá akoqnáá uráuna-naqa ení puínóna-
kanaama íma pááq uráina wemmá aónainone.” téna tiráine.
27 miráitana Áánûqtuni Aaokaq-Áágómá Tímionimma timákáitana anó-monoq-
naupaq uyábékaiye. ánibo Îtumma anóayaa aboámá awíqmeta ámáan-aikoma ti-
qtátááríq íyéta óyana
28 Tímionima Îtumma awíqtokena Áánûqtuni áwîqa múte kéyauyena maará-
tiraiye:
29 “uyátárai-nako, emá
timá akoqnáá umákaana-aimma
paá matokétaa
íbêqa kemmá ení kaqtó-naqa tiyúwénaq
kemá timuqá kémareq púyono.
30 ketí túrapike atóbamatikai-yataaqa
31 máqte-marabi-kayukayopaq emá mamá yokaa
óna-naqa íbêqa kemá káonaune.
32 uyátárai-nako, maami atóbamatikai-naqa
emá mamá yokaa ónama
ókóráá kamá tágama Yéqtaaeo-wayukayaba
ení aammá kéyiraatena
ení-wayukama Ítíráaeo-wayukama
anón-awiqa kéyimiye.”
téna Tímioni tiráiye.
33 Îtumma aboáyáá anóama Tímionima tin-áíqtábá iyánáaq urááye.
34 ánibo Tímionima yemmá íráqôniq kéumayikena min-íyápógóní anóama
Máríaamma maará téna timá ámikaiye: “taíbaq Ítíráaeo-wayukayaba yíkama
ánatanoqtabagaraq paá yiwiréta ínôqtabagaraq Áánûqtuma maamin-íyápómá
awaaméqá umákena awíkaiye. wemá Áánûqtuni awaaméqá mánipoata taíbaq-
wayukama wemmá áyóqa ayéta
35 aúpáq-yúyánámmá abarokáq pááq íniye. ánibo mórama tokóru-yakaa-
pugoma aru-qtátááqá ení ámáabopi agaibániye.” téna Tímionima Máríaamma
timá ámikaiye.
36 mórama Áánûqtuni amuné-ínímmá máqe-uraimma áwîqa Áánaae. wemá
araaqnáe. naayóbáqá waamá maténa abapaké kaayaq-kárítímáátímá
awaikóté máqe-uraiye.
37 anaaékaqa awaikómá pukitana ketoqá paá máqe-uraiye. ánibo aba-
paké kaumogáráq kaayaqté-kaayaqte-karitimaatima yáuraiye. miráitana min-
ráááqnágómá anó-monoq-naupaqa íma awikátuwena wéwaine. wemá aáwaqa
awetá-urena nunamummá kétena Áánûqtuni áwîqa wágáagaraq nokáákaraqa
múte yauyéwaine.
38 mi-kánááráqá Áánaagaraq waaqókáq iréna Áánûqtukaq ‘tíkáiye’ tiráiye.
anaaékaq mi-káyúkámá Yérútáárebaq awé uráíyana yauwéqma yiwiráníqtaba
yemmá min-íyápóyábá timá yímikaiye.

Yótêbima Náátárêtibaq yauwéqma uráiye.

39 yemá máqte-qtataaqa uyátárai-nakoni ámáan-aikoma tiráiniq umá
ánatatuweta kanaaráq yauwéqma Káriribaq yeqtí naaópaqa Náátárêtibaqa
kóuraae.

40 mikáqá min-íyápógómá anómma auréna akoqnáá ínéna uráiye. wemá itaí-
yátááqá wepímmá ógikaitana wemmá Áánûqtuma amuqá marákáraiye.

Îtuma yuwaaqnógoma anó-monoq-naupaq uráiye.

41 Îtumma anóayaa aboámá aati-aati-kárítímáátíráqá Yérútáárebaq utéta
aokaq-kánáámá kótámaki-kanaae te-kánáámá aónéwaoyane.
42 Îtuma yuwaaqnógoma wení karitimaatimá tiyááka umá kaayapóana
wegáráq aokaq-kánáágóní áaimma waréta Yérútáárebaq utááe.
43 anaaékaqa kótámaki-kanaama ánatagitata yauwéqma kóuraamanibo min-
íyápómá Îtuma paá Yérútáárebaq máqe-uraiye. ánibo anóayaa aboámá paá
Yérútáárebaq Îtuma máiqtabama íaonaraaye.
44 anóayaa aboámá téta káqo-kayukate uréire kéiyaa téta tirááye. miráitata
anóayaa aboámá móra-wagaama uréire umá yeqtí aanábóyóparabi móra-
marukaq-wayukayopaqa abáá urááye.
45 anóayaa aboámá abáá óyamanibo íaonaraaye. miráitata Yérútáárebaq
yauwéqma uréta Îtumma abáá urááye.
46 yenákámá abáá kéoyana kaumo-kánáámá yáwitata anaaékaqa
aónááyamma anó-monoq-naupaq yirááti-wayukati aúkáapi máqe-uraiye. ánibo
Îtuma aamá temmá kéitena yemmá anónnáma yauwéqma yekáráq ítama
aónaraiye.
47 Îtun áama kéiteta yemá Îtuni itaí-yátááqtábámá wemmá aamá ítáawana
yauwéqma tin-áítábágáráqá ítama iyánáaq urááe.
48 ánibo anóayaa aboámá Îtumma aónatuweta anómma iyánáaq urááye.
anóama Îtumma timá ámikaiye: “ketáaniko, emá nôraq itaawáq kekárátámá
mirá kéumatikaano? enabotê kekárátámá anómma umaayágitaka kerátámá
eqtábá abáámá kéuye.” téna Îtumma anóama tiráiye.
49 miráimanibo Îtuma yauwéqma maará téna timá yímikaiye: “kenákámá
nôraq itakawáq keqtábámá tibáá kéoyo? aqá kemá ketiboní naaúpaqo
mánunayabama kenákámá íyaq ítaraayo?” téna Îtuma tiráiye.
50 ááqibo Îtuma min-áímmá tiqtábámá anóayaa aboámá áaimma íma ítama
arútaraaye.
51 ánibo Îtuma anóayaa aboátê kóureta Náátárêtibaq uréta aati-aatimá Îtuma
anóayaa aboátí yáama wakáiye. wenanóama aákaq íní-qtataaqa aúyánápí ma-
tokáiye.
52 ánibo Îtuma anómma aúkitana wení itaí-yátáákógáráq wenáúgogaraq
íráqôniq urááye. Áánûqtugaraq maa-márábíké-káyúkágáráq aónaamma íráqôniq
uráiye.

3

nommá Peraí-náqá Yóáanema aamá tiráiye.

1 Títaama Táíbíriati tiyááka umá móra-tiyaapaq-karitimaatimo kéimma Pótíátí
Pááíratima Yúría-wayukati anó-kamaani-naqa máqe-uraiye. ánibo mi-kánáárâqá
Érôtima anó-kinima Káárîribaq máqe-uraiye. ánibo ábâkoma Píripima Itúria-
marupakaraq Térékónáítibakaraq anó-kawaama máqe-uraiye. Aráíténiama anó-
kawaa-naqa Áábiriniq-marukaq máqe-uraiye.

2 mú mikákáá anó-monoq-nakaratama Áánatiyaa Kááyapatima máqe-
uraaye. mi-káyúkámá kawáámá máawana áraimma mi-kánááráqá Yóáanema
Tékáráíyama áanikoma waayúkama íma máa-kaqmaapaqa máitana Áánûqtuni
aagómá Yóáanenopaq iráiye.
3 miráitana Yóáanema máqtemma Yótaa-nomma wáin-aukapaq uréna
aarawaamá yirummá mamá waeréta nommá peraíyana Áánûqtuma yeqtí
kúmiq-yataaqa mamá paá umáyikaikae ténа watáama mó timá yímikaiye.
4 Áánûqtuni watáama amuné-náqá Áítáíyama naayóbáqá agatáima maará
téna wáiye:
“waayúkama íma máa-kaqmaa-karaanobaqa
móra-nakoma ááyama kétiye.
‘uyátárai-nakoni aammá yokaa oro.
aammá mamá arupú oro.
5 aammá kubáutainabi maqmá ógiraaro.
anumá uyátaina-maruqa mamá
márûte áráwáá oro.
kaé káína-amma mamá arupú oro.
aumáraamaq uráina-amma mamá arútáá oro.
6 máqte-marabi-kayukama Áánûqtuma mamá
atóbamayikani-arupu-yataaqa aónanoe.’ ”
ténа Áítáíyama naayóbáqá agatáine.
7 netuqyaa-káyúkámá Yóáaneqtaba nommá pétikaikaae téta yewana
Yóáanema tiráiye: “keráwáqá tái-iraakabayaakoni áráakawaqoe. náawaq titaráq
anaaékaqa áyámma í-yátááqá pááq íní-waigomma kanaaráq kótámatuweraq
péqmare kónaae téraq kéoo?
8 keráwáqtí kúmiq-yataapike tirummá abarokáq waerá íno-qtataariq oro.
keráwáqá keqtúyánápíkémmá ‘Áabaraama ketibotááé.’ ítero. téq áaimma átáma
ítero. kemá keráwáqá kétima-timune. Áánûqtuma kanaaráq maamiráin-
oqtamma mamá Áabaraani iyápó-annama aúrakaniye.
9 Áánûqtuni kukómá yaagóní ánûpi yokaa umá wáiye. ítáaro. máqte-tagoma
íarutama arammá iyaínatama kanaaráq mi-támá ayáama irabí agatuwánóe.”
ténа Yóáanema timá tága-yimikaiye.
10 Yóáanema mirá-timatuwaitata yaímma-wayukama ítama aónaraae: “ketáámá
náaraq ónúnataabiyo?” téta ítama aónaraae.
11 ánibo Yóáanema maará ténа yauwéqma timá yímikaiye: “móra-nakoma
kaayaqá kúberai-unamma makénama kanaaráq kúberai-unamma ímo makáína-
nakomma mórama amíno. ánibo móra-nakoma taíbaq-aawaqo wáinanama mamá
móraiq íno.” ténа tiráiye.
12 yaímma táákiti-moneqa máyáa-kayukagaraq nommá peraínéta iréta tirááe:
“yirááti-nako, ketáámá náaraq ónúnataabiyo?” téta Yóáanemma ítama aónaraae.
13 ánibo Yóáanema timá yímikaiye: “móneqa ókaraq uyátá-maqma íma
máyáaro.” ténа Yóáanema tiráiye.
14 miráitata yaímma ááiq-i-wayukagaraq Yóáanemma ítama aónaraae:
“ketáágáráqá náaraq ónúnataabiyo?” téta tirááe. ánibo Yóáanema timá yímikaiye:
“keráwáqtí náápaatabama túma íma mamé uyéraq waayúkati móneqa íma
máyáaro. keráwáqá otaa-káyúkámá íma mamá yawáá-umayikeraq móneqa
máyáaro. keráwáqtí meyámmá kanaaráq umá máyáaro.” ténа tiráiye.

15 aarawaatí yúyánákómá itó-uma akoqnáá itata yemá íyáqnobaq maará
téta yúyánámmá kóita-yaita urááe: “Yóáanema Metáíyama yauwéqmataa tiwiraí-
nárábí íyabiyo?” téta tirááe.
16 miráitana Yóáanema yauwéqma timá yímikaiye: “kemá nopí nommá
péqtikanune. anaaékaqa móra-naqa yínímma wení akoqnáágoma ketí ako-
qnááma uyátáraiye. kemá íma íráqô-naqa máunaboaq kemá kanaaráq wení
aítauq-anaamma íma ayubónúne. wemá iragáráq Áánûqtuni Aokaq-Áágókáráq
keráwáqá nommá pétikaniye.
17 wemá wení yáunapo wítima agáqtuwaniye. miráumatuwena wení wíti-
naupaq wítima áíkuinimanibo táíq ínnama waráríma aati-aatimá káíq-kaiq in-
írábí agatuwániye.” téna tiráiye.
18 Yóáanema yaímma káqon-aikaraq timá yúyánámmá mamá itó kéena miráí-
waigoma aarawaabímmá Metáíyaqtaba átê-wataama tiráiye.

Érôtima Yóáanemma ánnáma ámikaiye.

19 miráimanibo Yóáanema Érôtimma awááguraiye. yeqtí anó-kamaani-naqanibo
Érôtima Erótiatikaq otaa-qtátáaríq éna ábâkoni ánáaqa kéyabitena yaímma táí-
aaimma tarôq uráiye.
20 miráitana Érôtima máqten-otaa-qtataariqo kéenama ókaraq uyátá-maqma
anón-otaamma kuyéna Yóáanemma ánná-naupaq ákaraiye.

Yóáanema Îtumma nommá pérakaraiye.

21 aarawaamá nommá kéberaawana Îtugaraq nommá pékaiye. ánibo Îtuma
nommá pétuwena nunamummá kétena máitana Áánûqtuni márûpaq agaro
uráiye.
22 Áánûqtuni Aokaq-Áágómá máaraa umá Îtukaq kukáiye. ánibo
Áánûqtunopake móra-aikoma ááyama maará-tiraiye: “emá ketáanimone.
eqtábámá kemá timuqá ôriq umá kémaraune. ketíyakoma eqtábámá kanaa
kéiye.” téna aagómá Áánûqtuni márûpake ááyama tiráiye.

Îtun áítaubikoni yíwîre.

23 Îtuma wení mayaímá áaimma átáma matáima wení karitimaatimá
miráuma kaumo-tíyáákámá uráiye. aarawaamá téta Îtuma Yótêbimma
áanikowabiyaa téta tirááe.
24 Yótêbima Érimma áanikoe.
Érima Máátáátimma áanikoe.
Máátáátima Aríbaemma áanikoe.
Aríbaema Mérekimma áanikoe.
Mérekima Yáánaimma áanikoe.
25 Yáánaima Yótêbimma áanikoe.
Yótêbima Matąátiatimma áanikoe.
Matąátiatima Émotimma áanikoe.
Émotima Néamumma áanikoe.
Néamuma Étarimma áanikoe.
Étarima Náágaemma áanikoe.
26 Náágaema Máátimma áanikoe.
Máátima Matąátiatimma áanikoe.
Matąátiatima Tímíenimma áanikoe.
Tímíenima Yótekimma áanikoe.
Yótekima Yóramma áanikoe.

27 Yórama Yóáánaanimma áanikoe.
Yóáánaanima Arétamma áanikoe.
Arétama Terúbabeomma áanikoe.
Terúbabeoma Téyaatiomma áanikoe.
Téyaatioma Nérimma áanikoe.
28 Nérima Mérekimma áanikoe.
Mérekima Áárimma áanikoe.
Áárima Kóutaamma áanikoe.
Kóutaama Éramaraamma áanikoe.
29 Éramaraama Éramma áanikoe.
Érama Yótuamma áanikoe.
Yótuama Eriétamma áanikoe.
Eriétama Yóraamma áanikoe.
Yóraama Máátáátimma áanikoe.
30 Máátáátima Aríbaemma áanikoe.
Aríbaema Tímionimma áanikoe.
Tímionima Yútaamma áanikoe.
Yútaama Yótêbimma áanikoe.
Yótêbima Yónamumma áanikoe.
Yónamuma Iráááíakimma áanikoe.
31 Iráááíakima Mériamma áanikoe.
Mériama Ménnamma áanikoe.
Ménnama Mátáatamma áanikoe.
Mátáatama Nétaanimma áanikoe.
Nétaanima Tébitimma áanikoe.
32 Tébitima Yétimma áanikoe.
Yétima Óbétimma áanikoe.
Óbétima Póáatimma áanikoe.
Póáatima Tárámonimma áanikoe.
Tárámonima Náátonimma áanikoe.
33 Náátonima Aammínataamma áanikoe.
Aammínnataama Ááraminimma áanikoe.
Ááraminima Ááranimma áanikoe.
Ááranima Étaronimma áanikoe.
Étaronima Pérêtimma áanikoe.
Pérêtima Yútaamma áanikoe.
34 Yútaama Yáakobomma áanikoe.
Yáakoboma Ááítekimma áanikoe.
Ááítekima Áabaraamma áanikoe.
Áabaraama Téraamma áanikoe.
Téraama Néomma áanikoe.
35 Néoma Térúkimma áanikoe.
Térúkima Aréumma áanikoe.
Aréuma Apéregimma áanikoe.
Apéregima Ébérimma áanikoe.
Ébérima Tíraamma áanikoe.
36 Tíraama Kénaanimma áanikoe.
Kénaanima Áárápáqáarimma áanikoe.
Áárápáqáarima Têmimma áanikoe.
Têmima Nóaamma áanikoe.
Nóaama Aráámekimma áanikoe.
37 Aráámekima Metúteramma áanikoe.
Metúterama Énôkimma áanikoe.

Énôkima Yérarimma áanikoe.
Yérarima Maaérierimma áanikoe.
Maaérierima Ḱénaanimma áanikoe.
38 Kénaanima Énotimma áanikoe.
Énotima Têtimma áanikoe.
Têtima Áátaamma áanikoe.
ánibo Áátaama Áánûqtumma áanikoe.

4

Tááqtaama Îtumma makáqma aónaraiye.

1 Áánûqtuni Aokaq-Áágómá Îtupimma ógikaitana Îtuma Yótaa-nopike yuwéna Aokaq-Áágómá wemmá awîqmena waayúkama íma máa-kaqmaapaq kóuraiye.

2 mibáqá Îtuma kaayaqté-kaayaqte-tiyaaka-kanaama máitana Tááqtaama wemmá makáqma aónaraiye. ánibo mi-kánááráqá Îtuma aáwaqa íma naráitanaboana anaaékaqa máqte-kanaama ánatagitana Îtumma áama yaráiye.

3 ánibo Tááqtaama Îtumma timá ámikaiye: “emá Áánûqtuni áanikomo máema kanaaráq maan-óqtákóqtábá tinana waéqma yammá mamá auraao.” téna Tááqtaama mirá-timatuwaitana

4 Îtuma yauwéqma Tááqtaamma timá ámikaiye: “Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá téna ‘yakómá wenamáa matúq-matuq umá paá mái-auwaraimma íma amíniye.’ ” téna Îtuma tiráiye.

5 ánibo Tááqtaama Îtumma awíqmena móra-anuma uyátárain-anuraq uténa páátákáá Îtumma máqtemma maa-márábí-márúqá aráátimatuwena

6 Îtumma timá ámikaiye: “máqtemma maamin-ákóqnáámá anó-awikaraq emmá aménúne. máqtemma maami-qtátááqá kennábóaq ánibo mora náawanabi aménááqa kanaaráq aménúne.

7 ánibo emá kekáq araayutaúmmá ayé ketíwîqa múte yaúwínaqa maaminnáma máqtemma emmá aménúne.” téna Tááqtaama tiráimanibo

8 Îtuma yauwéqma Tááqtaamma timá ámikaiye: “Áánûqtuni watáama agamatán-áíkómá maará kétiye. ‘emá uyátárai-nakokaq nunamummá té wenáwîqa múte kéyauye ení Áánûqtuma wenamáa wení mayaímá mayaao.’ ” téna Îtuma tiráiye.

9 mikáké Tááqtaama Îtumma awíqmena Yérútáárebaq anó-monoq-nakoni amu-taq múma ákárena tiráiye: “emá Áánûqtuni áanikoma máema kanaaráq emá maakáké yaúme méma marabí metaao.

10 Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá maará-tiraiye. ‘Áánûqtuma tínata wení kaqtó-wayukama emmá kawáá umákanoe.

11 ánibo yemá emmá yeqtí iyáápi yáqtokaiyana mórama óqtakoma aítaupimma íma atarániye.’ Áánûqtuni watáama agamatán-áípí kétiye.” téna Tááqtaama tiráiye.

12 Îtuma yauwéqma Tááqtaamma timámena tiráiye: “aamá maaráuma wáiye. ‘uyátárai-naqa ení Áánûqtumma íma makáqma aónaao.’ ” téna Îtuma yauwéqma tiráiye.

13 ánibo Tááqtaama máqte-qtataariq umá Îtumma makáqma aónawaaena óq-taoqtaba awé uráiye.

Îtuma Kááriri-marupaq áaimma átama mayaímá matáiye.

14 anaaékaqa mirá-umatuwaitana Áánûqtuni Aokaq-Áágóní akoqnááraq Îtuma
yauwéqma Kááriri-marupaq iráiye. ánibo Îtuni watáagoma máqtemma min-
áúkápáq wéyáwé uráiye.
15 aarawaatí monoq-náúpáq kéyiraatena aamá timá yímitata máqte-
kayukama wenáwîqa múte yaútaae.

Náátárêtibaq-wayukama Îtumma anaaémma umákaraae.

16 Îtuma Náátárêtibaq uráiye. naayóbáqá Îtuma pááqyan-iyapoma máenama
mi-márúkáq máqe-uraipoana anómma aúráikaq uráiye. ánibo Tabaatiráqá Îtuma
monoq-náúpáq uyábékena aati-aatimá mirá éwainiq uráiye. Îtuma itó-urena
Áánûqtuni watáama yorautínéna uráiye.
17 ánibo yemá amuné-náqá Áítáíyani agamatá-kánnáámá Îtumma
mayámíkaae. wemá aúba-wannaama agátarena agamatán-áíkómá maará-
tiraimma aónaraiye:
18 "uyátárai-nakoni Aokaq-Áágómá kekáq máiye.
wemá kemmá awaaméqá umátikena áwáyoq-wayukabi
'Metáíyaqtaba átê-wataama mó tiyo.' tiráiye.
ánnábi máa-kayukama yemmá watáama timá-yimeq
paábaq ayúqyikanunayaba timátíkaraiye.
yúramma karoparáina-wayuka
yúramma káonaiyata
náayubi ummaa-yátááqá kémayaayuma
mamá ayúqyikanunayaba
uyátárai-nakoma timátíkaraiye.
19 minnámo pááq íni-kanaaraq
uyátárai-nakoma wení waayúkama
yauwéqma mamá atóbamayikani-kanaayaba
abarokáq timá-yimiyo timátíkaraiye."
téna naayóbáqá Áánûqtuni amuné-náqá Aítáíya agatáiye.
20 Îtuma aúba-wannaama aráápatuwena yauwéqma kawáá-náqá ámítuwena
wemá yiráátinena maraq máqe-uraiye. ánibo máqtemma monoq-náúpáq máe-
kayukama Îtumma wenamáa wemmá aayoq urááe.
21 ánibo Îtuma mikáq áaimma átáma aamá timá yímikaiye. maará-tiraiye:
"Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá íbêqa yorautúnama abarokáq
kéiye." téna tiráiye.
22 mirá téna timátúwáitata yemá Îtuni áwîqa múte yauyéta Îtuma íráqôn-
aimma tiqtábá yemá netuq-yúyánámmá ítéta iyánáaq urááe. miráimanibo yemá
tirááe: "nôraq kéiyo? maan-náqá Yótêbini áráaqa íyaq máraniyo?" téta tirááe.
23 ánibo Îtuma maará téna timá yímikaiye: "áraine. keráwáqá keqtábá maará
tínoe. 'tótaa-nako, enamáárîq téq ónaiq umá mirá uwo. emá mirán-ááímmá
Kápéranabaqa tarôq ónama minnâ ketáámá ítaraunataama emá móraiq umá
maakáqá ení márûkakaraq mirá-uwo.' téq keráwáqá tínomanibo
24 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. waayúkama yeqtí márûkake móra
amuné-nákón áama íma kéitaane.
25 kemá árainuramma keráwáqá kétima-timune. Íráíyani kanaaráqá taíbaq
keqtoq-nóínímmá Ítíráaeobaq máawata mi-kánááráqá aabayámmá aúyakitana

kaumo-kárítímáátígáráq móra-tiyaamma-naikama móra-wiyomma aaqá íma yuráiye. ánibo máqten-aukapaqa anómma yáayaba urááe.
26 miráimanibo mórama Ítíráaeobake-kayukayopaqa Íráiyama yíwáqnaa íyábá íuraine. ímiye. Áánûqtuma Íráíyamma Térabatibaq timákáitana Tááíranapaq-marupaq móra-inimma awaikómá pukitana ketoqá máin-inikonopaq uráimiye.
27 miráitana Áánûqtuni amuné-náqá Iráítaani kanaarákáráqá netuqyaammá kárú-wayukama Ítíráaeobaq máqe-uraamanibo min-áúkáápímmá íma móra-nakomma íráqôniq uráine. ímiye. Néímenima Tíriabake-nakoma wenamáa wení karígómá atóbamakaraine." téna Îtuma Yéqtaaeo-inikoqtaba tiráiye.
28 máqte-kayukama monoq-náúpáq máe-kayukama min-áímmá ítáama yeqtábá titatabóata anómma íyaqtaba urááe.
29 páátákáá yemá Îtumma yabitimá máápaq yukááe. yeqtí mi-márúqá móra-anuraq awíqmeta min-ánúgóní ámûrake áaimma átáma awéqtátuwaneta uráámanibo
30 wení kanaamá íma pááq uráitanaboana yeqtí aúkáapike Îtuma yúqtúyuwena kóuraiye.

Îtuma móra-nakopike tái-aagomma watukáiye.

31 Îtuma Kápéranabaq Kááriri-marupaq kukéna Tabaatiráqá aarawaamá yiráátiraiye.
32 ánibo yemá Îtun áagaama tewata tébakaq-wayukama iyánáaq urááe. minnáma Îtun áagoma akoqnááma wáitataboatae.
33 monoq-náúpáqá móra-naqa máqe-uraimma wepímmá tái-aagoma máqe-uraiye. min-nákómá anókaq ááyama tiráiye:
34 "Náátárêtibake-naqa Îtuo, emá nóinawaq mayánéq ketááyôpaqa iráánô? keqtáámá mamá táíq umátikanetaawaq iráánô? kemá eqtábámá kéitaune. emá Áánûqtuni aokaq-náqóne." téna tái-aagoma wepí mái-nakoma tiráiye.
35 miráitana Îtuma tái-aagomma awáágéna tiráiye: "emá paátí mááo. min-nákónôpakemma yuwé kóaao." téna tiráiye. ánibo mi-tái-áágómá min-náqá yaúma waayúka aúkáapi iyaabóma marabí yubámmarena min-náqá ayuwéna íma mamá táíq umákaraiye.
36 minnáyaba máqte-kayukama iyánáaq urááe. ánibo yeíyáá maará-tiraae: "maaminnáma nóikaan-ainabiyo? miráuma náápaakaraq akoqnáágaraq wái-nakoma tái-aagoqtaba watáama tináíkáán-áímmá kétitata tái-aagoma waayúkama iyuwéta kégoe." téta tirááe.
37 miráitana Îtuma tarôq i-qtátááqtábámá watáagoma min-áúkápáqá máqte-marupaq wéyáwé uráiye.

Pítaamma aítáako-araaqnama Îtuma mamá íráqôniq umákaraiye.

38 Îtuma mi-mónóq-námmá yuwéna itó-uma Tááímonini naaúpaq uyábékaiye. Tááímonimma aítáako-araaqnagoma kokoq yámma karímá ákaraiye. ánibo Îtuqtaba áwáqnaa íkáae téta ááyaraae.
39 miráipoana Îtuma min-áráánqnágóní amakaq ko itó-urena mi-kárígómá awááguraiye. ánibo mi-kókóq yákoma ayúkaiye. miráitana min-áráánqnágómá páátákáá mikáq itó-urena yeqtí aáwaqa yokaa umáyíkaraiye.

Îtuma netuqyaa-káyúkámá mamá atóbamayikaraiye.

40 aabaúmá kuperáné kéitana Tabaaqtimá ánatagitana waayúkama yeqtí
aanábómá ókon-oko-karima máyáa-kayukama Îtunopataa yiwíqmeta irááe. ánibo
Îtuma máqte-kayukama mórá-mora-yuma yemmá yínêkuyena keqnáámmá
mamá atóbamayikaraiye.
41 táí-aagoma máqte-kayukama iyuwéta kóuraae. ánibo mi-táí-áágómá maará
téta ááyama tirááe: “emá Áánûqtumma áanikomone.” téta tirááe. mirá-
tiraamanibo Îtuma Metáíya máenaboana yiwáágéna íma iyúwáitata aamá tirááe.

Îtuma Yúría-marupaq Áánûqtuni átê-wataama kétena yiráátiraiye.

42 aabáyaanapimma nokáápaq yaúbatuwena mi-márúqá yuwéna móra-
aukapaqa waayúkama íma máa-kaqmaapaqa nunamummá tínéna kóuraiye.
ánibo aarawaamá aónatuweta wenôpaq urááe. ánibo Îtuma iyuwéna kóiyabae
téta yáqtotoq uráámanibo
43 Îtuma timá yímikaiye: “kemá Áánûqtuma yabíkái-maruqtaba átê-wataama
kétima-timeq káqo-marupakaraq mó timá-yimenaaq kéune. Áánûqtuma
maaminnáyaba timátíkaraiye.” téna Îtuma timá yímikaiye.
44 ánibo Îtuma Yúría-wayukati monoq-náúpáq watáama timá yímikaiye.

5

Îtuma titana Pítaama netuqyaa-nóyááqá yaráiye.

1 móra-taoqa Kénétáaretiqa nokaayúkóní kegébabaqa Îtuma itó-uma máitata
taíbaq-wayukama Áánûqtuni watáama itánéta ikúma yageq-yageq urááe.
2 Îtuma aónaimma kaayaqá pááqyamma únópí-káárérátá únókóní áwábaq
wáitana aónaraiye. ánibo noyááqa yaí-wáyúkámá únópí-káárémá yuwéta
kúqômma tete urááe.
3 Îtuma móra-unopi-kaarebi uyátáraimma minnâ Tááímoni Pítaani únópí-kááré.
ánibo Îtuma Tááímoniqtaba ‘únópí-káárémá pááqyamma awétáme nékakaa mó
maraao’ tiráiye. ánibo Îtuma únópí-káárébí uyátáma máena aarawaamá
watáama timá yímikaiye.
4 miráumatuwena Îtuma watáama timá yímituwena anaaékaqa Tááímonimma
timá ámikaiye: “únópí-káárémá yabitimáe non-aúkáapi uré kúqômma
yúwénana kumínaa noyááqa yaao.” téna Îtuma Tááímoniqtaba tiráiye.
5 Tááímonima yauwéqma tiráiye: “íbêq-nokaamma ketáá máqtemma
kamáa káetaa noyááqamaa únataamanibo mórama noyááqa íma yaráunataae.
miráimanibo emá ténaboaq kemá kúqômma yúwáánana kumíniye.” téna tiráiye.
6 yemá miráumatuweta taíbaq netuqyaa-nóyááqá aúyaqma yáqtóráawana
kúqômma ummaa yamá yararáné uráiye.
7 miráitata yemá yaímma yeqtí aanábómá móra-unopi-kaarebi máe-kayukama
tíwáqnaa ígáae téta yááyaraae. ánibo yemá iréta noyááqa mamá kaayaq-únópí-
káárégómmá maqmá ógikaae. ánibo mi-kááyáq-únópí-káárégórátámá ummaa
yamá únópí kumá yuberáyéta urááye.
8 Tááimoni Pítaama miráimma aónatuwena Îtuni aítaupi araayutaúmmá aténa
maará-tiraiye: “uyátárai-nako, emá kemmá tiyuwé kóaao. kemá kúmiq-
naqune.” téna tiráiye.

9 Tááímonima aónaimma máqtemma maami-nóyááqá yáqtóráataba
aónawaaena ikatîq uráiye. ánibo yaímma-wayukama wetê máqeo-kayukagaraq
ikatîq urááe.
10 kaayaqá Yéberimma áanikoratama Yêmitiyaa Yóáanema yenákámá
Tááímonimma ábárawaaoboata yenákágáráqá iyánáaq urááye. ánibo Îtuma
Tááímonimma maará téna timá ámikaiye: “emá ikatîq íuwo. anaaékaqa emá
waayúkama yáqtorainone.” téna Îtuma tiráiye.
11 mikáké yemá únópí-káárémá yabitimá áwábaq má kémareta yemá máqte-
qtataaqa kéyuweta Îtuni anaaé wakááe.

mórama kárú-naqa Îtuma mamá atóbamakaraiye.

12 Îtuma móra-marukaq máitana móra-naqa máqe-uraimma kárú-karigoma
áúnobaq ógikai-nare. min-nákómá Îtumma aónatuwena óípake araayutaúmmá
aténa nunamupí maará téna tiráiye: “uyátárai-nako, kanaaráq emmá
akáinaama ketí karímá kanaaráq mamá atóbamatikanone.” téna kárú-nakoma
tiráiye.
13 Îtuma ayáámma árútukena ánêkuyena tiráiye: “kemmá tíkáiye. emá
atóbagaao.” téna Îtuma tiráiye. páátákáá é mikáq kárú-karigoma ánatamakaraiye.
14 ánibo Îtuma akoqnáá-aimma timá-amena tiráiye: “móra-nakomma íma timá-
amiyo. ímiye. emá uré anó-monoq-nakomma enáúma mó-araate Áánûqtukaq
naí-wámmá mó agamá ákûq uwo. miráuma Mótetimo tiráiniq uwo. miráinata
waayúkama mikáq aónaaro ení karímá ánatagiye.” téta tínóe téna Îtuma tiráiye.
15 miráitana Îtuma máqten-awaameq-yataariq ináíkómá ókaraq wéyáwé uráiye.
miráitata netuqyaa-káyúkámá Îtun áama yama kéitaawana karímá mamá
atóbamayikaraiye.
16 miráimanibo anaaékaqa aati-aatimá Îtuma waayúka íma máa-kaqmaapaq
uréna nunamummá mó téwae kéiye.

móra-naqa áí-ayaamma táíq i-náqá Îtuma mamá atóbamakaraiye.

17 móra-taoqa Îtuma máena aarawaamá kéyiraatitata yaímma Pérati-
wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq maraq máqe-uraae. yemá
máqten-aukapaqa Kááriribakemma Yúríabakemma Yérútáárebakekaraq yama
áíkutaae. ánibo uyátárai-nakoni akoqnáágoma karí-wáyúkámá mamá atóbaikaae
téna Îtupi wáqe-uraiye.
18 ánibo yaímma-wayukama móra-naqa kúkutaaraq yaaguyaqméta irááe. min-
nákóní ayááqtákoma aráákaguraiye. yemá min-náqá yaagumé naaúpaq utéta
Îtun-amakaq maránéta urááe.
19 aarawaamá taíbaq aammá aúyakowata karí-náqá maméta Îtunopaq uínón-
amma íma wáqe-uraiye. miráitata yemá naaúpaq utéta naanamubiké mú-
kapotaraae. ánibo mi-kárí-náqá kúkutaaraq wayákareta aarawaatí aúkáapi múte
yaagumá Îtuni aúbáq makááe.
20 Îtuma yeqtí yirummá améta yikaí-yátááqá aónawaaena tiráiye: “ketí
aanábógô, kemá ení kúmiq-yataaqa paábaq matukáune.” téna Îtuma tiráiye.
21 yemá ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq yeíyáá netuq-
áímmá téta maará-tiraae: “maamin-náqá náawawaq wemá Áánûqtumma
maamin-ákáyáámmá kétimakaiyo? móra-nakoma íma umaataráipoana

kanaaráq íma kúmiq-yataaqa matuwániye. wé minnâ Áánûqtu wenamáa
wení mayáímíye.” téta tirááe.
22 Îtuma mi-káyúkátí yúyánápímmá aónatuwenaboana wemá yauwéqma timá
yímikaiye: “keráwáqá nôraq itaráq tíyaqnobaqa tái-tuyanamma móite-maite kéoo?
23 nóin-ainaq tenúnô? ‘ení kúmiq-yataaqa mamá paá umátukaune’ ténú kemá
téq ‘emá itó-uma kóaao’ tenúnô?
24 miráinaq keráwáqá itaígáae téq kétune. maa-márábímmá Waayúkagoni
Áráaqa náápaamma matokáipoana wemá kanaaráq kúmiq-yataaqa mamá paá
íniye.” téna Îtuma wenamáárîq wetábá tiráiye. miráitana min-ayááqtámô
aráákagi-nakoqtaba Îtuma maará téna tiráiye: “kemá emmá kétimamune. emá
itó é ení kúkutaa-yagaraq mamé ení naaúpaq kóaao.” téna Îtuma tiráiye.
25 miráitana min-ayááqtámmô aráákagi-nakoma aarawaatí yúrakaq páátákáá
itó-uraiye. ánibo kúkutaa-yama waguréna máqeimma yawátámena wení
naaúpaq kégoena Áánûqtuni áwîqa múte yaútaiye.
26 ánibo máqte-kayukama iyánáaq urááe. yemá Áánûqtuni áwîqa múte
kéyauyeta yeqtí íyakoma iyánáaq kéitata maará-tiraae: “íbêqa ketáámá óq-yataaqa
kateko-yátááqá aónáunataae.” téta tirááe.

Îtuma Aríbaemma ááyaraiye.

27 anaaékaqa Îtuma kéwana aónaimma móra-naqa táákiti-moneqa máyái-
nakoma táákiti-moneq mayái-opitipaq máitana aónaraiye. min-nákóní áwîqa
Aríbae. ánibo Îtuma min-náqá timá ámikaiye: “emá ketinaaé ya waraao.” téna
tiráiye.
28 ánibo Aríbaema máqte-qtataaqa mipí kéyuwena Îtun anaaé wakáiye.
29 Aríbaema Îtumma anón-aawaqa wení-naaupaqa agayákáitata yaímma táákiti-
moneqa máyáa-kayukagaraq yaímma káqo-kayukagaraq Aríbaeyaa Îtute máeta
aáwaqa narááe.
30 ánibo Pérati-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Îtuni iyápó-
anna-wayukayaba netuq-áímmá téta maará-tiraae: “nôraq itaráq keráwáqá
táákiti-noneqa máyáa-kayukagaraq kúmiq-wayukagaraqa aáwaqa kénaao?” téta
yemá tirááe.
31 ánibo Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “waayúkama karímá íma matáa-
kayukama tótaa-nakonopaqa íma kéoe. ímiye. paá karí-wáyúkámá tótaa-
nakonopaqa kéoe.
32 kemá arupú-wayukama yirummá waeráígáae téq íma kukáune. ímiye.
kemá kúmiq-wayukama yemá yirummá waeraígáae téq kukáune.” téna Îtuma
tiráiye.

aáwaqa aammá auní-ááímmá

33 móra-taoqa yaímma-wayukama yemá Îtumma maará téta timá ámikaae:
“yemá Yóáaneni iyápó-annama aáwaqa awetá-ureta taíbaq-kanaama nuna-
mummá tirááe. ánibo yemá Pérati-wayukati iyápó-annagaraqa móraiq kéoe.
miráimanibo ení iyápó-annama paá nommá néta aáwaqa néta kéoe.” téta tirááe.
34 Îtuma yauwéqma tiráiye: “mórama keráwáqtí aanábó-nákómá keráwáqtê
maéna aaramá mayánéna kéinaq aáwaqa keráwáqá awetá-ino? ímiye.
35 miráinata anaaékaqa min-ínímô mayáné i-náqá mamá paábaq yuwáiyana
ókaraqa wení aanábó-wáyúkátêma íma mániye. mi-kánáárâqá kanaaráq

keráwáqá aáwaqa awetá-inoe.” téna Îtuma tiráimma waéqma itaí-áípí téna wenamáárîq wetábá ‘aaramá mayáné iníkáá-náqúne’ téna tiráiye.

36 Îtuma mórama waéqma itaí-áíkáráq maará téna timá yímikaiye: “mórа-nakoma wení naayómmá aqtábáá-kuberai-unamma yakákitanama aúgen-aqtorake yakáqma naayón-áqtábáá-únákáqá íma káraataiye. ímiye. íma aokaríq kéiye. mirá énama aúgemma kúberai-unamma mamá táíq umáginana aúgen-unakoma paá wáinana naayón-únákómá paábaq áikiniye.

37 móraiq umá móra-nakoma mémegoni naayón-áúwárátíbí íma aúgema wááénima yaqmá káitiye. naayón-áúwárátíbí áítinanama aúgemma wááéni-nokoma naayón-áúwárátímá kabááqtuwena marabí atíginiye. miráinana méme áúwaratigogaraqa táíq umáginiye.

38 ímiye. íma aokaríq íniye. mémegoni aúgen-auwaratibi aúge-waaeni-nomma áítino.

39 ánibo móra-nakoma naayó-káááení-nómmá nátuwenama aúge-waaeni-noqtabama íma kákaiye. wemá maará téna kétiye. ‘naayó-káááení-nómmá minnâ íráqône kétiye.’ ” téna Îtuma waéqma itaí-áípí wení aúge-kataayaba tiráiye.

6

Tabaatiráq mayaímá mayaíyábá aammá aúkain-aimma.

1 móra-Tabaatiraqa wíti-yokoni aúkáapi Îtuma wení iyápó-annate uréire uráiye. ánibo wení iyápó-annama yaímma wítigoni arammá nánéta matéta wítima iyáákaq makéta kategátúbatuweta narááe.

2 minnáyaba yaímma Pérati-wayukama tirááe: “Tabaatiráqá aammá áúmakaae. keráwáqá minnâ nôraq itaráq mirá kéoo?” téta tirááe.

3 Îtuma yauwéqma timá-yimena tiráiye: “Tébitima naayóbáqá tiráin-aimma íyaq yoráútaao? Tébitigaraq wení waayúkate yáamo yarái-kanaaraqtaba kétune.

4 Tébitima Áánûqtuni aokaq-náúpáq uténa Áánûqtuni aúbáq yammá waíma matáine. mi-támmá paá-wayukama naíyábáq aammá áúkaapoata anó-monoq-wayukama kanaaráq nánóe. miráimanibo Tébitima mi-támmá mamá kénena wení waayúkama yímítata naráane. keráwáqá min-áímmá íyaq yóráútaanabiyo?” téna Îtuma kétenama ókaraq

5 timá yímikaiye: “Waayúkagoni Áráaqa Tabaatigóní uyátárai-naqiye.” téna Îtuma wenamáárîq wetábá tiráiye.

ayáámma táíq urái-naqa Tabaatiráqá Îtuma mamá atóbaraiye.

6 káqo-Tabaatiraq Îtuma monoq-náúpáq uténa aarawaamá watáama timá yímikaiye. ánibo móra-naqa máqe-uraimma ayáánurapaq-ayaakoma aayákagena táíq umáguraiye.

7 ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq Îtumma aatómaq urááe. yemá Îtuqtaba téta “Tabaatiráqá karí-wáyúkámá mamá atóbaniyopoataa aónanunatae.” téta aatómaq urááe. mirá kéeta Îtumma aabi mayakánón-aqtaba abáá urááe.

8 miráitana Îtuma wenamáárîq mi-káyúkátí yúyánánóbáqá ítátuwenaboana téna ayáámmo aayákagi-nakoqtaba aúkáapi “yúbáq unitóaao” titana min-nákómá itó-uraiye.

9-10 ánibo Îtuma máqte-kayukati yúrapi karáqme kéyautena min-náqá timá ámikaiye: “ayááma arupú uwo.” téna tiráiye. ánibo min-nákómá ayáámma

árútuwaimma ayáákoma arupú umáguraiye. miráitana Îtuma ítama yímónaraiye: “kemá keráwáqá ítama aónanaa kéune. Tabaatiráqá ketáámá íráqôn-aainaq tarôq ónúnataabi táí-aainaq tarôq ónúnataabiyo? waayúkama yíwáqnaa onatatáá paá máno-kayukama ketáá mamá táwîq umáyikanunataabiyo?” téna Îtuma tiráiye.

11 miráimanibo yemá anómma íyaqtaba urááe. mirá kéeta yeíyáá maará-tiraae: “ketáámá Îtuqtaba nôraqtaawaq umákanunataabiyo?” téta tirááe.

Îtuma tiyááka umá kaayaq-wáyúkámá awaaméqá umáyíkaraiye.

12 mi-kánááráqá Îtuma nunamummá tínéna anubaq utáiye. mi-nókáámmá Îtuma Áánûqtukaq nunamummá tíq-tiq kéitana aaqá irákáiye.

13 aabaúmá utáitana aabáyaanapimma Îtuma wení iyápó-annama yááyaitata yewana tiyááka umá kaayaq-wáyúkámá awaaméqá umáyíkátuwena yíwîqa awaaméqá umátike tiwiráune tiráiye.

14 móra-nakoni áwîqa Tááímoniboana Pítaae téna áwîqa yamá ámikaiye. ánibo Áánaruma Tááímonimma ábâkoe. ánibo Yêmitiyaa Yóáane. ánibo Píripiyaa Paatááromiyue.

15 ánibo Máátiyuyaa Tómáátie. ánibo Yêmitima Áápiatimma áanikoe. ánibo Tááímonin áwîqa karuwaaq-náré.

16 ánibo Yúqtaatima Yêmitimma áanikoe. ánibo Yúqtaatima Itikááriotima anaaékaq Îtumma namuroíq umákáa-kayukati iyáápi kutarurîq uráine.

netuqyaa-káyákábí Îtuma mayaímá matáine.

17-18 mi-káyúkámá iréta watáama kéitaawana Îtuma karímá mamá atóbamayikaraiye. aarawaabí waátáma táí-aagoma mái-kayukama Îtuma mamá íráqôniq umáyíkaraiye. ánibo Îtuma yeráwáqtê kukéna wení taíbaq-iyapo-anna-wayukate móra-arubaq kunitó-uma máqe-uraae. netuqyaamá aarawaamá Yúríabakema Yérútáárebakema únón áwábaqa waaqókáq Tááyabakema Tááíranapaqa taíbaq-wayukagaraq mikáq máqe-uraae.

19 ánibo taíbaq-wayukama Îtuma iyáánapo ánekuiyana Îtuni akoqnáágoma mi-káyúkámá mamá íráqôniq umáyikaniye.

Îtuma amuq-yatááqtábámá tiráiye.

20 Îtuma wení iyápó-annama kéyimonena tiráiye:
“keráwáqá áwáyoqa máiyayuma timuqá máráaro.
keráwáqá matúq-matuq umá mái-auwaraimma
keráwáqtí minnáe.
21 keráwáqá íbêqa táayaba kéiyayuma
annaékaqa ógiranoe.
keráwáqá íbêqa ibiqá kéyaraayuma
keqnáámmá wíráa ínóe.
22 ítáaro. Waayúkagoni Ráákoqtaba waayúkama keráwáqá íyamma umátiketa tiwétátuweta aamá timá pááqyaniq umátikanoe. yemá mirámô kéiyaqa keráwáqá timuqá maraínoe.
23 timuqá kémareraq iráá yamá yaúmeta-meta umá timuqá máráaro. keráwáqtí anó-meyamma Áánûqtuma wemô máipaq maqtokáiye. mi-káyúkámá keráwáqá mamá táíq kéumatikaamma naayóbáqá yeqtí yítaubikoma miráuma móraiq umá Áánûqtuni watáama yirááti-wayukama mamá táíq umáyíkaraane.

24 keráwáqá náayuwabi taíbaq ótamma kémaraawanama keráwáqtí túwaraikoma
íbêqa oyaaq kéimanibo anaaékaqa
anómma tái-yataakoma keráwákáq yíniye.
25 keráwáqá náayuwabi tímûqa yaiyúmá
annaékaqa táayaba ínóe.
íbêqa náayuwabi wíráa kéiyayuma
annaékaqa ibiqá yaránóe.
26 máqte-kayukama keráwáqtábá íráqôn-aimma kétiyama atéráaro. naayóbáqá yeqtí yítaubikoma miráuma kaaqaari-ámúné-wáyúkámá mimórá-yátááríq umáyíkaraane.

namuro-wáyúkáyábá tirummá yímero.

27 óq-aimma Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “kemá keráwáqá kétima-timune. móra náayubi ketáama itéqa keráwáqtí namuro-wáyúkámá tirummá yímero. náayubi keráwáqá íyamma umátikaiya-kayukama mamá íráqôniq umáyíkáaro.
28 náayubi keráwáqá uwaatagáárîq umátikaneta íya-kayukama keráwáqá yemmá mamá íráqôniq umáyíkáaro. ánibo keráwáqá akáyáámmá timá ti-wáágíya-kayukama nunamummá timáyíkáaro.
29 móra-nakoma táápááraqo yumá tíkaminaqa kanaaráq mórabaq-taapaama yimíyata tíkamoro. ánibo móra-nakoma keráwáqtí kúberai-unamma mamayaínaqa ókaraq keráwáqtí wáqtôma ámero.
30 máqtemma nói-qtababi ítama káonaiyaqa itaíya-qtataaqa paá yímero. ánibo móra-nakoma keráwáqtí nói-qtataarabi maiyaíyaqa kanaaráq ‘yauwéqma timiyo’ téraq ítimakaaro.
31 keráwáqá miráiyaniq umá káqo-yuma mirá-umayikaaro. keráwáqá íráqôniq ónáae teníq umátikaiyaqa yemá íyaniq umá íráqôniq umáyíkáaro.
32 tirummá yímê-kayukama yenamáa keráwáqá yirummá timíyaqa Áánûqtuni íráqô-meyamma nóiqtabaq mayánéraq kéoo? paá kúmiq-wayukagaraq yirummá yímê-kayukama yemmá yirummá kéyime.
33 móraiq umá waayúkama keráwáqá íráqôniq umátikaiyayuma keráwáqá yenamáa íráqôniq umáyikeqa Áánûqtuni anónnáma meyámmá tíkái-qtataaqa nói-qtataaqtaba abáá kéoo? kúmiq-wayukagaraq mirá kéoe.
34 ánibo keráwáqá móra-yataaqa waayúkaraq inaatimá matêqa anaaékaqa yauwéqma yiménúnatae téqa Áánûqtuni anónnáma meyámmá tikái-qtataaqa nóiqtaba abáá kéoo? kúmiq-wayukagaraq kúmiq-wayukaraq inaatimá kémayeta anaaékaqa yauwéqma mimórá-yátááqá paá kéyime.
35 ímiye. keráwáqá keráwáqtí namuro-wáyúkámá tirummá yímeraq mamá íráqôniq umáyíkáaro. keráwáqá waayúkama móra-yataaqtaba inaatíya-qtataaqa paá yímikera anaaékaqa yauwéqma mayaíyábá íabaa oro. keráwáqá miráiyanama anaaékaqa keráwáqtí anó-meyamma waínaq Áánûqtuma mú mikákáá anómma uyátárai-nakoni áanimaaqa mánoe. tái-wayukagaraq Áánûqtukaq ‘tíkáiye’ íte-kayukagaraqa Áánûqtuma paru-yátáákáráq kéyabiqyikaiye.
36 miráipoana keráwáqá waayúkayabama paru-yátááqá yímero. keqtibomá Áánûqtuma waayúkama paru-yátááqá yíminiq umá móraiq umá keráwáqá yemmá keráwáqtí paru-yátááqá yímero.

waayúkama aónama yainaí-nákóráá umá aónama yainaí-ááímmá

37 keráwáqtí yainaí-yátááqnápómá káqo-kayukama íma mamá kéyainaiyana
Áánûqtuma keráwáqá íma mamá yainaíno. káqó-nakoqtabama waabáqtí
yúrakaqa ‘wemá íma árútáyiniq kéiye’ ítero. min-áímmá tíyamma keráwáqá
wemmá mamá yawááq kéumakaae. káqó-yuma íma yawááq kéumayikaiyanama
Áánûqtuma keráwáqá íma mamá yawááq umátikaniye. keráwáqá waayúkati
kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwé tiwikátuwaiyanama Áánûqtuma keráwáqtí
kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwéna awikátuwaniye.
38 káqo-kayukama yimíyanama paá Áánûqtuma keráwáqá timíniye. keráwáqá
ógiqma-awaataq mayánoe. kópiqa unáápí aguyumá káíqtowana ógiqmena
kugúbainikaa umá móraiq umá yauwéqma ókaraq matéq kanaaráq umá
mayánoe. mimórá-áwáátáq káqo-kayukama yímêmma Áánûqtuma min-áwáátáq
keráwáqá timíniye.”
39 Îtuma káqomma mórama waéqma itaí-áíkáráq timá-yimena tiráiye: “mórama
aammá íma aónarai-nakoma káqomma aammá íma aónarai-naqa aammá íma
kanaaráq aráátiniye. móraiq umá mórama aúgaroq-nakoma káqomma aúgaroq-
naqa íma kanaaráq awirániye. yenákámá yúgaropoata máka-nakama áítanobaq
metáyóye.
40 ánibo mórama itaí-yátááqá máyái-nakoma wení itaí-yátááqá aráátí-
nakomma íma kéuyataiye. máqtemma mayaí-wáyúkámá itaí-yátááqá ítama
ánatetama yeqtí yiráátí-wayukaraa aúránoe.
41 keráwáqá nôraq itaráq keqtíbâkoni pááqyamma otaa-qtátáátáqbámá
aúrapi araatákaa umá túyánámmá kéitaamanibo keráwáqá anómma otaa-
qtátááqtábámá aúrapi mútûq-yaraa umá túyánámmá íma kéitaao?
42 nôraq itaráq keráwáqtí tíbâkoqtabama maará kéteo. ‘ketíbâko, enaúrapike
araatá-qtataaqa mamá paábaq yuwaao’ kéteo keráwáqtí túrapimma mútûq-
yama waímma íyaq káonaao? ureqáráaq-wayukaao, áqnáabaqa keráwáqtí túrapike
mútûq-yama paábaq matuwéraq mikáké keráwáqá kanaaráq aónama arútáreq
keráwáqtí tíbâkoni aúrapike araatámma kanaaráq paábaq matuwánóe.

táí-yagoma táí-aramma kéiyaiye.

43 Îtuma káqomma waéqma itaí-áímmá tiráiye: “íráqô-tagoma táí-aramma íma
kéiyaiye. móraiq umá táí-yagoma íráqôn-aramma íma kéiyaiye.
44 waayúkama yaagóní aranókáá aónatuweta mikáq íráqô-tawabi táí-yawabiyo
téta káonaae. ánibo píki-yagoni arammá waayúkama áwáabiq-annarakema íma
arammá kégutoe. ánibo áwáábiq-annarakema wááéni-aramma íma kégutoe.
45 miráuma íráqô-nakoma taíbaq íráqôn-aimma áyáqnobake mamá pááq
kéimanibo táí-nakomma táí-aimma áyáqnobake mamá pááq kéiye. mirán-
áúyánámmá áyáqnobaqa ógikaitana óyaupike mamá abarokáq téwae kéiye.” téna
Îtuma tiráiye.

kayaq-áúyánákáq naammá i-ááímmá

46 móragaraq waéqma itaí-áímmá Îtuma tiráiye: “nôraq itaráq keqtábámá
‘uyátárai-nako, uyátárai-nako,’ kéteqanibo ketáama íma kéwaraao?
47 móra-nakoma ketôpaq yéna ketáama iténa waráina-waigomma kemá
wenáaimma abarokáq tiráátenune.
48 minnâ min-nákómá miráuma móra-nakoma naammá ínéna iníkáá uráiye.
min-nákómá maiqá uqmá mémánóbáq yuwéna maranóbáq anón-oqtakoni
ámûraaq umá akoqnáá umákaiye. anón-oqtakoni ámûraaq akoqnáá-namma

tarôq uráiye. anaaékaqa anómma aaqá yuréna anón-nomma aúténa min-námmá awétáraimanibo akoqnáá umákaitanaboana íma yawítíraiye.
49 ááqibo móra-nakoma ketáama iténa íma wáráimma miráráá umá móra-nakoma paá-mararaq yón-agamoqnakaa-namma umá itó-umakaraiye. anaaékaqa nommá auténa min-námmá páátákáá yawítítuwaitana 'pau' titana yubákuraiye." téna Îtuma waéqma itaí-áímmá tiráiye.

7

ááiq-i-nakoni mayaí-náqá Îtuma mamá atóbamakaraiye.

1 Îtuma min-áímmá aarawaamá timá yímíqma ánatatuwena Kápéranabaq koyaráiye.
2 Arómani ááiq-i-wayukati kawáá-náqá máqe-uraimma wemá mórama mayaí-náqá ákaraiye. mi-káwáá-nákómá wení mayaí-nákóqtábá ôriq umá ákáinapoana mi-máyáí-nákómá anó-karima mayéna puíné uráiye.
3 ánibo ááiq-i-kawaa-nakoma Îtuqtaba máiye-aimma ítátuwena yaímma Íbaru-wayukati anó-kayukama timáyikena Îtuma mó timá-amiyana ketí mayaí-náqá ya mamá atóbáíno tiráiye.
4 miráitataboata mi-káyúkámá Îtunopaq iréta anegáq-naagaq kéeta akoqnáá umá ítama aónaraae: "wemá íráqô-napoa áwáqnaa ínónama íráqômiye
5 wemá keqtáá Íbaru-wayukama kaayonétaa umátíkái-nare. wemá wenamáárîq monoq-námmá umátíkaraitaae." téta tewana
6 Îtuma mi-káyúkátê yagaroqtamá uráiye. naakóní waaqókáq itana ááiq-i-wayukati kawáá-nákómá yaímma aanábó-wáyúkámá watáama timá yímitata Îtunopaq uréta maará-tiraae: "uyátáraana-nako, emá kammáa íaao. kemá umaatamá íma kanaaráq uráunaboa ketí naaúma íma yínóne.
7 ánibo kegáráqá túyánámmá itáunama íma íráqô-naqa máunaboaq enôpaqa íma ónúne. miráinaa emá paá aamá tinana ketí mayaí-náqá keqnáámmá atóbáíno.
8 kegáráqá anómma náápaamma matokái-nakoni aménáápáq máunana mayaímá mayaao titaq kémayaune. ánibo kegáráqá ááiq-i-wayukama yíkáraunata ketiménáápáq mááe. ánibo kemá móra-nakomma 'emá kóaao' túnanama kanaaráq kéwiye. ánibo móra-waigoqtaba téq 'emá maabáq iyo' túnanama kanaaráq wemá kéiye. ketí mayaí-nákóqtábá 'emá maa-máyáímá mayaao' túnanama kanaaráq mi-máyáímá kémayaiye." téna titata má-tima-amikaae.
9 Îtuma min-áíqtábá iyánáaq umátuwena taíbaq-wayukama anaaé waqméta ye-káyúkámá waeréna maará téna timá yímikaiye: "kemá keráwáqá kétima-timune. Ítíráaeo-wayukati aúkáapimma mórama maamirá-náqá itáíq-itaiq umá arummá tímî-naqa íma aónaraune." téna Îtuma tiráiye.
10 ánibo ááiq-i-kawaa-nakoma timáyíkáitata ye-káyúkámá yauwéqma naaópaq uréta aónaamma mi-máyáí-náqá atóbaguraitata aónaraae.

Nénibake maabu-náqá Îtuma mamá atóbamakaraiye.

11 pááqya-kanaama anaaékaqa Îtuma móra-marupaq uráimma mi-márúkón áwîqa Nénibare iyápó-annagaraq taíbaq-wayukagaraq Îtute urááe.
12 mibáqá mi-márúkóní oqtaráq waaqókáq owata mórama pukái-naqa maméta irááe. mi pukái-nakoni anóama kímora-iyapoma wenamáa ákáraine.

ánibo awaikógáráqá naayóbáq pukuráine. taíbaq mi-márúpáké aaramá waamá min-íníkótê irááe.
13 uyátárai-nakoma min-ínímmá aónaimma arummá ôriq umágitana min-íníkóqtábá ‘ibiqá íma yaraao’ ténа Îtuma tiráiye.
14 ánibo Îtuma waaqókáq uréna pukái-nakoni kúkutaa-yataq ayáámma ánékuitata waayúkama pukái-naqo mamé ye-káyúkámá itó-uma máqe-uraae. Îtuma maará-tiraiye: “maabugô, kemá emmá kétimamune. emá itóaao.” ténа titana
15 mi puki-nákómá itó-uma máena aamá áaimma átáma tiráiye. miráitana Îtuma mi-mábúmá anóamma awíqma ámikaiye.
16 miráitata máqtemma aarawaamá ikatîq éta Áánûqtuni áwîqa múte yauyéta maará-tiraae: “ketáái aúkáapimma mórama Áánûqtuni anómma amuné-náqá pááq kéiye.” téta ókaraq maará-tiraae: “Áánûqtuma wení waayúkama yíwáqnaa ínéna iráiye.” téta tirááe.
17 maamin-áíkómá Îqtuqtaba máqtemma Yúría-aukapaq uréire kéena máqten-aukapaq wéyáwé uráiye.

Yóáanema Îtunopaq ***kaayaq-íyápó-ánnámá timáyíkaraiye.***

18 máqtemma maami-qtátááqtábámá Yóáaneni iyápó-annama Yóáanemma mó timá ámikaae.
19 ánibo Yóáanema wení kaayaq-íyápó-ánnámá yááyarena maará mó-tekao ténа timáyíkáitata uyátárai-nakonopaq uréta maará mó-tiraaye: “naayóbáqá téta móra-naqa yíniye tiráa-naraq iráá káqo-nakoqtaba awé ónúnataabiyo?” téta tirááe.
20 mi-kááyáq-nákórátámá Îtunopaq iréta maará-tiraaye: “Yóáanema nommá peraí-nákómá kekárátámá enôpaq timátíkáitaka yúyana maará-tiye. eqtabá anaaékaq yíniye tiráa-naraq iráá káqo-nakoqtaba awé ónúnataabiyo?” ténа tiyé téta Îtumma timá ámikaaye.
21 mi-kánááráqá taíbaq ókon-okomma karímá matáa-kayukama Îtu mamá atóbamayikaraiye. mi-káyúkábíkémá netuqá waátáma táí-aagomma watukáiye. taíbaq yúgaroq-wayukama mamá yúramma karáq yíkaraiye.
22 Îtuma min-nákátí yáaraq maará ténа yauwéqma tiráiye: “kenákámá máqte-qtataaqa káoneka itááya-qtataaqtabama Yóáanemma mó-tima-amekao. yúgaroq-wayukama yúramma káonaawata yítauqa akúgurai-kayukama aammá uréire kéoe. kárú-wayukama mamá íráqôniq kéowata yaáqa atíragurai-kayukama aamá kéitaae. pukáa-kayukama itó kéowata áwáyoq-wayukama Áánûqtuni átê-wataama kéitaae.
23 itáíq-itaiq umá yirummá tímê-kayukama keqtábá íma ité-maqne kéetaboata yimuqá kémaraae.
24 kaayaq-nákámá Yóáanen áamo mamé yéya-nakama kóyana aarawaamá Yóáaneqtabama Îtuma maará-tiraiye: “naayóbáqá waayúkama íma máa-kaqmaapaq uráamma keráwáqá nóinawaq aónaneraq uráanabiyo? aqá mórama ómmá uwááma yoqmá awétátuwainaq aónaneraq uráanabiyo?
25 keráwáqá nói-qtataaraq aónaneraq uráanabiyo? aqá móra-nakoma íráqôn-unakaqtowaq mamaré máitaraq ko aónaraao? yemá íráqôn-unakaqtoma umátoreta yineqá íráqô-qtataaqa mamáráa-kayukama yemá anó-kayukati naaúpaq kémae.

26 miráimanibo keráwáqá nóinawaq aónaneraq uráanabiyo? keráwáqá móra
amuné-náráq aónaneraq uráanabiyo? owé. kemá keráwáqá kétima-timune.
Yóáanema wemá káqon-amune-wayukama yemmá uyátáraiye.
27 min-náqá Yóáaneqtaba Áánûqtuni agamatán-áúbá-wánnáábímá maará-
tiraine: “kemá ketáama mamé kumíní-naqa timákáanana áqnáabaq keráwáqtí
túbáq wíniye. Áánûqtuma agamátán-áúbábí téna wemá ení aammá
awírakaniye.” téna kétiye.
28 kemá Îtuma keráwáqá kétima-timune: “Yóáanema máqtemma maa-márábí
máa-kayukama uyátáraimanibo Áánûqtu yabíkái-aukapaqa márû mikákáá
kumáta-maqma mái-nakoma Yóáanemma uyátáraiye.” téna Îtuma tiráiye.
29 Îtuma mirá-tin-aimma máqtemma aarawaagáráq táákiti-moneqa mayaí-
wáyúkágáráq ítaraae. yemá Áánûqtuni áaikoma arupú uráitata yemmá Yóáane
nommá péqyikaraimanibo
30 Pérati-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Yóáanen ayáápikema
nommá íma pékaae. miráitana yemmá Áánûqtuma íráqôn-amma yiráátimma
yinaaéma umámikaae.
31 ánibo Îtuma maará-tiráiye: “maami-kánááráqá nói-kayukawaq mááe téraq
awaaméqá ónúnô? yemá nóikaa-kayukawaq mááo? máqte-qtataaqa yemá íma
yimuqá kémaraae.
32 yemá miráuma iyápóma márûpi áíkuteta káqo-noiyapoyaba maará-tiraae.
‘ketáámá keráwáqtábá káoyamma kéyunataa keráwáqá imá íma kéyaae. ketáámá
ibiq-ímá kétunataa keráwáqá ibiqá íma kéyaraae.’
33 ánibo Yóáanema nommá peraí-náqá iráimma wemá aáwaqa awetá éna
wááéni-nomma íma néna uráiye. miráuraitaq keráwáqá ‘aíboq-nare’ téq tirááe.
34 íbêqa Waayúkagoni Áráaqa kukéna aáwaqa néna nommá néna iqtábámá
keráwáqá ‘aónaaro. maan-nákómá aáwaqa ôriq umá néna wááéni-nomma ôriq
umá kénaiye. wemá táákiti-moneqa máyáa-kayukagaraq kúmiq-wayukagaraq yetí
aanábóé.’ keráwáqá téq tirááe.
35 miráimanibo waayúkama maará téta kéte. yemá itaí-yátáákóní áráabitiaq
mááo? ímiye. itaí-yátáákóní áráabitimo máetama móra-nakoni áaikoma árain-
aaimma wáinatama yemá ‘árain-aine’ téta itánoe.” téna Îtuma tiráiye.

mórama kumari ráaq-inikoma Îtumma aítaukaq ákûq-matawemma pérakaraiye.

36 móra Pérati-nakoma ááyama awíqmena wetê aáwaqa má-naraaye. ánibo
Îtuma mi-Pérátí-nákóní naaúpaq uréna aáwaqa nánéna maraq máqe-uraiye.
37 mórama kúmiq-inimma mi-márúkáqá máena ítáimma Îtuma mi-Pérátí-
nákóní naaúpaq máena aáwaqa kénaiye-aimma ítaraiye. miráitana mi-kúmíq-
íníkómá mórama íráqôn-oqta-motorebima átê-akuq-matawemma wáitana mamé
iráiye.
38 ánibo min-íníkómá Îtuni anaaépaq aítaupi ya itó-uma máena ibiqá yakáiye.
ánibo kumari-íníkóní aqnugómá Îtuni aítaukaqtaa yaráqme kúmitana min-
íníkómá wen-aqnótáurake aqnumá Îtun aítaukaqo kukáimma ayúnakatuwena
wemá Îtuni aítaukoma kámoqnena ákûq-matawemma pérakaraiye.
39 mi-Pérátí-nákómá wení naaúpaqa Îtumma awíqme i-nákómá miráí-
qtataaqa aónatuwena maará téna aúyánámmá ítaraiye: “maamin-náqá áraimma
Áánûqtuni amuné-náqô máenama kanaaráq maamin-íníkómá Îtumma

ánékuiqtabama kéitena wenáaiqtabama itáníyô? maamin-ínímmá wé kumari-
ínímíye.” téna Pérati-nakoma aúyánámmá ítaraiye.
40 miráimanibo Îtuma min-nákóní aúyánámmá iténa yauwéqma maará-tima-
amikaiye: “Tááímonio, kemá móra-aimma yokáunaboaq timá ámenaae.” titana
ánibo Tááímoni tiráiye: “yiráati-nako, enaúyánámmá tiyo.” tiráiye.
41 “itaao, kaayaq-nákórátámá mórama móneqa makái-nakonopake inaatimá
móneqa matááyamma móra-nakoma taíbaq-moneqa (500) máyaitana káqo-nakoma
móra-tiyaapaq-yatama (50) matáiye.
42 min-nákórátámá yenákátí aqtábááma yauwéqma íma kanaaráq ámewaniq
óyana min-nákómá yenákátí aqtábááma paá awikamá-yikena iyúkaiye. ánibo
yenákábíkémmá náawawaq móneqa makái-nakoqtabama wemmá uyátá-maqma
akáníyô?” téna Îtuma tiráiye.
43 Tááímonima yauwéqma maará-tiraiye: “minnámo anón-aqtabaama mamá
paá i-nákówábiyaa kétune.” téna titana Îtuma timá ámikaiye: “arupú umá
aúyánámmá itááne.” téna Îtuma timátuwena
44 min-íníkónôpaq kéwaerena Tááímonimma timá ámikaiye: “emá maan-
ínímmá káonaano? kemá ení-naaupaq yúnaa emá ketáái áaimma waré títauqa
tete í-nómmá íma tímikaanamanibo maan-íníkómá aúran-anokake títauqa tete
umátikarena wení aqnótáurake ayúmma kokoq umátikaraiye.
45 emá kemmá íma tímôqnama tótó umátikaraanamanibo kemá wágáabaqo
ya máqe-unarake áaima átarena maamin-íníkómá ketítaukomma tímôqnemaimma
paá kétimoqnaiye.
46 emá matawémma ketiqnópímá ketáá éwaunaiq umá íma atíma
pétikaraanamanibo wemá átê-kuyumma i-mátáwékáké títaukaqa kébetikaiye.
47 miráitaq kemá emmá kétimamune. maamin-íníkómá wení taíbaq-
kumiq-yataakomma paá tiwikamákeqa káyuwaunanaboana keqtábá uyátá-maqma
arummá kétimiye. ánibo Áánûqtuma móra-nakoni kúmiq-yataaqa arekáq umá
matuwaínanama min-nákómá pááqyamma arummá kámiye.” téna Îtuma
timátuwena
48 min-íníkómmá timá ámikaiye: “kemá ení kúmiq-yataaqa mamá paábaq
kématuweq kétiwikatuwaune.” téna Îtuma tiráiye.
49 waayúkama aáwaqa naí-yáárérâqá Îtugaraq máqeo-kayukama yeíyáá aamá
maará téta kóté-yáté urááe: “maamin-náqá náawaq máena kúmiq-yataaqa
mamá paábaq kéyuwena káwikatuwaiyo?” téta tirááe.
50 ááqibo Îtuma min-íníkómmá timá ámikaiye: “emá itáiq-itaiq umá
yáqtoraana-yataakoma emmá kúmiq-yataapike yauwéqma káwiraiye. kaayoné-
yátáápí waao.” téna Îtuma tiráiye.

8

yaímma-noinimma Îtuni anaaé waqméta uréire urááe.

1 anaaékaqa Îtuma anó-marupakaraq pááqya-marupakaraq uréire kéena
watáama Áánûqtuma yabíkái-marukoni átê-wataama aarawaamá timá yímikaiye.
ánibo yemá tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánnámá Îtuni anaaé waqmé uréire
urááe.
2 ánibo yaímma-noinimma naayóbáqá Îtuma waátáma tái-aagomma
kéwaqtuwena karímá mamá paá kéumayikena urái-noinikaraq Îtuni anaaé

waqmé uréire urááe. móra-inimma Máríaa Máátarini naayóbáqá min-íníkópíkéma abapaké kaayaqá waátáma táí-aagomma Îtuma matukáine.
3 Tútaama kíni Érôtini naaúpaqa kawáá-nákómá wenánáakoni áwîqa Yóáanaama min-íníkókáráq Tútáánakaraq taíbaq káqo-noinikaraq Îtugaraq wení iyápó-annagaraq yeqtí ótataba áwâqnaa urááe.

móra-nakoma yópí ánayumma yukáine.

4 mórá-mora-marupake taíbaq aarawaamá ya yorupágowata Îtunopaq irááe. ánibo Îtuma móra waéqma itaí-áímmá timá-yimena tiráiye:
5 "móra-nakoma ánayumma yópí mó-yukaiye. mó yúwáitana yaímma-anayukoma aapi kuqturáiye. ánibo min-ánáyúmmá waayúkama yítauqa yamá kéyatamowana numagómá áíqma nátukaiye.
6 ánibo yaímma-anayumma óqta-marabi kuqturáiye. mikáké áruma utaráimanibo óqta-maraboana maragóní anommá íma wáitana ánayumma aayámmá kamáguraiye.
7 yaímma-anayumma áwáábiq-anna-karaakoni ááipi kuqturáiye. ánibo áwáábiq-anna-karaakogaraq karúma ánayumma mamá táíq umátukaiye.
8 tébakaq-anayumma íráqô-marabi ku karútena mórá-mora-waigoma taíbaq-aramma (100) itáiye." téna Îtuma tiráiye. óq-aimma arúbama tiráiye: "keráwáqá taáqa wáinaqa maamin-áímmá ítáaro." téna Îtuma tiráiye.

Îtuma waéqma itaí-áímmá ti-wáígóní áaimma

9 yemá Îtuni iyápó-annama waéqma itaí-áíkóní áaiqtaba Îtumma ítama aónaraae.
10 ánibo Îtuma maará-tiraiye: "Áánûqtuma wenamáárîq wemá yabíkái-marukoni aúpáq-áíkón áaimma keráwáqá tiráátiraiye. miráimanibo yaímma-wayukama waéqma itaí-áímmá itánóe. miráinata yúramma aónanomanibo móra-yataaqa íma aónainoe. ánibo yemá aamá itánómanibo mi-wágóní áaimma íma itánóe.

ánayukoni waéqma itaí-áíkóní áaimma

11 maami waéqma itaí-áíkóní áaimma maará-uraiye. maamin-ánáyúmmá minnâ Áánûqtun áamiye.
12 yaímma-anayumma aapimô kuqturáimma miráuma waayúkama aamá ítáamanibo anaaékaqa Tááqtaama iréna mi-káyúkátí íyáqnobake mamá paábaq kéyuwaiye. Tááqtaama téna yemá min-áímmá itáíq-itaiq kéiyana Áánûqtuma yauwéqma yiwiráinabo téna Tááqtaama min-áímmá kématuwaiye.
13 yaímma-anayumma óqta-marabimo kuqturáimma miráuma waayúkama aamá itéta yimuqá makáane. miráuraamanibo min-áíkómá íma ánûqa yamá marabímá kukáiye. yemá pááqya-kanaabi itáíq-itaiq kéowana mórama maqmá aónai-yataakoma makáqma yimónaitatama páátákáá Áánûqtun-aagoma paábaq kégoiye.
14 mi yaímma-anayumma áwáábiq-anna-karaakoni áainobaqo kukáimma miráuma waayúkama aamá ítátuweta aammá kéowana ókon-okomma ummaa-yátááqá mónerabi maa-márábímá amuqá maraí-yátáákómá yúyánámmá mamá yawááq kéumatuwaiye. miráitana yeqtí arammá íma arútama kéiyaiye. ímiye. arammá paá aayámmá kégamagiye.
15 miráimanibo ánayumma íráqô-mararaqo kuqti-wáígómá miráuma waayúkama aamá itéta yáqtoqma akoqnáá urááe. miráo-kayukati íyakoma

arupú éna íráqôniq umá akoqnáá uréta arammá íyáinikaa umá arammá
kéiyaae.

ómmá tawegóní aménáápáq aúyoqma makááe.

16 waayúkama ómmá kúraqmareta tawegóní aménáápáqá atípáá
aménáánóbákáráqá íma káuyoq-maraae. ímiye. yemá ómmá kúraqma yanaa
yaareráq makáawata waayúkama mi-náúpáqô kéuyetama yemá min-ómmá
aónanoe.
17 máqte-qtataaqa aúpáq wái-qtataakoma anaaékaqa abarokáq íniye. máqte-
qtataaqa waayúkama aúpáq makáíya-qtataakoma anaaékaqa abarokáq ínata
waayúkama aónanoe.
18 keráwáqá atéqma arutéqa keráwáqá aamá ítama arutánóe. ánibo
móra-nakoma móra-yataaqa matokáinanama Ááanûqtu min-nákómá ókaraq
amínímanibo káqo-nakoma móra-yataaqa íma matokáinanama kanaaráq
min-nákómá téna pááqya-qtataaqa matokáúnáa tínnama minnâ Ááanûqtu
matuwániye." téna Îtuma waéqma itaí-áímmá tiráiye.

Îtumma anóagaraq Îtumma ábâqawaayugarare.

19 mi-kánááráqá Îtumma anóagaraq Îtuni ábâqawaayugaraq Îtunopaq irááe.
iráamanibo taíbaq-wayukama iyáá umágowata yemá Îtunopaqa kanaaráq íma
úyôwaniq urááe.
20 yaímma-wayukama Îtumma maará téta timá ámikaae: "enanógaraq
enábâqawaayugaraq máápaq enawé kéeta emmá aónaneta kéoe." téta tirááe.
21 ánibo Îtuma yauwéqma maará-tiraiye: "aaramá waamá náayubi Ááanûqtun
áama itéta anaaé waráiyayuma minnâ yemá ketinógaraq ketíbâqawaayue." téna
Îtuma tiráiye.

Îtuma anón-uwaama mamá karagébaraiye.

22 móra-taoqa Îtuma wení iyápó-annate únópí-káárébí uyátarena timá
yímikaiye: "nokaayúkómmá meran-ábápáq wíyataao." téna tiráiye. mirá
titata yemá únópí-káárébí kóuraae.
23 únópí-káárégómá uyaaténa kégoitana Îtuma aúwaguraiye. ánibo anón-
uwaagoma nokaayúpímá ôriq umá kéyoraitana nokómá únópí-káárébímá
kéogiraitata yemá únópí kumá yubékineta urááe.
24 ánibo yemá Îtumma ko awáutureta tirááe: "kawáá-nákô, kawaa-
nákô, ketáá kéyubekunatae." téta tirááe. ánibo Îtuma itó-urena uwááma
yóráiwaigokaraq únón-íyámá metaikáráq yiwááguraiye. ánibo anón-uwaagogaraq
únón-íyágógáráq kégaragebaitana nokómá waráa íuraiye.
25 wení íyápó-annama Îtuma timá yímikaiye: "keráwáqtí itáíq-itaiq umá
yáqtorai-yataaqa náakaraq wáiyo?" titata yemá ikatîq éta iyánáaq urááe.
ánibo yeíyáá maará-tiraae: "maamin-náqá náawabiyo? wemá uwáágokaraq
nokókáráq yiwáágítata wenáama kéwaraaye." téta tirááe.

aíbôq-nakopike Îtuma waátáma tái-aagomma watukáiye.

26 anaaékaqa yemá Kerátínêti-marupaq irááe. Kááriri-maruqa
nokaayúkómmá meran-ábápáq wáitana maan-ábápáqá mi-márúqá wáqe-
uraiye.
27 Îtuma únópí-káárémá yuwéna mi-márúkáq witana mórama mi-márúkáké-
náqá mikáq iráiye. átáyaa-kanaama yáuraimma wáqtôma aneqá íma itokáiye.

min-nákómá naaóqa íma maéwaimibo paá pukuráa-kayukati maiqnóbáqá maéwaine.
28-29 taíbaq-yupaama waátáma tái-aagoma wemmá yáqtoqma akoqnáá uráiye. aati-aatimá waayúkama kawáá umákáreta ánnánapo ayáákaraa aítaukaqa ánná atáá umákewaone. miráimanibo min-nákómá ánnáma paá yaráqtúwaitana mi-tái-áágómá waqmá waayúka íma máa-kaqmaapaq ayuwéwaine. miráitana min-nákómá Îtumma aónatuwena wááqa kéyena Îtuni aítaupi waaqókáq marabí aipaq aguréna anókaq ááyama maará-tiraiye: "Îtuo, mú mikákáá anómma uyátárain-Aanuqtuma áanikoma kemmá nôraq umátikane kéono? tíqa í-yátááqá ítimiyo." mi-káátágómá mirá téna inaa-inaa tiráiye.
30 ánibo Îtuma min-nákómmá maará téna ítama aónaraiye: "enáwîqa náawabono?" téna Îtuma titana ánibo wé tiráiye: "ááiq i-wayukamune." téna yauwéqma tiráiye. netuqyaamá tái-aagoma min-nákóní arunóbáq péqma máeta
31 Îtukaq inaa-inaa téta 'abeyúmmá íma wái-maiqnobaqa mibáqá Áánûqtuma keqtáá tái-meyamma timíniqtaaibo ítiyuwaikaae' tirááe.
32 mi-márúkóní waaqókáqá pááqyan-anubaq netuqyaa-pó ánnámá aúmá naté utááe. miráitana mi-káátámá Îtukaq inaa-inaa téta yemmá iyuwáinata pó-annabi ko peránááe tewana Îtuma iyúwáitata kóuraae.
33 ánibo mi-tái-áágómá min-nákópíkémmá ayuwéta pó-anabitaa uyábékaae. péqmareta áítanobaq metaráamma anó-nokaayupi metaréta nommá nawíketa máqtemma pukááe.
34 miráitata pógoni kawáá-wáyúkámá mirái-qtataaqa aónatuweta yemá péqmareta uréta anó-maruparabi máqte-naukapaqa mó-tima-yimikaae.
35 miráitata aarawaamá nôrabi o-qtátááqá ko aónaraae. ánibo mikáké Îtunopaq uréta waátáma wepí máqe-urai-nakomma ya aónaamma wáqtôma kéiyena aúyánákómá tágaitana wemá Îtuni aítaupi waaqókáq máitata aónatuweta aarawaamá ikatîq urááe.
36 ánibo waayúkama mi-qtátááqô aónaa-kayukama náayuwabi aónayuma yemá min-nákómá atóbain-aimma tébakaq-wayukama timá yímikaae.
37 ánibo Kerátínêti-aukapaq-wayukama Îtumma maará téta timá ámikaae: "emá keqtáá tiyuwé kóaao." téta tirááe. yemá ôriq umá ikatîq kéetaboata mirá-tiraae. miráitana Îtuma únópí-káárébí uyákébereta wení iyápó-annagaraq yauwéqma kóuraae.
38 min-náqá tái-aagoma ayúwái-nakoma Îtukaq inaa-inaa téna tiráiye: "kemá etê ónááq kéune." téna tiráiye. miráimanibo Îtuma yauwéqma kétimakena timá ámikaiye:
39 "emá ení márûpaq yauwéqma uré Áánûqtuma mi-qtátáárîqo umákáiqtabama watáama mó tiyo." téna Îtuma min-náqá timá ámikaiye. miráitana min-nákómá kóurena wení márûpaqa uréna máqte-qtataariqa Îtumo miráumakai-qtataaqtabama máqte-kayukama mó-tima-yimikaiye.

Îtuma kawáá-nákóní ayáámûkomma yauwéqma kátobamakena mórama Îtuni wáqtôraq ayáámma ánékuin-inimma mamá atóbamakaraiye.

40 Îtuma yauwéqma naaópaq itata aarawaamá awé umá máqe-uraapoata anómma yimuqá marákáraae.

41-42 ánibo móra-naqa pááq uráimma min-nákóní áwîqa Yááíratie. wemá móra monoq-náú-káwáá-náqíye. miráitana min-nákómá Îtuni aítaupi aipaq agéna kímora-ayaamukoma miráuma tiyááka umá títaupake kaayáq-kárítímáátímá uráin-inaaruma pukáitanaboana wemá Îtukaq inaatitana wení naaúpaq uráiye.

43 Îtuma kó-mare kéwitata taíbaq-wayukama yageq-yageq urááe. ánibo móra-inimma mikáq máqe-uraimma min-íníkómmá inaautámma ákáitana tiyááka umá kaayaq-kárítímáátímá máqe-uraiye. miráitana móra-nakoma mi-kárímá íma kanaaráq atóbamakaraiye.

44 min-íníkómá Îtuni anaaépake iréna amakaq Îtuni kúberai-unakoni aqtóráq ayáámma ánékukaiye. miráitana páátákáá min-ínááú-kárígómá ánatamakaitana ókaraqa karímá íma ákáraiye.

45 ánibo Îtuma ítama aónaraiye: “náawaq tineqá ayáámma ánekukaiyo?” téna tiráiye. yaímma-wayukama téta ‘kemá ímiye’ kétimma ‘kemá ímiye’ kétimma urááe. ánibo Pítaama maará-tiraiye: “kawáá-nákô, taíbaq-wayukama itó-uma emmá ikúyakaraae.” téna Pítaama titana

46 Îtuma tiráiye: “móra-waigoma tineq ayáámma ánékukaiye. miráitaq kemá túnobaq maqmá aónáúnama ketí akoqnááma yaímma tiyuwéna kóuraiye.” téna Îtuma tiráiye.

47 min-íníkómá mi-qtátááqá káonenama aúpáq íyukaiye. miráitana wemá iyánáaq umárena Îtuni amakaq araayutaúmmá má atena mikáq máqte-kayukati yúrakaq Îtun-aneq ayáámma noiqtababi ánékuin-aaimma má kétena wení karígómá páátákáá ánataguraiye.” téna tiráiye.

48 ánibo Îtuma maará-tima-amikaiye: “ketiyáámûko, emá arummá itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataakoma ení karímá mamá ánatamakaiye. kaayoné-yátáápí waao.” téna Îtuma tiráiye.

49 aamá kétena máitana mi-mónóq-náúké-káwáá-nákóní mayaí-náqá Yááíratikaq iréna timá ámikaiye: “enayáámûkoma áqa pukuráiye. minnáyaba yirááti-nakomma ummaamá íamiyo.” téna min-nákómá tiráiye.

50 ááqibo Îtuma min-áímmá ítátuwena yauwéqma timá-amena tiráiye: “emá ikatîq íuwo. emá paá itáíq-itaiq inanamá ení iyápóma atóbéna itó-iniye.” téna Îtuma tiráiye.

51 ánibo Îtuma mi-káwáá-nákóní naaúpaq uyéna aarawaamá íma iyúwáitata min-náúpáqá íutaae. ímiye. Îtuma Pítaamma káwirena Yóáanemma káwirena Yêmitimma káwirena min-ínáárúgóní anóaboamma kéyiwirena umá kíra umá yiwîqmena Îtuma utáiye.

52 ánibo máqte-kayukama min-íyápóyábá ibiqá kéyareta máqe-uraae. miráimanibo Îtuma mi-káyúkámá timá yímikaiye: “keráwáqá ibiqá íma yáráaro. min-íyápómá íma pukáiye. wemá paá aúwaguraiye.” téna Îtuma tiráiye.

53 ánibo mi-káyúkámá Îtumma akáyáámmá timáketa yemá ítaraae min-íyápómá pukuráitataboata wíráa urááe.

54 miráimanibo Îtuma min-ínáárúgóní ayáákaq múte káyaaqtorena tiráiye: “inaarúo, itóaao.” téna Îtuma tiráiye.

55 ánibo min-ínáárúgóní aágoma yauwéqma itana páátákáá itó-itana Îtuma yeráwáqtábá ‘aáwaqa áméro’ tiráiye.

56 ánibo min-ínáárúgóní anóayaa aboáma anómma iyánáaq urááyamanibo

Îtuma akoqnáá-aimma timá-yimena ‘maami-qtátááqtábámá keráwáqá móra-waigomma íma timá áméro’ tiráiye.

9

tiyááka umá kaayaq-wáyúkáma Îtuma awaaméqá umáyikena yiwíkai-kayukama timáyíkaraiye.

1 Îtuma tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánnámá yááyama yorupamá yíkarena Îtuma akoqnáágaraq náápaaakaraq yímikaimma yemá waátáma mútûq táí-aagomma waqtukéta ókon-oko-karima mamá atóbamayikareta ígáae téna yímikaiye.

2 mikáké mi-káyúkámá uréta Áánûqtuma yabíkái-kayukayaba mó kéteta karí-wáyúkámá mamá atóbamayikaigaae téna Îtuma timáyíkaraiye.

3 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá máqte-qtataaqa ímáyáaro. yáumma amé uréire í-yátááqá íma mayéra kápiq-unamma íma mayéra naí-yátáákáráq mónekaraqa íma mamé uréire oro. kúberai-unamma kaayaqá íma mamé oro.

4 ánibo keráwáqá móra-naupaq uyábereqa paá min-náúpáq máéro.

5 ánibo mi-káyúkámá yeqtí-naaupaq ímo tiwíqme wíyaqa keráwáqá timá tága-yimeraq tibíkáké obamá popoq umátuweraq kóéraq yauwéqma ókaraq íma oro.” téna Îtuma tiráiye.

6 miráitata iyápó-annama máqte-marupaqa yemá kóureta átê-wataama Áánûqtuqtaba kétima-yimeta karí-wáyúkámá mamá atóbamayikaraae.

Érôtima Îtuni watáama ítaraiye.

7 kíni Érôtima Îtuma máqte-qtataariq i-wáígóní watáama ítátuwaitana aúyánákómá mibáq kóuraiye. yaímma-wayukama téta ‘Yóáanema pukáipike itó-uraiye.’ téta tirááe.

8 káqo-kayukama tirááe: “Iráíyama pááq iyé tirááe.” ánibo tébakaq-wayukama tirááe: “mórama naayón-ámúné-náqá yauwéqma pukáipike itó-uraiye.” téta tirááe.

9 miráitana Érôtima maará-tiraiye: “kemá Yóáaneni aqnómmá arátukaunamanibo min-náqá náawaq máitaraq kemá weqtábá mirán-áímmá kéitauno?” timátuwena mikáké Îtumma aúrapi aónane uráiye.

Îtuma taíbaq-wayukama (5,000) aáwaqa yímikaiye.

10 Îtuma awaaméqá umáyikena yiwíkai-kayukama yauwéqma iréta máqte-qtataariq on-ááímmá Îtukaq má-tima-amikaae. ánibo Îtuma yiwíkai-kayukama mibáq yiwíqmeta yenamáa móra-marupaq Beqtáirapaq urááe.

11 anaaékaqa taíganimma aarawaamá aónaraa-kayukama Îtun anaaé waqméta urááe. ánibo Îtuma kéyimonena amuqá maqyíkátuwena yemmá Áánûqtuma yabíkái-kayukayaba watáama timá yímikaiye. ánibo mikákémá karí-wáyúkámá mamá atóbamayikaraiye.

12 aabaúgómá kuperánéna kéitata kaayaq-ánná-wáyúkámá Îtunopaq iréta tirááe: “emá maa-káyúkámá timáyíkénata yaímma-maruparaa meraráipaq wéyáwé umá watéta aáwaqa abáá-uma naaro. maan-áúkápáqô máunataama waayúkama íma máa-kaqmaapare.” téta tirááe.

13 miráimanibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá kenamáárîq maami-
káyúkámá aáwaqa yímero.” téna Îtuma tiráiye. ánibo yemá tirááe: “ketáámá
netuq-ááwáqá íma makáunataae. móra-tiyaapaq-yakaraq kaayaq-nóyáákáráq
makáunataae. ketáámá maami-káyúkátí aáwaqa ko meyáníq ónúnataabiyo?”
téta ítama aónaraae.
14 miráuma taíbaq-wayukama (5,000) máqe-uraae. ánibo Îtuma wení iyápó-
annama maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá timá-yimiyata yemá áíkuma móra-
tiyaapaq-tiyaaka-tiyaaka umá áíkuma máéro.” téna tiráiye.
15 miráuma iyápó-annama mi-káyúkámá timá yímewata teníq umá
aarawaamá áíkuma máqe-uraae.
16 miráitana Îtuma móra-tiyaapaq-yamma kémayena kaayaqá kátútai-
noyaakaraq maténa Áánûqtukaq aúramma múte káonena ‘tíkáiye’ tiráiye. ánibo
mi-nóyáákáráq yakaráq mapámma wení iyápó-annama yímitata yemá mamá
aarawaamá yímikaae.
17 ánibo máqte-kayukama namá kanaaráq owata iyápó-annama aqtó-áqtó-
ááwáqá áiqma tiyááka umá kaayaq-únámmá áíqturaae.

Pítaama abaroká̧q téna ‘Îtuma Metáíyae’ tiráiye.

18 móra-taoqa Îtuma wenamáa nunamummá kétena máitata wení iyápó-
annama Îtute máqe-uraae. ánibo Îtuma iyápó-annama ítama yimónaraiye:
“aarawaamá keqtábá náawae kéteo?” téna tiráiye.
19 ánibo íyápó-annama yauwéqma tirááe: “yaímma-wayukama eqtábá
Yóáanema nommá peraí-náré kéte. ánibo yaímma-wayukama téta Iráíyae kéte.
ánibo tébakaq-wayukama téta naayóbáq móra amuné-náqá pukáimma itó-uraiye
kéte.” téta tewana
20 Îtuma yauwéqma tiráiye: “keráwáqá kenamáárîq keqtábámá náawae téraq
kéteo?” téna ítáitana Pítaama yauwéqma tiráiye: “emá Áánûqtuni Metáíyama
yauwéqma tiwiraí-náqóne.” téna tiráiye.

Îtuma téna ‘pukéq yauwéqma itó-onune’ tiráiye.

21 mirá-timatuwaitana Îtuma akoqnáá umá téna káqo-kayukama maamin-
áímmá íma timá yíméro téna iyápó-annama aammá áunikaraiye.
22 Îtuma móragaraq timá yímikaiye: “Waayúkagoni Áráaqa aíqa í-yátááqá
mayáínata anó-kayukagaraq anó-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-
wayukagaraq yemá yinaaémma umáketa ikamíyana pukéna kaumo-kánáámá
ánatainana keqnáámmá itó-iniye.” téna Îtuma wenamáárîq wetábá tiráiye.
23 ánibo Îtuma wení iyápó-annama máqtemma maará téna timá yímikaiye:
“náawabi ketinaaé waránáae ténama wemá wenamáárîq wetábá awikátuwena
wení kaapaq-yámá maména aati-aatimá mamé wínna-nakoma tinaaé
waraíno.
24 náawabi wení aúwaraiqtaba aúyánámmá iténa yáqtoqma akoqnáá ínna-
waigoma wení aúwaraimma aúyoranimanibo náawabi keqtábá aúwaraimma
yuwénama wení matúq-matuq umá mái-auwaraimma paá yáqtoraniye.
25 ítáaro. móra-nakoma wetábá máqte-qtataaqa maa-márábíké
kémayenamanibo matúq-matuq umá mái-auwaraimma ímáyáimma wení
oótakoma nôro umákaniyo?
26 ánibo móra-nakoma keqtábágáráq yiráátén-aiqtabagaraq agaeyábá énama
Waayúkagoni Áráakoma wemá wetábá wení tágama-yataakaraq aboámá

Áánûqtuni tágama-yataakaraq wení aokaq-káqtó-wáyúkágáráq kumínna-yupaama min-nákóqtábámá agaeyábá umákaniye.
27 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. yaímma-wayukama maanámo itó-uma máa-kayukama íma pukéta Áánûqtuma yabíkái-kayukama aónainoe." téna Îtuma tiráiye.

Îtun áúgoma mamá aokaríq uráiye.

28 min-áímmá timátuwena anaaékaqa miráuma abapaké kaumo-kánáámá yáwitana Îtuma Pítaama káwirena Yóáanema káwirena Yêmitima káwirena umáena anubaq nunamummá tínéna yiwíqme utáiye.
29 nunamummá kétena máitana Îtun óíkoma mamá aokaríq kéitana wení wáqtôgoma wayámmá auréna miráuma ókáá kamá tágaraiye.
30 ánibo kaayaq-nákórátá Îtute watáama tirááye. min-nákámá Mótetiyaa Iráíyae.
31 yenákámá tágama-yataakaraq kukéta máqte-qtataariq éna Îtuma Yérútáárebaq puíníqtaba watáama tirááe.
32 Pítaagaraq kaayaq-nákátí yúrakoma yúgáibaaq itata yú wagínéta urááe. miráimanibo yemá waguréta máqeta anaaékaq itó-uma máeta Îtuni tágama-yataakaraq Mótetiyaa Iráíyati tágama-yataaqa aónaraane.
33 Mótetiyaa Iráíyama Îtumma ayuwéta kóiye. kéoyana Pítaama Îtumma maará-tima-amikaiye: "kawáá-nákô, ketáámá maakáq máunataama minnâ íráqône. ketáámá kaumo-námmá ónúnataae. móra-namma ení naané. móra-namma Mótetini naané. ánibo móra-namma Iráíyana naané." téna Pítaama tiráiye. ánibo Pítaama íma ítama arútárenaboana min-áímmá tiráiye.
34 Pítaama min-áímmá kétena máiqtaba móra-konnakoma yawááq-umayikaitata yemá yáaqtaba urááe.
35 ánibo móra-aikoma maará téna mi-kónnápíké tiráiye: "maannáma ketáanine. kemá wemmá awaaméqá umákaraune. keráwáqá wenáama ítáaro." téna min-áíkómá tiráiye.
36 min-áíkómá mirá-timatuwaitata yemá aónaamma Îtuma wenamáa máqe-uraiye. ánibo yemá yóyau kawaa urááe. mi-kánááráqá mi-qtátááqô aónaaqtabama móra-nakomma íma timá ámikaae.

móra-iyapogopimma waátáma máin-iyapoma Îtu mamá atóbamakaraiye.

37 aabáyaama min-ánúmá yuwéta kúmówana taíbaq-wayukama Îtumma aa-paké kun aónaraae.
38 ánibo mi-káyúkábíkémmá móra-nakoma anókaq wááqa yumátuwena maará-tiraiye: "yirááti-nako, kemá inaa kétune. emá ketáanikomma aónaao. kemá wemmá wenamáa kímora-iyapoma ákáraune.
39 ánibo mórama tái-aagoma min-íyápómá yáqtoqma akoqnáá uráitana páátákáá wááqa kéitana mamá aíbôriq kéumakaitana óyaupikema wayán-ágárégómá ôriq kéiye. mi-tái-áágómá áú-aiqa aména íma yuwéna kégoiye.
40 kemá ení iyápó-annayaba mi-káátágómá matuwaígáae téq inaa túnnamanibo yemá kanaaráq íma kématuwaae." téna Îtumma timá ámikaiye.
41 Îtuma yauwéqma tiráiye: "keráwáqá aarawaamá maa-kánááráq-wáyúkámá itáíq-itaiq íkéowanaboana keráwáqtí tíyakoma táíq éna íkárutaiye. kemá náaraq umá kanaawaq keráwáqtéma máeraq keráwáqtí ummaamá

mayánúnô? mirá-timatuwena min-nákómmá timá ámikaiye: “ení iyápóma awíqme maabáq iyo.” téna Îtuma tiráiye.
42 min-íyápómá aapaqá kéiqtaba mi-tái-áágómá min-íyápómá mamá awéqtáma iyaabótukaiye. miráitana Îtuma waátáma aamá awáágútuwena min-íyápómá mamá atóbama aboámmá ámikaiye.
43 minnáyaba máqte-kayukama Áánûqtuni anón-akoqnaama aónatuweta iyánáaq urááe.

Îtuma puíníqtaba kaumobáq tiráiye.

ánibo mi-káyúkámá Îtuma máqteniq i-qtátááqtábá netuq-yúyánámmá kéitaawana Îtuma wení iyápó-annama maará téna timá yímikaiye:
44 “keráwáqá maan-áímmô túnnama taákau makéra ítama arútáaro. pááqya-kanaabima anaaékaqa Waayúkagoni Áráaqa waayúkati iyáápi maránóe.” téna Îtuma tiráiye.
45 miráimanibo iyápó-annama min-áímmá íma ítaraae. min-áíkóní áaikoma yepímmá aúyokuraitataboata íma ítama arútáraae. miráitata yemá ikatîq éta Îtumma min-áíkóní áaiqtabama íma ítama aónaraae.

náawaq anómma máiyo?

46 yemá iyápó-annama itó-uma ánateta aamá téite éta náawaq anómma uyátá-maqma máiyo tirááe.
47 ánibo mirá-yúyánámmá iyápó-annati íyáqnobaq wáitana pááqyan-iyapoma awíqmena má-ito-umakaraiye.
48 ánibo Îtuma maará téna timá yímikaiye: “móra-nakoma ketíwîkaq maa-pááqyán-íyápómá áwáqnaa énama minnâ kemmá tíwáqnaa íniye. ánibo móra-nakoma kemmá tíwáqnaa énama minnâ kemmá timátíkáitaq yúnna-waigomma Áánûqtuma áwáqnaa kéiye. máqtemma keráwáqtí aúkáapikemma móra-nakoma miráuma pááqyan-iyaporaa umá maénama wemá uyátá-maqma anó-naqa mániye.” téna Îtuma tiráiye.

móra-nako keráwáqá íma namuroíq umátikai-naqa minnâ keráwáqtí aanábóé.

49 Yóáanema yauwéqma tiráiye: “kawáá-nákô, ketáá móra-naqa aónáúnataama enáwîkake tái-aagomma kématuwaiye. miráimanibo wemá ketáái tinaaémma íma kéwaraipoataa ketáá aammá áunakaraunatae.” téna Yóáane tiráiye.
50 miráitana Îtuma timá ámikaiye: “keráwáqá min-nákómmá íma aammá áunakaaro. móra-nakoma keráwáqá namuroíq íumatikenama wemá minnâ keráwáqtí aanábómíye.” téna Îtuma tiráiye.

yaímma Taméria-wayukama mááqa aúyaketa Îtumma paábaq watukááe.

51 Áánûqtuma Îtumma awíqmena wenôpaq uwínî-kanaama waaqókáq uráiye. miráitana Îtuma Yérútáárebaq ónáae téna mimórá aúyánámmá ítama yarútaiye.
52 ánibo Îtuma yaímma-wayukama timáyíkáitata aamá maméta áqnáabaq urááe. aamá maméta kó-kayukama Taméria-wayukati pááqya-marupaq uyábéketa Îtumma yokaa umákaneta urááe.
53 miráimanibo mi-márúkáq-wáyúkámá Îtumma awíqmeta yeqtí naaúpaq uwíyábá íma yíkaraiye. yemá ítaraae. Yérútáárebaq yeqtí namuro-wáyúkámá máápaq witatabóata Îtumma íawikaae.

54 kaayaq-íyápó-ánnámá Yêmitiyaa Yóáanema min-ááímmá yenákámá
aónatuweta Îtumma maará-tima-amikaaye: “uyátárai-nako, ketáá Ááanûqtnopake
iramá ááyaananataa mi-káyúkámá kun agamá kautíníyô?” téta tirááye.
55 miráimanibo Îtuma waeréna min-nákámá min-ááíqtábá yiwááguraiye.
56 ánibo yemá mikáké ôq-marupaq urááe.

móra-nakoma Îtun anaaé waráné i-náré.

57 yemá aapaq maré kéowana móra-nakoma Îtumma maará-tima-amikaiye:
“máqte-marupaq wíné innabáqá kegáráq anaaé waqmé ónúne.” téna tiráiye.
58 ánibo Îtuma wemmá makáqma aónanena timá ámikaiye: “abááq-
íyákómá muríánóbáq kémaitana numagómá ánáamma umárena kéwaimanibo
Waayúkagoni Áráaqa waénúna-namma íma wáiye.” téna tiráiye.
59 ánibo Îtuma káqo-nakokaraq timá ámikaiye: “emá ketinaaé waraao.” téna
titana min-nákómá maará-tiraiye: “kanaaráq tiyúwénaq ketibomá ko mamá
uqtamá kátuwerabiyo?” téna tiráiye.
60 ánibo Îtuma timá ámikaiye: “ibáqyuwaao. yemá keqtábá íma itéta pukáa-
kayukaraa-kayukama iyúwénata pukáíya-kayukama uqtamáyíkáaro. ánibo emá
uré Ááanûqtuma yabíkái-kayukayaba átê-wataama mó-tima-yimiyo.” téna Îtuma
tiráiye.
61 ánibo keqnáámmá móra-nakoma tiráiye: “uyátáraana-nako, kemá enanaaé
waráná kéunamanibo emá kanaaráq tiyúwénaq ketí waayúkama tiyááma mó
yímíqma máéro timá yíkátuwero.” téna tiráiye.
62 ánibo Îtuma maará-tima-amikaiye: “waayúkama náayubi Ááanûqtuni aakaq
áaimma átáma wínéna kéimanibo aati-aatimá anaaépaq naayón-ááíqtábá
waéqma káonaipoana Ááanûqtuma yabíkái-kayukabimma kanaaráq íuwiniye.” téna
Îtuma tiráiye.

10

Îtuma abapaké kaayaq-tíyááká-wáyúkámá timáyíkaraiye.

1 anaaékaqa uyátárai-nakoma abapaké kaayaq-tíyááká-wáyúkámá ókaraq
awaaméqá umáyikena kaayaq kaayaq umá timá yíkáitata áqnáabaq urááe.
ánibo máqtemma anó-maruparabi pááqya-marupaqa Îtuma wíné i-márúpáq
timáyíkáitata kówana anaaékaq Îtuma wíníqtaba uráiye.
2 ánibo Îtuma mi-káyúkámá maará-tima-yimikaiye: “taíbaq aáwakoraa umá
yópí âbuma karáimanibo taíbaq-mayai-wayukama íma mááe. miráínaq keráwáqá
yókóní aboákáq nunamummá tíyana wemá Ááanûqtuma yaímma mayaí-
wáyúkámá timáyikainata wení aáwakaa ko mamá áíkuyikaino.
3 kéráwáqá kóoro. ánibo ítáaro. akikérá umá máa-kayukati aúkáapi kaayoné-
wámmá kokóri-araakaa umá timá-tikaunaq kégoe.
4 keráwáqá aapaqá yaímma-yataaqa títauq-anamma kápiq-unamma móneqa íma
mamé oro. ánibo keráwáqá aapaqá íma aagamá waayúkate watáama tero.
5 móra-naupaqa uyábereq áqnáabaqa maará-tero. ‘maan-náúpáq-
wáyúkábímmá kaayoné-yátááqá waíno.’ téra tero.
6 ánibo móra-nakoni áyákoma kaayoné ínna-naqa min-náúpáq máinaqa
minnámo kaayoné-yátááqá waíno tíyan-aikoma min-nákópí yuwáiyanaq ko
waíno. ááqibo móra-nakoma ímo mirá énama kaayoné-yátááqá waíno tíyan-
aikoma yauwéqma keráwátôpaq yíno.

7 keráwáqá mimórá-náúpáq áátuma máéro. ánibo min-náúpáq máiyata yemá
aáwaqa timéta nommá timéta íyamma naaro. mayaíráq-nákómá kanaaráq
wení meyámmá mayániye. miráínaq keráwáqá óq-naupaqa móra-mora umá
íoro.
8 ánibo keráwáqá mera-márúkáq uyáberaiyata mi-márúkáq-wáyúkámá yeqtí
naaúpaq tiwíqme wíyaqa kanaaráq uréraq yemô timíyan-aawaqa naaro.
9 ánibo mi-márúkáq karí-wáyúkámá mamá kátobamayikeraq mirá kéeqa
yemmá maará téraq timá yíméro. 'Áánûqtuma yabítikani-waigoma keráwáqtí
waaqókáq maíye.' timá yímero.
10 ánibo keráwáqá móra-marukaq wíyata mi-márúkáq-wáyúkámá yeqtí
naaúpaq íma tiwíqme wíyaqa kanaaráq keráwáqá mi-márúkóní aakaq ko
itó-uma máera maará-tero.
11 'keráwáqtí maa-márúkáké kaítôgoma ketáái tibíkáq aráápaimanibo
ketáámá popoq umátuwaunanataa keráwáqtôpaq yauwéqma wiyé. atéráaro.
Áánûqtuma yainaí-kánáágómá keráwáqtí táí-meyakaraq waaqókáq kéiye.' tero.
12 kemá keráwáqá kétima-timune. mi-márúkómá keráwáqá íma tiwiráiya-
marukoma Tótôma-marukoma uyátá-maqma anómma táí-aimma wánipoana aqtó-
kánáárâqá Áánûqtuma Tótôma-marukomma paru umáyikena íma tiwiráiya-
marukomma íma paru umáyikaniye." téna Îtuma tiráiye.

yaímma-marupaq-wayukama yirummá íma waérâa-kayukati tiruno.

13 Îtuma óq-aimma tiráiye: "keráwáqá Ítíráaeo-marupaq-wayukao, ítáaro.
Tiyórátini-wayukao, keráwákáq táí-yataaqa anómma pááq íniye. Beqtáira-
wayukao, keráwákáq táí-yataaqa anómma pááq íniye. ánibo kemá keráwáqtí
márûkaq awaaméq-yátáárîq únnaiq umá móra-nakoma Tááíranapaq
Tááyabakaraq awaaméq-yátáárîq énama kanaaráq naayóbáq yemá unáá
káréqomma wáqtôraa yáútúma itoréta kanabí máeta yirummá waeráune téta
yiráátiraae.
14 aarawaamá mamá yainánéna ínna-kanaaraqa Tááyabaq-wayukagaraq
Tááíranapaq-wayukagaraq yemmá anónnáma táí-meyamma Áánûqtuma
yimínímanibo keráwákáq uyátá-maqma anómma anónnáma táí-meyamma
timíniye.
15 ánibo keráwáqá Kápéranabaq-wayukao, keráwáqá múte yaúmeq Áánûqtukaq
uwínô? miráinomanibo keráwáqá paá Tááqtaani márûpaqa iyaabótuwanoe."
téna min-áímmá Îtu tiráiye.
16 Îtuma wení iyápó-annama maará-tima-yimikaiye: "móra-nakoma keráwáqtí
táama itaína-nakoma minnâ ketáama kéitaiye. ánibo móra-nakoma keráwáqá
anaaémma umátikenama minnâ kemmá anaaémma umátikaniye. ánibo móra-
nakoma anaaémma umátikenama min-nákómá kemmá timátíkáitaq yúnna-naqa
Áánûqtumma anaaémma kéumakaiye." téna Îtuma tiráiye.

Îtuni abapaké kaayaq-tíyááká-wáyúkámá yauwéqma iráâe.

17 anaaékaqa abapaké kaayaq-tíyááká-wáyúkámá Îtuma timáyíkaraimma
yauwéqma iréta yimuqá ôriq umá kémareta maará-tiraae: "uyátáraana-nako,
ketáá enáwîqa yaúnanataa táí-aagoma waayúkabike paábaq yá-uraae." téta
Îtumma timá ámikaae.
18 ánibo Îtuma timá yímikaiye: 'kemá Áánûqtuni márûpake Tááqtaama
aabáyúraa yoqména páátákáá kuqtitaq aónaraune.

19 ítáaro. kemá keráwáqá akoqnááma tímikaunaboaq keráwáqá kanaaráq
iraakabayaakógáráq áwáábiq-uwabaaikokaraq títauqnapo yamá káraapeq
Tááqtaani akoqnááma uyátánoe. ánibo móra-yataakoma kanaaráq íma mamá
keráwáqá táíq umátikaniye.
20 miráimanibo keráwáqá táí-aagoma keráwáqtí táama ítáiqtabama timuqá íma
maránómanibo Áánûqtuma máipaq keráwáqtí tíwîqa kágamaraibo minnáyaba
timuqá máraaro." téna Îtuma tiráiye.

Îtuma amuqá maréna Áánûqtuma aboákáq 'tikáiye' tiráiye.

21 mi-kánáárâqá Áánûqtuni Aokaq-Áágómá Îtun áyáqnobaq mamá amuq-
yatááqá pááq itana Îtuma maará-tiraiye: "ketiboó, ení márûpaq-wayukagaraq
maa-márábí-káyúkágáráq uyátárai-nare. kemá minnáyaba 'tíkáiye' kétune.
emá maami-qtátááqá itaí-yátááqá itéta 'aamá ítaraunatae' kéte-kayukabima
mamá áuyoqyike aamá íma itéta paá-wayukama kéyiraatene. owé. ketiboó, ení
akaí-yátáákómá mirá-uraiye.
22 ketibomá máqte-qtataaqa ketiyáápitaa makáiye. ánibo móra-nakoma
kemmá áanikomma íma timónaraibo ketibomá wenamáa kemmá áanikomma
kétimonaiye. móraiq umá móra-nakoma ketibommá Áánûqtumma íma aónaraibo
áaniko kemá kenamáa káonaune. ánibo waayúkama náayuwabi áanikoma kemá
yiráátenaaq únna-wayukama yegáráq ketibommá Áánûqtumma káonaae." téna
Îtuma tiráiye.
23 yemá iyápó-annama yenámáa Îtute máawana yeqtôpaq waeréna Îtuma
maará-tiraiye: "náayuwabi keráwáqá aónaa-qtataaqtaba yemá yimuqá kémaraae.
24 kemá keráwáqá kétima-timune. naayóbáqá taíbaq amuné-wáyúkáwábi
taíbaq kíni-kayukama keráwáqá íbêqa aónaa-qtataaqa aónanaae temánibo yemá
kanaaráq íaonaraae. ánibo keráwáqá íbêqa ítáan-aimma itánáae temánibo yemá
íma ítaraae." téna Îtuma tiráiye.

Taméríabake-nakoma namuro-nákómmá arummá umákaraiye.

25 mikáké mórama ámáan-aimma yirááti-nakoma itó-urena Îtumma makáqma
aónanena uráiye. ánibo wé Îtumma timá ámikaiye: "yirááti-nako, kemá náaraq
éraq matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayánúnô?" téna ámáan-aimma
yirááti-nakoma tiráiye.
26 ánibo Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: "nóinae ténawaq Áánûqtuni watáama
agamatán-áíkómá kétiyo? emá náaraq umá kéyorautono?"
27 titana min-nákó yauwéqma tiráiye: "mútûq arummá káme ení ako-
qnáágaraq arun-íyápógógáráq máqtemma aúyánákáráq ení uyátárai-nakomma
Áánûqtumma weqtábá akaíno. ánibo enamáárîq eqtábá ákáiniq umá enam-
akaq náawabi maína-waigoqtaba akaíno." téna agamatán-áíkómá tiráiye.
28 ánibo Îtuma timá ámikaiye: "emá áraimma arupú umá téne. emá miráuma
ténaiq emá kanaaráq matúq-matuq umá mánone." téna Îtuma tiráiye.
29 miráimanibo mi ámáan-aimmo yirááti-nakoma wenamáárîq wenáwîqa
mamá íráqôniq íyábá ákáitana timá ámikaiye: "ánibo ketimakaqô mái-naqa
minnâ náawabiyo?" téna tiráiye.
30 ánibo Îtuma maará téna yauwéqma tiráiye: "móra-nakoma Yérútáárebake
yuwéna Yérikobaq kukáiye. ánibo moyá-káyúkámá aapaq aónatuweta máqte-
qtataaqa yabímayeta ikámma taítawaa umákaraae. yemá miráumatuweta kóuraae.
anaaékaqa min-náqá aapi máena wemá puíné uráiye.

31 ánibo mi-kánááráqá móra monoq-káwáá-nákómá min-ámmá waqmé
kukáiye. Táméria-naqa aónawaaena yuwéna kótámaqtuwena aan áwábake
kóuraiye.
32 móraiq umá móra Aríbae-annabike-nakogaraq min-ápáq iréna min-náqá ya
aónatuwena kótámaqtuwena aan áwábaq maréna kóuraiye.
33 miráimanibo Táméríabake móra-naqa ikámaraa-nakoni namuro-nákómá
min-ápáq maréna min-náqá máikaq iráiye. ánibo wemmá aónaimma
áyáqnobaqa aruqtabá umákaraiye.
34 ánibo amakaq uréna matawékaraq wáááni-nokaraq atíma náopi atáá-
umakatuwena min-náqá mûte yaúma wení ótiraa-kakoni ámûraaq abímmá
ayákaraiye. ánibo awíqmena min-náqá waabá-káyúkámá kówate-yawate o-
náúpáq mó ákarena yabírákaraiye.
35 ánibo min-náúpáq wamarááyakake aabáyaanapimma mi kówate-yawate-
nakoni aboámmá móneqa móra-wayukama ámíqtuwena maará-tiraiye: “emá
maa-nákókáq yabíqma arútárenana yaímma ení móneqa maami-nákókáqô kói-
naqa kemá yauwéqma yéqa yaímma-meyamma yauwéqma aménúne.” téna
tiráine.
36 íbêqa emá náaraq téq aúyánámmá kéitaano? kaumo-wáyúkámá maréta
yewana moyá-káyúkámá ikámaraa-nakomma náawaq amakaq máitana áwáqnaa
iníkáámá uráiyo?” téna Îtuma tiráiye.
37 ánibo ámáan-aimma yirááti-nakoma maará-tiraiye: “min-nákómá arummá
itana áwáqnaa i-náré.” titana Îtuma timá ámikaiye: “emá uré min-nákómá iníq
uwo.” téna namuro-wáyúkáyábágáráq wemmá Îtuma timá ámikaiye.

Máátaayaa Máríaae.

38 yemá maré owana Îtuma wení iyápó-annate móra-marupaq uyábékaae.
móra-inikoni áwîqa Máátaae. wemá Îtumma awíqmena wení naaúpaq uráiye.
39 Máátaani áúkoma wení áwîqa Máríaae. ánibo Máríaama iréna uyátárai-naqa
Îtuni aítaupi maraq ya máena Îtun áama ítaraiye.
40 miráimanibo Máátaama uri-uri kéena aáwaqa mamá yokaa kéitana
aúyánákómá wéyáwé uráiye. miráitana Máátaama Îtunopaq uréna maará-
tiraiye: “uyátáraana-nako, ketúkoma kenamáa tiyúwáitaq máeq aáwaqa mamá
yokaa kéune. minnáyabama emá íyaq aúyánámmá kéitaano? emá Máríaamma
timá ámínana wemá ya tíwáqnaa íno.” téna Máátaama tiráiye.
41 miráitana uyátárai-naqa Îtuma Máátaamma maará-tima-amikaiye: “Máátaao,
emá netuq-áúyánámmá kéite máqte-qtataaqtaba ummaa kéyaane.
42 miráimanibo móra-yataaqtaba íma wáitana abáá kéiye. ánibo Máríaama
íráqô-qtataaqa mayánéna kéiye. Máríaanopake íráqô-qtataaqa íma paábaq
matuwániye.” téna Îtuma tiráiye.

11

nunamummá tí-ááímmá

1 Îtuma móra-aukapaq nunamummá kétena máqe-uraiye. ánibo anaaékaqa
nunamummá timá ánatatuwaitana mórama wení iyápó-annabike-nakoma
maará-tima-amikaiye: “uyátáraana-nako, nunamummá tí-ááímmá keqtáá timá
tiráátiyo. miráuma naayóbáqá Yóáanema wení iyápó-annama timá yiráátiraine.”
téna tiráiye.
2 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye:

“keráwáqá nunamummá tínéqa maará tero.
keqtibotááo, emá yabíkáánna-marukaq máanana enáwîkoma aokaq wáiye.
emá yabíkáánna-yataaqa maabáq kumíno.
ení márûkaqa enaúyánámmá wáráanikaa umá maa-márábíkáráqá enaúyánámmá waránátaae.
3 íbêqa aáwaqtaba únnataama máqte-tupaama timiyo.
4 ketáái otaa-qtátááqá mamá paábaq kéyuwe awikátuwaao.
miráuma otaa-qtátáárîq umátíkáa-kayukama yeqtí otaa-qtátááqá paábaq mamá kéyuwetaa tiwikátukaunataae.
emá keqtáá anómma makáqma aónai-yataaqa íma mamé iyo.”
téna Îtuma wení iyápó-annama nunamummá timá yiráátiraiye.
5 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: “ánibo keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma wení aanábómá máinaboana min-nákómá nokáámma uréna wení aanábógómmá maará téna mó-tima-amikaiye. ‘ketí aanábógô, kemmá aáwaqa timiyo.
6 ketí aanábó-nákómá ayáqtááqa-amma uréire éqéna ketôpaq yimmá aáwaqa aménúna-yataaqa íma makáune.’ téna tiráiye.
7 ánibo naaúpaqo máitana yaqtabá ko ítái-nakoma maará téna yauwéqma tiráiye. ‘kemmá ummaa-yátááqá ítime ítiwautuwo. oqtamá aúyakuraitana ketí iyápó-annagaratae túmá waguráunataae. kemá íma itó-ureq móra-yataaqa aménúne.’ téna tiráiye.
8 ánibo nôraq uráiyô? min-nákómá wení aanábóé téna íma itó-urena aáwaqa íaminiye. kemá kétima-timune. emmá agaemá íma ínaaboaa ókaraq itaa-itaa inanamá wemá itó éna máqte-qtataaqtaba ónna-yataaqa emmá amíniye.
9 ánibo kemá keráwáqá kétima-timune. keráwáqá Áánûqtukaq nunamummá tíyana Áánûqtuma móra-yataaqa keráwáqá timíno. keráwáqá móra-yataaqtaba abáá kéeqa kanaaráq aónainoe. oqtaráq pagé-page tíyanama Áánûqtuma oqtamá ítikaniye.
10 máqte-kayukama Áánûqtukaq nunamummá tétama yemá mayaínoe. móra-nakoma nóiqtababi abáá énama wemá aónaniye. ánibo náawabi oqtaráq pagé-page tínanama Áánûqtuma oqtamá íyakaniye.
11 keráwáqtí aúkáapikema móra-nakoni áanikoma aboáqtábá ‘noyááqa timiyo’ tínanama aboámá kanaaráq iraakabayaammá amíníyô?
12 ánibo áanikoma aboáqtábá ‘kokóri-amuqa timiyo’ tínnayaba kanaaráq aboámá áwáábiq-wamma uwabaaimmá amíníyô? minnágaraqa ímiye.
13 ánibo keráwáqá tái-wayukamanobo íráqô-qtataaqa keráwáqtí iyápóma yimí-áímmá káonaae. miráinataa ketáá minnáyabataa káonaunataae. ketibotáá Áánûqtuma wení márûpaq máin-nakomma wekáq nunamupí itaíyanama yemmá wení Aokaq-Áámá yimíniye.” téna Îtuma tiráiye.

yemá téta ‘Îtuma Piétebugaraq mayaímá kémayaiye’ tirááe.

14 móra-nakoma aamá íma téna máin-nakopike Îtuma tái-aama waqtukáiye. ánibo mi-káátámá paábaq kóitana óyauqo aúyaki-nakoma aamá áaimma átáma tiráiye. miráitata aarawaamá taíbaq iyánáaq urááe.
15 ááqibo yaímma-wayukama maará-tiraae: “Piétebuma tái-aagoni kawáá-nápóana Tááqtaani akoqnáárake Îtuma waátáma kématuwaiye.” téta tirááe.

16 ánibo yaímma-wayukama Îtumma makáqma aónaineta Îtuqtaba mórama anón-awaameq-yataariq ínataa aónaano tirááe.

17 miráimanibo Îtuma mi-káyúkátí yúyánámmá aónatuwena maará téna mi-káyúkámá timá yímikaiye: “móra-marukaq-wayukama yaíkaaq uréta ááiqa íyana mi-márúqá íma íráqóniq umá paá wániye. móra-anna-wayukama yaíkaaq uréta wenikamé-wenikame étama min-ánná-wáyúkámá íma íráqôniq umá paá mánoe.

18 keráwáqá téq keqtábá Piétebuni akoqnáárake tái-aagomma kématuwaane kétewaq minnáyaba kétune. ánibo Tááqtaani waayúkama yaíkaaq umá kaayaq-ánnáíq uréta ááiqa íyanama Tááqtaani akoqnáámá íma wániye.

19 móra-nakoma Tááqtaani akoqnáánapo tái-aagomma íma kanaaráq kématuwaiye. Ítíráaeo-wayukao, áraimma Piétebuma tíwáqnaa kéi-naqo waátáma kématuwaananama kanaaráq náawaq keráwáqtí iyápóma yíwáqnaa ínatawaq yemá tái-aama matuwánô? miráinata keráwáqtí iyápóma iyuwáiyata min-áímmá árainabi íabiyo téta ítama aónaaro.

20 miráimanibo Áánûqtuni akoqnáárake tái-aama kématuwaunaboana minnáyaba Áánûqtuma yabíkai-waigoma keráwákáq áqa iráiye.

21 ítáaro. Tááqtaama mórama akoqnáá-nakoraa umá iyebó umátorena wení naaóq yabítuwena máinanama kanaaráq wení máqte-qtataaqa paá wániye.

22 miráimanibo káqomma uyátá-maqma akoqnáá-nakoma iréna min-nákótê ááiqa umá uyátenama min-nákóní tokóruyakaa-puma wení iyebómá máqtepaq min-nákómá aúyánámmá itáíq-itaiq i-qtátááqá maténa máqte-qtataaqa yaímma káqo-kayukama yimíniye.

23 ítáaro. móra-nakoma ketí aanábómá ímo maénama minnâ wemá ketí namuro-náqíye. móra-nakoma ketê íma mamá áíkuyenama wemá ketí waayúkama mamá waqmé wéyáwé kéumatuwaiye.” téna Îtuma tiráiye.

waátáma yauwéqma iráiye.

24 óqa waéqma itaí-áímmá Îtuma timá yímikaiye: “ánibo tái-aagoma móra-nakopike yuwéna paábaqo kégowenama kokoq-márábáq kóurena aagamá máni-maruqtaba abáá kéiye. mi-tái-áágómá máni-maruqa ímo aónénama wé maará kétiye. ‘kemá yauwéqma maéwauna-naupaq ko mánune.’ téna kétiye.

25 ánibo mirá-timatuwena yauwéqma ko aónaimma naayóbáqô maéwai-namma kuyúqtuketa yokaa umákaae.

26 miráitana mi-tái-áágómá uréna káqomma abapaké kaayaqá uyátá-maqma tái-aama ko yiwíkena min-nákópí ya máqe-uraae. ánibo naayóbáqá min-nákómá táíq umá máqe-uraipoana íbêqa wemá uyátá-maqma anómma táíq umáguraiye.” téna Îtuma tiráiye.

amuqá maraí-yátááqá mayaí-ááíné.

27 Îtuma min-áímmá ti-kánáárâqá taíbaq aarawaamá máqe-uraae. ánibo móra-inimma mi-káyúkátí aúkáapi máin-inikoma maará téna ááyama tiráiye: “móra-inikoma naayóbáqá marákáraitaa wení nááma naráána-inikoma ké itaúnama wemá amuqá kémaraiye.” téna min-íníkómá tiráimanibo

28 Îtuma maará-tiraiye: “mirá íma téaq maará tiyo. Áánûqtun áama itéta anaaé waraíya-kayukama yemá yimuqá kémaraae.” téna Îtuma tiráiye.

yaímma-wayukama ‘anómma awaaméq-yátááqá aónanaae’ téta tirááe.

29 taíbaq-wayukama ayú yagéguyowana Îtuma maará-tima-yimikaiye: “íbêqa
maa-kánááráq-wáyúkámá tái-wayukamoe. yeráwáqá móra anómma awaaméq-
yátááqá aónanaae kéte. miráimanibo kemá móra anómma awaaméq-
yátááqá íma yiráátenunamanibo kímora Yónaama anómma awaaméq-yátááqá
yiráátenune.
30 naayóbáqá Yónaama Áánûqtuni awaaméqá máena Nínibeq-wayukabi timá
tágayimikai-qtataaqa pááq uráine. móraiq umá Waayúkagoni Áráaqa Áánûqtuni
awaaméqá íbêq-wayukabima pááq uráiye.
31 anaaékaqa Áánûqtuma aarawaamá mamá kéyainainana móra-inikoma
kaapaq-áúkápáké (kúínima) itó-uma iréna íbêq-anna-wayukati tái-aaimma mamá
pááq íniye. min-íníkómá maa-márágóní aqtóráké wemá iréna Tórómónima
wení itaí-yátáákóní áaiqtaba timmá ya ítaraimanibo keráwáqá íbêq-kanaama
íkeitaae. maakáqá Tórómónimma uyátáni-naqa maa maíye.
32 Áánûqtuma aarawaamá yainánéna ínna-kanaaraqa Nínibeq-wayukama itó
éta keráwáqtí kúmiq-yataaqtabama awaaméqá ínoe. ánibo Nínibeq-wayukama
Yónaama aamá timmá itéta yirummá waekáae. miráimanibo íbêqa Yónaamma
uyátáni-naqa maa máiye.” téna Îtuma tiráiye.

áúgoni ómmá

33 waéqma itaí-áímmá Îtuma tiráiye: “waayúkama ómmá kúraqma yaaregóní
aménáápárábi tawegóní aménáápáqá íma kémaraae. ímiye. yemá ómmá
kúraqma abarokáq yaareráqá makáawata waayúkama min-náúpáqô kéyetama
ómmá kamá tágaimma káonaae.
34 túramma keráwáqtí túgoni óné. ánibo túrakoma íráqôniq uráinanama
keráwáqtí máqte-tuyanamma táganiye. ánibo túrakoma táíq umágínanama
keráwáqtí máqte-tuyanamma kumayuqá aurániye.
35 miráinaq keráwáqá yabíqma arútáaro. keráwápímô tágain-okoma ku-
mayuqá auráinabo
36 keráwáqtí máqte-tuyanamma tágama wáinana móra-aukapaq-turapimma
íma kumayuqá auráinanama kanaaráq miráuma ókómá tirunóbáké kamá
tágainikaa umá táganiye.” téna Îtuma tiráiye.

Pérati-wayukagaraq yirááti-wayukagaraq tái-aaimma tarôq urááe.

37 Îtuma min-áímmá timátúwáitana móra Pérati-nakoma Îtumma ááyama
awíqmena wení naaúpaqa aáwaqa naínéna uráiye. miráitana Îtuma aáwaqa naí-
yááréráq ko máqe-uraiye.
38 ánibo mi-Pérátí-nákómá aónaimma Îtuma áqnáabaq ayáámma íma tete éna
paá aáwaqa mamá kénaiqtaba aónawaaena Pérati-nakoma iyánáaq uráiye.
39 miráitana uyátárai-nakoma Îtuma timá ámikaiye: “keráwáqá Pérati-
wayukama keráwáqtí tirunóbáqá miráuma káápuwabi táápekoni amegaa-
áúráqá tete umá íráqôniq umátúwáanikaa uráiye. ánibo keráwáqtí tirunóbáqá
tái-aaikoma ógikaiye.
40 keráwáqá aíbôq-wayukae. móra-nakoma Áánûqtuma amegaa-áúrákáráq
arunóbákáráqá íyaq tarôq kéiyo?
41 ánibo keráwáqtí táápepi wái-qtataaqa yáayaba o-káyúkámá yimíyana
mikáké máqte-qtataakoma tirunóbáqá íráqôniq umátikaniye.
42 keráwáqá máqtemma anónabi pááqyan-aawapikema yoráuma tiyáákabike
kímora mamá Áánûqtumma kámemanibo aammá kárabaae. Áánûqtuma

tirummá amí-ámmá yukááe. mi-kááyáq-yátááqá waránómma Áánûqtumma
tirummá améq ámáan-aimma wáráaro.
43 keráwáqá Pérati-wayukao, atéráaro. keráwáqá monoq-náúpáq aarawaatí
yúbáq máiyaba ôriq umá kétikaitana waayúkama áíkuiyakaq ‘anón-nare’ téq
miráó-maarao timá-tikaiyaba ôriq umá kétikaiye.
44 keráwáqá atéráaro. keráwáqá miráuma pukáa-kayukama uqtamáyíkáraa-
mararaama aúpáq maranóbáq wáitata waayúkama yúramma íma aónéta ámûraaq
yítauqa yamáe uréire oníkáá-káyúkámá keráwáqá Pérati-wayukama mááe.” téna
Îtuma tiráiye.
45 mórama ámáan-aimma yirááti-nakoma Îtun áaraq yauwéqma téna maará-
tiraiye: “yirááti-nako, emá mirá té ketáágáráq timá táwîq kéumatikaane.” téna
tiráiye.
46 ánibo Îtuma maará-tiraiye: “keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukao,
atéráaro. keráwáqtí ummaa-ámáán-áímmá aarawaatí yímûraaqa mûte
kémaraawata yemá mûte mayánôqtabama kammáa kámagoe. miráitaq
keráwáqá móra tiyáánapo íma ánékuqma min-úmmáá-yátááqá mûte mayánóniq
éq yíwáqnaa kéoe.
47 keráwáqá atéráaro. keráwáqtí títaubikoma naayóbáqá Áánûqtuni amuné-
wáyúkámá yíkamowaq keráwáqá mi-káyáukáyábá mararaakaqá íráqô-kuruma
umá kéikuyikaae.
48 keráwáqtí títaubikoma naayóbáqá nôrabi uráá-qtataaqtaba paá mimórá
túyánámmá kéitaae. Áánûqtuni amuné-wáyúkámá yíkamma uqtamá yíkátuweq
yeqtí mararaakaq íráqô-kuruma umáyíkaraae.
49 miráitana Áánûqtuma íráqômma itaí-yátáápíké maará téna tiráine: “ketí
amuné-wáyúkámá kemá awaaméqá umáyikeq timáyikanune. yaímma mamá
táíq umáyiketa yaímma yíkamma puínóe.
50-51 miráiyata íbêq-kanaaraq-wayukama yeqtí yítaubikoni anónnáma táí-
meyamma mayánóe. áqnáabaq-kanaarake aqtó-kánááráqá Êboyaa Tékáráíyaama
yíkakaane. Tékáráíyamma anó-monoq-naupaqa Áánûqtukaq amí-yáárégáráq
waayúkama máirakaraq aúkáapimma ikákaane. ketí amuné-wáyúkámá yíkakaa-
kayukayaba íbêq-kanaaraq-wayukama yemá anómma táí-meyamma mayánóe.
52 keráwáqá ámáan-aimma yirááti-wayukama keráwáqá atéráaro. aamá ítama
arutaí-óqtáráké kíma matokáamanibo íuyaberaamma aammá aúyakaawata káqo-
yuma uyáberanaae temmá keráwáqá aammá káuyaraae.” téna Îtuma tiráiye.
53 Îtuma min-námmá yuwéna máápaq kumá yaúbaitata ámáan-aimma yirááti-
wayukagaraq Pérati-wayukagaraq Îtun-aubi maránôqtaba kammáa amáguraae.
ánibo yemá máqten-aimma ítama aónaineta makáqma aónaraae.
54 miráitata yemá Îtumma kawáá umátuweta máeta móra-aimma tínata Îtuni
áúbi maréta aamá ítama yainánéta urááe.

12

kaaqaari-ááíqtábámá atéqma máero.

1 netuqyaa taíbaq-wayukama titipáá umá waayúkama ámûraaq-amuraaq
éta yaímma yatámówaniq umá áíkuma máqe-uraae. ánibo mi-kánááráqá
Îtuma wení iyápó-annama áqnáabaq maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá Pérati-
wayukati pááqya-qtataakoma (yíqti) anómma auraíyábá atéráaro. Pérati-wayukati
kaaqaari-yáááqtábá kemá kétune.

2 máqte-qtataaqa aúpáq aúyoqma wáinna-yataakoma anaaékaqa abarokáq
pááq íniye. máqte-qtataaqa yawááq umá wáinna-yataaqa anaaékaqa waayúkama
aónainoe.
3 miráinaq keráwáqá máqten-aimma nokáa kumayupí máeq tíyan-aimma
wágááma tínoe. ánibo keráwáqá máqten-aimma yaákareq timú-timun-aimma
naaúpake tíyan-aimma máápaq máeta ááyama tínoe.

waayúkagoma kímora-yataaqtaba áaqa ikatíno.

4 ketí aanábó-wáyúkáo, kemá Îtuma keráwáqá maará téq kétima-timune.
keráwáqtí amegaa-túmá waayúkama tíkamma kanaaráq puínôqtabama ikatîqa
íoro. anaaékaqa mi-káyúkámá ókaraq móra-yataariqa kanaaráq íumatikanoe.
5 keráwáqá áaqa ikatínô-waigomma kemá tiráátenune. minnámô
Ááníûqtumma áaqa keráwáqá ikátéro. wemá wení náápaamma wáipoana
anaaékaqa waayúkama iramá káíq-kaiq-irabi yaúma iyaabótuwaniye. owé.
kemá Îtuma keráwáqá kétima-timune. wenáaqa ikátéro.
6 keráwáqá káonaae. waayúkama móra-tiyaapaq-numama karogaro-mónéqá
kaayakáké meyánîq kéoe. miráimanibo mórama pááqya-numagoqtabama
Ááníûqtuma íma awimmá kégamakaiye.
7 keráwáqtábá Ááníûqtu máqte-qtataaqa kawáá kéenapoana keráwáqtí
tiqnótáuma wemá yoráutukaiye. keráwáqá ikatîqa íoro. keráwáqá taíbaq
pááqya-numagoni meyámmá uyátá-makuraae.

Îtun-awiqa yaí-ááímmá

8 ánibo kemá keráwáqá kétima-timune. móra-nakoma aarawaatí yúrakaq
ketíwîqa yéna 'emá kennáé' tínna-waigomma waayúkagoni Áráakoma Ááníûqtuni
kaqtó-wayukati yúrakaq wemmá móraiq umákanune.
9 ánibo móra-nakoma aarawaatí yúrakaq keqtábá 'kemá íma wenámúne'
téna mi wakaráinna-nakomma waayúkagoni Áráakoma weqtábá móraiq umá
Ááníûqtuni kaqtó-wayukati yúrakaq wemmá wakárakaniye.
10 Waayúkagoni Áráaqa móra-nakoma timá táíq umákainanama Ááníûqtuma mi-
kúmíq-yátááqá paábaq matuwéna awikátuwanimanibo wení Aokaq-Áágóqtábá
móra-nakoma timá táíq énama min-nákóní kúmiq-yataaqa Ááníûqtuma íma
paábaq matuwéna awikátuwaniye.
11 taákaq máráaro. yemá keráwáqá ketinaaé waráiyataba tiwíqmeta Íbaru-
monoq-nauparabi kámááni-wayukati yúrakarabi anómma náápaakaraq matokáiya-
kayukati yúrakaqo tiwíqme wíyaqa keráwáqá ikatîqa íma éraq 'ketáámá nóine
ténúnataabiyo' téq ítero.
12 Ááníûqtuni Aokaq-Áágómá é mi-kánáábí tiráá tínna-aimma tínoe." téna
Îtuma tiráiye.

móneqa netuqyaa makái-nakoma aíbôqnaaboq uráí-waigoni waéqma itaí-áímmá

13 mi taíbaq-wayukabike móra-nakoma Îtumma maará-tima-amikaiye: "yirááti-
nako, emá ketiwaammá timá ámínana ketiborátáí oótamma ketáá tímikaimma
yaíkaaq umá kemmá timíno." téna tiráiye.
14 ánibo Îtuma min-nákómma maará-tima-amikaiye: "nôraq íyo? náawaq
keráwáqtí táama ítama yainaí-náqá kemmá awaaméqá umátíkárai keráwáqtí
oótamma mamá yainaí-náqá awaaméqá umátíkaraiyo?" téna Îtuma tiráiye.

15 ánibo Îtuma maará-tima-yimena tiráiye: “keráwáqá atéráaro. atéqma
keráwáqá máeraq móra-yataaqtabama íma túran-anna-aaro. keráwáqtí árain-
auwaraimma maa-márábín-ótámmá nôraq umá-yataarabi makáána-waigoqtabae
téna íma wáiye.
16 ánibo Îtuma mórama waéqma itaí-áímmá maará téna timá yímikaiye:
“mórama móneqa taíbaq makái-nakoni yópímmá taíbaq-aawaqa áyóki uráiye.
17 wemá aúyánánóbáqá maará-tiraiye. ‘íbêqa kemá náaraq ónúnô? ketí
máqten-aawaqa mamá maránúnama anón-namma íma wáiye’ téna
18 aúyánánóbáqá timátuwena ‘kemá maará-onune’ tiráiye. ‘kemá ketí
naammá yawítíma anón-namma umákeq min-náúpáqá ketí aáwaqa wítima
kémareq ketí íráqô-qtataaqa min-náúpátáá mamá maránúne.’ téna aúyánámmá
ítaraiye.
19 ánibo kemá keti-makómmá maará téq timá ámenune. ‘timakô, taíbaq ení
íráqô-qtataaqa taíbaq wáena netuqyaan-áúqá yáwiye. ánibo emá íbêqa aagamá
mááo. emá aáwaqa né nommá né kée amuq-yatáápí mááo.’ téna aúyánánóbáq
tiráiye.
20 miráimanibo Áánûqtuma maará-tima-aminiye: ‘emá aíbôq-naqone. emá
íbêqa-nokaa puínóne. ánibo máqte-qtataaqa yokaa umáraanama minnâ náawaq
mayáníyô?’ téna tíniye.
21 miráráá umá waayúkama yeqtí máqte-qtataaqa yetábá maqmá ayúmá
kéguyomanibo Áánûqtuni aúrakaqa áwáyoq-wayukama mááe.” téna Îtuma waéqma
itaí-áímmá tiráiye.

taíbaq-auyanamma itaí-ááímmá

22 Îtuma wení iyápó-annama maará-tima-yimikaiye: “miráitaq kemá keráwáqá
kétima-timune. keráwáqá keráwáqtí tú-araiqtabama netuq-túyánámmá
íma itéraq ketáámá nóinawaq nánúnataabiyo? ítero. ánibo keráwáqá
keráwáqtí túyabama netuq-túyánámmá itéraq ketáái túraqa nóinawaq yawááq-
onunataabiyo? ítero.
23 túwaraimma minnâ aáwaqa íma wáiye. ánibo keráwáqtí túma minnâ íma
unáákáqtôma wáiye.
24 keráwáqá numagóqtábámá túyánámmá ítama aónaaro. yemá yómmá
yoréta ánáyumma íma kéubetaboata aáwaq-naupaqa íma mamá káikuyoe.
yeqtí aáwaq-namma íma waéna máqte-qtataaqa maránô-namma íma wáimanibo
Áánûqtuma aáwaqa kéyimiye. kéráwáqá aarawaamá numagómmá umaatamá
uyátáraae.
25 keráwáqtí aúkáapike náawaq netuq-áúyánámmá iténama kanaaráq wení
pááqya-kanaama mamá ayátáákakaa umá paá mániyo?
26 netuq-túyánámmá itéq keráwáqá móra pááqya-qtataariq íma ínómanibo
nôraq itaráq keráwáqá yaímma-yataaqtabama netuq-túyánámmá kéitaao?
27 keráwáqá wíráátí-yataaqa yópí wái-qtataakaq túyánámmá ítáaro. yemá
mayaímá íma mayéta wáqtôma íma tarôq kéoe. miráimanibo kemá keráwáqá
kétima-timune. keráwáqá kéitaae. naayóbáqá Tórómónima miráuma íráqô-
qtataaqa taíbaq makáimanibo maami-kíráátí-yátáákáá umá íráqô-qtataaqa íma
makáine.
28 wé íbêqa námá-karaa-qtataaqa yópí wáitata aabáyaama káráma irabí
kágatuwaae. ánibo mirá-námá-káráá-qtátááqá minnâ Áánûqtuma yaqnammá
kéyabiqyikaiye. miráinaq keráwáqá mikáq aónainoe. Áánûqtuma miráráá umá

keráwákáráq yabítikaniye. keráwáqá keráwáqtí itáíq-itaiq umá mái-yataaqa pááqyamiye.
29 miráinaq keráwáqá ‘nóin-aawaraq nánúnataabi nói-nonaq nánúnataabiyo’ téqa netuq-túyánámmá íma ítáaro.
30 maa-márábímmá aamá íma itaí-wáyúkámá mi-máqté-qtátááqá mayaínôqtaba abáá kéoe. miráimanibo keqtibomá Áánûqtuma keráwáqá nóiqtataarabi mayánéq ommá wemá kéitaiye.
31 keráwáqtí túyánámmá Áánûqtuni aúyánákáq mórabi maréra kéitaiyana Áánûqtuma mirái-qtataaqa keráwáqá timíno.

Áánûqtuni márûpaqa íráqô-qtataaqa mamá áíkui-aaimma

32 ketí pááqya-tipi-tipi-anna-wayukao, ikatîqa íoro. keqtibomá Áánûqtuma wé keráwáqá yabíqtikanena kéiye.
33 keráwáqtí oótanaa máqte-qtataaqa waayúkaraq maráiyata meyáníq kéiyaq minnárake móneqa matéra áwáyoq-wayukama yíwáqnaa éra yíméro. ánibo móneq-unamma íma yararéna akoqnáá umá wái-unaqtaba abáá oro. ánibo Áánûqtunopaqa íráqô-qtataaqa íma aúyokena paá wáni-qtataaqa mamá keráwáqá áíkuyoro. ánibo Áánûqtunopaqa mórama moyá-káyúkámá waaqókáqá íma kanaaráq kéuyowana táí-wakoma íma máqte-qtataaqa namá táíqa kéumatuwaiye.
34 keráwáqtí íráqô-qtataaqo wái-marupaqa keráwáqtí tíyakogaraq mi-márúpáq wániye.

mayaí-wáyúkámá yokaa o-wáígóní watáama

35 yokaa umá máero. keráwáqtí wáqtôma awaarakáq umá itéraq tímûrannama umá kárutera ómmá kúraqma yokaa umá máero.
36 keráwáqá miráuma yeqtí kawáá-nákómá aaramá íyáan-omaq-aawapaq kóuraitata mayaí-wáyúkámá awé urááwana yauwéqma iníkáá oro. ánibo mi-káwáá-nákómá oqtaráqá mamá pagé-page tínatama páátákáá oqtamá íyakanoe.
37 ánibo kawáá-nákómá wení mayaí-wáyúkámá ya yimónáinnama yúmá íwaguraiyana yimónáinnatama mi-máyáí-wáyúkámá yimuqá maránóe. kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. mi-kánáárâqá uyátárai-nakoma yeqtí kaqtó-nakoraa íniye. uyátárai-nakoma wenamáárîq wení wáqtôma awaarakáríq umá itokéna wení ámûrannama uréna wenamáárîq timáyikainata aáwaqa naí-yáárérâq maraq máiyanama wenamáárîq aáwaqa márú-yiminiye.
38 uyátárai-nakoma nokáan-aukaamma iréna ya yimónáinnama mi-máyáí-wáyúkámá yokaa umá máqe-uretama yimuqá ôriq umá maránóe.
39 keráwáqá maa-qtátááqtábá túyánámmá ítama arútáaro. naakóní aboámá áqnáabaqa ‘moyá-káyúkámá yínóe’ téna kanaaráq íma iyuwáinata naammá yawítíyuweta uyáberanoe.
40 keráwákáráqá yokaa umá máero. keráwáqá túyánámmá itéq Waayúkagoni Áráaqa íma kumíniye tíya-kanaabi kumíniye.” téna Îtuma tiráiye.

táí-mayai-nakaraq íráqô-mayai-nakogaraq yenákátí waéqma itaí-áímmaá

41 ánibo Pítaama maará-tiraiye: “uyátárai-nako, maami waéqma itaí-áímmá kenamáa ketááwáq kétima-time máqte-kayukayabagararabiyo?” téna Îtumma ítama aónaraiye.
42 anibo uyátárai-nakoma Îtu tiráiye: “náawaq aamá iténa akoqnáá umá yabíkái-kawaa-naqa máiyo? minnámo wemá wení mayaíráqá kawáá umá

arútáraitana wení kawáá-nákómá mayaí-wáyúkáráq yabíqma máikae téna
awaaméqá umákáitana wení kanaaráq aáwaqa kéyimiye.
43 anaaékaqa wení uyátárai-naqa yauwéqma yéna aónáinnama naayóbáqá
timá ámikainaiqa wení mayaí-nákómá énama kanaaráq mi-máyáí-nákómá
amuqá marániye.
44 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. wení anón-nakoma wení máqte-
qtataakaqa min-nákómmá kawáá umákaniye.
45 miráinamanibo mi-máyáí-nákómá maará téna aúyánámmá áyáqnobaqa
itániye. ‘ketí uyátárai-nakoma íma páátákáá yauwéqma yíniye.’ mirá-timatuwena
mikáké áaimma átárena mayaí-wáyúkáwábi mayaí-nóínímmá tebûqa kéyimena
anón-aawaqa kénena aíbôq-nomma naréna aíbôqnaaboq kéenama
46 mi-káwáá-nákómá wení anón-nakoqtabama íma awé éna neginaagí ínna-
kanaabi anón-nakoma yauwéqma kumíniye. wení kawáá-nákómá timá ámíniq
íma itanabóana anó-nakoma wemmá yawááq umákena karatábáyáá kutukáiye.
47 mórama mayaí-nákómá wení kawáá-nákóní áaimma aónatukenamanibo
mi-máyáí-nákómá máqte-qtataaqa íma yokaa éna anó-nakoni aúyánámmá íma
kéwaraipoana wení uyátárai-nakoma ôriq umá tebûqa kámena táíq umákaniye.
48 ááqibo mi-máyáí-nákómá wení anón-nakoni aúyánámmá íma iténa tínnaiq
ínanama wení uyátárai-nakoma yaákarena tebûqa kámena táíq umákaniye.
waayúkama taíbaq-yataaqo uyátárai-nakonopake matáiya-kayukama yemá ke-
qnáámmá taíbaq-yataaqa yauwéqma amínoe. ánibo aarawaamá taíbaq-yataaqa
uyátá-maqma anómma matétama kanaaráq uyátá-maqma anómma yauwéqma
áméro.

Îtuni mayaígómá aarawaamá mamá yaíkaaq íniye.

49 kemá maa-márábí-káyúkábíké táí-yataaqa agamá kautónaq kukáunana
min-írágómá áaimma ataíkáae téq kemá kétune.
50 kemá kímora-yataaqa keqtábá pááq ínimanibo minnáyaba ketíyakoma ôriq
umá ummaa kéyaiye.
51 keqtábámá maa-márábí kaayoné-yátááqá mamé kukáiye kéteo? ímiye.
kemá maa-márábí aarawaamá mamá yataénááq kukáune.
52 ánibo íbêkaraq anaaékakaraqa móra-tiyaapaq-wayukama móra-naupaqa máqe-
iya-kayukama yaíkaaq umá ketíwîqtaba kaayaq-ánnáíq ínoe. kaumo-yúmá
kaayaq-waígómmá namuroíq umáyikaiyata kaayaq-wáímá kaumo-yúmá na-
muroíq umáyikanoe.
53 yemá yaíkaaq umágéta aboámá áanikomma namuroíq umákainana
áanikoma aboámmá namuroíq umákaniye. ánibo anóama ayáámûkomma
namuroíq umákainana ayáámûkoma anóamma namuroíq umákaniye. ánibo
móra-nakoni anóama min-nákóní ánáakomma namuroíq umákainana min-
íníkómá awaaikómmá anóamma namuroíq umákaniye.” téna Îtuma tiráiye.

móra-yataaqa pááq íni-waigoni kanaamá

54 Îtuma aarawaayábágáráq maará téna timá yímikaiye: “keráwáqá abutá
konnámmá utaitaq aónatuweq páátákáá keráwáqá maará kéte. ‘aaqá yínéna
iyé’ tewanamá áraimma aaqá kéiye.
55 ánibo keráwáqá ítáawana anómma uwááma yóráitaq keráwáqá maará kéte.
‘íbêqa aaqá kániye’ tewana áraimma mirá-teniq kéiye.
56 keráwáqá túyánámmá íma wáiq-kayukae. maa-márábín-áwáámékáráq
aabayákáq-áwáámékáráq aónama kárutaamanibo nôraq itaráq íbêqa maa-
kánááráq-áwáámeqá íma aónama kárutaao?

aamá ítama yainánéna ínna-waigote aamá timá arupú okao.

57 nôraq itaráq keráwáqá kenamáárîq túyánámmá ítama arutéq arupú-aaimma mamá kéyainaao?
58 móra-nakoma emmá aabi mayakéna aamá ítama yainánéna i-nákótêma ya-garoqtamá urékama kanaaráq kenákámá aapaq kéweka aamá timá arútáakao. móraiq umá Áánûqtuma emmá aabi mayakéna aamá ítama yainánéna kéinaama páátákáá wetêma yagaroqtamá urékama aamá timá arútáakao. wemá emmá yabitimáena aamá ítama yainaí-wáyúkátí iyáápi mó-marainata aamá ítama yainaí-wáyúkámá i-wáyúkátí iyáápi mamá maráiyata i-wáyúkámá mamá ánná-naupaq tikaíyábámíye.
59 kemá keráwáqá kétima-timune. keráwáqá kanaaráq í-uraapoaq ánná-naupakemma íma páátákáámá paábaqa yáwinoe. ánná-naupaq máyana keráwáqtí kanaamá ánataniye." téna Îtuma waéqma itaí-áípí yainaí-kánááyábá tiráiye.

13

móra-nakoma arummá íma waeraína-nakoma pukíniye.

1 mi-kánáárâqá yaímma-wayukama máeta Îtumma timámeta yaímma Káárirí-wayukayaba Áánûqtukaq agamá amí-yátáárîq kéumakenama Pááíratima wení waayúkama yíkakaiye mirá téta tirááe.
2 ánibo Îtuma yauwéqma maará-tima-yimikaiye: "keráwáqá túyánámmá ítáamma maami-Káárírí-wáyúkámá káqo-Kaririq-wayukama uyátá-maqma kúmiq-wayukaboata ummaa-yátááqá mái-waigoni áaine téraq keráwáqá kéteo?
3 áraimma kétima-timune. ímiye. ánibo keráwáqá tirummá ímo waeréqa keráwákáráq máqtemma móraiq umá puínóe.
4 naayóbáqá tiyááka umá abapaké kaumo-wáyúkámá Táéróabaqa ayáqtáá-nakoma yawítímena yíkamitata pukáama minnâ yeqtí otaa-qtátáákómá káqo-kayukama Yérútáárebaq máa-kayukati otaa-qtátááqá uyátáraiye téraq túyánámmá kéitaao?
5 kemá keráwáqa kétima-timune. áraimma ímiye. ánibo keráwáqá tirummá ímo waeréqá keráwákáráq móraiq umá miráuma pukínóe." téna Îtuma tiráiye.

yaagómá arammá íma íyái-waigoni waéqma itaí-áímmá

6 Îtuma móra waéqma itaí-áímmá maará téna tiráiye: "móra-nakoma wení yópí píki-yama uqmakéna anaaékaqa arammá kutínéna iráimanibo mórama arammá íma itáitana aónaraiye.
7 miráitana min-nákómá maará téna mayaí-nákómmá timá ámikaiye. 'itaao. kaumo-áúqá yáwitaq maami-píkí-yágóní arammá kutónáae téq yúnnamanibo arammá íma itáiye. miráinaa emá ayáatuwaao. paáyaba maragóní anommá namá kánataiye.' tínana
8 ánibo mi-tókáq-máyáí-nákómá wení anón-nakomma maará téna timá ámikaiye. 'umaataráána-nako, íbêqa maan-áúqá yúwénana matáainaao. áaipikemma maramá agáúme kéyauteq purumaakaakóní ayámá abákáma agamoqá má kumaránúne.
9 yanaapáq-áúqá arammá iyánímanibo arammá ímo iyáinaama ayáatuwanone.' " téna mi-máyáí-nákómá tiráiye. téna Îtuma waéqma itaí-áípí tiráiye.

Tabaatiráqá Îtuma móra-inimma mamá atóbaraiye.

10 Tabaatiráqá mórama yiráátí-naupaq Îtuma aarawaamá watáama timá
yímikaiye.
11 ánibo móra-inimma máqe-uraimma wepímmá waátáma min-íníkóní
arunóbáq máena karíma ámikaimma tiyááka umá abapaké kaumo-áúqá
máqe-uraiye. miráitana min-íníkóní arótááukoma yawékuraitana itó-uma arupú
íowaniq uráiye.
12 Îtuma min-ínímmá aónatuwena ááyamae iréna maará-tima-amikaiye:
“aaragô, kemá ení karímá mamá paá umákaune.” téna tiráiye.
13 ánibo min-íníkómmá Îtumma kaayaq-áyáánápó wemmá ánekuitana
páátákáá min-íníkómá itó-uma arupú umáguraiye. miráitana min-íníkómá
Ááanûqtun-awiqa múte yaútaiye.
14 Tabaatiráq Îtuma karí-ínímmá mamá atóbamakaiqtaba monoq-náúpáq-
káwáá-nákómá Îtumma áyamma umákaraiye. miráitana kawáá-nákómá maará
téna aarawaamá timá yímikaiye: “abapaké móra-kanaama mayaí mayánô-
kanaama wáiye. ánibo móra-nakoqtaba karímá mamá paá íkáae téqa keráwáqá
kanaaráq mayaí-kánáábí yero. mi-qtátááqtábámá Tabaatiráqá íma yero.” téna
tiráiye.
15 ánibo Îtuma yauwéqma min-nákómmá maará téna timá ámikaiye:
“keráwáqá túyánámmá íma wái-kayukae. Tabaatiráqá keráwáqá
maará-máyáímá kémayae. keráwáqtí purumaakaakóní naaúpaq uréq
purumakaanábi oótiraa-kamma nommá naígáae téq yiwíqme kéoe.
16-17 miráimanibo maan-ínímmá Áabaraan-annabiken-inimiye. Tááqtaama
tiyááka umá abapaké kaumo-kárítímáátímá ánná umákáitana máqe-uraine.
miráinaq Tabaatiráqá ánnámo kúyakaraamma kemá ayúbakanune.” téna Îtuma
tiráiye. Îtuma mirá-timatuwaitata wení namuro-wáyúkámá yigaeyábá urááe.
ánibo máqte-kayukama Îtuma íráqôniq i-qtátááqtábá yimuqá makááe.

pááqyan-anayukaraq (máqtaqti) anómma auraí-yátáákáráq (yíqtigaraq) yeqtí
waéqma itaí-áímmá

18 Îtuma ókaraq maará-tiraiye: “Ááanûqtuma yabíkái-qtataaqa nói-qtataakaanaq
umá wáiyo? kemá minnáyabama nóikaraq awaaméqá umá ténúnô?
19 wemá miráuma pááqyan-anayukaa (máqtaqti) uráiye. móra-nakoma min-
ánáyúmmá maténa wení yópí uqmakáiye. ánibo anaaékaqa anómma auréna
yaaráá uráitana numagómá amataqá máqe-uraae.” téna Îtuma tiráiye.
20 ókaraq Îtuma maará-tiraiye: “Ááanûqtuma yabíkái-qtataaqtabama kemá nói-
qtataakaraq maqmá ténúnô?
21 wemá miráuma anómma auraí-yátááré. móra-inikoma mi anómma au-
raí-yátááqá (yíqtima) maténa anó-taapepi makéna yammá tarôq í-kánágáráq
makéna waékáiye. ánibo anaaékaqa mi-kánágómá máqtepaq itóqma anómma
aúkáiye.” téna Ááanûqtuma yabíkái-qtataakoma miráuma pááqya-kayukarake
áaimma átárena anaaékaqa taíbaq-wayukama yiwirániye. Îtuma téna tiráiye.

pááqyan-oqtama

22 Îtuma yaímma anó-maruparaa pááqya-marupaqa uréire uráiye. wemá
aarawaamá kéyiraatena watáama timá yímíqmena Yérútáárebaq wíné uráiye.

23 ánibo móra-nakoma Îtumma maará-tima-amikaiye: “umaataráána-nako,
Áánûqtuma keqtáá máqtemma yauwéqma íyaq tiwiráníyô?” téna tiráiye.
miráimanibo Îtuma maará téna timá yímikaiye:
24 “ímiye. keráwáqá tiyáátámma kuyéqa pááqyan-oqtabi ko péráaro.
kemá keráwáqá kétima-timune. taíbaq-wayukama pááqyan-oqtabimma
uyáberanomanibo ímiye. yemá kanaaráq íuraae.
25 anaaékaqa naakóní aboámá itó éna oqtamá umá aúyatuwaniye. ánibo
keráwáqá máápaq ya itó-uma máeq oqtaráq kéikameq maará téq ááyama tínoe:
“umaataráána-nako, emá keqtáá oqtamá ítikaao.” tíyana wemá yauwéqma
keráwáqá maará timá-timiniye: “keráwáqá náakakenaq irááô kemá minnâ
íaonaraune.” téna tíniye.
26 ánibo keráwáqá maará timá áminoe: “ketáámá etê anón-aawaqa
nétaa nommá nétaa kéunaataa emá ketáái aapi itó-uma máe keqtáá
tiráátéwaonamiye.” téq tínoe.
27 miráinana naakóní aanábó-nákómá maará tíniye: “keráwáqá náakake-
kayukawaq mááo minnâ kemá keráwáqá íma timónaraune. otaa-káyúkámá
máabo nékaq máero.” téna tíniye.
28 keráwáqá aónáíyata Áabaraama Ááítekima Yáakoboma máqtemma amuné-
wáyúkámá Áánûqtuma yabíkái-marupaq máinomanibo keráwáqá kenamáárîq
máápaq mánoe. mibáq máeq anómma ibiqá yaraíyana tíwáyaakake kóqá iyániye.
29 taíbaq aarawaamá aabaú utaipáké íyata aabaú kupéráipake uyéta íya-
kayukagaraq téba-tebaq-aukapake íya-kayukagaraq Áánûqtuma yabíkái-marupaq
umáeta aáwaqa naínoe.
30 ánibo yaímma-wayukama íbêqa írêqa kéye-kayukama maa-márábí pááqyan-
iwiqa wáipoata áqnáabaq wínoe. ánibo íbêqa yaímma-wayukama áqnáabaqo kéo-
kayukama maa-márábí anón-iwiqa wáipoata írêqa yínoe.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma Yérútáárebaq-wayukayaba ibiqá yakáiye.

31 é mi-kánáábí yaímma Pérati-wayukama iréta Îtumma maará-tima-amikaae:
“emá maa-márúqá yuwé káqon-aukapaq kóaao. Érôtima emmá ikámma puínéna
kéiye.” téta tirááe.
32 ánibo Îtuma yemmá maará timá yímikaiye: “keráwáqá uréraq Érôtima
min-ábááq-íyákómmá maará mó-tima-amero. ‘itaao. íbêkaraq aabáyaagaraq
kemá tái-aagomma matuwéq kemá karí-wáyúkámá mamá atóbamayikanune.
anaaékaq kaumo-kánááráq ketí mayaímá mamá ánatanune.’
33 íbêrabi aabáyaagaraq ayukágaraq Érôtini márûpakemma kemá yuwéq kónaa
kéune. yemá óq-marupaqa Áánûqtuni amuné-wáyúkámá íma yíkamma puyónáae
kéte. ímiye. yemá paá Yérútáárebaq-wayukama aatuma amuné-wáyúkámá
yíkamma puyónáae kéte.” téna yemmá íyóqa atáiye.
34 Îtuma ókaraq timá yímikaiye: “Yérútááre-wayukaao, Yérútááre-wayukaao,
keráwáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá yíkamma kébuyeq Áánûqtuma
keráwáqtôpaq timáyíkáitata ye-káyúkátí yímûraapaq óqtatamma kéiyaabotuwaae.
taíbaq-kanaama kemá keráwáqá áíqma miráuma kokóregoma áráaqa áíqma
aayan aménáápáq ákáinikaa umá keráwáqá áíqma tikánáae téq kétunamanibo
minnáyabama keráwáqá íma kétikaiye.
35 miráitana Áánûqtuma keráwáqtí waaqókákémá tiyúkaiye. kemá keráwáqá
kétima-timune. kemmá ókaraq ítimonaiya-kanaaraqa maará tínoe. ‘maan-náqá

uyátárai-nakoni náápaakaraq i-náqá kéiye. Áánûqtuo, íráqôniq umákaao.’ ” tínoe téna Îtuma tiráiye.

14

móra-naqa áíyayaamma itórái-naqa Îtuma mamá atóbaraiye.

1 móra-Tabaatiraqa Pérati-wayukati anón-nakote Îtuma aáwaqa ko-man naráiye. ánibo yemá Îtumma kawáá-umatuweta máqe-uraae.

2 móra-naqo áíyayaamma itórái-naqa Îtun-amakaq iráiye.

3 Îtuma min-náqá ónawaaena ámáan-aimma yiráái-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq maará téna ítama aónaraiye: “ámáan-aikoma téna Tabaatiráqá karí-wáyúkámá mamá atóbamayikanunataabi íyabiyo?” téna ítama aónaraiye.

4 miráitata yemá ókaraq aamá ítiraae. miráitana Îtuma min-náqá mamá atóbamakatuwena timákáitana kóuraiye.

5 ánibo Îtuma yemmá maará-tima-yimikaiye: “keráwáqtí aúkáapike móra-nakoni iyápógowabi purumaakaakómá maiq-nópímá kuturáinanama Tabaatiráqo íyaq múte atínakaniyo?” téna tiráiye.

6 yemá min-áíkáqá kanaaráq yauwéqma ítiraae.

móra-nakoma íma aúma mamé uwínoe.

7 Îtuma yimónaimma anón-aawakaq ye-káyúkámá kateko-ábíqtátáráq máiyaba urááe. miráitana Îtuma móra waéqma itaí-áímmá timá-yimena maará-tiráiye:

8 “móra-nakoma aaramá iyaí-ómáq-ááwákáq ááyainaa wina-nákómá kateko-ábíqtátáráqá íma maraqá mááo. minnámo ááyai-nakoma enáwîqa uyátá-maqma anón-awiqa wáinna-nakomma kateko-ábíqtátáráqá akáné ínayaba enókáá kateko-ábíqtátáráqá mánone.

9 ánibo enókáá kateko-ábíqtátáráqô márenana minnámo ááyaina-nakoma maará téna ‘emá maa-kátékó-ábíqtátámá maan-nákómmá ámínana wemá maíno’ tíniye. ánibo mikáq emmá anómma agae-yátááqá pááq ínaa emá agaeyábá umátuwe áwánobaq yinaaépaq kumánone.

10 miráinana móra-nakoma aaramá iyaí-ómáq-ááwákáq ááyainaa kéwema áwánobaq yinaaépaq ko maraq mááo. emá miráinanama minnámo ááyaitaa yénna-nakoma aónawaaena maará téna má-tima-aminiye. ‘ketí aanábógô, emá maakáq uyátá-maqma íráqôn-abiqtataraq ummááo.’ tíniye. mirá tínaama máqte-kayukama etê máeta aáwaqa naíya-kayukati yúrakaq ení anón-awiqa uwíniye.

11 taákaq máráaro. móra-nakoma wení áwîqa mamé uwína-nakoma Áánûqtuma wenáwîqa márûte yuwániye. ánibo móra-nakoma wenáwîqa márûte yuwaína-nakoma Áánûqtuma wenáwîqa múte yaúma méyákáq akániye.” téna Îtuma tiráiye.

waayúkama ááyama aáwaqa amí-ááímmá

12 ánibo min-nákómá aaramá iyaí-ómáq-ááwákáqô ááyaitana i-nákómmá Îtuma maará timá ámikaiye: “emá móra-aawaqo mamá yokaa kéema ení aanábó-wáyúkáwábi enábâqawaanabi ení móra-annawabi ení móra-marukaq-wayukama taíbaq-moneqa makáiya-kayukama íma yááyama aáwaqa yimiyo. miráinata emmá ááyaiya yeqtí naaú winata ení aáwakaq anónnáma yauwéqma amíyábáé.

13 ímo miráinaama emá anón-aawaqo yokaa kéema kanaaráq áwáyoq-
wayukama yúgoma táíq uráínna-wayukawabi yítauqa táíq uráiya-kayukawabi
yúgaroq-wayukama yááyama aáwaqa yimiyo.
14 yemá mirá-káyúkámá ení aáwakoni anónnáma íma kanaaráq yauwéqma
amínoe. anaaékaqa arupú-wayukama pukáapike itó íya-kanaaraqa Áánûqtuma
ení aáwakoni anónnáma yauwéqma amíniye.” téna Îtuma tiráiye.

anón-aawakoni waéqma itaí-áímmá

15 mi-káyúkátí aúkáapike móra-nakoma Îtute máena aáwaqa némái-nakoma
min-áímmá ítátuwena Îtumma maará-tima-amikaiye: “yemá Áánûqtuma yabíkái-
marupaq máeta aáwaqa naínô-kayukama yimuqá ôriq umá kémaraae.” téna
tiráiye.
16 miráitana Îtuma min-nákómmá maará téna timá ámikaiye: “móra-nakoma
anón-aawaqa mamá yokaa ínéna uráiye. ánibo wemá taíbaq-wayukama min-
ááwákáq yígáae téna yááyaraiye.
17 aáwaqa naí-kánáámá pááq itana naayóbáqô yááyarai-kayukama wení
mayaí-wáyúkámá titata ko yááyaraae. min-nákómá maará téna timá yímikaiye:
“keráwáqá yero. máqte-qtataaqa yokaa umáguraiye.” téna tiráiye.
18 miráitata máqte-kayukamo yááyai-kayukama itó-uma ánáteta móra-morama
‘ítaa ónúne’ tirááe. móra-nakoma maará-tima-amikaiye. ‘kemá móra-yomma
meyánîq umátukaunaboaq mi-tómmá ko aónanune. timuqá marakáunaboaq ení
aáwakaq íonune.’ tiráiye.
19 ánibo káqo-nakoma maará-tima-amikaiye. ‘kemá tiyááka-purumakaamma
meyánîq umákaunaboaq kemá ko maqmá aónanune. kemá timuqá
marakáunaboaq íonune.’ tiráiye.
20 ánibo káqo-nakoma maará-tiraiye. ‘kemá íbêq aaramá matáune. miráipoaq
kemá kanaaráq íonune.’ tiráiye.
21 miráitana mikáké mi-máyáí-nákómá yauwéqma uréna wení anón-
nakomma máqte-qtataaqtabama mó-tima-amikaiye. ánibo naaúpaq anón-nakoma
áyámma umátuwena wení mayaí-nákómmá maará-tima-amikaiye. ‘emá uré
maa-márúkóní anón-aparabi pááqyan-apaqa uréire kée áwáyoq-wayukama yúma
táíq uráinna-wayukama yúramma karopágurainna-wayukama yítaukarerema
uráá-kayukagaraq máqtemma yiwíqme ketí naaúpaqa iyo.’ téna tiráiye.
22 anaaékaqa mi-máyáí-nákóma maará-tiráiye. ‘uyátárai-nako, kemá enáama
waréq máqte-kayukama yiwíqme iráunamanibo yaímma-abiqtatama paá wáiye.’
téna tiráiye.
23 ánibo anó-nakoma wení mayaí-nákómmá maará-tima-amikaiye. ‘emá
máqtemma anónapaq uré yókóní kuruwánapakaraq uré yópímá máiya-kayukama
aapaqô uréire kéiya-kayukagaraq yabitimáe iyo. ketí naakómá ógiraikaae.
24 kemá emmá kétima-amune. kemá máqte-kayukamo yááyarauna-wayukama
ketí naaúkemma aáwaqa íma nánóe.’ téna tíniye.” téna Îtuma maami waéqma
itaí-áípí tiráiye.

mórama Îtun anaaé waránáae tínna-waigoma aúyánámmá ítama arútáyuwena waraíno.

25 taíbaq aarawaamá Îtun anaaé waqmé kéowana Îtuma ko waeréna maará-
tima-yimikaiye:

26 “móra-nakoma ketôpaq yínénama aboámmá anóamma ánáakomma wení
aánikoma ábâkomma ámánaakomma kemmá uyátá-maqma yeráwáqtábá
akáinanama wemá kanaaráq ketí iyápó-annabi íma mániye.
27 náawabi wení kaapaq-yámá maména tinaaé íwaraina-nakoma wemá ketí
iyápó-annabi kanaaráq íma mániye.
28 nôraq íyô? keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma mórama ayáqtááq-namma
umáe yanaa uwínénama kanaaráq min-nákómá áqnáabaqa máena min-námmô
íní-waigoni meyáqtábá aúyánámmá kéitaiye. wemá min-nákómá ‘kanaaráq
tíwáqnaa ínaq maamin-námmá umá ánatanune’ téna aúyánámmá kéitaiyo?
29 ánibo min-nákómá áqnáabaq aúyánámmá ímo ítama aruténama anaaékaqa
paá yaímma tarôq umárena min-námmá íma páátákáá umá ánatanena iné.
ánibo máqte-kayukama min-námmô káonetama akáyáámmá timákaneta oné.
30 yemá maará-tinoe. ‘maan-nákómá naammá ínéna áaimma átámaraimanibo
páátákáá í umá kánataiye.’ tínóe.
31 ítáaro. móra-kinima káqo-kinite ááiqa mó-inenamanibo áqnáabaq-yataaqa
máena aúyánámmá ítama kárutaiye. mi-kínímá wení ááiq-i-wayukama (10,000)
yíkáitana ánibo káqo-kinima wení ááiq-i-wayukagaraq (20,000) yagaroqtamá
yiwíqme iráiye. miráitana áqnáabaq-yataaqa mi-kínímá aúyánámmá ítaraiye.
uyátá-maqma taíbaq-aaiq-i-wayukagaraq yiwíqmena i-kínímmá ikámma
watuwání íyabiyo?
32 wemá yeráwátê kanaaráq ááiqa íma owánîq urénama wení namuro-
wáyúkámá nékaq máraiyaqtaba yaímma-wayukama timáyikainata uréta yááyama
watáama timá móraraq maréta ááiqa mamá kaayoné ínóe.
33 móraiq umá keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma wení máqte-qtataakomma
anaaémma í umámenama kanaaráq wemá íma ketí iyápó-annabi mániye.

úmá íma kégaiye.

34 úmá íráqô-qtataare. miráimanibo úmá ímo kaínataama náaraq onanatááwáq
átêma íníyô?
35 mirán-úmá maragómmá íma íráqôniq umákanipoata yópímmá agamoq-
yátáákáráq íma kémaraae. yemá paábaqtaa kéyuwaae. aamá itaí taáqa wáinaqa
aamá ítáaro.” téna Îtuma tiráiye. úgómá átê iníkáá umá keráwáqá karuwaaq
umá máero.

15

tipi-típima aúyokura-waigoni waéqma itaí-aímmá

1 táákiti-moneqa máyáa-kayukagaraq kúmiq-wayukagaraq Îtuni amakaq iréta
watáama timmá ítaraae.
2 ánibo Pérati-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq náru-narun-
aimma téta maará-tiraae: “maan-nákómá kúmiq-wayukate yagaroqtamá
aanábóîq umá uréire kéena yetê aáwaqa kénaiye.” téta tirááe.
3 miráitana Îtuma maará téna waéqma itaí-áímmá timá yímikaiye:
4 “keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma taíbaq tipi-típima (100) ákárainabike
kímora-tipi-tipima aúyokinanama kanaaráq tipi-típigomma aboámá máqtepaq
iyuwáinata móra-aukapaq máeta kénaiyana minnámo kímorama aúyoki-
waigoqtabama abáá íniye. ánibo min-nákómá abáá éqéna awirániye.
5 ánibo mi-típí-típímá awirénama kanaaráq múte áíqtaabi ákátuwena awíqme
kóiniye.

6 naaópaq awíqme wénama wení aanábó-wáyúkámá kéyaayena wení móra-
marukaq-wayukagaraq yááyainata yama áíkuinoe, ánibo wemá maará-tima-
yiminiye. ‘keráwáqá ketê timuqá máráaro. ketí móra-tipi-tipima aúyokuraitaq
abáá éqé awiráune.’ ténа mirá-tiniye.
7 kemá Îtuma keráwáqá kétima-timune. móraiq umá Áánûqtuni márûpaqa
taíbaq arupú uráá-kayukama yirukómá íráqôniq umáguraitababoata ókaraq
íma yirummá waeránômanibo kímora-nakoma kúmiqnapoana arummá
waeraínatama Áánûqtuni márûpaq weqtábá anón-amuq-yataaqa mamá pááq
íniye.

móneqa aúyokurai-waigoni waéqma itaí-áímmá

8 móra-inikoma móneqa tiyáákama makáinabike kímorama aúyokurainanama
min-íníkómá wení naaúpaq ómmá kúraqme uténa araatámma kuyútukena
aónama arútatuwena abáá éqéna mayániye.
9 min-íníkómá mi-mónéqá maménama kanaaráq wení aanábó-wáyúkágáráq
wení móra-naoq-wayukagaraq yááyainata ya áíkuinoe. ánibo maará-tima-
yiminiye. ‘keráwáqá kegáráq timuqá maráiyataao. mórama ketí móneqa
aúyokuraimanibo kemá abáá éqé mayaúne.’ ténа tíniye.
10 kemá Îtuma keráwáqá kétima-timune. mórama kúmiq-nakoma arummá
waéráitatama móraiq umá Áánûqtuni kaqtó-wayukama yimuqá maránóe.” ténа
Îtuma waéqma itaí-áípí tiráiye.

móra-mabugoma aboámmá ayuwéna kóurai-waigoni waéqma itaí-áímmá

11 Îtuma Ítíráaeo-wayukama náru-narun-aimma te-káyúkáyábá maará-tiraiye:
“móra-nakoma kaayaqá inaamaí-íyápórátá yíkaraiye.
12 ánibo maqné-íyápógómá aboáqtábá maará-tiraiye. ‘ketiboó, emá móneqa
yaíkaaq umá kekárátámá timiyo. kanaaráq kemá mayánúna-yataakomma
yaímma kemmá timiyo.’ tiráiye. ánibo aboámá wení máqte-qtataaqa yaíkaaq
umá yímikaiye.
13 ayáqtáá kanaama íma kóuraitana maqné-íyápógómá wení máqte-qtataaqa
yokaa kéipike mórama ayáqtááq-marupaq ko máqe-uraiye. wemá mi-márúpáqá
ko máena aweké-ááímmá tarôq éna wení móneqa yuqmá áyóki umátukaiye.
14 miráitana min-íyápógómá wení máqte-qtataaqa yuqmá ánatatuwaitana
anaaékaqa áama yaí-yátááqá mi-márábímmá pááq uráiye. ánibo min-
iyápógómá móra-yataaqa íma makáiye.
15 miráitana mórama maa-márábí-nákókáq mayaímá ko matáiye. ánibo min-
nákómá min-íyápómá timákáitana wení pó-kawaa umátuwe máqe-uraiye.
16 aáwaraa máqte-qtataaqa íma ámikaiye. máqtemma pó-annama aáwakoni
átima kénaawana min-íyápógómá min-ááwákóní átima nánáae ténа aúyánámmá
ítaraiye.
17 miráitana mikáq mi-mábúgóní aúyánákómá tágaitana maará-tiraiye.
‘ketiboní máqtemma mayaí-wáyúkámá taíbaq-aawaqa áyóki uráitata kénaae.
miráitaq kemá maakáqá máeq táayabama kéune.
18 ibáqyuwaao. kemá ketibonôpaq kónune. ánibo kemá uréq keti-
bommá maará téq mó-tima-amenune. ketiboó, kemá Áánûqtun aúrakaraqa
enaúrakakaraqa kúmiq-yataariq uráune.
19 íbêqa kemá íma íráqô-naqa máunaboa emá keqtábá ketí iyápóe íma
tínóne. emá kemmá miráuma móra-mayai-nakaa umátikaao.’ ténúne ténа mi-
mábúgómá tiráiye.

20 ánibo wemá itó-uma aboánôpaq uráiye. miráitana mi-mábúgómá nékaq
kéwiqtaba aboámá aónaraiye. ánibo aboání áyakoma arummá ôriq umáitana
aboámá uyaaté uréna áanikomma ko áyábaa uréna ámóqnaraiye.
21 ánibo áanikoma maará téna aboámmá timá ámikaiye. ‘ketiboó, kemá
Áánûqtuni aúrakakaraq enaúrakakaraqa kúmiq-yataariq uráune. kemá íma íráqô-
naqa máunaboa emá kanaaráq ketí iyápóe ítinone.’ tiráiye.
22 aboámá wení mayaí-wáyúkámá maará timá yímikaiye. ‘keráwáqá uréraq
ketí kateko-áyáqtááq-wáqtómá páátákáá mamé má kéiyakeraq ayáápikaraqa
waatammá umákáaro. ánibo aítauq-anaakaraq mamé má-umakaaro.
23 keráwáqá naatéq-púrúmákáámmá ikáme íyataa aáwaqa agamá kénetaa
timuqá marakánúnatae.
24 ketáanimma pukuráimanibo íbêqa keqnáámmá aúwaraiye. wemá
aúyokuraimanibo ketáámá yauwéqma awiráunatae.’ tiráiye. ánibo mikáké
áaimma átáma yimuqá makááe.
25 ááqibo áqnáaen-iyapogoma yópáq máqe-uraiye. anaaékaqa yauwéqma
naaópaq min-áqnááén-íyápógómá naamátûpaq kéyena ítáimma kaapaúmma
kéteta imá yarááe.
26 ánibo wemá móra-mayai-naqa ááyarena naaúpaqa nôraq kéo?’ téna ítama
aónaraiye.
27 mayaí-nákómá maará téna timá ámikaiye. ‘enábâkoma yauwéqma iráitana
enabomá móra naatéq-púrúmákáámmá ikákaiye. wemá wení áanikomma
yauwéqma awíkaimma paá íráqôniq umá máitana awíkaiye.’ téna timá ámikaiye.
28 miráimanibo áqnáaen-iyapogoma áyamma umágitana naaúpaqa íutaibo
máápaq máqe-uraiye. aboámá máápaq kumá yaúbarena íráqôn-aimma timá
ámikaiye.
29 miráitana aboámmá maará téna timá ámikaiye. ‘taíbaq-karitimaatima
ení mayaímá miráuma mayaí-nákóráá umá paá-mayaima kémayaune. móra-
kanaabima ení ámáan-aimma íma káratune. miráita emá paá pááqyan-omaqa íma
timénaq ketí aanábó-wáyúkáte timuráamuq íkémaraune. ímiye.
30 miráimanibo enáanikoma ení máqte-qtataaqa kumari-nóínítí yúraq yuqmá
ánataraiye. ánibo wemá miráumatuwena yauwéqma itaa weqtábá aúyánámmá
ité naatéq-púrúmákáámmá ikamóne.” téna tiráiye.
31 aboámá maará téna yauwéqma timá ámikaiye. ‘ketáaniko, aati-aatimá etê
kerátámá móraraq kémauye. ánibo ketí máqte-qtataaqa minnâ ennámiye.
32 íbêqa kerátámá tíyakoma íráqôni kéinaka timuqá maráyáae. enábâkoma
pukuráimanibo yauwéqma paá máiye. aúyokuraimanibo íbêqa ketáámá wemmá
aónaraunatae.’ téna aboáma tiráiye.” téna waéqma itaí-áípí Îtuma tiráiye.

16

mayaí-káwáá-nákómá táí-mayaima máyái-waigoni waéqma itaí-áímmá

1 Îtuma wení iyápó-annama maará téna timá yímikaiye: “mórama móneqa
ôriq umá makái-nakoma wení kawáá-náqá ákaraiye. ánibo yaímma-wayukama
móneqa ôriq umá makái-nakokaq iréta kawáá-nákóqtábá kaaqaari-áúbí maréta
maará téta makákáae. ‘ení mayaíráq-káwáá-nákómá máqte-qtataaqa mamá
móramara umátúwáiye.’ tirááe.
2 ánibo min-nákómá mayaíráq-káwáá-náqá ááyaitana mikáq itana maará-
tima-amikaiye. ‘enáama itaúnama náaraq uráánô? emá ketí máqte-qtataaqa

enayáápimo wái-qtataaqtabama wannaabí agamé má-timiyo. emá ókaraq íma kawáá-náqá mánone.' tiráiye.
3 mi-káwáá-nákómá áyáqnobaqa maará téna aúyánámmá ítama tiráiye. 'kemá náaraq ónúnô? ketí anón-nakoma kawáá-máyáírákémá íbêqa watuwánéna iyé. ketí akoqnááma íma wáipoaq kanaaráq yómmá íma yoránúne. káqo-kayukayaba aáwaqa tíméro téq inaa tennamá tigae íniye.
4 miráimanibo kemá móra-yataaqtaba túyánámmá itáunaboaq mi-qtátááríqo onatamá ketí anón-nakoma kawáá-máyáírákémá waqtuwáinatama waayúkama mamá aanábóîq onatamá yemá tiwíqmeta yeqtí naaúpaq wínóe.' tiráiye.
5 mi-káwáá-nákómá móra-mora-mayai-wayukama anón-nakoma anónnáma yímíkai-kayukama yááyaitata irááe. móra-nakoma áqnáabaq itana kawáá-nákómá ítama aónaraiye. 'epímmá ketí anón-nakoni anónnáma náaraq umáq wáiyo?' téna ítama aónaraiye.
6 ánibo min-nákómá tiráiye. 'tiyááka-tiyaakae (100).' tiráiye. ánibo kawáá-nákómá maará-tima-amikaiye. 'emá maa-kánnáámá maté ení atábááyabama páátákáá maraq máe paá móra-tiyaapaq-tiyaakama (50) agayaao.' tiráiye.
7 anaaékaqa móra-naqa itana kawáá-nákómá ítama aónaraiye. 'ení atábááma náaraq umáwabiyo?' téna ítama aónaraiye. ánibo min-nákómá téna miráuma tiyááka-tiyaakama (100) matáune.' tiráiye. ánibo kawáá-nákómá maará-tima-amikaiye. 'emá ení anónnáma maa-kánnáámá maté abapaké kaumo-tíyáákámá (80) agayaao.' tiráiye.
8 mi-táí-káwáá-nákómá wenamáárîq wenáúgoma áwáqnaa uréna wení anón-nakoma áwîqa múte yaútaiye. miráuma aamá ítarai-nakoraama uréna wení anón-naqa makákáiye. maa-márábí-káyúkámá yeíyáá maamirá-káyúkátê mayaímá kémayeta mirán-ááímmá komarumá éta Ááanûqtuni waayúkama ópí uréire o-káyúkámá kéuyataae.
9 kemá Îtuma keráwáqá kétima-timune. keráwáqá maa-márábí-mónéqnápó áwáyoq-wayukama yiméraq mamá aanábóîq oro. ánibo anaaékaqa móneqa mayaí-kánáámá ánatainanama keráwáqá Ááanûqtuma tiwíqmena aati-aatimá matúq-matuq í-márúkáq mú-tikaniye.
10 ánibo móra-nakoma pááqya-qtataaqa kawáá umá arútái-nakoma kanaaráq anó-qtataakaraq yabíqma kárutaiye.
11 maa-marábí-mónéqá íma yabíqma arutáiyanama náawaq kanaaráq umá Ááanûtuni óq-yataaqa kawáá ínô?
12 ánibo emá káqowani minnáma íma yabíqma arúténanama náawaq emmá ennámá amíníyô?
13 móra-mayai-nakoma kaayaq-káwáánákáq mayaímá íma kanaaráq mayániye. ánibo móra-nakomma ítama táíq kéumakena káqomma ítama íráqônîq umákaniye. kaayaq-káwáánákáq itáíq-itaiq umá íma kanaaráq mánoe." téna Îtuma tiráiye.

ámáan-aikaraq Ááanûqtuma yabíkái-marukarare.

14 Pérati-wayukama móneqtabama ôriq umá kéyikaitataboata Îtumma aábê-aimma timá ákaraae.
15 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: "keráwáqá waabá-káyúkátí yúrakaqa kateko-ááímmá tarôq kéiyata yemá keráwáqtí tíwîqa mamé uíkáae kétemanibo Ááanûtuma keráwáqtí tíyaqnobaqa káonaiye. mi-qtátááqá waayúkati yúrakaq anó-qtataaqa wáimanibo Ááanûqtuni aúrakaqa paátataakaa kéiye.

16 Áánûqtuma naayóbáqá Áabaraamma timá ámikaiye. wení aráábitima
netuqyaamá abarokáq umá mánoe. titata minnáyaba aati-aatimá
yeráwáqá naí-wámmá Áánûqtukaq ámikaataba Mótetigaraq Áánûqtuni amuné-
wáyúkágáráq agatááe. Áánûqtuma wení aúyánápímmá minnâ Yóáaneni
kanááyábá wáqe-uraiye. ánibo Yóáaneni kanaaráké yéqéna íbêqa átê-wataagoma
Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba máqte-marabaqa wéyáwé uráitata máqte-
kayukama kéyikaitataboata mayánéta inaamu kéguyoe.
17 ítáaro. aabayákáráq maa-márágáráq ánatani-waigoma ummaamá
kéyaimanibo mórama ámáan-aikoni pááqyan-aqtoma ánatani-waigoma ummaa
uyátá-maqma kéyaiye.

aaraukáqá mamá yataí-ááíqtábá Îtuma tiráiye.

18 máqte-kayukama yínáaqa kéyuweta káqon-inimmo kémayaamma yemá aa-
raukáqá mamá kéyataae. móra-nakoma naayóbáqá awaikómá ayúkain-inimma
máyái-nakoma aaraukáq-ámáámmá mamá kéyawaaqiye.

móneqa ôriq umá makái-nakaraq Aráátaratie.

19 naayóbáqá mórama móneqa ôriq umá makái-naqa máena aati-aatimá
kateko-únákáqtómá kúbekena anó-moneq-awiqa yaan-únákáqtô áátuma
umátokaiye. ánibo aati-aatimá kateko-ááwáq áátuma mamé má-naraiye.
20 ánibo min-nákóní oqtaráqá naakóní waaqókáq mórama áwáyoq-naqa
máqe-uraimma min-nákóní áwîqa Aráátaratie. min-nákóní áúraqa náomma
kerémmá karái-nare.
21 min-áwáyóq-nákómá oqtaráqá máqe-uraimma móneqa ôriq umá makái-
nakoni yaaregóní améná́ápáq aqtó-ááwáqá kuqtínama áíqma namá tímûtanaae
téna éwaine. ánibo iyákómá iréna min-nákóní aneke náomma umánaraae.
22 anaaékaqa min-áwáyóq-náqá púítata Áánûqtuni kaqtó-wayukama
yaaguméta mó ákááwana Áabaraate yagaroqtamá máqe-uraiye. ánibo mi
móneqa ôriq umá makái-nakogaraq púítata maméta mó uqtamákaraae.
23 ánibo móneqa makái-nakoma áítanobaq máena aíq-irayaba ôriq uráiye. ánibo
min-nákómá múte aónaimma Áabaraama nékaq máitana Aráátaratima amakaq
máqe-uraiye.
24 móneqa makái-nakoma maará téna ááyama tiráiye. ‘ketibomá Áabaraao!
emá keqtábá arummá umátike Aráátaratimma timákénana ayáánaubiqa nopí
márú yamátuwena timáábíraq maraínana yatí umátikaino. timáábíraq iramá
kégaitana ôriq uma tíqa kéiye.’ tiráiye.
25 miráitana Áabaraama maará-tiraiye. ‘ketáaniko,’ aákaq maraao. naayóbáqá
emá paámó máema íráqô-qtataaqa matáánamanibo Aráátaratima ananna-
yátááqá mayéwaine. íbêqa maa-márúkáqá Aráátaratimma áyákoma íráqôniq
kéitana amuq-yatáápí máitaa emá aíqa í-yátáápí máane.
26 óq-yataare. ketáágáráq keráwákáráqtí aúkáapimma Áánûqtuma móra non-
ómá áitaba uqmá kubáumakaiye. miráipoata maabáqó máa-kayukama maami
non-ómá aqtátuweta keráwáqtôpaq ónáae temánibo yemá kanaaráq íuraae.
ánibo yaímma-wayukama min-ábápáqá máa-kayukama non-ómá íma kanaaráq
aqtátuweta ketáá máunabaqa yínoe.’ téna Áabaraama tiráiye.
27 ánibo móneqa makái-nakoma maará-tiraiye. ‘miráinaa ketiboó, kemá
emmá ítama káonaune. emá Aráátaratimma timákénana ketiboní naaúpaq wíno.

28 mibáq kemá móra-tiyaapaq ketíbâtiwaayuma yíkaraune. ánibo Aráátaratima
akoqnáá-aimma yepímmá móma tíno. yegáráq maa áwáábiq-marupaq iréta yíqa
í-yátááqá mayaíyábáé.' tiráiye.
29 miráitana Áabaraama maará-tiraiye. yemá Mótetini watáagaraq Áánûqtuni
amuné-wáyúkátí yáagaraq ítaraamiye. iyúwénata yemá min-áímmá waqmá
ítáaro.' téna Áabaraama tiráiye.
30 ánibo móneqa makái-nakoma maará-tiraiye. 'ímiye. ketibomá Áabaraao,
wé minnâ kanaaráq íiniye. miráimanibo mórama pukáinabike itó-uma yetôpaqo
wínatama yemá kanaaráq yirummá waeránóe.' tiráimanibo
31 Áabaraama maará téna timá ámikaiye. 'yemá Mótetin-aagaraq Áánûqtuni
amuné-wáyúkátí yáagaraq ímo ítaretama kanaaráq móra-nakoma pukáinabike
yauwéqma itó ínatama minnágaraq yirummá íma waeréta íma itánoe.' téna
Áabaraama tiráiye." téna Îtuma maamin-áímmá waéqma itaí-áípí tiráiye.

17

tái-aaikoma waayúkagoni aúyánámmá ítama arummá amí-yátááqá mamá táíq kéumatuwaiye.

1 Îtuma maará téna wení iyápó-annama timá yímikaiye: "yaímma-yataakoma
pááq énama aarawaamá mamá kúmiq-yataapi yuwánimanibo náawabi yemmá
mamá kúmiq-yataapi iyuwaína-waigomma weqtábá tái-meyamma anaaékaqa
wániye.
2 keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma káqo-nakomma mamá kúmiq-yataapi
ayuwáné kéinaqa kanaaráq áqnáabaq min-nákómmá anón-oqtamma matéraq
ánûwarapi ánná kútuweraq nopí yuwaíyana íma tái-aaimma mamá pááq íniye.
3 keráwáqá atéqma arútáaro.
enábâkoma kúmiq-yataariqo kéinaama emá wemmá aá awáágúo. ánibo
wemá arummá waeraínaama emá wení kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwé
awikamákaao.
4 wemá emmá mimórá táoqa abapaké kaayapáq otaa-qtátáaríq umákena
abapaké kaayapáq enôpaqa yéna wemá maará téna 'kemá tirummá waeráune'
tínaama kanaaráq wení kúmiq-yataaqa aati-aatimá mamá paábaq yuwé
awikátuwaao." téna Îtuma tiráiye.

arummá amé itáíq-itaiq umá yabi-í-ááímmá

5 awaaméqá umáyikena yiwíkai-kayukama uyátárai-naqa Îtumma maará téta
timá ámikaae: "emá ketáái itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqá mamá uyátá-maqma
anókariq umátikaao." téta tirááe.
6 ánibo uyátárai-nakoma yauwéqma maará-tiraiye: "keráwáqti itáíq-itaiq umá
yabi-í-yátááqá paá pááqyan-anayukaa umá wáinaqa kanaaráq keráwáqá mi-
tágómmá maará-tima-aminoe. 'emá áaipike enamáárîq agíqme únópí koma
karuyuwo.' tíyanama paá keráwáqtí táama warániye.

mayaí-nákóní áaimma

7 ítáaro. keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma móra mayaí-náqá meyámmá íma
aména paá-mayai-naqa ákaraitana yómmá kéyorenawabi tipi-típi kawaa umátuwe
máqena anaaékaqa naaúpaq yauwéqma ínana wení kawáá-nákómá téna 'emá
páátákáá maraq yamáe aáwaqa naao.' téna tíníyô?

8 ímiye. wé maará-tima-aminiye. ‘emá ketí aáwaqa yokaa umátíkare emá
ámûranna umá arútare ketí aáwaqa ikámme má-timiyo. kenókáá aáwaraa
nommá nátúwáanaa emá anaaékaq aáwaraa nommá nánóne.’ téna tíniye.
9 ánibo meyámá íma mayéna kaayóq-nákóqtábá wení kawáá-nákómá aamá
wáráiqtaba ‘tíkáiye’ tíníyô? ímiye.
10 miráinaq keráwákáráqá ‘Aánûqtuma máqte-mayaiyaba ti-qtátááqá
mamá ánatatuweqa kanaaráq keráwáqá maará tero. ‘ketáámá paá-mayai-
wayukamunataae. ketáá paá ketáái mayaímá mamá ánataraunatae’ tero.” téna
Îtuma tiráiye.

tiyááka-karu-wayukama Îtuma mamá atóbamayikaraiye.

11 Îtuma Yérútáárebaq urái-nakomma waqména kéwena Kááriri-aukaapikaraq
Táméria-aukaapikaraq uráiye.
12 móra-marukaq witata tiyááka-karu-wayukama aapaq Îtumma ya aónaraae.
ánibo yemá nékaq ya itó-ureta
13 anókaq ááyama tirááe: “Îtuma kawáá-nákô, emá keqtáá arummá
umátikaao.” téta tirááe.
14 Îtuma yemmá yimónawaaena maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá uréraq anó-
monoq-wayukaraq keráwáqtí túma mó-yiraatero.” téna Îtuma timá yímikaiye.
ánibo mi-kárú-wáyúkámá aapaq kéowana yeqtí yúgoma íráqôniq umáguraiye.
15 tiyááka-karu-wayukati aúkáapike mórama Táméria-nakoma aónaimma
wení aúgoma íráqôniq umágitana yauwéqma Îtunopaq uréna anókaq ááyama
Áánûqtuni áwîqa múte yaútaiye.
16 mi-kárú-nákómá Îtuni aúbáq óípake marabí aténa ‘tíkáiye’ téna tiráiye.
Táméria bake Yéqtaaeo-nare.
17 Îtuma minnáma aónatuwena maará-tiraiye: “tiyááka-karu-wayukama
atóbamayikaraunamanibo abapaké kaayaqté-kaayaqte Ítíráaeo-wayukama
náakaraq mááo?
18 káqo-kayukama iréta Áánûqtun-awiqa íyaq múte yauyô? maamin-náqá we-
namáa káqo-mapake-nakoma wenamáawaq Áánûqtuni áwîqa múte yauwíyô?”
téna Îtuma tiráiye.
19 ánibo Îtuma min-náqá maará-tima-amikaiye: “emá itó-uma kóaao.
keqnáámmá ení itáíq-itaiq umá yáqtoraanna-yataakoma emmá mamá
atóbamakaraiye.” téna Îtuma tiráiye.

Áánûqtuma yabí íni-kanaama kumíniye.

20 Pérati-wayukama Îtumma maará téta ítama aónaraae: “Áánûqtuma yabíkái-
maruqa nói-kanaararaq kumíníyô?” téta tewana Îtuma yauwéqma maará-tima-
yimikaiye: “Áánûqtuma yabí íni-kanaama kumínatama aarawaamá yúrapikema
íma aónainoe.
21 aónaaro. Áánûqtuma yabíkái-naqa maa máiye aqá mera máiye.’ téta
máqtemma ítinoe. ímiye. Áánûqtuma yabíkái-qtataaqa keráwáqtí aúkáapi wáiye.”
téna Îtuma tiráiye.
22 ánibo wení iyápó-annama maará téna timá yímikaiye: “anaaékaqa móra-
kanaama pááq ínaqa keráwáqá ibiqá yaréq maará-tinoe. ‘móra-kanaama
Waayúkagoni Áráakoni-kanaama ókaraq pááták áá pááq ínaq aónanae tínômanibo
íma aónainoe.’

23 yaímma-wayukama maará téta keráwáqá timá-timinoe. ‘merapaq aónaaro.
maabáq aónaaro.’ tínômanibo keráwáqá íma min-áímmá wáráaro.
24 aabáyúma yoqmá ikáqmena aabayákáqá maan-áúkápáké móra-aukapaq
wéyáwé iníkáá umá Waayúkagoni Áráaqa kumíní-kanaaraqa móraiq umá
miráitata máqtemma aónanoe.
25 miráimanibo áqnáabaq-yataaqa Waayúkagoni Áráakoma aíqa í-yátááqá taíbaq
mamayaínata íbêq-kanaaraq-wayukama awéqtáma yuwánoe.
26 naayóbáqá Nóaani kanaaráqá uráinikaa umá Waayúkagoni Áráaqa wení
kanaaráqá móraiq íniye.
27 Nóaani kanaaráqá yemá anón-aawaqa néta aíbôq-nomma néta aaramá
mayéta kéowana Nóaama únópí-káárénóbáq uyábékuraiye. ánibo mikáqá anón-
nomma auténa máqtemma aarawaamá yawáą́q-umatukaiye.
28 keqnáámmá Arótini kanaarákáráqá móraiq uráane. yemá yokaa íeta
anón-aawaqa néta aíbôq-nomma néta máqte-qtataaqa meyánîq éta máqte-
qtataaqa káqo-kayukama kéyimeta meyámmá mayéta yómmá yoréta yemá
naammá éta uráae.
29 ánibo Arótima Tótômabaq yuwéna ópaq kóitana é mi táoq iragógáráq abáą́q-
írágómá aabayápáké aaqá yumáena kúmínikaa umáe kukéna aarawaamá
máqtepaq kamá kaútukaiye.
30 móraiq umá Waayúkagoni Áráaqa abarokáq kumíní-kanaaraqa miráiniye.
31 mi-kánáárą́qá móra-nakoma márûpaq yaúbama máinana wení ótamma
naaúpaq wáinnama kanaaráq naaúpaq uyábékena wení ótamma ímayaino.
móraiq umá móra-nakoma yópáqô máqe-inna-nakoma yauwéqma naaópaqa
íwíno.
32 keráwáqá Arótimma ánáákoqtabama túyánámmá ítáaro. (naayóbáqá
Áánûqtuma Tótômabaq Komóraabakaraq yawítíma iramá agatuwáné kéena
Arótiqtaba téna ‘ení aara-iyápómá yiwíqme péqmare paábaq kóaao. ánibo yuwé
inna-márúpáqá ókaraq waéqma íaonaao.’ titata kégopike Arótimma ánáakoma
anaaépaq waéqma aónénaboana mikáq óqtamma aúkéna pukáine.)
33 náawabi wení paá mái-auwaraiqtaba akáinna-nakoma wení aúwaraimma
aúyokiniye. ánibo náawabi wení aúwaraimma yuwénama kanaaráq wení
aúwaraimma mayániye.
34 kemá Îtuma keráwáqá kétima-timune. mi-nókáámmá kaayaq-nákórátá ya-
garoqtamá wagurą́iyapike Áánûqtuma móra-naqa awíqmayena káqo-naqa mikáq
ayuwániye.
35 ánibo kaayaq-íníkórátá aáwaqa kágayaiyapikemma Áánûqtuma móra-inimma
káwirena káqon-inimma ayuwániye.
36 ánibo kaayaq-nákórátá yópí máraiyapikemma móra-naqa Áánûqtuma
káwirena káqo-naqa mikáq ayuwániye.” téna Îtuma tiráiye.
37 miráitata yemá Îtuni iyápó-annama min-áímmá itáa eta maará-tiraae:
“uyátárai-nako, mi-qtátáą́qá náakaraq pą́ą́q íníyô?” téta tewana Îtuma maará
téna yauwéqma tiráiye: “pukáa-kayukati arráą́q-yuma wáin-aukapaqa akikígómá
yagáikuyoe.” téna atékéraq min-áwáámeqtábá aónama arútáaro. Îtuma tiráiye.

18

aaragómá aamá ítama yainaí-nákóqtábá tíwáqnaa íkáae téna áą́yarai-waigoni waéqma itaí-áímmá

1 Îtuma wení iyápó-annama móra waéqma itaí-aímmá timá yíménata
aati-aatimá íma yiwikéta nunamummá tíq-tiq kéyana Áánûqtuma yemmá
yauwéqma timá-yiminiye.
2 Îtuma maará-tiraiye: “móra-marukaqa aamá ítama yainaí-náqá máqe-uraiye.
ánibo min-nákómá Áánûqtun áaqa íma ikaténa waayúkayabagaraqa íma ikatîq
uráiye.
3 ánibo móra keqtoq-ínímmá mimórá-márúkáqá máqe-uraiye. aati-aatimá
min-íníkómá aamá ítama yainaí-nákókáq iréna maará má-tiraiye. ‘ketí
namuro-wáyúkámá kemmá mamá táíq kéumatikaae. emá kemmá tíwáqnaa
umá aamá ítama yainaao.’ téna tiráiye.
4 áqnáabaqa aamá ítama yainaí-nákómá min-ínímmá íma áwáqnaa uráimanibo
anaaékaqa maará téna aúyánánóbáqá tiráiye. ‘kemá Áánûqtuni áaqa íma ikatîq
waayúkati yáakaraqa íma kéikatunamanibo
5 maami keqtoq-íníkómá kemmá ummaa-yátááqá kétimipoaq áwáqnaa umá
aamá ítama yainánúne. aati-aatimá yúwáanana yóyo kéinana tíbô ka-íyábábóaq
áwáqnaa ónúne.’ téna aúyánánóbáqá tiráiye.
6 ánibo uyátárai-nakoma ókaraq maará-tiraiye: “keráwáqá maami ítama
yainaí-táí-nákóní áama ítáaro.
7 min-áímmá waayúkaraq íma yabíqma arútái-kawaa-nakoni watáae.
miráimanibo aarawaamá Áánûqtuma wetábá awaaméqá umáyíkái-kayukama
aati-aati-nókáánábi aati-aati-wágáámá Áánûqtuqtaba ibiqá yaraíyanama
wemá áráwáábakena yíwáqnaa íní íyabiyo?
8 owé. keráwáqá kétima-timune. Áánûqtuma yeráwáqá páátákáá yíwáqnaa
íniye. ááqibo anaaékaqa Waayúkagoni Áráaqa kumíní-kanaaraqa maa-márábí-
káyúkámá yirummá améta itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataakaraq máiyanawaq
yimónaniyo?” téna keráwáqtí tirummá mamá akoqnáá iyábá Îtuma tiráiye.

Pérati-nakaraq táákiti-moneqa mayaí-nákóní waéqma itaí-áímmá

9 yaímma-wayukama téta ‘ketáámá arupú-wayukama máunataamibo káqo-
kayukama paá-wayukama mááe’ téta yúyánámmá kéitaae. máqtemma mi-
káyúkátí waéqma itaí-áímmá Îtuma tiráiye:
10 “kaayaq-nákórátámá nunamummá tíyéta anó-monoq-naupaq utááye.
móra-naqa Pératibake-nare. káqo-naqa táákiti-moneqa máyái-nare.
11 ánibo Pérati-nakoma itó-urena aúyánánóbáqá maará téna nunamummá
tiráiye. ‘Áánûqtuo, kemá káqo-kayukaraa umá íma máepoaq kemá ekáq ‘tíkáiye’
kétune. yemá moyámmá kémayeta táí-aaimma tarôq kéeta aaraukáqá mamá
kéyataae. miráimanibo kemá yemó oníqa íkéune. ánibo kemá maan-náqá
táákiti-moneqa máyái-nakaa umá íma máeq ekáq ‘tíkáiye’ kétune.
12 máqte-totaaraqa kaayaq táoqa aáwaqa awetá kéeq máqte-qtataaqo
mayáunnama yoraúma tiyáákabike akáma emmá mórama kámune.’ téna tiráiye.
13 miráimanibo táákiti-moneqa mayaí-nákómá nékaq ya itó-urena
Áánûqtunopaq íma múte aónaraiye. wemá paá awaútena maará-tiraiye.
‘Áánûqtuo, kemá kúmiq-naqune. emá arummá umátikaao.’ téna tiráiye.
14 kemá keráwáqá kétima-timune. táákiti-moneqo mayaí-nákómmá wení
naaópaq yauwéqmena wimmá Áánûqtun-aurakaqa arupú-naqa máqe-
uraimanibo Pérati-nakoma Áánûqtun-aurakaq íma arupú umá máqe-uraiye.
ítáaro. náawabi wetábá wení áwîqa múte yauwínna-nakomma Áánûqtuma

mamá márûte yuwániye. náawabi wetábá wení áwîqa márúte yuwaína-nakoni áwîqa Áánûqtuma múte yauwíniye.” téna Îtuma tiráiye.

pááqya-noiyapoma Îtuma íráqôniq umáyíkaraiye.

15 yaímma-wayukama yemá pááqya-noiyapoma yiwíqmeta Îtunopaq irááe. yemá téta Îtuqtaba min-nóíyápóráq ayáánapo yínêkuikaae tirááe. miráimanibo Îtuni iyápó-annama minnâ aónawaaeta mi-káyúkámá aamá yiwááguraae.

16 ánibo Îtuma iyápórawaqa yááyama amakaq iréna maará-tiraiye: “keráwáqá iyuwáiyata iyápóma ketôpaq íyaraq íma yaqtóráaro. Áánûqtuma yabíkái-marupaqa miráuma iyápóraa-kayukati minnáe.

17 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. iyápógomma aboámá aati-aatimá áwáqnaa kéipoana miráráá umá móra-nakoma pááqyan-iyaporaa íma aurénama Áánûqtuma yabíkái-marupaqa íma uyáberaniye. áraimma ímiye.” téna Îtuma tiráiye.

anó-nakoma máqte-qtataaqa makáine.

18 móra anó-nakoma Îtumma maará téna ítama aónaraiye: “íráqô-yiraati-nako, kemá náaraq umáwaq aati-aatimá matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayánúnô?” téna ítama aónaraiye.

19 ánibo Îtuma maará téna tiráiye: “nôraq itaawáq keqtábámá íráqô-nako kéteno? Áánûqtu wenamáa íráqôniq kéiye.

20 emá ámáan-aimma ítaraane. aaraukáqá íma yataiyo. waayúkama íma ikámma puyuwo. moyámmá íma mayaao. káqon-nakomma kaaqaarimá ítimakaao. emá enanó-enaboni aménáápáq mááo.” téna Îtuma titana

21 anón-nakoma maará-tiraiye: “naayóbáqá kemá iyápóma máqe-uraunarake áaimma átáma min-ámáán-áímmá máqtemma anaaé wakáunamiye.” téna tiráiye.

22 Îtuma min-áímmá itáá ena maará-tima-amikaiye: “emá móra-yataaqtaba aqtórárîq urááne. ení máqte-qtataaqa waayúkama yímínata meyáníq kéiyaa mi-mónéqá mamá *wáyoq-wayukama yaímma yimiyo. emá miráumatuwena Áánûqtuni-marupaq kateko-yátááqá maránóne. ánibo emá miráumatuwe keti-naaé waraao.” téna Îtuma timá ámikaiye.

23 miráitana min-ánó-nákómá min-áímmá itáá ena áyákoma ummaa yáguraiye. wemá móneqa ôriq umá makáinapoana wení móneqtaba ítama ummaa yaráiye.

24 min-náqá aónawaaena Îtuma maará-tiraiye: “waayúkama taíbaq-yataaqo makáa-kayukama Áánûqtu yabíkái-marupaq uwínóqtabama kammáa kámagoe.

25 káámoma oótiraakakoma waigóní aapi peránénama kammáa ainíkáá umá miráuma móneqa taíbaq makái-nakoma Áánûqtu yabíkái-marupaq uíníqtaba kammáa kámagiye.” téna Îtuma tiráiye.

26 waayúkama min-áímmá itáá eta maará-tiraae: “miráinanama kanaaráq náawawaq matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayáníyô?” téta tirááe.

27 ánibo Îtuma maará-tiraiye: “waayúkama móra-yataariqa kanaaráq íma ínômanibo Áánûqtu kanaaráq miráininiye.” téna Îtuma tiráiye.

28 Pítaama maará-tiraiye: “itaao. ketáámá ketáái márûkaraq ketáái ótakaraqa yuwétaa enanaaé kéwaraunataae.” téna titana

29 Îtuma maará-tima-yimikaiye: “kemá keráwáqá áraimma kétima-timune.
máqte-kayukama Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba naammá yuwéta aaramá
ábâqawaamma aboámmá anóamma iyápóma yuwaíyanama
30 kanaaráq Áánûqtuma íbêqa maa-kánááráqá uyátá-maqma taíbaq
yauwéqma yimíniye. ánibo anaaéka-kanaama pááq ínatama yemá matúq-matuq
umá mái-auwaraimma mayánoe.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma ókaraq wemá puyéna yauwéqma itó-iniqtaba kétiye.

31 Îtuma wení tiyááka uréna títaupake kaayaq-nóíyápómá yiwíqma yíkarena
maará-tima-yimikaiye: “ítáaro. íbêqa ketáámá Yérútáárebaq uyónúnatae. ánibo
naayóbáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá Waayúkagoni Áráakoqtaba agatáan-
aikoma áraimma pááq éna arammá iyániye.
32 yemá wemmá mamá Yéqtaaeo-wayukati iyáápi maránoe. ánibo yemá
wemmá aábê-aimma timáketa áyoqa ayéta wirááti wirakánoe.
33 ánibo yemá tebûqa améta ikámma utánómanibo kaumo-kánááráqá itó-
iniye.” téna Îtuma tiráiye.
34 miráimanibo wení iyápó-annama Îtuma min-áímmô timmá íma ítama
arútaraae. Ítíráaeo-wayukati kínimma aónaigae téna timánibo min-áíkóní áaimma
aúyokuraitataboata íma ítama tágaraae.

móra aúgaroq-naqa Îtuma mamá atóbamakaiye.

35 Îtuma Yérikobaq waaqókáq úítana mórama aúgaroq-nakoma aakóní áwábaq
máena móneqtaba aarawaamá yááyama ita-ita uráiye.
36 min-áúgáróq-nákómá ítáimma taíbaq-wayukama kéyewana ítátuwena maará
téna yaímma-wayukaraq ítama aónaraiye: “yemá nôraq kéoo?” téna tiráiye.
37 ánibo yemá maará-tima-amikaae: “Îtuma Náátárêtibake-naqa kéiye.” téta
tirááe.
38 ánibo min-áúgáróq-nákómá maará téna ááyama tiráiye: “Îtuo, emá
Tébitimma áanikomopo emá kemmá arummá umátikaao.” téna tiráiye.
39 áqnáabaq ye-káyúkámá maará téta aamá awááguraae: “emá paátí mááo.”
téta tirááe. miráimanibo min-aúgáróq-nákómá ókaraq ááyama maará-tiraiye:
“emá Tébitimma áanikomopo kemmá arummá umátikaao.” téna tiráiye.
40 ánibo Îtuma waaqókáq ya itó-urena mará-tima-yimikaiye: “keráwáqá min-
náqá ketôpaq awíqme yero.” téna tiráiye. min-áúgáróq-náqá waaqókáq itana
Îtuma maará téna ítama aónaraiye:
41 “kemá emmá nôraq umákanuno?” téna tiráiye. ánibo min-áúgáróq-
nákómá maará-tiraiye: “uyátáraana-nako, kemá keqnáámmá túramma aónanaae
téq kétune.” téna titana
42 Îtuma maará téna timá ámikaiye: “karáqma aónaao. ení itáíq-itaiq umá yabi-
í-yátáákómá emmá mamá atóbamakaiye.” téna Îtuma tiráiye.
43 miráitana páátákáá min-nákóní aúrakoma íráqôniq umágitana aúramma
aónarena Îtun anaaé kéwarena Áánûqtuni áwîqa múte yaútaiye. ánibo
aarawaamá minnáraq aónawaaeta Áánûqtuni áwîqa múte yaútaae.

19

Takíatini watáama

1 Îtuma Yérikobaq uyábékaimma

2 mikáq móra-naqa máqe-uraimma min-nákóní áwîqa Takíatie. wemá táákiti-
moneqa mayaí-wáyúkátí kawáá-nápóana móneqa taíbaq makáiye.
3 ánibo Takíatima Îtumma aónainena uráimanibo wemá awaaraq-nápóana
taíbaq-wayukabikema kanaaráq Îtumma íma aónaraiye.
4 ánibo Takíatima taíbaq-wayukati yúbáq uyaaté uréna móra-yaraq uyátárena
Îtumma aónainena uráiye. ánibo wemá 'Îtuma maan-ákáq íniye' téna aúyánámmá
ítaraiye.
5 Îtuma min-áúkápáq iréna múte aónatuwena maará-tiraiye: "Takíatio, emá
páátákáá marabí kumuwo. íbêqa kemá ení naaúpaq mánune." téna Îtuma
tiráiye.
6 miráitana Takíatima páátákáá kukéna amuqá kémaraipike Îtumma awíqmena
wení naaúpaqa kóuraiye.
7 ánibo máqte-kayukama minnáma aónatuweta aamá awáágéta maará-tiraae:
"Îtuma móra kúmiq-nakoni naaúpaqa ko kéwaiye." téta tiráámanibo
8 Takíatima itó-urena uyátárai-nakomma maará-tima-amikaiye: "uyátáraana-
nako, emá itaao. íbêqa máqte-qtataaqa yaíkaaq uréq áwáyoq-wayukama
yiménúne. ánibo kemá móra-nakomma kaaqaarigónîq umákéq wení máqte-
qtataaqa moyámmô matáana-yataaqa kanaaráq yauwéqma kaayaqté-kaayaqte-
kanaaráq aménúne." téna tiráiye.
9 miráitana Îtuma maará-tima-amikaiye: "íbêqa maan-náúpáké-káyúkámá
Áánûqtu yauwéqma kéyiwiraiye. maan-nákógáráqá Áabaraan-annabikemanibo
íbêqa arummá waeráiye.
10 minnâ Waayúkagoni Áráaqa iréna aúyokuraa-kayukama yibáá umá
yauwéqma yiwiránáae téna uráiye." téna Îtuma tiráiye.

tiyááka-wayukama meyámmá matáa-waigoni waéqma itaí-áíné.

11 yemá min-áímmá ítátuwaawana Îtuma móra waéqma itaí-áímmá timá
yímikaiye. Yérútáárebaq waaqókáq yitatabóata Áánûqtuma yabíkáin-aimma
íbêqa abarokáq ínítana kétiye téta yúyánámmá ítaraae.
12 ánibo Îtuma maará-tiraiye: "mórama anó-nakoma móra ayáqtááq-mapaq
kínimma tarôq umákane owana kóuraiye. anaaékaqa min-nákómá yauwéqma
yíniye.
13 íurena min-ánó-nákómá wení tiyááka-mayai-wayukama yiwíkena móneqa
tiyááka-wayukama yímika-yimika uráiye. maará-tima-yimikaiye. 'keráwáqá
maami-mónéqnápó mayaímá mamá amuq-yáúmá kémayaiyaq yauwéqma
yeno.' téna tiráiye.
14 miráitata wení márûkaq-wayukama yaímma íyamma umákaraae. miráitana
wemá kóitata yaímma-wayukama timáyíkáawata anaaé waqmé urááe. ánibo
yemá maará mó-tiraae. 'maamin-nákómá ketáái kínimma máiyaba íkétikaitaae.'
téta tirááe.
15 min-nákómmá kínimma tarôq umákáawana máqena anaaékaqa yauwéqma
iráiye. ánibo wé maará-tiraiye. 'naayóbáqá móneqa yímikaunna-wayukama
yááyaiyata yero. móra-mora-yuma náaraq umáq amuq-yáúmá matááwáa
aónanaae.' téna tiráiye.
16 áqnáabaq-nakoma iréna maará-tiraiye. 'uyátáraana-nako, ema tiyááka-
wayukama tímikaanna-monekake matéq mayaímá kémayeq amuq-yáúmá (200)
matáune.' téna tiráiye.

17 ánibo kínima maará-tiraiye. ‘emá íráqô-mayai-napoa emá kateko-máyáímá
matááne. emá pááqya-qtataakaraqa kawáá umá kárutaanaboaq íbêqa kemá
emmá náápaamma kámunaboaa tiyááka-ano-marukaqa yabi ínóne.’ téna tiráiye.
18 anaaékaq móra-nakoma iréna maará-tiraiye. ‘uyátáraana-nako, kemá ení
tiyááka-wayukarake mayaímá matéq amuq-yáúmá (100) matáune.’ téna tiráiye.
19 ánibo kínima maará-tiraiye. ‘móra-tiyaapaq anó-marukaq-kawaama yabi iyo.’
téna tiráiye.
20 káqo-mayai-nakoma iréna maará-tiraiye. ‘uyátáraana-nako, ení móneqa
tiyááka-wayukama maa wáiye. kemá móra-wannaabi atáá-umatuweq ákaraune.
21 kemá emmá aónáunama emá iragayá-náqá máane. móra-nakoma márái-
qtataaqa emá paá kémaye. káqo-nakoma yómmá yoqmáráipikemma aáwaqa paá
kémayaane. miráitaq kemá enáaqa kéikatune.’ téna tiráiye.
22 ánibo kínima mi-máyáí-nákómmá maará-tima-amikaiye. ‘emá táí-mayai-
naqone. enáarake kemá emmá aabi mayakánúne. áraimma kétimonaane.
kemá iragayá-náqá máepoaq káqo-nakoma márái-qtataaqa kémayeq káqo-
nakoma yómmá yoqmáráipikemma aáwaqa paá kémayaune. miráwáq kéuno?
23 ánibo nôraq itaawáq ketí móneqa móneq-naupaqa íma tíkáraanaq yauwéqma
yéqa amuq-yáúgáráqá íma mayáúnô?’ téna tiráiye.
24 mi-kínímá waaqókáq itó-uma máe-kayukama maará-tima-yimikaiye.
‘keráwáqá min-nákóní ayáápike tiyááka-wayukama yabíma taíbaq matokái-
nakomma áméro.’ téna tiráiye.
25 ánibo yemá maará-tima-amikaae. ‘uyátáraana-nako, wemá áqa taíbaq (200)
matokáiye.’ téta tewana
26 mi-kínímá maará-tiraiye. ‘kemá keráwáqá kétima-timune. máqte-
kayukama taíbaq matokáiyayuma yemmá ókaraq yiménúne. miráimanibo
móra-nakoma pááqyamma matokáinna-nakomma wení pááqya-qtataaqa ayáápike
yabítuwanune.
27 ánibo ketí anmuro-wáyúkámá keqtábá téta ketáái kínimma máiyaba
‘íkétikaitaae’ tiráá-kayukama yiwíqme maakáq iréra ketúrakaq yíkamma púyoro.’
téna kínima tiráiye.” téna Îtuma waéqma itaí-áímmá tiráiye.

Îtuma Yérútáárebaq anó-kiniraa umá uráiye.

28 Îtuma min-áímmá timá ánatatuwena áqnáabaq kéwena Yérútáárebaq uráin-
amma arááyamaena uráiye.
29 ánibo Îtuma Béqtápégibaqa waaqókákáráq Béqtanibaqa waaqókákáráq
iráimma min-ánúmá áwîqa Óríbêti-anuraq iréna wení iyápó-annabike kaayaqá
timáyíkáitata áqnáabaq urááye.
30 Îtuma maará téna min-nákámá timá yímikaiye: “kenákámá mera-
márúpáq uréka mórama naatéqá oótiraa-kamma ánnáraq kúyakaraabo aónaakao.
naayóbáqá min-ótíráá-kákóní ámûraaqa íma ayááqmeta uréire uráámibo ánná
ayútuweka awíqme yekao.
31 ánibo móra-nakoma kenákámá ítama aónéna ‘nôraq itakawáq min-ótíráá-
kámmá ánná káyuboyo?’ tínakama kanaaráq kenakámá yauwéqma maará
tekao. ‘uyátárai-nakoma maaminnáyaba itakaé tekao.’ téna Îtuma timá
yímikaiye.
32 Îtuma kaayaq-nákámá timá yíkáitata yenákámá kóureta timá yíminiq umá
mi-qtátááqá wáitata aónaraaye.

33 yenákámá uréta naatéqá oótiraa-kamma ánnáma káyuboyata min-ótíráá-
kákóní aanábó-nákómá iréna maará-tima-yimikaiye. ‘nôraq itakawáq naatéqá
oótiraa-kamma ánnáma káyuboyo?’ téna titata
34 yenákámá maará-tiraaye. ‘uyátárai-nakoma maaminnáyaba itakaé.’ téta
timátuweta
35 naatéqá oótiraa-kamma awíqmeta Îtunopaq iréta min-ótíráá-kákóní
ámûraaq wáqtôma abákáreta Îtumma min-ámúrááq ákáawana máqe-uraiye.
36 ámûraaq máena kéwitata aarawaamá yeqtí unáákáqtôma maméta aapitáá
wíqmakaae.
37 Îtuma Yérútáárebaq waaqókáq Óríbêti-anubake kukáin-apataaq iréta
máqtemma wení iyápó-annama anómma yimuqá makááe. Îtuma máqten-
awaameq-yataariq itata káoneta minnáyaba anókaq ááyama Áánûqtuni áwîqa
múte yaútaae.
38 yemá maará téta ááyama tirááe: “anó-kinima uyátárai-nakoni áwîkaq
kéitana Áánûqtuma íráqôniq kéumakaiye. kaayoné-yátááqá Áánûqtuni márûpaq
wáinaq Áánûqtukaq anómma tágama-yataaqa wáiye.” téta tirááe.
39 ánibo yaímma Pérati-wayukama mi-táíbáq-wáyúkánóbáq máqeokake Îtumma
maará téta timá ámikaae: “yirááti-nako, emá ení iyápó-annama ‘paátí máero’
timá yimiyo.” téta tirááe.
40 ánibo Îtuma maará téna yauwéqma timá yímikaiye: “kemá keráwáqá
kétima-timune. paátí máiyanama kanaaráq óqtakoma aamá ááyama tínoe.” téna
Îtuma tiráiye.

Îtuma Yérútáárebaq máa-kayukayaba ibiqá yakáiye.

41 Îtuma Yérútáárebaq waaqókáq iréna márûqa káonena ibiqá yakáiye.
42 Îtuma maará-tiraiye: “ketáama kaayoné-yátááqtábá keráwáqá itaígáae téq
túnnamanibo keráwáqá íma ítaraane. keráwáqtí taákoma kanaaráq íkéitaiye.
43 keráwáqá ítáaro. anaaékaqa móra-kanaama pááq ínatama keráwáqtí
namuro-wáyúkámá iréta tíqa umá ikútiketa máqten-aukapaqa ikúma
aúyatikanoe.
44 keráwákáráq keráwáqtí waayúkagaraq máqtepaq tíkamma ánatatuwanoe.
yemá mórama keráwáqá íma tiyuwaíyaq paámá mánoe. íbêqa Áánûqtuma
keráwáqá mamá atóbamatikani-kanaayabama túyánámmá íma ítaapoata namuro-
wáyúkámá keráwáqá máqtepaq tíkameqe yuwánóe.” téna Îtuma tiráiye.

anó-monoq-naupaq máqte-qtataaqa makéta meyámmá máyáa-kayukama Îtuma yíkamma wakáiye.

45 Îtuma anó-monoq-naupaq uténa Áánûqtukaq amí-wámmá maméta meyánîq
o-káyúkámá áaimma átáma yíkamma paábataa waqtukáiye.
46 Îtuma maará téna mi-káyúkámá timá yímikaiye: “Áánûqtuni watáama
agamatá-kánnáágómá maará-tiraiye. ‘ketí naakómá paá nunamummá tí-
námmá waíno.’ tiráine. mirá-tiraimanibo keráwáqá mamá moyá-káyúkátí-
aúpáq-nákáá kéumatuwaae.” téna tiráiye.
47 aati-aatimá Îtuma anó-monoq-naupaq kéyiraatena timá yímikaiye. ánibo
uyátárai-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq aarawaatí anó-
kayukagaraq Îtumma ikámma puínón-aqtaba abáá-uraae.

48 miráimanibo máqte-kayukama Îtun áama itáíyábá ôriq umá yíkáitataboata
anó-kayukama ikamínón-amma íma abáá-uraae.

20

yemá Îtuqtaba 'náawaq náápaamma ámikaiyo' téta ítama aónaraae.

1 móra-taoqa Îtuma anó-monoq-naupaq watáama aarawaamá kétima-yimena
átê-wataagaraq Áánûqtutabagaraq timá yímikaiye. ánibo uyátárai-monoq-
wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq anó-kayukagaraqa Îtunopaq
irááe.
2 yemá maará téta Îtumma timá ámikaae: "emá keqtáá timá-timiyo. emá
nói-naapaanaq matokéyaq maami-máyáímá kémayaano? náawaq maami-
náápáámmá ámikaiyo?" téta ítama aónaraae.
3 ánibo Îtuma maará téna yauwéqma timá yímikaiye: "kegáráqá keráwákáq
móra-aiqtaba ítama aónanaaq kéune. keráwáqá kemmá timá tíméro. minnâ
4 Yóáanema nommá péqyikai-qtataaqa minnâ Áánûqtunawabi
waayúkagonawabiyo?" téna tiráiye.
5 ánibo yeíyáá aamá kóté-yáté kéeta maará-tiraae: "ketáá maará téqtaa
minnáma 'Áánûqtunae.' tenanatáámá Îtuma maará-tiniye. keráwáqá nôraq
itaráq itáíq-itaiq umá tirummá íma kámeo tíniye.
6 ánibo ketáá téqtaa minnáma paá 'waayúkati minnáe.' tenatatáámá máqte-
kayukama keqtáá óqtatanapotaa tíkaminotaae. ánibo yemá Yóáaneqtaba Áánûqtuni
amuné-náré téta kéitaapoata óqtatanapo tíkaminotaae." téta tirááe.
7 miráitata yemá maará téta Îtun-aaraq yauwéqma tirááe: "Yóáanema nommá
pérái-qtataaqa náakakenaq iráiyô minnâ ketáá íaonaraunataae." téta tirááe.
8 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: "móraiq umá kegáráqá keráwáqá íma
timá-timenune kemá nói-naapaanaq matokérabi mi-máyáímá kémayaune." téna
Îtuma tiráiye.

táí-wayukama wáááéni ara-tókáq yabíye-waigoni waéqma itaí-áíné.

9 Îtuma mirá-timatuwena aarawaamá móra waéqma itaí-áímmá timá
yímikaimma maará-tiraiye: "móra-nakoma wáááéni ara-tómmá yoqmakáiye.
ánibo min-nákómá wáááéni-aramma uqmá yaímma-wayukati iyáápi mi-tómmá
maréna min-nákómá káqo-marabaq ko máqe-uraiye.
10 anaaékaqa wáááéni-aramma ábuma-kaitana arammá kutí-kánáárâqá móra-
naqa timákáitana wáááéni ara-tókáqô yabíkáa-kayukayopaq uráiye. anón-nakoma
téna min-nákómmá yaímma mi-tópíkén-ááwáqá amígáae téna timákáitana
uráiye. ánibo wáááéni ara-tókáq yabíkáa-kayukama mi timákáitana i-náqá
ikámma waqtúwáawana aáwaqa íma mayéna paá kóuraiye.
11 keqnáámmá anó-nakoma káqo-mayai-naqa timákáitana uráiye. miráitata
wekáráq ikámma waqtúwáawana aáwaqa íma mayéna paá yauwéqme kóuraiye.
12 ánibo keqnáámmá mikáq móra-mayai-naqa timákáitana uráiye. miráitata
keqnáámmá ikámma yaúma paábaq iyaabótukaae.
13 miráitana wáááéni ara-tókóní aboámá maará-tiraiye. 'kemá náaraq ónúnô?
ketáanikoqtaba ôriq umá tíkáin-iyapoma minnâ timákáanana wíniye. ánibo yemá
min-íyápógón áama itánóe.' tiráiye.
14 miráitata wáááéni ara-tókáqô mayaí máyaa-kayukama aónaamma anó-nakoni
áanikoma kéiqtaba yeíyáá maará-tiraae. 'maan-nákómá anaaékaqa aboání

máqte-qtataaqa mayániye. mayaíyataao. maamin-náqá ikámma puyónatae.
miráinataa maami-tómmá ketáá mayánúnatae.' tirááe.
15 ánibo mi-káyúkámá anó-nakoni áanikomma wáááéni ara-tókóní áwábaq
márúte yukéta ikámówana pukáiye. ítáaro.
wáááéni ara-tókóní aboámá mi-káyúkámá náaraq umáyikaniyo?
16 yókóní aboámá iréna wáááéni ara-tókáqô mayaí máyáa-kayukama yíkamma
puyéna wáááéni ara-tómmá mamá káqo-kayukama yimíniye." téna Îtuma tiráiye.
ánibo waayúkama min-áímmá itáá eta maará-tiraae: "wemá miráinabo áraimma
ímiraino." téta tirááe.
17 miráitana Îtuma mi-káyúkámá yimónawaaena maará-tiraiye: "Áánûqtuni
watáama agamatá-kánnáábímmá wáin-aikoma nóin-aainaq wáiyo?
'maamin-óqtámmá mayaí-wáyúkámá
paábaq matúwáan-oqtakoma íbêqa
naakóní akoqnáá-abokaa kéiye.'
18 maqte-kayukama maamin-óqtákóní ámûraaqo kuqtétama yemá ikámma
púbuyaginoe. ánibo maamin-óqtákómá móra-nakoni ámûraaqo kuqténama min-
nákómmá ikámma púbúyama obamá aúqtuwaniye." téna Îtuma tiráiye.
19 ánibo ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq anó-monoq-wayukagaraqa yemá
ítáamma Îtuma yeqtí yúbi maréna waéqma itaí-áímmá tiráiye. miráitata é mi
táoq Îtumma yáqtoraneta urááe. miráitata aarawatí yáaqa ikatéta Îtumma íma
yáqtokaae.

Îtuqtaba táákiti-moneqa Títaamma amíkáae téta ítama aónaraae.

20 ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq uyátárai-monoq-wayukagaraq Îtumma
aatómáq urááe. kuqtarurîq o-káyúkámá arupú-wayukaraa umá kaaqaari-
áímmá timátuweta Îtumma wenárake yáqtoqma anó-kamaani-wayukati iyáápi
maréta aamá ítama yainánéta urááe.
21 ánibo yemá maará téta ítama aónaraae. 'yirááti-nako, ketáá kéitaunataae.
enáagoma arupú kéitaaboaa aarawaamá arupú-aimma kétima-yimene. anó-
kayukati anón-iwiqtabama íma ikatîq kéemanibo aarawaamá Áánûqtuni áaimma
kéyiraate árain-aimma kétima-yimene.
22 emá nóine téq aúyánámmá kéitaano? Títaamma" Arómani anó-kawaa-naqa
táákiti-moneqa aménúnataabi íyabiyo?" téta Îtumma ítama aónaraae.
23 miráimanibo Îtuma mi-kaaqaari-áímmô temmá ítaraiye. miráitana maará-
tima-yimikaiye:
24 móra-moneqa tiráátero. maannáma amakaráq áwîkaraq waímma
náawabiyo?" téna tiráiye. ánibo yemá maará-tima-amikaae: "Títaani amané."
téta tirááe.
25 ánnibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: "móra-yataaqa Títaannamo wárainaqa
kanaaráq Títaamma áméro. ánibo Áánûqtuni móra-yataaqo wáinaqa kanaaráq
Áánûqtumma áméro." téna Îtuma tiráiye.
26 miráitata Îtun áarakemma aarawatí yúbáqá Îtumma íma yáqtóráawaniq
urááe. Îtuma min-áímmá yauwéqma timá yímiqtaba yemá taíbaq-yuyanamma
ítáá eta aamá íma téta paátí máqe-uraae.

waayúkama pukéna itóiyaba Îtumma ítama aónaraae.

27 yaímma Táátûti-annabike-kayukama Îtunopaq irááe. yemá Táátûti-wayukama
téta pukáa-kayukama íma itó-inoe. téwaone.

28 ánibo yemá maará téta Îtumma ítama aónaraae: “yiráati-nako, Mótetima
naayóbáqá maamin-ámáán-áímmá agatáine. ‘móra-nakoma aaramá makáinna-
naqa iyápóma íakena pukínanama kanaaráq ábâkoma min-ínímmá maténa
awaaóní anónnáma móra-iyapoma marakániye.’ tiráine.
29 itaao. mórama ye wátánónáámá miráuma abapaké kaayaqá máqe-uraae.
áqnáaekoma móra aaramá maténa iyápóma íma marakéna pukuráiye.
30 anaaékaq ábâkoma min-ínímmá matáiye.
31 anaaékaqa mamá mikáq-ábákómá keqnáán-ínímmá maténa móraiq umá
pukuráiye. ánibo keqnáámmá móraiq umá abapaké móra-watanonaama
mimórá-ínímmá matéta iyápóma íma marakéta máqtemma pukuráae.
32 miráitana min-íníkógáráq pukuráiye.
33 ánibo pukáa-kayukama itó-i-kanaaraqa min-íníkóma náawani ánáaraq
mániyo? abapaké kaayaq-wátánónáámá min-ínímmá matáane.” téta Îtumma
ítama aónaraae.
34 minnáyaba Îtuma maará-tima-yimikaiye: “aaragáráq waagaráq íbêqa maa-
kánááráqá mamá aaraukáqá káuraae.
35 anaaékaqa aarawaamá pukáiyapike Áánûqtuma itó-oro tínata itó étama
yemá ókaraq aaraukáqá íma auránoe.
36 ókaraq íma puínoe. yemá miráuma kaqtó-wáyúkáráá umá maéta íma
kanaaráq puínoe. Áánûqtuma pukáíyapike mamá itó-umayikanipoata yemá
Áánûqtuni áráabitie.
37 ánibo Mótetigaraqa keqtáá tirááténataa pukáa-kayukama pukáiyapike itó-
inoe téna tiráátiraitaae. pááqya-tabikemma iramô karái-waigoni watáagoma
maará-tiraiye. ‘uyátárai-naqa minnâ Áabaraani Áánûqtugaraq Ááítekini
Áánûqtugaraq Yáakoboni Áánûqtue.’
38 Mótetima wení anáábútááma pukowana maamin-áímmá ítaraine.
miráitana Áánûqtuma íma pukáa-kayukati Áánûqtuma máiye. ímiye. wemá
minnâ paá yú aréta máa-kayukati Áánûqtue. wení aúrakaqa máqte-kayukama
paá yú aréta máae.” téna Îtuma tiráiye.
39 Îtuma mirá-timatuwaitata yaímma ámáan-aimma yiráati-wayukama maará
téta yauwéqma tiráae: “yiráati-nako, emá íráqôn-aimma téne.” téta tiráae.
40 ánibo yemá ikatîq éta ókaraq Îtumma íma ítama aónaraae.

yauwéqma yiwiraí-náqá Metáiyama náawabiyo téna Îtuma Pérati-wayukaraq ítama káonaiye.

41 Îtuma Pérati-wayukama makáqma aónéna maará-tima-yimikaiye: “nôraq
itatawáq yemá Metáiyama Tébitimma áanikoe kéteo?
42 naayóbáqá agamatán-áúbábí Tébitima maará-tiraine.
‘uyátárai-nakoma ketí uyátárai-nakomma maará téna timá ámikaine.
emá ketiyáán-urapaq márenaraq
43 anaaékaqa kemá
ení namuro-wáyúkámá mamá
ení aítauq améná́ápáq yíkáanata wínoe.’
téna Tébitima agamatá-kánnáábí mirá-tiraine.
44 Tébitima wenamáárîq wemá ketí uyátárai-nare tiráimanibo náaraq umá
Metáiyama Tébitini áanikoma máiyo?” téna Îtuma tiráiye.

ámáan-aimma yiráati-wayukati yáaimma

45 máqtemma aarawaamá máeta Ît̂un áama ítaraae. ánibo Ît̂uma maará téna
wení iyápó-annama timá yímikaiye:
46 “keráwáqá ámáan-aimma yiráátí-wayukayabama atéráaro. yemá ayáqtáá-
unakaqtoma umáreta uréire íyábá ôriq umá kéyikaiye. yemá téta waayúka
áíkuiyakaqa uyátárai-nare téta aarawaamá miráó-maarao timá-tikaigaae téta
kéte. ánibo yemá monoq-náúpáqá aarawaatí yúbáq aokaq-ábíqtátámá yokaa
umáyikaiyata anón-aawaqo naí-kánááráqá kateko-ábíqtátáráq maétaa aáwaqa
nánátaae kéte.
47 ketoq-nóínímmá yetí naammá íma meyáníq ínôwataboata máqtepaq
kémayeta yemá kaaqaari téta ayáqtáá-nunamumma kéte. aamá ítama yainaí-
kánááráqá yemá anómma táí-meyamma mayánoe.” téna Ît̂uma tiráiye.

21

keqtoq-ínikómá Áánûqtukaq amuqá marakéna móneqa ámikaiye.

1 Ît̂uma aónama kéyautena aónaimma móneqa ôriq umá makáa-kayukama
Áánûqtukaq yimuqá marakéta móneqa maraí-yáwáápí móneqa má-makaae.
2 ánibo Ît̂uma aónaimma mórama keqtoq-ínímmá awaikómá pukuráin-inikoma
kaayaqá pááqya-monekarata móneq-yawaapi mó-makaiye.
3 Ît̂uma maará-tiraiye: “kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. maa-kéqtóq-
ínikómá awaikómá pukuráin-inipoana wemá anó-moneqa yuwéna yaímma-
wayukama uyátáiye.
4 máqtemma maa-káyúkámmá yemá taíbaq-moneqa makétaboata yaímma
Áánûqtukaq yimuqá marakéta káme. miráimanibo maan-ínikómá íma taíbaq-
moneqa makénaboana wemá máqtemma máyuwena aáwaqa meyánîq umá nání-
moneqa íma matokáiye.” téna Ît̂uma tiráiye.

“anó-monoq-namma táíq umáginiye.” téna Ît̂uma tiráiye.

5 yaímma-wayukama anó-monoq-naqtaba íráqôn-oqtakake min-námmá umáreta
máqte-qtataaqa Áánûqtukaq yimuqá marakéta ámêqtaba tewana Ît̂uma maará-
tiraiye:
6 “máqtemma maami-qtátááqá íbêqo aónaamma móra-kanaama pááq ínatama
keráwáqtí namuro-wáyúkámá íma móra-oqtamma yuwáiyana káqon-oqtakoni
ámûraaqa wániye. máqtepaq yawítítuwaiyana marabí kumíniye.” téna Ît̂uma
tiráiye.

“taíbaq ummaa-yátááqá pááq íniye.” téna Ît̂uma tiráiye.

7 yemá Ît̂umma maará téta ítama aónaraae: “yiráátí-nako, náa-kanaararaq
mi-qtátááqá pááq íníyô? áqnáabaqa nóin-awaameraq pááq ínataa aónétaa mi-
qtátááqá pááq íné iyé ténúnataabiyo?” téta tirááe.
8 ánibo Ît̂uma maará-tiraiye: “keráwáqá yabíqma arútáaro. yemá keráwáqá
kaaqaari téta makátébo. taíbaq-wayukama ketíwîkaq iréta maará-tinoe. ‘kemá
wemúne. maami-kánáámá íbêqa pááq kéiye.’ tínômanibo kerawáqá íma
yinaaémma ko wáráaro.
9 anaaékaqa webómá kéeta anón-aaiqa kéoe tíyan-aimma itánómanibo
kanaaráq íma ikatîqa oro. mirái-qtataaqa áqnáabaq pááq ínîmanibo aqtó-
kánáámá páátákáámmá íma pááq íniye.” téna Ît̂uma tiráiye.

10 móragaraq Îtuma maará-tima-yimikaiye: “móra-anna-wayukama káqon-anna-wayukama itó-uma ááiqa umáyikanoe. ánibo móra-kinini waayúkama itó-uma káqo-kinini wayúkate ááiqa ínoe.
11 ánibo maa-márábímmá anómma márûma kéyinana yaímma-aukapaq-marabaqa aáwaqa ánataginata yáayaba kéeta anó-karima mayánoe. ánibo taíbaq anómma táí-yataaqa aabayákáqá anón-awaameq-yataaqa pááq kéinana kéqokeq-yataaqa pááq ínna-waigoma keráwáqá mamá táaqa kamátikaniye.
12 miraímanibo mirái-qtataaqa íma pááq uráinayaba yemá keráwáqá yáqtoketa mamá táíq umátiketa monoq-náúpáq mamá tíkareta aamá ítama yainéta mamá ánná-naupaq tikánoe. yemá téta ketíwîqtaba mamá kíni-kayukararabi kámááni-wayukaraq tiwíqmeta wínoe.
13 ánibo mirá íya-waigoma keráwáqá mamá keqtábá kámááni-wayukama timá-yiminoe.
14 miráinaq keráwáqá mi-kánááráqá átê-wataama Áánûqtutaba kanaaráq timá-yiminoe.
15 kemá kenamáárîq arupú-aimma túyánákáq mamáráanana itaí-yátááqá timíniye. ánibo minnámo timá tíménna-aimma keráwáqtí namuro-wáyúkámá kanaaráq íaratinoe.
16 keqtibomá keqtinóma keráwáqtí móra-naaegoma keráwáqtí tibâqawaayuma keráwáqtí aanábómá mamá keráwáqtí namuro-wáyúkátí iyáápi mamá tikáiyata keráwáqá tíkamma keráwápikémá yaímma puínoe.
17 kekákéné téta máqte-kayukama keráwáqá tiwáágínomanibo
18 keráwáqtí tiqnótáugoma mórama íma múkiniye. íma tíkamma puínoe.
19 keráwáqá akoqnáá umá kéyaqtoraapoata keráwáqtí túwaraimma paá mánoe.

“Yérútááre-maruqa táíq íniye.” téna Îtuma tiráiye.

20 miráimanibo anaaékaqa keráwáqá aónáíyata ááiq-i-wayukama Yérútááre-maruqa yaikutíyaqa keráwáqá kanaaráq mikáq aónéq márûqa mamá táíq í-kánáámá pááq iyé tínoe.
21 mi-kánáárâqá Yúría-marupaqo máraiya-kayukama péqmareta anubaq kóoro. ánibo yaímma-wayukama Yérútááre-marupaqo máiya-kayukama mi-márúqá yuwéraq ôpaq kóoro. ánibo márûkoni aaumépaqo máiya-kayukama ókaraq yauwéqma mi-márúpáqá íma úyoro.
22 maami-kánáámá anónnáma táí-meyamma mayaí-kánáábóana máqten-aimma Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábímá wáin-aikoma abarokáq pááq éna arammá iyániye.
23 mi-kánáárâqá aaramá yímûkaraq máa-noinikaraq iyápóma náámma kéyime-noinikaraqa tirunô. anómma ummaa-yátááqá maa-márábímmá pááq ínatama mi-kánáárâq Ítíráaeo-wayukama Áánûqtuma áyámma umáyikaniye.
24 yaímma-wayukama tokóru-yakaa-punapo yemá yíkamma képuyeta yaímma-wayukama namuro-wáyúkámá yemmá ánnáma yímituweta Yéqtaaeo-wayukati aúkáapi mó-yikanoe. ánibo káqo-kayukati yítaukoma Yérútááre-maruqa yamá igárîq kéiyana mi-káyúkátí kanaamá ánataniye.

anaaékaqa Waayúkagoni Ráaaqa Îtuma kumíniye.

25 ókon-okomma awaaméq-yátááqá aabaúrárábi wíyokakaraq wiyókákáráqá pááq íniye. ánibo maa-márábímmá únókómá anó-iyama kémetainata máqten-anna-wayukati íyákoma táíq kéinata ikatîq ínoe.

26 maa-márábí máqte-qtataaqa pááq inéna ínayaba taíbaq-yuyanamma kéiteta
ikatîq kéiyana yúgabaaq ínata kekaaq ínoe. aabayákákémmá wiyókómá kan-
ageq ínípoata yeqtí aakakémá yaráqme wéyáwé ínoe.
27 mi-qtátááqá pááq ínata káonaiyana Waayúkagoni Áráaqa móra-konnakaq
kumínímma anómma akoqnáágaraq tágama-yataakaraq kumíniye.
28 anaaékaqa mi-qtátááqá áaimma átáma pááq ínaqa mi-kánáárâqá keráwáqá
itó-ureq múte aónaaro. Áánûqtuma yauwéqma tiwirání-kanaama íbêqa
waaqókáq wáiye." téna Îtuma tiráiye.

píki-yagoma-kanaama pááq íni-waigoni awaaméq yámiye.

29 móra waéqma itaí-áímmá Îtuma maará téna timá yímikaiye: "keráwáqá
warímukaraq káqo-tagaraq aónaaro.
30 aónáawana aúgen-anama amúmma máráitaqa 'íbêqa yó-kánáámá iyé' téq
káonaae.
31 móraiq umá keráwáqá aónáiyana mi-qtátááqá pááq ínaqa kanaaráq
keráwáqá aónanoe. Áánûqtuma yabíkái-maruqa waaqókáq áaimma átáma yínéna
kéiye.
32 kemá keráwáqá áraimma kétima-timune. aarawaamá maa-kánáárâqá íma
pukáiyata máqtemma mi-qtátááqá Yérútáárebaq pááq ínoe.
33 aabayákáráq maa-márágáráq ánatanimanibo ketáagoma íma ánataniye.

yemá iyápó-annama atéráaro.

34 miráimanibo keráwáqá atéráaro. keráwáqá paá túraq wáni-qtataaqtaba
taíbaq-tuyanamma ítáabo. íma netuqá omáq-ááwákáqá wáááni-nokaraq íma
nánómanibo mirá-qtátáákómá mamá yawááq-umatikainanama kanaaráq
uyátárai-nakoni kumíní-kanaagoma páátákáá keráwáqá yáqtoraniye.
35 mirá-kánáámá maa-márábí máiya-kayukaraq waakákoraa umá pááq íniye.
36 aati-aatimá keráwáqá kawáá umátuwe máero. miráinaq keráwáqá mirái-
qtataaqa pááq ínna-waigomma kótanoqtabama Áánûqtukaq nunamummá tíq-tiq
kéiyana akoqnááma timíno. Waayúkagoni Ráákoni aúbáq kanaaráq itó-inoe."
téna Îtuma tiráiye.
37 máqte-kanaaraqa Îtuma anó-monoq-naupaq aarawaamá kéyiraatena
nokáámma Óríbêti-anuraq aúmá ko kéwaine.
38 ánibo aarawaamá nokáapaq itó-uma Îtunopaq iréta wení watáama anó-
monoq-naupaq yama itéwaone.

22

Yúqtaatima timá akoqnáá éna anó-kayukaraq 'Îtumma awíqma yiménúne' tiráiye.

1 aokaq-kánáámá yammá paá irabí agamá naí-kánáámá áwîqa kótámaki-
kanaama pááq inéna uráiye.
2 uyátárai-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma yirááti-wayukagaraq Îtumma
ikamínónaqtaba abáá-uraamanibo aarawaatí yáaqa ikátaae.
3 ánibo Tááqtaama Yúqtaatini áyáqnobaq pékaima óq-awiqa Itikááriotie. wemá
tiyááka umá abapaké kaayaq-íyápó-ánnábíkéné.
4 ánibo wemá Yúqtaatima uréna uyátárai-monoq-wayukagaraq anó-monoq-
naupake kawáá-wáyúkágáráq watáama téna Îtumma mamá yeqtí iyáápi
maránín-aimma mó-tiraiye.

5 miráitata yemá yimuqá kémareta yaímma-moneqa Yúqtaatimma amínón-
aimma téite urááe.
6 ánibo yeqtí yáaraq Yúqtaatima kanaaráré timátuwena Îtumma awíqma
iyáápi maránín-aqtaba abáá-uraiye. taíbaq aarawaamá Îtute íma yagaroqtamá
máiyana-awaatare téna awé uráiye.

iyápó-annabike kaayaq-nákórátá kótámaki-aawaqa yokaa urááye

7 aokaq-kánáámá yammá paá irabí agamá naí-kánáámá pááq uráiye. mi-
kánáárâqá mórama tipi-típi-naateqa ikaméwaone.
8 miráitana Îtuma Pítaayaa Yóáanemma timáyíkáitata óyana maará-tima-
yimikaiye: "kenákámá uréka kótámaki-kanaaraq-aawaqa móma yokaa íyataa
naano." téna tiráiye.
9 ánibo yenákámá maará-tiraaye: "kerátámá náakaraq aáwaq mó-yokaa
óyúyô?" téta tirááye.
10 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: "ítáakao. kenákámá anó-marupaqa
Yérútáárebaq uyáberaiyana móra-nakoma anó-tawebi nommá yaqména
kéinarake aapaqá kenákámá timónáí-nakama kenákámá min-nákóní anaaé
waqmé wíyana wemá ko peraínna-naupaq ko péráákao.
11 min naakóní aboámmá maará téka timá ámekao: "yirááti-nakoma eqtábá
maará-tiye. 'ketí iyápó-annate kótámaki-aawaqa nánúnnama umá aráqmata-
namma náanaq wáiyo? tiyé téka timá ámekao.'
12 mirá tíyana yanaa móra amá aráqmatama anón-namma aáwaqa naí-
yáárégáráq abíqtátágáráq wái-namma tiráátíno. miráinaka kenákámá min-
náúpáq kótámaki-aawaqa mamá yokaa okao." téna Îtuma tiráiye.
13 ánibo min-nákámá uréta Îtuma tiníq umá aónatuweta yenákámá kótámaki-
aawaqa yokaa urááye.

Îtuma wení iyápó-annama írêq-kanaaraqa aáwaqa yímikaiye.

14 kanaamá pááq umágitata Îtuma wení iyápó-annagaraq yaareráq máqe-
uraae.
15 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: "kemmá keráwáqtábá ôriq umá
tíkáipoaq kótámaki-aawaqa áqnáabaq keráwátê nátuweq anaaékaqa tíqa í-yátááqá
mayánúne.
16 kemá keráwáqá kétima-timune. kemá kótámaki-aawaqa ókaraq íma
nanúnamanibo kótámaki-kanaagoni awaaméqá pááq ínna-yupaama Áánûqtuma
yabíkái-marupaqa ókaraq nánúne." téna Îtuma tiráiye.
17 ánibo Îtuma móra-kaapuma maténa Áánûqtukaq 'tíkáiye' timátuwena maará-
tiraiye: "keráwáqá maaminnáma matéraq yaímma timakaq oro.
18 kemá keráwáqá kétima-timune. wááéni-nomma ókaraq íma nánúnamanibo
Áánûqtuma yabíkái-qtataakoma pááq íni-kanaaraqa wááéni-nomma ókaraq
nánúne." téna Îtuma tiráiye.
19 ánibo keqnáámmá Îtuma yammá maténa Áánûqtukaq 'tíkáiye'
timátuwena mapámma yímítuwena Îtuma maará-tiraiye: "maannáma ketúmiye.
keráwáqtábáé téq kétimune. keráwáqá mirá kéeraq keqtábá túyánámmá ítáaro."
téna Îtuma tiráiye.
20 anaaékaqa yemá nátuweta keqnáámmá wááéni-nokaraq káápuma maténa
maará-tiraiye: "maa-káápúmá Áánûqtuni aúgemma anón-anon-aimma timá

kéyarutikaitana ketí naaenápó mamá káraapaiye. miráitana ketí naaegómá
keráwáqtábá kátigiye.
21 miráimanibo aónaaro. paá-tubi maránî-nakoma ketê aáwaqa naí-yáárérâq
máiye.
22 owé. Waayúkagoni Áráaqa naayóbáqá Áánûqtuma timákárain-amma
waránéna kéiye. miráimanibo min-nákóma kemmá mamá namuro-wáyúkátí
iyáápimmo maránî-nakoma anómma tái-meyamma wemá mayániye." téna Îtuma
tiráiye.
23 Îtuma mirá-timatuwaitata iyápó-annama yeíyáá wenita-wenita kéeta
"náawaq mirán-ááímmá tarôq íníyô?" tirááe.

iyápó-annama aamá téite kéeta 'náawaq áqnáabaq-naqa máiyo?' tirááe.

24 ánibo iyápó-annama móra aamá téite kéeta náawabi yeqtí aúkáapimma
uyátá-maqma anómma máiye téta téite kéowana
25 Îtuma maará-tima-yimikaiye: "káqon-anna-wayukati anó-kinimma wení ako-
qnáárake waayúkama yabíqyíkarena maami uyátáraa-kayukama 'waayúkati
aanábóé' téta yenamáárîq yetábá kéte.
26 miráinaq keráwátê móraiq íuraiye. ímiye. keráwáqtí aúkáapimma uyátá-
maqma anó-nakoma paá-nakoraa umá maíno. áqnáabariq umá maínna-nakoma
wemá paá kaayóq-nákáá umá maíno.
27 náawaq uyátá-maqma anómma máiyo? aáwaqa naíráqô mái-narabi mayaí-
nákómá aáwaqa ikámmena máma ámínarabiyo? min-náqá aáwaqa naíráqô
maraq mái-nakoma wemíye. miráimanibo kemá keráwáqtí aúkáapi kaayóq-
nákóráá umá máune.
28 taíbaq-kanaama kekáq tái-yataakoma pááq kéitaq keráwáqá ketê máqe uréq
kemmá íma tiyúkaane.
29 ketibomá Áánûqtuma wé yabíkái-maruqtaba náápaamma kemmá tímikainiq
umá keráwáqá móraiq umá kétimune.
30 annaékaqa kemá yabíkáuna-marupaqa aáwaqa naí-yáárérâq máeq aáwaqa
néq nommá néq ínoe. ánibo keráwáqá náápaakaraq-abitataraq maéq Ítíráaeobake
tiyááka umá kaayaq-ánná-wáyúkátí aamá ítama yainaí-wáyúkámá mánoe."
téna Îtuma tiráiye.

Îtuma téna Pítaaqtaba 'anaaémma umátikaniye' tiráiye.

31 Pítaamma Îtuma timá ámikaiye: "Tááímonio, Tááímonio, emá itaao.
Tááqtaama keráwáqá makaténa ítama aónéna itana Áánûqtuma 'mirá-uwo' timá
ámikaiye.
32 kemá Áánûqtukaq nunamummá tiráunaboana áwáqnaa ínana ení itáíq-
itaiq-yataakoma íma puíniye. anaaékaqa emá yauwéqma kekáq yéma kanaaráq
enabáqâwaayuma mamá akoqnáá umáyikaao." téna Îtuma tiráiye.
33 ánibo Pítaama maará-tima-amikaiye: "uyátáraana-nako, kemá etê ánná-
naupaq ónáae téq yokaa kéune. kemá etê puyónáae téq yokaa kéune." téna
Pítaama Îtumma timá ámikaiye.
34 ánibo Îtuma maará-tiraiye: "Pítaao, kemá emmá kétimamune. íbêq-
nokaamma kokórigoma áama ítirainaa emá té 'kemá Îtumma íaonaraune' té kau-
mobáq tinóne." téna Îtuma tiráiye.

kápi-unakaraq anón-unakaraq tokóru-yakaa-pugaraq yeqtí watáama

35 maa-márábíké ummaa-yátááqá yeráwákáq pááq ínitanapoana Îtuma
maará-tima-yimikaiye: “naayóbáqá kemá móra-aukapaq keráwáqá timátikaunaq
uráamma keráwáqá kápi-unamma anó-unamma títauq-anaakaraqa íma mamé
uráamma mi-kánááráqá móra-yataaqtabama uráanabi íyabiyo?” téna ítama
aónaraiye. ánibo yemá yauwéqma maará-tiraae: “ímiye.” téta tirááe.
36 miráitana Îtuma maará téna timá yímikaiye: “íbêqa móra-nakoma kápi-
unamma makénama paá mayaíno. anón-unamma makénama paá mayaíno. ánibo
móra-nakoma tokóru-yakaa-puma ímo makénama wení kúberai-unamma mamá
waayúkama kéyimena minnárake móneqa maténa mórama tokóru-yakaa-puma
mayaíno.
37 Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá keqtábá maará kétiye. ‘otaa-káyúkábí
ákaraae.’ tiráiniq umá maamin-áíkómá kekáqô pááq ína-yaqtaaqtabama áraimma
pááq éna arammá iyaíno. owé. máqten-aimma keqtábá timá agatáan-aikoma
íbêqa arammá iyáné iyé.” téna Îtuma tiráiye.
38 ánibo yemá maará-tiraae: “uyátáraana-nako, emá aónaao. ketáámá tokóru-
yakaa-puma kaayaqá matokáunatae.” téta tirááe. ánibo Îtuma yauwéqma maará-
tima-yimikaiye: “kínna kanaaráqíye.” téna tiráiye.

Îtuma Keqtêmani-yopaqa nunamummá kétiye.

39 Îtuma máápaq kumá yaúbarena aati-aatimá mirá éwainiq umá Óríbêti-
anuraq uráiye. ánibo wení iyápó-annama anaaé waqmé urááe.
40 min-áúkápáq iréna Îtuma wení iyápó-annama maará-tima-yimikaiye:
“keráwáqá Áánûqtukaq nunamummá kétiyana keráwáqá makáqma aónai-
yataakoma keráwáqá íma makáqma aónáíno.” téna tiráiye.
41 mikáké Îtuma mirá-timatuwena wení iyápó-annama iyuwéna pááqyamma
abákákáá uráiye. mibáq araayutaúmmá aténa nunamummá téna maará-
tiraiye.
42 “ketiboó, emmá akáinaama kemmá tíqa í-yátááqá káápubikema ketôpake
paábaq matuwaao. ááqibo ketí túyánámmá íma waréaq enaúyánámmá
waraao.” téna Îtuma nunamupí tiráiye.
43 ánibo mórama Áánûqtunopake kaqtó-naqa kukéna Îtumma mamá akoqnáá
umákaraiye.
44 Îtuma áúnobaq maqmá aónaimma ôriq umá ummaa yamágitana nuna-
mummá akoqnáá umá kétitana áúnobakemma imutigómá naaegóráá nommá
auména marabí kuqturáiye.
45 nunamummá timátuwena itó-uma wení iyápó-annama máápaq uráiye.
ánibo uréna aónaimma yemá yú waguráawana yimónaraiye. yeráwáqtí íyákoma
ummaa yamágitataboata yúmá wagurááe.
46 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: “nôraq itaráq keráwáqá túmá
wagurááô? keráwáqá itó-urera keráwáqá makáqma aónai-yataakoma makáqma
aónaiyaba Áánûqtukaq nunamummá tero.” téna Îtuma tiráiye.

Yúqtaatima Îtumma mamá namuro-wáyúkátí iyáápi makáiye.

47 Îtuma aamá kétena máitata taíbaq-wayukama Yúqtaatini anaaé irááe. min-
náqá Yúqtaati wemá minnâ tiyááka umá kaayaq-íyápó-ánnábíkénápóana
wemá Îtuni-amakaq iréna ámôqnanena uráiye.

48 miráimanibo Îtuma maará-tima-amikaiye: “Yúqtaatio, Waayúkagoni Áráaqa
paá-aubi maré á/môqnane kéono?” téna Îtuma tiráiye.
49 iyápó-annama Îtute máqeo-kayukama mi-qtátááqá áaimma átáma pááq íné
immá aónatuweta maará-tiraae: “uyátáraana-nako, tokóru-yakaa-purake maami-
káyúkámá yíkamonunataabiyo?” téta tirááe.
50 ánibo iyápó-annati aúkáapike móra-nakoma uyátárai-monoq-nakoni mayaí-
náqá ikákena ayáánurapake aáqa áaipike agáutukaimanibo
51 Îtuma minnâ aónatuwena maará-tiraiye: “ímira uwo.” téna tiráiye. ánibo
Îtuma min-nákóní aákaq ayáámma ánékuitana min-áárárákómá keqnáámmá
íráqôniq uráiye.
52 uyátárai-monoq-wayukayabagaraq anó-monoq-naupaq-kawaa-
wayukayabagaraq anó-kayukayabagaraq iréta Îtumma yáqtorane o-káyúkáyábá
Îtuma maará-tiraiye: “keráwáqá tokóru-yakaa-pugaraq yaákáráq umá mamé
iréq kemmá otaan-áráq yákéikuto?” téna Îtuma tiráiye.
53 máqte-kanaama kemá keráwáqtê anó-monoq-naupaq máqe uráunamanibo
kemmá íma tínêkukaane. miráimanibo maamin-áwáátáqá minnâ keráwákaráq
kumayuq-yátáákóní akoqnáágaraq pááq iyé.” téna Îtuma tiráiye.

Pítaama téna ‘kemá Îtumma íaonaraune’ tiráiye.

54 Îtuma mirá-timatuwaitata yáqtoqma awíqmeta kóuraae. yemá Îtumma
awíqmeta mú mikákáá anó-monoq-nakoni naaúpaq urááe. ánibo Pítaama anaaé
waqména uréna nékaq ko máqe-uraiye.
55 kurumá umá yáútúmakaapapoana naamátûpaq iramá agamaréta yaímma-
wayukama máawana Pítaama mibáq ya máqe-uraiye.
56 móra-inikoma aónaimma Pítaama iraráq máitana min-ínímmá mayaí
ínípóana Pítaamma káonena maará-tiraiye: “maa-nákógáráq Îtute máqe-uraiye.”
téna tiráiye.
57 miráitana Pítaama ‘ímiye’ tiráiye: “maan-íníkô, kemá Îtumma íaonaraune.”
téna tiráiye.
58 anaaékaqa pááqya-kanaama matáaena káqo-nakoma Pítaamma káonena
maará-tiraiye: “egáráqá emá Îtun-annabikemone.” téna tiráiye. miráitana
Pítaama maará-tiraiye: “maan-nákô, kemá ímiye.” téna tiráiye.
59 anaaékaqa pááqyamma aayáqtáá-kanaama yáwitana móra-nakoma akoqnáá-
aimma téna maará-tiraiye: “áraine. maan-nákómá Îtute máqe-uraine. wemá
Kááriribake-naqiye.” téna tiraíye.
60 ánibo Pítaama maará-tiraiye: “maan-nákô, minnámô ténnama kemá íma
káonaune.” téna Pítaama kétitana páátákáá kokórigoma áama tiráiye.
61 ánibo uyátárai-naqa Îtuma waéqma Pítaamma aónaraiye. naayóbáqá wemá
maará téna Pítaaqtaba tiráine. ‘mi-nókáámmá kokórigoma áama íma tiráinaa
kaumobáq té keqtábá íaonaraune tinóne.’ tiráin-aimma Pítaama yauwéqma
aúyánámmá ítaraiye.
62 ánibo Pítaama máápaq kumá yaúborena ibiqá ôriq umá yakáiye.

yemá Îtumma wíráa kéumaketa ikákaae.

63 Îtumma yáqtóráa-kayukama aábê-aimma kétimaketa ikákaae.
64 yemá tabaráábenapo Îtuni aúrapi yawááq-umakareta maará téta ítama
aónaraae: “emá amuné kutuwo. emmá náawa kéikamiyo?” téta tirááe.

65 ókaraq-okaraq umá tái-aimma timá awááguraae.

káánítôre-wayukati yúrakaq Îtuni aamá ítama yaíkaae.

66 aaqá utamákaitata Ítíráaeobake anó-kayukagaraq ámáan-aimma yiráátí-wayukagaraq uyátárai-monoq-wayukagaraq mórabi áíkuteta yemá Îtumma awíqmeta yeqtí káánítóre-wayukaraq uréta maará-tiraae:

67 "emá keqtáá timá-timiyo. emá Metáiyabono?" téta Îtumma ítama aónaraae. ánibo Îtuma maará-tiraiye: "kemá keráwáqá timá tíménaqa íma ítama arutéq tirummá timínoe.

68 ánibo kemá keráwákáq yaímma-aimma ítama aónaanaqa keráwáqá ketáaraqa íma yauwéqma tínoe.

69 miráimanibo íbêkaraq anaaékakaraqa aati-aatimá Waayúkagoni Áráaqa máqten-akoqnaagaraqa Áánûqtuni ayáánurapaq maraq mániye." téna Îtuma tiráiye.

70 máqtemma maará-tiraae: "miráitaa emá enamáárîq Áánûqtumma áanikowabono?" téta Îtumma ítama aónaraae. ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: "keráwáqá mi kête. minnâ kemúne." téna Îtuma tiráiye.

71 ánibo yemá maará-tiraae: "ketáámá ókaraqa nóin-ainaq itánátaawaq kéuno? wenóyaupike min-áímmá titaqtaa áqa ítátuwaunataae." téta tirááe.

23

Pááíratini aúrakaq Îtumma aamá ítama yaíkaae.

1 miráitata máqtemma itó-uma ánateta Îtumma awíqmeta Pááíratikaq urááe.

2 yemá áaimma átáma aamá ítama yainéta maará-tiraae: "ketáá maan-náqá aónáunataama ke-ánná-wáyúkábímmá túyánátáá mamá táítawaa kéiye. táákiti-moneqa Títaamma amíyábá aammá káutikaitaae. ánibo wenamáárîq wetábá téna 'kemá Metáiyama kínimune kétiye.' téta tirááe.

3 ánibo Pááíratima Îtumma maará téna ítama aónaraiye: "emá Ítíráaeo-wayukati kíninabono?" téna tiráiye. ánibo Îtuma maará téna yauwéqma timá ámikaiye: "emá enamáárîq mi kétene." téna tiráiye.

4 miráitana Pááíratima uyátárai-monoq-wayukagaraq aarawaamá maará-tima-yimikaiye: "maan-nákóní otaa-qtátááqá íma káonaune." téna tiráiye.

5 ááqibo yemá akoqnáá umá maará-tiraae: "wemá aarawaamá watáama kétima-yimitata Yúría-aukapaq-wayukama yaíkaaq uréta ááiqa urááe. Kááriri-aukapake áaimma átárena mirán-ááímmá tarôq umáena maa iráiye." téta tirááe.

yemá Érôtini aúrakaq Îtumma aamá ítama yaíkaae.

6 Pááíratima min-áímmá itáá ena maará téna yemmá ítama aónaraiye: "maan-náqá Kááriribake-narabiyo?" téna Pááíratima tiráiye.

7 ánibo Pááíratima ítaraimma Îtuma min-áúkápáqá Érôtima yabíkáin-aukapakenapoana Îtumma timákáitana Érôtinopaq uráiye. mi-kánáárâqá Érôtima Yérútáárebaq máqe-uraine.

8 Érôtima Îtumma aónatuwena amuqá ôriq umá kémarena naayóbáqá wemá Îtun áama ítátuwena 'wemmá aónanaae' tiráine. Érôtima téna Îtuqtaba móra awaaméq-yátáárîq ínaq aónanaae tiráiye.

9 miráitana Érôtima máqte-qtataaqtaba Îtukaq ítama aónaraiye. miráimanibo Îtuma íma móra-aimma yauwéqma Érôtimma timá ámikaiye.

10 uyátárai-monoq-wayukagaraq ámáan-aimma yiráati-wayukagaraq Îtuni
amakaq ya itó-ureta akoqnáá umá Îtumma aamá timákaraae.
11 ánibo Érôtigaraq wení ááiq-i-wayukagaraq Îtumma mamá aábê-aimma
timáketa ánnánaiq kéumaketa yemá mórama íráqô-kaqtoma matéta Îtumma
iyákátuweta Pááíratinopaq timákáawana yauwéqma uráiye.
12 naayóbáqá Érôtima Pááíratite namuroíq urááyane. ánibo íbêqa maan-
áwáátáqá min-nákámá aanábómá aúkááye.

Îtuma Pááíratini aúbáq itó-uraiye.

13 Pááíratima uyátárai-monoq-wayukama kawáá-wáyúkámá aarawaamá
yááyaitata ya áíkutaae.
14 ánibo Pááíratima maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá maan-náqá ketôpaq
awíqme iréq maará kéte ‘aarawaatí yúyánámmá mamá táíq kéiye.’ kéte
ánibo min-áíqtábá keráwáqtí túrakaq wemmá ítama aónaraune. ánibo ítáaro.
keráwáqá aamá ítama yaínáa-waigoni áaimma maami-nákópíkémmá otaa-
qtátááqá íma káonaune.
15 Érôtigaraqa miráuma otaa-qtátááqá íma aónaraiye. miráitana wemá ketôpaq
timákáitana yauwéqma iráiye. ítáaro. maan-nákómá móra-yataariq íuraipoataa
íma ikámma puyónúnataae.
16 miráinaq kemá tebûqa ámîtuweq timákáanana wíniye.
17 miráimanibo mórama maarán-ááímmá wáiye. máqtemma kótámaki-aawaqa
naí-kánááráqá Pááíratima móra ánnábike-naqa ayúbákainana kóiniye.
18 ánibo máqtemma aarawaagáráq yemá maará téta anókaq ááyama tirááe:
“min-náqá ikámínana képuinaa Baráábatima ayúbákénana ketôpaqtaa yíno.” téta
ááyama tirááe.
19 Baráábatima móra-marukaq kámááni-wayukate ááiqa umátuwena móra-naqa
ikámítana púitata ánná-naupaq ákáraane.
20 ánibo Pááíratima ókaraq mi-káyúkámá aamá timá yímikaiye. wemá Îtumma
ayúwáanana kóikaae tiráimanibo
21 yemá maará téta ááyama tirááe: “kaapaq-yátáq ikámma aráápaao.
kaapaq-yátáq ikámma aráápaao.” téta ókaraq-okaraq umá tirááe.
22 ánibo kaumobáq Pááíratima timá yímikaiye: “nôraq inábiyo? maamin-
nákómá nóin-otaanaq kutáíyô? mórama otaa-qtátááqá wepímmá íma
káonaunaboataa íma ikámma puyónúnatae. miráinaq kemá tebûqa ámítuweq
ayúwáanana kóiniye.” téna Pááíratima tiráiye.
23 miráimanibo yemá uyátá-maqma akoqnáá anókaq ááyama téta ‘kaapaq-
yátáq ikámma íyakaao.’ tirááe. ánibo yeqtí yáagoma Pááíratin áama uyátáraiye.
24 miráitana Pááíratima aamá ókaraq íma téna yeráwáqá teníq uráiye.
25 min-nákómá kámááni-wayukate ááiqa umátuwena móra-naqa ikámítana
púitata ánnáma ámíkaa-naqa yauwéqma awiránáae téta aarawaamá tewana
Pááíratima ayúwáitana yetôpaq uráiye. ánibo aarawaatí yúyánámmá waréna
Pááíratima Îtumma yeqtí iyáápi makáiye.

kaapaq-yátáq Îtumma ikámma ítaae.

26 yemá Îtumma awíqmeta kówana móra-naqa Tááímonimma Tairínibake-naqa
yáqtokaamma min-nákómá íbêq wení naaópake iréna anó-marupaq wínéna
kéitata yemá min-nákóní ábûkaq kaapaq-yámá abákáawana aqména Îtuni
anaaé waqmé uráiye.

27 taíbaq-wayukama Îtuni anaaé waqmé kéowata taíbaq-noinimma ibiqá
kéyareta yiruqtabá umákaraae.
28 miráitana Îtuma waeréna maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá Yérútáárebake-
noinine. keráwáqá keqtábámá ibiqá íma yáráaro. paá keráwáqtábábi keráwáqtí
iyápóyaba ibiqá yáráaro.
29 ítáaro. anaaékaqa mi-kánáámá pááq ínatama keráwáqtí iyápóyaba ibiqá
yaráiya-kanaaraqa maará tínoe.
‘aaramá íma kanaaráq iyápóma
ákáraiyamma anaamoq-nóínímmá
iyápóma náámma ímo kámiya-noinimma
yemá yimuqá maránóe tiráine.’
30 mi-kánááráqá anugóqtábá maará tínoe. ‘keráwáqá kítímera tímûraataa yama
yawááq oro’ tínoe. ánibo pááqyan-anugoqtaba maará-tinoe. ‘keráwáqá keqtáá
yawááq oro.’ tínoe.
31 íbêqa kemá íráqô-tagoma anommá wáinna-yagoqtabama mirá éqa keráwáqá
aayámmá kamáguraina-yagoqtabama anaaékaqa náaraq ínô?” téna Îtuma mirá-
tiraiye.
32 yemá káqo-nakaratagaraq otaamá kuyóyanakaboata yiwíqmeta urááe. mi-
kááyáq-nákárátágáráq Îtukaraq mórabi yíkamineta urááe.
33 yemá móra-marukaq uráámanibo mi-márúkóní áwîqa aqnón-ayaaqtapare.
mi-márúkáq Îtumma ikámma kaapaq-yátáq íyakaraae. ánibo yemá otaa-
nákárátágáráq yíkamma kaapaq-yátáq ítaae. móra-waigomma Îtuni ayáánurapaq
ikámma iyéta káqomma ayáánepaq ikámma íyaketa urááe.
34 ánibo Îtuma maará-tiraiye: “ketiboó, emá yeqtí kúmiq-yataaqa mamá
paábaq yuwé awikátuwaao. maami-qtátáárîq o-wáígóní áaimma yemá
íaonaraae.” téna Îtuma tiráiye. ánibo yemá aábêma yaréta Îtuni unáákáqtôma
yáátáá urááe.
35 aarawaamá itó-uma máeta karáqtuwe máqe-uraae. ánibo kawáá-
wáyúkámá Îtumma akáyáámmá timáketa maará-tiraae: “wemá káqo-
kayukama yíwáqnaa éwaimanibo wemá Metáiyamo máenama kanaaráq wemá
wenamáárîq áwáqnaa íno.” téta tiraae.
36 ááiq-i-wayukagaraq Îtumma aábê-aimma timákaraae. yemá waaqókáq iréta
ikaaq-wáááení-nómmá amínéta
37 maará-tiraae: “áraimma emá Ítíráaeo-wayukati anó-kinimma máema
kanaaráq enamáárîq áwáqnaa uwo.” téta tirááe.
38 aqnókáq agamáráa-waigoma maará-tiraiye: “maan-náqá Ítíráaeo-wayukati
anómma yabíkái-nare.”
39 mi-kááyáq-nákámô yíkamma ímaraa-nakaratabike móra-nakoma maará téna
Îtumma áyoqa atáiye: “Metáiyawabono? kanaaráq emá enamáárîq áwáqnaa kée
kekárátágáráqá tíwáqnaa uwo.” téna tiráiye.
40 miráitana káqomma móra-nakoma min-áímmá ítátuwena maará téna
awááguraiye: “emá wetê móraiq umá ummaa-yátááqá kémayaane. emá
Áánûqtuní áaqa íya kéikateno?
41 kerátátí anónnáma ummaatamá mayaúye. miráimanibo maan-nákómá
Îtuma otaa-qtátáárîq íuraiye.” téna tiráiye.

42 min-nákómá keqnáámmá Îtumma timá ámikaiye: “Îtuo, anaaékaqa emá
anó-kinimmo auréma mi-kánááráqá emá keqtábá aúyánámmá itaao.” téna
tiráiye.
43 ánibo Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “kemá áraimma kétimamune. íbêqa
emá Áánûqtuma yabíbái-marupaqa ketimakaq mánone.” téna Îtuma tiráiye.

Îtuma pukuráiye.

44 íbêqa aabaúgómá aúkáamakaa kéitana aabaúmá pékitana máqte-marabaqa
kumayuqá aúqma wáqe-itana aabaúgómá kaumoráq kumáwéna énáikariq
uráiye.
45 ánibo Áánûqtunopaqa aammá aúmareta oqtaráq anó-tabaraabema anó-
monoq-naupaq abíkúmaraamma aúkáapike yakáqma kaayaq-átôîq uráiye.
46 ánibo Îtuma anókaq maará téna ááyama tiráiye: “ketiboó, kemá ketí taáma
enayáápi kémaraune.” kétena Îtuma pukáiye.
47 ááiq-i-wayukati kawáá-nákómá mi-qtátááqá pááq immá aónawaaena
Áánûqtuni áwîqa múte yauyéna maará-tiraiye: “áraine. maan-náqá arupú-
nare.” téna tiráiye.
48 máqte-kayukama yagutéta omáqá aónémáa-kayukama mi-qtátááqô pááq
immá aónatuweta yiruqtábá kéeta yaákaq kéyabiteta naaúpaq kóuraae.
49 máqtemma Îtuni aanábó-wáyúkágáráq yaímma-noinimma Kááriribake iréta
Îtuni anaaé waqmé ye-nóíníkáráq yemá nékaq ya itó-uma máeta máqte-qtataaqa
pááq immá aónaraae.

yemá Îtuni arááq-auma óqtakoni muríánóbáq makááe.

50 móra-naqa máqe-uraimma áwîqa Yótêbie. wemá Ítíráaeo-wayukati móra-
maruqa Aarimaatéabake-nare. wemá íráqômma arupú-napoana káánítóre-
naqiye.
51 miráitana wemá káqo-kaanitore-wayukati yúyánámmá íma warénamanibo
Áánûqtuma yabíkái-kanaama awé éwaine.
52 miráitana min-nákómá Pááíratikaq uréna Îtuni arááq-auma mayánîqtaba
ítama aónaraiye.
53 miráitana min-nákómá arááq-auma maména kukéna wayá-tábáráábénápó
múqmútuwena móra-oqta-murianobaqa mó-utamakaraiye. mi-múríánóbáqá
anmón-oqtamma kubaútuweta tarôq urááe. ánibo naayóbáqá móra-naqa íma
uqtamákáraapine.
54 minnáma aokaq-kánáágóní kótámaki-aawaqa yokaa kéiyana Tabaatimá
pááq inéna uráiye.
55 Kááriribake iréta Îtute ye-nóinímmá yemá Yótêbimma anaaé waqmé uréta
mi-múríánóbáqá aónaraae. ánibo Yótêbima náaraq umáwaq Îtuni arááq-auma
uqtamákaniyo téta minnágaraq ko aónaraae.
56 yemá aónatuweta yeqtí-naaopaq yauwéqma kóureta átê-akuqa i-
mátáwémmá Îtuni arááq-auraq pérakaneta mamá yokaa urááe. ánibo ámáan-
aikoma tiráiniq umá Tabaatiráqá paá aagarááe.

24

Îtuma yauwéqma pukáipike itó-uraiye.

1 Tótaaraqa nokáapaq yaúbatuweta aaranaammá Îtumma uqtamákaraa-
murianobaqa urááe. yemá áqnáabaqa átê-akuqa i-mátáwémmá yokaa
umáráapoata maméta urááe.
2 yemá aónaamma óqtamma muríákóní ótaq aúyaqmaraan-oqtamma paábaq
aukátukaae.
3 ánibo yemá mi-múríánóbáqá kumábéketa aónaamanibo uyátárai-naqa Îtuni
aráááq-auma íaonaraae.
4 yemá minnáyaba taíbaq-yuyanamma kéitaawana páátákáá kaayaq-nákórátá
yimakaq itó-uraayamma yeqtí unáákáqtôrakemma aakáá kamá tágaraiye.
5 mi-nóínímmá ikatîq éta awaúteta yúramma marabí aónarae. miráitata
mi-kááyáq-nákórátá maará-tima-yimikaaye: “pukáa-kayukati aúkáapimma nôraq
itaráq paá mái-nakoqtaba abáá kéoo?
6 wemá maakáqá íma máibo wemá yauwéqma itó-umaguraiye. naayóbáqá
Îtuma Kááriribaq máena keráwáqá timá tímikain-aimma túyánámmá ítáaro.
7 wemá téna ‘yemá Waayúkagoni Áráaqa kúmiq-wayukati iyáápi mamá
yikaíyata yemá ikámma kaapaq-yátáq ímaraiyana kaumo-kánáámá
ánatainanama itó-iniye.’ tiráine.” téta tirááye.
8 naayóbáqá Îtuma mirá-tiraipoata yúyánámmá ítátuweta
9 yemá muríánóbáké yuwéta yauwéqma kóuraae. ánibo mi-qtátááqá
aónatuwe yeqtábámá tiyááka umá títaupake móra-iyapo-annagaraq yaímma paá-
wayukagaraq mó-tima-yimikaae.
10 Maríaa Máátarini Yóáanaama Maríaama Yêmitimma anóama min-nóínímmá
yemá máqe-uraae. min-nóíníkáráq káqo-noinimma yetê máqeokake yemá Îtuma
awaaméqá umáyikena yiwíkai-kayukama mó-tima-yimikaae.
11 miráitata Îtuma awaaméqá umáyikena yiwíkai-kayukama téta paá aaramá
uwáá-aimma kéte tiráámanibo min-áíqtábámá íma itáíq-itaiq umá yirummá
yímikaae.
12 miráitanamanibo Pítaama itó-uma muríánóbáqá aónanena uyaaténa uréna
ko awaútena kúreq umá aónaimma paá tabaráábe-waqtoma múqmúyakaama
wáqe-uraiye. ánibo Pítaama yauwéqma naaúpaq ko máena minnáyaba taíbaq-
auyanamma ítaraiye.

kaayaq-nákórátá Eméati-apaq Îtumma aónaraaye.

13 mi táoq yeqtí aúkáapike kaayaq-nákórátá maréta móra pááqya-maruqa
Eméati urááye. min-ákómá Yérútáárebaqa yuwéna Eméatibaq uráimma
ayáqtááqa (11 km) ayátáákakaane.
14 yenákámá kéweta aapaqá mi-qtátááqô pááq iqtábá téite umáeta urááye.
15 yenákámá aapaq kéweta wenita-wenita utéta kéoyana Îtuma wenamáárîq
yimakaq iréna yenákátê yagaroqtamá uráiye.
16 miráimanibo Îtue téta yenákámá kanaaráq íaonaraaye.
17 ánibo Îtuma min-nákámá maará-tima-yimikaiye: “kenákámá nói-
qtataaqtabawaq aamá téite umáekawaq aapaqá kéoyo?” téna ítama aónaraiye.
Îtuma mirá-timatuwaitata min-nákórátátí íyakoma ummaa yamágitana yóikoma
waemmá amáguraiye.
18 ánibo móra-nakoni áwîqa Karíopaatie. wemá yauwéqma maará-tiraiye:
“taíbaqa ópaken-opake-kayukama Yérútáárebaqa máamanibo emá enamáa
maami-qtátááqá Yérútáárebaq íbêqa pááq i-qtátááqá íyaq aónaraano?” téna
tiráiye.

19 mirá-timatuwaitana Îtuma maará téna min-nákámá ítama aónaraiye: “nói-
qtataarabiyo?” téna titata yenákámá maará-tima-amikaaye: “mi-qtátááqá Îtuma
Náátárêtibake-nakokaq pááq uráiye. wemá Áánûqtuni amunénápóana wemá
Áánûqtuni aúrakarabi aarawaatí yúrakaqa akoqnáá-aimma tiréna akoqnáá-
mayaima maténa kéiye.
20 ánibo ketááí uyátárai-monoq-wayukawabi anó-kawaa-wayukama yemá
kámááni-wayukati iyáápi mamá ákáraae. ánibo kámááni-wayukama ikámôwana
púítata yemá kaapaq-yátáq níri amá íyakaraae.
21 miráimanibo naayóbáqá maará téqtaa tiruqtáá ámikaunae. wemá
maamin-nákómá yauwéqma Ítíráaeo-wayukama tiwiránénataa tiráine. ánibo
móra-aikaraq wáiye. máqtemma mi-qtátááqá pááq urái-waigoma minnâ íbêqa
kaumo-kánááráqá pááq kéiye.
22 ánibo íbêqa keqtáábíké yaímma-noinimma Îtuni anaaé waráa-noinimma
yaímma-aimma timá tíméwataa iyánáaq kéunataae. aabáyaanapimma nokáapaq
yaúbatuweta muríánóbáqá uréta
23 Îtuni aráááq-auma íaonaraae. ánibo yemá yauwéqma iréta maará-tiraae:
“ketáá yaímma Áánûqtunopake kaqtó-wayukama yimónáunatataa kaqtó-
wayukama maará-tiraae. ‘Îtuma paá máiye tirááe.’ téta tirááye.
24 ánibo keqtáábiké yaímma-wayukamma muríánóbáqá uréta aónaamma
aaramô teníq umá paá wáqtôma aónaraae. yemá wemmá Îtumma íaonaraae.”
téta tirááye.

25 ánibo Îtuma maará téna min-nákámá timá yímikaiye: “kenákámá íma
túyánámmá kéitaaye. naayóbáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá máqten-aimma
tiráa-waigomma tirummá amíyábámá kenákátí tíyakoma yaáka-yaaka kéiye.
26 minnâ yauwéqma tiwiraí-náqá Metáiyama áqnáabaqa áíqa í-yátááqá
maména anaaékaqa wení tágama-yataaqa mayánîqtabama íyaq kenákámá
ítaraayo?” téna Îtuma tiráiye.
27 mikáké áaimma átárena Mótetini watáagaraq yaímma Áánûqtuni amuné-
wáyúkátí watáama Îtuma timá yímikaiye. máqtemma agamatá-kánnáágómá
wemá Îtuqtaba tiráimma máqtepaq áaimma timá yímikaiye.

28 óya-marupaq mi-káúmómá uráámanibo Îtuma miráuma abákákáá wínéna
uráiye.
29 miráitata kaayaq-nákámá Îtumma timá yáqtoreta maará-tiraaye: “emá
kerátátê mááo. aabaúmá kumáberane ipóana pááqya-kanaabi aaqá enániye.”
téta tirááye.
30 anaaékaqa aáwaqa nánéta owana Îtuma yenákátê maraq máqe-uraiye.
ánibo Îtuma yammá maténa Áánûqtukaq ‘tíkáiye’ timátuwena mapámma min-
nákámá yímikaiye.
31 Îtuma mirá-umatuwaitana min-nákátí yúrakoma tágamagitata Îtumma
aónaraaye. ánibo Îtuma páátákáá aúyokena náakarabi kóitata min-nákámá
íaonaraaye.
32 ánibo maará-tiraaye: “kerátámá aapaq kéyuyana wemá watáama kétima-
timenarata agamatá-kánnáábíkén-áímmá áaimma titaka kétauyana kerátáí
tíyakoratama íráqôniq uráiye.” téta tirááye.

33 mirá-timatuweta é mi táoq itó-uma Yérútáárebaq urááye. ánibo
yenákámá tiyááka umá títaupake móra-iyapo-annagaraq yaímma yeqtí aanábó-
wáyúkágáráq áíkuma máawata yimónaraaye.
34 mi-káyúkámá maará-tima-yimikaae: “áraine. uyátárai-nakoma yauwéqma
itó-umaguraiye. Tááímonima wemmá aónatukaiye.” téta timá yímikaae.
35 miráitata min-nákámá máqte-qtataaqa aapaqô pááq itata aónááya-waigoni
watáama téta wemá Îtuma yammá kítíma yímitata kéneta mikáké wemmá
aónááyan-aimma tirááye.

iyápó-annama Îtumma aónaraae.

36 yemá min-áímmá kéteta máawana Îtuma yeqtí aúkáapi itó-uraiye.
37 miráitata yemá iyánáaq umáreta waátáwaq káonaunaa téta ikatîq urááe.
38 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá nôraq itaráq kégarateo?
keráwáqá nôraq itaráq kaumo kááyaq-tuyanamma kéitaao?
39 keráwáqá tiyáánaa títauqa aónaaro. kemá Îtuma máune. tiyááma yuwaíyana
ínaq maqmá aónaaro. kemmá túwaa tiyáátámma wáiniq umá waátágomma
áúwaa ayáátámma íma wániye.”
40 Îtuma mirá-timatuwena ayáánaa aítauqa níri-abuma yiráátiraiye.
41 yemá ‘áraine’ téta yimuqá kémaretamanio yirummá íma améta yemá
netuq-yúyánámmá kéitaawana Îtuma maará-tima-yimikaiye: “keráwáqá yaímma-
aawaqa maakáqá makááô?” téna ítama yimónaraiye.
42 ánibo yemá noyááqa agamáráamma áméwana
43 Îtuma mi-nóyááqá mamá naitata mikáq aónaraae.
44 ánibo Îtuma maará-tima-yimikaiye: “kemá naayóbáq keráwáqtê máeq
keráwáqá timá tímíqma ánataraunae. naayóbáqá Mótetini ámáan-aipinabi
yaímma Áánûqtuni amuné-wáyúkátí agamatá-kánnáábímá Tébitigaraqa ke-
qtábá tiráama minnâ máqten-aimmo tiráa-waigoma arammá iyaíno.” téna Îtuma
tiráiye.
45 ánibo Îtuma iyápó-annati yúyánámmá mamá tágamayikaitata yemá
Áánûqtuni agamatán-áúbámá yoráuma aónaraae.
46 ókaraq Îtuma maará-tima-yimikaiye: “Áánûqtuni watáama agamatá
kánnáágómá maará-tiráiye. ‘Metáiyama yauwéqma yiwiraí-nákómá aíqa
í-yátááqá mayéna pukáinabike kaumo-kánáárâqá yauwéqma itó-iniye.’
47 ánibo áwîqtabama máqten-anna-wayukabi kétiyata yemá yirummá
waeraíyana Áánûqtuma yeqtí kúmiq-yataaqa mamá paábaq matuwéna
awikamáyikaniye. maamin-áímmá Yérútáárebake áaimma átáma téraq
48 keráwáqá aónaraa-qtataaqtabama min-áímmá timá yíméro.
49 ítáaro. naayóbáqá ketibomá Áánûqtuma akoqnáá umá tirái-qtataaqa
keráwákáq kenamáárîq timákáanana kumíniye. ááqibo keráwáqá mi-márúkáq
máiyana Áánûqtuni akoqnáágoma keráwáqtôpaq kumíno.” téna Îtuma tiráiye.

Áánûqtuma Îtumma awíqmena wení márûpaq utáiye.

50 Îtuma wení iyápó-annama yiwíqmena Béqtanibaq uráiye. wení ayáámma
múte yaútena wení iyápó-annaraq waaroqá yímikaiye.
51 wemá Îtuma waaroqá kéyimitana Áánûqtuma Îtumma awíqmena wení
márûpaq utáiye.
52 miráitata yemá Yérútáárebaq yauwéqma uréta yimuqá makááe.

53 ánibo taíbaq-kanaama yemá anó-monoq-naupaq máeta Áánûqtuni áwîqa múte yaútaae.

Yóáane

Aagómá máiye.
1 maramá tarôq íma urái-tupaama Aagómá mi-kánáárâqá máqe-uraitana
Aagómá Áánûqtute maa-kááyáqá máqe-uraaye.
2 Aagómá Áánûqtugaraq máqe-uraayana Aagómá Áánûqtuma mimórámá máqe-
uraiye.
maramá tarôq íma urái-kanaama
3 Aanapó máqte-qtaataqa abarokáq aúkáiye.
wenamáárîq máqte-qtataaqa abarokáq íaukaiye.
4 Aagómá áyaqnobake wemá kéqokeq-wamma aúwaraimma yímikaiye.
miráipoata paá mááe.
kéqokeq-karui-yataaqa tarôq uráiye.
miráipoana paá wáiye.
Aagómá wenáyaqnobaqa aúwaraimma wáqe-uraitana min-áúwáraímmá
waayúkagoni arunóbáqá ómmá tágama wáqe-uraiye.
5 maan-ómmá kumayupí tágagiye.
kumayupí tágagitana maan-ómmá mú mikákáá akoqnáá-kumayuqa wáiye.
6 Áánûqtu móra-nakoma timákáraitana tágai-yataaqtaba timá yímikaiye.
Áánûqtuni watáá-wataa-naqa wemá máqe-uraiye. maa-nákónáwîqa Yóáane
téta ááyaraae.
7 maan-nákómá tágai-nakoqtabama timá-yiminena iráiye. iráitata wenáarake
máqte-kayukama yirummá amínoe. ááqibo maamin-áítábá iráiye.
8 Yóáane tágainaqa wemá íma máiye. paá tágagi-aimma mamé iráiye.
9 árai-tagainaqa mararáq yínana máqte-kayukaraqa tágaginiye. maannáyaba
Áánûqtuni áraimma tágai-yataaqtaba téna tiráiye.
10 mararáqá Aagómá máqe-uraitana Aanapó maramá Áánûqtu tarôq uráimma
aarawaamá Aamá kéiteta íma ítaraae.
11 Aagómá wení waayúkaraq iráimma mi-káyúká weqtábámá íawikaae.
12 miráimanibo yaímma óq-wayuka weqtábámá kéyikainata
Áánûqtu yemmá náápaamma yímikaitata wení iyápó aúkáae.
maan-íyápó-ánnámá Áánûqtuni wenáwîkaq kéitaae.
13 yeráwáqá maqíkáraimma naaerákén-íyápóráá íma ákáraimibo Áánûqtu
maqíkáraiye. waayúkati yimuq-yatááqnápó íma ákáraimibo Áánûqtu
maqíkáraiye. aarawaabíké íma marákáraitana Áánûqtu wenamáárîq wení
iyápó-annama maqíkáraiye.
14 Aagómá waékáimiye.
Aagómá aúma wemá pááq uráiye.
mararáq kukéna watáiye.
ketáárâqá kukéna watáiye.
mirái-nakoma wení tágama-yataaqa Yóáane netuqyaa-káyúkágáráq aónaraae.
Áánûqtuni kímora áanikoni tágama-yataaqa aónaraae.
Aagómá aúgaraq-naqa wení tágama-yataaqa aboánôpake akoqnáá matáiye.
maaminnâ tágama-yataaqa kaayoné-í-yátááqá ógikaima ôriq umá
wáitana ááqibo maami-káayóné-í-yátááqá aati-aatimá paá wáiye.

15 Yóáane wetábá mirá téna wenáá-wenaa tiráiye: “Aagómá aúgaraq
yínítabama mirá téq kemá Yóaane timá tímikaune. Aagómá naayóbágá máqe-
uraimma maramá tarôq íma urái-kanaama máqe-uraiye. miráipoaq wenáaimma
yaaguyaqmé kéyune. ááqibo íbêq-kanaayataba Aagómá aúgaraq-naqa tinaaépaq
kéinnama aanibo tágagiyabama min-náqá tinaaépaq íma kéiye. tágagiyabama
uyátárai-naqa ketúbáqá máiye.” téna Yóáane tiráiye.
16 min-áúgáráq-náqá
arunábáqá kaayoné-yátááqá ógikaiye.
kaayoné-yátááqá ógikaipike ketáá matáunatae.
ayúgutaipike ketáá matáunatae.
wení kaayoné-yátááqá ókaraq-okaraq umá ketáá kétimitae.
naayón-ámáán-áímmá yuwéna Áánûqtuma aúgen-amaan-aimma timá waéqma
akoqnáá uráiye.
17 Áánûqtuma Móteti aammá aúmakain-aikaraa aammá yawítíqtukain-aikaraqa
ámikaitana káqo-qtataaqa kaayoné umá aati-aatimá wái-yataaqa Îtuma mamé
iráiye.
18 móra-nakoma Áánûqtuma íma aónéwaimiye. Áánûqtu wemá wenamáa
wení áanikoma máiye. wenamáa kímora áanikoma ákáin-iyapoma aati-aatimá
amakaq máitana áanikoma wenaboáqtábámá paá tiráátiraiye.

Yóáane nommá perái-nákómá nóinabi timá yímikaiye.

19 aanibo Yóáanenopaqa anó-monoq-wayukama Aríbaeti-annagaraq Yérútááre-
wayukama timáyíkaraae. Yérútáárebake yaímma-wayukati yíwîqa Aríbaeti-annama
monoq-káwáá-wáyúkámá máqe-uraae. Yóáanenopaqa kukéta ítama aónaraae:
“emá náawabono?” téta tirááe.
20 Yóáane wemá paá tiráiye: “kemá Metáíya íma máune.” téna tiráiye.
21 móragaraq Aríbaeti-annama Yérútáárebake ítama aónaraae: “ááqibo emá paá
náawabono? Irááiya máano?” téta ítaraae. Yóáane tiráiye: “ímiye” tiráiye.
Aríbaeti-annama móragaraqa ítama aónaraae: “emá Áánûqtuni amuné-náqá
máano?” téta ítaraae. Yóáane timá yímikaiye: “aaqáo” tiráiye.
22 Aríbaeti-annama ááqaanibo ítama aónaraae: “timá timiyo! é náawabono?
timá tíminataa ketáá timátíkaa-kayukata mó timá-yimenunatae. etábámá
enamáárîq nóinae kéteno?” téta ítama aónaraae.
23 wé Yóáane wetábá téna Áítáíyani watáama yauwéqma timá yímikaiye:
“kemá paá aagómá kaqmáápaqa máune. ketáagoma pááqya-kanaama abarokáq
kétaayaiye. uyátárai-nakoni aammá kaqmáápaqa mó tarôq oro! min-ánón-
ámmá arupú oro!” mirá téna timá yímikaiye
24 Pérati-wayukayopake óq-wayukama iréta móragaraq ítama aónaraae:
25 “emá tirááne ‘kemá Metáíya íma máune. íma Irááiya máune. íma Áánûqtuni
amuné-náqá máune.’ té emá timá tímikaanatae. ááqibo nôraq itaaq nommá
kébeqyikaano?” tewana
26 Yóáane timá yímikaiye: “paá nokáráqá kébeqyikaune. maa taíbaq-wayukati
aúkáapimma móra-naqa máitata yeráwáqá íma ítaraamanibo wemá
27 uyátárai-nakoma tinaaépaqa kéitaq ketí mú mikáq-náqá kemá wení
maqné-náqá maqnégánópóaqa wení aítauq-anaan-annama íma kanaaráq
uwaénúnamiye.” téna Yóáane Béqtanibaqa timá yímikaiye.
28 miráuraitana Yótaa-non-abapaqa mikáqá Yóáane nommá péqyikewaipaqa
pááq uráiye.

Áánûqtuni tipi-típi-araaqa

29 miráuma aabáyaama Yóáanen-opaqa Îtuma kéitana Yóáane Îtumma aónarena
maará téna abarokáq tiráiye: “aónaaro! maannáma Áánûqtuni tipi-típi áráakaa-
naqa máiye. wemá maa-márábí-kúmíq-yátááqá kebó-yátáákáráq mamá
matuwánéna kukáiye.”
30 wetábámá keráwáqá timá tímikaune: “tinaaépaq uyátárai-nakoma kéitana
ketí mú mikáq-náqá kemá naayóbáqá pááq uráune wemá máqe-urainana
miráipoana wemmá yaaguyaqmá kéyune.” téna Yóáane tiráiye.
31 Yóáane óqa tiráiye: “áqnáabaqa kemá kenamáárîqa íaonaraune.wemá
náawabiyo? nóiqtaba kemá iráúnábô? nommá má kébeqyikaunaboata ááqibo
miráuma Ítíráaeo-wayukama wemmá aónanoe.
32 Yóáane ókaraq tiráiye: “kemá Áánûqtuni Aágoma kégumita aónaraune
máaraa kukéna Aágoma wekáqá ku máqe-uraiye.
33 aanibo kemá kenamáárîqa wemmá íma ítaraunamanibo kemô nokáráqá
péqyikao téna timátíkáí-nakoma mémá-kánáábímá timá tímikaiye. ‘emá
aónenanamo Áánûqtuni Aágoma kumínama móra-nakoni aúraqa ku máinama
anaaékaqa min-nákómá Áánûqtuni Aágogaraqa pérakaniye.’ tena
34 kemá kenamáárîq aónareq tiráune. ‘min-náqá Áánûqtuni mú mikákáá-
náqá máiye.’ ” téna Yóáane tiráiye.

Îtuma weni áqnáae-noiyapoma

35 aabáyaama Yóáane wenanaaé warááya-nakaratama máeta
36 áánibo Îtuma paá ureíre kéitata aónaraae. Yóáane abarokáq tiráiye:
“aónaakao! maannáma Áánûqtuni tipi-típi-araare.” téna tiráiye.
37 kaayaq-nákórátá yegárágá ítaarayapoata Îtumma anaaé
38 waqmé kéoyana Îtuma waéqma yimónaraaye. maa-kááyáqá Îtuma ítama
aónaraiye: “kenákámá nóiqtaba abáá kéoyo?” téna yenáká timá yímikaiye.
aanibo yenákámá tirááye: “Aráábaeo, náakaraq kéwaeno? teta (Aráábae
wenáaimma yirááti-naqa máiye.)
39 Îtuma tiráiye: “ketê iréka yaónaakao!” téna tiráiye. miráimanibo
yenáká iréta Îtugaraqa mi-nókáámá máqe-uraaye aabaúmá énaikaqa waaqókáqá
kaayaqté-kaayaqte (4.00 kiroki) inéna uráiye.
40 yenákábíké móra-nakoma wemá Yóáane ítaraipoana Îtuma anaaéma wakáiye
wenáwîre Áánaru Tááímoni Pítaa wenábâkoe.
41 Áánaru páátákáá awaaómmá Tááímoni ko aónatuwena timá ámikaiye
téna “Metáíya kerátámá aónarauye” (Metáíya wenáaimma Áánûqtunopake mú
mikákáá mái-naqa).
42 Tááímoni Áánaru áwíqmena Îtukaqa uráiye. Îtuma wemmá aónarena tiráiye:
“emá Tááímonio, Yóáanen áaniko, ení aúgen-awiqa Tépati wániye.” téna tiráiye.
ááqibo paá Pítaa min-áwíqá ááyanunatae. Tépati wenáaimma “óqtamma” wáiye.
43 aabáyaama Kááriri-marupaqa Îtuma uínéna kéena kóuraiye. Píripima
aónarena timá ámikaiye: “ketinaaé waraao!”
44 Píripi Beqtáirapake kéiye. mimórá-márúkáqá Áánaruyaa Pítaa yeqtí
márûkare.
45 anaaékaq Píripi Natáániomma aónarena timá ámikaiye: “móra-nakoma
Móteti Áánûqtuni amuné-nákáráq naayóbáq wetábá agatááe mimórá-nákómá

aónaraunatae. wemá Îtuma Yótêbi wení áanikoma Náátárêtibake máiye.” Píripi
téna tiráiye.
46 Natáánio íkéitamma maará wemá tiráiye: “Náátárêtibakenabiyo? aaqáo!
mikáké íráqô-qtataaqa paá íma kéimiye.” téna tiráiye. Píripi timá ámikaiye:
“enamáárîq iré aónaao!” téna tiráiye.
47 Îtunopaqa Natáánio kéena Îtuma káonaiye.wemmá káonena Îtuma abarokáqá
tiráiye: “aónaaro! maan-nákómá Ítíráaeobake-nakoma máena wení agaemá íma
wáiye.” téna Îtuma Natáánioqtabama mirá-tiraiye.
48 Natáánio ítama aónaraiye: “ketábámá náaraq umá ketí áaimma ítaraano?”
téna tiráiye. ááqibo Îtuma tiráiye: “Píripi emmá íma ááyaraitaq yaa áménaapaqa
máanaq túyánápí aónaraunamiye.” téna tiráiye. (mi-tágón-áwîqa “píki”).
49 aanibo Natáánio timá ámikena: “Aráábaeo, emá Áánûqtuni áanikoma
máane. Ítíráaeo-mararaqa máqte-qtataakaqa anómma máane.” kétena tiráiye.
50 Îtuma yauwéqma tiráiye: “emá píki yaa áménaapaqa máanaqa aónaraune
maará téqo túnnama minnáyabama kétima-timeno? múte anó-qtataaqa anaaékaq
ôriq umá aónanoe.” Îtuma mirá téna
51 óq-aimma tiráiye: “áraine. keráwáqá abaayámmá yawákínaqa abo
Áánûqtuni márûpake wení kaqtó-wayukama wíyokakaa-kama taígani mú mikáq-
náqá Waayúkagon-Araakaq wenôpaqa kuké ute íyaq aónanoe.” téna tiráiye.

2

Îtuni áqnáaen-awaameqa

1 kaumo-yúpáámá ánatagitata móra-innima iyakánéta Kááriri-marukaq kéoe.
pááqya márûkon-awiqa Kéinabare. Îtuma wenanóama mibáq máqe-uraiye.
2 Îtuma wení iyápó-annagaraqa min-íníkóní waayúkagaraq awaikóní
waayúkagaraqa yááyaawata ya aónaraae.
3 wáááéni-nomma ánatanena itana Îtuma anóama timá ámikaiye: “wáááéni-
nomma ánataguraiye.” wenanóama titana
4 Îtuma yauwêqma tiráiye: “aaragô! etábámá ketábámá nóinabiyo? ketí
kanaamá íma pááq uráiye.” téna tiráiye.
5-6 wenanóama aáwaqa mamé kéye-kayukama maará téna timá yímikaiye:
“timá-timinaiqa-oro!” téna Îtuqtabama tiráiye. abapaké móra óqta-tawema wáqe-
uraae. Ítíráaeo-wayukati nommá peraí-ámmá yawítítukain-aiqtabama miráipoana
min-óqtá-táwémá mibáq wáqe-uraae. móra-mora óqta-tawebima móraiq-moraiq
umá waaqókákáá kaayaqté-kaayaqte káápaa-tawebima yaqmá ógiqma wáiye
(113 aríta).
7 Îtuma tiráiye: “mirá-oro! mi-táwérápí nommá yábóro!” wemá téna tiráiye.
aáwaqa mamé kéye-kayukama nommá yaqmá ógiqma ótaqa makááe.
8 Îtuma óq-aimma tiráiye: “íbêqa yaímma yaqmá aáwakaq-kawaa-naqa mó
ámêro!” téna titana mirá-uraae.
9 aáwakaq-kawaa-nakoma wemá namá aónaraitana naréna wááeni-none téna
ítaraiye. ááqibo náakakenabiyo téna íma ítaraiye. aanibo aáwaqa mamé kéye-
kayukama yemá ítaraae. iyakánéta on-íníkóní awaikómá aáwakaq yabíkái-naqa
ááyarena

10 timá ámikaiye: “máqte-kayukama íráqô-waaeni-nomma áqnáabaq-taoqa
yímituwaitana anaaékaqa yeráwáqá aáwaqa kénaawata paá-waaeni yimínoe.
ááqibo emá íráqô-waaeni-nomma maráánama íbêqa kéyimene.” téna tiráiye.
11 maa-qtátááqô Îtuma miráuraimma nommá wááeni-nomma aúkáitana kéena
maannáma Îtuni áqnáabaq-awaameqa Kéinabaqa Kááriri-marukaqa mirá-uraiye.
Îtuma wení iyápó-annama Îtuni tágama-yataaqa aónareta wemmá yirummá
ámikaae.

Îtuma Kápéranabaqa kóiye.

12 anaaékaqa mirá-umaqtuwaawata Îtuma wenanóagaraq wenábâkogaraq wení
iyápó-annagaraqa Kápéranabaqa urááe. mibáq pááqya-kanaama ko máqe-uraae.

anó-monoq-naupake (tépo) Îtuma táígo-qtataaqtabama kuyúqtukaiye.

13 ayú maqnánó-kanaama awaaraq kéitata min-áyú maqnánéta owana
wenáwîqa kótámakini-kanaama (pááto ba) miráipoana Îtuma Yérútáárebaqa
utáiye.
14 anó-monoq-naupaqa waayúkama yetí purumakaamá tipi-típima máama
meyámmá maránéta iráawana Îtuma aónaraiye. óq-wayukama maraq máeta
óqtama waékáae.
15 kéwaeraawana Îtuma ánnama maténa pú yoqmá tebûqa yímiqma
waqtúwáitata pípéban umáqtukaiye. monoq-naúpáké máqtemma
purumakaakáráqá tipi-típigaraqa pípéban umáguraae. óqtama waékáa-kayukati
yaaremá waéqtukaitana yeqtí móneqa kugúbaguraiye.
16 ááqaanibo máama meyámmámáráá-kayukama Îtuma timá yímikaiye: “maéqé
páapaq kóoro!” téna wemá tiráiye: “ketiboní naammá íma mamá meyá-námmá
aúráaro!” téna Îtuma timá yímikaiye.
17 Áánûqtutaba agatáinabi wení iyápó-annama yeráwáqá yúyánákáqá
makááe. minnáma agatáimma mirá kétiye: “ení monoq-náútábámá tirupi
irá kamáguraiye.” téna agatáimma minnâ yúyánákáqá makááe.
18 anó-monoq-naupaqa kuyúqtúwáitaba Ítíráaeo-wayukama Îtumma ítama
aónaraae: “nóin-awaameraq umá tiráátinonataabiyo? náápaamma matokéaq
mirá kéono? náápaamma náawa ámikaiyo? tiráátiyo!” téta ítama aónaraae.
19 Îtuma yauwéqma tiráiye: “keráwáqô, yawítítuwaiyaqa maa-mónóq-námá
kaumo-yúpáá maéqa kemá móragaraqa múte itó-umaranune.” téna tiráiye.
20 Ítíráaeo-wayukama wenáama íma ítareta maará téta tirááe: “kanaaráq
ayáqtáá-kanaama maa-mónóq-námmá umá múte itó-uyakaraae. kaayaqté-
kaayaqte-wayukati yíyiyaamma naaikamá abapaké móra aúqa urááe (46 kariti-
maatimá). ááqibo miráinama kanaaráq kaumo-yúpáámá enamáa múte itó-
umaranono?”. Ítíráaeo-wayukama téta tirááe.
21 áánibo anó-monoq-naqtaba Îtuma tiráíyábô wenaúyataba tiráiye.
22 anaaékaqa Îtuma pukáipikemo itó-urai-taoqa wení iyápo-annama wenáama
yúyánákáqá makéta Áánûqtuqtaba agatáin-aikaraqa Îtun-aagaraqa áráitabaae téta
tirááe.

Îtuma waayúkati yáaimma kéitaiye.

23 keqnáámmá kótai-kanaama itana Îtuma Yérútáarebaqa máqe-uraitata taíbaq-
wayukama wení awaaméqá aónaraapoana wenáwîkaqa yirummá ámikaae.

24 Îtuma wenamáárîq yaímma-wayukati táí-yaaiqtabama ítaraipoana yemmá
wenáaiqtabama yaákarena yiráátiraiye.
25 máqte-kayukati yirupimmá káonaipoana waayúkati yáaiqtabama káqowama
wemmá kanaaráq ítimaminiye.

3

Îtuyaa Níkótímati

1 ááqibo Pérati-wayukabikemma anó-nakoma Níkótímati
2 Îtunopaqa nokáámma wemá iréna timá ámikaiye: “Aráábaeo, emá timá-
yiminaqa Áánûqtunopake máane. minnâ ketáá kéitaunatae. Aánûqtu etê ímo
máráinaama emá íma anómma uyáqtárain-awaameqa kanaaráq ínóne.” téna
Níkótímati tiráiye.
3 Îtuma wenáaraqa yauwéqma tiráiye: “kemá áraimma kétima-amune. móra-
nakoma íma móragaraq marakáinama wemá Ááánûqtuni márûqa íaonaniye.” Îtuma
mirá téna tiráiye.
4 Níkótímati Îtumma timá ámikaiye: “wemá náaraq umáwaq waayúkago
ááyaqnobakemma yauwéqma marakániyo? wenanóani ááyaqnobaqa móragaraq
ku peráínana ámûkarariq umá máena móragaraq marakániyô?” téna Níkótímati
Îtumma ítama aónaraiye.
5 Îtuma móragaraq tiráiye: “kemá áraimma kétima-amune. móra-nakoma íma
Ááánûqtuni márûpaqa wemá uyáberenamoenama wemmá nokáráq Ááánûqtuni
Aágogaraq marakániye.
6 aúgoma aúgomma ákáraitana Aágoma aágomma ákáraimiye.
7 íma karatiyo! kemó timámunayatabama keráwáqá móragaraq matikaíno!
8 uwáágoma uwáá yoqmá wemá náabarabi ónááe tipáqá kéuiye. wenáama
kéitaane. ááqibo náakakena kéuiyo? náakaraq kéiyo té íma káonaane. mimórárá
waayúkama Ááánûqtuni Aágoma kémaqyikaiye.” téna Îtuma tiráiye.
9 Níkótímati ítama aónaraiye: “náaraq umá maami-qtátáákómá pááq íníyô?”
téna Níkótímati ítama aónaraiye.
10 Îtuma yauwéqma tiráiye: “Ítíráaeo-wayukati anó timá-yimi-naqa máanana
ááqibo maami-qtátáákóqtábámá íyaq ítaraano?” Îtuma óq-wataama tiráiye:
11 “kemá áraimma kétima-amune. ketáá kéitauna-yataaqtaba kétunanataa
káonauna-yataaqtabataa kétima-yimunatae. ááqibo keráwáqá ketáí táaraqa taákaq
íma kémaraae.
12 ímo itéq oweqa maa-márábi-qtátááqtábá timá-timunama Ááánûqtuni
márûpaq-yataaqtabama timá-timunama náaraq umá itánô?
13 ááqibo áraimma móra-nakoma Ááánûqtuni márûpaqa aati-aatimá íma utáiye.
paá kímora-nakoma Ááánûqtuni márûpake kukáimma wenáwîqa Waayúkagon-
Araaqune kemá.
14 kaqmáápaqa káápaa-augaraq-iraakabayaamma Móteti tarôq uráimma
múte yaútaiye. waayúkama iraakabayaamá káonaawana yemmá Ááánûqtu
yíwáqnaa uráiye. móraiq umá Waayúkagon-Araaqa múte yaúteta kaapaq-
yátáqá ikámakaae. waayúkama wemmá káonaawanama yemmá Ááánûqtu
yíwáqnaa kéiye. miráráá umá Waayúkagon-Araaqa múte yauwínoe.
15 miráipoata yeráwáqá Ááánûqtuni áanikoma yirummá amétama yemmá
káqon-auwaraimma yímikaiye.

16 owé. Áánûqtu máqte-marabi-kayukayatabama ámáabopike ákaraipoana
wení kímora áanikoma yímikaiye. yeráwáqá wenáanikoma yirummá amétama
yeráwáqá Áánûqtuni ayáápike íma aúyoretama ípuinoe. wenáanikoma aúgen-
auwaraimma yimínama máqte-kanaama yeráwáqá paá mánoe. yirun-íyápómá
matúq-matuq umá mánoe.
17 Áánûqtu wenáanikoma aarawaamá yawááq umáikaiyabae téna íkukaiye.
paá aarawaamá atóbamaikaiyaba timákáitana kukáiye.
18 móra-mora-nakoma arummô amínanama Áánûqtu wemmá íma yawááq
kéumakaiye. ááqibo móra-mora-nakoma íbêqa arummô ímo kámitanama Áánûqtu
wemmá íbêqa yawááq kéumakaiye. miráipoana wemmá kímora Áánûqtuni
áanikon-awikaqa arummá íkamitanama min-nákómá íkákaitana Áánûqtu
wemmá yawááq kéumakaiye.
19 íbêqa Áánûqtu maannáyabama yawááq kéumaikaiye. ómmá anómma
marabí tágaguraiye. ááqibo waayúkama kumayuq-yátááqtábá kéyikaitata ómmá
yupayo umá tágaiqtaba íkéyikaiye. yeráwáqtí yáaimma táígoni kéopoana ómmá
yupayo iqtábá íkéyikaiye.
20 móra-mora-nakoma táígo-qtataaqa kéenama ómmá yupayo iqtábá íkákaiye.
wení mayáígómá abarokáq yínipoana ómmá yupayo ikáqá waaqókáq
íkuminiye.
21 móra-mora-nakoma áraimma íráqô-qtataaqa kéenama ómmá kamá yupayo
ikáqá yíniye. Áánûqtun anaaé kéwaraipoana wení mayáígómá ókáá kamá
tágaginana wemá yupayo iqtábá áaqa íkegaiye.” ténа Îtuma tiráiye.
22 anaaékaq Îtugaraq wení iyápó-annagaraq maréta Yúría-marukaq ko
mááwana pááqya-kanaama mááwana mibáqá nommá péqyikaraae.
23 Înonibaq waaqókáqá Téiramapaq taíbaq nommá wáqe-uraitata Yóáane
mibáq nommá kébeqyikaiye. waayúkama nommá peráíyábá kéyikaipoata
wekáqá yíq-yiq kéoe.
24 Yóáane ánná-naupaqa íákaraabo.
25 maakáqá Înonibaq Yóáane wení iyápó-annama Ítíráááo-wayukagaraqa nóbíq-
naabiq-aimma kétee. Ítíráááo-wayukati nommá peraí-ámmá yawíqtítukain-
aiqtabama téta nóbíq-naabiq-aimma kétee.
26 Yóáanen-opaqa iréta tirááe: “Aráábaeo, min-nákómá egáráq Yótaa-
non-abapaqa mimórá-nákómá wetábámá tímikaanatae.kanaaráqá wemá íbêqa
nommá kéberakaipoana máqte-kayukama wenôpaqa yageg-yageg kéoe.
27 Yóáane maaráá téna yauwéqma tiráiye: “máqte-qtataaqa wení márûpake
Áánûqtu ámikaipoana móra-nakoma kéqokeq-yataaqa paá íma mayáníbo.” Yóáane
téna tiráiye:
28 “keráwáqá kenamáárîq tiníq umá kemá timá tímikaune. kemá Metáíya
íma máune. paá timákai-naqa wenáaraqa áqnáabaq téqa tiráune. wágáábaqa
maannáma timá tímikaune.
29 ítáaro! móra-nakoma ánáakoma kémayaitana yenáká yimuqá kémaraaye.
maannáyaba min-nákóní ábárawaoma awé kéena káonena wegáráqá
amuqá kémarakaiye. miráráá umá Îtuqtaba tíyaqnobaqa ógikaipike timuqá
kémaqtuwaune.
30 wenáwîkoma íbêqa uíno ááqibo ketíwîkoma paá kumíkáae.
31 móra-nakoma yanaaké kéena wenáaimma máqte-qtataaqtabama yanaamá
wáiye. káqo-nakoma marabíké kéena wemá paá marabí-qtátááqtábámá kétiye.

móra-nakoma Áánûqtuni márûpakemo kéyenama
32 aónarena ítarai-qtataaqtaba Áánûqtuni márûpaqa wemá kétiye. ááqibo
keráwáqá wenáaraqa taákaq íkemaraae.
33 waayúkama wenáaraqa yáqtoqma akoqnáá urétama yíyaqnobaqa mirá
kétee. ‘Áánûqtu árai-naqa máiye.’ yíyaqnobaqa maami-káyúkámá mirá téta kétee.
34 móra-nakoma Áánûqtu timákaraitana wemá Áánûqtuni watáama kétiye.
Áánûqtuni Aágogaraqa wenááyaqnobaq aati-aatimá ógiqma wáiye.
35 aboámá wenáanikoma kaayoné umákena máqte-qtataaqa wení akoqnááraq
ámikaiye.
36 móra náawawaq Áánûqtuni áanikoqtabama arummá améname áanikoma
wemmá aúgen-auwaraimma amíniye. móra náawawaq áanikoqtabama kaúbîq
kéena aúgen-auwaraimma íaonaniye. wekáqá Áánûqtuni áyámma umá watúq-
watuq umá wániye.” Îtuma téna tiráiye.

4

Îtuma Yúríabake kóiye.

1-3 Yóáane netuqyaan-íyápó-ánnámá nommá péqyikaraiye. ááqibo Îtuma
mú mikáq netuqyaan-íyápó-ánnámá nommá péqyikaraiye. Pérati-wayukama
minnâ ítaraapoana Îtuma Yúríabake itátuwena kóuraiye. Îtuma nommá íma
péqyikaraiye. paá wení iyápó-annama yenamáárîq waayúkama nommá
péqyikaraae. Îtuma Kááriribaqa móragaraq yauweré uráiye.

Îtuma Táméria-inikote watáá-wataa kétiye.

4 Îtuma Táméria-marukaqa aúkáapi kótáma-kuraiye.
5 móra márûqa Táméria-wayukati márûkaqa iráiye. pááqya márûkon-awiqa
Tékemabaq waaqókáq mi-márúqá Yáakoboma wenáanikoma Yótêbi ámikaiye.
6 mibáq nááyóbáqá Yáakoboni nommá yabí-máíqá wáqe-uraima íbêqa paá
wáiye. aanibo Îtumma ábô-kaitana nommá yabí-máíkáqá ya máqe-uraiye.
aáwaqa naí-kánáámá waaqókáq kéitata
7-8 wení iyápó-annama aáwaqa ko meyánîq ínéta kóuraae. móra-inikoma
Táméria bake nommá yabínéna iráiye. Îtuma timá ámikaiye: “nommá tíminaq
naano!” téna tiráiye.
9 ááqibo maamin-íníkómá yauwéqma tiráiye: “emá Ítíráááo-naqopo kemá
Táméria-inimune. nôraq itaawáq kekáqá noqtábámá kéteno?” mirá téna timá
ámikaiye.
10 anaaékaqa Îtuma maará tiráiye: “ááqibo emá Áánûqtunopake ámî-
qtataaqtabama kéitaanama ekáqá náawabi noqtábámá ítama káonaiye emá kekáqá
íténaq akoqnáá umá mái-nomma áméno.” Îtuma mirá téna timá ámikaiye.
11 Táméria-inikoma yauwéqma tiráiye: “anóko, maa-nómmá yabí-máíqá
mémá-nóbáqá wáiye. ááqibo ení tawemá íma wáiye. náakakenaq maami kúmi-
nomma yabínónô?
12 ketáái títaubikoma Yáakoboma mú mikáq anó-naqa amé méqa kéono?
wemá maami-nómmá yabí-máíqá tímikaiqtaae. wemá áanimaakaraqa wení tipi-
típigaraqa mipíké narááe.” min-íníkómá mirá téna tiráiye.
13 Îtuma waéqma itaí-áímmá wemmá timá ámikaiye: “máqtemmo maamipíké-
nómmá naíyama óqa noqtábá yikániye.

14 máqtemma kemó yíména-nomma akoqnáá umá mái-nomma nétama
anaaékaq ókaraq noqtábá íyikaniye. ááqibo kemó nommá amúnama arunóbáqá
metiráá yubáma kumíniye. maami-métímá yubáma piri-piri téna kúminiye.
máqtemma matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayétama matúq-matuq umá
mái-yataaqa matáápoana arunóbáqá ummaa íyaniye.” mirá téna tiráiye.
15 maamin-íníkómá timá ámikaiye: “anóko, mirá-nómmá timiyo! anaaékaq
noqtábá ítikainaqa keqnáámmá maakáqá noqtábámá yauweré íyenune.” wemá
téna tiráiye.
16 Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “enawaikómá ko ááyama timá amítuwe
yauweré yekao.” Îtuma mirá-tiraiye.
17 maamin-íníkómá tiráiye: “ketiwaikómá íma máiye.” Îtuma akoqnáá umá
tiráiye: “áraine. enawaikómá íma máiye kétene.
18 áraimma kétune. emá móra-tiyaapaq-naqa matáánamiye. áánibo íbêqa
mayáánama minnâ enawaiqá íma máiye. áraiqtabama paá yaímma emá kétene.
tébakaq kenamáa tiráune.” téna Îtuma tiráiye. maamin-íníkómá yauwéqma timá
ámikaiye:
19 “uyátáráana-nako! Áánûqtuni amuné-náqá máane. maannâ aónanaa únnae.
20 itaao! ketáái títaubikoma maan-ánúráqá nunamummá Áánûqtukaqa
tirááe. ááqibo emá ení waayúkagaraq miráuma kétee. ‘Yérútáárebaq mibáqá
nunamummá mó tero!’ ” téna wemá tiráiye.
21 Îtuma minnáyaba óq-aimma tiráiye: “aaragô, itaao! óq-kanaama yínaamoema
mi-kánááyábá íma anuraqá íma Yérútáárebaq nunamummá tinóne.
22 emá ení waayúkagaraq nunamuqtábámá íkéitaae. paá-wataama kétee.
atóbamayikai-yataaqa Ítíráaeo-wayukarake kéipoana nunamummá-tí-yátááqtábá
arupú umá ketáá kéitaunatae.
23 mi-kánáamá yíniye. áraimma mi-kánáámá íbêqa wáiye. waayúkama árai-
nunamuqtabama yeráwáqá mútûq yirummá améta Áánûqtuni árain-aikaraqa
nunamummá ketibotáá Áánûqtukaqa tínoe. owé. ketibotáá Áánûqtu
yeráwáqá mútûq yirummá améta Áánûqtuni árain-aikaraqa téta mirá-káyúkábá
Áánûqtuma kákaiye.
24 Áánûqtu wenamáárîq aágoma máipoana waayúkati yirunóbáqá aágoma
Áánûqtu wenamáa maqikáné iné. Áánûqtu aágoma máinapoana máqtemma yetí
aágogaraq wekáqá nunamummá tínobo. aágogaraq tétama mútûq yirummá
ámiketa Áánûqtuni árain-aikaraq nunamummá tínobo.” téna Îtuma tiráiye.
25 maamin-íníkómá timá ámikaiye: “Metáíya (Káríqto) kumínayaba kéitaune.
wemá kuména máqte-qtataaqa kéitaipoana máqte-qtataatabama timá-timinitae.”
téna tiráiye.
26 Îtuma abarokáq timá ámikaiye: “kemá kétima-amune minnâ kemúne.” téna
tiráiye.
27 mikáqá wení iyápó-annama irááe. iréta Îtuma maamin-íníkótê watáá-
wataa kétitata wení iyápó-annama ya káoneta yáaqtaba urááe. yeráwápíké móra-
nakoma íma ítama aónaraiye: “nóiqtaba kákaiyo?” téna “nôraq itaa wetê watáá
kéteno?” mirá téna móra-nakoma ítiraiye.
28 miráitana min-íníkómá no-táwémá mikáq yuwéna anó-marupaqa uréna
mibáq waayúkama timá yímikaiye:
29 “iréra! móra-nakoma ya aónaaro! wemá máqte-qtataariq naayóbákáráq

íbêkaraq kéuna-yataaqtaba wemá timá tímikaiye. wemá Metáíyawabiyo?” min-íníkómá téna tiráiye.

30 ááqibo waayúkama anó-marupake yuwéta Îtunopaqa kéowata
31 mi-kánááráqá wení iyápó-annama waku-waku tirááe: “Aráábaeo, pááqyamibo paá naao!” téta tirááe.

32 ááqibo Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “ketí kaawéqá wáitaq abo keráwáqá maannáyaba íkeitaae.” Îtunopaqa kéowata
33 mi-kánááráqá wení iyápó-annama wemmá kéitaimma wemmá kéitaimma urááe: “móra-nakoma aáwaqa maméta irááô?” wemmá kéitaimma wemmá kéitaimma urááe.
34 Îtuma miráráá téna timá yímikaiye: “ketí aáwaqa miráuma wáiye. kemá timátíkárai-nakoni aúyánámmá waránááre waqmá mayaímá tímikaimma mamá ánatanaare.” téna Îtuma tiráiye. Táméria-babake-kayukama kéowana Îtuma yimónarena óqa waéqma itaí-áímmá tiráiye:
35 “keráwáqá tiráama miráuma kétee. ‘kaayaqté-kaayaqte-wiyokoni mi-kánáágóní arupimmá yómmá anagánoe.’ abo kétune tú maréra! yómmá aónaaro! yókómá íbêqa anagégaiye.
36 íbêqa arammá kúqtín-nakoma wení ápêqa kémayaitana arammá watúq-watuq umá wánin-aramma kútúma ayúgutaiye. miráumaraa úbî-nakogaraq arammá kúqtín-nakogaraq yimuqá maráyóye.
37 tiráama áraine ‘móra-nakoma arammá ánayumma kéubitana káqo-nakoma arammá kútúma ayúgutaiye.’
38 ááqibo keráwáqá arammá kútúma ayúmá kúyoro téqa timá tíkaraune. ááqibo min-áráqtábámá keráwáqá íma uqmakéqa íma kawáá urááe. káqo-yuma maamin-árákáqtábá ôriq umá mayaímá matááwaqa ááqibo keráwáqá paá ya ayúgéguyoe.” ténа Îtuma tiráiye. Îtuma mi-kátáagóní áaimma abarokáq ítiraiye. mirá-uraiye. ánayumma wení watáama wáiye. waayúkama yókáá mááe. móra-nakoma Îtuni watáama waayúkati yirupi kéubitana anaaékaq káqo-nakoma wení iyápó-annabike íráqôn-aaimma arakáá waayúkati yirupiké aónaniye.
39 maamin-íníkóní watáaboana netuqyaa Táméria-wayukama anó-marupake Îtuqtabama yirupi kéitaae. min-íníkó tiráiye: “wemá timá tímikaiye kemá máqte-qtataariq naayóbákáráq íbêkaraq kéuna-yataaqtaba wemá timá tímikaiye.” ténа máqtemma min-íníkó timá yímikaiye.
40 miráipoana maami Táméria-wayukama Îtunopaqa kégumeta inaa-inaa tirááe: “ketáátê ya mááo!” téta tirááe. kaayaq-yúpáámá yéráwátê máqe-uraimma wení watáama tiráitata
41 óq-wayukama netuqyaamá yirummá ámikaae.
42 anaaékaqa maamin-íníkómmá yemá timá ámikaae: “áqnáabaq emá ténayababoaqtaa Îtuqtabama tirummá ámikaunatae. íbêqa ketáá kenamáárîq ítaraunatae. tirupi kéitaunatae maan-nákómá áraine wemá máqtemma yirummá amíya-kayukama yeqtí atóbamaqyikai-naqa máiye.” mirá téta tirááe.
43 kaayaq-yúpáámá ánatagitana wemá iyuwéna Kááriribaqa kégoena
44 Îtuma wenamáárîq tiráiye: “Áánûqtuni amuné-nákómá wenamáápaqa íma anón-awiqa wáiye.” ténа tiraiye.
45 Kááriribaqa itata mibáq-wáyúkámá wemmá yiqtábá yimuráámuq marákáraae. yeráwáqá yenamáárîq ayú maqnánó-kanaabimma Yérútáárebaq máqe-uraawana máqte-qtataariq kéi-qtataariq mibáq immá aónaraae.

46 anaaékaq Îtuma môragaraq Kéinabaqa Kááriri-marukaqa yauweré iráiye.
mibáq áqnáabaqa nommá waéqma wáááéni-nomma aúkáiye. móra-ano-naqa
Kápéranabake wenáanikoma karímá ákaraiye.
47 Îtuma Yúríabake Kááriribaqa yináímmá ítátuwena miráipoana Îtunopaqa min-
ánó-nákómá ko tiráiye: “ketáanima puiné kéibo. iré mamá atóbamakao!” téna
min-ánókómá timá ámikaiye.
48 maaráá Îtuma tiráiye: “paá kéqokeq-awaameqa íaonareq keráwáqá tirummá
íaminoe.” téna Îtuma tiráiye.
49 anó-nakoma mibáq tiráiye: “anoko! ketí iyápómá puínabo kuké aónaao!”
téna tiráiye.
50 Îtuma timá ámikaiye: “kóaao! ení áanikoma paá mániye.” téna tiráiye.
miráuma min-ánó-nákómá Îtun áama ítama arupi maréna Îtunopake kóuraiye.
51 min-ánókómá kégumitata wení kaqtó-wayukama aapaq wenaitaatán uréta
timá ámikaae: “ení iyápóma íbêqa paá máiye.” téta tirááe.
52 min-íyápógóní aboámá ítama aónaraiye: “nóin-aabauma wení kokoq yámma
ánatayakaraiyo?” téna ítama aónaraiye. kaqtó-wayukama minnáma yauwéqma
tirááe: “aabaúmá yotéqma móraitana kokoq yámma ánatamakaraiye.” téta tirááe.
53 min-ábáúmá mimórá-kánááráq Îtuma timá ámikaiye: “enáanikoma paá
mániye.” téna aboámá aákaq makáiye. aboágáráq máqten-araabanogaraq
ábâqawaagaraqa yirupi kéitaae.
54 áqnáabaq-awaameq-yataaqa Kéinabaq wáááéni-nokaq uráiye. ááqibo Yúríabake
yuwéna Îtuma Kááriribaq mikáq keqnáámmá mi káqon-awaameqa uráiye.

5

Tabaati-yúpááyábámá

1 anaaékaq Ítíráaeo-wayukati óq-oniqtabama Îtuma Yérútáárebaq utáiye.
2 Yérútáárebaq mibáq nokaayúkáqá wenáwîqa Batétara waaqókáq tipi-
típigoni oqtaráqá wáiye. mi-nókááyún áwábaqa móra-tiyaapaq púgágîq-nama
wáqe-uraiye.
3 mi púgágîq-naupaqa taíbaq-wayukama yipaq atááe. yaímma yúrama
karoparáiye. yaímma yítauqa arúkeq-arukeqa urááe. yaímma yítauqa
yabitimáguraiye. tébakaq-wayukama yíyiyaa-kareremma urááe. nommá karááqto
ínayabae téta awé urááe. áqnáabaq náawabi nommá karááqto ipí kukáitana wení
áiyayaakoma akoqnáá íniye téta waayúkama yúyánápí ítaraae.
4 yúyánápíké tiráama kaqtó-wamma Áánûqtunopake móra-mora-taoqa nommá
waéqma uréire uráiye.
5 abo mórama karí-náqá kaumo-tíyáákágáráq abapaké kaumo aúqá (38
karitimaatimá) karí maéna máqe-uraiye.
6 Îtuma aúyánámmá ítaraiye min-nákómá karímá naayóbáq matáiye. ááqibo
mibáq min-náqá aipaq atáitana aónatuwena Îtuma ítama aónaraiye: “emá
atóbaiyaba kákaiyo?” téna Îtuma ítama aónaitana
7 karí-nákómá yauwéqma tiráiye: “anón-nako! yaímma-wayukama kemmá
íma tiyáátoqma nokayúpímmá nommá karááqto ipímmá tikéwae íkéoe. ke-
namáárîq mi-nópímô kumónae téqo kéunama káqo-yu yenókáá ketí aammá
kunaúyakewae kéoe.” téna tiráiye.
8 Îtuma timá ámikaiye: “itóaao! itó éyaq ení yuwaiqá yawátama mamé
minnágaraq uréire uwo!” téna akoqnáá umá tiráiye.

9 páátákáá min-nákómá kátobakena wení yuwaikáráq yawátamena kóuraiye.
aanibo mi-túpáámá Taabati-yúpáámá aagaí-yúpáámá wáqe-uraiye.
10 miráipoana Ítíráaeo anó-monoq-wayukama timá amíqmeta urááe: “íbêq-
yupaama Tabaati-yúpáárâré. emá ení yuwaikáráq íma mamé uréire uwo
aagaí-yúpáárâré!” téta timá ámikaae.
11 wemá timá arútá-yimikaiye: “mamá atóbatikai-nakoma ení yuwaiqá
yawátáma mamé waao titaq mamé kéyune.” téna timá yímikaiye.
12 anó-monoq-wayukama ítama aónaraae: “min-nákómá timákáitaa mamé
yénama náawabiyo?” téta ítama aónaraae.
13 ááqibo atóbai-nakoma íma ítama arútaraiye Îtuqtabama náawabiyo téna Îtuma
taígani-kayukabike péqma yútúgitana atóbai-nakoma íaonaraiye. Îtuqtabama íma
ítaraiye wé náawabiyo.
14 anaaékaq min atóbamakai-nakoma Ítíráaeo-wayukati anó-monoq-naopaqa
Îtuma aónatuwena timá ámikaiye: “aákaq maraao! emá kátobaane. móragaraq
ení kebó-yátááqá kúmiq-yataaqa íma uwo! íbêqa pááqya-karima matááne.
anaaékaq anópi wíyátábámá yabíqma arutaao!” téna Îtuma timá ámikaiye.
15 min atóbai-nakoma yuwéna Ítíráaeo anó-monoq-wayukama timá yímikaiye:
“min-nákómá wenamáárîq kemmá atóbamatikaraiye.” téna Îtuqtabama timá
yímikaiye.
16 karí kátobamayikena mirá-qtátáárîq Îtuma kéinapoana Tabaati-yúpáárâqá
anó-monoq-wayukama wemmá áaimma átáma waqmá ikamínéta abáá-uraae.
17 ááqibo Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “ketiboó, íbêqa mayaí kémayaitaqa
miráipoana mayaímá mimóráíq umá kémayaune.” téna tiráiye.
18 min-áíqtábá Ítíráaeo anó-monoq-wayukama ókaraq-okaraq umá wemmá
abáá-uma uréire urááe. Tabaatiráqá aammá aúmakaan-aimma araténa
Áánûqtutaba “kenamáa ketiboé” téna tiráiye. min-áíkómá mamá wekáráq
Áánûqtukaraq móraiq uráitata anó-monoq-wayukama abáá-uma ikamínéta
urááe.
19 Îtuma maannáyaba yauwéqma tiráiye: “kemá túyánámmá ítama kateko
umá keráwáqá kétima-timune. áanikoma wenamáa wenamáárîq máqte-qtataaqa
íma íné imíye. paá aboámá kéi-qtataaqa káonena minnáma áanikoma mimóráíq
kéiye.
20 aboámá áanikomma ôriq umá weqtábámá amuqá kémarakaipoana kákaitana
aboámá máqte-qtataariq kéi-qtataaqtabama áanikomma káraatiye.
21 aboámá pukáipike kátobamakaitana paá áanikomma pukáípike mimórá
miráuma kátobamakaiye. miráuma móraiq umá aúwaraimma aboámá ámikaitana
paá áanikoma móraiq umá aúwaraimma mórá náawanabi ákái-naqa ámikaiye.
22 ítáaro! aboámá máqte-kayukama yawááq íma umáyikaniye. ímiye! áanikoma
yawááq-umayikai-aiqtaba wemmá ayuwáinana tíniye.
23 miráipoana wé náayuwabi áanikoqtabama áwîqa múte kéyauyowana miráuma
móraiq umá aboán áwîkaa kéuwiye. náayuwabi áanikon-awiqa múte íkéyauyowana
miráuma móraiq umá aboámá wemmá timákái-naqa wenáwîkaa íkéuwiye.
24 kemá túyánámmá ítama ôriq umá kateko umá keráwáqá kétima-timune.
náawabi ketáama iténama kemmá timátíkárai-naqa arummá aménama aúgen-
auwaraimma matúq-matuq umá mái-yataaqa kémayaiye. wemá íma yawáá kéena
ímiye! arummá amína-nakoma áqnáabaq arun-íyápómá pukáipike itó-urena
matúq-matuq umá paá mániye.

25 kemá túyánámmá ítama ôriq umá kateko umá keráwáqá kétima-timune.
mi-kánáámá yínatama áraine. mi táoqa áaimma kátenama mibáq yirun-íyápómá
pukuráá-kayukama Áánûqtuni áanikon-aama itétama náayu-naayubi yirummá
amétama yeráwáqá matúq-matuq umá paá mánoe." Îtuma téna tiráiye. óq-
wataama timá yímikaiye:
26 "áraine. ketibomá Áánûqtu wenamáárîq aúwarai-qtataaqa áqnáabaq pááq-
urainapoana miráuma móraiq umá kemá áanikoma aúwarai-qtataaqa móraiq umá
tirunóbáqá wáiye.
27 kemá Waayúka-Araakoma máunaboana ketibomá kemmá áanikoma ako-
qnáá-yataaqa tímikaitaq waayúkama mamá yainánúne.
28 maannáyaba íma iyánáaq uwo! ááqibo mi-kánáámá yínatama yúma
pukuráá-kayukama maiqnóbáq máetama áama itánópoata
29 muríánóbákénábi maiqnóbákémá utátuweta uínoe. máqte-kayukama itó-
inoe. yaímma íráqô-qtataariqo uráá-kayukama paá matúq-matuq umá mánoe.
tébakaq-wayukama táígo-qtataariqo uráá-kayukama yawááq-uma-ikanune.
30 kenamáa kenamáárîq máqte-qtataaqa íma onááq únnae. kemá tíkái-
qtataariqa íkeune. ááqibo timátíkái-nakoni ákái-qtataariqa kéune. miráipoana paá
kéiteq ítama kéyainaunana ketí yainauna-yataakoma arupú kéiye." téna tiráiye.
31 Îtuma óq-aimma tiráiye: "keráwáqá kemmá kenamáárîq áraimmo timá
tímênaqa tirummá íaminobo paá kaayaq-wáígóbi kaumo-wáígómô timá-
timiyaatama mikáq itánúnatae.
32 ááqibo óq-nakoma ketibomá wemá ketáaiqtabama áraimma keráwáqá
kétima-timitaq wenáama árain-aimma kétítaqtaa ketáá kéitaunatae. kenamáa
ketábámá íketune.
33 keráwáqá Yóáane nommá peraí-nákónôpaqa taíbaq-wayukama
timáyíkaraiye. mi-káyúkámá Yóáanema ítama aónaraawana wemá arupú umá
yauwéqma tiráiye.
34 paá-wayukama Yóáane máqe-uraipoana wenáayabama kemá túyánámmá
íkéitaune. maamin-áímmô túnnama keráwáqá tíwâqnaa umá atóbamatikaiyabae
téq kétune.
35 Yóáane wemá ókáá kamá tágaraitaq pááqya-kanaama keráwáqá min-ópí
timuqá kémaraae.
36 Yóáane ketáaiqtabama akoqnáá umá ítaraiye. ááqibo óq-yataakoma ketí
mayaímá mú mikáq akoqnáá umá keqtábámá kétee. mayaímá mamá ánataao
téna ketibomá tímikaitaq maami-máíyáímô mayáunama áraimma ketibó timá
tíkaraitaq káonaae. ketibomá mayaao téna timátíkáitaq iráune.
37 aanibo ketibomá timátíkáimma wenamáárîq káqo-yu ketáaiqtaba timá
yímikaiye.
38 wenáama aati-aatimá íkéiteqa wenóíkaqa aati-aatimá íkaoneqa kemmá
timátíkárái-nakaq tirummá íkamepoaqa keráwáqá ketiboní aagómá watúq-
watuq umá tirupi íma wáiye.
39 Áánûqtun áama agamatán-áípí ketáaiqtaba kétiye. keráwáqá anó-
monoq-wayukamo maamin agamatán-aimma abáá-abaa kéeqa áaimma
íkeitaabo watáama paá kéyorautopoaqa min-aúgén-áúwáráímmá mayánúne
téq túyánámmá kéitaae. ááqibo paá kéyorautopoana keráwáqa min-aúgén-
áúwáráímmá íma yíniye.
40 ókaraq-okaraq timá yímíkaimanibo máqtemma keráwáqá ketôpaqa iréq
maamin-áúwáráímmá mayáítááqá íma kéitaae.

41 kemá íma keráwáqtábámá ketíwîqa múte yaúyóro téqa íketune.
42 minnâ keráwáqtí táaimma káoneqa Áánûqtuni akaí-yátááqá tirupi íma
wáiye.
43 ketiboní náápaakaraq mamé kéyune. ááqibo keráwáqá kemmá íkétiwiraae.
móra-nakoma paá wení náápaakaraq mamé yínaqa keráwáqá wemmá
awiránóe.
44 keráwákáán uráá-kayukama náaraq umáwaq tirummá kanaaráq timínô?
kanaaráq ítiminoe. keráwáqá yiyuwáíyata keráwáqtí tíwîqa wenámí-kenamin
umá múte yaúyóro.
45 kemá keráwáqá ketibon-áúbáqá túbi marániye ítero. Móteti tirummá
umátikena tíwâqnaa íniye téq túyánámmá kéitaao Móteti wenamáa keráwáqtí
túbi marániye.
46 keráwáqá Mótetima tirummô kámeqa kemmá tirummá timínoe. ááqibo
wení aúbabi keqtábámá agatáiye.
47 agatáímma tirummô íkámeqa náaraq umáwaq ketáama tirummá amínéq
onábiyo?" téna Îtuma tiráiye.

6

1 anaaékaq Îtuma anó-nokayukon áwîqa Kááriribaqa nopí-káárébí meran-
ábápáq uráiye.
2 ááqibo Îtuma kégoitata karí atóbamayikain-awaameqa aónawaeta taíbaq-
wayukama anaaé wakááe. miráitata
3 Îtuma anuraqá wení iyápó-annagaraq umáqe-uraae.
4 Ítíráaeo-wayukati kótámaki-kanaama waaqókárîq uráiye.
5 Îtuma múte aónaimma taígani-kayukama wenôpaqa kéyewana káonena
Píripiqtaba timá ámikaiye: "náakakena taíbaq-awaaqa meyáníq umátaawaq
maami-káyúkámá yiménúnataabiyo?" téna Îtuma Píripimma ítama aónaraiye.
6 Îtuma wemô miráini-qtataaqa ítáreboana paá Píripimma kumá yumá ítarena
7 Píripi yauwéqma Îtumma timá ámikaiye: "abapaké kaayaq-wíyókón
arupi óqta-mayaima mamátaa móra-mora-nakoma móra-mutaaqa yínî-kaaweqa
yiménúnatae." téna yauwéqma tiráiye.
8 Îtuni iyápó-annabike móra-waigon-awiqa Áánaru Tááimoni Pítaan ábâkoma
Îtumma timá ámikaiye:
9 "móra-iyapogoma móra-tiyaapaq-yakaraq kaayaqá káqtútai-noyaakaraqa ma-
tokáiye" téna "ááqibo kágínagoma íma maami-máqté-káyúkábímmá kanaaráq
íiniye." téna Áánaru tiráiye.
10 tiyáápaq-tiyaapaq-tiyaakagaraq-wayukama (5,000) máqe-uraawana íráqôn-
aapeqa netuqyaa wáitana wení iyápó-annama timá yímikaiye: "máqte-kayukama
tíyata maraq máero." téna tiráiye.
11 ááqibo Îtuma yammá maténa "Áánûqtuo, maan-ááwáqô timénayabataa
timuqá kémarakaune" timátuwena mikáq-mikaq umá yímíqme uréna ke-
qnáámmá káqtútai-noyaaqa maténa mikáq-mikaq umá yímíqme uráiye.
12 yeráwáqá kanaaráq umá mi-kááwéqá mamá yáawana wení iyápó-annama
timá yímikaiye: "aqtó-átómá aíqma aíkuyoro yaímma páabaq íyúwáaro." téna
tiráiye.
13 waayúkama móra-tiyaapaq-yamma nátuweta aqtó-átómá tiyááka uréna
títaupake kaayaq-kámáágúq-únámá aíqtuma ógiqmakaae.

14 waayúkama min-ánón-áwáámeqá immá káoneta tirááe: “áraine. maan-
nákómá Áánûqtuni amuné-náqá marabí ku máiye.” téta tirááe.
15 Îtuma mi-qtátáátábámô kéitenama anuraqá páátákáá wenamáa utáiye.
wemmá awíqmeta koma yeráwáqtí anón-naqa tarôq umá máena yabíqyikaikaae
téta kétewana Îtuma ítátuwena páátákáá yiyuwéna anuraq utáiye.
16 Îtuma anuraq máitana aaqá enánéna yúmárán immá wení iyápó-annama
yenamáa Kááriri-nokayukaq kukááe.
17 nopí-káárébí utéta aqtamá Kápéranabaq wínéta urááe. Îtuma paá anuraq
máena yeráwáqtôpaqa íiraiqtaba aaqá ékáiye.
18 akoqnáá-uwaa kéyoraitana nokómmá ôriq umá karááqto uráiye.
19 ayau-yatáráké non aúkáapi warárítuqme kéyeta nopí-káárébíké Îtuma non
ámûraaqa yetôpaq kéitata aónaraae. yeráwáqá ikatîq urááe.
20 ááqibo Îtuma timá yímikaiye: “kemíbo ikatîq íoro!” téna tiráiye.
21 yeráwáqá Îtumma nopí-káárébí auwiránéta urááe. kéowana ááqibo
páátákáá yeqtí nopí-káárégómá min-ábápáq wínéta opáqá áqa irááe.
22 íbêqa iyápó-annama yuwéta nópí-káárébímô kéowatama taígani-kayukama
yimónaraae. óq-aabayaanapimma yeráwáqá mi-káyúkámá aónaraamma kímora
nopí-káárábímmá iyápó-annama yenamáa máeta kóuraae.
23 Îtuma móra-tiyaapaq-yakaraq kaayaq-nóyáákáráq yímikai-marukaqa
waaqókáqá Táíbíriati mibáké káqo-nopi-kaarema irááe.
24 maa-táígání-káyúkámá Îtugaraq wení iyápó-annagaraq aónaamma íma
máawata miráitata yeráwáqá Kápéranabaqa nopí-káárébí maréta Îtumma abáá
ineta urááe.

Îtuma tirukóní-aawaqtabama watáá-wataa kétiye.

25 “aanibo yeráwáqô Îtummo káonetama nokómmá meran-ábápáq máitata
ítama aónaraae: “Aráábaeo, náa-taoraq maamibáqá yénnabiyo?” téta Îtumma
ítama aónaraae.
26 Îtuma yauwéqma tiráiye: “áraimma kétima-timune. keqtábámô tibáá
kéomma kemô anón-awaameq-yataariq únnayataba íma tibáá kéobo ááqibo kemô
timúna-kaaweqa namá tímûqa yaitaq ókaraq kaawéqá timíkáae téqa tibáá kéoe.

kemá keráwáqtí aáwaqune.

27 keráwáqá wáqena kabiránin-aawakoni mayaímá íma máyáaro. máqte-
kabirani-qtataakoma íma mamá túbáqá máráaro! keráwáqá aáwakoma watúq-
watuq umá wánin-aawakoma kétikaiyo. kemá Waayúkagon-Araaqa ketôpaq
ketibomá Áánûqtu wenáwîqa ikámakaipoana mirán-ááwáqá watúq-watuq umá
wánin-aawaqa timénúne.” téna Îtuma tiráiye.
28 Îtumo kaawéqtábámô timá waayúkama íma ítama arútareta yeráwáqá
Îtumma ítama aónaraae: “náaraq umátaawaq Áánûqtuni mayaímá wení amuq-
yatááqá kanaaráq mayanúnataabiyo?” mi-káyúkámá mirá téta Îtumma ítama
aónaraae.
29 Îtuma yauwéqma tiráiye: “maami-máyáímá Áánûqtuni mayaíyé.
keráwáqtábá timákáitana kúminakaq tirummá áméro.” téna Îtuma tiráiye.
30 waayúkama timá ámikaae: “nóin-anon-awaameqa inataawáq ketáámá
emmá tiruqtáá aménúnataabiyo? ení mayaímá nóinabiyo?

31 ketáái títaubikoma kokoq-márúkáq karaaqtatááqá íma wáikaq Áánûqtuni
aúbabimma miráuma maannáe. ‘aáwaqa wíyôpake wemá yimíq-yimiq uráiye.’ ”
Áánûqtuni aúbabi mirá téna kétiye.
32 miráitana Îtuma mi-káyúkámá timá yímikaiye: “áraimma kétima-timune.
maamin-ááwáqá wíyôpake Móteti wemá íyímikaiye. ááqibo Áánûqtunopake árai-
kaaweqa ketibó íbêqa keráwáqá kétimiye.
33 aáwaqa Áánûqtunopake yuwéna maa-márábí kuména maa-márábí-
káyúkámá aaramá waamá wemá yeráwáqtí yirun-íyápógóní kaawéqá
kéyimiye.” ténа Îtuma tiráiye.
34 waayúkama inaa-inaa tirááe: “anóko, maamirá-kááwéqá aati-aati étaa
keqtáámá timíkááe.” téta tirááe.
35 Îtuma timá arúta yímikaiye: “kemá kenamáárîq matúq-matuq umá mái-
aawaqune. náawabi-naawabi ketôpaqo yénama íma áa yániye. náawa-naawabi
kemmá arummô timénama íma non-áá akániye.
36 kemá keráwáqá kétima-timune. kemmá kétimoneqanibo íma keráwáqá
kemmá tirummá kétime.
37 máqtemma ketibomá tími-qtataaqa ketôpaqtaa yínoe. náawabi-naawabi
ketôpaqa yínaqa wemmá íma watuwánúne.
38 ketúyánákáq tikáinaiq íonaaq Áánûqtunopake kukáupo paá wemô
timátíkái-nakoni aúyánákáq kuké-mayaune.
39 timátíkái-nakoma wení aúyánámmá miráuma wáiye. máqte-qtataaqa
tímímma móra íyuwanunaboaqa ááqibo ánatai-yupaama máqtemma tími-qtataaqa
múte itó-umayikanune.
40 ketibon-áúyánákó mirá kéiye. máqtekomo kemmá ketáanima káoneq
tirummô kétimeqa aúgen-auwaraimma matúq-matuq umá paá mái-yataaqa íbêqa
áaimma átáma kéimma ánatai-yupaama yemmá múte itó-umayikanune.” téna
Îtuma tiraiye.
41 Îtuma tiráipoana “kemá Áánûqtunopake árai-kaaweqa máune.” téna titata
Ítíráaeo anó-monoq-wayukama timú-timun-aimma kótéyáté urááe.
42 maan-áímmá tíq-tiq umá tirááe: “maaminnâ Îtuma Yótêbin áanikobiyo?
wenaboámá wenanóagaraqa ketáámá ítaraunataabiyo? nôraq itana
‘Áánûqtunopake kukáune’ kétiyo?” mi-káyúkámá téta tirááe.
43 Îtuma yetí yúyánámmá ítátuwena timá yímikaiye: “keráwáqá íma nárú-
narun-aimma tero!” téna tiráiye.
44 óq-aimma Îtuma tiráiye: “ketibomá timátíkái-nakoma wemô móra-nakoma
ketôpaq yabiti máena yíniye. ááqibo ketibomá móra-nakoma íyabiti máena
wemmá ketôpaq íma yíné iné. náawabi ketôpaq yin-náqá ánatai-yupaama
wemmá múte itó-umakanune.
45 Áánûqtuni wannaabí Áánûqtu wení amuné-wáyúkámá agatááe. máqte-
kayukama Áánûqtu yiráátiniye. minnáyaba yemá náayubi ketibon áama itétama
náayubi yemmô yirááti-qtataaqa ítama arutétama yeráwáqá ketôpaq kéeye.
46 móra-nakoma ketibommá íaonaraane. kímora-naqa Áánûqtunopake kúmîn-
nakoma wenamáa ketibommá aónaraiye.
47-48 áraimma kétima-timune. náawabi arummá kétimenama aati-aatimá
matúq-matuq umá kémaiye. kemá matúq-matuq umá mái-aawaqune.
49 keráwáqtí títaubikotaa kaqmáápaqa yímikain-aawakon áwîqa máánna
Áánûqtunopake kúmitata nátuweta pukurááe.

50 náawabi maakáq-ááwáqá Áánûqtunopake kúmin-aawaqa nénama wemá
ípuiniye.
51 kemá kenamáárîq Áánûqtunopake kukáunama aati-aatí paá mái-aawaqune.
náawabi maamin-ááwáqá nénama aati-aatí paá matúq-matuq umá mániye.
min-ááwáqá timúnnama minnâ ketúmiye. maa-márábí-káyúkáyábáé téq
kukáune. ááqibo ketúma yiménúnaboata yemá aúgen-auwaraimma mayánóe."
téna Îtuma tiráiye.
52 maami-qtátááqtábá anó-monoq-wayukama aamá móté-máté umá tirááe:
"náaraq umá wenaúma timínataaq nanúno?" téta tirááe.
53 ááqibo Îtuma timá yímikaiye: "ítama arútáaro! Waayúkagon-Araakon aúma
íma néqa wení naaegáráqá íma néqa aúwaraimma keráwáqá paá íma mayáinoe.
54 náayu-naayubi ketúma néta ketí naaemá néta íya-kayukama aati-aatimá
matúq-matuq umá mánopoata ánatai-yupaa máqtemma ketúma naíyaqa yemmá
múte itó-umayikanune.
55 ketúma kateko-ááwáqá wáitana ketí naaemá áraimma naí-yátááqá wáiye.
56 náawa-naawabi ketúmo néna ketí naaemô néna ína-waigomma wení aágoma
tirunóbáqá mánipoaqa ketaágoma wenarunóbáqá mániye.
57 máqten-auwaraimma ketibomá timátíkái-nakoma wenaúyánákáráq kéena
miráuma móraiq umá ketiboní paá mái-yataaqa ketê wáiye. miráipoana móra-
nakoma ketúma nénama arunóbáqá ketí mái-yataaqa mayániye.
58 maamin-ááwáqá Áánûqtunopake kukáiye. títaubikotaa kaqmáápaqa
nátuweta pukurááe. mirán-ááwáqá íma wáiye. ááqibo náawabi maamirán-
ááwáqá nénama matúq-matuq umá mániye."
59 Îtuma Kápéranabaqa monoq-náúpáqá kéyiraatena mirá téna timá yímikaiye.

Îtuma paá matúq-matuq umá mái-wataagoni áaimma matokáiye.

60 ááqibo yaímma wení iyápó-annama maamin-áímmá kéiteta yé tirááe:
"maamin-áímmá ummaamá kéyaiye. náawa kanaaráqá itáné inábiyo?" téta
tirááe.
61 Îtuma wenáúyánánóbáqá wení iyápó-annamo aamô kárááan-aimma ítaraiye.
miráitana wé timá yímikaiye: "maamin-áíkómmá túyánámmá ítama yuwánéraq
kéoo?" téna Îtuma timá yímikaiye. óq-aimma Îtuma tiráiye:
62 "ááqibo keráwáqá aónáíyanamo Waayúkagon-Araaqa naayóbáqô maéwai-
marupaqa uínaqa nôraq íno?
63 Áánûqtuni aágoma mái-yataaqa waayúkama yetôpaq kéyimiye. ááqibo
túgotaa íma tíwáqnaa íné iné. maamin-áímmá keráwáqá timá tímikaunama
Áánûqtuni mái-yataakaraq wení aágogaraq paá máiye.
64 aanibo keráwáqtí aúkáapimma yaímma-wayukama yirummá íma kétime."
téna Îtuma óq-aimma tiráiye:
65 "miráipoaq timá tímikaune minnâ ketibomá móra-naqa íma timákainena
ínanama wemá ketôpaqa íma yíné iné." téna Îtuma tiráiye. naayóbáqá Îtuma
aónatukaiye yaímma-wayukama íma yirummá kámeta anaaéma íkéwareta kéo-
kayukama ááqibo wemá webómô agayakánín-naqa wemmá aónaraiye.
66 maamin-áímmá ánatagitata taíbaq Îtuni iyápó-annabike ayuwéta yauwéqma
kóuraae. ááqibo kó éta íma wetêma ókaraqa uréire urááe.

67 miráitana Îtuma min-ánnámá tiyááka naikamá kaayaq-wáyúkámá
áqnáábaq yááyarena timá yímikaiye: “keráwákáráqá tiyuwéra kégo?” téna
Îtuma tiráiye.
68 Tááímoni Pítaa maará téna timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, náawanoparaq
ónúnataabiyo? aati-aatimá paá matúq-matuq umá mái-aimma ení áama ma-
tokááne.
69 ááqibo ketáámá tirummá ámikaunatae. enamáa emá Áánûqtuni katekomá
aokaq-náqá máanataa ketáá kéitaunatae.” téna Pítaa tiráiye.
70 Îtuma ye táaraqa yauwéqma timá yímikena tiráiye: “nôraq inábiyo? kemá ke-
namáárîq keráwáqá tiyááka umá kaayaqá ketúyánákó kétikaipoaq matáunama
móra-naqa Tááqtaan-aagogaraq máiye.” téna tiráin-naqa
71 wemá Yúqtaati aboámá Tááímoni Itikáárioti wemá wenamáa
tiyáákagaraqa kaayaq-íyápó-ánnábíkémá wemá anaáekaq namuro-wáyúkábí
Îtumma awíqmena wíniye.

7

Îtuni ábâqawaama wenáaraqa íkéitaae.

1 anaaékaq Îtuma Kááriri aúkáapi márûtaba-marutaba uréire uwáena uráiye.
Ítíráaeo anó-monoq-wayukama Îtumma ikamínéta owana Yúríabaq íuraiye.
2 ááqibo Ítíráaeo-wayukati ayú maqnáno-kanaama áwîqa pórábónakaa-naupaq
ayú maqnarááe mi-kánáámá waaqókárîq itanabóana
3 wení ábâqawaama timá ámikaae: “ení iyápó-annama mibáq emô mayáana-
mayaima aónanobo maa-márúqá yuwé Yúríabaqa waao.
4 móra-nakoma wé máqte-kayukama wemô náawabiyo téta wemmá aónaineta
íyanama wé íma aúpáqá mirá íiniye. ááqibo maami-qtátáárîqô ínéma máqte-
kayukati yúrakaq itó-ure mirá kéinata emmá aónaaro.” téta timá ámikaae.
5 áraine. wenábâqawaayugaraqa íma yirummá améta anaaémma íwakaae.
6 Îtuma timá yímikaiye: “ketí kanaamá íma pááq uráiye. ááqibo máqte-
kanaama minnâ keráwáqti kanaamíye.
7 maa-márábí-káyúkámá keráwáqá íma webó kágatikaae. ááqibo kemá yeqtí
táígoniq on-ááímmá timá abarokáq kéunataboata kemmá webó kágatikaae.
8 keráwáqá kenamáárîq ayú maqnáíbáq ko aónaaro. ketí kanaamá íma pááq
uráipoaq kemá ígo-aonanune.”
9 maamin-ááímmá ánatagitana Kááriribaq wemá máqe-uraiye.

Îtuma ayú maqnaamá ko aónaraiye.

10 ááqibo áqnáabaqa ábâqawaayuma ayú maqnáíbáq kówana wemá anaaékaq
aúpáq utáiye. miráipoana waayúkama wemmá íaonanoe.
11 máqtemma Ítíráaeo-wayukama ayú maqnaapí weqtábá abáá urááe:
“náakaraq min-náqá máiyo?” téta ítama aónaraae.
12 waayúka-aukaapimma yaímma-wayukama wé kanaa-náré kétewata yaímma-
wayukama wé kaaqaari-náré kétewata miráuma nóbíq-naabiq-aimma tirááe.
13 ááqibo waayúkama anó-monoq-wayukati yáaqa kéikatetaboata móra-nakoma
íma abarokáq umá aá tiráiye.
14 ayú maqnaa-kánáámá ánatanena aúkáa-makaariqa itana Îtuma anó-monoq-
naupaqa uténa aarawaamá kéyiraatena kétima-yimiye.

15 Ítíráaeo-wayukama yúyánámmá ítama netuqnaatúq kéeta tirááe: “náaraq
umáwaq maamin-nákómá aúbabimma aónarenaawaq aúbama kéyorautiyo?
wemá naayóbáqá íma tugarú tiráiye.” téta tirááe.
16 miráitana Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: “kemô kétiraatunnama íma
ketôpake íkeiye. paá timátíkái-nakonopake kéiye.
17 náawabi timátíkái-nakoni aúyánámmá itaínana wemá kemô
aráátúnnayataba ítama aruténama Áánûqtunopakena kukáiyô ketááq maqmawa
kétuno ténа ítama arutániye.
18 náawabi wenáúyánápíkén-áímmô ténama aanábógó wenáwîqa múte
yauwínéna tíniye. ááqibo náawabi timátíkái-nakon áamo ténama wení watáama
árain-aine. aanibo watáama kaaqaari-áímmá arunóbáqá íma wáiye.
19 naayóbáq Móteti aammá aúmakain-aimma íyaq tímikainabiyo? ááqibo móra-
nakoma keráwápíkémá íma maamin-áímmá yáqtoqma akoqnáá uráiye. nôraq
itaráq kemmá tíkaminera tibáá kéoo?” ténа Îtuma tiráiye.
20 aarawaamá yauwéqma tirááe: “epímmá kuti-áágómá wáiye. náayuq
emmá ikamínéta kéowaawaq aíbôqnaaboq-aaikon-aimma kéteno?” téta tirááe.
21 Îtuma yauwéqma tiráiye: “Tabaati-yúpááráqá kemá móra anón-awaameqa
únnayaba keráwáqá káoneq iyánáaqa kéoe.
22 maamináyaba Mótetima áumo karaí-ááímmá tímikaine. áraine. min-
ááímmá íma Mótetikaqa pááq uráiye. wé tináábútáá títaubikokaqa pááq uráiye.
miráimanibo keráwáqá Tabaati-yúpááráqá pááqyan-iyapogon aúma karéwaone.
23-24 keráwáqá Mótetini aammá aúkain-aaimma íráqôniq umá waqmá
itánúnatae kéteo. keráwáqá Tabaati-yúpárááqô iyápótí yûmo karéwaomano.
aónaaro! Tabaati-yúpáárâqá kemá móra-naqa mútûq atúbamakaraune. ááqibo
nôraq itaráq keráwáqá tíyamma kéumatikaao? keráwáqá íma túrakakemma
aónama yaínááro. máqte-qtataakon-aaimma arútáraina-yataaqtaba ítama
yaínááro.” ténа Îtuma tiráiye.

yé tirááe: “maan-náqá Kárîqtowabiyo?”

25 ááqibo yaímma Yérútáárebake-noinin-aukaqa tirááe: “wé maamin-náráq
ikamínéta kéoo?
26 ááqibo aónaaro! wemá abarokáq aamá kétiye. ááqibo yé íma móra-aimma
kétimakaae. áraine. máqtemma anó-kayukama yé ítaraae wé Metáíyabiyo?
27 miráimanibo ketáá wemó yi-márúqá aónaraunatae. ááqibo Metáíyamo
ínaqtaama móra-nakoma íma wemô kúmi-maruqa íaonaraiye.” téta tirááe.
28 Îtuma monoq-náúpáqá máena waayúkama kéyiraatena timá yímikaiye.
wemá ááyataa umá tiráiye: “keráwáqá kemmá kétimoneraq kemô yúnna-
maruqa aónaraune kéteo? miráimanibo kemá kenamáárîqa ke-túyánákáqá
íkukaune. áraine. timátíkái-nakon aúyánápíké timátíkáitaqa kukáune.
wenáaimma áraine. miráimanibo keráwáqá wemmá íaonaraae.
29 ké kemá wemmá aónaraune. kemá wetê máqe-uraune. ááqibo wetê
máunana wé timátíkáitaqa kukáune.” ténа tiráiye.
30 miráitata yé wemmá ánná amínéta urááe. miráimanibo wení kanaamá íma
pááq uráiye. miráitana móra-nakoma íma aneqá ayáámma ánékukaiye. ímiye.
31 taígani-kayukama aúkáapikemma yaímmma-wayukama yirummá améta
tirááe: “Metáíya yénama óq-anon-awaameqa mú mikáq anón-awaameqa íníyô?”
téta tirááe.

yaímma i-wáyúkámá timáyíkááwata Îtuma ánnáma ínéta urááe.

32 Îtuqtabama waayúkama netuqnaatúq-aimma káráán-aimma Pérati-wayukama ítátuweta uyátárai-monoq-wayukagaraqa Pérati-wayukaqaraqa i-wáyúkámá timáyíkááwata Îtumma ánná amínéta urááe.
33 Îtuma tiráiye: “kemá keráwátê pááqya-kanaama mánunaboaq kemá timátíkái-nakonopaqa kónune.
34 ááqibo keráwáqá kemmá tibáá kéomanibo keráwáqá kemmá íkétimonaae. keráwáqá kenamáárîq kemá máuna-marupaqa íma kanaaráq uínoe.” téna Îtuma tiráiye.
35 miráitata yé Ítíráaeo-wayukama ye-íyáá aayó-aayo kéteta tirááe: “wé náakaraq kóínaqtaa íaonanunataabiyo? wemá Karíki-marupaq íyaq uráíyô? káqomma Ítíráaeo-wayukama mibáq máapoana kémaena mibáq Karíki-wayukama timá yiráátiniyo?
36 wé kétiye. ‘keráwáqá kemmá kétibaaoe. miráimanibo keráwáqá íkétimonaae’ ááqibo ‘keráwáqá kemô máuna-marukaqa íma kanaaráq uínoe.’ téna kétiye. maamin-áíkón áaimma nóinabiyo?” téta tirááe.

akoqnáá umá mái-nomma

37 ánatainna-taoqa mú mikáq anó-taoqa ayú maqnaapí Îtuma itó éna waéqma itaí-áímmá ááyataa umá anón-aimma tiráiye: “móra náawa-naawabi non-áámô akaína-naqa ayuwáíyanawaq ketôpaq yíno kéyenawaq wemá naíno.
38 Áánûqtuni áa agamatán-áúbábí kétiye. ‘arunóbáké matúq-matuq umá mái-noko metiráá yubátuwena kumíniye’ mirá kétiye.” téna tiráiye.
39 maamin-áímma Îtuma Áánûqtun-aagotaba kétiye. máqtemma náayubi wenáaraqo itétama Áánûqtuni aáma mayánoe. Îtuma pukáipike íma itó-uraipoana mi táoqa Áánûqtuni aáma íma yímikaiye.
40 yaímma-wayukama min-áímmá kéiteta mamá tirááe: “wé maamin-náqá áraimma Áánûqtuni amuné-náqíye.” téta tirááe.
41 yaímma-yu tirááe: “wemá áraimma Metáíyae” kétewata ááqibo yaímma-yuma “ímiye” kétewata “Metáíyaraatati wé miráuma Kááriri-marupake íyine iné.” téta
42 “íyaq Áánûqtuni áa agamatán-áúbábí Metáíyaqtaba tiráinabiyo? móra-aaniko Tébitin-annabike Béqtaremubaqa Tébitini pááqya-marupake kéiye.” téta tirááe.
43 ááqibo miráitata Îtuqtabae téta máqtemma aaraukáqá mamá yáíkaaq urááe.
44 yaímma-wayukama aneq yáqtorainetа kéetamanibo ááqibo móra-nakoma íma wenaneqá ko yáqtokaiye.
45 miráitana anó-monoq-naupake i-wáyúkámá yauwéqma yewata uyátárai-monoq-wayukagaraq Pérati-wayukagaraq min-í-wáyúkámá ítama yimónaraae: “nôraq itaráq keráwáqá wemmá íawiqme irááo?” téta ítama yimónaraae.
46 i-wáyúká yauwéqmá tirááe: “móra-nakoma maan-nákó tiníq umá íketimiye.” téta tirááe.
47 Pérati-wayukama yetábámá mirá téta timá yímikaae: “wemá keráwákáráq tímioq-naayoq kéiyo?
48 keráwáqá aónaraawaqtaawaq móra ketáábíké uyátárai-monoq-wayukabi Pérati-wayukabikemma yirummá ámikaa íyabiyo?
49 ímiye! paá maami-káyúkámá aá íma ítaraa-kayukama Áánûqtuni áa Móteti agatáimma íma kéitaae. Áánûqtu yawááq-umayikaniye.” téta timá yímikaae.

50 ááqibo yeráwápíké móra-nakon-awiqa Níkótímati wemá naayóbáq Îtunopaq
ko aónaraiye wemá timá yímikaiye:
51 “ketáái Ítíráaeo-wayukati aammá aúkain-aikoma móra-nakomma íma ketáá
yawááq-umakaraananataa wemô naayóbáqô nôrabi uráina-yataaqtaba tínataa
itánatae.” téna Níkótímati tiráiye.
52 yeráwáqá yauwéqma tirááe: “egáráq Kááriribakenabono? emá Áánûqtuni
aúba-wannaabin-aimma yorautíq-yorautiq umá aónaao! mipí móra Áánûqtuni
amuné-náqá íma Kááriri-marupake íma pááq íniye.” téta tirááe.

8

aaraukáqá mamá kéyataiye.

1 máqte-kayukama yeqtí naaópataa wéyáwé umágoana Îtuma Óríbêti-anuraq
utáiye.
2 aabáyaanapimma nokáápaq anó-monoq-nama kuru aúkáanobaq wáipaq
móragaraq yauwéqma kéuwitata máqtemma wenôpaqa iráawana maraq máena
aarawaamá kéyiraatena timá yímikaiye.
3 móra-inikoma máqtemma aá itaí-wáyúkágáráq Pérati-wayukagaraq min-
ínímmá awíqmeta irááe. min-íníkómá aaraukáqá mamá kéyainaitataboata
yetúbáq aúkáapi mú itó-umakaraae.
4 yé Îtuma timá ámiketa tirááe: “tirááti-nakotao, maan-íníkómá kiyaamorîqa
kéena aaraukáqá mamá kéyainaibo wemmá aónaaro!
5 aammá aúmakain-aipimma Móteti mirá téna timá tímikaitae. mirámô íyan-
ininaukaqa óqtatanapo ikámóro téna timá tímikaitae. emá é nóina kéteno?” téta
tirááe.
6 yé mirá téta wemmá makáqma aónaraae. yeráwáqá móra-aimma abáá-
uma aá timákanetaboata mirá-tiraae. miráitana Îtuma aítaubitaukaq máqe-urena
ayáánaubiqnapo marabí aúbama agatáiye.
7 yemá ókaraq-okaraq umá itaa-itaa urááe. aanibo wé itó-urena timá
yímikaiye: “waayúka-aukaapikemmo móra-nakoma kúmiq-yataaqa kebó-yátááqá
otaammá kuí-qtataaqa íma wárainanama áqnáabaqa móra-oqtatama min-íníkómá
aneqá iyaabóma ikamíno.” téna tiráiye.
8 ááqibo keqnáámmá aítaubitaukaq máqe-urena ayáánaubiqnapo mararáqá
aúbama agatáiye.
9 yé miráuma ítátuweta máqtemma máápaqtaa móra-mora yáubaguraae.
máqtemma anó-kayukama áqnáabaqa kówata yinaaémma tébakaq-wayukama
yáubaguraae. ááqibo Îtumma wenamáa ayuwéta kóuraae. kówana wenamáa
min-íníkógáráq máqe-uraiye. wemá Îtun aúbáq itó-uma máitana
10 Îtuma itó-urena min-íníkómá timá ámikaiye: “maan-íníkô, yé náakaraq
mááo? móra-nakoma enôpaqa íyaq óqtatamma iyaabótukaiyo?” téna tiráiye.
11 min-íníkómá tiráiye: “anó-nako, móra íma máiye.” téna tiráiye. ááqibo Îtuma
timá ámikaiye: “kegáráqá íma yawááq kéumakaune. emá kóaao. kóure anaaékaq
íma móragaraq kebó-yátááqá uwo!” Îtuma maamin-íníkómá timá ámikaiye.

Îtuma maa-márábín-óné.

12 anaaékaqa Îtuma keqnáámmá tiráiye: “kemá maa-márábín-ómmúne.
náawabi ketinaaémo warénama wemá matúq-matuq umá mái-omma kémayena
kumayuqnóbáq aati-aatimá íma uréire íniye.” téna tiráiye.

13 Pérati-wayukama wemmá timá ámikaae: “emmá enamáárîq timá waéqme
uréire kéone. emô téna-yataaqa íma áraimiye.” téta tirááe.
14 Îtuma yauwéqma tiráiye: “kemá kenamáárîq ketáayaba tennamá áraine.
káqo-nakomo máena ketáayaba tínnama árain-aimma tíniye. kemá náakakenabi
iréq náakarabi kemá ónúnama kéitaune. miráipoana ketáama árain-aimma wáiye.
ááqibo náakakenabi iréq náakarabi kemá ónúnama keráwáqá íkéitaae.
15 keráwáqá maa-márábí-káyúkámá paá maa-márábín-ááíqtábámá ítama
kéyainaabo kemá móraiq umá móra-nakoma íma yawááq kéumakaune.
16 kemá íma kenamáa máune. timátíkái-nakoma minnâ ketibomá ketimakaq
máiye. miráipoana kemô móra-yataaqa kéyainaunama árain-aaimma kéyainaune.
17 Ítíráaeo-wayukati aammá aúkain-aipimma kétiye. kaayaq-nákórátámô
móra-aimmo tíyamma minnâ yenákámô nóinabi tíyamma árain-aine. mirá téna
kétiye.
18 kemá kenamáárîq ketábá kétunama ketibomá timátíkái-nakoma
ketábágáráq kétiye.” téna Îtuma tiráiye.
19 yeráwáqá ítama aónaraae: “enabomá náakarabiyo?” téta ítama aónaraae.
Îtuma yauwéqma tiráiye: “minnámo kemmô kétimonaama minnâ ketiboé.
ááqibo kemmô kétimoneqa minnâ ketibo aónainoe.” téna tiráiye.
20 Îtuma maamin-ááimmá anó-monoq-naupaqa kéyiraatena waaqókáq
Áánûqtuma yimuqá marakéta áme-moneqa wáinaukapaqa timá yímikaiye.
wení kanaamá íma iráipoata móra-nakoma íma ánná ámikaiye.

keráwáqá kemô koúnabaqa íma kanaaráq uínoe.

21 miráitana keqnáámmá Îtuma timá yímikaiye: “kemá kégounaboaqa
keráwáqá kemmá tibáá inomanibo keráwáqá keráwáqtí kúmiq-yataapikaraq
kebó-yátáápíkáráq uínoe. kemá kónabaqa keráwáqá kenamáárîq íma kanaaráq
uínoe.” téna Îtuma tiráiye.
22 miráitata máqtemma Ítíráaeo-wayukama tirááe: “minnâ wenamáárîqa
íyaq ikámma puínéna kéiyo? nôraq inábiyo wé tiráiye ‘kemó koúna-marupaqa
keráwáqá íma kanaaráq uínoe?’ ” téta tirááe.
23 ááqibo Îtuma óq-aimma timá yímikaiye: “keráwáqá napakémíbo kemá
yanaapákémúne. keráwáqá minnâ maa-márábí-káyúkámóbo kemá maa-
márábíké-náqá íma máune.
24 miráitaq keráwáqá timá tímíqma ánataraune. keráwáqá keráwáqtí kúmiq-
yataapikaraq kebó-yátáápíkáráq puínoe. keráwáqá tirummô timíyaqa náawabi
MÁUNE. kegáráq Áánûqtúre mórabi máune. áraimma keráwáqá keráwáqtí
kúmiq-yataapikaraq kebó-yátáápíkáráq puínoe.” téna Îtuma tiráiye.
25 yé timá ámikaae: “ááqibo é náawabono?” téwana Îtuma timá yímikaiye:
“minnâ áqnáabaqa kemá nóine térabi timá tímikaune.
26 netuqyaan-ááimmá keráwáqtábá kenamáárîq timá keráwáqá yawááq-
umatikanaa únnae. ááqibo óq-aimma tenúne. máqten-aimma kemá marabí-
káyúkámá kétima-yimunama mútûqa timátíkái-nakoma wenôpake itáunama
wemá aati-aatimá áraimma kétiye.” téna Îtuma tiráiye.
27 aboáqtábá kétitata yemá íitaraae.
28 miráitana Îtuma timá yímikaiye: “anaaékaqa kemá Waayúkagon-Araakokaqo
kaapaq-yátáqá múte yauyéqa mikáqá kemmá náawabi MÁUNE timónanoe.

máqte-qtataariqo kéunama kenamáa kenamáárîq íkeune. ímiye. kemá maami árain-aimmo túnnama ketibomá kétiraatena timá tímin-aimma kétune.
29 maaminámo timátíkái-nakoma wemá ketê máiye. máqte-qtataariq únnayaba wemá amuqá kématikaipoana wemá kemmá ítiyuwaitaq kenamáa íureire kéune.” téna Îtuma tiráiye.
30 wemá aamô kétitama taíbaq-wayukama wemmá yirummá ámikaae.

Îtuyaa Áabaraama

31 móragaraq Îtuma Ítíráaeo-wayuka wemmô yirummá ámê-kayukayaba tiráiye: “kerawáqô ketáabimmo máeqa áraimma keráwáqá ketí iyápó-annama mááe.
32 keráwáqô ketáabimmo máeqa keráwáqá máqten-arai-qtataaqa aónéqa árain-aaimma ítaraunama keráwáqá ánnábike ayútikaiyaqa kóinoe.” téna Îtuma timá yímikaiye.
33 mirá téta yemá timá ámikaae: “ketáámá Áabaraan-annabike-kayukataa máunatae. óq-wayukama keqtáámá íyaqtorewaone. ‘keráwáqá ánnábike ayútikaiyaqa kóinoe’ nôraq itaawáq kéteno?” téta tirááe.
34 Îtuma yauwéqma tiráiye: “árain-aimma kétima-timune. kúmiq-yataariq i-nákómá otaammá kuína-nakokaraqa minnâ otaammá kuína-yataakoma wemmá yáqtoqma ánná kámiye.
35 yáqtorai-nakoma ábâqawaan aúkáapimma íma máiye. ááqibo paá áanikoma ábâqawaan aúkáapimma wemá aati-aatimá máiye.
36 otaammá kuína-yataakoma keráwáqô yáqtorainaqa kemá áanikoma aati-aatimá ketibotê kémaunaboaq kemô yabítuwanaqa kóinoe. miráipoana áraine móra-nakogaraq móra-yataakaraq keráwáqá íma kanaaráq yáqtoraniye.
37 kemá ítaraune. Áabaraan-annama mááe. ááqibo kemô timátimuna-yataaqa íma kémaiyeq kemmá tíkamino-kanaayaba abáá kéoe.
38 ketibonôpaq wái-qtataaqtaba aónareqa kétima-timune. nóinainabi keti-bonôpakemo ítáama miraíno.” téna Îtuma tiráiye.
39 Ítíráaeo-wayukama miráuma tirááe: “ketibotáá Áabaraama máiye.” téta tirááe. Îtuma yauwéqma tiráiye: “Áabaraan-annama máeq oweqa wemô mayaímá máyáinikaa umá mayaíné oné.
40 kemá árain-aimma Áánûqtunopake ítama timá tímikaunaboaqa keráwáqá kemmá tíkamineqa tibáá kéoe. Áabaraama mirá íuraiye.
41 keráwáqá Tááqtaama keqtiboní mayaímá kémayaabo!” téna Îtuma kétitata waayúkama agaren áaimma tirááe: “aguyáán-iyaporaa íma máunatae. Áánûqtu wenamáa ketibotáá máiye.” téta mi-káyúkámá tirááe.
42 Îtuma timá yímikaiye: “Áánûqtuqtaba ketiboé téq oweqa kemmá túyánámmá timíné oné. kemá Áánûqtunopake iréqa íbêqa maami máunaboaqa kemmá túyánámmá timíné oné. kemá íma ketúyánápíkémmá kukáupo Áánûqtu timátíkáitaq kukáune.
43 nôraq itaráq ketáama íma ítama kárutao? ketáama íkétikaipoaqa keráwáqá íma kanaaráq ítama kárutaae.
44 keqtibomá Tááqtaama máitaq ákái-qtataariq kéoe. Tááqtaama naayóbáqá áqnáabaqa káqo-nakomma ikákaiye. aboámá máiye. wepímmá árain-aaimma íma wáitanaboana wemá aati-aatimá árain-aaikon-anaaema íkéwaraiye. wemô kaaqaari-áímmô kétena wenáabike mirá téwaine. maami-kááqáárí-nákómá kaaqaarimô kétenama kaaqaari-áíkón aboámá máiye.

45 ááqibo kemá áraimma kétima-timunaqanibo kemmá íma keráwáqá tirummá
kétime.
46 kanaaráq móra-waigoma keqtábá kúmiq-yataariq kéone tíníyô? kemô
áraimmo kétima-timunaqa nôraq itaráq ketáama íkéitaao?
47 náawabi Áánûqtuni iyápóma máenama wemá Áánûqtuni áama kéitaiye.
keráwáqá íma Áánûqtuni iyápó máepoaqa íma wenáaraqa kéitaae." téna Îtuma
tiráiye.
48 Ítíráaeo anó-monoq-wayukama yauwéqma tirááe: "emá Támeria-napoa kuti-
áágón áaraan-aimma kéteno? ketáámá árain-aimma kétunataabiyo?" téta anó-
monoq-wayukama tirááe.
49 Îtuma yauwéqma tiráiye: "kuti-áágómá tirunóbáqá íma máiye. ááqibo
ketibon áwîqa múte kéyauyune. áánibo keráwáqá ketíwîqa múte yauwínôqtaba
kammáa kámagoe.
50-51 kemá ketíwîqa íma múte yauyónáá kéune. ááqibo móra-nakoma ketíwîqa
múte yauwínéna kéena wemá mamá kéyainikaiye. áraimma keráwáqá kétima-
timune. móra-nakomo ketáama warénama wemá aati-aatimá ípuiniye." téna
Îtuma tiráiye.
52 anó-monoq-wayukama miráuma tirááe: "árain-uramma íbêqa itáunatae.
epímmá kuti-ááqómá arunóbáqá wáiye. Áabaraama pukuráitata Áánûqtuni
amuné-wáyúkágáráq pukurááe. ááqibo emá kétene 'móra-nakoma ketáamo
warénama ípuiniye.'
53-54 nôraq inábiyo? ketibotáá Áabaraamma pukitaa mú mikákáán-ánómmá
emá máano? Áabaraama pukuráiye. Áánûqtuni amuné-wáyúkágáráq
máqtemma pukurááe. emá náawana káureq kéteno?" téta tirááe. Îtuma
yauwéqma tiráiye: "kemô ketíwîqo múte yauyéqa minnâ ketíwîqa paátataaqiye.
móra-nakomo ketíwîqo múte yauyénama minnâ ketibomíye. keráwáqô temmá
minnâ keráwáqtí ítóe.
55 keráwáqá wemmá íaonaraabo kemá wemmá aónaraune. kemá téqa
wemmá íma aónaraune tennamá keráwákáá ónúne. kaaqaari-náqá mánune.
owé. kemá wemmá aónareqa wenáama matokéq mirá kéone.
56 keqtítaubikoma Áabaraama kemá kukáuna-kanaama aónanipoana Áánûqtu
aráátiraipoana ôriq umá amuqá makáiye. káonena amuqá makáiye." téna Îtuma
tiráiye.
57 Ítíráaeo anó-monoq-wayukama timá ámikaae: "emá íma móra-tiyaapaq-
tiyaaka-auqa uráápo emá Áabaraamma náaraq umá aónaraano?" téta tirááe.
58 Îtuma yauwéqma timá yímikaiye: "naayóbáq Áabaraamo íma máikaqa kemá
kenókáá náawabi máqe-uraunama MÁUNE." téna Îtuma timá yímikaiye.
59 miráitata yemá óqtatamma múte matéta Îtumma iyaabóma ikamínéta
urááe. ááqibo wemá aúpáq péqmarena anó-monoq-naupake yaákarena aa
íwáimma yaúbaguraiye.

9

aúgaroq-nakoni watáama

1 Îtuma uréire kéena mórama aúgaroq-naqa aónaraiye. wemá naayóbáqá
anóama kémarakaitanama aúramma karopáguraiye.

2-3 máqtemma Îtuni iyápó-annama wemmá ítama aónaraae: “Aráábaeo,
náawaq kúmiq-yataariq itanawáq anóama aúgaroq-iyapoma marákárainabiyo?
maamin-nákóáq kúmiq-yataariqa uráí anóaboawaq kúmiq-yataariqa uráíyô?”
téta ítama aónaraae. ááqibo Îtuma maará téna timá yímikaiye: “maamin-nákóní
kúmiq-yataakoma íma wemmá mamá aúgaroq-naqa aúkáiye. wenanóboyuti
kúmiq-yataakoma íma wemmá mamá aúgaroq-naqa aúkáibo mi-wágón áaimma
miráuma íma wáiye. ímiye. maami-qtátááqá Áánûqtuni maiyáígómá abarokáq
maan-nákókáq pááq íniye.
4 íbêqa aabaúmá wáinagaraq timátíkái-nakoni mayaímá máyáanatao.
miráipoana aaqô enáinanama móra-nakoma mayaímá íyaonena kanaaráq
ímayaniye.
5 kemá maa-márábímô máunama kemá maa-márábín-ómmúne.” mirá téna
Îtuma timátuwena
6 Îtuma mararáq wirááti wiqmakéna maramá abákátena wirááti-maragaraq
mamá yogarí-karaariq umátuwena Îtuma yomá tarôq uráiye. tarôq umátuwena
Îtuma mi-tónápó min-nákóní aúnáakaq pérakatuwena
7 miráitana Îtuma wemmá timá ámikaiye: “emá Táéróa-nokaayupi nommá
koberaao.” téna tiráiye. maamin-áwíqá waéqma yarááe “timákáawana
kóuraiye”. miráitana wemá uréna nommá kobékaiye. nommá pétuwena
mikáké aúramma karáqma aónamaena yauwéqma iráiye.
8 ááqibo máqtemma wení márûpaq-wayukagaraqa wemmá káonaa-kayukagaraq
naayóbáqá wemá aáwaqtaba aarawaamá ítama yimónéwaine téta yé tirááe:
“nôraq inábiyo? aqá maamin-nákómá maraqô máena waayúkaraqa áa
kéyaitana aáwaqtabama itaa-itaa éwainabiyo?” tewata
9 yaímma-wayukama tirááe: “owé. wemá maamin-náqíye.” téta tirááe. ááqibo
yaímma-wayukama tirááe: “ímiye. wemá paá miráuma móraiq urái-naqiye.”
tewana aanibo aanábógó wé tiráiye: “minnâ áraimma kemúne.” téna tiráiye.
10 yé timá ámikaae: “nôraq itanawáq aúramma kabáríkaiyo?” tewana
11 wé yauwéqma timá yímikaiye: “min-náqá Îtue téta áwîqa kéyaae. wemá
yomá tarôq umátuwena túnáakaq tótaa umátíkátuwena wé timá tímikena tiráiye
‘emá Tááéróa-nokaayupi nommá koberaao’ téna titaqá ááqibo kemá nommá
kogéberaunana túrakoma íráqôniq kéitaq kéqokeq-yataaqa íbêqa káonaune.” téna
titata
12 yé timá ámikaae: “min-náqá náakaraq máiyo?” tewana maará téna wemá
tiráiye: “kemá paá íaonaraune.” téna yauwéqma tiráiye.
13 maamin-náqá naayóbáqá aúramma karopáguraimiye yemá Pérati-
wayukaraq awíqmeta urááe.
14 mi-túpáámá Îtuma yomá tarôq umátuwena aúgaroq-naqa mamá aúramma
tágayakaraiye mi táoqa Tabaati-yúpáárâré.
15 mikáq Pérati-wayukama ítama aónaraae: “enaúrakoma náaraq umá íráqôniq
uráiyo?” tewana wé timá yímikaiye: “wemá túnáakaq yomá pétikaitaq nommá
kobéqtuwe íbêqa kanaaráq káonaune.” téna timá yímikaiye.
16 miráipoana yaímma Pérati-wayukama tirááe: “Tabaati-yúpáámá íma kawáá
kéipoana maamin-nákómá Áánûqtunopake íiraiye.” téta tirááe. káqo-Perati-
wayukama tirááe: “wemô kúmiq-araaq-naqa máenamoenama wemá náaraq
umáwaq anón-awaameqa kanaaráq iné inábiyo?” téta timátuweta yaíkaaq umá
kaayaq-ánnáé urááe.

17 miráitata min-nákómá keqnáámmá ítama aónaraae: “enaúramma wemá
kékabarirakaitaa wetábámá nóineq tinóno?” téta ítama aónaraae. wé tiráiye:
“wemá Ááníûqtuni amuné-náqíye.” téna yauwéqma tiráiye.

18 ááqibo wemá naayóbáqá aúgaroq-naqa marákáraamanibo íbêqa kanaaráq
káonaitata anó-monoq-wayukama minnáyaba yirummá íkámetaboata anóboyuma
yááyareta ítama yimónaraae:
19 “maaminnâ keqtáaninabiyo? árainaq kenákámá aúgaroq-naqa
marákáraayanabiyo? owé. kéteyamanibo náaraq umáwaq íbêqa wemá aúramma
kanaaráq káonaiyo?” téta ítama yimónaraae.
20 anóboyuma yauwéqma timá yímikaaye: “ketáanikorataboaka aónarauyama
anóama aúgaroqa marákáraimiye.
21 ááqibo wé náaraq umá aúramma kanaaráq káonaiyo? kerátá íma ítarauye.
náawa aúramma mamá kabárírakaraiyo? kerátámá íaonarauye. wemmá ítama
aónaaro! wemá anópoana wenamáárîq aamá timá-timiniye.” téta tirááye.

22 wenanóboyuma Ítíráaeo anó-monoq-wayukayataba yáaqa kéikatetaboata
mirá-tiraaye. anó-monoq-wayukama yeráwáqá wágáábaq timá akoqnáá
umákaae: “móra-nakoma Îtuqtaba Metáíyae tínna-naqa monoq-náúpáké
watuwánúnatae.”
23 minnáyababoata wenanóboyuma tirááye: “wemá anómibo wekáq ítama
aónaaro.” téta tirááye.

24 miráitata kaayaq táoqa keqnáámmá maamin-nákómá naayóbáqá anóama
kémarakaitanama aúramma karopáguraimiye wemmá Pérati-wayukama ááyareta
yé timá ámikaae: “emá Ááníûqtun-awiqa múte yauyuwo! ketáá káonaunatae
maamin-náqá Îtuma kúmiq-yataariq i-náqíye.” téta tirááe.
25 minnáyabo min-nákómá yauwéqma tiráiye: “wemá kúmiq-yataariq inárábi
íyabiyo kemá íma ítaraune. kemá móra-yataaqa áraimma kéitaune. kemá
naayóbáqá túgaroq-naqa máqe-uraunamibo íbêqa kanaaráq káonaune.” téna wé
timá yímikaiye.
26 yé ókaraq-okaraq itaa-itaa umá ítama aónaraae: “wemá emmá nôraq
umákáraiyo? wemá náaraq umá aúramma kabárírakaraiyo?” téta ítama aónaraae.
27 yauwéqma wé timá yímikaiye: “kemá keráwáqá timá tímikaunaqanibo íma
kéitaae. nôraq itaráq keráwáqá keqnáámmá itánéra kéoo? áqa keráwákáráráq
kétikaitaraq wení iyápó-annama auránéra kéoo?” téna yauwéqma tiráiye.
28 yé wemmá aá awáágureta tirááe: “emáaq wení iyápó-annama máane.
ááqibo ké ketáá Mótetini iyápó-annataa máunatae.
29 Ááníûqtuma Mótetima aamá ámikaiye minnáyaba kéitaunatae. miráimanibo
min-náqá náakakena iráiyo? ketáá íaonaraunatae.” téta tirááe.
30 min-nákómá yauwéqma timá yímikaiye: “keráwáqá anó-kayukamanobo wé
náakakena kéiyo íaonaraunatae téq kétee. aanibo wemá wenamáárîq ketúramma
mamá kabárítikaraiye.” téna tiráiye.
31 yé timá ámikaae: “túyánámmá kéitaunatae. Ááníûqtuma kúmiq-wayukati
yáama íma kéitaibo paá wenaúyánámô ítama kaqtó umá máyáa-kayukama
yetáama Ááníûqtu kéitaye.
32 maa-márámô tarôq urái-kanaarake íbêq-kanaarakaraq aúramma karoparáin-
iyapoma marákáitana móra-nakoma íma kabárírakewaine. móra-nakoma íma
kanaaráq mirá-iniye.

33 maamin-náqá Áánûqtunopake íirenama wemá anón-awaameqa kanaaráq
íiniye.” téna wé tiráiye.
34 yé akoqnáá umá tirááe: “nóinabiyo! emá kúmiq-yataapi paá marákáraa
íbêqa ketáá kétiraa-tennataabiyo?” téta yé timátuweta min-náqá yabitimátukaae.
35 Îtuma min-náqá yabitimátúwáan-aimma ítátuwena yaónatuwena tiráiye:
“emá Waayúka-Araakomma arummá káme íyabiyo?” téna ítama aónaraiye.
36 min-nákómá yauwéqma tiráiye: “anóko, wemá náawabiyo? timá tíminaq
wemmá tirummá áméno.” téna tiráiye.
37 Îtuma timá ámikaiye: “wemmá aónatukaane. minnâ íbêqa etê watáá-wataa
kéteq máune.” téna Îtuma timá ámikaiye.
38 uyátáraana-nako, kemá emmá tirummá kámune.” timátuwena Îtukaqa
araayutáúmmá aténa nunamupí Îtun-awiqa múte kéyauyena timá ámikaiye.
39 miráitana Îtuma tiráiye: “maa-márábí kemá árain-aaiqtaba kaaqaari-
ááíqtábá yainaíyábá kukáune. miráitata íkaonaa-kayukama kanaaráq aónanoe.
ááqibo káonaa-kayukama yúgaroq-wayukama auránóe.” téna Îtuma waéqma itaí-
áímmá tiráiye.
40 yaímma Pérati-wayukama wenamakaq máeta timá ámikaae: “kekáráqtáá
túramma kégaropaiye. íyaq kéteno?” téta timá ámikaae.
41 Îtuma yauwéqma tiráiye: “keráwáqô paá túgaroqo máeq oweqa keráwáqá
íma kúmiq-yataakaraqa íineq oné. ááqibo íbêqa keráwáqá ‘kanaaráq káonaunatae’
téq kétee. miráipoana keráwáqtí kúmiq-yataaqa paá wáiye.” téna Îtuma tiráiye.

10

tipi-típigoni kurubí waéqma itaí-áímmá

1 Îtuma mirá tiráiye: “áraimma kétima-timune. náawabi móra-nakoma
tipi-típigoni kurubí oqtabákémá íuyenamo óq-aukapakemmo uyénama maami
uyábéráina-naqa moyá-náqá máiye.
2 móra-nakoma oqtabákémô uyábérái-naqa wemá tipi-típi-kawaa-nare.
3 kawáábóana oqtaráq yabí-nakoma oqtamá kéiyakaiye. miráitata tipi-típima
yeqtí kawáá-nákón áama kéitaae. wení tipi-típima yíwîq-yiwiqa yátuwena mi-
kánóqá máápaq áqnáabaq kóitata anaaé waqmé kégumoe.
4 wení tipi-típima yiwíqma márúte yuwéna wemá áqnáabaq kégumitata
wenáama kéitetaboata tipi-típi-annama anaaé wakááe.
5 káqo-wan anaaé íkewaraae. káqo-wan áama íiteta wenáaq ikátéta peréqé
wínoe.” téna Îtuma tiráiye.
6 waéqma itaí-áímmá Îtuma timá yímimanibo yeráwáqá nóin-aainabiyo téta íma
ítama arútaraae.

oqtayábámá Îtuma kétiye.

7 ááqibo Îtuma keqnáámmá timá yímikaiye: “áraimma kétima-timune. kemá
tipi-típigoni oqtamúne.
8 máqtemma áqnáabaqa ye-káyúkámá yeráwáqá moyámmá mayaí-wáyúkáé.
ááqibo tipi-típigoma íma yetáama kéitaae.
9 kemá oqtamúne. náawabi oqtaráq wéna arummá tiména kurunóbáq
uyáberaina wemmá kawáá umákanune. wemá uyábekena yaúbagure umá
uréire kéena aáwaqtaba abáá umá mayániye.

10 moyá-nákómá moyámmá kémayena kéikamena kéqokeq-yataaqa mamá
táíq inéna kéiye. kemá yúnnama minnâ yeráwáqá matúq-matuq umá mái-
auwaraimma óqiqma yiménáae téq iráune.” téna tiráiye.

tipi-típogoni kawáá-náqá máune.

11 óq-aimma Îtuma tiráiye: “kemá íráqô-tipi-tipi-kawaa-naqupo ketiyáánaubiqa
aóna-mayaaro. íráqô-tipi-tipi-kawaa-nakoma wemá tipi-típi-annayabae téna
puíniye.
12 móra-nakoma paá meyáqtábá mayaímá kémayena wemá kawaa-náqá íma
máena tipi-típima íma yabíqma kárutaiye. áwáábiq-iyammo ínanama wemá
iyuwéna péqmare kóinana áwáábiq-iyakoma tipi-típima yúpuqma pípéban éqé
kéyuwaiye.
13 wemá paá móneqtaba mayaímá kémayena tipi-típi-yatabama íma arummá
kéumayikaiye.
14 kemá tipi-típigoni íráqô-kawaa-naqune. ketí tipi-típi-annama kéyimonaunata
kemmá kétimonaae.
15 móraiq umá ketibomá kemmá kétimonaitaq kemá wemmá káonaune.
aanibo maami-típí-típí-ánnáyábáé téq ketí aúwaraimma yetôpaqa kéyimune.
16 ketí óq-tipi-tipima íma maami-tíqnóbákémíbo minnágaraq kemá áqnáabaq
kéweq yíwíqme onata ketáama itánoe. miráíyata kímora tipi-tipi-annama
máiyana kímora-kawaa-nakoma yabíqyikaniye.
17 ketí aúwaraimma kéyimune. minnágon-aaiqtaba ketibomá keqtábámá
kákaiye. miráinaq anaaékaq ketí aúwaraimma yauwéqma mayánúne.
18 móra-nakoma ketí aúwaraimma íma kanaaráq matuwániye ímiye. ke-
namáárîq ketí aúwaraimma kéyimune. kemá ketí akoqnáárake ketí aúwaraimma
kanaaráq yukéq ketí akoqnáárake kanaaráq yauwéqma mayánúne. maamin-
áímmá ketibonôpake matáune.” téna Îtuma tiráiye.
19 Ítíráaeo anó-monoq-wayukama maamin-áíqtábá keqnáámmá yaíkaaq umá
kaayaq-ánnáíq urááe.
20 netuqyaa-káyúkámá tirááe: “kuti-áágómá wepímmá máitana wemá
aíbôqnaaboq kéiye. nôraq itaráq wenáama kéitaao?” téta tirááe.
21 yaímma-wayukama tirááe: “maamin-áímmá íma aíbôq-nakon-aamiye. móra
kuti-wákómá aúgaroq-nakoni aúramma mamá íyaq kanaaráq kabárírakaniyo?”
téta tirááe.

Ítíráaeo anó-monoq-wayukama Îtumma namuroîq umákáraae.

22 anaaékaq Yérútáárebaqa ayú maqnaí-kánáámá pááq uráiye. mi-kánáámá
naayóbáqá monoq-námmá yimuráámuq kémareta monoq-nákóní oqtamá
ítaae. mi-kánáámá yaugi-kánáámíye.
23 Îtuma anó-monoq-naupaqa yítaubikoma Tórómóni-oqtaraqa uréire kéitata
24 Ítíráaeo anó-monoq-wayukama amakaq yagutéta timá ámikaae: “emá
Metáíyamo máema kanaaráq timá abarokáq umá-timinonatae. náaraq umá-
taoraq awé ónúnataabiyo?” téta timá ámikaae.
25 Îtuma maará téna yauwéqma tiráiye: “kemá timá tímîqma ánatatukaun-
aqanibo keráwáqá íma tirummá tímikaae. máqte-mayaima ketibon áwîkaqa
kémayaunama ketáaiqtaba kétiraatiye.
26 miráimanibo keráwáqá íma ketí tipi-típi-annama máepoaqa íma tirummá
kétime.

27 máqtemma ketí tipi-típi-annama ketáama kéitaawaqa kemá yemmá
kéimonaunata ketinaaéma kéwaraae.
28 kemá matúq-matuq umá paá mái-auwaraimma kéyimune. miráipoata yemá
íma aúyokinoe. móra-nakoma ketiyáápikema yemmá íma yabítuwaniye.
29 nói-qtataarabi ketibomô tímîmma minnâ mú mikáq anókaapoana móra-
nakoma ketibon ayáápikema yemmá kanaaráq íyabituwaniye.
30 ketibotê kegáráq kerátámá kímoramuye." téna Îtuma tiráiye.
31 Ítíráaeo anó-monoq-wayukama keqnáámmá óqtatama mamá ikamínétamo
kéowanama
32 Îtuma timá yímikaiye: "netuqyaammá íráqô-mayaima ketibonôpake
tiráátiraune. keráwáqá nói-mayaiyabawaq óqtatamma iyaabóma tíkaminera
kéoo?" téna Îtuma tiráiye.
33 anó-monoq-wayukama yauwéqma timá ámikaae: "ketáámá íma móra íráqô-
mayaiyabata óqtatanapo ikamónátaa kéunatae. ímiye. emá Áánûqtuma áyóqa
káyaanatae. emá paá-naqanopo 'kemá Áánûqtumune' kétenaqtae." téta tirááe.
34 Îtuma yauwéqma tiráiye: " 'tiráune keráwáqá Áánûqturaa-moe.' miráuma
agamatámmá keráwáqtí aammá aúmatan-aipimma íyaq agatáíyô?
35 wannaabímmá Áánûqtu yemmá timá yímikena mera-káyúkáyábámá
Áánûqturaane. téna yeqtábá tiráine. Áánûqtuni watáama agamatá kátáámá
aati-aatimá wení akoqnááma íma kanaaráq aúyoraniye.
36 ketibomá móra-aukapaq kétikena maa-márábí timátíkaraiye. miráipoana
'kemá Áánûqtun áanikomune' túnnama keráwáqá keqtábámá áyóqa káyaiye
kéteo?
37 ketiboní mayaímá ímo kémayaanaqa kanaaráqíbo ketáaraqa tirummá
ítíméro.
38 ááqibo ketiboní mayaímá kémayaanaqa keráwáqá ketáaraqa íma tirummá
kétimeq oweqa kemá mayaímá mayáunaraq káonera mi-máyáígómá tirummá
kámera anaaékaq ítama arutánoe minnâ ketibomá tirunóbáqá máitaqa kemá
wenarunóbáqá máune." téna Îtuma timá yímikaiye.
39 miráitata móragaraq yáqtoqma ánná amínéta ománibo wemá iyáápike
akarupátuwena kóuraiye.
40 keqnáámmá Îtuma yauwéqma uréna Yótaa-nomma atátuwe uréna
naayóbáqá Yóáane nommá péqyikewaipaqa mibáq ko máqe-uraiye.
41 mibáq máitatama wenôpaqa aarawaamá netuqyaa irááe. iréta tirááe:
"Yóáane íma móra-awaameq-yataariqa uráimanibo máqten-aiqtaba maami-
nákótábá Îtuqtaba timá áraimma tiráiye." téta tirááe.
42 ááqibo mibáqá netuqyaa-káyúkámá Îtumma yirummá ámikaae.

11

Aráátarati pukuráiye.

1 ááqibo móra-naqa karímá matáiye. minákón-áwîqa Aráátaratie. wemá
Béqtanibake Máríaa wenaúko Máátaa yeqtí márûpake kukáiye.
2 wemá mi Máríaa ákûq-nomma Îtun-aitaukaq pérakarena aqnótáunapo
áyúnakarain-inikoma ayóbíyoma Aráátarati karímá matáiye.
3 miráitata kaayaq-ánáánómá aamá yuwááyana Îtunopaqa win-áíkómá mirá-
tiraiye: "uyátáraana-nako emá maannáqtábá akái-naqa karíma kémayaiye." téna
tiráiye.

4 Îtuma min-áímmá ítátuwena tiráiye: “wení karímá puí-kárímá íma wáiye.
paá Áánûqtuni tágama-yataaqa mamá pááq ínéna kéipoana minnâ Waayúkagon-
Araakon-awiqa múte yauwínoe.” téna Îtuma tiráiye.
5 Îtuma Máátaaqtabama wenaúkoqtabama Aráátaratiqtabagaraqa Îtuma ôriq
umá yeqtábáma kákaiye.
6 aanibo wemá Aráátarati karí máyáiye-aimma iténa wé kaayaq táoqa ókaraq
mibáq máqei-marupaq paá máqe-uraiye.
7 anaaékaqa wení iyápó-annama timá yímikaiye: “yauwéqma Yúríabaqa
kónatae.” titata
8 wení iyápó-annama timá ámikaae: “Aráábaeo, íbêqa Ítíráaeo-wayukama
óqtatanapo emmá ikamínéta kéoe. ááqibo emá keqnáá-márúpáráq yauwéqma
ónáae téq kéteno?” tewana
9 Îtuni-kanaama awaararîq kéitanaboana yauwéqma tiráiye: “íyaq tiyááka umá
kaayaq-ábáúmá aaqá kamátágaraiyo? ááqibo waayúkagoma wágááma uréire
kéenama maa-márábín-ókómá tágaraitana káonaipoana íma aítauqa yurarániye.
10 miráimanibo waayúkagoma nokáámmo uréire kéetama ómmá yirunóbáqá
íma tágaraitanapoata yítauqa yuraránoe.” téna tiráiye.
11 mirá-timatuwena anaaékaqa Îtuma timá yímikaiye: “ketááí aanábómá
Aráátarati waguráiye. ááqibo kemá ko itó-umakanune.” téna tiráiye.
12 máqtemma iyápó-annama timá ámikaae: “uyátáraana-nako, aanibo wemá
aú wagurénama keqnáámmá paá mániye.” téta tirááe.
13 Îtuma Aráátarati pukáiqtaba kétitata ááqibo wení iyápó-annama paá
waguráitana kétiyaa téta yé tirááe.
14 miráitana ‘Aráátarati pukuráiye’ téna Îtuma abarokáq umá timá yímikaiye:
15 “ááqibo kemá keráwáqtábá túyánámmá kéiteqa timuqá kémaraune. kemá
mi táoqa íma wetê máqe-uraune. miráinaqa keráwáqá mikáqá tirummá timínoe.
íbêqa wenôpaqa ónátae.” téna tiráiye.
16 Tómááti wenáwíkon áaimma ábárawaoma wemá máqten-noiyapo-annayaba
timá yímikaiye: “méwíyataa wegáráq ko púyonataao!” Tómááti téna tiráiye.
17 ááqibo Îtuma uráiye. wemá uréna ítaraiye Aráátarati kaayaqté-kaayaqte-
yupaama muríánóbáqá (máátíq-máatinobaq) máqe-uraiye.
18 Yérútáárebaqa waaqókáq Béqtanibaqa (3 km) wáiye. miráuma íma
ayáqtáákaqa wáiye. paá awaarakáqíye.
19 ááqibo Ítíráaeobakemma netuqyaa-nóíníináúkáqá Máátaayaa Máríaanopaqa
irááe. yetiyóbímo púiqtabama yenákátí yíyaqa mamá íráqôniq ínéta irááe.
20 Máátaama Îtumo in-áímmá ítátuwena aapaq ko aónaraiye. miráitana Máríaa
paá yaákarena naaúpaqa máqe-uraiye.
21 ááqibo Máátaa Îtuma timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, maakáqô
máanarakaa ketiyóbíma ípuinena iné.
22 íbêkaraqa kemá káonaune. aanibo emá nóiqtababi Áánûqtukaqo íténanama
emmá paá amíniye.” téna Máátaa tiráiye.
23 Îtuma timá ámikaiye: “enayóbíma paá kanaaráq itó-iniye.” téna tiráiye.
24 Máátaa timá ámikaiye: “kemá ítaraune. ánatai-yupaaraqa mi-túpáámá
máqtemma aarawaamá keíto-iyana wemá itó-iniye.” téna Máátaa tiráiye.
25 Îtuma timá ámikaiye: “pukáipike itói-aaimma paá mái-auwaraikaraqa
kemúne. náawabi kemmá arummá tiména wemá puínamanibo wemá paá itó-
uma mániye.

26 máqte-kayukama paá máetamo kekáq yirummó timíyamma yeráwáqá aati-
aatimá ípuinoe. Máátaao, emá minnáyaba aúyánámmá kéitaano?” téna Îtuma
tiráiye.
27 ááqibo Máátaa Îtumma timá ámikaiye: “owé, uyátáraana-nako, kemá ekáqá
tirummá ámíqtukaune. emá Metáíyama máane. eqtábá Áánûqtun-aanikoma
maa-márábímmá kumíniye téta naayóbáqá amuné-wáyúkámá tiráane.” téna
Máátaa timá ámikaiye.

Îtuma ibiqá yakáiye.

28 Máátaa mirá-timatuwena aúkoma Máríaa ko ááyaraiye. ko ááyama áwábaq
uréna yaákarena timú-timun-aipike timá ámikaiye: “yirááti-naqa ya máena
emmá kááyaiye.” téna timá ámikaiye.
29 Máríaa maamin-áímmô kéitenama páátákáá itó-uma Îtunopaqa uráiye.
30 Îtuma márûpaqa íma utáibo paá wágáábaqa Máátaa aónaipaq máqe-uraiye.
31 máqtemma Ítíráaeo-wayukama Máríaagaraqa naaúpaqa máeta wenáyaqa
mamá íráqôniq émáa-kayukama aónaamma wemá iyánáaq umárena páátákáá
máápaq yaúbagitata yemá anaaé waqméta kukááe. wemá pukái-nakoma
muríánóbáq móyukaapaq ibiqá márú-yaranenawaq kéiyaa téta waqmé kukááe.
32 Máríaa Îtu máipaqo irénama Îtumma káonena aítaupi aipaq aténa timá
ámikaiye: “uyátáraana-nako, emá maakáqô máanarakaatati ketiyóbíma ípuine
iné.” téna tiráiye.
33 Îtuma aónaimma min-íníkómá ibiqá kéyaraitana Ítíráaeo-wayukama
yimónaimma yegáráq ibiqá kéyaraawana arummá ôriq umágitana karagíqá
wenarúnóbáqá yuráiye.
34 Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqá náakaraq wemmá ákáraao?” téna titata yé
timá ámikaae: “uyátáraana-nako, iré ya aónaao.” téta tirááe.
35 Îtuma ibiqá yaránéna kéiye.
36 miráipoata Ítíráaeo-wayukama tirááe: “aónaaro. weqtábá ôriq éna
kákaitanaboana ibiqá kéyaraiye.” téta tirááe.
37 ááqibo yaímma-wayukama tirááe: “wemá aúgaroq-nakon-auramma
kabárírakaraiye. kanaaráq wemá óq-yataariq umákainana Aráátarati ípuiniyo?”
téta tirááe.
38 Îtuma keqnáámmá arummá ôriq kéitana min-náqá muríánóbáq
móyukaapaq iráiye. muríánôtaqa óqtanapo ayá yumákaawana wáqe-uraiye.
39 Îtuma tiráiye: “keráwáqá min-óqtámá paábaq matúwáaro.” titana Máátaa
puki-nákóní ámánaakoma timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, wemá pukitana
kaayaqté-kaayaqte-yupaama kóuraiye. miráipoana íbêqa táí-akuqa kéiye.” téna
Máátaa tiráiye.
40 ááqibo Îtuma timá ámikaiye: “emá arummá timéma Áánûqtuni tágama-
yataaqa aónanone íyaq timá ámikauno?” téna Îtuma tiráiye.
41 maamin-óqtámá aukáqtúwááwana Îtuma yanaa múte káonena tiráiye:
“ketiboó, ketáama itáánayaba timuqá kémarakaune.
42 áraine. kemá aónaraune. aati-aatié emá ketáama kéitaane. ááqibo
máqtemma aarawaamá maakáqá itó-uraapoata itaígáae téq kétune. yeráwáqá
emá timátíkaraane téta mikáq emmá yirummá amínoe téq kétune.” téna Îtuma
tiráiye.

43 mirá-timatuwenama wemá anón-aiq timá ááyaraiye: “Aráátaratio!
yaúbatuwe kumuwo!” téna Îtuma ááyaraiye.
44 pukái-nakoma yaúbatuwena kukáiye. wenayáámma mórabi maqmá atáá-
umakareta ánná-tabaraabenapo wenaítaukaq atáá-uma mórabi maqmá móraiq
umá wenaqnókáqá keqnáámmá óq-tabaraabenapo útûyakaraae. Îtuma timá
yímikaiye: “wemmá uwáqtuweraq ayuwáíyana kóíno.” téna Îtuma tiráiye.

anó-monoq-wayukama Îtumma ikamínéta waayaímmá tirááe.

45 minnáyaba taíganimma Ítíráaeo-wayukama Máríaamma aónaineta ye-
káyúkámá Îtuma nôrabi i-qtátááqá káoneta yirummá ámikaae.
46 yaímma-wayukama uyaatéta Pérati-wayukaraq uréta Îtuma nói-qtataarirabi
immá mó-tima-yimikaae.
47 aanibo Pérati-wayukagaraq anó-monoq-kawaa-wayukagaraq káánítóre-
wayukama ya áíkuteta káánítóre áwîqa Táánítarani maará téta tirááe: “ketáámá
náaraq ónúnataabiyo? wé maamin-nákómá netuqyaa anón-awaameq-yataariqa
kéiye.
48 ááqibo ketáá ayúwáananataa miráuqtenamo uínatama máqte-kayukama
wekáq yirummá kámiyatama Árómani-wayukama ketáái anó-monoq-namma
ketáái waayúkagaraq yama mayáinoe.” téta tirááe.
49 yepíké móra-nakon-awiqa Kááyapati wemá maa-kárítímáátíráqá mú
mikákáá anó-monoq-nakoma máena wé timá yímikaiye: “keráwáqá íma maami-
qtátááqá aónaraae!
50 maaminá yaba keráwáqá íyaq túyánámmá kéitaao? maannâ móra-naqo
puyéna máqtemma aarawaamá yíwáqnaa ínímma minnâ kanaaráqíye. móra-
naqa puínatama máqte-kayukama íauyoranoe.” téna tiráiye.
51 áraimma wenáá-maqma ítiraiye. ímiye. wemá mú mikákáá anó-monoq-
naqa maa-kárítímáátíráqá máqe-uraiye. miráínana Îtuma puyéna Ítíráaeo-
wayukama yíwáqnaa íniye téna amunémá kégutena tiráiye.
52 ááqibo íma paá ketáái wayúkayataba yíwáqnaa ínéna pukáiye. ímiye.
Áánûqtuni-iyapo-annama máqte-naukapaqo máa-kayukama mamá mórabi
áíkuyikanena puíniye.
53 aanibo miráitata mi táoqa Îtumma ikamínéta waayaímmá timáeta uréire
urááe.
54 miráitana Îtuma móragaraqa íma Ítíráaeo-aukaapimma uréire uráiye. wemá
mi-márúqá yuwéna kaqmáápaqa uréire uráiye. kaqmáápaq waaqókáq móra-
marukon-awiqa Íparama mibáqá wení iyápó-annate máqe-uraiye.
55 íbêqa Ítíráaeo-wayukati kótamaki-kanaama awaaraq kéitataboata áwábake
taígani-kayuka maréta Yérútáárebaq múma yirummá maqmá tágaiyaqtaba
utááe.
56 yeráwáqá Îtuqtaba arútama aónaqteta kéuyoata anó-monoq-namatupaqa
máe-kayukama aamá timá wenamí-kenamin urááe: “é náaran-auyananaq
kéitaano? kaawéqá naíbáq íyaq yíniyo?” téta wemmá kétaimma wemmá
kétaimma urááe.
57 missing?

12

Máríaa Îtun-aitaukaq akúq-matawema pérakaraiye.

1 abapaké móra-kanaama awaaraq kéitana kótámaki-kanaama pááq inéna
uráiye. Îtuma Béqtanibaq uráiye. mi-márúkáq Aráátaratima pukáipike mamá
itó-umakaraiye.
2 mikáq yeráwáqá kaawéqá amínéta urááe. Máátaa aáwaqa kéikamitana
Aráátarati yaareráqá Îtugaraq máqe-uraiye.
3 Máríaa anón-oqtanawiqa yaan-ákúq-mátáwémá maténa Îtun-aitaukaqa
atímma pérakarena Îtun-aituqa wenaqnótáurake ayúnakaraiye. miráitana átê-
kuyukoma mi-náúpáqá ôriq uráiye.
4 wení iyápó-annabike móra-naqa Yúqtaati Itikáárioti wemá Îtumma mamá
namuro-wáyúkátí iyáápimma anaaékaq maránéna wé Yúqtaati tiráiye:
5 “nôraq itataawáq maamin-ákúq-mátáwémá íma kéyimetaa meyámmá
matáunataabiyo? mipímmá kaumo-tíyáká-tíyáká-óqtámmá (300) wáiye.
ááqibo meyámmá matáunarakaatati mi-méyámmá áwáyoq-wayukataa kanaaráq
yiménaqtaa únnae.” Yúqtaati téna tiráiye.
6 áwáyoq-wayukama yimíyátábá ítiraibo paá moyánápóana wemá moyámmá
mamá wenamáárîq moyámmá mayáinayaba tiráiye. wemá mónekaq yabíkéna
wenamáárîq máyáinapoana wemá tiráiye.
7 miráitana Îtuma tiráiye: “wemmá min-íníkómmá ayuwáaro. minnâ maq-
tokéna kemmá uqta mátikaino-kanaaraqtaba kémaqtoraiye.
8 áwáyoq-wayukama keráwáqtê aati-aatimá mánobo kemá keráwáqtê aati-
aatimá íma mánune.

anó-monoq-wayukama Aráátaratimma ikamínéta waayáímmá tirááe.

9 taíbaq Ítíráaeo-wayukama Îtuma Béqtani-marupaqo máin-aimma itátuweta
yeráwáqá mibáq urááe. yeráwáqá uráámanibo Îtuqtabae téta íuraabo
Aráátaratimma aónainetaae. Îtumo náawanabi pukáipike mamá itó-umakaimma
aónaineta urááe.
10 miráitata anó-monoq-kawaa-wayukama
11 Aráátaratiqtabae téta taíbaq Ítíráaeo-wayukama anó-monoq-wayukama
iyuwéta yirummá Îtumma ámikaae.

Îtuma Yérútáárebaq anómma uyátárai-nakoraan umá uráiye.

12 óq-taoqa netuqyaa aarawaamá kótámaki-kanaaraq ayú maqnáíyama
aónaneta ya máeta ítaraae. miráuma Îtuma Yérútáárebaq ínéna kéiye-aimma
ítátuweta
13 yeráwáqá kóbékáátágóní amamá akáteta utín-utin umá aapaké awiránéta
urááe. wááqa yumáe kéweta tirááe: “atóbatikai-nako, ótáánao, yéna-nakoqtabama
anómma uyátárai-nakon-awikaq kéyenana Áánûqtu amuqá kémarakaiye. Ítíráaeo-
wayukati mú mikáq anómma yabíqyikai-naqa (kíni) Áánûqtu weqtábá amuqá
kémarakaiye.” téta tirááe.
14 Îtuma móra naatéq-ótíráákákóní ámûraaq máena kéiye. Áánûqtun-aama
agamatá-kátáágó tiráiniq umá kéiye. mirá kétiye:
15 “Tááíoni-maruko, áaqa ígáíno! aónaaro. keráwáqtí mú mikáq anómma
yabíyikai-naqa kéiye. naatéq-ótíráákákóní ámûraaq máena kéiye.” Áánûqtuni
agamatá-kátáágó téna kétiye.
16 maamin-áímmá Áánûqtuni agamatá-kánnáágó tiráimma áqnáabaq Îtuni
iyápó-annama íma ítaraae. aanibo anaaékaqa Îtumma pukáipike Áánûqtuma

tágama-yataapi mamá atóbamakaitata mikáq yeráwáqá yúyánákáq maréta
tirááe. Áánûqtuni agamatá-kánnáágó tiráimma yaákaq urááe.

17 taíbaq Îtute máqeo-kayukama Îtuma Aráátaratimma ááyaitana utátuwena úin-
aimma timá abarokáq kéiteta nôrabi i-náíkáráq tirááe.
18 taíbaq óq-wayukama maami anón-awaameqa in-áímmá ítaraapoata yeráwáqá
aapaq yaónaineta irááe.
19 minnáyaba Pérati-wayukama yeíyáá téite urááe: “káonaao? ketáataa íma
itánoe. aónaaro! máqtemma maa-márábí-káyúkámá wenanaaé kéwaraae.” téta
Pérati-wayukama tirááe.

yaímma Karíki-wayukama Îtumma aónaneta abáá-uraae.

20 yaímma Karíki-wayukama maréta Yérútáárebaqa aapinaammá tíyaqtaba
ayú maqnaapí utááe.
21 yeráwáqá Píripikaq urááe. wemá Beqtáirapake Kááriri-marupaq iráiye.
wemmá yeráwáqá ítama aónanaqtaa: “anóko, ketáámá Îtumma aónaqtaa
kéyunataae.” téta tirááe.
22 miráitana Píripi maréna Áánarukaq kéwena timá ámitata keqnáámmá
mákanakama marétarata Îtukaq kéwetarata mó-tima-amikaaye.
23 Îtuma yauwéqma tiráiye: “mi-kánáámá íbêqa kéyitata kemá Waayúkagon-
Araakoma anómma tágama-yataaqa káme.
24 kemá áraimma kétima-timune. mórama wíti-yumma marabí íkumena
ípuinama kímora pááqyan-ayumma wenamáa wániye. minnâ wemá
puínamanibo taíganimma uta-uta umá ôriq umá arammá iyániye.
25 móra-nakoma wení aúwaraiqtaba ôriq umá akáinanama wemá wení
aúwaraikoma páátataakaa íniye. móra-nakoma wení aúwaraiqtaba maa-márábí
mái-yataaqtaba íakainanama anaaékaq matúq-matuq umá aati-aatimá mái-
auwaraimma maqtorániye.
26 náawa-naawabi kekáqô mayaímô mayanénama ketinaaé waraíno!
kemá máuna-marukaqa ketí mayaímá matikáí-náqá mániye. ketí mayaímá
matikáína-nakoma ketibomá wenáwîqa múte yauwíniye.” téna tiráiye. Îtuma
óq-aimma tiráiye:
27 “íbêqa tíyakoma ummaa kéyaiye. ááqibo nóineq tenúno? ‘ketiboó, ketí
ánatagina-kanaama íma yúwénana kumíno tenúno?’ ímiye. minnáyaba paá
kukáune.
28 ketiboó, tágama-yataaqa enáwîkaq akoqnáá umá mamá maa-márábí-
káyúkámá yiráátinonama enáwîqa anómma uyátá-maqma mimórá mái-
waigonamiye.” téna Îtuma mirá-timatuwaitana aagómá wíyôpake kukéna tiráiye:
“kemá tágama-yataaga ketíwîkaq mamá múte yaútaunnama móragaraq múte
yauyónúne.” téna maamin-áíkómá tiráiye.
29 waayúkama máqeo-kayukama min-áímmá ítátuweta tirááe: “wíyonaa kétiye.”
téta kétewata yaímma-wayukama tirááe: “Áánûqtunopakekako kétiye.” téta mi-
káyúká tirááe.
30 Îtuma yauwéqma tiráiye: “aagómá wíyôpake keqtábá ítiraibo keráwáqtábá
itaígáae téna tiráiye.
31 íbêqa máqtemma maa-márábí-káyúkámá Áánûqtu kéyainaiye. maa-márá
áaikoni anó-naqa Tááqtaama íbêqa ikámma waqtuwániye.

32 aanibo kemá maa-márábíkémô múte itó éqa máqtemma yiwíqma
ketôpaqtaa ónúne.” téna Îtuma tiráiye.
33 wemá min-áímmô tiráimma minnâ náaraq umá puíníyo minnáyataba yiráá
téna tiráiye.
34 ááqibo aarawaamá yauwéqma tirááe: “miráuma aammá aúmakaan-aipitaa
ítaraunataa miráuma Metáíya paá matúq-matuq umá mániye. nôraq itaawáq
Waayúkagon-Araakokaq múte yauwínoe kéteno? náawawaq Waayúkagon-
Araakoma máiyo?” téta ítama aónaraae.
35 mirá téna Îtuma timá yímikaiye: “pááqya-kanaabi ómmá keráwáqtê
mániye. keráwáqá ómmá wáinagaraq ókáqá íma máíyanama keráwáqá ku-
mayukómá yawááq-umatikaniye. móra-nakoma kumayuqnóbáqá uréire ínna-
nakoma ‘náakaraq kéi náakaraq kéwiyo’ téna wemá kanaaráq íkáonaiye.
36 ómmá wáinaq ókómmá tirummá áméro! miráinaq keráwáqá ókón áráaqa
mánoe.” téna Îtuma tiráiye. Îtuma min-áímmá timátuwenama yemmá iyuwéna
aúpáq kóuraiye.

netuqyaa Ítíráaeo-wayukama Îtumma yirummá íamikaae.

37 Îtuma netuqyaa anón-awaameqa yetúrakaqa imánibo yeráwáqá paá íma
Îtumma yirummá ámikaae.
38 netuqyaa-káyúkámá Îtumma yirummá íámikaapoata Áítáíya Áánûqtuni
amuné-náqá wenáama áraine téna kéyiraatiye. Áítáíya naayóbáqá tiráine:
“uyátáraana-nako, náawaq ketáái táaraqa ítáraiyo? náawakaraq uyátárai-nakoma
wení akoqnááma aráátitanawaq kanaaráq aónaraiyo?” téna Áítáíya tiráiye.
39 maami-qtátáátábábóata yeráwáqá kanaaráq yirummá íma káme
miráipoana Áítáíya tiráine:
40 “Áánûqtu yeráwáqtí yúramma mamá karopamáyikena yúyánámmá mamá
óqtakaa umátukaiye. miráitata yé íma yúramma káoneta yúyánámmá íma
kéitaae. yeqtí yúrakakema íkáonaapoata yúyánámmá íma ítama káruteta kéopoata
íma ketôpaqa waéqma íyaqa yemmá mamá atóbamayikanune.” téna Áítáíya
naayóbáqá tiráine.
41 Áítáíya uyátáraana-nakoni tágama-yataaqa aónaraipoana weqtábá
wenáaimma tiráiye.
42 ááqibo netuqyaa-káyúkámá yaímma Táánítarani-kaanitori-wayukagaraq
wemmá yirummá ámikaamanibo Pérati-wayukati yáaqa kéikatetaboata yeráwáqá
yirummá áme-kayukama íma abarokáq umá tirááe. abarokáqô tíyatama
monoq-náúpáké paábaq waqtuwánoe.
43 yenamáárîq yeráwáqtábá yetíwîqa múte yauwígáae kétetamanibo
Áánûqtuni tágama-yataaqtabama abarokáq umá íketee.
44 ááqibo Îtuma yááyama tiráiye: “náawabi arummá kétimenama kenamáa
kekáqá íma arummá kétimibo ketibomá timátíkái-nakokaraq arummá kámiye.
45 náawabi kemmá kétimonenama wemmá ketibomá timátíkái-naqa káonaiye.
46 kemá maa-márábí-ómmá kukáune. miráipoana náawabi kekáqá arummá
timénama wemá íma kumayupímmá mániye.
47 móra-nakoma ketáama kéitena ketáama íkémayainama kemá kenamáárîq
wemmá íma yawááq-umakanune. aanibo maa-márábí yawááq-umayikanaaq
íkukaune. ímiye. kemá aarawaamá yááyabo umáyikanaaq kukáune.

48 náawabi kemmá anaaéma umátikenama ketáama ímayenama íbêqa yainaí-
yátááqá wemmá kéyainaiye. minnámo ánatai-yupaama máqtemma túnna-aikoma
wemmá mamá yawááq-umatikanoe.
49 kemá ke-túyánápíkén-áímmá íkétune. ímiye. ketibomá timátíkái-nakoma
wenamáárîq timá tímin-aimma kétunaboaqa máqten-aimma kétima-timune.
50 ááqibo kemá ítaraune. ketiboní watáama aati-aatimá matúq-matuq umá
mái-auwaraimma mamá paá kéiye. miráitaqa máqten-aimma túnnama minnâ
ketibó timá tímin-aimma kétune.” téna Îtuma tiráiye.

13

Îtuma wení iyápó-annati yítauqa tete uráiye.

1 kótámaki-kanaama waagókárîq kéitana Îtuma maa-márábíké yuwéna
aboánôpaqa uínî-kanaama yimmá ítaraiye. maa-márábí máena wení aanábó-
wáyúkáyábá ôriq umá kákaitana yeqtábá yikáíq-yikaiq umáe kéuyena wení
puíni-kanaaraq uráiye.

2 Tááqtaama Yúqtaatin aúyánámmá waéqma Îtuni kutarurîq webó-náqá
aúrákaraiye. ááqibo aáwaqa kénaawana
3 Îtuma ítaraiye máqte-qtataaqa Áánûqtuma wenayáápi ámikaitanaboana wemá
Áánûqtunopake kukáunaboaq yauweré uyónúne téna aúyánámmá ítaraiye.
4 aanibo Îtuma aáwaqa naí-yáárérâq máqeikake itó-urena wení ámûraake
aqtoraí-wáqtómá ayúqma mikáq kéyuwena óíqa ayumí-wánáámá (táúrima)
maténa ámûrana uráiye.
5 káqomma wemá nommá táápepi atímakena wení iyápó-annati yítauqa tete
umáyíkarena ayumí-wánáánápó yítauqa ayúnikanena uráiye.
6 áqnáabaqa Tááímoni Pítaakaq yitana Pítaa tiráiye: “uyátáraana-nako,
ketítauraq tete umátikane kéono?” téna Pítaa ítama aónaitana
7 Îtuma yauwéqma tiráiye: “íbêqa emá íaonaraanaiq ónáa kéune. ááqibo
anaaékaqa emá aónanone.” téna Îtuma tiráiye.
8 Pítaa akoqnáá-aimma abarokáq tiráiye: “emá íma ketítauqa tete ínóne.” téna
titana Îtuma yauwéqma tiráiye: “ááqibo kemô enaítuqa ímo tete onaamá emá
íma ókaraq ketí iyápó-annama mánone.” téna Îtuma tiráiye.
9 Pítaa timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, ketítauqa wenamáa ítete é mútûq
tiyáánaa tiqnókáráq tete umátikaao!” téna Pítaa timá ámikaiye.
10 Îtuma mikáq tiráiye: “móra-nakoma máqten-aubakaraqo nommá pétukenama
íma óqa peránibo paá wenaítauqa tete íno. mútûq keráwáqtí túgogaraq
tirunóbáqá íráqôniq uráibo kímora-nakone.” téna Îtuma timá yímikaiye.
11 móra-naqa waéqma kutarurîq webómá aukái-naqa Îtuma aónatukaipoana
tiráiye: “kímora-nakone.”

12 Îtuma wení iyápó-annati yítauqa tete umáyíkátuwena wení ámûraaq aq-
toraí-wáqtómá mamá aqména yauwéqma yaareráq umáena tiráiye: “kemô
umátíkauna-yataaqtaba ítama kárutao?
13 keráwáqá keqtábá yirááti-nare kéte ‘uyátáraana-nako’ kéte kéoma minnâ
áraine. miráipoana minnâ kemúne.

14 ááqibo kemá keráwáqtí títauqo tete umátikaunama kemá yiráá̱ti-naqa
uyátárauna-nakoma tete kéumatikaune. móraiq umá keráwápíké káqowa-
kaqowan-aituqa tete ínôqtaba ketiyáánaubiqa aóna-mayaaro. wenáítauq-
wenaitauqa tete íné oné.
15 íbêqa keráwáqá umá tiráá túnnaiq kemá nôrabi umátikaunayaba mimóráíq
umá keráwáqá íné oné.
16 éqtukena timámeno áraine. móra mayaímá máyái-nakoma aati-aatimá wení
mayaímá mayákái-nakomma íma uyátá-maqma anómma kémaiye. móra-nakoma
watáama mamé i-nákómá timákáitana yi-nákómmá íma uyátá-maqma anómma
kémaiye.
17 keráwáqá ítama arútama miráeq oweqa mikáq timuqá maránoe.
18 kemá nóinabi íma máqtemma keráwáqtábá ketí iyápó-annama máqtemma
ye táaimma káoneq yiwíkaunama taíbaq-wayukabike yíwíkeq Áánûqtuni agamatá-
kátáámá áraine téq kéyiraatune. min-ágámátá-kátáágó kétiye. ‘móra-nakoma
ketí aáwaqa ketê nai-nákómá wenáítagegunapo múte yaáqma tímûraaq yániye.’ ”
téna Áánûqtuni watáa agamatán-áíkómá mirá kétiye. Îtuma óq-aimma tiráiye:
19 “mi-qtátááqá pááq iné kéitaq íbêqa aamá kétima-timune. mi-qtátááqá pááq
ínaqa keráwáqá mikáq tirummá amínomma minnâ náawabi MÁUNE.
20 akoqnáá umá kétima-timune. kemá timákauna-naqa náawabi awirénama
kekáráq kétiwiraiye. náawabi kemmá tiwirénama timátíkarai-nakokaraq
káwiraiye.” téna
21 min-áímmá Îtuma timátuwena amakó ôriq umá ummaa yágitana wé tiráiye:
“áraimma kétima-timune. keráwápíké móra-nakoma kemmá mamá namuro-
wáyúkábí tikániye.” téna Îtuma tiráiye.
22 wení iyápó-annama wenaúrapi-kenaurapi káoneta yúyánápí náawaqtaba
kétiyo téta íaonaraae.
23 iyápó-annabike móra-naqtaba Îtuma ôriq umá ákái-naqa Îtun-amakaq yaar-
eráqá máena aíqtaaraqa agebamá máqe-uraiye.
24 miráitana Tááímoni Pítaa aqnótáq yumátuwena ‘náawaqtaba kétiyaa wekáq
itaao’ téna awaaméqá umá timá ámikaiye.
25 Îtun-aiqtaabi agebaréna tiráiye: “uyátáraana-nako, náawaqtaba kéteno?” téna
ítama aónaitana
26 Îtuma yauwéqma tiráiye: “kemá yammá aáwaq-anopi yamá atîmma
áménama minnáqíye.” téna Îtuma timátuwena yammá aáwaq-anopi yamá atíkena
Yúqtaati Tááímoni Itikááriotini áanikoma ámikaiye.
27 mikáq Yúqtaati min-ááwáqá mamáyáitana Tááqtaama wepí yabékitana
Îtuma timá ámikaiye: “nôrabi íméma páátákáá mirá-uwo!” téna tiráiye.
28 máqtemma yaareráqá máe-kayukabike móra-nakoma Yúqtaatima nóin-ainabi
timá ámin-aimma íma ítama arútaraiye.
29 Yúqtaati móne-ketima matóráiqtaba kétiyaa téta yaímma-wayukama tirááe:
“kótámaki-kanaaraq-yataaraq meyánîq uwo kéti kéqokeq-yataaraq áwáyoq-
wayukama yimiyówaq” kétiyaa téta tirááe.
30 Yúqtaati min-aáwáqá kémayenama máápaqa kumayupí yáubaguraiye.

aúgen-amaan-aimma

31 Yúqtaati ayuwéna kóitana Îtuma tiráiye: “íbêqa Waayúkagon-Araakoni
tágama-yataaqa mamá abarokáq kéumakena Áánûqtuni tágama-yataaqa
Waayúkagon-Araakokaq kéumakaiye.

32 Waayúkagon-Araakoma Áánûqtuni tágama-yataaqa abarokáq mamé ínana
wení tágama-yataaqa Áánûqtu waéqma wenamáárîq wepí páátákáá abarokáq
mamé íniye.
33 ketí pááqyan-iyaqo! kemá keráwáqtê pááqya-kanaama mánune. keráwáqá
tibáá-inoe. ááqibo keqnáámmá Ítíráaeo-wayukamma timá yímikaunaiq umá
kemá kétima-timune. keráwáqá kenamáárîq kemá kóúnabaqa íma kanaaráq
uínoe.
34 íbêq-kanaayaba kemá aúgen-amaan-aimma kétimune. kemá keráwáqtábá
tíkáiniq umá keráwáqá móraiq umá weqtábá kákaina weqtábá kákaina umá
máero. miráuma keráwákáráq káqowaqtaba kákaina káqowaqtaba kákaina
tíkáiniq únnaiq umá máero.
35 akaí-yátááqá keíyáátaa wenámí-kenamin umá maíyata ketí iyápó-annae
téta máqte-kayukama aónainoe." téna Îtuma tiráiye.

Îtuma tiráiye Pítaama anaaéma umátikaniye.

36 Tááímoni Pítaa tiráiye: "uyátáraana-nako, náakaraq kéono?" téna wé
timátuwaitana Îtuma yauwéqma tiráiye: "kemá koúna-marupaqa íbêqa emá íma
kanaaráq tinaaéma waráínóne. ááqibo anaaékaq ketinaaéma waráínóne." téna
Îtuma tiráiye.
37 Pítaa timá ámikaiye: "uyátáraana-nako, nôraq ínaraq enanaaéma íbêqa
kanaaráq íwaranuno? kemá eqtábáé téq áqa puyónúne." téna Pítaa titana
38 Îtuma yauwéqma tiráiye: "emá keqtábáé téaq áqa puíné kéono? kemá ako-
qnáá umá kétima-amune. kokóregoma áa tiné kéinaa emá keqtábá kaumobáqá
'wemmá íaonaraune' té wakaráńone." téna Îtuma Pítaamma timá ámikaiye.

14

aboánôpaqa uí-ámmá Îtumiye.

1 Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: "íma yuwáiyana tíyako ummaa
yaíno. miráinaq Áánûqtukaq tirummá kámeraq ááqibo kekákáráq tirummá
tíméro.
2 ketiboní naaúpaqa taígani-maqa wáiye. ímo wárainaqa kemá keráwáqtábá
wágáábaq timátikanaa únnae. kemá kóureqa keráwáqtí márûqa ko tarôq umá
óqtaa umátikanune.
3 kemó kówéqa keráwáqtí márûqa ko tarôq umá óqtaa umátíkátuweq
kemá yauwéqma iréq kenamáárîq yatiwiranúne. kemá máuna-marupaqa
keráwákáráq mánoe.
4 kemá ónááqo únna-maruqtaba aammá keráwáqá kéitaae." téna Îtuma wení
iyápó-annama timá yímikaiye.
5 Tómááti timá ámikaiye: "uyátáraana-nako, náakaraq kóinono minnâ ketáá
íaonaraunatae? náaraq umátaawaq maamin-ámmá kanaaráq aónanunataabiyo?"
téna Tómááti timá ámikaiye.
6 Îtuma yauwéqma tiráiye: "kemá kenamáárîq ketibonôpaq wíámúne. kemá
áraimma tí-ááímúne. kemá aati-aatimá paá matúq-matuq umá mái-aaimune.
móra-nakoma ketibonôpaqa kéyena káqon-amma íma mamá awi íniye. ímiye.
kemá kenamáamune.
7 kemmô kétimoneqa ketibokáráqá káonaae. íbêqake wemmá aónatukeqa
wemmá keqtúrapike aónaraae." téna Îtuma yauwéqma tiráiye.

8 Píripi timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, emá enaboqtáá tiráátinana keqtáá
kanaaráq íno.” ténа Píripi timá ámikaiye.
9 Îtuma yauwéqma tiráiye: “Píripao, kemá ayáqtáá-kanaama keráwáqtê máqe-
uraune. emá íyaq kemmá timónaraano? náawabi kétimonenama ketibokáráqá
káonaiye. nôraq itaawáq ‘enaboqtáá tiráátiyo’ kéteno?
10 kemá ketibopí máunana wemá ketibomá kepí máiye. minnáyaba íyaq
kekáqá arummá kétimeno? aamô timá-timunama íma ketááq-maqma kétune.
ketibomá kepí máena wení mayaímá kémayaiye.
11 keráwáqá maan-áíkáqá tirummá áméro. kemá ketibopí máunana keti-
bomá kepí máiye. ááqibo ímo miráinaqa kemá máqtemma anón-awaameq-
yataariq únnama aónaraabo minnáyaba kekáq tirummá tíméro.
12 kemá áraimma kétima-timune. móra-nakoma arummá timénama móraiq
umá anón-awaameq-yataariq íniye. kemá ketibonôpaq uyátá-maqma anón-
awaameq-yataariq íniye.
13 aanibo máqte-qtataaqtabama ketíwîkaqa nunamupí itáíyaqa kemá paá
mirá-onune. miráonana ketiboní tágama-yataakoma kemá áanikokaqa yíniye.
14 ááqibo ketíwîkaqa nunamupí móra-yataariq uwó tíyaqa kemá paá miráonune.” ténа Îtuma tiráiye.

Áánûqtuni Aokaq-Áágómá kumíniye.

15 Îtuma óq-aimma tiráiye: “keráwáqô, keqtábá tikáinaqa ketí ámáan-aimma
taákaq matokéra mirá-inoe.
16 ketibommá ítama aónaanana wemá káqomma tíwâqnaa í-náqá wení Aokaq-
Áágómmá timákainana keráwáqtê ku matúq-matuq umá mániye.
17 Aágoma wení árain-aikoni áaimma máiye. maa-márábí-káyúkámá wemmá
íkaoneta íkéiteta kéopoata wemmá íma kanaaráq awiránóe. wemá keráwáqtê
máipoana keráwápí mániye. ááqibo keráwáqá kenamáárîq wemmá káonaae.
18 miráinaq kemá ítiyuwaanaq keráwáqá kenamáa anóbo íma máin-
iyapogoraan umá íma mánobo kemá yauwéqma keráwáqtôpaq yenúne.
19 pááqya-kanaabi maa-márábí-káyúkámá kemmá móragaraq ítimonainobo
kemmá matúq-matuq umá mái-auwaraimma matokáunaboaq keráwákáráq
miráuma mayáinopoaq miráinaqa kemmá timónanoe.
20 mi-kánáámô yínaqa keráwáqá itánoe. minnâ kemá ketibopí máunaq
aanibo keráwáqá kepí máápoaq kemá keráwápí máune.
21 náawabi ketí aúgen-amaan-aimma aákaq matokéna mirá énama wemá
keqtábá ôriq umá kákaiye. keqtábámô ôriq umá akáina-nakoma ketibomá
weqtábá ôriq umá akániye. kegáráq ketí tikaí-yátááqá aménúnaboaq kemá
kenamáárîq ketáaimma aráátenune.” ténа Îtuma tiráiye.
22 Îtuma óq-Yuqtaatimma timá ámikaiye íma Yúqtaati Itikááriotimibo:
“uyátáraana-nako, náaraq umáwaq enáaimma keqtáá kétiraatetaa maa-márábí-
káyúkámá íma yiráátenune kéteno?” ténа Yúqtaati tiráiye.
23 Îtuma yauwéqma tiráiye: “náawabi keqtábá akáinanama kemá túnna-aimma
aákaq matokéna mirá-iniye. ketibomá weqtábá akaínakama ketibotê kegáráq
wenôpaq iréka wetê kerátá ya matúq-matuq umá máyuye.
24 náawabi íma keqtábá akáinanama kemá túnna-aimma íma aákaq matokéna
miráinipoaq wemmá ketáaimma íaraatenune. aamô kéitaamma íma kennáé.
ááqibo min-áímmá ketibó timátíkarai-nakonopake kéiye.” ténа Îtuma tiráiye.

Îtuma puínéna ákaq-aimma kétiye.

25 wení iyápó-anamma Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqtê máeqa maami-
qtátááqá timá tímikaune.
26 Áánûqtuni Aokaq-Áámá tíwáqnaa í-náqá ketibomá ketíwîkaq timákainana
kégumena wemá máqte-qtataaqa kétiraatena wemá tímikauna-aimma túyánákáq
mamá marániye.
27 kaayoné-yátááqá keráwáqtê yuwáune. ketí kaayone-yátááqá keráwáqá
kétimune. maa-márábí-káyúkámá mirá-kááyóné-yátááqá íyokaa-qtataaqa
kétimune. íma yuwáiyana tíyako ummaa kéyainaraq íma ikatîqa oro!
28 keráwáqá ítaraawaq timá tímikaune. minnâ ‘kemá koúreqa yauwéqma
keráwáqtôpaq yenúne.’ keqtábá tikáinaqa timuqá maránóe. kemá keti-
bonôpaqa kégounama ketibomá kemmá uyátá-maqma máiye.
29 íbêqa mi-qtátááqá íma pááq iné kéitaq paá aamá kétima-timune. mi-
qtátááqá pááq ínaqa mikáq tirummá timínoe.
30 kemá íma keráwáqtê ayaqtáá-kanaama watáá-wataa tenúne. maa-mágón
áai-nakoma (Tááqtaama) kéimanibo wení akoqnáá-yataaqa kemmá íma kanaaráq
uyátá-maqma yokáiye. wení akoqnáárakemma kemmá ánná ítiminiye.
31 maa-márábí-káyúkámá timónainoe. minnâ ketiboqtábá ôriq umá
kétikaitaq wemá máqten-aimma timá tímímma taákaq yokéq mirá kéune.
itó-oro! maa-márúkáké yuwéqtaa kónatae.” téna Îtuma tiráiye.

15

ánnágon-aboma Îtumiye.

1 Îtuma wenamáárîq ánnágon áaimma wení iyápó-annama timá yímikaiye:
“kemá árain-annagon ábô máunana ketibomá yókón aboámíye.
2 amagómá arammá íma íyáitanama akáma kéiyaabotuwaiye. ááqibo arakaráq-
ámámá ayááma tágatukena amumá yaákarena aráka-araka égé yuwáitana
anaaékaq óq-aupaqa arammá iyánîqtaba mirá kéiye.
3 ketáa timá tímikaunaboaq íbêqa keráwáqá aúgen-augen urááe.
4 kemá keráwápímmô máunaiq umá keráwáqá kepímmá móraiq umá máero.
amagómá ábôraqa íaraaparenama wemá arammá íma iyániye. miráínaqa
keráwákáráq kekáq íma máeqa keráwáqá arammá íma iyánoe.
5 kemá ánnágon-abomune. keráwáqá ánnágon-amamoe. miráipoana náawabi
kepí máinaqa kemá wepí máenana wemá arammá netuqyaa iyániye. ááqibo
kekáké yuwéq ókaqo maéqa keráwáqá móra-yataariqa kanaaráq íma ínoe.
6 móra-nakoma kepí ímo maínanama wemá amamó ayááma
iyaabótúwáanikaa umá yuwáiyana aayákaginata máqtemma aúqma irabí
agatuwánoe.
7 keráwáqá kepí maíyanama ketáagoma keráwápí maínaqa keráwáqá kemmá
kenamáárîq nunamupí máqte-qtataaqtaba itáiya-qtataakoma mamá pááq
umátiminoe.
8 keráwáqá taíganin-aramma iyéqo ketí iyápó-annamo auráiyanama ketiboní
tágama-yataakoma múte yauwíniye.
9 ketibomá keqtábá ôriq umá kákaitaqa móraiq umá kemmá keráwáqtábá
ôriq umá kétikaiye. ketí tikaí-yátáákón aúkáapi máero.
10 kemá ketiboní ámáan-aimma taákaq matokéq miráuraunaboaq kemá wení
akaí-yátáápí máune. móraiq umá keráwáqô ketí ámáan-aimma taákaq matokéq
miráíyama ketí tikaí-yátáápí máinoe.

11 kemá timá tímikaune. minnâ ketí timuq-yatááqá keráwáqá mayánoe. ketí
timuq-yatááqá keráwápí ógiqma mániye.
12 maaminnáma ketí ámáan-aimmibo. keqtábá tíkáiniq umá weqtábá kákaina
weqtábá kákaina umá máero.
13 mú mikáq anómma akai-yátááqá íma wáiye. minnâ móra-nakoma ákáina-
wayukayabae ténа puíniye. káqo-nakoni akáí-yátáákómá íma uyátá-maqma wáiye.
14 kemá ámáan-aimma túnna-yataariq owéqa keráwáqá tíkái-kayukamoe.
15 mayaí-nákómá wemá mayaímô ámî-nakomma nôrabi i-qtátááqá íma
kéitaiye. miráipoana kemá íma keráwáqtábá ókaraq 'ketí mayai-wáyúkáé'
téqa tenúne. máqte-qtataaqa ketibonôpake itáuna-yataaqa keráwáqá timá
tímikaunaboaq keráwáqtábá íbêqa 'kemmá tíkái-kayukae' kétune.
16 keráwáqá íma kemmá máqte-kayukabike tíkáimma íma tiwíkaabo kemá ke-
namáárîq keráwáqá máqte-kayukabike tíkáimma tiwíkaune. kemá mi-máyáíráq
keráwáqá timátíkaraunaboaq keráwáqá koma matúq-matuq umá mái-aramma
ko iyáíq-iyaiq umá máraiyana ketibomá keráwáqá nói-qtataaqtababi ketíwîkaq
itaíyanama wemá timíniye.
17 keráwáqá maami-qtátáárîqa oro! weqtábá kákaina weqtábá kákaina umá
máero." ténа Îtuma tiráiye.

máqtemma maa-márábí-káyúkámá Îtumma wení iyápó-annagaraq íyamma kéumayikaae.

18 óq-aimma Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: "maa-márábi-
káyúkámá keráwáqtábá ítikaiyaqa minnáma taákaq máráaro! áqnáabaq keqtábá
íyikaitata anaaékaq keráwáqtábá íkéyikaiye.
19 keráwáqá maa-márágóní waayúkamo máraiyatama yemá keráwáqtábá
yikániye. ááqibo kemá keráwáqá maa-márábíké tíkáimma tiwíkaunapoana íbêqa
maa-márágóní waayúkama íma mááe. miráipoana yemá keráwáqá íyamma
kéumatikaae.
20 timá-timuna-aimma taákaq máráaro! 'móra mayaímá máyái-nakoma aati-
aatimá wení mayaímá mayákái-nakomma íma uyátá-maqma anómma kémaiye.'
miráipoana yeráwáqô kemmá tíkamma kéwaretama keráwákáráq tíkamma
waránóe. yemá ketáamo keíteta mirá étamo-etama yemá keráwáqtí táagaraq
kéiteta mirá-inoe.
21 yemá timátíkáin-nakomma íaonaraapoata ketíwîqtabae téta maami-
qtátáárîq umátikanoe.
22 kemá ímo iréqo aamá timá yímenatama yeqtí yigae-yátááqá íwane imánibo
íbêqa yeqtí kúmiq-yataaqa íma kanaaráq aúpáq yuwánóe.
23 náawabi kemmá áyámma umátikaina-nakoma móraiq umá wemmá keti-
bokáráq áyámma kéumakaiye.
24 kemá anón-awaameqa káqo-kayukama ikéoniq umá kenamáa
yiráátiraunaboata yeqtí yigae-yátááqá íma wániye. ááqibo íbêqa yeráwáqá
aónaretamanibo kemmá ketibokáráq paá íyámma kéumatikaakarataae.
25 ááqibo yeráqwátí agamatá-kánnáábí áraimma yíniye. 'yeráwáqá paáyaba
kemmá íyámma umátíkaraae.'
26 akoqnáá umá tíwáqnaa ínîn-naqa árain-aain-Aagoma ketibonôpake
timákáanana kumínama ketí árain-aaimma má tínaq keráwáqá itánoe.
27 ketê keráwáqá áqnáabake mamé iráapoaq keráwákáráq keqtábá árain-
aimma tínoe." ténа Îtuma wení iyápó-annama timá yímkaiye.

16

1 Îtuma ókaraq íyamma umáyikanoqtaba téna tiráiye: “keráwáqá kemmá
tirummô timí-yátááqá íyuwaigae téq maa-qtátááqtábá timá tímikaune.
2 keráwáqá monoq-náúpáké waqtuwánóe. áraine. mi-kánáámá yínanama
keráwáqô tíkamiya-kayukama ‘Áánûqtuni mayaímá kémayaunatae’ téta tínoe.
3 ketibokáráq kekáráq ítimonaraapoata mi-qtátáárîq umátikanoe.
4 ááqibo timá tímikaune. mi-kánáámá yínaqa timá tímitukaiqtaae téq mikáq
túyánámmá ítama taákaq ínoe.” téna Îtuma tiráiye.

Áánûqtuni Aokaq-Áámá kumíniye.

óq-aimma Îtuma tiráiye: “áqnáabaqa keráwáqtê máqe-uraunaboaq keráwáqá
maami-qtátááqá íma timá tímikaune.
5 ááqibo íbêqa timátikáitaq kukáuna-nakonopaqa koúne. miráitana keráwápíké
móra-nakoma ‘náakaraq kégono’ téna íma ítama kétimonaiye.
6 kemá maamin-áímmá kétunana keráwáqtí tíyakoma ummaa kéyaiye.
7 paá árain-aimma kétima-timune. kemá kónanama íráqôniq umátikaniye.
íma kónanama keráwáqtôpaqa Tíwáqnaa Í-náqá íyiniye. ááqibo kemá kowéqa
Tíwáqnaa Í-náqá timákáánana keráwáqtôpaqa kumíniye. kumínama
8 waayúkagoni kúmiq-yataaqtaba wemá yainániye. kateko-yátáákón áaimma
má téna yainaí-yátáákón áaimma má téna íniye.
9 Tíwáqnaa Í-náqá yénama miráuma kaumo-yátááqtábá tíniye. minnâ
áqnáabaq yeráwáqá íma kemmá yirummá kétimepoata maami-kúmíq-
yátáákóní táígon-aaiqtabama wemá yiráátiniye.
10 ketibonôpaqa koúnaboaq ókaraq ítimonanopoana kateko-ááíqtábá wemá
tiráátiniye.
11 maa-márágón áai-nakoma (Tááqtaama) yawááq-umatukaipoana yainaí-
yátáákón áaiqtaba Tíwáqnaa Í-náqá tiráátiniye.
12 kemá taígani-qtataaqtaba timá timenaa únnamanibo íbêqa maamin-áíkó
keráwáqá mamá ummaa yamátikaniye.
13 wemá yénama Árain-aain-Aagoma máipoana wemá máqtemma árain-aain-
aimma má téna taákaq mamá tikániye. wenamáárîq wenááq-maqma ítinibo paá
ítáin-aimma tínana anaaékaq pááq ínî-qtataaqtaba timá-timiniye.
14 nóin-ainabi ketôpakemmo kéitenama timá-timinipoana ketí tágama-yataaqa
wemá múte yauwíniye.
15 máqtemma ketibomá matokái-qtataaqa minnâ kennámiye. miráipoaq
kemá timá tímikaune. ‘nóin-ainabi keráwáqá timá-timinama ketôpake
kémayaiye.’ ” mirá téna Îtuma tiráiye. iyápó-annama yiru-qtatáákómá anaaékaq
waéqma yimuq-yatááqá aurániye.
16 Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye: “pááqya-kanaabimma keráwáqá
kemmá ítimonainoe. ááqibo pááqya-kanaabimma móragaraq kemmá timónainoe.”
téna Îtuma wení iyápó-annama timá yímikaiye.
17 maannáyaba yaímma wení iyápó-annama ye íyáá tirááe: “wenáaimma
nóiqtaba kétiyo? wemá kétima-timiqtaae. ‘pááqya-kanaabimma kemmá
ítimonainoe.’ ááqibo ‘pááqya-kanaabimma móragaraq kemmá timónainoe.’ wemá
ókaraq tiráiye. ‘ketibonôpaq koúnaboaq kétiye.’ ” téta
18 wení iyápó-annama tirááe: “nôraq téna ‘pááqya-kanaabine’ kétiyo?” téta
yeráwáqá kaumo kááyaq-yuyanamma ítaraae. wení iyápó-annama ókaraq tirááe:
“nóin-aaiqtaba kétiyo? ketáá íma ítama kárutaunatae.” téta tirááe.

19 Îtuma aónaraimma yeráwáqá wemmá ítama aónaineta kéowana timá
yímikaiye: “keráwáqá kaumo kááyaq-tuyanamma kéiteq kemmá ítama
timónaineraq kéoo? kemô túnnama ‘pááqya-kanaabimma móragaraq kemmá
timónainoe’ maaminnáyatababoaq keráwáqá wemmá kéitaimma wemmá
kéitaimma kéoo?” téna Îtuma timá yímikaiye.
20 óq-aimma Îtuma tiráiye: “áraimma kétima-timune. keráwáqá ibiqá kéyareq
keráwáqá mi-kánáárâq ketoqá máíyana miráíyata mimórá táoqa maa-márábi-
káyúkámá yimuq-yatáápí mánoe. keráwáqá tirumá ínomanibo anaaékaq tiru-
qtatáákómá waéqma timuq-yatáápí mánoe.
21 aaragómá iyápómo akáínéna kéenama wení kanaamá kéitanaboana wemá
arummá ôriq kéiye. ááqibo anaaékaq iyápóma marákátuwenama amuqá
kémarena wení aíqo éwai-qtataaqa wemá káwikatuwaiye.
22 miráitaq íbêqa keráwáqá tirummá kéoe. ááqibo móragaraq keráwáqá
kétimonaanana keráwáqtí tíyakoma kanaa íniye. keráwáqtí timuq-yatááqá
náawabi móra-nakoma keráwápíké ímatuwaniye.
23 mi táoqo pááq ínaqa keráwáqá móra-yataaqtaba íma kekáq itánóe. áraimma
kétima-timune. keráwáqá móra-yataaqa ketibokáq itáíyana ketíwîkaq wemá
timíniye.
24 naayóbákáráq móra-yataataqa ketíwîkaq íma ítama aónaraae. íbêqa
ítama aónéra kéqokeq-yataaqa kémayaiyana keráwáqtí timuq-yatáákómá ógiqma
wániye.
25 maami-qtátááqá taíganimma waéqma itaí-áípí timá tímikaune. mi táoqa
yínaqa íma waéqma itaí-áípí timá-timenupo paá ketiboqtábámá abarokáq timá-
timenune.
26-27 ketibomá wenamáárîq keráwáqtábábá kákaipoana mi táoqa keráwáqá
ketíwîkaq itáíyaqa ketibokáq ‘ítatikanune’ téq kétune. keráwáqá keqtábámá
tíkáitababoaq kemá ketibonôpake kukáunaq tirummá tímikaapoana minnáyaba
ketibomá keráwáqtábá kákaiye.
28-29 kemá ketibommá ayuwéq maa-márábí kukéq íbêqa keráwáqá tiyuwéq
ketibonôpaq yauweré kégoune.” Îtuma mirá téna titata wení iyápó-annama timá
ámikaae: “mi aónaao! íbêqa waéqma itaí-áímmá íkétepo paá abarokáq kétene.
30 íbêqa ketáá káonaunatae. minnâ emá máqte-qtataaqtaba ítareboaa náawabi
móra-nakoma paá íma awé kéonana emmá ítama káonaiye. minnáyabataa
‘Áánûqtunopake kukááne’ téqtaa ekáq tirummá kámunatae.” téta wení iyápó-
annama tewana
31 Îtuma yauwéqma tiráiye: “íbêqa keráwáqá árainaq kéwareraq tirummá
kétimeyo?
32 ítáaro! mi-kánáámá kéyena íbêqa yábaaq kéipoaq keráwáqá móra-mora
umágíyaqa kenamáa mánune. ááqibo kenamáa íma mánupo ketibó ketê máiye.
33 kaayoné-yátááqá mayaígáae téq maami-qtátááqá timá tímikaune. maa-
márábímmá tú-tiq-yataapi máinomanibo akoqnáá umá máero! maa-márábí-
qtátáákón áaikoma kemá uyátámakuraune.

17

Îtuma tágama-yataaqtaba nunamummá kétiye.

1 Îtuma maará-timatuwena yanaa wíyôpaq aúramma káonena tiráiye: “keti-
boó, íbêqa kanaamá pááq umáguraiye. tágama-yataaqa enáanikokaq múte
kéyauwinana tágama-yataaqa ekáq áanikoma kanaaráq múte yauwíniye.

2 miráipoaa emá náápaamma máqte-kayukati anómma ámitukaane. ááqibo
wemá yemmá tiména-wayukama matúq-matuq umá mái-auwaraimma kanaaráq
yimíniye.” téna Îtuma tiráiye.
3 matúq-matuq umá mái-auwaraimma miráuma wáiye. móra-nakoma ekáráq
kemá Îtu Káriqtokaraq káonaiye. emá enámáa árai-manikoe. ááqibo Îtu
Káríqtomma emá timákaanana kukáiye.
4 Îtuma óq-aimma nunamupí tiráiye: “mayaí mayaaó té tiména-mayaima
mamá ánatatukaune. minnáyababoaq ení tágama-yataaqa maa-márábí-
káyúkámá kéyiraatune.
5 ketiboó, naayóbáqá maa-márámá íma pááq uráitaq kemá etê máeqa anó-
tagama-yataaqa egáráq kegáráq matokáuyane. ááqibo mirá-tágámá-yátááqá
íbêqa keqnáámmá timiyo.
6 maa-márábí-káyúkámá tímikaana-wayukama enáwîkon áaimma yiráátiraune.
naayóbáqá ení waayúkama máqe-uraamanibo kemmá tímikaanata enáaraq
kéiteta mirá-uraae.
7 íbêqa yemá ítama kárutaae. minnâ máqte-qtataaqa ketê wáimma timénaq
matokáunama enôpake iráiye.
8 irááti-yataaqa timá tímikaanama yeráwáqá timá yímitukaunata yeráwáqá
matááe. naayóbáqá etê máqe-uraune. enôpake yúnaa enamáárîq
timátíkaraanata minnáyaba áraimma ítama arútaraanata yirummá tímikaae.

Îtuma yirummá ámê-kayukayaba nunamummá kétimayikaiye.

9 kemmá yirummá tímê-kayukayaba nunamummá kétimayikaune. kemá íma
maa-márábí-káyúkáyábá nunamummá kétune. yemá áraimma enabóata paá
tímikaana-wayukayaba nunamummá kétimayikaune.
10 máqtemma kemá matokáunama ennámiye. móraiq umá máqtemma emá
yokááná-yataaqa kennámiye. tiména-wayukama yirummá timéta ketí tágama-
yataaqa múte yaútaae.
11 íbêqa kemá íma maa-márábí máune. enôpaqa kéyunatama yeráwáqá
maa-márábí mááe. mú mikáq aokaq-kétíbóo, emá enáwîkoni akoqnááraq
tímikaanana enáwîpi tímikaana-wayukama kawáá umá yabíqyikaao. miráinaka
kerátámá úyaniq umá miráuma yeráwáqá kímoraiq ígáae téq kétune.
12 kemá yeráwáqtê máeqa enáwîkoni akoqnááraq tímikaanaq maamin-
ákóqnáárâké yemmá yabíqyíkaraune. kemá yabíqyíkaraunaboata máqtemma
emá tímikaana-wayukabike mórama enayáápike íyukaune. paá kímora-nakoma
aúyokurena Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá tiráiniq umá áraimma iráiye.
13 íbêqa enôpaq kéyunamanibo maa-márábí paá máeqa maa-qtátááqtábá
kétunaboata timuq-yatááqá yirupi kémayaiyanama yimuq-yatááqá ógiqma
wániye.
14 enáama yímikaunatamanibo maa-márágóní waayúkama kekáá umá íma
máápoata yeráwáqá maa-márágóní waayúkama yemmá íyámma umáyíkaraae.
15 timénna-wayukama eqtábá ‘maa-márábíkémmá íma yiwíqma paábaq
yuwaao’ téq íkéitaupo paá Tái-nakoqtaba kawáá umá ‘íráqôniq umáyikaao’
téq ítama káonaune.
16 kemá íma maa-márábí-náqá máunata yeráwáqá móraiq umá maa-márábí-
káyúkámá íma mááe.
17 yeráwáqá aokaq-aokaq umá árain-aain-aipi mamá yikaao. enáagoma
árain-aain-aimma wáiye.

18 kemmá maa-márábímmô timátíkáráanaiq umá yeráwáqá móraiq umá
maa-márábí timáyíkaraune.
19 keráwáqtábááé téq kenamáárîq mamá aokaq-aokaq kéune. miráipoata
yeráwákáráq mamá aokaq-aokaq umá árain-aain-aipi kanaaráq mánoe.” mirá
téna Îtuma nunamupí tiráiye.

Îtuma wení iyápó-annati yáamo ítáa-kayukayaba nunamummá kétimayikaiye.

20 Îtuma ókaraq nunamummá tiráiye: “yenamáa yeráwáqtábá íma maami-
núnámúmmá kétimayikaupo ááqibo yeráwáqtí yáamo ítáa-kayukayabagaraq
kétimayimenata yirummá amínoe.
21 emá ketiboó, kepí maénaq kemá epí máunaiq umá yeráwáqá mimóráíq
umá kímora-nakoraa umá kerátábí máigaae téq kétune.
22 kemmá tímikaana-tagama-yataaqa yímikaunaboata yeráwáqá kímora-nakoraa
umá kerátámá máuyaniq umá mánoe.
23 kemá yepí máunaa emá kepí máane. miráuma komaé-yamae umá
mórabi íráqôn-aaiqtaba ánatatuwenata máigaae téq kétune. máiyata maa-
márábí-káyúkámá aónanoe. minnâ emá timátíkarema keqtábá ‘ákarainiq umá’
yeráwáqtábá ‘ákaraine’ téta tínoe.
24 ketiboó, emá yeráwáqá kemmá tímîqtukaanaq yeráwáqá kemá máennabaq
máigaae téq kétune. tágama-yataaqa emô tímikaanama maa-márámá íma pááq
uráitaama emá keqtábá ôriq umá ákaraine. miráinata yeráwáqá ketí tágama-
yataaqa yimónanaae téq kéune.
25 kateko-kétíbóo, maa-márábí-káyúkámá emmá íma aónaraabo kemá emmá
aónaraune. maami-káyúkámá ‘é timátíkaraane’ téta íbêqa kétimonaae.
26 enáwîkon áaimma yiráátiraune. ókaraq-okaraq yiráátimaeq onúne téq
miráuma keqtábá tíkái-qtataaqa yokáánama yeráwápí maínaq kegáráq yeráwápí
mánune.” Îtuma mirá téna nunamupí tiráiye.

18

Yúqtaati Îtumma namuro-wáyúkátí iyáápi kéyimiye.

1 Îtuma mirá-timatuwena wení iyápó-annate Kítaroni-kokubi ko atátuweta
mórama yópí máqtemma utááe.
2 Îtuma netuqyaa-túpáá wení iyápó-annate mi-tómmá wáipaq wéwainapoana
Yúqtaati namuro-wáyúkátí iyáápimmo Îtumma ma ayuwaí-nákómá wemá
naayóbáqá mi-qtómmá aónaraine.
3 ááqibo Yúqtaati ááiq-wayukama yiwíqmena i-wáyúkágáráq uyátáraa-monoq-
wayukabikekaraq Pérati-wayukabikegaraq yiwíqmena iráiye. ááiq-yataakaraq
maméta ókáráq kúraqma mamé irááe.
4 Îtuma máqte-qtataaqa wenaneq pááq ínimma aónaraiye. miráitana wemá
waaqókáq uréna timá yímikaiye: “keráwáqá náawaqtaba abáá inera kéoo?” téna
ítama aónaitata yemá tirááe:
5 “ketáámá Îtumma Náátárêtibake-nakoqtabataa kábaa-unnatae.” tewana Îtuma
tiráiye: “kemúne.” téna tiráiye. Yúqtaati namuro-wáyúkátí iyáápi Îtumma
mayuwáí-nákómá yeráwáqtê itó-uma máqe-uraiye.
6 Îtuma “kemúne” kétitata yemá abákaq-abakaq umááe kéweta yinaaépake
marabí ko wagéqé urááe.

7 keqnáámmá Îtuma ítama yimónaraiye: “keráwáqá náawaqtaba abáá inera
kéoo?” téna titata yemá tirááe: “Îtuma Náátárêtibakene.” téta móragaraq tirááe.
8 Îtuma maará téna yauwéqma timá yímikaiye: “kemá timá tímitukaune.
minnâ kemíye. ááqibo kenamáa kemmá kétibaaeqa iyuwáíyata tébakaqa kóoro.”
téna timá yímikaiye.
9 Îtuma naayóbáq tiráiye: “máqtemma emá tímikaana-wayukabike mórama
enayáápike íyuwaunana pukuráiye.” téna tiráimma min-áíkómá íbêqa kímora-
nakoma Yúqtaatikaq áraimma pááq kéiye.
10 mikáq Tááímoni Pítaa yáákáá-qtátááqá yabitiréna mú mikáq anó-monoq-
nakoni mayaí-nákómmá ikámma aáq aqtómá káratukaiye. maami-máyáí-nákón
áwîqa Máárakatie.
11 ááqibo Îtuma Pítaamma timá ámikaiye: “mi-táákáá-qtátááqá yauwéqma
ánáanobaqa maraao. ketibomá tímikai-kaapubike tú-tiq-yataaqa íyaq
mayánúnô?” Îtuma mirá téna Pítaamma timá ámikaiye.
12 minnáyataba ááiq-wayukagaraq i-wáyúkágáráq Îtumma yáqtoqma ánná atáá
urááe.

Îtumma Áánatini aúbáq ítama káonaae.

13 áqnáabaq Îtumma awíqmeta Áánatikaq urááe. Áánati wemá Kááyapatimma
ánáakon aboáé. mú mikákáá anó-monoq-naqa mi-kárítímáátíráqá máqe-uraiye.
14 taákaq máráaro! Kááyapati wemá naayóbáq tiráine: “móra-naqo puyéna
máqtemma aarawaamá yíwáqnaa ínímma minnâ kanaaráqíye. móra-naqa
puínatama máqte-kayukama íauyoranoe.” téna Kááyapati naayóbáq tiráiye.
15 Tááímoni Pítaayaa iyápó-annabike móra-waigote Îtumma anaaé waqméta
urááye. yenákábíké móra-waigomma mú mikákáá anó-monoq-nakoma aónama
arútaraimiye. yenákábíké keqnáá-nákómá Îtugaraq anó-nakoni naaúpaqa
utááye.
16 ááqibo Pítaa máápaq oqtaráq itó-uma máqe-uraiye. miráitana móra-
waigoma mú mikákáá anó-monoq-nakoma aónama arútarai-nakoma yauwéqma
kukéna oqtaráq yabíkáin-inikoma márúmma timá ámituwena Pítaama awíqmeta
uyábekaaye.
17 oqtaráq yabíkáin-inikoma Pítaamma timá ámikaiye: “egáráq min-nákóní
iyápó-annawabono?” téna titana Pítaa yauwéqma tiráiye: “kemá ímiye.” téna
tiráiye.
18 yaugiq itata máqtemma mayaí-wáyúkágáráq i-wáyúkágáráq iramá aga-
maréta iraráq itó-uma máawana aanibo Pítaa yeráwáqtê ya itó-uma máena
iramá káánuraiye.
19 mú mikákáá anó-monoq-nakoma Îtumma wení yirááti-yataaqtababi wení
iyápó-annayataba ítama aónaraiye.
20 Îtuma yauwéqma maará téna timá ámikaiye: “abarokáq umá máqtemma
maa-márábí-káyúkámá timá yímikaune. aati-aatimá monoq-náúpáqá anó-
monoq-nama wái-marupi máqtemma Ítíráaeo-wayukama ya aíkuyo-marupimma
timá yímikaune. ketáayataba aupaq-áímmá ítiraune.
21 nôraq itaa kekáqá ítama káonaano? timá-yimunata ítaraa-kayukama ítama
yimónaao. kemá túnna-aimma yeráwáqá ítararanoe.” téna Îtuma yauwéqma timá
ámikaiye.

22-23 mirá-tin-aiqtaba móra-i-nakoma óyauga yuráqtuwena wemá akoqnáá
umá tiráiye: “miráumawaq mú mikákáá anó-monoq-nakokaq timáminono?”
téna titana Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “otaammá kuí-aímmô tiráán-aama
máqte-kayukama timá yíminata ítáaro. ááqibo árain-aimmo kétun-aama nôraq
itaawáq kétikamono?” téna Îtuma timá ámikaiye.
24 miráitana Îtumma ánná atáá-umakaamma paá wáinakaraq Kááyapati mú
mikákáá anó-monoq-nakaq Áánati timákáitana uráiye.
25 mimórá táoqa Tááímoni Pítaa iraráqá itó-uma máena kégaanitata ítama
aónaraae: “egáráq wení iyápó-annabikenabono?” tewana Pítaa yauwéqma
tiráiye: “kemá ímiye.” téna wakákáiye.
26 móra-mayai-nakoma wemá Pítaa aárarammo káratukain-annabiken-
nakoma Pítaamma ítama aónaraiye: “egáráráq Îtutema yópímmá máanaraq
aónaraunabiyo?” téna ítama aónaitana
27 Pítaa móragaraq wakaréna mimórá táoqa “ímiye” titana mikáq kokóregoma
áa tiráiye.

Îtuma Pááíratini aúbáq kéitoiye.

28 aaqá iráráitata Kááyapatinopake Îtumma awíqmeta anó-kamaani-nakoni
naaópaqa urááe. kámááni-nakoni naaúpaqa íma uyábékaae. uyáberetama
kótámaki-kanaaraq-aawaqa kanaaráq ínanoe.
29 miráipoana Pááírati kumá yaúbama yeráwáqtôpaq kukéna tiráiye:
“nóiqtabawaq keráwáqá wenaúbimma kémaraao?” Pááírati ítama yimónaitata
30 yeráwáqá yauwéqma ten-áíkómá maará-tiraae: “wemá íma otaammô kúi-
nakaa íma enôpaqtaa awíqme má ayuwánáá únnatae.” téta tirááe.
31 ááqibo Pááírati timá yímikaiye: “keráwáqá kenamáárîq mamá Ítíráaeo-
wayukati aammá aúmakaan-aipi wemmá yaínáaro!” Pááírati téna titata Ítíráaeo
anó-monoq-wayukama tirááe: “móra-nakoma ikamíyábámá ketáái mayaímá íma
wáiye.” téta tirááe.
32 naayóbáqá Îtuma náaraq umá puyónúnô tiráina-aikoma áraimma pááq inéna
kéiye.
33 Pááírati kámááni-naupaqa yauwéqma uyábékena Îtumma ááyarena ítaraiye:
“emá Ítíráaeo-wayukati mú mikákáá anómma yabíkáána-naraq (kíni) máano?”
téna ítama aónaitana
34 Îtuma yauwéqma tiráiye: “keqtábámá enamáárîraq enááq-maqma ítama
káonaa waayúka naayóbáráq timá ámikaan-ainaq ítama káonaano?” téna Îtuma
tiráiye.
35 Pááírati yauwéqma Îtumma timá ámikaiye: “kemá Ítíráaeo-narabuno? ení
waayúkagaraq uyátáraa-monoq-wayukagaraq emmá awíqmeta má tímikaae. emá
nôraq uráánatabiyo?” téna Pááírati Îtumma ítama aónaitana
36 Îtuma yauwéqma tiráiye: “ketí márûqa maa-márágónnámá íma wáiye. ketí
márûqa maa-márágónnámô wáikakaa ketinaaémma wáráa-kayukama ááiqa éta
íma kemmá tiwíqma anó-monoq-wayukati iyáápi maráné oné. ímiye. ááqibo ketí
márûqa maa-márágónnámá íma wáiye.” téna Îtuma tiráiye.
37 Pááírati tiráiye: “emá anómma yabíkáána-narabono?” téna ítama aónaitana
Îtuma yauwéqma tiráiye: “emá keqtábá anómma yabíkáána-nare kétene. ket-
inóma matíkáitaq maa-márábí kukáunama árain-aain-aimma ténááq kukáune.
máqtemma árain-aain-annama ketáaraq kéitaae.” téna Îtuma tiráiye.

38 minnáyaba Pááírati yauwéqma tiráiye: “aanibo árain-aain-aimma
nóinabiyo?” téna Pááírati tiráiye.
mirá-timatuwena Pááírati keqnáámmá kumá yaúbama anó-monoq-
wayukayopaq kukéna tiráiye: “kemá otaammá kutáín-aaimma wepímmá
íkáonaune.
39 taákaq máráaro. keráwáqá móra-aaimma yokáapoaq móra-naqa ayúwáanana
kótámaki-kanaaraq wíniye. miráinaq ‘Ítíráaeo-wayukati anómma yabíkái-naqa’
ayúqtikanuno?” téna Pááírati tiráiye.
40 mikáq yeráwáqá anókaq timá ámikaae: “wemá ímiye. ketáá Baráábatiqtaba
kétikaiqtaae.” téta ááyaqtaa umá tirááe. Baráábati wemá otaammá kumá
waayúka ikákena moyámmá maténa i-náqíye.

19

1 miráitana Pááírati timá yíkáitata Îtumma tebûqa ámikaae.
2 ááiq-wayukama áwáábiq-annama kárama atoyumá aqnókáq kámokaa umá
kuyákareta tokô-kaqtoma matéta anómma yabíkái-nakokaa umá aneq abákaraae.
3 yemá ókaraq-okaraq umá iréta tirááe: “ ‘Ítíráaeo-wayukati anómma yabíkái-
nakoqtaba’ máqtemma miráono-maraaono téra tíyaqtaao.” téta timátuweta
wemmá óyauqa yurákááe.
4 keqnáámmá Pááírati kumá yáubarena timá yímikaiye: “aónaaro! otaa-
qtátááqá wepímmá íma káonaunaboaq wemmá awíqma márúte máápaq
keráwáqtôpaq kumónúne.” téna Pááírati timá yímikaiye.
5 Îtuma áwáábiq-annagaraq tokô-kaqtogaraq umátokainakaraq kumá
kéyaubaitanama Pááírati timá yímikaiye: “aónaaro! maan-náqá wemíye.” téna
timá yímikaiye.
6 uyátáraa-monoq-wayukagaraq anó-monoq-naupaken-i-wayukagaraq wemmá
káonetama anókaq ááyaqtaa umá tirááe: “wemmá kaapaq-yátáq ikámma
aráápa maraao! wemmá kaapaq-yátáq ikámma aráápa maraao!” téta tewana
Pááírati timá yímikaiye: “keráwáqá kenamáárîq wemmá awíkera kaapaq-
yátáq ikámma aráápa máráaro! kemá aónáúnama íma otaammá kutáiye.” téna
Pááírati titata
7 Ítíráaeo anó-monoq-wayukama yauwéqma timá ámikaae: “wemá ‘Áánûqtun
áanikomune’ tiráipoana minnáyaba ketáái aammá aúmatan-aikoma maan-náqá
puíno kétiye.” téta timá ámikaae.
8 ááqibo Pááírati min-áímmá ítáimma wemmá ókaqma-aaqa kamáguraiye.
9 Pááírati yauwéqma kámááni-naupaqa uténa Îtumma ítama aónaraiye: “emá
náakakena iráánô?” téna ítáitana Îtuma aamá ítiraiye.
10 Pááírati timá ámikaiye: “nôraq itaawáq íma ketáaraq yauwéqma kéteno?
ketí akoqnáárake emmá kanaaráq ayúkeq kéti akoqnáárake emmá kaapaq-
yátáqá ikámma aráápa-yakanune. íyaq minnâ káonaano?” téna titana
11 Îtuma yauwéqma timá ámikaiye: “Áánûqtu ení akoqnáá-yataaqa ámikaipoaa
ení akoqnáárake kemmá kanaaráq mirá-umatikanone. miráipoana kemmá
tiwíqmena enayáápi má márái-nakopi wái-kumiq-yataakoma ení kúmiq-yataaqa
uyátá-maqma wáiye.” téna Îtuma yauwéqma timá ámikaiye.
12 min-áímmá ítátuwena Pááírati Îtumma ayuwáínana kóinin-aiqtaba abáá
kéitata Ítíráaeo anó-monoq-wayukama anókaq ááyaqtaa umá tirááe: “emá
ayúwénana kóínaama Títaama” Arómani mú mikáq anó-naqa wení ‘aanábómá’

íma mánone. móra-nakoma wenamáárîq anómma yabíkái-nakon amé mékaan énama wemá Títaani webó-náqá mániye.” téta tirááe.

13 Pááírati yeráwáqô ten-áímmá ítátuwena Îtumma awíqma yainaí-nákóní abíqtáráq óqtamma maréq-uraapimma Ítiráaeo-wayukati yáabimma Káábatae tekáq Pááírati maraq máqe-uraiye.

14 taákaq máráaro. mi táoqa kótámaki-kanaaraq máqte-qtataaqa mamá óqtaa í-yúpáámíye. miráuma abaúgómá aúkáa-makaaq itana (12:00) Pááírati timá yímikaiye: “aónaaro! keráwáqtí anómma yabíkái-naqa maannámiye.” téna Pááírati tiráiye.

15 min-áímmá ítátuweta waayúkama ááyaqtaa umá tirááe: “nékaq akaao! nékaq akaao! wemmá kaapaq-yátáq ikámma aráápa maraao!” téta tewana Pááírati akáyáámá timá wíráabe umákena timá yímikaiye: “nóinabiyo! keráwáqtí anómma yabíkái-naqa kemá kaapaq-yátáq ikámma aráápa-makanuno?” téna titata uyátáraa-monoq-wayukama yauwéqma tirááe: “Títaama wenamáa ketáái anómma yabíkáimiye.” téta tirááe.

16 ááqibo miráitana Pááírati Îtumma yeqtiyáápi maréna kaapaq-yátáq ikámma aráápa-maraigaae téna yímikaiye.

Îtumma kaapaq-yátáq ikámma aráápa-makaae.

miráitata Îtumma awíqme yewana

17 wenamáárîq kaapaq-yámá aqména uráiye. ááqibo móra-anugon-awiqa “áqnón-ayaatane” ten-ánúráq kóuraiye. Ítiráaeo-wayukati yáabimma Kórákótá-anue.

18 mibáq Îtumma kaapaq-yátáq ikámma níri amá aráápa-makaraae. káqomma kaayaq-nákárátámá téba-tebaq kaayaq-káápáq-yátáq yíkamma níri amá aráápaq-mayiketa Îtumma aúkáapi ikámma kaapaq-yátáq aráápa-makaraae.

19 Pááírati móra-aubama agamá kaapaq-yátáq aráápa-makaiye. min-áúbágómá mirá-tiraiye: “Îtuma Náátárêtibakene Ítiráaeo-wayukati anómma yabíkái-nare.” wemá mirá téna agatáiye.

20 min-áúkápáq Îtumma kaapaq-yátáq ikámma aráápa-makaraae. waaqókáq anó-marukapoata taígani-kayukama min-áúbámá yoráútaae. Pááírati Ítiráaeo-wayukati yáabikaraq” Arómani-aipikaraq Karíki-aipikaraqa agatáiye.

21 miráitata uyátáraa-monoq-wayukama Pááíratimma timá ámikaae: “ ‘Ítiráaeo-wayukati anómma yabíkái-nare’ té íagayaao! emá maará té agayaao. ‘maan-nákómá Ítiráaeo-wayukati anómma yabíkáuna-naqune tiráiye’ té agayaao!” téta tewana

22 Pááírati yauwéqma tiráiye: “kemá agamaráuna-aubama minnâ aga-makáune.” téna tiráiye.

23 ááiq-i-wayukama Îtumma kaapaq-yátáq ikámma níri amá aráápa-makatuwetama wení unáákáqtôma mamá yakáqma kaayaqté-kaayaqte-aqtoiq umáketa móra-mora umá yáátáá umátaae. wení aneke-káqtókáráq matáamma íma arááqtama-qtamma meyabaké kumátamakuraine.

24 wení aneke-káqtóyátábámá ááiq-i-wayukama ye íyáá téite urááe: “maaminnâ íma yakaráíyaqtaao! minnáraq aábêma kéyaananatanaa móra uyátainna-nakoma mayániye.” téta aábê yarááe. naayóbáq Áánûqtuni agamatá-kánnáábí tiráine. minnâ

“ketí unáákáqtôma mamá yátáá umáyeta ketí unáákáqtôraq aábê yamá móra uyátainna-nako mayániye.”

téna tiráiniq ááiq-i-wayukama mirá-uraae.

25 ááqibo Îtuni kaapaq-yátágóní waaqókáqá wenanóagaraq wenanóani
aúkogaraq wenáwîqa Máríaa Kárópatin ánáako Máríaa Máátarinigaraq itó-uma
máqe-uraae.
26 Îtuma wenanóakaraq wení iyápó-annabike ôriq umá ákái-nakaraq mikáq itó-
uma mááyana yimónatuwena wenanóamma timá ámikaiye: “aaragô, enáanima
maamíye.” téna Îtuma wení iyápó-annabike móra ákái-nakoqtaba timátuwena
27 wení iyápó-annabike ákái-nakomma timá ámikaiye: “enanôma maamíye.”
téna titana mikáké min-íyápó-ánnábíké-nákómá Îtuni anóama awíqmena mó
yabírákaraiye.

28 íbêqa aónaimma máqte-mayaima wenaboámá ámikai-mayaima mamá
ánatagitana Îtuma tiráiye: “kemmá nonáá kétikaiye.” téna tiráiye. mirá
kétimatuwenama máqtemma Áánûqtuni agamatán-áíkómá pááq íniye tiráiniq
umá ánatagitana áraimma mirá-uraiye.
29 tawebímmá wáááéni-nokaraq waaqókáq wáqe-uraiye. ainááká-
qtátááqnápó wáááeni-nopi yamá atímma yátábi apiramá múte mamá Îtun
óyaukaq makááe.
30 wáááéni-nomma yaímma nátuwena mirá téna tiráiye: “maaminnâ ánatagiye.”
mirá-timatuwena aqnómmá mamá awáutena pukuráiye.

Îtumma kéuqtaae.

31 mi táoqa kótámaki-kanaaraq máqte-qtataaqa mamá óqtaa í-yúpáárápóata
Ítíráaeo anó-monoq-wayukama “arááq-yuma íma kaapaq-yátáq wáikaae” téta
tirááe. aabáyaama Taabati-yúpáábóata anón-aawaqa naí-yúpáárápóata “yúma
kaapaq-yátáráq íma wáikaae” téta tirááe. miráipoata min-Ítíráááó-wáyúkámá
Pááíratimma ko ítama aónaraae: “yítauqa ko akáma yúma mamé mó yúwáaro téaq
timáyikaao.” téta tirááe.
32 Pááírati ááiq-i-wayukama timáyíkáitata iréta Îtute yíkamo-nakoratati yítauqa
ya akátaae.
33 ááqibo Îtukaq iréta aónaamma wemá pukuráitataboata wenaítauqa íma
akátaae.
34 aanibo ááiq-i-wayukabike móra-nakoma wení waqtáánápó Îtun arautapí
atáqtúwáitana mikáqá nokáráq naaegáráq aumé kukáiye.
35 minnáma kemmá timónai-nakoma watáa tiráimma min-áímmô timá minnâ
áraimma tiráiye. kemmá timónai-nakoma wenamáárîq aónaraimma minnâ
áraine. miráinaq mikáq keráwáqá tirummá amínoe.
36 Áánûqtuni agamatá-kánnáábí tiráiye:

“íma móra wenayááqtáma akatínoe.”

Áánûqtuni agamatá-kánnáábí tiráimma minnâ áraimma kéyipoana mi-qtátááqá
pááq uráiye.
37 káqomma Áánûqtuni agamatá-kátáágómá kétiye:

“waayúkama agaibamáráa-naqa aónainoe.”
min-áíkómá mirá téna tiráiye.

38 anaaékaq Yótêbi Aarimatéabake-nakoma wenamáárîq Pááíratikaq Îtun
aúma mamé mó uqtamákainayaba ítama aónaraiye. Yótêbi Îtun anaaé wáráí-
naqanibo wemá Ítíráaeo anó-monoq-wayukati yáaqa kéikatenaboana aúpáq miráuraiye. Pááíratima kanaaráq mayániye téna titana Yótêbi Îtun-auma mamé kóuraiye.
39 Níkótímaatigaraq Îtumma ko aónainena nokáámma urái-nakoma wemá
káwekaa-qtataakaraqa óq-yarake kugáqmatakaraqa mákama íráqôn-akuq-yataaqa
ko maména uráiye. taíganipoana miráuma óqtakoraan-ummaa (34 kg) yaráiye.
40 miráitata máqtemma Ítíráaeo-wayukati yáaimma pukáa-kayukama kéuqtaani
umá Îtumma uqtamákaiyeta urááye. yenákámá Îtun-auma matétarata paru-
baru-wáqtóráké máqte-qtataaqa mamé i-qtátááqnápógáráq múqmûma
útúyuweta ákûq-matawekaraq umá uqtamákaiyaqtaba mamá óqtaa urááye.
41 Îtuma pukái-marukaqa mipímmá yómmá wáqe-uraiye. mi-qtópímmá móra
aúgen-oqtapi muríámmá waayúkama uqtamáyikaima wáqe-uraiye. min-óqtá-
múríápímmá naayóbáqá móra-naqa íma uqtaráápine.
42 Ítíráaeo-wayukati máqte-qtataaqa óqtaa í-yúpáá pááq iné kéitataboata Îtumma
min-óqtá-múríápímmá mó uqtamákaraaye.

20

Îtumma uqtamákaraa-muriakare.

1 áqnáabaq-yupaama Tótaaraqa maí-nókáápáqá paá íma aaqá iráqma
tágaraitana Máríaa Máátarini Îtumma uqtamákaraa-muriamma waípaq iráiye.
ya aónaimma muríán ótaken-oqtama paábaq matukááe.
2 miráitana wemá uyaaténa yauwéqma Tááímoni Pítaayaa min-íyápó-
ánnábíké Îtuma ôriq éna ákái-nakonopaq uréna timá yímikaiye: “yeráwáqá
uyátárai-nakomma uqtamákaraa-murianobake mamá náakarabi ketáá
íaonaunabaqtaa wemmá ákaraae.” téna timá yímikaiye.
3 Pítaayaa káqon-iyapo-annabike Îtuma ôriq éna ákái-nakote mikáq yuwéta
uqtamákaraa-muriamma waípaq urááye.
4 yenákámá móraiq-moraiq umá uyaatéyamanibo káqon-iyapo-annabike Yóáane
wemá Pítaamma kótamaqtuwena uqtamákaraa-muriakaq wenókáá iráiye.
5 awaútena kúreq umá aónaimma Îtumma útúyakaa-qtataaqa paá mibáq wáqe-
uraitana aónaimanibo íma kumábékuraiye.
6 anaaékaq Pítaa iréna uqtamákaraa-murianobaq íma ko awé uráibo páátákáá
kumábékuraiye. wemá útúyakaa-qtataaqa aónaimma mibáq wáqe-uraitana
7 aqnókáqô útúyakaa-qtataakoma íma tébakaqa útúyakaa-qtataakote wáqe-uraibo
aokaq wenamáárîq útûma wáqe-uraiye.
8 Pítaan anaaépaq keqnáámmá wenókáámô yin-íyápó-ánnábíké-nákómá mi-
múríánóbáqá kumábékena “Îtuma pukáipike itó-uma kóuraiye” téna wemá
arummá ámikaiye.
9 taákaq máráaro. yeráwáqá mi táoqa íma ítama arútaraae. Áánûqtuni
agamatá-kánnáágó téna “wemá pukáinabike itó-iniye” tiráine.
10 miráitata yenákámá yauwéqma naaópaq kóuraaye.
11 pááqya-kanaabi anaaékaq Máríaa muríánôtaq itó-uma máena ibiqá yakáiye.
paá ibiqá kéyarena wemá awaútena uqtamákaraa-murianobaq kúreq umá
aónaimma

12 kaayaqá Áánûqtunopake kaqtó-nakoratama wayánúná káqtô mamarétarata
Îtuni aúma wáqe-uraikaq máqe-uraaye. aqnómmá wáqe-uraikaq móra-naqa
maraq máiten káqo-nakoma aítuqo wáqe-uraikaq maraq maéta urááye.
13 Áánûqtunopake-nakabike móra-nako tiráiye: “aaragô, nôraq itaawáq ibiqá
kéyaraano?” téna ítama aónaitana min-íníkómá yauwéqma tiráiye: “yeráwáqá
ketí uyátárai-nakomma maméta náabarabi wemmá mó-yukaawaq íkáonaune.”
téna timá ámikaiye.
14 mirá-timatuwena Máríaa waéqma aónaimma Îtuma mikáq itó-uma máqe-
uraiye. miráimanibo wemá íma Îtue téna aónaraiye.
15 Îtuma wemmá ítama aónaraiye: “aaragô, nôraq itaawáq emá ibiqá
kéyaraano? náawaqtabawaq emá abáá kéono?” téna Îtuma ítama aónaitana Máríaa
yó-káwáá-nákó kétiyaa téna aúyánámmá ítátuwena wemá Îtumma yauwéqma
timá ámikaiye: “anóko, emá wenaúmo mamé mó-yukema náakarabiyaa
tiráátinaq wemmá ko máyáano.” téna min-íníkó timá ámikaiye.
16 Îtuma wemmá timá ámikaiye: “Máríaao!” titana waéqma Îtumma káonena
timá ámikaiye: “Aráábuni!” wenáaimma “tiráati-naqa tíkáinare” téna timá
ámikaiye.
17 Îtuma Máríaamma timá ámikaiye: “kemá ketibonôpaq paá íutaupo kemmá
íyaqtoraao! ááqibo ketíbâqawaanopaq uréaq mó-tima-yimiyo. ‘kemá keti-
bogáráq keráwáqá keqtibogáráq ketí Áánûqtuma keráwáqtí Áánûqtuma máipaq
kéuyune.’ ” téna Îtuma timá ámikaiye.
18 Máríaa Máátarinima Îtuni iyápó-annama mó-tima-yimikaiye: “kemá uyátárai-
nakomma aónaraune!” téna timátuwena wemá Îtuma timámin-aimma timá
yímikaiye.

Îtumma wení iyápó-annama aónaraae.

19 mimórá-Tótáágóní áqnáabaq-yupaaraq aabaúmá kupékinobaqa Îtuni iyápó-
annama anó-monoq-wayukayaba yáaqa ikatétaboata máqeo-marukoni oqtamá
umá aúyaqma akoqnáá umákaae. akoqnáá umákaamanibo Îtuma yúbáq ya itó-
urena miráóo téna tiráiye; “kaayoné-yátááqá karáwáqtê waíno.” téna
20 timátuwena wenayáákaraq arautakáráq yirááténa itata wení iyápó-
annama yeqtí uyátárai-nakoma aónéta ôriq umá yimuqá makááe.
21 keqnáámmá Îtuma timá yímikaiye: “kaayoné-yátááqá keráwáqtê waíno.
ketibomá kemmá maa-márábímô timátíkárainiq umá keráwáqá móraiq umá
maa-márábí kétimakaune.” téna
22-23 mirá-timatuwena yetôpaq aáma kéyimena tiráiye: “Aokaq-Áámá máyáaro.
keráwáqô waayúkati kúmiq-yataaqa iyaabótuweqa ókaraq taákaq ímaraiyanama
miráinata yeráwáqtí kúmiq-yataaqa áraimma íma wániye. ááqibo yeqtí kúmiq-
yataaqa keráwáqá yáqtoqtoraiyatama yeráwáqtí kúmiq-yataaqa áraimma paá
wániye.” téna Îtuma tiráiye.
24 Îtuni iyápó-annabike móra-naqa Tómááti wenáwíkón áaimma “ábárawaaoma”
tébakaqtema íma máitana Îtuma mikáq iráiye.
25 miráitata tébakaq-noiyapo-annama ókaraq-okaraq timá ámikaae: “uyátárai-
nakoma aónatukaunatae.” téta tewana Tómááti maará téna yauwéqma timá
yímikaiye: “ayáápimma níri-abuma íaoneq níri-apimma tiyáánaubiqa íguyeq
tiyáámma watáán-ápímmá íguyeq éqa íma tirummá aménúne.” téna Tómááti
timá yímikaiye.

26 ááqibo abapaké kaumo-yúpáámá ánatagitana Îtuni iyápó-annama ke-
qnáámmá naaúpaqa mááwana Tómááti mikáq yetê máqe-uraiye. máqten-oqtama
umá akoqnáá-umareta mááwana Îtuma yetúbáq ya itó-urena tiráiye: “kaayoné-
yátááqá keráwátê waíno.” téna timátuwena
27 Tómááti mma timá ámikaiye: “ayáánaubiqa arúqma yúwénana ínaa tiyáámma
aónaao. ayáámma arúqma yúwénana ínaa tirautapí kuyuwo. íbêkakemma
arummá íámî-nakaan íyé arummá timiyo.” téna Îtuma Tómááti mma timá
ámikaiye.
28 Tómááti yauwéqma tiráiye: “ketí uyátáraana-nakoma ketí Áánûqtumone!”
téna Tómááti titana
29 Îtuma timá ámikaiye: “kemmá kétimoneboaa arummá kétimene. kemmá
ítimonaa-kayukama yirummá kétimeta yimuq-yatáápí mánoe.” téna Îtuma
tiráiye.

Yóáane agatái-kannaagon-aaimma

30 Îtuma netuqyaa anón-awaameq-yataaqa wení iyápó-annati yúrakaq imánibo
máqtemma maa-kánnáábímmá íagataune.
31 ááqibo Îtuma minnâ “Metáíyae. Áánûqtun Áanikoe.” téq keráwáqá tirummá
kámeqa wenáwîkake matúq-matuq umá mái-auwaraimma kanaaráq mayánóe.
miráipoaq maamin-áímmá agataúne.

21

Îtuma pukáipike itó-uma kéitata wení iyápó-annama Tááíbíriati-nokayukaq aónaraae.

1 anaaékaq Táíbíriati-nokayukaq Îtuma wenamaarîq keqnáámmá ókaraq
yiráátiraiye. maaminnâ náabarabi uráine.
2 Tááímoni Pítaa Tómááti wenáwíkon áaimma “ábárawaaoma” Natáánio
Kéinabaq Kááriri-marupakene Yéberi áanikoratagaraq káqomma kaayaqá Îtuni
iyápó-annabike-karatagaraq máqtemma komáé-yamae umá máqe-uraae.
3 Tááímoni Pítaa tébakaqa timá yímikaiye: “kemá noyááq-amaataq kégoune.”
téna titata tébakaqa tirááe: “ketáágáráqtáá etê ónúnatae.” téta timámiqtuweta
yeráwáqá máqtemma kóureta nopí-káárébí ko uyáqtama máeta uráámanibo
yeráwáqá mi-nókáámmá íma móra-noyaaqa yáqtokaae.
4 aabáyaanapimma aabaú utáné kéitana Îtuma mikáq non áwábaq itó-uma
máqe-uraimanibo wení iyápó-annama “Îtue” téta íaonaraae.
5 Îtuma yááyama timá yímikaiye: “iyáqô, yaímma-noyaaqa nanúna-yataaqtaa
keráwáqá íyaq yáqtokaao?” téna titata yeráwáqá tirááe: “ímiye.” téta yauwéqma
tewana
6 Îtuma timá yímikaiye: “keráwáqtí kúqômma nopí-káárégómá tiyáánuran-
aukapaq yukéraq aónaaro. keráwáqá yaímma-noyaaqa yabitínoe.” téna titata
yeráwáqá mi-kúqómmá yukéta yabitemmá noyáákoma ógikaitataboata íma
kanaaráq yabitirááe.
7 Pítaa aneq-wáqtómá itokéna émáipoana Îtuni iyápó-annabike móra-naqtaba
ákái-nakoma karámarena Pítaamma timá ámikaiye: “uyátárai-nakoe!” téna titana
Pítaa ítátuwena wení óq-waqtoma mamá yatánáátá umá kéiyaipike nokaayúpí
yáumeq-tagurena nokótaaqa yumáena Îtuma máipaq uráiye.

8 miráitata tébakaq-iyapo-annama nopí-káárébí iréta noyááqa ôriq éna ógikai-kuqomma yabitirááe. yeráwáqá non áwábakemma nékaqa ímiye (91 míta). paá waaqókápóana Îtuma non áwábake kanaaráq yááyama timá yímikaiye.

9 yeráwáqá paábaq ya aqtaréta aónaamma ira ámûraaqa noyáákaraq yakaráq wáqe-uraaye.

10 ááqibo Îtuma timá yímikaiye: “yaímma-noyaaqa yáqtoraiyama mamé yero.” téna titana

11 Tááímoni Pítaa nopí-káárébí uréna taíbaq (153) anó-noyaaqnatomma mi-kúqópímmá ógikaimma yabitimá áwábaq móte yukáimanibo mi-kúqómmá íyarakuraiye.

12 Îtuma timá yímikaiye: “aabáyaanapin-aawaqa yama nátuwero!” téna titata yeráwáqá aónaraae. wemá uyátárai-nare. tétaboata yúyánánóbáqá móra wení iyápó-annabike-nakoma íma “emá náawabono?” téna ítama íaonaraiye.

13 Îtuma iréna yammá mámá yímikaiye. miráuma keqnáámmá noyáákaraq yímikaiye.

14 maaminnáma kaumobáq Îtuma pukáipike itó-urena wení iyápó-annama wenamáárîq yiráátiraiye.

Îtuyaa Pítaama

15 aabáyaanapin-aawaqa nátuwetama Îtuma Tááímoni Pítaamma timá ámikaiye: “Tááímonio, Yóáanen áaniko, áqnaabaq maami-qtátááqtábámá mú mikákáán umá keqtábá kákaiyo?” téna ítama aónaitana Pítaa yauwéqma timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, emá káonaane. kemá ení aanábóbóana ôriq éna kétikaiye.” téna titana Îtuma timá ámikaiye: “miráínaa ketí máqte-tipi-tipi-araaqa aáwaqa yimiyo.” téna Îtuma tiráiye.

16 keqnáámmá kaayapáq Îtuma Pítaamma timá ámikaiye: “Tááímonio, Yóáanen áaniko, kemmá emá ákáinaraq máuno?” téna ítama áonaitana Pítaa yauwéqma timá ámikaiye: “owé. uyátáraana-nako, emá káonaane. kemá ení aanábóbóana ôriq éna kétikaiye.” téna titana Îtuma timá ámikaiye: “miráínaa ketí tipi-típiraq yabíqma arutaao.” téna Îtuma tiráiye.

17 kaumobáq Îtuma Pítaamma ítama aónaraiye: “Tááímonio, Yóáanen áaniko, ketí aanábó máano? téna Îtuma kaumobáq ítama aónaitanaboana Pítaamma arummá ôriq kéiye. miráitana Pítaa timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, máqte-qtataaqtaba káonaane. emá áraimma káonaane. kemá ení aanábóbóana ôriq éna kétikaiye.” Pítaa téna timá ámitana Îtuma yauwéqma tiráiye: “miráínaama ketí tipi-típima aáwaqa yimiyo.

18 kemá áraimma kétima-amune. emá maabumô máema ení ámûrannama umááe. náakarabi ónááe ténabaq paá urááne. ááqibo anónuqma kéma kaa-paq ayáámma árúqtuwe márenata yeráwáqá miráuma-katuweta ámûrannama umá kátuweta emá ‘íonaae’ tinnamánibo yeráwáqá náakarabi emmá awíqmeta wínoe.” téna Îtuma Pítaamma timá ámikaiye.

19 Îtuma min-áípí Pítaama náarabi umá puíniqtaba tiráiye. miráinana Áánûqtuni tágama-yataaqa múte yauwíniye. maamin-áímmá timátuwena Îtuma Pítaamma timá ámikaiye: “tinaaé waraao.” téna Îtuma tiráiye.

20 Pítaama waéqma káqomma móra iyápó-annabike Îtuma ôriq éna ákái-naqa náawabi kaawéqá naapí Îtumma áiqtaabi agebaréna tiráiye: “uyátáraana-nako,

náawawaq emmá namuro-wáyúkátí iyáápi maraí-náqá máiyo?” téna ítama
aónarai-naqa yinaaé waqmé kéiye.
21 Pítaama aónatuwenama Îtumma timá ámikaiye: “uyátáraana-nako, wemmá
nôraq ináibiyo?” téna Pítaa Îtumma ítama aónaitana
22 Îtuma yauwéqma tiráiye: “ááqibo paá márainaq mi-kánááráq kemá
yenúnama minnâ ení mayaíyábiyo? ení mayaímá paá ketinaaé waraao.” téna
Îtuma timá ámikaiye.
23 miráipoata timá uréire máqtemma yirummá ámê-kayukabi urááe. maamin-
íyápó-ánnábíké-náqá “íma puíniye” téta timá uréire urááe. ááqibo Îtuma íma
weqtábá puíniye téna timá ámikaibo wemá tiráiye: “paá márainaq mi-kánááráq
kemá yenúnama minnâ ení mayaíyábiyo?” téna tiráiye.

aqtóráré.

24 iyápó-annabike-naqa mimórá maami-qtátááqtábá aónaraipoana agatáiye.
wemô tiráimma árain-aain-aimma ítaraunatae.
25 paá taígani-qtataaqa Îtuma uráimanibo móra-moramo agamaráiyanama
mútûq maa-márábímmá min-áúbágómá titipáá ínata yeráwáqá íma kanaaráq
íráqôniq umá maránoe.

nôrabi **uráá**qtaba **(Apó**toro)
timáy**í**karai-wayukama **nô**rabi **uráá**taba

Îtuma aáma tíménune téna árain-aimma tiráiye.

1 Tíópiratio, naayóbáqá maami-kánnáábímmá watáama agatáunama minnâ Îtuma mi-qtátááqá tarôq uréna aarawaamá yiráátirai-qtataaqtaba agatáune.

2 naayóbáké áaimma átárena íbêq-kanaaraqa Îtuma wenamáárîq awaaméqá umáyikena timáyíkarai-kayukama yiwíkena aamá áúmatan-aimma kéyiraatiye. wemá mayaímá mamá ánataigae téna Áánûqtuni Aokaq-Áágóní akoqnááraq timá yímikaiye. mikáké Áánûqtuma Îtumma awíqmena Áánûqtuma yabíkái-marupaqa utáiye.

3 naayóbáqá Îtuma wenamáárîq aú-aiqa maténa pukáipoana anaaékaqa netuq-kánáámá wemá iyápó-annaraq wenaúma má-yiraatiraiye. miráuma kaayaq-wáyúká ái-ayaa-kanaama (40 kanaama) Îtuma yetôpaqa uréna Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba timá yímikaiye.

4 mirá téna Îtuma yeráwáqtê aáwaqa naí-yáárérâq maraq máena timá yímikaiye. keráwáqá Yérútáárebaq íma yuwéraq kóoro. keráwáqá paá yaákareq aboámá 'timénúne' téna timá akoqnáá tiráine. naayóbáqá Îtuma maará-tiraine: "kemá timá tímikaunna-yataaqaba awé oro.

5 Yóáane wemá aarawaamá nommá péqyikaraimanibo anaaékaqa pááqya-kanaabimma nommá peránómma Aokaq-Áágómá péqtikaniye." téna Îtuma tiráine.

6 ánibo mi-kánáárâqa iyápó-annama mórabi áíkuma máqe-uraae. yeráwáqá maará téta Îtuma ítama aónaraae: "uyátáraana-nako, íbêqa emá káámááni yabíkáanna-yataaqa yauwéqma ketáámá Ítíráaeo-wayukama yimínónô?" téta yemá tirááe.

7 ánibo wemá yauwéqma yeráwáqá timá yímikaiye: "maami-qtátááqá keráwáqtí minnâ íma wáipoaq mi-kánááwábi mi-túpááyábámá itánóe. ímiye. ketibomá aúyánápí kéitana wenamáa mi-qtátááqtábámá kéitaiye.

8 miráimanibo anaaékaqa Áánûqtuni Aokaq-Áágómá keráwáqtê kumáinaq keráwáqá akoqnááma mayánoe. ánibo keráwáqá ketáama maméq Yérútáárebakaraq Yúríabakaraq Táméríabakaraq máqten-aukapaq-marabaqa mamé wéyáwé umá ínóe.

Îtuma aboání márûpaq utáiye.

9 Îtuma wemá maamin-áímmá timá ánatatuwaitata wení iyápó-annama aónraawana aboání marûpaq Îtuma utáiye.mórama waayá-kónnákómá awíqmena utáiye. miráitata móra-konnakoma awíqmena kóitata yeráwáqá ókaraq wemmá íma aónaraae.

10 Îtuma aboání marûpaq kóitata yeráwáqá paá karáqtuwe máawana yeráwáqtí yimakaqá kaayaq-nákárátá itó-uma máqe-uraaye. yenákámá wayán-únákáqtôma umátoketa maará téta tirááye:

11 "keráwáqá Kááriri-wayukama nôraq itaráq itó-uma máeraq aabayápáqá karáqtuweraq mááo? maami Îtuma káonaawana Áánûqtuma wení márûpaq

yauwéqma awíráitana kóiniq umá anaaéqa wemá miráráá umá yauwéqmena kumínaq aónanoe.” téta yenákámá tirááye.

iyápó-annama yeráwáqá téta ‘Yúqtaatini mayaíráqá móra-nakoma mayániye’ tirááe.

12 miráitata yemá Óríbêti-anuraq máqeta yuwéta Yérútáárebaq waaqókáq uréire urááe.
13 ánibo yemá uréta naayóbáqá máqe-uraan-namma yanaammá aráqmata-naupaq máqtemma máqe-uraae. min-íyápó-ánnámá mibáq máqe uráa-yuti yíwîqa Pítaae. Yóáane. Yêmitie. Áánarue. Píripie. Tómáátie. Paatááromiyue. Máátiyue.anibo Yêmitima Áápiatimma áanikoe. ánibo Tááímonima káámáání-ayubike karuwaaq-náré. Yúqtaatima Yêmitimma áanikoe. mirá-uraiye.
14 maami-káyúkámá yemá máqtemma móra-iyakaq maréta nunamummá tíq-tiq urááe. ánibo yaímma aaranaammá Máriaama Îtuma anóama wení ábâqawaaraayugaraq máqtemma nunamummá tirááe.
15 mi-kánááráqá Pítaama itó-urena máqtemma wení ábâqawaaraayuma Îtun anaaé wáráa-kayukati yúrakaq móra-aimma tiráiye. mi-káyúkámá miráuma netuqyaammá (120) máqe-uraae.
16 Pítaama maará-tiraiye: “keráwáqá ketíbâqawaayuo, ítáaro.naayóbáqá móra-aimma maará téna Aokaq-Áágómá Tébitini óyaukaq tiráine. maamin-nákómá Yúqtaatima aammá yiráátiqtata Îtumma yáqtokaae. min-áímmá Yúqtaatitaba arammá iyaíno. tiráimma íbêqa abarokáq kéiye.
17 Yúqtaatima ketáátê yagaroqtamá máqe-uraimma wemá maami-máyáímá matáiye.” téna Pítaama mirá-tiraiye.
18 maamin-nákómmá Yúqtaatima naayóbáqá wenamáárîq wení otaa-mónéqnápó maramá meyaníq uráine. min-áúkápáqá wenamáárîq ikákuraine. ko yutákitana yarákéna áyaqa kugúbagitana pukuráine.
19 minnáyaba máqtemma Yérútáárebaq máa-kayukama ítaraane. miráitata min-áúkápáqtábámá yeqtí yáabikemma Aaketááma miráuma ‘naae-márábáré’ kéte.
20 ánibo Pítaama maará-tiraiye: “maamin-áímmá Tááámupi agatáin-aikoma maará kétiye. ‘wení naammá paá-namma wániye. móra-nakoma íma min-áúpáqá maíno.’ téna kétiye. ánibo ókaraq Tááámuni wannaabí téna ‘káqo-nakoma ayuwáiyana wení mayaímá mayaíno.’ téna kétiye.
21 miráinataa íbêqa ketáámá móra-naqa uyátárai-naqa Îtute uréire uráiya-kayukabike aónama awiránúnatae.
22 naayóbáqá Yóáanema áaimma átárena nommá waayúkama péqyikaraikake Îtuma mayaímá áaimma átáma maténa aqtóráq itana Áánûqtuma yauwéqma wení márûpaq awíqmena úitata aónaraiya-kayukabike móra-naqa awiránúnatae. miráinana Îtuma pukáipike itó-urai-waigoni ketáátê watáama tíniye.” tená Pítaama tiráiye.
23 Pítaama mirá-timatuwaitata yemá kaayaq-náqá yiwíkaae. móra-waigon-awiqa Yótêbi Yátatie. wení káqon-awiqa Patáábatie.morá-nakon áwîqa Máátáíyatie.
24 miráitata yeráwáqá nunamummá maará tétá tirááe: “uyátárai-nako, emá máqte-kayukati íyaqnobaqa kanaaráq káonaane. maa-kááyáq-nákábíkémmá náawanaq awiránónáa keqtáámá tiráátiyo.

25 miráinana min-nákómá Yúqtaatini mayaíráq mayániye. wemá mórama ení
iyápó-annabi mániye. ánibo Yúqtaatima maami-máyáímá yuwéna puí-márúpáq
kói-nakoni mayaíráq mayániye.” téta nunamupí tirááe.
26 mi máka-nakoratama kanaaráq mi-máyáímá máyáawaniq urááyataboata
yemá nunamummá kéteta yátáma maqmá akátémma Áanûqtuma mi-tátámá
mamá Máátáíyatinopaq makáiye. mikáké Máátáíyatima wemá uyátáitata
wemmá awíqma tiyááka umá móra timáyíkáan-annate yagaroqtamá ákáraae.

2

Aánûqtunopake Aokaq-Áágómá kukáiye.

1 Îtuma pukéna itó-urai-kanaarake áaimma átárena kaayaq-wáyúkágáráq
tiyááka-kanaaraq (áwíqa Péqtekoti-omaqa) yeráwáqá móra-naupaq yama áíkutaae.
ánibo
2 anókaq áama ayéna akoqnáá uwáágoraa umá Áánûqtunopake kukéna maraq
máa-naupaqa ógikaiye.
3 ánibo irautakáá-qtátááqá aónaraae. mi-qtátáákómá yabí-tábí umá móra-
mora-yuti yiqnókáq kukáiye.
4 ánibo Áánúqtuni Aokaq-Áágómá yepí máqtemma ógiqme uráiye. mi táoqa
yeráwáqa áaimma átáma óq-aipike Aokaq-Áágómá yímitata tirááe.
5 mi-kánááráqá yaímma Yérútáárebaq yamáa-kayukama yemá monoq-
wáyúkábóata yemá máqte-marabake-kayukae.
6 maamin akoqnáá-uwaagoraan-aimma timá abarokáq itata máqtemma
aarawaamá mórabita áíkutaae. miráitata yemá máqtemma móra-mora-yuma
iyápó-annama yimónaamma óq-ain oq-aipike aamá kétewata ôpake ya máe-
kayukama yeqtáábike aamá kétewataboata yimurere urááe.
7 ánibo yemá máqtemma iyánáaq umá kánateta yúyánámmá ôriq umá
itéta tirááe: “yemá maami-káyúkámá máqtemma aamó te-káyúkámá Kááriri-
marupake-kayukamoe.
8 náaraq íyô? ketáá móra-mora-yutaama ketáái táabikenaq kéitaunataabiyo?”
téta tirááe.
9 ketáá máqtemma miráuma Páátíya-wayukama Maríya-wayukama Írama-
wayukama Metapotémia-wayukama Yúría-wayukama Kaaparótia-wayukama
Pááqtati-wayukama Étia-wayukama
10 Parítiya-wayukama Paapíriya-wayukama Íqtîbi-wayukama Aríbiya-wayukama
Tairíni-marupaq waaqókáre Aróma-wayukama Íbarugaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq
Karíti-wayukama Arébiya-wayukama itáunataama
11 ketáámá káqo-kaqo-marupake yemmá máqtemma ketáái táabike watáama
Áánûqtuni anó-qtataatriq iqtábá kéte.
12 máqte-kayukama iyánáaq umá ánataraamanibo móra-nakoma mi-qtátáákón
áaimma íma kanaaráq timá yímikaiye. yemá yeíyáá maará téta tirááe: “maami-
qtátááqá nói-qtataakoni áainabiyo?” téta tiráámanibo
13 yaímma-wayukama akáyáámmá téta maará-tiraae: “yemá taíbaq-aipike téta
taíbaq aúgemma wáááéni-nomma naréta neginaagí kéoe.” téta tirááe.

Pítaama watáama tiráiye.

14 miráimanibo Pítaama tiyááka umá móra-iyapo-annate itó-uma máena
anókaq ááyama máqte-kayukama watáa timá-yimena tiráiye: “keráwáqá Ítíráaeo-
wayukao, Yérútáárebaqa máa-kayukama ketáama itéraq maami-wágóní áaimma
keráwáqá ítama arútáaro.
15 keráwáqá túyánámmá ítáama keqtááyábá ‘aíbôq-nomma naréta neginaagí
kéoe’ téq kétemanibo íbêqa paá aabayaaráq (9 kirokiraq) kéuyawiye.
16 miráimanibo maami-qtátááqtábá naayóbáqá Áánûqtuni amuné-náqá
Yóéroma maará-tiraine.
17 Áánûqtu tiráine.
‘aqtó-kánáámá waaqókárîq kéinaqa ketí Aágoni akoqnááma yúwáanana
máqtemma aarawaabí kumíniye. miráinata keqtáanimaarabi
keqtiáámûmaaqa amuné-áímmá tínoe.
keráwáqtí awaayatí-wayukama yúramma karákéta kainapákáá umá aónaiyata
keráwáqtí anónuqma-wayukama kaimmá aónanoe.
18 mi-kánáárâqá ketí mayaí-mákónábi mayaí-íníkómmá ketí Aágoni ako-
qnááma yíménata yeráwáqá amuné-áímmá tínoe.
19 kemá aabayákáqá awaaméq-yátááqá yiráátéq aménáápáqá maa-
márábímmá awaaméq-yátááqá yiráátenune.
naaegógáráq iragáráq úmukaraq wánoe.
20 uyátárai-nakoni anó-kanaama íma pááq uráinana aabaúgómá kumayuqá
auráinana wíyokoma mamá naaemá aurániye.
21 mi-kánáárâqá náayubi uyátárai-nakon áwîkaq yaíya-kayukama Áánûqtuma
yeráwáqá yauwéqma yiwiraínata yemá wenná mánoe.’
téna Áánûqtuni amuné-nákomá Yóéro mirá-tiraine.” téna Pítaama tiráiye.
22 Pítaama ókaraq tiráiye: “keráwáqá Ítíráaeo-wayukao, maamin-áímmá ítáaro.
Îtuma Náátárêtibake-nakoqtaba aamá timá-timenaa kéune.
23 wemá keráwáqtí aúkáapi máitanama Áánûqtuma wepí taígani awaaméq-
yátáákáráq amuné-áíkáráq tarôq itaq keráwáqá kenamáárîq aónaraae.
naayóbáqá Áánûqtuma wenamáárîq aúyánámmá ítarena maamin-náqá Îtumma
keráwáqtí tiyáápikaraq maréna keráwáqá ámáam-aimma arátê-kayukama iyáápi
tímitaq wemmá kaapaq-yátáq ikámôwana pukáiye.
24 miráimanibo Áánûqtuma min-náqá yauwéqma pukáipike múte itó-
umakaraiye. ánibo wemmá aú-aiqa éna puí-yátáápíké mamá paábaq ayúkaiye.
miráuma puí-yátáákómá min-náqá íma kanaaráq yáqtokaiye.
25 Tébitima min-nákóqtábá pukáipike itó-iniqtaba maará téna tiráine.
‘kemá máqte-tupaama uyátárai-nakoma ketí túbáq aati-aatimá máetaq
aónaraunaboana wemá ketimakáq máipoana kemmá móra-yataakoma
íma tiweqtániye.
minnáyaba timuqá ôriq umá kémaraunana
26 ketáagoma amuq-yatáákáráq tóyaupikemma anókaq ááyama kétiye.
27 emá íma ketí tirun-íyápómá yúwénana puí-márúpáq wíniye.
ítaraunboana ketí túgogaraq aagániye. minnâ kemá ení Aokaq-náqá íma
ayúwénana kabiraíno.
28 matúq-matuq umá mái-apaq wí-ámmá kemmá tiráátiraanama kemá kétê
máeboaa kepímmá timuq-yatááqá ógitikaraane.’
téna ketináábútáá Tébitima tiráine.
29 ketíbâqawaaraayuo, ketináábútáámá Tébitima púítata uqtamákaraane. wení
mararaamá ketáátê íbêqa paá wáiye.

30 miráimanibo Tébitima Áánûqtuni amuné-náqá máenaboana kéitaitana Áánûqtuma árain-aimma akoqnáá umá maará-tiraine. mórama ‘enánnábíké-nákómá ení márûqa yabíkái-yataaqa mayániye’ téna Áánûqtuma Îtuqtaba Tébitimma timá ámikaiye.
31 naayóbáqá Áánûqtuma nôrabi ínéna i-qtátááqá Tébitima aónatuwena Îtuma pukéna itó-iniqtaba tiráine. Îtu Káríqtoma wemá min-nákóqtábá Áánûqtu íma ayúwáitana pui-márúpáqá máena wení aúgoma íma kabiraráiye. ímiye.
32 Îtuma pukáipike Áánûqtuma mamá itó-umakaraiye. miráitaqtaa ketáámá aónareqtaa kétunatae.
33 íbêqa wemá Áánûqtuni márûpaq uténa Áánûqtuni Aokaq-Áágómá mayéna aboání aayáánurapaq máiye. ánibo naayóbáqá Áánûqtuma téna ‘Aokaq-Áámá aménúne’ téna tiráiniq umá íbêqa aboámá Aokaq-Áámá keqtáábí atítikaraitaq íbêqa keráwáqá káonaae.
34 Tébitima Áánûqtuni márûpaqa Áánûqtuni aayáánurapaq ímamanimanibo wemá maará téna tiráine.
‘uyátárai-nakoma ketí uyátárai-nakoqtaba maará-tiraine.
emá ketiyáánurapaq maraq mááo.
35 ánibo anaaékaqa kemá ení namuro-wáyúkámá mamá ení aítauq aménáápáq yikánúne.’
téna Tébitima tiráine. maamin-áimmá téna anaaékaq Áánûqtuma Îtuni namuro-wáyúkámá yítábí mayuwánîqtaba amuné-áípí tiráiye.
36 miráinataa ketáámá máqtemma Ítiráaeo-anna-wayukama maaminnáyabama ketáámá ítama arutánátae.maamin-náqá Îtumma keráwáqá kaapaq-yátáq ikámôwana pukáimma minnâ Áánûqtuma wemmá mamá anómma uyátárai-naqa Metáíyamma aúrákaraiye.” téna Pítaama tiráiye.

aarawaamá taíbaq yirummá waeréta monoq-nómmá pékaae.

37 yemá maamin-áímmá ítáawana min-áíkóma yeqtí íyaqa atákáiye. yeráwáqá Pítaakaraq yaímma iyápó-annama maará téta timá yímikaae: “ketíbâtiwaayuo, ketáái túnabaro íbêqa ketáámá náaraq ónúnataabiyo?” téta tirááe.
38 Pítaa maará téna timá yímikaiye: “keráwáqá máqtemma móra-mora-wayukama tirummá waeréraq monoq-nómmá Îtu Káríqton áwîkaq kéberaiyanawaq keráwáqti kúmiqa mamá paá umátikaino. keráwáqá mirá kéiyanawaq Áánûqtuma wení Aokaq-Áámá timíniye.
39 naayóbáqá Áánûqtuma maami-qtátááqá keráwákáráq keráwáqtí iyápógaraq yaímma nékaq máiya-kayukagaraq ‘timénúne’ téna timá akoqnáá uráine. owé. Áánûqtuma ketáái uyátárai-nakoma ‘timénúne’ ténaboana máqtemma yááyarai-kayukama Aokaq-Áámá yimíniye.” téna Pítaama tiráiye.
40 ánibo Pítaama aayáqtáákaq watáama akoqnáá umá maará tiraiye: “keráwáqá atéráaro! keráwáqá íma arupú o-káyúkátí tái-aaikake nékaq mááero. yetí tái-meyamma anómma aurániye.” téna Pítaama tiráiye.
41 miráitata máqte-kayukama Pítaan áama ítáa-kayukama monoq-nómmá pékaae. mi táoqa taígani-kayukama yirummá waékáamma (miráuma 3,000) mórabi yorupamá yoráutaiye.

aúgemma Îtun aamá ítáa-kayukati íráqôn-aaine.

42 mi-káyúkámá íráqôniq umá timáyíkáan-annati yáama kéiteta
yíbâqawaayuma yíwáqnaa éta yeráwáqtê mórapike aáwaqa kéneta nunamummá
tirááe.
43 miráitana Áánûqtuma taíbaq-awaameq-yataaqa iyápó-annabi tarôq
uráitataboata máqte-kayukama ikatíq urááe.
44 máqte-kayukama Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq uráá-kayukagaraq mórabi máqe-
uraae. ánibo yemá yeqtí máqte-qtataaqtabama mórabi maqmá yaíkááe.
45 miráitata yemá yeqtí máqte-qtataaqa waayúkaraq máráawata meyáníq
kéowata móneqa matááe. mi-mónékáké yeqtí waayúkama móra-mora-yuma
nóiqtababi o-qtátááqá meyáníq urááe.
46 máqte-tupaama yemá máqtemma mórabi anó-monoq-naupaq uráámanibo
yemá óq-naun oq-nauke Îtuma naayóbáqá yímikainikaa umá yammá wááéni-
nokaraq mórabike narááe.yeráwáqá yimuqá kémareta máqtemma yímikaae.
47 máqte-kanaaraqa yemá Áánûqtun áwîqa múte kéyauyowana káqo-kayukama
yeqtí yáaimma yimónéta ‘íráqôniq kéoe’ tirááe. máqte-kanaabimma uyátárai-
nakoma yauwéqma yiwírái-kayukama ókaraq-okaraq yoráutaiye.

3

mórama aítauqa táíq urái-naqa íráqôniq uráiye.

1 móra-taoqa Pítaayaa Yóáanema anó-monoq-naupaq nunamummô téqo-kanaa
énaikaq (3 kiroki) kéitata utááye.
2 ánibo móra-naqa aítauqa táíq urái-naqa mikáq awíqmeta utááe. min-náqá
anóama miráuraimma marákáraine. máqte-tupaama anó-monoq-nakoni oqtaráqá
aati-aatimá máitata min-óqtáyábá ‘íráqôn-auramma aónaiye’ téta tirááe. máqte-
kayukama yemá wemmá káonaawana máqte-kanaaraqa móneqtaba waayúkaraq
inaa-inaa tiráiye.
3 ánibo maamin-nákómá Pítaayaa Yóáanemma yumónaimma anó-monoq-
naupaq uyáberaiyeta kéoyana min-nákómá oqtaráq máena yenákáráq yaímma-
yataaqa timígáae téna ítama aónaraiye.
4 Pítaama mi kárú-nakomma aúrapi karáqma akoqnáá kéitana Yóáanegaraqa
miráuma aúrapi karákáitana Pítaama maará téna tiráiye: “emá kekárátá
timónaao.” téna tiráiye.
5 ánibo “móra-yataaqa yenákámá timíyéta kéoye” téna wemá waéqma
yenákátí yúrapi karákáiye.
6 miráimanibo Pítaama maará téna tiráiye: “kemá móneqa íma
matokáunnamanibo kemá móra-yataaqa matokáunnama kanaaráq emmá
aménúne. minnâ Náátárêtipake-naqa Îtu Káríqton áwîkaq emá itó-uma aammá
waao.” téna timá ámikaiye.
7 min-nákóní ayáákaq yáqtoqma itó-umakaitana páátákáá min-nákóní
áíyayaakoma arupú umágéna akoqnáá uráiye.
8 ánibo min-nákómá yaúmetameta kéena uréire éna yenákátí yinaaé
waqména anó-monoq-naupaqa uténa wemá yáumetameta kéena Áánûqtun
áwîqa múte yaútaiye.
9 ánibo máqtemma aarawaamá min-náqá káonaawana uréire kéitata yemá
Áánûqtun áwîqa múte yaútaae.
10 miráitata aarawaamá min-nákómá anó-monoq-nakoni íráqôn-oqtaraqa
máena máqte-kayukaraq móneqtaba inaa-inaa téwai-nakoma aarawaamá íbêqa
káonaawana atóbamagitata aónama iyánáaq kéeta taíbaq-yuyanamma ítaraae.

Pítaama anó-monoq-naupaq watáama tiráiye.

11 maami aítauqa táíq urái-nakoma Pítaayaa Yóáaneti iyáákaq toto umá
aarawaamá anó-monoq-namma 'Tórómónini naamátûpare' tenn-áúkápáq
uyaatéta yama áíkutaae.
12 Pítaa mi-káyúkámá kéyimonena maará téna watáama timá yímikaiye:
"keráwáqá nôraq itaráq maami-qtátááqtábámá netuqyaa-túyánámmá kéitaao?
nôraq itaráq kerátátí túrapimma kégararaao? keráwáqá túyánámmá ítáama
kerátámá kerátátí akoqnáágaraq aokaq-ááíkákénáq maamin-náqá mamá itó-
umakarauyo? áraimma ímiye.
13 keráwáqá Ítíráaeo-wayukao, Áabaraagaraq Ááítekigaraq Yáakoboma yeráwáqá
ketááí títaubikotaai Áánûqtuma wení mayaí-íyápógón áwîqa múte yaútaimma
Îtue. wemá min-nákómmá keráwáqá awîqma ááíq-wayukati iyáápi máráawana
anó-kawaa-nakoma Pááíratima aónaimma otaa-qtátááqá íma wáitanaboana
yauwéqma paá timákanena uráimanibo ímiye. keráwáqá wemmá tinaaéma
umákaraane.
14 miráita keráwáqá wemá arupú éna Aokaq-náqá íráqôniq umá yainaí-náqá
aabi mayákaraae. keráwáqá waayúkama ikámma puí-náqá ayúkaamanibo
15 aúwaraikoni áai-naqa wemmá ikákaae. miráimanibo Áánûqtuma wemmá
pukáipike mamá itó-umakaraitaka yauwéqma kerátámá minnáyaba wení
watáama timáe uréire kéuye.
16 miráitaka kerátámá weqtábá itáíq-itaiq kéuye. miráitana Îtun áwîkaqa
maamin-náqá mamá akoqnáá kéumakaitaq keráwáqá wemmá káoneq ítama
kárutaae. Îtuma wenamáárîq kerátátí itáíq-itaiq í-yátááqá kétimitaka maami
itaí-yákáákómá maan-nákókáqá keráwáqtí túrakaq íráqôn-akoqnaa-yataaqa
abarokáq kéiye.
17 áraine. ketíbâtiwaayuo, kemá itáunnama maami-qtátááqá keráwákáráq
keráwáqtí anó-kayukagaraq Îtu Káríqtomma íma ítama arútarepoaq keráwáqá
mirá-uraane.
18 miráimanibo naayóbáqá Áánûqtuma maará téna wení amuné-wáyúkátí
yóyaukaq tiráine. ketí timákai-naqa Káríqtoma aíqa í-yátááqá mayániye.' tirááne.
keráwáqá mirá kéowanaibeqa min-ááímmá abarokáq kéitana naayóbáqá
Áánûqtuma tiráin-aikoma arammá kéiyaiye.
19 miráínaq túyánámmá waéqma itéraq tirummá waeraíyana Áánûqtuma
keráwáqtí kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwéna awikátuwaniye.
20 miráiyanama Áánûqtuma keráwáqá aúgen-akoqnaama tiména Îtumma
Káríqtoma timákainana kerawaqtôpaq kumínímma Áánûqtuma naayóbáq
Îtumma awaaméqá umákaraine.
21 íbêqa wemá Áánûqtuni márûpaq máena Áánûqtuma máqte-qtataaqa ke-
qnáámmá mamá aúgeniq íní-kanaayaba awé ínímma miráuma naayóbáqá
Áánûqtuma wení aokaq-ámúné-wáyúkátí yóyaukaq tiráine.
22 Móteti maará-tiraine. 'Áánûqtuma uyátárai-nakoma keráwáqtí
tíbâqawaayupike mórama amuné-náqá kekáá umá mamá timíniye. keráwáqá
wenáama anaaé waqmá kéiteraq keráwáqtábá tínna-yataakoni anaaé wáráaro.
23 náayuwabi min-ámúné-nákón áama íma itáiyanama Áánûqtuma yeráwáqá
yíkaminata puínoe. miráinata yemá ókaraq Ítíráaeo-wayukate móragaraq íma
mánoe.' téna Mótetima tiráine.

24 naayóbáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá maamin-áímmá tiráamma
Táámuyogaraq yaímma anaaékaqo abarokáq uráa-kayukagaraq yeráwáqá
maamin-áímmá tiráamma íbêq-kanaaraqa wáiqtaba tiráane.
25 keráwáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkátí iyápó-annama máae. keráwáqtí
tináábútáábi Áánûqtuma aamá timá yarúmakai-qtataaqa matáa-kayukae.
Áánûqtu maará téna Áabaraamma timá ámikaine. 'ení iyápógokake máqtemma
maa-márábí-káyúkámá kemá yemmá íráqôniq umáyikanune.' tiráine.
26 Áánûqtuma áqnáabaq wení iyápóma Îtumma timákaitana keráwáqá mamá
íráqôniq kéomatikena keráwáqtí tái-aaipike mamá waétikanena iráine." téna
Pítaama tiráiye.

4

Pítaayaa Yóáanema ánná yímikaae.

1 Pítaayaa Yóáanema yenákámá máqte-kayukabi watáama kéteyaqtaba anó-
monoq-wayukagaraq monoq-náúpáq-káwáá-nákáráq Tááqtûti-wayukagaraq
mikáq iráae.
2 ánibo anó-monoq-wayukama maamin-nákámá aarawaamá watáama kétima-
yimeta 'Îtu Káríqtoma pukáipike itó-urai-waigoni watáama kétima-yimeta yaímma
pukáa-kayukama itó-inoe' téta tiráiye.
3 miráitata yemá maamin-nákámá yáqtoqma ánná yiméta íbêqa énaikariq
itata aabáyaamma aamá ítama yainánúnatae' téta yiwíqmeta uráae.
4 miráimanibo netuqyaa-káyúkámá aaramá waamá yenákátí Îtuqtaba téyan-
aimma itéta yirummá waékáamma yemá netuqyaa-káyúkáé (miráuma 5,000).

yenákámá káánítôre-wayukati yúrakaq aamá ítama yaíkaae.

5 aabáyaamma anó-kayukagaraq anó-monoq-wayukagaraq yaímma ámáan-
aimma yirááti-wayukagaraq máqtemma Yérútáárebaq áíkutaae.
6 ánibo máqtemma anó-monoq-wayukagaraq Áánatima Kááyápatima
Yóáanegaraq Érékáánara yeráwákáráq yeqtí móra-annagaraq yeráwáqá mórabita
Yérútáárebaq áíkutaae.
7 mi-kááyáq-íyápórátámá yemá yeqtí yúbáq mamá itó-umayikareta yemá
maará téta ítama aónaraae: "kenákámá náawan áwîkarabi akoqnáararaq maami-
qtátááqá tarôq kéoyo?" téta tiráae.
8 ánibo Aokaq-Áágómá Pítaani arupimmá ógiraitana wemá maará téna
tiráiye: "keráwáqá Ítíráaeo-wayukati anómma kawáá-wáyúkágáráq waayúkati
áaimma kawáá uráa-kayukagaraq keráwáqô,
9 kekárátá ítama aónéq 'naayóbáqá maamin-náqá aítauqa táíq uráimanibo
nôraq itanawáq aítaukoma íráqôniq uráiyo' téq keráwáqá kétemanibo
10 keráwáqá káonaiyata máqtemma Ítíráaeo-wayukama aónaaro. maamin-náqá
wemá keráwáqtí túbáq itó-uma mái-nakoma Îtu Káríqtoma Náátárêtibake-nakoni
áwîkaq atóbama íráqôniq kéiye. min-náqá keráwáqá kaapaq-yátáq ikámôwana
púitana Áánûqtuma wemmá yauwéqma itó-umakaraiye.
11 maamin-náqá Îtuqtaba Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá maará
kétiye. 'keráwáqá mayaí-wáyúkámá naammá inéq maamin-óqtáqtábá táí-
oqtane téq tiráámanibo akoqnáá uráitata naakóní áwáá moyakaq makéta
káqon-oqtamma min-ámúráq kémaraae.íbêqa maamin-óqtákómá akoqnáá-
oqtama káuraiye.' kétiye.

12 máqte-marabaqa Áánûqtuma íma káqon-awikaq keqtáámô yauwéqma ti-
wirániqtaama tiráátiraae. paá Îtun áwîkarapi akoqnáararaq tímikaiye.
13 ánibo káánítôre-wayukama yemá Pítaayaa Yóáanema yimónaamma
yenákámá íma ikatîqa éta akoqnáá umá watáama tiráiye. miráitata monoq-
káánitóré-wáyúkámá yenákámá yimónaamma naayóbáqá íma aúba-namma
pékaaye. yenákámá paá Îtugaraq yagaroqtamá uréire uréta yaákaq urááe.
14 miráitata yemá aónaamma minnámo aítauqa táíq uráimma mamá
íráqôniq umákaayan-nakoma yenákátê itó-uma yagaroqtamá máitata aónawaeta
káánítôre-wayukama yemá tínón-aimma íma wáitata ókaraq íma watáama tirááe.
15 miráitata yemá min-nákámá timáyikaayata min-námmá yuwéta máápaq
yaúbama mááyata yemá naaúpaqa watáama yeíyáá téite urááe:
16 “ketáámá maamin-nákámá nôraq umáyikanunataabiyo? yenákámá móra-
awaameq-yataaqa tarôq óyata máqtemma Yérútáárebaq-ininaukaqa yemá aónama
ánataraapoata ketáámá minnâ kanaaráq íma mamá aúyoranunatae.
17 miráimanibo maamin-áíkómá móragaraq anóniq umá máqte-kayukabi
wéyáwé ínîpoaqtaa ketáá yenákámá yiwíkeqtaa ókaraq Îtuni áwîqa íma káqo-
kayukama timá yíméro téqtaa akoqnáá-aimma timá-yimenunatae.” téta yemá
tirááe.
18 ánibo yeráwáqá maamin-nákámá yiwíketa akoqnáá-aimma téta
“kenákámá móragaraq maamin-náqá Îtun áwîkaqa káqo-kayukama íma timá
yímekao.” téta tirááe.
19 miráimanibo Pítaayaa Yóáanema yenákámá maará téta tirááye: “kerátámá
Áánûqtun aúrakaqa arupú-aainaq tarôq óyú keráwáqtí táawaq itáyúyô?
keráwáqá kenamáárîq yainaí-wáyúkáráá umá máeqa timá tíméro.
20 kerátámá maami kateko-yátááqá káoneka ítarauyatabama íma kanaaráq
paátí máyubo abarokáq timá-yimeyuye.” téta Pítaayaa Yóáanema tirááye.
21 máqtemma anó-monoq-wayukama akoqnáá umá iragáráq-áímmá téta
maamin-nákámá timáyikayata kóuraaye. miraitata yeráwáqá máqte-kayukati
yáaqa ikatîq urááe. ánibo anó-monoq-wayukama maamim-nákámá ánná
yimínônaqtaba abáá uwaeta ibáqyukaae. máqte-kayukama maami-qtátááqá
tarôq kéoyata káoneta yemá Áánûqtun áwîqa múte yaútaae.
22 ánibo aítauqa táíq uráimma mamá íráqôniq umákaraaya-nakoni-
karitimaatima uyátá-maqma kaayaq-wáyúká áíyayaamma (40 karitimaatima)
máqe-uraiye.

monoq-wáyúkámá akoqnáá umá nunamummá tirááe.

23 iyuwáiyatama yauwéqma yenákátí aanábó-wáyúkámá máápaq uréta anó-
monoq-wayukama ten-áímma máma timá-yimikaaye.
24 ánibo yemá maamin-áímmá kéiteta yeráwáqá móra-iyakaq maréta nuna-
mummá maará téta tirááe: “anó-nako, enamáárîq wíyôkaraq maragáráq
únókáráq tarôq kée máqte-qtataaqa arunóbáqá wáimma tarôq urááne.
25 naayóbáqá ení Aokaq-Áágómá ketáái títaubikomma ení mayaí-náqá
Tébitimma maará téna timá ámikaiye. ‘nôraq itatawáq Yéqtaaeo-wayukama íma
Íbaru-wayukama íyamma yeráwáqá kéitatawaq nôraq itatawáq waayúkama aamá
íma ítaraa-kayukaraa umá kéitao?
26 maa-márábí yabíkái-kayukama (kíni) yeráwáqá yokaa umá ánateta
anó-kayukama mamá áíkuyeta Áánûqtumma wení Metáíyakaraq namuroíq
umákaraae.’ téna Aokaq-Áágómá Tébitini ibí tiráiye.

yemá nunamupí téite kéoe.

27 áraain-uraane. kínima Érôtigaraq anó-kamaami-naqa Pááqtati Pááíratigaraq yaímma Yéqtaaeo-wayukagaraqa Ítíráaeo-wayukate yeráwáqá yagaroqtaréta máqtemma Îtumma ení Metáíyama namuroíq umákáraae.
28 miráimanibo yemá áíkuteta emá túyánápíké timá akoqnáá uráán-aimma abarokáq mamá pááq urááe.
29 uyátáráana-nako, íbêqa emá itaao.maamin-áíqtába yeráwáqá akoqnáá-aimma téta iragáráq-áímmá kéte. ení watáama abarokáq ikatîq íma éqtaa timá yiménúnayabataama tíwáqnaa uwo.
30 ení ayáámma múte yaúte waayúkama mamá atóbamayikeaq enamáárîq ení Aokaq-náqá Îtumma wenáwîkaqa anón-awaameq-yataakaraq kateko-yátáárîq uwo.” téta nunamupí tirááe.
31 miráitana yeráwáqá áíkuma máqeo-nakoma waráá-waraa kéitana yeráwápímmá Aokaq-Áágómá ógikaiye. miráipoata yeráwáqá ókaraq íma ikatîqa éta yeráwáqá akoqnáá umá Áánûqtuni watáama abarokáq áaimma átáma timá yímikaae.

yirummá ámê-kayukama máqtemma móra-iyakaq makááe.

32 máqtemma Îtukaq yirummá ámê-kayukama móra-iyakaq maréta móra-nakoma íma móra-yataaqtabama ‘kennáe’ téna tiráibo máqte-qtataaqa minnâ ‘máqte-kayukati minnáe’ téta yeráwáqá tirááe.
33 ánibo timáyíkarai-wayukama yeráwáqá Îtuma pukéna itó-urain-aimma téta wení akoqnáá-yataaqtabagaraq tirááe.miráitana máqtemma Áánûqtuma wení íráqô-yataa yímikaiye.
34 ánibo yeráwápíkémmá móra-nakoma íma aáwaqtabama áama yaráiye. miráitata máqtemma yeráwáqtí marawábi naammá waayúkaraq maráawata meyáníq urááe. minnárake móneqa matéta timáyíkarai-wayukama yímikaae.
35 ánibo timáyíkarai-wayukama yemá móneqa matéta aqtórárîq o-qtátááqá íma makáá-kayukama yaímma yímikaae.
36 ítáaro. móra-naqa máqe-uraimma wenáwîqa Yótêbie. wemá Aríbae-annabike abarokáq uráimanibo timáyíkarai-wayukama weqtábá Páánabati téta tirááe. min-áwíkon áaimma umá yíqtaiq í-árááré’.
37 wení maramá Táíparatibaq wáitana waayúkaraq máraitata meyáníq urááe. minnárake móneqa maténa timáyíkarai-wayukama má yímikaiye.

5

Áánánáíyatiyaa Tapáírae.

1 móra-naqa máqe-uraimma min-nákón áwîqa Áánánáíyatie. ánibo ánáakon áwîqa Tapáírae. miráitana Áánánáíyatima wení yaímma-yataakaraq maragáráq yaímma-wayukaraq maráyata meyáníq ígáae tirááye.
2 miráitana Áánánáíyatima mikáké móneqa maténa yaímma wetábá aúpáq máráimma ánáakogaraq aónaraiye. tébakaq-moneqa iyápó-annati yítaupi má-makaiye.
3 ánibo Pítaama maará téna tiráiye: “Áánánáíyatio, nôraq itaawáq emá Tááqtaamma ayuwáánanawaq ení áyaqnobaqa ógiraitaa emá Aokaq-Áágómmá kaaqaari-áímmá timá ayuwé mi-máráráké enamáárîq yaímma-moneqa aúpáq makáánô?

4 maami-márámá ení maramá íyaq wáqe-uraiyo? anaaékaqa maami-márámá
meyáníq kéowana móragaraq ení maramá íma wáqe-uraimanibo móneqa maténa
ennámíbo mónekaraq arupú íma uráane. nôraq itaawáq mirán-ááímmá tarôq
uráano? emá morá-wayukama íma kaaqaari-áímmá timákáraapo Áánûqtuma
kaaqaari timákáraane.” ténа Pítaama tiráiye.

5 ánibo Áánánáíyatima maamin-áímmá kéitena marabí yutákéna pukuráiye.
miráitata min-áímmá ítáa-kayukama ôriq umá yáaqtaba urááe.

6 miráitata yaímma awaayatí-wáyúkámá wení arááq-auma tabaráábe
wáqtôbi múqmúmeta mó-uqtamakaraae.

7 anaaékaqa aabaúgómá kaumotá kéitana Áánánáíyatimma ánáakoma nói-
qtaarabi abarokáq immá íma ítarena min-náúpáqá utáiye.

8 ánibo Pítaama maará téna: “Tapáírao, timá-timiyo. mararákémmá móneqa
káginnawaq enawaikótêma matááyô?” téna Pítaa titana Áánánáíyatimma
ánáakoma maará-tiraiye: “owé. kínnamiye.” téna tiráiye.

9 ánibo Pítaama maará téna timá ámikaiye: “nôraq itakawáq kenákámá aamá
timá móraraq marékawaq uyátárai-nakomi Aágómmá kémakateyo? emá itaao.
enawaikómmá maaméta mó-uqtamakatuweta ye-káyúkámá yemá waaqókáq
oqtaráq máanapoata yemá ekáráq maméta mó-uqtanoe.” téna tiráiye.

10 miráitana Tapáírama wemá min-áímmá kéitena páátákáá marabí yutákéna
pukuráitata awaayatí-wáyúkámá min-náúpáq utéta aónaamma Tapáírama
pukuráitata yemá min-ínímmá maméta awaikómmá uqtamákáraa-waigoni
waaqókáq mó-uqtamakaraae.

11 miráitata máqtemma yirummá ámê-kayukama káíkuyogaraq yaímma-
waayukagaraq maamin-áímma kéiteta yeráwáqá yáaqa ôriq umá karáiye.

ókon-okomma awaaméq-yátááqá abarokáq uráiye.

12 timáyíkarai-wayukama aarawaatí aúkáapimma netuqyaamá awaaméq-
yátááqá ókon-okomma tarôq urááe. miráitata máqtemma itáíq-itaiq kéo-
kayukama yeráwáqá móra-iyakaq maréta Tórómónini naamátûpare téta áwîqa
yaakáq ya áíkutaae.

13 yaímma káqo-kayukagaraqa yemá ikatéta íma yeráwáqtê yagaroqtamá
máqe-uraae. miráimanibo yemá aarawaamá maami-káyúkátí arupú-yaaimma
aónaraae.

14 taíbaq-wayukama uyátárai-naqa Îtukaq itáíq-itaiq kéeta yeráwáqtê yagaroq-
tamá mórabi yorupamá yoráutaae.

15 miráitata máqtemma aarawaamá karí-wáyúkámá yíwíqmeta aakaq mó
yíkaraae. miráinana Pítaama aakaq uréire kéinana amakómá mi-kárí-wáyúkámá
yúgeqtaaq íniye.

16 yaímma aarawaamá máqte-marupakemma Yérútááre-marukoni waaqókáq-
wáyúkágáráq yemá yama áíkutaae. mi-káyúkámá yemá karí-wáyúkágáráq
yaímma tái-aagoma yeráwápí mái-kayugaraq yíwíqmeta irááe. miráitata
máqtemma mi-kári-wáyúkámá atóbageqe urááe.

Áánûqtuni kaqtó-nakoma iyápó-annama ánnábike paábaq iyúkaiye.

17 miráitata anó-monoq-wayukagaraq yaímma yeráwáqtê yagaroqtamá máa-
kayukama yemá Táátûtiq-wayukaboata tímáyíkarai-wayukama anómma íyamma
umáyíkaraae.

18 miráitata anó-monoq-wayukama yemá íyamma itata timáyíkarai-wayukama
kárún-aaimma timáyiketa yáqtoqma ánná-naupaq otaa-káyúkágáráq yagaroq-
tamá yíkáawata máqe-uraae.
19 miráimanibo nokáámma uyátárai-nakonopake kaqtó-nakoma ánná-naupake
oqtamá ítuwena máápaq yiwíqma márûte kéiyuwena maará-tiraiye:
20 “keráwáqá anó-monoq-naupaq uréraq maami máqtemma aúgen aúwarai-
waigoni áaiqtaba ítáamma abarokáq máqte-kayukama mó timá yíméro.” téna
uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma Áánûqtunopake iréna tiráiye.
21 yemá iyápó-annama maamin-áímmô kéitetama aabáyaanapaq yaúbama
iréta anó-monoq-naupaq watáama máqte-kayukama má timá yímikaae. ánibo
anó-monoq-wayukagaraq yaímma yeráwáqtê yagaroqtamá máa-kayukagaraq
káánítôre-wayukagaraq yaímma Ítíráaeobake anó-kayukagaraq yeráwáqá mórabi
áíkutaae. miráitata yemá ánná-naupaq aamá yuwéta iyápó-annama yíwíqme
yero.” téta tirááe.
22 miráitata yaímma i-wáyúkámá ánná-naupaq uréta aónaamma min-náúpáqá
iyápó-annama íma máqe-uraae. miráitata yemá yauwéqmeta anó-monoq-
wayukaraq uréta maará-tiraae:
23 “ketáámá ánná-nakoni oqtamá aónáunataama akoqnáá umá aúyaqmaketa
ánná-wayukaraq yabi-í-wáyúkámá yemá máqten-oqtaraq yabíqtuweta máqe-
uraae. miráitaqtaa ketáámá min-nákóní oqtamá íma aónáunataama min-
náúpáqá móra-naqa íma máqe-uraiye.” téta tirááe.
24 ánibo i-wáyúkatí monoq-káwáá-nákógáráq wayúkati yaímma anó-monoq-
wayukagaraq yemá maamin-áímmá ítátuweta yeráwáqá netuq-yúyánámmá
kéiteta maará téta tirááe: “mi-qtátááqá náaraq umá pááq uráiyo?” téta tirááe.
25 miráitana móra-nakoma yeqtôpaq iréna timá yímikaiye: “ítáaro. maami-
káyúkámá keráwáqá ánná-naupaq yíkáa-kayukama yeráwáqá anó-monoq-naupaq
máeta máqte-kayukama watáama kétima-yime.” téna wemá tiráiye.
26 miráitata yaímma i-wáyúkágáráq yeqtí anó-kawaa-nakogaraq yeráwáqá
anó-monoq-naupaq uréta iyápó-annama yíwíqmeta iráamanibo íma yíkakaae.
ímiye. yemá máqte-kayukati yáaqa kéikatetaboata yeráwáqá tíkaminoqtaae téta
ikatîq urááe.

iyápó-annama káánítôre-wayukati yúrakaq aamá tíyábá íma ikatîqa urááe.

27-28 miráitata i-wáyúkámá iyápó-annama yíwíqmeta káánítôre-wayukati
aúkáapi máma yíkaraawata anó-monoq-makoma maará téna timá yímikaiye:
“ketáámá akoqnáá-aimma téqtaa keráwáqtábámá ‘Îtun áwîqa íma yamá máqte-
kayukama timá yíméro’ téqtaa ketáámá tiráunatae. miráimanibo keráwáqtí
watáagoma Yérútááre-marupaq máa-kayukabimma wéyáwé umá anóniq
kéitaq keráwáqá keqtááyábá maamin-náqá Îtumma ikámôwana pukáiye téq
keqtááyábá kaaqaari-túbí kémaraae.” téna tiráiye.
29 miráimanibo Pítaagaraq yaímma timáiyíkarai-wayukama yemá maará-tiraae:
“ketáámá Áánûqtun áama waránúnatae. maa-márábí-káyúkátí yáama íma
waránúnatae.
30 keráwáqá Îtumma kaapaq-yátáq ikámma puyówana ketibotáámá Áánûqtu
mamá itó-umakaraiye.
31 Áánûqtuma Îtuma kun áwíqmena wení márûpaqa wení waaqókáq múma
akáitana wétê máiye. miráitana wemá keqtáámá kétiwirai-naqa áqnáabariq

umátikenataa wemá ketáái anómma máena Ítíráaeo-wayukagaraq ketáái tái-aaipike mamá waétikenaqtaa kúmiqataapike mamá paá kéumatikaitaae.
32 maami-qtátááqtábá ketáámá Aokaq-Áágógáráq aónaraunatae. aarawaamá Áánûqtun-aimma wárâa-kayukama wení Aokaq-Áámá kéyimiye.
33 maamin-áímmá kéitaawana íyámma ôriq itata yíkama puyónúnatae tirááe.

'iyápó-annama kaayoné umáyíkáaro' téna Kaméírioma tiráiye.

34 móra-naqa Kaméírioma anó-monoq-naqa káánítôre-wayukati yúrapaq itó-uraiye. miráitana Kaméírioma wemá naayóbáqá ámáan-aimma yirááténa timá yímikaipoana máqte-kayukama wenáwîqa múte yaútaae. ánibo Kaméírio tiráiye: "iyápó-annama paá máápaq iyuwáiyata kóoro." téna
35 káánítôre-wayukama timá yímikaiye: "Ítíráaeo-wayukao, keráwáqá maami-káyúkámá nôrawabi umáyikanae téqa túyánámmá ítama arútáaro.
36 Tiútatiqtabama táakaq máráaro. wemá tiráiye. 'kemá akoqnáá-naqa máune' téna titata netuqyaa-káyúkámá (400) wenanaaé kéwaraawata yeqtí namuro-wáyúkámá Tiútatima ikámôwana képuiqtaba wení máqte-kayukama yuwéta pípéban umá péqmare kóuraane.
37 anaaékaqa kámááni-wayukama máqte-kayukati yíwîqa agataí-kánááráqá káqo-nakoma Yúqtaati Kááriri-marupake-nakoma wemá miráuma 'akoqnáá-naqune' téna titata taíbaq-wayukama wenanaaé wakáamanibo wemmá ikámôwana képuiqtaba wení waayúkama pípéban umá péqmareta kóuraae.
38 miráitaq kemá keráwáqá kétima-timune. maami-káyúkámá paá iyuwáiyataq mááero. yeqtáaraqa taíbaq-wayukama wáraamma paá waayúkagon-ama wáinanama paá ánataginiye.
39 miráimanibo yeqtáama Áánûqtunopake kukáinama keráwáqá íma kanaaráq aúyaqyikanoe. aúqyikaneqo éq oeqa Áánûqtuni namuró aúráabo." téna Kaméírioma tiráiye.

iyápó-annama Îtun áwîkaq otaammá kéguyikaawataboata yeráwáqá yimuqá makááe.

40 miráitata anó-monoq-wayukama yemmá tebûqa yímíqtuweta ókaraq 'Îtun áama íma máqte-kayukama timá yíméro' timátuweta timáyíkarai-wayukama timá yíkáawata kóuraae.
41 Kaméírioma wenáama waráiyata yeráwáqá káánítôre-wayukama iyuwéta kégoeta yeqtí yú-aiqa í-yátááqá Îtun áwîkake maétaboata yemá íma yiruqtabá urááe. ímiye. Áánûqtuma yemmá Îtun áwîkake yú-aiqa í-yátááqá mayaígáae téna yíwíkaiqtaba yemá yimuqá makááe.
42 miráitata máqte-tupaama anó-monoq-nauparabi waayúkati-naupaqa aarawaamá mamá áíkuyikareta Îtuma keqtáá yauwéqma tiwiránîn-nakoni átê-wataama íma yuwéta paá timá yímikaae.

6

abapaké kaayaq-wáyúkámá yiwíráawata urááe.

1 mi-túpáámá Îtun anaaé wárâa-kayukama netuqyaa abarokáq urááe. miráitata yaímma min Ítíráaeo-wayukama Karíki-aimma ítaraa-kayukama Íbaru-aimma ítaraa-kayukaraq maará-tiraae: "máqte-tupaama keráwáqá Karíki-wayukati keqtoq-nóínímmá umaatamá aáwaqa íma yíméwata kémayaae." téta tirááe.

2 miráitata Îtuni tiyááka umá timáyíkarai-wayukama máqtemma Îtun anaaé
wáráa-kayukama yáareta yeráwáqá maará-tiraae: “ketáámá Áánûqtuni
mayaímá yuwéqtaa aáwaqa yaímma yímíqmetaa uréire onatáámá íarutaniye.
3 miráinaq tíbâtiwaayuo, abapaké kaayaq-wáyúkámá yiwíráaro. yemá ketoq-
nóínímmá aáwaqa kanaaráq yimínoe. keráwápíkémmá aabapaké kaayaq-
wáyúkámá aaraukáqtí yúrakaqa yepímmá Áánûqtuni Aokaq-Áágógáráq itaí-
yátáákógáráq ógikaina-wayukama yiwíráaro. yemmá yetí mayaímá ketáámá
yiménúnatae.
4 miráinata ketáámá kenamáárîqtaa nunamummá kétetaa aarawaamá
Áánûqtun áama yiráátenunatae.” téta tirááe.
5 ánibo máqte-kayukama min-áíqtábá yimuqá makááe. miráitata yemá
mórabi áíkuteta abapaké kaayaqá yiwíkaae. móra-naqa Tíbeni wemá akoqnáá
umá Áánûqtukaq itáíq-itaiq kéitana wepímmá Aokaq-Áágómá ógikai-nakagaraq
Píripikaraq Parókaratikaraq Níkaanogaraq Tímonigaraq Paaménatikaraq mórama
káqon-annabike-naqa Níkorautie. Níkorautima wemá Áátioki márûpakemma
Yéqtaaeo-naqa áqnáabaqa máqe-uraimanibo anaaékaqa wemá mórama Íbaru-naqa
yama aúqma máqe-uraiye.
6 miráitata yemá maami abapaké kaayaq-wáyúkámá mamá iyápó-annati
yúbáq itó-umayikareta iyááma yínêkuyeta nunamummá timá yíkaraae.
7 miráitana Áánûqtun áagoma wéyáwé kéitana taíbaq-wayukama Yérútááre-
aukapaqa iyápó-annagaraq yorupamá yoráutaae. yaímma anó-monoq-
wayukagaraq min-áímmá kéiteta Îtun anaaé áaimma átáma wakááe.

yaímma Íbaru-wayukama Tíbenimma aabi mayákaraae.

8 Tíbenimma Áánûqtuni íráqô-qtataakaraq akoqnáágaraq ógikaitana máqte-
kayukati yúrakaqa taígani awaaméq-yátáákáqá ôriq uma tarôq uráiye.
9 miráimanibo yaímma-wayukama Tíbenimma aamá káwaageta namuroíq
umákaraae. yeráwáqá Îbaru-wayukama Arómani-wayukati paá-mayaima
mayéwao-kayukama máqe-uraane. yemá Tairínibakekaraq Érékáánarabakekaraq
Tirítiabakekaraq Étiabakekarare. yemá Tíbenimma aamá timákaraamanibo
wemá yeqtí itaí-yátááqá uyátáraitana Aokaq-Áágómá aamá tínín-aimma
aráátitana tiráiye. miráitata paá-mayai-wayukati monoq-náúké-káyúkámá
yemá Tíbenimma íma uyátáawaniq urááe.
10 miráimanibo Tíbenimma Áánûqtuni Aokaq-Áágómá akoqnáá umá itaí-
yátááqá kámitataboata wenáaraqa yemá kanaaráq íma uyátáraae.
11 miráitata mi-mónóq-wáyúkámá yeráwáqá yaímma-wayukama aúpáq
yiwíráawata maará téta kaaqaari-áímmá tirááe: “ketáá kéitaunanataa wemá
Mótetikaraq Áánûqtun áwîkaraq timá táwîq uráiye.” téta yeráwáqá tirááe.
12 ánibo yeráwáqá mirá téta aarawaagáráq anó-monoq-wayukagaraq ámáan-
aimma yirááti-wayukagaraq íyaqa timá atáráawata yeráwáqá Tíbenimma
yáqtoqma awíqmeta káánítôre-wayukati yúrakaq urááe.
13 miráitata mi-mónóq-wáyúkámá yeráwáqá Tíbenimma kaaqaari-áúbí
maránô-kayukama maará-tiraae: “aati-aatimá maan-nákómá maan aokaq-
námá ámáan-aiqtabagaraq timá táíq kéiye.
14 ketáá kéitaunana wemá maará-tiraiye. ‘Îtuma Náátárêtabake-nakoma maan
anó-monoq-naopaqa mamá táíq umátuwena Móteti naayóbáqá ámáan-aimma

tímikaitaama mamá waéqma tawîq íniye.’ téna tiráiye.” téta yemá kaaqaari-
áímmá tirááe.
15 miráitata káánítôre-wayukama yeráwáqá máqtemma Tíbenini óipi aónaamma
Áánûqtunopake kaqtó-nakoni óikoraa uráiye.

7

Tíbenima káánítôre-wayukati yúrakaq watáama tiráiye.

1 ánibo uyátá-maqma anó-monoq-nakoma Tíbenimma ítama aónaraiye: “árainaq
maamin-áímmá emá tiráánô?” téna tiráiye.
2 ánibo Tíbenima yauwéqma tiráiye: “ketíbâqawaayugaraq ketibóutaagaraq
keráwáqá ítáaro. naayóbáqá ketináábútáámá Áabaraama Éraamuqa íurena paá
Métápótémia mái-kanaaraqa tágama-yataaqa wáin-Aanuqtuma wekáq kukáine.
3 mi-kánááráqá Áánûqtuma Áabaraamma maará timá ámikaiye. ‘ení
maragáráq ení waayúkagaraq iyuwé móra-aukapaq aúge-marama aráátenaaq
únnabaq waao’ téna Áánûqtuma tiráiye.
4 miráitana Áabaraama wemá Káátía-maruqa yuwéna móra-maruqa Éraamubaq
ko máqe-uraiye. ánibo anaaékaq Áabaraamma aboámá pukitana Áánûqtuma
wemá timákáitana maami íbêqa keráwáqô máa-mararaq timákáitana iráine.
5 mi-kánááráqá Áánûqtuma Áabaraamma íma móra-marama ákaq wemmá
ámikaine. ímiye. miráimanibo Áánûqtu wemá aamá timá akoqnáá éna téna
Áabaraaqtaba ‘anaaékaqa maami-márámá matoké ení iyápó-annagaraq téna
Áánûqtuma tiráine. miráimanibo mi-kánááráqá Áábaraama wemá iyápóma íma
maqyíkaraitana Áánûqtuma akoqnáá-aimma tiráine.
6 Áánûqtu maará téna Áabaraamma timá ámikaine. ‘anaaékaqa ení iyápó-
annama káqo-kayukati marabí mánoe. ánibo mi-káyúkámá yeráwáqá yiwíqma
paá-mayaima kaayóq-wáyúkámá aúqyiketa miráuma netuqyaa-kárítímáátígóní
(400) aúkáapi mamá táwîq umáyikanoe.
7 miráimanibo ení iyápó-annama anaaékaqa paá-mayaima kaayóqá mamá
yíme-kayukama ánnáma yíménata yeráwáqá mi-nóíyápómá mi-márúqá yuwéta
kóinoe. miráinata yemá maami-máráráq kekáq nunamummá má-tinoe.’ téna
Áánûqtu tiráine.
8 ánibo Áánûqtuma aamá timá yarúmarena mórama áúma karaí-áwáámeqá
Áabaraamma ámikaiye. miráitana anaaékaqa Áabaraama móra-iyapoma
Ááítekimma marákátuwena abapaké kaumo-kánááráqá aúma kárátaimma
minnâ Áánûqtuni awaaméré. miráitana Ááítekima Yáakobomma aboaé. ánibo
Yáakoboma tiyááka umá kaayaq-ánnátí yiboámá ketáái títaubikomma yúma
kárátaine.
9 miráitata títaupake kaayaq-ánnátí yiboámá yeqtíbâkoma Yótêbimma kárún-
aimma timáketa káqo-kayukama awíqma kéyimeta meyámmá matááe. miráitata
Íqtîbibake-kayukama yemá Yótêbimma awíqmeta Íqtîbibaqa kóuraamanibo
Ááûqtuma paá wetê máqe-uraiye.
10 Áánûqtuma Yótêbimma áwáqnaa kéena máqtemma wení ummaa-yátáápíké
mamá paá kéumakena kaayoné-yátáákáráq íráqôn-auyanama kínima Péron
aúbáq ámikaiye. miráitana Íqtîbibaqa kínima Péroma Yótêbimma kawáá-
yátááqá mayaména wení naaúparabi máqtemma Íqtîbibaq-wayukaraq kawáá
umákaraiye.

11 anaaékaqa mórama anómma aayawaa-kánáámá abarokáq itana
Íqtîbi-aukapakaraq Kéinani-aukapakaraqa anómma yáayaba urááe. miráitata
ketítaubikotaama yeráwáqá aáwaqa kanaaráq íma naawánîq urááe.
12 miráimanibo Yáakoboma Íqtîbi-marabaq aáwaqa wáiye ten-áímmá ítátuwena
wenáráábitima ketáái títaubikoqtaama áqnáabariq umá meyáníq ínéta kukáane.
13 ánibo anaaékaqa yeráwáqá ókaraq yauwéqmeta Íqtîbi-marupaq
kúmôwanaYótêbima wení awaaútááma timá yímikaiye. 'kemá keqtíbâkoma
Yótêbimune.' téna kétima-yimitana Íqtîbi-marupake-kinima Péromma timá-amena
'ketiwaaútááé' téna wegáráq Yótêbini yimónaraiye.
14 miráitana Yótêbimma aboámá Yáakobonopaq aamá yuwéna máqtemma
awaaútááti aara íyápóma miráuma abapaké kaayaq-tíyáákágáráq móra-
tiraapaq-wayukama (75) Íqtíbibaq kumígáae téna yááyaraiye.
15 miráitana Yáakoboma mi-tínáábútáágáráq Íqtîbibaq kumáeta anaaékaqa
mibáq pukurááne.
16 miráitata Yáakoboma aara iyápógaraq Íqtîbibaq kumáeta yemá anaaékaqa
mibáq pukurááe. mi-káyúkátí arááq-yuma maméta Tékemabaq mó uq-
tamáyíkaraane. mi-márámá naayóbáqá Áabaraama Émorini ánnábike móneqa
yuwéna meyáníq urái-marama Tékemabaq mó uqtamáyíkaraae.
17 ánibo naayóbáqá Áánûqtuma nôrabi ínîqtaba Áabaraamma timá ámikaimma
mi-kánáámá íbêqa waaqókáq uráiye. Ítíráaeo-wayukama Íqtîbi-marabaqa
netuqyaa-káyúkámá abarokáq umá máqe-uraae.
18 ánibo Íqtîbi-marabaqa mórama aúge-kinimma abarokáq uréna wemá
Yótêbimma wenaúyánámmá íamikaiye.
19 miráitana min-nákómá ketáái tináábútááma makaténa kaaqaari-áímmá
kétima-yimena anón-ummaa-yataaqa mayiména yeráwáqti pááqyan-iyapoma
karaanóbáq yuwáiyana puígáae téna tiráiye.
20 mimórá-kánáárâqá Mótetimma anóama marákáraiye. miráitana min-
íyápómá íráqôn-iyapoboana Áánûtumma ôriq umá ákaraiye. miráitana
Mótetimma anóayaa aboámá kaumo-wíyókóní arupimmá yeqtí naaúpaq
ákáreta kawáá umáketa anóama náámma ámikaiye.
21 ánibo anaaékaqa Mótetimma awíqmeta karaanóbáq mó ayúwáawana
máitana kínima Péromma ayáámûkoma Mótetimma awíqma wení iyápóraa umá
awíqme iréna awítaiye.
22 ánibo Mótetima Íqtîbi-marupaq máitata yirááti-wayukama wemmá íráqô-
qtataaqa aráátewana wemá itaí-yátááqá kémayena akoqnáá-aimma kétena wení
mayaírákáráqá akoqnáá-naqa máqe-uraiye.
23 ánibo Mótetima anómma auréna miráuma kaayaq-wáyúká áíyayaa-
karitimaatima maéna (40)wení Ítíráaeo-wayukama ko yimónanena uráiye.
24 miráitana Mótetima aónaimma mórama Íqtîbi-marupake-nakoma Ítíráaeo-
naqa yáqtoqma ikákaiye. miráitana Mótetima Ítíráaeo-nakomma áwáqnaa umá
Íqtîbi-marupake-naqa ikámma pukáiye.
25 Mótetima aúyánámmá ítáimma wení waayúkama téta Áánûqtuma wemmá
akoqnááma amínana yauwéqma tiwiránítaae téta yúyánámmá itánóáa téna
Móteti timánibo Ítíráaeo-wayukama yemá íma yúyámámmá ítaraae.
26 móra-aabayaanapimma Mótetima aónaimma kaayaqá Ítíráaeo-nakoratama
ááiqa kéoyana Mótetima min-nákámá mamá paá umáyikanaae téna maará-

tiraiye. ‘ááiqa íma okao. kenákámá kewátámóbo nôraq itakawáq ááiqa kéoyo?’ téna Mótetima tiráiye.

27 miráimanibo mi ááiqa i-nákómá Mótetimma taábaq káweqtatuwena maará-tiraiye. ‘emá ketáái anómma mááe aamá ítama yainaí-náqá emmá náawaq tarôq umákarauyo?

28 énaimma emmá Íqtîbibake-naqa ikámma puyétaanaiq umá íbêqa emá kemmá tíkamma puíneq kéono?’ téna min-nákómá tiráiye.

29 miráitana Mótetima min-áímmá kéitenama péqmarena káqon-aukapaq Míria-marabaq ko máqe-uraiye. mibáq wemá aaramá maténa iyápó kaayaqá inaamaí maqyíkáraiye.

30 ánibo miráuma kaayaq-wáyúká ááyayaa-karitimaatima (40) yáwitana mi-kánááráqá Áánûqtunopake kaqtó-nakoma Mótetinopaq waayúkama íma máa-kaqmaapaq paaq uráimma Tááínai-anugoni waaqókáq pááqya-tabike iramá karáiye.

31 miráitana Mótetima min-írámá káonena wemá netuq-áúyánámmá ítátuwena wemá min-írágóní waaqókáq uréna aónanaae téna uráiye. ánibo Áánûqtuma abarokáq maará-tiraiye.

32 ‘kemá Áánûqtue. enanáábútááti uyátárai-nakoma kemá Áabaraama Ááítekigaraq Yáakobogaraq yeqtí uyátárai-naqune.’ téna Áánûqtuma tiráiye. miráitana Mótetima ikatîq éna aqtete kéena ókaraq min-írágómmá íma aónaraiye.

33 ánibo Áánûqtu maará téna Mótetimma timá ámikaiye. ‘emá aítauq-anaamma ayúqtuwao. mi-máráráqá emá aítauqa yáánama kemá máunaboana aokaq máráméiye.

34 ketí-wayukama Íqtîbibaq kemá aónáunnama mamá táwîq kéumayikaawaq kemá yeráwáqtí ibíq-áímmá kéiteq íbêqa yemmá yíwáqnaa ónáá kéune. miráinaa emá íbêqa itóaao. kemá Íqtîbi-marabaq emmá timákáanaa wínóne.’ téna Áánûqtuma Mótetimma timá ámikaiye.

35 miráimanibo naayóbáqá Mótetima Ítíráaeo-wayukama taábaq awéqtátuweta maará-tiraane. ‘náawaq eqtábámá anómma mááe aamá ítama yainaao téna timákaraiyo?’ téta tiráa-nakomma íbêqa Áánûqtuma anó-kawaa-naqa aúrákáitana Ítíráaeo-wayukama yauwéqma yiwiraí-nákáá umá timákáitana uráiye. pááqya-tabike iramá karáimma móra kaqtó-nakoma Áánûqtunopake Mótetimma ako-qnááma ámikaiye.

36 miráitana Mótetima Íqtîbibake waayúkama yiwíqmena karogaron-únópíkáráqá waayúka íma máa-kaqmaapakaraqa miráuma kaayaqté-kaayaqte-wayuka ááyayaa-karitimaatima (40) yeqtí aúkáapimmma ókon-okomma anón-awaameq-yataaqa tarôq uráiye.

37 ánibo mi Mótetima wemá Ítíráaeo-wayukama maará timá yímikaine. ‘Áánûqtuma keráwáqtí ánnábike móra-naqa amuné-náqá aúrakanimma Áánûqtu kemmá timátikarainiq umá timákaniye.’ tiráiye.

38 naayóbáqá Mótetima waayúkama íma máa-kaqmaa-marabaqa yaímma-wayukagaraq ááíkumareta máqe-uraane. wemá ketáái títaubikotetaa máitana kaqtó-nakoma Tááínai-anupike watáama timá ámikaine. wemá Áánûqtun áama matáimma min-áímmá aúwarain-aipoana ketáái títaubikomma tímikaiqtaama íbêqa ketáámá kémayaunatae.

39 miráimanibo mi-kánááráqá ketáái títaubikoma yeráwáqá Mótetin
áama íwakaabo yemá Mótetimma paábaq káweqtatuweta Íqtîbibaq wínóqtaba
yúyánámmá ítaraane.
40 miráitata yemá Mótetimma ábâkoma Éronikaq maará-tiraae. 'Éronio, emá
móra-yataaqa tarôq umákenana mi-qtátáákómá ketáái Áánûqturaa umá ketáái
túbáq kéwinaqtaa ketáámá minnáraq itáíq-itaiq ónúnatae. ketáái anó-nakoma
Mótetima náakaraq kóuraiyo? íkéitaunatae.' téta tirááe.
41 ánibo mi-kánááráqá yemá mórama purumakaakón áráaqa tarôq umáketa
yeráwáqá yaímma naí-wámmá ikámma yeqtí kaaqaari-yátáákáq agamá
ákûq umákaraae. maami-púrúmákáákón áráaqa yeráwáqtí iyáápike tarôq
umáráakaq yimuqá marakéta nunamummá mi-qtátáákáq tirááe.
42 miráitana Áánûqtuma mi-káyúkámá yeráwáqá anaaémma umayíkáitata
yeráwáqá máqtemma aabáyákáq wái-qtataaqa aabaúráqá wîyokaqa wiyókáqá
yekáq nunamummá tirááe. miráitana Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí
tiráiye. 'keráwáqá Ítíráaeo-anna-wayukama keráwáqá Mótetigaraq yagaroqtamá
miráuma kaayaq-wáyúká áíyayaa-karitimaatigoni (40) arupimmá waayúkama
íma máa-kaqmaapaq-marabaqa keráwáqá naí-wámmá ikámma agamá ákûq
uráámma minnâ kekáráq mirá-uraanabiyo? ímiye.
Ítíráaeo-wayukao, keráwáqá kaayáqté-kayaaqte-wayuka áíyayaa-karitimaatigoni
arupimmá kaqmáápaqa naí-wámmá ikámma agamá ákûq uráámma
minnâ kekáq ímira-uraane.
kaaqaari-Áánúqtúráá-náqá Móroki wení tabarááberake-namma keráwáqá
yaagumá matááne.
43 keráwáqá wiyókóní amammá tarôq umákeq minnágónáwîqa Arébaana óq-
yataakaraq tarôq umákeq yekáq nunamummá tiráánaboaq Bébírônibake
nékaq óq-mapaq timátíkáanaq kóinoe.'
wení amuné-wáyúkámá agatáá-kannaabimma Áánûqtu mirá-tiraine.
44 ánibo naayóbáqá ketáái títaubikotaama waayúkama íma máa-kaqmaapaqa
máqe uráá-kanaaraqa tabaráábe-nama Áánûqtunopakaraq wáqe-uraine.
miráitana naayóbáqá Áánûtuma Mótetiqtaba maami-námmá 'miráuma uwo'
téna aráátitana Mótetima mirán-námmá tarôq uráine.
45 anaaékaqa ketáái títaubikotaama maami-tábáráábé-námmá yeráwáqá
yaaguyaqméta Yótuate kéweta káqo-kayukati maramá ketáái tináábútááti
yúrakaq Áánûqtuma mi-káyúkámá watukáine. mi-márámá yíkamma kéwareta
yeráwáqtí maramá matááne. mi-kanááráqá tabarááberake umáta-monoq-
namma maméta iráámma íbêqa paá wáqena Tébitini kanaaráq iráiye.
46 ánibo Áánûqtuma Tébitiqtaba ákáitana Tébitima 'Yáakobon-annagoni monoq-
námmá yetí uyátárai-nakoqtaba mórama umákanune' téna nunamupí ítama
aónaraiye.
47 miráimanibo Tébitimma áanikoma Tórómónima mi-námmá Áánûqtuni monoq-
námmá tarôq uráine.
48 miráimanibo mú mikákáá anómma uyátárai-naqa Áánûqtuma waayúkama
umáráapi-namma íma kémaiye. wemá miráuma Áánûqtuni amuné-nákómá
Áítáíya maará-tiraine.
49 'uyátárai-nakoma maará-tiraiye.
ketí márûpaq aabayápáqá ketí yabíkái-tibiqtatae.

ánibo maa-márámá ketí títauqa maqmá arage kéune.
keráwáqá náaraq nanaq kemmá kanaaráq umátikano?
kemá náa-marukaraq máeraq aagánúnô?
50 maami-máqté-qtátááqá ketiyáákoma íyaq tarôq uráíyo?'
téna Áánûqtu tiráine. Áánûqtuni amuné-nákómá Áítáíya agatáine.
51 keráwáqá aamá ítáma yagu-yagu kée. keráwáqtí tíyaqnobarabi túyánánóbáqá aamá íma itaí-wáyúkáé. keráwáqá aati-aatimá Aokaq-Áágómmá kárate. keráwáqá móraiq umá keráwáqtí tináábútááraa kéoe.
52 áraimma naayóbáqá ketítaubikotaama nóin-amune-wayukawaq naayóbáqá máawatawaq keráwáqtí tináábútááma íma mamá táíq umáyíkáráanabiyo? áraimma mórama ímiye. anaaékaqa arupú-naqa yínîn-nakoni watáama te-káyúkámá yíkakaane. ánibo íbêqa wemmá mamá namuro-wáyúkátí iyáápi máráawata keráwáqá wemmá ikámôwana pukáiye.
53 miráitaq keráwáqá Áánûqtuni ámáam-aimma wení kaqtó-wayukati iyáápike matáamanibo anaaémma ímo kéwaraae." téna Tíbenima ayáqtááq-aimma tiráiye.

Tíbenimma óqtatannapo ikámôwana pukáiye.

54 ánibo anó-monoq-wayukagaraq káánítôre-wayukagaraq yeráwáqá Tíbenini watáama kéiteta yemá íyamma itata yíwáyaa kaabu-kaabun urááe.
55 miráimanibo Áánûqtuni Aokaq-Áágómá Tíbenipimma ógikaitana wemá Áánûqtuni márûpaq múte aónaimma Áánûqtuni táqama-yataaqa káonena Îtuma Áánûqtuni amakaq ayáánurapaq itó-uma máitana aónaraiye.
56 ánibo Tíbenima maará-tiraiye: "aónaaro! íbêqa kemá Áánûqtuni márûqa agaro umágitaq aónáúnnama Waayúkagon Áráaqa Áánûqtuni ayáánurapaq itó-uma máiye." téna Tíbenima tiráiye.
57 mirá titata mi máqte-kayukama yeráwáqtí yaákaq káuyareta yemá anókaq ááyama tirááe. mikáké Tíbenimma yemá waqméta mórabi uyaaté urááe.
58 ánibo yemá Tíbenimma anó-marukoni áwábaq awíqmeta mó ákáreta óqtatannapo ikákaae. áqnáabaqa káánítôre-yurakaq wenáúbimmo maráa-kayukama yemá yeráwáqtí kúberai-unamma ayúqma mórama awaayatí-nákóní amakaq makáámma min-nákón áwîqa Tóroe.
59 ánibo yemá Tíbenimma óqtatannapo kéikamowana Tíbenima maará téna nunamummá tiráiye: "uyátáraana-naqa Îtuo, emá ketí taáma mayaao." téna tiráiye.
60 miráitana wemá araayutaúmmá aténa anókaq ááyama maará tiráiye: "uyátáraana-nako, emá maami-káyúkátí kúmiq-yataakoni anónnáma íma yimiyo." Tíbenima mirá kétena wemá pukuráiye.

8

Îtun áama ítáa-kayukama Tóroma mamá táíq umáyikaraiye.

1 Tíbenimma ikámma púyôqtabama Tóron áyakoma kanaa uráiye. ánibo mi-kánááráq-wáyúkámá Yérútáárebaq máeta Îtun anaaé wárá-kayukama mamá táíq umáyikaraae. miráitata yeráwáqá péqmareta Yúría-marupakaraq Táméria-marupakaraq kóuraae. ánibo máqtemma Îtuni iyápó-annama mikáq Yérútáárebaq máqe-uraae.
2 yaímma-wayukama Áánûqtun áaimma íráqôniq umá wárá-kayukama Tíbenini aráá-auma maméta mó kéuqtamaketa yemá ôriq umá anómma ibiqá yakááe.

3 ánibo Tóroma Îtun anaaé wárá̂a-kayukama yíkamena uréire kéena yeráwáqtí
naaúpake mórabi iyáákaq aaramá waamá yáqtoqma yiwíqmena ánná-naupaq
mamá yíkáraiye.
4 miráitata Îtun anaaé wárá̂a-kayukama yaímma péqmareta káqo-marabaq
wéyáwé uréta mi-káyúkábímmá yemá átê-wataama Îtuqtaba timá yímikaae.
5 ánibo Píripima Táméria-wayukati márûpaq kukéna Áánûqtuma timákarai-
nakoma Îtuqtaba watáama timá yímikaiye.
6-7 miráitata netuqyaa-káyúkámá Píripin áama itéta awaaméq-yátááríq
immá káoneta taíbaq-wayukabikemma táí-aagoma ógikai-kayukabikema táí-
aagoma anókaq wááqa kéyeta iyuwéta kóuraae. ánibo taíbaq-wayukama
yítauqa táwîq urái-kayukagaraq iyáátámma akátai-kayukagaraqa wemá mamá
atóbamayikaraiye. minnáyaba wení waaqókáq ya áíkuteta watáama ítaraae.
8 miráitana Táméria-marabaqa máá̂e-kayukabimma anómma yimuq-yatááqá
pááq uráiye.
9 mi Táméria-marukaqa móra-naqa máqe-uraimma min-nákón áwîqa
Tááímonie. wemá máqte-qtataariq kéena awéqa kétena wemá ténа “kemá
máqte-kayukati anómma máune.” ténа kétitata
10 akoqnáá umá kéiteta máqte-kayukama anó-kayukagaraq paá-wayukagaraq
weqtábámá “anó-naqiye. maamin-náqá Áánûqtu timákaitana akoqnáágaraq
kukáiye.” téta yemá tiráá̂e.
11 ánibo yemá akoqnáá umá ayáqtáá-kanaama wenáama kéiteta máqten
awaaméq-yátááqá tarôq kéitataboata yeráwáqá wenáama ítaraae.
12 miraimanibo Píripima iréna átê-wataama Áánûqtuma yabíkái-
qtataaqtabagaraq Îtuma keqtáá yauwéqma tiwiránîn-nakoni áwîqtabagaraq
má-tiraiye. miráitata mi-kánáárâqá aarawaamá min-áímmá itáíq-itaiq éta
monoq-nómmá pékaae.
13 ánibo Tááímonigaraq awéqa téwai-nakoma wegáráq maamin-áímmá
kéitaitana Píripima wemmá monoq-nómmá pérakaraiye. miráitana Tááímonima
Píripite máqe-uraiye. wemá aónaimma Píripima uyátá-maqma anón-awaameq-
yataaqa tarôq kéitana wemá káonena iyánáaq uráiye.
14 ánibo Îtuni timáyíkarai-wayukama Yérútáá̂re-marupaq máeta yeráwáqá
ítáama yaímma Táméria-marupake-kayukama yemá íráqônіq umá Áánûqtun áama
ítaraae. miráitata yemá kaayaq-nákámá Pítaayaa Yóáanema timáyikaayata
Táméria-wayukayopaq kóuraaye.
15 miráitata yenákámá Táméria-marupaq uréta Îtukaq yirummá ámê-kayukama
Áánûqtuni Aokaq-Áámá yeráwáqá mayaígáae téta yenákámá nunamummá
tiráá̂ye.
16 miráitata yeráwáqá paá Îtun áwîkaq monoq-nómmá kéberaawana Aokaq-
Áágómá yeráwápímmá íma kukáiye.
17 ánibo Pítaayaa Yóáanema yenákámá mi-káyúkáráq iyáámma makéta nuna-
mummá kéteyata mi-káyúkámá Aokaq-Áámá matáá̂e.
18 miráitana Tááímonima Pítaayaa Yóánema yimónaimma yenákámá máqte-
kayukaraq iyáámma kánekuyoyata mi-káyúkámá yemá Aokaq-Áámá matáá̂e.
miráitana Tááímonima yaímma móneqa maména yenákáyôpaq iréna maará-
tiraiye:

19 “kenákámá maamin-ákóqnáámá kekáráq tímêkao. miráinaq kemá móra-
nakoni aneq tiyáámma ánékuyonana wemá Aokaq-Áámá miráuma mayábute.”
téna Tááímonima tiráiye.
20 miráimanibo Pítaama wemmá maará timá ámikaiye: “ibáqyuwaao.
Áánûqtuma maaminnámo amínna-yataaqa ení mónekake meyáníq inanamá
ení mónekogaraq egáráq puí-márúpáq kókaao.
21 enáyakoma Áánûqtuni aúrakaqa íma kárutaipoana ketáái mayaímá
kanaaráq íma yainánóne.
22 ánibo emá íbêqa maa mirái-qtataakoma anaaémma umakátuwe arummá
waeraao. miráumatuwe Áánûqtukaq nunamummá kétinanawaq wemá mi-táí-
áúyánámmá mamá paábaq yuwéna awikátuwaniye.
23 áraimma kemá ení áyaqnobaq aónáúnnama enáyapimma aúrananna aí-
yátááqá ógikaitana kúmiq-yataakoma emmá yáqtoqma akoqnáá kéiye.” téna Pítaa
Tááímonimma timá ámikaiye.
24 ánibo Tááímonima Pítaamma maará téna timá ámikaiye: “kenákámá
uyátárai-nakokaq nunamummá kétiyanawaq maamin-áímmá timá-timeya-
qtataakoma kemmá íma mamá táwîq íno.” téna Tááímoni tiráiye.
25 miráitata Pítaayaa Yóáanema yenákámá akoqnáá-aimma téta naayóbáqá
Îtuma timá yímikain-aimma timá yímiqtuweta yenákámá yauwéqma
Yérútáárebaq utááye. ánibo aapaqá yenákámá kéuyeta taíbaq Táméria-marukaq-
wayukabimma uyátárai-nakoni átê-wataama tirááye.

Píripima Ítíópiabake-nakomma átê-wataama Îtuqtaba timá ámikaiye.

26 mórama uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma iréna Píripimma timá ámikaiye:
“Píripio, emá itó-uma kaapaq ákáq uréaq Yérútáárebake Káátaq uráin-akaq
waao.” téna tiráiye. min-ákómá waayúkama íma máa-kaqmaapaq uráiye.
27 ánibo Píripima páátákáá wení oótamma yokaa kéena min-ápáq maréna
uráiye. ánibo min-ákáqá Ítíópiabake-naqa aónaraiye. wemá anó-kawaa-naqa
Ítíópia-wayukaraq yabíkáin-inikoma Káánetini mayaíma matáiye. miráitana
máqtemma Káánetini mónekaq kawáá uráiye.
28 min-nákómá wení naaópaq yauwéqma wení oóti ayárepi kéwena
Áítáíyanama agatái-kannaama yoráutaiye.
29 miráitana Áánûqtuni Aokaq-Áágómá Píripimma timá ámikaiye: “emá
páátákáá uyaaté uré oótigoma ayáremma kúma yabitimáena wi-wáígóní
waaqókáq waao.” téna tiráiye.
30 ánibo Píripima uyaaténa waaqókáq uréna ítáimma maamin-nákómá
Áánûqtuni watáama naayóbáqá Áítáíya agatái-kannaama yoráutiye. miráitana
Píripima maará téna min-náqá ítama aónaraiye: “maamin-áímmá emá
yorautónama áaimma ítama kárutaano?” téna tiráiye.
31 ánibo min-nákómá yauwéqma maará-tiraiye: “móra-nakoma maamin-
áíkóní áaimma kemmá kanaaráq ímo tirááti-naqa kemá náaraq umáwaq áaimma
ítama arutánúnô?” téna tiráiye. miráitana Píripimma maará timá ámikaiye:
“emá kanaaráq ketê uyáqtama máinaka kóyo.” téna tiráiye.
32 miráitana min-nákómá Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí yoráútín-
aikoma maará-tiraiye:
“yemá wemmá awíqme iréta tipi-típi áráaqa ikamínéta oníkáá umá kaayoné
uráitata min-náqá awíqmeta irááe.

maamin-nákómá aamá íma téna miráuma tipi-típi áráakoni áyáuma karanéta
kéowana áama íma tiníkáá uráiye.
33 miráitata yemá wemmá mamá márúte yuwéta wenáama yainaíyábá íma
ítama arútaraae.
wenaúwaraimma paábaq matúwáapoana náawaq wení iyápóyataba tíniyo?”
téna Áítáíya agatái-kannaagoma tiráiye.
34 ánibo mi-káwáá-nákómá Píripimma maará téna ítama aónaraiye: “timá-
timiyo. náawaqtabawaq amuné-nákómá náawaqtabaq tiráíyô? wetábáq tirái
káqo-nakoqtabaq tiráíyô?” téna tiráiye.
35 ánibo máqtemma maamin-áíkómá Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí
tiráimma minnâ átê-wataama Îtuqtaba Píripima timá ámikaiye.
36 ánibo yenákámá aapaqá mirá titeta wéqéta móra-nomma wáikaq urááye. mi-
káwáá-nákómá maará téna Píripimma timá ámikaiye: “aónaao! nommá maa
wáiye. nói-qtataakowaq ketí aammá káuyaraitaraq kemá kanaaráq monoq-
nómmá íma kéberauno?” téna tiráiye.
37 ánibo Píripima tiráiye: “emá kanaaráq enarukaké Îtuqtaba itáíq-itaiq emá
kanaaráq nommá peránóne.” téna tiráiye. miráitana min-nákómá yauwéqma
tiráiye: “kemá tirummá amúnama Îtu Káríqtoma Áánûqtumma áanikoe.” téna
tiráiye.
38 ánibo mi-káwáá-nákómá mirá titana oóti ayárekoma mikáq máqe-uraiye.
ánibo Píripiyaa mi-káwáá-nákómá nopí kukéta Píripima wemmá nommá
pérakaraiye.
39 nommá pérakatuweta nopíké yuwéta kéuyoyana páátákáá uyátárai-nakoni
Aágoma Píripimma awíqmena kóuraiye. miráitana mi-káwáá-nákómá Píripimma
ókaraq íma aónena wemá min-ápáq maréna wení naaópaq kégoena ôriq umá
amuqá maqména kóuraiye.
40 ánibo Píripima wemá móra-marukaq iráimma mi-márúkón áwîqa Ááqtáátiq
iráiye. min-aúkápáq wemá uréire kéena átê-wataama Îtuqtaba waayúkama timá
yímikaiye. anaaékaqa Tétária-marukaq koyaraíye.

9

Tóroma arummá waeréna Îtun áama ítaraiye.

1 Tóroma akoqnáá-aimma téna Îtuma uyátárai-nakoni anaaé wárá-kayukama
yíkamma puínéna uráiye. miráitana wemá mú mikákáá anó-monoq-makonopaq
uréna mó titana
2 aúba-wannaabi Ítíráaeo monoq-wáyúkámá Tamáátikati-marupaq áíkuma
máa-kayukayopaq agatáimma maará-uraiye: “móra-nakowabi aaragómá Îtun
aammá kéwareta min-áímmá kéwaraiya-kayukama yeráwáqá yiwíqmena
Yérútááre-marupaq máma ánnáma umáyikaniye.” téna tiráiye.
3 miráitana Tóroma wemá maréna Tamáátikati-marukoni waaqókáq kéwitana
páátákáá aabayápáké móra ókómá wenôpaq kamá yupayo uráiye.
4 ánibo Tóroma marabí yutákurena kéitaitana aabayápíké móra aagómá
maará téna tiráiye: “Tóro, Tóro, emá nôraq itaawáq kemmá mamá táíq
kéumatikaano?” téna tiráiye.
5 ánibo Tóroma maará-tiraiye: “uyátáraana-nako, emá náawabono?” téna titana
wemá tiráiye: “kemá Îtue. emá kemmá mamá táwîq kéone.

6 miráimanibo emá itó-ure anó-marupaq uyuwo. anaaékaqa emá nôrabi
ínónayaba móra-nakoma watáama timá-aminiye." téna aagómá tiráiye.
7 miráitata yaímma Tórote yagaroqtamá o-káyúkámá yeráwáqá itó-uma
máeta aamá íma tirááe. ánibo watáama kétitata yeráwáqá ítaraamanibo mi
kátáámo ti-náqá íaonaraae.
8 ánibo Tóroma itó-urena aúramma karáráimanibo wenáurakoma kumayuqá
aúkaiye. miráitata yaímma-wayukama wemmá ayáátoqmeta Tamáátikati-
marupaq urááe.
9 ánibo kaumo-yúpáámá Tóroni aúrakoma kumayuqá aúkáitana mi-
kánááráqá wemá aáwárabi nommá íma naráiye.
10 ánibo Tamáátikati-marupaqa móra Îtun anaaé wáráa-naqa máqe-uraimma
min-nákómá áwîqa Áánánáíyatie. wemá Îtukaq itáíq-itaiq kéitana aúramma
karákéna kaikáá umá aónaitana uyátárai-nakoma Îtuma tiráiye: "Áánánáíyatio."
titana ánibo Áánánáíyatima tiráiye: "uyátáráana-nako, kemá maa máune." téna
tiráiye.
11 ánibo uyátárai-nakoma Îtuma maará téna timá ámikaiye: "emá itó-uma
arupú-apare téta ten-ápáq waao. Yúqtaatini-naupaqa uré mórama Táátiti-
marupake-naqa máena nunamummá kétibo aónao. min-nákón áwîqa Tóroe.
12 ánibo min-nákómá maaráuma kaikáá umá aónáitana móra-nakoma
wenôpaq iréna ayáámma ánekuitana wenaúrakoma yauwéqma íráqôniq itana
káonaiye. min-nákóní áwîqa Áánánáíyatie." téna uyátárai-nakoma tiráiye.
13 ánibo Áánánáíyati maará téna yauwéqma tiráiye: "uyátáráana-nako,
taíbaq-wayukama téta min-nákóqtábámá yemá máqtemma Áánûqtuni aokaq-
wáyúkámá Yérútááre-marupake kéyikamena mamá táwîq umáyíkaraiye. téta
tirááe.
14 miráitata wemá anó-monoq-wayukarake náápaamma matáipoana áwîqa
múte yaútai-kayukama yáqtoqma yiwíqmena ánná-naupaq mó-yikaniye." téna
Áánánáíyatima tiráiye.
15 miráimanibo uyátárai-nakoma Îtuma tiráiye: "emá paá waao. min-náqá ketí
mayaí-náqíye. kemá wemmá awíkaunaboana anaaékaqa wemá ketí mayaímá
kémayena ketáama káqo-kayukagaraq yeráwákáq yabíkáa-kayukawabi Yéqtaaeo-
wayukagaraq keráwáqá Ítíráaeo-anna wayukagaraq mó timá-timiniye.
16 miráinaq kenamáárîq wemmá ketíwîkake aú-aiqa ummaa-yátáákáráq
mayánîq-qtataaqtaba timá-amenune." téna Îtuma tiráiye.
17 miráitana Áánánáíyatima uréna naaúpaq uyábékena Tóromma ayáámma
ánekuyena maará téna tiráiye: "ketíbâkoma Tóro, uyátárai-naqa Îtuma aapaqá
wenamáárîq ekáq abarokáq i-nákómá kemmá timátikaitaq enôpaq kéyune.
miráinaa emá keqnáámmá aúramma káonenanama Aokaq-Áágómá epímmá
ógiraniye." téna tiráiye.
18 páátákáá Tóroni aúrapike kumayuq-yátáákómá akakó aukákitanaraa
mikáké wení aúrakoma tágagitana máqte-qtataaqa aónaraiye. miráitana wemá
mikáq itó-uma monoq-nómmá pékaiye.
19 anaaékaqa Tóroma aáwaqa kénaitana wenaúgoma akoqnáá uráiye.
miráitana wemá yaímma-kanaama Îtumma wáráa-annate yagaroqtamá
Tamáátikatiq máqe-uraiye.

Tóroma Tamáátikati-marupaq máá-kayukama Îtun áama timá yímikaiye.

20 Tóroma páátákáá Ítíráaeo-wayukati anó-monoq-naupaq uréire kéena Îtuni
watáama kétima-yimena ‘maamin-náqá Îtuma Áánûqtuni áanikoe’ téna timá
yímikaiye.
21 miráimanibo máqte-kayukama wenáama itéta iyánáaq umáreta tirááe:
“maamin-náqá wemá Yérútááre-marupaq máeta Îtun-awiqa múte yaútai-
kayukama yíkamma ánatatuwewaine. miráumatuwena íbêqa wemá maabáq
Tamáátikati-marupaq iráipoana wemá ánnábi yiwíqmenata Yérútáárebaq anó-
monoq-wayukaraq wínímma wemá maamin-náqíye.” téta tirááe.
22 miráimanibo Tóroma akoqnáá umá iragáráq-áímmá téna ‘Îtuma keqtáái
kúmiq-yataapike kétiwirenataa-naqa wenamáa akoqnáá-naqa máiye’ téna kétitata
Tamáátikatiq máa-kayukama yemá iyánáaq umáreta aamá íma tirááe.
23 ánibo taíbaq-kanaama yáwitata móra-taoqa Ítíráaeo-wayukama mórabi
áíkuteta aamá téite éta Tóromma ikamí-áímmá tirááe.
24 miráimanibo Tóroma wemmá ikamínón-aimma temmá ítaraiye. miráitata
Ítíráaeo-wayukama Tamáátikati-marukaqa kurugóní oqtaráqá wágááwabi
nokáámma Tóroma kumínnayabae téta yeráwáqá yabíqtuwe máqe-uraae.
25 móra-nokaamma Tóroni aanábó-wáyúkámá yemá ayáqtááq-annama matéta
kámááguq-unakaq kú-mareta mipí Tóromma awírakatuweta ánnáraq yabitimá
yuwáka-yuwaka kéowana Tóroma kurugóní aaumépaq metátuwena kóuraiye.

Tóroma Yérútáárebaq máqe-uraiye.

26 anaaékaqa Tóroma Yérútááre-marupaq uréna Îtumma wáráa-annate yagaro-
qtamá máiyaba ákáraimanibo wenáaqa ikatéta ‘maamin-náqá wemá áraimma
íma Îtuni wáráa-annabikene’ téta yemá tirááe.
27 miráitana móra-naqa áwîqa Páánabatima Tóromma áwáqnaa umá
awíqmena timáyíkarai-wayukaraq uréna Tóroni watáama kétima-yimena Tóroma
Tamáátikati-marupaq kéwitana aapaqá Îtuma wemmá watáama timá ámítana
wemá Tamáátikati-marupaq Îtuni watáama timá yímikain-aimma timá tága-
yimikaiye.
28 miráitana mikáké Tóroma Îtumma wáráa-annate máqten-aukapaq uréire
kéena wemá ikatîqa íma éna Îtuma uyátárai-nakoqtaba wení watáama timá
yímikaiye.
29 ánibo wemá mirá kéena yaímma Ítiráaeo-wayukama Karíki-aimma
ítaraa-kayukati yúyánámmá mamá iráqôniq inéna kéitata yemá wemmá
ikamínônaqtaba abáá urááe.
30 miráitata yaímma Îtuqtaba wenábâqawaaraayuma yeráwáqá min-áímmá
ítátuweta Tóromma awíqmeta Tétáríaq mó ayúwáawana mikáké wemá wení
márûpaq Táátiti-marabaq kóuraiye.
31 miráitana mi-kánááráqá máqtemma Îtun áama kéitaa-kayukama Yúríabarabi
Kááriribarabi Táméria bakaraqa máa-kayukama yemá íráqôniq umá máqe-uraae.
ááiq-yataaqa íma wáitata yeráwáqá íráqôniq umá máeta Îtun aamá ítaraae.
miráitata yemá uyátárai-nakoni aménáápáq máawana Aokaq-Áágómá yepímmá
mamá akoqnáá kéitana taíbaq-wayukama móra-iyakaq Îtun anaaé wakááe.

Pítaama Aríra-marupakaraq Yáapa-marupakaraq itó-umakaraiye.

32 Pítaama máqten-aukapaq uréire kéena Áánûqtun áama itáíq-itaiq kéo-kayukama kéyimonena móra-taoqa wemá Aríra-marabaq máeta Áánûqtuni aokaq-wáyúkámá yimónanena uráiye.
33 ánibo mi-márúkáqá móra-naqa máqe-uraimma min-nákóní áwîqa Iníatie. wení aúgoma akoqnááma íma wáitana abapaké kaumo-kárítímáátímá aammá íma kanaaráq uréire éna atípááraq wagurréna matúq-matuq uráiye.
34 ánibo Pítaama min-nákóqtábá tiráiye: "Iníatio, íbêqa emmá Îtuma Káríqtoma emmá mamá kátobamakaiye. emá itó-urewaq ení atípááma mamá arutaao." téna Pítaa tiráiye. mirá titana min-nákómá páátákáá itó-uraiye.
35 miráitata yaímma aarawaamá Aríra-marabaq-wayukagaraq yaímma Téroni-marabaq máa-kayukagaraq yeráwáqá aónaamma maamin-náqá uréire kéitata máqte-kayukama yirummá waeréta uyátárai-nakoma Îtun anaaé wakááe.

Pítaama Táábitaamma mamá itó-umakaraiye.

36 móra-maruqa Yáapare. mi-márúkáqá móra-inimma máqe-uraimma min-íníkón áwîqa Táábitaae. ánibo káqon-awiqa Karíki-aipimma Tókatie téta áwîqa yarááe. min-íníkómá Îtuqtaba itáíq-itaiq kéena wemá káqo-kayukama ôriq umá aáwaqa kéyimena máqte-qtataaqa yíwáqnaa uráiye.
37 mi-kánááráqá min-íníkómá karímá mayéna púitata yaímma-noinimma wení arááq-auma matéta nopí tete umátuweta móra-naupaq yanáá makááe.
38 ánibo Yáapa-maruqa Aríra-marukoni waaqókáq wáitataboata yaímma Îtun áama itáíq-itaiq kéo-kayukama yeráwáqá itáamma maamin-náqá Pítaama Aríra-marupaq máiye tirááe. miráitata yemá páátákáá kaayaq-nákámá timáyíkáawata yenákámá Pítaamma ko awíqmeta irááye.
39 ánibo Pítaama páátákáá yokaa kéena yenákátê yagaroqtamá uráiye. mi-náúpáq itata yemá awíqmeta yanáá-náúpáq utááe. miráitata yaímma keqtoq-nóínímmá naayóbáqá Táábitaama aúwaraikaqa tarôq umá yímikain-unakaqtoma matokéta yeráwáqá ibiqá kéyareta Pítaamma aráátiraae.
40 ánibo Pítaama máqtemma aarawaamá timáyíkáitata máápaq kówana wemá araayutaúmmá aténa nunamummá timátuwena waéqma maamin-íníkóní arááq-auma káonena tiráiye: "Táábitaao, emá itóaao." téna tiraiye. ánibo min-íníkómá aúramma káonena wemá Pítaamma aónatuwena itó-uma máqe-uraiye.
41 miráitana Pítaama min-ínímmá áwáqnaa umá ayáátoqmena keqtoq-nóínímmá Áánûqtuni óq-aokaq-wayukama yááyarena Tókatimma yímikaiye.
42 miráitana min-áíkómá máqtemma Yáapa-aukapaq wéyáwé itata taíbaq-wayukama Îtun áama akoqnáá umá itáíq-itaiq urááe.
43 ánibo Pítaama taíbaq-kanaama Yáapa-marabaq máena móra-naqa áwîqa Tááímonini naaúpaq watúq-watuq uráiye. ánibo min-náqá Tááímonima puru-makaakóní aúwaratiraq unáákáqtôyaba yokaa kéema wení mayaíyé.

10

Áánûqtunopake kaqtó-nakoma Koníriatimma watáama timá ámikaiye.

1 móra-naqa Tétária-marupaq máqe-uraimma min-nákón áwîqa Koníriatie. Koníriatima mórama Arómuq-marukaq tiyááka-wayuka áíyayaan-aaiq-i-wayukati anómma máena yeráwákáq yabíkáitata yeráwáqtábámá Ítariq ánnáe téta tirááe.
2 ánibo maami-Yéqtáááó-náqá Koníriatima wení móra-naoq-wayukagaraq Áánûqtun áama kéitena máqtemma áwáyoq-wayukama yíwáqnaa kéena aati-aatimá wemá Áánûqtukaq nunamummá tíq-tiq uráiye.

3 ánibo móra-taoqa énaikaqa miráuma aabaúgómá karáákáq kumáwitana
wemá kaikáá umá tágama aónaitana Áánûqtuni kaqtó-nakoma wenôpaq iréna
tiráiye: “Koníriatio.” ténа tiráiye.
4 ánibo Koníriati maamin-náqá káonena áaqa kégaitana wená tiráiye:
“umaataráána-nako, nóitabawaq kéteno?” ténа wemá tiráiye. ánibo Áánûqtuni
kaqtó-nakoma tiráiye: “Áánûqtuma ení nunamummá kéitena óqtamma íma
makáa-kayukama yíwáqnaa kéonana minnáyaba Áánûqtu kéitaiye.
5 íbêqa emá yaímma-wayukama timáyíkénatawaq Yáapa-marupaq uréta móra-
nakoni áwîqa Tááímonie. káqon-awiqa Pítaae. wemmá awíqmeta yero.
6 min-náqá Tááímoni Pítaa wemá móra káqo-Taaimonima purumakaakóní
aúwaratiraq unáákáqtôma yokaa kée-nakoni naaúpaq únókóní áwabaq máiye.”
ténа tiráiye.
7-8 ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma Koníriatimma mirá timámíqtuwena
kóuraiye. Koníriatima wení naaúpaqa kaayaqá mayaímá kémayaaya-
nakaratagaraq káqomma móra-naqa ááiq-i-wayukabike Áánûqtun áama itáíq-itaiq
i-nákáráq mi-káúmómá timáyikaitata yeráwáqá Yáapa-marupaq urááe.
9 óq-aabayanapimma yemá maréta Yáapa-marukoni waaqókáq kéowana min-
náqá Pítaama naakóní ámûraaq aagaí-márúkáq umáena nunamummá kétitana
wágááma aabaúgómá aáwaqa naí-kánáá uráiye.
10 miráitana Pítaamma áama yaitana aáwaqa nánéna itata yemá aáwaqa yokaa
kéowana Pítaama móra-yataaqa kaikáá umá aónaraiye.
11 kaikáá umá aabayákómá agaro umágitana mórama miráuma anó-
tabaraaberaa-qtataakoni kaayaqté-kaayaqte-aqtoraq móra-yataakoma yáqtokaitana
marabí kukáitana aónaraiye.
12 miráitana mi-tábáráábégóní arupimmá máqtemma abááq-wái-wáámmá
iraakabayaanábi numagáráqá mipímmá ógikaiye.
13 mórama aagómá maará ténа Pítaama timá ámikaiye: “Pítaao, emá iré
maami-kámmá ikámma naao.” ténа tiráiye.
14 miráimanibo Pítaama tiráiye: “aaqáo ímiye. uyátáraana-nako, maami-
kámmá ketáái aúmatan-aiqtaba Ítíráaeo-wayukama ketáá íma kénaunatae.” ténа
tiráiye.
15 ókaraq aagómá keqnáámmá tiráiye; “emá ‘aaqáo tái-yataare’ ítiyo.
Áánûqtuma mi-kámmá naí-yátááré ténа tarôq uráinaama emá aammá aúmatan-
aaware té ítiyo.” ténа tiráiye.
16 ánibo maami-qtátáákómá kaumobáq abarokáq uréna yauwéqma
aabayápáq kóuraiye.

17 ánibo Pítaa wemá máena maami-qtátááqá kaikáá umá aónai-qtataaqtabama
taíbaq-auyanamma ítaraiye. miráitata maami-káyúkámá Koníriati timáyíkáitata
ye-káyúkámá yeráwáqá yaímma-wayukama ítama aónaawata Tááímonini
naammá yiráátewata yeráwáqá Tááímonini márûq-kurugoni oqtaráq ko máqe-
uraae.
18 ánibo yeráwáqá anókaq ááyama ítama aónaraae: “móra-naqa áwîqa Tááímoni
Pítaama keráwáqtê máiyo?” téta yeráwáqá tirááe.
19 miráimanibo Pítaa wemá paá máena maami-qtátááqá kaikáá umá aónai-
qtataaqtaba aúyánámmá kéitaitana Áánûqtuni Aokaq-Áágómá tiráiye: “Pítaao,
kaumo-wáyúkámá emmá abáá kéoe.

20 emá itó-urewaq yokaa uré kégume yeráwáqtê waao. emá íma netuq-
áúyánámmá itaao. maami-káyúkámá kemá timáyikaunata irááe.” téna
Áánûqtuni Aokaq-Áágómá tiráiye.
21 ánibo Pítaa wemá kukéna timá yímikaiye: “keráwáqá abáá-o-naqa minnâ
kemíbo nôraq itaráq keráwáqá ketôpaqa kéyeo?” téna Pítaa tiráiye.
22 ánibo yeráwáqá tirááe: “móra-naqa Arómuq-marupake ááiq-i-wayukati
anómma kawáá-nákómá Koníriati wemá timátikaitata kéyunatae. ánibo
maamin-náqá Koníriati wemá Áánûqtun áama itáíq-itaiq kéitata weqtabá
Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá yimuqá kémaraae. miráitana mórama Áánûqtuni
kaqtó-nakoma eqtábá timá ámitana wemá enóyaupiken-aimma itánéna kéiye.”
téta yeráwáqá tirááe.
23 miráitana Pítaama mi-káyúkámá yiwiqma yíkáitata wetê watúwáawana
aabáyaa-aabayaanapimma Pítaagaraq yaímma Yáapa-marupaq Áánûqtun áama
itáíq-itaiq kéo-kayukagaraq mi-káyúkátê yagaroqtamá kóuraae.
24 ánibo aapaqá móra-nokaamma ko watuwéta óq-aabayaanapimma yeráwáqá
Tétária-marukaq ko yarááe. miráitana Koníriatima wení aanábó-wáyúkátê
yiwíqma wení naaúpaq áíkuteta yiwé urááe.
25 ánibo Pítaa Koníriatini naaúpaq uyáberanena kéitana Koníriatima awáutena
amuqá makáiye.
26 miráimanibo Pítaama Koníriatimma mamá itó-umakatuwena tiráiye:
“Koníriatio, emá itóaao. kemá kegáráqá emô ónnaiq umá maa-marábí-náqúne.”
téna Pítaama tiráiye.
27 ánibo Pítaama wetê watáama titéta mi-náúpáq uténa aónaimma netuqyaa-
káyúkámá áíkuma mi-náúpáqá máqe-uraawana aónaraiye.
28 ánibo Pítaa maará ténа mi-káyúkámá timá yímikaiye: “ketáámá Ítíráaeo-
wayukama íma káqo-kayukate yagaroqtamá kémayunataama keráwáqá ítaraae.
miráimanibo Áánûqtuma kemmá timá-timena ‘móra-nakoqtaba táí-naqiye ítiyo’
téna Áánûqtu tiráiye.
29 miráitaq kemá íma keráwáqtí táama aratéq ‘aaqáo’ ítiraunamanibo kemá
paá keráwáqtí táama itéq keráwáqtôpaq iráune. ánibo íbêqa keráwáqá ítama
káonaune. kéráwáqá nôraq itaráq kemmá tááyaawaraq keráwáqtôpaq iráúnô?”
téna Pítaa tiráiye.
30 ánibo Koníriatima tiráiye: “kekáq móra-yataaqa pááq uráimma íbêqa kaumo-
kánáámá kéyawiye. mi táoqa nunamummá-tí-kánááráqá aabaúgómá karáákáq
kégumitaq ketí naaúpaq máeq nunamummá kétunana páátákáá móra-nakoma
ketimakaq yama itó-uraiye. ánibo min-nákóní unáákáqtôrakemma tágama
wayá-tábáráábéráá uráiye.
31 miráitana min-nákómá maará-tiraiye. ‘Koníriatio, Áánûqtuma ení
nunamummá kéitena emá óqtamma íma makáa-kayukama yíwáqnaa kéonana
minnáyaba Áánûqtuma kéitaiye.
32 miráinaa emá íbêqa yaímma-wayukama timáyíkénatawaq Yáapa-marupaq uré
móra-nakoni áwîqa Tááímonie. káqon-awiqa Pítaae. ánibo min-nákómá káqo-
Taaimonite purumakaakóní aúwaratiraq yokaa kée-nakoni naaúpaq únókóní
áwábaq máiye.’ téna min-nákómá tiráiye.
33 miráitaq kemá páátákáá yaímma-wayukama timáyikaunata emmá koma
awíráawaa íráqôniq umá kéyenaqtaa ketáámá yagaroqtamá áíkuma Áánûqtun

aúrakaqa uyátárai-nakoma emmá watáama timámîn-aimma keqtáá timá tímînaqtaa itánúnatae.” téna Koníriati tiráiye.

Koníriatini naaúpaqa Pítaama watáama tiráiye.

34 Pítaama áaimma átáma watáama tiráiye: “áraimma kemá káonaune. waayúkama máqten-aukapake yemmá máqtemma Áánûqtuma mimóráíq kéumayikaiye.

35 máqte-kayukama náayuwabi Áánûqtun-aaqa ikatéta wenaúrakaqa arupú-aaimma tarôq oyúmá yemmá Áánûqtu kéyiwiraiye.

36 Áánûqtuni átê-wataama yukáimma minnâ Îtu Káríqtoma kétitana keqtáámá kaayoné-yátááqá kétimiqtaama máqte-marabi-kayukati anómma uyátárai-nare. maamin-áímmá áqa keráwáqá ítaraane.

37 Yóáanema áaimma átáma wení watáama kétena Kááriri-marupaq nommá péqyikarena Îtuma wení watáama tiráin-aikoma máqtemma Yúría-aukapaq wéyáwé uráiye.

38 Îtuma Náátárêtibake-naqa wekáq Áánûqtuma wení Aokaq-Áágáráq wení náápaakaraq ámikaiye. Áánûqtuma wetê máitanaboana máqten-aukapaq uréire kéena waayúkama Tááqtaani aménáápáq máa-kayukama mamá íráqôniq umáyíkaraiye. maamin-áíqtábágáráq keráwáqá ítaraae.

39 miráitaqtaa ketáámá máqtemma Ítíráaeo-wayukabimma máqten-aukapakaraq Yérútáárebakaraq Îtuma máqte-qtataariq uráiqtaba kétima-yimunatae. yeráwáqá Îtumma kaapaq-yátáq ikámôwana pukáiye.

40 miráimanibo min-náqá pukáipike kaumo-kánáámá yáwitana Áánûqtuma wemmá mamá abarokáq itó-umakaraiye.

41 máqtemma Ítíráaeo-wayukama wemmá íma aónaraae. ímiye. wemá pukáipike itó-itaqtaa ketáámá wení watáama timáetaa uréire ónúnna-wayukataama Áánûqtuma keqtáá awaaméqá umátikenataa tiwíkai-kayukama wemmá káoneqtaa wetê aáwaqa naráunatae.

42 miráitana wemá akoqnáá-aimma téna ‘maamin-áímmá máqte-kayukama maará téraq mó timá-yimero’ tiráiye. ‘Áánûqtu Îtumma náápaamma aména yúareta paá máiya-kayukagaraq pukáa-kayukagaraq wemá yetí yainaí-náqá máiye tero’ tiráiye.

43 miráitata naayóbáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá agatáan-aikoma maará-uraiye. ‘máqtemma náayuwabi wekáq itáíq-itaiq íya-kayukama wení ako-qnáán-awikake yeráwáqtí kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwéna Áánûqtuma awikátuwaniye.’ téta agatáane.” téna Pítaama tiráiye.

íma Ítíráaeo-wayukamibo káqo-kayukama Áánûqtuni Aokaq-Áámá matááe.

44 Pítaa wemá maamin-áímmá máena kétitana Aánûqtuni Aokaq-Áágómá maamin-áímmá ítáa-kayukabi kukáiye.

45 miráitata yaímma Ítíráaeo-wayukama Îtuma yiwíkai-kayukama Pítaagaraq ya-garoqtamá Yáapa-marupake iráa-kayukama yeráwáqá maami-qtátááqá káoneta maará-tiraae: “maami-káyúkámá yeráwáqá íma Ítíráaeo-wayukama máamanibo Áánûqtuma Aokaq-Áámá paá kéyimiye.” téta yeráwáqá tirááe.

46 miráitata yeráwáqá ítáamma maami-káyúkámá óq-ain oq-aipike aamá kétena Áánûqtun-awiqa múte kéyauyowana Pítaa wemá tiráiye:

47 “ketááráá yemá Aokaq-Áámá kémayaapoata nommá peraíyábámá náawaq
kanaaráq yemmá aammá aúnikaniyo?
48 keráwáqá yokaa kéeraq Îtun-awikaq monoq-nómmá péráaro.” kétitata yemá
Pítaamma yáqtóráawana yeráwáqtê yaímma-kanaama yagaroqtamá máqe-uraiye.

11

Pítaani mayaígón áaimma Yérútáárebaq Îtun áama ítáa-kayukaraq timá yímikaae.

1 ánibo yaímma Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtun áama máyáan-aimma máqtemma
timáyíkarai-wayukama yeqtíbâqawaayugaraq Yúríabaq máe-yuma mi-kátáámá
ítaraae.
2 miráimanibo yaímma Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá yúma karéta Îtuni anaaé
wáráa-kayukati awaaméqá matáa-kayukama yeráwáqá akoqnáá-aimma téta
Pítaamma awáágúraae.
3 ánibo yeráwáqá maará téta tirááe: “emá Yéqtaaeo-wayukama íma ketáágáráq
yagaroqtamá máe-kayukati naaúpaqa máqe-uraannama yemá yúma kárataa-
kayukate aáwaqa naráane.
4 miráitana Pítaa wemá áaimma átáma nôrawabi urái-qtataaqtaba kétima-
yimena maará téna tiráiye:
5 “kema Yáapa-marupaq máeq nunamummá kéteq móra-yataaqa kaikáá umá
aónáúnana aabayámmá agaro kéitana mórama tabarááberaa-qatataakoma wení
kaayaqté-kaayaqte-aqtoraq móra-yataakoma yáqtokaitana marabí ketimakaq
kukáiye.
6 miráitaq kemá mi-tábáráábébí aónáunama taíbaq waí-wáámmá iraak-
abayaakáá-kákógáráq abááq-númágógáráq mipí ógikaiye.
7 miráitana móra-aikoma maará téna tiráiye. ‘Pítaao, emá maami-kámmá
yaímma ikámma agamá naao.’ téna tiráimanibo
8 kemá maará-tiraune. ‘aaqáo ímiye. uyátáraana-nako, aúmatan-aiqtaba íarutai-
kamma kemá aati-aatimá íma kénaune.’ téq tiráune.
9 ánibo móragaraq aabayápáké móra watáagoma tiráiye. ‘emá íma aaqáo
táí-yataare ítiyo. maami-kámmá Áánuqtuma naí-yátááré téna tarôq uráinaama
aammá aúmatan-aaware té ítiyo.’ tiráiye.
10 miráitana maami-qtátáákómá kaumobáq pááq uréna maami-
tábáráábégómá yauwéqma aabayápáq utáiye.
11 ánibo kaumo-wáyúkámá Tétária-marupake Koníriatima timáyíkáitata ye-
káyúkámá yeráwáqá naammá kéwauna-nakoni waaqókáq ya máqe-uraae.
12 miráitana Áánûqtuni Aokaq-Áágómá tiráiye. ‘emá Ítíráaeo-wayukati
yáaiqtaba aúyánámmá íma ité paá yeráwáqtê waao.’ titaq kéunata yaímma
tíbâqawaayuma miráuma abapaké móra-wayukama yeráwáqá ketê yagaroq-
tamá yewaqtaa Koníriatini naaúpaq Tétária-marabaq uráunatae.
13 ánibo Koníriati wemá tiráiye naayóbáqá Áánûqtuni kaqtó-nakoma wení
naaúpaq iréna timá ámikaiye. ‘yaímma-wayukama timáyíkénatawaq yeráwáqá
Yáapa-marupaq urétawaq móra-naqa wení áwîq-uramma Tááímoni Pítaa wemmá
koma awíqmeta yero.
14 maamin-náqá Pítaa wemá iréna wení watáama kétena Áánûqtuma emmá
ení móra-naoq-wayukama yauwéqma tiwiránîn-aimma máma timá-timiniye.’
téna Áánûqtuni kaqtó-nakoma tiráiye. Koníriatimma wemá timá ámikaiye.

15 miráitaq kemá áaimma átáma Áánûqtun áama tén-ááqa mikáq Áánûqtuni
Aokaq-Áágómá yekáq kukáimma miráuma áqnáabaqa keqtááráq kukáiniq
uráiye.
16 miráitaq kemá uyátárai-nakoma tiráin-aimma taákaq uráune. ‘Yóáanema
wemá no-núrápí péqtikaraipoana anaaékaqa keráwáqá Aokaq-Áágómá
péqtikaniye.’ ténа wemá tiráiye.
17 miráitaqtaa naayóbáqá ketáámá Îtuma keqtáá yauwéqma tiwiránîn-
nakoqtaba itáíq-itaiq kéunanata akoqnááma tímikainiqtaa umá maamin-
ákóqnáámá Áánûqtu yeráwáqá yímikaiye. miráitaq kemá paá-naqa máeq yetí
aammá íma aúkaune. maami-qtátááqtábá Áánûqtuma íma timá yáqtorakanune.”
ténа Pítaama tiráiye.
18 ánibo mi-káyúkámá Pítaama tin-áímmá kéiteta yeráwáqá Áánuqtuma
yimuqá kémaraketa maará-tiraae: “áraimma íbêqa Áánûqtuma Yéqtaaeo-
wayukabima aammá awíqyikaitata yeráwáqá tái-yataakoma yinaaépariq éta
matúq-matuq mái-auwaraima mayánóe.” téta yeráwáqá tirááe.

Áátioki-marabaq áíkuta-kayukama íráqô-mayai matááe.

19 naayóbáqá Tíbenimma ikámôwana pukái-kanaaraqa yaímma-wayukama
Îtun áama kéwareta watáama Áánûqtuqtaba kéita-kayukama yíkamineta owata
yeráwáqá péqmareta yaímma-wayukama Pinítiabakaraq Tááíparati-marabakaraq
Áátioki-marabakaraq urááe. miráimanibo yeráwáqá Ítíráaeo-wayukaraq yenamáa
áíqma Áánûqtun áama timá yímikaae.
20 ánibo yaímma átê-wataama Îtuqtaba ítaraa-kayukama péqmareta
Tááíparatikaraq Tairíniq urá-kayukama yeráwáqá Áátioki-marabaq uréta átê-
wataama Îtuqtaba káqon-anna-wayukagaraq timá yímikaae.
21 miráitana Áánûqtuma wení akoqnááma kéyimitata taígani Yéqtaaeo-
kayukama tái-yaaimma yuwéta Îtuni anaaé kéwareta uyátárai-nakon-aama ítaraae.
22 miráitana maamin-áíkómá Yéqtaaeo-wayukayaba máqtemma Yérútááre-
aukapaq wéyáwé itaqtaa yeráwáqá kéiteta Páánabatimma Áátioki-marabaq
timákáawana uráiye.
23 Páánabati wemá Áátioki-marukaq uréna maami-káyúkámá Áánúqtuma
íráqôniq umáyímikai-kayukama kéyimonena wemá amuqá kémarena maará ténа
timá yímikaiye: “keráwáqá máqtemma móra-tuyanakaq maéraq uyátárai-nakoma
Îtuni anaaé waqmá wenáama ítáaro.” ténа tiráiye.
24 miráitana Páánabati wemá íráqôniq umá itáíq-itaiq kéitana Áánûqtuni
Aokaq-Áágómá wepí ógikaitana mi-kánááráqá taíbaq-wayukama yirummá
kámeta uyátárai-nakoma Îtukaq itáíq-itaiq urááe.
25 ánibo Páánabati Táátiti-marabaq Tóromma abáá-inena uráiye.
26 miráitana Páánabati wemá Tóromma awíqmeta yenákámá yauwéqma
Áátioki-marabaq móra-karitimaatima ko máqe-uraaye. ánibo yenákámá Îtumma
wárâa-kayukama móra-iyakaq taíganimma kétima-yimeyata kéitaa-kayukayabama
áqnáabariq umá “Káríqton-annae” téta yiwiqá yarááe.
27 mi-kánááráqá yaímma Áánûqtuni amuné-wáyúkámá Yérútáárebakemma
Áátioki-marabaq kukááe.

28 miráitana yaímma Áánûqtuni amuné-wáyúkábíkémmá móra-naqa áwîqa
Áágabaati wemmá Aokaq-Áágómá timá ámitana tiráiye: “máqte-marabaqa
aáwaqa íma wáinata anómma aayawaamá yánóe.” téna tiráiye. (ánibo móra-
naqa áwîqa Karótiati wemá anó-kawaa-naqa máena Arómuq yabíkái-kanaaraqa
maamin-ááyáwáámá pááq uráiye.)
29 miráitata yaímma Áátioki-marabaq Îtukaq itáíq-itaiq kéo-kayukama yeráwáqá
Yúríabaq yeráwáqtí yíbâqawaayuma yimínéta urááe.
30 miráumatuweta mi-yímí-yátááqá Páánabatiyaa Tóroti iyáápi marááyata
maméta Yúríabaq anó-monoq-wayukaraq urááye.

12

Érôtima Yêmitimma ikámma képuyena Pítaamma ánná umákaraiye.

1 mi-kánááráqá kínima Érôtima yaímma Îtumma wárá-kayukama móra-iyakaq
yíkamitata pukááe.
2 miráitana Érôtima wení ááiq-i-wayukama timáyíkáitata yeráwáqá Yêmitima
Yóáanemma ábâkomma yáqtoqma tokóru-yakaa-punapo ikámôwana pukáiye.
3 miráitata Yúría-wayukama yemá minnâ káoneta yeráwáqá yimuqá
kémaraawana Érôtima óqa wení ááiq-i-wayukama timáyíkáitata yemá Pítaamma
yáqtokaae. ánibo mi-kánááráqá wemá mirá kéitata Yúríabaq-wayukama yammá
íma iqtoraí-kánááráqá yeráwáqtí kótámaki-kanaaraqa anón-aawaqa agamá
naí-kánááráqá mirá urááe.
4 miráitata mi-kánááráqá yeráwáqá Pítaamma yáqtoqma ánná-naupaq
ákátuwena kaayaqté-kaayaqte ááiq-i-wayukati iyáápi máráitata kawáá urááe. mi
kaayaqté-kaayaqte-anna-i-wayukama miráuma kaayaqté-kaayaqte-i-wayukama
yiwíqma-yiwiqma urááe. miráitana Érôtima aúyánámmá ítaraiye: “maami
Ítíráaeo-wayukati kótámaki-kanaama ánatainatama Pítaamma awíqma máqte-
kayukati yúbáq aamá ítama yainánúne.” téna Érôtima tiráiye.
5 miráitana Pítaama ánná-naupaq ákaraae. miráimanibo Îtumma wárá-
kayukama móra-iyakaq yeráwáqá akoqnáá umá nunamummá téta Áánûtuqtaba
áwáqnaa íkáae téta tirááe.

Áánûqtuni kaqtó-nakoma ánná-naupake Pítaamma paábaq mamá ayúbákaraiye.

6 Érôtima Pítaamma aabi mayakánéna i-nókáámmá Pítaama kaayaq í-nákátí
aúkáapi aúmá watáiye. yemá Pítaamma kaayaqá akoqnáá-annanapo (téini-
annarake) kúyakaraae. miráitata yaímma-i-wayukama ánná-nakoni oqtaráq
yabíqtuweta máqe-uraae.
7 páátákáá mórama uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma Áánûqtunopake kúmítana
mi-náupáqá wení tágama-yataakoma ókóráá kamá tágaraiye. anibo mi-káqtó-
nákómá Pítaani ábûkaq ikámma awáuturena tiráiye: “emá páátákáá itóaao.” téna
kétitana Pítaani ayáápike kaayaq-ánnágórátá yaráqmeta kuturááye.
8 ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma tiráiye: “Pítaao, emá páátákáá ení aítauq-
anaamma kégubere ení ámûrannama mamá uwo.” tená timá ámitana Pítaama
miráumatuwaitana Áánûqtuni kaqtó-nakoma tiráiye: “ení kúberai-unamma
kémaye ketinaaé waraao.” téna tiráiye.
9 miráitana Pítaama mi-námmá yuwéna Áánûqtuni kaqtó-nakoni anaaé
waqména uráiye. Pítaama íma ítama aruténa kainá́q káonaunaa timmá
abarokáq kéwena aónaraiye.

10 ánibo yenákámá maréta kaayaq-óqtáráq yabíqtuweta máen-i-wayukama
kumátámaqtuweta uyátá-maqma akoqnáá-oqtaraq kumóyana akoqnáá umá
aúyaqmakaan-oqtagoma wenamáárîq íguraiye. miráitata yenákámá móra-apaq
urááye. maré kéoyana mikáké Áánûqtuni kaqtó-nakoma páátákáá Pítaamma
ayuwéna kóuraiye.
11 miráitana Pítaama wemá mikáq ítáimma kaimmá íma aónarenaboana wé
tiráiye: “áraimma íbêqa Áánûqtuma wení kaqtó-naqa timákáitana wemá Érôtini
ayáápikekaraq Ítíráaeo-wayukama nôrawabi ónáae teq-qtátáápíkémmá kemmá
mamá paá umátikaiye.” téna Pítaama tiráiye.
12 ánibo Pítaama maami-qtátááqtábá aúyánámmá ítama ánatatuwena wemá
móra-inimma Máríaama Yóáanema káqon-awiqa Mááki wení anóani naaúpaq
uráiye. ánibo min-náúpáqá taíbaq-wayukama áíkuma máeta nunamummá
kéteta máqe-uraae.
13 ánibo Pítaama oqtaráq pagé-page kétitana mórama mayaí-ínímmá Aróta
wemá Máríaamma áwáqnaa umá mayaímá kémayain-inikoma oqtamá íyakanena
uráiye.
14 ánibo min-íníkómá wemá Pítaan-aama kéitena wemá amuqá ôriq umá
kémarena wemá min-óqtámá íma íyakaraiye. wemá paá yauwéqma naaúpaq
uyaaté uréna máqte-kayukama timá-yimena tiráiye: “maamin-náqá Pítaama
máápaq ya máiye.” téna tiráiye.
15 ánibo mi-káyúkámá yeráwáqá máqtemma tirááe: “negi-íní-móne. emá
kaaqaari kétene.” téta yeráwáqá kétewana min-íníkómá akoqnáá umá árain-
aimma kétitata yemá ókaraq tirááe: “Pítaani amakómá ya marániye.” téta tirááe.
16 miráimanibo Pítaama oqtaráq paá máena pagé-page tiráiye. miráitata yemá
oqtamá íteta Pítaamma aónatuweta yemá iyánáaq urááe.
17 ánibo Pítaama wení ayáámma múte káruraitata yemá káoneta aamá
móragaraq íma tirááe. miráitana Pítaama wemmá ánná-naupake uyátárai-naqa
Áánûqtuni kaqtó-nakoma mamá paábaq ayúwáin-aimma kétima-yimena tiraiye:
“keráwáqá maamin-áímmá Yêmitigaraq tébakaq kétíbâqawaayuma timá yíméro.”
téna wemá timátuwena iyuwéna móra-aukapaq kóuraiye.
18 anaaékaqa aabáyaanapimma i-wáyúkámá anómma ikatíq kéeta yeráwáqá
maará-tiraae: “Pítaama náakaraq máiyo?” téta yemá tirááe.
19 miráitana Érôtima yaímma-wayukama timáyíkáitata Pítaamma abáá-omanibo
yemá íma wemmá aónaraae. miráitana ááiq-i-wayukama yeráwáqá máqtemma
Pítaakaq kawáá umátuwe máqeon-i-wayukama yíkamiyaba Érôtima tiráiye.

miráitana anaaékaqa Érôtima wemá Tétária-marabaq ko máqe-uraiye.

Érôtima pukuráiye.

20 Érôtima Tááyabaq-wayukagaraq Tááíranapaq-wayukagaraq aamá
yiwáágúraiye. miráitata mi-káyúkámá yeráwáqá mórabi yorupamá Érôtimma
aónaneta urááe. ánibo áqnáabaqa yeráwáqá kínima Érôtini naaúpaq yabíkái-
kawaa-nakon áwîqa Paráátatae. wekáq min-áímmá yemá timáméwana wemá
Érôtimma timá ámitana anón-anon-aimma mamá paá umákaraiye. miráimanibo
yeráwáqtí aáwaqa Érôtimma yabíkáin-aukapake meyánîq kéetapoata mirá-uraae.
21 móra-kanaama maréna Érôtima kínin-unakaqtoma umátorena wení kínin-
abiqtataraq máena máqte-kayukama akoqnáá-aimma timá yímikaiye.

22 miráitana máqte-kayukama yemá anókaq ááyama tirááe: “maamin-náqá
wemá waayúkagoraan-aimma íma kétibo Áánûqturaan-aimma kétiye.” téta yemá
anókaq ááyama tirááe.
23 miráimanibo min-áímmá ítarena wemá Áánûqtukaq íma yaagumá
káonaitanaboana páátákáá mórama uyátárai-nakoni kaqtó-nakoma
Áánûqtunopake kukéna Érôtimma ikákaiye. miráitana Érôtima pukáitana
marikómá narááe.
24 miraimanibo Áánûqtun áagoma akoqnáá umá máqte-marabaq wéyáwé
umá anóniq uráiye.
25 ánibo Páánabaatiyaa Tóroma yenákátí mayaímá Yérútááre-marupaq mamá
ánatatuweta yenákámá Yóáanema káqon-awiqa Máákima awíqmeta yenákáqtê
Áátioki-marabaq yauwéqma kóuraaye.

13

Páánabatiyaa Tórama timáyíkáawata Áánûtuqtaba waayúkaraq mó-tima-yimikaaye.

1 Áátioki-marukaqa Îtun-aama ítáa-kayukama áíkutaae. yepímmá yaímma
Áánûqtuni yirááqti-wayukama amuné-wáyúkágáráq máqe-uraamma yeráwáqtí
yíwîqa Páánabatie. Tímionie. wení káqon-awiqa Abuqtákóé. káqomma Arútiama
Tairíni-marukake-nakaraq Máánéoma Érôtini ábârawaaogaraq Tórogarare.
2 mi-kánáárâqá Îtun-anna-wáyúkámá yemá aáwaqa awetá-ureta
nunamummá tirááe. ánibo Áánûqtuni Aokaq-Áágómá tiráiye: “keráwáqá
Páánabatiyaa Tóroma aokaq timáyikaiyata mayaígáae téq yááyaraa-mayaima
mayáatao.” téna tiráiye.
3 yemá aáwaqa awéta-ureta maamin-nákámá Páánabatiyaa Tóroti yineq
iyáámma kéyinekuyeta nunamummá timáyikaayata mi-máyáíráq kóuraaye.
Páánabatiyaa Tóroma Táíparatiq átê-wataama tiráíye.
4 ánibo min-nákámá Áánûqtuni Aokaq-Áágómá timáyíkáitata Terútia-marabaq
kukááye. mikákémmá únópí-káárébí utéta móra-maruqa Táíparati únókóní
kebóqyáa-marupaq urááye.
5 ánibo yenákámá maréta Tááramibaq Táíparati-marupaq uréta Ítíráaeo-
wayukati monoq-náúpáq Áánûqtuni átê-wataama mó-tima-yimikaaye. miráitana
Yóáane Máákima mayaímá mataíye.
6 miráitata yeráwáqá Táíparati-marupaq uréire umátuweta Pááabotiq urááe.
ánibo mi-márúkáqá mórama Ítírááeo-annabike-naqa máena awéqa téna máqteniq
i-nákómá wenáwîqa Baa-Îtue. wení káqon-awiqa Karíki-aipimma Érimatie.
7 miráitana Érimatima wemá anó-kamaani-naqa áwîqa Tégíá-Póruma wení
aanábó-náqíye. ánibo min-ánó-káwáá-náqá Tégíá-Póruma wemá aá ítarai-
naqiye. Áánûqtun áama itánénaboana Páánabatiyaa Tóroma wení naaúpaq
yááyaitata yenákámá irááye.
8 miráimanibo maamin awéqa tín-náqá Érimatima wenáaiyabama íma
yíkaraiye. miráitana Érimatima anó-kawaa-nakoni aúyánámmá mamá táwîq
kéonana maami-kááyáq-nákátí watáama íma ítama arutáikae téna mirá-uraiye.
9 ánibo Tóroqtabama yaímma-taoqa Póroma téta tirááe. miráitana wepímmá
Aokaq-Áágómá ógikaitana wemá maamin-náqá Érimatini aúrapi karákéna
tiráiye:

10 “emá Tááqtaan-araaqa máane. emá máqtemma íráqô-qtataakoma mamá táwîq kée. namuro-náqá máane. emá táí-yataariq é epímmá makatí-ááímmá ógikaiye. kaaqaari-áímmá kéte uyátárai-nakoni aammá mamá táwîq kéone.
11 íbêqa uyátárai-nakoma emmá ikamíniye. enaúramma kumayuqá auráina móragaraq máqte-qtataaqa yaímma-kanaaraqa íma aónanone.” téna Póroma kétitana páátákáá konnákóráá-qtátáákómá Érimatini aúramma yawáá-umatuwaitana wemá aammá íaonena paábaq uréire kéena waayúkama ayáákaq yáqtoketa aamá arááti-wayukayaba yibáá uráiye.
12 miráitana anó-kawaa-nakoma maami-qtátááqá Érimatini aúramma karopágitana káonena uyátárai-nakoni akoqnááyaba iyánáaq umárena Îtuqtaba itáíq-itaiq uráiye.

Pááanabatiyaa Póroma Áátioki-aukapaqa Patíria-marabaq mayaímá mataáye.

13 ánibo Pórogaraq yaímma wení aanábó-wáyúkágáráq yeráwáqá Pááboti-maruqa yuwéta únópí-káárébí maréta Pégaabaq Paapíriya-marabaq urááe. miráitana mikáké Yóáane Máákima wemá iyuwéna yauwéqma Yérútáárebaq kóuraiye.
14 miráitata yeráwáqá Pégaabaq yuwéta Áátioki-marabaq Patíriabaq urááe. ánibo Tabaati-yúpáámá yeráwáqá Ítíráaeo-wayukati monoq-náúpáq uréta yeráwáqtê yagaroqtamá maraq máqe-uraae.
15 ánibo anó-monoq-wayukama yeráwáqá agamatá-kánnáábíké Mótetini ámáan-aikaraq yaímma Áánûqtuni amuné-wáyúkámá agatáan-aikaraq yeráwáqá yoráuma ítátuweta anaaékaqa anó-monoq-wayukama yeráwáqá aamá yúwáawana Póroyaa Pááanabatikaq kéyitata yeráwáqá maará-tiraae; “ketíbâqawaayuo, keráwáqá yaímma íráqôniq í-áímmá matokéqa keráwáqá maami-káyúkámá timá yíméro.” téta tirááe.
16 ánibo Póro wemá itó-uma ayáámma múte kéyauyena tiráiye:

“keráwáqá Ítíraaeo-anna-wayukao, yaímma káqo-kayukama Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtukaq nunamummá kéte-kayukama keráwáqá ítáaro.
17 wenamáa Áánûqtukaq Ítíráaeo-wayukama nunamummá tirááne. wemá ketáái títaubikomma yiwíkaine. wemá pááq umáyíkaraitataboata Ítíráaeo-wayukama Íqtîbibaqa máetama akoqnáá umá pááq urááe. ánibo wení anón-akoqnaanapo Íqtîbibake yemmá yiwíkaine.
18 ánibo yeráwáqá kaaqmáápaqa waayúka íma máa-marabaqa kaayaq-wáyúká áíyayaa tiyááka-karitimaatigoni (40) arupimmá Áánûqtuma íraqôniq umá yíwáqnaa uráiye.
19 min-áúkápáqá Kéinabaqa abapaké kaayaqá anó-marukaq máa-kayukama Áánûqtuma mamá táwîq umáyikena yíkamma ánatatuwena yeráwáqtí maramá Áánûqtu mamá Ítíráaeo-wayukama yímikaine.
20 ánibo mi-márábáqá Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá netuqyaamá taíganí-karitimaatima (450) máqe-uraae. anaaékaqa yainaí-wáyúkámá yíkáraawata yeqtí kawáá-wáyúkámá máqeta mórama Áánûqtuni amuné-náqá Táámuyoni kanaaráq iráiye.
21 ánibo mi-kánááráqá Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá mórama yeráwáqtí anó-kawaa-naqa (kínima) máikaae téta Áánûqtuma ítama aónaawana Áánûqtu wemá móra-naqa Tóroma Kítimma áanikomma awîqma yímikaitana wemá yeráwákáqá

kaayaq-wáyúká áíyayaa tiyááka-karitimaatigoni (40) arupimmá yeráwákáq yabíkáiye.
22 ánibo Áánuqtuma min-náqá Tóroma kéwatuwena wení anónnáma móra-naqa áwîqa Tébitima Yétimma áanikomma awíqma Ítíráaeo-wayukati yabí-í-náqá (kínima) tarôq umákaraiye. Tébitiqtaba maará téna waayúkama timá yímikaiye. ‘Tébitima Yétimma áanikomma káonaunana ketíyakoma íráqôniq kéiye. miráipoana wemá kanaaráq kemô tenna-máyáímá mayániye.’ téna Áánuqtu tiráiye.
23 miráitana naayóbáqá Áánûqtuma timá akoqnáá uráine. ‘anaaékaqa Tébitin-annabike móra-naqa abarokáq uréna wemá akoqnáá-naqa máena Ítíráaeo-wayukama puí-yátáápíké mamá paá umáyíkaniye.’ tiráine. min-náqá Îtumma Áánûqtuma mamá pááq umákena Ítíráaeo-wayukama yímikaiye.
24 ánibo naayóbáqá maa-márábímmá abarokáq Îtuma íma kukáitana móra-naqa Yóáanema Ítíráaeo-wayukama kétima-yimena ‘keráwáqtí tirummá waeréra monoq-nómmá péráaro.’ téna tiráine.
25 miráitana Yóáane wení mayaímá mamá ánatani-kanaagoma waaqókárîq kéitana Ítíráaeo-wayukama maará téna timá yímikaiye. ‘keráwáqá náawae téraq keqtábámá kéteo? maamin-nákóní awé o-náqá kemá íma máune. miráimanibo ítáaro. móra-naqa ketinaaé yínîn-nakomma kemá íráqô-naqa íma máunaboaq kanaaráq wení aítauq-anaamma íma múte mayánúne.’ tiráiye.
26 ketíbâtiwaayuo, keráwáqá Ítíráaeo-wayukama Áabaraan-anna-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq Áánûtukaq nunamummá kéte-kayukao, keqtááyábáé téna maami-kátáámá puí-yátáápíké atóbamatikaniqtabataa Îtuma timákaitana tiráiye.
27 miráimanibo yaímma Yérútáárebaq máa-kayukagaraq yeráwáqtí anó-kawaa-wayukagaraqa yemá wemmá atóbamatikanin-naqa íma aónaraae. Áánûqtuni amuné-wáyúkámá máqte-Tabaatiraqa aúba-wannaabike yoráuma timá yímémma íma ítaraae. ímiye. yemá wemmá íma ítaraamanibo Îtumma ikámówana Áánûqtuni amuné-wáyúkátí yáagoma áraimma abarokáq uráiye.
28 mi-káyúkámá wemmá ikámma puínôn-otaa-qtataaqa íma aónaraamanibo yemá Pááíratima paá Îtumma ikámma puíkáae tirááe.
29 miráitata mi-káyúkámá naayóbáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá tiráániq umá ánatatuweta Îtuni arááq-auma kaapaq-yáráké mamá muríánóbáq uq-tamákáraae.
30 miráimanibo Áánûqtuma wemmá pukáipike mamá itó-umakaraiye.
31 ánibo Îtuma íma pukái-kanaama waayúkama Îtugaraq yagaroqtamá Kááriri-marupakemma Yérútáárebaq utáá-kayukama yemá wemmá taíbaq-kanaama aónaraae. ánibo mi-káyúkámá íbêqa yemá máqtemma Ítíráaeo-wayukabimma maamin-nákón áama timá yíméwata kéitaae.
32 miráitaqtaa ketáámá keráwákáq maará téqtaa Îtuni átê-wataama kétima-timunatae. naayóbáqá Áánûqtuma téna maami-qtátááqá ketáái títaubikomma yiménúne tiráimma
33 mi aónaaro. maami-qtátááqá Áánuqtuma keqtáá yeqtí iyápó-annaraq abarokáq pááq uráiye. Áánûqtuma Îtumma mamá itó-umakaraimma Áánûqtuni agamatá-kánnáábímmá naayóbáqá Táámupi tiráine.
‘emá ketáanimone.
íbêq-kanaaraqa kemá enabomá káuraune.’
tiráine.

34 miráitana Ááníûqtu wemmá pukáipike mamá itó-umakaitana íkabirarena
ókaraq íma yauwéqma aúma íma kabiránîqtaba miráuma Ááníûqtuma maará-
tiraiye.
‘kemá aokaq-yátáákáráq akáí-yátáákáráq keráwáqá timénúnama naayóbáqá
kemá Tébitimma aménúne téq timá akoqnáá uráunnae.’
tiráiye.
35 miráitana káqomma wannaabí agamatán-áípímmá Tébitima Ááníûqtuqtaba
tiráiye.
‘miráinaa ení aokaq-náqá íma ayuwénana wenaúma kabirániye.’
téna Îtuqtaba tiráine.
36 ánibo Ááníûqtuma maa-márábí miráonae ti-qtátááqá wemá Tébitini
ayáákaq mirá-uraiye. anaaékaqa Tébitima púítata wení aítaubikon-amakaq
uqtamákáawana kabiraráiye.
37 miráimanibo Îtumma Ááníûqtuma pukáipike mamá itó-umakarai-naqa we-
naúgoma íma kabiraráiye.
38-39 miráinaq ketíbâqawaayuo, keráwáqá maamin-áímmá ítama arútáaro.
maamin-náqá Îtuma wemá keráwáqtí kúmiq-yataaqa mamá paá umátikaniye.
Mótetini ámáan-aikoma keráwáqtí kúmiqa íma mamá paá umátikena
keráwáqtábámá ‘arupú-wayukae’ téna ítiniye. miráimanibo maamin-nákómá
Îtumma máqtemma yirummá ámê-kayukama yeráwáqtí kúmiqa mamá paá
umáyikena yeráwáqtábámá ‘arupú-wayukae’ téna tíniye.
40 miráinaq keráwáqá atéráaro. naayóbáqá Ááníûqtuma wení amuné-náqá
Áábakaakama timá ámitana wemá tirái-qtataama káubiq keráwákáq pááq íyábáé.
wemá maará-tiraine.
41 ‘ítáaro. keráwáqá akáyáán áráaq-wayukao, keráwáqá iyánáaq umáreq
pukínoe.
kemá keráwáqtí aúkáapi ketí mayaímá kémayaunamanibo maami-qtátááqtábá
móra-nakoma minnágoni áaimma timá-timinimanibo keráwáqá íma itáíq-
itaiq ínoe.’
téna Ááníûqtuni amuné-nákómá tiráine.” téna Póroma timá yímikaiye.
42 ánibo Póroyaa Pááanabatima mi-mónóq-náúpáké yaúbama kégumoyata
aarawaamá maará-tiraae: “kenákámá yauwéqma iréka káqo-Tabaatiraqa
maamin-áímmá ókaraq keqtáámá timá tímékao.” téta yeráwáqá tirááe.
43 miráitata yenákámá monoq-náúpáké yaúbama máápaq kégumoyata
yaímma Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukama yemá Ítíráaeo-wayukate máa-
kayukama yeráwáqá Póroyaa Pááanabatiyaa min-nákátí yinaaéq waqmé urááe.
miráitata yenákámá umá yíqtaaiq éta Ááníûqtuni íráqô-qtataapi paá máero
tiráiye.
44 ánibo káqo-Tabaatiraqa mi-márúkóní waaqókáké máqte-kayukama
Ááníûqtun-aama itánéta ya áíkutaae.
45 miráimanibo yaímma Ítíráaeo-wayukama yemá aónaamma maami taíbaq-
wayukama mórabi káíkuyowata yemá ítama táwîq kéeta yemá Póroma timá yímîn-
aimma timá márúte yukááe.
46 Póroyaa Pááanabatima yenákámá anókaq ááyana tirááye: “áqnáabaqa
kerátámá Ááníúqtun-aama timá-timikauyamanibo keráwáqá maamin-áíkómá
mamá tinaaépaq kéyuwama minnâ keráwáqá kenamáárîq matúq-matuq umá

mái-auwaraimma íma mayánóe. ánibo keráwáqá ítáaro. íbêqa kerátámá tiyuwéka káqo-kayukayopaq yagaroqtamá kégouye.
47 mirámô ínaqa anómma uyátárai-naqa maará téna anón-anon-aimma keqtáá timá-timikaiye.
‘kemá keráwáqá Yéqtaaeo-wayukabimma ókáá kamá tágaikaae téq keráwáqá kétima-tikaune. ánibo
máqte-marabake-kayukama yíwáqnaa umá kétima-yiminana anaaékaqa kemá yeráwáqá yauwéqma yiwiránúne.’
téna Áánûqtuma tiráiye.” téta Póroyaa Páánabati tirááye.
48 ánibo káqo-kayukama Yéqtaaeo-wayukama yeráwáqá maamin-áímmá kéiteta yeráwáqá min-áíqtábá Áánûqtun awîqa múte kéyuyeta yimuqá makááe. miráitana máqtemma aarawaamá matúq-matuq umá mái-auwaraimma Áánûqtuma mayánóe téna awaaméqá umáyíkarai-kayukama yeráwáqá Áánûqtuqtaba itáíq-itaiq urááe.
49 miráitana máqtemma min-áúkápáq-márábáqá Áánûqtun-aagoma wéyáwé umá kanaaráq uráiye.
50 ánibo yaímma Ítíráaeo-annabike anó-kayukagaraq yaímma Yéqtaaeobake anó-noinimma Áánûqtukaq nunamummá tiráa-noinimma mamá íyaqa atáráawata Póroyaa Páánabatima áaimma átáma mamá táwîq umáyiketa yeráwáqtí márûpikemma paábaq waqtukááe.
51 ánibo yenákámá yítaukake yomá ayúqtuweta ‘móragaraq íma yauwéqma keráwáqtí táí-aaipike nékaq kóyuye.’ téta Aikónia-marabaq kóuraaye.
52 miráitata Îtun-anna-wayukama Áátioki-marabaq máa-kayukama yeráwáqá yimuqá kémaraawana Áánûqtuni Aokaq-Áágómá yeráwápímmá ógikaiye.

14

Póroyaa Páánabati yenákámá Aikónia-marabaq máqe-uraaye.

1 Aikónia-marupaqa yenákámá keqnáánîq umá Ítíraaeo-wayukati yiráátí-naupaq uréta íráqôn-aimma tirááye. yeráwáqá maamin-áímmá kéiteta taíbaq Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq Îtuqtaba itáíq-itaiq urááe.
2 miráimanibo mi Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá maamin-áímmá íma itáíq-itaiq kéeta yeráwáqá yaímma Yéqtaaeo-wayukati yúyánámmá mamá táwîq umáyiketa Káriqton-annati yíbâqawaayuma ítama táwîq urááe.
3 miráimanibo yenákámá Aikónia-marupaqa ayáqtáá-kanaama máeta uyátárai-nakoqtaba akoqnáá-aimma kéteyana Áánûqtuma Aokaq-Áágóni akoqnáámá kéyimitata yenákámá Áánûqtuni íráqô-qtataaqa wenamáa wenôpake kéyitata áraikoniq uráiye. netuqyaamá awaaméq-yátááqá tarôq urááye.
4 ánibo Aikónia-marupake-kayukama aarawaamá yeráwáqá yaíkaaq umá kaayaq-ánnáíq uréta yaímma Ítíráaeo-wayukayopaq owata tébakaqa Îtuma yiwíkai-kayukayopaq urááe.
5 anaaékaqa Yéqtaaeo-wayukagaraq Ítíraaeo-wayukagaraq yeqtí anó-kayukagaraq yeráwáqá aarawaamá áíqma áíkuyikareta Póroyaa Páánabatima óqtatannapo yíkami-aimma tirááe.
6 ánibo Póroyaa Páánabatima maamin-áímmá kéiteta yenákámá péqmareta kaayaq-márúpáqá Arítaraabakaraq Tébeq-aukapaq kóuraaye. ánibo mi-kááyáq-márúqá Araaikóniabaq anó-marukoni aúkáapi wáqe-uraaye.

7 miráitata min-áúkápáqá máa-kayukabimma yenákámá mi átê-wataama
Îtuqtaba tirááye.

Arítaraabaq Póroyaa Páánabatima máqe-uraaye.

8 Arítaraa-marabaqa móra aítauqa táwîq urái-naqa máqe-uraiye. ánibo min-
náqá aítauqa miráuma táwîq uráimma naayóbáqá anóama marákáraipoana
wemá kanaaráq aammá íma uréire uráiye.
9 miráitana min-nákómá Póroni watáama kéitaitana Póro wemá maamin-
nákóní itáíq-itaiq-yataakoma káonena wení aúyánápímmá téna 'maamin-
nákóqtábá kanaaráq itó-uma uréire íniye' téna ítaraiye. miráitana Póroma
wenaúrapi karákéna tiráiye:
10 "emá itó-uma aítauqa yamá arupú uwo." téna kétitana min-nákómá wemá
páátákáá itó-urena uréire uráiye.
11 miráitata máqte-kayukama yeráwáqá Póron áama kéiteta máqe-o-kayukama
maami-qtátááqá káoneta yeráwáqtí yáabikemma anókaq ááyama tirááe: "ketááí
maníkómá wíyôpake waayúkaraa umá ketááráq kukááye." téta yeráwáqá
tirááe.
12 miráitata yemá Páánabatimma áwîqa Tútie téta kéyamameta ánibo watáama
tiráí-náqá Póromma Émitie téta áwîqa yarááe.
13 yeráwáqtí maníqá Tútikaq nunamummá tí-námmá anó-marukoni áwábaq
wáqe-uraiye. ánibo mórama anó-nakoma Tútini áwîqa múte yaúyewai-nakoma
wemá wíráati-yataariq umáketa awai-púrúmákáámá mi-márúkóní kurubín-
óqtáráq itó-urena Póromma Páánabatigaraq ikámma yiménáae téna uráiye.
14 ánibo timáyíkarai-nakarata Póroyaa Páánabatima yenákámá maamin-áímmá
ítátuweta mirákómmá íma ígáae téta íyamma ôriq itata yenákátí unáákáqtôma
yaráqma mipí yuwéta uyaatéta máqte-kayukati aúkáapi uréta anókaq ááyama
maará-tiraaye:
15 "maa-káyúkáô, nôraq itaráq keráwáqá maami-qtátááqá tarôq kéoo?
kerátámá keráwáqtê móraiq umá maa-márábí-káyúkámúye. kerátámá paá
keráwáqa Áánûqtuni átê-wataama kétima-timuye. naayó-qtátáákóqtábá yetíwîqa
múte yaúyoqtabama minnábike waéqtikayaaka kerátámá iráuye. matúq-matuq
umá maí-Aanuqtuma aabayákáráq maragaráq únókáráq máqte-qtataakaraq
máqte-kamma marabíkáráq nópíkáráq tarôq urái-nakoqtaba timá-timeyaaka
kerátámá iráuye.
16 naayóbáqá wemá iyúwáitata yeráwáqá máqte-marabake yeqtí yúyánákáq
máqte-qtataaqa tarôq urááe.
17 miráitana máqte-tupaama wemá máqte-kayukati aúkáapimma yaímma-
yataaqa kéyimitata mi-qtátááqá yemá aónaraae. ánibo Áánûqtu wemá keráwáqá
aaqá kétimitana keráwáqtí yókáq-yátááqá mamá parú kéitaq yókáké-qtátááqá
mamá kéneq keráwáqá timuqá kémaraae.
18 miráitana Póro wemá maamin-áímmá waayúkama kétima-yimitatamanibo
yeráwáqá íma kéiteta yeráwáqá paá máqte-kayukabama aáwaqa agamá ákûq
umáyikaiyaba yíkaraae.

Póromma óqtatannapo ikákaae téta tirááe.

19 yaímma Ítíráaeo-wayukama Áátioki-marabakekaraq Aikónia-marabake iráa-
kayukama yeráwáqá waayúkati yúyánámmá mayéta Póromma óqtatannapo
ikákaae. miráitata yemá Póroqtabama pukaíyáa téta anó-marupakema yabitimá
paábaq márûte yukááe.

20 miráimanibo yaímma Îtun-anna-wayukama Póromma amakaq ya
ikúyakaraawana Póroma itó-urena anó-marupaq yauwéqma utáiye. ánibo
aabáyaama Póroma Páánabatigaraq yenákámá Tébe-marabaq kóuraaye.

Póroyaa Páánabatima yenákámá Tíriabake yauwéqma Áátioki-marabaq irááye.

21 Póroyaa Páánabatima Îtuni átê-wataama Tébe-marabaq máa-kayukama kétima-
yimeta Îtun-awikaqa netuqyaa-káyúkámá iyápó-annama mamá aúqyiketa
anaaékaqa maréta Arítara-marabaq uréta mikákémmá Aaikóniabaq uréta
Patíriyaa Áátiokaq urááye.

22 miráitata yenákámá mi kaumo-márábáq Îtun-anna-wayukati íyaqa mamá
akoqnáá kéumayiketa maará téta yenákámá akoqnáá umá tiráiye: “keráwáqá
maamin-áímmá itáíq-itaiq umá yaqtóráaro. Aánûqtuma yabíkái-marupaqa
uyáberanunataamanibo áqnáabaqa ketáámá ummaamá mamayéqtaae.” téta
tirááye.

23 ánibo máqten-aukapaqa Îtun-aama itáa-kayukama áíkuyo-kayukati
aúkáapikemma yaímma yetí anó-wayukama mamá tarôq umáyíkaraaye.
miráitata yenákámá aáwaqa awéta uréta Îtukaq nunamummá kéteta Îtukaq
itáíq-itaiq o-káyúkámá uyátárai-nakoma yemmá yíwáqnaa ígáae.” téta tirááye.

24 anaaékaqa yenákámá Patíria-aukapaq kótámatuweta Paapíriya-marabaq
urááye.

25 miráitata yenákámá Pégaabaq átê-wataama timá yímiqtuweta anaaékaqa
Aatáária-marabaq kukááye.

26 ánibo Aatááriabakemma yenákámá únópí-káárébí Áátioka-marabaq
yauwéqma urááye. ánibo naayóbáqá mi-márúkákémmá Póroyaa Páánabatima
yínêkuyeta nunamummá kéteta Áánûqtuni yíwáqnaa í-yátáákómá yenákáyôpaq
máinata wení mayaímá mayaígáae téta tiráa-mayaima yenákámá mamá
ánatatuweta irááye.

27 yenákámá Áátioki-marukaq iréta Îtun-aama kéitaa-kayukama mamá
áíkuyikaraaye. ánibo Áánûqtuma yenákátê yagaroqtamá nôrawabi urái-
qtataaqtaba kétima-yimeta maará téta tirááye: “káqo-kayukabimma Áánûqtuma
aamá awíqyikena oqtamá íyikaitata yemá Îtun-aama itáíq-itaiq kéoe.” téta
yenákámá máqte-kayukama timá yímikaaye.

28 ánibo yenákámá mi-káyúkátê taíbaq-kanaama máqe-uraaye.

15

Yérútáárebaqa monoq-áímmá kéitaa-kayukama áíkuma watáama tirááe.

1 yaímma Yúría-wayukama iréta Îtun-anna-wayukama maará téta watáama
timá yímikaae: “keráwáqá Mótetini ámáan-aimma íma waráiyata kerawáqtí
túma kárárаiyanama kanaaráq Áánûqtuma íma kúmiq-yataapike tiwirániye.” téta
tirááe.

2 yemá mirá-timatuwaawata Póroyaa Páánabatima min-áímmá kéiteta
yenákámá mi-káyúkátê íyamma éta akoqnáá umá aamá tirááye. miráitata
yaímma yíbâqawaaraa-kayukama Póroyaa Páánabatima timáyikaayata tébakaq-
wayukate Yérútáárebaq uréta iyápó-annagaraq anó-kawaa-wayukama yekáq
watáama móma téite urááe.

3 ánibo Áátioki-marabaq Îtun-aama itéta áíkuyo-kayukama yeráwáqá mi-
káyúkámá timáyikaawata kégomma yemá Pinítiabakaraq Taméríabakaraq urááe.

miráitata mi-kááyáq-áúkápáqá yemá Îtun-anna-wayukaraq timá tágeta káqon-anna-wayukama Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtuma yirummá mamá waéráiye téta timá yímikaae. miráitata yemá Îtun-anna-wayukati íyaqa mamá íráqôniq urááe.
4 miráitata yeráwáqá Yérútáárebaq yewata yaímma timáyíkarai-kayukagaraq yetí kawáá-wáyúkágáráq yemá kéyimoneta miráo-maarao timáyíkaraae. miráitata Póroyaa Páánabatima yenákátê Áánûqtuma nôrawabi i-qtátááqtábámá watáama timá yímikaaye.
5 ánibo yaímma Pérati-wayukabike Îtun-anna-wayukama itó-uma maará-tiraae: "tiwiránîqtaba yeqtí yúma kégareq yeráwáqá timá-yimiyata Mótetini ámaan-aimma wáráaro." téta tirááe.
6 miráitata yaímma anó-monoq-wayukagaraq timáyíkarai-wayukagaraq mórabi áíkuteta min-áímmá timá uwákáae.
7 miráitata yemá taíbaq-aimma timátúwáawana Pítaama itó-urena maará téna timá yímikaiye: "ketíbâqawaayuo, naayóbáqá Áánúqtuma kemmá tiwiréna átê-wataama káqo-kayukabi mó-ketima-yiminata yemá kéiteta Áánûqtukaq itáíq-itaiq ígáae téna tiwíkaiye. minnáyaba keráwáqá ítaraae.
8 Áánûqtuma máqte-kayukati íyaqnobaqa káonenaboana yíyaqnobaqa iráqôniq kéitana keqtáá kétiraatiye. miráitana wemá wení Aokaq-Áámá yeráwáqá kéyimimma miráuma naayóbáqá keqtáá tímikainiq umá kéyimiye.
9 Áánûqtuma wemá keqtáámá ôriq umá íma kétiraatenata yeráwáqá aokarîq imá kéiye. ímiye. yeqtí yúma íkegareq yeráwáqá Áánûqtuqtaba itáíq-itaiq kéowana wemá yeráwáqtí yirunóbáké kúmiq-yataaqa mamá paá kéumayikaiye.
10 miráitaq yeqtí yúma kégareqtaba keráwáqá nôraq itaráq Áánûqtumma áyamma iníq kémakateo? miráitaq maamin-úmmáán-ámáán-áímmá monoq-áímmá kéita-kayukabimma íma yíméro. naayóbáqá ketítaubikotaama yeráwákáráq ketáágáráq maamin-úmmáá yátááqá kanaaráq umá íma wakáunatae.
11 miráimanibo ketáámá Îtuqtaba itáíq-itaiq kéunanata wení íráqô-qtataaqa wenamáa wenôpake kéitana keqtáá mamá paá kéumatikenata tiwíkaipoana miráráá umá káqon-annama Yéqtaaeo-wayukama yiwíkaiye." téna Pítaama tiráiye.
12 Pítaa wemá mirá téna kétitata yaímma áíkutaa-kayukama yeráwáqá aamá íma téta yéráwáqá Póroyaa Páánabatima min-nákátí yúrapi karákááyata Áánûqtuma yenákátí iyáákaq máqtemma awaaméq-yátááqá tarôq umá káqon-annama Yéqtaaeo-wayukama yiráátin-aimma yenákámá tirááye.
13 ánibo yenákámá maamin-áímmá timá ánatatuwaayana Yêmiti wemá tiráiye: "ketíbâqawaayuo, keráwáqá ketáámá ítáaro.
14 Tááímoni Pítaama wemá keráwáqá timá-timikaiye. áqnáabaqa Áánûqtu wemá wení yabíkái-qtataaqa yúwáitana káqon-annama Yéqtaaeo-wayukabimma kégumitana mi-káyúkábíkémmá Áánûqtu wemá yaímma yiwíqma wení waayúkaiq uráiye.
15 minnáyaba naayóbáqá mórama Áánûqtuni amuné-náqá Émoti wemá aga-matá-kánnáábí maará-tiráine.
16 'uyátárai-nakoma Áánûqtu wemá tiráiye.
anaaékaqá kemá yauwéqma yénúne.
miráinaq kemá yeráwáqá Tébitin-anna-wayukama aúgen-augen umáyikanune.
miráitata yeráwáqá miráuma móra-namma aútú kamá wáinikaa umá yeráwáqá mááe.

miráipoaq kemá mi-námmá yawítíma aúge-nakaa ónúnnama miráuma Tébitin-anna-wayukama mamá íráqôniq umá umáyikanune.

17 miráipoana máqtemma káqon-anna-wayukagaraq yaímma ketábá yiwíkauna-wayukagaraq yemá uyátárai-nakoqtaba abáá-inoe.'

18 téna naayóbáqá uyátárai-naqa Áánûqtumma wenamáárîq maamin-áímmá aúyánápi téna tiráiye."

19 miráitana Yêmiti wemá móragaraq maará téna tiráiye: "káqon-anna-wayukama yeráwáqá Áánûqtuma yirummá káme-kayukama ketáá íma ummaan-ámáán-áímmá yeráwáqá yiménúnatae.

20 minnáyaba ketáá aúbama agamá yeráwáqá paá maará timá-yimenunatae. 'yeráwáqá yeráwáqtí maníkáq awéqa timátuweta yeqtáaimma táwîq kéomayiketa miráráá íoro. miráuma aaraukáqá mamá yataí-ááímmá íma tarôq ígáae. miráuma yaímma waí-waakoni naaemá íma néta móra-wamma ánúwaramma ibibamá ikámaraiye-kama naaemá íarena íma naaro.' téqtaa timá-yimenunatae téna Yêmiti tiráiye:

21 "ánibo minnáyaba Mótetini ámáan-aimma máqte-marupaqa monoq-náúpáqá Tabaati-yúpáámá yoráuma ítaraae." téna tiráiye.

yeráwáqá aúbama agamá káqon-annama Yéqtaaeo-wayukama timáyíkaraae.

22 miráitata yeráwáqá yaímma iyápó-annagaraq yeráwáqtí aúkáapimma yeqtí anó-kayukagaraq awaaméqá umáyikena yiwíkai-kayukagaraq máqtemma Îtukaq yirummá ámê-kayukama yemmá yiwíkaae. minnámo yiwiráa-kayukama Póroyaa Páánabatite Áátioki-marupaq wígáae téta yiwíkaae. miráitata yeráwáqá kaayaq-nákámá Yúqtaatima móra-awiqa Paatáábati wegáráq móra-naqa Táératima yenákámá máqte-kayukati yúrakaqa íráqôn-ano-wayukae.

23 maamin-áúbámá yetê mamé urááe:

"ketáámá keqtíbâqawaayutaama timáyíkarai-wayukagaraq anó-kayukagaraq keráwáqá káqon-annama Yéqtaaeo-wayukama ketíbâqawaayuraa umá Áátioki-aukapaq Tíriyapakaraq Tirítiabaq máa-kayukama keráwáqtábá wágááe téqtaa kétunatae.

24 yaímma-wayukama keqtáábíkémmá keráwáqtôpaq uréta yeráwáqá kaaqaari-áímmá téta keráwáqtí túyánámmá mamá táíq kéoe-aimma ketáá itáunataamanibo keqtáábíkémmá aamá yeráwáqá íma mamé uréta yeráwáqá paá kaaqaarigónîq kéoe.

25 miráitata ketáámá minnáyabataa aamá timá móra-akaq maréqtaa ke-qtáábíkémmá kaayaq-nákámá timáyikaunatataa yenákámá yagaroqtamá ketáá tíkái-nakama Páánabatiyaa Pórogaraq keráwáqtôpaq yeráwáqá kéoe.

26 yenákámá ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoni mayaírákémmá puíyóyaqtabama íma ikatîqa kéoye.

27 miráitaqtaa ketáámá kaayaq-nákámá Yúqtaatiyaa Táérati yenákámá timáyikaunatataa keráwáqtôpaq kéoyapoata yenákámá yenamáárîq mimórá watáama agayáuna-aimma mó-tima-timiyaq itánoe.

28 ánibo keqtáábímmá Áánûqtuni Aokaq-Áágómá mimóráq-túyánámmá kétimitaqtaa ketáámá aamá timá móra-akaq maréqtaa ummaa-yátááqá keráwáqá íma mayánóe téqtaa ketáámá pááqyan-amaan-aimma paá agatáunatae.

29 ítáaro. maníkáq awéqa timátuweta yimíyan-aawaqa íma naínoe. waí-wáákóní naaemá íma néta móra-wamma ánúwaramma ibibamá ikámaraiya-kamma íma naaro. miráuma aaraukáqá mamá yataí-áímmá íma tarôq oro. mirá-qtataariq éqa keráwáqá íráqôniq ínoe. áre.” téta min-áúbábí tirááe.

30 miráitata yemá maamin-áúbámá maméta Áátioki-marabaq kóuraae. Áátioki-marabaq kéwetama áíkuma itáíq-itaiq kéo-kayukama maamin-áúbámá maméta móma yímikaae.

31 ánibo mi-káyúkámá yeráwáqá maamin-áúbágómá umá yíqtaaiq iqtábá yoráuma ítátuweta yeráwáqá yimuqá ôriq umá makááe.

32 miráitata Yúqtaatiyaa Táératima yenákámá Áánûqtuni amuné-nákórátámá yenákámá mi-kayúkábímmá ayáqtáákaq watáama téta Káríqton-anna-wayukati yirummá mamá akoqnáá umáyíkaraae.

33 miráitata yenákámá Áátioki-marupaqa pááqyamma ayáqtáá-kanaama kémaeyata yetíbâqawaayuma min-nákámá iyuwáíyáqtábá timá kaayoné umáyíkaraae.

34 miráimanibo Táérati wemá yuwéna mibáq Áátioki-marabaq máqe-uraiye.

35 Póroyaa Páánabati yenákámá Áátioki-marupaqa netuqyaa-kánáámá taíbaq óq-wayukate yagaroqtamá kémaeyata Áánûqtuni watáama kéyiraateta timá yímikaaye.

Póroyaa Páánabati yenákámá yatákááye.

36 yaímma-kanaama yátáitana Póro wemá maará téna Páánabatimma timá ámikaiye: “kerátámá máqte-marabaq uréire umá Áánûqtuni watáama timá yímikauya-kayukama yeráwáqá íráqôniq umáwaq uyátárai-nakokaq itáíq-itaiq kéino téna tiráiye.

37 miráitana Páánabatima Yóáane Máákima awíqmena yenákátê wínéna uráiye.

38 miráimanibo Póroma maará-tiraiye: “naayóbáqá wemá Paapíriya-marukaqa tiyuwénarata wemá maami-máyáímá íma mayéna kóuraipoaka wemá kerátátê íwiniye.” téna tiráiye.

39 miráitana Póroyaa Páánabatima yenákátí yúyánákómá íma móraiq uráibo ôriq-oriq itata mikáké yaíkaaq urááye. miráitana Páánabatima Yóáane Máákimma awíqmeta yenákámá únópí-káárébí uréta Táíparati-marabaq kóuraaye.

40 ánibo Póroma Táératimma awíqmeta kóyata Îtun-anna-wayukama maará-tiraae: “uyátárai-nakoni kaayoné-yátááqá kenákátê waíno.” téta tirááe.

41 ánibo Póroma Táératimma awíqmeta Tíriabakaraq Tirítiabakaraq kéwena Îtun-aama itáíq-itaiq kéo-kayukama yeráwáqtí yúyánámmá mamá akoqnáá uráiye.

16

Tímoti wemá Póroyaa Táératite yagaroqtamá uráiye.

1 Póroyaa Táératima Tébe-marabakaraq Arítaraa-marabakaraq uráiye. ánibo mi-márúkáqá mórama Îtun-anna-naqa máqe-uraimma min-nákón áwîqa Tímotie. mórama Ítíráaeo-annabiken-inikoni áanikoe. min-íníkómá Îtukaq itáíq-itaiq miráimanibo aboámá Karíki-nare.

2 miráitata yaímma Îtun-anna-wayukama Arítaraabakekaraq Aikónia-marupakekaraq yemá Tímotin áaikoma yeqtí yúrakaq íráqôniq uráiye.

3 ánibo Póroma Tímotimma ketê wíkáae ténaboana wení aúma kárataiye.
Ítíráaeo-wayukama mibáq máaqtabae téna miráuraimanibo wení aboámá
Yéqtaaeo-naqa máetata máqte-kayukama aónaraae. Ítíráaeo-wayukayaba íyamma
iyá téta wení aúma kárátaiye.
4 ánibo yeráwáqá anó-marupaq kéweta naayóbáqá Káríqton-annagaraq aúbabi
agamá tiráan-aimma kétima-yimeta 'keráwáqá maamin-áímmá wáráaro' téta
tirááe.
5 miráitana máqten-aukapake Káríqton-anna-wayukama yeráwáqá akoqnáá
umá itáíq-itaiq kéowana móra-mora-taoqa taíbaq yorupamá mórabi yoráutaae.

Póroni kaikáá-qtátááré.

6 yeráwáqá maréta Parítia-marabake Karétia-marabaq kéowana Áánûqtuni
Aokaq-Áágómá Étia-maragoni aúkáapimma Áánûqtun áama abarokáq mó-tiyaba
íma iyúwáitata tirááe.
7 miráitata yeráwáqá maréta Mítia-marukaq uréta mikákémmá yeráwáqá
Pitínia-marupaq wínéta kéowana Aokaq-Áágómá yeráwáqá yáqtokaiye.
8 miráitata yeráwáqá Mítia-maruqa kótámatuweta Taróqaati-marabaq urááe.
9 mi-nókáámmá Póroma móra-yataaqa kaikáá umá aónaraiye. miráitana
mórama Maaterónia-marupake-nakoma itó-urena Póromma inaa-inaa tiráiye:
"emá Maaterónia-marabaq iréwaq keqtáá tíwáqnaa uwo." téna kétitana
aónaraiye.
10 ánibo Póroma mirá-qtátááqá káonaiqtaba páátákáá kemá Arúkegaraq
ketáámá yokaa uréta aammá ónúnna-aqtabataa abáá-uraunatae. miráitaqtaa
ketáá utáunataama Áánûqtuma mi-káyúkábí átê-wataama mó-tima-yimero téna
kétaayaiye téqtaa ketáá tiráunatae.

Aríriaama Káríqton-annama aúkáiye.

11 ketáámá Taróqaati-marukakemma únópí-káárébí kéunanataa únópí-
kááregómá maréna Tamáátarati-marabaq uréna káqon-aabayanapimma
mikákémmá Niyáápori-marukaq uráunatae.
12 ánibo mikákémmá ketáá mi-márúqá yuwéta Píripaaibaq uráunatae.
Maaterónia-wayukati anó-marukaqa naayóbáqá Arómani-wayukama yeráwáqá
mi-márúkáqá ya máqe-uraane. miráitaqtaa mi-márúkáqá ketáámá yaímma-
kanaama ya máqe-uraunatae.
13 ánibo Tabaati-yúpáámá ketáámá anó-marupakemma yuwéta máápaqa
móra-nokoni áwábaq nunamummá ténaqtaa kéunanataa min-áúkápáqá yaímma-
noinimma yemá mórabi áíkuma máawaqtaa yeráwáqtê ketáámá watáá-wataa
tiráunatae.
14 ánibo mi-nóínípíkémmá móra-inikoni áwîqa Aríriaae. wemá Táíyátáéra-
marapaken-inimma wemá karogaro-tábáráábémá yakáqma anó-kayukama
kéyimena minnárake móneqa kémayena Áánûqtukaq nunamummá téwain-
inikomma wemmá uyátárai-nakoma wení aúyánámmá mamá íráqôniq
umákáitana wemá Póron áama ítaraiye.
15 ánibo min-íníkómá yaímma wení waayúkagaraq yeráwáqá Îtuqtaba nommá
péqtuwaawana min-íníkómá maará-tiraiye: "kemá áraimma uyátárai-nakokaq
itáíq-itaiq kéonaqa keráwáqá kanaaráq máqtemma ketí naaúpaq yero." téna
titaqtáá ketáá wení-naupaq uráunatae.

Póroyaa Táératima yenákámá Píripaibaq ánná-naupaq máqe-uraaye.

16 móra-taoqa ketáá nunamummá tí-márúpáq kéweqtaa mórama paá-mayai-
inaaruma aónaraunatae. ánibo wepímmá tái-aagoma máena mi tái-áágómá
wemmá amuné-áímmá tiráiye. anaaékaq abarokáq ínî-qtataaqtaba kétitata
min-ínáárúgóní kawáá-wáyúkámá wení akoqnáárake móneqa mayéwaone.
17 min-ínáárúgómá Pórogaraq ketáái tinaaé kéyena wemá anókaq ááyama
tiráiye: “maami-káyúkámá yemá mú mikákáá anómma uyátárai-nakoni mayaí-
wáyúkábóata yemá Áánûqtuma keqtáá kúmiq-yataapike tiwiránîqtaba watáama
kétima-timetaae.” téna min-ínáárúgómá tiráiye.
18 máqte-tupaama min-ínáárúgómá min-áímmá timáe kéuwitana Póroma min-
áímmá ítáimma ábôgaitana wemá waéqma min-ínáárúmá káonena maará téna
tái-aagoqtaba tiráiye: “Îtuma keqtáái kúmiq-yataapike tiwiránîn-nakon áwîkaq
emá min-ínáárúgóní arunóbáké ayuwé paábaq kóaao.” téna kétitana páátákáá
tái-aagoma ayuwéna kóuraiye.
19 ánibo min-ínáárúgóní kawáá-wayukama aónaamma yemá móneqa
mayéwaon-aaimma tái-aagoma ayuwéna kégoiqtaba mi-káyúkámá yemá Póroyaa
Táératimma yáqtoqma yiwíqmeta máqte-kayukati yúbáq anó-kawaa-wayukaraq
urááe.
20 mikákémmá yiwíqmeta aamá ítama yainaí-wáyúkáráq uréta maará-tiraae:
“maamin-nákámá yenákámá Ítíráaeo-nakaboata ketáái márûqa mamá táwîq
kéoye.” téta yemá tirááe.
21 miráitata yenákámá keqtááyábá káqon-aaimma ‘wáráaro’ téta kéteyamanibo
ketáámá Arómani-wayukama min-ááímmá waraíyábá aammá áúkaiye.” téta
tirááe.
22 ánibo aarawaamá yemá máqtemma min-nákátí paá-yubi kémaraaqtaba
aamá ítama yainaí-wáyúkámá yemá Póroyaa Táératini kúberai-unamma
ayúqtuweta máqte-kayukama ‘tebûqa yíméro’ tewata yemá maami-kááyáq-
nákámá tebûqa yímikaae.
23 miráitata yeráwáqá maamin-nákámá tebûqa yímítuweta yiwíqmeta ánná-
naupaq móma yíkáreta ánná-wayukati kawáá-nákóqtábá oqtamá umá akoqnáá
uwo’ téta tirááe.
24 ánibo ánná-wayukaraq-kawaa-nakoma wemá maamin-ákóqnáá-áímmá iténa
wemá maamin-nákámá yiwîqma naaún-arunobaq yíkarena yenákátí yítaukaqa
akoqnáá-annanapo kúyikatuwena iyúwáitata min-náúpáq máqe-uraaye.

25 nokáámma Póroyaa Táératima Áánûtukaq nunamummá timátuweta imá
kéteyata ánná-wayukama yemá ítaraae.
26 mirá kéitana páátákáá anómma márûma yokéna ánná-wayukati naakóní
ábo-tagoma karekóq uráiye. páátákáá máqten-anna-wayukati iyáápikema ako-
qnáá-annagoma máqtepaq yarákuraiye.
27 miráitana ánná-wayukaraq-kawaa-nakoma wemá itó-urena aónaimma ánná-
nakoni máqten-oqtagoma íguraiye. máqtemma ánná-wayukama kóuraawaa
téna wení tokóru-yakaa-puma yabitiréna wenamáárîq wení ánûwaramma
araráánéna uráiye.
28 mirá kéitana Póroma anókaq ááyama tiráiye: “emá enamáárîq enaúma íma
mamá táwîq uwo. ketáá máqtemma kanaaráq máunatae.” téna Póroma tiráiye.
29 ánibo ánná-wayukaraq-kawaa-nakoma ikatíq kéitata ‘ómmá kúraqme yero’
titata ómmá kúraqma tágaraawana wemá uyaaténa Póroyaa Táératiti yítaupi aiqá
ya atákuraiye.

30 ánibo mi-kawáá-nákómá Póroyaa Táératimma yiwíqmena máápaq kumá yaúbarena maará téna timá yímikaiye: “kenákámá umaatarááya-nakao, nôraq kéonanawaq Áánûqtuma kemmá mamá atóbatikaniyo?” téna wemá tiráiye.
31 ánibo yenákámá maará téta timá ámikaaye: “emá Îtu Káríqtoqtaba itáíq-itaiq kéinana Áánûqtuma emmá kúmiq-yataapike káwirainana ení aara iyápógaraq móraiq oro.” téta tirááye.
32 miráitata yenákámá uyátárai-nakon-aama kétimameta máqtemma wení naaúpaq máa-kayukayabagaraq timá yímikaaye.
33 mi-nókáámmá Póroyaa Táératimma tebûqa yímîqmaraapimma yenákátí náomma nommá kumá tete kéumayikena min-nákógáráq máqtemma wení aara iyápóma yeráwáqá Îtuqtaba nommá pékaae.
34 miráitana wemá Póroyaa Táératima yawíqmena wení naaúpaq uténa aáwaqa yímítata narááye. ánibo wemá wení móra-naoq-wayukagaraq wegáráq máqtemma Áánûqtun-aama ítááqtaba yimuqá makááe.
35 aaqá iráráitata aabáyaanapimma aamá ítama yainaí-wáyúkámá yaímma i-wáyúkámá timáyiketa ‘min-nákámá timáyíkénata kóotao’ téta máma timá ámikaae.
36 miráitana ánná-wayukaraq kawáá-nákómá Póromma timá ámikaae: “aamá ítama yainaí-wáyúkámá téta ‘kenákáyábámá iyúwénata kóotao’ téta tepóaka yaákare kóyuye.” téna timá yímikaiye.
37 Arómani-wayukati ámáan-aimma téna “Arómani-wayukama tebûqa íyimero.” kétepoana Póroma maará téna timá yímikaiye: “kerátámá Arómani-nakamuyamanibo yemá kekárátábíkémmá árain-aimma íma ítama yaíkaae. ímiye. aarawaatí yúrakaqa paáyaba kekárátámá tíkakaakarataae. miráitata yemá kekárátámá ánná-naupaq tíkaraae. ánibo íbêqa kekárátámá aúpáráq timátikanetaq kéoo? áraimma ímira-inoe. yenamáárîq iréta kekárátámá mamá máápaq márûte tiyuwánôkarataae.” téna Póroma tiráiye.
38 ánibo i-wáyúkámá maamin-áímmá maméta aamá ítama yainaí-wáyúkáráq mó-tima-yimewata yemá min-áímmá ítáamma Arómani-nakaboata ôriq umá ikatíq urááe.
39 miráitata yeráwáqá uréta min-nákámá mó-tima yiruqtabá umáyiketa máápaq iyúwáawata ‘mi-márúqá yuwéka kóokao’ téta yeráwáqá tirááe.
40 miráitata yenákámá ánnábike yuwéta Aríriaani naaúpaq urááye. mibáq yenákámá yaímma yíbâqawaaraa-kayukama yimónatuweta Îtuni watáama kétima-yimeta yeráwáqtí íyaqa mamá akoqnáá umáyiketa yenákámá kóuraaye.

17

Tetarónáíkaq-wayukama Póroyaa Táératima yíkamineta urááe.

1 Póroyaa Táératima yenákámá maréta Áápîpori-marabakemma Aaporónia-marukaq uréta mikákémmá maréta Tetarónáíkaq Ítíráaeo-wayukati monoq-námmá wái-marukaq urááye.
2 miráitana naayóbáqá Póro wemá mirá éwainiq umá Ítíráaeo-wayukati monoq-náúpáqá kaumo-Tábáátígóní aúkáapimma wemá yeráwáqtê yagaroq-tamá maéna Áánûqtuni wannaabí agamatán-áímmá timá-yimikaiye.
3 ánibo wemá Áánûqtuni áaimma kétima-yimena “keqtáái kúmiq-yataapike tiwiránîn-nakoma wemá aú-tiqa mayéna pukéna itó-iniye” téna tiráimma

“maamin-náqá wemá Îtue. wemá keqtáái kúmiq-yataapike tiwirániye.” téna Póro wemá tiráiye.

4 miráitana mi-káyúkábíkémmá yaímma-wayukama yeráwáqá Áánûqtqtaba
kéiteta yeráwáqá Póroyaa Táératiti yinaaé wakááe. yaímma Karíki-wayukama
yeráwáqá Áánûqtuqtaba itáíq-itaiq kéo-kayukama kaayaq-nákátí yinaaé
kéwaraawata yaímma anó-noinimma yeráwákáráq mirá-uraae.

5 miráitana yaímma Ítíráaeo-wayukati íyakoma táwîq kéitata yeráwáqá
yaímma-wayukama oótamma íma makáa-kayukagaraq yaímma tái-wayukama
timáyíkaawata yeráwáqá márûqnobaq uréire kéeta anókaq ááyama aamá kéteta
Yéitonini naammá yeráwáqá ya ikúteta Póroyaa Táératima máqte-kayukati
yúrakaq yiwíqmeta yinéta urááe.

6 miráimanibo yeráwáqá íma mi-kááyáq-nákámá yimóneta yeráwáqá
Yéitonikaraq yaímma yíbâqawaaraa-kayukama yáqtoqma yiwíqmeta kámááni-
wayukaraq kéyeta yeráwáqá maará téta anókaq ááyama tirááe: “maami-
káyúkámá yeráwáqá máqten-aukapaqa tái-aaimma tarôq umáe uréire kéeta
íbêqa yeráwáqá maa-márúkáq ketáábí ya mááe.

7 ánibo Yéitonima wemá mi-káyúkámá yiwíqmena wení naaúpaqa ma
kéyikaiye. máqtemma yeráwáqá Arómani-wayukati yabíkái-nakoni ámáan-aimma
kárateta tirááe: “káqomma yabíkái-naqa máimma áwîqa Îtue kéte.” téta tirááe.

8 aarawaagáráq kámááni-wayukagaraq yeráwáqá maamin-áímmá kéiteta
yeráwáqá máqtemma ôriq umá íyaqtaba urááe.

9 miráitata Yéitonigaraq wetê oq-wáyúkágáráq yeráwáqá máqtemma móneqa
meyánîq umátúwáawata anó-kamaani-wayukama yeráwáqá iyúwáawata kóuraae.
Póroyaa Táératinopake nékaq máiyaq yetí móneqa yauwéqma yimínoe.

Póroyaa Táérati yenákámá Périabaq mayaímá matááye.

10 kumayuqá aúráitata nokáámma Póroyaa Táératimma yíbâqawaaraa-
kayukama yenákámá Périabaq timáyikaayata mi-márúkáq uréta yenákámá
Ítíráaeo-wayukati monoq-náúpáq uyábékaaye.

11 ánibo Ítíráaeo-wayukama Périabaq máa-kayukama yeráwáqá íráqôniq umá
Áánûqtuni watáama itéta yaímma-wayukama Tetarónáíkaq máeta Áánûqtuni
watáama íma ítáa-kayukaraa yeráwáqá íma urááe. ánibo máqte-tupaama
yeráwáqá Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáámá kéyorauteta Póroni watáama
‘árainabiyo?’ téta yeráwáqá tirááe.

12 miráitata taígani aarawaamá yaímma Karíki-wayukabike yaímma waagáráq
anó-noinikaraq yeráwáqá Áánûqtuqtaba itáíq-itaiq kéeta yirummá ámikaae.

13 Póro wemá Áánûqtuni watáama Périabaq máa-kayukama kétima-yimitata
yaímma Ítíráaeo-wayukama Tetarónáíkaq máa-kayukama yeráwáqá itéta mi-
márábáq uréta aarawaamá Póroni watáama kéita-kayukati yúyánámmá mamá
tawîq umáyikaraae.

14 mirátata yaímma Káríqton-anna-wayukama yemá páátákáá Póromma únón
áwabaq timákáawana kóitata Táératiyaa Tímotima Périabaq paá máqe-uraaye.

15 ánibo Póromma aapaké awíqmeta ye-káyúkámá Áátenibaq nékaq mó-
ayuweta yemá yauwéqma Péribaq kégowana Póro maará téna timá yímikaiye:
“keráwáqá móma Táératiyaa Tímotima timá-yimiyatawaq yenákámá páátákáá
ketôpaq yetao.” téna timá yímikaiye.

Póroma Áátenibaq Îtuni watáama tiráiye.

16 ánibo Póroma Táératiyaa Tímotiti yiwémá Áátenibaq máena aónaimma
mi-márúkáqá yaataq ikúqma waayúka óiqa tarôq umáketa minnáraq nuna-
mummá kétewana Póroma minnáma aónaimma wení áyakoma táwîq uráiye.
17 miráitana wemá máqte-tupaama monoq-náúpáqá uténa Ítíráaeo-
wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtukaq nunamummá kéte-kayukagaraq
yemmá akoqnáá umá watáama tiráiye. miráitana máqte-tupaama waabá-
káyúkámá áíkutaawana yeráwáqtí yúrakaq agarokáq watáama tiráiye.
18 ánibo yaímma yeqtí yirááti-wayukama yetí tugarukón áwîqa Epikúriayaa
Atóika yemá Pórote kárún-aaimma tirááe. yaímma-wayukama maará-tiraae:
“wemá aamá íma ítarai-nakoma waayúkama timónaigaae téna mirá kéiye.
netuqyaan-áímmá tin-nákómá nóin-ainaq tínénaq kéiyo?” téta kétewata
yaímma-wayukama maará-tiraae: “wemá káqo-marupake kaaqaari maníkóní
watáama kétiye.” téta tiráámanibo Póroma Îtuni átê-wataama kétima-yimena Îtuma
pukéna itó-uraiqtaba kétima-yimitata yeráwáqá mirán-áímmá tirááe.
19 miráitata yeráwáqá Póromma awíqmeta káánítôre-wayukaraq uréta yemá
maará téta tirááe: “emá aúgen-aimma máqtemma aarawaamá timá-yimen-
aimma tinaqtaa ítáano.
20 maamin-áímmá ténaqtaa ketáá ítáúnama aokaríq kéiye. miráinaa min-
áíkoní áaimma tinaqtáá ítáano.” téta tirááe.
21 Áátenibaq-wayukagaraq káqo-marupake Áátenibaq yama kémae-kayukama
yemá yeqtí anó-kanaama yuwéta mikáq yama máeta máqtemma aúgen-aiqtaba
kéiteta téite urááe.
22 ánibo Póroma káánítôre-wayukati áíkuma máa-marupaq Éríáápagatiq
wenáwîqa itó-urena wemá tiráiye: “keráwáqá Ááteni-wayukao, keráwáqtí
maníkókáq akoqnáá umá nunamummá kétewaq káonaune.
23 miráitaq kemá uréq keráwáqá nunamummá kéte-naupaq utéq
aónaraunama keráwáqtí maníkókáq agamá amí-yáréráqá móra áubama maará
téq agamakááe. ‘maaminnáma ketáá íma aónarauna-naqa móra uyátárai-nakoe.’
téq agamakéq min-náqá keráwáqá íma aónareq wekáq nunamummá paáyaba
tiráamanibo íbêqa kemá min-nákóní watáama kétima-timune.
24 ánibo Áánûqtu wemá máqte-qtataaqa maa-márábí wái-qtataaqa tarôq
uráiye. miráitana Áánûqtuma wenamáa wîyopakaraq mararákáráq anómma
uyátá-maqma máiye. miráitana wemá waayúkama iyáápike umáráan-naupaqa
íma kémaiye.
25 ánibo Áánûqtu wemá móra-yataaqtaba íma aqtórárîq kéena móra-nakoni
ayáákogaraq mamá tíwáqnaa íniye. téna íma kémaiye. ímiye. wemá we-
namáárîq máqte-kayukabimma aúgen-auwaraima kéyimena máqte-qtataakaraq
aáma kéyimiye.
26 miráitana kímora-naqa wemá tarôq uráitana wepíkémmá mamá netuq-
wáyúkámá abarokáq urááwana wemá mamá máqte-marabaq yíkáraiye.
miráitana wenamáárîq yeráwáqtí máe-kanaama maréna yeráwáqtí máa-maruqa
kéyimena uráiye.
27 ánibo Áánuqtuma miráuraipoata yeráwáqá wemmá abáá kéetama wemmá
aónainoe. miráitana Áánûqtuma keqtáá móra-mora-yutaa ketáái nékaq íma
máiye.
28 ‘miráitaqtaa ketáámá wepí máeqtaa ketáámá tú aréqtaa uréire kéunataae.’
miráuma naayóbáqá keráwáqtí aamá ítaraa-kayukama yemá tirááne;

‘ketáágáráqá Áánûqtuni iyápó-annataa máunatae.’ téta tirááne.
29 owé. ketáámá Áánûqtuni iyápó-anna máeqtaama weqtábámá íma
áwáarara kain-óqtánábi mónerabi óqtane. ítenatae. móra-yataaqa waayúkagoni
ayáápikenabi aúyánápíké tarôq umákáraiye téqtaa íma ténátae.
30 naayóbáqá waayúkama aamá íma ítaraa-kanaaraqa yeráwáqá nói-qtataarabi
mi-kánááráqá tarôq kéowanama Áánûqtu wemá aamá minnáyaba yainaí-
áímmá íma tiráine. íbêqa wemá máqte-marupaq máa-kayukayabama téna
‘keráwáqá keráwáqtí táí-aaipike waéráaro.’ téna kétiye.
31 miráitana Áánûqtu wemá móra-kanaama maréna móra-taoqa máqte-
kayukama kateko-yátáákáq yeráwáqtí yáaiqtaba aamá ítama yainánîn-
naqa awíkaipoana weqtábá ketáá itáíq-itaiq ónúnataama min-náqá wemmá
pukáipike mamá itó-uyakaraiye.” téna Póroma Ááteni-wayukama tiráiye.
32 yeráwáqá ítáamma maamin-náqá Îtuma wemá pukéna itó-urain-aimma
Póroma kétitata yaímma-wayukama yeráwáqá kéiteta wíráa kéowata yaímma
yeráwáqá tirááe: “emá móragaraq maamin-áíqtábá kétinaqtaa anaaékaqa
ítáano.” téta yerwáwáqá tirááe.
33 miráitana Póro wemá mi-káyúkámá iyuwéna kóuraiye.
34 ánibo yaímma-wayukama Póroni anaaé kéwaraawata káánítôre-
wayukapikemma móra-naqa áwîqa Taeonítiati wegáráq móra-inimma áwîqa
Aráámari wegáráq yaímma-wayukagaraq Áánûqtuqtaba itáíq-itaiq urááe.

18

Póroma Kóriti-wayukabi mayaímá matáiye.

1 anaaékaqa Póro wemá Ááatenibaq yuwéna Kóriti-marabaq uráiye.
2 ánibo mórama Ítíráaeo-naqa wenáwîqa Akíra wení márûqa Pááqtatibaq
naayóbáqá Akíra wegáráq wení ánáakoma áwîqa Patíra yenákámá Ítari-maruqa
yuwéta yaímma Ítíráaeo-wayukayaba Ítari-marupake anó-kawaa-nakoma áwîqa
Karótiatima téna máqtemma Ítíráaeo-anna-wayukama kóoro téna titata iráa-
kayukayopaq uráiye.
3 miráitana Póro wemá yenákátê kémaena naayóbáqá kémayai-mayaima
kémayena yíwáqnaa kéena tabarááberaq-namma urááe.
4 ánibo máqtemma Tabaati-yúpáámá Póro wemá Ítíráaeo-wayukati monoq-
náúpáq uténa yeráwáqtê Ítíráaeo-wayukagaraq Karíki-wayukagaraq máitata
móra-mora-yuma yemá itó-uma yeqtí watáama tirááe.
5 ánibo anaaékaqa Táératiyaa Tímoti yenákámá Maaterónia-maruqa yuwéta
kégumoyana máqte-tupaama Póro wemá akoqnáá umá Ítíráaeo-wayukabimma
min-áímmá kétima-yimena “Îtuqtabama keqtáá yauwéqma tiwiránîn-nare.” téna
timá yímikaiye.
6 miráimanibo Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá maamin-áímmá kéiteta yeráwáqá
áyoqa káyeta weqtábá waáq táimma tirááe. miráitana Póro wemá itó-urena
abíkáké kaítôma popoq umátuwena wemá tiráiye: “keráwáqá aúyokiyamma
minnâ kanaaráq keráwáqtí minnáe. ánibo íbêqa kemá keráwáqá tiyuwéq
káqon-annama Yéqtaaeo-wayukayopaq kégoune.” téna Póro timá yímikaiye.
7 ánibo Póro wemá iyuwéna móra Yéqtaaeo-nakoni naaúpaq ko mánena
uráimma min-nákón áwîqa Títíá Yátati ánibo min-nákómá wemá Ááánûqtukaq

nunamummá tíq-tiq kéitana wení naammá Ítíráaeo-wayukati monoq-nákóní waaqókáq wáqe-uraiye.
8 miráitana mórama Ítíráaeo-wayukati anó-monoq-naqa áwîqa Karípu wegáráq máqtemma wení aara iyápógaraq yeráwáqá uyátárai-nakoma Îtumma itáíq-itaiq kéowata yaímma Kóriti-wayukama yeráwáqá Póron-aama kéiteta yeráwáqá Áánûqtuqtaba kéiteta Îtuqtaba nommá pékaae.
9 ánibo móra-nokaamma uyátárai-nakoma wemá kainapákáá umá Póromma maará téna timá ámikaiye: “Póro, emá íma ikatíq íéaq maamin-áímmá íyuwaao. emá paá tíq-tiq umá timá-yimiyo.
10 kemá etê yagaroqtamá mánunaboana móra-nakoma íma emmá ikaména mamá táwîq umákaniye. ánibo maami-márúkáqá ketí waayúkama taíganikayukama mááe.” téna Áánûqtuma tiráiye.
11 ánibo Póro wemá mi-márúkáqá móra-karitimaatigaraq abapaké móra-wiyomma kémaena wemá mi-káyúkábímmá Áánûqtuni watáama timá yímikaiye.
12 anaaékaqa Arómani kámááni-wayukama yeráwáqá móra-naqa Kááriomma timáketa móra-marukoni naayón-áwíqá Akááiya íbêqa káqon-awiqa Karíti mi-márúkáq anó-kawaa-naqa ‘maao’ téta tirááe. miráitata mi-kánáárâqá Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá áâiqa Póromma kéumaketa awíqmeta kawáá-wáyúkáq urááe.
13 ánibo yeráwáqá maará téta tirááe: “maamin-nákómá wemá máqte-kayukabimma téna “keráwáqá Áánûqtukaq nunamummá tero.” téna “wemá Ítíráaeo-wayukati yáaimma mamá táwîq kéiye.” téta yeráwáqá tirááe.
14 ánibo Póro wemá watáama tínéna kéitana Kááario wemá Ítíráaeo-wayukama timá yímikaiye: “maamin-nákómá wemá tái-aaimma tarôq éna móra ámáan-aimma araténa uráinaqa minnâ kemá keráwáqá Ítíráaeo-wayukati táama itánúnamanibo
15 mórama keráwáqtí tíwîkaraq yaímma keráwáqtí táaiqtabama íma maamin-áímmá maméraq kemmá máma timá-timiyaraq kemá aamá ítama yaínáano.” téna aamá ítaama yainaí-nákómá tiráiye.
16 mirá téna aamá itaí-nákómá wemá maami-káyúkámá yainaí-náúpáké waqtúwáitata kóuraae.
17 ánibo mi-káyúkámá yeráwáqá mórama Ítíráaeo-wayukati anó-kawaa-naqa monoq-náúpáqtábá wenáwîqa Tóqtanimma yáqtoqma aamá ítama yainaí-márúkóní waaqókáq tebûqa ámikaae. aamá ítama yainaí-náqá Kááario wemá minnáyaba taíbaq-auyanamma íma ítaraiye.

Póroma yauwéqma Áátioki-marabaq iráiye.

18 Póro wemá Kóriti-marabaqa netuqyaa-túpáámá kémaena wení ábâqawaaraa-kayukate íráqônîq umáyikena wemá mórama únópí-káárébí maréna Tíria-marabaq uráiye. miráitana Patíragaraq Akíra yenákámá yagaroqtamá Pórogaraq urááe. ánibo áqnáabaqa Tékariabaq wemá mórama yanaan-áímmá ánatanena Ítíráaeo-wayukati yáaimma waréna wení aqnótáuma kárátaiye.
19 miráitata yeráwáqá maréta Ipítiani-wayukati márûkaq uréta Póro wemá Patíragaraq Akíra yenákámá iyuwéna wemá Ítíráaeo-wayukati monoq-náúpáq uréna watáama akoqnáá umá timá yímikaiye.

20 ánibo Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá téta ‘Póro wemá yeráwáqtê ayáqtáá-kanaama kémaena wíniye’ téta tiráámanibo Póroma yeráwáqtí yáama íma ítaraiye.
21 miráitana Póro wemá tiráiye: “Áánûqtu wemmá akáinanama wemá kanaaráq kemmá timátíkáinaqa keráwáqá ya timónanune.” téna timátuwena Póro wemá yauwéqma kúmîtaqtaa ketáámá únópí-káárébí maréqtaa Ipítiani-marama yuwéqtaa kóuraunatae.
22 ánibo únópí-káárégómá maréna Tétáríá-marabaq uráitana Póro wemá Yérútáárebaq uténa Îtun-aama kéitaa-kayukama ‘mirá-maara oro’ kétima-yimena timá íráqôniq kéumayikena wemá Áátioki-marabaq kóuraiye.

Póroma yauwéqma kaumobárîq umá aammá uréire uráiye.

23 ayáqtáá-kanaama Póro wemá Áátioki-marabaq máqena anaaékaqa wemá maréna káqo-kaqo-marupaqa Karétiabakaraq Parítiyabakaraq kéwena máqtemma Áánûqtun-aama kéita-kayukati yúyánámmá mamá íráqôniq kéena watáama timá yímikaiye.
24 miráitana móra Ítíráaeo-nakon-awiqa Aapóro wení márûqa Érékáánaria mikáké maréna Ipítiani-marabaq uráiye. ánibo min-nákómá wemá íráqôn-aimma kétena Áánûqtuni watáama agamatán-áímmá ítarena
25 Îtuma ketáái kúmiq-yataapike kétiwiraiqtaba ítarena wení arukómá íráqôniq kéitana máqte-kayukama uyátárai-nakoni aammá waraíqtábá timá-yimikaimanibo wemá paá Yóáanenin-aiqtaba nommá péqyikaraiye. Îtuma káqomma péqyikaiyaba íma ítaraiye.
26 ánibo wemá akoqnáá umá Ítíráaeo-wayukati monoq-náúpápá máqte-kayukama Áánûqtuni watáama kétima-yimitata Patíragaraq Akíra yenákámá awíqmeta yenákátí naaúpaq uréta Áánûqtuni aammá waráá éta timá íráqôniq umá ámikaaye.
27 anaaékaqa Aapóro wemá Karíki-marupaq wínéna kéitata yaímma Ipítiani-marupaq Áánûqtun-aama kéita-kayukama yeráwáqá wemmá áwáqnaa umá aúbama agamá ámêwana wemá maména móma Karíki-marupaq Îtun-aama itáíq-itaiq kéo-kayukama yímikaiye. miráitana Aapóro wemá mi-márúkáq uréna waayúkama Îtuqtaba itáíq-itaiq kéowana Áánûqtuma wení íráqô-qtataaqa we-namáa kéyimi-kayukabimma watáama kétena yíwáqnaa uráiye.
28 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá ‘áraimma Îtuma keqtáái kúmiq-yataapike tiwiránîn-naqiye’ téna yemmá yiráátiraiye. mirá kétena wemá máqte-kayukati yúrapimma akoqnáá umá Ítíraaeo-wayukati táí-aimma mamá paábaq yukáiye.

19

Póroma Ipítianiq mayaímá matáiye.

1 Aapóro wemá Koríti-marabaq máqe-uraimma mi-kánááráqá Póro wemá máqtemma anugómá ôriq in-áúkápáq uréna wemá Ipítiani-marukaq yayamá iráiye. ánibo mi-márúkáqá yaímma Îtun-aama kéita-kayukama ya yimónaraiye.
2 ánibo Póro wemá yeráwáqá ítama aónaraiye: “naayóbáqá Áánûqtun-aama itáíq-itaiq kéo-kayukama keráwáqá Aokaq-Áámá matááô?” téna kétitata yeráwáqá tirááe: “aaqáo. ímiye. mórama Aokaq-Áámá wáiye téta íma timá tímewaqtaa kétáámá íma ítaraunatae.” téta yeráwáqá tirááe.

3 miráitana Póro wemá tiráiye: “keráwáqá náaraq umáwaq pékaao?” ténа
kétitata yeráwáqá tirááe: “ketáámá Yóáanenin-aiqtaba nonápó pékaunatae.” téta
yeráwáqá tirááe.
4 ánibo Póro wemá tiráiye: “naayóbáqá Yóáane wemá aarawaamá nonápó
kébeqyikena tiráiye: “keráwáqtí tirummá yokaa kéeraq nommá péráaro. ánibo
ketinaaémo yínîn-nakoqtaba itáíq-itaiq inomma min-náqá wemá Îtue.” ténа
tiráine.
5 maamin-áímmá kéiteta anómma uyátárai-naqa Îtun-awikaq nommá pékaae.
6 miráitana Póro wemá yekáq ayáámma arááparena nunamummá kétitatana
yeráwápímmá Áánûqtuni Aokaq-Áágómá kukáiye. miráitata yeráwáqá káqo-
kaqon-aimma téta Áánûqtun-aama yemá amuné-áímmá tirááe.
7 ánibo mi-káyúkámá máqtemma miráuma tiyááka umá títaupake kaayáré
(12).
8 miráitana Póro wemá Ítíráaeo-wayukati monoq-náúpáq uréna kaumo-
wíyókóní arupimmá watáama kétena Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba timá
yímikaiye.
9 ánibo yaímma-wayukama yeráwáqá maamin-áímmá íma kéiteta yeráwáqá
máqte-kayukati yúrapimma Îtun aammá waráíqtábá timá táwîq urááe.
miráitana Póro wemá iyuwéna yaímma Îtun-aama kéita-kayukama yiwíqmena
káqomma yirááti-naupaq uráamma mi-naakón áwîqa Tiráánati-naupaqa
yeráwáqá Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba téite urááe.
10 ánibo Póro wemá kaayaq-kárítímáátímá máena miráráá kéteta yaímma
Étia-marabaq máa-kayukama Ítíráaeo-wayukagaraq yaímma káqon-annama
Yéqtaaeo-wayukagaraqa yeráwáqá máqtemma ketááí anómma uyátárai-nakon-
aama ítaraae.

Tíbaani iyápó-annama

11 Póroni ayáápimma mórama Áánûqtuma aokaríq umá anón-awaameqa tarôq
uráiye.
12 miráitata yaímma-wayukama yeráwáqá Póroni óiqa ayumí-tábáráábémá
maméta karí-wáyúkátí yineqá móma kémaraawana yeráwáqtí karígómá
kánataitata yeráwápíkémmá tái-aagoma iyuwéna paábaq kóuraiye.
13-14 mi-káyúkátí aúkáapike mórama Ítíráaeo-wayukati anó-monoq-naqa áwîqa
Tíbaa wení abapaké kaayaq-íyápó-ánnámá yeráwáqtí mayaímá tái-aagoma
matuwáíyátábá wáqe-uraiye. miráitata yaímma Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá
maami-máyáíráq uréire kéeta yaímma-wayukabikemma tái-aama mamá paábaq
yuwánétama yeráwáqá maará téta tirááe: “Póroma maamin-nákón áwîkaq
akoqnáá-aimma kétitaqtaa ketáá kéitaunataama min-náqá Îtun-awikaq paábaq
kóaao.” téta yeráwáqá tirááe.
15 miráimanibo maami-tái-áágómá yeráwáqá maará téna timá yímikaiye:
“kemá Îtumma aónéq Póromma káoneq uraúpo keráwáqá náayuwabo?” téna
yeráwáqá timá yímikaiye.
16 miráitata yaímma-wayukama yeráwápí tái-aagoma mái-kayukama yeráwáqá
itó-ureta maami-káyúkámá ááiqa kéumayiketa yeráwáqtí unáákáqtôma
yaráqma táíq kéowata tái-aagoma yíkamma ayáá ayíkáitata naae áráaq-wamma
kóuraae.

17 ánibo anaaékaqa Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukama Ipítiani-marabaq
máa-yuma máqtemma maami-qtátááqá kéiteta yáaqa karáiye yeráwáqá
uyátárai-nakon áwîqa múte yaútaae.
18 netuqyaammá Îtuqtaba itáíq-itaiq kéo-kayukama yeráwáqá máqte-kayukati
yúrakaq iréta naayóbáqá nói-atataarabi tarôq uráa-qtataaqtaba timá abarokáq
urááe.
19 miráitata yaímma-wayukama yeráwáqá maa-márábín-ámúné kéguteta
awéqa téta uwaaqtagáánîq éta awaaméq-yátááqá tarôq kéo-kayukama
yeráwáqtí wannaamá máqte-kayukati yúrakaq maméta irabí má-agataae.
ánibo mi-kánnáágóní meyámmá mórabi komáé-yamae umá yoruparáamma
móneqa miráuma netuqyaa-mónéqá (50,000) abarokáq uráiye.
20 ánibo yeráwáqá mirá kéowana uyátárai-naqa Îtun-aagoma akoqnáá umá
anóniq éna wéyáwé uráiye.

Ipítiani-marupaq anón-aaiqa urááe.

21 miráitana anaaékaqa Póro wemá aúyánámmá ítaraiye: "kemá maréq
Maaterónia karaq Karíkiq uréq mikákémmá maréq Yérútáárebaq uréq ánibo
anaaékaqa Arómuq ónúne." téna wemá auyánámmá ítaraiye.
22 miráitana kaayaqá wemmá áwáqnaa umá mayaímá kémayaaya-nakama
Tímotiyaa Irááqtimma timáyíkáitata yenákámá maréta Maaterónia-marabaq
kéoyana wemá pááqya-kanaama Étia-marabaq máqe-uraiye.
23 mi-kánáárâqá yaímma-wayukama yeráwáqá Áánûqtun-aama timá táwîq
kéeta uyátárai-naqa Îtuni aammá auyáráaqtaba ááiqa urááe.
24 ánibo móra-naqa máqe-uraimma áwîqa Timítarie. wemá áwáarara kain-
óqtákáké máqte-qtataaqa tarôq í-náré. miráitana wemá máqte-qtataaqa tarôq
umá Ááqtamima yeqtí maníq-íníkóní aman-náópáq téna makáiye. miráitana
mi-máyáíráké móneqa maténa yaímma wení mayaí-wáyúkámá yímikaiye.
25 miráitana wemá mi-káyúkámá yiwíqma móraraq yíkarena maará téna
tiráiye: "waayúkao, keráwáqá máqtemma aónaraae. ketáái móneqa maami-
máyáíráké paá kéena Póroni watáama táwîq kéumakaiye.
26 ánibo maamin-náqá Póroma máqte-kayukati yúyánámmá mamá táwîq
kéitaq minnâ keráwáqá káoneq kéitaae. miráitana maami-qtátááqá wemá
Ipítiani-marukaqa wenamáa íma mirá kéibo máqte-marabaq Étia-aukapaqa mirá
kéena wemá maará téna kétiye. 'maníqá ketáái tiyáápike tarôq únna-yataaqa
minnâ íma Ááánûqtue.' téna kétiye." téna Timítarima timá yímikaiye.
27 ánibo Póroni watáágoma ketáái móneqa mayaí-ámmá mamá táíq kéena
máqte-kayukati yúyánákómá ketáái maníqá Ááqtamiqtabama máqte-kayukama
yúyánámmá íma ítéta paá "tái-yataare." téta tínoe. ánibo naayóbáqá Étia-
wayukagaraq máqte-marabake-kayukama yeráwáqá maamin-ínímmá Ááqtamima
ketáái maníkókáq nunamummá kétemanibo Póroma maamin-íníkóní áwîqa
mamá táíq kéiye." téna Timítarima tiráiye.
28 ánibo yemá maamin-áímmá ítáamma ôriq umá íyamma itata yeráwáqá
anókaq ááyama tirááe: "ketáá Ipítiani-wayukama ketáái anómmá Ááqtamima
máiye." téta yemá tirááe.
29 miráitata máqte-kayukama yemá anókaq ááyama kéteta kaayaqá
Maateróniabake-nakama yiwíqmeta iráan-nakama Káéatiyaa Áárítáákatima

min-nákámá Pórogaraq yagaroqtamá uréire kéoya-nakaboata waabá-káyúkátí
yúrakaq páátákáá yiwíqmeta urááe.
30 miráitana Póroma waabá-káyúkátí yúrakaq wínéna kéitata yaímma
Káríqton-anna-wayukama yemá wemmá yáqtokaae.
31 ánibo yaímma Étia-marabake anó-kamaani-wayukama yeráwáqá Póroni
aanábó-wáyúkábóata yemá téta Póroqtaba íma waabá-káyúkátí yúrakaqa wíno."
téta yeráwáqá tirááe.
32 miráitana waabá-káyúkátí yúyánákómá táíq umáguraiye. yaímma-
wayukama óq-aipike ááyama kétewata yaímma-wayukama óq-yataaqtaba kétewata
yaímma-wayukama yemá "nóin-aaiqtabawaq ya áíkutaunataabiyo?" téta paá
aíbôqnaaboq urááe.
33 yaímma Ítíráaeo-wayukama yemá móra-naqa Érékáánaramma timákáawana
maamin-náqá tíkáae téta máqte-kayukama ákaraae.
34 ánibo aarawaamá aónaamma Ítíráaeo-nakoma maamin-áímmá kétitataboata
yeráwáqá Ipítiani-wayukama máqtemma maará téta tirááe: "Ááqtamima ketáái
uyátárai-maniqa máiye." téta ayáqtááq-kanaama mirá tíq-tiq urááe.
35 anaaékaqa móra-naqa aúbama agayaí-nákómá aarawaakáráq timá
yubínikena tiráiye: "keráwáqá Ipítiani-wayukao, máqte-kayukama yeráwáqá
ítaraae. ketáámá Ipítiani-wayukama yemá yeqtí anómma maníq-íníkómá
Ááqtamitini nunamu-nákáráq aokaq-óqtámmá aabayápáké kukáimma yemá
kéyabiye.
36 miráitana móra-nakoma íma maamin-áíqtábámá kaaqaari-áíné ítinibo
keráwáqá paátí máero.
37 keráwáqá maa-kááyáq-nákámá yiwíqme má yíkaraamanibo yenákámá
íma ketáái aokaq-náúpákémmá moyámmá mayéta maamin-ínímá Ááqtamima
ketáái maníkómmá timá táíq íuraaye.
38 ánibo Timítarigaraq yaímma wení mayaí-wáyúkámá yemá móra-nakomma
aamá timákaneta kéiyanama anó-kamaani-wayukama yemá maamin-áímmá
ítama yainánóe.
39 ánibo keráwápímmá móra-wataama wárainaqa keráwáqá máqte-kayukama
áíkuteraq waabá-káyúkábí min-áímmá tero.
40 íbêqa máqte-kayukama ketáá ááiqa owáníq kéunataamanibo maami-wágóní
áaimma móra íma wáiniq kéunaboatataa keqtáá ítama káonaiyaqtaama ketáámá
kanaaráq aamá íma tenúnatae." téna tiráiye.
41 aamá ítama aúbama agayaí-nákómá wemá maamin-áímmá kétima-yimena
máqtemma waabá-káyúkámá timáyíkáitata wéyáwé urááe.

20

*Póroma Maaterónia*bakaraq *Karíki-marukaraq urá*iye.

1 anaaékaqa maamin-áíkómá ánatagitana Póroma máqtemma Káríqton-anna-
wayukama yááyama yiwíqmena iréna yeqtí íyaqa mamá akoqnáá umáyikena
wemá Maaterónia-marabaq kóuraiye.
2 ánibo wemá min-áúkápáq uréire kéena Îtun-anna-wayukabimma wemá
watáama kétima-yimena yeráwáqtí yirummá mamá akoqnáá umáyikaraiye.
miráitana mikákémmá maréna Karíki-marukaq uréna
3 mi-márúkáqá wemá kaumo-wíyómmá máqe-uraiye. anaaékaqa Tíria-
marabaq wínéna kéitata Ítíráaeo-wayukama yemá Póroma ikamí-áímmá tewana

ítátuwena únópí-káárébí mikáké wemá yauwéqma Maaterónia-marabaq wínéna uráiye.
4 ánibo Tópaateri Píraatimma áanikoe. wemá Pería-marabake-nakoma Pórote yagaroqtamá uráiye. miráitana Tetarónáíka-marabakemma kaayaq-nákárátámá Áárítáákatima Tekútue. ánibo Káéatima Tébe-marabakekaraq Tímotigaraq kaayaqá Étia-marabakemma Tíkikatiyaa Taróp ima yemá máqtemma Pórogaraq yagaroqtamá kóuraae.
5 mi-káyúkámá yemá áqnáabaq uréta keqtááyábá Taróqaati-marabaqa tiwétáá urááe.
6 ánibo yammá irabí agamá naí-kánáámá yátámakitaqtaa kemá Arúkegaraq ketáámá Píripai-marabakemma yuwéqtaa únópí-káárébí maréqtaa Taróqaati-marabaq uréqtaa yeráwáqtê yagaroqtamá mibáqá móra-Toqtaama máqe-uraunatae.

Póroma ákaq uréire uráiye.

7 Tóqtaagoni áqnáabaq-kanaaraqa ketááma aáwaqa kénaunanataa Póroma aabáyaama kóinenaboana aarawaamá watáama kétima-yimitana nokáan-aukaaniq uráiye.
8 mi yanaa-náúpáqá ketáá áíkuma máeqtaa watáá-wataa túnna-naupaqa ómmá netuqyaa kúraqmakaae.
9 miráitana mórama maabu-nákóní áwîqa Yútikatie. wemá naammá yanaa-nákóní motôqakaqa máena Póroma watáama tin-áímmá Yútikatima itéq éna aúgáibaa itana aúmá waguré máqena yanaa-nákóní motôqakake kuména marabí yutákuraiye. miráitata yemá kukéta aónaamma wemá pukuráiye.
10 ánibo Póroma kukéna ámûraaq áyabaa uréna tiráiye: “keráwáqá íma túyánámmá ítáaro. wemá íma pukáibo paá máiye.” téna tiráiye.
11 ánibo Póroma yauwéqma naaúpaq uténa Îtuma yímikainikaa yammá mapámma kénena móragaraq watáama kétima-yimitana aaqá iráráitana Póroma iyuwéna kóuraiye.
12 miráitata yemá mi-mábú-náqá íráqôniq umá máitata yemá yimuqá maréta awíqmeta urááe.

Póroma Taróqaati-maruqa yuwéna Mairítati-marabaq uráiye.

13 Póroma marabí tiyuwénata ‘Ááqtoti-marabaq kégonabo ko tiwíráaro’ téna timá tímîtaqtaa ketáámá únópí-káárébí maréqtaa Ááqtoti-marabaq uráunatae.
14 mikákémmá Póromma awíqmetaa ketáámá únópí-káárébí Mítíríni-marabaq uráunatae.
15 mikákémmá ketáámá únópí-káárébí uréqtaa Kááíoti-marukaq ko watuwéqtaa mikákémmá mimórá táoqa Táámoti-marukaq uréqtaa Mairítati-marukaq ko yamá uráunatae.
16 ánibo Póro wemá maará téna aúyánámmá ítaraiye. wemá yaímma-kanaama Étia-aukapaqa íma máena páátákáá Ipítiani-maruqa kótámatuwena Yérútáárebaq ya-kánáámá (péqtakoti-omaqa) aónanena uráiye.

Póroma Ipítianiq monoq-náúpáq kawáá uráa-kayukama watáama timá yímikaiye.

17 Póro wegáráq wemmá áwáqnaa umá mayaímá kémayaa-kayukagaraq yeráwáqá Mairítati-marupaq máeta Póro wemá Ipítianiq Îtun-aama kéita-kayukati anó-kawaa-wayukama yááyaitata yemá wenôpaq irááe.

18 ánibo yemá wenôpaq kéyewana wemá maará téna timá yímikaiye: “keráwáqá kenamáárîq kemmá kétimoneq ketáaimma aónaraane. kemá Étia-marabaqa karáwáqtê áqnáabaqa máqe-uraune.

19 miráitaq keráwáqá aónaraane. netuqyaa-túpáámá Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá kemmá mamá táíq kéumatikaawaq kemá ôriq umá ummaa-yátááqá kémayeq kemá anómma uyátárai-nakoni mayaímá matáunae.” ténа Póroma tiráiye.

20 miráitaq keráwáqá káonaae. kemá keráwáqá tíwáqnaa í-áímmá íma yáqtoqma akoqnáá éq kemá paá keráwáqá kétiraateq waabá-káyúkátí yúrakarabi naaúpaq timá tímikaune.

21 miráitaq máqte-tupaama kemá Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq maará téq timá yímikaunae: “keráwáqá keráwáqtí tirummá Áánûqtumma améraq keráwáqtí kúmiq-yataaqa mamá paábaq kéyuweraq ketáái uyátárai-naqa Îtuqtaba itáíq-itaiq oro.” téq timá yímikaune.

22 keráwáqá ítáaro. íbêqa Aokaq-Áágómá kemmá tiwíqmena Yérútáárebaq kéwipoaq mórama nói-qtataarabi ketineqá abarokáq ínî-waigoqtabama kemá íma ítaraune.

23 ánibo kemá kímora-yataaqtaba ítaraunama Aokaq-Áágómá akoqnáá umá timá tímikaiye. ‘máqte-marupaqa uréire innamá emá ummaa-yátááq áátuqma kémaye ánnáma mayánóne.’ ténа timá tímikaiye.

24 miráimanibo kemá ketí túwaraiqtabama túyánámmá íma itéq yáqtoqma ako-qnáá íkéune. minnáyaba kemá ketí mayaímá uyátárai-nakoma Îtuma tímikai-mayaima mayánúnama minnâ Áánûqtuni átê-wataama Îtuqtaba timá-yimenune.

25 miráinaq keráwáqá ítáaro. naayóbáqá kemá keráwáqtí aúkáapi uréire kéeq Áánûqtuma yabíkái-qtataakoqtaba timá-timikaune. miráimanibo kemá itáunama anaaékaqa keráwáqá íma móragaraq kemmá timónanoe.

26-27 ánibo kemá Áánûqtun-auyanamma keráwáqá timá-timiyabama ikatîqa íma éq yáqtoqma akoqnáá íuraupo máqten-aimma keráwáqá timá-timikaune. miráitaq kemá keráwáqá kétima-timune. móra-nakoma keráwáqtí aúkáapikemma wemá aúyokinimma minnâ íma kennámíye.

28 ánibo keráwáqá yabíqma arutéraq yaímma tipi-típi-annagaraq Aokaq-Áágómá keráwáqtábá yekáq yabíéro ténа keráwáqá tiwíkaiye. miráinaq keráwáqá Áánûqtuma wení naaenápó meyaníq umá yiwíkai-kayukagaraq keráwáqá keqtimáárîq yabíqma akoqnáá oro.

29 ánibo anaaékaqa kemá keráwáqá tiyuwéq kégonanama mórama táí-wayukama abááq-íyákóráá umá keráwáqtí aúkáapi iréta keráwáqtí itáíq-itaiq umá mái-yataaqa mamá táíq umátikanoe.

30 ánibo yaímma keráwápíkémmá keráwáqtí waayúkama yemá itó-uma kaaqaari-áímmá kéteta máqtemma Áánûqtun-aama itáíq-itaiq kéo-kayukama tiwíqma táí-akaq tikánóe.

31 minnáyaba keráwáqá yabíqma máero. keráwáqá túyánámmá ítáaro. kaumo-kárítímáátígóní arupimmá wágááwabi nokáámma maamin-áímmá keráwáqá timá tímikaunnama minnáyaba kemá tiqnumá kéyaitaq maamin-áímmá kétune.

32 íbêqa kemá keráwáqá máqtemma Áánûqtuni ayáápi kétikaunaboana wení watáagoni kaayoné-yátáákómá keráwáqtê wáinana Áánûqtu wemá kanaaráq

máqte-qtataaqa wení waayúkama yiménúne téna tirái-qtataaqa keráwáqá timíniye.
33 ánibo kemá móra-waigoni mónerabi unáákáqtôyabama íma túran-annama káune.
34 miráitaq keráwáqá aónaraae. kemá kenamáárîq ketiyáápike mayaímá kémayaunana móneqa abarokáq kéita kemá aáwaqa meyáníq umá kéneq ketê yagaroqtamá máa-kayukama yíwáqnaa kéune.
35 miráitaq kemá máqte-mayaima tiráátúnna máqtemma ketááma miráuma mayaímá kémayeqtaa káqo-yuma yeráwáqá íma akoqnáá íya-kayukama yíwáqnaa ónúnatae. ánibo Îtuma maará téna wemá tiráin-aimma keráwáqá túyánámmá ítáaro.
‘keráwáqá paá móra-yataaqa mayéqa timuqá maranóe. ánibo móra-nakoma wení mi-qtátááqá yiménama yímîqma ánatenama wemá amuqá ôriq umá marániye.’
Îtuma tiráine.” téna Póroma tiráiye.
36 ánibo wemá maamin-áímmá timátuwena wemá arayutaúmmá aténa máqte-kayukate nunamummá tiráiye.
37 miráitata máqte-kayukama yeráwáqá Póromma yáqtoqma kámoqneta ibiqá ôriq umá yakááe.
38 ánibo Póro wemá téna keráwáqá móragaraq íma tóikaqo timónanoe tin-áíqtábá yemá ibiqá kéyareta awíqmeta únópí-káárébí móma ayúwáawana kóuraiye.

21

Póroma únópí-káárébí maréna Yérútáárebaq uráiye.

1 ketáámá timá íráqôniq umáyikeqtaa únópí-káárébí maréqtaa Kóti-marukaq uréqtaa ánibo óq-aabayaanapimma ketáámá maréqtaa Aróti-marukaq uréqtaa mikákémmá Páátaraaq uráunatae.
2 miráitaqtaa mi-márúkákémmá mórama únópí-káárégómá Pinítiabaq wínéna kéitaqta ketáámá mipí maréqtaa Pinítiabaq uráunatae.
3 ánibo ketáámá Táíparatibaq káoneqtaa móra-aukapaq maréqtaa Tiríabaqa uréqtaa únópí-káárégómá Tááyabaq oótamma móma yuwanéna kéitaqtaa mibáq uráunatae.
4 ánibo mi-márúkáqá ketáámá yaímma Káríqton-anna-wayukama kéyimoneqtaa yeráwáqtê yagaroqtamá abapaké kaayaq-yúpáámá máqe-uraunatae. miráitana Aokaq-Áágómá Káríqton-anna-wayukati yúyánámmá mamá akoqnáá kéitata yeráwáqá Póroqtabama wemá Yérútáárebaqa íma wíno téta tirááe.
5 ánibo ketáámá yeráwáqtê máqetaa kégounanataa máqte-kayukama yeráwáqtí aara iyápógaraq maréta kéyewaqtaa máqtemma únón áwábaq ya áíkuma nuna-mummá tiráunatae.
6 miráitata yeráwáqá keqtáá timá íráqôniq umátíkáawataa ketáámá únópí-káárébí kóúnatataa yeráwáqá maréta yeqtí naaópaq kóuraae.

Tétáríá-marabaqa amuné-áímmá Póromma Áágabaatima timá ámikaiye.

7 ánibo ketáámá únópí-káárébí maréqtaa Tááyabaq yuwéqtaa móra-maruqa Tórameti koyamá uráunatae. miráitaqtaa ketááí tíbâqawaaraa-kayukama timá íráqôniq umáyikeqtaa yeráwáqtê yagaroqtamá kímora-yupaama máqe-uraunatae.

8 mikákémmá maréqtaa Tétária-marabaq uréqtaa móra-naqa áwîqa Píripi
wemá mórama Yérútáárebake abapaké kaayaqá Áánûqtuma yiwíkai-
kayukabikemma wemmá mayaíráq yíwáqnaa min-áúkápáq urááne.
9 miráitata min-nákóní kaayaqté-kaayaqte-noinaaruma wení ayáámûmaaqa
yeráwákáráq Áánûqtuni watáama amuné-wáyúkáráá umá tirááe.
10 ánibo ketáámá Tétária-marabaq yaímma-kanaama kémayunanataa mórama
Áánûqtuni amuné-náqá áwîqa Áágabaati wemá Yúría-marabake yuwéna Tétária-
marabaq kukáiye.
11 miráitana wemá kukéna Póroni amûrannama maténa wení ayáákaraa
aítaukaqa atáá kéena tiráiye: "Aokaq-Áágómá kétiye. 'maamin-ámúránnágóní
aboámmá Yérútáárebaqa Ítiráaeo-wayukama yeráwáqá maamiráuma atáá umá
káqon-anna-wayukama yimínóe.' téna Aokaq-Áágómá kétiye." téna Áágabaati
tiráiye.
12 ánibo ketáámá maamin-áímmá kéiteqtaa ketáágáráq yaímma
aarawaagáráq Póroqtabama "wemá Yérútáárebaq íma wíno" téqtaa tiráunatae.
13 ánibo Póro wemá maará téna tiráiye: "nôraq itaráq keráwáqá ibiqá
kéyareraq ketí tirummá mamá táwîqa kéoo? kemá íma ánnáma mayaíyábámá
yokaa kéupo? kemá *érútáárebaqa Îtuni áwîkaqa puyónáá kéune." téna Póro
*emá *aiye.
14 ánibo ketáámá íma káqomma túyánámmá itéqtaamanibo maará téqtaa
ketáámá tiráunatae. 'kanaaráq uyátárai-nakoni aúyánákáq mi-qtátááqá
abarokáq íniye.' téqtaa tiráunatae.
15 anaaékaqa mi-márúkákémmá ketáái oótamma yokaa umá maméqtaa
Yérútáárebaq uráunatae.
16 miráitata yaímma Káríqton-anna-wayukama Tétária-marabakemma yeráwáqá
keqtáá tiwíqmetataa owaqtáá ketáámá mórama naayóbáqá *q-itaiq kéi-naqa
Náátonini-naupaq auráunatae.

Póro wemá Yêmitimma aónaraiye.

17 ketáámá Yérútáárebaq yaayamá kéyunanataa yaímma ketíbâqawaaraa-
kayukama yeráwáqá yimuqá kémareta keqtáámá tiwíkaae.
18 ánibo aabáyaanapimma Póro wemá Yêmitimma aónane kéitaqtaa yaímma
Káríqton-annabike anó-wayukama yeráwáqá Yêmitigaraq yagaroqtamá máqe-
uraae.
19 ánibo Póro wemá íráqôn-aimma ténа Áánûqtuma Yéqtaaeo-wayukabimma
íráqô-qtataariq umáyíkáin-aimma wemá timá yímikaiye.

Póroma anó-monoq-wayukati yáama iténa anó-monoq-naupaq uráiye.

20 yeráwáqá maamin-áímmá kéiteta yeráwáqá Áánûqtumma yimuqá
marakéta tirááe: "taígani-kayukama Ítiráaeo-wayukama yeráwáqá Îtukaq itáíq-
itaiq kéeta akoqnáá umá ámáan-aimma kéwaraae." téta yeráwáqá tiráámanibo
21 yaímma-wayukama yeráwáqá maará téta tirááe: "Póro wemá Ítiráaeo-
wayukama Yéqtaaeo-wayukabi máa-kayukayabama Mótetini ámáan-aimma
yuwéraq túma íma karéraq Áánûqtuni awaaméqá íma mayéraq naayón-ááímmá
ímáyáaro. téna kétiye." téta yaímma-wayukama tirááe.
22 miráitata emá yénna-aimma yeráwáqá ítaraapoaqtaa "ketáámá nôraq
ónúnataabiyo?" téta tirááe.

23 ánibo emá ketáá timá ámenaiqtaa uwo. kaayaqté-kaayaqte-wayukama
yeráwáqá yanaan-áímmá téta mi-yánáán-áímmá ína-kanaama yiqnótáuma
karánóe.
24 ánibo emá mi-káyúkámá yiwíqme anó-monoq-naupaq uréwaq kúmiqa
mamá paá í-yátááqá tarôq kéewaq mi-káyúkágáráq mirá kéumayikewaq
yemmá meyámmá Áánûqtukaq amí-wámmá yímínatawaq yeqtí yiqnótáuma
anaaékaqa kégaraiyata máqte-kayukama yemá emmá káoneta maamin-áímmá
eqtábá tiráamma minnâ "kaaqaari-áíné" téta kéteta eqtábámá "áraimma
Mótetini ámáan-aimma kéwaraiye" téta tínoe.
25 ánibo káqon-annama Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtun-aama kéita-kayukama
aúbama agamá kéyimeta maará téta yemá tirááe: "yeráwáqá yabíqma arutéta
maníkóní amammá tarôq umáketa amíyan-aawaqa waí-wámmá ánûwaramma
ibibamá ikamí-yamma naaemá íma naaro. mirá kéeta yeráwáqá aaraukáqá
íma mamá yatáero." téta agatááe.
26 ánibo Póro wemá maami-káyúkámá yiwíkena yeráwáqtí kúmiq-yataaqa
mamá paá inéta wemá anó-monoq-naupaq uténa anó-monoq-wayukaraq
nói-tupaawaq yeráwáqá kúmiq-yataaqa mamá paá matuwáinata yeráwáqá
Áánûqtukaq óq-ami-yataaqa agamá ákûqa umákanunataabiyo?" téna ítama
aónaraiye.

Ítíráaeo-wayukama anó-monoq-naupaq Póromma yáqtokaae.

27 anaaékaqa abapaké kaayaq-yúpáámá yanáán-áíqtábá ánatanena kéitata
yaímma Ítíráaeo-wayukama Étia-marabaq máa-kayukama yemá aónaamma Póro
wemá anó-monoq-naupaq máitata máqtemma Póroqtaba yemá téta íyamma ôriq
kéitata wemmá yáqtokaae.
28 miráitata yemá anókaq ááyama téta "keráwáqá Ítíráaeo-wayukama keqtáá
yama tíwáqnaa oro. maamin-nákómá wemá máqten-aukapaq uréire kéena
wemá Mótetini ámáan-aimma mamá táíq kéena ketáái anó-monoq-naupaqa
káqon-annama Yéqtaaeo-wayukama yiwéqmena kéuwiye." téta yemá ááyama
tirááe.
29 miráitata naayóbáqá Ipítiani-marabake-naqa Tarópima wemá Pórote ya-
garoqtamá máitata yemá aónatuweta Póro wemá min-náqá awíqmenaq aokaq-
mónóq-náúpáq táwî éna utaíyáá téta mirá-uraae.
30 ánibo máqtemma Yérútáárebake-kayukama yemá anó-monoq-naupaq uréta
Póromma áyábaa umá yáqtometa máápaq kégumeta anó-monoq-nakoni oqtamá
máqtepaq aúyareqeta yukááe.
31 miráitata yem* Póromma kéikamowata yaímma-wayukama maréta i-
wáyúkátí anó-kawaa-naqa móma timá ámikaae.
32 ánibo wemá wení i-wáyúkámá yiwíqmena kéyitata Ítíráaeo-wayukama
yeráwáqá i-wáyúkámá kéyimoneta yemá móragaraq íma Póromma ikákaae.
33 ánibo i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma Póroni amakaq iréna i-wáyúkáyábá
timáyíkáitata yemá Póromma yáqtokaawana i-wáyúkátí kawáá-nákómá téna
"maamin-nákómá wemá nôraq uráiyo?" téna ítama aónaraiye.
34 máqte-kayukama yeráwáqá óq-aimma kétewana yaímma-wayukama káqon-
aimma kétewana anó-kawaa-nakoma wemá maamin-áíkóní áaimma íma iténa
wemá i-wáyúkámá timáyíkáitata Póromma awíqmeta yeráwáqtí-naupaq uráae.

35 miráitana Póro wemá mórama naakóní oqtaráq kéwitata Ítíráaeo-wayukama
yeráwáqá Póromma ikamínéta kéowata i-wáyúkámá yeráwáqá Póromma
yaaguyaqméta kóuraae.
36 miráitata netuqyaammá aarawaamá yinnaaé waqméta kéweta ikámma
púyóro.” téta tirááe.

Póroma wení watáama timá yímikaiye.

37 Póromma awîqmeta naaúpaq uwínéta kéowana Póro wemá i-wáyúkátí anó-
kawaa-nakoqtabama “mórama watáama timá ámena kéune.” téna tiráiye. ánibo
i-wáyúkátí kawáá-nákómá téna Póroqtabama “emá kanaaráq Karíki-aimma
tinónô? kemmá timá-timiyo.
38 naayóbáqá móra-nakoma Íqtîbibake miráuma náápaamma awétáma taígani-
kayukama (4,000) yiwíqmena kaqmáápaqa waayukáma íma máa-marabaq
uráimma minnâ íma eyábono?” téna ítama aónaraiye.
39 ánibo Póro wemá tiráiye: “ímiye. kemá Ítíráaeo-naqa ketí márûqa Táátiti
minanó-marupake kemá watáama aarawaamá timá-yimenaaq kéune.” téna anó-
kawaa-naqa timá ámikaiye.
40 ánibo i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma “kanaaráqíye” téna kétitana Póro
wemá min-nákóní oqtaráq itó-uma ayáámma múte yaútena waayúkama
yaákare maéra wemá máqte-kayukabimma Íbaru-aipike watáama maará téna
timá yímikaiye:

22

1 “ketíbâqawaayuo, ketibôutaao, kemá watáama ténááq kéupo keráwáqá ítáaro.
keráwáqá kemmá yainánė kéoe.” téna Póroma tiráiye.
2 miráitata yeráwáqá ítáamma Póro wemá Ítíráaeo-wayukati yáama Íbaru-aipike
watáama kétitata yeráwáqá yaákare uyátá-maqma maamin-áímma ítaraae.
3 ánibo Póro wemá tiráiye: “kemá Ítíráaeo-naqa ketinóma kemmá Táátati-
marukaq maqtíkáitaq kemá Yérútáárebaq iréq anómma káureq Kaméírioe.
wemá yirááti-nakoma kemmá naayóbáqá ketááí títaubikoni amáan-aimma timá
tímikaitaq kemá akoqnáá umá Áánûqtun-aama íbêqa keráwáqá wáráaniq umá
kemá kéwaraune.
4 miráitaq kemá Îtun aammá itáíq-itaiq kéo-kayukama kéyikameq aarawaamá
yiwíqme máma ánná-naupaq yíkaraune.
5 ánibo mú mikákáá anó-monoq-naqa wení anó-monoq-wayukagaraq yemá
maami-qtátááqtábá aónaretama ‘áraine’ téta tínoe. naayóbáqá yeráwáqá
aúbama agamá tímêwaqa kemá maméq Tamáátikati-marabaqa Îtun-aama kéita-
kayukama koma yiwíqme yenata Yérútáárebaqa yemá yútiqa mayéta ánnáma
ínoe téq uráunae.

Póro wemá Káríqton-annama aúkáin-aimma tiráiye.

6 miráitaq Póro kemá maréq Tamáátikati-marukoni waaqókáq kéunana
aabaúgómá miráuma wágáá aúkáammakariq kéitana páátákáá aabayápíké
móra ókómá wenôpaq kamá yupayo uráiye.
7 miráitaq kemá marabí yutákure kéitaunana móra-aikoma aabayápáké
maará téna tiráiye. ‘Tóro! Tóro! emá nôraq itawáq kemmá mamá táwîqa
kéono?’ tiráiye.

8 ánibo kemá tiráune. ‘uyátáráana-nako, emá náawabono?’ téq kétunana wemá
yauwéqma tiráiye. ‘kemá Îtuma Náátárêtibake-nakoma kemmá mamá táwîqa
kéone.’ tiraiye.
9 miráitata yaímma ketê yagaroqtamá uráa-kayukama yemá maamin-ómmá
káonetamanibo watáamo timá tímîn-naqa íma aónaraae.
10 miráitaq Póro kemá tiráune. ‘uyátáráana-nako, kemá nôraq ónúnô?’
kétunana uyátárai-naqa Îtuma tiráiye. ‘emá itó-uma Tamáátikati-marabaq
kéwinana móra-nakoma kéma emmá mayaímá aménúnna-yataaqtaba watáama
timá áminiye.’ téna wemá tiráiye.
11 miráitana min-ókómá ketí túramma mamá kumayuqá aúraitaq kemá
máqte-qtataaqa íma kanaaráq umá aónáunata yaímma ketê yagaroqtamá o-
káyúkámá yemá tiyáákaq yáqtoqma tiwíqmeta Tamáátikatiq urááe.
12 ánibo mi-márúkáqá móra-naqa máqe-uraimma áwîqa Ááná́náíyatie. wemá
íráqôniq umá ketáái ámáan-aimma kéitena kéwaraitata Ítíráaeo-wayukama
Tamáátikati-marukaq kémae-kayukama yemá weqtábá ‘iráqô-nare’ téta tirááe.
13 min-nákómá wemá ketimakaq iréna maará-tiraiye. ‘Tóro, ketíbâko,
emá kanaaráq aúramma kararánóne.’ téna kétitaq kemá páátákáá túramma
kégarareq wemmá aónaraune.
14 ánibo wemá tiráiye. ‘ketáágáráq ketáái títaubikoni Ááná́ûqtuma emmá
awíkena wení áaimma aónaikae. téna wenamáárîq wení óyaupike watáama
emmá timá ámikaiye.
15 miráina emá maamin-áímmá kéite aónáanna-yataaqtabama máqte-
kayukama timá-yiminone.
16 ánibo emá nôraq itawáq paá máano? itó-uma Îtun-awikaq nommá
kéberewaq wenáwîqa kéyenanawaq ení kúmiq-yataaqa mamá paábaq yuwániye.’
téna wemá tiráiye.

Ááná́ûqtuma Póromma káqon-annama Yéqtaaeo-wayukabi timákaraiye.

17-18 ánibo anaaékaqa kemá yauwéqma Yérútáárebaq uréq anó-monoq-
naupaq nunamummá kéteq mórama kainapákáá umá uyátárai-naqa Îtumma
aónáúnana wemá timá tímikaiye. ‘páátákáá emá maami-márúqá yuwéwaq
kóaao. emá maami-márúkáqá kémae ketáama timá yíminamanibo yemá
maamin-áímmá íma itánóe.’ téna tiráiye.
19 ánibo Póro kemá tiráune. ‘uyátáráana-nako, kemá kenamáárîq máqtemma
monoq-náúpáq uréire kéeq enáama kéita-kayukama kéyikameq yáqtoqma
ánnáma kéumayikaunata yemá kemmá timónaraae.
20 ánibo naayóbáqá ení átê-wataama tirái-naqa Tíbenimma ikámôwana
pukáimma mi-kánáárâqá kemá máeq mi-káyúkátí kúberai-unamma
matokáunata ikákaane.’ téq kétunana wemá tiráiye.
21 emá paá kéwinaq kemá emmá káqon-annama Yéqtaaeo-wayukabi timákaana
waao.’ téna Îtuma timá tímikaiye.” téna Póroma tiráiye.
22 ánibo Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá maamin-áímmá kéitetamanibo Yéqtaaeo-
aiqtabama yeráwáqá anókaq ááyama maará téta tirááe: “wemmá ikámma
púyoro. mirán-nákómá wemá maa-márúkáqá íma mániye.” téta tirááe.
23 miráitata máqte-kayukama yeráwáqá yeqtí kúberai-unamma ayúqma
paábaqtaa kéyuweta mé móyuweo téta obamá apákáma yukááe.

24 ánibo i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma i-wáyúkámá timáyíkáitata yemá
Póromma awíqmeta naaúpaq múma ákareta tebûqa kámeta ‘nôraq itatawáq
Ítíráaeo-wayukama emmá maamin-áíqtábá kéteo?’ téta yeráwáqá tirááe.
25 miráitata yemá ánnánapo Póromma yaataq atáá umákareta tebûqa
kámewana Póro wemá kawáá-nákómmá maará téna ítama aónaraiye:
“keráwáqtí ámáan-aikoma téna Arómani-wayukama aamá íma ítama yainéq paá
tebûqa yíméro ténawaq keráwáqtí ámáan-aimma wáiyo?” téna ítama aónaraiye.
26 ánibo kawáá-nákómá maamin-áímmá kéitena wemá maréna i-wáyúkátí
anó-kawaa-nakomma móma timá ámikaiye: “emá maamin-nákómmá nôraq
umákanewaq kéono? maamin-náqá wemá Arómani-naqiye.” téna timá ámikaiye.
27 ánibo anó-kawaa-nakoma Póroni amakaq iréna “emá Arómani-naraq
máano?” téna kétitana Póro wemá “owé” téna tiráiye.
28 miráitana anó-kawaa-nakoma tiráiye: “kemá anó-moneqa meyánîq
umátuweq kemá Arómani-naqa máune.” téna titana Póroma tiráiye: “kemmá
ketinóma maqtíkáitaq kemá Arómani-naqa máqe-uraune.” téna tiraíye.
29 miráitata máqtemma Póromma tebûqa ikamítáae téta yemá péqmareta
kégowana anó-kawaa-nakoma itáimma Póro wemá “Arómani-naqune” téna
kétitana kawáá-nákómá ikatíq uráiye.

Póro wemá káánítôre-wayukati yúrakaq uráiye.

30 ánibo i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma Ítíráaeo-wayukama yemá nôraq
itatawáq maamin-nákóqtábámá maamin-áímmá kéteo?” téna wemá ítama
arútanena móra-taoqa wemá ánnáma ayúqtuwena uyátá-maqma anó-monoq-
wayukagaraq káánítôre-wayukagaraq áíkutaawana Póromma awíqmena yeqtí
yúrakaq uráiye.

23

1 Póro wemá káánítôre-wayukati yúrapi karákéna tiráiye: “ketíbâqawaayuo,
keráwáqá ítáaro. kemá Áánûqtuni aúrakaqa íráqôniq umá uréire kéeq
ketáaiqtaba netuq-túyánámmá íkémayaune.” téna tiráiye.
2 ánibo mú mikákáá anó-monoq-nakoma Áánánáíyati wemá yaímma-
wayukama timáyíkáitata Póroni óyauqa yurákááe.
3 miráitana Póro wemá tiráiye: “enaúraqa miráuma aúgemma naakaqá
ayammá péqmaraanikaa kéimanibo ení arunóbáqá miráuma kabirai-qtátáákáá
kéipoana Áánûqtuma emmá ikamíniye. ánibo emá enamáárîq makaq ámáan-
aimma kéware. aamá kéyainemanibo emá maamin-ámáán-áímmá kárate
waayúkama timáyikaanata yemá ketóyauqa kéyuraraae.” téna tiráiye.
4 miráitata yaímma Póroni amakaq máa-kayukama yemá tirááe: “emá
Áánûqtuni mú mikákáá anó-monoq-naqa timá táíq kéumakaane.” téta yemá
tirááe.
5 ánibo Póro wemá tiráiye: “keráwáqá ketíbâqawaayuo, ítáaro. wemá mú
mikákáá anó-monoq-naqa áraimma máiyo? miráitana Áánûqtuni watáama aga-
matá-kánnáábímmá maará téna kétiye. ‘emá ení anó-kawaa-nakoqtabama íma
timá táíq umákaao.’ tiráimma minnâ kemá ítaraune.” téna tiráiye.
6 ánibo Póro wemá káánítôre-wayukama yimónaimma yeráwáqá yaímma
Pérati-wayukagaraq anó-monoq-wayukagaraq máawana wemá káánítôre-
wayukayaba maará téna tiráiye. “keráwáqá ketíbâqawaayuo, ítáaro. kemá
Pérati-naqa máeq Pérati-nakoni áanikomune. miráitaq kemá pukáa-kayukama
yauwéqma itó-inoe téq kemá itáíq-itaiq kéune.” téna tiráiye.

7 Póro wemá mirá téna kétitata yaímma Pérati-wayukagaraq Tááqtuti-monoq-wayukagaraq yeráwáqá unítíqa tirááe.
8 miráitata Tááqtuti-wayukama yeráwáqá kéte. pukáa-kayukama yeráwáqá yauwéqma íma itó-iyana yeqtí yimammá íma wáitana Áánûqtuni kaqtó-wayukama yeqtábá íma mááe kétewatamanibo Pérati-wayukama mi-qtátááqtábá itáíq-itaiq kéoe.
9 miráitata máqte-kayukama yeráwáqá anókaq ááyama kétewana yaímma Pérati-wayukabike ámáan-aimma yirááti-wayukama yeráwáqá maará téta tirááe: “ketáámá maamin-náqá aónáúnataama wení otaa-qtátááqá íma wáipoana Áánûqtunopake móra-nakowabi mórama aágobi wepí watáama titana áraimma íyaq kétiyo?” téta yemá tirááe.
10 ánibo yeráwáqá anókariq umá unítíqa kéteta Póromma máka-ayaakaq yabitimá uréire kéeta aúma mamá yaráráawaniq kéowana i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma aónaimma wemmá áaqa kégaitaba wemá yaímma i-wáyúkámá timáyíkáitata yeráwáqá mi-káyúkátí aúkáapike Póromma awíqmeta yeráwáqtí-naaupaq kóuraae.
11 ánibo nokáámma uyátárai-naqa Îtuma Póroni amakaq iréna timá ámikaiye: “enáyakoma íráqôniq kéina emá akoqnáá umá Yérútáárebaqa ketáama timá-yimennaiq umá Arómuq-wayukama timá-yimiyo.” téna timá ámikaiye.

Ítíráaeo-wayukama Póromma ikamínéta téta urááe.

12 óq-aabayaanapimma Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá áíkuteta mórama yanaan-áímmá timá aúwáayakaq maréta Póromma ikamínéta urááe. miráitata yeráwáqá aáwaqa íma néta awetá umá máeta Póromma ikátuweta naínéta urááe.
13 Póromma ikamí-áímmá tiráá-kayukama miráuma kaayaq-wáyúká áíyayaamma naikamá taígani-kayukama maamin-áímmá timá akoqnáá urááe.
14 miráitata yemá uyátárai-monoq-wayukararabi anó-kayukaraq uréta tirááe: “ketáámá mórama aáwaqa ínéqtaa awetá umá máeta Póroma ikátuweqtaa mikáq aáwaqa nanúnatae téqtaa timá aúwáayakaq maráúnatae.” téta tirááe.
15 miráinaq keráwáqá kawáá-wáyúkágáráq káánítôre-wayukagaraq aamá yuwáiyana i-wáyúkátí anó-kawaa-nakaq kéwinaq wemmá maará téraq timá ámero. ketáámá móragaraq maamin-náqá Póron-aama itánáqtaa kéune tíyana wemá timákainana kéyinaqtaa ketáámá aapaq yabíkéqtaa ikámóno.” téta tirááe.
16 ánibo Póromma ámánaakoni áanikoma anaugómá maamin-áímmá itátuwena wemá maréna i-wáyúkátí naaúpaq uréna Póromma maamin-áímmá timá ámikaiye.
17 miráitana Póro wemá i-wáyúkátí kawáá-nákóqtábá tiráiye: “emá maan-íyápómá awíqme anó-kawaa-nakaq winanawáq wemá anó-kawaa-naqa watáama timá ámino.” téna tiráiye.
18 ánibo i-wáyúkátí kawáá-nákómá maamin-íyápómá awíqmena anó-kawaa-nakaq kéwena wemá tiráiye: “ánná-nakoma Póro wemá téna maan-íyápómá awíqme anó-kawaa-nakaq winanawáq wemá emmá watáama timá áminiye. téna titaq kemá awíqme kéyune.” téna i-wáyúkátí kawáá-nákómá tiráiye.
19 ánibo anó-kawaa-nakoma min-íyápómá awíqma ayáákaq yáqtoqma móma áwábaq ákárena wemá tiráiye: “emá nói-kataawaq timá-timinono?” téna min-íyápómmá ítama aónaraiye.
20 miráitana min-íyápógómá tiráiye: “Íríráaeo-wayukama yeráwáqá akoqnáá umá yanaan-áímmá timá aúwáayakaq maréta aabáyaama eqtábá Póromma

awíqme káánítôre-wayukati yúrakaq kumínaqtaa ketáámá móragaraq maamin-áímmá ítama wemmá aónanunataae.”
21 tiráámanibo emá yeqtí yáama íma itaao. mi-káyúkámá miráuma kaayaq-wáyúká áíyayaamma naikamá taígani-kayukama yemá yanaan-áímmá timá akoqnáá kéeta Póromma ikámma puínéta aáwaqa íma néta paá máeta íbêqa yeráwáqá aúpáq yokaa kéoe.’ ” téna tiráiye.
22 ánibo anó-kawaa-nakoma wemá maamin-íyápómá timákáitana kégoitana wemá tiráiye: “maamin-áímmá emá timá-timenna-aimma káqo-yuma íma timá-yimiyo.” téna timákáitana kóuraiye.

Póromma timákáawana anó-kawaa-naqa Pírikikaq uráiye.

23 ánibo ááiq-i-wayukati anó-kawaa-nakoma kaayaqá kawáá-nákárátámá yááyama timá yímikaiye: “kenákámá ááiq-i-wayukama taígani-kayukama (200) kéyiwirekawaq ánibo kaumo-wáyúkágáráq tiyáákama oóti ámûraaq wínó-kayukagaraq yaímma taígani-kayukama (200) paromá matóráiyaraq nokáámma aúwai-kanaaraq keráwáqá Tétaría-marabaq oro.
24 miráinaq keráwáqá Póromma móra-otima wemmá amíyana wemá min-ótíbí máínaq keráwáqá kékén umá awíqme anó-naqa Pírikikaq móma ayúwáaro.” téna timá yímikaiye.
25 miráitana wemá móra aúbama maará téna agatáiye:

26 “kemá Karótiatima kemá maamin-áúbámá anó-kamaani-naqa Pírikikaq agamá kámeq wágááe téq kétune.
27 Ítíráaeo-wayukama yemá maamin-náqá ikamínéta kéowaq kemá itáúnnama wemá Arómani-naqune’ téna kétiqtaba kegáráq ketí ááiq-i-wayukagaraq ketáámá Ítíráaeo-wayukati iyáápike maamin-náqá awíkaunatae.
28 miráitaq kemá nóin-aaiqtabawaq yeráwáqá maamin-áímmá kéteo téq kemá maamin-náqá awíqme káánítôre-wayukati yúrakaq uráune.
29 ánibo wemmá ikámma puyéta ánnáma amí-yátááqá wemá íma tarôq uráibo paá yeráwáqtí ámáan-aikaraq naayón-ááíqtábá yeráwáqá mirá-uraae.
30 miráitaq kemá itáúnnama yeráwáqá akoqnáá-aimma timá aúwáayakaq maréta maamin-náqá aúpáq ikámma puínéta kéowaq kemá páátákáá timákaunana wemá enôpaq kéwepoata mi-káyúkámá yeráwáqá maamin-áímmá enaúrakaq tínoe.” téna Karótiati wemá aúbama agatáiye.

31 miráitata ááiq-i-wayukama yeráwáqá Póromma awíqmeta Ááttípáráátí-marukaq ko watéta
32 ánibo mikákémmá yaímma marabí uráan-i-wayukama yeráwáqá yauwéqmeta yeqtí-naopaq kéyewata yaímma oóti ámûraaq uráan-i-wayukama yemá Póromma awíqmeta Tétaría-marabaq urááe.
33 mirátata yaímma oóti ámûraaq uráan-i-wayukama yemá maamin-áúbámá maméta anó-kawaa-naqa móma kámeta Póromma awíqmeta wení aúrakaq urááe.
34 ánibo anó-kamaani-nakoma wemá maamin-áúbámá káonena wemá Póromma ítama aónaraiye: “emá náakake-narabono?” téna kétitana Póro wemá tiráiye: “kemá Tirítia-marabakena” téna kétitana
35 ánibo anó-kawaa-nakoma tiráiye: “maamin-áímmá eqtábá tiráá-kayukama yeráwáqá maakáq íyaqa maamin-áímmá ítama yainánúne.” téna wemá yaímma-wayukama timáyíkáitata yemá Póromma awíqmeta Érôtini kámáání-naupaq móma ánná umákáawana máqe-uraiye.

24

Ítíráaeo-wayukati anó-kawaa-wayukama Póromma aabi mayákaraae.

1 anaaékaqa móra-tiyaapaq-kanaama yátáitata anó-monoq-naqa Áánánáíyati
wegáráq yaímma anó-kayukagaraq mórama yeráwáqtí yáama waeránîn-naqa
áwîqa Tetúrati yeráwáqá máqtemma Póromma aabi mayakánón-aimma anó-
kamaani-naqa Pírikikaq tirááe.
2 ánibo anó-kamaani-nakoma Póromma ááyaitana kéyitana Tetúrati wemá
maará téna kaaqaari-áímmá tiráiye:
"anó-nako, emá keqtáá íráqôniq umá tíwáqnaa kéonaqtaa ketáámá ááiqa íma
kéeqtaa ení aúyánákáqá máqte-marukaqa móra-yataqa íma abarokáq kéiye.
3 miráitaqtaa ketáámá minnáyaba emmá ítama íráqôniq kéeqtaa timuqá
kémaraunatae.
4 miráimanibo emmá watáama timá yáqtoraiyabama ení paru-yátáákáq emá
ketáái watáama awaaraq-áímmá itánóne.
5 maamin-nákómá máqte-tupaama wemá ááiqa kéena máqte-marabaqa
Ítíráaeo-wayukati aúkáapimma wemá tái-aaimma tarôq kéena wemá áqnáabariq
umá keqtáá Ítíráaeo-wayukabikemma wemá Náátárêti-wayukaraq yabíkéna
yúyánámmá mamá táwî kéumayikaiye.
6 miráitana wemá ketáái anó-monoq-naupaqa kúmiq-yataaqa tarôq kéitaqtaa
ketáámá wemmá yáqtokaunatae.
7 miráimanibo ááiq-i-wayukati anó-kawaa-naqa Arítiati wemá iréna maamin-
náqá akoqnáá umá awíqmena kóuraiye.
8 miráitana Arítiati wemá téna 'maamin-náqá aabi mayakánéqa
keqtááyábámá enôpaq oro.' téna wemá timá tíkaraaiqtaae. miráipoaq emá
maamin-náqá enamáárîq ítama káonenana weqtábá ketáama 'áraine' tíya emá
aónanone." téna Tetúrati wemá tiráiye.
9 máqtemma Ítíráaeo-wayukagaraq yemá téta maamin-áímmá "áraine" téta
yemá tirááe.

Póro wemá Pírikikaq watáama tiráiye.

10 ánibo anó-kamaani-nakoma wemá Póroni aúrapi aayóq uráitana Póro wemá
watáama tiráiye:
"kemá aónaraunama emá netuqyaa-túpáámá maami-káyúkátí anó-kawaa-
naqa mááe. aamá ítama kéyainanaq kemá akoqnáá umá yauwéqma tenúne.
11 ánibo emá enamáárîq maami-káyúkámá ítama yimónao. kemá
Yérútáárebaqa monoq-námmá peránááq uráunama títaubake kaayaq-yúpáámá
kéyataiye.
12 miráitata Ítíráaeo-wayukama yemá íma kétimonawaq kemá móra-naqa
unítíq-aimma ítimayikeq ánibo kemá máqte-kayukati yúyánámmá mamá táwîq
íma kéeq yeráwáqtí anó-monoq-naupaqa yirááti-naupakaraq íma anó-maruqa
mamá táwîqa íma uráune. ímiye.
13 ánibo íbêqa maami-káyúkámá máqten-aimma kétemanibo íma kanaaráq
abarokáq yiráátin-aimma kéte." téna Póroma óq-aimma tiráiye:
14 "miráimanibo kemá móra-yataaqtaba emmá timá-amenunama minnâ
aammá uyátárai-nakoma tiráátiraiye. ketí aúbi máráa-kayukama min-
áqtábá 'kaaqaari-áíné' kéte. kemá Ítíráaeo-wayukabikemma yatáqma kémaeq
naayóbáqá ketáái títaubikoni Áánûqtukaq anaaé kéwáreq kemá máqtemma

ámáan-aima kéwareq Áánûqtuni amuné-wáyúkátí watáama agamatá-kánnáábímmá wáitaq kemá itáíq-itaiq kéune.

15 miráitata yeráwáqá maami-káyúkámá Áánûqtuqtaba awé oníq umá kegáráq Áánûqtumma awé kéeq kemá Áánûqtuqtaba wemá pukáa-kayukama mamá itó-umayikaniye. téq kemá itáíq-itaiq keune.

16 ánibo ketirukómá íráqôniq kéena arupú kéitaq kemá Áánûqtugaraq aarawaatí yúrakaqa kemá ketáaiqtaba netuq-túyánámmá íma kémayaune.

17 ánibo kemá Yérútáárebaq yuwéq káqo-kayukate yagaroqtamá máqe-uraune. mibákémmá kemá yauwéqma ketí márûkaq iráunnama kemá Áánûqtukaq amí-yátááqá maméq iréq móneqa ketí waayúkama íma makáa-kayukama yímikaune.

18 ánibo kemá mirá kéeq anó-monoq-naupaq máeq ketí kúmiq-yataaqa mamá paá i-yátááríq kéunatama taíbaq-wayukama ketê íma áíkuteta unítíq-aimma íma wáqe-uraiye.

19 miráitamanibo yaímma Ítíráaeo-wayukama Étia-marabaq kémaae-kayukama yeráwáqá máqe-uraae. yemá kemmá aabi matikánétama yemá maakáq enaúrakaq irétawaq ókaraq yeqtí watáama ítáaro.

20 ánibo mi-káyúkámá min-áímmá íma timá-amiyaama maanámo máa-kayukama iyúwénatawaq káánítôre-wayukati yúrakaqa itó-uraunata otaa-qtátáárîq íuraane tiráan-aimma timá-amero.

21 miráimanibo kímora-yataaqa kemá maará téq tiráune. ‘Áánûqtu wemá pukáa-kayukama yauwéqma mamá itó-umayikanitaq kemá minnáyaba itáíq-itaiq kéune téq tiráunayaba yemá minnáyaba kemmá aabi kématikaae.’ ” téna Póroma tiráiye.

22 ánibo anó-kawaa-naqa Píriki wemá uyátárai-nakon aammá itáíq-itaiq on-ááímmá aónéna wemá tiráiye: “i-wáyúkátí anó-kawaa-naqa Arítiati wemá maakáq yínna-yupaama kemá keráwáqtí táama ítama yainánúne.” téna anó-kamaani-naqa Píriki wemá tiráiye.

23 ánibo anó-kawaa-nakoma yaímma-wayukama timáyíkáitata yeráwáqá Póromma awîqma ánná-naupaq móma ákáreraq akoqnáá-aimma íma téraq wemmá ayuwáiyana paá uréire kéinaq wení waayúkama iyuwáiyata paá yama káoneta aáwaqa wemmá áméro.” téna tiráiye.

Píriki Póromma kaayaq-kárítímáátímá ánnáma umákaraiye.

24 Píriki wegáráq wení ánáakoni áwîqa Tarútíra wemá Ítíráaeo-annabiken-inimiye. miráitana Píriki yaímma-taoqa wemá Póromma ááyaitana Póro wemá iréna Îtuma keqtáá yauwéqma tiwiránîn-nakoqtaba itáíq-itaiq kéo-waigoni áaimma timá ámikaiye.

25 miráimanibo Póroni watáagoma arupú áaiqtaba téna ketáái túma yabi-íyábágáráq Áánûqtuma ketáámá mamá yainánîq-kanaayabagaraq wé tiráiye. Píriki wemá maamin-áímmá kéitena ikatíq uráiye. miráitana Píriki wemá Póromma timá ámikaiye: “anaaékaqa aamá tí-kánááráqá emmá ááyaanaa aamá máma tínópo emá kóaao.” téna timákaraiye.

26 miráitana Píriki wemá Póroqtaba “yaímma móneqa timíniye” téna wemá Póromma taígani-tupaama timákaitana kégoitana wemá awé umá máqe-uraiye.

27 anaaékaqa kaayaq-kárítímáátímá kéyataitana Pótitati Péqtati wemá Pírikini-maruqa mayéna wemá anó-kawaa-naqa maínna-kanaaraqa Píriki wemá Ítíráaeo-wayukama yimuqá maraígáae téna Póromma paá ánná-naupaq ayúwáitana máqe-uraiye.

25

1 kaumo-yúpáámá kéyataitana anó-kamaani-naqa Péqtati wemá Tétária-marabake maréna yauwéqma Yérútáárebaq uráiye.
2 miráitata uyátáraí-monoq-wayukagaraq Ítíráaeo-wayukati kawáá-wáyúkágáráq yeráwáqá Póromma aabi mayakánôn-aimma anó-kamaani-nakokaq maméta urááe.
3 yemá anó-kamaani-nakaq inaa-inaa tirááe: “emá keqtáá tíwáqnaa éaq emá maamin-náqá timákénanawaq wemá Yérútáárebaq yíno.” téta yemá aapaq kéwinaraq aúpáké atíqtuweta ikamónáae téta tirááe.
4 ánibo anó-kamaani-naqa Péqtati wemá tiráiye: “Póro wemá Tétária-marabaq ánná-naupaq máipoaq kemá mibáq yauwéqma ónúne.” téna wemá tiráiye.
5 miráinata keráwáqtí anó-kayukama yemá ketê yagaroqtamá mibáq uréta min-nákóní otaa-qtátááqá wáinatama yemá Póromma aabi mayakánoe.” téna anó-kamaani-nakoma tiráiye.
6 ánibo Péqtati wemá Yérútáárebaqa tiyááka-kanaama yeráwáqtê maéna wemá Tétária-marabaq uréna móra-taoqa wemá aamá ítama yainaí-náúpáq máena wemá yaímma-wayukama timáyíkáitata yemá Póromma ánná-naupake awíqmeta irááe.
7 ánibo Ítíráaeo-wayukama yemá Yérútáárebake ye-káyúkámá iréta máqten-aimma téta Póroni aúbi makáámanibo árain-aimma íma anó-kamaani-naqa timá ámikaae.
8 ánibo Póro wemá tiráiye: “kemá mórama otaa-qtátááqá íma tarôq éq ánibo Ítíráaeo-wayukati ámáan-aimma íma mamá táwîqa kéeq yeráwáqtí monoq-námmá íma mamá táíq kéeq Arómani-wayukati anómma yabíkái-naqa íma awáágúraune.” téna Póroma tiráiye.
9 ánibo Ítíráaeo-wayukayaba yimuqá kémarena Péqtati wemá Póromma awíqma Ítíráaeo-wayukati iyáápi maráinayaba wemá maará téna Póromma timá ámikaiye: “Póro, emá kanaaráq Yérútáárebaq kéwinaraq mibáqá kemá enáama ítama yainánúnô?” téna tiráiye.
10 ánibo Póro wemá tiráiye: “íbêqa kemá maami-náúpáq itó-uraunama maammi-náúmmá Arómani-wayukati yabíkái-nakoni íráqôn ámáan-aikaraq ketáámá ítama keráwáqá yainánóe. ánibo emá káonaane. kemá Ítíráaeo-wayukabimma mórama otaa-qtátááqá íma tarôq uráune.
11 kemá mórama kemmá tíkamma puí-yátáárîq uráanatama minnâ kanaaráq tíkaminoe. miráimanibo yeráwáqá kaaqaari-áímmá tétama kemmá yeqtí yiyáápi yimínîqtabama móra-nakoni náápaamma íma wáiye. minnáyaba kemmá Arómani-wayukaraq yabíkái-nakoma yúrakaq ketáámá yainániye.” téna Póroma tiráiye.
12 ánibo Péqtati wemá maamin-áímmá kéitena wení káánítôre-wayukagaraq watáama timátuwena wemá Póromma timá ámikaiye: “emá anómma yabíkái-nakoma enáama ítama yainániye ténnaboa emá kanaaráq wekáq wínóne.” téna tiráiye.

Póro wemá káqomma yabíkái-naqa Aagarípaani aúrakaq uráiye.

13 yaímma-kanaama kóitana anómma yabíkái-naqa (kíni) Aagarípaa Peníti wení anaanoágáráq yenákámá maréta Tétária-marabaq uréta Péqtatimma yaagumá téta timá ákaraaye.
14 miráitata yenákámá Tétária-marabaqa ayáqtáá-kanaama kémaeyana anó-kamaani-nakoma Péqtati wemá mi yabíkái-naqa Aagarípaamma Póroqtaba maará

téna tiráiye: “naayóbáqá Píriki wemá móra-naqa Póromma ánná-naupaq ákáraimma wemá íbêqa paá máiye.

15 miráitaq naayóbáqá kemá Yérútáárebaq máunata Ítíráaeo-wayukati uyátárai-monoq-wayukama yemá téta ‘maamin-náqá aabi mayakéta ikamíyana puíno.’ tirááe.

16 ketáámá Arómani-wayukataama maamiráráá kéunatae. áqnáabaq móra-nakoni aúbímmô maráina-waigoma wenáama ítátuwena aúbi maráin-aiqtaba wemá kanaaráq tíniye. anaaékaqa ayúwáananataa yainánúnatae.

17 miráitata yemá maréta maakáq kéyewaq kemá íma ayáqtáá-yupaama máqe-ureq kemá aamá ítama yainaí-náúpáq káqon-aabayaanapimma kemá yaímma-wayukama timáyíkaunata Póromma ánná-naupake awíqmeta irááe.

18 miráitata mi-káyúkámá yama itó-uraamanibo yemá Póromma aabi mayakaí watáama íma tirááe. ímiye.

19 yemá paá yeráwáqtí monoq-nááqtábá kéteta mórama pukurái-naqa wenáwîqa Îtue wetábá tirááe. Póroma wemá téna maamin-náqá ‘paá máiye’ téna kétiye.

20 miráitaq kemá maamin-áímmá itáúnnama ummaa kéyaitaq kemá Póroqtaba maará téq tiráune. ‘emá kanaaráq Yérútáárebaq kéwinaraq maamin-áímmá ítama yainánúnô?’ téq kemá tiráunamanibo

21 Póro wemá téna Arómani-wayukaraq yabíkái-nakoma ketáama ítama yainániye.’ téna kétitaq ayuwáunana wemá ánná-naupaq máiye.” téna Péqtati wemá timá yímikaiye.

22 ánibo anómma yabíkái-naqa Aagarípaa wemá tiráiye: “kemá kenamáárîq maamin-nákón áama itánáaq kéune.” téna kétitana Péqtati wemá téna “maamin-áímmá aabáyaama itánóne.” téna tiráiye.

23 káqon-aabayaanapimma kínima Aagarípaa wegáráq Peníti yenákámá anómma yabíkái-kayukati unáákáqtôma yenákátí yineqá umátoreta yaímma i-wáyúkátí anó-kawaa-wayukagaraq yaímma anó-kayukagaraq yeráwáqá móra-naupaq áíkuma máeta Péqtati wemá yaímma-wayukama timáyíkáitata yemá Póromma ánná-naupake ko awíqmeta irááe.

24 ánibo Péqtati wemá tiráiye: “kínima Aagarípaao, ketáágáráq máqte-kayukao, maamin-náqá aónaaro. Ítíráaeo-wayukama aarawaamá Yérútáárebaq kémaae-kayukagaraq yaímma maabáqá Tétária-marabaq máa-kayukagaraq yeráwáqá téta ‘maamin-náqá wemá paá íma mánibo ikámínana puíno’ téta yemá ketúrakaq ááyama tirááe.

25 miráimanibo kemá maamin-náqá aónáúnnama wemá mórama otaa-qtátááqá tarôq éna puínî-qtataaqa íma wáitana wemá wenamáárîq téna Arómani-wayukaraq yabíkái-nakoma ketáama ítama yainániye.’ téna kétitaq kemá ‘wekáq wakúyakaanana wíniye.’ tiráune.

26 miráitaq kemá weqtábá aúbabi agatúwáanana Arómani anómma yabíkái-nakokaq wínîn-aimma íma ítaraune. miráitaq kemá wemmá awíqme kínima Aagrípaao, emá anómma yabíkáana-waigokaraq yaímma-yuti yúrakakaraq kéyunaboaq keráwáqá wenáama kéitaiyaq anaaékaq kemá wení otaa-qtátááqtábá kanaaráq agayánúne.

27 miráinaq kemá móra-nakomma ánnábimmo Arómuq timákaanana kéwinaq wemmá aamá mayákáan-aimma kemá íma aúba-wannaabi agáyáanama minnâ íma arupú íniye.” tena anó-kamaani-nakoma Péqtati wemá tiráiye.

26

Póro wemá Aagarípaani aúrakaq watáama tiráiye.

1 ánibo Aagarípa wemá tiráiye: “Póro, emá íbêqa ení watáama tiyo.” téna
kétitana Póro wemá ayáámma múte yaútena wenaúbi máráan-aiqtaba tínéna
itata waayúkama yaákama máqe-uraae. Póro mirá téna:
2 “anó-kawaa-naqa Aagarípaao, emá ketáái áaiqtaba kéitaanaboaq kemá
timuqá ôriq umá kémareq kemá anaúrakaq watáama ténááq kéune. miráitaq
kemá emmá watáama timá-amenunama minnâ Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá
keqtábá kaaqaari-áímmá téta túbi kémaran-aimma timá-amenune.
3 miráita emá Ítíráaeo-wayukama ketáái táaikaraq ketáámá watáama
túnnatama minnâ emá káonaane. minnáyaba emá ketáama ítama íráqôniq
éwaq emá íma ábôkariq uwo.
4 ánibo Ítíráaeo-wayukama yemá máqtemma ketáaimma aónaraae. naayóbáqá
kemá pááqyan-iyapogoma ketí-wayukate yagaroqtamá kémaeqa kemá
Yérútáárebaqa uréire uráune.
5 miráitata naayóbáqá yemá kemmá timónaraapoata yemá kanaaráq
ketáaimma timá-aminetama minnâ kanaaráq íye. miráitata yemá aónaraane.
naayóbáqá kemá Pérati-wayukati yáaimma kéwaraunata min-ááíkómá akoqnáá
umá ketáái monokóní áaimma uyátáraiye.
6 miráitaq kemá íbêqa itó-uma máunata yemá kemmá aabi kématikamma
maamin-áíkóní áaimma mirá-uraiye. naayóbáqá Áánûqtuma ketáái
títaubikomma akoqnáá-aimma timá yímikaitaq minnáyaba kemá itáíq-itaiq
kéune.
7 ánibo ketáái títaubake kaayaq-ánná-wáyúkámá yeráwáqá wágááwabi
nokáámma Áánûqtukaq nunamummá tíq-tiq umá awé kéone. ánibo anómma
yabikáana-nako, kemá itáíq-itaiq kéunata Ítíráaeo-wayukama yemá kemmá aabi
matíkaraae.
8 keráwáqá Ítíráaeo-wayukao, Áánûqtuma pukáa-kayukama mamá itó-
umayikaniqtaba nôraq itaráq íma tínô?
9 naayóbáqá kemá kenamáárîqa Îtuma Náátárêtibake-nakon áwîqa mamá táíq
uráune.
10 miráitaq kemá Yérútáárebaq uyátárai-monoq-wayukabikemma akoqnááma
matéq netuqyaammá Áánûqtuni waayúkama yáqtoqma Yérútáárebaq ánná-
naupaq kéyikeq yaímma-wayukama yíkamiyata púyoro téq tiráunae.
11 miráitaq kemá máqte-tupaama yeráwáqtí monoq-náúpáq uréq ánnáma
kéyimeq Îtuni anaaémo wáráan-aaimma yuwaígáae téq uráune. minnáyaba
kemá káqo-marabaq uréire umá Îtuni anaaé kéwaraa-kayukama mamá táíq
umáyikaraune.

Póro wemá Káríqton-annama aúkain-aimma tiráiye.

12 miráitaq kemá uyátárai-monoq-wayukabike náápaamma kémayaunata yemá
timátíkáawaq kemá maréq Tamáátikati-marabaq uráune.
13 miráitana wágááma aabaúgómá aáwaqa naí-kánáá kéita kemá aónáúnana
aabáyákákémmá ókómá kamá yupayo uréna ketê yagaroqtamá uráa-kayukati
yineqá ókómá kamá yupayo uráiye.
14 ánibo máqtemma ketáámá marabí yutákureqtaa kéitaunana móra-wataagoma
Íbaru-aipikemma maará téna tiráiye. ‘Tóro! Tóro! emá nôraq itawáq kemmá

mamá táwîqa kéono? kemmá apupé kée emá ketí-wayukama mamá táíq
kéumayikaanaboa emá enamáárîq aú-aiqa mayánóne.' téna min-áíkómá tiráiye.
15 ánibo Póro kemá tiráune. 'uyátárâana-nako, emá náawabono?' tiráune. ánibo
uyátárai-nakoma wemá tiráiye. 'kemá Îtue. emá kemmá mamá táwîqa kéone.'
téna tiráiye.
16 miráimanibo íbêqa emá itó-urewaq kemá enôpaq iráunapoaq kemá emmá
awíráana emá ketí mayaí-náqá mááe. emá íbêqa kéite aónáana-yataaqtabama
máqte-kayukama kétimayiminaq ánibo anaaékaqa abarokáq ínî-qtataaqtabagaraq
emmá aráátenune.
17 miráinaq emmá timákáana Ítíráaeo-anna-wayukayaqtaba káqo-
wayukayaqtaba kawáá onúne.
18 minnáyaba emá yeráwáqtí yúramma mamá tágamayikenata yemá
kumayuq-yátáápíkémmá yuwéta yeráwáqá waéqma tágama-yataakaq maéta
Tááqtaani akoqnáápikemma yuwéta kekáq itáíq-itaiq kéiyaq kemá yeráwáqtí
kúmiqa mamá paá umáyíkáanata yemá Áánûqtuma yiwíkai-kayukagaraq
aokaríq umá yagaroqtamá mánoe.' téna Îtuma tiráine." téna Póroma tiráiye.

Póroma wení mayaígón áaimma tiráiye.

19 ánibo emá anómma yabíkáan-naqa Aagarípaao, kemá Áánûqtunopake-
tataaqa káoneq kemá íma wenáama arátaune.
20 miráitaq kemá áqnáabaqa Tamáátikati-marabakemma Yérútáárebaq uréq
mikákémmá máqtemma Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukabimma Áánûqtuni
átê-wataama kétima-yimunata yeráwáqtí kúmiq-yataapikemma waéqma yeráwáqá
Áánûqtukaq yirummá ámiketa íráqôn-aaimma íyábá timá yímikaune.
21 kemá mirá kéunata minnáyaba Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá monoq-
náúpáké kemmá yáqtoqma tíkamineta urááe.
22 ánibo ketirummá akoqnáá wáqe-urena Áánûqtuma kemmá tíwáqnaa uréna
kemá máqte-kayukagaraq yaímma anó-kayukati túrapi watáama tiráiye. miráitaq
kemá íma káqon-aimma kétupo kemá naayóbáqá Mótetigaraq yaímma Áánûqtuni
amuné-wáyúkámá yeráwáqá maará téta tirááe.
23 Áánûqtunopake tiwiránîn-nakoma wemá aú-aiqa maténa keqtáámá
áqnáabariq umá pukáipike itó-urena wemá Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-
wayukabimma aúwaraimma tágama-yataakaraq timá-yiminiye.' téta yeráwáqá
tirááe." téna Póroma tiráiye.
24 Póro wemá mirá téna kétitana Péqtati wemá tiráiye: "Póro! emá
aíbôqnaaboq kéone! emá ení taíbaq itaí-yátáákómá emmá mamá aíbôqnaaboq
kéiye." téna Péqtati tiráiye.
25 ánibo Póro wemá tiráiye: "anó-nako, kemá íma aíbôqnaaboqa kéune. kemá
paá túyánámmá kéiteq kétune.
26 Aagarípaao, ketáama itaao. emá maami-qtátááqtábámá káone kéite
uráánaq minnáyabama kemá íma ikatîqa éq watáama kétunama maami-
qtátááqá íma aúpáq abarokáq uráiye.
27 anómma yabíkáana-naqa Aagarípaao, emá Áánûqtuni amuné-wáyúkátí
yáama kéitaano? kemá ítáunama emá yetáama itáíq-itaiq kéone." téna Póroma
tiráiye.
28 ánibo anómma yabíkái-nakoma Aagarípaa wemá Póromma maará téna timá
ámikaiye: "emá maamin-áwááráq-yúpááwáq kemmá mamá Káríqton-anna-
naqa káutikaano?" téna tiráiye.

29 ánibo Póro wemá tiráiye: “awaaraq-yúpááwábi ayáqtááq-yupaama minnâ
kanaaráq íye. miráimanibo kemá Áánûqtukaq maará téq nunamummá
kétune. egáráq yaímma-wayukama kéráwáqá maamin-áímmá kétuna ítáa-
kayukama keráwáqá Îtun anaaé waqmá ketê móraiq umá kétikaiye. miráiyana
maamin-ánnábí keráwápímmá íma wániye.
30 Póro wemá mirá téna kétitana anómma yabíkái-naqa Aagarípaa Penítigaraq
yaímma-wayukagaraq yeráwáqá itó-uma máápaq kóuraae.
31 miráitata yeráwáqá máápaq máeta maará téta tirááe: “maamin-náqá
wemá mórama ikámma puyéta ánnáma améta ínín-úmmáá-yátááqá íma tarôq
uráiye.” téta tirááe.
32 ánibo Aagarípaa wemá Péqtatimma maará téna timá ámikaiye: “maamin-
náqá Póro wemá ‘Arómani-wayukati anómma yabíkáan-nakoma ketáama ítama
yainániye’ téna íma tínnarakaa wemmá timákáanana paá yauwéqma kóine iné.”
téna Aagarípaa kínima wé tiráiye.

27

Póroma únópí-káárébí maréna Arómuq uráiye.

1 ánibo yeráwáqá aamá timá móra-akaq maréta keqtáá timátikaawaqtaa
únópí-káárébí maréqtaa Arómuq Ítari-marupaq kéunanata yeráwáqá yáqtoqma
Pórogaraq yaímma ánná-wayukagaraqa anómma i-wáyúkátí kawáá-náqá áwîqa
Yúriati wení ayáápi yíkaraae. miráitana maamin-náqá i-wáyúkátí kawáá-
nákóqtábámá Arómani-wayukati i-náré.
2 ánibo kemá Arúkegaraq ketáámá mórama Áátáráámítiq únópí-káárégómá
Étia-marupaq kéwitaqtaa ketáámá mipí uyáqtama uráunatae. ánibo móra-naqa
áwîqa Áárítáákatima wemá Tetarónáíkaqa Maateróniabake-nakoma wegáráq
yagaroqtamá ketáátê iráiye.
3 ánibo óq-abayaanapimma ketáámá Tááíranapaqa ko yamá uráunatae.
miráitana Yúriati wemá Póromma mamá íráqôniq kéumakena ayúwáitana
uréire kéena wení aanábó-wáyúkámá yimónaraiye.
4 ánibo ketáámá Tááíranapakemma únópí-káárébí maréqtaa kéunanata
uwáágoma keqtáá mamá táwîq kéitaqtaa íyórai-aukapaq maréqtaa Táíparatibaq
uráunatae.
5 miráitaqta ketáámá únókóní aúkáapi maréqtaa Tirítiabaq uréqtaa
mikákémmá Paapíriya-marupaq uréqtaa ánibo mikákémmá Mááíraqa Arítia-
marabaq uráunatae.
6 ánibo mi-márúkákémmá mórama i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma wemá
Érékáánaraa-marabake únópí-káárégómá maréna Arómuq Ítari-marupaq wíné
kéitana wemá timátíkáitaqtaa ketáámá mipí uyáqtama uráunatae.
7 miráitaqtaa ketáámá mi-únópí-káárébímmá yaákare kéweta yaímma-
kanaama máqe-uraunatae. miráitana móra-maruqa Nááítatiq kéyúnanata
mikákémmá anón-uwaagoma keqtáá mamá táíq kéiqtaba mikáké maréqtaa
Karíti-marukoni íyórai-aukapaq waaqókáq Táárámóniq uráunatae.
8 ánibo mikákémmá maréqtaa únókóní áwabaq kégumunanata min-áúkápáqá
anón-ummaa-yataaqa kémayeqtaa ketáámá maréqtaa Áráátía-marukoni
waaqókáqá únópí-káárémá maraí-márúkáq yayamá iráunatae.
9 ánibo netuqyaa-túpáámá kéyataitana Ítíráaeo-wayukati aáwaqa awetá
i-kánáámá yátamakitata mimórá-kánáámá uwáágoma ôriq umá kéyorena

únókómá yeráwáqá mamá táíq uráiye. miráitana Póro wemá maará téna timá yímikaiye:
10 “máqte-kayukama ítáaro! íbêqa ketáámá kéonanataama taíbaq-yataaqa aúyoranimanibo miráuma únópí-káárégáráq oótakaraq yenamáa mi-qtátááqá íma aúyoraiyobo ketáámá waayúkagaraq aúyoranunatae téq kemá kéitaune.” ténna Póro wemá tiráiye.
11 miráimanibo i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma wemá únópí-káárémá awéqtameta uréire kéo-kayukati yáama kéitena Póron-aama íma ítaraiye.
12 ánibo min-áúkápáqá únópí-káárémá maraí-márúqá uwáágo ôriq kéena íma íráqôniq uráitata mi-káyúkámá yeráwáqá aamá timá móra-akaq maréta Karíti-aukapaqa Pinítiabaqa únópí-káárémá maraí-márúqá uwáá kéyorai-kanaama íráqôniq uráitata yeráwáqá mibáq wínéta urááe.

únópímmá anón-uwaama yokáiye.

13 anaaékaqa uwáágoma mamá pááqyaniq kéitata yeráwáqá yúyánámmá ítáaniq umá únópí-káárémá maméta Karíti-aukapaq maréta urááe.
14 miráitata yeráwáqá únópí-káárébí maréta pááqya-kanaama kéowana Karíti-marukake uwááma áwiqa anón-uwaama yokáiye.
15 miráitana min-úwáágómá únópí-káárémá mamá táíq kéitana ketáámá íma kanaaráq yáqtoqma awíqmeqtaa uráunatae.
16 miráitaqtaa mikákémmá ketáámá maréqtaa pááqya-marukaqa Kótaq uréqtaa íyórai-aukapaqa ketáámá anón-ummaa-yataaqa matáunatae. ketáái pááqya-unopi-kaarema anón-unopi-kaarenobaq múte makáunatae.
17 miráitata únópí-káárébí mayaímá kémayaa-kayukama yeráwáqá únópí-káárémá yáqtorai-yataaqa yabitiréta ánnáma atáá umá akoqnáá kéeta yeráwáqá téta únópí-káárégómá tíwíqmenata Aríbiya-aukapaq wíniye téta yeráwáqá tabaráábera-qtataaqa ayútuwaawana mi-káárégómá únókóní ámûraaqa mayaqména uréire uráiye.
18 miráimanibo anón-uwaagogaraq únókógáráqá keqtáámá tiwéqtamena uréire kéitata yeráwáqá káqon-abayaanapimma áaimma átáma oótamma mamá iyaabítaaq urááe.
19 ánibo óq-taoqa yeráwáqtí iyáápikemma únópí-káárémá mamá íráqôniq i-yátááqá mamá iyaabítaaq urááe.
20 miráitaqtaa netuqyaa-túpáámá ketáámá aabaúwábi wiyóqá íma káonaunataama ‘náakaqtaa máuno?’ téqtaa anón-uwaama kéyoraitaqtaa ketáámá íma paá mái-tuyanamma ítaraunataamibo “táíq ónúnatae” téqtaa tiráunatae.
21 ánibo netuqyaa-túpáámá máqte-kayukama aáwaqa íma néta máawana Póro wemá yeráwáqtí aúkáapi itó-urena tiráiye: “keráwáqá maami-káyúkámá ítáaro. naayóbáqá keráwáqá ketáama kéiteqa Karítibaq yuwéq íma uráiyakakaa maamiráuma ummaa-yátááqá íma mayéqtaa máqte-qtataaqa íma aúyoranena iné.
22 miráimanibo kemá timá-timunna-aimma ítáaro. keráwápíkémmá móra-naqa íma aúyoranibo kímora-yataaqa únópí-káárémá wenamáa aúyoraniye.
23 ánibo kemá Áánûqtukaq nunamummá kéteq wekáq itáíq-itaiq kéunana nokáámma Áánûqtuni kaqtó-nakoma ketimakaq yama itó-urena tiráiye.
24 ‘Póro, emá íma ikatîqa éwaq anómma Arómani-nakoma Títaama wenaúrakaq koma itóaao. ánibo maami-káyúkámá máqtemma yeráwáqá únópí-káárébí máa-kayukama eqtábá Áánûqtuma kawáá íniye.’ ténna tiráiye.

25 minnáyaba waayúkama keráwáqá íma ikatîqa oro. kemá Áánûqtuqtaba itáíq-itaiq kéunapoana Áánûqtu wemá tínna-yataaqa kanaaráq tarôq íniye.
26 minnáyaba ketáámá páátákáá únópí-káárémá maméqtaa móra-marukaq onúnatae.” téna Póroma tiráiye.
27 ánibo tiyááka umá títaubake kaumo-nókáámmá kéyataitata uwáá kéyorena ánibo móra-nokaama títaubake kaayaqté-kaayaqtekomma yeráwáqá Meriteréinia-unokoni áwabaqa nokáan-aukaama únópí-káárébí mayaímá mayáa-kayukama yúyánámmá ítáama maami-káárégómá “móra-marukaq kéwiye” téta yeráwáqá yúyánámmá ítiraae.
28 miráitata yeráwáqá ayáqtááq-annaraqa ummaa-yátááqá abíkumareta únópí yúwáawana kúmîmma waaqókárîq uráiye. miráitaqtaa ketáámá maréqtaa móragaraq pááqya-kanaama kéweta min-ánnámá únópí yúwáawana kúmîmma waaqókárîq éna kegébaraq kukáiye.
29 ánibo únópí-káárébí mayaímá kémayaa-kayukama yeráwáqá ótakaq ya kumayániye téta yeráwáqá ôriq umá ikatîqa urááe. miráitata yeráwáqá páátákáá únópí-káárémá yáqtoqma akoqnáá i-yataaqa mi-káárégóní ayárepaqa kaayaqté-kaayaqte ummaa-yátááqnápó yáqtoq-mareta máiyana aabaúmá utaíkáae téta yeráwáqá nunamummá tirááe.
30 miráitata únópí-káárébí mayaímá kémayaa-kayukama yeráwáqá yuwéta péqmareta kóineta únópí-káárégóní aipakémmá ummaa yamá yáqtorai-yataaqa karikaa uréta pááqya-unopi-kaarema mémánóbáq yubéqtukaae.
31 miráitana Póro aónarena wemá i-wáyúkátí kawáá-nákáráq yaímma i-wáyúkágáráq timá yímikaiye: “maamin-únópí-káárébímmá mayaímá kémayaa-kayukama yeráwáqá íma máiyaqa minnâ máqtemma keráwáqá táwîq ínoe.” téna Póroma tiráiye.
32 ánibo i-wáyúkámá yeráwáqá maami-káárégóní ánnáma kárátuwaawana uraíye.
33 aabaúma utánéna kéitana Póro wemá maami-káyúkámá aáwaqa naígáae téna watáama tiráiye: “máka-tiyaapari umá títaubake kaayaqté-kaayaqte miráuma ayáqtáá-kanaama ketáá ikatíq umá aúyokeqtaa aáwaqa íma naráunatae.
34 miráitaq kemá akoqnáá umá keráwáqá kétima-timune. keráwáqá yaímma paá-aawaqa mamá kénaiyanawaq min-ááwákómá keráwáqá mamá akoqnáá íniye. minnâyaba keráwáqá ítáaro. keráwáqtí túma íma ayáá atikaniye.”
35 Póro wemá mirá kétena yeráwáqtí yúrakaqa yammá maténa Áánûqtumma amuqá marakéna nunamummá kétena Póro wemá yammá naráiye.
36 miráitata máqte-kayukama yeráwáqtí íyakoma íráqôniq kéitata aáwaqa mamá narááe.
37 miráitaqtaa ketáámá taígani-kayukama (miráuma 276) mi únópí-káárébímmá máqe-uraunatae.
38 ánibo mi-káyúkámá yeráwáqá aáwaqa mamá nátuweta anaaékaqa yeráwáqá únópí-káárébíkémmá aáwaq-unamma mamá únópítáá iyabótúwáawana únópí-káárégómá ummaamá íma yéna oyaaq umá uráiye.

únópí-káárémá táíq uráiye.

39 aabaúmá utamá kégaitata únópí-káárébí mayaímá kémayaa-kayukama yeráwáqá márûqa káonetaamanibo maramá íma aónaraae. miráitata yeráwáqá min-áúkápáqá íráqôniq umá únópí-káárégóní márûqa wáitana íráqôniq umá kegébama wáitata yeráwáqá min-áúkápáq wínéta urááe.

40 miráitata yeráwáqá mi únópí-káárérâqá ánnáma kúma akoqnáá umáráan-annama kárátuwaawana únókóní ámûraaq wáqe-uraiye. miráitata yeráwáqá aweqtaí-yátáráqá ánnáma kúma akoqnáá umáráan-annama kégareta ánibo taabaráábema múte abíkumaraawana uwáágoma yiwíqmena únókóní kegébabaq uráiye.
41 miráitana mi únópí-káárégómá maréna únókóní kegébanobaqa aipaké koma aguréna maranóbáqá akoqnáá uráiye. miráitana anón-uwaama yokéna maamin-únópí-káárégóní ayáremma mamá táwîq uráiye.

42 ánibo i-wáyúkámá yeráwáqá yaímma ánná-wayukama péqmareta kóinoe téta yeráwáqá yíkamineta urááe.
43 miráimanibo i-wáyúkátí anó-kawaa-nakoma wemá Póromma áwáqnaa kéena íma mirá-inoe téna wemá yaímma-anna-wayukama timáyíkáitata yeráwáqá nokótaaqa yubámeta únókóní kegébabaq urááe.
44 ánibo yaímma-wayukama únópí-káárégóní yaa aqtóráq yáqtoqma mayaqméta nokegébábaq urááe. miráitaqtaa máqte-kayukama íráqôniq umá máqe-uraunatae.

28

Póroma Mórota-marabaq máqe-uraiye.

1 ketáámá máqtemma mi-nókóní kegébabaq iréqtaa ketáá itáunama mi-márúkón áwîqa Mórota-marabare.
2 miráitata mi-márúkáké-káyúkámá yeráwáqá keqtáámá mamá íráqôniq kéowana ánibo aaqá yéna yaugiqá kéitata yeráwáqá iramá agamakéta min-íráráqá keqtáá tiwíqma tíkawaqtaa máqe-uraunatae.
3 ánibo Póro wemá móra ira-átáámá mamá irabí agamakáitana móra-iraakabayaakoma min-írá-átáábí máqena kokoqá kéiqtaba min-íráákábáyáákómá Póroni ayáákaqa ya útúraiye.
4 ánibo mi-márúkáké-káyúkámá aarawaamá yeráwáqá aónaamma maamin-íráákábáyáákómá Póroni ayáákaqa ya útúrena upúkáiye. miráitata mi-káyúkámá yeráwáqá maará téta tirááe: “áraimma maamin-nákómá wemá yaímma-wayukama únópí yíkamitata pukáawana ketáái maníkómá íráqôn-aaimma tarôq í-nákómá wemá maami-nákóqtábámá íma paá mániye. téna maami-qtátááqá tarôq kéiye.” téta yeráwáqá tirááe.
5 miráimanibo Póro wemá maamin-íráákábáyáámmá iranóbáq awéqtáma kéyuwena paá máqe-uraiye.
6 ánibo mi-káyúkámá yeráwáqá Póromma awé umá karákéta iqtoráinana wemá puíniye téta temmá Póroni aneqá móra-yataaqa íma abarokáq kéiqtaba yeráwáqá téta “maamin-náqá wemá maníkóé.” téta yúyánámmá ítaraae.

7 min-áúkápáqá mórama maramá wáqe-uraitana mi-máráráqá yabíkái-naqa áwîqa Púbiria wemá keqtáámá mamá íráqôniq umátíkáitaqtaa ketáámá kaumo-yúpáámá wení-naupaqa máqe-uraunatae.
8 ánibo Púbiriamma aboámá anó-karima kokoq-kárímá mayéna waguráitana Póro wemá min-nákóní naaúpaqa uténa min-nákóní aneqá ayáámma aráápare nunamummá kétitana min-nákómá atóbaraiye.
9 Póro wemá mirá kéitata mi-márúkákémmá netuqyaammá karí-wáyúkámá yeráwáqá kéyewana Póro wemá mamá atóbamayikaraiye.

10 miráitata mi-káyúkámá yeráwáqá keqtáámá íráqôniq umá tíwáqnaa kéetata
ánibo yaímma-yataaqa keqtáá kétimetata tíwáqnaa umá móma únópí-káárébí
tiyúkataae.

Póroma Arómuq yayamá iráiye.

11 ánibo mi-márúkáq ketáámá kaumo-wíyómmá maéqtaa anaaékaq ketáámá
maréqtaa morama únópí-káárémá Érékáánara-marabakemma anón-uwaama
yóráitana mi-márúkáq ya máqe urái-kaarebiqtaa uyáqtama uráunatae. miráitana
únópí-káárégóní aikaqá Tútie téta yeráwáqtí maníkóní ábárawaao-aanikoratati
yimammá tarôq umákáawana wáqe-uraiye.

12 ánibo ketáámá min-únópí-káárébí maréqtaa Tírakuti-marukaq yayamá
iréqtaa mi-márúkáqá kaumo-yúpáámá máqe-uraunatae.

13 miráitaqtaa mi-márúkákémmá ketáámá min-únópí-káárébí maréqtaa
Arégiuma-marukaq yaútûma yayamá iréqtaa mikákémmá anón-uwaama
yóráitaqtaa maréqtaa Putióribaq anó-marukaq ko yamá uráunatae.

14 ánibo mi-márúkáqá yaímma Káríqton-anna-wayukama kéyimonaunatata
yemá keqtáá yáqtóráawata abapaké kaayaq-yúpáámá yeráwáqtê maéqtaa
Arómuq uráunatae.

15 ánibo Arómuq yaímma ketíbâqawaayutaama Îtun-aama kéitaa-kayukama
yeráwáqá ítáamma keqtááyábámá kéye téta kétewata yemá máqtemma maréta
mi-márúkáq áwîqa kaumo-áúwáí-náúpáqá mááketi-marukaraq wenáwîqa
Áápiatibaq iréta keqtáámá aapaq ya kétimonaawaqtaa Póro wemá yemmá
kéyimonena wemá Áánûqtumma amuqá marakéna akoqnááma matáiye.

Póroma Arómuq Áánûqtuni watáama tiráiye.

16 ánibo ketááma Arómuq yayamá kéyunanata kámááni-nakoma Póroqtaba
wenamáa móra-naupaq máinana móra i-nákómá wekáqá yabíkáiye.

17 ánibo kaumo-yúpáámá kéyataitana Póro wemá Ítíráaeo-wayukati kawáá-
wáyúkámá yááyaitata yemá máqtemma ya áíkutaawana wemá maará téna
tiráiye: “keráwáqá ketíbâqawaayuo, ítáaro. kemá íma tái-aaimmá tarôq kéeq
Ítíráaeo-wayukama ketáái títaubikon-aaimma mamá táíqa íma uráunamanibo
Ítiráaeo-wayukama yeráwáqá Yérútáárebaqa kemmá ánnáma umátiketa
Arómani-wayukati iyáápi kemmá tíkaraae.

18 miráitata Arómani-wayukama yeráwáqá aamá ítama yaíkaamanibo kemá
móra-yataaqa tarôq kéeq puyónúnna-aaimma íma tarôq uráunata yemá kemmá
tiyuwánéta urááe.

19 miráimanibo Ítíráaeo-wayukama yemá ímiye téta maamin-áímmá arátéwaq
óqa kemá aamá ténúnna-aimma íma wáqe-uraiye. miráitaq kemá anó-
kamaani-wayukama yááyaanata yeráwáqá ketáama ítama yaínánóe. téq kemá
tiráunamanibo ketí-wayukama yeráwáqá móra-yataaqtaba aabimmá íma
mayikánúne.

20 ánibo kemá maamin-áíqtábá keráwáqá tááyama kétima-timune. miráitaq
Ítíráaeo-wayukama keráwáqá kéiteq awé uráa-qtataaqtaba kemá itáíq-itaiq kéeq
awé uráune. miráitana minnáyaba maamin-ánnágómá kemmá yáqtoqma ako-
qnáá kéiye.” téna Póroma tiráiye.

21 ánibo yemá tirááe: “Ítíráaeo-wayukabikemma móra-nakoma ení watáama
íma aúbabimma agamá timá-timenata ánibo móra ketíbâqawaayutaama iréta ení
watáama íma téta emmá íma timá táwîq urááe.

22 miráitaqtaa ketáámá enóyaupiken-aimma itánáqtaa kéune. ánibo ketáámá
itáunataama máqte-kayukama yemá uyátárai-nakoni aammá kéwaraa-kayukama
keráwáqtábágáráq yatáqma-yataapi mááe.” téta tirááe.
23 ánibo Ítíráaeo-wayukati kawáá-wáyúkámá yeráwáqá mórama kanaamá
maréta Ítíráaeo-wayukama yemá máqtemma aarawaamá Póroni márûpaq irááe.
miráitana Póro wemá aabáyaanapike áaimma átárena énaikaqa wemá watáagon
áaimma timá kétagena Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba Îtuqtabagaraq watáama
tiráiye. miráitana wemá Mótetini ámáan-aimma kétena yaímma Áánûqtuni
amuné-wáyúkámá wannaabí agamakáan-aimma kétitana maamin-áíkómá
yeqtí yúyánámmá mamá íráqôniq kéitata yeráwáqá Îtuqtaba itáíq-itaiq ínoe.
24 miráitata yaímma-wayukama wenáama kéitaawata yaímma-wayukama
wenáama íma ítama arútaraae.
25 miráitata yeráwáqá yenamáárîq óq-yuyanamma itéta kégowana Póro
wemá áqnáabaqa maará téna tiráiye: “Áánûqtuni Aokaq-Áágómá árain-aimma
keráwáqá yúbi-kayukayaba téna Áánûqtuni amuné-náqá ketáái títaubikoma
Ááítáíyani óyaukaq tiráine.
26 ‘emá maami-káyúkábí kéweaq maará téaq timá-yimiyo.
keráwáqá aamá itánómanibo áaimma íma itánoe.
keráwáqá túramma aónainomanibo móra-yataaqa íaonainoe.
27 maami-káyúkátí íyakoma akoqnáá umáguraitataboata yaákoma aamá
itaíyábá yíbôgaitata yemá yúramma karoparááe.
miráitana yúrakoma móra-yataaqa íkáonaitana yaákoma móra-yataaqtaba
íkéitaitataboata yúyánámmá íkéitaae.
yemá ketôpaqa íma ko yáútúmeta mamá íráqôniq umá tikaao téta íkéye.’
téna agamatán-áúbábí Áítáíyama tiráine.
28 Ítíráaeo-wayukama yúbi máin-aaiqtaba maami íráqô-mayaima Áánûqtuma ke-
qtáá yauwéqma tiwiránî-kataama minnâ Áánûqtu wemá káqon-anna-wayukabi
yúwáitana kéwiye. ánibo ketáámá maamin-áímmá timá-yimenatataa yemá
itánoe.
29 Póro wemá mirá téna kétitata Ítíráaeo-wayukama yeráwáqá yenamáárîq
aamá téite urááe.
30 ánibo Póroma mi-márúkáq máena kaayaq-kárítímáátígóní arupimmá
móra naammá meyaníq uréna yaímma-wayukama wení-naupaq kéyewanama
wemá mamá íráqôniq umáyikaraiye.
31 miráitana wemá akoqnáá umá Áánûqtuma yabíkái-qtataaqtaba watáama
kétena uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma watáama máqte-kayukama timá yímikaiye.
miráitana wemá maamin-áímmá waayúkama abarokáq akoqnáá umá timá-
yimiyabama móra-nakoma aammá íma aúnakaraiye.

Arómani
Îtun **anaaé ké**waraa-yubaq **Aró**mubaq **Pó**roma **agatá**iye.

Póroni mayaígón áaimma

1 kemá Póro mayaí-nákómá Îtu Káríqtoni mayaírá Áánûqtuma aúyatikarena
tááyaraitaq min-áúbá-wánnáámá agatáune. kemá Póroma Áánûqtuni íráqô-
kataama tin-áímmá timá tímikaune.
2 Áánûqtuni amuné-wáyúkábí wení aúba-wannaabi naayóbáqá mimóra-
íráqó-kátáámá Áánûqtuma akoqnáá umá tiráiye.
3 maamin-íráqó-kátáámá Áánûqtuni áanikoqtabama wáqe-uraitana Tébitin-
annabike pááq uráiye. maa-márábi-káyúkáúrámmá pááq uráimanibo Áánûqtuni
Aokaq-Áágógáráq Áánuqtun áanikoma máqe-uraiye.
4 áanikoni akoqnáágaraq imaamugáráqá yirááténa pukáapike kímora itó-
umakaraiye.
5 kemá Póroma Îtumma tirummá kámunana Áánûqtu wení mayáimá kétimitaq
Îtumma wekáq kémaiyaune. waayúkama máqte-marabake Îtumma yirummá
kámeta anaaé kéwaraaqtaba Áánûqtuni íráqô-kataama kemá timá yimunaiq
umá
6 keráwáqá Arómuq-marupaq máa-yuma Áánûqtu tááyaraimma Îtu
Káríqtonamoe.
7 keráwáqá Arómuq-marupaq máa-yuma keráwáqtábá tááyaraitaq Áánûqtun-
aama wárá-kayukama kemá keráwáqtôpaq kágayaune. Áánûqtumma ákái-
kayukao, Áánûqtuma ketibotáámá ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq
yenamáa yenákátí íráqô-qtataakaraq yeqtí kaayoné-yátáákáráq keráwákáq
paá waíno.

Póroma amuqá maréna nunamummá tiráiye.

8 áqnáabaq ketí Áánûqtuqtabama Îtu Káríqton áwîkaq timuqá kémarakaune.
maragáráq-maragaraq-wayukama keráwáqtí itaí-yátááqtábámá ítama
ánataqtukaapoaq keráwáqtábámá timuqá kématikaune.
9 nunamupí maamin-áímmá túnnama Áánûqtuma wenamáárîq ítaraimma
árain-aine. Áánûqtuni íráqô-kataama tirukakékáráq kétimaiyimeq weqtábá
kéune. wení íráqô-kataama wenáanikoqtabama wáiye. Áánûqtuma ítaraiye
máqte-tupaama keráwáqtábá nunamupí kétune.
10 aati-aatimá nunamupí Áánûqtumma ítáanana akáinanama ketí aammá
awíqtikainaq yayamá keráwáqtôpaq yenúne. ayáqtááq-kanaama yénáae téq
uráune.
11 miráitaq keráwáqtábámá ôriq umá kemá kétikaitaq timónanaq kéune.
miráinaq kemá yaímma-yataaqa timénáá kéune. Áánûqtuni íráqô-qtataaqa
keráwáqtê keqtirupi wamá akoqnáá íkáae téq kéyune.
12 minnâ Áánûqtukaq aati-aatimá túyánámmá itáíq-itaiq í-yátááqá keráwáqá
tíwáqnaa kéinana keráwáqtí itaí-yátáákómá kemmá tíwáqnaa kéinama itáíq-itaiq
í-yátááqá keráwáqtôpaq akoqnáá kéena ketíyápiqtaa akoqnáá íkáae téq kéyune.

13 ketúnabaro, keráwáqá maamin-áímmá ítama arútáaro. netuqyaa-túpáámá
kemá túyánámmá kéitaune, keráwáqá óq-wayukama Yéqtaaeo-wayukama Îtu
Káríqtonopaq yíwíqme yénáae téq kéyune. miráimanibo máqte-tupaama yaímma-
yataakoma kemmá yáqtoraitaq paá kémaune.
14 máqte-marabaq-wayukama watáama Îtuqtaba ketí aqtábááma wáiye. minnâ
márûkaq-wayukagaraq karaanóbáq-wáyúkágáráq aamá ítaraa-kayukagaraq íma
ítaraa-kayukagaraq mi-kátáámá yemmá timá-yimenune.
15 miráimanibo ketíyakoma iyánáaq kéitaq keráwáqá Arómuq-marupaqa íráqô-
kataama timá-timenaae téq kéune.

íráqô-kataama Áánûqtuni akoqnááe.

16 miráimanibo Áánûqtuni íráqô-kataayaba kemá tigaemá íkéune. íráqô-
kataayaba nôraq inábiyo? minnâ Áánûqtuni íráqô-kataama wení akoqnááma
wáipoana máqte-kayukama kanaaráq mamá atóbamayikaniye. áqnáabaqa
Ítíráaeo-wayukama anaaékaq Yéqtaaeo-wayukama maamin-íráqó-kátáánápó
atóbamayikaniye.
17 miráinana Áánûqtuni íráqô-kataagaraq waayúkagoni arupú-aaimma
abarokáq pááq kéiye. waayúkagoni áaimma arupú umá minnáyataba
yúyánámmá itáíq-itaiq umá yabíqme kéuyoe. Áánûqtuni aúba-wannaabi
miráuma kétiye: “móra-nakoma Áánûqtuqtaba aúyánámmá itáíq-itaiq umá
yabíqme uwínanama matúq-matuq umá mái-yataaqa Áánûqtu amíniye.” téna
kétiye.

waayúkaurakoni agaemá

18 maa-káyúkámá Áánûqtuma yinaaéma kéumamepoana Áánûqtuni
áyámma wení márûpake kégumiye. kebó-yátááqá tarôq kéo-kayukama yeqtí
kúmiqtababoana Áánûqtuni áraín-aimma yayamá pááq íkeiye.
19 Áánûqtuni máqten-aaimma íma aúpáq wáiye. miráipoana Áánûqtu yemmá
yiráátiraiye.
20 Áánûqtumma ketáámá kanaaráq íma aónanunataamanibo wemá tarôq urái-
qtataaqnapo kanaaráq káonaunatae. maa-márámá pááq urái-kanaarake wení
watúq-watuq umá wái-akoqnaama kanaaráq káonaunatae. miráínata yeqtí
kúmiq-yataaqa íma aúpáq yuwéta maará tínoe “ketáá íaonaraunatae” ítinoe.
21 Áánûqtuqtaba ítaretamanibo wení áwîkaqa íma yaaguyabéta wekáq “tíkáiye”
ítiraae.
22 “itaí-wáyúkámá máunatae” téta tiráámanibo yeráwáqá áá íma ítaraa-
kayukama yayamá máqe-uraae.
23 matúq-matuq umá mái-Aanuqtuma yiwikáqtuwetamanibo wenamí-kanamin
umá waayúka-amakaraq waíwaakon-amakaraq áwáábiq-wakoni-amakaraq yekáq
iraayutáúmá mamá téta uyátá-maqma “íráqô-qtataare” téta yúyánápí tirááe.

24 áá íma ítaraa-kayukama pááq kéopoana Áánûqtuma iyúwáitata yenamáárîq
yetáaimma kéwaraae. yeráwáqtí yikáí-yátáákó yabititata kebó-yátááqá tarôq
urááe. yúnapogaraq kebó-yátááríqá urááe.
25 yaímma-wayukama miráitata Áánûqtuni árain-aimma wenamí-kenamin umá
kaaqaari-áímmá wakááe. mi-qtátááqá Áánûqtu tarôq uráiqtataakaq yi-
raayutáúmá amá yetíwîqa múte yaútaamanibo tarôq urái-nakon áwîqa ímiye.

ááqibo Áánûqtuma wenáwîqa múte yaúma watúq-watuq umá waímo. áraimma waíno.
26 otaa-qtátáárîq oqtábábóana Áánûqtu iyuwáitata yenamáárîq kéweta yetúnapo yigae-yátááqá mamá pááq urááe. miráitataa aaragógáráq aaraukáq-ááímmá íma wakááe. paá yetúraqa íarutainama kéwaraae.
27 mimóráíq umá waamá aaraukáq-ááímmá paábaq mamá kéyuwaamanibo káqo-waqtaba kéyikaiqtataboata yirunóbáqá iráráá karáiye. yigae-yátááqá káqowa-kaqowamma mamá paá urááe. miráipoata yetúnobaqa ókon-okomma táí-ummaa-yataaqa pááq íno-waigoni ápêqa yeqtí kúmiq-yataakoqtabama wáqe-uraiye.
28 miráimanibo Áánûqtuni aúyánámmá yeráwáqá íma yáqtóráawana Áánûqtuma iyúwáitata yetúyánápíké waqmá kéitaae. kebó-yátáárîqo kéomma kéqoke-kaqoke-kebo-yataaqa tarôq kéoe.
29 waátâ-aaimma aráágayan-aaimma tái-aaimma iyáábúq-aaimma aweké-ááímmá ááíqa í-ááímmá komarummá í-ááímmá waayúkayaba ítama táíq í-ááímmá ógikaae. anaaépaq-aimma tí-ááímmá
30 waayáímmá tí-ááímmá Áánûqtuqtaba íyámma umákai-yataaqa aamá aratéta yeqtúma mamé uí-yátááqá yeqtí yúyánápíké aúgemma otaa-qtátááqá mirán-ááímmá ógikaae. anóbon-aama kárate.
31 áá íma itaí-wáyúkáá yeqtí anóna-anon-aimma arátaae. waayúkayataba íyaqa íkeyimeta kaayoné-yátááqá íyimikaae.
32 Áánûqtuni ámáan-aiko téna: “máqtemma mirán-ákáq maíyanama puí-yátááqá yeqtí ápêqa waíye.” mirá téta ítaraae. yeráwáqá móragaraq miráute kéuyeta máqte-kayukama miráute kéuyeta waraí-yátááqtábá kéyikaiye.

2

Áánûqtuni yainaí-yátááqá kanaa kéiye.

1 ketí aanábô, óq-wayukama kéyainaao? móra-nakoma wení kúmiq-yataaqa íma aúpáq yuwániye. óq-wayukati yenáánamanibo yemô oníq umá emá móraiq kée miráuma enamáárîq yawááq kéone.
2 Áánûqtu óq-wayukama náayubi maamirá-qtátáárîq o-káyúkámá yáínáimma ketáá káounaunatae. wemá kanaa kéiye.
3 ááqibo ketí aanábô, óq-wayukama yainááanaiq umá móraiq umá emá enamáárîq kéyainaane. “Áánûqtuni yawáá-iyataapike kótanune” téq enaúyánápímmá kéteno?
4 aqá Áánûqtuni paru-yátáákómá waayúkama íma iyuwaí-yátááqá waayúkayataba yaákarena awé-í-yátááqá enaúyánápímmá pááqya-qtataariq kéteno? enáaimma waéqma tinanamá Áánûqtu wení kaayoné-yátááqá emmá kanaaráq uíniye.
5 enaákoma akoqnáá umá óqtakaa umágitaa enáimma íma mamá kéwairaane. ení yainaí-yátááqá anókariq kéinana mi-túpááyábá Áánûqtuni áyámma í-yátáákáráq yainaí-í-yátáákáráq pááq ínaama ení yainaí-yátááqá íbêqa anókariq kéone.
6 máqte-kayukama aókáq-aokaq máqte-qtataariq kéoqtaba Áánûqtuma yeqtí ápêqa yimíniye.
7 yaímma-wayukama tágama-yataakaraq yíwîqa uí-yátáákáráq paá matúq-matuq umá mái-yataakaraq abáá-umae kéuyeta íráqô-qtataariq kéopoana yemmá matúq-matuq umá maí-yataaqa Áánûqtu yimíniye.

8 yaímma-wayukama yenamáárîq yetábá yúyánámmá itéta kateko-ámmá ibáq kéyuwaapoata yemmá Ááûqtuma moyáqá yéna áyámma umá nommá atíqtuwainikaa umá ayáuyikaniye.
9 máqte-kayukama waátâ-yataariq uráiyanama áqnáabaq Ítíráaeo-wayukama mámikaqa Yéqtaaeo-wayukama yemmá yú-tikaraq yíkaraq mayánoe.
10 ááqibo máqtemma arupú-amma waráiyanama áqnáabaq Ítíráaeo-wayukama mámikaqa Yéqtaaeo-wayukama yemmá tágama-yataakaraq yíwîqa anómma uí-yátáákáráq kaayoné-yátáákáráq Áánûqtu yimíniye.
11 máqte-kayukama Áánûqtu mimoráíq umá yainániye.
12 Mótetini ámáama Yéqtaaeo-wayukama íma yímikaiye. ámáan-aimma íma matéta yemá kúmiq-yataaqa umáe kéuyeta yeráwáqá puínoe. Mótetini ámáama Ítíráaeo-wayukama yímikaimma kúmiq-yataariq umáe kéuiyanama ámáan-ainapo yainániye.
13 ámáan-aimma paá kéiteta Ááanûqtuma "íráqô-kayukae" téna íkétimanibo ámáan-aimma waráiyanama Ááanûqtun-aurakaq íráqô-kayukama mamá aúqyikaniye.
14 Yéqtaaeo-wayukama ámáan-aimma Móteti íma yímikaimanibo yeqtí yúyánápíké téta yaímma-taoqa Ítíráaeo-wayukati ámáan-aimma wakááe. miráitata yenamáárîq yeqtí ámáan-aikaq mááe.
15 Ítíráaeo-wayukati ámáan-aimma wakáapoata árain-aimma yirááténa yirupi aúba-wannaaraa agamá kémaraiye. yaímma-taoqa yúyánákómá yeqtí kúmiq-yataakoma yeqtúbi kémaraitana káqo-taoqa yúyánákómá kanaaráq kéumayikaiye.
16 Ááanûqtuni íráqô-kataayaba kemá abarokáq kétunama miráuma maami-túpáámá Ááanûqtu Îtu Káríqtoni óyaupike máqte-kayukati aúpáq-yááímmá mamá yainániye.

Ítíráaeo-wayukaraq ámáan-aikaraq

17 emánô? kemmá Ítíráaeo-naqune té kétima-timene. Ítíráaeo-wayukati ámáan-aimma aúyánápí kéwarema Ítíráaeo-nakoma máiye. emá Ááanûqtuqtabama weganoq-kanoq-áímmá abarokáq kétene.
18 Ááanûqtuma mirá-uwo ti-qtátááqá emá ítaraane. ámáan-aimma yoráuma ítaraanaboaa arupú-amma ítaraane.
19 yúgaroq-wayukati yabi-í-náqá kumayuqnóbáq máa-kayukati ókáán umá máema
20 áá íma ítaraa-kayukagaraq iyápógaraq yeqtí yirááti-naqa máema ámáan-aipi mútûq itaí-yátáákáráq árain-aikaraq ítama arútarema
21 waayúkama kéyiraatenamanibo nóraq itááq irááténnaiq umá enamáárîqa ímira-keono? emá "moyámmá ímáyáaro" abarokáq kétemanibo emá moyámmá kémaiyaane.
22 emá "aaraukáqá íyataaero" abarokáq kétemanibo emá mirá kéono? emá yaataq ikúqma amammá tarôq uráá-qtataakoma kéyiwaagonamanibo yemmá káqo-kayukati monoq-nákáá-náópákémmá emá kémayaano?
23 ámáan-aiqtaba enaúma mamé kéuyonamanibo Ááanûqtuni ámáan-aimma íma kéware wekáq agaemá makáane.
24 miráitana Ááanûqtuni aúba-wannaabi Ítíráaeo-wayukaraq kétiye: "keráwáqá táígo-qtataaqa kéopoata Yéqtaaeo-wayukama kétimonetaboata Ááanûqtuni áwîqa yamá akáyáámmá kétee." téna aúbabi kétiye.

25 Ítíráaeo-wayukati ámáan-aimma warétama íráqô-qtataaqa yúma kará
ínomanibo ámáan-aimma yúma íkáratainikaa ínoe.
26 Yéqtaaeo-wayukama yúma íkarataamanibo ámáan-aikoma waréta yemmá
yúma kárataakaa-kayukama Áánûqtu kéyimonai íyabiyo?
27 Yéqtaaeo-wayukababoata keráwáqá Ítíráaeo-wayukama yawááq-umayikanoe.
paá túma kárataama Mótetini ámáan-aimma keráwáqtábá agatáimanibo
íkéwaraae. ááqibo Yéqtaaeo-wayukama túma íkarataama maamin-ámáán-áímmá
kéwaraae.
28 náawaq áraimma Ítíráaeo-naquramma máiyo? náawaq aúma kárátai-naqa
áraimma máiyo? Ítíráaeo-naqa paá amegaaráq-áúmá íma máiye.
29 aaqáo. Ítíráaeo-naqa arunóbákéqtábá áraimma Ítíráaeo-naqiye.
arunóbáqtábá Áánuqtun Aágoni mayaímá wáitanamanibo ámáan-aikake íma
pááq kéiye. min-nákómá arunóbáqá Áánûqtun Aágoni mayaímá wáitana
wenáwîqa maa-márábí-káyúkátí yúrakaq anómma íwáimanibo Áánûqtun-
aurakaq wenáwîqa anómma wáiye.

3

tái-yaaikoma íráqôn-aaimma íma yawááq-iniye.

1 Ítíráaeo-naqa máena uyátá-maqma kéqon-naqa íráqôniq kéumakaiyo? yúmo
kará-í-yátááqá kanaarárábíyô?
2 owé. máqten-aukapaq kanaaráq wáiye. Áánûqtuma wení watáama Ítíráaeo-
wayukama áqnáabaq iyáápi yímikaitata abarokáq Áánûqtun-aaimma kéitaae.
3 yaímma-wayukama itáíq-itaiq umá íyabikaamanibo Áánûqtu mimóráíq umá
wemá yímikain-aimma aratínô?
4 túyánámmá íma ítáaro! miráuma máqtemma kaaqaari-wáyúkámá
máamanibo Áánûqtuma wemá yímikain-aikaq yabíqma matúq-matuq umá
mániye. Áánûqtuni aúba-wannaabi kétiye:
“máqten-aimmo tinnamá
kateko umá yiráátiniye.
emmá yainaíyaama uyáqtanone.”
ténа min-áúbábí kétiye.
5 ketáái otaa-qtátááqô abarokáq kéinana Áánûqtuni kateko-yátááqá tiráá
tínataama nóinae téqtaa tenúnataabiyo? otaa-qtátáárîq kéonanataa Áánûqtuma
keqtáámá táígoma timínîqtaae. mirá téqtaa tenúnataabiyo? mirá téta yaímma-
wayukama kaaqaari kéte. yekáá kéunataae. mirá téqtaa tenúnataabiyo?
6 aaqáo. Áánûqtu kateko umá íyainenama náaraq umá maa-márábí-káyúkámá
kanaaráq yainániyô?
7 kaaqaari-áímmá tenanamá Áánûqtuni árain-aikoma máqte-kayukayopaq
anómma abarokáq íniye. abarokáq ínatama nôraq ínata “kúmiq-nare” tínô?
yaímma-wayukama yúyánápí mirá kéte.
8 mimórá-wáyúkámá mirá téta: “otaa-qtátáárîq ónátae. mirá kéonanataa
Áánûqtuni íráqô-qtataaqa pááq íniye.” téta yaímma-wayukama wakutéta kettí
watáama mirá kétune kéte. yeqtí ápêqa yawááq umá wániye.

áraimma móra-nakoma kateko-náqá íma máiye.

9 ketáámá Ítíráaeo-wayukama uyáqtaraunataabiyo? ímiye. kúmiq-yataakoni
akoqnáábi máqtemma móraiq umá máunatae.

10 Áánûqtuni aúba-wannaabi mirá kétiye:
“áraimma móra-nakoma katekó-náqá íma máiye.
11 kímora áá ítarain-naqa íma maéna Áánûqtuqtaba abáá-i-naqa íma máibo
12 máqte-kayukama Áánûqtuma yinaaéma umákaraae.
máqtemma otaa-qtátááqá tarôq éta íma móra-nako íráqô-qtataaqa tarôq kéiye.
áraimma kímora-naqa íma máiye.
13 yeráwáqtí yimóyarokoma agaro umáguraimma waayúka utáí-máíkáá kéitata yimáábírake waéqma kaaqaari-aímmá téta yóyauq-ananaakake puí-áímmá iraakabayaakóní waátâikaan-aimma kéte.
14 yeqtí yóyaukaqa íma ikaaq-áímmá ógiqma wáiye.
15 waayúkama yíkamma puí-yátááqtábá oyaaq kéoe.
16 aati-aatimá yawití-wáátí kéeta yeqtábábóata waayúka yimuqá máráaniq íkeoe.
17 kaayoné-ámmá íma waréta
18 Áánûqtuqtaba yáaqa íkeigaitata íma kéitaae.”
téna Áánûqtuni aúba-wannaabi mirá kétiye.
19 ááqibo ketáá kétaunatae. ámáan-aikoma téna máqte-kayukayataba ámáan-aikoni aménáápáqá máqe-uraae. miráráá umá óq-yoyauqa aúyakaitata máqte-kayukama Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq Áánûqtuni yainaí-yátáápí máqe-uraae.
20 móra-nakoma ámáan-aimma kéitaitana kateko-náqá Áánûqtun-aurakaq kanaaráq ímanibo ámáan-aikoma paá máqtemma ketáái kúmiq-yataaqtabama kétiraatiqtaae.

maamin-ákáq móra-nakoma yayamá kateko umá mániye.

21 íbêqa ámáan-aikoni-kanaama yátamakitana Áánûqtuni kateko-yátááqá abarokáq uráiye. maami-kátékó-yátááqá miráuma wáiye.
22 Îtu Káríqtoqtaba itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááré. máqtemma Ítíráaeo-wayukagaraq óq-wayukagaraq wekáq yirummá améta Áánûqtuni kateko-yátááqá mamé kanaaráq mayánoe. naayóbáqá Áánûqtuni ámáan-aikogaraq amuné-wáyúkágáráq mimórá-áí tirááe. Ítíráaeo-wayukagaraq óq-wayukagaraq máqtemma kúmiq-yataariq uráápoata mimórá-yáínái-wátáámá tirááe.
23 máqte-kayukama kúmiq-yataariq uráápoata máqtemma Áánûqtuni tágama-yataaqtaba aqtórárîq umá mááe.
24 ááqibo Îtu Káríqtoma mamá paá umáyikaniye. Áánuqtuni íráqô-qtataakoma paá yímikaiye.
25 Áánûqtu Îtumma paá yímikaiye. ánibo Îtuma pukáipoana wení naaegómá máqtemma yirummá ámekaa-kayukati kúmiq-yataakoni yigaemá mamá paábaq yuwániye. wenáanikoma paá yiména waayúkaraq katekoîq ínôqtabama Áánûqtu yiráátiraiye. naayóbáqá taígani kúmiq-yataaqtaba Áánûqtu íma yainéna táígoma íyimikaimibo
26 íbêqa waayúkaraq katekoîq ínôqtabama kéyiraatiye. waayúkama máqtemma Îtukaq yirummá ámê-kayukama wé mamá kateko-wáyúkámá káuqyikaiye.
27 ámáan-aimma waráinaiyataba aúma mamá uí-yátááqá paá íniye. arummá ámínayaba kateko-yátááqá uíniye.
28 miráuma kéitaunatae. ámáan-aikakema waayúkama kateko umá íma kanaaráq mánomanibo yirummá Îtumma améta kateko umá mánoe.

29 Áánûqtu Ítíráaeo-wayukama paá yenamáa yeqtí Áánûqtuwaq máiyo?
Yéqtaaeo-wayukati Áánûqtugaraq máiyo? owé. máiye.
30 Áánûqtu wenamáa mimóráé. Ítíráaeo-wayukama yirummá amíyaqtabama
Áánûqtu katekoîq umáyikaniye. móraiq umá Yéqtaaeo-wayukama yirummá
amíyaqtabama katekoîq umáyikaniye.
31 ámáan-aimma paábaq ketáá yuwánátae kétiyo? aaqáo. áraimma ímiye.
tirummá amétaaboaqtaa ámáan-aimma ketáái kúmiq-yataaqa kéyiraateqtaa
waránátae.

4

Áánûqtu Áabaraaqtaba "kateko-náré" tiráiye.

1 miráínataa ketítaubikotaama Áabaraama weqtábámá nóineq tenúnataabiyo?
2 máqte-qtataariq oi-qtátááqtábá kateko-náqá íma aúrákaraipoana aúma
mamé kanaaráq íuwiniye.
3 Áánûqtuni aúba-wannaabi kétiye: "Áabaraama Áánûqtukaq arummá aménа
aúyánápí itáíq-itaiq umá yabíkáipoana Áánûqtun-aurakaq kateko-náqá máqe-
uráiye." téna kétiye.
4 móra-nakoma wení mayaíráqtábá ápêqa matáibo íma paá ámikaiye.
5 ááqibo káqo-nakoma wení mayaírákéqtábámá ímibo paá itáíq-itaiq umá
yabi-í-yátááqtábámá Áánûqtuma kateko-náqá pááq umákaraiye. mirá
kéumayikaiye.
6 minnáyaba Ítíráaeo anó-naqa Tébiti naayóbáqá téna áraimma tiráine.
móra-nakoma Áánûqtun-aurakaq katekon-náqá maénama wení mayaíyábámá
ibáqyuwena ôriq umá amuqá min-nákómá marániye. ókaraq Tébiti miráuma
Áánûqtun-aubabi ibí tiráine:
7 "maa-káyúkámá yeqtí otaa-qtátááqá Áánûqtu mamá paábaq yuwéna
awikáqtukaitata yeqtí kúmiq-yataaqa Áánûqtu mamá yawíkágutaitata
yimuqá ôriq umá kémaraae.
8 móra-nakoma kúmiq-yataaqtabama uyátárai-nakoma wenáúbiq íma kémaraitena
abo min-nákómá amuqá ôriq umá kémaraiye!"
Tébiti mirá téna ibí tiráine.
9 maami amuq-yatááqá paá Ítíráaeo-wayukama yúma káraa-kayukabimma
yenamáa yeráwápínáq wáiyo? káqo-yuma yemá náayuti yúwaq íma
kárataanabiyo? Áánûqtuni aúba-wannaabi mirá téna kétiye tiráunaiq umátaa
ketáá kéitaunatae. Áabaraama Áánûqtukaq arummá aménа itáíq-itaiq umá
yabíkáipoana Áánûqtun-aurakaq kateko-náqá máqe-uraiye.
10 aanibo nói-kanaabinaq Áabaraama kateko-náqá Áánûqtun-aurakaq máqe-
uraiyo? áqnáabaraq aúma káratai anaaékarabiyo? áqnáabaq aúma íkaratai-
kanaama wáqe-uraiye.
11 aúma káratin-abuma matáimma wení itáíq-itaiq umá yabi-í-yátáákóní
awaaméqá aúma íkaratai-kanaaraq wáqe-uraimma maami-kátékó-yátááqá
áqnáabaq Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá yabíkáipoana matáiye. miráipoana
Áabaraama máqte-kayukayaba Áánûqtuma yirummá aménа yúma íkarataa-
kayukayaba yiboáráá-náqá aúkáiye. yeráwáqá wekáá umá Áánûqtukaq itáíq-
itaiq umá yabíkéta kateko-yátááqá kanaaráq mayánéta wenáráaqa aúkáae.

12 mimóráíq umá yúma kárataa-kayukama yeqtibomá máimanibo miráuma íma
yúma kárataae. Áabaraani áaimma áqnáabaq aúma karaí-ááímmá wáqe-uraitana
yeráwáqá itáíq-itaiq umá móraiq umá yabíkáapoata yeqtibó máiye.

Áánûqtu yímikain-aimma itáíq-itaiq umá yabi-í-wáyúká mayánoe.

13 Áánûtuma Áabaraamma "wenáráabitigaraq máqte-marukaq yiménúne." téna
timá akoqnáá umákaine. ámáan-aimma wáraiqtababoana Áánûqtu minnâ
yímikain-aimma ítiraimibo Áabaraama itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqtábábóana we-
qatábá "kateko-náré" ténа Áánûqtu mirá-tiraiye.

14 mirá-uraiye. ámáan-aimma kéwaraa-kayukama Áánûqtuma yímikain-aimma
kanaaráq mayétama ketáái itáíq-itaiq umá yabi-í-yátáákáráq Áánûqtuma
yímikain-aikaraq pááq ínana ketáái yabi-í-yátááqá yayamá paátataakaa íniye.

15 ámáan-aimma Áánûqtuni áyámma mamé kumínibo ámáan-aimma íma
wáinana waayúkama ima kanaaráq aratíyanama Áánûqtuma ááyamma
umákanoe.

16 Áánûqtuma yímikain-aimma wenáaimma itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqá
wáiye. miráipoana Áabaraan-araabitiraq mi yímikain-aimma Áánûqtu we-
namáakoni iráqô-qtataapike kanaaráq paá yímiqtukaiye. itáíq-itaiq umá yabi-
í-yátáákáráq Áabarakaa-kayukama ámáan-aimma kéwaraa-kayukagaraq itáíq-itaiq
umá yabíkáa-kayukagaraq Áánûqtuma yímikain-aimma mayánoe. miráuma
máqte-qtataaqa Áánûqtuqtaba yabíkái-qtataaqa Áabaraama yetiboé.

17 mirá téna Áánûqtuni agamatá-kánnáábí kétiye: "netuqyaa-márúpáq
táígani-kayukati yiboámá káurakaune." téna kétiye. Áabaraama wení itáíq-itaiq
umá yabi-í-yátááqtábábóana ketibotáámá Áánûqtun-aurakaq máiye. mimóra-
Áánúqtú pukái-qtataaqa mamá itó-uma paá kéumayikaitana íma abarokáq urái-
qtataaqtaba tiráimma pááq kéoe.

18 Áánûqtuni íráqô-qtataaqtaba Áabaraama awé únnataama íma pááq owáníq
kéiye. min-íráqó-qtátááqtábá awé únnátaama arummá aménа anaaékaq
taígani-marupake-kayukati yiboámá pááq uráiye. minnáma Áánûqtuni wanaagó
kétiye: "epíké-ánnámá taígani pááq yínoe." téna kétiye.

19 Áabaraama waaqókáq tiyááka-wayukati ááyayaa-kanaama (100 karitimaati-
raq) máqe-uraitana wenaúgoma pukáínakaa uráitana ítaraiye. ánáakoma Térain-
augogaraq móraiq uráimanibo Áabaraaama itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqá aboámá
auránîqtaba yáqtoqma akoqnáá uráiye.

20 wení yabi-í-yátááqá íma yukáimanibo Áánûqtuma ámikain-aimma íaratena
paá awé uráiye. yabi-í-yátááqá arunóbáqá ógiqma akoqnáá uráitana
Áánûqtukaq "tíkáiye" tiráiye.

21 Áánûqtu nóinabi timá akoqnáá uráimma kanaaráq miráitana Áabaraama
ítama ánataqtukaiye.

22 miráipoana Áabaraama wení itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqnápó Áánûqtun-
aurakaq kateko umá máqe-uraiye.

23-24 mi-kátáámá "Áánûqtun-aurakaq kateko umá" wenamáa weqtábá
ítiraiye. wemá Îtuma pukaípike itó-umakarai-nakoma wekáq tirummá
kámunanaboanataa keqtááyábágáráqtábá itáiye. ketáámá Áánûqtukaq tirummá
améqtaama Áánûqtun-aurakaq kateko umá mánunatae.

25 ketáái kúmiq-yataaqtaba Îtumma ikámôwana pukáiye. ketáá mamá katekoîq
kéumatikaipoanataa pukáipike itó-umakaraiye.

5

Áánûqtun-aurakaq kateko-wáyúkámá mánoe.

1 Áánûqtu mirá-tiraimma ítáíq-itaiq umá yabíqma kateko umá máunanataa
kaayoné-yátááqá Áánûqtugaraq ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtokaq
tirummá améqtaa matáunatae.
2 Áánûqtuni íráqô-qtataapi Îtu Káríqto ketáámá tiwíqmenataa uráiye. mipí
ketáái itáíq-itaiq umá yabi-í-yátáákáráq máeqtaa timuqá kémaraunatae. íráqô-
qtataaqtaba awé kéeta Áánûqtuni tágama-yataaqa yainánúnatae.
3 ketáá ítama ummaa kéyetaamanibo timuqá kémaraunatae. miráipoana ketáá
kéitaunatae. ketáái akoqnáá umá yáqtorai-yataaqa ummaa-yátáákón anaaé
yíniye.
4 Áánûqtuni akaí-yátááqá ketáái akoqnáá umá yáqtorai-yataakon anaaé
yínataama Áánûqtuni akaí-yátááqá ketáá kémayetaa Áánûqtuni tágama-yataaqa
yainánúnayataba awé ónúnatae.
5 mi-qtátááqá awé éta ítama táíq íkeunatae. miráinana Áánûqtuma wení
akaí-yátááqá ketirupiqtáá ayáutikainaqtaa Áánûqtun Aágoma tirunóbáqá
timínénataa makáiye.
6 mi kenamáárîq tíwáqnaa í-yátááqtábátáá kanaaráq íuraunataamanibo
kúmiq-wayukayaba Îtu Káríqto wemá pukái-tupaama pááq uráiye.
7 móra-nakoma kateko-nákóqtábá puyéna áwáqnaa íyábá ummaa ôriq
umá kéyaiye. yaímma-taoqa móra-nakoma kateko-náqtábá áwáqnaa ínéna
puínimanibo
8 Îtu Káríqto kúmiq-wayukataa tíwáqnaa ínéna keqtááyátábá pukáiye. ke-
qtááyábá Áánûqtuni akaí-yátááqá anóniq umá tiráátiraiqtaae.
9 pukáipoana ketáá mamá katekoîq kéumatikaipoanataa Áánûqtuni áyámma
íni-waigoni anónnáma uyátá-maqma keqtáa tiyuwaínaqtaa paá mánunatae.
10 naayóbáqá Áánûqtuni namuro-wáyúkámá máqe-uraunataamanibo íbêqa
katekoîq kéumatikaimma wenáanikoma pukáitaqtaa wení aanábótáá pááq umá
máunatae. katekoîq kéumatikaimma wenáanikoma paá máena keqtáá tiwirániye.
11 ááqibo íma ánataguraiye. minnâ Áánûqtuqtaba Îtu Káríqtoma ínîqtababoana
oyaaq-yátáápí kémaunanataa Áánûqtu wení aanábómá aúqtíkaraiqtaae.

Áátaayaa Îtu Káríqtoqtaba

12 kímora-nakoma kúmiq-yataaqa maa-márábí mamé uráitana maami-kúmíq-
yátáápíké puí-yátááqá mamá pááq uráiye. minnáyababoana puí-yátááqá
máqte-kayukaraq iráiye. miráuma máqtemma kúmiq-yataariq uráapoana máqte-
kayukama anónuqma kégeta képuyoe.
13 ámáan-aimma íyimikai-kanaaraqa kúmiq-yataaqa wáqe-uraiye. ááqibo mi-
kánáárâqá ámáan-aimma íma wáqe-uraitana móra-naqa ámáan-aikaq íma yáíkaiye.
14 ááqaanibo Áátaama wení kanaaráké Móteti kanaaráq itáimma máqte-
kayukama puí-yátáákóní akoqnáábi máqe-uraae. Áátaani kúmiq-yataakaa íuraa-
kayukagaraq máqtemma puí-yátáákóní akoqnáábi máqe-uraae. Áánûqtu miráuwo
ítirai-qtataariq umá Áátaama kúmiq-yataariq uráiye.

Áátaama anaaékaq Îtuma yíni-waigoni amakáá umá máqe-uraiye. ááqibo yenákámá móraiq íuraaye.
15 Áánûqtuma paá yímikai-qtataaqa tímitaama Áátaani kúmiq-yataakaa íuraaye. áraine. Áátaani kúmiq-yataaqtababoata taígani-kayukama pukááe. Áánûqtuma wenamáakoni íráqô-qtataaqa uyátá-maqma anóniq uráitana wemá paá yímikai-qtataaqa taígani-kayukaraq Îtu Káríqtoma wenamáakoni íráqô-qtataanapo uyátá-maqma mirá-uraiye.
16 miráuma íráqô-qtataaqa Áánûqtuma tímîqtaama móra-nakoni kúmiq-yataaqa móraiq íuraaye. móra-nakoni kúmiq-yataakon anaaéma yainaí-kánááráqá yawááq-i-yataaqa paá wániye. ááqibo Áánûqtuma yímî-qtataaqa taígani-kumiq-yataakon anaaéma yainaí-kánááráqá yawááq-i-yataaqa íma wániye.
17 áraine. móra-nakoma kúmiq-yataariq uráipoata máqte-kayukama puínoe. ááqibo káqo-nakoma Îtu Káríqtoma áraimma uyátá-maqma anó-qtataariq uráiye. máqte-kayukama Áánûqtuma wenamáakoni íráqô-qtataaqa ôriq umá timínaqtaa kateko-yátáákáráq timínaqtaa mayéqtaama mi-káyúkámá Îtu Káríqtoma nôrabi umátíkaraiqtababoana akoqnáá-nakaa umá paá mánoe.
18 ááníbo kímora kúmiq-yataakoma máqte-kayukama yawááq-uraimanibo kímora kateko-yátáákómá máqte-kayukama paá umáyikena matúq-matuq umá mái-yataaqa kéyimiye.
19 kímora-nakoma Áátaama Áánûqtuni watáama ítarena ímirauraipoana netuqyaammá kúmiq-wayukama pááq urááe. móraiq umá kímora-nakoma Îtuma Áánûqtuni watáama ítaraipoata netuqyaammá kateko-wáyúkámá auránoe.
20 ámáan-aikaraq netuqyaa-kánáámá kúmiq-yataariq umá anómma pááq urááe. ááqibo kúmiq-yataariq umá anómma pááq uráawana Áánûqtuma wenamáakoni íráqô-qtataaqa uyátá-maqma anómma pááq uráiye.
21 mirá-uraiye. kúmiq-yataakon akoqnááma puí-yátááqá mamé iráimanibo Áánûqtuma wenamáakoni íráqô-qtataakon akoqnááma kateko-yátááqá mamé iráitana matúq-matuq umá mái-yataakaq keqtáámá uyátárai-nakoma Îtu Káríqto kétiwiraiqtaae.

6

Îtu Káríqtokaq arummá aménа paá mái-yataariq íniye.

1 miráuma nóinae téqtaa kétunataabiyo? Áánûqtuma wenamáakoni íráqô-qtataaqa anómma pááq ínipoata kúmiq-yataakoni akoqnáábinaq mánunataabiyo? mirá tenúnataabiyo?
2 miráimanibo ímiye. kúmiq-yataaqtaba pukuráunatae. miráipoana kúmiq-yataakoni akoqnáábinaq tikáínaiq umátaa ketáá mánuno? ímiye.
3 ááqibo minnáma kéitaunatae. ketáá nommá pékaana-wayukataama yagaroqtamá Îtu Káríqtoni puí-yátáápí nommá peránátae.
4 miráuma nommá peréqtaa waayúka utaí-máíqnóbáq maranóbáq peréqtaa wení puí-yátááqá mirárá onanatáá miráuma tirupí yaímma mórabi pukáunatae. miráumaqtuweqtaa Îtu Káríqto keqtááyábá pukaípike wenaboání tágama-akoqnaanapo akoqnáá umá itó-umakaraitaqtaa móraiq umá aúgemma mái-yataaqa ketáá mayánátae.

paá matúq-matuq umá Îtugaraqtaa mánunatae.

5 wegáráq-kegaraqtaa yayamá móraiq éqtaama pukáinikaa umá tirupí puyéqtaa itó-umakarainikaa umá tirupi itó-unatae.
6 ókaraq áraimma kéitaunatae. ketáái naayón-ááímmá Îtu Káríqtogaraq yagaroqtamá kaapaq-yátáq pukuráunatae. miráumaraa ketáái naayón-ááímmá yawítíqtukaiye téqtaa kúmiq-yataakoni kaqtó-wayukama íbêqa íma máunatae.
7 aónaaro. kébuyenama móra-naqa kúmiq-yataakoni akoqnáábike paá kéumakaiye.
8 Îtu Káríqtogaraq tirupi kébuyeqtaama áraimma kéitaunatae 'wetê paá mánune' téqtaa
9 áraimma ketáá kéitaunatae. Îtu Káríqto pukáipike itó-uraimma ókaraq ípuiniye. puí-yátáákóní akoqnáágoma wemmá íuyata-maqma wáiye.
10 marabí kímora-taoqa kúmiq-yataaqtaba pukáimanibo íbêqa wení paá máiyataaqa Áánûqtukaq kúmiq-yataapike nékaq kémaiye.
11 keráwáqá miráumaraa kúmiq-yataakaq pukáíniq umá kúmiq-yataapike nékaq maéraq Îtu Káríqto wegáráq keráwákáráq yagaroqtamá itéraq ítama arútáaro.
12 tirunóbáqá kebó-yátáákóní akoqnáágoma íma yabi íno. túnobaqa tikáinayataaqa íwaraaro!
13 otaa-qtátáákóqtábámá keráwáqtí tí-tiyaakaraq túranaa tóyaukaraq íma mamá pááq íno. ááqaanibo pukáápike itó-onikaa umá nôrabi íya-qtataaqa Áánûqtuqtaba mirá-umakaaro. kateko-yátááríq oí-yátááqtábá keráwáqá máqtemma kenamáárîq Áánûqtukaq áméro.
14 kúmiq-yataakoni akoqnáábi keráwáqá íma mánomanibo Áánûqtuma wenamáakoni akoqnáábi máero. Ítíráaeo-wayukati ámáan-ai-kanaaraq ímáamanibo Áánûqtu wenamáakoni íráqô-kanaaraq mááe.

kateko-yátáákóní akoqnáábi kaqtó-wayukama mánatae.

15 abô Ítíráaeo-wayukati ámáan-aimma ketáá íma kéwaraunaboanataa Áánûqtuma wenamáakoni íráqô-qtataapi maéqtaa kúmiq-yataariq onúnataabiyo? ímiye.
16 áraimma íyaq kéitaao? keráwáqá kaqtó kéeq "wenanaaé kéwaraunatae" téqa móra-tuyanakaq maréq wení kaqtó-wayukama mánoe. kúmiq-yataakoni kaqtó-wayukama máeqa puí-yátáako kétiwiraiye. aammá itaí-yátáákóní kaqtó-wayukama máawana kateko-yátáákó kétiwiraiye.
17 naayóbáqá kúmiq-yataakoni kaqtó-wayukama máqe-uraamanibo íbêqa áraiqtataakoma ítareta yirummá amîqtuketa kéwaraae. minnáyaba Áánûqtukaq kemá "tíkáiye" kétune.
18 kúmiq-yataapike paá umáyíkaraimanibo kateko-yátáákóní kaqtó-wayukama yayarááe.
19 waayúkati yúyánámmá kéwareq kétune. naayóbáqá kebó-yátáákáq ókaraq-okaraq otaammá kuí-yátáákáq ketúgoma ámikaaniq umá miráuma íbêqa katekoîq umá kaqtó-yataakaraq túgoma améqa keráwáqá Áánûqtuqtaba aokarîq umá máero.
20 kúmiq-yataakoni kaqtó-wayukama máqe-ureta kateko-yátááqtábá ítaraae.
21 aanibo mi-qtátááríq ónna-yataaqtaba íbêqa agae kéiye. íráqô-qtataaqa mipíké matáánô? mi-qtátáákómá aqtórárîq ínata puínoe.

22 ááqibo íbêqa kúmiq-yataapike paá umátikaitaq Áánûqtuni kaqtó-wayukama
mááe. minnágon anónnáma keráwáqtí mái-yataaqa Áánûqtukaq paá wáinana
min-áqtóráqá matúq-matuq umá paá mái-yataaqa wániye.
23 kúmiq-yataakoni anónnáma timínîmma puí-yátááré. ááqibo Áánûqtu paá
yími-qtataaqa matúq-matuq umá paá mái-yataaqa ketááí uyátárai-nakoma Îtu
Káríqtote wáiye.

7

aaraukátí watáae.

1 ketúnabaro, ámáan-aikoma arupú umá kéitaapoana kemá ténááq únna-
aimma ítama kánataae. mi táoqa wemó puíni-tupaama waabámmá ámáan-aimma
waraínoe.
2 ámáan-aikaq aaragómá awaikómá paá máinanagaraq wenanaaé waraíno.
ááqibo puínanama aaragómá ámáan-aikake awaikóní anaaé waráíyábá ténа paá
umákaniye.
3 mirá-uraiye. wenawaikóma paá máinanagaraq káqon-naqa mayáinama
kumari-ínnímí mániye. ááqibo awaikómá puínanama ámáan-aiko paá
umákaniye kétiye. puínanama káqon-naqa kanaaráq mayániye.
4 ketúnabaro, keráwáqtábámá miráumaraa wáiye. Îtu Káríqton-auma máápoaq
ámáan-aimma keráwáqtábá pukuráiye. íbêqa keráwáqá ámáan-aikonna íma
máawana káqon-awaiqa kanaaráq mayaíyanama min-náqá pukáipike itó-
uraimma wennámá mááe.
wennámá ketáá máunaboaqtaa Áánûqtukaq kátobaunatae.
5 ketúgoni akaí-yátááqá waréqtaama ámáan-aiqtababoana ketááí kebó-
yátáákómá pááq uráiye. kúmiq-yataaqa túbiqtaa wáqe-uraitanaboana puí-yátááqá
mamá pááq uráiye.
6 ááqibo áqnáabaqa ámáan-aiqtabama ánná-wayukaraa umá máqe-uraawana
íbêqa ketáámá ámáan-aipike ayúqtíkaraiqtae. naayón-ámáán-áímmá agamatán-
ámáán-áíkáqá íma kaqtó kéunataamanibo aúgen-api Áánûqtun Aágogaraq kaqtó
kéunatae.

ámáan-aikaraq kúmiq-yataakaraq

7 minnáyaba nóinae tenúnataabiyo? ámáan-aimma táí-yataaqa wáiyo? aaqáo.
ááqibo ámáan-aikoma kúmiq yataakon áaimma ítiraatinaqa íaonanune. ámáan-
aikoma ímo ténа “káqo-wannayaba egaamá íao!” tínaqa kemá egaa-áíyábá íma
itánúne.
8 ááqibo maami-kátáámá kéitaunanama egaa-í-yátááqá túyánónbáq
yabékaiye. ámáan-aimmá íma wáikaqa kúmiq-yataaqa íma pááq kéiye.
9 ámáan-aimma íma ítaraunaraq kemá paá máune. ááqibo ámáa-kataama kéiteqa
kúmiq-yataaqa kepí abarokáq pááq éna tiráátiraitaq
10 kemá tirúnóbáqá pukáune. mi-kátáámá ámáan-aipike mái-yataaqa mamá
abarokáq íuraimanibo kepí puí-yátáákóní aammá mamá pááq uráiye.
11 miráitana kúmiq-yataakoma kemmá makaténа ámáan-aimma yéna kúmiq-
yataaqa puí-ápí matíkaraiye.
12 ámáan-aimma mi-kátáámá ámáan-aipikekaraq aokaq-yátááqá arupú umá
íráqô-qtataare.
13 íráqô-qtataakoma tíkamitaraq tirunóbáqá pukáúnô? áraimma ímiye. íráqô-
qtataaqnapo kúmiq-yataakoni áaikoma tíkamita tirunóbáqá pukáune. miráuma
kúmiq-yataakon áaimma abarokáq uráimma tiráátiraiye. táwî-yataaqiye. maami

íráqô-kataama ámáan-aipike mamá puí-yátááqá pááq ínéna kéiye. miráitana kúmiq-yataakon áaimma abarokáq kétiraatimma anómma táwî-yataare.

waabá-káyúkátí kaayaq-ááímmá wáiye.

14 ítáaro. ámáan-aimma Áánûqtunopake aágotabae. ááqibo kemá marabín-nákómá paá máune. kúmiq-yataakon áaikoni kaqtó-naqa máqe-uraune.
15 mayáuna-waigoni áaimma íma ítaraune. tíkáina-yataariq ónááqa íma mirá kéunamanibo ímo tíkái-qtataariq paá kéune.
16 kemá mi-qtátáárîq únna-waigon áaimma íketikaitaq miráunai-yataakoqtaba kemá kétune: "ámáan-aimma arupú-aine." téq kétune.
17 miráimanibo maami ítíkái-qtataaqa kenamáa ímira-keunamanibo kúmiq-yataakoma kepí wáina wé mirá kéiye.
18 minnâ kéitaune. kemá marabín-nákómá íráqô-qtataaqa kepí íma wáiye. íráqô-qtaqaariq íyábá kétikaimanibo íma kanaaráq mirá kéune.
19 íráqô-qtataaqa tíkáiniq ónáae túnna-yataaqa ímira-keunamanibo táígo-qtataaqa ítíkáiniq ónáae túnna-yataaqa paá mirá kéune.
20 táígo-qtataaqa ítíkáiniq ónáae túnna-yataaqa paá mirá kéunama kenamáa ímira-keunamanibo paá kúmiq-yataakoma kepímmí wáina mirá kéiye.
21 miráráá umá wáiye. íráqô-qtataakoma tíkáiniq ónáae túnnamanibo táígo-qtataakoma kekáq wáiye.
22 ketúnobaqa Áánûqtuni ámáan-aiqtaba ôriq umá kétikaiye.
23-24 Áánûqtuni ámáan-aimma yúyánápí wáitana kétikaimanibo ketúgoni kágon-aaimma wáitana Áánûqtuni ámáan-aikote ááiqa kéoye. áaimma ketúnobaqa wáimanibo kúmiq-yataakoni áaimma wáitana kemá wení kaqtó-naqa mamá káutikaiye. abô tirunô túyánákó awígíoq kéiye. tirunóbáqá kúmiq-yataakon áaimma puí-yátáápí tiwíqme kéuwimanibo náawa maamin-ááíq-yátáápíké tirunóbáqá mamá paá umátikaniyo?
25 Áánûqtukaq "tíkáiye" kétune Îtu Káríqtoma ketáái uyátárai-nakoma wemá mamá paá umátikaniye. miráumaraa wáiye. kemá Áánûqtuni ámáan-aimma paá ketúyánánápó kanaaráq miráuma waráunamanibo ketúgoma kúmiq-yataakoni áaimma paá kéwaraiye.

8

kúmiq-yataapike atóbatikenataa aúgen-aagoma Îtu Káríqto timínîqtaae.

1 Îtu Káríqtote yagaroqtamá máena-wayukayaba yawááq-umayikai-yataakoni ápêqa íma wániye.
2 nôraq inábiyo? aúgen-aagonapo kúmiq-yataakon áaipike puí-yátáápí tíwíqme kéuitana Îtu Káríqto yemmá paá umáyíkaraiye. Aágoma paá mái-aagoma Îtu Káríqtopi máena umáyíkaraiye.
3 kúmiq-yataaqa ketáái túnobaqa Áánûqtu yawááq-uraiye. miráipoana wenáanikoma ketáái túrakaraq timákaraimma arunóbáqá kúmiq-yataakoni áaimma urái-naqa keqtáráá-náqá timákaraiye. miráitana kúmiq-yataakoma maqtuwáíkáae téna timákaraiye. naayón-ámáán-áíkó kanaaráq ímaqtukaibo Áánûqtu maqtukáiye. waayúkati áaimma aqnúnîq uráápoana ámáan-aikoma yawéqma kárayikaiye.
4 ámáan-aikoni mirá-maara í-yátááqá mútûq miráuma ánataniqtaba ke-qtáábí Áánûqtu wenáanikoma timákaraiye. keqtáábí íma ketúraqtaa wakáábo

Áánûqtuni Aágoma wakááwana ámáan-aikoni mirá-maara í-yátááqá miráráá umá wenáanima keqtáábí mirá-uraiye.
5 mi-káyúkámá yúgoma timá yíminiq kéeta yetúgoni akaí-yátááqá yeqtí yúyanámmá kéyaqtoraiye. ááqibo mi-káyúkámá Áánûqtuni Aágoma timá yíminiq kéeta Aágon-aaikoma yeqtí yúyánámmá kéyaqtoraiye.
6 túgoma ákáinaiq umá túyánámmá kéwaraiyana anaaékaq puí-yátááqá pááq íniye. ááqibo Áánûqtuni Aágoma ákáinaiq umá kéwaraiyana matúq-matuq umá paá mái-yataakaraq kaayoné-yátáákógáráq pááq íyóye.
7 morá-nakoma aúgoma ákáiniq umá aúyánámmá kéwaraitana Áánûqtuma webó kágayakaiye. wemá Áánûqtuni áama íkéwarainanama maamin-áímmá áraimma kanaaráq íma warániye.
8 mi-káyúkámá yetúgon áaimma kéwaretama Áánûqtuma íma yimuqá kanaaráq marakánoe.
9 keráwáqá Áánûqtuni Aágoma tirunóbáqá paá máinaqa túgon áaimma kéwareqa íma mánobo Aágoma kétima-timitaq mááe. náawabi min-Áágómá Îtu Káríqtopi wáiniq umá wepímmá íma máinaqa Îtu Káríqtonna íma máiye.
10 ááqibo keráwáqá Îtu Káríqto keráwápí paá máinaqa Áánûqtun-aurakaq kateko umá mánoe. áraimma kúmiq-yataakoma tirunóbáqá ikámma képuitana Aágoma keráwápí paá mái-yataaqa kétimiye.
11 Áánûqtuni Aágoma Îtumma pukáipike mamá atóbamakaiye. miráráá umá Áánûqtuni Aágoma keráwápí mánipoana maamin-Áánápó keráwápímmá ketúgoma paá mái-yataaqa timíniye. Áánûqtuni Aágoma mamá wení iyápó-annae kéumatikaiqtaae.
12 miráuma ketúnabaro, ketááí anónnáma wáimma túgon áaimma waraí-yátááqá íma wáiye.
13 túgon áaimma kéwaretama képuyomanibo Aánapo ketúgon áaimma waraí-yátááqá ánatama paá mánoe.
14 maa-káyúkámá Áánûqtuni Aágoma tíwíqme wí-naqa Áánûqtuni áanimaaqa mánoe.
15 móra paá-mayai kaqtó-nakoni aágoma mamá áaqa ikatíniye. miráráá umá Áánûqtuni Aágoma keráwápímmá íma máiye. Áánûqtun Aágogaraqa wenáanimaaqa mááe. Aágoma mamá wenáanimaaqa káutikaitaqtaa ááyeqtaa: “apáo, ketiboó!” téqtaa kétunatae.
16 Áánûqtuni Aágogaraq ketááí aágogaraq yagaroqtamá kéteye. Áánûqtun-araabitima máunatae.
17 wenáráabititaa máunaboanataa wemá waaroqá timátikainaqtaa wenáama wení áráabitiyaba wáipoaqtaa mayánúnatae. máqte-qtataaqa “Îtunnae” ténа makái-qtataaqa Îtugaraq yagaroqtamá ketááí minnáe. mórabi Îtuni aú-aiqa uráí-qtataaqa yaímma mayéqtaa Îtuni tágama-yataaqa yainánúnatae.

anaaékaq tágama-yataaqa wániye.

18 túyámámmá kéitaune. tú-tiqtabaqtaa íbêqa kéunataamanibo anaaékaqa ke-qtáábímmá Áánûqtuni anómma tágama-yataaqa pááq ínipoana ketááí tú-tiqa mikáq pááqya-qtataakaa umáginiye.
19 maami-qtátááqá Áánûqtu tarôq umákai-qtataakoma Áánûqtu wenáanimaaqa abarokáq yiráátiniq-kanaayaba awé kéoe.

20 máqte-qtataaqa Áánûqtu tarôq umákai-qtataakoma yigaé íkéetamanibo
Áánûqtu yawááq-uraiye. ááqibo anómma íráqô-qtataaqa kumínîqtaba minnâ
awé kéoe.
21 máqte-qtataaqa Áánûqtuma tarôq umákai-qtataakoma móragaraq íarowaq
nániye. Áánûqtuni áráabititi anómma umáyikaiya-taoqa pááq ínata mórabike
máqtemma tarôq umákai-qtataakoma yaímma mayánoe.
22 ketáá kéitaunatae. máqtemma tarôq umákai-qtataakoma karagíkáráq yumá
aaragómá iyápó akánéna iníkáá umá karagiqyá kéoe.
23 tarôq umákai-qtataakoma yenamáa ímiye. ketáámá Áánûqtuni Aágogaraq
Áánûqtu wení áqnáabaq-yataaqa tímikaitaqtaa karagíqyá kéyeqtaa awé kéunatae.
Áánûqtu wenáráabiti mamá aúqtikenata abarokáq anómma paá umátikainaqtaa
ketááráq mútûq pááq umá ánataniye.
24 kuminîqtabataa kéiteqtaa íráqô-qtataaqtaba awétáá uráunaboaqtaa ketáámá
atóbaraunatae. awé únnai-yataaqa íkaonetaamanibo paá awé kéunatae. náawa
awé urái-qtataaqa yayamá itanawáq kanaaráq aónaniyo? máqte-kayukama
kanaaráq íaonanoe.
25 ááqibo íma káonauna-yataaqtabataa awé kéonanataa kumínîqtaba kéiteqtaa
paá yaákama awé kéunatae.
26 waabámmá aqnúnîq kéopoana Áánûqtuni Aágoma kuma tíwáqnaa
íniqtaae. nunamummá-tí-yátááqá kanaaráq íkéitaunatae. miráipoana
Áánûqtuni Aágoma watáama ketáá íkéitauna-yataaqtabataa nunamupí ítama
káonatikaiqtaae. áyaqa kétimenataa keqtááyábá ayaqtáá-karagiqya kéyiye.
27 Áánûqtu waabá-káyúkátí yáaimma káonena Aágoni aúyánámmá
kéitaiye. Áánûtuni aúyánákáq máena Aágoma Áánûqtuni waayúkayaba ítama
káonamayikaiye.
28 arútama ítáaro! Áánûqtuqtaba ôriq umá yíkái-kayukama máqte-qtataaqa
yayamá íráqôniq umá abarokáq íniye. mi-káyúkámá wenôpaq yááyama
kéyikaiye.
29 naayóbáq máqte-kayukabike yiwíkaimiye. nôraq itana yíwíkainabiyo?
miráinata yemá wenáanikoraa umá máiyana wenáanikoma áqnáabaq yiwaaómá
mániye.
30 miráitana mi-káyúkámá Áánûqtu naayóbáqá aokaq yiwíkena anaaékaq
yááyaraiye. yááyarena kateko-wáyúkámá aúqyikena wení tágama-yataaqa
yeréwáqtê yáíkaaq uráiye.

Áánûqtuni akaí-yátááqá Îtu Káríqtopi wáiye.

31 mi-qtátááqtábá kéiteta ókaraq nóine kanaaráq tenúnataabiyo? ketáái
min-áúkápáq Áánûqtu máena tíwâqnaa kéitanataama náayuwaq ketáái namuro-
wáyúkámá kanaaráq máno?
32 wenamáárîq wenáanikoqtaba “ketáanine” ténna íma yáqtokaimanibo ke-
qtááyábáé ténna tímikaiye. wenáanikoma tíminikaa umá máqte-qtataaqa ókaraq
paá timínîqtaabiyo?
33 Áánûqtuma yiwíkai-kayukama náawaq yúbi maráníyô? yeqtábá Áánûqtu
wenamáárîq tiráiye: “yigaé-yátááqá íma wáiye.” mirá ténna yáíkaiye.
34 móra-nakoma yemmá kanaaráq yawááq-umayikaniyo? Îtu Káríqto min-
nákómá pukáimanibo paá mái-yataakaq atóbamakaitana Áánûqtuni ayáánurapaq
máiye. mibáq wemá Áánûqtukaq kéitatikaiqtaae.

35 miráinana nóinaq Îtu Káríqtoni akaí-yátáápíké kanaaráq yáíkaaq
umátikaniqtaabiyo? aweké kuí-yátááqá otaammá kuí-yátááqá yáama yaí-
yátááqá ótakaq í áona-yataaqa unítíqa tí-yátááqá ááiqa í-yátááqá máqtemma Îtu
Káríqtoni akaí-yátáápiké kanaaráq íma yáíkaaq umátikaniqtaae.
36 miráuma agamatán-áípí téna kétiye:
“máqte-tupaama keráwáqtábá
ketáái puí-yátááqá waaqókáq kéiye.
tipi-típi ikámónikaa umá
ketáá móraiq kéumatikaae.”
téna kétiye.
37 minnáyataba Îtu Káríqtogaraq keqtááyábá uyátá-maqma kákaiye.
38 túyánápí akoqnáá umá kéitaune. Îtu Káríqtoni akaí-yátáápíké máqtemma
ketáámá íma kanaaráq maqtuwániye. puí-yátáárábi paá mái-yataarabi kaqtó-
wayukama Áánûqtuni márûpakenabi maa-márábíké anónarabi íbêqa paá wái-
qtataarabi anaaékaq yíni-qtataarabi máqtemma akoqnáá-yataarabi
39 yanaapáq-yátáárábi aménáápáq-yátáárábi tarôq uráiq-qtataarabi Áánûqtuni
akaí-yátáákáráq ketáágáráq yenákátí aúkáapimma máqte-qtataakoma matúq-
matuq umá íma kanaaráq yainániye. maami akaí-yátááqá Áánûqtu
tímikaiqtaama ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtokaq tímikaiqtaae.

9

Póro Ítíráaeo-wayukama áyámma umáyíkaraiye.

1 watáama túnnama áraine. kemá Îtu Káríqtonaboaq yaqaroqtamá kaaqaarí-
áímmá íkétune. Áánûqtun-Aagoma ketúyánámmá awíkaitaq kaaqaari-áímmá
íkétune.
2 ketí watáama miráuma wáiye. anómma tú-tiqa kéiye. ketí Ítíráaeo-
wayukayaba túyánákómá netuq kéiye.
3 aammá wáinaqa nunamupí ítama aónaanana kemá Îtu Káríqtonopake maq-
tuwáinaq waéqma miráinaqa ketí tíbâqawaama yíwáqnaa onata umáyíkaanata
paá mánoe.
4 yemmá Áánûqtu yiwíkai-kayukama wenáanimaaqa aúqyíkena wení táqama-
yataaqa yaímma yímikaiye. wení anóna-anon-aimma yeráwáqtê téna ámáan-
aimma yímikaiye. árain-akaq Áánûqtun-aama itéta wekáq nunamupí kétee.
akoqnáá umá árain-aimma yímitata matááe.
5 máqten-annabike títaubikoma anókoni yeqtí áráabitie. Îtu Káríqto mimóráá-
ánnábíké iréna máqte-kayukaraq mú mikákáá anómma máiye. matúq-matuq
umá Áánûqtun-awiqa múte yauyónátae. miráuma paá waíno!

Áánûqtu wení aaraawaamá yiwíkaiye.

6 Áánûqtuma yímikain-aimma aúyokuraiye íkétune. máqtemma Ítíráaeo-
wayukama Áánûqtuma yiwíkai-kayukama íma mááe.
7 móraiq umá Áabaran-annabike máqtemma Áánûqtun-araabiti íma mááe.
Áánûqtu Áabaraamma timá ámikaiye: “Áítekin-annama yenamáa enáwîkaraq
mánoe.” téna timá ámikaiye.
8 paá marákáraina-iyapoma Áánûqtun-araabiti íma mááe. máqte-kayukama
Áánûqtuni akoqnáá-arain-aikaq maqyíkaraimma Áánûqtun-araabitie. minnâ

9 Áánûqtuma yímikai-kataama mirá umá wáqe-uraiye: “móra-taoqa enôpaqa yenanamá Téraima áanikoma marakániye.” téna Áánûqtu Áabaraani ánáakoma timá ámikaiye.

10 óqa ímibo áre. Arébékani aapaatáráaq-iyaporati yiboámá ketáái títaubikoma mimórá Áíteki Téraini áanikoma máqe-uraiye.

11-12 Áánûqtu mi-kááyáq-íyápóbíké wetábá ákáimma móra awíkaiye. mayaíyábá íawikaibo paá wetábá ákáimma awíkaiye. Arébékaamma Áánûqtu timá ámikaiye: “áqnáaekoma anaaékoni kaqtó-naqa mániye.” téna Áánûqtu timá ámiqtuwaitana anaaékaq min-íyápórátámá máqyíkáraiye. yenákámá táí-yataarabi íráqô-qtataariqa íuraayamanibo Áánûqtuma awíkai-waigoma paá ááyaraiye.

13 miráuma Áánûqtuma agamatán-áípí kétiye: “Yáakoboqtaba kétikaibo Étaumma komá yumákaraune.” téna agamatán-áípí kétiye.

14 nóinae tenúnataabiyo? Áánûqtu wení yainaí-yátááqá kae kááeq uráíyô? ímiye. mirá íuraiye.

15 aanibo Áánûqtu Mótetimma timá ámikaiye: “móra-nakoqtaba tikáinaqa tíyaqa aménááqa tíyaqa aménúpo. móra-nakoma tikáinaqa tirummá umákanaaqa tirummá umákanune.” Áánûqtu mirá téna tiráiye.

16 Áánûqtuma áyaqa yiména waayúkati yikaí-yátááqtábá íma wáimanibo Áánûqtuni akaí-yátááqtábáé.

17 agamatán-áípí Áánûqtuma Péromma (kíni) timá ámikaiye: “ketí akoqnááma aónéta ketíwîqa máqte-marabaq itaígáae téq emá múte itó-umakaraune.” téna timá ámikaiye.

18 miráitana Áánûqtu móra-nakoqtaba akáinaqa áyaqa aménáe ténama amínimanibo káqo-nakoma akáinaqa aúyánámmá mamá akoqnáá umákanae ténama mirá-iniye.” téna timá ámikaiye.

Áánûqtuma áyámma kéumatikenataagaraq áyaqa tímikaiqtaae.

19 móra-waigoma mirá té kemmá ítama aónanone: “miráinanama Áánûqtu nôraq itana waagóqtábámá agaemá wániye kétiyo? náawa wení akaí-yátááqtábá ímiye tinónô?” té ítama aónanone.

20 ááqibo ketí aanábô náawa Áánûqtuqtabama emá kanaaráq waéqma-aimma tinónô? maráké kaqmá táápeqa tarôq umárái-waigoma mirá téna íkétiye: “nôraq itaaq kemmá miráuma tarôq umátíkaraano?” téna íkétiye.

21 tarôq oí-nákómá akáinanama mará maténa kaqmá kaayaq-táápéqá tarôq íniye. mórama íráqômma káqomma kogonaagó íniye. miráínama íarutaniyo?

22 miráuma móraiq umá Áánûqtu waayúkayaba tarôq uráiye. Áánûqtu wení áyámma í-yátááqá yokaa umá tiráátinenataa kéiye. miráinata máqte-kayukama wení akoqnááma aónanoe. mi-káyúkámá áyámma umákaa-yuma kogonaagó-táápéqá yubákinikaa umá yubamínéna kéimanibo yaákama paá awé kéiye. nôraq itana?

23 wení anómma tágama-yataaqa keqtáábí yiráátíyaqtaba kákaipoana awé kéiye. keqtááyábá wení áyaqa tiráátiraitana íráqô-taapekaa wení tágama-yataaqa ketááráq atítaiye. áyaqa yirááti-kayukama wení tágama-yataaqa matáá-yuma yokaa umáyíkaraiye.

24 ketáámá tááyarai-kayukataae. íma paá Ítíráaeo-wayukabike yenamáa
tááyaraibo Yéqtaaeo-wayukabike tááyaraiye.
25 Áánûqtuni agamatá-kánáábímmá min-áúbábí Otía mirá téna kétiye:
“móra-wayukama íma ketí-wayukama máamanibo anaaékaq yerawáqtábá
‘ketí-wayukama mááe’ téq yááyanune. maa-káyúkáyábámá kemá
íkétikaimanibo paá ‘kétikaiye’ téq tenúne.
26 mi-márúpáq timá yímikaunama ‘ketí-wayuka íma mááe’ mibáq íbêqa ‘paá mái-
Aanuqtuma wení áanimaare’ yerawáqtábámá mirá tínóe.”
téna Otía-aubabi kétiye.
27 Áítáíya naayóbáqá Ítíráaeo-wayukayataba akoqnáá umá tiráiye:
“Ítíráaeo-wayukama paá taíganimma miráuma nópíké-gébáráá uráámanibo
yerawápíkémmá pááqyamma kúmiq-yataapike atóbamayikaniye.
28 uyátárai-nakoma páátákaáá ítama yainéna marabí-káyúkámá anónnáma
yimíniye.” ténа Áítáíya tiráiye.
29 minnáyataba naayóbáqá Áítáíya mirá téna tiráine: “uyátárai-nakoma
Áánûqtu máqten-akoqnaagaraq íma yaímma-annamo yiyuwaínana mái-yataama
Tótômabaq-wayukaraa Komóraabaq-wayukaraa umá ketáá yayamá pááq
ónúnatae.” ténа Áítáíya naayóbáqá tiráine.

Ítíráaeo-wayukama kateko-áqtábá mirá-uraae.

30 Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtun-aurapi kateko-áqtábá íma abáá uráámanibo
paá aónaraae. maami-kátékó-ámmá aónaraamma Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá
yáqtorai-yataare.
31 ááqibo Ítíráaeo-wayukama Áánûqtu yiwíkai-kayukama ámáan-aipike kateko-
ámmá abáá uráámanibo ámáan-aimma íma kanaaráq kateko-ámmá íaonaraae.
32 nôraq itatáq yauwékáao? miráipoana yúyánápímmá íráqô-qtataariq
kéowana kateko-ákáq mayíkáitata máqe-uraae. ááqibo paá Áánûqtukaq
itáíq-itaiq umá yáqtorai-iyanama kateko-ákáq mayikániye. Ítíráaeo-wayukama
aukákáan-oqtakaqa yítauqa yurákaane.
33 Áánûqtuni agamatán-áípí aukákáan-oqtaba kétiye:
“aónaaro! Tááíoni-marupaq aukaí-óqtámá makáune. maamin-ótákáq yítauqa
yurákáamanibo wemmá itáíq-itaiq ínná-nakoma ítama táíq íiniye.”
mirá téna agamatán-áípí kétiye.

10

Ítíráaeo-wayukama Áánûqtuni kateko-ákáq íwakaae.

1 ketúnabaro, Ítíráaeo-wayukayatabama ôriq umá kétikaitaq Áánûqtu kúmiq-
yataapike atóbamayikaikaae téq nunamupí kétune.
2 kemá yerawáqá yimónaraune. Áánûqtuqtaba ôriq umá abáá kéomanibo
yerawáqtí aakómmá arábaraiye.
3 Áánûqtun-aurapi kateko-wáyúkámá mamá aúqyíkaraiqtabama íma ítaraabo
yenamáa káqon-amma yenamáárîq awíqma waranéta urááe. miráitata
yerawáqá Áánûqtuni kateko-yátáákóní améná́ápáqá íma máqe-uraae.
4 íbêqa Îtu Káríqtogaraq iréna ámáan-aimma mamá ánataqtukaiye. miráipoana
máqte-kayukama yirummá amétama Áánûqtuni kateko-yátááqá yaímma
kémayaae.

Áánûqtu máqte-kayukama kúmiq-yataapike mamá paá umáyikaiyataba kákaiye.

5 Áánûqtuma kateko-yátáárîq o-káyúkáyábá téna ámáan-aimma kéwaraaqtaba
Móteti agatáiye: “morá-nakoma náawabi ámáan-aimma kéwarena wení paá mái-
yataaqa mipíké kémaiyaiye.” mirá téna agatáiye.
6 ááqibo itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqnapo Áánûqtuni kateko-yátááqá
náawabi matáitana agamatán-áúbá-wánnáábí weqtábá kétiye: “íma enamáaraq
maará té ítiyo ‘Îtu Káríqtoma Áánûqtuni márûpake náawaq kanaaráq umawíqme
kumíníyô?
7 aménáápáq puí-márúpáq náawaq kanaaráq kuména Îtu Káríqtoma múte
yawíníyô?’ ” mirá té maami-négí-náágí-wátáámá túyánápí íma waíno. aga-
matán-áúbá-wánnáábí mirá kétiye.
8 aúba-wannaabi óqa kétiye: “Aánûqtuni watáama ení waaqókáq máena
enóyaukakaraq enarupi wáiye.” mi-kátáámá Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá
yáqtorai-yataaqtaba ketáá abarokáq kétunatae.
9 enóyaukakemmo témo “Îtu Káríqto uyátárai-nakoe” tinnamá “Áánûqtu
wemmá pukáipike atóbayakaraiye” té arummá ámínanama ení kúmiq-yataapike
Áánûqtu atóbamakaniye.
10 abo tirukakéqtáá itéqtaa Áánûqtuma keqtáá kateko-wáyúkámá
káutikaiqtaae. ketáái itáíq-itaiq í-yátááqá tóyaupikeqtaa tennatáámá ketáái
kúmiq-yataapike atóbanunatae.
11 Áánûqtuni agamatán-áípí kétiye: “náawabi wekáq arummá amína-waigoma
mamá táíq umáketa agaeráq íma mayakánoe.” téna kétiye.
12 maa-kánáámá máqte-kayukayaba wáiye. Áánûqtun-aurakaq Ítíráaeo-
wayukama Yéqtaaeo-wayukama móraiq kéoe. máqte-kayukayataba Áánûqtuma
mimórá uyátárai-nakoma máena máqtemma wekáq nunamupí wanáwîqa
yáíyanama wení íráqô-qtataakoma yimíniye.
13 agamatán-áúbá-wánnáábí kétiye: “máqte-kayukama nunamupí uyátárai-
nakon áwîqa ááyaiyamma yeqtí kúmiq-yataapike mamá atóbamayikaniye.” téna
agamatán-áípí kétiye.
14 ááqibo Áánûqtukaq yirummá ímo améta náaraq umá kanaaráq wemmá
ááyano? mi-kátáámá íma ítareta náaraq umá yirummá amínô? mi-kátáámá
abarokáq íma timá-yimiyamma náaraq umá itánô?
15 miráuma Áánûqtuni kaqtó-wayukama íma timáyikainanama mi-kátáámá
náaraq umá abarokáq timá-yimino? agamatán-áípí mirá téna kétiye:
“Áánûqtuni átê-wataama wení kaqtó-wayukama mamé kéyewanaboana yítauq-
aagoma abô íráqôniq kéiye!” téna agamatán-áípí mirá kétiye.

Ítíráaeo-wayukama paá yaímma aúge-kataama wakááe.

16 aúge-kataama íma máqte-kayukama kéitaae. Áátáíya Áánûqtuni watáa-naqa
naayóbáqá mirá téna: “uyátáráana-nako, nôraq umáyuwa mi-kátáámá ketáá
abarokáq timá-yimunataa kéitaao?” mirá téna Áítáíya tiráine.
17 miráuma mi-kátáábíké kéiteta itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa kéiye. Îtu
Káríqtoqtaba abarokáq timá-yimunabike mi-kátáámá kéiye.
18 ítáaro. kemá mirá téq ítama káonaune. mi-kátáámá árainaq yeráwáqá íma
ítaraao? ítaraae. áraine. átê-wataama kéte-kayukayaba óq-wataama agamatán-áíkó
kétiye:

“yeráwáqtí yáama máqte-marabaq ítaraae. yeráwáqtí watáagoma kótámaqma maragóní aqtóráqá uráiye.”
téna agamatán-áúbá-wánnáábí kétiye.
19 ókaraq emmá ítama káonaune. Ítíráaeo-wayukama árainaq ítaraao? Móteti
wenamáárîq áqnáabariq umá yauwéqma tiráine:
“óq-wayukayaba maramá ímaina-wayukama mamá aúqyíkáan-ayataba koyukayúmma ínoe. aíbôq-wayukayaba mamá aúqyíkáan-ayataba yeqtábá tíyámma ínoe.”
téna Móteti min-áíkaq tiráine.
20 Áítáíya wemá íma ikatíq éna abarokáq mirá tiráine:
“kemmá ímo tibáá-uraa-kayukama timónaraae. kemmá ímo ítana aónaraa-kayukaq yemá kemmá kenamáárîq yiráátiraune.”
téna Áítáíya tiráine.
21 ááqibo Ítíráaeo-wayukayaba tiráine: “túnnaiq íma éta aamá arátaa-kayukabimma
ayáqtááq-yupaa yetôpaq tiyáámma arúqtukaune.” téna Áítáíya Ítíráaeo-wayukayaba wenôpaq yikáinata yínôqtaba tiráine.

11

Ítíráaeo-wayukama Áánûqtu áyaqa kéyimiye.

1 kemá ítama káonaune. Áánûqtu wení waayúkama waqtukáiyo? aaqáo
ímiye. kemá kenamáárîq Ítíráaeo-wayukabike Béqtiamaanin-annabike máune.
ketíṭaubikoma Áabaraae.
2 Áánûqtu wení waayúkama íwaqtukaiye. yemmá áaikakemma yiwíkaiye. mi-
kátáámá Áánûqtuni wannabí Iráíyaqtaba kéitaae. wemá Ítíráaeo-wayukayaba
Áánûqtukaq nunamupí akoqnáá umá inaa-inaa tiráine:
3 “uyátáráana-nako, ení amuné-wáyúkámá yíkamma yuwéta monoq-
náúpáké yaaremá yawítíyuwaawaq kenamáa máunata tíkamineta kéoe.” Iráíya
nunamupí Áánûqtukaq mirá tiráine.
4 nóine ténaq Áánûqtu timá ámikaiyo? mirá-tiraiye: “ketábá taígani-kayukama
(7,000) iyuwaúnata paá mááe. kaaqaari-mániókáq wénáwîqa Béoma wekáq
yiraayutáúmmá íma atéta nunamummá ítiraae.” téna Áánûqtu timá ámikaiye.
5 íbêqa mimóráíq kéiye. yaímma pááqya-kayukama wení áyaqa yiména
Áánûqtu yiwíkaiye.
6 yeráwáqá nôrabi uráá-qtataaqa ímira-uraapoana paá wení áyaqa yiména
yiwíkaiye. miráinanama waayúka nôrabi urá-qtataaqa Áánûqtu yiwiráinana
áyaqa yimí-yátááqá íma wániye.
7 nôraq íníyô? Ítíráaeo-wayukama abáá kéo-qtataaqa íaonaraae. paá yaímma
pááqya-kayukama Áánûqtu yiwíkai-kayukama aónaraamma wenaúrapi kateko
umá máqe-uraae. tébakaq-wayukama Áánûqtuma yááyaiqtaba aíbôriq urááe.
8 Áánûqtuni agamatán-áípí kétiye:
“yirukáráq yúyánákáráq Áánûqtu mamá ummaa yamá yíkaraiye.
paá íbêkaraq yúranapo íma kanaaráq aónama arutéta yaáqnapo íma kanaaráq ítama kárutaae.”
téna kétiye.
9 maa-káyúkámá Áánûqtuqtaba aíbôriq uráapoata Tébiti mirá téna kétiye:
“anón-onikaqa yiyuwáiyata waakápi amá máero.

kúqôpi péráinikaa oro.
10 yúramma keropáinaqa iyuwáiyata íma aónama arútáaro.
yeqtí ummaa-yátáákóní aménáápáq awáuma máero.”
téna Tébiti agamatán-áípí tiráine.

Áánûqtu káqo-kayukama yiwíkaiye.

11 íbêqa yeráwáqá ítama káonaune. Ítíráaeo-wayukama Áánûqtuni aamá íma
waráiyanama pááqyan-iwiqa matúq-matuq umá yamá-yiminiyo? ímiye. kúmiq-
yataariq uráapoana Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtu yiwíqma Ítíráaeo-wayukama
íyama ígáae téta atóbamayikaraiye.
12 Ítíráaeo-wayukama kúmiq-yataariq on-ááímmá káqo-yuraq íráqô-qtataaqa
Áánûqtunopake iráiye. Áánûqtunopake-qtataaqa taígani wáipike Ítíráaeo-
wayukama pááqyamma matáapoana Yéqtaaeo-wayukaraq netuqyaammá
yímikaiye. miráuma Ítíráaeo-wayukama kateko-wáyúkámá Áánûqtun-aurapi
máiyanama Áánûqtuma uyátá-maqma íráqô-qtataaqa yimíniye.

kúmiq-yataaqa maqtuwéna Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtu atóbamayikaraiye.

13 íbêqa karáwáqá Yéqtaaeo-wayukaraq tenúne. kemá Áánûqtuni watáama
waayúkaraq mamé uréire únna-naqa máeqa mi-máyáíyátábá timuqá
kémaraune.
14 miráinaqa ke ánná-wáyúkámá yeráwáqô komá yumá yíkáanatama yaímma
kúmiq-yataapike atóbano?
15 Ítíráaeo-wayukama Áánûqtu yiwíkaitata káqo-marabi-kayukama Áánûqtuni
aanábómá aúkáae. Ítíráaeo-wayukama yiwiráinanama yeqtábá nói-qtataaraq
wániyo? miráráá umá minnâ pukáa-kayukama paá máanikaa ínoe.
16 áqnáabaq-yamma Áánûqtukaq améq oweqa tébakaq-yamma Áánûqtuqtaba
aokarîq umá aurániye. mimóráíq umá yaagóní ánûqo Áánûqtukaq améq
oweqa mútûq-yagoma amagaráq wennámiye.
17 ítáaro. uqmatán-óríbétí-yágóní amamá ayáátuweta káqomma abááq-
óríbétí-yágóní amamá ayááma arúbamakaae. awaaméq-áímmá nóinabiyo?
minnâ keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama abááqá óríbêti-yaraa umá mááe. íbêqa
Ítíráaeo-yagoni anommá mimórábí yaímma keráwáqtí amabiqtáá kéuiye.
18 miráipoana amamô ayáátuwaa-kayukama pááqyan-awiqa íyíméro.
weganokanoqá íma oro. keráwáqá paá amamóe. amagómmá ánûkoma
íyaqtokaibo ánûkoma amagómmá yáqtokaiye.
19 ááqibo keráwáqá tínoe: “ánibo amagómmá keqtáá tiwiránîqtaba
ayáátukaae.” téq tínoe.
20 owé. Áánûqtukaq íma itáíq-itaiq uráapoana yeráwáqá ayáátukaae.
Áánûqtukaq túyánámmá kámepoaq keráwáqá paá mánoe. minnáyataba
weganokanoq-túyánámmá íma ítáaro. minnáyataba keráwáqá ikatíq oro.
21 Ítíráaeo-wayukama áqnáaen-amama Áánûqtu íma yukáiye. túyánámmá
ítáamma Áánûqtu keráwáqá tiyuwániyô?
22 mikáq Áánûqtu áwáábiqa kéna kaayoné kéena immá káonaunatae.
yirummá aati-aatimá ámê-kayukayataba kaayoné umáyikaniye. ááqibo
yirummá íma ámê-kayukayataba áwáábiqa kégaimanibo keráwáqtábá kaayoné
kéiye. ááqibo keráwáqá Áánûqtukaq tirummá íma ámê-kayukama paá kéiyanama
keráwáqtábágáráq wemá áwáábiqa kániye.

23 ááqaanibo Ítíráaeo-wayukama waéqma yirummá ámê-kayukama yaayamá paá kéiyanama Ááníûqtu móragaraq keqnáámmá wení kaayoné-yátááqá yeráwáqá yimíniye.
24 Ááníûqtu óq-yataariq kéena keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama áwáábiq-oribeti-yarake ayáátukaamma uqmakáan-oribeti-yaraq arúbaraae. Ítíráaeo-wayukama maaminnámo uqmakáan-oribeti-yaraa umá máeta ayáátukaan-amama mimóráyáráq yauwéqmena áaikaqa oyaaq umá Ááníûqtuma kanaaráq aráápaniye.

máqte-kayukama Ááníûqtu wenáyaqa yímikaiye.

25 keráwáqá aúpáq-áráín-áímmá timá-timenune. minnâ Ítíráaeo-wayukama yaímma Ááníûqtuqtaba komá yéta matúq-matuq umá íma mánoe. mikánáámá mamé kéowana Yéqtaaeo-wayukabike máqtemma yiwíkai-kayukama Ááníûqtunopaqa yínoe. minnágon anaaéma tébakaq Ítíráaeo-wayukama atóbamayikaniye. minnáma itéqa "ketáá itaí-yátááqá ítaraunatae" téq tíyábámá ókaraq mirá ítigaae.
26 máqtemma Ítíráaeo-wayukama miráuma atóbayikaniye ténа Ááníûqtuni agamatán-áípí kétiye:
"Tááíoni-marupake mamá paá umáyikani-naqa yíniye.
máqtemma táígoniq uráiya-qtataaqa Ítíráaeo-wayukabike matuwániye.
27 yeqtí kúmiq-yataaqa matuwánîq-kanaaraq anóna-anon-aimma yeráwáqtê tenúne."
ténа agamatán-áípí kétiye.
28 Ítíráaeo-wayukama Ááníûqtuni átê-wataama waqtukáapoata minnágoma keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama tíwáqnaa itaq Ááníûqtuni aanábómá aúkáae. Ítíráaeo-wayukama Ááníûqtuni namuro-wáyúkámá aúkáae. miráimanibo Ááníûqtuma naayóbáqá Ítíráaeo-wayukama yiwíkaimma áyaqa yiména áqnáabaq-annabike anó-kayukayababoana aati-aatimá yeqtábá kákaiye.
29 yiwíkai-kayukama wení íráqô-qtataaqa kéyimena Ááníûqtuma íma aúyánámmá waéqma kéitaiye.
30 keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama naayóbáqá Ááníûqtun-aama arátaamanibo íbêqa Ítíráaeo-wayukama Ááníûqtun-aama arátaapoata keráwáqá Ááníûqtuma áyaqa tímîmma matááe.
31 mimóráíq umá áyaqa matáapoata Ítíráaeo-wayukama íbêqa Ááníûqtun-aama arátaamanibo anaaékaq Ááníûqtuma áyaqa yímî-qtataaqa mayánoe.
32 máqte-kayukama Ááníûqtuni ámáan-aimma arátaa-kayukama Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq wemá móraiq umá yawáá-umayikaraimanibo yemmá paru-yátáákómá móraiq umá yimíniye.

máqtemma íráqô-kataama Ááníûqtukaq tenúnatae.

33 Ááníûqtuma wenáaimma uyátá-maqma abo anóne. wení itaí-yátááqá mórama arááti-nakoma ítima-amena íaraatiraimma mémánóbáqá únókáá kubáutaiye. mimóráíq umá wení itaí-yátááqá yirááti-nakoma waqmá ítaraimma mémánóbáqá únókáá kubáutaiye.
34 Ááníûqtuni agamatán-áípí kétiye:
"náayuwaq uyátárai-nakoni aúyánámmá kanaaráq ítaraao? náayuwaq kanaaráq aráátino?

35 náawaq móra-yataaqa ámikaitana wení anónnáma ámikaqa ‘yauwéqma
aménúne’ ténа tiráiyo?”
ténа kétiye.
36 uyátárai-nakoma máqte-qtataaqa wenayáánapo tarôq uráiye. wenôpake tarôq
éna wetábá máqte-qtataaqa paá mááe. Áánûqtukaq máqtemma tágama-yataaqa
matúq-matuq umá waíno. miráuma waíno.

12

ketáá ketúma Áánûqtukaq aménátae.

1 miráinataa ketúnabaro, keqtááyábá Áánûqtu áyaqa taígani-tupaa
tímikaipoaqtaa keráwáqá tirun-áímmá kétima-timune. Áánûqtukaq keráwáqtí
túma aiqta-táúráá umá wekáq áméro. keráwáqtí túma Áánûqtukaq aiqta-
táúráá umá amíyábá wáiye. karáwáqtí túyánámmá túgoni akaí-yátááqá
paá áméro. keráwáqá weqtábá kanamáárîq timuqá marakéq agamá amé-
wao-qtataakaa umá wekáq paá áméro. ánibo wemá keráwáqá miráumatikena
wemá keráwáqtábá mirá ténа tíniye: “minnâ íráqône.” ténа tíniye. Áánûqtuma
paá-wayuka íma máipoaqtaa wekáq mirá-onatae. minnáma keráwáqtí árai-
monoq-yataare.
2 káqo-kayukama nôrabi íyamma yiméekaa íinomanibo Áánûqtu keráwáqtí
túyánámmá waeráino. keráwáqtí táimma waéqma Áánûqtuqtaba aokaríq
umá aúráaro. miráiyataba Áánûqtuni aúyánámmá kanaaráq itánoe. aúge-
tuyanapike Áánûqtu tímikaimma íráqô-qtataaqtabagaraq Áánûqtu amuqá kémarai-
qtataaqtabagaraq mútûq pááq umá ánatagurai-qtataaqtabagaraq itánoe. mi itaí-
yátááqtábámá kímora-amma wenamáa wáimma minnâ Áánûqtu túyánámmá
kéwaeraiye.
3 Áánûqtuma íráqô-qtataakoma kemmá tímikaipoaq máqtemma keráwáqá
móra-mora kétima-timune. íuyata-maqma túyánápímmá “kemá uyátaraune” ítero!
ímiye. keráwáqá máqtemma Áánûqtu wenamáakoni íráqô-qtataapike keráwáqtí
yáqtorai-yataaqa móra-mora tímímma minnáyaba ítama arútáaro.
4 ítáaro. mimórá-áúráqá netuqyaan-áúkápáqá wáimanibo máqten-aukapaqa
móra-mayaima wáiye.
5 mimóráíq umá aarawaamá netuqyaammá máunataamanibo yegáráq-
kegaraqtaa Îtu Káríqtogaraq kímora-turaa umá kéitaunatae. ketáámá máqtemma
mórabi yagaroqtamá aokaq-aokakémá máunatae.
6 miráinata Áánûqtu wenamáakoni íráqô-qtataapike móra-mora umá mayaímá
tímîtaqtaa kémayaunatae. móra-nakoma wení aokaq-máyáímá Áánûqtu
ámikaimma waabá-káyúkátí yúrakaq Áánûqtuni watáae ténа wáinanama
arukaké ítama yáqtorai-yataakaraq tíno.
7 ánibo Áánûqtunopake aokaq-máyáímá kaqtó-í-yátááqá wáinana minnáyaba
kaqtó íno. óq-mayaima yiráátinenama maannáyaba yiráátíno.
8 móra-nakoma wení aokaq-máyáímá umá yíqtaaiq íkáae ténа wáinanama
timá-yimino. móra-nakoma maqtokái-qtataaqa yainái nama ôrikaa umá yainaíno.
káqomma anó-nakoma náápaakaraq máena wemá akoqnáá umá mayaímá
mayaíno. óq-nakoma waayúkaraq kaayoné-yátááqá yímikenama minnáyaba
amuqá maraíno.

9 ítáaro. keráwáqtí tíyaqa yimí-yátááqá árai-qtataariq umá waíno. waátâ-yataaqa yiwáágóro. íráqô-qtataakoma yáqtoqma akoqnáá oro.
10 tirukaké káqowa-kaqowaqtabataa keráwáqá tikaíno. Îtu Káríqto uráiniq umá keráwáqá tirummá améra ábâqwaayuraa umá máero. keráwáqtí káqowa-kaqowan-aama yaaguyábóro. keqtíbâqawaayuyabama uyátá-maqma anóniq umá túyánámmá itéraq timuqá maqyíkáaro.
11 keráwáqtí mayaíyábámá akoqnáá umá maiyéraq piruq nááruq íma oro. akaí-yátáákómá ógiqma wáinaq uyátárai-nakoma kaqtó umá áméro.
12 keráwáqá awé uréq íkáonaa-qtataaqtabama timuqá máráaro. awéké kuí-yátááqtábámá yaákare awé oro. nunamummá aati-aatimá tíq-tiq oro.
13 ábâqawaraayuma móra-yataaqtaba yeráwáqá abáá íyaqa keráwáqtí oótamma yeráwáqtê yainéra namuq-wáyúkámá keráwáqtí oqtamá íyikaaro!
14 náayuwabi mamá táíq umátikaiya-kayukama Áánûqtukaq yeqtábá tero: “íma mamá yawááq-umayikaao. ímibo yemmá mamá íráqôniq umáyikaao.” téraq tero.
15 yimuqá maraíya-yutema yagaroqtamá timuqá máráaro. ibiqá yaráiya-yutema yagaroqtamá ibiqá yáráaro.
16 máqte-kayukama mimórá-ááímmá yíméro. kaayóné umá yíméro. keráwáqtí túma íma mamé úyóro.
17 móra-nakoma mamá táíq umátikai-naqa anónnáma íma mamá táíq umákaaro. ímiye. máqte-tupaama waayúkama mamá íráqôniq í-yátááqtábá túyánákáq máráaro.
18 máqte-kayukagaraq kaayoné-yátáápí wenáú-kenaun umá maqmá aónaaro.
19 ketí aanabô, móra-nakoma mamá táíq umátikai-naqa anónnáma íma túyánámmá umákanomanibo Áánûqtuma ayuwáiyana wení áyamma i-wáígóní anónnáma umáyikaniye. Áánûqtuni agamatá-kánnáábí kétiye:
“anónnáma yauwéqma yiménúne uyátárai-nakoma kétiye.”
téna agamatá-kánnáábí kétiye.
20 miráinaq Áánûqtuni agamatá-kánnáágó tínnaiq oro. minnâ
“ení namuro-nákómá áama kéyainama aáwaqa amiyo. noqtábá kéinaama paá amiyo. mirá éma aqnókáq iráama káíq-kaiq iníkáá umá wení agaemá íniye.”
téna Áánûqtuni agamatá-kánnáágó kétiye.
21 Tááqtaani áaikomma íma uyátaino. ímibo íráqô-qtataaqnapo táí-aaikomma uyátáaro.

13

kámáániti yáaimma wáráaro.

1 máqte-kayukama kámáániti yáaimma wáráaro! máqte-kamaanima Áánûqtu iyúwáitata máawana kámááni-wayukama Áánûqtu yíkáitata mááe.
2 náayubi kámáániti yáaimma aratétama Áánûqtukaraq móraiq umá káratemanibo yetôpaqa yenamáárîq yainaí-yátááqá mamá abarokáq ínoe.
3 otaa-qtátáárîq o-káyúkámá anó-kamaani-wayukama mamá yáaqa kégamayiketamanibo íráqô-qtataariq o-káyúkámá mamá yáaqa íkegamayikaae. keráwáqá anó-kamaani-wayukati yáaqa íyaq kéikateyo? miráinaq íráqô-qtataariq kéyana yemá karáwáqá tikaq káraruinoe.

4 yemmá Áánûqtuni mayaí-wáyúkábóata keráwáqá tíwáqnaa ínéta kéoe.
ááqibo otaa-qtátáárîq éqa ikátéro. miráipoata áraimma yeqtí akoqnáárake
tái-yataariq kanaaráq umáqtikanoe. yeráwáqá Áánûqtuni mayaí-wáyúkábóata
Áánûqtuni áyámma otaa-qtátáárîq o-káyúkámá kéumayikaae.
5 minnáyataba keráwáqá paá wáráaro. wenamáa Áánûqtuni áyaqtaba
íwaimanibo wemá áyámma mayéna keráwáqtí túyánákómá mamá yawááq
umátikaniye.
6 minnágoni aáimma táákitima meyáníq kéoe. ítama arútáaro. anó-kamaani-
wayuka yeqtí kanaaráq o-máíyáama Áánûqtuni mayaímá kémaiyaae.
7 keráwáqtí aqtábááraq mayánéta íyaqa yemmá meyáníq oro. waabáq-
táákítígáráq ení oótakoni táákitigaraq mayáníq oro. anó-kamaani-wayukama
yeráwáqtábá anóne téra mi máqtemma yemmá yikaq káraruyoro.

móra-nakoma áyaqa ámîn-nakoma ámáan-aikoni anaaé kéwaraiye.

8 keráwáqá íma móra-nakoma aatábááma éraq kímora-aatabaama aati-aatimá
taákaq maráaro. minnâ keráwáqá káqowa-kaqowamma yirummá yíméro
mirámô éqa ámáan-aimma kéwaraae.
9 ámáan-aikoma mirá-tiraine: “aaraukáqá íma mamá yataiyo. awekémá
íkuyuwo. moyámmá íma mayao. egaa íao.” máqtemma maamin-ámáán-áímmá
káqon-amaan-aikaraq kímora-auwayaapi wáiye. minnâ: “enamáárîq arummá
aménaiq umá káqo-kayukama móraiq umá arummá yimiyo.” téna wáiye.
10 náayubi arummá ámî-nakoma otaammá móra-nakokaq íkeguyakaiye.
miráitana arummá amí-yátááqá áraimma minnáe. naayón-ámáán-áíkáráq
Îtuni watáagaraq kéwaraiye.

ketáámá arupú-akaq uréire ónátae.

11 nôrabi íni-qtataaqtabama kéitaapoaq keráwáqá yokaa éraq túbanaaq oro.
ketáámá kuqtiwiránî-kanaama waaqókáq kéiye. Îtukaq tirummá ámikauna-
kanaataama waqókákáá uráimanibo íbêq-kanaama waaqókáq awaararíq kéiye.
12 awé uráuna-kanaataama kumayukáá aúqma kánataitana keqtáámá
kuqitiwiránî-kanaagoma aaqá iráqma tágainikaa umá waaqókáríq kéiye.
kumayuq-yátáápíké-qtátáárîq únna-yataaqa yuwánátae. ánibo akoqnáá umá
tirukákéqtáá iráqma tágama-yataapi yokaa ónátae.
13 ketáámá arupú umá tágama-yataapi máae-kayukaraa umá uréire ónátae.
kebó-yátááqtábámá neginaagí-nomma naíyábá kumari-yátááqtábámá námô-
yataaqtaba máqtemma yuwánátae.
14 máqtemma kúmikomma uyátani-qtataaqa uyátárai-nakoma Îtu Káríqtonopake
máyaaro. keráwáqá kúmiq-yataariq ónáae tíya-qtataaqa íma wáráaro.

14

Îtukaq náawaq arummá ámînnarabi íámînarabiyo?

1 yaímma-wayukama itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqtabama kéitetamanibo paá
aqnúníq kéoe. miráiya-kayukama áíkutaiyapi uyáberanomanibo íma nóbíq-naabiq-
aimma tero.
2 yaímma-wayukama itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa akoqnáá kéeta kéqo-keq-
yataaqa paá kénaae. miráimanibo káqo-kayukama itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa
aqnúníq kéetaboata amaqá íkénaae.
3 kéqo-keq-yataaqa nai-nákómá amaqá ínai-nakoma pááqyan-awiqa íamamiyo.
weqtábá kúmiq-yataariq kéiye ítiyo. Áánûqtuma min-nákáráq paá auwirániye.

4 móra náawaq káqo-nakoni kaqtó-nakoqtaba timá táíq kéumakaiyo? wení
mayaímá akoqnáá umá mayaínanabi kumówínanabi minnáma wení anókoma
Áánûqtu wenamáa tíniye. miráinana áraimma wemá akoqnáá umá mayániye.
wení anó-nakoma kanaaráq áwáqnaa ínanaboana akoqnáá umá mayániye.
5 yaímma-wayukama móra-yupaagoma tébakaq-yupaagoma "uyátá-maqma
anómma wáiye" yúyánápímmá kéte. káqo-kayukama "máqte-tupaayaba
mimóráíq kéiye" kéte. móra-mora-wayukama itáíq-itaiq i-yátááqá yúyánápímmá
akoqnáá umá ítáaro.
6 móra-nakoma móra-yupaayataba aúyánápímmá "uyátá-maqma-kanaae"
kétena wemá "uyátárai-nakoni anó-kanaae" ténа mirá kéiye. min-nákómá
kéqo-keq-yataaqa nai-nákómá Áánûqtuma wení anómma uyátárai-koqtaba kéiye.
aáwaqtaba Áánûqtukaq "tíkáiye" ténа kénaiye. anibo káqo-nakoma kéqo-keq-
aawaqa íma nai-nákómá Áánûqtuma wení anómma uyátárai-nakoqtaba kéiye.
aáwaqtaba Áánûqtukaq "tíkáiye" ténа kénaiye. ánibo káqo-nakoma kéqo-keq-
aawaqa íma nai-nákómá Áánûqtuma wení anómma uyátárai-nakoqtaba kéena
Áánûqtukaq "tíkáiye" ténа íkenaiye.
7 ketáá kenamáayababoaqtaa íma paá máetaa kenamáayababoaqtaa
ípukaunataamanibo paá máunataama uyátárai-nakoqtabataa máunatae.
8 miráimanibo ketáá puyúnataama uyátárai-nakoqtabataa képuyunatae. paá
máunataabi púyonataama ketáámá uyátárai-nakoqtabataa máunatae.
9 taákaq máráaro. Îtuma pukéna itó-uma paá máqe-uraimma "keráwáqtí
uyátárai-naqune" ténа kétiye. miráuma paá máa-kayukagaraq pukáa-
kayukagaraqti uyátárai-nare.
10 keráwáqá nôraq itaráq keráwáqtí tíbâqawaaraa-kayukayaba timá táíq
kéumayikao? nôraq itaráq tíbâqawaaraa-nakomma pááqyan-awiqa kéyamameyo?
ketáágáráq máqtemma Áánûqtuni aúbaq itó-onanataa keqtáámá wemá
yainániye.
11 Áánûqtuni agamatá-kánnáágó kétiye:
"uyátárai-nakoma mirá kétiye.
'kemá paá máeq áraimma kétune.
máqte-kayukama ketúbáq yiraayutáúmá ayéta keqtábá Áánûqtue' tinoe."
agamatá-kánnáágó mirá kétiye.
12 miráinataa máqte-kayukataa ketáái táaimma Áánûqtukaq timá uwaénúnatae.

tíbâqawaaraa-kayukama íma mamá táíq umayíkáaro.

13 abo káqoyu-kaqoyuyaba kúmiq-yataariq kéoe-aimma ibáqyuwanatae.
miráinataa tíbâqawaaraa-kayukati yítaupi ataráí-yátááqá aaremá íma
maqyikétaa kúmiq-yataapi íma mamá yikánataae.
14 Îtu Káríqtote yagaroqtaráunaboaq kéitaune. wenamáárîq máqte-qtataakoma
íma táíq kéiye. ááqibo móra-nakoma wenaákaqa "táíq kéi-qtataare" ténama
wetábá áraimma táíq kéiye.
15 mirá-uraiye. nóin-aawarabi náána-waigoma tíbâqawaaraa-nakomma
otaammá kéguyakeq íma kaayoné umá Îturaa umá kémaae. Îtu Káríqtoma
wetábá pukáinaqa aáwakakema íma mamá táíq umákaaro.
16 keráwáqá íráqô-qtataaqa máyáaqtabama íma yuwáiyata waayúkama
akáyáámá timátíkáaro.

17 ítáaro. Áánûqtuni márûpaqa aáwaqa naréq nommá naréq íyábá íma
wáiye. ímiye. Áánûqtuni márûpaq kateko-ááíkáráq kaayoné-yátáákáráq
amuq-yatáákáráq minnáyaba wáiye. mi-qtátááqá Áánûqtuni Aokaq-Áágómá
kétimiqtaae.
18 abo náawabi Îtu Káríqtokaq kaqtó kéinana miráráá umá Áánûqtuma we-
qtábá amuqá marakáinata waayúkama téta “wemá kanaa-náré” tínoe.
19 miráinataa mi-qtátáákómá kaayoné-yátááqá mamé yínîqtaba ketáámá
maqmá ónanatae. káqowa-kaqowamma yíwáqnaa umá akoqnáá umá itáíq-itaiq
í-wáyúkámá ketáámá auránúnatae.
20 aáwaqtabae téq Áánûqtuma nôrabi urái-yataaqa íma yawítítuwaaro. máqten-
aawaqa naí-yátááré. ááqibo nóinabi keráwáqá naa-qtátáákómá móra-nakoma
néna wenaúyánápímmá kúmiq-yataariq kéenama minnâ otaammá kéguiye.
21 ááqibo keráwáqá amaqá nérabi aíbôq-nomma nérabi mamá kéqokeq-
yataariq o-wáígómá mamá tíbâqawaama mamá kúmiq-yataapi kéiyuwaamma
mirá íoro.
22 maami-qtátááqtábá itáíq-itaiq o-qtátááqá yaqtóráaro. maami-qtátááqtábá
nói-tuyananabi ítáamma Áánûqtu wenamáa itaíno. keráwáqá nôrabi o-
qtátáákómá íma yawááq-umatikainaq timuqá maránoe.
23 ááqibo móra-nakoma aáwaqtaba kaayaq-áúyánámmá iténa naí-wáígómá we-
namáárîq yawááq kéumakaiye. taákaq máráaro. keráwáqá nôrabi o-qtátáákómá
keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátáápíké íkéitaqa kúmiq-yataariq kéoe.

15

1 ketáámá náayuwabi akoqnáá umá itáíq-itaiq kéuna-yutaama itáíq-itaiq í-
yátááqtábá aqnúnîq kéo-kayukama yíwáqnaa ónátae. yemá ummaa-yátáápí
mái-yataama yíwáqnaa éqtaa keqtáá tikáina-yataariq íonatae.
2 ketáái túyánámmá káqo-yuraq maréqtaa yíwáqnaa onanatáá yeráwáqá ako-
qnáá ínoe.
3 Îtu Káríqtoma wenamáárîq paá wetábá amuqá maranî-qtataariq íuraine.
ímibo Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá maará téna Îtuqtaba kétiye:
“keráwákáq yemá tíyoqa áyáan-aikoma kemmá tíkakaiye.”
téna kétiye.
4 naayóbáq aúba-wannaabi agatáan-aikoma íbêq-kanaaraqa keqtáá kétiraatiqtaae.
Áánûqtuma wení aokaq-áúbábíkémmá keqtáámá umá tíqtaaiq kéitaqtaa
ketáámá tú pukáipaq awé kéunatae.
5 Áánûqtuma keráwáqtí yáqtorai-yataakoni áaimma keráwáqá tíwáqnaa kéinaq ke-
qtábá kákaina máqtemma móra-mora-yutema móra-tuyanakaq maréq kanaaráq
mánoe. miráuma Îtu Káríqtoma keqtáámá miráigaae téna tirááqtiraiqtaae.
6 mirá éqa máqtemma keráwáqá móra-toyaukaq maréq Áánûqtumma ketáái
uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoni aboámá wenáwîqa kanaaráq múte yauwínoe.

átê-wataama Yéqtaaeo-wayukama kéitaae.

7 Îtuma keráwáqá íráqôniq umátíkáiniq umá móraiq umá móra-mora-yuma
mamá íráqôniq umáyíkáaro. mirá éqa Áánûqtun-awiqa keráwáqá múte
yauwínoe.

8 Îtuma minnáyaba Ítíráaeo-kayukati kaqtó-naqa aúkáiye. miráipoana
Áánûqtuni áagoma naayóbáqá Ítíráaeo-wayukama yúma kárataa-kayukaraq
abarokáq pááq uráiye.
9 ókaraq Îtuma kaqtó-naqa aúkáimma Yéqtaaeo-wayukama íma Ítíráaeo-
wayukamibo Áánûqtun-awiqa wení paru-yátáákóqtábá kanaaráq múte
yauwínoe. Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá kétiye:
“maaminnáyaba kemá Yéqtaaeo-wayukati aúkáapikemma ‘tíkáiye’ tenúne.
ibí enáwîqa múte yauyónúne.”
téna
10 keqnáámmá agamatá-kánnáágómá maará kétiye:
“Yéqtaaeo-wayukao, keráwáqá Áánûqtuni waayúkate timuqá máráaro.”
téna
11 ókaraq maará kétiye:
“Yéqtaaeo-wayukao, keráwáqá máqtemma uyátárai-nakoni áwîqa múte yaúyóro.
máqte-kayukao, wenáwîqa múte yaúyóro.”
téna kétiye.
12 ánibo naayóbáqá Áánûqtuni amuné-náqá wenáwîqa Áítáíyama wemá tiráine:
“Yétin-annabike móra-naqa pááq éna minnáyaba pááq ínimma Yéqtaaeo-
wayukaraq yabíqyikaniye.
miráinata Yéqtaaeo-wayukama weqtábá íkáonaamanibo paá awé ínoe.”
téna tiráine.
13 keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtukaq itáíq-itaiq urááe. Áánûqtu
tirunóbáqá mamá mirá kéumatikaipoaq keráwáqá íkáonaamanibo kanaaráq
paá awé ínoe. Áánûqtukaq itáíq-itaiq kéyana amuq-yatáákáráq kaayoné-
yátáákáráq wemá timíno. Aokaq-Áágóní akoqnáárake keráwáqá Îtuqtaba ôriq
umá kétikainaq awé umá máero.

Póroni kawáá-máyáímá

14 ketíbâqawaayuo, kemá kéitaunama keráwáqá íráqô-qtataakaraq itaí-
yátáákáráq keráwápímmá ógiqma wáipoaq keráwáqá Îtu Káríqtoqtaba móra-
mora-yuma kanaaráq wenarááté-wenaraate ínoe.
15 miráimanibo yaímma-wataama maamin-áúbábí keráwáqtôpaq agayáunama
akoqnáá umá tiráune. kemmá maami-máyáímá Áánûqtu tímikaitapoaq
miráuma timá taákaq kéune.
16 Yéqtaaeo-wayukayataba Áánûqtuma kemmá Îtuni anó-monoq-naqa
aútíkaraiye. kemá Áánûqtuni watáama timá-yimuna-naqune. Yéqtaaeo-wayukama
min-áímmá kéiteta miráráá umá Áánûqtukaq amí-yátáákáá kéinatama yeqtí
yúgaraq yúyánákáráq Áánûqtukaq Aokaq-Áágómá yemmá mamá Áánûqtuqtaba
aokarîq umáyikainana Áánûqtu yemmá yiwirániye.
17 miráitaq kemá Îtu Káríqtogaraq yagaroqtamá mi-máyáímá ketáaraq
Áánûqtuma kanaaráq ínîqtaba timuqá kémaraune.
18 paá Îtu Káríqtoma nôrabi uráinaiyaba ketáanapo ketí mayaínápógáráq
uráiqtabama kemá Yéqtaaeo-wayukama timá-yimenune.
19 miráonata yemá kéiteta anón-awaameq-yataaqa káoneta Aokaq-Áágómá
yemmá mamá Áánûqtuma tínnaiq ínoe. miráítaq kemá Yérútáárebake
Irírkamabaq mútûq átê-wataama Îtu Káríqtoqtaba ketí máqten-akoqnaarake
timátuweq uráune.

20 ánibo Îtu Káríqtoni áwîqa íma yaráa-marabaqa kemá mibáqá wenamáa
átê-wataama móma timá-yimiyaba kétikaiye. mirá éqa átê-wataama káqo-yuma
abarokáq timá yímîkaiyapaqa kemá waabá-káyúkáráq íma timá-yimenune.
21 minnáyaba agamatá-kánnáábí maará téna kétiye:
“yemá náayuwabi íma timá-yimikaa-yuma
yemá aónanoe.
yemá náayuwabi íma ítaraa-yuma
yemá ítama arutánoe.”
téna kétiye.

Póroma Árómuq wíniye.

22 miráitana ketí mayaígómá keráwáqtôpaq íyábámá kemmá kéyaqtoraiye.
23 miráimanibo maan-áúkápáqá ketí mayaímá ókaraq íma wáiye. ayáqtáá-
kanaama kemá keráwáqá timónaiyaba ôriq umá kétikaiye.
24 miráipoaq kemá keráwáqá étaba timónanu íyabiyo? Árómuq kótamaqma
wéqa keráwáqá yá-timonateq Tipéini-marabaq ónúne. ánibo kemá keráwáqá
timuqá kémareq kétimonaiyaq kemá keráwáqtê pááqya-kanaama ko matáá-onaq
keráwáqá Tipéini-marabaq kanaaráq timátíkáiyaq kónunamanibo
25 íbêqa kemá Yérútáárebaq uréq Áánûqtuni waayúkama ko mamá yíwáqnaa
ónáá kéune. abo yemá yenamáárîq Maateróniapakekaraq Karíkipakekaraq
Áánûqtun-aaraq móra-iyakaq máráa-kayukama Yérútáárebaq aamá téite umá
móra-akaq maréta áwáyoq-wayukama yíwáqnaa umá móneqa paá yimínéta
kéowaq kéune.
26 missing?
27 yemá yimuqá kemáreta mirá kéomma áraimma yemá yemmá anónnáma
aqtábááraq kéyime. ánibo Yéqtaaeo-wayukaraq Áánûqtuni máqtemma íráqô-
qtataaqa Ítíráaeo-wayukabike yemmá kéyainaapoata Yéqtaaeo-wayukama yeqtí
oótamma Ítíráaeo-wayukagaraq yaínáaro.
28 ánibo kemá ketí mayaímá maakáq ánateq Yérútáárebaq kónune. mi-
mónéqá Maateróniapakekaraq Karíkipakekaraq mamá áíkumaraamma mamá
yiménúne. miráumatuweq anaaékaqa Tipéini-marabaq uréq mikákémmá
keráwáqtôpaq Arómuq ónúne.
29 kemá túyánámmá kéitaunama anaaékaq kemá keráwáqtôpaq yenúnama Îtu
Káríqtoma anómma íráqô-qtataakoma keráwáqtábá timíniye.
30 ketíbâqawaayuo, kemá Yérútáárebaq kégonaqa keráwáqá akoqnáá umá
nunamummá timátíkáaro téq keráwákáq inaa kétune. kemá Îtu Káríqtoni
áwîkaqa keráwáqá akoqnáá umá ítama káonaune. Aokaq-Áágómá mamá
ketáámá móra-mora-yuma tikáipoaqtaa keráwáqá kemmá tikánôpoaq ítama
káonaune.
31 nunumummá tíyanama Yérútáárebaq ketáái átê-wataama awéqtátuwaa-
kayukabikemma tú-tiqa í-yátááqá íma mayánúne. nunamummá kétiyanawaq
Yérútáárebake Áánûqtuni waayúkama yemmá kemá nôrabi únnayaba yikániye.
32 Áánûqtumma akáinaqa kemá amuq-yatáákáráq ógiqma keráwáqtôpaq iréq
keráwáqtê yamáeq aagánúne.
33 íbêqa Áánûqtuma ketáái kaayoné-yátáákón áaikoma wemá máqtemma
keráwáqtê waíno.

16

miráo-maarao-aimma

1 ketáái tímanaaqa Píbima wení watáama timá-timenune. wemá Tékeriabaq
Áánûqtun-aama móra-iyakaq maréta kéitaa-kayukaraq wení mayaímá wáiye.
2 uyátárai-nakoni anaaé kéwaraa-yuma móra-mora-waigoqtaba yíkáiniq umá
keráwáqá wemmá awíráaro. yaímma-yataaqtaba immá wemmá áwáqnaa umá
áméro. wemá kemmá tíwáqnaa uréna taíbaq-wayukagaraq yíwáqnaa uráiye.
3 Îtu Káríqtoqtaba ketê mayaímá mayáaya-nakama Patírayaa Akíra ye
aúkátôpaq ketí miráoyo-maaraoyo-aimma yuwaúnana wimmá yíméro.
4 yenákámá íuraiyana ketí túwaraimma mamá paá umátikaraayapoaq ípukaune.
yenákáyábámá kemá "tíkáiye" kétunata máqtemma Yéqtaaeo-wayukagaraq
Áánûqtun-aama kéitaa-kayukama "tíkáiye" kéte.
5 yenákátí naaúpaq Áánûqtun-aama kéítaa-yuyabama ketí miráo-maarao-
aimma yuwaúnana yeráwáqtôpaq wimmá yíméro. tíkáin-aanabo-naqa Ipáíneti
wemá áqnáabariq umá Étia-marabakemma Îtu Káríqtokaq arummá ámikai-
nakonopaq ketí miráono-maaraono-aimma yuwaúnana wimmá áméro.
6-7 Máríaa wemá akoqnáá umá keráwáqtí aúkáapimma mayaímá
kémayain-inikonopaq ketí miráo-maarao-aimma yuwaúnana wemmá áméro.
Aaqtarónikatigaraq Yúniatigaraq yenákámá ketimáápake-nakaratama yenákámá
móra-taoqa ketê yagaroqtamá ánná-naupaqa máqe-uraayane. yenákámá
máqtemma yiwíkai-kayukama yimónama íráqôniq kéeta yenákámá áaimma
átáma Îtu Káríqtoni anaaé kéwaraayaq anaaékaqa kemá mirá-uraune. abo
yenákáyôpaq ketí miráoyo-maaraoyo-aimma yuwaúnana wimmá yíméro.
8 Aaparíati wemá uyátárai-nakoqtaba kemmá tíkáin-aanabonapoaq wenôpaqa
miráono-maaraono-wataama yuwaúnana kéwiye.
9 Abáánati wemá Îtu Káríqtoqtaba ketê móra-mayai-naqa ketí aanábó-náqá
Títáákitigaraq yenákáyôpaqa miráoyo-maaraoyo-wataama yuwaúnana kéwiye.
10 Apériti wemá Îtu Káríqtoqtaba aú-aiqa matáimma Eritááburati máqtemma
wení aara iyápógaraq yeqtôpaqa miráoro-maaraoro-wataama yuwaúnana kéwiye.
11 Ítíráaeo-naqa ketimáápake Erótionigaraq máqtemma Naatítatini aara
iyápógaraq uyátárai-nakoni waayúkama yeqtôpaq miráoro-maaraoro-wataama
yuwaúnana kéwiye.
12 Taraipínayaa Taripóta yenákámá uyátárai-nakoqtaba akoqnáá umá
mayaímá kémayaayaq-nakagaraq tíkái-ketimanaaqa Péti wegáráq uyátárai-
nakoqtaba akoqnáá-mayaima matáitaq yeqtôpaq miráoro-maaraoro-aimma
yuwaúnana kéwiye.
13 Árûbati wemá mórama Áánûqtuma wetábá aúyakai-nakaraq anóama minnâ
ketinóraa umátíkaraipoaq yeqtôpaq kemá miráoyo-maaraoyo-aimma yuwaúnana
kéwiye.
14 Atíkaritagaraq Périgonigaraq Émitigaraq Paataróbaatigaraq Émaatigaraq
yaímma ketíbâqawaayuma yeráwáqtê Áánûqtun-aaraq móra-iyakaq áíkutaawaq
yeqtôpaqa kemá miráoro-maaraoro-aimma kétima-yikaune.
15 Piráárogatigaraq Yúriagaraq Nériati wení ámánaakogaraq Orípatima
máqtemma Áánûqtuni waayúkama yeráwáqtê áíkutaawaq yeqtôpaq kemá
miráoro-maaraoro-aimma kétima-yikaune.

16 keráwáqá móra-mora-yuma tíbâqawaaraa umá wenayáá-kenayaamma
yiméq tótó umáyíkáaro. máqtemma kéqokeq-kaqokeq-marabaq Îtuqtaba áíkutaa-
kayukama keráwáqá miráoro-maaraoro-aimma kétimatikaae.
17 ketíbâqawaayuo, waayúkama káqon-aimma tiráátétaa Áánûqtuni
waayúkama mamá yaíkaaq ígáae téta tíya-kayukabikemma nékaq máero.
keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá mamá awígíoq íyábámá atéqma máero.
18 mirá-káyúkámá yemá ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoqtabama íma
yúyánámmá kéitaamanibo yemá paá yeqtí yúyaba yúyánámmá kéitaae.
watáagaraq átê í-áímmá téta tái-aaimma íma ítaraa-kayukama mamá
maqtawémma éta makáqma káonaae.
19 máqte-kayukama keráwáqá Îtu Káríqtokaq tirummá anéq yáqtoraiyaba
kéitaae. miráitaq kekáráq timuqá kématikaune. keráwáqá nóinabi íráqô-
qtataaqa aónaigaae téq kétunnamanibo tái-yataaqtabama aónéq mirá kéomma íma
maraígáae téq kétune.
20 abo Áánûqtuma ketáái kaayoné-yátáákón áaikoma Tááqtaamma yatámma
keráwáqtí títaukoni aménáápáq yawarápaqtuwaniye. ketáái uyátárai-naqa Îtu
Káríqtoni paru-yátáákómá keráwáqtê waíno.
21 Tímotima Îtuqtaba ketê móra-mayai-nakoma wení miráoro-maaraoro-aimma
keráwáqtôpaq kéyuwaiye. Arútiagaraq Yéitonigaraq Totípaterigaraq ketimáápake
Ítíráaeo-wayukama keráwáqtôpaq miráoro-maaraoro-aimma kétimatikaae.
22 Téqtiati kemá Póroni óyaupike watáama matéq maamin-áúbámá
keráwáqtôpaq kágayeq kemá uyátárai-nakoni áwîkaqa miráoro-maaraoro-aimma
kétimatikaune.
23 kemá Káéatini naaúpaq kémaiyunana ánibo Áánûqtun-aama kéitaa-kayukama
wení naaúpaq ya káikuyoe. miráitana Káéati wegáráq yeráwákáráq miráoro-
maaraoro-aimma kétimatikaae. Erááqtati wemá maa-márúkáqá mónekaq kawáá
uráí-nakogaraq keqtíbâqawaaraa-naqa Kawóqtati yenákámá miráoro-maaraoro-
aimma keráwáqtôpaq kétimatikaaye.
24 Îtu Káríqtoma ketáái uyátárai-nakoni íráqô-qtataakoma keráwáqtê waíno.
miráuma waíno.

aqtó-núnámúné.

25 ketáámá Áánûqtun-awiqa múte yauyónátae. íbêqa Póro kemá maamin-
áúbágóní aqtóráq kéyune. Îtu Káríqtoqtaba átê-wataarakemma kemá
kétima-timinata Áánûqtuma keráwáqá kanaaráq mamá akoqnáá-wayukama
aúqtikaniye. abo kemá keráwáqá Îtu Káríqtoqtaba aúpáq-áímmá timá tímikaune.
Áánûqtuma matúq-matuq umá mái-nakoma maamin-áímmá naayóbáqá aati-
aatimá aúpáq makáine.
26 miráimanibo anaaékaqa wení amuné-wáyúkátí yóyaukaq mamá abarokáq
uráiye. miráitana íbêqa wemá keqtáá timátikaitaqtaa ketáámá maamin-áúpáq-
wátáámá máqte-kayukabi túnatataa yemá kéitaae. wé máqte-kayukama Îtu
Káríqtoqtaba itáíq-itaiq kéeta wenáama waraígáae téna kéitaiye.
27 Îtu Káríqtoma wenáainapo Áánûqtukaq wenamáa áá ítarai-manikoma
tágama-yataaqa matúq-matuq umá waíno. miráuma waíno.

Îtuni **anaaé ké**wareta **mó**rabi **áí**kuyo-yubaq **Korí**tiani-marupaq **Pó**roma **Î**tu **Kár**íqtoni **timá**y**í**karain-naqa **watá**a **ké**titana **Tó**qtani **agatá**iye.

1 kemá Póroma keráwáqá Îtu Káríqtoma mamá Áánûqtuqtaba aokarîq umátíkarai-kayukayopaq kágayaune. keráwáqá Áánûqtu wení waayúkama auraíyábá kákaitana tááyaraiye.

2 máqtemma máqten-aukapake náayuwabi Îtu Káríqtokaq nunamummá kéte-kayukayopakaraq kágayaune. wemá yeráwákáráq ketáái uyátárai-nare.

3 íráqô-qtataakoma kaayoné-yátáákáráq ketibotáámá Áánûqtugaraq uyátárai-naqa Îtu Káriqtonopake keráwáqtê waíno.

4 Áánûqtuni kaayoné-yátáákáráq arummá amí-yátáákáráq anómma íráqô-qtataare. minnáyaba wemá Îtu Káríqtoma keráwáqá tímikaiye. minnáyaba kemá wekáq "tíkáiye" kétune.

5 wemá taígani íráqô-qtataaqa keráwákáq mirá-uraiye. Îtu Káríqtokaq ketáái itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqtaba Áánûqtu tíwáqnaa uráiye. miráitaq íbêqa keráwáqá minnáyaba ítama kétagaae. keráwáqá kétagaapoaq óq-wayukama kanaaráq minnáyaba timá-yiminoe.

6 min-íráqó-qtátááqtábá Îtu Káríqtoma keráwákáq mirá-umatikaniye téq naayóbáqá timá tímikaunama íbêqa áraimma abarokáq uráiye.

7 miráuma Áánûqtuni Aokaq-Áábíké máqten-iraqo-qtataaqa keráwáqá matáamma íbêqa uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma abarokáq ínîqtaba keráwáqá awé kéoe.

8 keráwáqá awé kéiyanama wemá keráwáqá tíwáqnaa umá akoqnáá kéinaq itáíq-itaiq ínoe. mi-kánááráqá ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni íráqôn-annabi máapoana keráwáqtí túbi íma makáiye.

9 minnáyaba Áánûqtuma aati-aatimá aákaq makéna mirá kéiye. keráwáqá wenáanikon-annabi máigaae téna tááyaraiye.

10 miráimanibo ketíbâqawaayuo, uyátárai-naqa Îtu Káríqton-awikaq keráwáqtábá inaa kétune. minnâ kímora-tuyanakaq máero. keráwáqá íma káqo-kaqo-tuyanamma itánômanibo paá mimórá aúqma máero.

11 maará téq kétune. ketíbâqawaayuo, keráwáqtábá unítíq ááiq-aimma keráwáqtí aúkáapimma kéte téta Karóini waayúkama timá tímikaae.

12 yaímma-yuma téq "kemá Póronnae" kétemma yaímma-yuma téq "kemá Pítaanae" kétemma yaímma-yuma téq "kemá Îtu Káríqtonnae" téq keráwáqá kéte.

13 Îtu Káríqtoni aúgoma taíganinaq wáiyo? ímiye. wenaúgoma mimórá wáiye. Póroma kaapaq-yátáq keráwáqtábáwáq pukáiyo? ímiye. keráwáqá Póron-awikaq nommá pékaao? aaqáo ímiye.

14 kemá maaminnáyaba timuqá kémaraune. kemá paá kaayaq-nákámá Karípugaraq Káéatigaraq nommá péqyikaraune.

15-16 miráuma móra-waigoma "Póron-awikaq nommá pékaune" téna íma kanaaráq tíniye. íbêqa káqomma taákaq immá Tépanati wení aara iyápógaraq nommá péqyikaraune. káqo-yugaraq nommá péqyikaranuno? íma taákaq kéune.

17 miráimanibo Îtuma kemmá íma timátikena tiráiye: “uréwaq nommá
péqyikaao.” téna ítiraiye. ímibo wemá átê-wataama waabá-káyúkámá timá
yiménúnayaba timátíkaraiye. kemá mibáq keráwáqtê máeqa keráwáqá íma
ítama táganon-aimma íma timá tímikaune. máqte-qtataariq kaapaq-yátáq Îtuma
pukéna keqtááyábá uráimma ítama tágaigaae tépoaq kemá Áánûqtuni ako-
qnáágoqtaba keráwáqá ítama tágai-aimma timá tímikaune.
18 mi-kátáámá kaapaq-yátáqtábá neginaagí-aimma yaímma kéte. mi-
káyúkámá min-áímmá kéte-yuma yemá yawítíkinon-apaq uráin-amma kéwaraae.
miráimanibo ketáámá maami-káyúkámá Áánûqtuma kátobamatikaiqtaae
mi-kátááyábá kétunatae. minnâ “mi-kátáámá Áánûqtuni akoqnáágoni
awaaméré.” téqtaa kétunatae.
19 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá min-ákóqnááyábá maará
kétiye:
“kemá itaí-wáyúkátí yúyánámmá yawítíma mamá abarokáqtáá ónune.
minnámo itaí-wáyúkátí yúyánámmá paá kaaqaari-yúyánáné.” téna Áánûqtuma
kétiye.
20 íbêqa keráwáqá ítama aónanune. minnâ min-ítáí-wáyúkámá yemá náakaraq
mááo? mi-káyúkámá kaaqaari-yúyánáqtábámá agatáa-kayukama náakaraq
mááo? mi-káyúkámá keráwáqtí túbáq itó-uma máeta téta “íbêq-kanaama itaí-
wáyúkámá maa-márábí mááe” tíráá-yuma náakaraq mááo? ketáámá Áánûqtuni
itaí-yátááqá káonaunanataama waayúkati itaí-yátáákómá paátataakaa kéiye.
21 mi-káyúkámá yemá yúyánápímmá téta “ketáámá itaí-wáyúkáé” téta
te-yúmá Áánûqtuma wení itaí-yátáákáké yemmá íma iyúwáinata wení
aúyánámmá íma kanaaráq mayánoe. ááqanibo Áánûqtuma wení itaí-yátáákáké
keqtáá atóbamatikarenataa amuqâ kémaraiye. máqte-kayukama átê-wataama
Îtuqtaba itáíq-itaiq étama yemmá atóbanoe. maamin-áté-wátáámá ketáámá
Îtuqtaba abarokáq waabá-káyúkábí túnnatataa ítama kétagaae. maamin-áímmá
íma ummaa-áímmá wáipoata yaímma-wayukama náayuwabi yemá téta “ketáámá
itaí-wáyúkáé” téta te-yúmá min-áíqtábámá “neginaagí-aine” téta kéte.
22 Karíki-wayukama itaí-yátááqtábá itánáae téta kéowata Ítíráaeo-wayukama
awaaméq-yátááqá aónanaae téta kéoe.
23 miráimanibo ketáámá waabá-káyúkáráqá maará téqtaa kétunatae:
“Îtu Káríqtoma kaapaq-yátáq keqtááyábá pukáiye.”
téqtaa kétunatae. min-áíkómá káqomma íma Ítíráaeo-wayukabimma neginaagí-
aikaa kéitana Ítíráaeo-wayukabi íkarutaiye.
24 miráimanibo máqtemma náayuwabi Áánûqtuma yááyaraimma yemá Ítíráaeo-
wayukagaraq káqo-kayukagaraq kéitaae. minnâ Îtu Káríqtoma Áánûqtuni ako-
qnáágaraq itaí-yátáákóní awaaméré.
25 yaímma-wayukama Áánûqtuni watáayaba téta “neginaagí-aine” téta
kétemanibo Áánûqtuni watáagoma móragaraq marabí-káyúkátí yúyánámmá
uyátáraiye.
26 ketíbâqawaayuo, Áánûqtuma keráwáqá tááyaina-yupaama mi-kánááráqá
keráwáqá nói-mayaiyaq mayaínô? paá arekáq umá-yuma keráwápíkémmá
waayúkati yúrakaqa itaí-wáyúkámá máqe-uraae. paá arekáq umá-yuma
keráwápíkémmá keráwáqtí keqtiboní akoqnááma matááe.

27 ímibo Áánûqtuma marabí-káyúkábíkémmá mamá paá-wayukama matáiye.
mirá kéena waayúkama náayuwabi yemá yúyánápí téta “ketáámá itaí-wáyúkáé”
téta kéte-yuma yigaae-yátááqá yímikaiye. mi-káyúkámá yeqtí akoqnááma íma
wái-yuma Áánûqtuma mamá kéyimena mi-káyúkámá náayuwabi yemá yúyánápí
téta “ketáámá akoqnáá-wayukae” téta kéte-yuma yigaaeráq mamá yíkaraiye.
28 yemá maará téta kéte: “Áánûqtuma máqte-kayukati aúkáapikemma
paá-wayukama yiwíkaiye. mirá kéena waayúkama náayuwabi yemá paá-
wayukama yiwéqtatuwaamma yiráátinena uráiye. minnâ Áánûqtun-aurakaq
waayúkama yeqtí yúma maméta kéuyo-kayukama yemá paátataakaa kéomanibo
paá-wayukama wemá uyátá-maqma itaí-yátááqá yímikaiye.
29 miráuma Áánûqtunopaq máqte-kayukama íma kanaaráq yúma maméta uí-
ááimmá tínoe.
30 aúge-tuwaraitaama ketáámá Îtugaraq yagaroqtáunataama min-áúwáráímmá
Áánûqtuma keqtáá tímikaiqtaae. Áánûqtuma keqtáá Îtuma tímikaiqtaae.
túyánákáráq watáagaraq wení aúyánákáq ketáámá itaí-wáyúkámá aúkáunatae.
Îtuma keqtááyábá íráqôniq umátikenataa Áánûqtun-aurakaq kateko-náqá
aúkáiye. Îtuma keqtáámá Áánûqtuqtaba aokarîq umátikenata ketááí kúmiq-
yataapike tiwíkaiqtaae.
31 minnáyababoana Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá kétiye:
“waayúkma yemá akoqnáá-aimma tínétama uyátárai-nakoma nórawabi keqtáá
umátíkáiqtabataa wenaúma manéna uíno.”
téna kétiye.

2

1 ketíbâqawaayuo, kemá áqnáabaq keráwáqtôpaq iráunama Áánûqtuma aamá
keqtááyábá aúpáq yokaa umátíkaraiqtabataa arupú umá timá tímikaune.
watáama timá tímikaunama keráwáqtábá ítama tágaikaae téq abarokáq tiráune.
2 mi-kánááráqá kemá keráwáqtê máqe-uraunama yaímma-yataaqtaba
túyánámmá itaíyábá ítíkaraimanibo paá Îtu Káríqtoma keqtááyábá pukáiqtaba
ítaraune. paá minnáyaba wenamáa kemá túyánámmá itaíyábá tíkaraune.
3 áraimma kemá keráwáqtê máqe-uraunama arupú umá kéitaawaq ateqte umá
ikatíq kéeq tiyáátámma ayúkáune.
4 kemá karáwáqtê máeqa íma ítama tágaa-wataanapo keráwáqá yabiténááq
uráune. ímiye. miráimanibo Áánûqtuni Aágoma ketí watáama tiráátimma minnâ
arupú-aine.
5 Áánûqtunopaken-akoqnaayaba itáíq-itaiq ígáae téq kemá timá tímikaune.
waayúkama paá yeqtáama itáíq-itaiq íma ígáae téq timá tímikaune.
6 itaí-yátááákómmá itáíq-itaiq umá yáqtoraiyabama ketáámá waayúkaarikaa
kéunatae. maa-márábí-káyúkátí itaí-yátááqtábá téite oníkáá umá íma móraiq
kéiye. maa-márábí anómma yabíkáa-kayukati itaí-yátááákóráá umá móraiq
íkeiye. mi yabíkáa-kayukama pááqya-kannaabi yemá ánataginoe.
7 maami itaí-yátááqtábátáá túnnama minnâ Áánûqtunopakene. itaí-wátáámá
aúpáq-ámmá Áánûqtu naayóbáqá maa-márámá íma wáikaqa wemá Áánûqtuni
tágama-yataaqtaba keqtááráq yáíkaaq íyábá tarôq uráine.
8 maa-márábí anómma yabíkáa-kayukama yemá aati-aatimá maamin-
áqtábámá íma tágama arupú kéoe. yemá tágama arupú urétaraa tágama-
yataakoni uyátárai-naqa wemmá íma ikamínéta oné. miráimanibo yemá íma

tágama arupú étama ááiq-i-wayukama Îtuqtaba “kaapaq-yátáq ko aráápamaraaro”
tirááe.
9 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí wení tágama-yataaqa íma arupú
kéitena mirá kétiye:
“máqte-kayukati yúrakoma íaonai-yataakaraq máqte-kayukati yaákoma íitaa-
qtataakaraq wááe.
waayúkati yúyánápímmá aati-aatimá íma yabérái-qtataaqa wáiye.
maami-qtátááqá Áánûqtuma waayúkama náayuwabi weqtábá o-yúmá yokaa
umáyíkaraine.”
téna kétiye.
10 Áánûqtuni Aokaq-Áágóní akoqnáánapo maami-qtátááqá keqtáámá
tiráátiraiqtaae. Aokaq-Áágómá máqtemma aúpáq aúyoqma wái-qtataaqtabagaraq
kéitaiye.
11 ítáaro. móra-waigoni aúyánámmá paá wení aágoma kéitaibo. móraiq
uráimanibo anómma uyátá-maqma minnáe. Áánûqtuni Aokaq-Áágómá we-
namáa wenaúyánámmá kéitaibo.
12 íbêqa Áánûqtuni Aokaq-Áágómá kémayaunaboaqtaa Áánûqtuma tímikai-
qtataaqtabataa kanaaráq itánúnatae. maa-márábín-áágómá ímatunatae.
13 ímibo Áánûqtuma tímikai-qtataaqtabataa ítama tágareqtaa óq-wayukama
kéyiraatunatae. Aokaq-Áágóní watáabi árain-aikoma Aokaq-Áágónópáké
abarokáq kétunatae.
14 waayúkama Áánûqtuni Aokaq-Áágómá íma matáa-kayukama maami
tímikai-qtataaqa Áánûqtuni Aágonopake kúmîmma íma kémayaae. mi-káyúkámá
yetôpaqa maami tímikai-qtataakotaama neginaagí-yataakaa kéiye. maami-
qtátááqtábámá yemá íma kanaaráq ítama táganoe. paá Aokaq-Áágóní
akoqnáánapo ketáámá kanaaráq ítama táganunatae.
15 mi-káyúkámá náayuwabi Aokaq-Áágómá matáa-kayukama máqte-qtataakon
áaimma ítama kétagaapoana kanaaráq yainánoe. miráimanibo yemá náayuwabi
Áánûqtuni Aágoma íma matáa-kayukama keqtáámá náayuwabi Áánûqtuni
Aágoma matáuna-yutaama yemá íma kanaaráq yainánoe.
16 minnáyaba Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá mirá kétiye:
“uyátárai-nakoni aúyánámmá náawa ítama ánatatukaiyo?
náawa kanaaráq uyátárai-nakoma aráátiniyo?”
mirá téna kétimanibo Îtu Káríqtoma wenamáárîq wenaúyánámmá ketáámá
káonaunataamanibo waayúkama wení Aokaq-Áágómmá íma matáa-kayukama
íma kanaaráq káonaae.

3

1 ketíbâqawaayuo, áqnáabaq kemá Korítiani-marupaq iráunama kemá watáama
iyápóraa umá timá tímikaune. kemá miráuraunama minnâ keráwáqá Îtu
Káríqtoqtabama taíbaq íma ítaraawaq Áánûqtuni Aágoqtaba miráitaq kemá
keráwáqá waayúkaarikaa umá íma kanaaráq timá tímikaune. keráwáqá áráábi-
iyaporaa uráamma
2-3 keráwáqtí aáwaqa paá náámma wáqe-uraiye. keráwáqá kamááma naawaí-
kánáámá íaukaae.
yaímma keráwápíkémmá íbêkaraq waayúkaariqti watáama keráwáqá íma
kanaaráq kéitaae. íbêkaraq maa-márábí-káyúkáráá umá aqnú-káyúkábóaq

keráwáqtábámá kemá téq “kamááma naawaí-kánáámá íaukaae” téq kétune. keráwáqá keíyáá unítíq ááiq-aimma kéteq káqowa-kaqowamma koyukaayúmma kéumayikeq kéowana keráwáqtí túgoma ákáinaiq kéowana keráwáqtí táaikoma mamá maa-márábí-káyúkáráá kéoe.

4 keráwápíkémmá móra-nakoma téna “kemá Póronnae” tínana káqo-nakoma téna “kemá Aapóronnae” tínama keráwáqá áíkuteq mirá temmá maa-márágóní áaimma kémayaabo.

5 náawaq Aapóroma máiyo? náawaq Póroma máiyo? wetê-ketema kerátámá paá kaqtó-wayukae. abo Áánûqtuma ketáái watáanapo Îtu Káríqtoma itáíq-itaiq íyábá keráwáqá tíwáqnaa kéiye. móra-mora-yutaama uyátárai-nakoma tímikai-mayaitaa kémayaunatae.

6 minnágoma maará-uraiye. keráwáqá miráuma yópí ánayu-qtataakaa umá mááe. kemá ayummá uqmaráunana Aapóroma ánayu-qtataapi nommá atímakaimanibo Áánûqtuma keráwáqá mamá anómma káuqtikaae.

7 miráitana ayummá ukái-nakaraq nommá atítai-nakaraq yenákámá paáyabae. miráitana Aokaq-Áágóqtábá mamá anómma káuqtikai-naqa Áánûqtuma wenamáae.

8 ayummá ukái-waigogaraq nommá atítai-waigogaraq yenákámá yeqtí mimórá-máyáírákémmá móra-mora meyámmá mayáyóye.

9 kerátámá mákagoratama Áánûqtuqtaba mayaímá kémayauyaka keráwáqá miráuma Áánûqtuni yó-márámá mááe.

keráwáqá miráuma Áánûqtuqtaba ketáámá naammá umáraunaikaa umá mááe.

10 Áánûqtuma kemmá íráqôniq umátíkaraitapoaq kemá arúkáráq ábokaraq kanaaráq amá akoqnáá uráune. mikákémmá káqo-wama mitáyama kéiye. máqtemma naammá uráiya-yuma ábotaraq maqmá atáá-uraiya-yuma atéqma arútáaro.

11 Îtu Káríqtoma wenamáárîq wemá ábone. ítáaro. waayúkama mayaímá kémayetama mimórá-ábómmá arúbama íétama yemá Áánûqtuni naammá íma tarôq kéoe.

12-13 kanaamá abarokáq ínana wemá keqtáámá mamá yainá inata máqtemma aónanoe. minnâ yaímma-yuma akoqnáá-namma uráawata yaímma-yuma iyáátámma ayúqma urááe. yaímma-yuma yeqtí mayaímá Îtu Káríqtokaq matáamma miráuma waayúkama íráqô-qtataaqa minnâ óqtanapo naammá uráánikaa urááe. ánibo yaímma-yuma yeqtí mayaímá Îtu Káríqtokaq matáamma miráuma waayúkama paá-yanapo naammá uráánikaa urááe. Îtuma yauwéqma kumína-yupaama wemá máqte-kayukati mayaígómá “paá wániyo?” téna maqmá aónaniye. miráráá umá iragómá naapi kúraqma maqmá aónaaniq umá wemá “paá wániyo?” téna ketáái mayaímá maqmá aónaniye.

14 máqte-kayukama Îtu Káríqtokaq mayaímá kémayaa-kayukama yeqtí mayaígómá paá wáinatama yemá íráqô-meyamma mayánoe.

15 miráimanibo móra-nakoma wení mayaígómá íma paá wáinanama wení máqte-qtataaqa íwániye. miráráá umá wení naammá kamágitana wení máqte-qtataaqa kamáginiye. wemá wenamáárîq yawarápaginiqtaba yáubaginimma miráuma waayúkama naammá kaitata yoqmáána-toqmaana umá yáubaanikaa umá yáubanimanibo íráqô-meyamma íma mayániye.

16 máqtemma keráwáqá yagaroqtamá Áánûqtuni naammá máamma
keráwáqá íyaq ítaraao? ánibo Áánûqtuni Aágoma keráwáqtê yagaroqtamá
Áánûqtuni naaúpaqa kémaimma keráwáqá íyaq aónaraao? keráwáqá áraimma
aónaaro.
17 miráiyata náayuwabi Áánûqtuni naammá mamá táíq étama Áánûqtu
yekáráq mamá táíq umáyikaniye. keráwáqá Áánûqtuqtaba aokarîq umá
naammá máápoana wemá miráráá íniye.
18 maaminnáyaba yaímma-wayukama íma iyuwáiyatawaq keráwáqá makátéro.
yaímma keráwápíkémmá túyánápímmá téq "kemá maa-márágóní áaimma
áá ítarauna-naqune" téq mirá-túyánámmá kéitaao? mirámô kéeqa keráwáqtí
túyánámmá Áánûqtukaq kémareraq wenôpake itaí-yátááqá yimmá ítáaro. mirá
kéeraq maa-márábí-káyúkámá iyuwáiyatawaq yemá keráwáqtábá "neginaagí-
wayukae" téta timá tíkáaro.
19 áraimma maa-márábí-káyúkátí itaí-yátáákómá Áánûqtun-aurakaq negi-
naagí-yataare. wení watáama agamatá-kánnáágómá maará kétiye:
"min-ítáí-yátáákómá maa-márábí-káyúkábíké kéyimma minnánapo
Áánûqtuma waakápi kémayikaiye."
téna
20 ókaraq kétiye:
"uyátárai-nakoma aónaimma maa-márábí-káyúkátí yúyánákómá paátataare."
téna kétiye.
21 miráuma túma mamé uí-áímmá téq móra-waigoqtabama "kemá wenámúne"
téq ítero. Áánûqtuma keráwáqá máqte-qtataaqtaba ommá áqa kétimiye.
22 kemá Póroma Aapórogaraq Pítaagaraq keráwáqá tíwáqnaa íyábámá
Áánûqtuma keqtáámá keráwáqá tímitukaiye. keráwáqá tíwáqnaa íyábámá maa-
márábí-qtátááqá tímikaiye. máqte-qtataaqa naayóbáq abarokáq urái-qtataakaraq
anaaékaq abarokáq ínî-qtataaqtabagaraq keráwáqtí minnáe. aúwaraikaraq
puígáráq minnágaraq keráwáqtí minnáe.
23 ánibo keráwáqá Îtu Káríqtona máawana ánibo Îtu Káríqtoma wemá
Áánûqtunnae.

4

1 miráipoaq keráwáqá Aapórogaraq kegáráqtábá túyánámmá ítátimekaratama
minnáyaba taákaq máráaro. kerátámá paá Áánûqtuni mayaí-nákámúye.
Áánûqtuma wení aúpáq-áráín-áímmá wenáaimma abarokáq mamá ígáae téna
kekárátá timátíkaraikarataae.
2 Áánûqtuma móra-nakoma wení mayaímá mayaíkáae téna ááyaitanama min-
nákómá Áánûqtuma nóinabi timámîniq umá mirá íno.
3 ánibo ketí mayaígóqtábá keráwáqtí túyánápímmá óq-wayukati
yúyánápíkáráq nóinabi téq túyánámmá kéitaunamanibo kemá minnáyaba
íma kamuqá kéitaune. ketí mayaígómá táiraq urái írágôniq kéiyo? kemá
kenámáárîq minnáyabama íma kéitaupo.
4 miráimanibo uyátárai-nakoni mayaígóqtábá otaammá kepímmá wáinanama
minnáyaba íma kéitaupo. uyátárai-nakoma wenamáa kemmá kéyainaiye.
5 miráinaq waayúkati mayaígómmá uyátárai-nakoma íkukainaraqa íyainaaro.
mi-qtátááqá íbêqa kumayupí wáimma anaaékaqa ópítáá mamá abarokáq
íniye. máqte-kayukati yikaí-yátááqá mamá abarokátáá íniye. miráumatuwena

Áánûqtu wemá mi-káyúkámá náayuwabi íráqô-meyamma mayáiya-kayukama íráqô-kataama timá-yiminiye.

6 mi-qtátááqá Aapórote kerátámá keráwáqtábá árain-aimma arutáinaiq ínôqtaba kerátá tiráátúyamma yáqtoqma akoqnáá ígáae téka keráwáqtôpaq kágayauye. kímora tiráátí-nakon-awiqa íma múte yauyéraq weqtábámá "kemá wennáé" téq ítero. ketúyánápímmá téq "kemá Áánûqtuni waayúkati aúkáapimma anómúne" téq ítero.

7 ítáaro. keráwáqtí máqte-qtataaqa Áánûqtuma tímikaiye. miráuma keráwáqá mi-qtátáákóní áaimma íma máamma nôraq itaráq keráwáqtí túma mamé kéuyo?

8 keráwáqá tirun-íyápóyábá aáwaqa matáapoaq íbêqa "ketáámá mútûq-aawaqa matáunatae" téraq kéteo? keráwáqtí táaikoma Aapórote kerátátí táaikoraa íkeibo keráwáqtí táaikoma taíbaq oótakaq yabíkáa-yuti yáaikoraa kéiye. miráimanibo áraimma mi-kánááráqá keráwáqá yabi-í-wáyúkámá maíyakama Aapórote kerátágáráq mibáq yabiyéyúye.

9 maa-márábí-káyúkátí yúrakaqa keqtáámá náayubi Áánûqtuni timátíkarai-kayukataama yeqtí yinaaépaq aqtóráqtáá kéyunatae. ketí túyánápímmá Áánûqtu wemá mirápáq kéiye. ánná-wayukama yiwíqmeta uréire uwáéta pááqya-kanaabi yíkamoniq umá ketáámá miráráá umá máunatae. miráráá umá waabá-káyúkátí yúrakaq keqtáá tíkamiyatama waayúkagaraq Áánûqtuni kaqtó-wayukagaraq itó-ureta taayoq ínôqtaae.

10 keráwáqá "Îtu Kárí qtoqtaba itáuna-wayukama máunatae" téq keráwáqtí túma mamé uí-áímmá kétewatama keqtááyábámá waayúkama téta: "yemá Îtu Kárí qtoqtaba neginaagí-wayukae." téta kéte. keráwáqá akoqnáá owaq-taamanibo ketáámá aqnúnîq kéunatae. mirá téraq keráwáqá túyánápímmá kéitaao? keráwáqá anó-tiwiqa kéyaamanibo ketáámá ímiye. ímibo ketáámá tigaae kéiye.

11 min-ábáúráqá ketáái aáwaraa nommá íwáitana ketáái unáákáqtôgaraq yararéqé uráiye. ketáái naa márûqa íwáitataboata waayúkama keqtáámá iyákáá umá yítauqyama tíkama wáráawaqtaa naaóq-naaoq uréire kéunatae.

12 miráuma ketáámá mayaímá kémayeqtaa ketáái tiyáákakemma akoqnáá umá kémayaunatae. mi-máyáirákémmá ketáámá aáwaqa meyánîq ónúna-meyaqtaa kémayaunatae. waayúkama keqtáá timá táíq kéumatikaawaqtaama ketáámá yemmá timá íráqôniq kéumayikaunatae. yemá keqtáámá tú-tiqa kétimewaqtaama ketáámá minnágoni anónnáma yemmá íkeyimunatae.

13 yemá keqtááyábá táí-aimma kétima-tikaawaqtaama ketáámá kaayoné-áínápó yemmá yauwéqma kétima-yikaunatae. yeqtí yáaikoma ketááráqá mirá kéoe. minnâ ketáámá paátataaqa miráuma námô-yataakoni ámûraaq yamá kéweta aáwakoni áti-yataaqa umá iyabótúwáanikaa umá yemá ketááráqá mirán-ááímmá tarôq kéumatikaaqtaae.

14 ketí tíkáin-iyapo-annao, maamin-áúbámá kemá kágayaunama keráwáqá tigaaeráq matikáíkónîq íkéune. ímiye. kemá keráwáqá tíwáqnaa ígónîq umá kágayaune.

15 Îtuqtabama keráwáqtí tirááti-wayukama taígani máamanibo taákaq máráaro. keráwáqtí keqtiboráá-náqá Îtu Kárí qtokaq itáíq-itaiq íyábá kímora máiye. Îtuqtaba átê-wataama tíyábá timá tíkaraipoaq keráwáqtí keqtiboráá-náqá Îtuqtabama kemá máune.

16 miráitaq kemá inaa kétima-tikaune: “keráwáqá ketiyáánaubiqa máyáaro.”
téq kétima-tikaune.
17 keráwáqtôpaqa máqtemma maami-qtátááqtábá timá-timikaae téq
Tímotimma timákáunana kéwiye. Tímotima wemá Îtuqtaba timá-yimuna-wayukati
aúkáapike-nare. ánibo wemá Îtukaq itáíq-itaiq uráiye. wemá kemmá tíkáin-
iyapoma Îtu Káríqtoqtaba akoqnáá umá itáíq-itaiq umá kéyaqtoraiye. wemá
keráwáqtôpaq wénama ketáaimma Îtu Káríqtoqtaba máqtemma Áánûqtuni
waayúkama mórabi áíkutaawaq tiráun-aikaraq keráwáqá taáqa yorániye.
18 watáama kemá itáunama minnâ yaímma keráwápíkémmá téq “kemá
anó-naqune” téq keqtí túyánápímmá kéte. Korítiani-marupaqa keqtábámá
“yauwéqma íyaq wíniye” téraq túyánámmá kéitaao?
19 miráimanibo pááqya-kanaabimma uyátárai-nakoma akáinaqa kemá Korítiani-
marupaqa ónúne. miráinaq kemá min-ánó-káyúkámá koma kéyimone. maqmá
yimónanune. áraimma yemá Áánûqtuni akoqnááma matáá paá watáawaq
kéteo?
20 Áánûqtuni yabíkái-qtataaqa paá-wataama íma wáiye. ímibo akoqnáá-yataare.
21 miráinaq kemá náaraq umá keráwáqtôpaqa yénúnô? kemá keráwáqá
agamá kautónááraq yokaa umá yénú keráwáqtí tái-aaipike waeréraq kaay-
onéwaq umátikanaaraq onúnô?

5

1 yaímma-wayukama timá tímêmma keráwáqtí aúkáapimma “anómma kúmiq-
yataaqa wáiye” tirááe. mi-kúmíq-yátáákómá itáíq-itaiq íkéo-kayukati kúmikoma
anómma uyátáraiye. min-áíkómá mirá-uraiye. keráwápíkémmá móra-nakoma
wenaboání ánáakomma yabítaiye.
2 mi-qtátááqá keráwáqtí aúkáapimma pááq kéitaqa náaraq umá keráwáqá
itaí-yátááqtábámá túma mamé uí-áímma tínô? keráwáqtí tirummá ínnayaba
tigaaeyábá awaútuweraq máero. keráwáqtí aúkáapikemma mi-kúmíq-náqá
waqmá paábaq ayúwáaro.
3-4 uyátárai-naqa Îtuni áwîkaqa min-nákómá aboání ánáakomma kumari-
ááímmá tarôq i-nákómá kemá wemmá áqa yáiqtukaune. keráwáqá máqte-
kayukama yááyama áíkuyoro. ánibo kemá túyánánápógáráq nunamunápógáráq
keráwáqtê yagaroqtamá mánune. ketáái uyátárai-naqa Îtuni akoqnáábi
áíkuyonunatae.
5 miráinaq keráwáqá mi-kúmíq-náqá áwíqma Tááqtaani ayáápi máráaro.
miráiyana min-nákóní aúgoma Tááqtaani ayáápi puínanama anaaékaqa Îtuma
wení kumínî-kanaaraqa min-nákóní arun-íyápómá mamá itó-uyakaniyo?
ketáámá Îtuqtaba yauwéqma awiraíkáae téqtaama Tááqtaama ayúwáananataa
min-náqá awíkena tái-meyamma amíniye.
6 ímiye. keráwáqtí túma mamé uí-áímmá paátataare. mi pááqya-qtataaqa kara-
káyúkátí yammá kamá itóqma anóniq i-qtátááqá áwîqa yíqtie.
7 tái-yiqtima iyaabótúwáaniq umá mi-tái-kúmíqá iyaabótúwáaro.
miráiyatama tébakaq-yuma táígoma íma auránoe.
ítáaro. Îtu Káríqtoma Áánûqtuni tipi-típi-araaqa ketáái kúmiqtababoata
ikákaamma mi-táígómá íma kémayaunatae.
8 miráinaqtaa Áánûqtuni aammá waraíyábámá ketáámá anómma aúqma
waayúkaarikaa ónatae. yammá tái-yiqtirake kaqmá agamaráiya-tamma íma

nanúnataamanibo yammá áraimma íráqôniq ínna-yamma nanúnatae. maamin-
áwááméq-áíkóní áaimma maará kéiye. ketáámá naayón-ááímmá táígokaraq
áyámma í-yátáákáráq paábaq yuwánúnatae. ánibo ketáámá Áánûqtuma aammá
íráqôkaraq árain-aikaraq mayánúnatae.

9 kemá keráwáqtôpaqa maamin-áímmá áqa agatáune. mi-káyúkámá yemá
táí-aaimma ókaraq-okaraq umá tarôq o-káyúkáyôpakemma nékaq máaro.

10 miráimanibo ketáagoni áaimma minnáe. mi-káyúkámá náayuwabi Îtukaq
íma itáíq-itaiq o-yúmá nékaq íma máaro. kebó-yátááqá tarôq kéeta oótaqtaba
kéyikaitata yetábá ummaatamá mayaíyábá kéoe. yeráwáqtí yúyánámmá
Áánûqtukaq íkémaraabo káqo-qtataakaq uyátá-maqma yíkái-qtataakaq
yúyánámmá kémaraae. miráimanibo mirárá-káyúkámá mirán-ááíkáráq taígani
íma mááe. miráinaq keráwáqá máqtemma mirá-káyúkábíkémmá nékaq máineqa
keráwáqá maa-márábíkémmá yuwéraq kóoro!

11 ímibo ketáagoni áaimma maará kéiye. mi-káyúkámá yemá téta "ketáámá
Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéunatae" téta kétemanibo yemá táí-aaimma tarôq
kéobo yeqtôpakemma nékaq máaro. yemá kumari-ááímmá tarôq éta egaamá
káeta ummaatamá mayaíyábá éta yeqtí yúyánámmá áqnáabaq Áánûqtukaq
ímaretamanibo káqo-qtataakaq yúyánámmá maréta taígani wáááni-nomma kéneta
aíbôqnaaboq kéetabi óq-wayukaraq táí-aimma yimínéta miráiya-kayukatema
aáwaqa paá ínaaro.

12 mi-káyúkámá Îtu Káríqtoqtaba íma mórabi áíkutaa-kayukama yemá
yainaíyábámá minnâ íma ketí mayaímíye. miráimanibo mi-káyúkámá Îtu
Káríqtoqtaba mórabi ketáátê áíkutaa-kayukama yemmá yaínáaro. yeráwáqá
maamirá-kúmíq-yátááríq kéiyaqtaama ketáámá yemmá yímáamma yiméqtaa
akoqnáá umáyikanatae.

13 mi-káyúkámá náayuwabi Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq íma kéo-yuma
Áánûqtuma yemmá yainániye. miráimanibo keráwáqá mi-táí-náqá keráwáqá
áíkutaiyapikemma paábaq matuwéraq keráwáqtôpakemma nékaq ákáaro.

6

1 ánibo móra keqtíbâqawaama Îtuqtaba otaammá kutikaínaqa Îtukaq itáíq-
itaiq íma kéiya-kayukayopaq yúbimma íma máráaro. ímibo wemmá yainaíyábá
Áánûqtuni waayúkayopaq uréraq tero.

2 anaaékaq-kanaaraqa Áánûqtuni waayúkama máqtemma maa-márábí-
káyúkámá yabíqyíkareta yainánoe. minnáyabama íyaq ítaraao? miráinaq mi
pááqyan-otaaqtabama kenamáárîq maqmá aónama yaínáaro.

3 móra-yupaama yínnama ketáámá Áánûqtuopake kaqtó-wayukagaraq maa-
márábi-qtátáákáráq yainánúnatae. íyaq ítaraao? miráinaq keráwáqá íbêqa
pááqyan-otaamma yaínáaro.

4 miráinaq nôraq itaráq keráwáqá Îtukaq íma itáíq-itaiq kéo-kayukabikemma
yainaí-nákókáqá uréraq ítama káonaao?

5 keráwáqá mirámô oqtábá "tigaeyátábá oro" téq ítama káonaune. keráwáqtí
aúkáapikemma móra-waigoma kaayaq-wátátí aúkáapimma íyaq máenawaq
kanaaráq mamá yenákámá yatí umáyikaniyo? keráwáqtí aúkáapikemma
kímora mirá-nákómá itaí-yátáákáráq íyaq máiyo?

6 keráwáqá Îtu Káríqtoqtabama keqtíbâqawaaraan-naqa yainaí-nákókáq
awíqme kéomanibo yainaí-nákómá wemá Îtuqtabama keráwáqtí tíbâqawaaraan-
naqa ímaiye.
7 mirá éqa keráwáqá mórabi íma maéq keráwáqtí táaikoma Îtu Káríqtoqtaba
kárabaiye. miráuma min-ótáámmá enábâqawaama kuyakáinama kanaaráq
kémayewaq minnáyaba aamá íyaq tinónô? emá ayúwénanawaq wemá ení
moyámmá kémayainaawaq minnáyabama waabá-káyúkámá íyaq timá-yiminono?
8 miráimanibo keráwáqá otaammá kéguyeqa keráwáqtí tíbâqawaayugaraq
mamá komarummá umá kémayaae. kemá mirán-áímmá kéitaune.
9 mi-káyúkámá keráwápíkémmá náayuwabi mirá kéo-yuma íráqô-qtataakoma
Áánûqtuni márûpaqa íma yaímma mayánoe. minnáyaba kaaqaari-áímmá téq
“keqtábá íma wáiye” téq ítero.
yeráwáqá náayuwabi Áánûqtuma káqo-yuti yiménáápáq akáiya-yuma yemá
íráqô-qtataaqa Áánûqtuni márûpaqa ímayanoe. kumari-ááímmá tarôq éta yeqtí
yúgoma waagómá mamá waagótê kumari-ááímmá tarôq étama yemá íráqô-
qtataakoma Áánûqtuni márûpaqa ímayanoe.
10 mi-káyúkámá náayuwabi taíbaq-otamma mamá áíkuyaba yikáina-yugaraq
yemá náayuwabi taíbaq wáááni-nomma naa-yúgáráq yemá náayuwabi óq-
wayukayaba tái-aimma timá yíkáa-yugaraq moyá-káyúkágáráq yemá máqtemma
íráqô-qtataaqa Áánûqtuni márûpaqa ímayanoe.
11 yaímma keráwápíkémmá mirákómá kéomanibo Îtuma teteráá umátikena
keráwáqtí kúmiqa mamá paábaq yukáiye. wemá keráwáqá tiwíkena
Áánûqtuqtaba aokaq-wáyúkámá aútíkaraiye. ánibo íbêqa Aokaq-Áágómá
Îtu Káríqtogaraq keráwáqá mamá kateko-wáyúkámá Áánûqtun-aurakaq
aútíkaraipoana Áánûqtuma keráwáqá kanaaráq tiwirániye.
12 yaímma-wayukama mirá kéte: “íbêqa kemá naayón-ááíkomá atáá umá
yáqtokaimma paá umágúne. íbêqa kemá ónááe tenna-yáqtáárîqa kanaaráq
ónúne.” téta kéte. owé. miráimanibo yaímma-aaikoma keqtááyábá íma mamá
íráqôniq umátíkaraiqtaae. áraine. minnâ kemá ánná-nakoraa umá naayón-
ááínápó íma kéyaqtoraamanibo óq-aaikoni ánná-nakoraa íyábá íkétikaiye.
13 yaímma-yuma mirá kéte: “aáwaqa tíyakoqtaba wáitana tíyakotaama aáwaqtaba
wáiye.” téta kéte. min-áímmá áraimanibo anaaékaqa Áánûqtuma tínna-kanaaraqa
aáwakogaraq tíyakogaraqtaa mi-kááyáqá íma wáyoye. maakáqá maa-márábítáá
ketáámá aáwaqa naíyábátáá íma máunatae.
ánibo ketáái túgoma kebó-ááíqtábá íma wáiye. ímiye. ketáái túma uyátárai-
nakonnae. ánibo wemá keqtirunóbáqtáá kémaiye. wemá wení aánapogaraq
wení áainapogaraq ketáái tirunóbáqtáá maqmá ógitikaniqtabataa kákaiye.
14 taákaq máráaro. Áánûqtuma uyátárai-nakomma pukáipike mamá itó-
umakena aúgen-auwaraimma ámikaiye. wení akoqnáánapo ketáágáráq mamá
itó-umatikenataa aúge-tuwaraimma timínîqtaae.
15 keráwáqá móra-mora-yuma móra-aayapaq túma Îtu Káríqtoni aúma mááe.
minnáyaba keráwáqá kéitaanabiyo? miráinaq kemá móra-aayapaq túma Îtuni
aúrake mamá aakaq-nóínítí yúraqa arúbanuno? aaqáo ímiye.
16 náawabi móra-waigoma wenaúma mamá aakaq-íníkóní aúgote yagaroq-
taimmá wemá min-íníkótê mamá mimórá káuraaye. minnáyaba íyaqa ítaraao?
minnáyabama Áánûqtuni wannaabí agamatán-áíkómá kétiye:

“kaayaq-wáígórátámá mamá mimórámá auráyóye.”
téna kétiye.
17 miráimanibo móra-waigoma uyátárai-nakote yagaroqtai-wáígómá wení
aágoma Îtuni aágote yagaroqtamá mimórá káuraiye.
18 miráuma kebó-ááíkóqtábámá nékaq máero. káqo-kumiq-yataaqa
kenamáárîq keráwáqtí túgoqtaba íma wáimanibo kebó-yátáárîq í-ááíkómá
keráwáqtí túgoqtaba wáiye.
19 Áánûqtuma Aokaq-Áágómá ketáái tirunóbáqtáá makáiqtaqtaa ketáámá
Aokaq-Áágóní anó-monoq-nakaa umá kémaunatae. minnáyaba keráwáqá
kéitaanabiyo? íbêqa keráwáqtí túma íma keráwáqtí minnáe.
20 ímiye. keráwáqá Îtu Káríqtoma meyánîq uráiye. mónekakemma íma
meyánîq uráimanibo uyátá-maqma anó-qtataaqnapo meyánîq uráiye. keráwáqá
wení naaenápó meyánîq uráiye. miráipoaq keráwáqtí túnapo Áánûqtukaq
yaaguyábóro.

7

1 keráwáqá aúbama agamá kemmá ítaapoaq íbêqa kemá yauwéqma timá-
timenune. owé. waagómá íma aaramá mayánîmma íráqô-qtataare.
2 waagómá aaramá mayánîmma minnágaraq íráqô-qtataare kétune. abo min-
nákómá wemá aaramá íma matáinanama káqon-inikoma wemmá yabitíniye.
ánibo aaragógáráq waamô mayánîmma minnágaraq íráqô-qtataare.
3 awaikómá ánáakomma waayúkati aaraukaq-ááímmá amínana ánáakoma
awaikómmá waayúkati aaraukaq-ááímmá amíno.
4 inaarúgómá waamô máyáimma wenaúma íma wennámíbo awaikónámíye.
móraiq umá awaikómá wenaúgoqtaba íma amuqá maráinaiq ínîmanibo we-
naúma ánáakonamiye.
5 awaikógáráqá ánáakogaraq kenákátí túma wenamé-wename íyábámá
“aaqáo” íma tekaao. miráimanibo kenákámá téka pááqya-kanaabimma nékakaa
máeka uyátárai-nakokaq nunamummá téyaae tékama íráqône. mikáké
pááqya-kanaabimma nunamummá timátuwekama móragaraq yauwéqma
yagaroqtaakaao. mirámô íyanama Tááqtaama timónáinama kenákátí túraqa
náápaamma mamá yabiyéka aqnúnîq íma íyana wemá kenákámá íma makáqma
timónaniye.
6 kemá Póroma min-áímmá túnnama kemá keráwáqá íma kéwakutunamanibo
7 kemá maará téq túyánámmá kéitaune. minnâ keráwáqá máqtemma
kekáámô íyamma íráqômanibo Áánûqtuma keqtáá móra-mora-yutaama káqoniq-
kaqoniq umá tarôq umátikaraiqtaae. miráitana wemá keqtáá móra-mora-
yutaama káqo-kaqon-aaimma tímikaiqtaae.
8 waayúkama aaraukárîq íuraa-yugaraq ketoq-nóíníqtábágáráqá maará
kétune. minnâ aaraukárîq íma ínômma íráqômanibo kemá miráunaiq oro.
9 miráimanibo aati-aatimá yemá yúyánápímmá yeqtúma arúbanoqtaba
itáiya-yuma yemmá iyuwáiyatawaq aaraukárîq oro. aaraukárîqo ínômma
yúranannamo aíyábá uyátá-maqma íráqône.
10 aaraukárîq uráa-yuyabama maará kétune. minnâ ánáakoma awaikómmá
íma yuwaíno. mi-kátáámá íma ketáamibo uyátárai-nakoma wakúyikaraiye.
11 ááqibo wemá awaikómmá ayuwénama wemá óq-wamma ímayaino.
anaaékaqa aaranaamá yaímma-taoqa yeqtiwaikókáq yauwéqmeta kéoe. móraiq
umá waagómá anáakomma íma waqtuwaíno.

12 waayúkama aaraukárîq uráa-yuyabama mórama ketí túyánápíkén-áímmá
tenúne. min-áímmá uyátárai-nakoni watáama ímibo ketí watáae. minnâ
waagómá wemá Îtukaqa itáíq-itaiq i-nákóná ánáakoma Îtukaqa íma itáíq-itaiq
kéinanama wemá ánáakomma íma waqtuwaíno. min-íníkómá wetê mánena
kéinanama wemá min-ínímmá maraíno.
13 móraiq umá aaragómá Îtukaq itáíq-itaiq in-íníkóní awaikómá Îtukaq íma
itáíq-itaiq kéinanama wemá awaikómmá íma waqtuwaíno. min-nákómá wetê
mánena kéinanama wemá min-náqá maraíno.
14 miráuma íma itáíq-itaiq i-nákóní ánáakoma itáíq-itaiq in-ínípóana awaikómá
Áánûqtuqtaba aokarîq umá aúkáiye. móraiq umá aaragó íma itáíq-itaiq in-
íníkóní awaikómá itáíq-itaiq i-nápóana ánáakomma Áánûqtuqtaba aokarîq umá
aúkáiye. mórabi yagaroqtamá máiyana keráwáqtí iyápógaraq kanaaráq kéiteta
Áánûqtuqtaba yemá aokarîq umá kanaaráq auránoe. iyápóyabama íma mirá
kéiyatama iyápóma Áánûqtuqtaba aokarîq umá íma mánômanibo áraimma mirá
kéiye.
15 miráimanibo móra-waigoma itáíq-itaiq íma ínna-waigoma kóinena ínaqa
ayuwáiyana koíno. abo Áánûqtuma keqtááyábá unítíqa íma téqtaa kaayoné-
yátáápí mánunayabataa kákaiye.
16 aaranaanô, keqtiwaiqmááqa keráwáqtê máetama anaaékaqa yemá Îtu
Káríqtokaq itáíq-itaiq ínô? waayanaanô, keqtínááqmaaqa keráwáqtê máetama
anaaékaq yemá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq ínô? máqtemma ketáámá íma
ítaraunatae.
17 uyátárai-nakoma móra-mora-yutaama káqo-kaqon-aimma tímikaiqtaae.
mi táoqa Áánûqtuma emmá ááyaraimma aokarîq uráánanabiyo? mi táoqa
Áánûqtuma emmá aúyaqmakaimma aaraukárîq íyaq uráánanabiyo? minnáyaba
kemá máqte-kayukama náayuwabi Áánûqtun-aama itánéta áíkuyo-yuraq
maamin-ámáán-áímmá kétima-yimune. minnâ mi táoqa uyátárai-nakoma
keráwáqá tááyainama máenawaatariq umá máero.
18 móra-waigoma wenaúma káratainaraqo Îtuma wemmá ááyainanama máqe-
urainiq umá móraiq umá maíno. ááqibo wenaúma íma káratainaraqo Îtuma
wemmá ááyainanama máqe-urainiq umá móraiq umá maíno.
19 yúmo karaí-ááímmá íma anó-qtataaqiye. ímibo Áánûqtun-aama waraí-
ááímmá anó-qtataaqiye.
20 miráitaq kemá móragaraq kétune. máqtemma keráwáqá mi táoqa uyátárai-
nakoma tááyanimma máenawaatariq umá máero.
21 emá kaqtó-mayaima ánná-nakoraa umáwaq matáano? minnáyaba taíbaq-
auyanamma íma itaao. ááqibo móra-waigoma emmá paá umákainaama paá kóaao.
22 itáaro. náawabi kaqtó-mayaima ánná-nakoraa umá kémayainana uyátárai-
nakoma wemmá ááyainama min-nákómá paá umáginin-naqiye. miráráá umá
paá umáginiye. minnâ wemá kúmiq-yataakoni akoqnáágoni aménáápáqá íma
máiye. uyátárai-nakoma wemmá ááyaitanama wemá Îtu Káríqtoni ánná-nakoraa
mayaímá kémayaiye.
23 ítáaro. uyátárai-nakoma keráwáqá meyánîq uráipoaq móragaraq keráwáqá
káqo-nakoni ánná-wayukama íma aúráaro.
24 ketíbâqawaayuo, ókaraq kétima-timune. maannáe. mi táoqa Áánûqtuma
keráwáqá tááyainaqa máqe-uraanawaatariq umá min-ááímmá kéwareraq
máiyanawaq wemá keráwáqá tíwáqnaa íniye.

25 mi-káyúkámá náayuwabi aaraukárîq íma urá-yuyabama wakúyikarain-
aimma uyátárai-nakonopakemma íma matáune. paá túyánápíké tenúnamanibo
uyátárai-nakoma wení kaayoné-yátáápíké itaí-yátááqá kemmá tímikaitaq
túyánámmá kéitaunama árain-aine. maannáe.
26 íbêq-awaabiq-yatababoaq ummaa-yátááqá ínîqtabagarapoaq keráwáqá
máenawaatariq umá máero.
27 ketíbâqawaaraa-nako, enánáakoma máinaama wemmá íma waqtuwaao.
ánibo enánáakoma ímáinaama mórayabama íma abáá-uwo.
28 miráimanibo móra-waigoma aaraukárîqo immá íma kúmiq-yataariq kéiye.
móraiq umá inaarúgómá aaraukárîqo immá wemá kúmiq-yataariq íkéiye.
miráimanibo ítáaro. aaraukárîq o-káyúkábímmá taígani ummaa-yátááqá
kéwaitaq kemá keráwáqá ummaa-yátááqá uyátá-maqma mayaíyábá íkétikaiye.
29 maannáyaba taákaq máráaro. ketáá mánuna-kanaama íma ayáqtáá-
kanaae. miráipoaq keráwáqtí tínaaqmaati túyánámmá áqnáabaqa íma ítama
miráimanibo áqnáabaq keráwáqá kenamáárîq uyátárai-nakoni aúyánákóní
aménáápáq máráaro.
30 Áánûqtuni mayaíráqá akoqnáá éraq keráwáqtí tiru-qtátáárábi timuq-
yátáárábi keráwáqtí oótamma
31 meyánîq kéeq oótamma mayaíyábá íma yaqtóráaro. abo maa-márámá
pááqya-kanaabi ánataniye.
32 íbêq-kanaagoni ummaa-yátááqtábámá keráwáqá netuq-túyánámmá
itaíyábámá íkétikaiye. waagómá náawabi aaraukárîq íma urái-waigoma wemá
uyátárai-nakoni mayaíráq wenaúyánámmá kémarena wetábá amuqá maréna
maqmá káonaimanibo
33-34 waagómá náawabi aaraukárîq urái-waigoma wemá kaayaq-nákáyábá
amuqá maqyikánîqtaba maqmá káonaiye. wemá íbêq-ummaa-yataaqtabama
netuq-áúyánámmá kéitena wenánáakokaq wenaúyánámmá kémarena wetábá
amuqá maréna maqmá káonaiye.

inaarúgómá náawabi aaraukárîq íma urái-waigoma wemá uyátárai-nakoni
mayaíráq wenaúyánámmá kémaraiye. wenaúgogaraq wenaúyánákókáráq
wení aágogaraq uyátárai-nakoqtabama aokarîq umá kémaiye. miráimanibo
aaragómá aaraukárîq uráin-inikoma wemá íbêq-ummaa-yataqtabama netuq-
áúyánámmá kéitena wenawaikókáq wenaúyánámmá kémarena wetábá amuqá
maréna maqmá káonaiye.
35 kemá maamin-áímmá túnnama keráwáqá tíwáqnaa íkáae téq kétune.
maamin-áímmá keráwáqá íma yáqtoraikaae téq kétune. keráwáqtábá
maaráigaae téq kétune. maannâ keráwáqtí túyánámmá uyátárai-nakokaq
matuwéraq keráwáqtí túyánámmá íma kaayapí yaínáaro.
36 móra-waigoma keráwápíkémmá wenaúyánápímmá téna "ketáaikoma tíkáin-
inaarugokaqa íráqôniq íkéumakaiye." mirá ténawaq aúyánápímmá kéitaiyo?
arummá ôriq umá min-ínáárúgóqtábá kéinanama wemá wemmá mayaíno.
wemô min-ínáárúmá mayáinama íma kúmiq-yataariq íniye.
37 óq-nakoma wenaúgoni akaí-yátááqá íma waréna inaarúgóqtábá arummá
íma amíniye. miráuma min-nákómá wení ákáin-inaarugomma íma mayénama
wegáráq íráqôniq kéiye.
38 miráuma móra-waigoma wení ákáin-inaaruma ímayakaimma minnáyaba
túyánápí kétune: "mirán-ááíkómá itaí-yátáákómá uyátá-maqma wáiye." téq
tuyánámmá kéitaune.

39 aaragómá náawabi aaraukárîq uráin-inikoma wemá awaikótê yarúma
máitana wení puínî-kanaama pááq íniye. awaikómá pukínanama wemá paá
umáginiye. ánibo wemá óq-nakoni ánáaqa auraíyábá akáinanama min-nákómá
uyátárai-nakokaq arummá amína-naqa maíno.
40 miráimanibo maará téq túyánámmá kéitaune. min-íníkómá aaraukárîqa
ókaraq íma énama wemá amuqá uyátá-maqma marániye. kemá min-áúbámá
kágayeqa túyánápimmá kétune: "Áánûqtuni Aágoma ketê máiye." téq túyánámmá
kéitaune.

8

1 íbêqa kemá aáwaqa yaaráá-qtátáárábi óqtakaa-qtataakoma amíyábá
yauwéqma timá-timenune. kéitaunatae. maami-tááyábábi óqtakaa-
qtataaqtabama yaímma-wayukama téta: "yemá yeqtí akoqnááma wáiye." téta
kéte. miráipoana maami-qtátáákómmá aáwaqa kéyimenata yúyánápímmá
téta: "íbêqa maami-qtátáákómá íráqôniq umátikaniye." téta kéte. keráwáqá
máqtemma maaminnáyabama téq "máqtepaq kéitaunatae" téq kéte. owé.
maaminnáyaba máqtepaq ítaraipoaq keráwáqtí túyánápímmá téq "kemá
aamá ítarauna-naqune" téq weganokanoq-áímmá kéte. maami-qtátááqtábá
itáiyanama min-ítáí-yátáákómá keráwáqá íma mamá akoqnáá íniye. ímibo
káqo-yuyaba tirummá yiméq mirá óqtabama keráwáqá mamá akoqnáá
umátikaniye.
2 ítáaro. yaímma-wayukama yúyánápímmá téta "kéitaune" tétamanibo yemá
máqtepaq íma kéitaae.
3 paá mi-káyúkámá náayuwabi Áánûqtukaq áraimma yirummá ámê-kayukama
yemmá yenamáa Áánûqtuma kéyimonena íráqôniq kéumayikaiye.
4 minnáyaba nóine téqtaa tenúnô? aáwaqa Áánûqturaa-qtataakaq amíyamma
nanúnataabiyo? ketáámá máqtemma kéitaunatae. maami-qtátááqá yaawábi
óqtakoma íma kanaaráq akoqnáá umátikanoqtaae. kímora-nakoma kanaaráq
akoqnáá umátikaniqtaae. Áánûqtue.
5 yaímma óq-wayukama itáíq-itaiq ommá maannáe. taígani akoqnáá-wamma
abaayákárábi marabímmá mááe. yemá keqtáá íráqôniq umátikanoqtaae. óq-
wayukama maami-qtátáákáq nunamummá kétemanibo
6 ketáámá kéitaunatae. kímorama máqten-akoqnaagaraq máimma wemá
Áánûqtue. wemá ketibotááé. wemá máqte-qtataaqa wetábá tarôq uráiye. ánibo
kímora uyátárai-naqa máimma wemá Îtu Káríqtoe. wení akoqnáánapo máqte-
qtataaqa abarokáq uráiye. wemá keqtáámá túwaraimma kétimiqtaae.
7 maami-qtátááqtábá máqte-kayukama íma ítaraae. yaímma mi-
káyúkábíkémmá ayáqtáá-kanaama íma ítaraae. yaímma mi-káyúkábíkémmá
ayáqtáá-kanaama yaatarábi óqtakake taróq uráa-qtataakomma yemá aáwaqa
yímikaae. miráuma íbêkaraqa yemá aáwaqa mi-qtátáákómmá yiméwaaon-
aawakaan-aawaqo kénetama yemmá yigae kétata netuq-yúyánámmá kéitaae.
8 miráimanibo keráwákáráq ketêgaraqtaa kéitaunatae. mirái-mirain-aawaqa
naíyábámá Áánûqtun-aurakaqa paátataare. ketáámá minnágaraq kéitaunatae.
yaatakénábi óqtakake tarôq o-qtátáákómá íma aúwaraimma wááe. miráuma
yekáq aáwaqa amí-ááwákómá naanatáámá keqtáámá íráqônirabi táígoniq
íumatikaniqtaae.

9 maaminá́yaba atéráaro. Ítu Kárí́qtotababoaq keráwáqá paá kéumagomanibo
min-ááwáqá mamá naí́yamma mirámô éqa keráwáqtí tí́bâqawaaraa-naqa
makatínô?
10 keráwáqtí tí́bâqawaaraa-nakoma Îtun-aama itáí́q-itaiq í́yábá aqnúnîq kéena
min-ááwáqá kénenama wemmá agae kéinana netuq-áúyánámmá kéitena tíniye:
“kemá arupúwaq uráuno? kemá otaanáq kutáuno?” ténа wení aúyánápímmá
tíniye.
11 maamirá-qtátááqá abarokáq ínama keráwáqtí tí́bâqawaaraa-nakomma
otaammá kéguyakaae. keráwáqtí itaí-yátááкómá wení aúyánámmá yabitimá
kéyawaaq owana mamá wemmá agae kéiye.
12 Îtuma weqtábá pukáipoaq keráwáqá keráwáqtí tí́bâqawaaraa-nakoni
aúyánámmá yáqtoreq íma kanaaráq arutáinaiq éqa mamá táwîqo éqa Îtukaraq
mamá táwîqa kéoe.
13 maamirán-ááwáqá kemô naanamá ketí́bâqawaaraa-nakoma mamá agae
kéitana kúmiq-yataariq umákaiyaba ítareqa kemá ínanune.

9

1 kemá Póroma ayúqma paá uráuna-naqune. kemá timátí́karai-naqa máeq
ketúrapikemma ketáái uyátárai-naqa Îtumma aónaraune. Korítiani-marupaqa ketí
mayaímá weqtábá matáunayababoana keráwáqtí túwaraikoni áaimma waékáiye.
2 kemmá Áánûqtu timátí́karaimma keráwáqá aónaraamanibo yaímma óq-
wayukama minnáyaba íma káonaae. keráwáqá kenamáárîq kemá timátí́karai-
naqa keqtábá awaaméqá mááe.
3 yaímma-wayukama kemmá maará téta ítama káonaae: “egáráq
Páánabatigaraqa nôraq itanawáq kenákátí táaikoma káqoniq kéenawaq tébakaq
timáyí́karaa-yuti yáaikoraamma íkéiyo?” téta kétewaqa kemá maará téq
yauwéqma kétima-yimune: “kerátámá tikáinakama yeráwáqô oní́q umá paá
kanaaráq mirá-oyuye.
4 kerátámá náápaamma átê-wataama túyata ítáa-yuraqa aáwaqtababi noqtábá
ítama aónayuya-naapaamma matokáú í́yabiyo? owé. kerátámá mirá kéuye.
5 kekárátá tikáinakama Îtukaq itáí́q-itaiq ínna-inimma kanaaráq awiráyúye.
tébakaq timáyí́karai-yugaraq uyátárai-nakoni ábâqawaayugaraq Pítaagaraq mirá
kéoe.
6 ááqibo Páánabatite kerátámá tiyáánapo mayaímá kémayeka kerátátí
mayaírákémmá meyámmá matéka kerátáí aáwaqa meyánîq kéuye. kerátá
miráiyaba tikáinakama mirá-máyáímá yuwáyúye.” mirá téq yauwéqma yemmá
kétima-yimune.
7 ítáaro. ááiq-i-wayukama óq-mayaigaraq meyáqtábá íma kémayaae. yemá mirá
kéoo? ímiye. kámááni-wayukama yemmá áqa meyánîq uráapoata óq-mayaigaraq
íkemayaae. móraiq umá yómmá yoraí-nákómá wemá yópíkén-ááwáqá kénaiye.
miráitana tipi-tí́pi-kawaa-nakoma wemá náána-nomma kaqmá kénaiye.
8 maamin-áímmá túnnama íma paá ketúyánápíkén-áímmá kétune. ímibo
Mótetini ámáan-aikogaraq mirá ténа kétiye:
9 “purumakaakómá ení yópímmá mayaímá kémayainaama aáwaqa amiyo.”
ténа kétiye. maamin-áímmá paá purumakaakóqtábá wáíwaakoqtabawaq
wáiyo? ímiye.
10 waayúkagoqtabagaraq wáiye. waayúkama náayuwabi yómmá yoráiya-yuma
yópíké aáwaqa máyáaro.

11 waayúkama marabí íráqôn-anayumma umáráanikaa umá Páánabatite
kerátámá Áánûqtuni átê-wataaama keráwáqtí aúkáapi uqmaráuye. miráinaka
kerátámá keráwáqtábá mirá-máyáímô kémayekama kerátámá keráwákáq
aáwáqtababi naaqtábá ítama aónai-naapaamma yokáuyo? owé. yokáuye.
12-14 mi-káyúkámá náayuwabi anó-monoq-naupaqa mayaímá máyáa-yuma
aáwaqa mipíké kémayaae. ánibo mi-káyúkámá amí-yáárérâqá waí-waamma
agáyáa-yuma yaímma-aawaqa uyátárai-nakokaq ámépikemma kémayaae. móraiq
umá uyátárai-nakoma wenamáárîq maannâ wakúyakaraiye. mi-káyúkámá
Áánûqtuni átê-wataama waabá-káyúkátí yúbáq tíya-yuma waayúkama yemmá
aáwaqa yímero. káqo-kayukama yemá maami-náápáámmá keráwáqtábá
matáamanibo Páánabatite kerátámá maami-náápáámmá keráwáqtábá uyátá-
maqma anómma matáuye.

miráimanibo kerátámá aati-aatimá keráwákáqá aáwaqtabama
unáákáqtôyabama waí-náqtábámá kéqokeq-yataaqtabama íma ítama káonauye.
maannáyaba keráwákáqá íma ítama káonauye. minnâ kekárátámá keráwáqá
mamá íráqôniq ínôqtaba ítama aónaiyaba íkétikaikaratae. keráwáqá kekárátá
mamá íráqôniq umátikanoqtaba mirá kéuyaka keráwáqá miráiyabama
íkétikainanama keráwáqá Îtu Káríqtoni anaaémma waraíbíkémmá mamá paábaq
tiyuwánoe.
15 íbêqa keráwáqá minnâyaba ítáae. minnáyababoaq kemá aati-aatimá
keráwáqtôpakemma tíwáqnaa í-yátááqá ímataune. íbêkaraqa keráwáqá tíwáqnaa
ínôqtabama íma ítama káonaune. áraimma kemá keráwákáqá átê-wataama
Îtuqtaba timá-timenunama anó-qtataapoaq kemá ítima-timenama puíyábá
kétikaiye.
16 waabá-káyúkáráq maamin-áté-wátáámá ténúnayabama kemá íma
kanaaráq túma mamé uyónúne. mirá ónúnayaba Áánûqtuma kemmá
wakútikaraitaq wení améná́ápáq máune. kemá mi-kátáámá ímo tennamá
táí-meyamma mayánúne.
17 miráimanibo Áánûqtuma wakútikarainiq kéeq wenaúyánámmá kéwareq
mirá kéune. mikáké uyátá-maqma ketúyánámmá kéwareq mirá kéonanama
wemá amuqá kémarena íráqô-meyamma timíniye.
18 nói-meyanaq kemá mayánúnô? maannáe. átê-wataama kétima-
timunayabama kemmá yagumá íráqôniq kéiye. ápêqa keráwápíké íma
mayéq paá kétima-timune. kemá keráwápíké meyámmá mayánúnayaba
Áánûqtunopake náápaamma matáunamanibo keráwákáqá íma ítama káonaune.
19 kemá íma móra-nakoni paá-mayai-naqa kémaunamanibo kemá kenamáárîq
máqte-kaykayabama yeqtí paá-mayai-naqa auraíyábá kétikaitaq mirá kéune.
waayúkama Îtu Káríqtokaq yabitimáe wíyábá mirá kéune.
20 Ítíráaeo-wayukama Îtukaq yabitíyábá kétikaitaq kemá Ítíráaeo-nakaa
káuraune. naayóbáqá kemá yeqtí ámáan-aikoni améná́ápáq máqe-uraunamanibo
íbêqa ímiye. yemá Îtu Káríqtokaq yabitíyábá kétikaitapoaq kemá móragaraq min-
ámáán-áíkóní améná́ápáq máa-kayukaraa káuraune.
21 íbêqa kemá káqon-amaan-aikoni améná́ápáqá máunama Îtu Káríqtoni
ámáán-aine. waayúkama náayuwabi naayón-ámáán-áíkóní amená́ápáq íma
máa-yuma Îtukaq yabitíyábá kétikaitapoaq kemá Îtu Káríqtoni ámáan-aimma íma
matái-nakaa káuraune. mirá kéeq Áánûqtu ámáan-aimma íma awétátukaune.

22 aqnúnîq o-káyúkámá wekâq yabitíyábá kétikaitapoaq aqnú-nákáá
káuraune. Îtunopaqa íyana atóbamayikaniye.
23 maami-máqté-qtátááqá Áánûqtuni átê-wataayaba mirá kéune. ánibo
yaímma-wayukama áaimma átáma Îtukaq itáíq-itaiq kéowanama kemmá íráqôniq
kéumatikaiye.
24 ítáaro. máqtemma waayanaammá uyaatéta uyáqtanoqtaba móra-mora-
yuma maqmá káonaamanibo kímora-nakoma uyátena amuq-yatááqá kémayaiye.
Îtuqtabama máqtemma keráwáqá mirárá-oro.
25 mórama aábêma yain-nákómá wemá wenaúgoni akaí-yátááqá
íkéweraimanibo wenaúgomma aráátitana wení wakúyakainiq kéiye. wemá
mirá kéena amuq-yatááqá kanaaráq mayánîmanibo ítáaro. ketáámá anómma
matúq-matuq umá mái-amuq-yataaqa uyátaiyaba maqmá káonaunatae.
26 miráitaq amuq-yatááqá mayaíyábá akoqnáá kéune. kemá paátataaqtaba
mayaímá íkémayaune.
27 ímiye. kemá ketúgomma mamá akoqnáá kéeq ketúgomma mamá
ketúyánámmá waránîniq kéune. miráipoaq óq-wayukaraq abarokáq timá-yimeqa
kemá kenamáárîq min-ámúq-yátááqá íma arábaano.

10

1 tíbâqawaayuo, kemá Ítíráaeo-tibaqawaaraa-kayukama aammá arábaraaniq
umá arábaiyaba íkétikaiye, Áánûqtuma yemmá taíbaq awaaméq-yátááqá
yímikaine. ketáái títaubikoqtabataama taákaq kéo? yeráwáqtábá Áánûqtuma
konnámá yíkáitata mi-kónnákóní aménáápáq kéweta urááe. ánibo óq-taoqa
yemá máqtemma karogaron-únópí aráqma urááe.
2 yemá Mótetini anaaé kéwaraaqtaba konnánápógáráq únónápógáráq yemmá
péqyikaraaye.
3 ánibo yemá máqtemma Áánûqtunopake kúmîn-aawaqa narááne.
4 ánibo yemá máqtemma Áánûqtuma yímî-nomma narááne. óq-taoqa
Áánûqtuma óqtamma yímîtata min-óqtápíké nommá narááwana anaaékaqa
min-óqtákómá yetê iráiye. min-óqtákóní áaimma minnâ Îtu Káríqtoe.
5 miráimanibo taíganimma mi-káyúkábíkémmá yeqtábá Áánûqtuma amuqá
íma maqyíkaraiye. miráitana wemá yemmá mamá mibáq kokoq éna aayá-
márábáq puqyíkaraine. yeqtí aráá-q-yugoma mi-máráráq kugúbaguraine.
6 maami-kékén-áímmá kéiteraq táwî-yataaqtabama ítikaino. maa-káyúkámá
miráoniq íoro.
7 yaímma amammá óqtakakekaraq yaatakékáráq tarôq umákaan-amakaq
nunamummá tirááne. yemá uráaniq íoro. óqtakakaraq yaarakáráq nuna-
mummá tirááqtaba Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábímmá kétiye:
“waayúkama omáq-ááwákáq maraq máqeta mikáké itó-ureta akáyáánîq éta
yimuqá makááe.”
téna kétiye.
8 yeqtí kebó-yátááqtábábóata nóinaq pááq uráiyo? taígani-kayukama (23,000)
mimórá táoqa pukááne. ketáámá yemá uráaniq umá íma mirá-onatae.
9 yaímma-wayukama Áánûqtumma aú pukáipaq awé í-yátááqtábá yemá
makáqma aónaawana yeráwákáqá nóinaq pááq uráiyo? iraakabayaakómá
yúpuitata pukááne. miráinaq maami-kékén-áímmá ítama arútáaro.

10 yaímma-wayukama Áánûqtuma wakúyikaiqtabama nárun-narun-aimma
tewanamá yekáqá nóinawaq pááq uráiyo? Áánûqtuma wení kaqtó-wayukabike
móra-waigomma timákáitana mi-yúmá yawítíyukaine. miráinaq maami-kékén-
áímmá ítama arútáaro.
11 máqtemma maami-qtátááqtábá keqtáá tiráátinoqtaba agatááne. kékén-
áímmá téta agatááne.

ítáaro. maa-márágómá ánatai-awaataq kéwiye.

12 yaímma keráwápíkémmá ketúyánápímmá téq: “aati-aatimá kemá mi-
káyúkáráá íma kéune.” téq kéteqa maannáyaba taákaq máráaro. egáráq kúmiq-
yataariq kanaaráq ínóne.

13 miráimanibo Tááqtaama emmá káqo-kayukama uyátá-maqma makátînîq
umá íma makatíniye. emá Áánûqtukaq kamuqá itaao. wemá wenamáárîq
wenáama kéwaraipoaq keráwáqá Áánûqtukaq kanaaráq kamuqá itánoe. emá
mirámô inanamá Áánûqtuma Tááqtaama íma ayuwáinana emmá makaténa
uyátaniye. ímiye. Tááqtaama keráwáqá makatínéna kéinanama Áánûqtuma
keráwáqá pékinon-amma tiráátiniye. minnáyababoaq keráwáqá makatí-
yátáákómmá kanaaráq uyátanoe.

14 miráimanibo tíkái-tibaqawaaraa-kayukao, amammá óqtakakenabi yaataké
tarôq urá-qtataakonopakemma aati-aatimá nékaq máero. aati-aatimá mi-
qtátáákókáqá “íráqôniqtaa umátikaao” téraq ítero.

15 yaáqa ítaraa-kayukaraa umá kétima-timune. miráinaq maamin-áímmá
tenúnayaba túyánámmá ítama tágaaro.

16 ítáaro. Áánûqtuma keqtáá íráqôniq umátíkáiqtaba wekáq “tíkáiye” téqtaa
naúnanapo ketáámá mórabi yagaroqtamá Îtu Káríqtoni naaegógáráq we-
naúgogaraq kéyagaroqtaunatae.

17 áraimma ketáámá máqtemma móra-mora-yutaama mimórá-yákákémmá
móra-mora-aayapaq mayáunataama mimórá-áúmá mamá kéyagaroqtaunatae.

18 keráwáqá minnáyabama kétagaao? abo Ítíráaeo-wayukati áaikaq aónaaro.
yemá Áánûqtukaq amí-yáárérâqá ámikaan-amaqa kéneta yemá nunamummá
kéteta miráuma yemá Áánûqtute mórabi kéyagaroqtaae.

19 miráimanibo kemá mirá íkétune. minnâ ketáámá óqtanabi yaagóní
amakáq ámên-amaqo naanatáámá ketáámá miráuma mi-qtátáákáq nuna-
mummá mimóráíq umá kétunatae. ímiye. minnámô túnna-waigon áaimma
íwáiye. maamin-ámámmá yemá paátataapoana móraiq umá amaqá yekáq
yímêmma minnágaraq paátataare.

20 miráimanibo ítáaro. waayúkama náayuwabi óqtanabi yaagóní amakaq
nunamummá te-yúmá yemá amí-ááwáqá kutiwákókáq kéyime. ánibo
keráwáqá kutiwákógáráq yagaroqtaíyábá íkétikaiye. miráipoaqtaa ketáámá
kaayaq-káápúbíké íma nánátae. ímiye.

21 miráuma ketáámá uyátárai-nakoni yaarerákékáráq kutiwákóní yaar-
erákékáráqá íma nánátae.

22 uyátárai-nakoma keqtáámá áyámma umátikani-qtataariraq ónúnayabataa
kétikaiyo? ímiye. ketáámá wemmá uyátá-maqma akoqnáá kéunataabiyo? ímiye.

23 maan-áímmá áraine. minnâ ketáámá naayón-ááíkóní aménáápákémmá
yubíqtuweqtaa kóuraunataamanibo máqte-qtataakoma íráqôniq íkéiye.
keqtááyábámá máqte-qtataakoma íma aammá aúkaimanibo máqte-qtataariq

kéunanataa íma tíwáqnaa kéoe. Áánûqtuni waayúkama mamá akoqnáá umá itáíq-itaiq í-wáyúkámá aúqyikaiyaba kétikaipoana
24 maannáma taákaq máráaro. aáwaqa naíyanabi máqte-qtataariq íyama
káqowa-kaqowaqtaba mirá-umayikaaro. mi-qtátáákómá keráwáqtábá íráqôniq
umátikaina-yataaqtaba yenamáa íma mirá ínômanibo mi-qtátáákómá óq-
wayukayaba íráqôniq umáyíkái-qtataaqtaba mirá-oro.
25 amaqá aáwaqa meyánîq í-márúkáq maráiyamma paá kéneraq netuq-
túyánámmá íma ítáaro.
26 paá maannáyaba taákaq máráaro. “maa-márágáráq máqte-qtataakaraqa
maa-márábí wáimma uyátárai-nakonnae.” mirá téna Tébitima ibí naayóbáqá
tiráine.
27 miráuma íma itáíq-itaiq kéo-kayukama eqtábá téta: “emá ketê aáwaqa koma
nánóne.” téta mirá tíyaama paá koma naao. aáwaqa yemá amíyamma paá
kénewaq netuq-áúyánámmá íma itaao.
28 miráimanibo móra-waigoma eqtábá téna: “maan-ááwáqá amakókáq ámên-
aaware.” téna tínaama ínaao. kemá téq min-ááwákómá emmá mamá táíq íniye
íketune. ímibo
29 min-nákómá emmá timámî-waigoqtaba kemá maará kétune. mirán-
ááwáqá kénenanama min-nákómá netuq-áúyánámmá itániye.
kemá min-ááíqtábámá paá umágurepoaq nôraq itaráq óq-nakoni
aúyánákóqtábá mirá kéuno?
30 kemá maará téq emmá yauwéqma timá-amenune. kemá “tíkáiye” téq
Áánuqtukaq amaqá naanayábámá tennamá mikáké min-ámáqá íyaq nanúnô?
kemá naannamá waayúkama kemmá íyainaaro. móra-waigoma wení itáíq-itaiq
í-yátááqá aqnúnîq ínna-waigoma aúyánápí téna “minnáma táígoniq kéiye” tínaqa
kemá íma nanúne. miráinaq keráwáqá maamin-ámáán-áímmá wáráaro.
31 minnâ keráwáqá máqte-qtataaqa kéneq máqte-qtataariq kéiyata káqo-yuma
kétimoneta yemá Áánûqtuni tágama-yataaqa aónáaro.
32-33 mi-qtátáárîq keráwáqá kéeqa óq-nakoma mamá kúmiq-yataariq
umákáama mi-qtátáárîq íoro. Ítíráaeo-narabi Karíki-narabi Îtukaq itáíq-itaiq
ína-narabi íma makatéraq mamá kúmiq-yataariq umákáaro. min-ámáán-áímmá
kemá kéwaraune. ketáainapo káqo-yuma yimuqá maraíyábá maqmá káonaune.
áqnáabaq kenamáárîq ketábá íráqôniq íma kéunamanibo áqnáabaqa káqo-yuma
íráqôniq kéumayikaune. miráunama netuq-wáyúkámá yiwíráanata Îtukaq itáíq-
itaiq kéiyana atóbamayikaniqtaba kétikaitaq mirá kéune.

11

1 kemá Îtunopake mayáunaiq umá keráwáqá ketôpake máyáaro.
2 kemá tiráátirauna-yataaqa taákaq maké mirá óqtabama kemá timuqá
kémaraune.
3 maannáyaba taákeq umáe úyóro. Îtu Káríqtoma wemá keráwáqá
waayanaaqtí tiqnómmá máitaq keráwáqá keqtínáaqmaati yiqnómmá mááe.
Îtu Káríqtoma Áánûqtuni aménáápáqá máiye. minnágoni áaimma maará-
uraiye. keráwáqá waamá Îtu Káríqtoni náápaakoni aménáápáqá máawata
keqtínáaqmaaqa keráwáqtí náápaakoni aménáápáq mááe.
4 ketáái áaimma maará-uraiye. waagómá waabá-káyúkáráq nunamummá
kétenabi Áánûqtuni amuné-áímmá kétenama wení aqnómmá kámoqnapo

aqtóráimma wemá wení aqnóqtábá agaemá kéiye. min-ááíkóní áaimma minnáe. waagómá Îtu Káríqtoni aménáápáq kémaiye téna kétiraatiqtaae.
5 miráimanibo aaragómá waabá-káyúkáráq nunamummá kétenabi Áánûqtuni amuné-áímmá kétenama wení aqnómmá íma yawááq umáraimma wení aqnóqtábá agaemá kéiye. minnâ Ítíráaeo-wayukati yáaine. mirámô immá aaragómá wenawaikóní náápaakon aménáápáq kémaiye téna kétiraatiqtaae. aaragómá wení aqnómmá íma yawááq énama aqnótáuma karéqéna yuwaíno.
6 miráuma aaragómá wení aqnómmá íma yawááq íyábá íma akáinana waagóní náápaakoni aménáápáqá ímanenama wení aqnótáuma waatí yiqnótáuraa umá karaíno. miráimanibo wemá miráuma aakaq-nóíníkáá umá karaíyábámá agaemá ínanama wení aqnómmá tabaráábenapo yawááq íno.
7 Áánûqtuma waamá wetábá wekáá umá tarôq uráipoana waamá Áánûqtuni tágama-yataakoni amammá máiye. aaragómá waagóní tágama-yataakoni amammá máiye.
8 Áánûqtuma waamá aaragókáké íma tarôq uráiye. ímibo Áánûqtuma aaramá waagókáké tarôq uráiye.
9 ánibo Áánûqtuma waagómá aaragómá áwáqnaa íyábá íma tarôq uráibo Áánûqtu aaragómá waagómmá áwáqnaa íyábá tarôq umákaraiye. miráuma wenawaikóní tágama-yataakon amammá máiye.
10 miráuma aaragómá wení aqnómmá yawááq immá minnâ aaragómá waagóní náápaakon-amenaapaq mái-awaamere. ánibo kaqtó-wayukama Áánûqtunopaq kanaaráq aónanoe.
11 ááqibo maannáyaba kéitaune. Áánûqtun-aurakaq waagómá aaragóqtábá kéitana aaragómá waagóqtábá kéiye.
12 maamin-áímmá áraine. áqnáae-kanaaraqa Áánûqtuma aaramá waagókáké tarôq uráimanibo íbêqa waagómá aaramá kémaqyikaae. miráuma yenákámá mákakoratama máqte-qtataakaraq Áánûqtunopake kéye.
13 minnáyaba keráwáqtí aúkáapimma téite oro. aaragómá nunamummá kétena wení aqnómmá íma yawááq immá íráqô-qtataarabiyo?
14 waagómá ayáqtááq-aqnotaumo wáimma íráqô-qtataarabiyo?
15 miráimanibo aaragóní ayáqtááq-aqnotauma wení tágama-yataaqa íyaq wáiyo? maannáyaba Áánûqtuma wemmá ayáqtááq-aqnotauma ámikaiye. minnâ minnánapo wení aqnómmá kanaaráq yawááq íniye.
16 móra-waigoma kemá itáuna túyánámmá íma itáina-waigoqtabama maará téq kétima-amune: “maamin-ááíqtábámá máqtemma ketáámá Áánûqtun-aama áíkuma itáuna-yutaama kéwaraunatae.” téq wemmá kétima-amune.
17 íbêqa kemá íma arútái-qtataakoqtabama agayánúne. minnâ yaímma-aikomma Áánûqtuqtaba wenaitaatá kéeqa keráwáqá pááqyamma írágôniq kéomanibo uyátá-maqma táígoniq kéoe.
18 áqnáabaqa kemmá maará téta timá tímikaae. keráwáqá wenaitaatámo kéeqa keráwáqá yatáqma nékaq-nekaq kéumageq íma mimórá-túyánákáq kémaae tirááe. túyánámmá kéitaunama maamin-áímmá keráwáqtábá temmá yaímma árain-aine.
19 óq-aikaraq kemmá timá tímikaae. minnâ keráwáqá yatáqma móra-mora uráapoata anómma arupú-wayukama yemmá máqte-kayukama kanaaráq abarokáq yimónanoe.

20-21 óq-aikaraq itáunama keráwáqá uyaaté páátákáá aáwaqa ketábá kémayaae
tirááe. yemá téta yaímma-yuma yemá aáwaqa íma kanaaráq kémayaawata
yaímma-yuma taíbaq aíbôq-nomma kénaae tirááe. min-áímmá árain-aimmo
ínanama min-ómáqá uyátárai-nakoqtaba taákaq íma maránôn-omaqiye.
22 keráwáqtí aáwaqa nánó-namma móra-mora wáiye. íyabiyo? keráwáqá
áwáyoq-wayukama yigaemá yímêwata yeqtí aáwaqa íma wáipoana keráwáqtí
táaikoma Áánûqtuni waayúkama áíkuyo-yuyaba táígoniq kéiye. minnáyaba
keráwáqtí túma mamá múte yauyónúnô? ímiye.
23 aqtó-kánááráqá uyátárai-nakoma wení iyápó-annama yammá yímikaiqtaba
wenamáárîq kemmá timá tímikaiye. minnáyaba kemá áqa timá tímikaune.
mi-nókáámmá Yúqtaati wemmá waéqma namuro-wáyúkátí iyáápi makáitana
uyátárai-nakoma Îtuma yammá matáiye.
24 áqnáabaqa wemá "tíkáiye" Áánûqtukaq timátuwena yammá kégitena timá
yímikaiye: "maannáma ketúgomma keráwáqtábá kétimune. mirá kéeraq
naíyamma keqtábá taákaq máráaro." tena timá yímikaiye.
25 móraiq umá anaaékaqa káápuma aúgemma anón-anona-aimma ketí
naaenápó timá yarúmaqtakoni awaaméré. keráwáqá kéneraq aati-aatimá
keqtábá taákaq máráaro." téna timá yímikaiye.
26 keráwáqá maami-támmá kéneq maami-káápúbíké kéneq íyaqtabama óq-
wayukama uyátárai-nakoni pukáiqtaba kétima-yimiyanawaq wemá yauwéqma
kumínî-kanaaraq wíniye.
27 móra-waigoma maami-támmá kénena maami-káápúbíké kénena uyátárai-
nakoni aúyabagaraq naaeyábágáráq wenaúyánápímmá téna "maaminnáma
pááqya-qtataare." téna ti-wáígómá kúmiq-yataariq kéiye.
28 miráipoata máqtemma maami-tákáráq maami-káápúbíkékáráq nánétama
áqnáabaq yemá yenamáárîq arútaraiyaqtaba maqmá aónatuwetaao.
29 móra-waigoma kénenama wenaúyánápímmá Îtu Káríqtoni aúgoqtaba íma
itáínama Áánûqtuma wemmá mamá yawááq-umakaniniq kéiye.
30 miráuma kénaawatapoata Îtu Káríqtoni aúgoni áaikaq yeqtúyánámmá íma
maréta yaímma keráwápíké aqnúnîq kéowata taíganimma karímá kémayaawata
yaímma-yuma pukááe.
31 ketáámá aati-aatimá kenamáárîqtaa arútaraanayabataa maqmá
aónaananataama Áánûqtuma keqtáámá yainéna tái-meyamma ítiminiqtaae.
32 taákaq máráaro. uyátárai-nakoma keqtáámá yainánéna ínnama keqtáá
mamá arupú ínîqtaba mirá-iniye. wení aapaqtábá ketáámá arupú-wayukataa
aúkáananataama Áánûqtuma keqtáámá tébakaq maa-márábí-káyúkágáráq íma
yawááq umátikaniqtaae.
33 ketíbâqawaayuo, keráwáqá uyátárai-nakoni omáq-ááwáqá nánéqo yama
mórabi áíkuteqa keráwáqá móra-mora-yuma móra-mora-yuti yiwé oro.
34 móra-waigoma áama ôriq umá kéyainana íma kanaaráq awé ínénama wení
naaúpaqa uréna aáwaqa koma naíno. mirá kéeq mórabi áíkuiyamma Áánûqtuma
keráwáqá íma yawááq íniye.
kemá kerawáqtôpaqo yéqa óq-yataaqtaba ámáan-aimma mó-tima-timenune.

12

1 ketíbâqawaayuo, íbêqa kemá Áánûqtuni Aokaq-Áágónôpake kéqokeq-
akoqnaagoma timá-timenaaq kéune.

2 keráwáqá kéitaae. keráwáqtí itáíq-itaiq í-kánáámá íma pááq uráikaqa
keráwáqá yaatakénábi óqtakake tarôq uráa-qtataaqa íma aúwarai-qtataakaq
Tááqtaama yabititaq nunamummá tirááe. maami-qtátáákómá keráwáqá
yabitimá yeqtôpaq
3 yukáipoaq maaminnáyaba keráwáqá ítama arutaígáae téq kétune. náanawaq
Áánûqtuni Aágoma áraimma wáiyo? ítáaro. móra-waigoma téna "Îtuqtaba
akááyáámmá tero" tínnama wemá Áánûqtuni Aágokake íma kétiye. miráimanibo
móra-waigoma téna "Îtuma uyátárai-nare" tínnama ketáámá káonaunatae. Aokaq-
Áágómá wemmá áwáqnaa kéiye.

4 móra-nakaraq káqon-nakaraq yemmá Áánûqtuni Aágoma kéqokeq-akoqnaama
kéyimimanibo maami-máqté-qtátááqá yemmá yímîmma mimórá-Áókáq-
Áágónópáké kéiye.
5 uyátárai-nakoqtaba waayúkama kéqokeq-mayaima kémayaamanibo yeqtí
uyátárai-nakoma mimóráé.
6 miráuma Áánûqtuma kéqokeq-wayukaraq ókon-oko-mayaima kémayaimanibo
máqte-kayukaraqa mimórá-Áánúqtúmá mirá kéiye.
7 móra-mora-yuraqa Aokaq-Áágómá mi-qtátááqá Îtuni waayúkayaba íráqôniq
kéumayikena mirá kéiye.
8 yaímma-wayukaraqa Aokaq-Áágómá Áánûqtuqtaba itaí-yátááqá kéyimena óq-
wayukaraqa maa-márágóqtábá itaí-yátááqá kéyimiye.
9 Aokaq-Áágómá anómma itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa yaímma-wayukaraq
kéyimena óq-wayukaraq karímá atóbamayikai-akoqnaama kéyimiye.
10 ánibo Aokaq-Áágómá yaímma-wayukaraq akoqnááma yímîtata yemá anón-
awaameq-yataariq kéoe. yaímma-wayukaraqa akoqnááma yímîtata Áánûqtuni
watáama waabá-káyúkáráq kéte. yaímma-wayukaraq akoqnááma yímîtata táí-
aagoma mayaímá kémayaitanama yemá kéitaae. óq-wayukaraqa akoqnááma
yímîtata yemá óqain-oqaipike watáama kanaaráq kéte. ánibo óq-wayukaraqa
akoqnááma yímîtata yemá min-áímmá kanaaráq kéwaeraae.
11 maami-máqtén-ákóqnáámá mimórá-Áókáq-Áágomá kéyimiye. Aokaq-
Áágómá móra-mora-yuyaba aokaq-aokaq-máyáímá mayaíkáae ténama ako-
qnááma ámikaiye.

12 maamin-áwáámeq-áímmá ítáaro. waayúkagoni aúgoma mimóráá-
yátááqánibo weqtábámá taíganin-aayapaq wáiye. Îtu Káríqtoni aúgaraq
ketáágáráqá mirátáá kéunatae. minnâ wemá kímora-auma máitaqtaa ketáámá
móra-mora-yutaama kímora-aayapaq máunatae.
13 ánibo ketáámá máqtemma mimórá-Áókáq-Áánápó pékaunataama ketáámá
mimórá-túráá aúkáunatae. Ítíráaeo-wayukagaraq Karíki-wayukagaraq mi-
káyúkámá náayuwabi ánná-wayukaraa umá mayaí kémayeta meyámmá íma
máyáa-yugaraq mi-káyúkámá náayuwabi paá umágureta meyámmá máyáa-
yugaraq máqtemma ketáámá mimórá-Áókáq-Áágómá matáunatae.

14 maan-áwáámeq-áímmá ítáaro. aúgoma wení taíganin-aayapaq wáiye.
15 aítaukoma watáama kanaaráq kétenama maará téna tíníyô? "kemá
ayáámma íma máune. miráitaq kemá móra-aayapaq-auma íma máune." ténaq
mirá-tiniyo? ímiye.

16 aárarakoma wetáama kannaráq kétenama maará téna tíníyô? “kemá
aúramma íma máune. miráitaq kemá móra-aayapaq-auma íma máune.” ténaq
mirá-tiniyo? ímibo aárarakoma móra-aayapaq-auma wáiye.
17 ítáaro. máqten-augoma aúranaatuqma wáinanama náaraq umáwaq aúgoma
kanaaráq aamá itáníyô? ánibo máqten-augoma aáraranaatuqma wáinanama
náaraq umáwaq aúgoma kanaaráq ákûq umá itáníyô?
18 Áánûqtuma móra-mora-aayapaq-auyabama waínaraq wáikaae téna makáiye.
19 kímora-aayapaq wáinanama minnâ íma mútûq-aumiye.
20 ímiye. taíganin-aayapaq wáimanibo mimórá-áúmíye.
21 aúrakoma ayáákoqtabama maará téna íketima-amiye: “kemá eqtábá íkéune.”
téna íkétitana aqnókómá aítaukoqtaba “kemá eqtábá íkéune.” téta íkéteye.
22 ímibo aaqáo. yaímma-aayapaq-tuyabataama maará téqtaa ketáái
túyánápímmá kétunatae: “aqnúnîq in-áúkápáré.” téqtaa kétunataamanibo mi
pááqyan-aayapaq mútûq-tugoqtabataa mayaímá kémayaiye.
23 yaímma-aayapaq-tutaama aónaiyaba íma íráqônîq kéimanibo min-ááyápáq
íráqônîq umá kawáá kéunatae.
24 yaímma óq-aayapaq-tutaama unáákáqtôrakemma íma yawáá kéeqtaa
miráráá umá íkéyabiyunatae. Áánûqtuma aúma tarôq kéenama yaímma-
aayapaqtabama aúyánápímmá ténа “yemá ôriq umá íráqône.” ténа tiráimanibo
mimórá-ááyápáqtábá ketáámá téqtaa “yemá paá pááqyane.” téqtaa
túyánápímmá kétunatae. Áánûqtumma máqten-aayapaqa yaaguyabíyábá
kákaiye.
25 miráuma aúgoni móra-mora-aayapakemma yemá ááiqa íkéomanibo yemá paá
weníkawaa-wenikawaa kéoe.
26 móra-aayapaq tú-tiqa kéitanama tébakaq-aayapakaraq yú-aiqa kéiye. móraiq
umá móra-aayapaq tugoma íráqô-qtataaqa kémayaitanama mútûq-tugoma
amuqá kémaraiye.
27 íbêqa ítáaro. keráwáqá máqtemma Îtu Káríqtoni aúyawaaqa mááe. móra-
mora-yuma móra-mora-aayapare.
28 móraiq umá Áánûqtuma móra-mora-yuma mayaímá wení waayúkayaba
kéyimiye. áqnáabaqa timáyíkarai-yuwe. mikáqá Áánûqtuni amuné-áímmá te-
yúwé. mikákémmá yirááti-yugaraq anón-awaameq-yataariq o-yúgáráré. yaímma-
yuma karímá mamá atóbamayikaa-yugaraq yaímma-yuma yemmá Áánûqtukaq
nunamuqtábá áíkuyo-yuma yíwáqnaa o-yúwé. yaímmama kawáá-wáyúkágáráq
óqain-oqaipike watáama te-yúwé.
29 máqtemma timáyíkarai-yuwabiyo? máqtemma Áánûqtuni amuné-áímmá te-
yúwábiyo? máqtemma yirááti-wayukabiyo? máqtemma anón-awaameqa tarôq
kéo-yuwabiyo? ímiye.
30 máqtemma karí-wáyúkámá mamá atóbaa-yuwabiyo? máqtemma óqain-
oqaipike watáama te-yúwábiyo? máqtemma maan-áípíké aamá waéraa-
yuwabiyo? árainuramma ímiye.
31 miráimanibo keráwáqá uyátá-maqma-yataaqa Aokaq-Áágómá kéyimiqtaba
tikáinama minnâ íráqô-qtataare. íbêqa kemá mú mikákáá anómma amí-
yátááqtábá keráwáqá timá-timenune. minnâ arummá amí-yátááré.

13

1 kemá waayúkati yáagaraq Áánûqtunopake kaqtó-wayukati yáagaraq
kétunamanibo Áánûqtuni arummá amí-yátááqá ímateq káqo-yuma tirummá

íkéyimenama ketáagoma miráuma yubákurai-kaoyakoma áama áyáinikaa íniye.

2 Aokaq-Áágómá kemmá Áánûqtuni amuné-áímmá ténúnayaba akoqnááma tímikaitaq máqte-qtataaqtaba kéiteq máqtemma aúpáq-yátááqtábá ítama tágareqanibo óq-wayukama tirummá íma yímênnama minnâ kemá paátataakaa-nare. Aokaq-Áágómá kemmá tíwaqnaa ínaq itáíq-itaiq kéeq anumá kanaaráq aweqtánúnamanibo kemá waayúkama tirummá íma yímênnama minnâ kemá paátataare.

3 áwáyoq-wayukaraq ketí máqten-otamma yiménúnamanibo káqo-kayukama tirummá íma yimúnama kemmá íráqôniq íkéumatikaiye. owé. yemmá iyúwáanata kemmá tíkamma ketúma irabí agamá kautínômanibo káqo-kayukama tirummá íma yímikaananama minnágoma ketí tíwîqa íma mamé uwíniye.

4 mi-wágómá náawabi káqo-yuma arummá amínanama yaákare kanaaráq awé íniye. kaayoné-náqá máena íma koyukaayún-naqa máiye. kárún-aimma íma kétiye. wenamáárîq wenaúma íma múte kéyauwiye.

5 mi-wágómá káqo-kayukayaba arummá kéyimena yemmá íma anón-aimma ténа agamá kégautiye. áqnáabaq wetábá ákái-qtataaqtaba aúyánámmá íma kéitaiye. wemá pááqya-qtataaqtabama áyámma íkéena káqo-yuma wemmá otaammá kuyákáaqtabama íma aákaq kémaraiye.

6 min-nákómá náawabi arummá kéyimena waayúkama kúmiq-yataariq kéowanama amuqá íkémaraimanibo yemá arupú kéowanama amuqá kémaraiye.

7 náawabi áraimma arummá yímî-waigoma wemá aú-aiqa kémayena ummaa-yátááqá anómma kémayenamanibo arummá paá kéyimiye. maami-qtátááqtábámá aati-aatimá yaákarena awé kéiye. min-nákómá aati-aatimá Áánûqtukaq itáíq-itaiq íyábá yokaa kéena waayúkati íráqôn-aaimma aónaiyaba yokaa kéiye. wemá íma aónaraimma íráqô-qtataaqa abarokáq ínîqtabama paá awé kéiye.

8 Áánûqtuni Aágoma keqtáámá arummá amí-yátááqá tímikaiqtaama watúq-watuq umá wániye. Áánûqtuni amuné-áímmá tí-ákóqnáámá tímîkaiqtaama ánataginiye. óqain-oqaipike watáama tí-ákóqnáágáráq tímîkaiqtaama ánataginiye. itaí-yátáákógáráq ánataginiye.

9 abo íbêqa ketáámá paá yaímma árai-qtataaqtabagaraq paá yaímma Áánûqtuni amuné-áíkáráq kéitaunataamanibo

10 anaaékaqa itaí-yátááqá mútûq keqtáábímmá abarokáq ínna-yupaama maami pááqyana-itai-yataakoma paá panane umáginiye.

11 kemá pááqyan-iyapoma máeqa kemá pááqya-noiyapoti watáama tiréq pááqya-noiyapoma yúyánámmá ítáaniq umá túyánámmá ítaraunae. miráimanibo íbêqa kemá anómma káureqa pááqya-noiyapoti yáaimma paábaq yukáune.

12 íbêkaraq ketáámá árai-qtataaqa kanaaráq íma aónaunatae. íbêqa miráuma táíq urái-kaapopikaa umá íma abarokáq káonaunataamanibo anaaékaqa aúgen-auwaraimma mayéqtaama máqte-qtataaqa ketáái túbáqá abarokáq aónama tágaunatae. íbêqa kemá paá pááqyamma káonaune. miráimanibo mi-kánáárâqá Îtu Kárîqtoma keqtábá ítama tágatukainikaa umá máqte-qtataaqtaba ítama táganune.

13 maannáyaba taákaq máráaro. kaumo-yátáákómá watúq-watuq umá wániye. minnâ itáíq-itaiq umá yáqtoqma akoqnáá iyé. íráqô-qtataaqa íma káonauna-yataaqtabataa awé iyé. tirummá amí-yátááqtábá iyé. miráimanibo

maami-káúmó-yátáápíkémmá mú mikákáá anó-qtataaqa minnâ tirummá amí-yátááqtábá wáiye.

14

1 miráuma áqnáabaqa Áánûqtunopake tirummá amí-yátááqá mayaíyábá tikaíno. mikáké keráwáqá óq-yataaqa Aokaq-Áágómá timínîqtaba tikáinaqa Áánûqtuni watáama waabá-káyúkáráqa tí-ákóqnááyábá tikáino.

2 abo mi-káyúkámá náayuwabi Aokaqa-Áágónôpake óqain-oqaipi te-yúmá paá Áánûqtukaq kétewanaboana yeqtí yáagoma keqtáámá íma tíwáqnaa kéiye. min-áúpáq-áímmá keqtáámá íma kanaaráq ítama tháganunatae. Áánûqtuni Aágoma wenamáa kéitaiye.

3 miráimanibo mi-káyúkámá náayuwabi Áánûqtuni watáama timá tágaa-yuma mi-kátáánápó kanaaráq mamá óq-wayukama akoqnáá éta mi-kátáánápó yemmá kanaaráq umá yíqtaaiq éta yimakakî kéumayikaae.

4 min-nákómá náawabi óqaipike watáama timmá wemá paá wenamáárîq wetábá mamá akoqnáá kéiye. miráimanibo min-nákómá náawabi Áánûqtuni watáama abarokáq timá tágainnama wemá Îtuqtaba áíkuyo-kayukama mamá akoqnáá kéumayikaiye.

5 keráwáqá óqaipike watáama tíyábá kétikaimanibo minnágoma uyátá-maqma Áánûqtun-aama waabá-káyúkáráq tíyábá kétikaiye. timá tágaimma uyátá-maqma anó-mayaimanibo móra-waigoma óq-aipike watáama kétinana káqo-nakoma min-áímmá waeráínama minnágoma Áánûqtuni waayúkama kanaaráq yíwáqnaa íniye.

6 ketíbâqawaayuo, keráwáqtôpaq iréq kemá óqaipike watáama timá-timenunama keráwáqá tíwaqnaawaq kéuno? ímiye. paá árain-aimma kemá abarokáq túnnama keráwáqá tíwáqnaa kéiye. paá yaímma itaí-yátááqá tirááténawabi Áánûqtuni watáama waabá-káyúkáráq keráwáqtí táabike túnnama keráwáqá tíwáqnaa kéiye.

7 ítáaro. kaapáúmma yemá timá táíq íyatama tébakaq-yuma yemá náaraq umáwaq kaapáúmma tínô?

8 móraiq umá ááyama-aimma waayanaammá íma ítama arutétama yemá náaraq umáwaq ááikaqa yokaa ínô?

9 keráwáqá óqaipikemmo watáamo temmá miráráá kéiye. keqtáagoma áaimma íma wáiye. káqo-yuma keqtáagoni áaimma íma kéitaawana min-áíkómá paá uwáá kéyokiye.

10 maa-márábímmá taíganin-aimma wáitana móra-mora-aikoni áaimma wáimanibo

11 kemá min-áíqtábá íma ítama arutéqa maará téq tenúne: “min-nákómá watáama tin-náqá wemá óq-marabake-nare.” téq tenana wegáráqá keqtábá mirá téna mimórá-áímmá tíniye.

12 miráitaq keráwáqtábá maará téq kétima-timune. Aokaq-Áágómá ako-qnááma timíyábá ôriq umá kétikainaqa Áánûqtuni waayúkama mamá akoqnáá umáyikaiyaba tikaíno.

13 móra-waigoma keráwápíkémmá óq-aipike watáama kétinaqa min-áímmá waeraí-ákóqnááyábá Áánûqtukaq nunamupí ítama aónaaro.

14 keráwárábi kemá óq-aipike nunamummá tennamá ketirun-íyápógómá
Áánûqtukaq nunamummá kétimanibo ketúyánápímmá miráuma yawáápi
móra-yataaqa íma wáinikaa kéiye.
15 miráinaq náaraq ónúnô? maará ónúne. minnâ nunamummá ténááqa
ketí tirun-íyápógáráq ketí túyánánápógáráq tenúne. Áánûqtun-awiqa ibí múte
yauyónááqa tirun-íyápógáráq túyánánápógáráq tenúne. mirámô onatamá
waayúkama arupú umá ítama táganoe.
16 abo keráwáqá tirun-íyápógáráq waayúkama íma itáiyan-aipike kéteq
Áánûqtun-awiqa múte yauwíyatama tébakaq-yuma náaraq umáwaq téta
keráwáqtí táayabama “miráuma waíno” tínô?
17 keráwáqá íráqôn-aimma téq Áánûqtuqtaba timuqá marakánéq óq-aipike
kemmá óq-wayukama umá yíqtaaiq íma kéoe.
18 kemá Póroma kenamáárîq óqain-oqaipike watáama tenúna-akoqnaama
máqtemma keráwáqá uyátá-maqma matéq Áánûqtukaq “tíkáiye” kétunnamanibo
19 Áánûqtuni waayúkama mórabi áíkutaawaqa yeráwáqá ítama tágáigaae téq
kétune. miráipoana móra-tiyaapaq awaaraq-wátáámá ketáabiqtaa wái-waigoma
taíbaq-aipimma (1,000) uyátá-maqma abarokáq íráqôniq kéiye.
20 ketíbâwaayuo, túyánápímmá iyápóraa umá íma ítama máero táí-
yataaqtabama miráuma iyápógoma íma ítáinikaa oro. miráimanibo
ketúyánápímmá waayúkaarikaa umá ítama máero.
21 ketáái ámáan-aikoma agamatá-kánnáábíkémmá kétiye:
“kemá óq-aipikemma namuq-wáyúkátí yóyauqnapo ketí waayúkama timá-
timenune. miráimanibo íbêkaraq ketí waayúkama ketáama íma itánoe.”
téna uyátárai-nakoma kétiye. téna yainánîqtaba kétiye.
22 óqain-oqaimma minnâ Îtukaq íma itáíq-itaiq kéo-kayukayaba Áánûqtuni
awaaméré. miráimanibo Áánûqtuni amuné-áímmá waabá-káyúkátí yúbáq
tenanatáámá Îtukaq áqa itáíq-itaiq kéo-kayukama yíwáqnaa kéiye.
23 áqnáabaqa kékén-áímmá timá tímeno. keráwáqá máqtemma móra-mora-
yuma mimórá táoqa óqain-oqaipike áíkuma watáama kétiyanama maará-qtátááqá
kanaaráq pááq íniye. itáíq-itaiq íma ínna-nakoma keráwáqá áíkuyopi irénama
wemá keráwáqtábámá téna “aíbôq-wayukae” tíniye.
24 miráimanibo wemá kéinaqa Áánûqtuni watáama abarokáq tíyanama wemá
ítama kétagena wení kúmiqtaba wenamáárîq wetábá maqmá aónaniye.
25 wení aúpáq-áúyánáqtábá kétiyanama wemá kéitenama awáutena óípi
yawááq-urena Áánûqtukaq nunamummá tíniye. keráwáqtábámá téna “áraimma
Áánûqtuma yetê máiye” tíniye.
26 ketíbâqawaayuo, miráuma maannâ íráqôn-amaan-aine. keráwáqá mórabi
áíkuteqa náawabi Áánûqtun-awiqa ibí múte yauyénabi náawabi yiráátinabi
náawabi árain-aimma Áánûqtuma wemmá ámîqtaba tínnawabi náawabi óq-aipike
watáama kétinana kéqo-wama min-áímmá waeráinama mi-máqté-qtátáárîq
íyamma Áánûqtuni waayúkama umá yíqtaaiq éra itáíq-itaiq kéo-kayukama mamá
akoqnáá umáyíkáaro. miráráá oro.
27 keráwápíkémmá yaímma-yuma óqain-oqaipike watáama tínéqa paá kaayaq-
wáígóbi kaumo-wáígómá tíno. móra-mora-yuma áqnáabaqo tínna-waigoma
awé kéiyana wemá tíma ánatatuwainaro. miráinana káqo-wama min-áímmá
kéwaerena áaimma timá tágaino.

28 miráinana mórama min-áíkóní áaimmo kanaaráq waeránîn-naqa ímo
máinama óqain-oqaipikemma mórabi áíkuiyakaqa ítero. ímibo mi-káyúkámá paá
yúyánánóbáqá óqain-oqaipikemma Áánûqtukaq tero.
29 keráwápíkémmá yaímma-yuma Áánûqtunopake watáama matétama paá
kaayaq-wáígóbi kaumo-wáígómá tíno. tébakaq mi-kátááyábá yúyánámmá
ítáaro.
30 minnámo itáiya-kayukabikemma móra-nakomma Áánûqtuma min-áíqtábá
aúge-qtataaqa aráátínanama watáamo tínna-nakoma paátí kémaena min-
nákómmá ayuwáinana wemá aráátínna-wataama tíno.
31 abo máqtemma keráwáqá watáama tínô-kanaama waíno. mirámô íyamma
máqte-kayukama yiráátima aruténa umá yíqtaaiq íniye.
32 mi-káyúkámá náayuwabi Áánûqtuni watáama waabá-káyúkágáráq tíyábá
akoqnááma matétama yemá yeqtí yúgoni akaí-yátááqá íwáráaro.
33 abo taákaq máráaro. Áánûqtuni áaimma íma ánáamma karáníbo wenáaimma
wepáq-wepaq umá kaayoné-yátááqíye.
34 aaragóqtábámá ketáái áaikoma maará kéiye. ketáámá mórabi áíkuteqtaama
aaragómá ááyama-aimma íma kéte. Ítíráaeo-wayukati ámáan-aikoma téna
“aaragómá yaákareta máero.” kétiye.
35 yeqtí naaúpaqa yiwaikókáq ítama aónaaro. ketáái áaimma kéwareta
ketáámá mórabi áíkuyunaraqtaama aaragómá ááyama-aimma íkéte.
36 maannâ taákaq máráaro. áqnáabaqa Áánûqtuni watáagoma Korítiani-
marupake íma iráiye. keráwáqá kenamáa Áánûqtuni watáama íma ítareqa
íkéwaraae. ímiye. keráwáqá paá keráwáqtí ámáan-aimma kéwaraae.
37 miráinana móra-waigomma Aokaq-Áágómá wení arunóbáqá ógirainawabi
mórama akoqnááma maténa Áánûqtuni amuné-náqá máenama maannáma
áónáíno. kemá uyátárai-nakoni ámáan-aimma kágayaune.
38 wemá maamin-ááímmá íma waráinaqa wenáama íma ítáaro.
39 ketíbâqawaayuo, móragaraq kemá kétima-timune. Áánûqtuni watáama
waabá-káyúkátí yúbáqá tíyábá tikaíno. yaímma-yuma óqain-oqaipike watáama
tínéta kéiyaqa íma yubínikaaro. miráimanibo máqte-qtataaqa wepáq-wepaq umá
arupú íno.
40 missing?

15

1 ketíbâqawaayuo, min-áté-wátáámá Îtuqtaba keráwáqá timá tímikaunama
taákaq makéq yáqtokaae.
2 mi-kátáánápó keráwáqá paá itáíq-itaiq kéiyanama Áánûqtuma keráwáqá
atóbamatikaniqtaba tíwáqnaa kéiye. káqon-aikoma keráwáqá mamá iráqôniq íma
umátikaniye.
3 miráuma áqnáabaq árain-aimma matáunnama keráwáqá tímikaune.
maannáe. Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábímmá téna “Îtu Káríqtoma
kukéna ketáái kúmiqtaba puíniye” kétitana wemá mirá-uraiye.
4 wemmá uqtamákaawana kaumo-yúpáámá kóitana Áánûqtuma wemmá itó-
umakaraiye. mi-kátáámá weqtábá Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá
kétimma miráuma abarokáq pááq uráiye.
5 wemmá Pítaama káonaitata mikáké títaupake kaayaqá Îtuni iyápó-annama
wemmá aónaraae.

6 mikákémmá anaaékaqa taígani-kayukama (500) yegáráq mimórá
táoqa wemmá aónaraae. mi-káyúkábíkémmá taíganimma íbêkaraq paá
máawatamanibo yaímma pukurááe.

7 anaaékaqa Yêmiti wemmá aónaitata mikákémmá máqtemma timáyíkarai-
kayukama wemmá aónaraae.

8 kemá írêqa wemmá aónatuweq páátákáá waéqma uráune.

9 máqtemma timáyíkarai-kayukabikemma kemá márú mikákáá maqnémúne.
mi-káyúkámá Îtuqtaba mórabi áíkutaa-kayukamma kemá yawítíyikanaaq maqmá
aónaraunaboaq kemá timáyíkarai-nakoqtabama kemá íma kanaaráq íráqô-
naqune.

10 Áánûqtuni íráqô-qtataakoma paá mirá kéumatikaitapoaq kemá timátíkarai-
naqune. min-íráqó-qtátáákómá wenôpake tímikaimma íma paáyabae. abo
kemá tébakaq timáyíkarai-kayukama uyátá-maqma kemá mayaímá matáune.
miráimanibo kenamáa kemá ímataupo. ímiye. Áánûqtuni íráqô-qtataakoma
kepíké mirá-uraiye.

11 anó-qtataaqa Áánûqtuma watáama tin-náqá ímáiye. máqtemma timáyíkarai-
kayukama waabá-káyúkáráqá ketáámá mimórá-ááín áátuqma kétunatae.
miráimanibo anó-qtataaqa maará kéiye. keráwáqá mi-kátáámá itáíq-itaiq
urááe.

12 ketáámá téqtaa “Îtu Káríqtoma pukáipike itó-uraiye” kétunatae. miráitaq
keráwápíké yaímma-yuma nôraq itatawáq téta “máqte-kayukama pukáapikemma
íma itó kéoe” téta kéteo?

13 máqte-kayukama pukáapikemma íma itó kéiyanama Áánûqtuma miráuma Îtu
Káríqtomma íma mamá itó-umakaraiye.

14 ánibo Îtu Káríqtoma pukáipike íma itó-urainanama ketáái táagoma paátataaqa
wáitana keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátáákáráqá paátataare.

15 ketáámá téqtaa “Áánûqtuma Îtu Káríqtomma pukáipike mamá itó-
umakaraiye” téqtaa túnnataama kaaqaari-áínáq kétunataabiyo? maaminnáyaba
túyánámmá ítama arútáaro. abo máqte-kayukama pukáapike íma itó-uraiyanama
Áánûqtuma Îtu Káríqtomma pukáipike íma itó-umakaraiye.

16 máqte-kayukama pukáapike íma itó kéiyanama Îtu Káríqtoma íma itó-uraiye.

17 abo íma itó-urainanama keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá arábaitana keráwáqtí
kúmiq-yataaqa paá wáiye.

18 Îtu Káríqtoma íma itó-urainatama yemá wekáq itáíq-itaiq uréta pukáa-yuma
yemá yawítíguraae.

19 ketáámá Îtu Káríqtoqtaba awé kéeqtaa íkáonanataama paá maa-márábín-
áúwáráíqtábá káqo-kayukama keqtááyábá yirummá oro.

20 miráimanibo áraimma Îtu Káríqtoma pukáipike itó-uraiye. máqtemma pukáa-
kayukabikemma wemá áqnáabariq umá pukáipike itó-urena matúq-matuq umá
mái-auwaraimma matáiye.

21 kímora-naqa Áátaama wemá kúmiq-yataariq uráitababoaqtaa ketáámá
képuyunataamanibo óq-naqa Îtu Káríqtoma wení akoqnáágoma puí-yátáákómmá
anómma uyátá-maqma wáiqtababoaqtaa ketáámá pukáanabikeqtaa kanaaráq
itó-onunatae.

22 ketáámá máqtemma Áátaan-annabike iráunayababoaqtaa ketáámá
képuyunataamanibo Îtu Káríqtokaq aúge-tuwaraimma kémayaunatae.

23 ketáámá móra-mora-yutaama Áánûqtuma awaaméqá umákai-kanaaraqa ke-
qtáámá mamá itó-umatikaniqtaae. Îtu Káríqtoma áqnáabaq itó-uraiye. ánibo wení
yauwéqma kumínî-kanaaraq wení waayúkama yemá pukáapike itó-inoe.
24 Îtu Káríqtoma aamá tínana máqte-kamaanigaraq máqte-naapaakaraq máqten-
akoqnaagaraq ánataginoe. mi-kánáárâqá maa-márágóní aqtó-kánáámá pááq
íniye. Îtu Káríqtoma wení waayúkama aboámá Áánûqtumma amíniye.
25 wemá wenamáa anómma yabi í-náqá (kíni) máinana wení namuro-
wáyúkámá Áánûqtuma wenáítauq améná́ápáqá mamá yikáina-awaataq wíniye.
26 írêq-namuro-yataaqa minnâ puíyé. ánibo puí-yátááqá Îtuma yawítíyuwaniye.
27 minnáyaba Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábímmá kétiye:
“Áánûqtuma máqte-qtataaqa Îtu Káríqton aítauq améná́ápáqá makáiye.”
téna kétiye. Áánûqtu wenamáa Îtu Káríqtoni náápaakon améná́ápáqá íma
mániye. abo Áánûqtu wemá máqte-qtataaqa Îtuni náápaakon améná́ápáqá paá
kémaraiye.
28 máqte-qtataaqa áanikomma ámikain-naqa Áánûqtuma máqe-uraiye. ánibo
máqte-qtataakoma Îtuni náápaakon améná́ápáqá wáinana áanikoma wenamáa
aboámá Áánûqtuni náápaakon améná́ápáqá mániye. mi-kánáámá pááq
ínanama Áánûqtuma mú mikákáá uyátárai-nakoma máqte-kayukati máqte-
qtataaqa mániye.
29 timá tíméro. pukáa-kayukama íma itó íyatama waayúkama nôraq itaráq
nommá pukáa-yuyabama képeraao?
30 owé. nôraq itatawáq waayúkama yemá keqtábámá íyámma kéumatikaao?
31 ketíbâqawaayuo, Îtu Káríqtoma ketáái uyátárai-nakoma keráwákáq nôrawabi
umátíkáiqtabama kemá keráwáqtábá ketí túma mamé kéuyune. minnáyaba
máqte-tupaama kemmá tíkamineta maqmá káonaae.
32 ítáaro. Ipítiani-marupaq kemá áwáábiq-wakote ááiqa uráunama nôraq itaráq
mirá-urauno? ketáayababoaq mirákómmá uráune. pukáa-kayukama ímo itó
íyaqtaama ketáámá maa-márábí-káyúkáráá umá maará téqtaa tenúnataabiyo?
yemá maará téta kéte: “aabáyaama puyónúnaboaqtaa omáqá agamá kéneqtae.”
téta kéte. mirá téqtaa tenúnataabiyo? ímiye.
33 óq-wayukama íma iyuwáiyatawaq keráwáqá makátero. keráwáqtê táí-
wayukama aanábóîq umá ureíre kéetama yemá keráwáqtí íráqôn-aaimma mamá
táíq ínoe.
34 miráinaq túyánámmá ítama káruteraq kúmiq-yataaqa ókaraq íoro. tigaemá
kéitapoaq keráwáqá kétima-timune.
35 miráimanibo yaímma-wayukama maará téta ítama aónanoe: “náaraq umáwaq
pukáa-kayukama itó kéoo? yeqtí yúgoma náaraq íníyô?” téta ítama aónanoe.
36 aíbôq-wayukama mirá téta ítama káonae. ítáaro. keráwáqá ánayumma
uqmáráawanama áqnáabaqa ánayukoma íma puínanama ánôqa íma utániye.
minnáyaba keráwáqá káonaae.
37 anaaékaq ánôqa utái-qtataakoma íma kéubobo paá ánayumma keráwáqá
kéuboe.
38 mikáké Áánûqtuma min-ánáyúkómmá matoraíkáae téna ítáin-auma kámiye.
ókon-okon-anayukomma ókon-okoma yúma kéyimiye.
39 máqten-augoma íma mimóráíq kéiye. waayúkati yúma wáitana wáiwaakon-
auma wáitana numagón aúma wáitana noyáákoni aúma wáiye.

40 yanaammá óq-yuma wáitana maakáqá maa-márábímmá óq-yuma wáiye.
yanaammô wáin-auraqa tágama-yataaqa wáitana maa-márábí wáin-auraqa óq-
tagama-yataaqa wáiye.
41 aabaúgóní tágama-yataaqa wáitana wíyôkoni óq-tagama-yataaqa wáitana
wiyókóní óq-tagama-yataaqa aokaq-aokaq wáiye.
42 móraiq umá waayúkama pukáapike itó íyamma yeqtí yúgoma waéqma ôriq
íniye. naayón-áúgómá ánayukaa kéiye. yemá uqmáráawata marabí képuyoe.
aúgen-augoma naayón-áúráké utaréna íma ókaraq puíniye.
43 arááq-auma marabí máráawana kégabiraimanibo aúgen-augoma itó-urena
tágama-yataaqa kémayaiye. arááq-auma marabí máráamma akoqnááma
íwáimanibo itó-urenama anón-akoqnaama kémayaiye.
44 min-áúmá marabí uqtamáráa-waigoma amakóráá kéimanibo itó-urenama
aágoraa kéiye. maa-márábí wáin-augoma amakóráa kéitana amanna kuyéna
áápariq kéiye. miráinana min-áúgómá anaaékaqa puíniye. óq-auma Áánûqtute
wáin-augoma aágoraa kéitana amanna íkuyena áápariq íkéiye. maan-áúgómá íma
puyéna watúq-watuq umá wániye.
45 minnáyaba Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá kétiye:
“áqnáae-Aataama kémai-nakoma káuraiye.”
téna Áátaani aúgoma maa-máráyábá aúwaraimma Áánûqtuma ámikaine.
miráimanibo Îtu Kárîqtoma irêq-wayukama aúwaraimma yímikaimma wemá
matúq-matuq umá mái-auwaraiqtaba pááq uráiye.
46 min-áúwáráímmá maa-máráyábá áqnáabaqa iráiye. min-áúwáráímmá
aágoqtaba anaaékaqa iráiye.
47 áqnáabaq-nakoma marabíké iráimanibo káqo-nakoma Áánûqtuni márûpake
iráiye.
48 mi-káyúkámá maragónnámá máa-yuma áqnáae-nakoraa umá mááe. ánibo
wemmá mararáké Áánûqtuma tarôq umákaraine. mi-káyúkámá Áánûqtuni
márûkonnama máa-yuma min-náqá Áánûqtuni márûpake wekáá umá mááe.
49 íbêqa ketáámá min-náqá mararáké tarôq urái-nakaa umá máunataamanibo
anaaékaqa ketáámá min-náqá Áánûqtuni márûpake-nakoraa umá mánunatae.
50 ketíbâqawaayuo, keráwáqá kétima-timune. minnâ amakógáráq naaegáráq
Áánûqtuni márûpaqa íma kanaaráq wániye. ítáaro. nóinawabi pukína-yataakoma
matúq-matuq umá mái-auwaraimma íma kanaaráq mayánoe.
51 íbêqa kemá aúpáq-yátááqá timá-timenune. ketáámá máqtemma ketáái
túgoma íma puínîmanibo ketáámá máqtemma mamá waeránúnatae.
52 páátákáá aúrakoma aúnááqtakaa yiníq ínana kaqtó-nakoma Áánûqtunopake
aqtó-kánááráqá werôqa yínaqtaa ketáámá máqtemma mamá waeránúnatae.
werôqa kéyinatama pukáa-kayukama áqnáabaqa itó-inoe. móragaraq íma puínoe.
53 ketáái táaimma íbêqa kenaaráq yawítíginimanibo ketáái aúge-taaimma
waeráinama íma kanaaráq yawitíniye.
54 puí-áúwáráíkómá waéqma ípui-auwaraimma aurániye. ketáái táaikoma
kanaaráq pukéna waéqma aati-aatimá ípuiniye. mi-kánááráqá Áánûqtuni
watáama agamatá-kánnáábí wáin-aikoma abarokáq pááq íniye:
55 “wemá puí-yátáákómmá uyátáraiye.
miráuma puí-yátáákómá keqtáámá íma uyátainana puí-yátáákóní
akoqnáágoma keqtáámá íma kanaaráq túpuiniye.”
téna kétiye.

56 kúmiqtababoana puí-yátáákómá keqtáá túpuinin-akoqnaama matokáiye. ánibo
ámáan-aikoqtababoana kúmiq-yataaqa mamá abarokáq awíqme kéin-aikoma ke-
qtáámá kéyainaiye.
57 ááqibo miráipoaqtaa Áánûqtukaq "tíkáiye" kéteqtaa wenáwîqa múte
yauyónátae. ketáái uyátárai-naqa Îtu Kárîqtomma timákaraitaqtaa íbêqa ketáamá
puí-ákóqnáágóní aménáápáq íma máunatae.
58 miráuma ketíbâqawaayuo, akoqnáá umá máeraq káqo-kayukama
íma iyuwáiyatawaq keráwáqá mamá aqnúnîq umátíkáaro. uyátárai-
nakoni mayaímá mamé kéuyeraq maannáma taákaq máráaro. keráwáqtí
mayaírákémmá íráqôn-aramma iyániye.

16

1 íbêqa móneqa yorupamá Áánûqtuni waayúkama yimíyábá tenúne. Karétia-
marabaq-wayukama Îtuqtaba mórabi áíkuma máa-yuma timá-yikaunata náaraq
umáwabi yorupaíyábá yiráátunnata kéyorupaae. keráwákáráq móraiq umá
yorupaaro.
2 máqte-Totaagoni áqnáabaq-yupaama keráwáqá máqtemma móra-mora-yuma
keráwáqtí meyápíké yaímma akáma paábaq kémaraiyan-awaataq yenúne.
miráiyamma kemá yamáraanaraqa ketáámá íma yorupánúnatae.
3 mikáké yaímma waayanaammá mi-mónéqá maméta Yérútáárebaq
wínôqtaba aúyaq-maraaro. aúbama agamátéraq yeráwáqtábámá keráwáqtí
náápaamma matááe téraq timáyikaiyatawaq kekáq íyaraq kemá Póroma yemmá
Yérútáárebaq timáyíkáanata oro.
4 keráwáqá keqtábá íyaqa kemá uréq yemmá ko yiwíqme Yérútáárebaq
onúne.
5 áqnáabaqa Maaterónia-marabaqa kótámaqtuweq mibákémmá keráwáqtôpaq
kuma timónanune.
6 kemá keráwáqtêma mibáqá yaugiq-kánáábínáq mútûq-kanaawaq koma
mánuno? íma itáunamanibo kemá keráwáqtê yaímma-kanaama koma kémaenaq
mikákémmá timátikaiyaq ónaae tenna-márúpáq kóonune.
7 kemá yénúnnama keráwáqtê paá pááqya-kanaama máiyataba
íkétikainamanibo uyátárai-nakoma akáinaqa kemá keráwáqtê yaímma-wiyomma
mánune.
8 Péqtakoti-awaataq-kanaama kótámaki-aawaqa nátuwaiyana kaayaqté-kaayaqte-
wayukagaraq tiyááká-wayukae áiyayaa (50)-kanaama maakáqá Ipítiani-marukaq
mánune.
9 ketí mayaíyábámá maakáqá taíganimma Áánûqtun-aama itaíyábá
kéyikaimanibo miráuma taíganimma yegáráq ketí namuro-wáyúkáé.
10 Tímotima wemá Kórítiani-marukaq yínaqa naaúpaqa awíqma ákareraq
íráqôniq umákaaro. abo wemá kemá únnaiq umá uyátárai-nakoni mayaímá
kémayaiye.
11 máqtemma keráwáqá wemmá tikaq akéraq amuq-yatáápí timákáiyana
ketôpaq yíno. ketíbâqawaaraa-kayukate yagaroqtamá yínîqtaba awé kéune.
12 ketáái tíbâqawaaraa-naqa Aapóromma káqo-tibaqawaayute yagaroqtamá
keráwáqá ko timónaikaae téq wekáq inaa tiráune. miráimanibo Aapóroma téna
Áánûqtuma íbêqa íkákaiye tiráiye. miráipoana wemá kanaaráq wínénama wemá
pááqya-kanaabi keráwáqtôpaq wíniye.
13 kanageq umáwaq keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá yáqtóráaro. inaamu
kéyeraq ikatîqa íoro.

14 nôrawabi kéeqa káqo-yuma kaayoné-yátááqá yiráátero.
15 ketíbâqawaayuo, Tépanatiqtabama taákaq makáá íyabiyo? wegáráq wení
aara iyápógaraq máqtemma Karíki-wayukabimma áqnáabaqa yemá Îtu Kárîqtokaq
itáíq-itaiq urááe. yemá Áánûqtuni waayúkama yíwáqnaa íyábámá akoqnáá umá
mayaímmá mamá mirá-uraae.
16 ánibo kemá akoqnáá umá keráwáqá kétima-timune. minnâ mirá-
káyúkágáráq yetê kaqtó-mayaima kémayaa-kayukagaraq uyátárai-nakoqtaba yeqtí
yáaimma wáráaro.
17 Tépanatigaraq Potunáátatigaraq Ékigaraq kemmá Ipítiani-wayukati-marupaq
iréta timónaraaqtabama timuqá kémaraune. kemá keráwáqá timónanaaq
uráunamanibo keráwáqá íma mikáqá máawapoaq kemá yemmá kéyimone
timuqá makáune.
18 keráwáqtábá aati-aatimá mirá-umatikaaniq umá yemá kemmá tiwíketa
ketí túyánákómmá mamá áráwáá umátíkaraae. mirárá-káyúkámá aati-
aatimá yemmá tikaq múte yíkáaro.
19 Áánûqtuni waayúkama Étia-marabaqa máqten-aukapakemma mórabi áíkutaa-
yuma keráwáqtábá miráo-maarao-aimma kétimatikaae. Akírayaa Patíra ye-
áúkákáráq Áánûqtuni waayúkama yenákátí naaúpaqa yama áíkuyo-yugaraq
keráwáqtábámá ôriq umá miráo-maarao-aimma kétimatikaae.
20 máqtemma Îtuqtaba tíbâqawaaraa-kayukama keráwáqtábá miráo-maarao-
aimma kéte. keráwáqá wenáóna-wenaona kéeqa tíbâqawaaraa umá tótó oro.
21 íbêqa kemá Póroma tiyáánapo aqtó-wátáámá kágayaune.
22 móra-waigoma uyátárai-nakomma arummá íma amínama wemmá yawááq
íno. uyátárai-nakoma Îtu Kárîqtoma wení íráqô-qtataakoma keráwáqtê waíno.
23 ketí kaayoné-yátááKómá keráwáqá náayuwabi Îtunnama máa-yubaq
kéyuwaune. miráuma waíno.
24 missing?
kemá Póroe.
Tóqtanima agatáiye.

Îtuni **anaaé ké**wareta **mó**rabi **áí**kuyo-yubaq **Korí**tiani-marupaq **Ipí**tiani-marupaq **Pó**roma **watá**ama **ké**titana **Tí**moti **agatá**iye.

1 kemá Póroma móragaraq Tímotima ketáái tíbâqawaaraa-nakonopaq kágayaune.
wenôpakaraq Áánûqtuni máqte-kayukama mórabi áíkuma Korítiani-marupaqa
máa-kayukayopakaraq máqtemma Áánûqtuni waayúkama Karíki-marabaq máa-
kayukayopakaraq kágayaune. kemá Îtu Káríqtoni timátíkarai-naqa máunana
minnáyaba Áánûqtuma kemmá aúyakaiye.
2 ketibotáámá Áánûqtugaraq uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq yenákátí iráqô-
qtataakoma kaayoné-yátáákáráq keráwáqá timíyóye.
3 ketibotáámá Áánûqtuma wenáwîkaraq uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma
wenáwîkaraq múte yaúyóro. ketibotáámá Áánûqtuma wení paru-yátáákómá
keqtáámá kétimenataa wemá keqtáámá timakakí kéumatikaiqtaae.
4 ketáámá tú-tiqa kéitanama wemá keqtáámá timakakí
kéumatikaitaqtaaboaqtaa ketáámá móraiq umá káqo-yuma yeqtí yú-aiqtabama
yimakakí kéumayikaunatae.
5 ketáámá Îtuni tú-tiqa móraiq umá kémayaunataamanibo wegáráq keqtáámá
timakakí kéumatikaiqtaae.
6 keráwáqá tíwáqnaa íyábámá ketáámá tú-tiqa kéiye. móraiq umá waayúkama
keqtáámá tíwáqnaa oníq umá miráuma keráwáqá tíwáqnaa kéiye. miráipoana
keráwáqá keqtááráá éq keráwáqtí tú-tiqa kéinaqa kanaaráq itáíq-itaiq umá
máeraq awé umá túma pukáinabaq kanaaráq máero.
7 miráuma ketáámá keráwáqtábá íráqô-qtataaqa abarokáq ínîqtabama
ketáámá íma yuwéqtaa paá awé kéunatae. ketáámá itáunataama keráwáqá
keqtááráá umá tú-tiqa mayéq timakakí-yataaqa mayánoe.
8 ketáái tíbâqawaayuo, ketáái tú-tiqa maakáqá Étia-marabaq
mayáunayabataama timá-timenaqtaa kéune. mi-tútíqtábámá ketáái akoqnááma
kanaaráq íureqtaaboaqtaa túyánápímmá “puyónúnatae” téqtaa tiráunatae.
9 owé. túyánápímmá téqtaa “íbêqa puyónúna-kanaae” téqtaa tiráunataamanibo
maará téqtaa ketáámá ítaraunatae. ketáámá kenamáárîq ketáái akoqnáárake
miráiyaba íma maqmá aónanatae. ímibo ketáámá Áánûqtuni akoqnáánapo mirá-
onatae. wemá pukáa-kayukama mamá itó-umayikena aúwaraimma kéyimi-naqiye.
10 Áánûqtuma keqtáámá puí-yátáápíké mamá paá kéumatikaiqtaae. ánibo
wemá ókaraq mamá paá umátikaniqtaae. owé. aati-aatimá katáámá íbêkaraq
íma káoneqtaama wemá tíwáqnaa íyábátáá awé kéunatae.
11 keráwáqá máqtemma keqtááyábámá nunamummá timátíkáaro.
netuq-wáyúkámá keqtáámá tíwáqnaa íyábá Áánûqtukaq itáiyanama netuq-
wáyúkágáráq “tíkáiye” wekáq anaaékaq tínoe.
12 ketúyánápíqtáámá kéitaunatae. keráwáqtábágáráq máqte-kayukayabagaraq
ketáámá aati-aatimá íma makáqma timónaraunatae. minnáyaba
ketirunóbáqtáá íráqôniq kéiye. min-árúpú-yátáákáráq árai-qtataakaraq
Áánûqtunopake wakáunatae. aati-aatimá áá ítaraa-kayukati yinaaé íma
wakáunataamanibo paá itaí-yátááqá Áánûqtunopake wakáunatae.

13 abo ketáámá aúpáq-áímmá íma keráwáqtôpaq kágayaunataamanibo
ketáámá arupú umá kétunaboaqtaa keráwáqá ítama kanaaráq táganoe.
14 yaímmama áqa ítama kétagaae. uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma kumínaqa
keráwáqtí táaiqtaba timuqá maránáá kéune. ánibo keráwáqá ketáaiqtaba
timuqá maraígáae téq kétune.
15 keráwáqá kétáaiqtaba timuqá maránôpoaq kemá keráwáqtôpaqa nôraq
itarábi íma yúnnayaba timá tíména keráwáqá ítama tágaigaae téq kétune.
keráwáqá kaayapáq ko timónaiyaba ôriq umá kétikaiye. ánibo keráwáqá yagaro-
qtamá timuq-yatááqá mayaígáae téq kétune.
16 kemá Maaterónia-marabaqa ónááqa ko timónateq uréq mibákémmá
yauwéqma kéyeqa yá-timonateq yenaq mikáké kemmá Yúría-marabaqa tíwáqnaa
éq timátikaigaae téq kétune.
17 kemá nôraq itaráq keráwáqtôpaqa íma uráuno? minnáyabama kemá
kaayaq-túyánánáq ítarauno? ímiye. kemá miráuma maa-márábí-káyúkámá
náayuwabi yeqtí yóyaukakemma “owé” timátuwetamanibo yúyánápímmá
“aaqáo” téta teníraq kéuno? ímiye. keráwáqá káonaae. kemá miráráá-náqá
ímáune.
18 Áánûqtuma ketáama kéitainana min-áíqtábámá aati-aatimá keráwáqá
kaayaq-túyánámmá íma kéitaae. kemá “owé” téq túnnama aati-aatimá
wenáaimma owé-aatuqmae.
19 Táératiyaa Tímotigaraq ketáámá keráwáqá abarokáq timá-timeqtaa “Îtu
Káríqtoma Áánûqtuni áanikoe” téqtaa tiráunatae. aati-aatimá Îtuma “owé” tin-
áímmá anaaékaqa waéqma “ímiye” ítiraunataamiye. aati-aatimá owé-aatuqma-
aimma miráuma wáino tiráunataamiye.
20 Áánûqtuni timá akoqnáá umákain-aiqtaba ketáámá keráwáqá timá
tímikaunataama mi-máqtéqtábá Îtu Káríqtoma “owé” kétiye. Îtukaqa yemá
máqtemma áraimma abarokáq pááq kéiye. miráitababoaqtaa Áánûqtukaq maará
téqtaa kétunatae: “miráuma waíno.” téqtaa Áánûqtun-awiqa múte kéyauyunatae.
21 taákaq máráaro. Îtu Káríqtokaq ketáái itáíq-itaiq í-yátáákáráqá keráwáqtí
itáíq-itaiq í-yátáákáráqá min-nákómá mamá akoqnáá í-náqá Áánûqtue. keqtáá
aúyaqmakena
22 wení awaaméqá keqtáábí makáimma minnâ wení Aokaq-Áágóé.
miráuraiqtaba ketáámá wennátáá máunatae.
23 Korítiani-marabaqa nôraq itaráq keráwáqtôpaqa íma uráuno? minnáyaba
kemá timá arútátimenune. keráwáqá mamá timuqá íma maraíyábámá kemá
íuraune. Áánûqtuma maamin-áíqtábámá kéitaiye. minnâ árain-aine.
24 keráwáqtí kúmiq-yataakon áaiqtabama akoqnáá-aimma timá-tikaiyabataama
keqtáá íkétikaiqtaae. ímibo ketáámá keráwáqá mamá mirá-umatikaanaqtaa
keráwáqá timuqá maránômma keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá áqa akoqnáá
kéiye.

2

1 miráuma kemá keráwáqá mamá tirummá umátikaiyaba íma kétikaitaq
keráwáqtôpaqa íma ya timónaraune.
2 keráwáqá kemmá mamá timuqá matikánô-kayukaboaq kemá keráwáqá
mamá tirummá umátikaiyaba íkétikaiye.

3 keráwáqá kemmá timuqá matikaí-wáyúkábóaq miráitaq kemá
keráwáqtôpaq uréq tirummá í-yátááqá mayaíyábá íkétikaiye. minnáyaba
naayóbáqá aúbama keráwáqtôpaqa agatáune. kemá keráwáqtábá itáunnama
kemá timuqá ímáráanaqa keráwákáráq timuqá íma maránoe.
4 kemá keráwáqtôpaqa maamin-áúbámá kágayaunanama ketirunóbáqá um-
maa kéyaitana tirummá kéitanaboana tiqnumá yaráiye. keráwáqá tirummá
ma timíyábá íma kétikaimanibo keráwáqtábá "ôriq umá kétikaiye" téq kemá paá
timá-timenaaq uráune.
5 keráwáqtí aúkáapikemma mi-kúmíq-nákómá kekáráq yaímma
keráwápíkékáráq mamá tiru-qtatáápítáá káutikaiqtaae.
6 keráwáqá kétima-timunaqanibo keráwáqá taíganimma máqtemma ímibo
taíganimma wemmá tái-meyamma ámikaae. miráoqtabama wemá anón-agaema
matáiye.
7 íbêqa wení kúmiq-yataaqtabama tiwikátuweraq wemmá umá aíqtaaiq oro.
keráwáqá wení kúmiq-yataaqa íma paábaq yuwáiyanama wení agaeyábámá
wemá puíníyô?
8 miráuma íbêqa kemá inaa téq kétima-timune. minnâ ókaraq wemmá
kaayoné umákáaro.
9 min-áúbámá naayóbáqá agatáunama min-áúbánápó keráwáqá maqmá
timónaraune. kemá itánáaq uráune. keráwáqá kemá wakútikaraunairaq ínô?
ánibo keráwáqá mirá-uraae.
10 miráinaq íbêqa wení kúmiqtaba tiwikamákaiyaqa kegáráq wení
kúmiqtabama tiwikamákanune. Îtu Káríqton-aurakaqa keráwáqtábá ítáimma
kemá wení kúmiqtabama kétiwikaune.
11 abo ketáámá máqtemma Tááqtaama ákái-qtataaqtabama káoneqtaa wemá
íma ayúwáananataa keqtáámá uyátaniye.
12 kemá Tároqaati-marupaq uráunana uyátárai-nakoma taígani-kayukama
mamá yiwíráitata Îtuqtaba átê-wataama túnnama ítaraae.
13 miráimanibo Tááítati íma máqe-uraitapoaq kemá netuq-túyánámmá kéiteq
maará téq tiráune: "wemá náakaraq máiyo? kéteq yemmá maará téq timá
yímikaune: "kemá kégoune" timátuweq Maaterónia-marabaq kóuraune.
14 Áánûqtukaq "tíkáiye" tero. Îtu Káríqtokaq yagaroqtaráunanataa Áánûqtuma
ketáámá tíwíqme kéwitaqtaa Tááqtaamma uyátái-akoqnaama ketáámá yáíkaaq
kéunatae. ketáái tóyáuqnapoma Áánûqtu wetábámá máqten-aukapaqa kétima-
yimiye. átê-akuq-yataakaa umá mi-kátáágómá yaímma wéyáwé kéiye.
15 mi-káyúkámá náayuwabi itáíq-itaiq kéowana Áánûqtu yemmá
yauwéqma yiwíráimma yekáqá ketáámá miráuma átê-kuyumma i-qtátáákáá
kéunataamanibo mi-káyúkámá náayuwabi aúwaraimma Áánûqtute íma máyáa-
yuraqa ketáámá tái-kuyumma i-qtátáákáá kéunatae.
16 itáíq-itaiq kéo-kayukaraq ketáámá atê-kuyumma aúwaraiqtaba
kéunataamanibo íma itáíq-itaiq o-yúráqá puíyábá kabirai-kúyúmmá kéunatae.
abó anó-mayaiye. ketáámá maami-máíyáíyábá áraimma kanaaráq íma
uráunatae. miráimanibo
17 yaímma óq-wayukama maamin-áímmá tíyábámá móneqa mayaíyábá
kéyikaiye. mirákómmá ketáámá íkéunatae. ímibo Áánûqtuma keqtáámá
aúyaqtikena timátíkaraiqtaae. ketáá wenaúrakaq kémaunatae. Îtu Káríqtoma
ketirunóbáqtáá máiqtababoaqtaa ketáámá watáama túnnataama paá arupú-
aaikaraq kétunatae.

3

1 ketáámá kenamáárîqtaa ketáái tíwîqa múte kéyauyunataabiyo?
keqtááyábámá keráwáqá mirá téraq kéteo? káqo-kayukama yeqtí íráqôn-
aaiqtaba aúbama agamá yímîqme uréire oníqtáá íkeunatae.
2 keráwáqá kenamáárîq aúba-wanaaraa uréq ketáái táaiqtabama kétimayime
mááe. ketáái táaikoma miráuma keráwákáqá aúba-wanaaraa uráunatataa máqte-
kayukama káoneta kéyorautoe.
3 keráwáqtí táainapoma miráuma Îtu Káríqtoni aúba-wanaaraa kéoe. min-
áúbátáá ketáámá agatáunataama paá aúba-yatanapo íma agatáunataaibo
matúq-matuq umá mái-naqa Áánûqtuma wení Aokaq-Áágóní akoqnáánapo
agatáunatae. ketáámá óqtan-auba-wanaaraqa íma agatáunataaibo keqtí tirunóbáq
agatáunatae.
4 Îtu Káríqtoqtababoaqtaa maaminnáyaba ketáámá Áánûqtun aúbaqa akoqnáá
kéunatae.
5 nói-qtataarabi únnataama íma paá kenamáárîqtaa mirá kéunataamanibo
Áánûqtu wenamáa wení kaqtó-wayukama máiyaba keqtáámá mamá yokaa
kéumatikaiqtaae.
6 wemá wenamáa akoqnááma kétimitaqtaa ketáámá káqo-yuraqa wení
aúgen-anona-anon-aimma kétima-yimunatae. min-áúgén-ánóná-ánón-áíkómá
naayóbáqá Mótetini anón-anon-aimma íkéiye. ímibo Áánûqtuni Aokaq-Áágómá
agatáiye. keráwáqá káonaae. ámáan-aimma agamatán-áíkómá puí-yátááqá
mamé kéimanibo Áánûqtuni Aokaq-Áágómá aúwaraimma kétimiqtaae.
7 ókáráq Áánûqtunopake Mótetini ámáan-aimma óqtakaq kubáuma agatáin-
aikoma puí-yátááqá waayúkaraq mamé iráine. minnágoma Áánûqtunopake
áwáárara kaitatapóata Ítíráaeo-wayukama yemá Mótetini óípimma íma kanaaráq
aónaraae. min-ókómá ayuména putíkuraitatagaraqa yemá Mótetini óípimma íma
kanaaráq aónaraae.
8 miráuma Aokaq-Áágóní mayaímá kéinama uyátá-maqma anómma tágama-
yataaqa íyaq mayáníyô? owé.
9 ítáaro. anómma tágama-yataakaraq ámáan-aikoma puí-yátááqá mamé iráitana
min-ámmá Áánûqtun-aurakaq kateko-íyábámá anómma uyátá-maqma tágama-
yataakaraq yíno.
10 aúgen-anon-anon-aikoma uyátá-maqma áwáárara kaitana naayón-ámáán-
áíkóní tágama-yataaqa íbêqa íwaiye.
11 min-ókómá Mótetini ámáan-aikogaraq pááqya-kanaabimma putíkuraimanibo
aúgen-okoma Îtu Káríqtogaraq kéimma watúq-watuq umá wániye.
12 Îtuqtaba íma káoneqtaa awé kéeqtaaboaqtaa ááyama-aimma tíyábámá íma
ikatîqa kéunatae.
13 Mótetima wenóíqa tabaráábenapo yawááq uráiye. tágama-yataaqa
putíkitanaboana Ítíráaeo-wayukama minnáma íma kanaaráq aónaraae.
miráráámmá ketáámá íkéunatae.
14 Ítíráaeo-wayukama yaáqa íwaitana paá máqe-uraae.
15 íbêkaraqa naayón-ánón-ánón-áímmá yemá yoráutaamma miráuma
tabaráábegoraa umá yeqtí yúyánámmá yawááq kéiye. ámáan-aimma
yorautíyamma Îtu Káríqtoma wenamáa mi-qtátááqá tabarááberaa umá yeqtí
yúyánákáké kanaaráq matuwániye.

16 miráimanibo waayúkama waéqma uyátárai-nakon-aama ítáama mi-
tábáráábémá matúwáitata yemá kanaaráq árain-aimma kéitaae.
17 Aokaq-Áágómá ketáá matáunataama wemá uyátárai-nakoma wenamáárîq
ketirunóbáqtáá máiye. uyátárai-nakoni Aágoma ketirunóbáqtáá kéberaitanama
ketáái túyánákómá naayón-ámáán-áípíké paá kéumagiye.
18 ketáái tóípikemma tabaráábema kématuwainikaa umá Áánûqtuni tágama-
yataaqa ketáámá kanaaráq aónanunatae. mirá éqtaa ketáámá óíqa aónai-
kaapokaa umá wení tágama-yataaqa káqo-yuma kéyiraatunatae. ketáámá
Áánûqturaa umá uyátá-maqma káureqtaa tágama anóniq umáe kéuyunatae.
uyátárai-nakoma keqtáámá miráuma waéqtikenataa wegáráq Aágogaraq ke-
tirunóbáqtáá kémaeyamma mimórámá mááye.

4

1 Áánûqtuni paru-yátáákómá íráqôniq kéumatikaitaqtaaboaqtaa ketáámá maa-
máyáímá wemá tímikaitaqtaa kémayaunatae. miráitaqtaa ketáámá áráwáá
íkéunatae.
2 mi-qtátááqá íma arupú éna íma árai-qtataaqtabama mirá íkéunatae. ímiye.
aati-aatimá ketáámá waayúkama íma kémakatunatae. yaímma-wayukama
yimuqá maqyikaíyábámá Áánûqtuni watáama íkéwaeraunataamibo paá árain-
aimma tágama kétima-yimunatae. ketáái mayaíyábágáráqá Áánûqtun-aurakaqa
waayúkama yemá tigaeyábá íma ígáae téq kétune.
3 min-áté-wátáágón áaimma ketáá túnnataama Mótetini óípi yawááq uráinikaa
umá yawááq immá Áánûqtunopake nékaq máa-yuyaba mirá kéiye. miráuma
yemá min-ókómá min-áípíké yimmá íma kanaaráq aónanoe.
4 ánibo Tááqtaama maa-márábí uyátárai-nakoma wemá árain-aimma aónaiyaba
yeqtí yúramma mamá karopamá yíkaraiye. miráipoaqta itáíq-itaiq íma
kéo-kayukama min-ókómá yekáq tágaimma íma kanaaráq aónanoe. Îtu
Káríqtoni tágama-yataakoma íma kanaaráq aónanoe. ánibo Îtu Káríqtoma wemá
Áánûqtugaraq mimóráé.
5 waabá-káyúkátí yúrakaq Îtu Káríqtoqtaba kétunatae. ketábátáámá
íkétunatae. abo ketáámá paá kaqtó-wayukataama Îtuqtabagaraq
keráwáqtábágáráq mayaímá kémayaunatae.
6 Áánûqtu tiráiye: “ókómá yuwaíyana kumayuqnóbáqá tágaino.” téna
tiráitana ketáái tirunóbáqá kumayuqá aúkáimma Áánûqtuni ókómá
kétagaiye. wení ókáráq tágama-yataakaraq Îtu Káríqtoni óíkaq ketáámá mamá
karátíkáitaqtaa káonaunatae.
7 miráimanibo anómma tímikai-qtataaqa Îtu Káríqtoma maami-túráqtáá
máunaraq tímikaiqtaae. ketáái túgoma miráuma mararáké-táápéqá tarôq
umáraanikaa kéiye. ketáámá káonaunatae. ketáámá mara-táápékáá umá
ketúgoma aqnúnîq kéipoana akoqnáágoma ketirunóbáqtáá Áánûqtunopake
kéitana keqtááyábá keqtááyôpakemma íkéiye.
8 ketáámá máqten-aukapakemma tú-tiqa matáunamanibo keqtáámá íma
yatákáae. ketáái taíbaq-umaamma matáunataamanibo íma aónarauna-
yataaqtabataa ketáámá paá awé kéunatae.
9 waayúkama keqtáámá táíq kéumatikaaqtaamanibo keqtááyôpakemma
Áánûqtuma íma keqtáá tiyúkaiqtaae.

10 ímibo ketí túrake abugómá Îtuqtaba kétima-timiye. abo min-ábúgómá óq-
wayukagaraq Îtuqtaba kétima-yimiye.
11 máqte-tupaama Îtuqtabama ketáámá púyôwaniq kéunatae. miraúma ketááí
tútiq-yataaqtabama waayúkama Îtuni mái-akoqnaama káonaae.
12 ketáámá puyónúna-waaqokaq kéyunaboaqtaa keráwáqá aúwaraimma
Îtunopake kanaaráq mayánoe.
13 owé. ketáámá Áánûqtuni watáagoma agamatá-kánnáábí tiráiniq umá
ketááí táaikoma itáíq-itaiq íyábámá móraiq kéiye. maará kétiye:
“kemá itáíq-itaiq kéepoaq tiráune.”
téna mirá kétiye. miráuma ketáámá miráráá umá máunatae. itáíq-itaiq
kéeqtaaboaqtaa kétunatae.
14 ítáaro. Áánûqtuma náawabi uyátárai-naqa Îtu Káríqtomma pukáipike mamá
itó-umakaraimma wemá Îtute keqtáágáráq pukáanabikeqtaa mamá itó-
umatikanoqtaae. keqtáágáráq keráwákáráq wenôpaqa Áánûqtuma tiwéqmenataa
uwíniye.
15 ketáámá nôrawabi kéeqtaama keráwátábátáá túyánámmá kéitaunatae. máqte-
kayukama náayuwabi Áánûqtuma wení íráqô-qtataakomma yímî-kayukama we-
qtábá yimuqá kémareta wení tágama-yataaqtaba tínoe.
16 miráuma ketáámá íma áráwáá kéunatae. ketúgoma máqte-tupaama uyátá-
maqma aqnúnîq kéimanibo ketirun-íyápógómá uyátá-maqma akoqnáá kéiye.
17 áraimma ketááí ummaa-yátáákómá maa-márábímmá pááqyamma wáena
ayáqtáá-kanaaraq íma wániye. ketááí ummaa-yátááqá maa-márábíqtábámá
watúq-watuq umá wái-tagama-yataaqtaba yokaa kéumatikaiqtaae. mi tágámá-
yátááqtábábóaqtaa ketááí ummaa-yátááqtábámá íbêqa “pááqya-qtataare”
kétunatae.
18 miráitaqtaa waayúkama kanaaráq aónaa-qtataaqtabama ketáámá
túyánámmá íma kéitaunatae. abo mi-qtáatáákómá pááqya-kanaabi paá
ánataginiye. miráimanibo waayúkama kanaaráq íma aónaa-qtataaqtabama
túyánámmá kéitaunatae. abo mi-qtátáákómá Áánûqtuni márûpaq watúq-watuq
umá wániye.

5

1 ketááí túgoma miráuma tabaráábe-naupaq pááqya-kanaabi máunaikaa
kéiye. ketáámá kéitaunatae. tabaráábe-namma ánataginaqtaama ketáámá
Áánûqtunopake aúge-namma mayánúnatae. min-áúgé-námmá waayúka imá
tarôq ínômanibo Áánûqtuma tarôq umákaimma aúge-tutaama wení márûpaq
mayánúnataama matúq-matuq umá mánoe.
2 íbêq-kanaaraq maami-túráqtáá máeqtaama taáma kémareqtaa aúge-tuyabataa
tikaíkáae téqtaa kétunatae.
3 ketáámá Áánûqtuni márûpaqo úyônanataama ketááí tirun-íyápógómá óq-
tuwaratitaa mayánîmanibo
4 íbêqa maa-túráq máeqtaa ketáámá Áánûqtuni márûpaq uwíyábámá ôriq
umá kétikaitaqtaa anómma taáma kémaraunatae. íbêq-tugotaama puínana
anaaékaqa ketááí tirun-íyápógóqtábátáá íráqômma uyátá-maqma óq-
auwaratima mayánîqtaba kétikaiqtaae. ketááí puí-túgótáámá káqon-auwaratigote
wenamí-kenamin íyana aúge-tuwaratigotaama matúq-matuq umá mániye.
minnáyaba ketáámá timuqá kémaraunatae.

5 miráuma Áánûqtuma keráwáqá maaminnáyaba mamá yokaa kéumatikaiye.
wení Aokaq-Áágómá awaaméqá tímikaipoaqtaa mi-qtátáákómá yínîqtabama
akoqnáá umá kanaaráq itánúnatae.
6 miráuma puíyábámá ketáámá íma ikatîq kéunatae. ketáámá káonaunatae.
íbêq-turaq máeqtaama ketáámá uyátárai-nakokaq ímáunatae.
7 ketáái túrapikemma íma káonaunataamanibo ketáámá Áánûqtukaq itáíq-itaiq
únnataama maami-qtátááqtábá "áraine" téqtaa kéitaunatae.
8 miráuma puí-yátááqtábámá ketáámá ikatîqa íkéunatae. owé. ketáámá maa-
tútáámá paábaq yuwéqtaa uyátárai-nakote ko yagaroqtaanatáámá keqtáámá
uyátá-maqma íráqôniq umátikaniqtaae.
9 miráimanibo ketááma maa-márábí mánunataabi wení márûpaq
mánunataama wekáq mamá timuqá marakánáqtaa kéunatae.
10 itáaro. mi-kánáámá yínaqtaama ketáámá máqtemma Îtu Káríqtoni yainaí-
ábíqtátágóní aúbáq itó-onunatae. mi-kánááráqá ketáámá móra-mora-yuma
meyámmá mayánúnatae. íráqôn-aaiqtaba maa-túráqá tarôq únnataama
íráqô-meyamma mayánúnataama tái-aaiqtaba maa-túráqá tarôq únnataama
tái-meyamma mayánúnatae.
11 ítáaro. min-ákóqnáá-yáínái-kánáámá yínîpoaqtaa ketáámá waayúkayaba
ikatîq kéeqtaa káqo-yuma timá-yimiyaba maqmá káonaananataa Îtuma yeqtí
kúmiq-yataapike yemmá yiwirániye. Áánûqtu ketáaimma aónatukaiye.
keráwákáráq ketáaimma keréwáqti tirukaké kéitaae.
12 móragaraq ketáái tíwîqa múte kéyauyunataabiyo? ímibo keráwáqá ke-
qtááyábá timuqá maraígáae téqtaa kétunatae. ánibo mi-káyúkámá máqten-
aiqtaba kéiteta mirá-oyuyaba kanaaráq yauwéqma timá-yimigaae téqtaa kétune.
mi-káyúkámá móra-waigomma aónaawana yeqtí yúrakaq íráqôniq éna kéitaawana
yeqtí yaákaq íráqôniq kéitata wenáama yemá kéitaae. miráimanibo we-
narunóbákémmô yin-ááímmá aónama arútáaro.
13 yaímma keráwápíkémmá téq ketáái táagoma Áánûqtaba paá "neginaagí-
aine" kétemanibo ketáámá mirá téqtaa keráwáqtábátáá túyánámmá kéitaunatae.
14 ketáámá nôrawabi únnataama Îtu Káríqtoni kaayoné-yátáákómá mamá
mirá-umatikaiqtaqtaa mirá kéunatae. Îtu Káríqtoma máqtemma keqtááyábá
pukáitaqtaa kéitaunatae. ketáái tái-aaikoma mimórá táoqa wemá képuitana
ánataguraiye. miráuma máqte-kayukama paá yenamáárîq yetábá mamá
íráqôniq íyábámá Îtuma mirá íma ígáae ténа kétiye.
15 ímibo máqte-kayukama wemmá amuqá marakaígáae ténа kétiye.
yeráwáqtábámá wemá púítana Áánûqtuma wemmá pukáipike mamá itó-
umakaraiye.
16 naayóbáqá ketáámá Îtu Káríqtomma íma aónaraunaraqtaama maa-márábí-
káyúkáráá umá wemmá aónaraunatae. miráimanibo íbêqa kéitaunataama wemá
keqtáráá umá waayúkama íma máqe-uraiye. ánibo ketáámá maa-márábí-
káyúkáráá umá waayúkati tái-aainabi íráqôn-aaiqtabama ítiraunatae. ímibo
17 móra-waigoma Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéitanama Áánûqtuma wení
arunóbáqá mamá aúgeniq kéumakaiye. wení naayón-ááíkómá ánatagitana
aúgen-auwaraimma áaimma átáma kémayaiye.
18 naayóbáqá waayúkama Áánûqtuni namuro-wáyúkámá íma máqe-uraakaqa
Áánûqtuma maami-máqté-qtátááqá mirá-uraiye. minnâ wemá waayúkama
wekáq yauwéqma yiwíqmena uwíyábá Îtu Káríqtomma timákáraiye. mikáké

wemá káqo-yuma wekáq yauwéqma yiwíqme íyábá keqtáámá aúyakaiye.
miráitana ketáái táagoma maará-uraiye.
19 waayúkama Áánûqtukaq yauwéqma yiwíqmena íyábá Áánûqtuma Îtu
Káríqtoni arunóbáq máitana maa-márábí kukáiye. náayuwabi yemá maamin-
áímmá ítáa-yuma Áánûqtuma yeráwáqtí kúmiqtabama íma agayániye. ánibo mi-
kátáámá keqtáayábá "kanaaráq tínoe" téna Áánûqtuma kamuqá ítátimikaiqtaae.
20 márûqtaba-maruqtabama kemmá Îtu Káríqtoma timátíkaraitaq maamin-
áímmá kétune. ketí tóyauqnapoma Áánûqtuma keráwáqá kétaayaiye. Îtu
Káríqton-awikaq téq máqtemma kétima-yimune: "kúmiq-yataapike waeréraq
Áánûqtukaq yauwéqma yero." téq kétima-yimune.
21 abo Îtu Káríqtoma kúmiqa íma wáinana Áánûqtuma ketáái kúmiq-yataaqa
mamé wemmá ámikaiye. miráuma ketáámá Îtu Káríqtogaraq mórabiqtaa
Áánûqtun-aurakaqa kateko umá kanaaráq mánunatae.

6

1-2 ketáámá Áánûqtuni mayaí-wáyúkámá keráwákáq inaa kétunatae:
"maamin-íráqó-qtátááqá Áánûqtuma keráwáqá kétimimma paábaq íma
yúwáaro." téqtaa kétima-timunatae. abo Áánûqtuma wení watáama agamatá-
kánnáábímmá maará kétiye:

"íráqô-kanaaraqa keráwáqtí táama ítaraune. mi-kánááráq kemá keráwáqá
aúyatikareq keráwáqtí kúmiq-yataapike tiwiraíyábámá kemá tíwáqnaa
uráune."

téna Áánûqtuma wení watáama agamatá-kánáábímmá kétiye. ítáaro. ibêq-
kanaaraqa Áánûqtu keráwáqá tiwiránéna yokaa kéiye. owé. íbêq-yupaama
keráwáqtí kúmiq-yataapike tiwiránáae téna kéiye.
3 miráuma maami-qtátáákómá Áánûqtunopakemma waayúkama mamá
yáínáimma mirá-qtátáárîq íma kéunatae. mirámô onayábátáámá waayúkama
ketáái mayaíyábámá téta "yemá aammá kárabaae" téta íma kanaaráq tínoe.
4 abo ketáámá Áánûqtuni mayaí-wáyúkámá máeqtaa ketáámá nôrawabi on-
ayábátáámá Áánûqtuma mamá amuqá maraíkáae téqtaa kétunatae. ketáámá
tú-tiqa kémayeqtaa ummaa-yátáákáráq matáunatae.
5 yemá keqtáámá tebûqa kétumetataa ánná-naupaq tiwíqma tíkaraaqtaae.
taígani-kayukama áíkuteta keqtáámá íyámma umátikaraaqtaae. ketáámá kamáa
káeqtaa taígani-nokaamma túmá íma waéqtaa taíbaq-yupaama aáwaqa íma
naráunatae.
6 miráimanibo ketáái táaikoma kúmikaraq íma wáqe-uraiye. ketáámá kaayoné
kéeqtaa waayúkayaba yaákare yiwé uráunatae. tirummá áraimma yímikaune.
Áánûqtuma keqtáá íráqôniq umátikenataa wení Aokaq-Áágómá itaí-yátáákáráq
akoqnáágaraq tímikaiqtaae.
7 ketáámá árain-aimma tiráunanataa ketáái arupú-aaikoma iyebóráá
uráitaqtaa namuro-wáyúkámá tiyááneparabi tiyáánurapaqtaama ááíkaa
uráunatae.
8 yaímma-taoqa waayúkama keqtááyábá íráqôn-aimma kéteta yaímma-taoqa
táí-aimma tirááe. yaímma-taoqa ketáái tíwîqa múte kéyauyeta yaímma-taoqa timá
tigaeráq tíkaraaqtaae. ketáámá árain-aimmo kétunataama yaímma-wayukama
kaaqaari-áíqtábá túbi marétataa ketáái táayabama "makatí-áíné" téta tirááe.

9 waayúkama yemá tíwîqa ítaretamanibo keqtááyábámá téta “yeqtí yíwîqa íma
wáiye” téta tirááe. yemá keqtááyábámá “képuyoe” téta tiráámanibo ketáámá
maakáqá wamá máunatae. yemá keqtáámá ayáá atíkaraqtaamanibo ketáámá
íma tíkamma pukáaqtaae.
10 ketáámá tiruqtabátáá uráunamanibo mimórá táoqa uyátárai-
nakoqtaba timuqá kémaraunatae. móneqtabama ketáámá áwáyoq-wayukaraa
máunataamanibo watúq-watuq umá wái-yataaqtabama waayúkama mamá oóta-
kayukaraa umáyíkaraunatae. ketáái oótamma íma wáimanibo máqte-qtataaqa Îtu
Káríqtokaqa ketáái minnáe.
11 Korítiani-marupaq ketíbâqawaayuo, maamin-áímmá keráwáqtôpaq
agayáunataama ketáái tirunóbákéqtáá kéwiye.
12 ketáái tíbâqawaayuo, keráwáqtábámá ketáámá tirummá timí-yátááqá
íma yáqtokaunataamanibo keqtááyábámá keráwáqá tirummá timí-yátááqá
yáqtokaae.
13 ketáái iyápógoqtaba túnnaiqtaa umá maamin-áímmá kétima-timunatae:
“keráwáqtí tiyáámma keqtááyôpaq árúqtuweraq ketáámá keráwáqtábá
tirummá timúnnaiqtaa umá keráwáqá keqtáámá tirummá tíméro.” téqtaa
kétunatae.
14 íbêqa ókaraq kétima-timunatae. minnâ itáíq-itaiq íma kéo-yutema yagaroq-
tamá mayaímá mayaíyábámá íma maqmá aónaaro. íráqô-qtataakaraq kúmiq-
yataakogaraqa mórabi íma kanaaráq yagaroqtamá wíyóye. mimórá táoqa
tágama-yataakaraq kumayuq-yátáákáráqá mimóráíq íma íyóye.
15 móraiq umá Îtuyaa Tááqtaama náaraq umáwaq mimórá-yúyánákáq
maraíyóyô? móra-waigoma Îtukaq arummá ámî-waigoma náaraq umáwaq
arummá íma ámîn-nakotema yagaroqtáníyô?
16 ketáámá matúq-matuq umá mái-Aanuqtuni anó-monoq-namma máunatae.
ketáámá Áánûqtuni anó-monoq-nakotaama óqtakarabi yaataq tarôq uráa-
qtataakotetaa kenaaráq anón-anon-aimma tenúnataabiyo? ímiye. abo Áánûqtuma
wenamáárîq naayóbáqá agamatá-kánnáábímmá tíráine:
“kemá yeqtí yirunóbáq maéq yeráwáqtê uréire ónúne. kemá yeqtí Áánûqtu
máenata yemá ketí waayúkama mánoe.”
téna kétena
17 káqon-aimma tiráine:
yeqtí aúkáapikemma yuwéraq yetôpake yatáqma nékaq máero. yaímma-yataaqa
óqa uyátárai-nakokaq amíyamma íma ánekuiyaqa kemá keráwáqá ti-
wiránúne.
18 kemá keqtibomá máenaq keráwáqá ketáanimaarabi ketiyáámûmaaqa
auránoe.”
téna Áánûqtuma tiráine.

7

1 ketí tíkái-tibaqawaayuo, mirá téna tiráimma keqtááráq anómma timá ako-
qnáá umákain-aimma tímikaiqtaae. miráipoaqtaa ketáámá ketáái túgonabi tirun-
íyápógómmá mamá táíq i-qtátáákónôpakemma waeránátae. Áánûqtuma wetábá
ikatîqtaa únna-naqa máimma weqtábá aokarîq umá máiyabaae téqtaa ketáámá
mánatae.
2 móragaraq kétima-timunatae. keráwáqtí tiyáámma keqtááyôpaq yaíkáráaro.
ketáámá keráwáqá íma mamá táíq umátikeqtaa tú-tiqa í-yátááqá íma
tímikaunatae. aati-aatimá ketáámá keráwáqá íma komarummá uráunatae.

3 mirá téq túnnama keráwáqá íma tigaaeráq mamá kétikaunamanibo
mirá téq túnnama kemá ketirummá keráwákáq kétimeq maamin-áímmá
naayóbáqá timá tímikaunnae. ketáágáráq keráwákáráqá puyónúnataabi tú
wamá mánunataama mimórá-túyánákáq áíkuma mánatae.
4 kemá keráwáqtábá kamuqá kéiteq keráwáqtí túma mamé kéuyune.
keráwáqá kemmá umá tíqtaaiq kéo-kayukae. keráwáqtábábóaq kemá tú-tiqa
kéitaqa timuqá kémaraune.
5 Maaterónia-marabaqa ketáámá tú-tiqa ôriq umá matáunatae. miráitana
ketáái túgoma íma kanaaráq aagaráiye. máqten-aukapaq ummaa-yátááqá
wáqe-uraiye. amegaa-túrátáámá ááiq-yataaqa abarokáq kéitana tirunóbátáámá
ikatîqa í-yátááqá mirá-uraimanibo
6 Áánûqtu kégumena mi-káyúkámá náayuwabi yú-tirabi ummaa-yátááqá
kémayaa-yuma yíwáqnaa kéiye. Tááítati yayamá irénaboana kemmá umá tíqtaaiq
uráiye.
7 wemá íma paá yi-wáígómá mirá-uraibo wení watáagoma keráwáqtábá ti-
wáígómá kemmá umá tíqtaaiq uráiye. wemá keqtáá timá tímîmma wemá
keráwáqtê máitaqa keráwáqá wemmá umá aítaaiq kéeq keqtábá aónanaqtaa
kéune téq tewana wemá timá tímikaiye. mi-kúmíq-yátááqá abarokáq pááq
uráiqtabama keráwáqá tiruqtábá urááe ténа timá tímikaiqtaae. keráwáqá
keqtábá tiruqtábá umátíkáan-aimma wemá kétima-timitaqa kemá timuqá
makáune.
8 ketí aúbama mi-kúmíqtábá naayóbáqá agatáunama min-áúbámá
minnáyabagaraq tiruqtábá uráamanibo minnámo yuwáunana uráimma
minnâ íráqône. pááqya-kanaama kemá min-áúbámá yuwaíyábámá tiruqtábá
uráunamanibo íbêqa kemá kéitaunama keráwáqtí tirummá í-yátáákómá íma
ayáqtáá-kanaaraqa wáqe-uráiye.
9 íbêqa kemá timuqá kémaraune. nôraq itaráq timuqá kémarauno? keráwáqá
íma timuqá máráaqtababiyabo keráwáqá waeréq aúgen-amma matáatababoaq
kemá timuqá makáune. keráwáqtí tirukómá Áánûqtumma ákáiniq kéitapoaq
keráwáqá tiruqtábá urááe. miráuma ketáámá keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá
íma mamá táíq uráunatae.
10 arummá í-yátááqá Áánûqtuma mamá abarokáq i-wáígómá waayúkama
keqtáámá tirummá mamá kéwaeraiye. mirái-waigoma Áánûqtuma keqtáámá
kanaaráq tíwáqnaa íniye. minnáyabama ketáámá timuqá kémaraunatae.
miráimanibo ketáámá maa-márábí-káyúkáráá umá tiruqtábátáá onnamá
minnágoma keqtáámá tíkamma puínîqtaae.
11 keráwáqtí tú-tiqtababoana íráqô-qtataariqa keráwáqtábá Áánûqtuma
umátíkáimma aónaaro. tú-tikakemma nói-qtataarabi abarokáq iqtábámá
túyánámmá ítáaro. arútama yabi-í-wáyúkámá aúkááe. keráwáqtí otaammá
íma wáitaq tiráátiyabataa urááe. keráwáqá iyánáaq kéeq náayuwabi otaammá
kutáá-yuyabama tíyamma umá yíkaraae. keráwáqá kemmá timónaiyabama
wagéatikeq urááe. otaammá kúyo-yuma keráwáqá yemmá anónnáma
táí-meyamma yímikaae. miráuma minnágoma keráwáqtí íráqôn-aaimma
kétiraatinataa keráwáqtí tigaae-yátááqá íkewaiye.
12 min-áúbámá kemá agatáunama miráuma íma kúmiq-narabi otaammá
kutái-waigoqtaba agataúpo keráwáqtábá agatáune. min-áúbámá kéráwáqá
kéyorauteqa Áánûqtun-aurakaqa áraimma ítáamma keráwáqá keqtáá tirummá
tímikaaqtae.

13 minnáyaba ketáámá umá yíqtaaiq kéunatae.

Tááítati wemá keráwáqtábá tááugaa kétenama amuqá kémaraitaqtaa
ketáágáráqá timuqá uyátá-maqma makáunatae. íbêqa keráwáqtábámá wemá
kaayaq-áúyánámmá íkéitaiye.
14 taígani-taoqa keráwáqtí tumá mamé uyúnnayabama íbêqa keráwáqá
wemmá aráátiraamma keráwáqtábá kemá túma mamé uyúnnama íma
arábaraune. kéma túma maméq uyún-aikoma áraimma abarokáq uráiye.
15 ánibo Tááítatima wenáama yaguyaqtukáaqtaba aákaq matokéna
keráwáqtábá arummá kétimiye. keráwáqá wemmá awíqme keráwáqtí
naaúpaq uréq tikaq múte ákaraae téna kétiye.
16 keráwáqtábá kamuqá kéitatuwepoaq kemá timuqá ôriq umá kémaraune.

8

1 ketáái tíbâqawaayuo, ketáámá Áánûqtuni íráqô-qtataakoma wení waayúkama
maakáq Maateróniabaq áíkuyo-yuraq miráiqtaba timá-timenaqtaa kéunatae.
2 mi-káyúkámá yemá anómma makatí-yátááqá mayéta yútiq-yataaqa
taíganimma matááe. miráimanibo yemá Îtuqtabama yimuq-yatááqá ógiqma
kémayaae. yemá ôriq umá áwáyoqa máqe-uraamanibo yemá aáwarabi
unáákáqtôma íma makáawata ítaretaboata yíwáqnaa í-yátááqá áwáyoq-wayukama
Yérútáárebaq máa-yubaq yúwáawana uráiye.
3 yeqtí oótapikemma taíbaq kéyime. mirá kéeta ketáá yemmá
yimónáúnataama yemá aqtórárîq o-qtátáákáráq kéyime. minnárakemma
yemá anónnáma yauwéqma íma mayaígónîq umá kéyime.
4 áraimma yemá yeqtí mónerabi oótamma Yérútáárebaq áwáyoq-wayukama
yimíyábámá keqtááráq inaa téta ítama aónaraae.
5-6 ááqibo yemá taíbaqo yímêmma ketáámá íma yimónaraunatae. áqnáabaqa
yemá yenamáárîq yetábá uyátárai-nakomma ámîqtuweta mikákémmá
yenamáárîq yetábá Áánûqtuma akáinaiq íyábá keqtáámá tímikaae. Tááítatima
wemá keráwáqá koma kétimonenama keráwápíkémmá keráwáqtí amí-yátááqá
Áánûqtuni waayúkayaba Yérútáárebaq máa-yuyaba wemá áaimma átáma áíkaiye.
íbêqa maamin-áúbámá keráwáqtôpaq maména kéwiye. miráuma maami-
máyáímá mamá ánataikaae téqtaa timá ámikaunatae. miráuma wemá keráwáqtí
amí-yátááqá mamá yorupáina-waigoma keráwáqtí amí-yátáákómá keráwáqtí
tirukaráq kéyime téna yiráátiniye.
7 keráwáqtí íráqôn-aimma anóne. ánibo Îtukaq itáíq-itaiq umá kéyaqtoraae.
íráqôn-aimma kétewana keráwáqtí itaí-yátáákómá anóne. keráwáqá tirummá
keqtáá tímêqtababoaq arútái-qtataariq ínéq kéoe. keráwáqá taíbaq matáawaqtaa
keráwáqtí paru-yátáápíké uyátá-maqma yimígáae téqtaa kétunatae.
8 minnáyaba kemá keráwáqá íma kéwakutunamanibo kemá máqtemma
Áánûqtuni waayúkama maakáq paá yimónáunama taígani-qtataaqa miráuma
kéyimewaq kemá keráwáqá tirummá yimíyábá makáqma kétimonaune.
9 Îtu Káríqtoma keráwáqtábá arummá tímîmma káonaae. wemá máqte-
qtataaqa makáimanibo keráwáqá mamá íráqôniq umátikaniqtabama wemá
áwáyoq-naqa maa-márábímmá aúkáiye.
10 írêq-karitimaatiraqa keráwáqá áqnáabariq umá Îtukaq itáíq-itaiq o-káyúkámá
Yérútáárebaq máa-yuma yíwáqnaa ínéq túyánámmá ítaraae. miráitaq yetôpaqa
aáwakaraq mónekaraq yúwáawana uráiye. miráitaq íbêqa maará kétune.

11 nóinawabi áaimma átáreq mamá ánataraaqtabama taákaq máráaro. minnâ
íráqô-qtataare. miráinaq nôraq umáwaq kanaaráq keráwáqá yimínô? mútûq
yímero.
12 waayúkama náaraq umáwabi mútûq yímêmma minnâ íráqône. ketáámá
nôraq umáwabi matoráunataama Áánûqtuma káonena íma matoráuna-
yataaqtabataama minnâ “yímero” téna íketiye.
13 maamin-áímmá tennayábá keráwáqá taíbaq yimíyatawaq tébakaq
Áánûqtuni waayúkama pááqyamma yimínoe téq íma kétune.
14 ímiye. máqte-kayukama náaraq umáwabi mútûq yimínêtama yímero maa-
kánááráqá keráwáqá Korítianibaq-wayukama taíbaq kématoraamanibo Áánûqtuni
waayúkama Maateróniabaq máa-yuma yemá yenamáárîq aáwaqtababi
móneqtaba kéoe. anaaékaqa yemá taíbaq mayaíyaqa keráwáqá tíwáqnaa íyábá
íyatama yemá keráwáqá tíwáqnaa ínoe. mirárâa umá keráwáqá wenáwáqnaa-
wanawaqnaa oro.
15 Áánûqtuni agamatá-kánnáábí maará téna kétiye:
“min-nákómá náawabi taíbaq mamá áíkui-waigoma mórama áábátákárîq íkéitana
min-nákómá náawabi pááqyamma mamá áíkui-waigoma umaatamá
kémaiyaiye.
téna mirá kétiye.
16 Áánûqtuma Tááítatimma mamá keráwáqtábá arummá timí-náqá aúrákaraiye.
minnáyaba kemá Áánûqtukaq timuqá kémaraune.
17 ketáámá Tááítatiqtaba maamin-áúbámá maména keráwáqtôpaq wíkáae
téqtaa kétunanataa wemá ôriq umá kákaiye.
18 ketáámá Tááítatite yagaroqtamá móra tíbâqawaaraa-naqa timákaunanataa
mibáq kéwiye. wemá Áánûqtuni átê-wataama waabá-káyúkáráq kétitataboata
taígani Áánûqtuni waayúkabikemma wemmá wenóíkaq káonaae.
19 Îtukaq itáíq-itaiq o-káyúkámá yemá wemmá ketáátê wíyábámá taígani-
kayukabike aúyarakaraae. wemá áwáyoq-wayukama itáíq-itaiq kéo-yuma
Yérútáárebaq máa-yuyaba amí-yátááqá yorupaíyábámá wemá Tááítatima
áwáqnaa íniye. miráinata óq-wayukama Áánûqtuni waayúkama wenáwáqnaa-
wenawaqnaa ínéta aónéta Áánûqtun-awiqa múte yauwínoe.
20 kaayaq-nákórátá yagaroqtamá mamé kéwiyatama waayúkama téta
“maami-táíbáq-mónéqá yuwáunanataa wimmá íarutainiq únnatae” téta
kanaaráq ítinoe.
21-22 Áánûqtun-aurakakaraq waayúkati yúrakakaraq arútáiniq ónáqtaa
kéunatae. miráitaqtaa maami-kááyáq-nákátê yagaroqtamá wínîmma
káqomma móra-naqa ketáámá kétimakaunatae. taígani-taoqa wemmá makáqma
aónáunataama wemá aati-aatimá yíwáqnaa íyábámá ôriq umá kákaiye. íbêqa
wemá keráwáqtábá kamuqá kéitenaboana uyátá-maqma yíwáqnaa íyábá
kákaiye.
23 Tááítatima ketíbárawaama keráwáqá tíwáqnaa íyábá ketê mayaímá ya-
garoqtamá kémayaiye. ánibo káqomma maa-kááyáqá tíbâqawaaraa-nakama
yenákámá Áánûqtuni waayúkama áíkuyo-yuma timáyikaayata kéoye. min-
nákámá miráuma Îtu Káríqtoni tágama-yataakoni amammóye.
24 yemmá keqtirummá yimígónîq umá yímero. mirámô íyatama máqtemma
keráwátábátáá túma maméqtaa uyúnnataama minnâ “áraine” téta tínoe.

9

1 Áánûqtuni waayúkama Yérútáárebaqa yíwáqnaa íyábámá kemá keráwáqtábá íkétune.
2 keráwáqá yíwáqnaa ínéq oqtábámá kemá kéitaune. kemá keráwáqtábámá
Maaterónia-wayukaraqa túma mamé uí-áímmá tiráune. maará téq timá
yímikaune: “ketáái tíbâqawaayuma Karíki-marabaq Korítiani-marupaq máa-yuma
yemá írêq-karitimaatiraqa yíwáqnaa ínéta yokaa uréta paá yokaa umáae kéuyoe.”
téq timá yímikaune. keráwáqá yíwáqnaa ínéq yokaa uráatababoana yemá mamá
yíwáqnaa íyábámá yíkaraiye.
3 íbêqa kemá kaumo-wáyúkámá timáyikaunata keráwáqtábátáá tú mamé uí-
áímmá túnnayabataa “árainabiyo?” téta itáneta kéoe. keráwáqá keráwáqtí amí-
yátááqá yokaa umá mánoe téq timá yímikaune.
4 miráinata anaaékaqa Maateróniabake-kayukama yemá ketê yagaroqtamá
uréta timónáiyamma keráwáqá yokaa íuraiyanama ketáái tigaemá anómma
wániye. ketáámá keráwáqtábámá túma mamé uí-áímmá timá yímikaunatae.
miráimanibo keráwáqá yokaa ímo uráiyanama keráwáqtí tigae-yátáákómá
ketáái tigaemá uyátá-maqma anómma wániye.
5 miráuma maami tíbâqawaaraa-kayukama áqnáabaqa keráwáqtôpaq íyamma
minnâ íráqône. mi-mónéqtábá yiménúne téq timá akoqnáá uráamma yemá
keráwáqá tíwáqnaa umá mamá yorupánoe. miráuma yokaa kéinaraq kemá
ko yamá ónúne. amí-yátááqá áqa yokaa uráiyanama Yérútáárebaq máa-yuma
yemá “keqtáá timínéq kéoe” téta itánôwaqtaa ketáámá keráwáqá íma tiyárekaq
yoráunaqtaa mirá kéoe.
6 taákaq maannáyaba máráaro. náawabi yópí pááqyan-anayumma uqmaréna-
waigoma pááqyan-aawaqa mayánîmanibo náawabi taíbaq-anayumma uqmaréna-
waigoma taíbaq-aawaqa mayániye.
7 miráinaq keráwáqá móra-mora-yuma nôraq umáwabi yimínéqa yiméraq
móra-waigoma káqo-wamma ayárekaq íma yoraíno. náawabi yimíyábá amuqá
márái-waigoma Áánûqtuma weqtábá kákaiye.
8 keráwáqá nói-qtababi íya-qtataaqtabama taíbaq-tuyanamma íma ítáaro.
Áánûqtuma keráwáqá nói-qtataaqtababi o-wáígómá uyátá-maqma timíniye.
miráipoaq keráwáqá aati-aatimá káqo-kayukama kanaaráq yimínoe.
9 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábi mirá téna kétiye:

“wemá áwáyoq-wayukama taígani kéyimitana wení kaayoné-yátáákómá watúq-
watuq kéiye.”

téna Áánûqtuqtaba kétiye.

10 waéqma itaí-áímmá ítáaro. ánayumma úbî-waigomma Áánûqtu wemmá
ánayumma kámiye. mikáké ánayumma úbî-waigoma anaaékaqa aáwaqa mamá
kénaiye. miráráá umá Áánûqtuma keráwákáráq timínaq keráwáqá kanaaráq
kaayoné-yátáákómmá ubínoe. mikákémmá kaayoné-yátáákómá taíganin-
aramma pááq ínoe.
11 Áánûqtuma keráwáqá umaatamá timínaq keráwáqá aati-aatimá káqo-
yuma yímîqma kanaaráq ínoe. miráuma mi-káyúkámá yemmá keráwáqá
yíwáqnaa o-yúmá Áánûqtukaq “tíkáiye” téta kerawáqtí amí-yátááqá yemmá
yímênatataama tínoe.
12 káqo-yuma yimíyábámá mirá-uraiye. keráwáqtí amí-yátááqnápó
Áánûqtuni waayúkama Yérútáárebaq máa-yuma yíwáqnaa íyana keráwáqtí

amí-yátááqtábámá yeqtí yimuq-yatáákómá yuwáaqma wéyáwé íniye. miráiyaqtabama yemá taígani-taoqa Áánûqtukaq “tíkáiye” téta tínoe.
13 miráinata ókaraq keráwáqtí amí-yátáákómá yemmá yirááténama minnâ Îtukaq keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá árai-qtataare. keráwáqá yemmá kéyimiyatama káqo-yugaraq Áánûqtukaqa “tíkáiye” tínoe. keráwáqtábá yemá téta “átê-wataama kéitepoaq mirá kéoe” téta tínoe. ánibo taíganimma keráwáqá yíwáqnaa oqtábámá yemá Áánûqtun-awiqa múte yauwínoe.
14 anómma íráqô-qtataakoma Áánûqtuma keráwápí makáitataboata yemá máqtemma keráwáqtôpaq yínéta kéoe. yemá keráwáqá yirummá kétimeta keráwáqtábá nunamummá tínoe.
15 Áánûqtuni anómma timí-yátááqtábámá wekáq “tíkáiye” ténátae.

10

1 kemá Póroma íbêqa Îtu Káríqtoni kaayoné-yátáákáráq kétima-timune. kemá nékaq máeqa akoqnáá-aimma kétima-timunamanibo kemá keráwáqtê máeqa aqnún-áímmá kétima-timune téta yaímma-yuma kéte.
2 kemá keráwákáq inaa kétune. keráwáqtôpaq onnamá kemá keráwáqá akoqnáá-aimma mamá timá-timiyabama íoro. kemá akoqnáá-aimma tíyábámá kanaaráq kéitaune. ánibo yaímma keráwápíkémmá téta keqtááyábámá “maa-márábín-ááímmá kéwaraae” tiráámma min-áímmá íma áraine.
3 ketáámá maa-márábíqtáá máunamanibo maa-márábín-áímmá íma kéwaraunatae. miráuma maa-márábí-káyúkámá ááiqa kéowaqtaama ketáámá ááiqa íkéunataae.
4 ketáái iyebógómá maa-márábí-káyúkátí iyebógóráá íma uráiye. táígo-qtataakoni tí-kúrúmá yawitínîqtaba ketáái iyebógómá Áánûqtuni akoqnáárake kéiye. ketáámá unítîq-aikaraq
5 yúma mamé uí-áíkáráq kéyawarapaunatae. máqte-qtataakoma Áánûqtumma aónaiyabama aapi aúyáráimma ketáámá kéyawarapaunatae. máqte-tuyanamma yatâmma yáqtoqmataa mamá Îtu Káríqto tiníq umá kéwaraunatae.
6 yemá náayuwabi yeqtí yóyaukakemma téta “ketáámá Îtu Káríqton anaaé kéwaraunatae” kétetamanibo wemá tiníq íma o-yúmá ketáámá yemmá táí-meyamma yiménáqtáa yokaa kéunatae.
7 Korítiani-marupaqa keráwáqtí túrakaqa nói-qtataarabi abarokáq uráiqtabama aónaaro. min-nákómá náawabi téna “kemá Îtu Káríqtonnamune” tínna-waigoma maannáyaba aákaq maraíno. ketáágáráqá Îtu Káríqtonnamunatae.
8 kemmá Áánûqtuma náápaamma tímikaiqtaba túma mamé uí-áímmá ôriq umá túnnama paá taákaq máráaro. kemá keráwáqá mamá akoqnáá ónáápoaq mirán-áímmá kétune. aati-aatimá kemá keráwáqá íma mamá yawarápanaaq mirán-áímmá kétune. ánibo ketááyabama tigaemá íkeune.
9-10 min-nákómá téna “Póroma wení aúba-wannaanapo keráwáqá mamá ikatíq umátikanena kéiye” tínnama minnâ íma árain-aimma kétiye. kemá itáunama yaímma-wayukama keqtábá téta “wení aúba-wannaagoma anómma akoqnáá-aimma kétimanibo wemá paá pááqyamma aqnún-náqá máitana wenáagoma íma kateko kéiye” téta keqtábá kéte.
11 mi-káyúkámá yemmá keqtááyábá maará téraq timá yímero: “Korítiani-marupaq yemá íyamma yeráwáqtí yáaikoma miráuma népaq máeta aúbabi agatáánîq íniye.” téraq timá yímero.

12 mi-káyúká yemá yetábá anón-aimma téta yeqtí yúma maméta uyátáaniq
umá ketáámá íma mirá-onunatae. yemá yenamáárîq yeqtí ámáan-ainapo
yetábá maqmá káonaae. neginaagí kéo.
13 ketáámá túma mamé uí-áímmá ókaraq-okaraq umá tíq-tiq umá íma
tenúnatae. ketáámá Áánûqtuni ámáan-ainapo ketábátáá kenamáárîq maqmá
káonaunanataa keráwákáq wení átê-wataama tíyábá keqtáámá Áánûqtuma
mayaímá tímikaiqtaae.
14 aati-aatimá ketáái náápaamma Áánûqtuma tímikai-waigoni ámûraapaqtaa
íkéunataamibo Korítiani-marupaq keráwáqtôpaq uráunataama Áánûqtuni
náápaakon aménáápáqá uráunatae.
15 miráitaqtaa ketáámá yaímma-yuma keráwápí mayaímá máyáaqtabama
ketáái túma íma múte maméta kéuyunatae. ímibo keráwáqtí itáíq-itaiq umá
yáqtorai-yataakoma anóniq ínnama aónanaqtaa kéunatae. ánibo Áánûqtuni ámáan-
aimma keqtááyábá waráiyanama keráwáqá tíwáqnaa umátaa átê-wataama mamé
wéyáwé íyábátáá keqtáámá kétikaiqtaae.
16 keráwáqá tíwáqnaa íyaqtaama átê-wataama Îtuqtaba uyátá-maqma népaq-
marabiqtaa kanaaráq timá-yimenunatae. káqo-nakoma áqa waabá-káyúkátí
yúbáq timá yímikaina-marukaqa timá-yimiyabama ketáámá íketikaiqtaae. ánibo
káqo-wama matáina-mayaiyabama ketáámá túma mamé uí-áímmá ítenunatae.
17 náawabi aúma mamé uí-áímmá tínénama uyátárai-nakoqtaba tíno.
18 abo mi-káyúkámá náayuwabi yeqtí yúma maméta úyô-yuyabama
Áánûqtuma íma kákaiye. mi-káyúkámá náayuwabi uyátárai-nakon-awiqa maméta
úyô-yuyaba wemmá kákaiye.

11

1 ánibo íbêqa áráwáá umá yaímma-wataama ítáaro. yaímma óq-wayukama téta
“min-áímmá neginaagí-aine” tínoe.
2 minnáe. waagómá ánáakoqtaba kárún-aimma timákáinikaa umá Áánûqtuma
keráwáqtábámá káqo-yuti minnáma maíyábá íma kétikaitaq kemá kárún-aimma
kétima-tikaune. keráwáqá paá Îtu Káríqtomma wenamáa wenná máiyaba
kétikaiye. miráuma aúgen-inaarugoma waatê íma yagaroqtaréna awaikókáq
áqnáabaq winíkáá umá keráwáqá mamá Îtu Káríqtomma aménáá kéune.
3 naayóbáqá iraakabayaakómá Íbima kaaqaari-áínápó wemmá makákáine.
mimórá-tái-yátáákómá keráwáqá mamá waéqma keráwáqtí túyánámmá Îtu
Káríqtonopake mamá paábaq yuwaíyábá táaqa kégaiye.
4 min-nákómá Korítiani-marupaq wemá waabá-káyúkátí yúbáqá ketáámá Îtu
Káríqtoqtaba timá-timunaiqtaa íma tiráibo wemá óq-aimma kétiye. wenôpake
máyáan-aikoni áaikoma ketáámá timá-timunaqtaa kéitaan-aikoma ôrikaa umá
mamé kéuyoe. káqon-aimma kéitaamma keráwáqtí taákoma agaro kéiye.
5 mi-káyúkámá téta “Áánûqtuma keqtáá timátíkaraiqtaae” téta kétemanibo
yeqtí yáagoma ketáagoni ámûraaq wíyábámá íma itáíq-itaiq kéune.
6 kemá íráqôn-aimma waayúkati yúbáq íma kétunamanibo itaí-yátááqá
ketáámá kémayaunaqtaa keráwáqá máqtemma minnáyaba ítama kétagaae.
waabá-káyúkátí yúbáqá taígani-tupaama taígani-qtataaqtabataa timá
tímikaunatae.
7 kemá keráwáqá waabá-káyúkáráq kétima-timeqa móneqtaba keráwáqá íma
ítama aónaraapoaq minnáyaba keráwáqá pááqya-tiwiqa kéyamatimeo? kemá ketí

túma mamé kuképoaq keráwáqtí túma múte mamé kéuyune. minnáyabama
kemá otaanáq kutáuno?
8 Áánûqtuni waayúkama káqo-kaqo-marabaq mórabi áíkuyo-yuma
keráwáqtôpaq kéyunatama yemá kemmá móneqa yoqmá tíwáqnaa éta tímikaae.
9 kemá keráwáqtê máeqa aáwaqa nanúnayababi naammá waénúnayabama
keráwákáq íma ítama aónaraune. Maaterónia-marabake tíbâqawaaraa-kayukama
yemá kemmá tímikaae. mirá-oqtabama kemá keráwáqá íma mayaímá timéq
arátikaraune. miráitaq aati-aatimá kemá keráwáqá íma mamá káratikaune.
10 mútûq árain-aaikomma kemá Îtu Káríqtonopake matáunagaraq kétima-
timune. Áánûqtuma náápaamma tímikaiqtaba túma mamé uí-áíkón áaimma
Karíki-wayukama ketôpake ímayanoe.
11 nôraq itaráq maamirán-áímmá kétuno? miráitaq kemá keráwáqá tirummá
íyaq kétimuno? ímiye. Áánûqtuma káonaitaq kemá keráwáqá tirummá kétimune.
12 miráimanibo kemá keráwáqtôpakemma móneqa íma mayánúnama miráonayabama mi káqo-kayukama náayuwabi waabá-káyúkáráq watáama te-yúmá
yemá áraimma íma kanaaráq mirá tínoe. minnâ "ketáái mayaígómá yeqtí
mayaígótê móraiq kéiye" téta árain-uramma íma kanaaráq mirá tínoe.
13 yemá kaaqaari-tímáyíkáráí-káyúkámóe. keráwáqá kémakateta yemá Îtu
Káríqtoni timáyíkarai-kayukaraa kéoe.
14 minnáyabama keráwáqá íma iyánáaq oro. Tááqtaama wemá waayúkati
yúrakaqa mórama Áánûqtunopake kaqtó-nakaa kanaaráq aurániye.
15 miráinata Tááqtaani mayaí-wáyúkámá yemá waayúkati yúrakaqa
timáyíkaraa-kayukaraa kanaaráq auránoe. abo íma iyánáaq oro. anaaékaqa
yeráwáqá anónnáma tái-meyamma mayánoe.
16 naayóbáqá kemá maará téq timá tímikaune. yaímma-wayukama téta
ketáayabama neginaagí-aine tiráámanibo keráwáqtí túyánápímmá mirá téqo
kéiteqa paá neginaagí-nakon-aama ítáaro. íbêqa túma mamé uí-áímmá
pááqyamma tenúne.
17 maamin-áímmá kemá uyátárai-nakoni náápaakon aménáápáqá íma
kágayaune. miráuma Korítiani-marupaq keráwáqtí aúkáapikemma mi-négínáágí-
nákómá wetábá taíbaq-aimma ôriq umá kétiye miráráá umá kemá tenúne.
18 óq-wayukama mi-qtátááqá mayáiyatababi mi-qtátáárîqo í-yatabama yeqtí
yúmo mamé uíyaqa kegáráq ketúma mamé uyónúne.
19 keráwáqá neginaagí-wayukati yáama kanaaráq kéitaapoaq ketáagaraq
ítáaro.
20 káqo-nakoma keráwáqtábá wení ánná-wayukaraa máigaae ténа tin-nákón
áama keráwáqá kéitaae. aáwaqa kámeq wemmá ayúwáawana keráwáqtí
túyánámmá kéyabitiye. wemmá ayúwáawana wenaúma maména kéuyena
anaaékaq keráwáqtí tóíqa yuraapániye.
21 kemá aqnún-náqá máepoaq keráwákáqá miráíyaq kéumatikauno?
miráimanibo íbêq-kanaaraqa máqte-kayukama yeqtí yúma maméta kéuyoe.
miráinaq íbêqa kegáráq neginaagí-nakoraa umá túma maméq uyónúne.
22 mi-káyúkámá náayuwabi yeqtí yúma maméta úyômma yemá Íbaru-
wayukabiyo? kegáráq Íbaru-naqune. yemá Ítíráaeo-wayukabiyo? kegáráq Ítíráaeo-
naqune. yemá Áábaraan-anna-wayukabiyo? kegáráq Áabaraan-annabike-naqune.
23 yemá Îtu Káríqtoni kaqtó-wayukabiyo? kemá mi-máyáíyábámá uyátá-
maqma íráqôniq kéune. ítáaro. taígani-taoqa minnáyaba ánná-naupaq máqe-

uraune. taígani-taoqa ketúraqa yátarakekaraq tebûqa yimí-ánnárákékáráq
tíkakaae. miráuraamma taígani-tupaaboaq kemá kanaaráq minnáyabama
íma yorautónúne. taígani-taoqa tebûqa tímikaaqtabama púyôwaniq uráune.
maaminnáyaba túma mamé uí-áíkómá neginaagí kéimanibo

24 káqo-kaqo-kanaaraqa Ítíráaeo-wayukama móra-tiyaapaq-yupaama tebûqnapo
taíganimma (39) túma yurákáae.

25-26 káqo-kaqo-kanaaraqa kaumo-yúpáámá yáánápó tíkakaae. móra-taoqa
óqtanapo iyaabóma tíkakaae. kaumobáq únópí-káárébímmá máunana yokíkáiye.
móra-taoqa únókón ámûraaqa móra-wagaagaraq nokáákaraq paá mayaqmé
uréire uráunama mibáqá kuti-nópímmá nommá ôriq umá aúgípimma paá
aqtaráune. yaímma-taoqa moyá-káyúkámá yáqtoqma tiwíkaae. yaímma-taoqa
ketí waayúkama Ítíráaeobakemma tíkamma kéwaraawata óq-taoqa Yéqtaaeo-
wayukama tíkamma wakááe. anó-marupakaraq kaqmáápaqa waayúkama íma
máa-marabakaraq únópítábágáráq ikatíq kéunata kaaqaari-tíbáqáwáárá-
káyúkágáráq yemá kemmá mamá ikatíq umátíkaraae.

27 kemá ketí mayaímá matéq kammáa uráune. yaímma-taoqa kemá túmá íma
waéq aáwaqtababi noqtábámá táayaba uráune. taígani-tupaama aáwaqa áraimma
íma naráune. kemá yaugíqtábá kéunana ketí unáákáqtôgaraqa íma wáqe-uraiye.

28 máqte-tupaama ókon-oko-kayukama Îtuqtaba áíkuyoqtabama kemá taíbaq-
tuyanamma ítaraune.

29 yeráwápíké yaímma-yuma aqnúnîq kéowaqa yeráwáqtábábóaq kegáráq
aqnúnîq kéune. ánibo yaímma-yuma yemmá yíwíqma kúmiq-yataapi mamá
kéyikaawanama minnáyabama kemmá tíyamma kéiye.

30-33 Tamáátikati-marupaqa anómma yabíkái-naqa (kíni) Arétatima wení
kawáá-wáyúkámá timáyíkáitata máqten-aukapaq yabíkéta kemmá yáqtoraneta
urááe. miráimanibo ketí aanábó-wáyúkámá kamáágupi tiwítikareta ánnáma
kúmaketa motóqapike yabitimá márû-kurugoni aauméepaq tiyúwáawaq
péqmareq kóuraune.

kemá túma mamé uí-áímmá tennamá maami-qtátáákómá keráwáqá
tiráátimma kemmá mamá aqnún-nákáá káuqtikaiye. Áánûqtuma uyátárai-naqa
Îtu Káríqton aboámá kétaimma maami-qtátááqtábá kemá kaaqaari-áímmá íma
kétune. wenáwîqa watúq-watuq umá múte yaúyóro.

12

1 ketí náápaaqtaba túma mamé uí-áímmá neginaagí-yataaqanibo paá
móragaraq tenúne. íbêqa ketí kaikáá qtátááqtábágáráq uyátárai-nakonopake
awaaméq-yátááqtábágáráq tenúne.

2 kímora-naqa Îtun anaaé kéwarai-naqa aónaunana wemá páátákáá Áánûqtuni
mú mikákáá yanaa-márúkáq yaúmena utáiye. min-nákómá wenaúraraq
utáí paá arun-íyápóáq utáiyo? kemá íma kéitaunamanibo Áánûqtu wenamáa
kéitaiye. minnámo pááq uráimma naayóbáqá títaupake kaayaqté-kaayaqte-
karitimaatima kégoiye.

3 ókaraq kétune. wemá wanaúgaraq máqe urárani íyaq wenaúgaraq máqe
uráraniyo? kemá íma kéitaune. Áánûqtu wenamáa kéitaimanibo kemá itaúnama
áraimma wemá páátákáá Áánûqtuni mú mikákáá íráqô-marukaq utáiye.

4 mibáqá ítarai-qtataaqtabama watáanapo kanaaráq íma tewánîq uráiye.
maami-qtátááqtábámá maa-márábí-káyúkámá yeqtí yóyaukakemma íma tero.

5 miráuma min-nákóqtábámá túma mamé uí-áímmá kétupo kenamáárîq
ketábámá ítenune. mi-qtátáákómá keráwáqá tiráátimma kemá aqnúnîq únna-
yataaqtaba yenamáa mi-qtátááqtábá túma mamé uí-áímmá tenúne.
6 kemá ketábá túma mamé uí-áímmá tennamá kemá neginaagí-nakaa íma
ónúne. ímiye. árain-ain-aatuqma tenúne. ááqibo kemá túma mamé uí-áímmá íma
tenúne. watáama téq nôrawabi únna-yataakoma waayúkama mamá ketí árain-
aaimma kéyiraatiye. kemá ketí árain-aaikoqtabama íma uyátá-maqma máunaboaq
ketí túma íma mamé uyónúne. kemá ketábá túma mamé kéuyonatama
waayúkama yeqtí yúyánápímmá tétama "wení árain-aaikoqtabama uyátá-maqma
wemá anómma máiye" téta tínomanibo min-áímmá íma áraine.
7 kemá anómma íráqô-qtataaqa aónaunayabama ketí túma mamé uíyábámá
Áánûqtumma íma kákaiye. miráuma wemá kemmá tútiq-yataaqa tímikaitana
ketúraqa areríyagoni áwáyaakoraa kéiye. miráuma mórama Tááqtaani kaqtó-
nakoma kemmá tebûqa tíminikaa kéiye. kemmá mamá aménáápáq tíkáitaq
máunaboaq ketí túma kanaaráq íma mamé uyónúne.
8 kemá uyátárai-nakomma maami-qtátááqá matuwaíkáae téq kaumobáq
ítama aónaraunamanibo
9 wemá maará ténа kemmá yauwéqma timá tímikaiye: "wenamáa ketí
íráqô-qtataakoqtaba emá kéone. miráitaa emá aqnúnîq kéonanama ketí ako-
qnáágoma emmá íráqôniq umákaitana akoqnáá pááq kéiye." ténа yauwéqma
timá tímikaiye. miráinaq kemá aqnúnîq únnayabama túma mamé uí-áímmá
kétenana Îtu Káríqtoni akoqnáágoma kemmá yaútûma ánáakutikaniye.
10 Îtu Káríqtoqtabama aqnúnîq íyábámá kemá timuqá kémaraune. kemá
yikárárán-áímmá kémayeq tú-tiqa kémayaune. ókon-okomma ummaa-
yátááqá kémayaune. waayúkama kemmá mamá táíq kéumatikaae. taíbaq
áwáábiq-yataaqa abarokáq pááq kéimanibo máqtemma mi-qtátááqtábá Îtu
Káríqtotababoaq itó-uma akoqnáá kéune. mirái-qtataakoma ketôpaq yiqtábámá
kemá timuqá kémaraune. kemá aqnúnîq únnama mikákémmá mi-kánáárâq
kemá akoqnáá-naqa káuraune.
11 kemá neginaagí-nakaa kéumanibo keráwáqá kemmá mamá túma mamé
uí-áímmá kétima-tikaiye. keqtábá túma mamé uígónîq-wayukama umá
máero. kemá íma anó-naqa máunamanibo mi-kááqáárí-tímáyíkárái-káyúkátí
yiménáápáqá íma máune.
12 keráwáqá kétimonaawaq kemá máqte-qtataariq únna-waigoma áraimma
timáyíkarai-kayukati yáaimma keráwáqá kétiraatiye. ánibo Áánûqtuma kekáké
anón-awaameq-yataakaraq anó-mayaigaraq kémayaitaq keráwáqá aónaraae. ketí
namuro-wáyúkámá kemmá mamá táíq kéumatikaamanibo kemá paá miráuqte
kéuyunaq aónaraae.
13 káqo-kaqon-aukapakemma Áánûqtuni waayúkama mórabi áíkuyo-yuti
aúkáapikemma kemá keráwáqtábá márú mikákáá pááqyan-iraq umátíkarauno?
kemá keráwákáqá meyáqtábá íma ítama tímonaraunapoaq minnáyabawaq
keráwáqá tirummá kéiyo? kemá kerawáqá íráqôniq umátikaunayaba keráwáqá
ítama aonéq "ketí kúmiqa paábaq matuwéq tiwikátúwáaro" téraq tenúno?
14 íbêqa kemá kaumobárîq umá keráwáqá ko timónanaaq yokaa kéune.
ánibo keráwáqá kemmá yaímma-yataaqa timéq tíwáqnaa ínôqtabama íma ítama
aónanune. keráwáqtí móneqtabama kemmá íma kétikaiye. ímiye. Îtukaq itáíq-
itaiq ínôqtaba kemmá keráwáqtábá kétikaiye. ítáaro. ketáámá iyápóanaaqtabama

yinóboyuma “aáwaqa yímero” téqtaa íkétunataae. ímibo yinóboyuma aáwaqa yeqtí
iyápóanaamma “yímero” téqtaa kétunaqtaa keráwáqá ketí iyápóraa umá máae.
15 keráwáqá tíwáqnaa íyábámá ketí máqte-qtataakaraq ketábágáráq keráwáqá
timénúne. miráiyabama kemá timuqá kémaraune. kemá miráuma keráwáqá
ketirummá kétimenaqa keráwáqá kemmá keráwáqtí tirummá paá pááqyamma
kanaaráq timínô?
16 yaímma keráwápíké maará téta tínoe: “áraine. Póroma keqtáá yama
kétimonenama meyámmá íma matáiye. ááqibo wemá aúyánákáráq-nákómá
máena keqtáámá makáqma tiwíkaiqtaae.” téta tínoe.
17 keráwáqá kéitaae. maamin-áímmá íma árain-aimmiye. mi-káyúkámá
yemmá ketí aúbagaraq keráwáqtôpaq timáyikaunata maméta o-yúmá yemá
keráwáqá makáqma tiwíkaao? ímiye.
18 kemá Tááítatimma keráwáqtôpaq wíkáae téq inaa tiráune. ánibo kemá
óqa tíbâqawaaraa-naqa timákaunana wetê yagaroqtamá uráiye. Tááítatima
keráwáqtôpakemma yaímma-yataaqa wetábáwáq matáiyo? ímiye. wetê ketéma
mimórá-Áókáq-Áágóní anaaé kéwarauyana kerátáí táaikoma mimóráíq kéiye.
19 keráwáqá túyánámmá ítáamma kerátámá keráwáqtí túbáqá anónná-aimma
teyúyô? kerátá ímiye. kerátámá nóinainabi Îtu Káríqtoma “tekaao” tin-áímmá
kerátámá kétima-timuye. ánibo kerátámá Áánûqtun-aurakaq kétima-timuye.
kerátáí tíkáin-aanabo, kerátámá máqte-qtataariq úyamma keráwáqá tíwáqnaa
íyábá mirá kéuye.
20 kemá mibáq ko yamá onnamá keráwáqtí tááikoma kemmá tíkáiniraq
umá máiyaraq timónanuno? keráwáqá kemmá timónaneq túyánámmá ítáan-
iraq umáwaq máeraq ónúnô? minnáyaba kemá netuq-túyánámmá kéitaune.
keráwáqtí aúkáapimma ááíq-aikaraq kárún-aikaraq tíyámma í-yátáákáráq
aúyababa í-ááíkáráq tikarárán-áíkáráq káqowa-kaqowamma timá táíq umákai-
aikaraq mi-máqtén-ááímmá keráwápímmá wáinaraq ko aónanuno? yaímma-
yuma yeqtí yíwîqa múte kéyauyeta máqtemma mimórá-túyánákáq íyaq máiyaraq
ko aónanuno?
21 keráwáqtôpaq onnamá Áánûqtun-aurakaq keráwáqtábámá tigaeyábáwáq
ónúnô? keráwáqtábá kemá taíbaq-tuyanamma kéitaune. yaímma
keráwápíkémmá náayuwabi kebó-áímmá tarôq éq túranannama aráaqtabama
keráwáqtí kúmiq-yataapikemma íma waékáiyaqa kemá tiruqtabá ôriq umá
umátikanune.

13

1 íbêqa kaumobárîq umá keráwáqá yama timónanaaq kéune. Áánûqtuni
watáama agamatá-kánnáábí téna kímora-nakoma káqo-nakomma aúbi maráinaqa
kaayarábi kaumo-yúmá mikáq máiya-yuma mimórá-áín áátuqma tero.
2 keráwáqtôpaqa kaayapárîq umá uráunama kemá kékén-áímmá timá
tíkaraunama móragaraq keráwáqtôpaq ónáá kéeq kékén-áímmá kétima-tikaune.
minnâ kemá keráwáqtôpaqo móragaraq wéqa kúmiq-yataariq kéo-kayukama
paru-yátááqá íma yiménúne.
3 Îtu Káríqtoma ketáarake watáama áraimma tínaraq itánáae téraq kéteo? Îtuma
wemá íma aqnún-náqá máimanibo keráwápímmá akoqnáá-nare.
4 owé. miráimanibo wemmá kaapaq-yátáq aráápparaamma aqnún-náqá
máqe-uraimanibo Áánûqtuni akoqnáárakemma móragaraq wemá paá máiye.

ketáámá Îtuma aqnúnîq uráiniq umá móraiq umá aqnúnîq kéunataamanibo
keráwáqtábámá Áánûqtuni akoqnáárake wetê yagaroqtamá mánunatae.
5 miráuma kenamáárîq maqmá aónaaro. maaminnáyataba abáá umá
aónaaro. minnâ itáíq-itaiq í-yátááqá yáqtoqma akoqnáá urááo? Îtu Káríqtoma
áraimma keqtí tirunóbáqá máiye téraq kéitaao? weqtábá keráwáqá ímo ítareqa
keráwáqá aammá arábaraae.
6 miráimanibo ketáámá íma aammá arábaraunatae. minnáyaba keráwáqá
itaíkáae téq kétune.
7 keráwáqá otaammá íma kuígáae téqtaa ketáámá Áánûqtukaq nunamummá
kétunatae. yaímma-yuma téta keqtááyábámá "aammá arábaraae" kéte. aammá
ketáá íma arábáúnayabataa minnáyaba keráwáqá tiráátenaqtaa ketáámá nuna-
mummá íketunatae. ímiye. keráwáqá arutaígáae téqtaa minnáyaba ketáámá
nunamummá kétunatae.
8 ketáámá kenamáárîq árain-aikoma kanaaráq íma awéqtátuwanunatae.
ketáámá paá kanaaráq mirá-onunatae.
9 keráwáqá akoqnáá kéowaqtaama minnáyabama ketáámá timuqá
kémaraunataamanibo ketáámá aqnúnîq únnayabagaraqtaa timuqá kémaraunatae.
miráitaqtaa Áánûqtu keráwáqá mútûq mamá íráqôniq umátikaniqtabagaraqtaa
nunamummá kétunatae.
10 minnáyaba kemá nékake maamin-áúbámá keráwáqtôpaq kágayaune.
miráinaq kemá keráwáqtôpaqo ko yamá kéonanama keráwáqtí táaikoma kemá
keráwáqá tái-meyamma timígónîq umá kemmá ítiraatino. keráwáqá mamá
akoqnáá íyábá uyátárai-nakoma wení náápaamma tímikaiye. min-náápáámmá
keráwáqá mamá táíq umátikayaba ítímikaiye.
11 ketíbâqawaayuo, íbêqa ketí watáama timá ánatanune. keráwáqá mútûq
íráqôniq umá auraíyátábá maqmá aónaaro. ketáama kéiteraq mimórá-
túyánákáq máero. kaayoné-yátáákógáráq máero. ánibo Áánûqtuma arummá
amí-yátáákáráq kaayoné-yátáákóní áaimma máena keráwáqtê yagaroqtamá
mániye.
12 ye-wátánónáárráá umá káqowa-kaqowamma tiyáámma wenamí-kanami
kéeq tótó kéumayikeraq miráo-maarao-aimma timáyíkáaro. Áánûqtuni
waayúkama máqtemma maakákémmá yemá keráwáqtábá "miráo-maarao"
téta kétimatikaae.
13 uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoni íráqô-qtataakogaraq Áánûqtuni akaí-
yátáákógáráq Aokaq-Áágóní aanábóráá-qtátáákómá keráwáqtê yagaroqtamá
waíno.
14 missing?
kemá Póroma
Tímotigarare.

Karétiani
Îtun **anaaé ké**waraa-yuma **ká**qo-kaqo-marukaq **Karé**tia-marabaq **mó**rabi **áí**kuyo-yubaq **Pó**roma **agatá**iye.

1 kemá Póroma Îtuma timáyíkarai-naqa waayúkama kemmá íma tááyaraabo aboámá Áánûqtuma wemá Îtumma pukáipike itó-umakarai-nakoma wemá maami-máyáíráqá tááyaraiye.
2 ketíbâqawaayuma ketê máe-yute ketáámá maamin-áúbábí keráwáqá Karétiani-marabaq áíkuyo-kayukayopaq miráoro-maaraoro-aimma kéyuwaunatae.
3 ketibotáámá Áánûqtugaraq uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq yenákátí íráqô-qtataakaraq kaayoné-yátáákáráq keráwáqá tímêtaao.
4 Îtu Káríqtoma Áánûqtuma ketibotáái aúyánámmá kéwarena wení aúwaraimma yuwéna ketáái kúmiq-yataapike meyánîq uráiye. wemá mirá éna íbêqa maa-márábí wái-tai-aaipike keqtáá mamá paábaq tiyuwánénataa mirá-uraiye.
5 miráínataa ketáámá Áánûqtun-awiqa aati-aatimá múte yauyónátae. miráuma waíno.
6 keráwáqô, miráonaaiqtabama kemá iyánáaqa kéune. Îtu Káríqtoni íráqô-qtataapike Áánûqtuma keráwáqá tááyaraimanibo keráwáqá páátákáá wemmá káyuweq káqon-ate-wataama kéitaae.
7 miráimanibo káqon-ate-wataama óqa íma wáiye. ímiye. yaímma-wayukama keráwáqtí túyánámmá mamá táíq kéeta Îtu Káríqtoni átê-wataama mamá waéq nááeq kéoe.
8 miráimanibo ketáá keráwákáq móra átê-wataama timá tímikaanataabi móra Áánûqtuni márûpake kaqtó-nakoma tínna átê-wataagoma minnágogaraq ketáámá naayóbáqá tiráunna átê-wataagoma íma móraiq ínnama minnâ kanaaráq móra-nakoma mirá énama wemá áíta-marupaq puíno.
9 naayóbáqá ketáá tiráunnaiq umá keqnáámmá íbêqa kétunatae. ánibo móra-nakoma átê-wataama timá-timina-waigoma naayóbáqá ítaraanaikaa ímo ínanama min-nákómá áíta-marupaq puíno.
10 maami-kátááyábámá waayúkama keqtábá yikání íyabiyo? ímiye. Áánûqtuma kákaiqtapoaq maamin-áímmá kétune. waayúkama keqtábá yikáina-yataariq kéeqa kemá káqo-mayaima mayánúnamanibo Îtu Káríqtoni mayaí-náqá íma mánune.
11 máqtemma ketíbâtiwaayuo, kemá arupú umá kétima-timune. maamin-áté-wátáámá keráwáqá naayóbáq timá-tímikaunama móra-nakoma íma mamá pááq uráiye.
12 min-áímmá móra-nakopike íma matáune. móra-nakoma íma tiráátiraiye. áraimma ímiye. Îtu Káríqtoma wenamáárîq kemmá tiráátiraiye.
13 naayóbáqá kemá nôrabi uráunna-aaimma minnâ keráwáqá ítaraane. kemá Ítíráaeo-wayukati monoq-áímmá wakáune. paru-yátáákómá kepímmá íma wáitaq Îtukaq yirummá ámê-kayukama keráwáqá ítaraae. kemá móra-iyakaq maréta áíkuyo-kayukama mamá táíq umáyíkaraune.

14 ketimatoq áa-yuti aúkáapimma kemá taíbaq-wayukama uyátáreq Ítíráaeo-
wayukati yáaimma kéwaraune. kemá ketí títaubikoni máqten-aaimma warámááq
akoqnáá kéune.
15 miráimanibo naayóbáqá ketinóma íma matíkaraitanama mi-kánááráqá
kemmá Áánûqtuma aúyatikaraine. wení íráqô-qtataapi wení mayaímá
mayaíyábá tiwíkaiye.
16 wemá wenáanikoma kemmá tiráátiraimma minnâ íma Ítíráaeo-wayukamibo
Yéqtaaeo-wayukabi átê-wataama mó-tikaae ténа tiráátiraine. wemá kemmá
tiráátiraimma móra-nakoma íma ítama aónaraunae.
17 kemmá uyátéta áqa timáyíkarai-kayukayopaq Yérútáárebaqa íma
uráunamiye. ímiye. kemá Arébiya-marabaq uráunamiye. ánibo anaaékaqa
Tamáátikatibaq uráunamiye.
18 anaaékaqa kaumo-kárítímáátímá yáwitaq Pítaate watáama ténááq
Yérútáárebaq utáunamiye. ánibo wetê tiyááka umá móra-titaupaq-kanaama
máqe-uraunamiye.
19 timáyíkarai-kayukama kemá móra íyimonaraune. Yêmitima uyátárai-nakoni
ábâkoma wenamáa aónaraune.
20 min-áímmá íbêqa keráwáqtôpaqo agayáunama Áánûqtuma káonaitaq kemá
keráwáqá kaaqaarimá íkétima-timune.
21 anaaékaqa Tíria-marabaq Tirítia-maragoni pááqya-marupaqa kemá
uráunamiye.
22 miráimanibo Yúríabaqa Îtukaq itáíq-itaiq o-káyúkámá ketí tóíkaqa
ítimonaraae.
23 yemá miráuma aamá kéitaane: “naayóbáqá maamin-nákómá tíkamataa
uq-téwaimanibo naayóbáqá arummá aménа itáíq-itaiq í-yátáákómmá mamá
táíq éwai-qtataakoni átê-wataama íbêqa kétima-yimiye.” téta kéitaae.
24 minnâyaba yemá Áánûqtun-awiqa múte yaútaae.

2

1 kemá tiyááka umá kaayaqté-kaayaqte-karitimaatima maéq anaaékaqa
Pááнabatite keqnáámmá Yérútáárebaq utáuyane. kemá Tááítatimma awíqmetaa
wegáráq utáunatae.
2 Áánûqtuma kemmá tiráátitapoaq uráunae. maamin-áté-wátáámá Yéqtaaeo-
wayukama tiráunama minnâ kemá Yérútáárebaq anó-kayukama Îtuqtaba
áíkuyikareq yemmá kéyiraatune. kemá maará téq túyánámmá kéitaune:
“maami-máyáímá íbêqo mayáunagaraq naayóbáqô matáunagaraqa kanaaráré
tínô?” téq ítama káonaune.
3 Tááítati ketê mái-naqa Karíkibake-nare. miráimanibo wenaúma karánátaae
téta móra-yuyanakaq íma makááe.
4 ítáaro. yaímma-wayukama ketáái tíbâqawaayuti aúkáapi aúma karánéta
aúpáq ya-kéberaae. mi-kááqáárí-wáyúkámá yemá abu-wáyúkábóata abú
yamá káonaae. yemá ketáái táaimma naayón-ááípíké keqtáá paábaq mamá
kétiyuwetataa Îtu Káríqtogaraq mamá táíq éta Ítíráaeo-wayukati naayón-ámáán-
áímmá keqtáá mamá yagaroqtánáae téta irááe.
5 ketáámá yemmá yíkáiniq íkéunatae. miráitaqtaa átê-wataagoni árain-aimma
keráwáqtábá kéyaqtoraunatae.
6 ánibo móрama anón-iwiqa wáiye tíya-kayukama ketí átê-wataaraqa móra íráqô-
qtataaqa íma maqmá arúbaraae. anón-iwirabi pááqyan-iwiqo wái-kayukayabama

minnáyaba paátataare kétune. Áánûqtuma waayúkagoni áwîqtaba aúyánámmá íma kéitaiye. áraimma ímiye.

7 Áánûqtuma Pítaamma Ítíráaeo-wayukabaq timákarainiq éna móraiq umá kemmá timátikena "Yéqtaaeo-wayukabi átê-wataama mó tiyo" téna timátíkaraiye.

8 owé. Áánûqtuma Pítaamma Ítíráeo-wayukabi mayaímá mayaíkáae téna timákaraiye. móraiq umá Áánûqtuma akoqnáárake "Yéqtaaeo-wayukati aúkáapi mayaímá mayaao" téna kemmá timátíkaraiye.

9 Yêmitigaraq Pítaagaraq Yóáanegaraq anó-kayukagaraq yemá kemmá Áánûqtuma aokarîq umá mayaímá tímímma aónaraae. miráitata yemá Páánabatite kekárátámá iyáámma tímikaakarataae. miráomma ketáái awaamépóaqtaa móra-tiyakaq makáunatae. minnâ yemá Ítíráaeo-wayukati aúkáapi mayaímá mayaíyaqtaa ketáámá Yéqtaaeo-wayukati aúkáapi mayaímá mayánúnatae.

10 kímora-yataaqa keqtáámô ítáan-aimma téta maará kéte: "keráwáqá áwáyoq-wayukayaba túyánámmá itéraq yíwáqnaa oro." téta tirááe. mi-qtátááqtábá kemmá kétikaitaq kemá yíwáqnaa ónááq yokaa uráune.

11 Pítaama Áátiokiq itaq wenaúbáq Pítaama íarutainiq kéiye téq wemmá timá ámikaune.

12 naayóbáqá Yêmitima timáyíkái-kayukama íuraawana Pítaama Yéqtaaeo-abaqawaayute aáwaqa naráiye. miráimanibo mi-káyúkámô kéyemma yetê ókaraq aáwaqa ínaraiye. miráimanibo yúma kárátaa-kayukati yáaqa ikátaiye. minnâ yúma íkárataa-kayukagaraq yúma kárátaa-kayukama íma yagaroqtamá kémaae.

13 tébakaq Ítíráaeo-abaqawaayugaraq Pítaamo iníq kéowana Páánabatigaraqa yeqtáaqa kéikatenaboana kaayaq-yóyáúkáá-káyúkáráá umá ókaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq aáwaqa ínaraae.

14 kemá yemmá yimónáunama átê-wataaraqa íma arupú umá uréire kéowaq yúrakaq Pítaamma maará téq timá ámikaune: "emá Ítíráaeo-nakomanibo Yéqtaaeo-nakoraa uráane. náaraq umáwaq Yéqtaaeo-wayukama mamá Ítíráaeo-wayukati yáaimma waránô?" téq tiráune.

15 áraine. ketáámá Ítíráaeo-anna-wayukabike pááq uráunatae. Yéqtaaeo-anna-wayukama kúmiq-wayukabike íma pááq uráunatae.

16 miráitaqtaa ketáá káonaunatae. Ítíráaeo-kayukati ámáan-aimma paá wáráaqtaba móra-nakoma Áánûqtun-aurakaq kateko umá íma mániye. ímibo paá Îtukaq itáíq-itaiq umá arummá aménama Áánûqtun-aurakaq kateko umá mániye. owé. ámáan-aimma paá wáráaqtaba Áánûqtun-aurakaq kateko umá íma mánunatae. ímibo paá Îtuqtaba itáíq-itaiq kéipoaqtaa Áánûqtun-aurakaq kateko umá mánunatae.

17 miráimanibo ketáámá Îtu Káríqtokaq tirummá kámunaboaqtaa minnárake Áánûqtuma "kateko-wáyúkáé" tínataama anaaékaqa ketáá miráuma Yéqtaaeo-anna-wayukama kúmiq-wayukaraa umá maéqtaa ketáámá ketábátáá aónaraunatae. Îtu Káríqtoma ketáái kúmiq-yataakoma mamá pááq uráíyô? aaqáo. ketáá mirá-tenunataabiyo? áraimma ímiye.

18 ítáaro. keqnáámmá yauwéqma Mótetini ámáan-aimma waránúnô? aaqáo. ímiye. kemá min-ámáán-áímmá waréqa Áánûqtun-aurakaq kateko-náqá íma mánune. min-ámmá íarutain-ane.

19 Môtetini ámáan-aikoma kemmá aúwaraimma íma tímikaitapoaq
yawítítukaune. mútûq-amaan-aimma kemá íma kanaaráq wakáune. kemá
kúmiq-yataariq onanamá Mótetini ámáan-aikoma téna “puínóne” kétiye.
miráitana ámáan-aikoma keqtáá tíkamma képuimanibo Áánûqtuma aúwaraimma
kétimitaae. ketí aúpáq-áímmá ítáaro. minnâ
20 kaapaq-yátáqá Îtuma ketí kúmiq-yataaqtaba pukáipoaq kemá wetê mibáq
máqe-uraune. miráitaq kemá Póroma ámáan-aikoqtaba wetê pukuráune.
miráimanibo íbêqa kemá íma máupo Îtu Káríqtoma ketí tirunóbáqá máiye.
min-náqá Póroe te-náqá íma máiye. ketí túwaraimma minnáe. Îtu Káríqtoni
aúwaraimma kepí kémaiye. ketúgoma paá wáimanibo íbêqa Áánûqtuni áanikokaq
itáíq-itaiq umá paá kémaune. ketí kúmiq-yataaqa wáitanama minnáyaba
puyónúnamanibo keqtábá pukuráiye. ketúgoma íma pukuráimanibo we-
naúgoma pukuráiye. miráipoana íbêqa ketúgoma paá wáiye. keqtábá kákaitana
keqtábá pukuráiye.
21 Áánûqtuni paru-yátááqá íma paábaq kématuwaune. ámáan-ainapo
Áánûqtun-aurakaq kateko umá máíyanama kanaaráq Îtu Káríqtoma pukáimma
minnâ paátataaqtaba pukíné uráimiye.

3

1 neginaagí Karétiaq-wayukao, keráwáqtábá Îtu Káríqtoma pukáitaq
keráwáqtí túrakaq tiráátiraune. íbêqa náawaq keráwáqá mamá aíbôqnaaboqa
káutikaiyo?
2 kemá keráwáqá kímora-yataaqtaba timá tíméro. Áánûqtuni Aokaq-Áágómmá
náaraq umáq matááo? ámáan-aimma wáráaqtaba matááo? ímiye. átê-wataama
Îtu Káríqtoqtaba itáíq-itaiq okákénáq matááo? owé.
3 nôraq itaráq íbêqa neginaagí kéoo? áqnáabaq Áánûqtuni Aokaq-Áágóní
áwáqnaa í-yátááqá matáamanibo íbêqa ámáan-aikaraq puí-yátáákáráq íyaq
yauwéqma mirá íno?
4 naayóbáqá keráwápí ummaa-yátááqá pááq uráimma minnâ keráwáqá paá
min-úmmáámá matááo? kemá túyánámmá itáunama keráwáqá paá-ummaama
íma matááe.
5 nôraq itanawáq Áánûqtuma keráwáqá wení Aokaq-Áágómá tiména
keráwáqtí aúkáapi anón-awaameq-yataaqa tarôq uráiyo? keráwáqá ámáan-
aikoni mayaímá máyáaqtaba mirá-uraiyo? ímibo wení átê-wataama itéq anaaé
wáráaqtabae téna mirá-uraiye.
6 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí Áabaraaqtaba maará-tiraiye:
“Áabaraama Áánûqtukaq itáíq-itaiq itanabóana Áánûqtun-aurakaq kateko umá
máqe-uraine.” téna tiráine.
7 miráínaq keráwáqá aónainoe. yemá náayuwabi Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá
yáqtoqma akoqnáá étama yemá Áabaraani árain-iyapoma mááe.
8 naayóbáqá Áánûqtuni agamatá-kánnáábí tiráine. Yéqtaaeo-wayukagaraq
Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá yáqtoqma akoqnáá íyanama yeráwáqtábá
Áánûqtuma téna “kateko-wáyúkáé” tíniye. miráitana naayóbáqá Áánûqtuma
Áabaraamma timá ámikaine: “epíkémmá máqte-marabaq-wayukama íráqôniq
umáyikanune.” téna Áánûqtuma Áabaraamma timá ámikaine.

9 Áabaraama Áánûqtukaq itáíq-itaiq kéitana Áánûqtuma wemmá íráqôniq
umákaraine. móraiq umá máqtemma itáíq-itaiq o-káyúkámá Áánûqtuma
íráqôniq uméyikaniye.
10 máqtemma ámáan-aikoni aménáápáqô kémae-kayukama yúyánápímmá téta
“minnárake Áánûqtun-aurakaqa kateko umá mánunatae” tétama min-ámáán-
áíkómá yemmá yawááq-umayikaniye. Áánûqtuni agamatá-kánnáábí mirá
kétiye: “máqte-kayukama ámáan-aimma agamatá-kánnáábí wáin-aimma íma
mútûq waráíyanama yemmá yawááq umáyikaniye” téna agamatá-kánnáágó
kétiye.
11 ketáámá káonaunatae. móra-nakoma ámáan-aimma mútûq íma kanaaráq
kéwaraiye. miráipoana ámáan-ainapo Áánûqtun-aurakaq móra-nakoma kateko
umá íma kanaaráq aurániye. Áánûqtuni agamatá-kánnáábí ókaraq maará
kétiye: “min-nákómá wení itáíq-itaiq í-yátááqnápó Áánûqtun-aurakaq kateko
umá matúq-matuq umá mániye.” téna agamatá-kánnáábí kétiye.
12 ámáan-aimma Îtukaq itáíq-itaiq í-yátááqtábámá íma wáiye. móra-nakoma
Mótetini ámáan-aimma íwarenama min-nákómá puíniye. ókaraqa agamatá-
kánnáágómá maará kétiye: “móra-nakoma máqten-amaan-aimma mútûq
warénama wemá kanaaráq aúwaraimma mayániye.” téna agamatá-kánnáágó
kétiye.
13 ketáámá ámáan-aimma mútûq íma kanaaráq kéwaraunaboanataa
Áánûqtuma keqtáámá yawááq kéumatikaiqtaae. miráimanibo keqtáámá íma
yawááq-umatikena wemá Îtu Káríqtoma keqtááyábámá yawááq-umakaraiye.
miráitana Îtu Káríqtoma keqtááyábá yawááq-i-naqa kaapaq-yátáq aúkáiye.
minnáyaba Áánûqtuni agamatá-kánnáábí maará kétiye: “móra-nakoma yaataq
aráápenama wemá yawááq-i-nare.” téna kétiye.
14 miráitana Îtu Káríqtoma kaapaq-yátáq pukuráiye. wemá miráuraipoaq
keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtuma Áabaraaqtaba timá akoqnáá
umákaimma keráwákáráq kanaaráq mayánoe. miráitana Áánûqtu timá
akoqnáá umákaimma áraimma pááq uráiye. minnáyaba keráwáqá káonaae.
abo Îtu Káríqtokaq keráwáqá itáíq-itaiq uráámma keráwáqtôpaq Áánûqtuni
Aokaq-Áágómá iráiye.
15 ítáaro. kaayaq-nákórátá móra-iyakaq marétama aamá timá
yarúmaraiyanama káqo-nakoma óq-aimma íma maqmá aráápaino. wemá mi-
kátáábíké íma yaímma mayaíno.
16 Áánûqtuma Áabaraate aamá timá yarútaimma mirá-uraiye. kanaaráq
Áánûqtuma téna anaaékaqa íráqô-qtataaqa pááq íniye tiráiye. mi timá akoqnáá
umákai-qtataaqa Áabaraamma kámena wení iyápógaraq ámikaine. wemá máqte-
noiyapoe ítiraine. wemá netuq-nóíyápóyábá ítiraine. ímiye. wemá paá kímora-
iyapoyaba téna maará tiráine: “ení iyápóe” tiráine. min-íyápómá Îtu Káríqtoe.
17 ketáagon áaimma maará-uraiye. mi-kánááráqá Áánûqtuma Áabaraamma
timá akoqnáá umákarai-kanaaraqa Mótetini ámáan-aimma íma wáqe-uraine. mi-
kánááráké ayáqtáá-kanaama (430 karitimaatimá) kóuraiye. mikáké Mótetini
ámáan-aimma pááq uráiye. mi-kánáámá pááq uráimma Áánûqtuma Áabaraate
aamá timá akoqnáá uráimma íma waékáiye.
18 ánibo Mótetini ámáan-aimma waráinapo keqtáámá kanaaráq

ayúqtikenataama Áánûqtuma Áabarate timá yarútain-aikoma naayóbáq ánatagine iné. miráimanibo maamin-ámáán-áínápó íma kanaaráq káyuqtikaiqtaae. ímibo keqtáámá paá Áánûqtuma Áabaraate aamá timá yarútaimma itáíq-itaiq í-nápó káyuqtikaiqtaae.

19 abo nôraq itanawáq ámáan-aimma wáiyo? wemá maará-uraiye. kúmiq-yataakoni áaimma abarokáq tiráátinenataa mirá-uraiye. Îtu Káríqtoma pááq uráikaq min-ámáán-áímmá kéwáraunatae. Áánûqtuma naayóbáqá timá akoqnáá umákarain-iyapoma Îtu Káríqtoe. Áánûqtuni kaqtó-wayukati yóyaupikekaraq min-ámáán-áímmá maa-márábí iráiye. Áánûqtuni kaqtó-wayukanapogaraq Mótetini óyaupikekaraq min-ámáán-áíkómá Áánûqtunopake kukéna waayúkáyôpaq iráiye.

20 miráimanibo Áánûqtumo Áabaraate aamá timá yarúmaraitanama kaqtó-wayukanapo mi-kátáámá íma wáqe-uraiye. ímibo Áánûqtuma Áabaraamma wenóíkaraq káonena timá ámikaiye.

21 miráitana ámáan-aikogaraq Áánûqtuma Áabaraama timá akoqnáá umákarain-aikogaraq namuroîq kéoyo? áraimma ímiye. miráimanibo keqtáámá ámáan-aikoma íma kanaaráq káyutikaiqtaae. ímibo ámáan-aikoma paá mirá-iniye.

22 ámáan-aikoma keqtáámá kékén-áímmá kétimatimiqtaae. kúmiq-yataakoma máqte-kayukama ánná kúyikaraiye. Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá minnáyaba kétiye. miráipoaqtaa ketáámá paá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéeqtaama min-áúwáráíqtábá Áánûqtu Áabaraamma timá akoqnáá umákaraimma kanaaráq mayánúnatae.

23 naayóbáqá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq í-yátááqá íma pááq uráikaqa ámáan-aikoma ánná kútikaraiqtaae. ánibo ketáámá ánnábí máqetaa mi-kánáárákémmá áaimma átáma Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéunatae.

24 owé. ámáan-aikoma ketáái kawáá-nákáá uréna ketáái tirááti-nakaa umáe kéwitana mi-kánáárâqá Îtu Káríqtoma iráiye. mi-wágóní anaaékaqa Îtukaq itáíq-itaiq kéeqtaama Áánûqtun-aurakaq kateko-wáyúká máunatae.

25 íbêqo Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq í-kánáámá wáipoana ámáan-aikoma ókaraq ketáái kawáá-nákáá éna tirááti-nakaa umá íma máiye.

26 abo itáíq-itaiq í-yátááqnápó Îtu Káríqtokaraq mórabi yagaroqtamá Áánûqtun-araaqa keráwáqá mááe.

27 Îtukaq mórabi yagaroqtamá nommá peraí-wáyúkámá wenáaimma kémayaae.

28 miráipoana mi-máqté-káyúkámá mimóráíq umá mááe. Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq íma meyámmá máyáa-kaqto-wayukagaraq paá iyúwáa-kayukagaraq waagógáráq aaragógáráq máqtemma Îtu Káríqtomma mórabi yagaroqtamá mimóráíq umá mááe.

29 Îtu Káríqtoni waayúkamo máeqa kanaaráq keráwáqá Áabaraani árain-iyapo-annama maéq Áánûqtuma Áabaraamma timá akoqnáá umákarain-auwaraimma mayánoe.

4

1 kemá ókaraq timá-timenune. íyápógoma maabumá máqe-urai-kanaaraqa wemá miráuma mayaí-nákóráá umá máqe-uraiye. miráimanibo aboání máqte-qtataaqa wennáé.

2 wemá paá kawáá-wáyúkágáráq anó-kayukagaraqti yiménáápáq máena
aboámá timákaraina-kanaaraq wíno.
3 ketáágáráqá miráuma Áánûqtuni iyápóraa umá máeqtaama mi-kánááráqá
máqtemma maa-márábín-ámáán-áíkóní améná́ápáq máqe-uraunatae.
4 kanaagómá umágitanama Áánûqtuma wení áanikoma timákáraiye.
aaragómá marákáitana Ítíráaeo-wayukati ámáan-aikoni améná́ápáq máqe-uraiye.
5 mi-káyúkámá min-ámáán-áíkóní améná́ápáké ayúqyikanena kukáiye.
miráuraipoaqtaa ketáámá kanaaráq Áánûqtun-araaqa mánunatae.
6 íbêqa wení iyápó-annama mááe. miráitana Áánûqtuma wenáanikoni
Aágomma timákáitana ketáái tíyaqnobaq min-Áágómá maará kétiye: “apááô,
ketiboó” téna tirupiké kétiye.
7 miráitaq keráwáqá ókaraq mayaí-wáyúkáráá umá íma mááe. ímiye.
keráwáqá wenáanimaare. ánibo keráwáqá Áánûqtuma tiwiráinaq wení iyápó-
annama máeqa kanaaráq keráwáqá wení máqte-qtataaqa mayánoe. áanimma
máiyana Áánûqtuma wení máqte-qtataaqa timíniye.
8 áraine. naayóbáqá keráwáqá Áánûqtuqtabama íma ítarepoaq maníkóní
améná́ápaq máqe-uraamanibo
9 íbêqa keráwáqá Áánûqtuqtaba kéitaae. abo kemá maará-tenuno
keráwáqtábá Áánûqtuma kéitaiye. nôraq itanawáq naayón-ámáán-áíqtábámá
keráwáqá kétikaiyo? min-ámáán-áíkómá íma keráwáqá tíwáqnaa íniye.
keqnáámmá ánná-mayairaa mayánéraq kéoo?
10 keráwáqá nôraq itaráq aokaq-yúpáámá aokaq-wíyóqtábábi kéqokeq-
kanaayababi naayón-ámáán-áíkóqtábámá omáqá kémayaao?
11 keráwáqá kemmá ummaamá kétime. miráitaq ketúyánápímmá ketí
mayaígómá keráwápí wáimma paátataakaa ínabo téq kétune.
12 ketíbâtiwaayuo, kemá keráwákáq inaa-inaa kétune. minnâ kekáá umá
ámáan-aipikemma ayúqtíkaraikaq máero. kemá Ítíráaeo-naqa ámáan-aipike
ayúqtikaraimanibo keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama aati-aatimá ámáan-aikopike
ayúqtíkaraane.
keráwáqá kemmá móra otaammá íkutikaraae.
13 naayóbáqá ketúgoma akoqnáá íuraimanibo kemá ketí áqnáabaq-kanaama
keráwápí átê-wataama timá tímikaune. minnáyaba taákaq kémaraae.
14 kemá karímá kémayeqa keráwáqtí mayaígóní ámûraaq mamá túnnae
kámatikaunamanibo kemmá íma tinaaémma kéumatikaae. tibô íkamatikaraae.
ímiye. mórama Áánûqtuni kaqtó-narabi Îtu Káríqtonabi wenamáárîq kawáá
umákáinikaa umá kemmá keráwáqá kawáá umátíkaraae.
15 ketábá keráwáqtí timuqô maraí-yátááqá náakaraq wáiyo? kemá abarokáq
keráwáqtí íráqôn-aaiqtaba kétune. minnâ keráwáqá keqtábá ôriq umá
kétikaipoaq keráwáqtí túramma kubíqma kemmá timínóaa kétune.
16 nôraq íyo? íbêqa kemá keráwáqá arupú umá timá tímikaunaboaq kemá
keráwáqtí namurowáq aúkáúnô?
17 áraine. yaímma-wayukama yemá keráwáqá íráqôn-aimma kétima-timeta
keráwáqá timíqmí kéo. kemmá kétiweqtatuweq yeqtí yinaaé waraígáae téta
kéoe.
18 íráqôn-aimma káqowa-kaqowamma yíwáqnaa íyábá timá-yimenunataama
minnâ kanaaráq íye. ánibo ketáá mórabi ímo maéqtaama min-ááímmá íma
yúwáaro.

19 ketí pááqya-noiyapo, ókaraq kemmá tíqa kéena miráuma aaragómá iyápóma
marakáné itana aíqa iníkáá umá tíqa kéiye. kemá tíqa í-yátááqá kémayaanana
kanaaráq Îtu Káríqtoma keráwáqtí tíyaqnobaq wenáaimma pááq umá ánataniye.
20 tirunô kemá keráwáqtê íma máune. kemá keráwáqtábá káqon-aimma ténáá
kéune. íbêqa kemá keráwáqtí táaiqtaba taíbaq-tuyanamma kéitaune.
21 keráwáqá ámáan-aikoni aménáápáq mánaae tíya-kayukama íbêqa kemmá
timá tíméro. keráwáqá ámáan-aimma íyaq kéitaao?
22 agamatá-kánnáábí minnáyaba kétiye. Áabaraani áanikoratama kaayaré.
morá-inikoma paá-mayaima ánná-mayairaa matáin-inikoma móra-aanikomma
marákáraiye. káqon-inimma áwîq-inikoma móra-aanikomma marákáraiye.
23 paá-mayaima ánná-mayairaa matáin-inikomo marákárain-iyapoma minnâ
anóama aaraukátí yáaikaqa marákáraine. ánibo káqon-inikomo marákáraimma
minnâ anóama Áánûqtuma timá akoqnáá uráikaq marákáraine.
24 waéqma itaí-áímmá mi-kátáágóní áaimma wáiye. mi-kááyáq-íníkórátámá
miráuma kaayaq-áímmá Áánûqtuma waayúkate timá yarúmakaine. mórama
timá yarúmakain-aimma Táínai-anubake iráiye. min-áíkáké iyápó-annama paá-
mayai ánná-mayairaa-kayukama auránoe. Égaama mi-wágóní awaaaméré.
25 Táínai-anuma Arébiya-marupaq mikáq Mótetima ámáan-aimma matáine.
Yérútáárebaq-wayukama íbêkaraq Mótetini ámáan-aikoni aménáápáqá ánná-
mayai-wayukaraa umá máápoana Égaama yeqtí awaaméré. íbêq-Yerutaarebaq
wení awaaméré.
26 ánibo Térai Áabaraani áwîq-inikoma Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq o-káyúkátí
yinóae. aúge-Yerutarebaqa wení awaaméré.
27 Áánûqtuni agamatá-kánnáágómá maará kétiye:
“aaragô, keráwáqá anaamoq-nóínímmá
timuqá máráaqtaba anókaq ááyama tero.
keráwáqá iyápóma marakaíyábá tíqa íuraipoaq
timuqá máráaqtaba anókaq ááyama tero.
paá máa-noinimma yeqtí iyápógoma
yiwaiqá máa-noiniti-iyapoma uyátá-maqma taíbaq mánoe.”
téna kétiye.
28 ketíbâtiwaayuo, keráwáqá Ááítekima Térain áanikote móraiq kéoe. Áánûqtuma
Áabaraamma timá akoqnáá umákaraiqtababoaq keráwáqá wení iyápó-annama
káuraae.
29 Égaani áanikoma aaraukáq-ááíkákémô marákáraimma wemá naayóbáqá
wenábâkoma Ááítekimma mamá táíq umákaraine. Ááítekimma Áánûqtuni
Aágokake marákáraine. minnáyaba Ááítekimma awaaómá awááguraine.
íbêkaraq min-ááímmá paá wáiye. minnâ mi-káyúkámá Mótetini ámáan-aiqtaba
yúyánámmá ítáa-kayukama Îtukaq itáíq-itaiq íyábá yúyánámmá ítáa-kayukama
kéyiwaagoe.
30 Áánûqtuni agamatá-kánnáágó nóinaeq tiráiyo? maará kétiye:
“ánná-mayairaa matáin-inikaraq áanikogaraq
paábaq watuwaao.
áwîq-inikoni áanikoma wenamáa
min-íníkóní máqte-qtataaqa mayániye.”
téna kétiye.

31 tíbâtiwaayuo, móraiq umá ketáámá paá ánná-mayairaa-mayai-inikoni áráaqa
íma máunatae. ímibo ketáámá Îtuni waayúkataama áwîq-inikon-araaqa máunatae.

5

1 Îtu Káríqtoma keqtáá naayón-ámáán-áípíké ayúqtíkaraiqtaae. ayúqtíkarai-
kayukaraa umá paá máero. minnáyaba Îtuma máigaae téna kétiye. miráitana
keráwáqtí ayúqtíkarai-qtataaqa yaqtóráaro. móra-wayukama yeqtí yímáan-aikoni
aménáápáqá iyuwáiyata íma matiyúwáaro.
2 ítáaro. kemá Póroma keráwáqá kétima-timune. ánibo keráwáqá iyuwáiyata
káqo-yuma keráwáqtí túma karáiyanama kanaaráq Îtu Káríqtoma íma kanaaráq
tíwáqnaa íniye.
3 keráwáqá máqtemma iyuwáiyata túmo karánómma kemá kékén-áímmá
kétima-timune. máqten-amaan-aikoma Táínai-anubaken-amaan-aimma mútûq
íwareqa puínoe.
4 ánibo keráwáqá ámáan-aimma paá waráiyana Áánûqtun-aurakaq kateko umá
íma auránoe. ímiye. paá mirá éqa Îtu Káríqtonopake Áánûqtuni paru-yátáápíké
nékaq mánoe.
5 Aokaq-Áágóní akoqnáárake ketáá Îtukaq itáíq-itaiq umá yáqtoraananataa
Áánûqtuma keqtááyábá “kateko-wáyúkááé” tínîqtaba awé kéunatae.
6 ánibo ketáámá Îtu Káríqtogaraq mórabi yagaroqtamá maéqtaama aúmo
karaí-ááíkáráq aúma íma karaí-ááíkáráq minnâ paátaare. ánibo Îtu Káríqtokaq
itáíq-itaiq éqtaa tirummá amí-yátááqá minnâ anó-qtataare.
7 áqnáabaqa Îtukaq itáíq-itaiq uráamma minnâ kanaa urááe. náaraq umá
mirá-uraiyo?
8 Áánûqtuma keráwáqá tááyaraimma íbêqa keráwáqô wáráa-tuyanamma
Áánûqtun-aaimma íma wáiye.
9 ítáaro. yemá maará kéte: “pááqya-qtataaqa (yíqtima) kara-káyúkátí yammá
agayaí-kánábí makáiyana yakómá itorániye.
10 miráráá umá móra-nakoma keráwáqatí túyánámmó mamá táíq i-nákóní
áwîqa kemá íma ítaraunamanibo Áánûqtuma wemmá yawááq-umakaniye.
keráwáqá ketê mórabi yagaroqtamá uyátárai-nakogaraq máapoana keráwáqtí
túyánákómá ketí tiráátúnna-yataakaq yauwéqma yínoe. minnáraq túyánámmá
kéitaune.
11 yúma káráaro téq waayúkama kétima-yimuno? aaqáo ímiye. mirá
ítúnnayabawaq yemá kemmá mamá íyaq táíq kéumatikaao? kemá abarokáq
téq “túma káráaro” tenatamá Ítíráaeo-wayukama mi-kátáámá kaapaq-yáyábá
íbêkaraq íma awétátuwanoe.
12 yemá mi-káyúkámá keráwáqtí túyánámmá mamá táíq kéo-kayukama kemá
yemmá maará timá-yimenaaq kéune: “kenamáárîq keráwáqtí tíwáa-kakamma
ko káráaro.” ténáá kéune.
13 ketíbâtiwaayuo, Áánûqtuma keráwáqá ayúqtíkaiqtaae téna tááyaraiye. ke-
qtáá ayúqtíkaraipoaq keráwáqtí tikaí-yátáákómá íma wáráaro. miráimanibo
keráwáqá ayúqtíkaraapoaq wenáwáqnaa-wenawaqnaa umá weqtábá kákainna
weqtábá kákainna oro.
14 máqten-amaan-aimma mórabi miráuma wáiye:
“keráwáqá kenamáárîq tirummá oníkáá éraq móraiq umá keráwáqtí timakaq
maíya-kayukama tirummá yíméro.”

miráuma wáiye.
15 miráimanibo keráwáqá keíyáá unítíqa téq ááiq éqa kanaaráq keráwáqá
atéráaro. abo keráwáqá mútûq áíkuyo-kayukama máqtemma táíq umáginoe.
16 miráimanibo kemá maará téq kétima-timune. keráwáqá Aokaq-Áágóní
áaimma wáráaro. ánibo keráwáqá mirá éqa kanaaráq keráwáqtí túgoni akaí-
yátááqá íma wáráaro.
17 ketáá káonaunatae. mi-tái-ááíkómá Aokaq-Áágómmá mamá márúte
yuwánéna kéiye. mi-kááyáq-wáígórátámá namuroîq kéoye. miráonaae tíya-
qtataaqa aati-aatimá keráwáqá íma mirá-inoe.
18 keráwáqá Aokaq-Áágóní anaaémo waréqa keráwáqá ámáan-aikoni
aménáápáq íma mánoe.
19 waayúkati tái-yaaimma áqá aónatukaae. wé maará kéiye. kebó-yátááqá tái-
aaimma waátâ-yuyanamma wáiye.
20 óqtakakaraq yaatakáráq nunamummá tí-ááímmá kéte. uwaatagáán-ááímmá
aá awáágî-yataaqa unítîqa tí-yátááqá kárún-aaimma tí-yátááqá áyámma í-
yátááqá akáyáámmá tí-yátááqá we ánnáma mamá yataí-yátááqa
21 aúran-anna aí-yátááqá taíbaq aíbôq-nomma naí-yátááqá máqte-qtataakoma
mirá kéoe. keqnáámmá kékén-áímmá kétima-timune. máqte-kayukama miran-
ááímmô tarôq étama Áánûqtu yabíkái-marupaqa íma uwínoe.
22 miráimanibo Aokaq-Áágópíké maarán-ááímmá pááq kéiye. tirummá kéeqtaa
timuqá kémareqtaa kaayoné-yátááqá tirunóbáqá wáiye.
23 ketáámá túma pukáipaq awé kéunatae. íráqôniq kéunatae. arupú
umáe kéuyunatae. itáíq-itaiq umá kéyaqtoraunatae. káqo-yuma tikaq múte
kéyikaunatae. ketááí túgoni akaí-yátááqá kéyaqtoraunatae. min-íráqó-
qtátááqtábámá aammá aúmatan-aimma íma wáiye.
24 máqtemma Îtu Káríqtoni waayúkama yemá tái-aaimma yetúgoni akaí-
yátáákáráq kaapaq-yátáq aráápparainikaa uráitataboata ókaraq íkéwaraae.
25 ketááí aúgen-auwaraimma Aokaq-Áágótê yagaroqtamá wáiye. min-Áókáq-
Áágómá Áánûqtuni waayúkama mamá aakaraakaq íno.
26 ketááí tíwîqa íma múte yawíyataa ketááí tíbâqawaayuma íyamma íma
umáyikeqtaa yeqtábá íma koyukaayúmma ono.

6

1 ketíbâqtiwaayuo, keráwáqá aónáiyana móra-nakoma kúmiq-yataariq í-
náqá keráwáqá Îtu Káríqton-aaimma warané kéiya-kayukama kaayonébáké
wemmá mamá arútáyakaaro. keráwáqá máqtemma móra-mora-yuma kawáá
umáyíkáaro. Tááqtaama keráwákáráq makáqma aónaiyabae.
2 keráwáqá keráwáqtí tíbâqawaayuma ummaa-yátááqtábá kammáa kaíyaqa
yíwáqnaa oro. mirán-ááíkáké keráwáqá Îtu Káríqton-amaan-aaimma weqtábá
kákainna weqtábá kákainna í-ááímmá kéwaraae.
3 ánibo móra-nakoma téna “kemmá anó-tiwiqa wáiye” tínimanibo wenáwîqa
íma wáitana wetábá wenamáárîq kaaqaari kétiye.
4 ketáá móra-mora-yutaati mayaígómmá tái-mayaiyababi íráqô-mayaiyabiyo
téqtaa maqmá aónaanataao. mirá énama móra-nakoma wení mayaígómá
íráqôniq itana wemá kanaaráq amuqá maréna káqo-nakoni mayaímá íma
aónama yainániye.
5 máqte-kayukama móra-mora-yuma yeqtí mayaímá iyááqtâ kumá máyáaro.

6 móra-nakoma Áánûqtuni aammá warái-áímmá matáina-nakoma wení
oótakake arááti-nakomma áwáqnaa umá amíno.
7 keráwáqá kaaqaari-túyánámmá wáráabo. móra-nakoma Áánûqtumma
kanaaráq íma makatíniye. nói-qtataarabi marabí uqmaráiyamma mimóra-
yátááqá utániye.
8 ítáaro. uqmakáa-kanaagaraq aáwaqa ábu kaí-kánáágómá miráráá kéiye. abo
móra-nakoma wenaúgoni akaí-yátááqá warénama wení aqtó-kánáárâqá puí-
yátááqá mayániye. ánibo móra-nakoma Aokaq-Áágóní akaí-yátááqá warénama
aqtó-kánáárâqá matúq-matuq umá mái-auwaraimma mayániye.
9 miráinaqtaa ketáámá íráqôn-aaimma waraíyábámá íma tíbôkariq ónátae.
minnáyaba íma tíbô kégaitanama anaaékaqa íráqô-meyamma mayánúnatae.
10 miráinaqtaa ketáámá aammá abáá éqtaama kanaaráq ketáámá máqte-
kayukaraq íráqôniq umáyíkáánataao. anó-qtataaqa wáipoaq keqtíbâqawaayuma
Îtu Káríqtoqtaba áqnáabariq miráráá umáyíkáánataao.

aqtó-áímmá

11 kemá kanamáárîq anón-aubama keráwáqtôpaq ketiyáánapo awaaméqá
umá agamaráunama aónaaro.
12 mi-káyúkámá keráwáqtí túma karánáae téta yemá nôraq itatawáq ako-
qnáá kéoo? yemá paá waayúkati yúrakaqa anón-iwiqa mayánáae téta kéte.
Ítíráaeo-wayukama yemá ikatíq kéeta Îtu Káríqtoma kaapaq-yátáq pukái-
nakomma itáíq-itaiq umá wáráánataama minnáyaba tú-tiqa íyábááé téta yemá
íkéyikaiye.
13 miráitata yemá keráwáqtí túma keréta keráwáqá uyátetaboata kanaaráq
yíwîqa múte yauwínoe. ábo yemá yúma kárâa-kayukama yenamáárîq mútûq-
amaan-aimma íma kéwaraae.
14 aaqibo kemá káqo-qtataakoni áwîqa íma múte yauyónúnamanibo Îtu
Káríqtoma kaapaq-yátáq pukáitapoaq wenáwîqa wenamáa múte yauyónúne.
miráipoana maa-márábín-ááímmá pukái-qtataakoraa umá túyánápí wáiye.
kemá maa-márábí-káyúkátí yúrakaqa miráuma tikaí-yátááqtábámá pukái-
nakoraa kéune.
15 aúma karaí-ááíkáráq aúma íkarai-aaikaraqa minnâ paátataaqiye. Áánûqtuma
keqtáá mamá aúge-kayukama aútikaniqtaama minnáma anó-qtataaqiye.
16 minnáyaba máqte-kayukama uyátá-maqma min-ánón-ámáán-áíkómmá
kéwareta Áánûqtuni kaayoné-yátáákáráq wení paru-yátáákáráq yetê
máqtemma Áánûqtuni árai-kayukate waíno.
17 íbêkaraq anaaékaraq móra-nakoma móragaraq ummaa-yátááqá kemmá íma
timíno. ketúraq abumá wáena máqte-kayukama kéyiraatimma minnâ kemá Îtu
Káríqtoni mayaí-náqúne.
18 ketíbâtiwaayuo, ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoma wení íráqô-
qtataakoma keráwáqtê waíno. miráuma waíno.
kemá Póroe.

Ipítiani
Îtun **anaaé ké**waraa-yubaq **Ipí**tiani-marupaq **Pó**roma **agatá**iye.

1 maamin-áímmá kemá Póroma Ipítaini-marupaq-wayukama náayuwabi Îtuma
Metáíyan-aama akoqnáá umá kéyaqtoraa-yubaq kágayaune. máqte-kayukabi
Metáíyaqtaba abarokáq timá yiménúnnama minnáyaba Ááanûqtuma kemmá
timátíkaiye.
2 maamin íráqôn-aaimma ketibotáámá Ááanûqtu ketáái uyátárai-nakoma Îtu
Káríqtote yeqtôpake kuména maamin íráqôn-aaikaraq kaayoné-yátáákáráq
yeqtôpake kúmîmma keráwáqá mayaígáae téq tímikaune.
3 Ááanûqtuma ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoni aboámá múte yauwí-
náqiye. wemá anón-iraqo-qtataaqa keqtáámá umátikenataa minnâ wenáanimma
keqtáábí wenôpake timátíkáitana kukáiye.
4 Ááanûqtuma maramá íma tarôq uréna keqtáayábá mamá wenáanikoni iyápó-
annaraa umátíkaraiqtaae.
ketáámá Ááanûqtuni ákái-yataaqa tirunóbáqá máinaboana ketáámá kúmikaraq
otaakáráq íma wáimma-wayukaraa umá mánunatae.
5 Ááanûqtuma wemá ákáitabae téna keqtáámá Îtu Káríqtoni-annabi pááq
umátikenataa tiráiye.
6 miráipoana Ááanûqtuni íráqô-qtataaqtaba wenáwîqa yaaguyaqmá ónatae.
maamin-íráqó-qtátááqá Ááanûqtu ketáá paá timénataa wenáanima ákáin-
iyapoma kuménata tíwáqnaa íyábá uráiye.
7 Îtuma wemá puyénaboana wení naaemá aqtíma wemá ketáái táwî-meyamma
mamá paá umátikenata íbêqa Ááanûqtuma ketáái kúmiq-yataaqa mamá
paá umáyikena miráiqtaba íbêq-awaataqa ketáái kúmiq-yataaqtaba íma
puyónúnatae. Ááanûqtuma keqtáayábá íráqôniq kéumatikaiqtaae.
8 Ááanûqtuma áa iténa maamin-íráqó-qtátááqá wemá paá tímikaiqtaae.
minnáyaba anónna-anonna íma kanaaráq aménúnatae.
9 Îtu Káríqtoqtaba anaaékaqa keqtáámá wení aúpáq-yátááqá tiráátiraiqtaae.
minnâ
10 Îtu wení kanaamô pááq ínana wé mamá yabi íniye. máqte-qtataaqa mamá
yorupáinana wemá ebíkáqá yabi íniye. wemá máqte-qtataaqa máqte-
kayukagaraq Ááanûqtuni márûpaqa maa-márágáráq wení náápaamma
mamá yabi íniye.
11 wenamáa wení aúyánámmá waqména wemá áqnáabaqa akoqnáá-aimma
keqtáámá Ítíráaeo-wayukabi timátikenataa móra tiwiráín-náqá wení Metáíyama
keqtáayôpaq wemá timákaraiye.
12 miráitana ketáámá áqnáabaq-kayukama Metáíyaqtaba awétáá uráunatae.
Ááanûqtuma keqtáayábámá wení tágama-akoqnaa-yataaqa maa-márábí-
káyúkámá yirááténa wemá miráigaae téna tiráiye.
13 íbêqa keráwáqá náayuwabi ímo Ítíráaeo-wayukama wemá keráwákáráq ti-
wirániye. keráwáqá wení árain-aimma itéra maamin-áíkómá kanaaráq
pukáiyapike tiwíqtuwaniye. itéra “árain-aine” téraq min-áímmá yáqtokaae.

Áánûqtuma wení awaaméqá keráwákáq maréna minnâ wení Aokaq-Áágómá akoqnáá-aikaraq téna timáyíkaraiye.

14 Áánûqtuni Aokaq-Áágómá Áánûqtuni awaaméqá máena minnáyaba ketáámá mamá Áánûqtuni máqte-qtataaqa wemá akoqnáá-aikaraq wení waayúkabi téna matáunatae. Áánûqtu wení waayúkama ayúqma ánatayikena téna yeráwáqá wení tágama-akoqnaa-yataaqtaba wenáwîqa yaaguyabínoe.

15 miráiyaba keráwáqá uyátárai-nakoma Îtumma itáíq-itaiq umá yáqtóráama ítareq keráwáqá mi-káyúkámá Îtun-aama waqmá kéwaraa-kayukama tirummá yímêma ítareq

16 minnáyaba aati-aatimá kemá Áánûqtukaq “tíkáiye” téq keráwáqtábá kétune. keráwáqtábámô nunamummá kéteqa

17 kemá ketáái anómma kateko-kétíbótáá wení Aokaq-Áágómá keráwáqá amíyátábá kétune. mirámô ínaqtaama keráwáqá áaimma yayuwé mi-qtátááqá Áánûqtuqtaba abarokáq aónanoe. miráinaq keráwáqá Áánûqtumma aanábóráá aónama minnáyaba keráwáqtábá kemá nunamupí kétune.

18 maénamo keráwáqá ítama arútátukera nóiqtaba Áánûqtuma keráwáqá yááyama minnáyabagaraq nunamupí kétune. minnâ keráwákáráq Îtun-aama máqtemma kéwaraa-kayukagaraq wemá yááyama anón-apeqa anaaékaqa Áánûqtu kanaaráq yimíniye.

19 Áánûqtuma wení akoqnáágoma ketáágáráq máqtemma kéitaa-kayukayabimma anóniq umá wáiye. wení anó-akoqnaama kémayena

20 mimórá akoqnáánápó Áánûqtu Metáíyamma pukaípike atínakaraiye. Áánûqtu Îtumma mamá ayáánurapaq wení yabíkái-marupaqa ákáraiye.

21 Metáíyama wenáwîqa máqte-kamaanikaraq abo máqte-naapaakaraq mú-maqma máiye. íbêqa máqte-kawaa-wayukagaraq máqten-akoqnaagaraq wenáménáápáq wáitana abo anaaékaqa mamá mimórá íniye.

22 Áánûqtu máqte-qtataaqa wenáménáápáqá aítaupi makáiye. Áánûqtu pááq umá wení tiwiránîn-naqa máqte-qtataakaq anón-naqa wekáqô itáíq-itaiq umá wárá-a-kayukati aúrakaraiye.

23 maami ítáíq-itaiq umá wárá-a-kayukama yeráwáqá wenaúraa íyana wemá aqnókáá íniye.

maami itáíq-itaiq umá wárá-a-kayukama Îtuma wená-agoma yetirunóbáqá ógikaiye. máqte-qtataaqo Áánûqtu tarôq umákainama máqtemma Îtu Kárîqtoma ógikaae.

2

1 keráwáqá íma Ítíráaeo-annabike-kayukao, kúmiqa akátuwe Áánûqtuni ámáan-aimma akatépoaq Áánûqtuni aúrakaq pukáa-wayukaraa umá máqe-uraae.

2 naayóbáqá maa-márágón áaimma wakáane. Tááqtaama waátá-aaikoni kawáá-nákó maéna abo wemá waayúkama Áánûqtuni ámáan-aimma akáte-kayukama yeráwáqtí yúyánámmá Tááqtaama yabitiráiye.

3 naayóbáqá ketáámá máqtemma Ítíráaeo-wayukagaraq Tááqtaani aammá waréqtaa abo túgoma iqtábáé téqtaa miráráá uráunatae. túgoma wenápáqá koyágu-yayagu umá táwî-aaimma pááq uráunatae. miráiqtaba Áánûqtuma ke-qtááyábágáráq aatáá tiwáá guraiqtaae.

4 ááqibo

Áánûqtuni paru-yátááqá ôriq kéena wemá keqtááyábá ôrikaa umá kákaiye.
5 ketáái kúmiqtababoana anónná táwî-meyamma mamé yínaqtaa puyónúnataamanibo Áánûqtu wení tiwiránîn-naqa tímikaiqtaae.
abo minnáyabama wekáq náawabi warénama íbêqa wemá íma puyínîbo Áánûqtu ókaraq aúwaraimma wemmá amíniye. ítáaro. Áánûqtuni paru-yátááqtábábóana íbêqa ketáámá ítaa puyónúnatae.
6 Áánûqtu yagaroqtamá wení tiwiraín-náqá Îtute min-nákámá keqtááyábá naayóbáqá tirááye:
“anaaékaq yemmá kerátámá atínikeka yabíkáin-akoqnaama Áánûqtuma yabíkái-marupaqa yiméyúye.” téta tirááyamma íbêqa pááq uráiye.
7 miráitana Áánûqtu máqte-kayukati yináábútáábi yiráárráómmá wení íánatai-iraqo-qtataaqa yiráátiniye. minnâ wení íráqô-qtataaqa mimórá íráqô-qtataaqa wení tiwiraí-náqá Îtuma keqtáámá timénataa tiráátiniye.
8 keráwáqá wemmá itáíq-itaiq uráápoata Áánûqtuni íráqô-qtataaqa keráwáqtí kúmiq-yataapikekaraq puí-yátáápíkégáráq tiwíkaiye.
Áánûqtuni íráqô-qtataakoma íma mayaíráké matááe. ímiye. Áánûqtu keráwáqá ákaq paá tímikaiye.
9 Áánûqtuni íráqô-qtataaqa anónnáma étama aarawaamá yetúyánápí “ketáái táaimma uyátáraiye” téta yetúma múte yauwínômanibo
10 Áánûqtu paá aá tiqtábá aúgeniq umátíkaraiqtaae.
ketáámá áaimma átáma Îtute mánae téqtaama íráqô-mayaimo Áánûqtumma ákáinaikaa umá maami-máyáímá aúyaqtikaraiqtaa íbêqa mayánatae.
11 túyánámmá ítáaro. keráwáqô matíkaraamma Yéqtaaeo-wayukamoe. mi-káyúkámá íma Ítíráaeo-wayukae. Ítíráaeo-wayukama yeqtúma waayúka iyáákaq káráma yemá keráwáqá íma kárata-kayukama tááyaraae.
12 taákaq máráaro. naayóbáqá kerawáqá Ítíráaeo-annabike Îtuma Metáíyanopake nékaq máqe-uraae. máqte-kayukama yeqtí aúkáapike Ítíráaeo-wayukama Áánûqtuma timáyíkaraimanibo keráwáqá mi-kánáárráqá Áánûqtuni timú-timun-aimma Ítíráaeo-wayukate wení akoqnáá-aikaraq keráwáqá íma yaímma kéyainaae. keráwáqá íma móra-yataakaq awé uréq abo íma Áánûqtunnama máqe-uraae.
13 miráimanibo íbêqa Áánûqtuni aara iyápóraa umá mááe. Îtuni naaénápó keráwáqá yabititaq Áánûqtuni waaqókáq irááe.
14 mirá téqtaa kétunatae.
Îtu Káríqtoma kaayoné-yátáákón áaine.
miráitana wemá Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq mórabi mamá áíkuyikaraiye.
Yéqtaaeo-wayukagaraq Ítíráaeo-wayukagaraq yeráwáqtí aúkáapimma naayóbáqá kurumá íma kanaaráq aónai-kuruma Îtuma íbêqa mi-kúrúmmá yawarápatukaiye.
wemá yeráwáqtí kaayoné-yátááqá aúkáiye.
15 wemá pukáimma Ítíráaeo-wayukati anón-nakoni ámáan-aimma wemá yawarápama ánatatukaiye.
wemá Îtuma Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukati aúkáapi kaayoné-yátááqá mamá yíkaraiye.

wemá aúgekaa-kama tarôq uréna íma kaayaqíbo kímora tarôq éna pááq uráiye.
16 kaapaq-yátáq wenaúma keqtááyábá tiména Ítíráaeo-wayukagaraq Yéqtaaeo-wayukagaraq móra-yubi yíkaraiye. miráitana ketáámá máqtemma Áánûqtu tiwíkai-kayukatae.
Îtuma yeráwáqtí kaayoné-yátááqá aúkáiye.
17 wení kumína-kanaaraq íráqôn-augen-aimma mayaína minnáe. keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtuni népaq-awaataq máqe-uraamanibo ketáámá Ítíráaeo-wayukama Áánûqtuni waaqókáq máqe-uraunatae.
Áánûqtuni kaayoné-yátááqá máqtemma keqtáábí maména tímikaiqtaae.
18 Îtu Káríqtoma keqtáábí kuménataaboana keráwáqá Yéqtaaeo-wayukagaraq ketáámá Ítíráaeo-wayukagaraq mimórá-Áókáq-Áágómá mamá matéqtaa ketibotáámá Áánûqtunopaqa yagaroqtamá kanaaráq yenúnatae.
19 miráinaq keráwáqá Yéqtaaeo-wayukama íma namuq-wáyúkáráá umá káqo-kayukati marabáqá mááe. ímiye. íbêqa keráwáqá yabíkái-qtataakoni aménáápáqá keqtáráá éq keráwáqá Áánûqtuni ánná-wayukaraa mááe.
20 naakáá umá Áánûqtuni timákai-kayukagaraq wení amuné-wáyúkágáráq yeráwáqá mitáyaraa umá máawaq keráwáqá mitáyaraa umá mááe. min-nákóní ábomma Îtu Káríqtoe.
21 Îtuma ábokaa kéiteqtaa ketáámá wekáq timammá amúnanataa wemá keqtáá máqtemma yagaroqtamá tíkaraiqtaae. miráitaqtaa ketáámá yagaroqtamá Áánûqtuni aokaq anó-monoq-nakaa kéunatae.
22 Îtuma keráwáqnápó anó-monoq-namma kéitana Áánûqtuni Aokaq-Áágómá min-ánó-mónóq-náúpáq kémaiye.

3

1 kemá Póroma keráwáqá Yéqtaaeo-wayukataba ánná-naupaqa máune. keráwáqtábábóana Îtu Káríqtoma kemmá ánná-naupaqa tiyúkaiye.
2 é paámi itéq kemmá Áánûqtuma yaímma wení íráqô-qtataaqa tímíkaiqtaba tíwáqnaa ónúne.
3 paá min-áúbábí áqa agayéq kemá timá tímikaunama Áánûqtuma wení aúpáq-yátááqá tiráátiraiye.
4 min-áúbámá yoraúma itéq kemô áaimma átáma itánúnayaba Áánûqtuni aúpáq-yátááqá wení timákarai-naqtabae.
5 naayóbáqá máqe uráá-kayukama min-aúpáq-yátááqtábá íma ítaraane.
miráimanibo íbêqa Áánûqtuni aokaq timáyíkarai-kayukagaraq wení amuné-wáyúkágáráq Áánûqtuni Aokaq-Áágómá yiráátiraiye.
6 min-áté-áímmá minnáe. min-ánó-qtátááqá Îtuma pááq umátíkaraiqtaayaba Yéqtaaeo-wayukama Áánûqtunopake keqtáráá umá kanaaráq mayánóe. yeráwáqá mimórá-ánnámá ketáátê mááe. máqten-arain-aimma Áánûqtu akoqnáá umá timá tíkaraiqtaama yemá ketêtaa íbêqa kanaaráq mayánóe.
7 Áánûqtuma kemá Póromma mamá mórama wení timáyíkarai-kayukabi tíkaraitaq miráipoaq átê-wataama Îtuma keqtááyábá umátíkarain-aimma kétune. Áánûqtuma wení íráqô-qtataapike yaímma tiména wení akoqnáágo kepí mayaí kémayaiye.

8 kemá Áánûqtuni waayúkama yeráwápíké anómma íma máune. ímiye.
kemá paá yinaaé kéune. miráimanibo Áánûqtu kemmá máqte-kayukabike
yabititaq minnáyaba timuqá kémaraune. kemá Yéqtaaeo-wayukama abarokáq
timá-yimikaae téna kateko-yátááqá Îtu Káríqtoqtaba kemmá Áánûqtuma
timátíkaraiye. mi-kátékó-yátááqá Îtuqtaba uyátá-maqma anómma wáipoata
ketáái watáayaba minnáma íma kanaaráq tenúnatae.
9 Áánûqtu wení aúpáq-yátááqtábá kemá máqten-aayapaq-wayukama timá-
yimikaae téna kemmá timátíkaraiye. naayóbáqá maamin-áúpáq-yátááqá
máqte-kanaaraqa Áánûqtuni aúyánápí aúyoqma wáqe-urena wemá máqte-
qtataaqa tarôq urái-nare.
10 miráimanibo wemá íbêqa akoqnáá-wayukagaraq náápaa-kayukagaraq ketáámá
Îtun anaaé kéwarauna-wayukanapo yemmá wení itaí-yátááqá kéyiraatiye.
11 maa-márámá íma tarôq uréna Áánûqtuma nói-qtataarabi maa-márábímmá
pááq íniye téna aúyánámmá ítaraiye. íbêqa wemá abarokáq ketáái uyátárai-
nakoma Îtu Káríqtoma wení mayaíráké mamá pááq kéiye.
12 íbêq-kanaama ketáámá náayubi Îtu Káríqton-aama wáráanna-wayukataama
Áánûqtute watáá-wataa kanaaráq tenanatáá Áánûqtu keqtáámá ítátikaniqtaae.
13 abo kemá kaarabútimo wéqo tútiqo matáunayabamibo keráwáqá Îtumma íma
ayuwéraq yáqtóráaro. kemá maami-tútíq-yátááqtábá keráwáqá uyátá-maqma
akoqnáá ígáae téqa kémayaune. keráwáqô akoqnáá umá máiyana Áánûqtu
keráwáqtábá amuqá matikániye.
14 ketibotáámá Áánûqtuma wení aúpáq-áúyánámmá kemá túyánámmá
kéiteq wekáq tiraayutaúmmá káyaone.
15 máqten-annama maa-márábíkáráq Áánûqtuni márûpakaraq yeqtíwîqa yeqtí
náápaakaraq Áánûqtuma yímikaiye.
16 Áánûqtuma wení akoqnáábike tirunóbáqá wení Aokaq-Áágómmá
mayaígáae téqa keráwáqtí tíyaqa akoqnáá umátikeq minnáyaba nunamupí
keráwáqtábá kétune.
17 Îtumma itáíq-itaiq umá mái-yataaqa yáqtoraigaae téqa Îtuma tirupi máetaq
minnáyabagaraq nunamupí kétune. yaayánûkoma marabí wiqména kúmikaa
umá keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátáákómá miráuma Îtuni akaí-yátáápáqá wiqmá
kumíniye.
18 Îtuma náaraq umáwabi méyábáq uyátena mémánóbáq kubaúma ke-
qtááyábámá kákaitaq keráwáqá minnáyábá ítama tágaigaae téq nunamupí
kétune.
19 ketáámá wení akaí-yátááqtábámá íma ítátuweqtaamanibo wenáaimma
tíménaqtaa ógiqma mayaígáae téqa keráwáqtábá nunamupí kétune.
20 Áánûqtuni akoqnáá-yataakoma ketáábímmô kéinanama maamin-ákóqnáá-
yátááqá mú kéuyatamaqtikainanataa ketáái túyánákáráq ketáái inaa tí-
yátáákáráq uyátá-maqma íniye.
21 ketáámá Áánûqtuni ánnábike-kayukama Îtu Káríqtoqtabama wekáq “tíkáiye”
téqtaa wenáwîqa aati-aatimá matúq-matuq umá múte kéyauyunatae. áre.

4

1 kemá Póroma waayúkati yúrakaq itó-uma Îtuqtaba abarokáq timá
yímikaunayababoaq kemá ánná-naupaqa paá máune. miráimanibo keráwáqá

maamirái-qtataaqa Îtumma akáinaiq kéiyaq kemá minnáyaba tikaíkáae téqa
kétune.
2 abo íma otaa-káyúkáráá aúráaro. kaayoné umá máaro. yaímma-wayukamo
íkarutaiyamma paá yeráwáqá yíkáaro.
3 keráwáqá kaayoné-yátááqá anónna-anonna yiméra mórabi Áánûqtuni
Aokaq-Áágóní aménáápáqá paá máero.
4 ketáámá mimórá-túyáwáákáráq mimórá-Áókáq-Áágópí kémaunatae.
kímora íma aónarauna-yataaqa awé ónúnayabataa Áánûqtu tááyaraiye.
5 kímora uyátárai-naqa ketáámá matéqtaa ketáámá máqtemma wekáq
tirummá kámunatae. ketáámá máqtemma móraiq umá Áánûqtuni Aokaq-
Áágógáráq kéberaunatae.
6 ketáámá mimórá-kétíbótáá máiye. wemá Áánûqtuma máena káqomma
akoqnáá-naqa wekáá umá íma máiye. wemá uyátá-maqma máqte-qtataakaqa
máiye. wemá keqtáábí máipoata káqo-kayukama wení akoqnáágomma ketáái
mayaíbí yemá káonae.
7 Áánûqtuma tirááténataa wemá keqtááyábá ôriq umá ákáitana Îtu
Metáíyamma tímikaiqtaae.
8 Áánûqtuni aúba-wannaagoma maará kétiye:
“wemá uyéna ánná-naupake-wayukama taígani kuyátúrena waayúkaraq amuq-
yatááqá yímikaiye.”
mirá téna Tébitini ibí kétiye.
9 abo wemá meyábáq utáiye. min áaimma yaímma-kanaama maa-márábí máqe-
uraiye.
10 min-nákómá kukáimma wemá mimórá-nákómá anaaékaqa utáiye. wení
náápaamma maa-márábí-káyúkámá yiráátiniqtaba wemá utáiye.
11 wemá wenamáárîq téna “keráwápíké yaímmama timáyíkarai-kayukama
maíyata abo yaímmama Áánûqtuni amuné-wáyúkámá maíyata ínoe.” téna
“yaímma-wayukama waayúkati yúrakaq itó-uma máeta átê-wataama tínô-
kayukama maíyata ínoe.” téna “yaímmama yirááti-wayukama maíyata ínoe.”
téna tiráiye.
12 waayúkama yokaa umáyikai-aimma uyátárai-nakoqtaba mirá-umatikanoe.
maami-máyáímá nóinabiyo? mi-máyáímá minnáe. Îtu Káríqtokaq yirummá
améta taígani-kayukama kuyátúmeta yíwáqnaa umá yeqtí itáíq-itaiq
í-yátááqá akoqnáá umáyikanoe.
13 maami yirááti-wayukati watáanapo kétima-timiyanataa Áánûqtuma
keqtáámá wenáanikomma aónayaba tiráátiniye. wekáq ketáái itáíq-itaiq
í-yátááqtábá yirááti-wayukati watáagoma tíwáqnaa ínîqtaae. mi-kánáámá
ketáámá yagaroqtamá áíkuiyona-yupaama mi táoqa Áánûqtuma keqtáámá
timátimiq-timatimiq umá kétiraatinanama ketáái tirun-íyápógómá itóqma Îtu
Káríqtoni áaimma mayéna anóniq íniye.
14 mi táoqa ókaraq iyápóraa ketáái túyánákómá íma wániye. mi táoqa
uwáágoma yaayánama waéráinikaa umá ketáámá káqo-kaqon-aiqtaba íma
waéránátae. ímiye. ketáái tirun-íyápógómá itóqma anóniq ínataa táwî-wayukati
makáqma aónai-yataakaraq kaaqaari-áíkáráq ketáámá íma itánúnatae.
15 ímiye. aaqáo. miráimanibo ketáámá árain-aimma téqtaa Îtuni akaí-
yátáákáráq óq-wayukayaba tikánîqtae. miráinaqtaa ketáámá itóqma Îtun
aúyawaakaa onanatáá wemá aqnókáá íniye.

16 Îtuma íbêqa máqtemma wekáq itáíq-itaiq umá máa-kayukama yagaroqtamá
wenaúyawaakaa umá aráápayikanena kéiye. máqten-aayapaq yabíkéna móra-
mora-aukapakemma weqtábá-weqtaba akaíyátábá Îtumma yokaa kéumakaae.
17 íbêqa akoqnáá umá uyátárai-nakonopake timá-timune. keráwáqá Yéqtaaeo-
wayukaraa umá yeqtí aíbôq-yuyanakaraq íma máaro.
18 yeqtí yúyánámmá paá kumayupí wáiye. yemá koáráaq-wayukaboata
Áánûqtunopake nékaq mááe.
19 yeráwáqá máqte-tawi-kiyaamoq-yataaqa tarôq kéeta minnáyaba íma yi-
gaaebí kémaraae.
20 maamirá-qtátáákáá-qtátááqá Îtuma Metáíyama wenôpake keráwáqá íma
ítaraae.
21 ímiye. keráwáqá Îtun-aama kéitaawana wemá árain-iraqo-qtataaqa keráwáqá
tiráátiraiye.
22 keráwáqtí naayón-ááímmá keráwáqtí túgoma ákáin-aaikaraq naayó-
pááí-únákáqtóráá umá tiwáábáq kabiraimmá maamirán-ááímmá keráwáqá
paábaq matúwáaro.
23 minnámo matuwéqa aúgen-unakaqtoraa umá aúge-tuyanakaraq aúgen-
aaikaraq kúberaaro.
24 mirámô éqa káqomma íráqô-kanokaa umá kúberanoe. aúgemma káqo-naqa
aúqma keráwáqtí táaimma aokarîq umá kateko umá Áánûqtun-aaikoraa umá
waíno.
25 miráinaqa kaaqaari-áímmá ítero. aati-aatimá pááq ínî-qtataaqtaba árain-
aimma tero. ketáámá mimórá-túgóní waayúkaboaqtaa wenamí-kenamin umá
paá árain-aiqtaa tennatao.
26 abo keráwáqá tíyámma ínaqa íma kúmiq-yataariq oro. abo íma tíyámma
yuwákaiyana waíno, ímiye. mimórá-yúpáámá aabaúmá íma kupékainaqa
27 abo tíyámmo íq-ia kéiyanamoena Tááqtaama tirunóbáqá yaberániye.
28 keráwáqtí aúkáapike móra-nakoma moyá-nákómá máqe-urenama íma ókaraq
moyámmá mayaíno. íma miráinimanibo wemá mayaí ko mayaíno. wení
ápéqtaba kamáa káena mayaí kémayena anaaékaqa móra-yataaqa íma makáiya-
kayukama yemmá kanaaráq yíwáqnaa íno.
29 tóyaupike táwî-aimma íma yuwákéraq tero. miráimanibo paá mi-kátáámá
waayúkama umá yíqtaaiq ínîn-aimma tíyana keráwáqtí táagoma yemmá íráqôniq
umáyikaniye.
30 Áánûqtuni Aokaq-Áágómmá ummaa-yátááqá íma áméro. keráwáqtí
matúq-matuq umá táí-meyakaraq puí-yátáákáráq mipíkémma keráwáqá
Áánûqtuma tiwíkaitana wení Aokaq-Áágómá keráwáqtí tiwiraí-yátáákómmá
káraapaiye.
31 táwî-toiqa makéq máqten-aimma temmá paábaq iyaabótúwáaro. íma tíyan-
aimma aayaqtáá umá téraq káqo-kayukayaba mamá táíq umáyikai-tuyanamma
íma ítáaro.
32 anónna-anonna umá íráqôniq oro. anónna-anonna tíyaqa áméro. abo
taákaq oro. Îtuni áwîkaq Áánûqtuma keráwáqtí otaammá paábaq matukáiqtaba
keráwáqá miráráá umá anónna-anonna otaammá paábaq matúwáaro.

5

1 aboámá wení iyápó-annama yíkainiq umáraa Áánûqtu keráwáqtábá kákaiye.
keráwáqá wení iyápó-annaboaq wenáaikaa umá keráwáqtí táaimma mamá pááq

oro.
2-3 Îtu Metáíyama keqtáá tirááténa ákáiniq umá keráwáqá káqo-kayukayataba
tikaíno. minnâ Îtu Metáíyama keqtááyábá ákáitana wenaúwaraimma
tímikaiqtaae. Ítíráaeo-wayukama yeráwáqtí kúmiq-yataaqtaba móra íráqô-kamma
ikámma Áánûqtukaq ámikaane. íbêqa ketáái kúmiq-yataaqatabama Îtuma ketáái
amí-yátááqá Áánûqtukaq máqe-urena Áánûqtu min-ámí-yátááqtábá amuqá
makáine.

keráwáqtí aúkáapimma kebó-yátááqátábá káqo-kayukati máqte-qtataaqtaba
túranannama aíyábámá maami-kááyáq-yátááqtábá íma tero. Îtumma waráíya-
kayukama maamirái-qtataaqtaba íkéte.
4 kebó-áímmá aábê-aikaa umá ítero. ímiye. paá keqtóyauqa ógaaqma
Áánûqtuqtaba "tíkáiye" tero.
5 maaminnáyaba taákaq máráaro. maa-káyúkáma kebó-yátáárîq kéo-
kayukagaraq káqo-kayukati minnáma máyáa-qtataaqtaba yúrananna káa-
kayukagaraqa yeqtí anónnáma Áánûqtuni tiwiraí-nákómá yabíkái-marupaqa
íráqôn-apeqa íma wániye. yemá miráuma waayúkama yeqtí kamuqá
óqtakakenabi yaataké tarôq umáka-qtataakaq kéita-kayukaraa mááe. yemá
máqtemma Áánûqtuma yabíkái-marupaqa íma uyáberanobo Áánûqtuma yemmá
anaaépariq umáyikaniye.
6 yaímma-wayukama yeqtí kaaqaari-áímmá keráwáqá íma iyuwáiyata
makáqma aónaaro. mi-káyúkámá maami-táwí-yátáárîq kéiya-kayukama
Áánûqtuni áyámma mayánóe.
7 keráwáqá nékaq maamirá-káyúkábíkémmá máero.
8 naayóbáqá keráwákáráq kumayuq-yátáákáráq táwî-yataakaraq tirunóbáqá
wáqe-uraimanibo íbêqa uyátárai-nakoma tirunóbáqá máitaq abo keráwápí ómmá
ógiqma mááe. miráuma ókón áráakaa umá máaro.
9 ókómmá máqten íráqôn-aaikaraq arupú-aaikaraq árain-aaikaraq abarokáq
mamá pááq kéiye.
10 nói-qtataakoaq uyátárai-nakomma amuqá kémarakaiyaa minnáyaba abáá
oro.
11 mi-qtátááqá waayúkama kamayupí kéo-qtataaqa keráwáqá tinaaémma
umáyíkáaro. miráimanibo keráwáqá yiráátero. yemá otaammá kúyo-kayukama
mááe.
12 táwî-yataaqa waayúkama kumayupí aúpáq oqtábá paá watáayaba kemá
tigaaeyô kétune.
13 ópí maami-táwí-yátááqá aónama kétageta kanaaráq aónáiyana paábaq
kumayukóráá umá koínanama ókómó anónaraq wení márûqa kémayaiye.
14 miráipoata maan-áímmá ten-áímmá kéitaunatae.
"keráwáqá túmô wáe-kayukao, itó-oro. pukáapike itó-magiyana Metáíyama ómmá
timíniye."
téna Áítáíya Áánûqtuni amuné-nákómá naayóbáqá agatáine.
15 abo keráwáqá nói-qtataaqtababi ommá atéráaro. íma aíbôq-tuyanakaraq
mánomanibo aá itaí-wáyúkáráá umá máero.
16 íbêq-yupaama táwî-kanaaboaq keráwáqtí túwaraa-kanaama yabíqma arutéraq
íma táwí-táwí oro.
17 íma aíbôq-yataariq ínômanibo uyátárai-nakoni aúyánámmá abáá umá pááq
oro.

18 íma aíbôq-nomma néraq neginaagí ínômanibo Áánûqtuni Aokaq-Áánápó
mamá ógiraaro.
19 keráwáqá mi-qtátááqá uyátárai-nako Áánûqtuma káqo-kayukayaba umáyikena
keráwáqtábágáráq umátikena i-qtátááqtábá ibí anónna-anonna umá tíq-tiq oro.
nunamummá ibí tero. uyátárai-nakokaq tirukakékáráq imá tóyaupikemma
kaapáúpikekaraq tero.
20 ketááí uyátárai-nako Îtu Káríqton áwîkaq ketibotááma Áánûqtukaq "tíkáiye"
téraq máqte-qtataaqtaba oro.
21 Îtu Káríqton-aama kéiteraq keráwáqá móra-mora-yuma weqtábá-weqtaba
umá yetiménáápáq máero.
22 aaragô, keráwáqá uyátárai-nakon áama wáráanikaa umá keráwáqtí ti-
waiqmááti yáama wáráaro.
23 ketáámá itáíq-itaiq umá kéuna-yutaama Îtu Káríqton aúraa umá máunanataa
wemá aqnókáá máitana miráráá umá ánáakoma aúráitana wenawaikómá
aqnókáá umá máiye. aamô ítáa-kayukama Îtun aúraa owana wemá yemmá
pukáapike kéyiwiraiye.
24 Îtun-aama ítáa-kayukama wení náápaakoni aménáápáqá mááe. miráráá
umá ánáakoma wenawaikóní náápaakoni amenáápáq máiye.
25 yiwaikô, Îtu Káríqtoma wekáq yirummá ámê-kayukayaba ákáitana yeqtábá
pukuráiye. miráráá umá keráwáqá yiwaiqmááqa keráwáqtí tínáaqmaataba
tikaíno.
Îtu Káríqtoma wekáq yirummá ámê-kayukayaba pukéna
26 wení watáanapo mamá aokarîq umáyíkaraiye.
yeqtí kúmiq-yataaqa paábaq kématuwena tete umáyíkaraiye.
27 miráuraiqtaba wení waayúkama anaaékaqa wenaúrakaq kanaaráq itó éta
yemá tágaginoe.
unáákáqtôraq paaigómá káára-kaaraa íéna íma kaabú-káábú iníkáá umá wení
waayúkama tágaginoe.
wemmá wáráa-kayukama aokaríq éta máqten-otaakaraq íma waínna miráráá-
kayukayaba Îtumma kákaiye.
28-29 yiwiqmááqa yeráwáqtí yúyaba yíkáiniq umá móraiq umá yetináaqtaba
yikaíno. máqtemma yetúgoma íma kéyiwaagoe. ímiye. abo aáwaqa améta
íráqôniq umá kéyabiye. miráuma móra-nakoma wenamáárîq wetábá ákáiniq
umá wenánáakoqtaba akaíno. ánibo Îtuma wenaúgaraq kéyabiye. we-
naúma nóinabiyo? ketáámá wekáq tirummá amúnna-wayukataama wanaúma
máunatae.
30 ketáámá Îtu Káríqton aúma máqte-tuyawaaqa máunatae.
31 minnáyaba Áánûqtuni aúba-wannaabi kétiye:
"waagómá wenanóboama kéiyuwena wenánáakote yagaroqtániye.
maa-kááyáq-nákámá mimórá-yúmá auráyóye."
téna Mótetima Áánûqtuni aúba-wannaabi agatáine.
32 maamin-áímmá aúpáq áaikaraq wáiye. móra-nakoma wenánáakote kétibo
aúpáq-áímmá mirá téna Îtu Káríqtoma wení anaaéma kéwaraa-kayukayaba
kétiye.
33 miráráá umá keráwápíké móra-mora-nakoma wetábá ákáinikaa umá
ánáakoqtaba akaíno. ánáakoma awaikón áama yaaguyaqmá itaíno.

6

1 iyápô, uyátárai-nakon-aama kéwareraq keráwáqtí tinóboyuti yáama wáráaro.
minnáma aanaúramma paá wáiye. naayóbáqá Mótetima maará téna agatáine:
2 “keráwáqtí tinóboyuti yáama yaaguyaqmá ítáaro.”
minnáma áqnáabaq ámáan-aimma timá móra akoqnáá umákain-aimma Áánûqtu
timá tímikaiye. minnáe:
3 “miráráá íyana máqte-qtataakoma íráqôniq umáqtikainaq maa-márábí ayáqtáá-
yupaama mánoe.”
téna Áánûqtuma timá akoqnáá uráine.
4 yiboáo, íma keráwáqtí iyápóma mamá áyámma í-yátáápí aúqyíkáaro. ímibo
keráwáqá uyátárai-nakoma tiráátinikaa umá keráwáqtí iyápóma yiráátero.
yemá táwî-otaama kéguiyamma yemmá tái-meyamma yímero. keráwáqá mirámô
éqa yemmá anaúrakaq mamá yiráátimayikanoe.
5 mayaí-wáyúkáo, keráwáqtí kawáá-wáyúkátí yáama wáráaro. tirukaké
yáama yaaguyaqmá wáráaro. keráwáqá Îtu Káríqtokaq mayaí kémayeraq
miráráá umá keráwáqtí kawáá-wáyúkáráq mayaí yikáinaiq umá íráqôniq umá
máyáaro.
6 móra-nakoma íma yabíkáinaq keráwáqá aati-aatimá íráqô-mayaima máyáaro.
7 keráwáqá paá waayúkayaba yimuqá marakaí-máyáímá íma mayánômanibo
uyátárai-nakoqtaba amuqá marakaí-máyáímá máyáaro.
8 taákaq máráaro. íráqô-qtataariq keráwáqá kéomma mimórá-yátááqá
anónnáma uyátárai-nakonopake mayánóe. maamin-áímmá máqte-
kayukayabama áraine. mi-máyáí-wáyúkámá ápéqa máyáakaraq mi-máyáí-
wáyúkámá íma ápéqa máyáakaraq máqte-mayai-wayukayabama maamin-áímmá
áraine.
9 kawáá-nákô, keráwáqtí mayaí-wáyúkáyábámá móraiq oro. keráwáqá
yemmá íma ikatí-áímmá tero. taákaq oro. uyátárai-nakoma Áánûqtuma yabíkái-
marupaq wemá yeráwáqtí uyátárai-nakaraq keráwáqtí uyátárai-nakaraq mimórá
máena wenaúrakaqa paá-wayukagaraq anó-kayukagaraq íma mááe. ímiye. máqte-
kayukama mimórá-áúyánákáq kéyainaiye.
10 keráwáqtí tébakaq-kanaama maa-márábímmô máeqa uyátárai-nakoqtaba
akoqnáá-wayukama aúráaro.
11 keráwáqtí akoqnááma uyátárai-nakonopake máyáaro. wení akoqnáárake
matéqa weyukáá mayéq keráwáqá Tááqtaama makáqma yabitíné ínnayaba
keráwáqá akoqnáá umá kanaaráq itó-inoe.
12 ítáaro. ketáámá íma waayúkate ááiqa kéunatae. ketáámá maa-márábímmá
anókogaraq yeqtí náápaakaraq kumayupíqtábá ááiqa kéunatae. ketáái ááiqa
waátáma ketúrapike íma kanaaráq káonetaa yetê ááiqa kéunatae.
13 mirá kéibo Áánûqtun áaimma weyukáá mayéraq mi-táwí-kánáámá yínnama
keráwáqá imaamu-wáyúkáráá umá kanaaráq itó éq íma yawautínoe.
14 miráuma keráwáqá itó umá imaamu kuyéqa Áánûqtuni árain-aimma
tímûranna kuyéq wení arupú-yataaqa títaaraq tiraaqá kuíyana waátá-
akoqnaagoma keráwápímmá íma kanaaráq kobérániye.
15 maami íráqô-kataama kaayoné-yátááqtábá aítauqo ánáakuyonaikaa umá
mi-kátáámá taákaq máráaro.
16 maamirá éq keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa túbáqá keráwáqtí
weyukóráá umá akoqnáá ínaq itó oro. keráwáqtí uyátá-maqma itáíq-itaiq umá
yáqtorai-yataaqa Tááqtaama uyátanena ínnama aúyaqtikaniye.

17 keráwáqá pukáapike atóbatikaniqtaba Áánûqtu akoqnáá umá timá-timena
maamin-áímmá yaqtóráaro. maamin-áráín-áímmá tiqnókáq kámokaa kúbereq
abo tokóruraa-puma múte yaúyoro. keráwáqtí tokóruraa-puma minnáe.
Áánûqtun-aama Áánûqtuni Aokaq-Áágómá tímikaiye.
18 nunamummá tíq-tiq oro. nunamummá kéteraq Áánûqtuni Aokaq-
Áágómá ayuwáiyana keráwáqá nóin-ainabi tínômma tiráátiniye. nunamummá
kéteraq túbanaaq umá yokaa umá máero. máqtemma itáíq-itaiq kéo-
kayukayabagaraq
19 keqtábágáráq nunamummá tíq-tiq oro. kemá tóyauqa ógaraananama
Áánûqtuma árain-aimma arupú-aikaraq timínîqtaba minnáyaba nunamummá
tero. kemá itó-uma waayúkati yúbáq Áánûqtuni aúpáq-yátááqá wení Metáíya
Îtuqtaba tenúnnayaba Áánûqtukaq nunamupí timá áméro.
20 kemá waayúkati yúbáq kéteq ikatíq íma ónúnnayaba minnáyabagaraq
nunamupí tero. miráráámô Îtu Káríqtoqtaba tiráunaboaq íbêqa kaarabútibi
akoqnáá-annanapo (téininapo) atáá umátíkáawaq máune.
21 Tíkikati wemá min-áúbá-wánnáámá keráwáqtôpaq maména wíniye. wemá
ketí máqte-qtataaqtaba kemô únnayaba móma timá-timiniye. wemá ketááí íráqô-
tibaqawaaraa-naqa máena wení mayaíráq uyátárai-nakoqtaba yáqtoqma akoqnáá
kéiye. wemá máqte-qtataaqa maabáq wái-qtataaqtaba timá-timiniye.
22 keráwáqá keqtááyábá itánôqtaba keráwáqtí tíyaqa umá tíqtaaiq ínîqtaba
wemmá timákaraune.
23 maami kaayoné-yátáákáráq akaí-yátáákáráq ketibotáá Áánûqtuyaa
uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq yeqtôpake kéitaq keráwáqá mayaígáae téq
kétune. keráwáqtábá itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataakaraq ketááí máqte-
tibaqawaaraa-kayukagaraq mayaígáae téq kétune.
24 keráwáqá keráwáqtí akaí-yátááqá uyátárai-naqa Îtu Káríqtokaq íma
aúyatikeq keráwáqá máqtemma Áánûqtuni íráqô-qtataaqa mayaígáae téq
kágayaune.
kemá Póroe.

Pirípiani
Îtun **anaaé ké**waraa-yubaq **Pí**ripai-marupaq **Pó**rogaraq **Tí**motite **á**nn**á**-naupaq **Aró**mubaq **agatáá**ye.

1 maa-páátímá Pórogaraq Tímotite kerátáyôpakene. kerátámá Îtu Káríqtoni kaqtó-nakae. kerátámá náayuwabi Píripai-marupaq Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéo-yubaq kágayauye. yeráwákáráq mi-káyúkámá náayubi Áánûqtuni waayúkama mórabi áíkuyo-yubaq yabíkáa-kayukayopakaraq maami-páátímá kágayauye.

2 Áánûqtuma ketíbotáámá uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq yenákátí íráqô-qtataakogaraq kaayoné-yátáákógáráq yenákámá keráwáqá máqtemma tímetaao.

3 kemá keráwáqtábá túyánámmá kéiteq keráwáqtábámá Áánûqtukaq "tíkáiye" kéteqa

4 kemá Áánûqtukaq nunamummá kéteq timuqá kémaraune.

5 íbêq-awaataqa Áánûqtuni átê-wataama tí-máyáímá mamá kemmá tíwáqnaa urááwapoaq kemá timuqá kémaraune.

6 ánibo maaminnáyaba kéitaune. Áánûqtuma keráwáqtí íráqôn-aaimma áaimma átáma miráurena wemá miráumae kéuwinana mi-kánááráq Îtu Káríqtoma yauwéqma kumín-awaataq keráwáqtí íráqôn-aaikoma mútûq pááq umá ánataniye.

7 kemá aati-aatimá keráwáqtábá túyánámmá kéiteq ketirummá keráwáqá timúnnama arútáiniq kéiye. abo keráwáqá máqtemma Áánûqtuni íráqô-qtataakomma keráwáqá ketêgaraq yáíkaaq kéunatae. kemá Îtuqtaba átê-wataama áraine téq akoqnáá umá túnnama keráwákáráq kegáráq Áánûqtuni íráqô-qtataakomma yáíkaaq umá matáunatae. naayóbáqá kemá ánná-naupaqa máqe-uraunaboaq íbêkaraq kemá ánná-naupaq máunama keráwákáráq kegáráq Áánûqtuni íráqô-qtataakomma yáíkaaq umá matáunatae.

8 Áánûqtuma ketáama ítáimma áraine. ánibo kemá kétima-timunama keráwáqá ketirukaké kétimunnama miráuma Îtu Káríqtoni arukakékáá umá keráwáqá kétimune.

9 kemá keráwáqtábámá Áánûqtukaq maará téq kétune. keráwáqtí tirummá amí-yátáákómá anóniq umáe uwíyábá kétikaiye. Áánûqtuni árain-itai-yataaqa mayaígáae téq kétune. nóinawabi íráqôniq éna nóinawabi táíq ínayabama yainaígáae téq kétune.

10 keráwáqá miráiyatabama mú mikákáá íráqô-qtataaqa kanaaráq mayánoe. keráwáqá mú mikákáá íráqô-qtataaqa mayáiyanama Îtu Káríqtoma yauwéqma kumínî-kanaaraqa keráwáqtí kúmikaraq tigaemá í-yátáákáráqá Áánûqtun-aurakaqa íwaniye.

11 ímiye. keráwáqá wenamáa Îtu Káríqtonopake árain-iraqo-qtataaqa yi-qtátááqnápó keráwáqá ógiranoe. min-íráqó-qtátááqá keqtáá kétimitabataa ketáámá Áánûqtuni tágama-yataaqtaba kéteqtaa wanáwîqa múte kéyauyunatae.

12 ketíbâqawaayuo, keráwáqá maaminnáyaba itaígáae téq kétune. kemá maakáqá ánná-naupaq máunanaboana átê-wataagoma Îtuqtaba wéyáwé uráiye.

13 miráuma anómma yabíkáa-kayukati kawáá-wáyúkágáráq yaímma káqo-
kayukagaraq máa-yuma yemá máqtemma kéitaamma kemá Îtu Káríqtoni kaqtó-
napoaq ánná-naupaq máune.
14 kemá ánná-naupaq máunataboata taíganimma Áánûqtuni waayúkama yeqtí
Îtukaq itáíq-itaiq í-yátáákómá uyátá-maqma akoqnáá uráiye. íbêqa yemá
waayúkati yúbáq itó kéeta átê-wataama akoqnáá umá kéteta íkatíq íkéoe.
15 yaímma-wayukama kárún-aimma timátiketa yemá anón-iwiqa mayaíyábá
kéyikaitataboata Îtuqtaba átê-wataama kétemanibo óq-wayukama Îtuqtaba íráqôniq
ónáae téta kéte.
16 Áánûqtuma kemmá wenáama mayaiyuwánúnayaba mi-máyáímá
tímikaitata yemá minnáyaba kéitetaboata yeqtí yirukaké kéte.
17 mi-káqó-káyúkámá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq í-yátáákáké íkete. ááqibo
yemá kemmá kárún-aimma kétima-tikaae. kemmá tú-tiqa í-yátááqá arúbama
timínôqtabama yimuqá kémaraae.
18 ááqibo yemá waabá-káyúkátí yúbáqá Îtuqtaba átê-wataama itáíq-itaiq kéeta
tíyanabi paá yeqtí yóyaukake min-áté-wátáámá Îtuqtaba tíyamma minnâ íráqô-
qtataaqa wáitaq kemá timuqá kémaraune.
19 owé. kemá timuqá paá maráiq-maraiq ónúne. keráwáqá keqtábá
Áánûqtukaq nunamummá kétewana Îtu Káríqtoma kemmá tíwáqnaa kéiye.
mirái-qtataaqtababoaq kemá kéitaunama Áánûqtuma kemmá tiwíqma paá
ayúqtikaniye.
20 uyátárai-nakoni mayaímá mayaíyábámá kemá tigaemá íyábá íkétikaiye.
kemá tú wamá máenawabi púyônama íbêkaraq aati-aatimá Îtu Káríqtokaq íma
ikatíq éq yaaguyabíyábá kétikaiye.
21 ketí túyánápímmá aúwaraimma nóinabiyo? minnâ Îtu Káríqtoqtaba
miráiyaba kéune. puí-yátááqá nóinabiyo? minnâ uyátá-maqma íráqô-qtataare.
22 kemá maa túráqô matúq-matuq ónúnnama maannáyaba wáiye. Îtu
Káríqtoqtaba íráqô-mayaima mayaíyábá wáiye. miráinaq kemá náanawaq aúyaq-
maranuno? paá tú wamá mánu puyónúnô?
23 kemá maami-kááyáqá íráqô-qtataakoni aúkáapimma máune. kemá Îtu
Káríqtote Áánûqtuni márûpaqa umma mánunayaba kétikaiye. mirámô onanamá
kemmá íráqôniq íniye.
24 miráimanibo keráwáqtábámá kemá íma púyônama minnâ íráqône.
25 kemá máananama keráwáqá íráqôniq umátikaniye. minnáyatababoaq kemá
itáunnama kemá íma árúqa puyónúne. miráuma keráwáqá tíwáqnaa kéonana
keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátáákómá uyátá-maqma anóniq kéinaq keráwáqtí itáíq-
itaiq í-yátááqtábá timuq-yatáákáráq uyátá-maqma anóniq íniye.
26 miráuma keráwáqá kemmá ókaraq kétimoneqa ánná-naupake kúmônayaba
Îtu Káríqton-awiqa kanaaráq múte yauwínoe.

27 íbêqa keráwáqtábá maannáma anó-qtataare. keráwáqtí táaimma Áánûqtuni
átê-wataarake máyáaro. mirá kéiyaq kemá keráwáqtôpaq ímo yéqa keráwáqtí
íráqôn-aaiqtaba itánúne. itáíq-itaiq í-yátááqátábámá akoqnáá kéeraq keráwáqá
máqtemma mimórá-túyánákáq máero. átê-wataama Îtuqtaba kéyaqtoreraq
keráwáqá máqtemma mimóráráá umá máeraq Îtuni namuro-wáyúkámá webó
agayíkáaro.

28 keráwáqtí namuro-wáyúkáyábámá ikatíq íoro. akoqnáá oro. mirámô
kéiyatama keráwáqtí namuro-wáyúkámá timónáiyamma keráwáqá yemmá
kanaaráq uyátáawaniq ínoe. taákaq máráaro. móra-waigoma yemmá
uyátánimma wemá Áánûqtue.
29 Áánûqtuma keráwáqá Îtu Káríqtoni kaqtó-wayukama máigaae ténа
aúyaqtikaraiye. miráipoaq keráwáqá wekáq itáíq-itaiq kéowana Îtuqtababoaq
tú-tiqa mayaíyábágáráqá Áánûqtuma keráwáqá aúyaqtikaraiye.
30 keráwákáráq kegáráqtáá mimórá-ááíqtáá kéunatae. minnâ Áánûqtuni
aakótê Tááqtaani aakótê ááíqa kéoye. miráinaq kemá ááiqa únaq aónaaniq umá
miráuma ááiqa oro. miráitaq kemá ááiqa paá íq-iq kéune.

2

1 keráwáqtí túwaraikoma Îtu Káríqtoqtaba mamá akoqnáá kéumatikaiyo? wení
akaí-yátáákómá keráwáqá timakakí kéiyo? wení Aágomma aanabóráá umá
kémayaao? Îtun anaaémo káqowa-kaqowamma kaayoné kéumayikaao? keráwáqtí
tirummá káqowa-kaqowamma kéyimeo?
2 mirámô kéeqa kemá maará téq keráwákáq inaa kétune. máqtemma
keráwáqá mimórá-túyánákáq máeraq mimórá-tíkáí-yátáápí yagaroqtaaro.
kemá káonaune. keráwáqtábá timuqá kématikaune.
3 aúyababa íoro. keráwáqtí túma íma mamé úyôro. ímibo móra-mora-
yuti aménáápáq máero. aati-aatimá káqowaqtabama túyánápímmá téraq
“wenáwîkomma ketíwîkomma uyátá-maqma wáiye” téraq tero.
4 kenamáárîq keráwáqtábá íma yabi ínômanibo káqo-yuyabagaraq
yabíqyíkáaro.
5 keráwáqtí túyánákómá Îtu Káríqtoni aúyánákáá íno.
6 wenáaikoma Áánûqtuni áaikote móraiq kéiye. wemá Áánûqturaa umá máqe-
uraimanibo min-náápáámmá íma yáqtokaiye.
7 ímiye. wení anó-tagama-yataaqa paábaq yukéna kaqtó-naqa aúkáiye.
wemmá aaragómá marákáitana paá maa-márábín-nákáá aúkáiye.
8 wemá Áánûqtugaraq waayúkagaraq yeqtí yiménáápáq wetábá wenamáárîq
maréna máqe-uraiye. wemá Áánûqtun-aama waréna puí-yátááqá máyáitata
kaapaq-yátáq ikámôwana pukuráiye.
9 miráimanibo wemá aamá ítáitanaboana Áánûqtu wemá pukáipike mamá
itó umákátuwena mú mikákáá yanaa-márúpáq akéna wemmá máqten-awiqa
uyátá-maqma yanaan-áwíqá ámikaiye.
10 miráinaq máqtemma Áánûqtuni-marupaqa máa-yugaraq máqtemma maa-
márábí máa-yugaraq máqtemma maa-márágóní ménáápáqá máa-yugaraq min-
áwíqá kéiteq Îtuni aúbáq yiraayutaúmmá ayánoe.
11 ánibo máqten-oyaukoma téta “Îtu Káríqtoma uyátárai-nare” téta tínoe.
miráinata máqtemma wenaboámá Áánûqtun-awiqa múte yauwínoe.
12 tíkáin-aanabo, ketáama wáráaro. kemá keráwáqtê máqe-uraunaqa ketáama
wakááe. íbêqa kemá keráwáqtôpake yatákuraanaqa uyátá-maqma ketáama
waqmá arútaaro. keráwáqtí kúmiq-yataapikemma Áánûqtuma keráwáqá
tiwíkaiqtaba káqo-yuma yiráátéraq Áánûqtuma mi-qtátááqtábá amuqá íma
márái-qtataariq íyábámá ikatíq oro.

13 taákaq máráaro. Áánûqtuma tirunóbáqá máena wenaúyánákáq miráin-
oqtaba tíwáqnaa kéiye.

14 nôrawabi kéeqa nárun-narun-aimma íma téraq nóbíq-aimma ítero.

15 waayúkama íma waátá-yataariq í-ááímmá aónaa-kayukaraa keráwáqá
oro. keráwáqá waayúkama yeqtí áaikoma waátá-yataariq éna kaé-kai-yuti
aúkáapimma máamanibo keráwáqá Áánûqtuni iyápóma yeqtí otaamá íma
wáiniq umá miráuma máaro. wiyókómá aabayákáq kamá tágainikaa umá
keráwáqtí táaikoma ókáá umá maa-márábímmá kamá tágaino.

16 keráwáqá maa-márábí-káyúkámá matúq-matuq umá mái-auwaraiqtaba
watáama kétima-yimeqa keráwáqá miráuma wiyókóráá umá táganoe. miráinana
Îtu Káríqtoma kumínaqa keráwáqtábá timuqá maránúne. miráinaq kemá
ítáanama máqtemma ketí mayaígómá paátataakaa íma íniye.

17 ketúgoni naaegómá Áánûqtukaq amí-yátáákáá umá aqti íníyô?
keráwáqtábámá kemá puyónúnô? mirámo ínaqa kemá timuqá kémareq
keráwákáráq Áánûqtukaq "tíkáiye" tenúne.

18 keráwákáráq timuqá kémareq kemá púyônayabama Áánûqtukaq "tíkáiye"
tígáae téq kétune.

19 uyátárai-naqa Îtumma akáinaqa kemá Tímotimma timákáanana
keráwáqtôpaq pááqya-kanaabi wíniye. miráinana wemá keráwáqtábá kemmá
mamá kanaaráq kétima-timena umá tíqtaaiq íniye.

20 maakáqá wemá wenamáa ketí tíyaqa kéyainena keráwáqtábá aúyánámmá
kéitaiye.

21 tébakaq-wayukama paá yenamáárîq yetábá yúyánámmá kéitaae. mi-
máyáímá Îtu Káríqtoqtaba mayaíyábámá íma yúyánámmá kéitaae.

22 Tímoti wení íráqô-mayaiyabama keráwáqá kéitaae. átê-wataama waabá-
káyúkátí yúbáqá tíyábámá kemmá tíwáqnaa kéiye. miráuma áanikoma aboámmá
áwáqnaa ínîkaa umá ketê mayaímá kémayaiye.

23 ketineqá nói-qtataarabi pááq íné ínata timá-timiyaqa kemá Tímotimma
timákáanana keráwáqtôpaq wíniye.

24 ánibo kegáráq keráwáqtôpaqa pááqya-kanaabi wíyábámá kemmá kétikaiye.

25 keráwáqá Ipaaparoráítatimma ketôpaq timákáawana iréna íráqôniq umá
kemmá kawáá umátíkaraiye. ábâkoma awaaómmá áwáqnaa ínîkaa umá kemmá
tíwáqnaa uráiye. wemá ketê mayaímá kémayena ketê yagaroqtamá Áánûqtuni
watáama téna ááiqa uráiye. íbêqa keráwáqtôpaq kemá wemmá yauwéqma
timákanaa kéune.

26 wemá máqtemma keráwáqá timónaiyabama ôriq umá kákaiye. keráwáqá
weqtábámá karí kémayaiye téq ítaraatababoana wemá netuq-áúyánámmá
ítaraiye.

27 áraimma wemá anó-karima mayéna púyôwaniq uráiye. miráimanibo
Áánûqtuma wemmá paru-yátááqá ámitana ípukaiye. kekáráq Áánûqtuma paru-
yátááqá tímikaitana wemá íma pukáitaq kemá íma tirummá í-yátááqá arúbama
matáune.

28 miráiniq Ipaaparoráítatimma keráwáqtôpaq timákáanana yauwéqma
wínîqtabama kemmá ôriq umá kétikaiye. keráwáqá wemmá káoneqa
timuqá kémaraiyanama mi-wágómá kemmá mamá timuqá matikáinaqa
keráwáqtábámá netuq-túyánámmá íitanune.

29 uyátárai-nakoqtaba tíbâqawaamma weqtábámá “iyo” kéteraq timuqá máráaro. máqte-kayukama náayuwabi Ipaaparoráítatima inîq o-yúmá tikaq múte yíkáaro.
30 wemá mayaímá Îtu Káríqtoqtaba kémayena púyôwaniq uráiye. áqnáabaqa wenaúma aúgugu íyábámá íma aúyánámmá ítaraimanibo wemá kemmá tíwáqnaa uráiye. keráwáqá kenamáárîq kemmá miráuma íma kanaaráq tíwáqnaa owánîq oqtábámá wemá kemmá tíwáqnaa uráiye.

3

1 ketíbâqawaayuo, uyátárai-nakoqtabama ôriq umá máráaro. naayóbáqá keráwáqtôpaq agatáuna-aimma móragaraq kétima-timunnamanibo minnáyabama íma tíbô kégaiye. ánibo min-áíkómá keráwáqá íráqôniq kéumatikaiye.
2 kékén-áímmá kétima-timune. iyákóqtábá atéráaro. mi-káyúkámá yemá ummaa-yátááqá mamá paá kéeta túma karáiyamma “keráwáqá atóbanoe” téta maqmá káonaae.
3 ketáámá áraimma túma kárataunna-yutaae. Áánûqtuma katáái táabikemma waátá-yataaqa kárama paábaq yuwéna keqtáámá wení Aokaq-Áágómá tímikaiqtababoanataa ketáámá árai-karataunna-yutaae. wení Aokaq-Áágóní akoqnáárakemma ketáámá Áánûqtukaq nunamummá kétunatae. miráitaqtaa Îtu Káríqtonopake tágama-yataaqa kémayaunatae. miráitana yúma karaí-yátááákómá keqtáárâqá paátataakaa kéiye.
4 náawabi aúyánápímmá téna “Áánûqtuma kárátaa-tuyababoana mamá paá umátikaniye.” tenama wemá íkárutaiye. ítáaro. kemá máqte-qtataaqa aúgoqtabama mirá-umatukaune.
5 ítáaro. kemá ketinóma kemmá matíkáitaqa kemá Ítíráaeo-naqa máqe-uraune. inaau-náúpáqá kemmá matíkáraitana abapaké kaumo-kánáámá yátáitata ketúma kárátaane. ánibo kemá Péqtiamaanini ánnábike-naqune. ketítaubikoma yemá Íbaru-aimma tirááwaq kegáráq Íbaru-aimma tiráune. ámáan-aiqtabama kemá Pérati-naqa máeq máqten-amaan-aimma kemá wakáune.
6 ámáan-aimma waraíyábámá kemá karuwaaq kéeq minnáyababoaq Áánûqtuni waayúkama náayuwabi Îtuqtaba mórabi áíkuyo-yuma kemá yemmá yíkamonaaq maqmá aónaraune. owé. ámáan-aikoma waayúkama mamá íráqôniq kanaaráq umáyikaniyaa-awaataq kemá íráqôn-naqa máqe-uraune.
7 miráimanibo máqtemma mi-qtátááqtábámá naayóbáqá “íráqô-qtataare” téq ítaraunamanibo íbêqa Îtu Káríqtobaboaq mi-qtátááqtábámá “paátataare” kétune.
8 mi-qtátááákómá máqte-qtataakoqtabagaraq yeqtábámá “paátataare” kétunamanibo Îtu Káríqtoqtabama ketí uyátárai-nakoma máena mi-qtátááqtábá wenamáa “anó-qtataare” kétune. min-nákóqtábámá máqtemma káqo-qtataakoma “araatá-qtataare” téq paábaq yukáune. Îtu Káríqtomma wenamáa matéq
9 wetê yagaroqtamá mánaa kéune. naayóbáqá Áánûqtun-aurakaqa ketí íráqô-mayainapo kateko ónúnayaba maqmá aónaraunamanibo íbêqa kemá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq umá yáqtoraunanapo Áánûqtun-aurakaq kateko umá máune. ámáan-aimma waráuna-waigoma kemmá mamá Áánûqtun-aurakaq kateko íumatikaraibo Áánûqtu keqtáámá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq únnayabataa kateko-yátááqá paá kétimiqtaae.

10 íbêqa kemá Îtu Káríqtote áqnáabariq umá yagaroqtánááq kéune. min-
ákóqnáágómá wemmá pukáipike mamá itó-umakaraimma min-ákóqnáágóqtábá
itánááq kéune. Îtuni aú-aiqa yáíkaaq umá mayánááq kéune. ánibo wemá máena
pukáiniq umá ketí kúmiqa íma wáiniq umá mánaa kéune.
11 ánibo kemá túyánámmá itáunana kegáráq pukáanabike itó-ureq aúge-
tuwaraimma mayánúne.
12 kemá téq "Áánûqtun-aurakaqa áqa kateko umá mútûq ánataguraune" téq
íkétune. ímibo Îtu Káríqtoma kemmá áqa wetábá matáiniq umá kemá mi-
kátékó-ááímmá ketábá mayánáae téq maqmá aónaqte kéune.
13 ketíbâqawaayuo, "kemá áqa Îtuqtaba uyaatimá uyátáraune" téq íma kétune.
ímibo maami-mórá-yátááqtábá maará kéune. minnâ tinnaépaq yukáuna-
yataaqtabama kétiwikaq túbáq wái-qtataaqtaba mayánáae téq únnama
14 kemá móma móra-nakoma uyaatimá uyátainiq umá kemá amuq-
yatááqtábá uyaatéq ánatai-aqtoraq ónáae téq tiyááqtâma kuyúnnama koma
kéyauweraune. min-ámúq-yátááqá wáimma aúwaraimma Áánûqtuma keqtáámá
"umma máyáaro" téna Îtuqtabama tááyaraiqtaae.
15 ketáámá máqtemma náayuwabi Îtuni yiráátínna-aiqtaba waayúkaarikaa
umá mirá-onatae. minnáyaba keráwáqá káqo-tuyanamma itáiyanama Áánûqtu
keráwáqá abarokáq tiráátiniye.
16 miráinaqtaa íbêq-awaataqa min-ámmá waráunataama waqmé wíq-wiq
ónátaae.
17 ketíbâqawaayuo, kemá miráunaiq umá keráwáqá mirá-oro: miráinaq
keráwáqá mi-káyúkámá yemá ketáá miráunaiq umá miráó-kayukati yáaimma
wáráaro.
18 taígani-taoqa maamin-áímmá timá tímikaunama íbêqa tiqnumá kéyaitaq
ókaraq kétima-timune. minnâ taígani-kayukama Îtu Káríqtoni namuro-
wáyúkámá máeta Îtuma yeqtábámá kaapaq-yátáq nôrawabi umáyíkaraiqtabama
paábaq awéqtáma kéyuwaae.
19 yemá yawítígino-marupaq wínoe. yeqtí aáwaqa awetáwaata umá
naan-áíkómá Áánûqtuni amáákaq kéuwiye. Áánûqtun-aurakaqa yigaemá í-
yátááqtábámá yemá yeqtí yúma maméta kéuyoe. yemá yeqtí yúyánámmá
mimórá maa-márábí-qtátáákáq áátuqma kémaraae.
20 ketáái naa márûqa Áánûqtuni márûpaq wáiye. keqtáá atóbatikanin-naqa
uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma kumínîqtaba awé kéunatae. wemá Áánûqtuni
márûpakemmo kuménama
21 ketáái túma waerániye. ketáái aqnú-tútáámá mamá wenaúraa tágama-
yataakaraq aútikaniqtaae. mirámô ínîmma mimórá-ákóqnááráké máqte-qtataaqa
wení náápaakoni aménáápáqá kémaraiye.

4

1 ketíbâqawaayuo, keráwáqá kemmá tíkáin-aanaboma máawaq keráwáqá
timónaiyabama ôriq umá kétikaiye. keráwáqá kemmá mamá timuqá kématikeq
ketí mayaígóqtábámá amuq-yatááqá mááe. ketí tíkáin-aanabo-wayukao, Îtukaq
itáíq-itaiq umá máeraq yaqtóráaro.
2 Yúóriaoyaa Tíqtikio, ókaraq uyátárai-nakoqtaba kenákámá ke-ánáánóráá umá
máakaao.

3 ketíbârawaao, egáráq mi-kááyáq-íníkórátámá yíwáqnaa uwo. yenákámá ketí
yagaroqtamá Îtuqtaba átê-wataama tí-máyáímá matááye. ketáámá máqtemma
Kérémeqtigaraq yagaroqtamá tébakaq mimórá-máyáímá máyáa-yugaraqtaa ya-
garoqtamá mayaímá matáunatae. ánibo máqtemma yeqtíwîqa matúq-matuq í-
áwíq-wánnáábí wáiye.
4 aati-aatimá uyátárai-nakoqtaba timuqá máráaro. móragaraq kétupo timuqá
máráaro.
5 máqte-kayukama iyuwáiyatawaq yemá keráwáqtí kaayoné-ááímmá aónaaro.
taákaq máráaro. uyátárai-nakoma íma nékaq máiye.
6 kéqokeq-yataaqtabama netuq-túyánámmá íma ítáaro. Áánûqtukaq nuna-
mummá kéteqa nóiqtababi íyaqtaba wemmá kétimameraq "tíkáiye" téraq wekáqô
ítama káoneqa tero.
7 miráinaq keráwáqá máeq Îtu Kárîqtokaq kamuqá kéitaiyanama Áánûqtuni
kaayoné-yátáákómá keráwáqtí túyánákárábi túraqa yabítikaniye. mi-kááyóné-
yátáákómá ketáái itaí-yátáákómá uyátá-maqma wáipoaqtaa ketáámá árain-
uramma mi-wágóní áaimma íma kanaaráq itánúnatae.
8 ketíbâqawaayuo, maannáma ketí aqtó-wátááe. min-árái-qtátáákáráq
mi múte yauwí-yátáákáráq arútai-qtataakaraq otaammá íma wái-qtataakaraq
tirunóbáqtáá íráqôniq i-qtátáákáráq Áánûqtuma keqtááyábá yaaguyabíkáae ti-
qtátáákáráqá mi-qtátááqtábámá keráwáqá túyánámmá ítáaro.
9 mi-qtátááqtábá tiráátiraunama taákaq makéraq mirá-oro. watáarake
keráwáqá kétiraateq nói-qtataarirabi uráunarakekaraq tiráátiraune. kemá
tiráátiraunaiq íyanama Áánûqtuni kaayoné-yátáákómá keráwáqtê wániye.
10 uyátárai-nakoqtaba miráunama kemá timuqá kémaraunaq keráwáqá
keqtábá tirummá kéumatikaae. naayóbáqá keráwáqá kemmá tirummá
umátíkaraamanibo kemmá tíwáqnaa ínôqtabama aammá íma wáqe-uraiye.
11 kemá paá móneqtabama íma kétune. ímiye. kemá taíganiqtababi
pááqyaqtabama kanaaráq timuqá maránúne.
12 kemá áwáyoq-naqa máeq oótan-naqa máqe-uraune. taíganin-aawaqa
naíyábábi táama yaíyábámá kemá kéitaune. kemá nóiqtababi onnamá uyátá-
maqma marérabi máqte-qtataaqa íma maréq ónúnayabama kéitaune.
13 Îtu Kárîqtoma kemmá akoqnááma kétimiqtababoaq máqte-qtataaqa ketúraq
pááq ínayabama akoqnáá umá kanaaráq mánune.
14 miráimanibo kemá taígani-ummaa-yataaqa kémayaunaqa keráwáqá kemmá
tíwáqnaa uráamma minnâ íráqô-qtataare.
15 kemá ketí áqnáabaq-yupaama waabá-káyúkátí yúbáqá Îtuqtaba átê-wataama
tiráunaq keráwáqá Pirípiani-wayukama kéitaae. minnâ kemá Maaterónia-
marabake yuwéq kéunaqa keráwáqá kenamáa tíwáqnaa umá móneqa tímikaae.
tébakaq Áánûqtuni waayúkama áíkuyo-yuma yemá kemmá íma tíwáqnaa urááe.
16 owé. óq-taoqa kemá Tetarónáíkaq máunaq miráráá umá tíwáqnaa urááe.
17 kemá móneqtaba íma ítama káonaunamanibo keráwáqá kemmá tíwáqnaa
uráápoana Áánûqtuma íráqô-meyamma timíniye. ánibo minnáyaba timuqá
kémaraune.
18 Ipaaparoráítatima keráwáqtôpake amí-yátááqá kemmá tímitaq íbêqa kemá
nóiqtababi kéunnama kémayaune. átê-kuyumma in-ámí-yátááqá Áánûqtukaq
ámêwana wemá amuqá kémarena máyáinikaa umá keráwáqtí amí-yátáákómá
mirá-uraiye.

19 ketí Áánûqtuma Îtu Káríqtoni íráqô-qtataakokake máqte-qtataaqtabagaraq
keráwáqá ommá timíniye.
20 Áánûqtuma ketibotáámá wení tágama-yataaqa wáimma watúq-watuq umá
wení tágama-yataaqa wániye. miráuma waíno.
21 Áánûqtuni waayúkama náayuwabi Îtu Káríqtonnama máa-yuyopaqa miráo-
maarao-aimma kétimayikaune.
22 tíbâqawaaraa-kayukama ketê máa-yuma keráwáqtôpaq miráo-maarao-aimma
yúwáawana kéwiye. máqtemma Áánûqtuni waayúkama maabáq máa-yuma
miráo-maarao-aimma kéte. ánibo yemá náayuwabi Títaani anómma kámááni-
naupaq mayaímá máyáa-yuma yemá keráwáqtôpaq miráo-maarao-aimma ôriq
umá kétimatikaae.
23 uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni íráqô-qtataakoma keráwáqtí taágote yagaroq-
tamá waíno.
kemá Póroma
Tímotigarare.

Koráátiani
Îtun **anaaé ké**waraa-yubaq **Koráá**tai-marupaq **Pó**roma **á**nn**á**-naupaq **má**ena **watá**ama **ké**titana **Tí**moti **agatá**iye.

1 min-áúbámá kemá Póroma mórama Îtu Káríqtoni timáyíkarai-kayukabike-naqa ketáái tíbâqawaaraa-naqa Tímotigaraq kágayauye.
2 Áánûqtuni waayúkama Koráátai-marupaqa Îtu Káríqtoqtaba kerátáái tíbâqawaayuma yemá Îtukaq itáíq-itaiq umá kéyaqtoraa-yubaq kágayauye. Áánûqtuma ketibotáámá kaayoné-yátááqá wení íráqô-qtataakokaraq keráwáqá timíno.
3 kerátámá aati-aatimá Áánûqtuma ketáái uyátárain-naqa Îtu Káríqtoni aboákáqá nunamummá keráwáqtábá kéteka “tíkáiye” kétuye.
4 Áánûqtuma wení márûpaq keráwáqtí meyámmá tíkáitana wáitaq awé oqtábámá ketáámá ítaraunatae. abo keráwáqá Îtu Káríqtokaq akoqnáá umá itáíq-itaiq kéeq keráwáqtí tirummá Áánûqtuni waayúkama yímêqtabama kerátámá kéitauye.
5 áqnáabaqa keráwáqá árain-aimma min-áté-wátáámá Îtuqtaba matáamma minnâ íráqô-meyaqtaba Áánûqtuma keráwáqá timínîtaq ítaraae. abo Áánûqtuma keráwáqtábá min-íráqó-méyámmá wení márûpaq tíkaraiye.
6 maamin-áté-wátáágómá máqte-marabaq wéyáwé kéiye. minnâ Áánûqtuni íráqô-qtataakoma máqten-aukapaq wéyáwé kéitana keráwáqtí áukáapikaraq wéyáwé kéitaq keráwáqá áqnáabaq kéitaq tágama ítaraae.
7 ketáái tíkái-tibaqawaama Ipááparatima kerátáí mimórá-máyáí-nákómá wemá keráwáqá tiráátiraiye. wemá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq umá kéyaqtorena keráwáqá tíwáqnaa kéiye.
8 ánibo Aokaq-Áágómá keráwáqá arummá tímî-qtataaqtaba kekárátámá timá tímikaiye.
9 miráitana wemá kekárátámá timá tímikaitakaboaka kerátámá Áánûqtukaq nunamummá aati-aatimá keráwáqtábá kétuye. Áánûqtuma keráwáqtí túyánápímmá wení aúyánánápó maqmá ógitikainaq miráigaae téka kerátámá nunamummá kétuye. Áánûqtuma wení Aágoni itaí-yátáákáráq ítama tágai-yataakaraq maqmá ógitikaikaae téka kétuye.
10 miráinaq keráwáqá Áánûqtumma ákái-kayukaraa umá kanaaráq mánoe. ánibo keráwáqá aati-aatimá Áánûqtumma amuqá maránî-qtataariq ínoe. miráinana Áánûqtuqtaba keráwáqá íráqô-mayaima kémayaiyana mi-wágómá íráqôn-aramma iyániye. miráinana Áánûqtuqtabama keráwáqtí itaí-yátáákómá uyátá-maqma anómma aurániye.
11 Áánûqtuni tágama-akoqnaabike keráwáqá akoqnáá ínôqtaba nunamummá kétuye. miráinata waayúkama keráwáqá mamá táíq kéumatikaiyaqa keráwáqá paá Îtukaq itáíq-itaiq umá túma pukáinabaq mánoe.
12 keráwáqtí timuq-yatáákákémmá Áánûqtukaq “tíkáiye” tero. wemá wení yabíkái-marupaqa ópí yáíkaaq ínôqtaba keráwáqá mamá yokaa umátíkaraiye. máqtemma Áánûqtuni óq-wayukate yáíkaaq ínoe.

13 abo wemá keqtáámá kumayukóní akoqnáábikemma tiwíqmenataa wení
ákáin-aanikoni yabíkái-qtataakoni aménáápáq tiwíqmenataa utáiye.
14 wení áanikoma keqtáámá mamá umátíkaitanataa ketáái kúmiq-yataaqa
Áánûqtuma mamá paábaq yuwéna awikátukaiye.

15 Áánûqtumma ketáámá íma kanaaráq aónanunataamanibo Îtu Káríqtoma
wemá wekáá kéiye. ítáaro. naayóbáqá Áánûqtuma Îtu Káríqtomma tarôq
umákarena máqte-qtataaqa anaaékaq tarôq uráiye.
16 Îtu Káríqtoni akoqnáárakemma Áánûqtu wíyôpaq wái-qtataakaraq maa-
márábí wái-qtataakaraq tarôq uráiye. ketáámá mi-qtátááqá kanaaráq
káoneqtaa íma kanaaráq káoneqtaa únna-yataaqa wemá tarôq uráiye. yabíkái-
marupakaraq akoqnáá-yataakaraq uyátáraa-kayukagaraq yabíkáa-kayukagaraq
náápaamma matokáa-kayukagaraqa máqtemma wemá tarôq uráiye. Áánûqtuma
máqte-qtataaqa Îtu Káríqtonapo tarôq uréna Îtu Káríqtoqtaba taróq uráiye.
17 miráitana Îtuma máqe-uraitana anaaékaq máqte-qtataaqa tarôq uráiye. ánibo
máqte-qtataaqa wení akoqnáánapo yáqtoqma yagaroqtaráiye.
18 Áánûqtuni waayúkama áíkuyo-yuraqa Îtuma yeqtí yiqnómmá máitata yemá
wení aúma mááe. wemá máqte-qtataakoni áqnáabariq umá máiye. abo wemá
pukáipikemma áqnáabariq umá itó-urai-nare. owé. máqte-qtataaqtabama wemá
áqnáabaq-nare.
19 miráuma Áánûqtuma wení máqten-aaimma Îtu Káríqtokaq wáikaae téna
tiráiye.
20 ánibo Áánûqtuma Îtu Káríqtonapo mayaímá kémayena máqtemma maa-
márábí wái-qtataakaraq máqtemma wíyôpaq wái-qtataakaraqa yauwéqma mamá
wenôpaqtaa kéiye. Îtu Káríqtoma kaapaq-yátáq púitana wení naaegómá
aqtímena kukáimma miráuma Áánûqtugaraq waayúkati aúkáapimma kaayoné-
yatááqá mamé iráiye. naayóbáqá Áánûqtuma yeqtábá namuq-nákáá uráine.

21 naayóbáqá keráwáqá Áánûqtunopakemma nékaq máeq keráwáqtí máqte-
tai-aaimma tarôq kéeq keráwáqtí tái-tuyanakakemma Áánûqtuni namuro-
wáyúkámá máqe-uraae.
22 miráimanibo íbêqa wení áanikoma pukáikakemma Áánûqtuma keráwáqá
mamá wení aanábóîq uráiye. wemá keráwáqtábá miráuraipoaq keráwáqá
Áánûqtuqtabama aokarîq éq wenáurakaqa tigaemá íma wáinaq wenôpaq
kanaaráq wínoe.
23 miráimanibo keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá yáqtóráaro. Áánûqtuma
keráwáqá abaúmma ánûqa yamá akoqnáá umátíkaraikaq máaro. min-íráqó-
qtátááqá Áánûqtuni átê-wataagoma “timénúne” téna timá akoqnáá umákain-
aipikemma káqo-yuma íma iyuwáiyatawaq kerawáqá yabitero. maamin-áté-
wátáámá máqte-marabaq kétima-yimewaq kemá Póroma min-áté-wátáágóqtábá
kaqtó-naqa aúkáune.
24 miráitaq íbêqa kemá keráwáqtábá tú-tiqa mayáunayaba timuqá kémaraune.
Îtu Káríqtoni aú-aiqa wení waayúkayaba matáimma kemá móraiq umá
kémayaune. wení waayúkama yemá mórabi áíkuyo-yuma yemá wenaúma
mááe.
25 Áánûqtuma wení waayúkama náayuwabi yemá mórabi áíkuyo-yuyaba
kemmá mamá kaqtó-naqa aútíkaraiye. maami-máyáímá keráwáqá tíwáqnaa

ónúnnayaba kemmá tímikaiye. miráuma wení watáama máqten-aukapaqa “timá-yimiyo” téna timátíkaraiye.
26 abo maamin-áímmá kétima-yimiyatawaq waayúkama yemá naayóbáké yéqéna íbêq-kanaaraqa Áánûqtuni aúpáq-áúyánámmá aúyôqmakaimma itánoe. miráimanibo íbêqa min-áúpáq-áúyánámmá abarokáqtáá uráitata wení waayúkama kanaaráq abarokáq káonaae.
27 maami tágama aúpáq-áúyánámmá máqte-kayukayaba wáimma keráwáqá íma Ítíráaeo-wayukama timá-timenunayaba Áánûqtuma kemmá aúyaqtikena tiwíkaiye. maannáe. Îtu Káríqtoma tirunóbáqá máena Áánûqtuni tágama-yataaqa yáíkaaq ínôqtaba tiyúwáitaq awé kéoe.
28 miráitaqtaa ketáámá Áánûqtuni watáama máqtemma waabá-káyúkátí yúbáq kétunatae. ketáámá kékén-áímmá kéteqtaa Áánûqtunopake itaí-yátáákáráq kéyiraatunatae. miráinataama máqte-kayukati yáaikoma Îtu Káríqtoqtaba mútûq abarokáq umá ánataikaae téqtaa mirá kéunatae.
29 maaminnáyaba kemá mayaímá kémayaune. Îtu Káríqtoma kemmá máqten-akoqnaama tímikaitaq min-ákóqnááráké mayaímá kémayaune.

2

1 kemá keráwáqtábá akoqnáá umá mayaímá kémayaunayaba itaígáae téq kétune. miráitaq kemá Áréórátía-marupaqa tíbâqawaaraa-kayukagaraq káqo-kayukama ketóíkaq íma káonaa-yuyabagaraq kemá yeqtábá mayaímá akoqnáá umá kémayaune.
2 mirá kéeq yeráwáqtábámá ikatîqa íma ígáae tépoaq kemá mirá kéune. keráwáqá keráwáqtí tirummá amí-yátáákákémmá waayúkama mórabi yabitimá ya áíkuigaae téq kétune. ánibo Îtu Káríqtoqtabama keráwáqá ítama akoqnáá ígáae téq kétune. miráráá umá keráwáqá kémaeq Áánûqtuni aúpáq-áúyánáqtábámá ítátuwaigaae téq kétune. min-áúpáq-áúyánámmá minnâ Îtu Káríqtoma wenamáárîq wemíye.
3 Îtuma wemá miráuma kíraa umá máena Áánûqtuni máqten-itai-yataakomma ítukaiye.
4 miráitaq kemá kétima-timune. waayúkama kaaqaarigón-únítíq-áímmá téta yemmá íma iyuwáiyatawaq keráwáqá makátéro. yaímma-taoqa yeráwáqtí yáagoma íráqôniq kéibo atéráaro.
5 kemá ketúgogaraq yagaroqtamá keráwáqtê íma máunamanibo kemá keráwáqtábá túyánámmá kéitaune. keráwáqá mórabi akoqnáá umá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéowaq kemá keráwáqá kétimoneq timuqá kémaraune.
6 keráwáqá áqnáabaqa Îtu Káríqtomma keráwáqtí uyátárai-naqa awíkeq mimóráíq uráániq umá wetê yagaroqtamá matúq-matuq umá máaro.
7 keráwáqá wepímmá ánûqa yamá akoqnáá umá máaro. miráinaq keráwáqtí táaimma wenámûraaq taróq oro. ketáámá tiráátirauna-yataaqa yáqtoqma ako-qnáá uréraq Áánûqtukaq “tíkáiye” tero.
8 keráwáqá yaímma-wayukama íma iyuwáiyatawaqa yemá keráwáqtí ánûqa Îtu Káríqtopi yaráamma yaákáma yúwáaro. mi-kááqáárí-áíkómá paá waayúkati yúyánápíké kéiye. miráinaq keráwáqá yemmá íma iyuwáiyatawaq keráwáqá yabitero. min-áímmá waayúkagaraq maa-márábí-táí-wákógáráq kéyiraate. Îtu Káríqtonopakemma íma kéiye.

9 maanáyaba ítáaro. Áánûqtuni mútûq-aaikoma Îtu Káríqtopi wáiye.
10 ánibo Áánûqtuma mútûq-tuwaraimma tímikaitaq keráwáqá Îtu Káríqtote yagaroqtamá mááe. máqten-akoqnaagaraq máqte-naapaakaraqa wennámiye.
11 Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq oqtábámá waayúkama keráwáqtí túma íma kárataae. ímibo Îtu Káríqtoma keráwáqtí kúmiqa paábaq káratukaiye.
12 ánibo keráwáqá Îtuqtaba nommá pékaamma miráuma Îtu Káríqtoni aúma uqtamákáawana yauwéqma itó-urain-awaameqa matááe. abo Áánûqtuma Îtu Káríqtomma mirá umákaraipoaq keráwáqá Áánûqtuni akoqnáágoma kanaaráq ínitaq itáíq-itaiq urááe.
13 naayóbáqá keráwáqtí kúmiqtababoana Áánûqtuma keráwáqá yawááq-uraiye. naayóbáqá keráwáqá Ítíráaeo-wayukama íma máepoaq keráwáqá Áánûqtunnama íma máqe-uraae. miráimanibo íbêqa keráwáqtí kúmiqa Áánûqtuma mamá paábaq yuwéna awikátuwena wemá keráwáqá Îtu Káríqtote yagaroqtamá aúgen-auwaraimma tímikaiye.
14 ánibo Áánûqtuma ketáái kúmiqa mamá paábaq yuwéna awikátuwena maamin-ámáán-áímmá ketáámá aratúnnayabataama íma yorauténa yukáiye. ketáái aqtábááma wení agamatá-kánnáábí wáimma ikátuwena kaapaq-yátáq ketáái kúmiqa paá umátuwena “keráwáqtí aqtábááma ánatagiye” tiráiye.
15 wemá tái-wakoni kawáá-wákárá máqte-tai-akoqnaagaraq mamá paábaq yukáiye. Îtu Káríqtoma kaapaq-yátáq pukéna maami-tái-ákóqnáámá uyátáraitata waayúkama mi-tái-ákóqnáágóní kaaqaari-ááímmá aónaraae.
16 miráinaq keráwáqá aáwaqa néq nommá néq íyábámá waayúkama íma iyuwáiyatawaq yemá ámáan-aimma tarôq oro. anón-aawaqa aokaq-kánáárâqá naíyábábi aagaí-kánáágóní ámáan-aiqtabama keráwáqtí naayón-ááímmá íma wáráaro. maamin-ááímmá minnâ paá anaaékaqa árain-auwaraimma yínî-waigoni amané. árain-auwaraimma Îtu Káríqtonopake kéiye.
17 missing?
18 miráinaq keráwáqá waayúkama íma iyuwáiyatawaq yemá mirán-ámáán-áímmá keráwáqtábá tarôq oro. yemá téta “keráwáqá Áánûqtunopake kaqtó-wayukati náápaakoni aménáápáq máeraq mi-káqtó-wáyúkáráq nunamummá tero” tíyaqa íma mirá-oro. yemá keráwáqtí aúkáapikemma yeqtí kaikáá-qtátááqtábá tíyan-aimma keráwáqá íma itáíq-itaiq oro. mi-káyúkámá yemá paáyaba yeqtí yúma maméta kéuyeta paá yeqtí yúyánápíkén-áímmá kéte.
19 yemá Îtu Káríqtoma wenamáa ketáái tiqnómmá wemmá ayúwéta kégoe. min-áqnókákémmá mútûq-augoma akoqnááma kémayaiye. ánibo min-áúmá máqtemma Áánûqtuni waayúkama Îtu Káríqtoqtaba mórabi áíkuyo-yue. ketáái tiyáátâkogaraq amakógáráq mórabi arúbaraayaniq umá miráuma Îtuma itáíq-itaiq kéo-kayukama mórabi arúbama kéyaqtoraitana Áánûqtuni akoqnáárake min-áúgómá akoqnáá umá pááq kéiye.
20 miráitana keráwáqtí naayón-ákómá Îtu Káríqtoma kébuitanama min-ákógáráq pukáiye. íbêqa maa-márágóní tái-wakoni akoqnáábikemma keráwáqá paá kéumagoe. miráitaq nôraq itaráq keráwáqtí táaimma ayúwáawanawaq maa-márábí-káyúkátí yáaikoraama kéiyo? keráwáqá nôraq itaráq yemá maará téta kétewaqa kaqtó kéoo? minnâ
21 “maannáma íma ánekuyoro. minnáma ínáaro. maami-káqó-qtátááqá íma ánekuyoro.” téta kétewaq nôraq itaráq kaqtó umá kéitaao?

22 maami-qtátáákómá paátataakaa umá ánataginiye. maamin-ámáán-áíkómá
paá waayúkati ámáan-aine.
23 mirán-ámáán-áíkómá waayúkati yúrakaqa íráqôniq kéiye. miráitana
maamin-ámáán-áímmô waraíyábámá íma oyaaq kéipoana yaímma-wayukama
yúyánápímmá téta: “maamin-ámáán-áímmá waréqa kemá íráqô-naqune.” téta
yúyánápímmá kéte. ááqibo yemá ímiye. miráimanibo ketáái túgoni akaí-yátááqá
íma waránáae téqtaama maamin-ámáán-áíkómá ketáá íma kanaaráq tíwáqnaa
kéitaae. ketáái túgomma tebûqa ámênataama íma warániye.

3

1 Îtu Káríqtoqtababoaq keráwáqá itó-uma aúge-tuwaraimma matááe. miráinaq
Áánûqtuni márûpaq Îtu Káríqtoma máipaqtaba túyánámmá ítáaro. mibáq wemá
Áánûqtuni ayáánurapaq náápaan-abitataraq maraq máiye.
2 paá maa-márábí wái-qtataaqtaba túyánámmá íma itánômanibo mibáq wái-
qtataaqtaba túyánámmá ítáaro.
3 taákaq máráaro. keráwáqtí naayón-áíkómá pukitana keráwáqtí aúgen-
auwaraikoma Îtu Káríqtote yagaroqtamá Áánûqtuni márûpaqa aúpáq wáiye.
4 keráwáqtí árai-tuwaraimma Îtu Káríqtomiye. ánibo wemá kumínaqa
kéráwáqá wetê yagaroqtamá wení tágama-yataapi mánoe.
5 keráwáqtí túgoma kúmiq-yataariq ínéta kéomma yíkamma utátúwáaro.
miráráá-qtátááqá maannáe. kebó-yátááqá tái-tuyanamma itaí-yátááqá
túranannama aí-yátááqá táwî-aimma tarôq ínôqtaba tikaí-yátááqá káqo-yuti
minnâ mayaíyábá tikaí-yátááqá mirá-tíkái-yátááqá ikámma utátúwáaro.
mi-qtátáákómá Áánûqtuni márûpaqa kémayaipoana egaamá aí-yátáákómá
miráuma óqtakarabi yaataqá nunamummá teníkáá kéiye.
6 máqtemma mirá-qtátáárîq o-wáígómá Áánûqtuma yemmá mamá áyámma
kéumayikaiye.
7 naayóbáqá keráwáqá mirá-qtátáárîq kéeq mirá kéo-kayukate yagaroqtamá
máqe-uraae.
8 miráimanibo íbêqa mirá-qtátááqá keráwáqtôpakemma nékaq yúwáaro.
tíyámma íoro. káqo-kayukama táíq umáyikayabama túyánámmá íma itéraq káqo-
kayukama tái-aimma ítima-yikaaro. námô-yataakoni watáama ítero. ímiye. maami-
máqté-qtátááqá keráwáqtôpakemma nékaq yúwáaro.
9 keráwáqá móra-mora-yuma kaaqaari-áímmá ítero. keráwáqtí naayón-
ááímmá miráuma aútún-únákáqtôraa umá ayúqma paábaq yukéq
10 aúgen-aaimma mamá kúbekaae. maamin-áúgén-náqá keráwáqíye.
miráinaq keráwáqá Áánûqtuqtaba taíbariq-taibariq umá kéiteq uyátá-maqma
íráqôniq umá wekáá umá mánoe.
11 keráwáqá aúgeniq ommá maará kéiye. ókaraq waayúkama íma yataínoe.
Karíki-wayukagaraq Ítíráaeo-wayukagaraq yemá náayuwabi yúma kárataa-
yugaraq yúma íma kárataa-yugaraqa keráwáqá máqtemma móraiq umáyikanoe.
Îtu Káríqtoma máqtemma ketáái tirunóbáqá máiqtababoaqtaa karaanóbáq-
wáyúkágáráq namuq-wáyúkágáráq ánná-wayukagararabi paá umáguraa-
kayukagaraqa yemá keráwáqtí túyánápímmá mimóráíq umá mánoe. Îtu
Káríqtokaq máqtemma itáíq-itaiq o-yútí yirunóbáqá wemá máiye.
12 keráwáqá Áánûqtuma wetábá aúyaqmakai-kayukama mááe. wemá
keráwáqá arummá kétimiye. ánibo keráwáqá Áánûqtuni waayúkama kaayoné

oro. keráwáqá keráwáqtí tíwîqa káqo-yuti yiménáápáq maréraq káqo-yuyabama
túma pukáinabaq awé umá máaro. káqo-yuyabama tirummá umáyíkáaro.
13 keráwáqtí aúkáapimma móra-mora-yuma yíwáqnaa kéeraq móra-mora-yuma
otaammá kuíyaqtabama mamá paábaq yuwéraq tiwimmá kamátuwaaro.
uyátárai-nakoma keráwáqtí kúmiqa mamá paábaq yuwéna awimmá
kégamatuwaiye. miráinaq keráwákáráq káqo-yuti kúmiqa móraiq umá mamá
paábaq kéyuweraq tiwimmá kamátúwáaro.
14 máqtemma mirá-qtátáárîq kéeraq keráwáqá káqowa-kaqowamma tirummá
yímero. káqowa-kaqowamma tirummá kéyimeqa íráqôniq umá kémaeq máqte-
qtataaqtabama keráwáqá mi-mórábí mááe.
15 Îtu Káríqtoni kaayoné-yátáákómá ayuwáiyana keráwáqtí tirunóbáqá
yabíqtikaino. Îtu Káríqtoma wenaúgoma kímorama wáitaq keráwáqá aokaq-
aokaq ááyápáq mááe. miráinaq mimórá-túráá umá mayaímá máyáaro. ánibo
Áánûqtuma weqtábá "timuqá kémaraunatae" téraq tíq-tiq umá timá áméro.
16 Îtu Káríqtoni watáagoma ayuwáiyanawaq keráwáqtí tirunóbáq waíno.
morá-mora-yuma Áánûqtuni itaí-yátáákókáráq yiráátero. ánibo Áánûqtukaq
íma tero. Áánûqtuni watáabike imá kéteraq Áánûqtukaq nunamummá ibí
tero. Áánûqtuma nôrawabi urái-qtataaqtaba ibí tero. mirá kéeraq keráwáqtí
túyánápímmá wekáq "tíkáiye" tero.
17 máqten-aimma kéterabi máqte-qtataariq kéeqa Îtu Káríqton-awikaq mirá
kéeraq móraiq umá aboámá Áánûqtukaq "tíkáiye" tero.
18 aaraukáq-nóíníno, keqtiwaiqmááti yáama wáráaro. min-ámmá Îtu
Káríqton anaaé kéwaraa-kayukati yáaine.
19 aaraukárîq uráa-kayukao, keráwáqtí tínááqmaaqa tirummá yímero. kaay-
oné umáyíkáaro.
20 iyápó-anaano, aati-aatimá keqtinóboyuti yáama kéwareraq kaqtó oro.
miráiyamma Áánûqtuma amuqá marakánoe.
21 yiboáo, keráwáqtí iyápóma tikarárán-áímmá tíq-tiq umáyikaiyatama yemá
timuqá matikaíyábá íma maqmá aónanoe.
22 mayaí-wáyúkáo, keráwáqá maa-márábí-káwáá-nákómmá anaaé waréraq
kaqtó oro. yemá keráwáqá kétimonaiyarabi íma timónáiyakaqa yemá timá-
timiyaniq oro. keráwáqtí mayaígómmá yemá yimuqá maraígáae téraq miráoro.
keráwáqá uyátárai-naqa Îtumma tirummá kámepoaq íráqô-mayaima
máyáaro.
23 keráwáqtí máqte-mayaima íráqôniq umá mayánômma paá waayúkayaba
ímibo uyátárai-nakoma wenamáárîq weqtábá mayaímá íráqôniq oro.
24 taákaq máráaro. uyátárai-nakoma íráqô-meyamma timíniye. wení
waayúkayaba yíkarai-meyamma keráwáqá mayánoe. miráinaq maannáyaba
taákaq máráaro. Îtu Káríqtoma wemá keráwáqtí árai-kawaa-naqa máitaq
keráwáqá wekáq mayaímá kémayaae.
25 maannáyabagaraq taákaq máráaro. máqte-kayukama otaammá kuyétama
táí-meyamma mayánoe. abo Áánûqtuma máqte-kayukama móraiq umá
kéyainaiye.

4

1 kawáá-wayukao, keráwáqtí mayaí-wáyúkámá arupú umá yaínáaro.
keráwáqá taákaq maqméra úyoro. keráwáqtí kawáá-nákáráq máimma minnâ

Áánûqtue.
2 nunamummá tíq-tiq oro. túbanaaq umá máeraq nunamummá kéteqa
Áánûqtukaq “tíkáiye” tero.
3 keqtááyábágáráq nunamummá timátíkáaro. kemá Áánûqtuni watáama
waabá-káyúkátí yúbáq túnnayababoaq maakáqá kemá ánná-naupaq máune.
keráwáqá nunamummá kétiyanawaq kemá Îtu Káríqtoqtaba aúpáq-áímmá
timá-yimenuna-amma Áánûqtuma kemmá tiráátiniye.
4 ánibo keráwáqá Áánûqtumma nunamupí ítama káonaiyanawaq kemá wení
watáama mamá abarokáq ónúnayaba tíwáqnaa íniye.
5 keráwáqtí táaikoma Îtukaq íma itáíq-itaiq kéo-kayukaraqa keráwáqá itaí-
wáyúkámá máaro. abo keráwáqá Îtuqtaba yemmá timá-yiminoqtaba yokaa oro.
6 keráwáqtí táagoma átê éna miráuma aáwapi umá yoqmáráawana átê inikaa
íno. yemá keráwáqá ítama aónáiyaqa keráwáqá yemmá yauwéqma timá-
yiminoqtabama arutáin-aimma timá yímero.
7 ketáái tíkái-tibaqawaama Tíkikati wemá keqtábá keráwáqá timá-timiniye.
wemá uyátárai-nakoqtabama ketáátê mimórá-máyáímá kémayena wení
mayaímá akoqnáá umá itáíq-itaiq kéena kémayaiye.
8 kemá wemmá keráwáqtôpaqa maamin-áúbámá maména wíkáae téq
kétimakaune. wemá keqtááyábá keráwáqá kétima-timena umá tíqtaaiq íkáae téq
kétune.
9 káqo-naqa Onetímatima timákáanana wetê yagaroqtamá wíniye.
Onetímatima wemá tíkái-tibaqawaama máena Îtukaq akoqnáá umá itáíq-itaiq
kéimma wemá keráwáqtí márûpakene. wemá Tíkikatigaraq yenákámá máqte-
qtataaqa maakáqá kekáq pááq i-qtátááqtábámá timá-timiyoye.
10 Áárítáákatima wemá ketê ánná-naupaq máena keráwáqtôpaqa miráo-
maarao-aimma kétima-tikaiye.
ánibo Máákima Páánabatima anaugómá miráo-maarao-aimma keráwáqtôpaq
kéyuwaiye. Mááki wemá keráwáqá yama timónáinaqa wemmá awíqme
keráwáqtí naaúpaqa ákáaro.
11 Îtu Yátati wegáráq miráo-maarao-aimma kétima-tikaiye. mi-káúmó-
wáyúkámá yemá yenamáa Ítíráaeo-wayukabike Îtukaq itáíq-itaiq kéo-yubikemma
Áánûqtuni yabíkái-qtataaqtaba ketê mayaímá kémayaae. yemá kemmá ôriq
umá tíwáqnaa urááe.
12 Ipááparatima wegáráq keráwáqtí márûpake-nakoma miráo-maarao-aimma
kétima-tikaiye. wemá Îtu Káríqtoni kaqtó-nakoma máena keráwáqtábá aati-
aatimá Áánûqtukaq nunamummá kétiye. wemá keráwáqtábá akoqnáá umá
máeq Áánûqtuni aúyánámmá waqmá ánatatuwaigaae téna nunamummá kétiye.
13 kemá káonaune. keráwáqtábágáráq Îtuni waayúkama Áréórátía-
marupakaraq Áiráápori-marupaq máa-yuyabagaraq Ipááparatima akoqnáá umá
mayaímá kémayena Áánûqtukaq nunamummá tiráiye.
14 Arúke tíkái-toqtaa-nakaraq Tímatigaraq yenákámá keráwáqtôpaq miráo-
maarao-aimma kétima-tikaiye.
15 ketáái tíbâqawaaraa-kayukama Áréórátía-marupakaraq min-ínímmá
Nípagaraq yeqtôpaqa miráo-maarao-aimma kétima-yikaunatae. min-íníkóní
naaúpaqa Îtuni anaaé kéwaraa-kayukama mórabi káíkuyoe.

16 keráwáqá maamin-áúbámá yoráutuwaiyatawaq anaaékaqa Îtukaq itáíq-
itaiq kéo-yuma Áréórátía-marupaq áíkuyo-yuma yorautígáae téq kétune. kemá
yeqtôpakaraq agatáune. keráwáqá Koráátai-marupaq máa-yuma yeqtí aúbagaraq
yorautígáae téq kétune.
17 Áákipatimma maará téq kétima-amune. minnâ Áánûqtuma ámikai-mayaima
mamá ánataao.
18 íbêqa kemá Póroma ketiyáánapo kenamáárîq maannâ kágayaune. miráo-
maarao-aimma Póro kemá kétune.
kemá ánná-naupaq ánnáma (téini) kútikaawaq máunayabama íma tiwimmá
kamátíkáaro.
min-íráqó-qtátáákómá Áánûqtunopake wenamáa kéena keráwáqtê waíno.
kemá Póroma
Tímotigarare.

1 Tetaróniani
Îtun anaaé kéwaraa-yubaq Tetarónáíkaq Póroma Táératima Tímotima yetôpake

1 Áánûqtuni waayúkayopaqa Tetarónáíkaq maa-páátímá Tímotiyaa
Táératigaraq Pórogaraq ketáá kágayaunatae. ketibotáámá Áánûqtukakaraq
uyátárai-naqa Îtu Káríqtokakaraq tirummá ámê-kayukayopaq ketáá kágayaunatae.
Áánûqtuma wenamáa wení íráqô-qtataaqa wení kaayoné-yátááqá keráwáqtê
waíno.
2 aati-aatimá keráwáqtábátáá Áánûqtukaq "tíkáiye" kéteqtaa ókaraq-okaraq
nunamupí keráwáqtí tíwîqa yamá kétima-tikaunatae.
3 keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátáákómá keráwáqá mamá íráqôn-aaimma káuraitaq
tirummá amí-yátááqtábábóaq keráwáqá kamáa kááe. keráwáqtí tíyaqa ketáái
uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma akoqnáá uréq awé kéoe. ketáá mirái-qtataaqtaba
taákaq matokáunaboaqtaa nunamupí ketibotáá Áánûqtukaq keráwáqtí tíwîqa
kéyaunatae.
4 tíbâqawaayuo, Áánûqtuma keráwáqtábá wetábá keráwáqá tíwîkaitaqtaa ketáá
kéitaunatae.
5 ketáá Áánûqtuni átê-wataama keráwáqtôpaq maméqtaa iráunama minnâ
paá-aimma íma timénúnatae. miráimanibo átê-wataama anón-awaameq-yataariq
kéeqtaa akoqnáágaraq Áánûqtuni Aokaq-Áágókáráq keráwáqtôpaq mamé
iréqtaa ketáái tirunóbáqá itáíq-itaiq kéunatae. keráwáqtí aúkáapi miráuma
tíwáqnaa ónáqtaa únna-aaimma kenamáárîq káonaae.
6 mikáq keráwáqá ketáái táaikaraq uyátárai-nakon áaikaraq kéwaraae.
Áánûqtun-aama ítáawana keráwáqá taíbaq ummaa-yátááqá paá kéimanibo
Áánûqtuni Aokaq-Áágómá mamá timuqá kématikaiye.
7 miráitaq yirummá ámê-kayukama Maateróniapaq-wayukagaraq Karíkipaq-
wayukagaraq timáeta urááe.
8 aamá keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtórâa-qtataaqtabama máqten-aukapaq
timáeta wéyáwé urááe. miráitaqtaa ketáámá Tetarónáíkaq-wayukayabama
ókaraq aamá ténúnamma íma wáiye.
9 máqtemma nékaq mái-kayukama keráwáqá keqtáá íráqôniq
umátíkáaqtabama yemá aamá téite kéoe. keráwáqá naayó-máníkóní anaaé
waraí-ámmá yuwéq áraimma paá mái-Aanuqtuni mayaímá matááe.
10 wení áanikoma Îtuma pukáipike aboámá múte itó-umakaraitaq
Áánûqtunopake kumínîtaq weqtábá íbêqa awé kéoe. minnáyaba máqtemma
keráwáqtábá kéte. Áánûqtuni áanikoma Îtuma wenamáa Áánûqtuni áyámma
íní-qtataapike keqtáá mamá paá umátikaiqtaae.

2

1 ketíbâqawaayuo, ketáá keráwáqtôpaqa uráunataama ketáái mayaígómá íma
paátataakaa itaq aónaraae.
2 Píripaibaq tíqa í-yátááqá áqa matáunataama aónaraae. anaaékaqa
Tetarónáíkaq yaímma-wayukama átê-wataama Áánûqtunopake má-tima-
yimiyabama íma yíkaraimanibo ketáái Áánûqtuma tíyaqa mamá akoqnáá uráiye.

3 ketáá keráwáqá aamá timá-timunataama kaaqaari-áímmá íma wáiye. káqo-
kayukama íma makaténáqtáa uráunatae.
4 ímiye. aati-aatimá Áánûqtuma ákáin-aimma ketáá kétunatae. keqtáá
maqmá aónatuwenaboana wení átê-wataama tígáae ténataa tímikaiqtaae. Áánûqtu
áqnáabaqa keqtáyábá amuqá matikáíkáae téta kéunataamibo waayúkama ímiye.
Áánûqtu wenamáárîq ketáái tíyaqnobaqa káonaiye.
5 ketáái táagoma keráwáqá íma komarummá kéiye. aúran-anna aí-áímmá íma
mamé uráunatae. mi-qtátááqá Áánûqtu káonaiye.
6 ketáái tíwîqa keráwákáráq káqo-kayukagaraq múte yauwígáae téqtaa
íketunataamanibo
7 áraine. ketáámá Îtu Káríqtoma awaaméqá umátíkarai-kayukataae.
minnáyaba ketáámá náápaakaraq keráwákáqá aáwaqtababi móneqtaba ítama
aónawaimanibo ketáámá íma inaa tiráunatae. ketáámá keráwáqá íma mamá
akoqnáá uráunataamibo kaayoné umá anóama wení iyápóma mamá kaayoné
umákáiniq umatíkaraunatae.
8 ketáá keráwáqtábá tíkáitaqtaaboataa Áánûqtuni átê-wataama keráwáqá
timénáqtaa uráunatae. paá wenamáa ímibo ketáái túwaraimma keráwáqtábá
puyéqtaa tíwáqnaa ónaqtaa uráunatae. miráuma keráwáqtábátáá tíkaraiqtaae.
9 ketíbâqawaayuo, ketáá kamáa káeqtaa mayaítáá matáunama íyaq táakaq
makááo? wágáágaraq nokáakaraq átê-wataama kétima-timetaama ketáái
móneqtaba aáwatabagaraq kamáa aráunatae. miráitaqtaa keqtábá keráwáqá
íma óq-mayaima tímikaunatae.

10 keráwákáráq Áánûqtugaraq keráwáqtí túbaq ketáá maúna-aimma aónaraae.
íráqô-qtataakaraq arupú-yataakaraq kateko-yátáákáráq keráwáqá itáíq-itaiq
kéoe.
11 aboámá wení iyápóma kawáá umákáinikaa umá ketáámá keráwáqá móra-
mora kawáá umátíkaraunatae.
12 keráwáqá umá tíqtaaiq uráunatae. keráwáqá tiruqtabá kéowata ketáámá
keráwáqtí tíyaqa mamá paru uráunatae. mirá-qtátáárîq éq Áánûqtukaq timuqá
marakánôqtaba ketáá timá táakaq uráunatae. Áánûqtuma keráwáqtábá wemá
yabíkái-kanaagaraq wení tágama-yataakaraq yainaígáae téna tááyaraibo miráuraa
umá máero.
13 keráwáqtábámá ketáámá aati-aatimá Áánûqtukaq “tíkáiye” kétunatae.
Áánûqtun áama timá-timunataa ítareq matááe. paá-wayukati watáama íma
matáábo watáama Áánûqtunopake matáámma minnâ áraine. Áánûqtukaq
tirummá ámê-kayukabi wení aúyánámmá kémaraiye.
14 ketíbâqawaayuo, móraiq umá keráwákáq pááq i-qtátááqá Áánûqtuni
waayúkaraq Yúríabaqa pááq urááe. Ítíráaeo-wayukama Îtu Káríqtoni waayúkama
Yúríabaq mamá táíq umáyíkaraaniq umá móraiq umá keráwáqtí waayúkama
keráwáqá mamá táíq kéumatikaae.
15 maami Ítíráaeo-wayukama uyátárai-naqa Îtumma ikaméta Áánûqtuni
amuné-wáyúkámá naayóbáqá yíkameta keqtáámá mamá táíq kéumatikaae.
yemá Áánûqtumma namuroîq kéumaketa máqte-kayukama namuroîq
kéumayikaae.
16 Yéqtaaeo-wayukama íma Ítíráaeo-wayukaraq ketáámá abarokáq kétunaboataa
Áánûqtuma yiwiráíyábáé téta yemá ketáái aammá aúyareta aráqtukaae.

miráitata yemá aati-aatimá kúmiq-yataariq kéomanibo íbêqa uyátá-maqma anómma kéopoana Áánûqtuni áyámma í-yátááqá yekáq káraapaiye.

17 ketáá keráwápíké paábaq wéyáwé umágeqtaa keráwáqá tiyúkaunatae. keráwáqtábá túyánámmá itáíq-itaiq kéeta keqnáámmá keráwáqá ya timónaiyaba kamáa káunatae.

18 ketáámá keráwáqtôpaq yauwéqma ónataa uráune. kemá Póroma ó-taoq o-taoq keráwáqtôpaq yauwéqma ónááq únnamanibo Tááqtaama íma tiyúwáitaq uráune.

19 minnâ keráwáqtábáé. kenamáa ketáámá weganokanoqá kéeta timuqá kémaraunaboata íbêkaraq anaaékaraqa uyátárai-naqa Îtuma kumínaqtaama wení aúbáq itó-onunatae. minnáyaba ketáámá keráwáqtábámá uyátá-maqma túma mé-uyonunatae.

20 owé. keráwáqtábóaqtaa ketááma weganokanoq éqtaa timuqá kémaraunatae.

3

1 watáama keráwáqtábá íma ketáá kéitaqa ayáqtáá-kanaama awé íyábá ôriq umá ummaa kéyaipoataa

2 Tímotimma keráwáqtôpaq timákaraunatae. ketáá tébakaqa Ááatenibaq máqe-uraunatae. Tímotima ketáái tíbâqawaaraaboana Áánûqtuni mayaímá ketáátê kémayena wemá átê-wataama Îtu Káríqtoqtaba abarokáq kétima-yimiye. keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá mamá akoqnáá ígáae téqtaa timákaraunatae.

3 miráiyanama keráwápíkémmá morá-nakoma yauwéqma naayón-ááímmá waráíyabama ímira-igaae téqtaa kétunatae. maami Ítíráaeo-wayukama keráwáqá mamá táíq umátikanomanibo Áánûqtu mi-tái-yátááqá mayaígáae téna tiwíkaitaq keráwáqá kéitaae.

4 naayóbáqá keráwáqtê máeqtaa “annaékaqa tíqa í-yátááqá mayánóe” téqtaa timá tímikaunatae. íbêqa keráwáqá káonaawana mi-qtátááqá pááq urááe.

5 ayáqtáá-kanaama kanaaráq awé íonune. miráitaq kemá Tímotimma timákáanana uréna keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá aónaniye. ketúyánápímmá ítama aónaraune: “Tááqtaama keráwáqá makáqma aónarai íyabiyo? ketáá paá-mayaitaa matáunataabiyo?” téq túyánápímmá ítaraune.

6 miráitana Tímotima keráwáqtôpaq uréna íbêqa yauwéqmena ketôpaqtaa iráiye. wemá íráqô-kataama keráwáqtábá má-tima-timikaitaae. keráwáqá itáíq-itaiq kéeq waayúkama tirummá yímêqtaba má-tiraiye. aati-aatimá keqtááyábá íráqôniq umá túyánámmá kéiteq keqtáá timónaneq kéowaqtaa ketáágáráqá timónanaqtaa kéunatae.

7 ketíbâqawaaraayuo, ketáái ummaa-yátáárábi ketáái tíqa í-yátáárábi mi kátáagoma umá tíqtaaiq uráitaae. keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá yáqtokaawanaboana keqtáámá umá tíqtaaiq uráitaae.

8 keráwáqá uyátárai-nakoni aammá kéyaqtoraapoataa íbêqa paá maéqtaa kanaaráq agaabánúnatae.

9 íbêqa ketáá keráwáqtábá Áánûqtukaq “tíkáiye” téqtaa kanaaráq kéteqtaa timuq-yatááqá tímêqtabataa Áánûqtukaq “tíkáiye” kétunatae.

10 wágáágaraq nokáakaraq keráwáqá timónanataa Áánûqtukaq tirukaké nunamupí kéitaunatae. keráwáqá ya tímónéqtaama itáíq-itaiq í-yátááqtábá ókaraq kanaaráq tiráátenunataabiyo?

11 ketáái ketibotáámá Áánûqtuma uyátárai-nakoma Îtugaraq keqtáámá ti-
wiraígáae téta keráwáqtôpaq wíyóye.
12 uyátárai-nakoma mamá keráwáqá móra-mora ábâqawaaraa-kayukama
tirummá yimínôqtaba uyátá-maqma anómma aútikaniqtabataa kéitaunatae.
ketáá keráwáqá tirummá timúnnaiq umá anaaékaqa káqo-yuma tirummá
yimínoe.
13 miráinana keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá Áánûqtu mamá akoqnáá
íyábá kétikaiqtaae. anaaékaqa uyátárai-naqa Îtuma wení aokaq-wáyúkágáráq
kumínô-kanaaraqa keráwáqá Áánûqtun aúrakaq arupú umáginoe.

4

1 ketíbâqawaaraayuo, Áánûqtuma ákáinaiq umá mái-aaimma keqtáábíké matéq
keráwáqá min-ákáq kémaaemanibo íbêqa uyátárai-nakoma Îtun áwîkaq uyátá-
maqma anókaq mirá-oro.
2 ketáá timá-timunna-yataaqa uyátárai-naqa Îtuni náápaakaraq máena
keráwáqá kéitaae.
3 keráwáqá aokarîq umá máeq kumari-ááímmá íma tarôq íyábá Áánûqtumma
kákaiye.
4 waamá keráwáqá móra-mora-yuma íráqôniq umá aokarîq umá aaramô
máyáaqtabama keráwáqá kéitaae.
5 póiyakaa umá aaramá íma yabitero. tébakaqa waamá Áánûqtuqtaba íma
ítareta miráráá kéoe. yemá aaramá káoneta yiráá kéyoqnaae.
6 keráwáqtí tíbâtiwaaraamma aaramá mayaíyábámá íma kumari-ótáámmá
kuyíkáaro. naayóbáqá keráwáqá timá tímikaunatae. akoqnáá umá maami-
qtátááqtábámá kétima-timunatae. uyátárai-nakoma mirá-qtátááríq ínna-waigoni
anónnáma tái-meyamma amíniye.
7 Áánûqtuma keqtáá tááyaraimma ananna-ááímmá waraígáae téna íma
tááyaraiqtaae. ímiye. wemá paá aokaq-ááímmá waraígáae téna tááyaraiqtaae.
8 miráitana móra-nakoma maamin-ááímmá anaaéma umákenama paá
móra-waigomma íma anaaéma kéumakaibo Áánûqtuma anaaéma kéumakaiye.
Áánûqtuma wenamáa wení Aokaq-Áágómmá keráwáqá kétimiye.
9 Îtukaq yirummá ámê-kayukama keráwáqtê máe-kayukayopaqa yemmá
ákáiqtaba íma kágayaune. Áánûqtuma wenamáárîq áqa keráwáqá káqowa-
kaqowamma arummá amí-aaimma tirááti-matukaiye.
10 keráwáqá Maaterónia-marupaq máa-tibaqawayuma tirummá kámemanibo
tíbâqawaaraayuo, uyátá-maqma anókaq mirá-oro.
11 yaákare maéra keráwáqá ketíyáápike mayaímá máyáaro. paá-wayukaraa
umá máero. kenamáárîq keráwáqtí táaimma waréraq káqo-yuti yáaiqtabama íma
tuyánámmá ítáaro. mánoqtaba túyánámmá ítáaro. naayóbáqá mirái-qtataaqtaba
ketáá keráwáqá timá tímikaunatae.
12 mirán-áímmá waráiyatama Îtukaq íma yirummá amíya-kayukama íráqôniq
umá yúyánámmá ítátikanoe. keráwáqá yekáqá móra-yataaqtaba íma tímikaiye
téqa ítama aónanoe.
13 ketíbâqawaaraayuo, pukáa-kayukayabama áraimma ítama arutaígáae téqtaa
kétunatae. miráinaq keráwáqá káqo-kayukaraa umá Metáíyaqtaba íma awéta
keráwáqá tiruqtabá íinoe.

14 Îtuma pukéna keqnáámmá itó-uraitaqtaa minnáyaba kéitaunatae. móraiq
umá anaaékaqa Áánûqtuma Îtukaraq wekáq yirummá améta pukáiya-
kayukagaraq mayánéna yíniye.
15 maannáma uyátárai-nakoni yiráati-aimma keráwáqá kétima-timunatae.
uyátárai-nakoma yauwéqma ínî-kanaaraqa ketáá paá máuna-wayukataama
áqnáabaqa íonunataamanibo pukáiya-kayukama áqnáabaq wínoe.
16 Áánûqtuni weróq-anabike áama kétinata Áánûqtunopake uyátárai-kaqto-
nakoma anókaq ááyama náápaakaraq tínana uyátárai-naqa Îtuma Áánûqtuma
yabíkái-marupake kumíniye. Îtukaq yirummá améta naayóbáqá pukáiya-
kayukama áqnáabaqa itó-inoe.
17 ánibo ketáámá mi-kánáárâqá náayubi tú aréqtaa máanna-wayukataama
yemmá konnákáq wenaitaatá máqtemma Îtukaq wíyôpaq wenaitaatán
ónúnatae. mikáké wetê matúq-matuq umá aati-aatimá Áánûqtuni márûpaq
mánunatae.
18 maamin-áímmá téqtaa móra-mora-yuma umá yíqtaaiq oro.

5

1 tíbâqawaaraayuo, maami-qtátááqá pááq í-kánááyábá kéitaapoaqtaa ketáámá
aúbabi ókaraq agamá íma timá-timenunatae.
2 uyátárai-nakoma kumínî-kanaama miráuma “íkuminiye” tíyaq-kanaaraq moyá-
nákómá nokáa iníkáá umá kumíniye.
3 waayúkama maará téta “íbêqa íráqô-kanaaboataa íráqôniq umá máunatae”
tínómanibo mi-kánáárâqá páátákáá anómma tái-kanaama pááq íniye. miráuma
aaragómá iyápóma marakáné kéitana aú-aiqa iníkáá ínata máqte-kayukama
péqmareta íma kanaaráq kóinoe.
4 ááqibo keráwáqá tíbâqawaaraayuo, maami-qtátááqátábámá kumayuq-
yátáápímmá íma máapoana moyá-nákóráá umá íma iyánáaq ínoe.
5 máqtemma keráwáqá wágáá-wayukama Áánûqtuni ópí kémaae. nokáa-
kayukama kumayupí máenikaa umá ketáámá íkémaunatae.
6 miráinaqtaa ketáámá yú waguréta máe-kayukaraa umá íma mánatae. káqo-
kayukaraa íyéqtaa túbanaaq umá máeqtaa awé ónatae.
7 nokáámma yúmá wagí-kánáárâqá yaímma káqo-kayukama aíbôq-nomma
kénaae.
8 miráimanibo ketáámá wágáá-wayukama máunaboaqtaa ítama táganatae.
ketáái itáíq-itaiq umá yabi í-yátááqá kaayoné-yátáákáráq ketáái mórama
weyukáá umá kúberanatae. akaq pukónúnabiketaa Îtuma yauwéqma
atíqtikaniqtaae. minnáyaba ketáámá yáqtoqma akoqnáá éqtaa óqta-kamoqa
móra-nakoma aqnókáq kúberainikaa umá keqtáá atíqtikaniqtabataama
kúbeqtoranatae.
9 Áánûqtuma wení áyámma í-yátáápíkémmá tíqa í-yátááqá timíyábátáá
wemmá íkakaimanibo uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoma mi-qtátáápíké múte
atíqtikaniqtabataa kákaiye.
10 ketáámá wetê mánunayabataa Îtuma keitááyábá pukáiye. pukáipoaqtaa
ketáágáráq ípuyonunatae.
11 Îtuma kumína-kanaaraqa maa-márábímmá ketáámá Káríqton-annagaraq
pukáa-kayukawabi paátáá máuna-wayukama ketáámá wetê ko mánunatae.

miráinaq móra-mora-yuma umá yíqtaaiq éra yíwáqnaa umá íbêqa keráwáqá mirá-onikaa oro.
12 ketíbâqawaraayuo, keráwáqá náayubi keráwáqtí aúkáapikemma mayaímá mayáa-kayukati yiménáápáq máero. uyátárai-nakoma yemmá awaaméqá umáyikena keráwáqá tiwíketa tiráátigae téna yíkaraibo yeqtí yiménáápáq máero.
13 yeqtí íráqô-mayaitababoata yemmá tikaíno. móra-mora-yuma móra-mora-yute miráinaq kaayoné umá máero.
14 tíbâqawaaraayuo, ketáámá akoqnáá umá kétima-timunatae. aúkáapike iyááqtámma íkuiya-kayukama timá-yimiyata "atéráaro" yigae-yigae éta ikatíq íya-kayukama yíwáqnaa oro. máqte-kayukama íma tiyáágáréqtaa ínomanibo kaayoné umáyíkáaro.
15 tái-yataariq umátikaiyaqa anónnáma íma tái-yataariq umáyíkáaro. ímiye. aati-aatimá móra-mora tíbâqawaayuwabi káqo-kayukama mamá íráqôniq umáyíkáaro.
16 keráwáqá aati-aatimá timuqá máráaro.
17 aati-aatimá nunamummá tíq-tiq oro.
18 aati-aatimá Áánûqtukaq "tíkáiye" tero. keráwáqá Îtuni waayúkama máqte-miran-aimma tarôq íyábá Áánûqtuma kákaiye.
19 Áánûqtuni Aokaq-Áágóní aammá íma aúyáráaro.
20 Áánûqtuni amuné-áímmá íma tinaaéma umáyíkáaro.
21 máqte-qtataaqa maqmá aónatuwera íráqô-qtataaqa yenamáa matóráaro.
22 máqtemma tái-yataapikemma atéqma tinaaéma umáyíkáaro.
23 Áánûqtuma kaayoné-yátáákómá áaipoana keráwáqá wemá mamá aokarîq umá ánatatikaniye. keráwáqá aráákaq maéq tigae-yátááqá íma mayánômma túbinabi túyánápímmá tirun-íyápógówábi íma mayaígáae Îtu Káríqtoma kumínî-kanaayaba téqtaa kéunatae.
24 Áánûqtu keráwáqá tááyaraimma miráuma máiyana wemá keráwákáq miráumatikaniye.
25 tíbâqawaaraayuo, keqtáágáráq nunamummá timátíkáaro.
26 máqtemma Áánûqtukaq yirummá amíya-kayukama kaayoné umá tótó umáyíkáaro.
27 uyátárai-nakoni náápaakake kemá kétima-timune. keráwáqá maan-áúbámá máqtemma yirummá ámê-kayukabi yoraútoro.
28 maamin-íráqó-qtátááqá uyátárai-nakoma Îtu Káríqtote wenamáa keráwáqtê waíno.

2 Tetaróniani
anaaékaq-aubama Tetarónáíkaq-wayukayopaq

1 kemá Póroma Táératigaraq Tímotigaraq ketáámá maamin-áúbámá keráwáqá
náayuwabi Tetarónáíkaqa ketibótáámá Áánûqtukaq ketáái uyátárai-nakonopaq
yagaroqtamá máa-kayukayopaq agatáunatae.
2 ketibotáámá Áánûqtuma uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq keráwáqá paru-
yátááqá kaayoné-yátáákáráq timíyóye.
3 ketáái tíbâqawaaraayuo, ketáámá máqte-tupaama keráwáqtábá Áánûqtukaq
nunamupí "tíkáiye" mayaígáae téqtaa kétaunatae. ketáá mirá únnataama minnâ
keráwáqtí itáíq-itaiq umá mái-yataakoma anóniq kéitana keráwáqtí tirummá
yimí-yátáákómá anónna-anonna uyátá-maqma anóniq kéiye.
4 minnáyaba ketáámá keráwáqtábá ketáái túma maméta Áánûqtuni watáama
kéita-kayukati yúrakaqa kéuyunatae. ánibo keráwáqá keráwáqtí tú-tiqa í-
yátáápí máeq keráwáqtí namuro-wáyúkámá keráwáqá mamá táíq umátikane
kéomanibo keráwáqá keráwáqtí itáíq-itaiq umá mái-yataaqa yáqtoqma akoqnáá
kéowaqtaa minnáyaba ketáámá keráwáqtí túma mamé kéuyunatae.
5 keráwáqtí táaimma Áánûqtuma maaráuma tiráátiraiye. wemá ketáái arupú-
aaimma mamá kéyainaiye. ánibo Áánûqtuma wemá yabíkái-maruqtaba keráwáqá
tú-tiqa í-yátááqá kémayaapoana Áánûqtuma wemá yabíkáin-aukapaqa tikáinaq
mánoe.
6 Áánûqtuma arupú-aimma miráuma tarôq kéena keráwáqá náayuwabi
ummaa-yátááqá mamá kétime-kayukama yemmá táí-meyamma yimíniye.
7 miráitana wemá maamin-úmmáá-yátááqá mamá paábaq kéyuwena aagaí-
yátááqá keráwákáráq keqtáágáráq timíníqtaae. wemá mirá kéinana uyátárai-
naqa Îtukaraq wení akoqnáá-kaqto-wayukagaraq yeráwáqá Áánûqtuma yabíkái-
marupake yuwéta kumá abarokáq umá anón-iragaraq mamé kumínoe.
8 mi-kánááráqá waayúkama náayuwabi yemá Áánûqtuqtaba íma itéta
uyátárai-naqa Îtuqtaba átê-wataama íma kéitaayuma yemmá táí-meyamma
Áánûqtu yimíniye.
9 minnámo táí-meyammo mayánô-kayukama yemá uyátárai-nakoni anómma
tágama-yataakonabi wení aúrakaqa nékaq maéta yemá Tááqtaani-marupaqa
matúq-matuq umá ákaq máeta anónnáma táí-meyamma mibáq mayánóe.
10 mi-kánááráqá Îtu Káríqtoma wemá yauwéqma kumínî-kanaaraqa
máqtemma aarawaamá Áánûqtun áwîqa múte kéyauwiyata yaímma aarawaamá
weqtábá itáíq-itaiq kéo-kayukama yemá yimuqá kémaraiyaqa keráwákáráq mi-
káyúkátí aúkáapimma mánoqtaba minnâ keráwáqá ketáái táama itáíq-itaiq
kéoe.
11 minnáyaba ketáámá aati-aatimá keráwáqtábá nunamummá tíq-
tiq kéunatae. keráwáqá yááyai-wayukama Áánûqtuma keráwáqtí táaimma
ánataginama mayaígáae téqtaa nunamupí keráwáqtábá kétunatae. minnáyaba
Áánûqtu keráwáqá tááyaraiye. wemá kanaaráq wení akoqnááma
keráwápímmá íráqô-qtataaqtaba túyánámmá itánôqtaba maqmá ógirainana
keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtorai-mayaigoma ánataniye.

12 minnáyaba keráwáqá ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni áwîqa múte
kéyauyeq yaímma wení tágama-yataapike mayánóe. ketáái Áánûqtuni paru-
yátáákógáráq uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni kaayoné-yátáákómá keráwáqá mamá
íráqôniq umátikaniye. keráwáqá áraq tiwikátukaao?

2

1 tibáqâwaaraayuo, íbêqa ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma yauwéqma
kumínîqtaba kétunatae. miráinatama ketáámá wetê yagaroqtamá
áíkuyonunatae. tíbâqawaraa-kayukao, óq-aimma keráwáqá timá-timenunatae.
2 yaímma-wayukama téta "uyátárai-nakoma kumínî-kanaama áqa pááq uráiye"
kéte min-áímmá timáeta uréire íyan-aimma íma ítáaro. yemá téta "uyátárai-
nakoni kanaamá pááq uráiye téta aúbama keqtááyábá agatááe" tíyaqa min-
áímmá íma ítáaro.
3 keráwáqá yaímma-wayukama íma iyuwaíyatawaq yemá keráwáqá makátéro.
maami-kánáámá anaaékaq abarokáq íniye. áqnáabaqa taígani-kayukama aamá
íma itéta kárate-kayukama Áánûqtumma namuroîq kéumakaiyana Tááqtaama
abarokáq yínîmanibo anaaékaq aítabaq wíniye.
4 wemá máqtemma aokaq-yátáákómá namuroîq umákena miráinana wemá
wenamáárîq wenáwîqa múte kéyauyena mi-máqté-qtátááqá mamá táíq kéena
wemá Áánûqtuni anó-monoq-naupaqa ko maráq máena wemá maará téna
tíniye: "kemá Áánûqtumune." téna tíniye.
5 naayóbáqá kemá Póroma keráwáqtê máeq maaminnáyabama keráwáqá
timá-timikaunae. miráimanibo keráwáqá áraq tiwikátukaao?
6 maami yínî-qtataakoni aammá íbêqa káuyaraiye. náawabi íbêqa abarokáq íma
pááq i-qtátááqá keráwáqá káonaae. miráipoana anaaékaqa Áánûqtuma wemá
Tááqtaamma kanaamá ámikai-kanaaraq yayamá abarokáq íniye.
7 keráwáqá káonaae. Áánûqtumma ááiqa umákai-yataakoma áqa aúpáq mirá
kéimanibo mamá pááq ínî-qtataaqa abarokáq ínanama min-nákómá Tááqtaani
aammá aúyarena Áánûqtuma paábaq awikániye.
8 mi-túpáámá tái-nakoma pááq ínanama Îtuma paátataaqa "pu" timátúwáinikaa
umá wení aárake min-náqá ikámma puíniye. miráinana anómma uyátárai-
nakoma wení tágama-yataakaraq abarokáq yayamá iréna mi-tágámá-
yátáákákémmá minnámo ámáan-aimma aratéwai-nakomma mamá táíq
umákaniye.
9 minnámo maami-tái-nákómá abarokáq yayamá yínimma wení akoqnááraq
yayamá yíniye. kaaqaari-ááíkákémmá wemá netuqyaammá akoqnáá-
mayaima mayéna awaaméq-yátááqá tarôq íniye.
10 miráinana máqtemma kaaqaari-áíkóní áaikoma máqtemma aúyokino-
kayukama yiráátiniye. miráinata máqtemma mi-káyúkámá yemá árain-
aimma kákaiyanama Áánûqtumma yirummá amíyanama yemmá Áánûqtuma
yauwéqma yiwiránimanibo yeráwáqá íma kéyikaipoata yemá aúyokinoe.
11 minnáyaba Áánûqtuma iyuwáinata kaaqaari-áímmá itáíq-itaiq ínoe.
12 miráinata máqte-kayukama yeráwáqá árain-aimma íma itáíq-itaiq umá
yirummá améta yemá tái-aaimma tarôq íyábá yikáina-wayukama Áánûqtuma
yainánî-kanaaraqa wemá yemmá yawááq íniye.
13 tíbâqawaaraayuo, ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma keráwáqtábá arummá
kétimitaqtaa minnáyabataa ketáámá keráwáqtábámá Áánûqtukaq nunamupí

“tíkáiye” tíq-tiq ónatae. ánibo naayóbáqá Áánûqtuma keráwáqá yauwéqma tiwiránéna awaaméqá umátikaraine. wení Aokaq-Áágóní akoqnáánapo keráwáqá mamá wení waayúkaiq umátíkaraiye. miráitaq keráwáqá árain-aimma itáíq-itaiq kéopoana Áánûqtuma keráwáqá yauwéqma tiwirániye.

14 ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni tágama-yataaqa timínéna kéena maaminnámo ketáámá keráwáqá átê-wataama timá-timuna-aikake Áánûqtuma keráwáqá táayaraine.

15 miráinaq tíbâqawaaraayuo, keráwáqá itó-uma akoqnáá uréraq maami Áánûqtuni watáama ketáámá tóyaupikenabi aúbabikemma keráwáqá tiráátúnnataama yáqtoqma akoqnáá uréraq anaaé wáráaro.

16 ketibotáámá Áánûqtuma wemá keqtáá arummá kétimenataa wenamáa wení íráqô-qtataaqnapo ketáái tíyaqa mamá kaayoné kéiye. miráitana wemá keqtáá itáíq-itaiq umá mái-yataaqa tíwáqnaa kéitaqtaa ketáámá Áánûqtuma keqtáá mamá wení íráqôniq ínîqtaba awé kéunatae.

17 ánibo yenákámá ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtogaraq ketibotáámá Áánûqtugaraq kanaaráq tíwáqnaa kéeta keráwáqtí tíyaqa mamá akoqnáá kéeta keráwáqá íráqôn-aaimma mayéta íráqôn-aimma tínoe.

3

1 keráwáqá ketáái tíbâqawaaraayuo, Áánûqtukaq nunamummá tíyana keqtáámá tíwáqnaa kéinana ketáái táagoma máqten-aukapaqa páátákáá wéyáwé éna keráwáqtí aúkáapi Áánûqtun áagoma anón-awiqa uíniq umá káqon-aukapaqa anón-awiqa uíno.

2 miráinaq keráwáqá Áánûqtukaq nunamummá kétiyana keqtáámá ôriq umá tái-aaimma tarôq o-káyúkátí iyáápikemma mamá paá umátikainatao. keráwáqá káonaae. taíbaq-wayukama yemá Áánûqtuqtabama íma itáíq-itaiq kéoe.

3 miráimanibo uyátárai-nakoma wemá aati-aatimá keqtáá kéyaqtoraiye. minnáyaba wemá keráwáqtí tíyaqa mamá akoqnáá kéeta ketáámá weqtábá itáíq-itaiq kéonanataa wemá kanaaráq keráwáqá yabíqtíkarainana Tááqtaama keráwáqá íma yabitíniye.

4 ketáái uyátárai-nakoma wemá ketáái túyánámmá mamá kétagaitaqtaa ketáámá itáunatama keráwáqtábá máqte-qtataaqa tarôq oro téqtaa timá-timunna-yataaqa kanaaráq mirá kéopoaq anaaékakaraqa keráwáqá paá mirá áátuqma ínoe.

5 uyátárai-nakoma keráwáqá mamá Áánûqtukaq tíkáiniq ínîqtaba keqtáámá kétikaiye. minnágaraqa Îtuma aíqa í-yátááqá kémayena matáin-akoqnaama mimórá-ákóqnáámá keráwáqá mayaínôqtaba keqtáámá kétikaiye.

6 tíbâqawaaraayuo, ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni áwîkaqa ketáámá keráwáqtábá maará téqtaa kétune. ketáái tíbâqawaaraa-kayukama yemá iyáátan ayúbayuq-wayukabake nékaq máero. maamin-áímmá ketáá keráwáqá timá-timunna-aimma itaíyábá anaáémo íkéwaraa-kayukayopakema nékaq máero.

7 ketáái táaimma íráqôniq umá kéwareq keráwáqá aónaraae. ánibo naayóbáqá ketáámá keráwáqtê yagaroqtamá máeqtaama tiyáátan ayúbayuq íuraunatae.

8 ánibo ketáámá mórama keráwáqtí tiyáápikemma aáwaqa paá íma matáunataamibo ketáámá meyaníq umáta naráunatae. ketáámá kamáa káinagaraq wágááwabi nokáámma mayaímá mayáíq-mayaiq kéeqtaa keráwáqá mórama ummaa-yátááqá keqtááyábá íma tímikaunatae.

9 ketáái náápaamma anóniq wáiye. miráipoana aáwaqtaba ketáámá ítama
aónanena keráwáqá tímikainomanibo ketáámá kanaaráq keráwáqtôpake aáwaqa
íma máyáawaniq uráunatae. ketáámá paá keráwáqtábá ketáái táaimma aónéq
waraígáae téqtaa mirákómmá uráunatae.
10 naayóbáqá ketáámá keráwáqtê yagaroqtamá máeqtaama ketáámá maará
téqtaa keráwáqá min-ámáán-áímmá timá-timikaunatae "móra-nakoma wemá
mayaímá ímo mayaínataama wemmá íma ayúwáananataa aáwaqa nániye" téqtaa
tiráunatae.
11 nôraq itaqtaawáq ketáámá maamin-áímmá tiráunataabiyo? miráipoata
yaímma-wayukama keráwáqtí aúkáapikemma yemá mayaímá íma mayéta yemá
paá omáqá kémaeta yeráwáqá móra-mayaima íma kémayaae. ímiye. yemá paá
máeta yemá káqo-kayukayabama netuq-áímmá kéte.
12 ánibo ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni áwîkaqa ketáámá mi-káyúkámá
ámáan-aimma kétima-yimunatae. yemá yaákare kaayoné umá máeta mayaímá
kémayetama yemá kanaaráq yeráwáqtí aáwaqa mayaínoe.
13 miráimanibo keráwáqá tíbâqawaaraayuo, keráwáqá íráqôn-aaimma tarôq
íyábámá íma tíbôma kaíno.
14 ánibo móra-nakoma náawabi maamin-áímmá keráwáqtôpaq aúbá agamá
túnna-aiqtaama íma itaí-naqa keráwáqá min-nákónôpakema nékaq máiyana
wemá agaeyábá íniye.
15 min-nákóqtábámá "keráwáqtí namuroé" téraq íma túyánámmá itéraq paá
weqtábámá "ketáái tíbâqawaae" téraq ketáá túnna-aimma timá aákaq oro.
16 uyátárai-nakoma wenamáárîq wemá áyaqa mamá kaayoné í-yátáákóní
áaine. máqte-kanaama wemá keráwáqá máqte-qtataaqtabama tíyaqa kaayoné í-
yátááqá timíniye. uyátárai-nakoma keráwáqtê máqte-tupaama maíno.
17 Póroma kemá tiyáánapo maamin-áímmá "miráo-maarao téq kemá Póroma"
kéteq kágayaune. maannáma minnâ kenamáárîq Póro kemá aati-aatimá ketí
aúbabimma maamirán-áwáámeqá kémaraune.
18 ketáái anómma uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni íráqô-qtataakoma máqtemma
keráwápí waíno.

1 Tímoti
Tímotima itáíq-itaiq íyábá wenáanikoraa-nakonopaq Póroma ánná-naupaq Arómubaq agatáiye.

1-2 kemá Póroma Îtu Káríqtoni timátíkarai-nakoe. Áánûqtugaraq Îtu Káríqtogaraq ketáái kúmiq-yataapike kanaaráq tiwiránîn-nakoratae. min-íráqó-qtátááqtábá ketáá awé kéunataama minnâ Îtu Káríqtoe. Áánûqtugaraq Îtu Káríqtogaraq yenákámá kemmá timátíkarai-nakoma tiwíkaaye. íbêqa Tímoninopaq kágayaune. kerátámá mimórá itáíq-itaiq í-yátááqá yáíkaaq kéuyapoana wemá áraimma ketáanikaa kéiye. Tímotio, ketiborátámá Áánûqtugaraq kerátáí uyátárai-nakogaraq yeqtí íráqô-qtataakogaraq paru-yátáákáráq yeqtí kaayoné-yátáákáráq emmá amígáae téq kéitaune.

3 Ipítiani-marabaq emmá máikaae téq kéitaune. Maaterónia-marupaq kéweqa minnáyataba emmá akoqnáá umá timá ámikaune. yaímma-wayukama Ipítiani-marabaq máa-yuma káqo-qtataaqa kéyiraatebo emá timá yímínata ímira-oro.

4 emá timá yímínata yeráwáqtí maníqá paábaq kéyuweta yeqtí yítaubikoni taíbaq-yiwiqa paábaq yúwáaro. mi-qtátáákómá waayúkama mamá unítípi yíkáitata yemá Áánûqtuni aammá aónáiyatabama íma wááe.

5 paá itáíq-itaiq éqtaama Áánûqtumma kanaaráq aónanunatae. ketáá wekáq áraimma itáíq-itaiq éqtaama káqo-yuma tirummá yimíyábátáámá ketáái tirunóbáqá otaakáráq íma wáiye. Áánûqtun-aurakaq agaemá íma wáiye.

6 yaímma-wayukama íráqôn-apake yuwéta paábaq kóureta neginaagí-aimma téite urááe.

7 yeráwáqá Áánûqtuni ámáan-aimma yirááti-wayukama auránéta kéomanibo yemá ten-áíkómmá íma kétagaae. yeráwáqá “itáíq-itaiq kéune” tena-áíkómmá íma kétagaae.

8 ketáámá kéitaunatae. Áánûqtuma ákáiniq umá wení ámáan-aimma ketáámá kéwareqtaama ámáan-aimma íráqô-qtataare.

9 taákaq máráaro. ámáan-aimma íráqô-kayukayaba íma tarôq uráimanibo ámáan-aimma tái-wayukama náayuwabi ámáan-aimma aratínéta o-yúyábá tarôq uráiye. mi-yúmá yeqtí yinóbo-yuwabi káqo-kayukama yíkamma képuyeta

10 yemá kebó-yátááqá aaragáráq waagógáráq iyápógaraq tarôq kéowana iyápóma moyámmá kémayaawana yeqtábá ámáan-aimma tarôq uráiye. mi-yúmá kaaqaari-áímmá téta káqo-yuyaba kaaqaari-áímmá téta yegáráq arupú-aiqtaba awéqtátuwaa-kayukayaba ámáan-aimma tarôq uráiye.

11 arupú-aimma minnâ átê-wataama kemmá Áánûqtuma tíkáae téna tímikaiye. min-áté-wátáámá Áánûqtuma keqtáá íráqôniq umátíkái-nakoni tágama-yataakoqtaba wáiye.

12 kerátáí uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoma wení mayaímá mayánúnayaba kemmá akoqnáámá umaatamá tímikaiye. minnáyaba kemá wekáq “tíkáiye” kétune. wemá kemmá aúyatikarena keqtábá itáíq-itaiq kéipoaq kemá kanaaráq wení mayaímá mayánúnayaba kemá timuqá kémaraune.

13 naayóbáqá kemá wení waayúkama mamá táíq umáyikeq wemmá timá táíq umákeq áyoqa atáunamanibo Áánûqtuma wení paru-yátáákómá kemmá

tímikaiye. áraimma kemá nôrawabi únna-yataaqtabama mi-kánááráqá íma tágama arútáraunanaboana wení paru-yátáákómá tímikaiye.
14 kerátáí uyátárai-nakoma wení íráqô-qtataaqnapo kemmá yawáá-
umatikaraiye. itáíq-itaiq í-yátáákáráq arummá amí-yátáákáráq Îtu
Káríqtonopake kemmá maqmá ógikaiye.
15 maamin-áímmá kemá tenúnnama minnâ áraipoaq keráwáqá máqtemma
min-áímmá matéraq yáqtoqma akoqnáá oro. Îtu Káríqtoma waayúkati kúmiqa
maqtuwánîqtaba maa-márábímmá kukáiye. kúmiq-wayukati aúkáapikemma
kemá mú mikákáá táwî-naqune.
16 miráimanibo kemá táwîgoma ôriq uráunamanibo Áánûqtuma kemmá wení
paru-yátáákómá tímikaine. mirá únnayaba Îtu Káríqtoma wení íráqô-qtataaqa
mútûq pááq urái-qtataakoma kemmá kanaaráq timíniye. miráipoata káqo-
kayukama yemá aónaamma Áánûqtuma kaayoné kemmá kéumatikainatama
yemá áaimma átáma Îtuqtaba itáíq-itaiq ínoe. yeráwákáráq matúq-matuq umá
mái-auwaraimma mayánoe.
17 Áánûqtuma matúq-matuq umá yabi í-náqíye. wemá íma kanaaráq puíniye.
ketáámá wemmá íma aónanunataamanibo wemá wenamáa maníqíye. aati-
aatimá matúq-matuq umá máigaraq yaagumá tágama-yataakogaraq wekáq
mááye. miráuma waíno.
18 Tímotio, ketí iyápô, maamin-áímmá yáqtoqma akoqnáá íkáae téq kemá
kétune. naayóbáqá eqtábá amuné-áímmá tiráane. Tááqtaamma ááiqa
umákanonama min-áímmá minnâ ení iyebómíye.
19 itáíq-itaiq umá mái-yataaqa yáqtoqma akoqnáá uréwaq Áánûqtun-aurakaqa
agaemá í-yátááríqa íma uwo. yaímma-wayukama Áánûqtun-aurakaq yigaeyábá
o-yúmá yeqtí itáíq-itaiq í-yátááqá yawítíyukaiye.
20 Áíménéíyatikaraq Érékáánaragaraq yenákátí itáíq-itaiq í-yátááqá
yawítíkuraitaq kemá yenákámá Tááqtaani ayáápi iyuwáune. mibáq máeta
yenákámá Áánûqtuqtaba timá táwîq íumakain-aaimma mayáyóye.

2

1 áqnáabaqa keráwáqá máqte-kayukayaba nunamummá tígáae téq kéitaune.
keráwáqá nunamummá kéteqa Áánûqtukaq nóiqtababi íyámma ítama aónaaro.
wekáq nóiqtababi káqo-yuma íyaqtabagaraq ítama káoneraq “tíkáiye” téraq káqo-
yuyaba tero.
2 yabíkáa-kayukagaraq kámáání-wayukagaraq yeqtábá nunamummá tero.
mirá éqa ketáámá kaayoné-yátáápí arupú-aaikaraq Áánûqtugaraq waayúkati
yúrakaqa kanaaráq mánunatae. maaminnáma íráqô-qtataaqa wáitana
atóbamakai-nakoma Áánûqtukaq amuq-yatááqá kéwaiye.
3 missing?
4 miráipoata nunamummá kétenanataa káqo-yugaraq yeqtí kúmiq-yataapike
atóbaigaae téna kéitaiye. miráinata yemá árain-aikaraq máqtemma árai-
qtataakaraq aónanoe.
5 kímora maníkáá-náqá máimma minnâ Áánûqtue. min-nákómá
waayúkagaraq Áánûqtugaraq mamá mórabi áíkuyikaimma minnâ wenamáa
Îtu Káríqtoe.

6 keqtáá kúmiq-yataapike ayúqtikanenataa Îtuma minnáyaba pukaíye. wemá
pukáimma mi-kánáárâqá Áánûqtuma awaaméqá umákaitana minnágoma ke-
qtáá tiráátiraimma Áánûqtu máqte-kayukama kúmiq-yataapike yiwíqma paábaq
yikéna wetábá wenôpaq yiwíránáae téna kéiye.
7 minnáyaba Áánûqtuma kemmá káqo-kayukama Áánûqtuqtaba íma ítaraa-
kayukayopaq timátíkaraiye. kemá kaaqaari-áímmá íma kétupo árain-aimma
kétune. yeqtí yúrapaq kemá itó-ureq Îtukaq itáíq-itaiq í-yábágáráq árai-
qtataaqtabagaraq kétima-yimune.
8 miráitaq máqten-aukapake-kayukama aokaq-wáyúkáráa umá Áánûqtukaq
nunamummá tígáae téq kétune. mirá étama yeqtí iyáámma Áánûqtukaq múte
yauyéta yemá unítíqa íma téta íyámma íma oro.
9 ókaraq aaramá unáákáqtôma ínômma máqte-kayukama yúramma atáá-
umayimi-unakaqtoma íumatoraigaae téq kétune.
10 min-nóínímmá náayuwabi Áánûqtumma yirummá ámê-yuma yemá káqo-
yuma íráqôniq umáyíkáaro.
11 yemá mayánétama yaákareta máeta yirááti-nakomma mamá yikaq ákáaro.
12 kemá aaragómá waagómmá yiráátéta yabíqyikaiyabama íma kétima-
yikaune. yemá paá yaákareta máero.
13 taákaq máráaro. Áánûqtuma Áátaamma áqnáabaq tarôq umákena anaaékaqa
Íbimma tarôq uráiye.
14 naayóbáqá Áátaamma ímibo Íbimma Tááqtaama makátítana wemá
Áánûqtuni ámáan-aimma arátaiye.
15 miráitana aaramá yemá iyápóma maqyikétama Îtukaq akoqnáá umá itáíq-
itaiq kéeta káqo-yuma yirummá kéyimeta Áánûqtukaq yimuqá marakánáae
tíyanama yemmá Áánûqtuma wetábá wenôpaq yauwéqma yiwirániye.

3

1 kemá túnna-aimma minnâ árain-aine. móra-nakoma Îtuni waayúkati kawáá-
náqá mánena íráqô-qtataare.
2 Îtuni waayúkama móra-iyakaq maréta itáíq-itaiq kéo-kayukati kawáá-nákómá
wení otaammá íma waíno. wemá kímora-inimma maraíno. táwî-aaikomma íma
ayuwaínana wemmá yabírakaino. waayúkati aúpáq-áímmá íma timá abarokáq
íno. káqo-yuma nóiqtababi íyaqtabama aúyánámmá itaíno. wemá pááqyamma
íyimena taíbaq kéyimena namuq-wáyúkámá yíwîqma wení naaúpaqa yikaíno.
mirá éna wemá íráqôniq umá yirááti-naqa maíno.
3 wemá íma aíbôq-nomma néna neginaagí umá waayúkama áyámma
umáyikena wenamáárîq íma yáqtoqma akoqnáá énamanibo wemá paá kaayoné
íno. mónekaqa aúyánámmá íma maraíno.
4 wení aara iyápóraq akoqnáá umá yabíkáinata wení iyápó-annama
wenáama wáráaro.
5 miráuma móra-nakoma wení aara iyápóma íma kawáá umá aruténama
Áánûqtuni waayúkaraqa náaraq umá kanaaráq káwáá íníyô?
6 miráuma aúgemma áaimma átáma itáíq-itaiq ínna-nakoma kawáá-náqá
íauraino. mirá éna aúma mamé uíyábáé. Tááqtaama mirá éna Áánûqtuni aammá
yúwáitana wemmá Áánûqtuma yawááq-umakaraine.

7 káqo-kayukama itáíq-itaiq kéo-yubikemma aamá íma kéitaa-kayukabikemma
wemmá yemá yikaq múte ákáaro. yemá weqtábá táí-aimma timákaiyanama
Tááqtaani waakápi amáginiye.
8 móra-iyakaq maréta itáíq-itaiq kéo-kayukabike yíwáqnaa í-wáyúkámá máqte-
kayukati yúrakaqa íráqôniq umá máero. máqte-kayukama kanaaráq yekáq ka-
muqá itánoe. yemá aíbôq-nomma néta neginaagí íyoro. yemá aúyababa íyoro.
9 árain-aimma akoqnáá umá yáqtoretawaq Áánûqtuni aúrakaq yigaemá íyoro.
10 miráuma áqnáabaqa yemá mi-káyúkámá maqmá aonaíyata yemá
uyátetama yíwáqnaa í-wáyúkámá kanaaráq máinoe.
11 yeqtí yínáaqmaqa yemá máqte-kayukati yúrakaqa íráqôniq oro. yemá
waayúkati yáama íma timá waéqmeta uréire oro. yemá táwî-aaikomma
ayuwaíyana íma yabíqyíkáaro. yemá kaaqaari-áímmá téta moyámmá íma
máyáaro.
12 móra-iyakaq maréta itáíq-itaiq kéo-kayukabike yíwáqnaa í-nákómá wemá
kímora-inimma maréna wení aara iyápóraq yabi íno.
13 mi yíwáqnaa í-wáyúkámá íráqôniq umá mayaímá mayaíyatama máqte-
kayukama yemmá yikaq yikánoe. Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq í-yátááqtábá wení
akoqnáágaraq tínoe.
14 maamin-áúbámá kágayeqa kemá emmá pááqya-kanaabi yaónanae téq
kéitaune.
15 miráimanibo pááqya-kanaabimma kemá íma yennamá maan-áúbágómá
Áánûqtuni waayúkama nôrabi ínô-qtataaqtaba emmá kétima-amiye. matúq-
matuq umá mái-Aanuqtuni waayúkama minnâ Îtuqtaba móra-iyakaq maréta
máa-kayukaae. yemá árain-aikomma kéyaqtoraae.
16 Îtuma ketáái itáíq-itaiq-yataakon áaine. min-ánó-qtátáákómá keqtáámá
táaqa karáiye. minnâ
17 maa-márábí-káyúkámá wemmá
wayúkaraa umá aónaraawana
Aokaq-Áágómá wemmá kanaaráq umákáitata
Áánûqtunopake kaqtó-wayukama wemmá aónaraae.
máqten-aukapake-kayukama itó-uma
ánateta weqtábá tirááe.
waayúkama wekáq itáíq-itaiq urááne.
anaaékaqa Áánûqtuma wemmá awíqmena wení márûpaqa utáiye.

4

1 Aokaq-Áágómá timá kétagaiye minnâ yaímma-wayukama anaaékaqa itáíq-
itaiq í-yátáápíkémmá yuwéta waeránoe. yemá kaaqaari-áágóní anaaé waréta
waátágoma yiráátínnaiq ínoe.
2 maaminnámo yirááten-aimma kaaqaari-wáyúkábíké kéiye. maami-
kááqáárí-áímmá yirááten-aimma yúyánápímmá kubaútônikaa umá wamá ako-
qnáá éna kawaamá yóipimma kubaúma péqmaraanikaa kéiye.
3 yemá téta “aaramá mayikaímá minnâ otaamíye.” kéteta yaímma-aawaqtaba
“íma naaro” kéte. miráimanibo Áánûqtuma min-ááwáqá naíyábá tarôq uráitata
Îtuni waayúkama yemá Áánûqtukaq “tíkáiye” téta kénaae. yemá árai-qtataaqa
kéitaae.

4 máqte-qtataaqa Áánûqtuma tarôq uráimma minnâ íráqômiye. yaímma
mirán-ááwáqá íma awéqtátuwanomanibo paá kémayeraq Áánûqtukaq nunamupí
“tíkáiye” tero.
5 Áánûqtuni watáama yorauté wekáq nunamummá tígógáráq mi-kááyáq-
yátáákómá mamá aáwakomma aokarîq umá íráqômma káuqyikaiye.
6 emá maamin-áímmá enábâqawaayuma timá-yimema Îtuqtaba emá wení
íráqô-mayai-naqa mánone. mirá éma mi-qtátááqtábá emá áqa ítama arútare
wakáanama akoqnáá umá itáíq-itaiq ínóne.
7 miráimanibo paá-wataagaraq mi-mániq-áímmá íma Áánûqtuqtaba paábaq
yuwaao. Áánûqtun-aaimma ítama tágaao.
8 enaúgomma mamá akoqnáá ínônnama minnâ paá pááqya-qtataaqa wáibo
ení arun-íyápómá mamá akoqnáá ínônnama minnâ anó-qtataare. minnágoma
aúwaraimma íbêkaraq anaaékakaraq emmá amíniye.
9 maamin-áímmá árain-aimmibo matéwaq itáíq-itaiq uwo.
10 matúq-matuq umá mái-Aanuqtuma ketáámá weqtábá kamuqá
kéiteqtaaboaqtaa kamáa kááeqtaa akoqnáá umá kémayaunatae. wemá mimórá-
wáígómá keqtáámá Tááqtaani ayáápike kématiyuwaiqtaae. máqte-kayukama
kémaiyuwaimanibo itáíq-itaiq kéo-yuma áqnáabariq umá kémaiyuwaiye.
11 maamin-áímmá akoqnáá umá aarawaamá yiráátiyo.
12 eqtábámá yemá téta “maabumá pááqyan-iyapoe” tínômanibo emá
Áánûqtun-aamma waraíyaama iyúwénatawaq yemá emmá aayoq oro. ánibo
íráqô-kataagaraq íráqôn-aaimma kéyiraatewaq káqo-yuma arummá yiméwaq
Îtuqtaba akoqnáá umá itáíq-itaiq kéewaq kúmiq-yataariq íuwo.
13 kemá yénúnnama emá Áánûqtuni watáama waayúkati yúbáqá
kéyorautewaq kétima-yime yiráátiyo.
14 Áánûqtuma móra-yataaqa emmá ení mayaíyábámá ámikaiye. Áánûqtuni
amuné-wáyúkámá yemá tiráámma Îtuni waayúkama móra-iyakaq maréta
máe-yuti kawáá-wáyúkámá iyáánapo emmá ánekukaa-tupaama matáane.
miráuraipoaa mi ámîkai-qtataaqnapo emá mayaí mayaao.
15 minnáyaba emá aúyánámmá ítama akoqnáá uréwaq mirá uwo. máqte-
kayukama ení íráqôn-aaimma káonaiyana anókariq umá anómma aurániye.
16 aati-aatimá ónna-yataakaraq yirááténa-yataaqtabagaraq yabíqma arutaao.
mirá kéinana Áánûqtuma emmá matúq-matuq umá mái-auwaraimma aména
káqo-kayukama náayubi enáama itaíya-yugaraq yemmá matúq-matuq umá mái-
auwaraimma yimíniye.

5

1 anónuqmagopimma aamá íma ma maránômanibo enaboráá umá watáama
timá aménaiq umá tíma-amiyo. awaayatí-wáyúkágáráq enábâkokaa umá miráá-
umayikaao.
2 aaragókáráq enanókaa umá mirá-umayikaao. inaarú-anaamma
enámánaakokaa umá íráqôn-aaimma mirá-umayikaao.
3 ketoq-nóínímmá áraimma yenamáa máe-yuma yemmá tikaq múte yíkáaro.
4 miráimanibo ketoq-nóínímmá wení iyápóabi wení aráárá́ómá máetama
yemá wemmá kawáá-umakaaro. miráuma Áánûqtuma tiníq umá yemá
anónnáma yeqtí yinóboyugaraq yiráárá́ókáráq mirá-umayikaaro.

5 árai-ketoq-noinimma yemmá kawáá-umayikai-wayukama íma máawana
yúyánámmá Áánûqtukaq káme. wágááwabi nokáámma yemá Áánûqtukaq
nunamupí yíwáqnaa íyábá tíq-tiq kéoe.
6 miráimanibo mi-kétóq-íníkómá wemá paá aábê kuye íyábámá aúyánámmá
ítái-waigoma wemá aúwaraimanibo Áánûqtun-aurakaq pukurááraq-naraa kéiye.
7 min-nóínímmá maamin-áímmá timá yímínatawaq anaaé warétama íráqôniq
umá mánoe.
8 ánibo móra-nakoma wemá wení móra-anna-wayukagaraq áqnáabaq wení
naaúpaq máe-yuma íma yíwáqnaa énama wemá itáíq-itaiq umá mái-yataapike
kéwaeraiye. itáíq-itaiq íma kéi-nakoma táwî-naqanibo min-nákómá wemá uyátá-
maqma táwî-naqa máiye.
9 yíwáqnaa íyábá móra ketoq-íníkómá wení karitimaatimá netuqyaammá
(60) uráina-waigomma yíwáqnaa ínîqtaba wenáwîqa agayaao. min-íníkómá
kímora-nakare ténа máqe-uraina-inimma maíno.
10 wení iyápó-annama íráqôniq umá yirááténa namuq-wáyúkámá wení
naaúpaqa yiwíqma yikéna Áánûqtuni waayúkama yítauqa tete umáyikena
yíwáqnaa kéena kéqokeq-wayukama yeqtí ummaa-yátááqá wái-yuma yíwáqnaa
uráina-waigon-awiqa agayaao.
11 aúge-ketoq-noiniti yíwîqa íagayaao. yeqtí yúyánákómá ôriq ínataboata
yeráwáqá waamá óqa mayéta yeqtí yúyánámmá waagópí akoqnáá umá
amínoe. mirá kéeta Îtu Káríqtonopake waeráiyata
12 waayúkama yeqtábá tínoe: “yemá Îtuqtaba itáíq-itaiq í-yátááqá íma
yáqtoqma akoqnáá kéoe.” téta tínoe.
13 minnágaraq maamin-áúgé-kétóq-nóínímmá iyáátámma íkuyeta naaúqtaba-
naauqtaba uréire kéeta káqo-yuma nôrawabi o-qtátááqtábá timáeta kéeneta
naaúqtaba-naauqtaba kéyautoe. yeráwáqá íma tewaín-áíkáráq paá kétepoana
ummaa-yátáákáráq ááiq-yataaqa pááq íniye.
14 miráitana minnâ íráqôpoata aúge-ketoq-noinimma yemá kanaaráq
óqa waamá matéta iyápóma maréta yeqtí naa márûkaq yabí éro kétune.
miráinaqtaa ketáái namuro-wáyúkámá maamináyatabama aamá íma timá-
tikanoqtaae.
15 yaímma ketoq-nóínímmá itáíq-itaiq í-yátáápíkémmá áqa yuwéta waéqma
Tááqtaani anaaé kéwaraae.
16 miráimanibo móra-waigoma ketoq-íníkóní naaúpaq máina-waigoma wemá
Îtukaq itáíq-itaiq kéenama ketoq-íníkómmá yabíqma íraqôniq umákaino.
miráinata Îtun anaaé kéwaraa-kayukama móra-iyakaq maréta máa-yuma yemá
mi-kétóq-íníkómmá íma áwáqnaa ínôbo káqomma náayubi yenamááraq máe-
ketoq-noinimma yemmá yíwáqnaa ínoe.
17 Îtuni waayúkabimma kawáá-wáyúkámá íráqôniq íyaqa keráwáqá yemmá
yagaroqtamá yaaguyábôro. áqnáabaqa náayubi yemá Áánûqtun-aama timá-
yimeta yiráátiraiya-yuma yaaguyábôro.
18 minnáyaba Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá maará kétiye:
“móra-iyakoma ení mayaímá kémayain-aama aáwaqa paá amiyo.” ánibo “mayaí-
nákómá wení meyámmá meyáníq oro.” téna kétiye.
19 móra-nakoma kawáá-nákóní aúbi maráinaama wenáama íma itaao. kaa-
yarábi kaumo-wáyúkámá yemá mimórá-áímmá téta aúbi maráiyaama min-
áímmá itaao.

20 ánibo wemá yaímma otaammá kutáinaama waayúkati yúrakaq min-áímmá timá uwaa iyo. mirá éma máqte-kayukama mamá kékén umáyikanone.

21 Îtugaraq Áánûqtuma wení aokaq-káqtó-wáyúkátí yúrakaqa emá maamin-ámáán-áímmá waraíkáae téq kétima-amune. móra-nakoqtabama “ketí aanábóé” ítiyo. ímiye. maamin-ámáán-áímmá minnâ máqte-kayukayaba móraiq kéiye.

22 íma kabe-kabe umá móra-nakoma uyátárai-nakoni mayaímá mayaíyábá aneqá ayáánapo ánekuyuwo. abo min-nákómá kúmiq-yataariq kéinaama wetê yagaroqtamá kúmiq-yataakoqtaba íma mánone.

23 karímá netuqyaa-kánáámá kémayema paá non-úrámmá íma nanónnamanibo yaímma wááéni-nomma áyapike aíqa ínîqtabama naao.

24 yaímma-wayukati kúmiq-yataaqa abarokáq itaqtáá aónatuwaunanataa anaaékaqa móra-nakoma aúbi kémaraiye. miráimanibo yaímma-wayukati kúmiq-yataakoma aúpáq wáqena anaaékaqa abarokáq kéiye.

25 móraiq umá yaímma íráqô-mayaigoma abarokáq wáiye. ánibo yaímma íráqô-mayaigoma páátákáá íma abarokáq kéimanibo maaminágogaraq máqte-tupaama aúpáq íma wániye.

6

1 yeráwáqá kaqtó-wayukama náayuwabi meyámmá íma mayéq paá-mayaima máyáa-yuma yeráwáqtí kawáá-nákómmá múte yikaq ákáaro. miráiyanama móra-waigoma íma kanaaráq Áánûqtun-awiqtababi ketáámá yiráátúnna-yataaqtaba timá táíq ínoe.

2 yeráwáqtí kawáá-nákómá Îtuqtaba itáíq-itaiq kéi-naqa weqtábámá yeráwáqá táwî-tuyanamma íma ítá-yakaaro. miráimanibo yeráwáqá kawáá-wáyúkágáráq Îtuqtabama yewátánónáráá kéoe. kawáá-nákómá itáíq-itaiq o-yúmá wekáq mayaí máyáa-yuyabama ôriq umá kákaibo wení mayaíráq akoqnáá oro.

emá maaminá yaba kéyiraatewaq timá-yimiyo.

3 náayubi káqon-aikomma kéyiraatetama yemá ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoni watáagote móraiq íkeeta ketáátê yagaroqtamá mórabi íma Îtuqtaba itáíq-itaiq kéoe.

4 ímiye. móra-nakoma mirái-waigoma wemá wenaúma mamé kéuyena móra-yataaqtaba íkéitaiye. wemá paá áyan-aiqtaba kákaiye. wemá káqo-kayukama kárún-aimma timá-yikena unítípi mamá kéyikaiye. miráitata waayúkama wenáyôq-wenayoqa ayéta káqowa-kaqowaqtaba kamuqá íma kéitaae.

5 ánibo mi-káyúkámá yúyánámmá móragaraq íma kéitaae. árain-aikoma yúyánámmá íma itétaboata unítíq-ain-aatuqma kéte. yemá yúyánámmá ítáamma monoq-áíkómá paá “móneqa ôriq umá mayaí ámíye” téta kéteta taígani-qtataaqa mamaréta mánoe.

6 áraine. móra-nakoma oótamma mamá áíkuiyataba íma akáinanama monoq-áíkómá kanaaráq taíbaq-yataaqa wemmá amíniye.

7 mi-kánááráqá ketinótaama kématikaawataama nói-qtataaraq matokéqtaa abarokáq uráunataabiyo? móra-yataakaraq ímiye. ketáámá púyôna-taoqa nói-qtataaraq matokéqtaa kanaaráq ónúnataabiyo? móra-yataaqa ímiye.

8 minnáyabataa ketáámá unáákáqtôwabi aáwaqa kémayeqtaama kanaaráq umátikaniqtaae tenúnatae.

9 náayuwabi taíbaq-otamma maraíyábá yíkái-yuma Tááqtaama yemmá kémakatiye. waayúkama mirán-áíbóq-yátááqtábágáráq áwáábiq-yataaqtabagaraq kéyikainanama Tááqtaama yemmá yabitimáe kukéna yawarápamayikaniye.

10 móneqtaba ôriq umá akáin-nakoma taígani táwî-yataakoma áaimma kátaiye.
yaímma-wayukama mónekoni anaaé wárâa-yuma yeqtí itáíq-itaiq í-yátááqá
Îtuni aapakémmá yukáawanaboana yeqtí ummaa-yátáákówábi yirummá í-
yátáákómá taíbariq kéiye.
11 emá Áánûqtun-amopo maami-qtátáápíkémmá nékaq mááo. Áánûqtun-
aurakaq katekoîq umá maqmá aónaao. Áánûqtuni aammá waraao. Îtukaq
itáíq-itaiq umá yáqtoqma akoqnáá uwo. káqo-kayukama arummá yimiyo. ení
mayaíráq máewaq kaayoné umá mááo.
12 itáíq-itaiq umá mái-yataaqa yáqtoqma akoqnáá ínônama yaímma-taoqa
ááikaa uráimanibo minnâ íráqô-qtataaqtaba wáiye. minnáyataba maami-íráqón-
ááíqá uwo. íráqôn-anonnama mayaínônama minnâ matúq-matuq umá mái-
auwaraimma mayaao. emá taíbaq-wayukati yúbáq itó-ure "uyátárai-nakoni
aammá waránúne" ténana mi-kánáárâqá Áánûqtuma emmá matúq-matuq umá
mái-auwaraimma mayaíkáae téna emmá ááyaraine.
13 Áánûqtuma aúwaraikon áaimma wenaúrakakaraq Îtu Káríqtoma wetábá wení
áaiqtaba akoqnáá umá Pótíátí-Páíratini aúbáq tirái-naqa wenaúrakakaraq kemá
emmá wakúyakaraune.
14 emá maamin-ámáán-áímmá kéwarewaq miráuma akoqnáá kéinana kerátáí
uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma kumínî-kanaaraq wíno.
15 Áánûqtuma Îtumo kumínî-kanaayataba tíniye.
Áánûqtuma máqtemma íráqô-qtataakon áaikaraq wenamáa máqte-qtataakomma
yabíkái-naqiye.
máqtemma anómma yabíkáa-kayukati yabíkái-naqiye.
máqtemma uyátáraa-kayukati uyátárai-naqiye.
16 wemá wenamáa íma puí-náqiye.
wemá ópí máin-aukapaq móra-waigoma waaqókáqá íma kanaaráq yíniye.
móra-nakoma wemmá íma aónarena móra-nakoma íma kanaaráq aónaniye.
yaaguyabí-yátáákáráq akoqnáágaraq íma ánatena wekáq waíno.
miráuma waíno.
17 oótamma taíbaq maráa-kayukama maará téq timá-yimiyo: "keráwáqtí
taíbaq-otaqtabama keráwáqtí túma íma mamé úyoro. aati-aatimá mónekoma
íma tíwáqnaa ínibo keráwáqá túyánámmá minnáraq ímaranomanibo Áánûqtukaq
túyánámmá máráaro. wemá máqte-qtataaaqa keqtáá mamá timuqá maraí-
yátááqá kétimiqtaae.
18 maará té yemmá timá-yimiyo: "káqo-yu íráqôniq umáyikeraq aati-aatimá
keráwáqtí oótamma káqo-yute yainánôqtaba yokaa umá máero." téaq timá-
yimiyo.
19 mirá étama anaaékaqa yemá íráqô-qtataaqa mayánômma minná min-
áúwáráímmá áraimma aati-aatimá matúq-matuq umá mániye.
20 Tímotio, ení itáíq-itaiq umá mái-yataaqa Áánûqtuma emmá ámikaimma
yabíqma arutaao. paá-wataagaraq kaaqaari-áíkáráq yirááten-aipikemma nékaq
maéwaq min-áíqtábámá unítíqa ítiyo. yaímma-wayukama kaaqaari-áímmá
yirááteqtabama "itaí-yátááré" kétemanibo yeráwáqá kárabaae.
21 yaímma-wayukama kaaqaari-áíqtábá itáíq-itaiq kéetaboata Îtukaq itáíq-itaiq
ínôqtabama ibáqyukaae.
Áánûqtuni íráqô-qtatakoma keráwáqtê waíno.

2 Tímoti
anaaékaq-aubama Tímotinopaq Póroma ánná-naupaq Arómubaq agatáiye.

1 kemá Póroma Áánûqtuma kemmá aúyakaiye. kemá Îtu Káríqtoqtaba
timátíkarai-naqune. Îtu Káríqtomma wennábóaqtaa ketáámá matúq-matuq
umá mái-auwaraimma áaimma átáma Áánûqtuma keqtáámá timá akoqnáá
umátíkaraiqtaba waabá-káyúkábímmá kétune.
2 kemá ketáanikaa umá tíkái-naqa Tímoninopaq maamin-áúbámá kágayaune.
ketiborátámá Áánûqtugaraq kerátáí uyátárai-naqa Îtu Káríqtoma yenákátí
íráqô-qtataakaraq paru-yátáákáráq kaayoné-yátáákáráq emá mayaíkáae téqa
kétune.
3 Áánûqtukaq kemá téq "timuqá kémaraune" kétune. kéma Áánûqtun-aurakaq
tigaemá íkéitaq wení mayaímá títaubikoma waráanikaa umá kemá kémayaune.
wágááwabi nókáámma wekáq nunamupí "tíkáiye" kéteq eqtábágáráq nuna-
mummá kétune.
4 ení aqnuyábámá taákaq yokéq emmá aónaiyaba ôriq umá kétikaiye.
miráinaq kemá timuqá maqmá ánatanune.
5 kemá itáunama Îtuqtaba itáíq-itaiq umá akoqnáá ónnama móraiq umá
Yúnitima enanógaraq Aróitima enarááriógáráq yenákámá itáíq-itaiq urááyaniq
kéone.
6 ánibo mi-kánááráq kemá tiyáámma emmá ánekukauna-taoqa emá
Áánûqtunopake-qtataaqa matáánama minnáma yáqtoqma akoqnáá uwo téq
kétima-amune.
7 Aokaq-Áágómmá Áánûqtuma emmá ámikaimma keqtáámá mamá ikatíq
í-yátáárîq íkéiye. ímiye. Aokaq-Áágómá keqtáámá akoqnááma tímîtaqtaa
ketáámá waayúkama tirummá yiméqtaa ketábátáá túgoni akaí-yátááqá
íkéwaraunatae.
8 káqo-yubaq uyátárai-nakoqtaba timá-yiminema ikatíq íma éwaq kemmá
uyátárai-nakoni ánná-nakoqtabama íma agae-agae uwo. ímiye. Áánûqtuni átê-
wataayaba emmá tái-yataaqa waayúkama amíyamma paá matéwaq Áánûqtuni
akoqnááyaba kamuqá itaao.
9 Áánûqtuma ketáái kúmiq-yataapike tiwíkenataa keqtáámá mamá
wení waayúkataa aúkáiye. ketáámá íráqô-qtataariq únnayabataa íma
tiwíkaitaaibo wemá wenamáárîq íráqô-napoana wemmá paá kákaitanaboana
tiwíkaiqtaae. maa-márámá íma abarokáq uráitanama naayóbáqá Áánûqtu
wenaúyánápímmá wení íráqô-qtataakoma Îtu Káríqtopitaa tímikaine.
10 miráimanibo Îtuma keqtááyábá pukái-naqa ketáámá aónaraunaboaqtaa íbêqa
Áánûqtuni íráqô-qtataaqa káonaunatae. Îtu Káríqtoma puí-yátáákóní akoqnááma
mamá paábaq yuwéna aúgen-auwaraimma tiráátiraiqtaae. minnáma matúq-
matuq umá mái-auwaraiqtabataa Áánûqtuni átê-wataabiqtaa kétunatae.
11 kemá waabá-káyúkábí átê-wataama kéteq yiráátenunayaba Áánûqtuma
timátíkaraiye.
12 miráuraiqtababoaq íbêqa kemá ánná-naupaq tútiq-yataapi máunamanibo íma
yukáune. kemá itáíq-itaiq únna-naqa Áánûqtuqtaba kéitaunayaba kemá itáunama

mi-máyáímá wemá tímikaimma kanaaráq wemá kawáá kéinana Îtuma kumínî-
kanaaraq wíniye.
13 abo árain-aimma aráátúnnama yáqtoraao. min-áímmá kéwarewaq káqo-yuma
áyaqa kéyime Îtuqtaba itáíq-itaiq uwo. ketáái itáíq-itaiq í-yátáákáráq tíyaqa amí-
yátáákáráq Îtu Káríqtogaraq yagaroqtamá máeta ketááyôpaq kéyeye.
14 minnáyaba Áánûqtuni Aokaq-Áágómá tirunóbáqá máiye. emmá áwáqnaa
ínakawaq min-íráqó-kátáámá yáqtoraao.
15 emá kéitaane min-nákámá Pigératiyaa Emáágénitigaraq máqtemma Étia-
marupake-kayukama yemá yinaaémma umátíkaraae.
16 uyátárai-nakoni paru-yátááqá Onetíporatigaraq wení aara íyápóbi waíno.
itaao. Onetíporatima agae-agae íma éna taíbaq-yupaama ya kétimonena timuq-
yatáápí matíkaraiye.
17 wemá Arómuq yayamá iréna kemmá tibáá éq éna ánná-naupaq maakáq
máunaraq ya timónaraiye.
18 emá kétaane ôriq umá kemmá íráqôniq umátíkaraiye. Îtuma kumína-
yupaama uyátárai-nakoma wemmá paru-yátáápíké yainaíno.

2

1 emá ketáaniko, akoqnáámo Îtu Káríqtoma wení íráqô-qtataapike ámímma
mayaao.
2 máqten-aimma waabá-káyúkábí yiráátúnnama emá áqa ítaraune. min-
áímmá matéwaq náawanabi emá kamuqá ítáiyimina-wayukama yimiyo.
miráinata yemá kanaaráq káqo-yuma maamin-áímmá yiráátinoe.
3 emmá íráqôn-aaiq-i-nakokaa umá aú-aiqa íno.
4 abo ááiq-i-nakoma wení anó-kawaa-nakoma amuqá maraíkáae téna mirá
kéiye. minnáyaba wemá waayúkagaraq móneqtabagaraq wenaúyánámmá
mamá awígíôq íkeiye.
5 itaao. móra-nakoma uyaatí-ámáán-áímmá íwarenama wemá kanaaráq íma
uyaatimá uyátena amuq-yatááqá ímayaniye.
6 móra káqon-aimma itaao. móra-nakoma akoqnáá umá yómmá yoráina-
waigoma wemá uyátá-maqma íráqôn-aawaqa yópíké mayaíno.
7 kemá timá-amuna-aiqtabama aúyánámmá itaao. abo uyátárai-nakoma
áwáqnaa ína máqten-aimma itánóne.
8 átê-wataama Îtu Káríqtoqtaba aúyánápí mayaao. Îtuma wemá Tébitin-
annabike abarokáq uréna pukáipike Áánûqtuma wemmá mamá itó-umakaraiye.
miráitaq kemá waabá-káyúkábí átê-wataama weqtábá timá yímikaune.
9 kemá átê-wataama Îtuqtaba waabá-káyúkábí túnnayatababoata ánnáma
tímikaamanibo Áánûqtuni watáama íma ánnáma ámikaae. íbêqa kemá ámáan-
aimma arátî-nakaa umá tú-tiqa kémayaune.
10 mi-káyúkámá Áánûqtuma wetábá aúyaqmakai-kayukayaba kemá mirá
kéeq tú-tiqa mayánúne. Îtu Káríqtoma yeráwákáráq yíwíqma Áánûqtumma
yauwéqma amínata yemá tágama-yataaqa matúq-matuq umá mayánoe.
11 maannâ árain-aine.
ketáámá wetê yagaroqtamá puyéqtaama
wetê yagaroqtamá mánunatae.
12 ketáámá kanaaráq tú-tiqa mamé kéuyeqtaama
anaaékaqa wetê yabíqma mánunatae.

ánibo ketáámá wemmá tinaaémma
umá áménanataama
wegáráq móraiq umá keqtáámá anaaémma
umátikaniqtaae.
13 wemá wení áaiqtaba íma kanaaráq
paábaq awétátuwanipoana
ketáámá kúmiq-yataariq únnataama
wemá itáíq-itaiq umá akoqnáá-naqa
paá kémaiye.
14 maamin-áímmá ení waayúkama timá-yimiyo. kékén-áímmá uyátárai-nakon
áwîkaq timá-yimiyo. paá aayabámá ááiq-aimma ítero. mirámô o-wáígómá íma
móra-waigoma áwáqnaa kéibo aamá ítáa-kayukama paá mamá táíq kéumayikaiye.
15 ení mayaírákémmá Áánûqtumma mamá amuqá marakáígónîq umá
maqmá aónaao. mayaí-nákómá wení mayaíyábámá wenaúyánánóbáqá
kanaaráq ténа “kemá íráqô-mayaima kémayaune” tiníkáá umá mááo. Áánûqtuni
watáagoni áaimma arupú umá yiráátiyo.
16 emá aíbôq-aikoma Áánûqtuqtaba íma wáin-aipikemma nékaq mááo.
17 aíbôq-aikoma náomma kamá anóniq iníkáá kéiye. yirááte-kayukama
yeráwápíké maami-kááyáq-nákámá aíbôq-aimma yiráátéyamma Áíménéíyatiyaa
Pairíqtatima min-nákámá mááye.
18 yenákámá árain-amma yuwéta yaímma itáíq-itaiq kéo-kayukati yúyánámmá
mamá táwîq kéoye. min-nákórátámá téta “ketáámá áqa atóbaraunatae” tiráiye.
19 miráimanibo Áánûqtuni árain-aikoma akoqnáá-nakaa umá íma kutíniye.
wení ábôqtaraq wáin-aubagoma maará kétiye: “uyátárai-nakoma náayuwabi wení
waayúkama máaqtabama kéitaiye” ánibo “náawabi téna ‘kemá uyátárai-nakon-
amune’ ténama wemá kúmiq-yataapikemma waeraíno.” téna min-áúbágómá
kétiye.
20 itaao. anó-naupaqa ókon-okomma táápeqa kéwaiye. yaímma áwáarara kain-
óqtákáké tarôq owata yaímmama yaataké tarôq owata yaímmama mararáké
tarôq urááe. yaímma-taapeqa aati-aatimá aáwaqa maqnéta ánibo yaímma íráqô-
taapeqa paá móra-mora anón-aiqtaba aáwaqa maqnarááe.
21 miráráá umá móra-nakoma kaaqaari-áíqtábá íma iténa kúmiq-yataakoqtaba
nékaq máina-waigoma wení uyátárai-nakoma aokaq-máyáímá kanaaráq
amínana mayániye.
22 aúranannama káe tái-auyanamma kéitaannama paábaq iyabótuwewaq
kateko-yátááqtábágáráq Îtuqtabagaraq aúyánámmá itaao. káqo-yuma arummá
kéyimewaq kaayoné-yátááqá yimiyo. náayuwabi uyátárai-nakoma ôriq umá
yemmá yíwáqnaa íkáae tíya-yuti aanábóîq umá mááo.
23 miráimanibo aamá íma ítaraa-kayukama yeqtí unítíq-aipikemma nékaq mááo.
emá ítaraane mirán-áíkómá ááiq-yataaqa mamá abarokáq kéiye.
24 uyátárai-nakoma áwáqnaa ína-nakoma wemá ááiq-aimma íma tínimanibo
wemá paá máqte-kayukama kaayoné umáyikaino. wemá íráqômma yiráátі-naqa
máena máqte-tupaama aamá yauwéqma kétena timá tágayimiyaba yokaa íno.
25 mi-káyúkámá náayuwabi wenáama aratíya-yuma wemá kaayoné umá
mamá arútáyikainatama anaaékaqa Áánûqtu ayuwéta yemá yeqtí kúmiq-
yataapikemma yuwéta árain-aqtabawaa miráimma waránô?

26 naayóbáqá Tááqtaama yemmá waíwaakaa umá yáqtokaitata
wenaúyánámmá yemá wakáane. miráitata yemá Tááqtaani wakápike péqma
yutínoe.

3

1 aákaq maraao. aqtó-kánáárâqá taíbaq ummaa-yátááqá abarokáq íniye.
2 waayúkama paá yetábá yúyánámmá itánoe. yemá taíbaq-otamma mamá
áíkuyaba yikáinata yeqtí yúma maméta uwínoe. yemá káqowa-kaqowamma áyoqa
ayánoe. yeqtí yinóboyuti yáama íma itánoe. káqo-yuma yemmá nóinawabi
yimíyaqtabama yemá téta "paátataare" tínoe. Áánûqtumma yemá yikaq íma
múte akéta
3 kaayoné íma ínoe. yemá káqo-yuma íma paru-yátáárîq umáyikanomanibo
kaaqaari-áímmá káqo-yuyaba tínoe. yemá áwáábiqa kéta ááiqa ínoe. íráqôniq
í-yátábámá ítama táíq kéeta
4 káqo-yuma makatínoe. yemá áwáábiq-araaq-wayukama máeta yeqtí yúma
maméta anókariq umá wínoe. yemá yeqtí yúyánámmá Áánûqtukaq íma
maránôbo yemá paá yeqtí yúgoma mamá yimuqá maraíyábá yúyánámmá
maránoe.
5 yemá téta monoq-wáyúkámá máamanibo Áánûqtuni watáama íma mayéta
itáíq-itaiq ínoe. mirá-káyúkábíkémmá nékaq mááo.
6 yaímma-wayukama aaranaammá netuqyaammá kúmiq-yataariq éta yikaí-
yátáárîq o-yútí naaúpaq uréta makatínoe.
7 maamin-nóínímmá káqo-kaqon-aiqtaba kéitaamanibo árain-aiqtabama íma
kanaaráq kéitaae.
8 mi-káyúkámá yemá miráuma Yáanayaa Yáábarama Mótetimma yinnaaémma
umákáraayaniq umá maami-káyúkáyábá emmá timá-amune-yuma yemá árain-
aiqtaba íma kéyikaiye. yeráwáqtí yúyánákómá táíq kéitata Áánûqtukaqa itáíq-itaiq
í-yátáápíkémmá paábaq yuwéta kégoe.
9 missing?
10 ánibo emá kemá aráátúnna-aimma wakáane. ketáaimma aónaraane.
emá káonaanaq kemá Îtukaq itáíq-itaiq kéunaa emá kétimone. móraiq umá
kemá únnaiq uráane. emá káonaanaq kemá kaayoné-náqá kémaeq káqo-yuma
tirummá kéyimune. emá kemmá timónaraanaq
11 waayúkama táwîgoniq umátíkáamma paá matáune. kemá tú-tiqa
mayáunama emá timónaraane. maami-máqté-tútíqá í-yátááqá Áátiokibakaraq
Aikóniabakaraq Arítaraabakaraq matáunama aónaraanamanibo uyátárai-nakoma
tíwáqnaa itaq íma pukáune.
12 máqtemma náayubi Îtu Káríqtogaraq yagaroqtamá mórabi katekoîq ónnáe
tíya-yuma waayúkama mamá táíq umáyiketa yemá káqo-yuma kémakateta
yenamáárîq yetábágáráq makatínoe.
13 missing?
14 miráimanibo emá árain-akaq emmá aráátiraunataa ítaraane. minnáyaba
paá máeq itáíq-itaiq umá akoqnáá uwo. emmá aráátiraa-yuyabama emá
kéyumonaane.
15 minnágaraq káonaane. emá pááqyamma máegaraq Áánûqtuni aokaq-
wátááyábá wannaabí agamatán-áímmá aónaraanae. maaminnámo agamatán-
áíkómá emmá itaí-yátááqá kanaaráq amíniye. miráinata waayúkama Îtu

Káríqtoqtaba itáíq-itaiq íyanama mín-ítáí-yátáákómá yemmá Áánûqtunopaq yiwíqme uwíniye.
16 máqtemma wannaabí agamatán-áíkómá Áánûqtunopake kéyena árai-qtataakoqtaba kétiraatiqtaae. íma arupú-yataakoqtabama kanaaráq kétiraatenaa waayúkama Áánûqtun-aurakaq katekoîq ínôqtaba yiráátiniye.
17 maaminnámo agamatán-áíkómá Áánûqtuni mayaí-wáyúkámá máqtemma íráqô-mayaima mayánôqtaba yokaa kéumayikaiye.

4

1 Áánûqtun-aurakakaraq Îtu Káríqton-aurakakaraqa kétima-amune. Îtu Káríqtoma máqtemma waayúkama pukáa-kayukagaraq yúwaraa-kayukagaraq máqtemma yainániye. Îtuma kuma keqtááráq yabi ínipoaq akoqnáá umá emmá kétima-amune.
2 átê-wataama Îtuqtaba waabá-káyúkátí yúrakaq kétewaq káqo-yuma íma iyúwénata emmá timá yaqtóráaro. íráqômma watáa te-wáí-kánááwábi táí-kanaarakaraqa paá átê-wataama abarokáq tiyo. ení waayúkama íma arupú kéiyaama mamá arútáyikaao. miráinaawaq arupú ínôqtaba umá yíqtaaiq kéewaq kaayoné umá yiráátiyo.
3 mi-kánáámá ínatama waayúkama árain-aimma íma itánômanibo yemá paá yeqtí yúyánákómá ínnaiq kéiyata káqo-kaqo-yiraati-wayukama yemá itánáae tíyan-aimma timá-yimiyata itánoe.
4 yemá árain-aimma yuwéta paá-aiqtaba itánoe.
5 miráimanibo emá enamáárîqa yáqtoqma akoqnáá uwo. aú-aiqa paá kémayewaq átê-wataama waabá-káyúkátí yúrakaq timá-yimiyo. máqte-qtataaqa Áánûqtuma wení mayaí-nákóqtábá mayaíkáae ténа timá mirá uwo.
6 ketábá-kánáágómá waaqókárîq kéita kemá Áánûqtukaq amí-yátáákáá ónúne. íbêq-kanaama yemá kemmá tíkamiyaq puyónúne.
7 kemá Îtuqtaba íráqôn-aaiqa uráune. min-ááíkómá ánatagitaq kemá wekáq itáíq-itaiq umá yáqtoqma akoqnáá uráune.
8 miráipoana uyátaina-nakoni amuq-yatááqá kerátáí uyátárai-nakoma kemmá timíniye. min-ámúq-yátááqá minnâ Áánûqtun-aubaq katekoîq ónúne. kerátáí uyátárai-naqa arupú umá yainaí-nákómá min-ámúq-yátááqá wemá kumína-yupaama kemmá timíniye. kegáráq tébakaq-wayukama wemá kumínîqtaba ôriq umá kéyikaitata awé o-yúmá yekáráq íráqô-meyamma timínîqtaae.
9 emá ketôpaq páátákáá yínônayaba maqmá aónaao.
10 abo Tímatima wemá maa-márábí-qtátááqtábá aúyánámmá mayéna kemmá tiyuwéna Tetarónáíkaq kóuraiye. Karétenima wemá Karétiani-marabaq kóuraiye. ánibo Tááítati wemá Taamétia-marabaq kóuraiye.
11 Arúke wenamáa ketê máiye. emá Máákimma ko awíqme etê yekaao. miráinana wemá mayaímá áwáqnaa umá kanaaráq mayániye.
12 kemá Tíkikatimma Ipítiani-marabaq timákaunana kóuraiye.
13 emó kéyema ketí kúberai-unakaraq mamé iyo. Káápatini-naupaqa Taróqaati-marukaq ketí kúberai-unamma makáupo. ketí wannaagáráq mamé iyo. méme aúwaratirake-kannaama minnáyatabama kemmá ôriq umá kétikaiye.
14 Érékáánara wemá áwáarara kain-óqtá-máyáí-nákómá kemmá mamá táíq umátíkaraiye. uyátárai-nakoma minnáyaba táí-meyamma anónnáma amíniye.
15 emá enamáárîq min-nákóqtábámá atéqma arutaao. min-áté-wátáámá túnna-aikotaama wemá mamá anómma áyámma uráiye.

16 áqnáábaq-yupaama kemá aabi matíkáawaq yauwéqma túnna-yupaama
móra-waigoma ketê íma máqe-uraiye. ímiye. máqtemma kemmá tiyuwéta
wéyáwé uráámanibo Áánûqtu minnáyaba yemmá táwî-meyamma yimíyábá
íyimikaae téq kétune.
17 miráimanibo uyátárai-nakoma ketê máena kemmá akoqnáá umátíkaraiye.
miráitaq kemá waabá-káyúkátí yúrakaqa maamin-áté-wátáámá Îtuqtaba
kanaaráq timá yímikaupo máqtemma náayubi Áánûqtuqtaba íma ítaraa-yuma
mi-kátáámá ítaraae. anón-abaaq-putiraa-kakoni (arááyane) óyaupike kemmá
witikéna uyátárai-nakoma kawáá umátíkaraiye.
18 móraiq umá uyátárai-nakoma waátá-yataapikemma tíwíkena wení yabíkái-
marupaq tíwíqme uwíniye. wenáwîqa múte matúq-matuq umá yaúyóro.
miráuma waíno.
19 Patírayaa Akírama ye-áúkákáráq Onetíporatini aara iyápóyabagaraq
keráwáqtôpaqa miráoro-maaraoro-aimma kétimatikaune.
20 Korítiani-marabaq Irááqtima máqe-uraiye. Taropíma wemá karímá
máyáitapoaq kemá wemmá Mairítati-marukaq ayuwéq iráune.
21 yaugiqá íurainaraq emá ketôpaq páátákáá maqmá aóné iyo. Yúburatigaraq
Púretigaraq Aráínatigaraq Karótiagaraq yemá máqtemma keqtíbâqawaayuma
enôpaq miráono-maaraono-aimma kétimakaao.
22 enaágote uyátárai-nakoma maíno.

Áánûqtuni íráqô-qtataakoma keráwáqtê waíno.
kemá Póroe.

Tááitati **itáí**q-itaiq **íy**á**bá á**anikoraa-nakonopaq **Pó**roma **ké**titana **Tí**moti **agatá**iye.

1 kemá Póroma Áánûqtuni mayaí-náqá kemá Îtu Káríqtoma timátíkarai-naqune. Áánûqtuma wetábá aúyáq-makai-kayukayopaq timátíkaraiye. yemá yeráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqá yíwáqnaa kéunata akoqnáá kéoe. yemmá áraina-aiqtaba kéiteta Áánûqtuma akáinaiq ínôqtaba yíwáqnaa kéune.
2 matúq-matuq umá mái-auwaraimma ketáámá awé kéunataama wenáaimma mimórá-áráín-áíné. minnáyaba Áánûqtuma naayóbáqá timá akoqnáá umákain-aimma timátuwena wemá aati-aatimá kaaqaarí-áímmá íketiye.
3 Áánûqtuma awaaméqá umákai-kanaaraqa wení átê-wataama keqtáá tímikaiqtaae. ketáái atóbamatikai-naqa Áánûqtuma min-áté-wátáámá waabá-káyúkábí timá-yimenunayaba kemmá wakútikaraiye.
4 Táátatima ketáaniko, ketibotáámá Áánûqtugaraq keqtáá yauwéqma tiwiraíyábá kukáin-naqa Îtugaraq yenákátí íráqô-qtataakogaraq kaayoné-yátáákókáráq emmá ámétaao.
5 Táátatio, Karíti-marupaqa emá máqte-qtataaqa mamá arupú íkáae téq kemá emmá ayúkaune. máqtemma móra-mora-marupaqa Îtuni waayúkama móra-iyakaq maréta kémae-yuti kawáá-wáyúkámá yiwiraíkáae téq emmá ayúkaune.
6 yemá mi-káwáá-wáyúkámá yeqtí otaammá íma waéna yemá kímora-inimma máráaro. yeqtí iyápó-annama Îtuqtaba itáíq-itaiq umá máero. min-íyápó-ánnámá yeqtábámá tawî-aaiqtababi ámáan-aimma arátéqtaba waayúkama yúbi kanaaráq íma maráiyan-o-iyapoma máero.
7 kawáá-nákómá Áánûqtuni mayaíyábá kawáá kéiye. minnáyaba wemá arupú umá uréire kéina kúmiq-yataariq íma íno. wenaúma íma maména uíno. wemá páátákáá áyámma íma íno. wemá taíbaq aíbôq-nomma íma naíno. wemá íma áwáábiq kaíno. wemá móneqtabama aúyánámmá íma itaíno. mirá íinimanibo
8 wemá namuq-wáyúkámá yíwáqnaa umá wení naaúpaq yiwíqma yikaíno. íráqô-qtataaqtaba wemá akaíno. wení aúgomma yáqtoraino. wemá máqte-qtataariq ínénama aúyánámmá ítama arútátuwena miraíno. wemá íráqômma yainaí-náqá maíno. wemá Áánûqtuqtaba aokarîq umá maíno.
9 wemá árain-aimma kemá emmá aráátúnnama yáqtoqma akoqnáá íno. miráinana wení yirááti-yataakoma arupú ínana káqo-kayukama umá yíqtaaiq éna wemá árain-aimma paábaq awétátuwaiya-kayukama yetáama kanaaráq aúyaqtuwaniye.
10 táibaq-wayukama kemá yiráátúnna-aimma waránôqtaba kaúbîq kéowaq minnáyaba kemá tirummá kéiye. yemá paá-aimma kéteta káqo-kayukama makáqma kéyiwiraae. yaímma maami-káyúkábímmá paá-aimma téta yúma karaí-áímmá kéte.
11 yetáama timá aúyaraao. abo waagógáráq aara iyápógaraq yeqtí itáíq-itaiq umá mái-yataaqa yemá mamá kéyawarapaae. móneqa mayánáae tétaboata yemá íma tewáín-áíkáráq kéteta kéyiraate.
12 Karíti-marupakemma mórama yeqtí amuné-nákómá maará téna tiráine: “Karíti-marupaq-wayukama yemá aati-aatimá kaaqaari-áímmá kéte. yemá

táwî-wayuka maéta pirúq nááruq íkákáá umá mááe. paá aáwaqa naíyábá yúyánámmá kéitaae.” téna tiráine.
13 mirámô tiráimma minnâ áraimiye. miráinaa emá Karíti-wayukati íarutain-aaiqtaba akoqnáá umá timá-yimeaq yeqtí itáíq-itaiq í-yátááqá arupú umáyikaao.
14 yaímma Ítíráaeo-wayukama kaaqaari-áímmá timá-yimen-aiqtabama yemmá íma iyúwénata ítáaro. itáíq-itaiq íkéo-kayukati yúyánápíkén-ámáán-áímmá yemmá íma iyúwénata wáráaro.
15 mi-káyúkámá náayubi yeqtí yúyánákómá íráqôniq kéitanama máqte-qtataakoma yúrakaqa íráqôniq umá abarokáq kéiye. miráimanibo mi-káyúkámá náayuwabi Áánûqtuqtaba íma itáíq-itaiq o-yúmá yeqtí yúyánákómá miráuma waátáraa kéiye. yeqtí yúyánákómá námôma káuraiye. yigaemá íyátábámá íkéitaae.
16 yemá téta “Áánûqtuqtaba kéitaunatae” kétetamanibo yeráwáqá nôrawabi o-qtátáákómá keqtáá tiráátimma yeráwáqtí yáagoma paá kaaqaari-áíné. táwî-aaikaraq kéeta Áánûqtuni ámáan-aimma kárate. yemá máqtemma íráqô-qtataariq kanaaráq íkéoe.

2

1 Tááítatio, emá arupú ína-yataaqtaba yiráátiyo.
2 anónuqma-wayukama timá yímînatawaq yemá taíbaq aíbôq-nomma íma naaro. timá yímînatawaq yemá karuwaaq éta yúyánámmá ítama arútáaro. timá yímînatawaq yemá itáíq-itaiq umá maétawaq yíbâqawaaraa-kayukama yirummá yimí-yátáápí Îtukaq yáqtoqtoraaro.
3 araaqná-noinikaraq timá yímînatawaq yemá nôrawabi íya-qtaqtaapimma Áánûqtuni áaikaraq yiráátero. yemá waayúkama mamá táíq umáyikai-aimma íma tero. yemá aíbôq-nokoni akoqnáágon aménáápáqá íma máero. min-ááánqnágómá yemá paá íráqô-qtataaqtaba yiráá tíyata
4 yemá aúgen-noinimma yeqtiwaikónábi yeqtí iyápó-annama yirummá amí-ááímmá yiráátero.
5 yemá aúgen-noinimma yúyánámmá ítama arutéta Áánûqtun-aurakaq íráqôniq íyábá yiráátero. yeqtí yúgomma yáqtoraaro. yemá yiwaikóqtábá íráqôn-inimma maéta yeqtí iyápó-annayaba íráqôn-inimma maéta kaayoné íyábá yiráátero. yemá yeqtiwaikómá akáina-yataariq oro. aúgen-noinimma máqtemma mi-qtátáárîqo íyatama káqo-kayukama Áánûqtuni átê-wataayaba íma timá táíq umátikanoqtaae.
6 móraiq umá emá awaayatí-wáyúkámá akoqnáá umá timá yímînatawaq yeqtí yúgomma yáqtoqma akoqnáá oro. yemá yeqtí yúraqa akoqnááma mamá yabíyéro. yeqtí yúgoma kanaaráq wakúyakaiyanawaq abo yeqtúgoma yetáama wáráaro.
7 Tááítatio, emá enamáárîq íráqôn-akaq kémae-qtataakoni awaaméqá mááo. yemmá yiráátinama árain-aaikoma yúwénana abarokáq waínaa karuwaaq uwo.
8 ení watáama arupú umá áraimma tinatamá móra-waigoma minnáyataba íma kanaaráq timá táíq umákaniye. miráinana móra-waigoma ení watáagoqtaba timá táíq énama wemá agaeyábá íniye.
9 mayaí-wáyúkámá pááqyan-iwiqa wáitata meyámmá íma máyáa-kayukayabama maará téaq timá-yimiyo. yemá paá yeqtí kawáá-nákón áama waréta máqte-qtataariq íyaqtabama yimuqá maqyíkáaro. mi-máyáí-wáyúkámá Îtukaq itáíq-itaiq o-káyúkámá agaren áaimma ítero.

10 yemá moyámmá íma máyáaro. yemá máqte-tupaama yeqtí kawáá-nákóní
anaaémma kéwaraiyatama waayúkama yetáaimma kéyimonetama “atóbamatikai-
naqa Áánûqtuqtaba yirááten-aimma íráqô-qtataare” téta tínoe.
11 Áánûqtuma wení íráqô-qtataaqa pááq uráinapoana máqte-kayukama kúmiq-
yataapike yiwíqma paábaq yínîqtaba Îtumma timákaraiye.
12 Îtuma tirááténataa “máqte-tupaama Áánûqtuqtaba taákaq máráaro.”
téna tiráiye. ketáái túgoma akáina-yataaqa waraí-ááímmá paábaq yúwáaro.
minnáyabagaraq Îtuma tiráátiraiqtaae. mirá íyonunataamanibo ketáámá íráqôn-
akaq kémaunayabataa tiráátiraiqtaae. mirá éqtaama ketáámá maakáq maa-
márábí máeqtaama ketáái túraq yabíkéqtaa Áánûqtun-aama kéwaraunatae.
13 íbêqa ketáámá mi-qtátáákómá keqtáá mamá íráqôniq umátikani-
qtataaqtaba awétáá kéunatae. minnáe. ketáái anón-Aanuqtuma keqtáá
yauwéqma tiwíkai-naqa Îtugaraq wení tágama-yataapi yenákámá abarokáq
íyóye.
14 Îtuma wenamáárîq wenaúma yúwáitata ikámôwana wemá kaapaq-
yátáq pukuráiye. wemá miráuraiqtaba keqtáámá ketáái kúmiq-yataapikemma
tiwíkaipoaqtaa Áánûqtuqtabama kanaaráq aokarîq umá mánunatae. Áánûqtuma
wenamáa wenná auránúnayabataa wemmá kákaiye. abo ketáámá wení íráqôn-
auyanamma waréqtaa timuqá kémareqtaa mirá ónúnayabataa wemmá kákaiye.
15 maamin-áímmá yemá náayuwabi Îtuqtaba itáíq-itaiq kéo-yuma timá-yimiyo.
yemmá umá yíqtaaiq kéewaq mamá arupú umáyikaao. emá mirámo ínônnayaba
mútûq-naapaamma matáane. miráinata máqte-kayukama emmá yikaq ákáaro.

3

1 itáíq-itaiq kéo-kayukama maaminá́yaba timá yaákaq umá yimiyo. máqte-
kayukama yemá yabíkáa-kayukati yiménáápáq paá máero. timá yímînatawaq
máqtemma arupú-mayaima mayánôqtaba yokaa umá máero.
2 timá yímînatawaq káqo-kayukayaba táí-aimma ítero. unítíq-aimma ítinomanibo
kaayoné umá káqo-kayukama yemmá múte yeqtímûraapaq yíkáaro.
3 móra-taoqa ketáámá máqtemma neginaagí uráunatae. ketáámá maaráráá
uráunatae. Áánûqtuni aammá íma wakáunataamanibo waátágoni aammá
wakáunatae. aati-aatimá ketáái túgoni akaí-yátááqá maréqtaa yaímma waátá-
yataaqtabataa timuqá makáunatae. yaímma-wayukati yineqá táwî-yataaqa pááq
íyátábámá tíkaraiqtaae. káqo-yuti mi-qtátááqtábá ketáámá túrananna uráunatae.
káqo-kayukama keqtáámá ítama táíq umátíkaawaqtaa ketáágáráq yemmá ítama
táíq umáyíkaraunatae.
4 miráitana atóbamatikai-naqa Áánûqtuma wení kaayoné-yátáákáráq akaí-
yátáákómá keqtááyôpaq irááyamma
5 Áánûqtuma keqtáámá waátágoni aapaké tiwíkaiqtaae. ketáámá kateko-
yátáárîq únnayabataa íma tiwíkaiqtaamanibo wení paru-yátáápíké keqtáá
yauwéqma tiwíkaiqtaae. keqtáá tete umátíkáaraqnaraa umá ketáái kúmiqa
paábaq matukáiye. miráitaqtaa ketáámá aúge-tuwaraimma Aokaq-Áánápó
matáunatae.
6 Îtuma keqtáá yauwéqma tiwíkai-nakoqtaba Áánûqtuma wení Aokaq-Áágómá
keqtáámá ôriq umá tímikaiqtaae.
7 Áánûqtuma wení íráqô-qtataaqnapo ketáái kúmiqa paábaq matuwéna
awikátukaiye. wenaúrakaq ketáámá kateko-wáyúkámá aúkáunatae. abo

Îtuma pukáitababoaqtaa ketáámá wení íráqôn-aanimaakaa umá maéqtaa
aboání máqte-qtataaqa mayánúnataama matúq-matuq umá mái-auwaraimma
mayánúnatae.
8 maamin-áímmá áraipoaa emá ókaraq-okaraq umá yiráátikaae téq kétune.
miráinata itáíq-itaiq kéo-kayukama waayúkama yíwáqnaa í-máyáímá kémayeta
íráqôniq umáyíkáaro.
9 timá yímînatawaq yemá yeqtí yítaubikoni yíwîqtabama paá-aimma ítero. timá
yímînatawaq yemá ámáan-aiqtabama unítíq ááiq-aimma íteta nóbíq-naabiq-aimma
ítero. mirá kéowanama yaímma-kanaama paá-aukaapi kéyawitata waayúkama íma
yíwáqnaa kéoe.
10 móra-waigoma Îtuqtaba móra-iyakaq maréta kémae-kayukama yatáq yika-
nena maqmá aónáinaama emá min-nákómmá mórabarabi kaayapáq timá ááqa
yórénana íma itáinaama min-nákómá anaaémma umá ameyaq wenôpakemma
nékaq mááo.
11 abo miráráá i-nákómá wení aúyánákómá kaé kááitana wení kúmiq-
yataakoma tiráátiqtaama wemá íkarutaiye.
12 kemá Ááqtaminabi Tíkikati wemmá enôpaq kétimakaune. wemá enôpaq ko
yamá wínaama Nikááporitibaq emá yínônayaba maqmá aónaao. mibáqá yaugi-
kánáábímmá kemá ko mánune.
13 Tínatima ámáan-amma ítarai-nakaraq Aapórogaraq yenákámá ayáqtááq-
amma áaimma átáma wíyéta kéiyaama yenákámá nóiqtababi íyamma yíwáqnaa
umá yimiyo.
14 kerátáí waayúkama timá yímînatawaq yemá káqo-kayukama nóiqtababi
íyamma yíwáqnaa oro. kerátáí waayúkama káqo-kayukama yíwáqnaa íyábámá
yeqtí íráqôn-aaimma yiráátero. itaao. yaagómá íráqôn-aaimma wáiq-tagoma
íráqôn-aramma kéiyaiye. móraiq umá waayúkama yemá íráqôn-aaimma wái-
yuma yemá íráqô-mayaima kémayaae.
15 máqtemma náayuwabi ketê maakáq máa-yuma yemá miráono-maaraono-
aimma enôpaq yúwáawana kéuwiye. ketáái miráo-maarao-aimma ketáái
aanábómmá itáíq-itaiq umá ketáátê yagaroqtamá kémae-yubaq yuwáunanataa
kéuwiye.
Áánûqtuni íráqô-qtataakoma keráwáqtê waíno.
kemá Póroe.

Pírímoni
yenáká **mimó**rá-m**á**y**á**i-n**á**k**ó**n**ô**paq **Pó**rogaraq **Tí**motiqte **á**nn**á**-naupaq **Aró**mubaq **agatáá**ye.

1 kemá Póroma Tímotiqte maan-áúbámá agatuwáúyana Pírímoni enôpaqa
kéwiye. Îtu Káríqtoqtaba ánná-naupaq máeq watáama kágayaune. kemá átê-
wataama tiqté kénaunata minnáyaba yáqtoqma ánnáma tímikaae. Tímotima
ketíbâpoaqtaa wetê kerátámá Pírímonimma enôpaq kágayauye. emá móraiq umá
kerátáqtê mayaímá kémayaane.
2 kerátámá aamá yuwéka Áápíagaraq Áákipatigaraq máqtemma Îtuqtaba móra-
iyakaq maréta ení-naupaq áíkuyo-kayukama miráo-maarao-aimma kétima-yikauye.
Áápíama ketáái tímanaakotaao, Áákipatio, miráuma Îtuni ááiqtaba ááiqa i-káá-
náqá máqtemma keráwáqtôpaq kágayaune.
3 Áánûqtuma ketibotáámá ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtote yemá yimuqá
matikéta yeqtí kaayoné-yátááqá yeqtí íráqô-qtataakaraq timíno.
4 Pírímonio, kemá ketí Áánûqtukaq nunamummá kéteqa eqtábá timuqá ôriq
umá kémareq kétune.
5 emá uyátárai-naqa Îtukaq itáíq-itaiq umá wení waayúkayopaq enarummá
kéyimenaq minnáyaba timuqá kémarakaune.
6 ení itáíq-itaiq ónnayabama kemá nunamummá kétune minnâ káqo-
kayukama Îtuqtaba itáíq-itaiq o-yúmá yagaroqtaréta íráqô-qtataaqtaba íyaqtama
ketáámá Îtu Káríqtoqtabama kanaaráq ónúnatae.
7 owé. ketíbâko, emá Áánûqtuni waayúkama arummá amí-yátááqá
mamá akoqnáá kéone. minnáyaba kemá anó-timuq-yataaqa kémayaune.
arummá ámê-kayukama amuqá maqyikáána-yataakoma kemmá mamá ako-
qnáá kéumatikaiye.
8 kemá móra itaí-yátááqá emmá ítama káonaune. Îtu Káríqtoma ketí anó-
napoaq kemá kanaaráq eqtábámá akoqnáá-aimma téq yabírákaraanaa móra-
yataariq íkáae kétune.
9 kemá Póroma Îtu Káríqton-aama kétunna-nakoma kemá Îtuqtabae téq íbêqa
ánnáma kéune. miráimanibo kemá eqtábámá minnâ mayaao maannâ mayaao
íma timákanune. kemá paá eqtábá kétikaipoaq ekáq móra-yataaqtaba ítama
aónanune.
10 abo Onetímatiqtaba emmá ítama káonaune. wemá miráuma ketí iyápóboana
kemá wení aboámúne. ánná-naupaqa kemá wemmá awíqma Áánûqtuni
waayúkabi má ayúkaune.
11 naayóbáqá wemá íma íráqô-mayai-naqa enaúrakaqa máqe-uraimanibo íbêqa
wemá ketúrakakaraq enaúrakakaraqa íráqôniq kéiye. kanaaráq emmá áwáqnaa
kéena kemmá tíwáqnaa kéiye.
12-14 kema átê-wataama íbêqa kéteq minnárake ánnáma matáune. kemá
maamibáq máunaboa emá kanaaráq íma tíwáqnaa ínóne. miráitaq kemá
ení kayóq-náqá Onetímatimma ôriq umá timuqá kémarakaunana wemá
maakáq máena kawáá kéumatikaiye. miráinana wemá minnáyaba ení
márûqa mayániye. miráínaq emá áqnáabaq kanaaráré ítirenabimma kemá

Onetímatimma íma yáqtoranune. kemmá tíwáqnaa íyábámá emmá akoqnáá-
aimma ítimakanune. miráinaa emá enamáárîq íráqô-qtataapike kemmá tíwáqnaa
ínóne. miráitaq kemá yauwéqma timákaunana enôpaq kéwiye.
15 áraine. naayóbáqá Onetímatima emmá ayuwéna péqmarena kóuraipoana
íbêqa wemá ókaraq íma ení kayóq-náqá mánibo wemá miráuma ketáái aanábóé.
miráipoana ení aanábómá auréna wemá kanaaráq aati-aatimá etê mániye.
16 Onetímatima wemá mórama meyámmá íma mayéna paá kayóq-náqíye.
miráimanibo wegáráq miráuma Îtu Káríqtoqtabama ákáina-abaqawaaraa-
naqiye. kemá weqtábámá timuqá kémarakaunaboa emá weqtábámá amuqá
marakánóne. wemá keqnáámmá ení kayóqá mayánîmanibo íbêqa wemá Îtu
Káríqtoqtabama enábâqawaamiye.
17 minnáyaba egáráq kegáráq mimórá-túyánámmá waínakama Onetímatimma
yauwéqma timákáanana miráuma wemá enôpaq kemmá tiwiráanaiq umá
yauwéqma awiránóne.
18 ánibo wemá yaímma otaammá kuyákáraimma epímmá wení aqtábááma
wáinaama ketôpaq aamá yúwénana ínaq kenamáárîq kemá aqtábááma
yauwéqma emmá aménúne.
19 maamin-áímmá kemá kenamáárîq ketiyáápike kágayaune: “kemá Póroma
anónnáma aménúne.” téq kágayaune. emá ení aúwaraimma kekáqá aqtábááma
wáiye. minnáyaba taákaq maránúnô?
20 owé. ketíbâko, kemá emmá ítama aónáúnaiq uyátárain-akoqtabama uwo.
minnáyaba kerátámá Îtu Káríqtoni ábâqawaaraa umá máuyapoa emá ketí
tirummá mamá amuqá marakaao.
21 kemá maamin-áímmá yuwaúnana enôpaq kéwimma minnâ kemá kéitaune.
kemá eqtábá maamin-áímmá túnnama waránóne. ánibo emá ketáama
pááqyamma íma kéwaraapo emá áráimma kéwaraane.
22 ánibo emá ení naaúpaqa móra-maruqa kemmá mamá yokaa umátikaao.
emá uyátárai-nakokaq nunamupí keqtábá kétepoana itaúnama Áánûqtuma
kemmá enôpaq timátikainaq iréq emmá yakáoneq etê mánune.
23 Ipááparatima aamá yuwéna miráono-maaraono téna amí-áímmá enôpaq
yúwáitana kéwiye. Îtu Káríqtoni anaaé kéwaraipoana wegáráqá ketê ánnábi
máiye.
24 máqtemma maa-káyúkámá mimórá-máyáímá ketê kémayaae Máákima
Áárítítáákatima Tímatima Arúkema yegáráqá miráono-maaraono-aimma enôpaqa
yúwáawana kéwiye.
25 uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni íráqô-qtataakoma keráwáqtê waíno.
kemá Póroe.

Íbaru
aúbama **Í**t**í**r**á**aeo-wayukama **Î**tukaq **itáí**q-itaiq **ké**o-yubaq

1 taíbaq-marupaqa taígani-aipaqa naayóbáqá Áánûqtu watáama títaubikoma
timá yímikaiye. wení amuné-wáyúkábí timá yímikaiye.
2 íbêqa írêq-yupaama Áánûqtuma watáama wení áanikopi timá tímikaiqtaae.
wenáanikaraq máqte-qtataaqa maragaráq wíyôkaraq tarôq uráimma Áánûqtu
maami máqte-qtataaqa wenáanikoma ámikaiye.
3 Áánûqtu ómmá máitana
wenáanikoma wenáuyawaare.
Áánûqtu wenáanima wenáaimma matáitana
wení watáagoma akoqnáá kéitana
mútûq máá-marabima wení akoqnáágoni
aménáápáqá wáiye.
kúmiq-yataaqa mamá paábaqa mamá tiyuwénataa
wemá áqnáabaq uyátárai-nakoni
ayáánurapaqa maráq máqe-uraiye.

áanikoma Áánûqtuma wení márûpake kaqtó-wayukama uyátáraiye.

4 Îtuma aboánáwîkaqa matáitana maamin-áwíqá áqnáabaq máiye. Áánûqtu
wení márûpake kaqtó-wayukama yetíwîqa anaaépaq mááe.
5 mórama kaqtó-nákóqtábá wenôpaqa Áánûqtu mirá-tiraiyo?
“emá ketáanikoe.
íbêq-yupaama kemá tiráunaboa
ketáaniko emmá mamá pááq uráane.
kemá enaboúne.
emá ketáanimone.”
téna mirá Áánûqtu móra kaqtó-nakoma wení márûpaq timá ámikaiyo? ímiye.
6 Áánûqtuma wení áqnáabaq-iyapoma áwíqmena maa-márábí kúmitana aga-
matán-áípí wé tiráiye:
“Áánûqtu wení máqtemma kaqtó-wayukama
wení márûpake wekáq
yiraiyutaúmá áyáaro.”
téna Áánûqtu tiráiye.
7 Áánûqtuni agamatán-áúbá-wánnáábí kaqtó-wayukayaba wení márûpaqa
kétiye.
“wení kaqtó-wayukama uwááraa káuqyikena
marabí-káyúkáyábá yíwáqnaa íyábá
ira utakáá káuqyikaiye.”
téna
8 ááqibo wenáanitaba kétiye:
“Áánûqtuo, ení akoqnááma máqte-tupaa
watúq-watuq kéiye.
ení maa-mará yabíqma
íráqôniq umá kémaene.
9 íráqômma yanaí-yátáákón áaimma kákaimanibo

táwîqtaba íma kákaiye.
miráipoana ení Áánûqtuma
mú mikákáá uyátárai-nakoma
íráqô-maqtawema aqnókáqá atí-akarainikaa umá
emá mamá múma
anón-amuq-yataapi máqe-uraane.”
ténа tiráiye.
10 aúba-wannaabi ókaraq kétiye:
“uyátárai-nako, áqnáabaq-kanaama
maa-márá tarôq umá
wíyômma enayáápike tarôq umákaane.
11 wíyôkaraq maa-márágáráq mamá
táwîtawaa umáginibo
emá aati-aati-yúpáámá paá mánone.
wíyôkaraq maa-márágáráq mamá
naayón-únáákáqtôraa umágínana
12 unáákáqtôma yatánáátá umágínikaa
waéqma ínóne. ááqibo
emá íma waéqma miráinonamanibo
matúq-matuq umá paá mánoe.”
mirá ténа Áánûqtuni aúba-wannaabi kétiye.
13 abo Áánûqtu wení kaqtó-nakoma mórama wé ténа timá ámikaiyo?
“emá ketiyáánurapaq maraq mááo.
abo anaaékaq ení namuro-wáyúkámá
ení aménáápáqá maránúne.”
Áánûqtuma móra kaqtó-nakoma mirá ténа timá ámikaiyo? imiye.
14 máqte kaqtó-wayukama Áánûqtunopake aágoma mááe. máqtemma náayuwabi
wenáamo yabiyína-waigo yiwiránî-kayukama yemmá yíwáqnaa ínéna kétima-
yikaiye.

2

Áánûqtu ketáámô tiwiránîqtaama anó-qtataare.

1 maami árain-aimma ítáanataa yáqtoqma akoqnáá éta íma yuwákétaa ketáá
kónunatae. yuwéta Áánûqtuni aipiké paábaq kóyabae.

2 Áánûqtuni márûpaq kaqtó-wayukati watáama áraimma wáqe-uraiye. abo
náawabi maamin áama ímo itáina-nakoabi ímo waráína-waigoma wení ápéqa
mamá táígoma umákena pááq íniye.

3 abo ketáámô ketáái anómo kuqtiwirániqtaama íma yáqtoqma ketáái táígon-
anonnama kanaaráq yuwíqtuwe kónunataabiyo? uyátárai-nakoma wenamáárîq
áqnáabaq timá-timenataa maamináмo kuqtiwirániqtaba wenáama itáíya-
kayukama ketáá timónama áraine timá tímikaiqtaae. yeráwáqá timónamataa
áraine tíyana

4 Áánûqtuma anó-maiyaigokaraqa timónamataa áraine tíno. Áánûqtuni ako-
qnáá-aikogaraq kéqoke-kaqoke mamá pááq uráitana Áánûqtuma ákáimma wení
Aágoma yaímma aarawaamá mamá yímikaiye.

*Îtuma ketáá kuqtiwirá*ni-waigoni *wenáúwáayama máiye.*

5 Áánûqtuni márûpake kaqtó-wayukayaba téna wení aúge-marayabataa
túnnayaba “yabíyéro” ítima yímikaiye.
6 Áánûqtuni aúba-wannaabi móra-nakoma Tébiti ibí mirá téna:
“o Áánûqtuo, waayábámá nóina téaq
aúyánápímmá kéitaano?
waayúka-araaqtaba nóina téaq
weqtábámá kéyabi eno?
7 pááqya-kanaama waayúkati áwîqa
Áánûqtuni márûpake kaqtó-wayukati yíwîkoni
yinaaépaq makááne.
emá anómma tágama-yataaqa káme.
waagónáwîqa múte kéyauyone.
8 emá máqte-qtataaqa wenaítaupi maráánana
wemá mi-máqté-qtátáákáq yabíkáiye.”
téna tiraíye. áraimma Áánûqtuma máqte-qtataaqa wenaítaupitaa makáimanibo
ketáámá íma íbêqa káonaunatae. waayúka-araakoma maa-márábí yabíkáiye.
9 ááqibo Îtuma káonaunatae. wemá Áánûqtuni márûpaq kaqtó-wayukati
yiménáápáqá wenáwîqa pááqya-kanaama wáqe-uraiye. aú-tiqtababoana
Áánûqtuma tágama-yataaqa aménа anón-awiqa ámikaiye. miráuma Áánûqtuni
íráqôniq umá Îtuma máqte-kayukayaba pukéna íráqôniq umáyikaraiye.
10 Áánûqtuma máqte-qtataakoni áaimma máena maami-máqté-qtátááqá
tarôq uráiye. wemá taígani-kayukama yiwíqma tágama-yataaqa yimíniqtaba
kákaiye. miráitana anón-au-tiqa aménama maamin-áú-tíqtábámá yíwíqme
wí-yátááqá mútûq pááq umá Îtuma ámikaimma áqnáabaq-kanoqa yauwéqma
kuqtiwirániqtabataa kumíniye. Îtuma wenamáa waayúkama Áánûqtunopaqa
yabíkáá-yuma
11 we mamá íráqôniq umáyíkaraiye. miráuma-yikarai-naqa íráqôniq umá yíkarai-
kayukaraq wegáráq yagaroqtamá yiboámá mimóráé. miráipoana Îtuma maami
íráqô-kayukayaba “ketúnabaro” téna yááyama tíyátábá minnáyaba íma agaé kéiye.
12 agamatán-áípí mirá téna:
“Áánûqtuo, enáwîqtabama ketúnabakaq ténúnama
áíqma kuqtááyan-aukaapimma
enáwîqa múte yaúma ibí tenúne.”
téna kétiye.
13 óq-wataama téna:
“Áánûqtu kemá weqtábá onana
wé tiwíqma mamá aakaq tíkániye.”
ókaraq téna:
“kemá Áánûqtuma tímikaini-iyaporawate máune.”
téna kétiye.
14 miráuma maamin-íyápóráwáqtábá yeráwáqá yúgaraq naaegáráq máapoana
Îtuma yeráwáqtí yúraa umá waayúkati yáaikaa umá paá máqe-uraimma puínéna
uráiye. miráuraimma Tááqtaama mamá táwîq-umaqtuwanune téna aúgaraq
naaegáráq kukáiye. Tááqtaani akoqnáárake aarawaamá pukááe. aarawaamá
puíyábá ikatíq uráamanibo Îtu puyéna waayúkati watúq-watuq umá ikatí-
yatááqá puí-yataaqtaba umáyikaraiye.

15 missing?
16 miráuma Áánûqtuni kaqtó-wayukama yíwáqnaa íkeimanibo Áabaraani
áráabitima yíwáqnaa kéiye.
17 minnágon áaimma máqte-qtataakoma móraiq umá wenaúnabakaa uráiye.
yeráwáqtí mú mikákáá anó-monoq-naqa Áánûqtu áwáqnaa umá auránipoana
wé mamá wenaúnabakaa aúqyíkaraiye. wenaúnabakaa káuqyikaipoana
waayúkayaba yabi-í-náqá áyaqa yímena yeqtí kúmiq-yataaqa mamá paábaq
yuwéna awikáqtuwaniye.
18 wemá wenamáárîq makáténa aíq-yataaqa matáipoana íbêqa kanaaráq
wemmô makatíya-kayukama kanaaráq yíwáqnaa íniye.

3

Îtuni anón-awikoma Mótetin-awiqa uyátáraiye.

1 Îtu Káríqtobi ketúnabaro, Áánûqtuni márûpaqtaba yááyarai-kayukama Îtumma
aónaaro! wenamáa ketáái mú mikákáá anó-monoq-naqa mániqtabae téna
timákaraiye. ketáái itáíq-itaiq umáe uí-yátááqá matáunanataa minnáyaba
timákaraiye.
2 wemá kanaaráq aammá waqmá Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá yabi íniboana
Áánûqtu mi-máyáíyábá wemmá mamá pááq umákaraiye. Móteti miráurainiq
umá Áánûqtuni waayúka aúkáapi itáíq-itaiq umá yabíkáine.
3 ítáaro. awaaméq-áíné. anón-awiqa naammô umáraina-waigoma áwîqa mú
mikáq uyátá-maqma naakóní áwîre. mimóraiq umá Îtuma wení tágama-yataaqa
uyátá-maqma Mótetini tágama-yataare.
4 máqten-naama wááti tarôq oné. ááqibo Áánûqtu wenamáa máqte-qtataaqa
paá tarôq uráiye.
5 abo Móteti Áánûqtuni waayúkama aúkáapimma máqe-uraiye. wemá
Áánûqtuni mayaí-nákómá máena wemá Áánûqtuni anaaékaq-wataama tiráiye.
6 ááqibo Îtu Káríqtoma itáíq-itaiq umá yabi-í-yátááqá áanikokaa Áánûqtun-
annagoni naakáq yabíkáiye. ketáámá íma ikatíq owéta ketáá Áánûqtun awé
éqtaama ketáámá Áánûqtuni naakáá umá kémaunatae.

aammá íma itáiya-wayukama íma agaí-yátááqá mayánoe.

7 Áánûqtuni Aágoma mirá kétiye:
“Áánûqtuni áama íbêqa kéitema
8 íma áyapimma aráápaaro. ááqibo
naayóbáqá ketíyaqa koko-márúkáq
Áánûqtuma ámiqtukeqa mibáq
wemmá makáqma urááe.
9 mibáq ketítaubikoma kemmá makaténa
maqmá káonaae. abo kaayaq-wáyúká-kárítímáátímá (40 karitimaatiráqá)
keráwáqá máqtemma kemá mayáuna aónaraae.
10 miráipona kemá tíyámma kéitaq tiráune
‘yeráwáqô ítáa-yuyanamma aati-aatimá
táwî-yuyanamma kéiteta ketáaimma íkéitaae’
téq tiráune.
11 kemá ítama moyáqá kéyeqa
árain-aimma tiráune téna

‘yeráwáqá áraikapoaq íma ketôpaqa uyábéqma
aagamá mánoe.’ téq tiráune.”
téna Aánûqtuni Aágoma kétiye.
12 ketúnabaro, atéráaro. móra-nakoma keráwápíké íma arummá táwîgoni
aúyánápí íma íno. Áánûqtu paá mái-nakoma máqtemma káonena waéqma wekáq
íkewaraiye.
13 ááqibo máqte-tupaama wenáwaqnaa-wenawaqnaa ímmá íbêqa maamin íbêq-
yupaa paá wáiye. miráitana kúmiq-yataakoni kaaqaari-áímmá tirummá mamá
akoqnáá umá óqtakaa íumaginiye.
14 áqnáabaq Îtuqtaba kéonanataa tiwirániqtaae. aqtó-kánááráqá Îtuma ti-
wiráínaqtaa Îtu Káríqtote yagaroqtamá mánunatae.
15 Áánûqtuni aúba-wannaabi mirá kétiye:
“Áánûqtun áama íbêqa keráwáqá kéiteqa
ketirupimmô maréqa íma mamá óqtakaa oro.
keqnáámmá títaubikomma
Áánûqtumma íma awéqtaqtuwaaro!”
téna aúba-wannaabi kétiye.
16 ááqibo náawaq Áánûqtun áama kéitena íma kéwaraiyo? máqte-kayukama Móteti
yíwíqmena Íqtîbibake irái-yuma yeráwáqá ítaraae.
17 kaayaqté-kaayaqte tiyááka (40)-karitimaatibimma Áánûqtu náayuyabaq
íyámma umáyíkaraiyo? wemá kúmiq-yataariq o-káyúkámá íyámma
umáyíkaraiye. kokoq-márúpáqá púyôwana kokoq-márúpáqá máqe-uraa-
kayukayaba Áánûqtuma áyámma umáyíkaraiye.
18 Áánûqtuma náayuyabawaq yanaan-áímmá téna “ketí aagaí-márúpáqá
íuyabereq aagamá mánoe” tirááyô? mi-káyúkámá wenáámo aratê-kayukayaba
tiráiye.
19 miráitaqtaa ketáá kéitaune yemá Áánûqtun-aama yirummá íkámepoana
minnáyaba wení aagaí-márúpáqá íma uínóe.

4

Áánûqtuni aarawaamá aagaaímô mayánôqtabae.

1 Áánûqtuni akoqnáá árain-aimma uyábéqma wetê aagánúnayataba maamin-
áráín-áímmá íma ánataginiye. miráipoana atéráaro. móra-nakoma keráwápíké mi
aagaí-yátááqá íma mayáinabo.
2 naayóbáqá Mótetini waayúkama Áánûqtuni íráqô-kataama itéq oniq umá
ítama ketáábikeqtaa Áánûqtuni watáama ítaraunatae. yeráwáqá ítaraamanibo
maaminnáyaba íma yúyánámmá ítaraapoana Áánûqtu íma yíwáqnaa kanaaráq
uráiye.
3 ketáámá tirummá améqtaama Áánûqtute uyábéqma káágaunatae.
naayóbáqá Áánûqtuma min-áágáíyábá wemá tiráiye:
“kema ítama moyáqá kéyeqa
árain-aimma tiráune téna
‘yeráwáqá áraikapoaq
íma ketôpaqa uyábéqma aagamá mánoe.”
téq tiráune. maa-márámá tarôq umáqtúwáitana wení mayaímá ánatagitana
mirá téna tiráiye.

4 Áánûqtun aúba-wannaabi téna:
“abapaké kaayaq-yúpáámá Áánûqtu
wení mayaímá yáqtorena aagaráiye.”
téna kétiye.
5 mimórá-wátááyábá we kétiye:
“yeráwáqá áraikapoaq
íma ketôpaqa uyábéqma aagamá mánoe.”
téna kétiye.
6 áqnáabaq-wayukama Áánûqtuni átê-wataama yirummá íamiketaboata Áánûqtute
yeráwáqá íma uyábereta aagaímá matáámiye. ááqibo óq-wayukama Áánûqtu
“kanaaráré” titata uyábéqma wetê kanaaráq aagaráranoe.
7 ááqibo móra-kanaama pááq éna mi-kánááyábámá íbêq-yupaama Áánûqtuma
mirá téna ááyaraiye. mirá-timatuwena anaaékaq netuq-kárítímáátíráqá
Áánûqtu Tébitikaq timá ámitana Tébiti mirá téna:
“Áánûqtun áamo íbêq-yupaama
keráwáqá kéiteqa
ketirupimmô maréqa
íma mamá óqtakaa oro!”
téna Tébiti tiráiye.
8 Yótuama wení waayúkama yiwiráinatamo Áánûqtuni aagaíraq miráinana
Áánûqtuma káqon íbêq-yupaama íma tíniye.
9-10 miráinaqtaa ketáá kéitaunatae. Áánûqtuni waayúkayabama móra-aagai-
kanaama pááq ínanama náawabi Áánûqtute umma aagánímma wení mayaíyábá
Áánûqtuma wení mayaíyábá aagaráinikaa umá aagániye.
11 ketáá íma yeráwáqá naayóbáqá uráániq umá aammá aratéqtaa íma
yeráwákáá táwîq umágéqtaa íuyabekanikaa íonatae. ááqibo tirummá améqtaa
akoqnáá éqtaama uyáberanunatae. Áánûqtute umma aagánúnatae.
12 Áánûqtuni watáama aágaraq akoqnáágaraq máiye. púráámá kaayaq-
átóbákékáá Áánûqtuni watáagoma áa kénaiye. minnágoma waayúkati aágogaraq
arun-íyápógóní aúkáapi kábamiye. mimóraiq umá minnágoma arúbaraikaraq
abikugúgóní aúkáapi kábamiye. miráipoana Áánûqtuni watáagoma máqte-
tuyanakaraq máqten-akai-yataaqa kéyainaiye.
13 íma móra-yataakoma Áánûqtuni aúrapi yawáá kéiye. máqte-qtataaqa
abarokáq wenamáa abarokáq pááq kéiye. maami-kátáágómá tiníkáá umá
Áánûqtukaqa máqte-qtataaqa pááq éta abarokáq mirá-inoe.

Îtuma ketáái mú mikákáá anó-monoq-nakoe.

14 máqte-qtataaaqtaba ketáá téqtaa tirummá améqtaa mimórá-yátááqá
yáqtoqma akoqnáá ónátae. ketáái anómma mú mikákáá anó-monoq-nakoma
Îtuma Áánûqtumma áanikoma wemá Áánûqtunopaqa uyábékaiye.
15 ketáái mú mikákáá anó-monoq-nakoma ketáái aqnú-qtátááqtábá aruqtabá
umátikaninakaa máiye. wemá makáqma keqtáráá uráimanibo kúmiq-yataaqa
íma uráiye.
16 miráinaqtaa akoqnáá umá Áánûqtun amakaq ónátae. wetêma anómma
íráqô-qtataaqa wáiye. wemá aruq-qtatáákáráq kaayoné-yátáákáráq ketáámá
kéonanataa timíniqtae. miráipoaqtaa akoqnáá umá timuq-yatáápíké wena-
maqtáá wení anómma íráqô-qtataakaq ónátae.

5

mú mikákáá anó-monoq-nakoma Îtuma kanaaráq yauwéqma tiwirániqtaae.

1 máqtemma mú mikákáá anó-monoq-nakoma máqte-kayukabike móra-nakoma
wé timákena wení mayaímá Áánûqtun-aiyatababoana waayúkama yíwáqnaa
íniye. wemá móra-mayaima máqten-amuq-yataaqa Áánûqtukaq aménа waayúkati
kúmiq-yataaqa yuwéna mamá paá umáyíkaraiye.
2 paá-wayukama kaayoné umá yímikaiye. aamá aratí-wáyúkágáráq áá íitai-
wayukagaraq áyaqa kéyimiye.
3 mú mikákáá anó-monoq-nakoma wenamáárîq aqnú-qtátáárîq uráipoana
wemá wení kúmiq-yataaqtabama amuq-yatááqá Áánûqtukaq ámiqtuwenao.
4 móra-nakoma wenamáárîq wenáwîqa múte kéyauyenama íma mú mikákáá
anó-monoq-nakoma aayubíniye. ááqibo Áánûqtuma min-nákómmá ááyena Êroni
Mótetini ábâkoma wemmá ááyarainikaa uráiye.
5 maamiráitana Îtuma mú mikákáá anó-monoq-nakoma ayúkaiye. miráitana
Áánûqtu mi-máyáímá aménа timá ámikaiye:
“emá ketáanimone.
íbêq-yupaama kemá enaboámá aúkáune.”
ténа timá ámikaiye.
6 mamá óqa ténа móra-taoqa tiráiye:
“emá anó-monoq-wayukama
matúq-matuq ínóne.
Merekítarekiraa anó-monoq-nakoraa
matúq-matuq umá mánone.”
ténа tiráiye.
7 naayóbáqá Îtuma waayúkaraamo maa-márábímô máenama wemá Áánûqtukaq
nunamupí ítama aónaraiye. Áánûqtu kanaaráq wemó puína-taoqa awiránitana
Îtuma anókaq nunamupí ténа ááyama ibiqá yakáiye. wenáúyánámmá
Áánûqtumma ámikena Áánûqtuni aménáápáqá makáipoana Áánûqtu wení
nunamummá ítaraiye.
8 Îtuma Áánûqtun áanikoma máqe-uraimanibo áiqnapo Áánûqtuni aammá
waraíyábá ítama ánataraiye.
9 wekáq mútûq mamá pááq uráiye. áqnáabaq-naqa Áánûqtunopaq yauwéqmataa
tiwiránîqtaba máena wenanaaé waráiya-kayukama matúq-matuq umá
Áánûqtunopaq yauwéqma umánoe.
10 abo Áánûqtu wemá mamá pááq umárena mú mikákáá anó-monoq-nakoma
Merekítareki wekáá uráiye.

ketáá íma áráabi-iyaporaa onataao.

11 Îtuma ketáái anó-monoq-naqtaba yaímma tiráunatae. keráwáqá yaákare
túyánámmá kéitaapoana ketáámá taígani-qtataaqtaba kétunataamanibo ímiye.
12 íbêqa keráwáqá kanaaráá máekaq aúba-wayukama aayúbóro ááqibo
keráwáqá kenamáárîq óqa aúba-naqtaba kéoe. keráwáqá Áánûqtuni áqnáabaq-
wataagomma íkéitaae. akoqnáá-aawaqa íma pááq uráimanibo íbêqa paá anóani
náaqtaba kéoe.
13 móra-waimo náámma náínama iyápóraa éna íráqô-qtataaqtababi táwî-
yataaqtaba aúyánámmá íma kanaaráq itániye.

14 akoqnáá-aawaqa waayúkauraqti aáware. waayúkama yúyánámmá yokaa étama átê-yataakaraq táwî-yataaqtabagaraq kéiteta íráqôn-aikaraq kaaqaari-
áíkáráq yúyánápímmá kanaaráq kéitaae.

6

ketáái aamó itaí-yátááqá yáqtoqma akoqnáá ónátae.

1 áqnáabaq timá-timena tiráati-yataaqa Îtuqtaba ítátukainaboaqtaa mé wíyaqtaakoma yokaa ónátae. ítáaro. móra-nakoma naakóní ábômma íma ókaraq-okaraq umá atáiye. ábômma ayáánaiq umáraa mayaípíkémmá íma Áánûqtuqtaba waéqma Áánûqtuma tirummá améqtaa ókaraq-okaraq íma kéutaunataamanibo kímorabaq kémiraunatae.

2 maami máqté-maqte-nomma peraíyátábámá ayáámma maraíyátábámá pukáiyapike atóbamayikaiyatabama Áánûqtuni matúq-matuq umá yainaí-yátááqtábámá maamirá-qtátááqtábámá kéitaapoana aati-aatimá túyánámmá íitanatae.

3 ááqibo mé wíyaqtaakoma yokaa ónátae. Áánûqtuma “kanaaráré” tínaqtaama ko yokaa ónúnatae. yaímma-wayukama Áánûqtun-aabike paábaq arábaguraae.

4-6 naayóbáqá Áánûqtuni ómmá yúyánápímmá pááq urááe. yímikai-qtataaqtaba Áánûqtunopake pááqyamma matukááe. Áánûqtuni Aágoma yetirunóbáqá mamá yáíkaiye. Áánûqtuni átê-wataama akoqnáágoma yínîqtaba ítaraae. Áánûqtun-aabike maa-káyúkámá móragaraq yeqtí mayaíbíkémmá íma Áánûqtuqtaba waéqma kanaaráq aúgeniq íinoe. kanaaráq mirá étama áraimma ókaraq Îtu Káríqtoma wemmá kaapaq-yátáq abarokáq ikákaanikaa kéopoana wení aagaí-yátááqá móragaraq uíniye.

7 ítáaro. awaaméq-áíné. mararáq aaqá kéyitana íráqôniq umá kéwaiye. abo mi-márágómá íráqôn-aawaqa yíména aarawaamá yíwáqnaa kéiye. Áánûqtu mararáq íráqôniq kéumayikaiye.

8 maragómá áwáábiq-yataakaraqo námagaraa-karaqo wáinanama íma íráqô-marama wáiye. Áánûqtu aúyánápí táíq ínana mamá kanaaráríq íumakena anaaékaq iragómá káginiye. ketáámá mararáá umá máunatae.

9 ketí aanábô, ketáá mirá téqtaamanibo keráwáqtí íráqôn-aimma kéitaunatae. yauwéqma kuqtiwirániqtaba keráwáqá uyátá-maqma íráqô-qtataaqa matááe.

10 Áánûqtuma aati-aatimá waayúkaraqa arupú-yataariq kéiye. wemá keráwáqtí íráqôn-aaiqtabama íma awimmá kániye. keráwáqtí wemmá amí-yátáápíkémmá keráwáqá wení waayúkama yíwáqnaa kéoe. owé. keráwáqá paá yemmá yíwáqnaa uqté kéuyowana Áánûqtuma minnáyabama íma awimmá kégaiye.

11 keráwáqá máqtemma móra-mora-yuma keráwáqtí karuwaaq-yátáákáráq itáíq-itaiq í-yátáákáráq yáqtoqma akoqnáá oro. mirá kéiyanama keráwáqá awé kéo-qtataakoma áraimma abarokáq íniye.

12 keráwáqá kaúbîq-wayukaraa íyábá ketáá íkétikaiqtaamanibo aamá itaí-wáyúkáráá umá yaákare awé umá máero. miráiyana naayóbáqá Áánûqtuma yimínín-aimma timá yíkaraiqtaba wení iyápó-annama keráwáqá miráráá umá mayánoe.

Áánûqtuni akoqnáá árain-aiqtaba ketáá waqmá akoqnáá umá kanaaráq ónátae.

13 naayóbáqá Áánûqtuma Áabaraamma árain-aimma akoqnáá umá timá
ámikaiye. íma móra-awikoma Áánûqtun-awikoma uyátá-maqma wáipoana
Áánûqtu wenamáárîq wenáwîqa yamá akoqnáá umá tiráiye. miráitana
Áánûqtu maamin-áráín-áímmá Áabaraamma timá ámikaiye:
14 "ketí waaroqá améq
ayáqtááq-iyapo-annama améénúne."
téna timá ámikaiye.
15 Áabaraama yaákama awé uráipoana anaaékaq Áánûqtuni árain-aimma matáiye.
16 móra-nakoma áraimma yanaan-áímmá kémayena wemá mú maqmá
uyátárai-nakonin áwîqtaba kétiye. kémaiyenama min-áíkómá mamá káqo-yuti
yáama mamá káraapamayikaiye.
17 mayánô-kayukaraq Áánûqtuni akoqnáá-arain-aimma "íma waeránúne" téna
kéyiratena wení yanaan-áíkáráq árain-akoqnaa-aikaraq mamá aráápapa uráiye.
18 mi-kááyáq-áíkómmá íma kanaaráq waeráyóye. Áánûqtu kaaqaarimá
kanaaráq íma tíniye. miráinaqtaa akoqnáá-aimma maéqtaa Áánûqtunopaq
wetê uyábéqma aagamá mánunatae. Áánûqtuni yanaan-áíkómmá ako-
qnáá umátikainaqtaa ketáámá awé únna-yataaqa waaqókárîq immá kéiteqtaa
kéyaqtoraunatae.
19-20 ketáámá awé únna-yataakotaama akoqnáá umá aráápai-yataare.
óqtakoma móra-yataaqa nokaqá aráápai-itana ító ínikaa miráráá umá ketáái
akoqnáá aráápai-nakoma tirun-íyápómá káraapaiye. mú mikákáá anó-monoq-
nakoma aokaq-náúpáqá anó-tabaraabe-oqtagoni anaaépaq uyábéráinikaa umá
Îtuma umátikenataa Áánûqtunopaq wenokáá áqnáabariq umá uyábékaiye.
Merekítarekiraa umá pááq uráimma matúq-matuq umá mú mikákáá anó-
monoq-naqa mániye.

7

Merekítareki mú mikákáá anó-monoq-nakoe.

1 Merekítareki wemá anómma yabíkái-nakoma (kíni) Téiramapaq máqe-uraiye.
wegáráq mú mikákáá Áánûqtuni anó-monoq-nakoe. naayóbáqá Áabaraama
máqtemma anómma yabíkáa-kayukama yíkamena yauwéqma wení márûpaqa
kóuraiye. aakaq aúyaqma Merekítareki Áabaraamma aónena waaroqá ámikaiye.
2 abo Áabaraama Merekítareki tiyáákabikemma móra ámikaiye. Merekítareki
wenáwîqa kaayaq-ááíné. mórama kateko-yátáákóní anó-nakoni káqon-awiqa
Téiramapaq-ano-naqa wenáaimma kaayoné-yátáákóní anó-naqa wáiye.
3 Merekítarekini anóaboagaraq iyápó-annagaraq íma mááe. anóama marákárai-
kanaagaraq puínî-kanaayatabama móra-nakoma íma ítaraiye. wemá Áánûqtun
áanikoraa umá máena wemá mú mikákáá anó-monoq-naqa matúq-matuq umá
máiye.
4 aónaao! maamin-náqá mú mikákáá anómma máqe-uraiye. áqnáabaq-
annabike anó-nakoma Áabaraama Merekítarekima áapike máyáimma tiyáákabike
mórama ámikaiye.
5 anó-monoq-wayukama Aríbae-annabike tiyáákabike mórama Ítíráaeo-
wayukabike maténa yeqtí ámáamma mirá téna timá yímikaiye. mimórá-
máráráké-káyúkábíké yemá áwîkaamanibo yeráwákáráq Áabaraani iyápó-
annama mááe.

6 Merekítareki Aríbae-annabike íma máimanibo Áabaraama Áánûqtu wení áraina-
aimma timá ámikai-nakoma wepíké maténa Merekítareki waaroqá ámikaiye.
7 minnnáma ketáámá ítaqtukaunatae. waaroqá ámikai-nakoma anómma
uyátá-maqma móra-waima matáíniq umá máiye.
8 anó-monoq-wayukayataba Aríbae-annabike yemá móra tiyáákabike
matáámanibo yeráwáqá puyí-wáyúká áátuqma mááe. ááqibo Merekítareki
móra tiyáákabike matáiye. weqtábá Áánûqtun aúba-wannaabi kétiye wemá paá
máiye.
9 maamin-áímmá waéqma áaimma miráuma wáiye kétunatae. Áabaraama
wemô meyánîq móra tiyáákabike éna Aríbae wepí mamá meyánîq uráiye.
10 Merekítareki mi-túpáá Áabaraama aonéna Aríbae aboán ayááqtapi máqe-
uráiye.

aúge anó-monoq-nakoma naayó anó-monoq-nakoma paá umáyíkaraiye.

11 naayóbáqá Ítíráaeo-wayukama ámáan-aimma Aríbae-annabike matéta
anó-monoq-wayuka máqe-uraae. yé mayaí máyáamma kúmiq-yataaqa íma
matukáápoana mórama anó-monoq-naqa Merekítarekiraa pááq uráimma wé
mamá Éroniraa umá máqe urááyô? ímiye.
12 abo anó-monoq-wayukamo waeráiyana miráipoana ámáan-aikaraq
waerániye.
13 Îtuqtaba mi-kátáá-wátáá Áánûqtu tiráimma wemá káqon-annabikene.
wenánnábíkémá móra-nakoma anó-monoq-naqa íma máiye.
14 ketáá aónaqtukaunatae. wemá Yútaa-wayukabike móra-annama máqe-uraiye.
abo Mótetima wení watáabi anó-monoq-wayukayataba min-ánnátí yíwîqtaba
ítiraiye.

Merekítarekikaa Îtuma anó-monoq-nakoma matúq-matuq umá máiye.

15 káqon anó-monoq-naqa Merekítarekiraa pááq kéipoana uyátá-maqma
abarokáq pááq kéiye.
16 ámáakaraq wenánnagaraq miráipoana íma anó-monoq-nakoma máqe-uraiye.
máátoqo mái-yataakoni akoqnááyaba miráipoana wemá anó-monoq-nakoma
ayúkáiye.
17 weqtábá Áánûqtuni aúba-wannaabi téna: “Merekítarekiraa anó-monoq-
nakoraa matúq-matuq umá emá mánone.” téna kétiye.
18 naayón-ámáámmá íma mamá arútááwaniq owana Áánûqtu paábaq
yuwéna
19 Mótetini ámáamma ítama arútááwaniq máqte-qtataaqa mútûq pááq
íyábá íma kanaaráq uráiye. miráipoana Áánûqtu aúgen-amma uyátá-maqma
íráqôn-amma wé itáimma minnánapo wemmá waaqókáq ketáámá kanaaráq
yenúnatae.
20 anó-monoq-wayukaraqa naayóbáqá Áánûqtuni yanaan-áímmá yetê íma
wáqe-uraimanibo Áánûqtuni yanaan-áímmá íbêqa wáiye.
21 Áánûqtuni yanaan-áínápó Îtuma anó-monoq-nakoma aúkáitana maami
yanaan-áímmá Áánûqtu timá ámikaiye: “kemá uyátárai-nakoma yanaan-áímmá
kétunama ketúyánápíké íma waeránúne. emá anó-monoq-nakoma matúq-matuq
umá mánone.” téna timá ámikaiye.
22 miráuma Îtuma aúgemma anóna-anon-aiqtaba akoqnáá-awaameqa máiye.

23 naayóbáqá waamá púyo-kanaagaraq máqe-uraapoata netuqyaan-ánó-
mónóq-wáyúkámá máqe-uraamanibo pukurááwata yeqtí mayaímá paá íma
máqe-uraae.
24 ááqibo Îtuma anó-monoq-naqa matúq-matuq umá máipoana wení mayaímá
aati-aatimá tíwáqnaa kéiqtaae.
25 Áánûqtunopaq kéyewana Îtuma tíwáqnaa kéiye. aarawaamá Áánûqtuni
waaqókáq Îtun áwîkaq íyana yemmá Îtuma kanaaráq matúq-matuq umá yi-
wirániye. nunamupí Áánûqtukaq ítáinana tíwáqnaa íniqtabae téna Îtuma matúq-
matuq umá máiye.

Îtuma mú mikákáá anó-monoq-nakoma kanaaráq tíwáqnaa ínîqtaae.

26 maamiráuma mú mikákáá anó-monoq-nakoma kanaaráq tíwáqnaa ínîqtaae.
Îtuma kateko-yátááqtábá aokaq-náré. agaemá í-yátááqá wepí íma wáiye.
kebó-yátáákáráq kúmiq-yataakaraq íuraiye. wemmá kúmiq-wayukabike ókaq
yaráqma Áánûqtu akéna wenáwîqa máqtemma uyátá-maqma Áánûqtuni
márûpaqa Áánûqtu makáiye.
27 wemá óq-ano-monoq-wayukaraa íma máqe-uraiye. óq-ano-monoq-wayukama
máqte-tupaama yeqtí kúmiqtabagaraq waayúkagoni kúmiqtabagaraq máqte-
tupaama Áánûqtukaq ámiqma kánataae. ááqibo Îtuma íma mirá kéiye. Îtuma
ámiqma ánataitana wenaúma máqte-kayukayaba kímorabaq uráipoana keq-
naammá ókaraq agamá amuq-yatááqá íbêqa ketáámá kanaaráq kéyuwaunatae.
28 naayóbáqá Mótetini ámáan-aikoma anó-monoq-wayukama yááyama yegáráq
kateko-yátááqtábá mútûq íma pááq urááe. anaaékaqa Áánûqtuni yanaan-
áímmá wáitata wenáanimma ááyama kateko-yátááqtábá wegáráq mútûq pááq
uráimma matúq-matuq umá máiye.

8

Îtuma árai-monoq-naopaqa anó-monoq-nakoma máqe-uraiye.

1 minnáyaba kétunatae. mú mikákáá anó-monoq-nakoni yanaa-nákóní
ayáánurapaq-amakaq Áánûqtuni márûpaqa Îtuma maraq máqe-uraiye. paábaq-
yataaqa Áánûqtu wenamáa íni-qtataaqtaba Îtuma árai-monoq-naupaqa Áánûqtuni
márûkaqa mú mikákáá anó-monoq-nakaa kaqtó kéiye. min-áráí-mónóq-námmá
maa-márábí móra-nakoma íma tarôq umákaimanibo Áánûqtu wenamáa tarôq
umákaiye.
2 missing?
3 máqtemma mú mikákáá anó-monoq-wayukama yenamáa ááyama améta
waíwaamma Áánûqtukaq agatááe. ketáái mú mikákáá anó-monoq-nakoma
wegáráq amíni-qtataaqa mirá íno.
4 Îtuma maa-márábí máinanama móra anó-monoq-nakoma íma pááq íniye.
nôraq itanábiyo? Îbaru-wayukati anó-monoq-wayukama ámáaqtabama agamá
amuq-yatááqá paá kéoe.
5 maa-márábí anó-monoq-wayukama yeqtí mayaímá paá amammá
Áánûqtuni márûpaq-yataaqtabama wááe. miráuma naayóbáqá Mótetima
monoq-námmá tabarááberaq-namma wé inéna itana Áánûqtu timá ámikaiye:
“amammá yabíqma aruté máqte-qtataaqa tarôq umá anuraqá áráátúnna-
amamma emá waraao.” téna Áánûqtu timá ámikaiye.

6 mimóraiq umá maa-márábí anó-monoq-wayukati mayaímá Îtuni mayaímá
wáqe-uraimma paá-amane. mi-máyáígómá káqo-monoq-wayukati mayaímá
uyátáraiye. wemá anóná-anon-aikoni aúkáapi-naqa máiye. min-ánóná-ánón-
áíkómá anaaékaq iréna naayón-ánón-áíkommá uyátáraiye. akoqnáá-arain-
aikoma naayón-ákóqnáá-áráín-áímmá uyátáraiye.

aúgena-aikoma naayón-áímmá uyátáraiye.

7 árai-kataama Áánûqtu Mótetimma timá ámikaimanibo min-áqnáábáq-áímmá
arútágitana ókaraq árain-aimma Áánûqtu íma pááq umá tiráiye.
8 abo Áánûqtuma aarawaatí aqnúnîq í-yátááqá pááq owana minnáyaba óqa
tiráiye:
“uyátárai-nakoma kétune.
‘ítáaro! mi-kánáá pááq ínaq
aúgemma anóná-anon-aimma
Ítíráaeo-wayukagaraq Yúta-wayukagaraq
téite ónúnatae.
9 maamin-áímmá yetítaubikote
Íqtîbibake yeqtí yiyáákaq yáqtoqma
yiwíqmeq kéweq maamin-áímmá téite
únna-aiqtaa íma wániye.
maami anóná-anon-aiqtabama
yeráwáqá íma matúq-matuq umá
íma yabíqma itáíq-itaiq uráápoana
yemmá íyimonaraune.’ ”
téna uyátárai-nakoma tiráiye.
10 naayó-kánáámá ánatainana aúgemma anóná-anon-aimma Ítíráaeo-wayukate
téite ónúnatae:
“ketí aúgen-amaan-aimma yirupí yiménúnama
yeqtí yúyánápí agamaránúne.
kéq kenamáa yeqtí maníkómá máenata
yeráwáqá ketí waayúkama mánoe.
máqtemma kemmá yeqtúyánápí
ítama ánatatuwanoe.
11 miráipoana yeráwápíké móra-nakoma
íma móra-mora-naqa mamá aráátinimanibo
íma móra-mora aúnabakaq mamá téna
‘emá uyátárai-nakoma aúyánámmá ítaao.’
téna ítiniye.
máqtemma paá-wayukagaraq anó-kayukagaraq
kemmá akoqnáá umá timónanoe.
12 yeqtí kúmiq-yataakaraq kebó-yátáákáráqtábámá túyánámmá
móragaraq íma itánúne.
yeqtí tái-yataaqtabama tíyaqa kéyimune.”
téna Áánûqtu tiráiye.
13 wemá aúgemma anóná-anon-aimma téna áqnáabaq-aikoma naayómmá
aúkuraiye. máqte-qtataakoma mamá naayómmá aúkínana pááqya-kanaabi
aúyokiniye.

9

naayó mú mikákáá anó-nakoma amí-yátááqá maqmá waíwaakoni naaebíké ámikaiye.

1 áqnáabaq anóná-anona Áánûqtuma tiráiye. ámáan-aikoma monoq-ámáán-
áíqtábámá anó-monoq-naqtaba Áánûqtunopaqtaba iténa tiráiye.
2 anón-owa-namma umá yaúmakaae. móra anó-namma aráqmata-naupaqa
wáqe-uraiye. mipí aokaq-yátááqá ókáráq yaaregáráq aáwakaraq Áánûqtuma
áméma wáqe-uraae. mimórá aráqmata-naupaqa "paábaq Áánûqtuqtaba" téta
tirááe.
3 anó-tabaraabe min-áráqmátá-náúpákáráq móra pááqyan-araqmata-
naupakaraq aúkáapimma wáqe-uraiye. mi-pááqyámmá "aati-aatimá paábaq
Áánûqtu wenamáaqtabae" téta tirááe.
4 mipí ákûq-umumma í-yáárégáráq Áánûqtuni anóná-anon-aimma óqtan-
anaakaraq íráqô-kaapaa-anagaraq mútûq-aayapa yawááq umá ánáákumakae.
kétibi kaumo-yátááqá wáqe-uraae. minnâ íráqô-kaapaa-taapepimma wíyôpaken-
aawaqa Áánûqtu Mótetimma ámitana Éroni yátágoma wekáq árumma utamá ána
yaitana kaayaq-óqtá-kánnáábí Móteti agatáiye.
5 ketímûraaqa íráqô-kamma Áánûqtunopake yirááténa yeqtí yááyakoma
ámûraaqa kúmiqa paá umáyíkaraipaqa yaí káqmareta móra-mora umá máqe-
uraae. maami-káqá mútûq-aaimma íma timá ámiqma ánataraiye.
6 mi-qtátááqá yokaa-yokaa uráitana anó-monoq-wayuka oqta-áwáátáq-
náúpáqá aati-aatimá monoq-máyáíyátábá uyákéberaae.
7 mú mikákáá anó-monoq-nakoma wenamáa naaúnurapaq kanaaráq
uyákéberaiye. máqte-karitimaatima kímora-yupaa wemá uyábékena naaégáráq
maména maami amuq-yatááqá Áánûqtukaq ámikaiye. miráuma aarawaatí
kúmikaraq wení kúmikaraq paá umáyikaniye.
8 mútûq yokaa ínôqtaba Áánûqtuni Aágoma kétiraatiye. anón-owa-namma
wení mayaígáráq paá wáimma Áánûqtunopakaraq íma agaro umá oqtamá
ítaiye.
9 maamin-ówá-mónóq-námmá awaaméqá maa-kánááyábá nóinaq
tiráátiniqtaabiyo? minnâ káqo-kaqo-kamma ikámma Áánûqtukaqa ámiqtukaiqtaba
káqo-qtataaqa agayétama íma yetirummá mamá kanaaráq yokaa ínoe.
10 maamirá-qtátááqá aáwaqa néta nommá néta aíyábámá nommá peréta
íyábámá paá ámáamma wááe. mirái-yataaqa naayón-ámááqtábámá waítata
Áánûqtu anaaékaq íráqômma uyátá-maqma-amma waékáiye.

Îtu Káríqto keqtááyábá naaemá ámikaiye.

11 Îtu Káríqto wemá íráqô-qtataaqtaba íbêqa wenókáá máena mú mikákáá
anó-monoq-nakoma minnáyaba kukáiye. árain-owa-namma wemá kéena uyátá-
maqma anóne. waayúka iyáánapo íma tarôq urááe. maa-márábí tarôq í-yátááqá
íwaimanibo árai-monoq-naupare.
12 Îtu Káríqto Áánûqtunopaqa uyábéráima kímora-taoqa máqtemma
keqtááyábá uyábékuraiye. méme-naaegaraq purumakaa-nááégáráq ímataibo
ímiye. wení naaegómá wenamáa maténa ketáái kúmiqa mamá yauwéqma
matúq-matuq umá máiyaba tiwiránîqtaae.

13 naayóbáqá mémegoni naaegáráq purumakaakóní naaegáráq purumakaakón áráaqa irábí agáyáawana wení kaítogoma waayúkabaq popoq umá waayúkati paákaq yúmá tete umáyikena
14 ááqibo íbêqa Îtu Káríqtoni naaegómá tirunóbáqá mú mikákáá anómma tete kéiye. Îtu Káríqto tái-yataaqa wepí íma wáitana Áánûqtun Aágoma matúq-matuq umá kémaitana wení akoqnááma ámikaipoana Îtuma wenaúmá Áánûqtukaq amí-yátááqá mútûq pááq umá mái-yataaqa ámikaiye. ketáái mayaímá íma Áánûqtunnama wáitana minnáyaba wení naaegómá ketirutáá kéiye. miráinaqtaa mayaímá paá máena-Aanqtun-opake kanaaráq mayánátae.

Îtu Káríqto wení naaegómá aúgen-anona-anona mamá akoqnáá kéiye.

15 Îtuma wení naaegóbóana aúgen-anona-anona wenôpake pááq uráiye. miráuma yaímma náayuwabi Áánûqtu yááyarai-yuma wení matúq-matuq umá mái-waaroqa akoqnáá umá tétama yemá kanaaráq mayánoe. Îtuma puyéna waayúkama yeqtí táwî-yataaqa améná́ápáqá naayón-ánóná-ánón-áímmá pááq éna yeqtí táwî-yataapike yemmá yáínikena wakúyikaraiye.
16-17 ítáaro. móra-nakoma wení máqte-qtataaqa náa-taorabi amínénama wannaabí kágamaraiye. waayúkama ítátuweta min-nákómá puínata mi-kánnáámá yorautí-yátáárîq ínoe. paá máinanama íma pááq ínîmanibo anaaékaq wemá puínana mamá pááq íniye.
18 miráráá umá paá-naaegogaraq naayón-ánón-ánón-áímmá pááq uráimma waayúkama amí-wámmá ikákaae.
19 naayóbáqá Móteti waayúkama ámáan-aimma timá-yimena purumakaakóní naaegáráq nokáráq popoq umá ákû-ayaunapogaraq tipi-típigoni karogaronáyáúnápógáráq yamátuwena ámáan-aikokaraq waayúkagaraq yemmá popoq umáyíkaraiye.
20 miráuma tiráiye: “naaenápó anóná-anon-aimma Áánûqtu maamináwáámeqá waqmá mamá akoqnáá íniye.” téna Móteti tiráiye.
21 mimóraiq umá Móteti naaegógáráq owá-nákáq máqte-monoq-yataakaq popoq uráiye.
22 ámáan-aikaq taígani-qtataaqa naaenápó mamá kuyúqtukaiye. naaegómá wenamáa aqtímena kúmiqa mamá Áánûqtu yuwéna awikáqtukaiye.

Îtu Káríqto wenamáárîqa ketáái kúmiqa kémaqtuwaiye.

23 kuyúqtuwaiyaba maamiráuma amí-yátááqá naaegógáráq umáqtukaamanibo mirái-qtataaqa paá amammá árai-qtataaqa Áánûqtuni márûkaq wáiye. Áánûqtuni márûkaq-yataaqtabama uyátá-maqma íráqômma amí-yátááqá ítama aónaraiye.
24 ketáá itánátae. Îtu Káríqto aokaq-náúpáqá waayúka íumakaa-naupaqa árai-nakoni amakaqa uyábékaimanibo Áánûqtuni márûpaqa wenamáárîq uyábékaiye. uyábékena íbêq-kanaama wemá Áánûqtunopaqa keqtááyábá itó-uma máiye.
25 Íbaru-wayukati mú mikákáá anó-monoq-naqa naaúnarupaqa móra-tawigoni naaegógáráq mamá móra-mora-karitimaatiraq uyábékaiye. ááqibo Îtu Káríqto wenaúma netuqyaa-kánáámá wetábá íámikaine.

26 abo wemá netuqyaa-kánáámá mirá énamoena netuqyaa-kánáámá
maramá tarôq urái-kanaaraq aú-aiqa mayániye. awaaraq-kánáábí ánatai-
kanaama aqtórárîq kéinana Îtu Káríqto kúmiqa matuwánîpoana kímora-taoqa
kuména wanaúma ikámíkáae téna yímikaiye.
27 máqte-kayukama kímora-taoqa púyonanataa Áánûqtu anaaékaq máqtemma
yainániye.
28 mimóraiq umá Îtu Káríqto máqte-kayukati kúmiqa matuwánîqtaba kímora-
taoqa wemá wenaúma ikámíkáae téna yímikaiye. marabí yauwéqma móragaraq
kúmiqtaba íkuminibo wení waayúkama weqtábá awé umá máraiyana kumma
yiwirániye.

10

*naayóbáqá amé-wao-qtataaqa Áánûqtukaq anó-monoq-wayukama ámiqma kúmiqa
íma kanaaráq maqtukááe.*

1 naayón-ámáámmá Mótetini-kanaama árain-amaanakoni amakáá umá pááq
íniqtaba min-ámáákóní mayaímá íma ánataraiye. móraiq umá taítawaa-wamma
ikámma Áánûqtukaq ókara-okara umá máqte-karitimaatima ámitana naayón-
ámáákómá íma aarawaamá mamá mútûq arupú umá pááq umá ánatanoe.
2 aaqáo. ámáakoma íma mútûq arupú éna pááq umá ánataginata íma óqa amí-
yátááqá agayánoe. abo waayúkama yeqtí kúmiqa paábaq koínata agaéyátábá
íma íyapimma pááq ínatamoetama máqtemma taítawaa-wamma ókara-okara íma
agamá ámíqma ánataginoe.
3 máqte-karitimaatima amí-yátááqá kágayaawana yeqtí kúmikoma paá yaákaq
kéiye.
4 mémegoni naaegógáráq purumakaakóní naaegógáráq kúmiqa íma
kanaaráq maqtuwánoe.
5 miráitana marabí kuména Îtu Káríqto Áánûqtuma timá ámikaiye:
“emmá amí-wámmá agayaí-yáárérâq
agamá amíyábá kúmiqa kématuwaiqtaba
emmá íkákaiye.
móra aúma yokaa umá tímikaiye.
6 missing?
7 abo ké mirá téq kétune.
‘Áánûqtuo, emá nóinawabi tiráánaiq ónááq
minnáyaba kukáune.
mi-kátáámá naayón-ámáán-áímmá
agamatá-kánnáábí keqtábá tiráimma
miráráá umá kemá máeq mirá kéune.’ ”
téna Îtu Káríqto Áánûqtumma timá ámikaiye.
8 áqnáabaq tiráiye: “taítawaa-wamma ikámma amí-yátááqá agayaí-yakaraq
máqtemma taítawaa-wamma amí-yátááqá agayaí-yáárérâq améta kúmiqa
matuwaíyábá emmá íkákaiye.” téna tiráiye. ááqibo naayón-ámáápí “ámikai-
kamma agáyáaro” tiráiye.
9 anaaékaq ókaraq téna: “nóinawabi tiráánaiq ónááq minnáyaba kukáune.” téna
tiráiye. miráitana Áánûqtu naayóbáqá ámikai-kamma paábaq yuwéna mamá Îtu
Káríqtoma kímora amí-yátááqá aúgeniq uráiye.

10 Îtu Káríqto Áánûqtukaq téna “nóiqtababi tinnamá mirá-onune.” téna tiráipoana
wenaúma ámiqma minnáyabae téna ketáái kúmiqa kímora-taoqa maqtukáiye.

Îtu Káríqtoma kúmiqa kanaaráq maqtukáiye.

11 Íbaru anó-monoq-wayukama máqte-tupaama mayaíyátábá kéeta taígani-taoqa
amí-yátááqá Áánûqtukaq kámebo maa mirá umá amí-yátáákómá íma kanaaráq
kúmiqa maqtukáiye.

12 ááqibo Îtu Káríqto kímora-taoqa íráqô-qtataaqa ámiqma kúmiqa matúq-matuq
umá matuwéna Áánûqtuni ayáánurapaqa maraq máqe-uraiye.

13 mibáqá wé awé umá maínana Áánûqtu wení namuro-wáyúká mamá
aítauqa améná́ápáqá yíkaraiye.

14 kímora amí-yátááqá wemá aarawaamá yeqtí kúmiq-yataaqa matuwéna
yemá mútûq arupú umá paá ánatayikena Îtuma uréna miráumaraa matúq-
matuq umá yeqtí kúmiq-yataapike kéwakuyikaiye.

15 Áánûqtun Aágoma timá abarokáq umáqtuwena áqnáabaq tiráiye:

16 “mi-kánáámá áqnáabaq ánataginana
aúgemma anóná-anon-arain-aimma
yeráwáqtê maránúne. minnáe.
ketí aúgen-amaan-aimma yirupí yiménúnama
yeqtí yúyánápí agamaránúne.”
téna Áánûqtun Aágoma tiráiye.

17 mirá-timaqtuwena óqa mamá téna: “yeqtí kúmikaraq táwî-yataaqa okáráq
móragaraq íma túyánámmá ítáyikanune.” téna tiráiye.

18 abo Áánûqtu kúmiqa matukáipoana kúmiq-yataaqtaba ketáái agamá amé-
waona-yataaqa ókaraq íma yayániye.

ketáámá Áánûqtukaq tirummá améta wení waaqókaq ónúnatae.

19 miráuma ketúnabaro, Îtuma pukáipoana naaúnurapaq Áánûqtunopaq máena
ketáámá abáqtikainaqtaa kanaaráq uyáberanunatae.

20 Áánûqtunopaq aúgen-amma matúq-matuq umá máiyataba mamá pááq umá
tabaráábebi yarótámaraa umá keqtáá tímikaiye. wenaúma tabarááberaa umá
wáiye.

21 ketáái mú mikákáá anó-monoq-naqa Áánûqtuni waayúkama
kéyabiyepoaqtaa

22 ketáámá agaemá tirunóbáqá íma waínaqtaa áraimma tirummá améqtaa
ketáái araaqtáma íwái-nokaraq tete umátuweqtaa maamin-áwáámé-
yátáákáráq Áánûqtunopaq waaqókáq ko mánátae. aúyánámmá ámiqma wetê
awé-í-yátááqá akoqnáá umá ógiqma wenôpaqa ko mánátae.

23 Áánûqtu itáíq-itaiq umá yabi ínîpoana wení árain-aimma yabíqma
káonaunaboanataa íráqô-qtataaqa awé únna-yataaqa minnáyabataa ketáá
yáqtoranatae.

24 ketáá wenaóna-wenaona umá yabíqma maéqtaa káqowa-kaqowamma kaay-
oné-yátááqá yiráátima yíwáqnaa íyábá íráqô-mayaima mayánátae.

25 yaímma-wayukama oníq umá íma mórabi yorupamá miráumaraa íma
mánátae. uyátárai-nakoni kanaagómá waaqókárîq kéipoana aamá timá
yokirétaa móra-akaq mirá-onatae.

ketáámá tirummá ámiqma akoqnáá ónátae.

26 ketáámá Áánûqtuni árain-aimma ítareqtaamanibo aati-aatimá kebó-
yátáákáráq kúmiq-yataakaraq pááq éqtaama mórama agamá amé-wao-qtataakaa
umá kúmiq-yataaqa matuwánîqtaba íma wáiye.
27 maaminnáyaba yuwé táaqa káinaq Áánûqtuni yainaí-yátááríq éna wení
namuro-wáyúkámá máqtemma anón-irabi kautínoe.
28 Mótetini kanaaráq ámáan-aiko téna kaayarábi kaumo-wáímô tétamo móra-
nakoma ámáamma aratínnama wemmá timá móra-akaq maréta ikáqtuwanoe.
móra-nakoma Mótetini ámáamma
mamá paábaq-paabaq ínatama íyaqa íameta
wemmá ikáqtuwanoe.
29 móra-nakoma Áánûqtuni áanikoma
márúte aménáápáq yuwáinatama
wení anónnáma uyátá-maqma anómma wániye.
Áánûqtuni anóná-anon-aiqtabama
áanikoni naaegómá maan-nákóní táwî-kumiqa
matukáitana
wemá iténa "pááqyan-awiqa yéna
anón-awiqa íkéyaiye" mirá téna
maamirán-áúyánáná kéitaiyo?
Áánûqtun Aágoni kaayoné-yátááqá
wemá timá agaebí mayákaraiyo?
maaminnáyaba túyánápi máráaro.
móra-nakoma Mótetini ámáan-aikoma araténa
anómma anónnáma mayánímanibo
maamin-nákóní anómma uyátá-maqma
táígon-anonnama yayániye.
30 min-nákómá tiráimma ketáá kéitaunatae. minnâ: "anónnáma ápéqa
yimí-yátááqá ketí mayaímá wáiye. anónnáma yeqtí meyámmá yauwéqma
yiménúne." téna tiráiye: "uyátárai-nakoma wení waayúkama yainániye." téna
tiráiye. paá mái-Aanuqtu ayáápi yáqtorainaqtaama
31 minnáyaba ikatîqa ôriq umá ónátae.

ketirutáá Áánûqtukaq ámiqma yáqtoqma maígáae.

32 Íbaru-wayukao, keráwáqtí naayó-qtátááqtábá túyánámmá ítáaro! mi táoqa
Áánûqtuni ókómmá túyánápí tágaitana taígani-qtataaqtaba tíqtaba éq anómma tú-
tiqtaba urááe.
33 yaímma-taoqa máqte-kayukati yúrapi mamá itó-umatiketa táwî-aimma
timátiketa mamá táíq umátiketa ínômanibo yaímma-taoqa aarawaatê mimóraiq
umá yíwáqnaa íyábá yokaa urááe.
34 keráwáqá tiruqtabá ánná-naupaq máiya-kayukama keráwáqá aónéra
móra uyátá-maqma íráqô-qtataaqa matúq-matuq umá mái-yataaqa umátokaae.
miráipoata yeráwáqtí máqtemma maa-márábí wái-qtataaqa aúqmayetaa timuqá
maqmá máqe-uraae.
35 abo ikatíq íoro! anaaékaq anón-apeqa wániye.
36 paá waqmá Áánûqtu wemô ínna-yataaqa minnámo máena-yataaqa paá
mikáq yáqtoqma miráiq-miraiq oro. anaaékaq wemá timá akoqnáá umákai-
qtataaqa keráwáqá mayánoe.
37 Áánûqtun aúba-wannaabi téna:

“pááqya-kanaama móra-nako kumónáe
tínna-nakoma kumíniye.
páátákáá kumíniye.
38 ketí kateko-wáyúkámá yirukáráq
yúyánákáráq yiméta mánoe.
ááqibo yaímma ketí waayúkabikemmo
tinaaémo umátimetama
yeqtábámá íma timuqá maqyikánúne.”
téna Áánûqtun-auba-wannaabi mirá kétiye.
39 ketáámá aamá íma ítáa-kayukaraa umá íma waéqma Áánûqtunopake
aúyokonunatae. ímiye. ketáámá itáíq-itaiq umá yabíqma máraananataa
kuqtiwiránîqtaae.

11

matúq-matuq umá yabi-í-yátááqá

1 Áánûqtuqtaba aúyánámmá itáíq-itaiq umá yabí-í-yátááqá minnáe. máqte-
qtataaqa ketáámá Áánûqtukaq awé únnayaba íkáonauna-yataaqa ínîqtabataa awé
kéunatae.
2 naayóbáq-wáyúkámá Áánûqtuma matúq-matuq umá yabíyéwana Áánûqtu
yeqtábámá yimuqá maqyíkaraiye.
3 matúq-matuq umá yabi-í-yátáákáráq ketáámá kéitaune. Áánûqtu maa-
márágáráq wíyôkaraq wenáanapo tarôq umákaiye. miráuma íbêqa káonauna-
yataaqa kanaaráq ítaa aónéwauna-yataaqnapo tarôq uráiye.

Éboyaa Ínokiyaa Nóaa

4 matúq-matuq umá yabi-í-yátááqnápó Êbo agamá amé-wao-qtataaqa
Áánûqtukaq ámikaiye. Êbo wení amí-yátááákómá Kááinani amí-yátááákómmá
uyátáraiye. matúq-matuq umá yabíkáiqtababoana Áánûqtu wenáyábámá
amuqá marákáraiye. Êbo wení kateko-ááíqtábámá wení Áánûqtu wenamáárîq
amuqá marákaraiye. Êbo pukuráimanibo wení matúq-matuq umá yabí-í-
yátááqá ketáá túyánákáq taákaq makáunatae.
5 Înoki wení matúq-matuq umá yabi-í-yátáápóana wemá waéqma káqoniq
umá ípukuraiye. wemmá Áánûqtu múte awíq-mataipoana móra-nakoma
abáá-imanibo íkaonaiye. Áánûqtuni aúba-wannaabi weqtábá Aánûqtu amuqá
marakéna naayóbáq múte awíq-mataiye.
6 móra-nakoma wení matúq-matuq umá yabí-í-yátááqá íma wáitana
Áánûqtuma íma kanaaráq amuqá kémarakaiye. móra-nakoma Áánûqtunopaq wé
íyábá kákaitana kaayaq-yátááqá Áánûqtuqtaba aúyánápí mayaígáae. minnáe.
Áánûqtuma áraimma maéna Áánûqtu máqtemma weqtábá abáá íyana yeqtí
ápéqa yimínata aúyánápí mayaígáae.
7 Áánûqtu Nóaamma nói-qtataaqtaba pááq íniye timá ámikaiye. Nóaa matúq-
matuq umá yabíkáipoana Áánûqtuni watáama iténa wakáiye. anón-unopi-
kaare tarôq uráiye. únópí-káárébí wemá wení aara-íyápótê uyábereta anó-
nomma aúgípike Áánûqtu yeráwáqá yiwíkaiye. matúq-matuq umá yabi-í-
yátááqtábá Nóaa wenamáa máipoana maa-márábí-káyúkámá iyuwéna yawááq

umá yíkaqtukaiye. Nóaa wení matúq-matuq umá yabi-í-yátááqtábá weqtábá
kateko-kánóré Áánûqtu tiráiye.

Áabaraama

8 Áánûqtu Áabaraamma ááyaitana wemá watáama wakáiye. wení naakumó
yuwéna Áánûqtuma tin-áúgé-márúkáq uráiye. Áánûqtu aúge-naakumo akoqnáá
umá téna aménúne tiráipoana Áabaraama kóuraiye. wení matúq-matuq umá
yabi-í-yátáápóana wemá waqmá náakaraq yamáune téna íma ítaraiye.
9 min-áúgé-márúqá Áánûqtu téna aménúne tiráipaqa ko máqe-uraiye. mikáq
kárágáaqa máqe-uraiye. Ááítekikaraq Yáakobogaraq owá-náúpáqá máqe-uraae.
yenákámá mimórá akoqnáá árain-aimma Áánûqtu timá yíkaraiye.
10 Áabaraani anó-maruqa Áánûqtu ámûraaq-aaikaraq matúq-matuq umá
ámûraaq tarôq íniye.
11 Térai Áabaraani ánáako araaqná kagéna iyápóma íma kanaaráq
marákááwaniq énanibo Áánûqtu akoqnáá-arain-aimma timá-yikena iyápóma
yiménúne tiráiye. Áánûqtuni máqten-aimma Áabaraama aúyánápí ítaraiye. wení
matúq-matuq umá yabi-í-yátáápóana Áabaraama abóárá ayúkáiye.
12 anónuqma kágipike min-íyápómá marákáraiye. min-ánnábíké taígani
Ibaru-wayukama pááq uráámma miráuma wíyókáá éta kegébaraa urááe.
13 Áabaraani ánnáma matúq-matuq umá yabi-í-yátáákáráq pukurááe.
maamin-íráqó-qtátááqá Áánûqtu árain-aikaraq akoqnáá umá timá yímikaitata
mi-káyúkámá íma aónaraabo pááq ínîqtaba nékaq aónéta yimuqá makááe.
yúyánápí téta: “kárágáaqa ya máunatae. pááqya-kanaama maa-márábí
kémaunatae.” téta yúyánápí tirááe.
14 yemá mirá-káyúkámá yúyánápí téta yeqtí árai-maruqtaba abááíq-abaaiq
ommá íaonarae kéitaunatae.
15 yemá íma yeqtí naakumoyábámô yúyánámmá itétama yeqtí naakumóbáq
yauwéqma kanaaráq uwínoe.
16 ááqibo uyátá-maqma-nakumoyaba abáá umá mayánéta Áánûqtuni márûkaa-
nakumoe. yeqtábámá Áánûqtu íma agaé umáyikena téna yeqtí Áánûqtu máune.
yeqtábá anó-maruqa yokaa-yokaa umá yíkaraiye.
17-18 naayóbáqá Áánûqtu Áabaraama makaténa
wenáanikomma Ááíteki “ikámma
agamá amé-wao-qtataakaa uwo”
titana Áabaraama wení matúq-matuq umá
yabí-í-yátáápóana wemá yokaa éna amíné uráiye.
Áánûqtuni akoqnáá-arain-aimma
“Ááítekipikemma taíganin-anna-wayukama máqe-uraae” ténа
Áabaraama timá ámikaimanibo
wemá yokaa-yokaa éna
wení iyápó ikámma
agamá amé-waonikaa umá amíné uráiye.
19 aúyánápí ténа “Áánûqtu ketáanikoma Ááíteki puínabike kanaaráq itó-iniye.”
mimórá-áúyánámmá ítáiqtaba Ááíteki pukáipike Áabaraama awíkaiye.

Ááítekiyaa Yáakoboyaa Yótêbi

20 Yáakoboyaa Ítauqtaba wenaboámá Ááíteki akoqnáá-arain-aimma waaroqá timáyikena: “anaaékaqa yimuq-yatááqá maayáyóye.” ténа timá yíkaraiye. wení matúq-matuq umá yabi-í-yátáápóana anaaékaqo pááq ínîqtaba kanaaráq timá yíkaraiye.
21 mimóráíq umá Yótêbi wenáanikorata Yáakoboma móra-mora waaroqá timá yímíqtuwena anaaékaq pukáiye. wení uréire íyátáráq aagebéna Áánûqtukaq taígani íráqô-qtataaqa Áánûqtuqtaba “tíkáiye” tiráine. paá wení matúq-matuq umá yabi-í-yátáápóana wenáanikoni kanaa-yúpáámá kanaaráq “tíkáiye” timá yíkaraiye.
22 Yótêbi wemó wení puí-kánáá awaaráq itana Ítíráaeo-wayukayaba Íqtîbike yéta tiráiye. miráuwo-maraauwo-aimma wení ayáátámma náarabi uqmá utáníqtaba tiráiye. wení matúq-matuq umá yabí-í-yátáápóana tiráine.

Móteti
23 Mótetimo kaumo-wíyópí pááq itana wenanóboma wemmá yabírákaraae. yenáká yabíraketa aónááyamma kínna íráqôn-iyapoma máqe-uraipoana anómma yabíkái-nakoni ámáamma inaamaí-íyápómá máqtepaq yíkamini-waigoni ámáamma íma waqmá íma ikatíq urááye. yenákátí matúq-matuq umá yabi-í-yátááákáráq máqe-uraaye.
24 Móteti múte anómo káurena wemá Péro Íqtîbi mi-márúkóní anó-naqa wení ayáámukoma Móteti wenáanini ítígáae ténа áaqa íkaraiye. wení matúq-matuq umá yabi-í-yátááákómá anómma aúkaiye.
25 wemá íma kúmiq-yataakaraq kebó-yátááákáráq abáá éna awaaraq-yúpáámô amuq-yatáápímmá mániqtaba kéiye. ímiye. Áánûqtuni waayúkate yeqtí yútikaraq ínîqtaba uyátá-maqma kákaiye.
26 aúyánápí ítama Metáíyaqtabama agaémô éna uyátá-maqma Îqtîbi-marabi-qtataaqa íráqômma wáqe-uraiye. miráipoana Móteti wení anaaékaq ápéqtaba mayániye.
27 wení matúq-matuq umá yabi-í-yátáápóana Móteti Îqtîbipake koéna anómma yabíkái-nakoma áyámma umákáiqtaba íma ikatíq uráiye. íma ko yauwéqma íniye. Áánûqtumma wenamáárîq aonarenaboana uráiye.
28 naayóbáqá Móteti kótai-kanaagoni aammá wení matúq-matuq umá yabi-í-yátáápí tiráiye. Ítíráaeo-wayukama naaemá oqtaráq popoq umákaiyanama puí-káqtó-nákómá Áánûqtunopake yeqtí áqnáabaq-aanikomma íikaminiye.
29 aaq iráqma-taoqa Ítíráaeo-wayukama anó-karogaro-nomma káqnáma kokoq umágitata matúq-matuq umá yabi-í-yátááákáráq aqtamá kóta-maqtuweta kówana yetinaaé waqmá ommá Íqtîbi-wayukama aqtánáae temánibo nokómá mamá yawááq-umaqtukaiye.
30 Ítíráaeo-wayukati matúq-matuq umá yabi-í-yátáápóana Yériko-tiqa yawarápama kumá-uraiye. abapaké kaayaq-yúpáámá Ítíráaeo-wayukama yaútu-yautu umá uréire owana yawarápama kumá-uraiye.
31 móra-taoqa mórama aakaq-nóínímmá Aréaabi timá-yimi-kayukama Áánûqtuma íkewarai-kayukama yíwáqnaa umá yíkaraimanibo wení matúq-matuq umá yabi-í-yátááqtábábóana Áánûqtuqtaba íma ítaraa-kayukama yetê íikakaae.
32 ókaraq ténú? Akítianiqtabama Pérakiqtabama Tááámutoniqtabama Yépataaqtabama Tébitiqtabama Tááámuyoqtabama aamá itaí-wáyúkáyátábá óq-wataagoni kanaamá íma wáiye.

33 taígani-marukaq ááiqa éta
yeqtí matúq-matuq umá yabí-í-yátáápóana
ááiqtaba uyátáraae.
kateko-ámmá wakáápoata
Áánûqtuni íráqô-qtataaqa
wení akoqnáá-arain-aikaraq timá yímimma
yemmá matááe.
arááyakoni óyauqa aúyaqtuweta
34 iramá putíqtuweta
waqtáámmá yigaibánôpikemma yiwíkaiye.
yemá aqnúnîq umá máqe-uraamanibo
yemá akoqnáa-wayukama aúkááe.
akoqnáá umá kárágáaq-wayukati ááíq-wayukama
uyátáraae.
35 matúq-matuq umá yabi-í-yátáápóana yaímma aaramá yeqtí pukáá-kayukama pukáápike yauwéqma matááe. yaímma-wayukama yíkamoata pukááe.
Áánûqtuma anaaéma umá améta abo yeqtí namuro-wáyúkámá iyuwéta íkoinopoata yúyánápí téta puíyapike itó-uma matúq-matuq umá mái-yataaqa uyátá-maqma mayánoe.
36 yaímmama yimíqmíq-áímmá yeqtí namuromá
kéteqtaba matéta ánná matááe.
yaímmama ánná atáá-ataa umá
ánná-naupaq yíkaraae.
37 káqomma óqtatama iyaabóma yíkameta
waqtáánápó yigaibamá ábákaaq urááe.
tipi-típigoni áuwaratigaraq
mémegoni aúwaratigaraq kéyauteta
ánnábi kémaae-kayukama
yú-aiqa kémayaa-kayukama
otaammá kuyíkaraa-kayukama máqe-uraae.
38 yemá mú mikákáá íráqô-kayukama
maa-márábí káyúkáráá íuraae.
kaqmáápakaraq anubakaráq uréire kéeta
muriánóbákáráq kekoq anóbákáráq
mipí yúwataae.
39 abó! náaraq kanaawaq yeqtí matúq-matuq umá yabi-í-yátááqá wáqe uráíyô!
ááqibo Áánûqtuni íráqô-qtataaqa akoqnáá-arain-aimma timá yímikaitata yemá ímataae.
40 Áánûqtu káqon-augen-auyanamma keqtááyábámá mamá pááq uráipoana maami itaí-wáyúkámá naayóbáqá kémaeta ketáágáráq mútûq pááq umá ánataginoe. Áánûqtuma wenaúgen-auyanamma miráuma wáiye.

12

Îtuma túyánámmá amétaa mirááá ketáá ónátae.

1 ketáá nôraq kéuno? maami-áárawáámô naayóbáqá máqe-uraama yeqtí áaimma paá keqtáábáq ôriq umá taígani-kayukama ikúma yaútuma konnákáá kéoe. máqte-qtataakogaraq wéyáwé umágitana kúmikogaraq yáqtoqma yatítínaraimma maami-qtátááqá paábaq koíno. ketááí tíyaqa yáqtoqma akoqnáá

éqta uyaatí-yátáápíké kúmiqtabama uyátáananataa páátákáá uyátá-maqma ónátae.
2 Îtu Káríqtokaq túraqtaa karáqma arupú umá minnáyaba ónátae. ketáái
matúq-matuq umá yabi-í-yátáákón áaimma áaipakaraq aqtóbákáráq Îtuma
máiye. kaapaq-yámá yínipoana íma ayúkuraiye. ímiye. Áánûqtuni amuq-
yatááqá anaaékaq mayánipoana wemá kaapaq-yáráq agaemá íyéna aúyánápí
íitaraiye. íbêqa Áánûqtuni ayáánurapaq wemá maraq máiye.

Áánûqtu ketáámá áyámma umátikenataa arupú-amma tiráátiraiqtaae.

3 ítáaro. kúmiq-wayuka wemmá awáákéta aíqa mayámíkaamanibo Îtuma
wení matúq-matuq umá yabi-í-yátááqá Áánûqtutaba uyátá-maqma anómma
ayúkáiye. Îtumma túyánápí maréra aqnúnîq éra íma yuwaaro!
4 keráwáqá kúmiqtaba ááiqa ománibo min-áíqtábámá keráwáqtí naaegómá
íma kukáiye.
5 Áánûqtu mamá timá akoqnáá ámiqma keráwáqá mi-kátáámá tiwikaráô?
Áánûqtu nóinabi máqtemma wenáanimaaqa maaminnáyaba timá tímikaiyo?
“ketáanimaaro,
uyátárai-nakoma táígoniq umátikena
yíkaniqtaba atéráaro!
emmá aáqa yoráinayaba
íma komá yamátuwe kóaao!
6 aúyánákáq itaao.
uyátárai-nakoma maa-káyúkámá
náayubi táígoniq uráamma
mamá arútáyikena
yeqtábá ôriq umá kákaiye.
máqtemma wenáanimaaqa tebûqa yíminiye.”
ténа tiráiye.
7 keráwáqá yabíqma akoqnáá éra Áánûqtuma ayuwáiyana keráwáqtôpaq
yíno. keráwáqtí tú-tiqa wáitana Áánûqtu wenáanikokaa umá mamá kárutaiye.
máqtemma yiboámá yeqtí yáanima mamá kárutaiye.
8 móra-iyapogoma aboámá íma táíqoniq uráamma arútáyikaraune ténama wemá
árain-aanima íma máamanibo aguyáán-iyapoma máiye.
9 ítáaro! ketáái marabí-kétíbótáá ketáámá táígoniq únnayabataa
mamá kárutatikaawaqtaa yeqtíwîqa múte kéyauyunatae. aágoni aboámá
wenaménáápáq uyátá-maqma ôriq umá mánátae. abo wenôpake matúq-matuq
umá mái-yataaqa kémayaunatae.
10 paá pááqya-kanaama keráwáqtí marabí-kétíbótáá táígoniq únnayabataa mamá
kárutatiketa yetáákaqa katekoîq kéoe. ááqibo Áánûqtu ketáái íráqô-qtataaqtaba
tíwáqnaa umáe kéuiye. wení aokaq kateko-yátááqá keqtááyátábá akáinana
yainánipoana wemá keqtáámá táígoniq umátikenataa mamá kárutatikae.
11 ketibotáá táígoniq umátikenataa mamá arútátikanipoaqtaa mi-kánááráqá
timuqá íkémaraunatae. ááqibo anaaékaq arútáyikai-kayukama kaayoné-ápéqá
mayéta yetí kanaaraqá kateko umá mánoe.

ketáá tiyáátama kumá akoqnáá ónátae.

12 keráwáqtí tiyáámma akáginaq múte arútáaro! keráwáqtí tiraayumá
yátaginaq akoqnáá oro!

13 aammá arupú umá oro. miráinata waayúkama yiraayumá yátágina-yuma
aapaké íma waeránómanibo mamá atóbanoe.
14 máqte-kayukate kaayoné-yátááqá abáá oro. kateko-wáyúkámá mamá
ayúboro. kaayoné-yátáákáráq kateko-yátáákáráq maaminnâ íyoreq uyátárai-
nakoma íma kanaaráq aónanoe.
15 móra-nakoma Áánûqtuni íráqô-qtataapike waékiyabama atéráaro! móra-
nakoma ikaaq-ánáyúkáá waayúkabi uwaaq-yátááqá mamá ayubíyábá
atéráaro!
16 Étáu pááqyan-aawaqa mamé iréna wení áqnáaekoni waaroqá aboánôpake
máqtepaq meyánîq uráiye. Íbaru-wayukao, keráwáqtí áqnáaekoni waaroqá
Áánûqtunopake pááqya-qtataaqtaba íma wanamí-kenami oro. Étáu uráinikaa íoro.
17 túyánámmá ítáaro. anaaékaq Étáu wenábóání waaroqá móragaraq
ákáraimanibo wenaboámá káubiq éna íamikaiye. wemá miráiqtaba íma
kanaaraq waéqma ibiqá ôriq umá yáráimanibo áqnáaekoni waaroqá íma
kanaaráq matáiye.

ketáámá íráqôn-anubaqa áwîqa Tááíoni yaayáqinoe.

18 keráwáqá ánekuqma Tááíoni-anubaq Ítíráaeo-wayukaraa íma ya
áíkutaae. aokaq-ánúbóata waayúkama íanekuinoe. Tááíoni-anubaq iragáráq
kumayukómá aabutámmá auréna tutúwáá aqa yéna abotáyákáráq
19 wíyonaaraa-aagaraq móraiqtaba téta íma ya áíkutaae. mi táoqa waayúkama
wíyon-aama kéiteta ókaraq íma itaí-yááqá yawíkáiye.
20 móra-aimma yé ítaraama mirá-uraiye: “móra-nakobi wáiwaakoma min-
ánúráq ánekuiyama máqtemma óqtatanapo iyaabóma yíkamonatae.” téna min-
áímmá tiráiye. min-áíqtábá waayúka yáaqa ôriq umá karááe.
21 mi yáaqa kái-yátááqá aónaawana Móteti tiráiye: “kegáráq táaqa kaitaqá
ateqte kéune.” téna Móteti tiráiye. íbêqa miráráá íyábá íma yagáíkuyoe.
22 ááqibo ítáaro. mi-máqté-qtátááqtábá íma ya áíkutaae. Tááíoni-anubaq paá
mái-Aanuqtuma wení márûkaqa wení Yérútáárebaqa taígani-taigani kaqtó-
wayukagaraq yorupamá minnáyaba Tááíoni-anubaq yimuq-yatáápíké ya
áíkutaae.
23 Áánûqtuni márûkaq agamaréna yepáq yorupamá áíkugowana Áánûqtu
máqte-kayukati yainaí-náqá wenôpaqa ya áíkuteta áqnáaema kateko-wáyúkámá
mútûq pááq umá kánateta yetôpaqa ya áíkutaae.
24 Îtuma aúkáapi-naqa aúgemma anóná-anon-aiqtaba akoqnáá umá tiráí-
nakoma wenôpaqa ya áíkuteta wení naaegómá popoq umá naaeráq ya áíkutaae.
Îtuma wení naaegón áaikoma uyátá-maqma íráqô-qtataaqa tiwíqmenataa Êboni
naaegómá kótámakuraiye.

ketáá ateránatae.

25 aamá tínna-nako tínn-aimma íkéite-keite íoro.
min-nákómá wenáagaraq maa-márábí-káyúkáyábá
Áánûqtuma timáyikena yaímma wemmá
íkéite-ikeite umá máeta íbekuraae.
miráitata móra aamá tínna-nakoma
Áánûqtuni márûpake tínn-aimma íkéite-ikeite umá
uyátá-maqma ókaraq íbékonunatae.
26 naayóbáqá wemá téna wenáagoma maramá waráá-waraa uráimanibo
íbêqa óqa akoqnáá árain-aimma tiráiye. minnâ: “paá íma maramá waraa

ónúnamanibo maa-márágáráq yanáá-márúkáráq kímora-taoqa waráá-waraa ónúne.” téna tiráiye.
27 kímora-taoqa miráuma tiráátiraiqtaae. minnâ paá máqtemma tarôq uráiqtataaqa waráá-waraa umá aweqtánîmanibo tébakaq íaonaraa-qtataaqa paá wánoe.
28-29 aúge-maruqa keqtáá tiména íma kanaaráq waráá-waraa ínipoaqtaa minnáyaba “tíkáiye” tenúnatae. “tíkáiye” Áánûqtukaq tínnaiq ónátae. ketáaikotaa wemá akáinaiq ónátae. ketáái Áánûqtuma anón-iraraa umá máqtemma táígoqtataaqa kánîmma miráráá máiye. abo wenáwîqa múte yaaguyabéqtaa kaayoné umá maéqtaa nunamummá ténátae.

13

túnabakaa umá tíkáinaiq umá máero.

1 Îtu Káríqtokaq túnabakaa umá tikáinaiq umá aati-aati máero.
2 túyánámmá ítama kárágáaq-wayukama íráqôniq umá naaópaq yíkáaro. yaímmama maamirámá íyamma íma ítareta kaqtó-wayukama Áánûqtunopake yíyamma mirá-inoe.
3 ánná-naupaq-wayukama keráwáqá yeqtí aúkáapikaa máérá yemmá túyánámmá ítáaro. yútiq-wayukagaraq karí-wáyúkágáráq yeqtí aúkáapikaa máérá túyánámmá ítáaro.
4 ye-áúkáqá máqtemma mamá kanaa ónátae. ánáakogaraq awaikógáráq weqtábá-weqtaba yabíqma matúq-matuq umá ónátae. anu-ánû uréire étamo ye-áúkáqô yainéta íyámma ápéqa anaaékaq Áánûqtu yimíniye.
móneqtabama pááqyan-awiqa yamámiyo. keráwáqtí máqte-qtataaqa kenamáárîq yimuq-yatáápí máaro. aanibo ténа Áánûqtu timá tímikaiqtaae: “kenamáaraq íma tiyuwánúne.” téna timá tímikaiye.
5 missing?
6 ketáá árain-arutaa maéta ténátae:
“uyátárai-nakoma kemmá tíwáqnaa í-náré.
ké íma ikatíq ónúne.
marabí-káyúkámá keqtábá
nôraq kanaaráq umátikano?”
téqtaa tenúnatae.

naayóbáqá anó-kayukati yáaimma waránátae.

7 naayóbáqá anó-kayukama Áánûqtuni watáama timá tímikaama minnáyaba túyánámmá ítáaro. náaraq umá máeta puyéta uráánabiyo yauwéqma túyánámmá itéra yeqtí matúq-matuq umá yabi-í-yátááqá mimóraiq umá oro.
8 énaikaraq íbêkaraq matúq-matuq umá Îtu Káríqto mimóraiq umá maíye.
9 ókon-okomma yirááti-yataakaraq káqo-kayukati yirááti-yataakaraq katekoápíké íma yuwáiyana tíwíqma áwabaqa tikaíno. Áánûqtuni íráqô-qtataaqnapo ketáái timammá akoqnáá umá pááq-umaginoe. wenámáakoni íráqô-qtataaaqnapo uyátá-maqma íráqôniq kéibo aáwakon-aimma ímiye. ámáamma aáwakoni ámáamma waayúkama íma yíwáqnaa kéiye.

áme-wao-qtataaqtaba Áánûqtu kákaiye.

10 anó-monoq-wayukama naayóbáq agamá amé-wao-qtataaqa owá-náúpáqá
amí-yáárérâqá matáámanibo aúgemma amé-wao-qtataaqa íma kanaaráq
mayánoe.
11 mú mikákáá anó-monoq-nakoma waíwaakoni naaemá aokaq naaúnurapaq
Áánûqtunopaqa máqe-uraimma mamá uyábékena kúmiqtabama agamá amé-
wao-qtataaqa Áánûqtukaq ámikaiye. ááqibo waíwaakoni aúma máápaqa kuru
aaumépaq agatááe.
12 miráuraaniq umá Îtuma wegáráq máápaqa kuru aaumépaq púitana wení
naaenápó waayúkati kúmiqa maqtukáiye.
13 wemá miráurainiq umá íbêqa matáin-agaema wegáráq ketáámá Íbaru-
wayukati kuru aaumépaq wemmá wáqma ko mayánátae.
14 ketáái árain-ano-maruqa maa-márábí íma wáiye. Áánûqtuni kateko-márúqá
yínîqtaba awé umá máunatae.
15 aati-aatimá amé-wao-qtataakaa umá ketáá timuqá maréqtaa Îtuqtabama
wenáwîqa múte yamá Áánûqtukaq ténátae. aati-aatimá Îtun áwîkaq tóyaupike
“tíkáiye” ténátae.
16 íráqôniq íyábá ítiwikaaro! wenáwaqnaa-wenawaqnaa íyábá ítiwikaaro!
miráráá umá amé-wao-qtataaqtaba Áánûqtuma kákaiye.
17 keráwáqtí anó-kayukati aammá wáráaro! yeráwáqá nóiqtababi tíyaniq
oro. anaaékaqa yeqtí mayaímá máqte-qtataariq urááqtaba Áánûqtukaq timá-
amenatae. miráipoana aati-aatimá keráwáqtí timakómá yabíkáiye. keráwáqá
waráiyanama yimuq-yatáápí yabítikanoe. íma waráiyana tirummá íyéta
íyabitikanoe.

nunamummá tíwáqnaa-tiwanaae.

18 keqtááyábá nunamummá tíq-tiq oro. ketáái túyánámmá Áánûqtukaq
arupúma umá wáiyaba kéitaunatae. máqte-tupaama kateko-yátááqá tíkainaiq
ónúnatae.
19 mi-qtátááqá akoqnáá umá mirá-oro ténа miráiyataba awaaraq-kánáábí
kemmá Áánûqtu móragaraq keráwáqtôpaq wakútikaniye.
20 ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoma Áánûqtu wemmá pukáipike itó-
umakaraiye. Îtuma tipi-típigoni íráqô-kawaa-naqa ááyena wé pukáitababoana
Áánûqtuni anóná-anon-aimma matúq-matuq umá umánataqtukaiye. kaayoné-
yátááqtábá Áánûqtu máena
21 máqtemma íráqô-qtataaqa wení aúyánáqtábá íyamma kanaaráq timíniye.
Áánûqtu Îtu Káríqtonapo keqtáábímá máqtemma íráqô-qtataaqa akáinaiq íniye.
Îtu Káríqtokaq Áánûqtuni tágama-yataaqa matúq-matuq umá wáiye. miráuma
waíno.

yaímma-aqto-aine.

22 ketúnabaro, maamin-áípíké akoqnááma mamá awé umá ítama oro.
maamin-áúbá agatáuna íma ayáqtááq-aubae.
23 kemá timá-timenaa kéune. ketáái tíbâqa Tímoti ánná-naupake ayúbákaawana
abo awaaraq-kánáábí yínakama ketê máinaqa keráwáqá ko timónayuye.
24 keráwáqtí anó-kayukagaraq Áánûqtuni waayúkagaraq yeráwáqá ketí watáa
yímero. Ítari-wayukama keráwáqá yetáama timá tíkaraae.
25 Áánûqtuma wenamáakoni íráqô-qtataaqa keráwáqtê waíno!

Yêmiti

1 min-áúbá-wánnáámá kemá Yêmitima Áánûqtuyaa uyátárai-naqa Îtu
Káríqtoni mayaí-nákómá agatáune. Áánûqtuni Ítíráaeo-wayukama máqte-
marabaqa wéyáwé umá máa-kayukayopaq kágayaune.
2 ketíbâqawaaraa-kayukao, káqo-kaqon-ummaa-yataaqa keráwáqtôpaq paá
umátikainaq abo keráwáqá paá yaákama máero. maamin-úmmáá-yátááqá
keráwáqtôpaq ínama keráwáqá uyátárai-nakon-aama yáqtoqma akoqnáá
éqa miráráá íyana keráwáqtí tirukómá uyátá-maqma akoqnáá aurániye.
minnáyaba áqa káonaae.
3 missing?
4 keráwáqá yáqtotukeq keráwáqtí íráqôn-aaimma uyátá-maqma anóniq ínaqa
móra íráqô-qtataaqa Áánûqtuqtaba íma ayawáá yánoe.
5 keráwápíké móra-nakoma akoqnáá umá íráqôn-auyanaqtabamo kéenama
Áánûqtukaq ítama aónáínana wemmá amíniye. Áánûqtuma wení íráqô-
qtataapike amuqá maqmá keráwáqá máqtemma timínéna kéiye.
6 keráwáqá minnáyabamo ítama káoneqa íma kaayaq-túyánámmá itéraq
tínômanibo paá wekáq tirummá áméro. waayúkama kaayaq-yúyánámmá
únómmá uwáágoma awekárááq iníkáá umá mi-káyúkámá mááe.
7 miráráá káyúkámá kaayaq-yúyánámmá wáina-yuma yemá uyátárai-
nakonopake íma móra-yataaqa mayánoe.
8 ímiye. yemá paá aati-aatimá yíkái-qtataaqtaba íma kéitaae.
9 móra-nakoma íma oótamma makáina-nakomma Áánûqtuma wení aúyánámmá
wekáq kémaraipoana min-áwáyóq-nákómá kanaaráq amuq-yatáápí mániye.
10 Áánûqtuma móra oótamma makái-nakomma wenáwîqa mé kumínanama
minnáyabama anaaékaq wemá amuqá marániye. taákaq máráaro. oótamma
aati-aatimá íma wániye. ímiye. wíráati-yataakoma ayákama púínikaa umá
oótamma paá naaenómá augéna kabiráginiye.
11 aabaúmá kéutena aaqá kégautowana áápepaaqa kokoq umá kááyakena
wíráati-yataakon arammá popoq marabí kéiye. mirá kéitanama íma íráqô-
qtataaqa pááq umá wániye. móraiq umá min-nákómá taíbaq-otamma makáina-
nakoma wení oótaqtaba kéinana páátáḱáá wenaúwaraimma ánataginiye.
12 ummaa-yátááqô móra-nakokaq yínnama wemmá íma uyátainanama we-
narukómá íráqôniq íniye. uyátárai-nakon áaimma miráuma yáqtoqma akoqnáá
énama anaaékaq amuq-yatááqá mayániye. min-ámúq-yátááqtábá uyátárai-
nakoma akoqnáá umá tiráiye: “mi-káyúkámá keqtábá yikáina-wayukama amuq-
yatááqá yiménúne.” ténа tiráiye.
13 yaímma makatí-yátááqá keráwáqtôpaq yínaqa túyánápímmá maará umá
ítero: “maami-mákátí-yátááqá Áánûqtuma timákaitana iráiye:” téqa ítero.
máqte-kayukama Áánûqtumma íma kanaaráq makatíyana Áánûqtuma aati-
aatimá máqtemma íma kémakatiye.
14 móra-nakomma makátímma wení táwî-auyanakoma wemmá kéyabitiye.
15 táwî-yuyanakoma yemmá yabitínata kúmiq-yataariq pááq ínoe. abo yeqtí
kúmiq-yataariq étama puínoe.
16 ketí tíkái-tibaqawaaraa-kayukao, táwî-auyanamma ayuwáiyanama keráwáqá
makatíniye.

17 máqten-iraqo-qtataaqa máqten-amuq-yataakaraq Áánûqtunopake
keqtááyôpaq kéiye. Áánûqtuma wemá ókóní áaine. miráimanibo aabaúráá
wíyokaa íma máiye. aabaúgógáráq wíyokogaraq yenákámá yáutu-yautu
kéoyapoata máqten-imamma waéqma kéyautoe. miráimanibo Áánûqtu íma
waékaipoana wení ópí móra-amamma íma wáiye.
18 Áánûqtuma keqtááyábá wení iyápó-annaraa ígáae téna wení árain-
aimma tímikaiqtaae. wení máqte-annabike ketáámá áqnáae-iyapo-annaraa umá
máunatae.
19 tíkái-tibaqawaaraa-kayukao, maan-áímmá taákaq máráaro. keráwáqá
máqtemma aati-aatimá watáayaba itéraq yokaa oro. miráimanibo keráwáqtí
táama kéteqa áqnáabaqa túyánápí itéq tero. íma páátákáá tíyamma oro.
20 keráwáqá tíyamma máyáama íma Áánûqtuni aammá kéwaraae.
21 keráwáqtí táwî-aaimma paábaqtaa iyaabótúwáaro. keráwáqá kenamáárîq
Áánûqtuni aménáápáq maréraq mi-kátáámá wemá keqtirupi máráin-
aimma wáráaro. maamirán-áínápó Áánûqtuma keráwáqtí tirun-íyápógómmá
awiráinana ípuiniye.
22 keráwáqá Áánûqtun-aama íma paá taáqnapo itánômanibo yaaguyaqmá
nóinabi tínnaiq oro.
23 náawabi Áánûqtun-aama iténa ímo miráinama wemá kaapópíké wenóíqa
aónainikaa íniye.
24 wenóíqo aónatuwena koénama wenóíqtabama aónaimma awikátukaiye.
25 aá ítarai-nakoma Áánûqtun ámáan-aimma aónaimma minnâ íráqô-kaapore.
maamirán-ámáán-áímmá wenamáa túyawaa tuqmá-yátááqá kétimiqtaae.
máqtemma aá ítáa-wayukama Áánûqtun ámáan-aimma kéwaraae. yeráwáqá
nóinabi ítáama íma kéyuwikaae. yeráwáqá aati-aatimá aanaúramma waqmá
mirá kéopoata yemá máqte-qtataariqo kéetama yimuqá kémaraae.
26 móra-nakoma wenaúyánápí téna “kemá Áánûqtuni aammá kéwaraune”
timánibo wenamáábíma íma kawáá ená wemá wetábá kaaqaari-áímmá kétiye.
wenaúyánákómá Áánûqtuqtaba íma arupú kéiye.
27 arupú-auyanamma Áánûqtuqtaba minnáe. keqtoq-íníkáráq iyápógaraq
yetínóbo pukáiyamma yíwáqnaa oro. abo keráwáqá táwî-aaiqtaba nékaq máero.

2

1 ketíbâqawaaraa-kayukao, Îtu Káríqtoqtaba itáíq-itaiq umá yaqtóráaro. wemá
tágama-yataaqa ógikai-nakoe. keráwáqá oótamma makáa-kayukayaba íráqôniq
kéumayikaamanibo áwáyoq-wayukayaba tinaaémma kéumayikeq ommá táwî-
aaimma paá kéoe.
2 ítáaro. móra-nakoma keráwáqá áíkuma máan-aukaapimma íráqôn-
unakaqtogaraq wíráati-yataakaraq maréna kéinana móra-nakoma yakáq-yakaq-
unakaqtoma maréna kéinaqa
3 máka-nakama móraiq íráqôniq paá umayíkáaro. keráwáqá oótamma makáin-
naqtabama téq “emá maan-íráqón-ábíqtátáráq maráq mááo” ‘itéraq ánibo
áwáyoq-naqtabama “emá merapáq itó-uma mááo” abo “marabí maraq mááo”
téraq ítero.
4 keráwáqá maamirán-áímmá téq oweqa keqtúyánápíké táwî-aaimma
kéyainaae.

5 ketíbâqawaaraa-kayukao, ítáaro. oótamma íma makáa-kayukama Áánûqtuma
“íráqô-meyamma yiménúne” téna tiráiye. wení yabíkái-marupaq yeqtí yíwîqa
máikaae téna minnáyaba máqtemma wekáq yirummá ámê-kayukama wemá
akoqnáá umá timá yímikaiye.
6 miráimanibo keráwáqá oótamma íma makáa-kayukayaba tinaaémma kéoe.
ítáaro. nói-kayukawaq keráwáqá táígomma umátiketawaq tiwíqmeta túbimma
maránô? yemá oótamma makáa-kayukae.
7 yemá Îtu Káríqtoni íráqôn-awiqtaba táwî-aimma kéte-kayukae.
8 keráwáré maamin-ámáán-áimmá tirummá amíyátábá Áánûqtuni aúba-
wannaabi agatáimma keráwáqá maamin-áímmá wáráaro. mirá téna “keráwáqá
ketábáráá tíkáiniq umá káqo-kayukayaba tikáino.” téna kétiye.
9 keráwáqá oótamma makáiya-kayukama yetíwîqa múte kéyauyeq áwáyoq-
wayukati yíwîqa íma múte yaúyomma keráwáqá kúmiq-yataariq kéoe.
10 náawabi kímora-amaan-aimma akátínnama wemá otaammá kéguye.
11 Áánûqtu téna “kumari-áímmá íma tarôq oro” wemá ókaraq téna
“waayúkama íma yíkamma púyôro” téna tiráiye. abo íma kumari-áímmá éqo
waayúkama yíkamma púyômma Áánûqtun-aurakaq tigaemá kéiye. kímora
ámáan-aimma íma waráanayatababoa Áánûqtun ámáan-aimma emá akátaane.
12 min-ámáán-áímmá káqo-kayukayaba tirummá amíyanama min-ámáán-
áíkómá timátikainaqtaa túwawaaq tuqmá Áánûqtun-aurakaq tigaemá íma éqtaa
kónunatae. keráwáqtí máqten-aimma tíyakaraq máqte-qtataariq o-káráq min-
ámáán-áímmá wáráaro. anaaékaq Áánûqtu min-ámáán-áíkáq keráwáqá
yainániye.
13 keráwáqá káqo-kayukama íma paru umáyikaiyanama Áánûqtuma keráwáqá
wení paru-yátáápíkémmá ítiminiye. miráimanibo keráwáqá káqo-kayukama
paru umáyikaiyanama Áánûqtuma wení paru-yátáápíké mirá-umatikaniye.
14 tíbâqawaaraa-kayukao, ketáámá paá tóyaukaken-aimma téqtaa “ketáá Îtukaq
itáíq-itaiq umá kéyaqtoraunatae.” téqtaa kétunataamanibo ketáámá nóinnabi
wemá tinîq ítaa únnama ketáái watáama íma arupú-áíné.
15 yaímma keqtiwaráánábi keqtinaanoráánábi Îtukaq yirummá amíya-
kayukama yeqtí unáákáqtôaa yeqtí aáwakaraq íma wáinaqa
16 maamin-áímmá téraq “keráwáqá tíyaqa yaáka máero. tú yawááq umá
kokoq í-únákáqtó kúberera íráqôniq umá aáwaqa naaro” téraq mirán-áímmá
íma timá yíkáaro. maamirán-áímmô kétemma íma yíwáqnaa kéoe.
17 keráwáqtí itáíq-itaiq-yataakoma móraiq kéiye. keráwáqtí itáíq-itaiq-
yataakoma káqo-kayukayaba íma éta paátataakaa wáiye.
18 yaímma keráwápíké téta “emá itáíq-itaiq í-ááímmá mayáanaq kemá
káqo-kayukayaba íráqô-qtataariq kéune” téta tínoe. kemá Yêmitima yauwéqma
tenúne: “móra-nakoma wení itáíq-itaiq í-yátááqá wáinama káqo-kayukayaba
íráqô-qtataaqa ínnama wení itáíq-itaiq í-ááímmá ketáámá káonaunatae.
19 keráwáqá téq “Áánûqtuma wemá wenamáa árai-manikoma máiye” temmá
kéte. árain-aimanibo waátáikogaraq mimórá-áímmá ítama ikatíq umá aqtete
kéoe.
20 aíbôq-wayukao, keráwáqá kétimonaune. itáíq-itaiq kéomanibo minnáyaba
íma éta keráwáqtí itáíq-itaiq-yataaqa paátataakaa kéiye.
21 maamin-kátáámá taákaq máráaro. naayóbáqá ketáái títaubikoma
Áabaraama Áánûqtumma amuqá amígáae téna wemá Áánûqtu timá-amin-

aimma mirá-uraine. minnáe. wenáanikoma áwíqa Ááíteki wemmá óqta-taareraq wayakéna ikamínéna itana Áánûqtu téna “aaqáo” tiráine. Áabaraama miráráá uráiqtababoana Áánûqtun-aurakaq arupú uráiye.

22 keráwáqá kéitaao? Áabaraama itáíq-itaiq uráiqtababoana Áánûqtuma timá-amin-aimma mirá-uraiye. Áabaraama wemá minnáyaba uráiqtababoaqtaa ketáámá téqtaa “Áabaraama wení itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa anómma máqe-uraiye.” téqtaa kétaunatae.

23 miráitana Áánûqtuni aúba-wannaabi maará kétiye:

“Áabaraama Áánûqtun-aama itáíq-itaiq umá ítaraipoana
Áánûqtun-aurakaq kateko-náqá máqe-uraiye.
abo weqtábámá ‘Aánûqtuni aanábóé’ tirááe.”
mirá téna Áánûqtuni a*ba-wannaabi kétiye.

24 miráitana móra-nakoma paá óyauk*ke téna “kemá Îtukaq itáíq-itaiq umá kéyaqtoraune” ténama Áánûqtun-aurakaq wemá íma kateko-náré. ímiye. min-n*kómá Áánûqtun-aama timá-amin-aimma mirá kéenama wemá Áánûqtun-aurakaq kateko-náré.

25 móraiq umá naayóbáqá mórama aakaq-nóíníqtábá wenáwîqa Aréaabie. maami-Y*qtáááó-íníkómá min Ítíráaeo-kaqto-wayukama Yótua timáyíkái-kayukama yemmá maan-íníkómá yíwáqnaa uráiye. yemmá káqon-amma yiráátitata min-ámmá waráiyata yeqtí namu*o-wáyúkámá íma yibáá éta yíkaminoe. min-íníkómá aakabá yáutu-yautu-inimma máqe-uraimaniboa wemá Yótuani timáyíkái-kayukama yeqtí namuro-wáyúkábíké nékaq mayuwénaboana Áánûqtun-aurakaq wemá kateko-ínímmá aúká*ye.

26 ítáaro. aúgoma aáma íma wáinanama aráákagurain-*ue. móraiq umá itáíq-itaiq o-káyúkámá káqo-kayukayaba *áqôniq íumayikaama yeqtí itáíq-itaiq-yataaqa arááq-yuraa *áiye.

3

1 ketíbâqawaaraa-kayukao, netuqyaammá keráwápíkémmá aúba yirááti-wayukama íma aúráaro. Áánûqtu aúba yirááti-wayukama pááqya-paru-yataakaraq yainániye.

2 ítáaro. máqte-kayukataa nóinabi téqtaa túnnayaba íkarutaunatae. ketáá ítaa arútáanama ketáái kateko-yát*áqá ánataginimanibo ketáámá máqtemma ketáái kateko-yátááqá únnayabataama íkánatagiye. móra-nakoma wení kateko-yátááqá ánataginana wenaúyawaakoma máqten-aayapaq arupú umá yabi íniye.

3 ketáámá oótima yabi ténátaama wení óyaupi akoqnáá-annama (téini) kégumaraunatae. mirá únnayabatama wínna-ayapaq ketáá yabi tenanatáá min-ánón-ótímá wíkáae téqtaa kéunatae.

4 ketáámá anón-unopi-kaarema yabi ténátaama móra-nakoma áwíqme wí-yátáráq kéyaqtoraiye. uwááma kéyoraitanamanibo mi-tátánápó móra-nakoma nopí-káárémá wínna-ayapaq wíkáae téna miráitana kéwiye.

5 móraiq umá amáábíyatab wáiye. pááqyamma wáimanibo netuq-áímmá kégarena ketútaa múte kéyauiye. miráipoaq keráwápíkemmá netuqyaammá yirááti-wayukama íauraaro. ítáaro. pááqyan-autamma ínna-waigoma máqte-karaamma kanaaráq kamá iqtubíniye.

6 timáábígoma miráuma iraráá kéiye. káqo-kaqo-tai-aimma kanaaráq tíniye. timáábígotaama tái-aimma kétitanama máqte-tugotaa táwîq umákena ketáái

íráqôn-aaimma mamá táwî-tawaa umátuwaigaae ténа mirá kéiye. min-íramá timáábígotai tái-aimma Tááqtaanopake kéiye.
7 abááq-wámmá waayúkama kanaaráq awíma kaayoné umáyikanoe. nu-magáráq abááq-wákáráq taíwakaraq noyáákaraq máqtemma awíma kaayoné kéoe.
8 miráimanibo máqte-kayukama amáábíma íma kanaaráq awíma kaayoné umákanoe. ketáái yabi í-yátááqá aménáápáqá íma máitana táwî-yataakoma uwaatagáákáá-qtátááqá ógikaiye.
9 ketáái timáábínapo ketibotáá uyátárai-nakon-awiqa ketáámá múte kéyauyeqtaa ketáái timáábínapo káqo-kayukama yiwéqnéqtaa kéunataama yemmá keqtáráá umá Áánûqtu wetábá wekáá umá tarôq uráiye.
10 mimórá-tóyáúpíkétáá íráqôn-aikaraqa táwî-aikaraq kétunataamanibo mirráátáá únnataama táwî-aaine.
11 ketíbâqawaayuo, poqnokómá non-úrákógáráq únókógáráq mi-mórábíké íkégumiye. ímiye.
12 móraiq umá ina-yágó íma eqá káyubiye. túti-annagoma íma konnóqa káyubiye. ímiye. unókómá íma non-úrámmá káyubiye. móraiq umá mimórá tóyáúpíké íráqôn-aikaraq táwî-aikaraq kétunataamanibo táwî-aaine. miráipoaq netuqyaammá keráwápíkémmá yirááti-wayukama íma aúráaro.
13 móra itaí-nákómá wení íráqôn-aaimma tiráátínaqtaa kanaaráq aónanunatae. wemá óq-wayukati aménáápáqá máena wenaúma íma múte yauyénamanibo wení mayaímá íráqôniq kéitaqtaa ketáámá káonaunatae.
14 keráwáqô, keráwáqtí tíyaqnobaqa tái-tiyamma kémaraao? keráwáqá kárún-ainaq te-káyúkáwáq kémaeyo? aúyabayaba-wayukawaq kémaeyo? keráwáqá mirámô kéeq oweqa keráwáqtábá téq “kemá aá ítarauna-naqune” ítero. maamin-áímmá kaaqaari-ááné.
15 maamin-áímmá Áánûqtunopake íma kégumimanibo maa-márábíké paá kéiye. Tááqtaayaa tái-aagonopake kéiye.
16 waayúkama yetíwîqa mamá anóniq íkáae téta kárún-aaimmo kétetama abo unítíqa tíyanama káqo-kaqomma táwî-aaimma pááq íniye.
17 miráimanibo itaí-yátááqá Áánûqtunopakemma minnáe. mútûqa íráqôniq umá wáena táígokaraq íma wáiye. min-ítáí-yátááqá kaayonégáráq parugáráq wáiye. aamá ítama akoqnáá kéiye. máqte-kayukama íráqôniq kéumyikena arupú keena íma kaayaq-óyáúríq kéiye. Áánûqtuni itaí-yátáákómá miráráá kéiye.
18 mi-káyúkámá kaayonégáráq kémaeta yeqtí kaayoné-yátáákómá wéyáwé ínata kaayoné-yátáákóní arammá waayúkama Áánûqtun-aurakaq kateko-wáyúkáé.

4

1 ááikaraq unítíq-aikaraq náakakenaq kéiyo? keqtirunóbáké kéiye. mi-qtátááqá keqtúgoma tíkáimma keqtúyánámmá kéyabitenapoana keqtirunóbáqá aati-aatimá ááiqa kéiye.
2 keráwáqá maami-qtátááqtábá kétikaimanibo íma kanaaráq mayánôpoaq keráwáqá waayúkama yikamiyataba yokaa kéoe. káqo-kayukati taítawaa-yataaqtaba keráwáqá túrananna kááманibo íma mayépoaq unítíq-aimma kéteq ááiqa kéoe. ítáaro. keráwáqá Áánûqtukaq íma ítama káonepoaq keráwáqá tíkái-qtataaqa íkemayaae.

3 keráwáqtí táwî-tuyanakake Áánûqtukaq ítama káoneqa keráwáqá íma
wenôpake mayánoe. keráwáqá kenamáa keráwáqtábá máqte-qtataaqa ítama
káonaae.
4 waayúkao, itáíq-itaiq-yataaqa íma kéyaqtoraae. maa-márábí-qtátáákóní
aanábómá máeq Áánûqtuni namuro-wáyúkámá mááe. móra-nakoma ténа
“kemá maa-márábí-qtátááqá kétikaiye” tínnama aati-aatimá mirá kétena wemá
Áánûqtuni namuro-náqá káukiye.
5 Áánûqtuni aúba-wannaabi mirá téna kétiye: “Áánûqtuni Aágoma keqtáábí
makáimma wemá miráuma kárún-aimma tin-nákóráá uráiye.” ténа íma
paátataakaan-aine.
6 miráimanibo Áánûqtuma wení íráqô-qtataapike akoqnáá umá timá
tímikaiqtaae. wení aúba-wannaabi mirá téna kétiye:
“yetúma múte yaúyo-kayukama
Áánûqtuma yemmá waéqma yinaaéma kéumayikenamanibo
yetúma íma múte yaúyo-kayukaraq
wení íráqô-qtataapike kéyimiye.”
ténа kétiye.
7 miráipoaq keráwáqá kenamáárîq Áánûqtun aménáápáq maréq wenáama
wáráaro. Tááqtaamma awéqtáiyana keráwáqtôpake péqmarena paábaq uyaa
timáginiye.
8 Áánûqtunopaq waaqókáq íyanama wemá keráwáqtôpaq waaqókáq yíniye.
keráwáqá kúmiq-yataariqo kéeqa paábaq tinaaéma umáméro.
9 keráwáqtí kúmiqtaba íma timuqá maréqanibo paá ummaa-tírúkáráq máero.
minnáyaba íma wíráa ínômanibo tiruqtábá oro.
10 uyátárai-nakoni aménáápáq maíyana wemá keráwáqá múte yauyíniye.
11 ketíbâqawaaraa-kayukao, keíyáá móra-mora-yuma móra-mora-yute táwî-
aimma yeqtábá ítero. náawabi wenábâqawaaraa-naqa kéyainenama táwî-aimma
weqtábá tínnana wemá Áánûqtun ámáan-aimma kéyainenama táwî-aimma we-
qtábá kétiye. wemá ámáan-aimma kéyainenama wemá ténа “kemá ámáan-
aikoma uyátáraune.” ténа kétiye.
12 ítáaro. Áánûqtuma wenamáa ámáan-aimma kétimitaamanibo keráwáqá
kenamáárîq keqtí ámáan-aimma timínéqtaa kéoe. Áánûqtuma wenamáa
wemá kanaaráq aúwaraimma timénataa wenamáa kanaaráq ánatatikaniqtaae.
keráwáqá “Áánûqtumune” téraq kéteo? abo íma tíbâqawaaraa-kayukama yaínáaro.
13 keráwáqá maan-áíkáámô téq oweqa “íbêq-kanaaraq ketáámá maabáq
ónúnatae. aabáyaama ketáámá mibáq ónúnatae. ketáámá kímora-karitimaatima
mibáq maéqtaa netuq-mónéqá pááq ónúnatae.” maamiráráá téq oweqa
keráwáqá ketáama ítáaro.
14 keráwáqá nói-qtataaraq aabáyaama pááq ínimma íma ítaraae. keráwáqtí
túwaraimma konnákóráá umá pááqya-kanaama maéna kóiniye.
15 keráwáqá maará téraq tero: “uyátárai-nakomma akáínaiq umá ketáámá
paá máeqtaa ketáámá maamirá éqta merará éqta ónúnatae.” miráá téraq tero.
16 miráimanibo íbêqa keráwáqtí túma múte kéyauyeq keráwáqá miráíno-
qtataaqtabagaraq íma miráíno-qtataaqtabagaraq paá kéte mirá kéeq Áánûqtuni
amenáápáq íma maíyamma minnâ táwî-aaine.
17 ítáaro. móra-nakoma íráqôn-aaimma aónarena mirá íma ínnama min-nákómá
kúmiq-yataariq kéiye.

5

1 íbêqa keráwáqá ótamma makáa-kayukao, ketáama ítáaro. mi-kánáámá
yínnama keráwáqá táwîq-totiqa maréq ibiqá yaránóe.
2 keráwáqtí ótamma kabiréna unáákáqtôma kawaanogómá kégarainana
3 akoqnáán-otamma naaenómmá augéna keráwáqtábá tiráátinoqtaae irámô
árainikaan-aiqa miráráá umá tái-meyamma keráwáqtôpaqa yíniye. kenamáa
keráwáqtí taíganin-otamma káikuyoe.
4 keráwáqtí yópímmô mayaímá máyáa-kayukama makáqma yiwíkeq yemmá
íma meyáníq kéopoata yeráwáqá anókaq ááyataa umá keráwáqtí táwî-aaiqtaba
kéte. yeráwáqtí ááyataa-aikoma Áánûqtuni aápi ko kéberaitana wemá uyátárai-
naqa máqten-akoqnaagaraq máiye.
5 maa-márábí kéráwáqá taíganin-otamma káikuyeq taíganin-aawaqa naréqa íma
kammáa káeq mayaí matááe. keráwáqá mirá kéeq mimórá táoqa yaímma-
wayukama timáyíkáawata waayúkama yíkakaae.
6 missing?

7 keqtíbâqtiwaama Îtuqtaba mááe. miráinaq uyátárai-nakomo kumíyábá awé
uréraq tú pukáinabaq máero. móra-nakoma yómmá yoqmakéna aaqá íyábá aú
pukáipaq awé iníq umáraa máero.
8 keráwáqá tú pukáinabaq awé oro. mi-qtátááqá yínnama íaonanobo paá
akoqnáá umá awé oro. uyátárai-nakomo kumí-kánáámá waaqókárîq kéiye.

9 keqtíbâqawaayuo, móra-nakoma Káríqton-annabike-nakoqtabama táwî-tawaa-
aimma weqtábá ítero. mirámô éq oweqa Áánûqtuma keráwáqá yainaínaq
tigaeyábá ínoe. taákaq máráaro. uyátárai-nakoma ketáái yainaí-náqá waaqókáq
kéyena yokaa umá yaberániye.

10 keqtíbâqawaayuo, Áánûqtuni amuné-wáyúkámá naayóbáqá uyátárai-nakon
áwîkaq tirááne. yetáaiqtaba wannaabí agatáamma min-ááímmá wáráaro.
yeráwáqá yú pukáipaq yeqtí yíqa í-yátáápí awé urááe.
11 mi-káyúkámá yáqtoqma akoqnáá umá yú pukáipaq awé urá a-kayukama
yeqtábá kétaunatae: “yeráwáqá Áánûqtuma íráqôniq umáyíkaraiye.” téqtaa
kétaunatae. min-nákómá Yóbu weqtábá ítaraae. naayóbáqá Tááqtaama
wemmá táwîq kéumakaitana Yóbu Áánûqtumma íma anaaémma ámikaimanibo
aú pukuráipaq awé uráine. anaaékaqa Yóbu anónuqma aúráitana Áánûqtuma
wemmá áwáqnaa uráiye. uyátárai-nakoma wení paru-yátááqá wáitana we-
narukómá keqtáyátábá ôriq kéiye.

12 ketíbâqawaayuo, ítáaro. keráwáqá árain-aimma akoqnáá umá kéteqa
íma Áánûqtuni márûkoni áwîkaraq maa-márágón áwîkaraq káqo-kaqo-qtataakon
áwîkaraq yamá keráwáqtí akoqnáá-aimma ítero. keráwáqá yauwéqma kéteqa
paá “owé” abo “ímiye” tero. móra-yataakon áwîkaq kéteraq túyánápí kéteqa “mi-
qtátáákómá akoqnáá umátikaniye” tíyamma minnáyaba Áánûqtuma keráwáqá
yainániye.

13 keráwápíké móra-nakoma árupunaa íyana ummaa-yátáápí máenama nuna-
mummá tíno. keráwápíké móra-nakoma amuqô kémarenama uyátárai-nakon
áwîqa múte ibí timá yauyíno.
14 keráwápíké móra-nakoma karímô kémayenama itáíq-itaiq o-yútí kawáá-
wáyúkámá yeqtábá yígáae téna yááyainata yeráwáqá nunamummá má
kétimaketa matawémma uyátárai-nakon áwîkaq marakánoe.

15 ánibo yeráwáqá Îtukaq itáíq-itaiq umá yáqtoqma akoqnáá kéeta
nunamummá tíyanama miráuma mi-kárí-náqá auwiráiyana Áánûqtukaq íniye.
miráinana uyátárai-nakoma wemmá móragaraq atóbayakaniye. min-nákópímmô
kúmiqo wáinanama uyátárai-nakoma wení kúmiq-yataaqa paábaq matuwéna
awikátuwaniye.
16 keráwáqtí kúmiq-yataaqtaba móra-mora-yuma móra-mora-yute abarokáq
timá pááq oro. wetê-kete nunamummá tero. miráinana Áánûqtuma
keráwáqá atóbatikaniye. min-nákómá Áánûqtun-aurakaq kateko-náré wemá
nunamummá timmá akoqnáá kéiye.
17 Iráíya paá keqtáááá-kánóré. wemá nunamupí “aaqá íyuwo” ténа titana
maa-márábí kaumo-kárítímáátígáráq abapaké móra-wiyopimma aaqá íuraiye.
18 ókaraq nunamummá titana aaqá wíyôpake kuména keqnáámmá yópíké
aáwaqa utaráiye.
19 keqtíbâqawaayuo, keráwápíké móra-nakomma árain-aipike
yabitimátuwaiyanama mórama itáíq-itaiq umá maína-nakoma yauwéqma
awíqme yíno.
20 minnâ taákaq máráaro. náawabi mórama kúmiq-nakoma wení táwî-aaipike
waéqma ayuwáinana mi-kúmíq-nákóní arun-íyápógómá mamá íráqôniq
kéumakena íma puínana Áánûqtuma wení taígani kúmiq-yataaqa paábaq
matuwéna awíkátuwaniye.

1 Pítaa
Ítírá aeo-wayukama máqte-marabaq wéyáwé umáguraa-kayukayopaq Pítaama mórama Îtu Káríqtoni timáyíkarai-kayukabike-nakoma kétitana Táératima agatáiye.

1 kemá Pítaama keráwáqá máqtemma káqo-kaqo-marabaq namuq-wáyúkáráá umá Pááqtati-marabaq máa-yugaraq Karétia-marabaq máa-yugaraq Kaaparótia-marabaq máa-yugaraq Étia-marabaq máa-yugaraq Pitínia-marabaq máa-yugaraq máqtemma keráwáqtôpaqa kágayaune.

2 ketibotáámá Áánûqtuma wenaúyánápíké keráwáqá wetábá aokarîq umá máigaae téna aúyaqtikaraiye. Aokaq-Áágómá keráwáqtí tirunóbáq kémayaitapoaq keráwáqá aokaq-wáyúkámá káuraae. Îtu Káríqtoma keráwáqá wení naaenápó tete umátíkaraiqtaba keráwáqá wanáama wáráaro. wení íráqô-qtatakakekaraq wení kaayoné-yátáákékáráq uyátá-maqma taíbaq ókaraq-okaraq keráwáqá timíno.

3 Áánuqtuma uyátárain-naqa Îtu Káríqtomma aboákáq wení anó-paru-yataaqtaba "tíkáiye" kétunatae. wení paru-yátááqnápómá aúgen-auwaraimma matéqtaa íma aónáunayabataa íráqô-qtataaqa yínîqtaba kanaaráq awé ónúnatae. Áánûqtuma Îtu Káríqtomma pukáipike mamá itó-umakaraiqtababoaqtaa ketáámá miráuma kanaaráq akoqnáá umá awé ónúnatae.

4 miráuma kéitaunatae. anón-iraqo-qtataaqa keqtááyábá Áánûqtuma wení márûpaq tíkaraiqtaae. maami-qtátáákómá íma kabiréna íma aqnúnîq éna ínî-qtataaqa wáiye.

5 wení akoqnáágaraq Áánûqtuma keqtáá Îtukaq itáíq-itaiq únna-yutaa yabí tíkarainanataa min-áwáátáqá Îtuma yauwéqma kumíniye. mi-kánáágóní aqtó-kánááráqá Îtu Káríqtoma yokaa kéonanataa kukéna keqtáámá wetábá ti-wiránîqtaae.

6 miráinaq keráwáqá minnáyaba timuqá kanaaráq maránoe. paá pááqya-kanaabimma keráwáqtí tú-tiqa í-yátáákáráq ummaa-yátáákáráq maa-márábímmá mayánoe.

7 maamin-úmmáá-yátáákómá keráwáqtí íráqôn-aaikomma maqmá timónaniye. miráuma áwáarara kain-óqtákómmá iranápó agamakéta námô ai-wáígómmá mamá paábaq kéyuweta áwáarara kai-wáígómmá máráaniq umá miráráá umá keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqtaba Áánûqtuma maqmá timónaniye. keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa uyátá-maqma anómma áwáarara kain-óqtákóqtábámá wáiye. áwáarara kain-óqtámá waayúkama yawarápatuwanoe. keráwáqá maqmá timónatuwainanama Îtu Káríqtoma kukénama keráwáqá matúq-matuq umá yaaguyabí-yátáákáráq tágama-yataakaraq timíniye.

8 kemá Pítaama kenamáárîq Îtumma aónaraune. keráwáqá maa-márábímmá íma aónaraamanibo wemmá keráwáqá tirummá káme. ibêkaraqa keráwáqá wemmá íma káonaamanibo wekáq itáíq-itaiq kéoe. miráiqtapoaq keráwáqá

timuq-yatáákáké kétagaae. ánibo min-ánó-tímúq-yátááqátábámá kanaaráq
móra-aimma íma tenúnatae.
9 keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqtababoaq áqa íráqô-meyamma
kémayaae. keráwáqá itáíq-itáíq umá yáqtoraaqtabapoana Áánûqtuma keráwáqtí
tirun-íyápógómmá wení márûpaq awíqmena uíyábá kákaiye.

10 naayóbáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá Áánûqtuma wení íráqô-qtataaqa
timínîqtaae téta yemá tirááne. Áánûqtuma náaraq umáwaq keqtáámá ti-
wiráníyô téta yemá abáá íq-iq urááne.

11 Îtu Káríqtoni Aágoma yeráwápí wáitata yemá min-Áágóqtábá
ítama aónaraane: "náawaq kukénawaq maa-márábí-káyúkámá mamá
atóbamayikaniyo? náa-taoraq wemá kumíníyô?" téta yemá ítama aónaraane.
ánibo naayóbáqá yemá amuné-áímmá Îtu Káríqtoqtaba tirááne: "Metáíya
kukéna anómma aú-aiqa í-yátááqá mayániye. anaaékaqa Áánûqtu wemmá
pukáinabike mamá itó-umakainana anómma tágama-yataaqa mayániye." téna
Aágoma timá yímikaine.

12 Áánûqtu wení amuné-wáyúkáráqá yeqtí kanaaráqtábámá íma tiráimibo
anaaékaq-yupaayaba tiráine. min-ámúné-wáyúkámá keráwáqtábágáráq ketáái
íbêq-kanaayabagaraqtaba tirááne.

íbêqa yeráwáqá náayuwabi Îtuqtaba átê-wataama te-yúmá Aokaq-Áágómmá
Áánûqtuma timáyíkáitata wení mimórá-wátáámá kéte. owé. mi-kátáámá
ketáámá áqa kéitaunanataa yemá Áánûqtunopake kaqtó-wayukama yemá
itaíyábámá ôriq umá kéyikaiye.

13 miráinaq keráwáqtí túyánápímmá íráqôn-aaiqtaba yokaa oro. kamuqá
kéiteraq máero. Îtu Káríqtoma yauwéqma kumínî-kanaaraqa Áánûqtuma wení
íráqô-qtataakake keráwáqá timínîmma minnáyaba awé oro.

14 wení árain-iyaporaa umá Áánûqtun-aama wáráaro. keráwáqá keqtúgoni
akaí-yátááqá íma wáráaro. mi-tíkáí-yátááqá keráwáqá wakáamanibo íbêqa
arútarain-aqtaba keráwáqá kéitaae.

15 Áánûqtuma keráwáqá tááyarai-naqa wemá árain-iraqo-qtataaqtabama
aokarîq umá máiye. miráinaq máqtemma keráwáqtí táaimma Áánûqtuqtaba
mamá aokarîq oro.

16 Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáagómá kétiye:
"kemá aokarîq kéunaboaq
keráwáqá aokarîq umá máero."
téna Áánûqtuma wení agamatá-kánnáábi kétiye.

17 keráwáqá Áánûqtukaq nunamummá kéteqa "ketibotááo" téq tiráámanibo
wemá máqte-kayukama mimóráíq umá kéyainaitana minnáyabama móra-
waigoma íma wení aanábómá máiye. ibêqa máqten-aukapaq wéyáwé kéeq
keráwáqtí naa márûkakemma yuwéq népaq mááe. íbêq-kanaama waátá-
kanaama wáinaqa keráwáqtí táaiqtaba atéráaro. Áánûqtumma amuqá mamá íma
marakaíyábámá keráwáqá ikatíq oro.

18 keráwáqtí títaubikoni ámáan-aikaraq yáaikaraq yeqtí aménáápáq máqe-
uraamanibo keráwáqá mi-qtátááqá kéwareq Áánûqtun-aurakaq kanaaráq
íma kateko umá máqe-uraae. Îtu Káríqtoma keráwáqá meyánîq uréna
maamin-áqnún-ámáán-áíkóní aménáápákémmá keráwáqá tiwíkáiye. wemá

mónekakekaraq áwáarara kain-óqtákákékáráráq keráwáqá meyánîq uráiyo? ímiye.
19 wemá wení naaenápó keráwáqá meyánîq uráiye. tipi-típi-araakaa umá
abumá íma wáimma Áánûqtukaq amí-yáárérâq máráanikaa umá Îtuma miráráá
umá máqe-uraiye.
20 maa-márámá Áánûqtu íma tarôq urénama ákaq téna "Îtu Káríqtoma miráiniye" tiráine. íbêqa ketáái kanaamá aqtó-kánáárâqá Îtu Káríqtoma abarokáq
uráiye. wemá keráwáqtábámá kukéna pukáipike itó-uraiye.
21 Îtu Káríqtotababoaq keráwáqá Áánûqtumma kamuqá ítáyaminoe. wemá Îtu
Káríqtomma pukáipike mamá itó-umakarena tágama-yataaqa ámikaiye. miráipoaq
keráwáqá Áánûqtukaq itáíq-itaiq kanaaráq kéeq matúq-matuq umá máiauwaraimma íbêqa íma káoneqa kanaaráq awé ínoe.
22 keráwáqá Îtu Kárítomma anaaé wakáaqtababoana keráwáqtí tiruníyápógómmá Îtuma mamá íráqônîq umá pááq uráiye. keráwáqtí tiruníyápógóní abumá íma wáiye. íbêqa keráwáqtí tíbâqawaaraa-kayukama áraimma
kanaaráq tirummá yimínoe. miráuma tirun-íyápórákémmá keráwáqá móramora-yuma tirummá yímero.
23 ítáaro. keráwáqá aúgen-auwaraimma áqa matááe. min-áúwáráíkómá íma
waayúkagoni ánayukakemma pááq uráiye. min-ánáyúkómá anaaékaqa puíniye.
ímibo keráwáqtí aúgen-auwaraimma Áánûqtuni matúq-matuq umá mái-wataama
min-ánáyúkákémmá pááq uráiye. ánibo keráwáqtí aúgen-auwaraikogaraq
matúq-matuq umá mániye.
24 minnáyaba Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí kétiye:
"máqte-kayukama ókáráákáá kéoe.
ánibo yeqtí tágama-yataakoma ón-arakaa kéoe.
ókómá aayámmá kamágitana
ókóní arakómá apibí umá kégumawiye.
25 miráimanibo uyátárain-nakoni watáagoma
watúq-watuq umá wáiye."
téna Áánûqtuni wannaagómá kétiye. uyátárai-nakoni watáagoma nói-kataabiyo?
Îtuqtaba átê-wataama ketáámá timá tímikauna-aine. mi-kátáánápó keráwáqá
aúgen-auwaraimma kémayaae.

2

1 miráinaq máqte-tawi-yataaqa paábaq yúwáaro. kaaqaari-áímmá ítero.
kaayaq-tóyáúqá íma wáinaraq karun-áímmá ítero. anón-aimma íma téq agamá
káútôro.
2 miráimanibo keráwáqá aqnún-íyápógómá náaqtaba áama yainikáá umá
keráwáqá máero. keráwáqá íráqô-naananoqtaba táa yánîmma minnâ Áánûqtuni
watáae. keráwáqá miráuma wení watáama kénaamma keráwáqá ábu kamá
yokaa ínoe. miráiyanaboana Áánûqtuma keráwáqá tiwiráinana keráwáqtí tiruníyápógómá íma puíniye.
3 minnáyaba Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáágómá kétiye:
"keráwáqá uyátárai-nakoni kaayoné-yátáákómá mamá aónaraae." téna
Áánûqtuni watáagoqtaba kétiye.

4 Îtu Káríqtoni aúrakaq yero. wemá Áánûqtuni-naupaq matúq-matuq umá mái-
aboqtama máiye. waayúkama wemmá awéqtátukaamanibo Áánûqtuma wemmá
aúyárákáitana Áánûqtun-aurakaqa anón-nare.
5 Áánûqtuma keráwáqá ayuwáiyanawaq wemmá keráwáqnápó wení anó-
monoq-namma tarôq umáraino. keráwáqá matúq-matuq umá mái-arukaa umá
máeq Áánûqtuqtaba aokarîq umá anó-monoq-wayukaraa umá mánoe. mi-
qtátááqá Îtu Káríqtoma mamá íráqôniq umá pááq urái-qtataaqa Áánûqtukaq
amínoe. Îtuma mirá-uraiqtababoana Áánûqtuma keráwáqtí amí-yátááqtábá
amuqá marániye.
6 Áánûqtuni agamatá-kánnábí kétiye:
“aónaaro. kemá Tááíoni-marukaq óqtamma kémaraune.
min-íráqón-óqtámmá matáunama
wenámûraaq naammá yemá ínoe.
náawabi min-óqtákáq itáíq-itaiq ínanama
Áánûqtuma wemmá íráqôniq umákainayabama
wemá agaemá íma íniye.”
téna Îtukaq itáíq-itaiq íyátábá kétiye.
7 mi-káyúkámá Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéo-yuma weqtábá téta “áraimma anón-
iraqo-qtataare” téta kéte. miráimanibo náayuwabi Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq íma íya-
yuma yemá yawarápanoe. Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábí kétiye:
“min-óqtámmá naammá o-káyúkámá paábaq awéqtátuwaamma
yemá mamá akoqnáá-oqtamma aúrakareta
wenámûraaq naamma kéoe.”
téna ókaraq kétiye:
8 “wemá yítauqa mamá yuraráí-óqtámíye.
wemá waayúkama mamá márúte yuwánîn-oqtamiye.”
téna kétiye. Îtuma óqtapoata waayúkama yemá yítauqa yuranoe. Áánûqtun-
aama íma warétama Îtumma awéqtátuwetama yemá yawarápanoe. miráqtátááqá Áánûqtun-aama íma kéwaraa-kayukaraqa abarokáq íniye.
9 miráimanibo Áánûqtu keráwáqá aúyaqmakain-annama mááe. keráwáqá
miráuma anómma yabíkái-nakoni anó-monoq-wayukaraa umá mááe. keráwáqá
Áánûqtuqtaba aokarîq umá máan-annae. keráwáqá taígani-kayukabikemma
Áánûqtuma keráwáqá anómma kateko-yátááqá keráwáqtábá miráumatikaiqtaba maa-márábí-káyúkámá timá-yimigaae téna keráwáqá tiwíkaiye.
wemá keráwáqá keráwáqtí waátágoni kumayu-ááíkáké tááyama wení tágama-
yataakoni ókáq keráwáqá tíkaraiye.
10 naayóbáqá keráwáqá íma Áánûqtuni waayúkama máqe-uraamanibo
íbêqa keráwáqá Áánûqtuni waayúkama mááe. naayóbáqá Áánûqtuni paru-
yátáákómmá íma matáamanibo íbêqa wení paru-yátáákómmá kémayaae.
11 tíkái-kayukao, keráwáqá káqo-kaqo-marabaqa namuq-wáyúkáráá
umá mááe. kemá inaa kétima-timune. keqtúgoni akaí-yátáákóní anaaé
waraíyábámá nékaq máaro. waayúkámá náayuwabi yeqtí yúgoni akaí-yátááqá
kéwaraawana yeqtí yúgoni akaí-yátáákógáráq yeqtí yirun-íyápógógáráq ááiqa
kéoe.
12 keráwáqá Áánûqtukaq íma itáíq-itaiq o-káyúkátí aúkáapimma máeqa íráqôn-
aaimma wáráaro. mirámô kéiyatama keráwáqá kétimonetama yainaí-kánáámá

yínatama yemá íbêqa waátá-yataariq kéo-qtataaqtabama túbimma íma maránoe. ímiye. yemá keráwáqtí íráqôn-aaiqtaba Áánûqtukaq “tíkáiye” téta tínoe.

13 uyátárai-nakoma mirá-tiraiqtaba keráwáqá náápaakoni aménáápáq máaro. anómma yabíkái-nakoma maa-máráráqtábá áqnáae-naapaamma matáipoaq wenáama wáráaro.

14 anómma kámááni-wayukama yeqtí yáama wáráaro. anómma yabíkái-nakoma yemmá timáyíkáitata yemá náayuwabi waátá-aaima tarôq o-yúmá táí-meyamma kéyime yemá náayuwabi íráqôn-aaima tarôq o-yúmá yeqtí yíwîqa múte kéyauyoe.

15 Áánûqtuni aúyánámmá waráiyanama keráwáqtí íráqôn-aikoma min-áíbóq-wáyúkámá náayuwabi keráwáqá túbi maránéta íyamma yeqtí yóyauqa aúyaraniye.

16 keráwáqá Áánûqtuni aúyánákáké paá umáguraamanibo otaa-qtátáárîq oqtábámá íma paá umáguraae. paá wení kaqtó-wayukayaba mirá-umaguraae.

17 máqte-kayukama tikaq múte yíkáaro. keráwáqtí tíbâqawaaraa-kayukama tirummá yímero. Áánûqtumma timuqá íma marakaíyábámá ikatîq oro. miráinaq anómma yabíkái-nakomma yaaguyábóro.

18 kaqtó-wayukao, keráwáqtí kawáá-wáyúkátí náápaakon aménáápáq máeraq yemmá múte tikaq yíkáaro. yemá kaayoné kéetabi áwáábiqa kégaiyaqa keráwáqá paá yemmá yaaguyábóro.

19 táí-kawaa-nakoma keráwáqá táí-tu-tiqa í-yátááqá kétiminaqa taákaq máráaro. keráwáqá tú-tiqa Áánûqtuni aúyánámmá wáráaqtaba kémayaapoana Áánûqtuma keráwáqá íráqôniq umátikaniye.

20 miráimanibo keráwáqá otaammá kuíyata tú-tiqa í-yátááqá timíyamma Áánûqtuma minnáyabama íma íráqôniq umátikaniye. miráuma paá keráwáqá arutáiyaqtaba tú-tiqa timíyaq keráwáqá paá kémayaiyanama Áánûqtu keráwáqá íráqô-meyamma timíniye.

21 Îtu Káríqto keráwáqá tááyarena “tú-tiqa kemá mayaúnaiq umá mayánoe” téna tiráiye. mirá-itanapoana Îtu Káríqtoma wenamáárîq keráwáqtábá aú-aiqa paá matáimma keráwáqtí awaaméqá wemá máiye. ánibo wemá keráwáqtábá wenanaaé waraígáae téna kétiye.

22 Îtu Káríqtoma aati-aatimá kúmiq-yataariq íuraiye. wení óyaupikemma kaaqaari-áíkómá aati-aatimá íma iráiye.

23 yemá wemmá anón-aimma téta agamá kégautowanama wemá yemmá anónnáma íma anón-aimma téna agamá káutaiye. wemá aú-aiqa kémayenama mi-káyúkámá wemmá ayáá ayákáa-yuma íma iyáábûqa yíkaraiye. ímiye. wemá Áánûqtuma kateko-náqá arupú umá yainaí-nákóqtábá kamuqá ítaraiye.

24 Îtu Káríqtoma kaapaq-yátáq pukáimma ketááí kúmiq-yataakaraq ketááí táí-meyamma wenaúraq matáiye. wemá mirámô uráimma keqtááyábámá kúmiq-yataariq íyábámá pukáa-kayukaraa ígáae téna ákaraiye. keqtááyábá Áánûqtun-aurakaq mútûq kateko íyábá ákaraiye.

ánibo íbêqa ketááí kúmiq-yataaqtabama Îtu Káríqtoni abunápó keqtáámá mamá atóbamatikaraiqtaae.

25 keráwáqá naayóbáqá tipi-típima aúyokinikaa umá keráwáqtí aammá íma wáitaq uréire uráamanibo íbêqa keráwáqá yauwéqma tipi-típi-kawaa-naqa wemá keráwáqtí tirun-íyápógómmá yabíkái-waigonopaq irááe.

3

1 keráwáqá aaraukáríq uréna-iniko, keráwáqtí tiwaikóní náápaakoni
aménáápáq máero. enawaikómá Áánûqtun-aayaba íma kéwarenama ení íráqôn-
aimma káonena anaaékaqa wemá Áánûqtun-aayaba itáíq-itaiq íníyô? enáaikoma
áraimma íráqôniq kéinaamma enáaiqtaba tíyábá íma ínóne.
2 miráinata yemá emmá aónaiyamma emá Áánûqtumma amuqá marakaíyábá
kéinanama yemá enáaiqtaba otaammá íma wáinata aónanoe.
3 keráwáqá ketúraqa áwáarara kain-únákáqtówábi konaaririmá íma
umátóráaro. ayáqtáá-kanaama keráwáqá tiqnótáugomma mamá íráqôniq kéeq
tiyáápimma waatammá kéeq anón-oqtan-awiqa yaan-únákáqtómá kémareq
ommá paá amegaa-túráqtábá konaaririmá kéoe.
4 ímibo keráwáqá kenamáárîq keqtí tirunóbáqtábá konaaririmá oro. kaay-
oné kéeraq áráwáá umá máero. mi-kónáárírígómá aati-aatimá wáinana
Áánûqtuma maaminnáyaba kákaiye.
5 min-nóínímmá naayóbáqá yemá Áánûqtuqtaba aokarîq umá máeta we-
qtábá kamuqá ítáyamikaae. mirá o-wáígómá yemmá mamá waayúkati
yúrakaqa íráqôniq umáyíkaraiye.
6 Téraima awaikómá Áabaraani anaaé wakáiniq umá yemá yeqtiwaikóní
yinaaé wakááe. Téraima Áabaraaqtaba “ketí uyátárai-nako” tiráine. keráwáqá
aaraukárîq uráa-noinimma keráwáqtí táaikoma íráqôniq kéinaq ummaa-yátááqá
kémayeq ikatíq íma ommá keráwáqá miráuma Téraomo ayáámûmaakaa kau-
raae.
7 keráwáqá aaraukárîq uráiya-kayukama keráwáqtí tínaaqmaate kémaeqa
yemmá múte tikaq yíkáaro. aaranaammá yeqtí yúgoma waatí yúgoqtabama
uyátá-maqma aqnúnîq kéimanibo yemá Áánûqtuni íráqô-qtataakokaraq
matúq-matuq umá mái-yuwaraikaraq waatê mimóráíq umá mayánoe.
keráwáqtí tínaaqmaaqa íma múte tikaq yikáiyanama keráwáqtí nunamukómmá
Áánûqtukaq akoqnáá íiniye.
8 maamin-áqtó-áíkáráq kétima-timune. keráwáqá máqtemma móra-mora-
yuma keqtirummá kéyimeraq mimórá-túyánákáq máero. tíyaqa kéyimero. ánibo
keqtíwîqa íma yanaa máráaro.
9 waayúkama mamá táíq kéumatikaiyaqa anónnáma yemmá mamá táíq
íumayikaaro. yemá keráwáqá tái-aimma kétima-tikaiyaqa anónnáma yemmá tái-
aimma íma timá yíkáaro. ímibo yemmá íráqôniq umáyíkáaro miráin-oqtaba
keráwáqá Áánûqtu tááyaraiye. mirá kéiyanama Áánûqtu keráwáqá íráqôniq
umátikaniye.
10 Áánûqtuni wannaagómá kétiye:
“náawabi wemá íráqôniq umá máena
wemá amuqá maqmá máiyaba kákainanama
tái-aimma íma téna
wení óyaupikemma kaaqaari-áímmá íma yíno.
11 wemá tái-aaimma tarôq í-yátáápíkémmá waeréna
íráqôn-aaimma tarôq íno.
káqo-kayukate kaayoné umá mái-amma abáá éna
wemá min-ámmá waqména uwíq-uwiq íno.
12 miráitana uyátárai-nakoni aúrakoma
arútáiniq o-yúmá kéyimonena
minnáyabama amuqá kémaraiye.

uyátárai-nakoma yeqtí nunamummá kéitaimanibo

táwî-aaimma tarôq o-yúyôpakemma waeréna

áyámma kéitana anaaéma kéumayikaiye.”
téna kétiye.

13 keráwáqá arutáinaiq íyábá karuwaaqá kéiyatama waayúkama yenamáa
keráwáqá íma mamá táíq umátikanomanibo
14 yaímma-taoqa keráwáqá arutáinaiq íyatababoaq tú-tiqa kémayaiyana
Áánûqtuma keráwáqá íráqôniq umátikaniye. miráinaq waayúkayabama íma
ikatîqa éraq netuq-túyánámmá íma itánômanibo
15 Îtu Káríqtoma Áánûqtuni aokaq-náqá múte tikaq kákeraq keqtirummá
wemmá áméro. yaímma-wayukama keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqtábá ítama
timónáiyaq yemmá timá-yiminoqtabama aati-aatimá yokaa oro.
16 keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátááqtábá kétima-yimeqa kaayoné kéeraq keráwáqá
ítama aónaiya-yuma yemmá múte tikaq yíkáaro. keráwáqá nóinawabi arutáinaiq
uréqa paá taíbaq-tuyanamma íma itánoe. keráwáqá Îtu Káríqtoni íráqôn-aaimma
kéwaraiyatama yaímma-wayukama keráwáqtí íráqôn-aaiqtaba kaaqaari-áímmá
tíyamma anaaékaqa yemá yigaeyábá ínoe.
17 otaammá kúyoqtabama tú-tiqa mayaí-yátááqá minnâ íma arútái-qtataaqa
wáimanibo Áánûqtuni aúyánákómá ténа “arútái-qtataaqtabama tú-tiqa máyáaro”
kétimma minnâ íráqô-qtataare.
18 Îtu Káríqtoma otaammá íma kutáimanibo yemá wemmá aú-aiqa ámikaae.
miráimanibo ketáámá kúmiq-wayukayataba wemá pukáiye. keqtáámá
yauwéqma Áánûqtunopaq tiwíqmenataa uwínîqtaba wemá paá kímora-taoqa
pukáiye. wenaúgoma pukáimanibo wení aágoma aúgen-auwaraimma matáiye.

19 Îtuma pukáipike itó-urenama wemá min-áámá púitata ánná umákaraapaq
kukéna Áánûqtuni watáama abarokáq timá yímikaiye.
20 min-áámá minnâ naayóbáqá Nóaani kanaaráqá Áánûqtun-aama íma anaaé
wakáa-kayukati yaáe. mi-kánááráqá Nóaama únópí-káárémá tarôq kéitanama
Áánûqtuma aú pukáipaq awé umá máqe-uraimanibo waayúkama yeqtí kúmiq-
yataapikemma íma waékááe. anaaékaqa nommá aúgítata abapaké kaumo-
wáyúkámá yenamáa nommá aúgipikemma atóbaraae. tébakaq pukurááe.

21 min-nókómá minnâ Îtuqtaba nommá peraígóní amané. ketáámá Îtuqtaba
nommá peráunataama minnágoma káqo-yuma kéyiraatimma Nóaagaraq wení
aara iyápóma atóbaraanikaa umá keqtáámá Îtuma mamá kátobamatikaiqtaae.
Îtuqtaba nommá peraímá paá túma tete íyábá íma wáiye. ímibo minnágoni
áaimma minnâ ketáámá Áánûqtukaq nunamummá túnnataama Áánûqtun-
aurakaq tigaemá íyátábáámá ketáái kúmiq-yataaqa íkéwaiye. Îtu Káríqtoma
pukáipike itá-uraiqtababoana Îtuqtaba nommá peraígómá keqtáámá mamá
kanaaráq atóbamatikaniqtaae.
22 íbêqa Îtu Káríqtoma Áánûqtuni márûpaq máena wemá Áánûqtuni
ayáánurapaq maraq máiye. mibákémmá máqtemma Áánûqtuni kaqtó-
wayukagaraq máqtemma náápaakaraq máqten-akoqnaagaraq wemá
kéyabiqyikaiye.

4

1 Îtu Káríqtoma keráwáqtábá aú-aiqa matáiye. miráinaq keráwákáráq tú-tiqa
mayánôqtaba yokaa oro. keráwáqá Îtu Káríqtoni anaaé kéwaraaqtababoaq tú-
tiqa matáawana kúmiq-yataakoni akoqnáágoma keráwáqá íma kéuyataiye.
2 miraúma íbêkakemma Áánûqtuni aúyánámmá kéwareraq máero. keráwáqtí
túgoni akaí-yátáákóní anaaé miráuma íwaraaro.

3 naayóbáqá keráwáqá Áánûqtukaq íma itáíq-itaiq o-káyúkámá miráoniq
umá mirá-uraae. kebó-yátáárîq keráwáqá urááe. keráwáqá aíbôq-nokakemma
aíbôriq urááe. keráwáqá aábêguye kéeq aíbôq-nomma taíbaq nánôqtaba maqmá
aónaraae. keráwáqá óqtakaa-qtataarabi yaaráá-qtátáákáqá nunamummá tiréq
ókon-okomma táí-yataariq urááe.

4 íbêqa Îtukaq íma itáíq-itaiq kéo-yutema keráwáqá yeráwáqtí táí-aaiqtaba
yagaroqtaíyábámá íma kétikaitanaboana yemmá mamá iyánáaq kéumayikaae.
miraítata yemá keráwáqá anón-aimma kétimatiketa agamá kégautoe.

5 miráimanibo anaaékaqa yemá yeqtí táwî-aaiqtaba Áánûqtukaq aamá
maránóe. Áánûqtuma yú waráa-kayukagaraq pukáa-kayukagaraq yainánîqtaba
yokaa kéiye.

6 miráitanaboana Îtu Káríqtoma pukáa-kayukama ánná umáyíkaraapaq kukéna
átê-wataama timá yímikaiye. yemá pukáawata wemá yemmá móraiq umá
máqte-kayuka umá yainániye. miráimanibo Îtu Káríqtoma yeqtôpaq kukéna timá
yímikaiye. miráuraiqtaba yemá kanaaráq mánoe. Áánûqtuma wení Aágopi paá
kémainiq umá móraiq umá yemá yaágopi aúgen-auwaraikaraq kanaaráq mánoe.

7 máqte-qtataakoma ánatai-kanaagoma aqtórárîq kéiye. túbanaaq umá máeraq
arupú umá túyánámmá ítáaro. mirá kéeqa Áánûqtukaq nunamummá
kanaaráq tíq-tiq ínoe.
8 keráwáqá móra-mora-yuma tirummá ôriq umá yimínôqtaba taákaq máráaro.
keráwáqá áqnáabariq umá miráiyaqtaba keráwáqtí otaammá oyaaq umá
matuwéq tiwikátuwanoe.
9 keráwáqá móra-mora-yuma yemmá yiwíqmeraq keráwáqtí naaúpaq kéweraq
minnáyaba timuqá máráaro.

10 Áánûqtuma keráwáqá móra-mora-yuma aokaq-ákóqnáámá tímikaiye.
miráinaq min-ákóqnáárákémmá keráwáqá waayúkama yíwáqnaa kéeraq
miráuma Áánûqtuma keráwáqá tímikai-qtataaqa yetê yaínáaro.

11 náawabi Áánûqtuqtaba watáama waabá-káyúkátí yúbáq tínénama
Áánûqtuni watáa-aatuqma tíno. náawabi kaqtó éna Áánûqtuqtaba mayaímá
kémayenama Áánûqtuni akoqnáárake kaqtó íno. miráuma Îtu Káríqton-awikaq
máqte-qtataariq ínôqtaba keráwáqá kéiyata waayúkama Áánûqtuni áwîqa múte
yaúyóro. tágama-yataakaraq akoqnáá-yataakaraqa wennámá watúq-watuq umá
wáiye. miráuma waíno.

12 íbêqa tíkái-aanabo, tú-tiqa í-yátáákómá iraráá kégena keráwáqá maqmá
timónaraimma minnáyaba íma ikatíq oro. ímibo tú-tiq-yataakoma yínîqtaba
kéitaae.
13 keráwáqá Îtu Káríqtoni aú-aiq-yataaqa yainánôqtaba timuqá máráaro. ánibo
wemá tágama-yataakaraq kumínaqa keráwáqá timuq-yatááqnápó ógiranoe.

14 keráwáqá Îtu Káríqtoni anaaé wáráaqtababoaqta waayúkama keráwáqtábá
timá táíq íyamma Áánûqtuma keráwáqá íraqôniq umátikaniye. miráitana
Áánûqtuni Aágogaraq tágama-yataakogaraqa keráwákáq kéwaiye.
15 ketáama maannáyaba íma wáiye. minnâ waayúkama yú-tiqa mamá
yímikeq yíkamma képuyeq moyámmá kémayeq káqo-kayukama ummaa-yátááqá
yimíyábámá mirá-yútíq-yátááqátábámá íma kétune. ímiye. aati-aatimá
keráwáqá mirá-qtataariq íoro.
16 miráimanibo keráwáqá Îtu Káríqton-annabi máatababoaq tú-tiqa í-yátááqá
kémayeqa minnáyabama netuq-áímmá ítero. ímibo. yemá Îtu Káríqtoni
áwîqtababoata keráwáqá tú-tiqa í-yátááqá kétimiyaqa keráwáqá Áánûqtuni áwîqa
múte yaúyóro.
17 Áánûqtuma maa-márábí-káyúkámá yainaí-kánááráqá áqnáabaqa wemá
wení waayúkama yainániye. miráinana Áánûqtuni yainaí-yátáákómá ke-
qtáárâq áaimma atáínanama mi-káyúkámá náayuwabi wení átê-wataama íma
itáíq-itaiq kéo-yuraq nói-qtataaraq pááq íníyô? minnáyaba Áánûqtuni watáama
agamatá-kánnáágómá kétiye:
“Áánûqtuma íráqô-kayukama mamá atóbamayikanimma
íma oyaaq kéimanibo
mi-káyúkámá náayuwabi kúmiq-yataariq éta
Áánûqtukaq itáíq-itaiq íma kéo-yuraqa
nói-qtataaraq pááq íníyo?”
téna kétiye.
18 missing?
19 miráinaq keráwáqá náayuwabi Áánûqtuni aúyánámmá wáráaqtababoaq
tú-tiqa kémayeqa arutáina-yataariq íq-iq oro. keráwáqá kenamáárîq tarôq
umátíkarai-nakomma améraq weqtábá kamuqá ítáaro. wemá wení timá ako-
qnáá umákain-aimma aati-aatimá mirá kéiye.

5

1 Îtuni waayúkabimma kawáá-wáyúkámá máa-yugaraq íbêqa kemá kétima-
timune. keráwáqá oníq umá kemá Îtuni waayúkaraqa kawáá-náqá máune.
Îtu Káríqtoma aú-aiqa matáimma kemá aónaraune. ánibo wemá yauwéqma
kumínaqa kegáráq wení tágama-yataaqa yáíkaaq umá mayánúne.
2 Áánûqtuni tipi-típiraa-kayukama wemá keráwáqá tímikaimma yabíqyíkáaro.
mirá kéeraq minnáyaba timuqá máráaro. Áánûqtuma tímikai-mayaima
kémayeraq paá móneqtaba íma mi-máyáímá mayánômanibo karuwaaq umá
máyáaro.
3 kawáá umáyíkaiyaq-kayukama yemmá íma akoqnáá-aimma téq
wakúyikanomanibo keráwáqá máqte-qtataaqtabama yeqtí awaméqá máiyatawaq
yegáráqá keráwáqá íyaniq umá móraiq oro.
4 miráinana anómma kawáá-náqá Îtuma kumínaqa keráwáqá anómma
yabíkáa-kayukati íráqô-meyamma kámokaa umá áwáarara káina-kamoqa
mayaíyana mi-kámókóní áwáarara káina-yataakoma íma ayumíniye.
5 maabugô, keráwáqá waayúka-uraqti náápaakon améná́ápáqá máero.
keráwáqá máqtemma keqtí tíwîqa márúte móra-mora-yuti timénáápáq maréraq
móra-mora-yuti kaqtó-naqa máaro. minnáyaba Áánûqtuni agamatá-kánnáábí
kétiye:

“mi-káyúkámá yeqtíwîqa yanaa múte yaúyo-yuma
Áánûqtuma kéyiweqtaimanibo
mi-káyúkámá yeqtíwîqa márúte yúwáa-yuma yemmá
Áánûqtuma wení íráqô-qtataakomma kéyimiye.”
téna kétiye.

6 miráinaq keráwáqá kenamáárîq Áánûqtuni akoqnáá-ayaakoni aménáápáq
maráiyana wemá tirái-kanaaraqa keráwáqá múte yauwíniye.
7 wemá keráwáqá áyaqa kétimiye. miráinaq keráwáqá wemmá
ayuwáiyanama keráwáqtí taíbaq-tuyanamma paá mayániye.
8 arútama kéiteraq yokaa oro. áwáábiq-araayakoma uréire kéena wemá
upúqma nánîq-qtataaqtaba abáá iníkáá umá keráwáqtí namuro-náqá
Tááqtaama mirá kéiye.
9 miráipoaq keráwáqá itáíq-itaiq í-yátááqtábámá akoqnáá kéeraq wemmá
awéqtátuwaaro. taákaq máráaro. Îtuqtaba keráwáqtí tíbâqawaayuma mimórá-yú-
áíqá í-yátááqá yeqtí itáíq-itaiq í-yátááqátábá kémayaae.
10 keráwáqá maami-tú-tíqá í-yátááqá pááqya-kanaama paá máyáaro.
miráitana mikáké Áánûqtuma íráqô-qtataakoni áaikoma keráwáqá mamá
akoqnáá umátikena abaúmma ánûqa yamátikaniye. wemá keráwáqá mamá
mútûq íráqôniq umá ánataniye. Áánûqtuma wení watúq-watuq umá tágama-
yataaqa Îtu Káríqtogaraq yagaroqtamá yáíkaaq ígáae téna keráwáqá tááyaraiye.
11 Áánûqtukaq máqten-akoqnaama wáiye. miráuma waíno.
12 Táératima maamin-áwááráq-áúbámá kennámá agatáiye. Îtuqtaba wemá
ketí tima-tíbáqáwáámíye. maamin-áúbágómá keráwáqá umá tíqtaaiq
ínîqtaba keráwáqtôpaq yuwáuyana kéwiye. mi-kánáágómá Áánûqtuni íráqô-
qtataakoqtaba árain-aimma kétiye. miráinaq keráwáqá maami-kánáágómá
yaqtóráaro.
13 keráwáqtí tíbâqawaaraa-kayukama maakáqá Pébírônikaa-marukaq máa-yuma
keráwáqtôpaq miráo-maarao-aimma yúwáawana kéwiye. Áánûqtuma keráwáqá
aúyakainiq umá mimóráíq umá yemmá aúyakaiye. ketáanikoma Máákigaraq
keráwáqtôpaq miráo-maarao-aimma yúwáitana kéwiye.
14 keráwáqá wenaóné-wenaone kéeqa móra-mora-yuma tiyááma wenamí-
kanamin éraq tótó umáyíkáaro.

kaayoné-yátáákómá keráwáqá máqtemma náayuwabi Îtu Káríqtoni
waayúkabi máa-yubaq waíno.
kemá Pítaae.

2 Pítaa
náayuwabi Îtu Káríqtokaq itáíq-itaiq kéo-kayukayopaq Pítaama anaaékaq-aubama agatáiye.

1 kemá Tááímoni Pítaa mórama Îtu Káríqtoni kaqtó-naqa máunana kemmá wemá timátíkáitaq mi-káyúkámá yemá náayuwabi ketáátê mimórá itáíq-itaiq umá yáqtorai-i-yataaqa matááe. ketibotáámá Áánûqtugaraq keqtáámá mamá atóbamatikanin-naqa Îtu Káríqtogaraq yenákámá kateko kéoyaqtababoaqtaa ketáámá itáíq-itaiq umá yáqtorai-i-yataaqa kémayaunatae.

2 Áánûqtuni íráqô-qtataakoma taíbaq uyátá-maqma wení kaayoné-yátáákókáráq mayaígáae téq kétune. maami-kááyáq-yátááqá Áánûqtugaraq ketáái uyátárain-naqa Îtu Káríqtoma yenákátí uyátá-maqma itaí-yátáápíké kéiye.

3 Áánûqtuma wení aokaq-ákóqnááráké ketáámá weqtábá aokarîq umá mánatae túnnataama kétimiqtaae. áqnáabaqa wetábá wení itaí-yátááqá ke-qtáámá tímikaiqtaae. wemá keqtáá tááyaraitana wení arútái-qtataakoma ke-qtáámá wenôpaq yabitiráiye.

4 mikákémmá keqtáámá wení anómma timá akoqnáá umákain-aimma tímikaiye. maami timá akoqnáá umákain-ainapoma ketáái túgoni akaí-yátááqá waraíyábá puí-yátááqá yínaqtaama ketáámá yubíqtuwe kóonunatae. maami puí-yátááqá minnáe. Áánûqtunopakemma nékaq mánoe. Áánûqtuma keqtáámá wení aokaq-ááíkákékáráq tímikaiqtaae.

5 miráuma keráwáqá itáíq-itaiq kéeraq yaqtóráaro. keráwáqtí itáíq-itaiq í-yátáákómá arutáina-yataakaq arúbainana arutáina-yataakoma itaí-yátáákáq arúbaaro.

6 ánibo keráwáqtí itaí-yátáákómá maan-ááikáq arúbaaro. minnâ keráwáqtí túgoma íráqô-tuyanamma mamá arutáiyana waraíno. mirá kéeq keráwáqá akoqnáá umá máaro. ánibo keráwáqá mirá kéeraq Áánûqtuqtabama aokarîq umá máaro.

7 mirá kéeraq Îtukaq itáíq-itaiq o-yúmá tirummá yímero. ánibo mirá kéeraq káqo-yugaraq tirummá yímero.

8 keráwáqá maami-qtátááqtábámá anóniq-anoniq umáe kéuiyanama ketáái uyátárai-naqa Îtu Káríqtoqtabagaraq keráwáqtí itaí-yátáákómá uyátá-maqma anóniq umá abarokáq íniye. minnáyababoaq keráwáqá káqo-yuma mamá íráqôniq kéumayikaiyana keráwáqtí íráqôn-aaikoma arammá íma abarokáq íniye.

9 náawabi wemá mirá íma ínna-waigoma wemá miráuma aúramma karoparáin-nakoma nékaq wái-qtataaqa íma aónai-nakaa kéiye. wemá Îtu Káríqtoma wení arunóbáqá tete umáraa wení kúmiq-yataaqa watúwáiqtabama awimmá kégamatuwaiye.

10 miráinaq ketíbâqawaayuo, keráwáqtí íráqón-aainapo Áánûqtu áraimma keráwáqá tááyarena aúyaqmakainiq umá káqo-yuma yiráátinoqtaba maqmá aónaarao. mirámô keráwáqá éqa aammá íma arábanoe.

11 miráinaq Áánûqtuni watúq-watuq umá wái-marupaq keráwáqtí uínô-kanaama pááq ínana keráwáqá kanaaráq paá uínoe. mibáqá ketáái uyátárai-naqa keqtáá mamá atóbamatikanin-naqa Îtu Káríqtoma kéyabi-iye.

12 miráinaq kemá maami-qtátááqtábámá keráwáqá ókaraq timá taáqa
yoránúne. keráwáqá áqa ítareq árain-aimma matáaqtaba kéyaqtoraamanibo
13 kemá maa-márábímmá máeqa kemá keráwáqá taáqa timá yoránáae téq
túyánámmá kéitaune.
14 kemá itáunama maamin-námmá pááqya-kanaabimma mamá paábaq
maránúne. maamin-námmá ketí túmiye. minnáyaba uyátárai-naqa Îtu
Káríqtoma timá tímikaiye.
15 miráuma kemá maami-qtátááqá wannaabí kágayaunama kemá púyônaqa
keráwáqá íma tiwimmá kaaro.
16 ketáámá áqa keráwáqá Îtu Káríqtoqtaba wení akoqnááyaba timá
tímikaunatae. ketáámá keráwáqá timá-timeq wemá yauwéqma kumíniye.
miráunama min-áímmá íma maníqá wáimanibo min-áíkómá áraimma pááq
ínîn-aine. ketáámá kenamáárîq Îtuni anó-qtataaqa aónaraunatae.
17 ketáámá wemmá aónaunana tágama-yataakaraq yaagumá Áánûqtuma
aboánôpake matáiye. ánibo aamá mú mikákáá yanaapáq tágama-yataapike
kemá itáunana wemmá timá ámikaiye: “maamin-náqá kenamáa tíkái-
ketaanikoe. weqtábá timuqá kémaraune.” téna aagómá tiráiye.
18 ketáámá Áánûqtuqtaba aokaq-ánúráqá wetê mibáq yagaroqtamá máqe-
urauna-yutaa min-áágómá Áánûqtuni márûpake timmá ítaraunatae.
19 maami-qtátááqá ketáámá káoneqtaa ítareqtaaboaqtaa Áánûqtuni amuné-
wáyúkátí yáama naayóbáqá tiráááqtabataa akoqnáá umá itáíq-itaiq kéunatae.
yeqtí yáayabama túyánámmá ítáaro. minnáma miráuma ketáái kumayuq-
márábí ómmá kamá tágainikaa kéiye. Áánûqtuni amuné-wáyúkámá tiráan-
aimma yorautíq-yorautiq kéiyanawaqa iraqtáiraqtama nokáápaq áwáarara kai-
kíyókógáráq tirunóbáqá kamá táganiye.
20 ááqibo maannáma taákaq máráaro. Áánûqtuni amuné-wáyúkámá tiráan-
aikon-aaimma Áánûqtuni agamatá-kánnáábí wáimma máqte-kayukama yenamáa
íma kanaaráq itánoe. ímiye.
21 mi-kátáámá Áánûqtuni amuné-wáyúkámá tiráámma yeqtí
yúyánápíkémmá íma tiráane. ímibo Aokaq-Áágómá yemmá yíwáqnaa
itata Áánûqtuni aúyánápíké tiráane. miráipoata máqte-kayukama yenamáa
wenáaimma íma kanaaráq itánoe.

2

1 Áánûqtuni amuné-wáyúkátí kanaaráqá yaímma kaaqaari-ámúné-
wáyúkágáráq máqe-uraane. móraiq umá keráwáqtí aúkáapimma kaaqaari-
yíráátí-wáyúkámá yínoe. íma árai-kataama maméta yínoe. maamin-áínápó
yemá keráwáqtí itáíq-itaiq umá yáqtorai-yataaqa yawarápanoqtaba maqmá
aónanoe. anó-nakoma kaapaq-yátáq yeráwáqá mayánîq uráiqtabama wemmá
mamá aúyoqtuwanoe. yemá mirá kéeta yemmá páátákáá yawarápaginiye.
2 miráimanibo taígani-kayukama yeqtí kebó-yátáákóní aammá waránoe.
waayúkama kebó-yátáááqátábóata yemá Îtuni árain-akoqtaba timá táíq ínoe.
3 mi-káyúkámá keráwáqtí móneqtaba kéyikainataboata yeqtí yúyánápíké
kaaqaari-áímmá tínoe. miráimanibo naayóbáqá Áánûqtuma mirá-káyúkámá
mamá yawáááq-umayikaraipoana yemmá Áánûqtu yawarápaniye.

4 ítáaro. kaqtó-wayukagaraq Áánûqtunopake kúmiq-yataariq owana Áánûqtuma
yemmá áitanobaq mamá iyúkaiye. mibáq yemá kumayupí ánná kúyikaitata
mááe. yemá mibáq matúq-matuq kéiyan-awaataq yainaí-kánáámá kumíniye.
5 mi-káyúkámá naayóbáqá Nóaani kanaaráqá yegáráq Áánûqtuni yainaí-
yátáápíkémmá íma yubíqtuweta kóuraane. ímibo waayúkama táíq umá máqe-
uraawanaboana Áánûqtuma maa-márábímmá nonápó mamá yawááq-uraiye.
maami-nómmá aúgipikemma paá Nóaagaraq abapaké kaayaqá wení aara
iyápógaraq Áánûqtuma mamá atóbamayikaraine. Nóaama waayúkama Áánûqtuni
watáama arutáinaiq ínôqtaba timá yímikaitababoana Áánûqtu wemmá mamá
atóbamakaraine.
6 anó-maruqa Tótômabakaraq Komóraabakaraqa Áánûqtuma iranápó
yawarápatukaine. waayúkati táí-aaiqtababoana wemá mirá-uraine. mirámô
uráimma táí-aaimma tarôq o-káyúkáráqá nóinawabi abarokáq ínîqtaba
awaaméqá wáena kéyiraatiye.
7 mi-kánááráqá Áánûqtuma Arótimma mamá atóbamakaraine. Arótima íráqô-
napoana waayúkama maami-kááyáq-márúkáqá kebó-yátáárîq oqtábámá wemá
ôriq umá arummá umáyíkaraine.
8 min-íráqón-náqá Arótima wemá mi-káyúkátí aúkáapimma máitana
Áánûqtun-aurakaqa wení otaammá íma wáqe-uraimma mi-táí-wáyúkátí táwî-
aaimma máqte-tupaama káonena kéitena wemá mamá aú-aiqa matáine.
9 miráimanibo uyátárai-nakoma íráqô-kayukama yemma makáqma aónai-
yataakoma yaútûraa kéumayikaitanama wemá mamá atóbamayikaniqtaba
kéitaiye. wemá táí-wayukama yemmá táí-meyamma yímíqme kéuwinana min-
áwáátáqá yainaí-kánáámá yínîqtaba kéitaiye.
10 áqnáabaqa wemá mi-káyúkámá táí-kebo-yataaqtaba yúránánnámá káeta
Áánûqtuni náápaaqtabama yeqtí yúyánápímmá téta “paá pááqya-qtataare” téta
te-yúmá yemmá áqnáabaqa táí-meyamma yimíniye.
maami-kááqáárí-yíráátí-wáyúkámá íma ikatîqa éta yeqtí yúma múte
kéyauyoe. yemá tágama-yataaqa Áánûqtunopake máyáa-yuma yemmá anón-
aimma téta agamá kautíyábámá íma ikatíq kéoe.
11 kaqtó-wayukama Áánûqtunopakemma yeqtí akoqnáágoma uyátá-maqma
anómma kaaqaari-yíráátí-wáyúkáyábámá wáimanibo yemá uyátárai-nakon
aúbáqá anón-aimma téta agamá kautínôqtaba kaqtó-wayukama uyátárai-nakoni
akoqnáágoma mú mikákáá uyátá-maqma wáipoana wení kaqtó-wayukama yeqtí
akoqnáágomma wenaúbáqá aráátiyaba ikatíq kéoe.
12 maami-káyúkátí yáaikoma miráuma abááq-wáíwákóní yáaikoraa kéiye.
yeqtí yúwaraikoni áaikoma minnáe. yáqtoketa kéyikamoe. yemá íma ítáa-
qtataaqtaba anón-aimma téta agamá kégautoe. ánibo yemá abááq-wáíwákóráá
umá yemá yawarápaginoe.
13 yemá yeqtí táí-aaiqtabama yú-tiqa í-yátááqá mayánoe. yemá yeqtí yúgoni
akaí-yátááqá kéwareta yeqtí kebó-áímmá abarokáq tarôq kéoe. mi-káyúkámá
yemá kaayaq-yóyáúkáráq máa-yuma keráwáqtê yagaroqtamá aáwaqa kéneqa
keráwáqtí tigae-yátááqá yemá mamá kétimewata keráwáqtí aáwakaqtabama
táwî-aaimma óq-waayukama kéte.
14 yemá paá aaranaatê kúmiq-yataariq kéeta yemá yeqtí yúgoni akaí-
yátááqá waránôqtabama aati-aatimá íma kanaaráq yimuqa yaráiye. yemá
aqnú-káyúkámá yemmá makátêwata yetê yagaroqtaréta yeqtí táí-amma

kéwaraae. yemá aúyababa-araaq-wayukama máawana Áánûqtuma yemmá
yawááq kéumayikaiye.
15 yemá arupú-amma yuwéta aammá arábaraae. íbêqa yemá Pótorimma
áanima kaaqaari-ámúné-náqá Péiraani aammá kéwaraae. min-nákómá wemá
otaammá kúyôqtabama móneqa mayéwaine.
16 minnáyabama Áánûqtuma wemmá aamá awáágúraiye. wemá oótiraa-
kakomma waayúkati yáama ámitana mi-kákómá Péiraamma aa urápíké watáama
timá ámikaine. ánibo Péiraamma timá ámínanawaq wení aíbôq-aaimma
“yuwaíno” ténа mi-kákómá timá ámitana tiráine.
17 miráimanibo maami-táí-wáyúkámá keráwáqtí aúkáapimma yeqtí aíbôq-
aaimma íma kéyuwaae. maiq-nómmá káqnáginikaa umá mirá kéoe. konnámá
uwáá yoqmá móra-mara íníkáá umá yemá mirá kéoe. kumayupí maragómmá
mémánóbáqá Áánûqtuma yeqtí márûqa yokaa kéumayikaiye.
18 yemá yeqtí táí-aaiqtabama anókaq ááyama téta yúma mamé uí-áímmá
kéte. yemá náayuwabi táí-amma paábaq yuwánéta maqmá aónaa-yuma yemá
yúránánnámá aí-áímmá téta makáqma kéyimonaae.
19 yemá yú awaatuqmá paá umáginon-aimma kétemanibo kúmiq-yataakoni
akoqnáágoni aménáápáqá ánná-wayukaraa umá mááe. ítáaro. móra-yataakoma
waayúkagomma uyátena wení akoqnáágoni aménáápáq yiwíqma yíkáimma mi-
káyúkámá íma yú awaatuqmá paá kéumagoe. ímiye. yemá mi-qtátáákóní ánná-
wayuka mááe.
20 waayúkama ketáái uyátárai-naqa mamá atóbamatikanin-naqtaama Îtu
Káríqtomma kéitetaboata táwî-aaikoma yemmá yaútûma ikúyikainabike
yubíqtuweta kóíya-yuma móragaraq maami-táwí-ákómmá íma ayuwáiyana
yemmá uyátaino.
21 mi-káyúkámá náayuwabi yemá Áánûqtuni arútáin-aqtaba íma ítáa-yuma
yemmá uyátá-maqma taíbaq paru-yátáákómá kéyimiye. yemá wení arútáin-
aqtaba kétetamanibo wení aokaq wakúyikarain-aipikemma yinaaéma kéo-
kayukayabama paru-yátááqá íyiminiye.
22 mi-kátáámá naayóbáqá tiráan-aimma yeráwáqtábá wáiye. minnâ

“iyákómá yeqtí múmá yauwéqma kéiye.

ánibo pógoma nommá pétuwetama

yauwéqmeta yobí kowammá wáékááq-waekaaq kéoe.”
ténа min-áímmá Áánûqtuni agamatá-kánnáábí kétiye.

3

1 ketí tíkáin-aanabo, maaminnáma ketí anaaékaq-aubae. maami-kááyáq-
áúbánápómá arutáinaiq ínôqtaba kemá keráwáqá túyánámmá ítama arupú
ígáae téq kétune. ánibo ketáái uyátárai-naqa ketáá mamá atóbamatikanin-
naqa Îtu Káríqtoma wení timáyíkarai-kayukati yáanapo keráwákáq timá tímikain-
aimma taákaq maraígáae téq kétune.
2 missing?

3 áqnáabaqa maannáyaba taákaq máráaro. aqtó-kánááráqá yaímma-wayukama
paá yeqtí yúgoni akaí-ááímmá waránoe. yemá keráwáqá aábê-aimma timá-
tiketa

4 maará téta tínoe: “wemá ‘yauwéqma kumónúne’ téna aamá timá akoqnáá
umákaimma íyabiyo? náakaraq máiyo? ketibotáámá áqa puyéqéta owana máqte-
qtataakoma maramá pááq kéitana wáqe-uraimma móraiq umá wáiye.” téta yemá
tínoe.
5 miráimanibo maami-káyúkámá naayóbáqá Áánûqtuma aamá kétitana maa-
márámá pááq uráiqtabama yemá yaákaq ínôqtabama íma kéyikaiye. nokáké
maramá tarôq umáráitana maragómá nopíké utaráiye.
6 naayóbáqá maramá tarôq umákaitana ayáqtáá-kanaama kóitana anaaékaqa
Áánûqtuma nommá yúwáitana auténa maa-márámá yawááq-urena miráuma
naayó-márágáráq wení tái-wayukagaraq yawarápatukaiye.
7 íbêqa Áánûqtuma wemá yainaí-kánáyábá awé kéiye. wemá maa-
márágáráq wíyôpakaraq wakúyikainata mikáq máiyana min-áwáátáqá
yainaí-kánáámá pááq íniye. mi-kánááráqá wemá maa-márágáráq
wíyôpakaraqa iranápó yawarápatuwainata tái-wayukama yemmá yainéna
mamá yawarápamayikaniye.
8 tíkáin-aanabo, maannáyabama íma tiwimmá kaaro. ítáaro. móra-wagaagaraq
taígani-karitimaatima (1,000) uyátárai-nakotema móraiq kéiye. wetábámá taígani-
karitimaatigaraq (1,000) móra-wagaagaraq móraiq kéiye.
9 uyátárai-nakoma wení timá akoqnáá umákain-aiqtabama íma káwikaiye.
yaímma-wayukama mirá téta yúyánámmá kéitaamanibo wemá íma káwikaiye.
ímibo wemá aú pukáipaq awé i-náqíye. ánibo wemá waayúkayaba yeqtí
kúmiq-yataapike waeraígáae téna yiwé kéiye. yemmá yawarápaiyabama íma
kákaitanaboana Áánûqtuma yiwé kéiye.
10 miráimanibo uyátárai-nakoni yainaí-kánáágómá miráuma moyán-
nákáá umá “íma kumíniye” téq túyánámmá itáiyan-awaataq kumíniye. mi-
kánááráqá wíyômma anókaq áama káayena panane umáginiye. aabaúgógáráq
wiyókágáráq wíyôkogaraq iramá kamá káuma ánataginoe. maa-márágáráq
máqte-qtataakaraq maa-márábí wáimma iramá kamá káuma ánataginoe.
11 keráwáqá itáiyana máqte-qtataakoma miráuma ánataginimma íbêqa
keráwáqtí táaikoma náaraq íníyô? Áánûqtuqtaba aokaq-wáyúkámá wenáwîkaq
máqte-qtataariq oníq umá keráwáqá mirá-oro.
12 keráwáqá mi-kánááyábá awé kéeqa mi-kánááyábá kumíkáae téraq
keráwáqtí mayaígómmá mirá-oro. mi-kánááráq wíyômma iramá kamá káuma
ánataginana aabaúgógáráq wíyôkogaraq wiyókógáráq iramá kamá yaeq-yaeq
umáginoe.
13 miráimanibo “aúge-kiyokaraq aúge-maragaraq wániye” téna Áánûqtuma ke-
qtáámá timá akoqnáá umátíkaraiqtaae. mibáqá máqte-qtataakaraq máqte-
kayukagaraqa Áánûqtun-aurakaqa kateko umá mánoe.
14 ketí aanábó-wáyúkáo, keráwáqá mi-kánáámá awé kéeqa móra-mora-yuma
kaayoné-yátáápí máero. Áánûqtumma ôriq umá timuqá marakaíyábá maqmá
aónaaro. kúmiq-yataariq í éq otaammá íkuinoqtabama maqmá aónaaro.
15 taákaq máráaro. ketáái uyátárai-nakoma keráwáqá mamá
atóbamatikaniqtaba kákaitana wemá aú púkáipaq awé kéiye. ketáái tíkái-
tibaqawaaraa-naqa Póroma maaminnáyabama keráwáqtôpaq Áánûqtuni itaí-
yátáápíkémmá áqa agamá tímikaiye.

16 Póroma wení máqten-aubabimma uyátárai-nakoni yauwéqma kumínî-
kanayaba kágayaiye. yaímma-yataaqa agatái-waigoma ítama tágaiyabama íma oy-
aaq kéiye. yaímma-aama íma ítáa-kayukama yemá Îtukaq itáíq-itaiq íyábámá
íma akoqnáá kéeta wenáagomma wáeqma kaaqaari kéte. káqon-aikaraq
Áánûqtuni watáama agamatá-kánnáábímmá kaaqaari tirááe. mirá kéeta yemá
yanamáárîq yeqtí yúraqa yawarápai-yataaqa mamakááe.
17 ketí aanábó-wáyúkáo, keráwáqá áqa minnáyaba kéitaae. miráinaqa
atéráaro. Áánûqtuma keráwáqá abaúmma ánûqa yamátikai-qtataapikemma
káqo-kayukama íma iyuwáiyatawaq yemá yeqtí otaakáráq íarutainiq íya-
qtataaqnapoma keráwáqá íyabitero.
18 ímibo uyátárai-naqa Îtu Káríqtoni íráqô-qtataakoqtabagaraq itaí-
yátááqtábágáráq ítame uíq-uiq oro.
wekáqá tágama-yataaqa íbêqa aati-aatimá wáimma watúq-watuq umá wániye.
miráuma waíno.
kemá Pítaae.

1 Yóáane

1 Aagómá maa-márámá íma pááq uráitana wemá máqe-uraiye. ketáá
wenáama ítareqtaa wemmá ketáái túrannapotaa aónareqtaa tiyáákakeqtaa
wenaneqá ánêkukaunatae. Aagómá wenáaimma matúq-matuq umá mái-
auwaraimma wáiye.
2 maami matúq-matuq umá mái-auwarai-naqa wemmá ketáá
aónaraunaboaqtaa ketáá keráwáqá kétima-timunatae. Îtu Káríqto matúq-matuq
umá maí-auwarai-naqa naayóbáqá aboátê máqena wanamáárîq kumma
tiráátiraiqtaae.
3 miráipoana ketáá móra-tuyanakaq ketibotêtaagaraq wanáaniko Îtu
Káríqtogaraq yokéqtaa nóinabi aónareqtaa ítarauna-yataaqa timá tímikaunatae.
ketáámá kétima-yimunataama minnâ keráwákáráq mimórá-túyánákáq
maraígáae téqtaa kétunatae.
4 keráwáqtí timuq-yatáákómá mútûq pááq íniye téqtaa maami-qtátááqá
keráwáqtôpaq kágayaunatae.
5 ketáámá maamin-áímmá Áánûqtuni áanikonopake ítareqtaa keráwáqá
kétima-timunataama minnâ mirá-uraiye. Áánûqtuma ómmá máiye. wepímmá
móra pááqyamma íma kumayuq-yátááqá wáiye.
6 abo ketáá téqtaa "Áánûqtugaraq móra-tuyanakaq kémaraunatae"
tennatáámánibo ketáá kumayuq-ápí Áánûqtu íma máikaq uréire kéeqtaa
minnâ kaaqaarimá kéteqtaa íma árain-apimma kémaunatae.
7 aanibo ópí tágaipin-amma Áánûqtu máikaq uréire kéeqtaa miráonataama
ketáámá kímora-tuyanakaq maqmá yáátáá kéumayaunanataa áanikom Îtuni
naaegómá ketáái kúmiq-yataaqa tete umá ketirunóbáqtáá mamá aúgen-auge
kéumatikaiqtaae.
8 "kepíqtáá íma kúmiq-yataaqa wáiye" tennatáámá minnâ kenamáárîqtaa
ketáái tíyakomma kaaqaari kétima-kaunananata árain-aain-aimma kepíqtáá íma
wáiye.
9 ketáá Áánûqtuma paá timá ámenunataama, nói-kumiq-yataarirabi ketáámá
uráunataama miráinana wemá ketáái kúmiq-yataaqa mamá awikáqtuwainanama
ketáái kúmiq-yataakoni anónnáma íma paá wániye. Áánûqtu aati-aatimá
yabíqma kateko umá máinapoana ketáái tái-yataaqa wemá tete umá tirunóbáké
paábaq kématuwena aúgen-auge kéumatikaiqtaae.
10 Áánûqtu maará kétiye. "máqte-kayukama kúmiq-yataariq urááe." téna kétiye.
ááqibo ketáá téqtaa "kúmiq-yataariq íuraunatae" téqtaama aanibo min-áímmá
minnâ "Áánûqtuma kaaqaari-náré" téqtaa kétunanataa Áánûqtuni watáagoma
kepíqtáá íma kéwaiye.

2

1 pááqya-noiyapo, kúmiq-yataariq íigaae téq kemá maami-qtátááqá kágayaune.
ááqibo kúmiq-yataariq íyana móra-nakoma tíwáqnaa ínîn-naqa Îtu Káríqtomiye.
wemá wenamáa íma kúmiq-yataariq uráibo kateko-yátáákón áai-nakoboana
ketáái táayabo ínîn-naqa máiye.

2 kenamáa ketáái kúmiq-yataaqtaba ípukaibo máqtemma maa-márábi-
káyúkátí kúmiq-yataaqtaba pukáiye. miráipoana Îtuma ketáái kúmiq-yataakoni
ápéqa máiye.
3 Áánûqtuni ámáan-aimma itéqtaa miráonataama ketáámá áraimma kanaaráq
aónanunatae. Áánûqtumma káonaunatae.
4 móra-nakoma ténа “kemá wemmá aónaraune” ténamanibo wenámáan-aimma
iténa mirá íkéena wemá kaaqaari-náqá máitana árain-aain-aimma wepímmá
íkéwaiye.
5 ááqibo móra-nakoma wenámáan-aimma iténa mirá kéitanama wepímmá
Áánûqtuni akaí-yátááqá ógiqma pááq umá wániye.
6 móra-nakoma ténа “kemá wepí kémaune” ténama wemá Îtu Káríqtoma máqe-
urainikaa móraiq umá maíno.
7 tíkái-kayukao, kemá maan-ámáán-áímmá íma aúgen-amaan-aimma
kágatimune. ááqibo maaminnâ naayón-ámáán-áímmá kágatimune. keráwáqá
naayóbáké ítameq utáámibo
8 maamin-áúgén-ámáán-áímmá áraimma Îtupi miráurainikaa umá íbêqa
keráwápí mirá kéiye. kumayuq-yátáákómá kéyatamakitana ókómá keráwápí
ógiqma pááq umá wáipoana mirárárá umá maamin-ámáán-áímmá aúgema
wáiye. minnâ árain-okoma íbêqa kétagaiye.
9 móra-nakoma ténа “kemá ókóní aapí kémaune” kétenamanibo Îtu Káríqtomma
arummá amî-naqa áyámma kéumakenama wemá paá kumayupí máiye.
10 ááqibo wení ábâkoraa-naqa Îtu Káríqtomma arummá amî-nakomma
kákainanama ókóní-aapi kémaitana wemá waayúkama otaa-qtátáárîq
íkéumayikaiye.
11 ááqibo wení ábâkoraa-naqa Îtu Káríqtoni aanábómá áyámma kéumakenama
kumayupí kémaiye. kumayuq-yátáákómá aúramma kégaropa-makaipoana
wemá náakarabi uréire kéena íkaonaiye.
12 pááqya-noiyapo, Îtu Káríqtoma keráwáqtábá pukáipoana keráwáqtí kúmiq-
yataaqa áqa mamá yukéna awikátukaiye.
13 ketibóutaao, áaimma áqtaraikake máqe-urainaqa Îtu Káríqtomma wemmá
káonaapoaqa keráwáqtôpaq kemá kágayaune. maabuibóákaao, keráwáqá mamá
Táí-nakomma márúte yukáápoaq kemá keráwáqtôpaq kágayaune. pááqya-
noíyapo, keráwáqá ketibotáá Áánûqtumma káonaapoaq keráwáqtôpaq kemá
kágayaune.
14 ketibóutaao, áaimma áqtaraikake máqe-urai-naqa Îtu Káríqtomma wemmá
aónaraapoaq keráwátôpaq kemá agatáune. maabuibóákaao, Áánûqtun áabi
keráwáqá akoqnáá uréq Táígo-nakoma uyáqtá-maqma máápoaq keráwáqtôpaq
kemá agatáune.
15 maa-márágón áaikokaraq maa-márábi-qtátáátábágáráq ítikaino. móra-
nakoma maa-márábín-ámmá kéwaraitanama ketibotáái akaí-yátááqá
arupimmá íma wáiye.
16 wenaúgon amuq-yatáákáráq aúrananna aí-yátáákáráq aweké kuí-
yátáákáráq Áánûqtunopake íma iráibo mirái-qtataaqa maa-márábíké-qtátááré.
17 máqtemma maa-márágóní waayúkama yúrananna káetama maami-
qtátáákáráq maa-márágóní waayúkagaraq paábaq yátamakinoe. ááqibo móra-
nakoma Áánûqtun aúyánámmá warénama matúq-matuq umá paá mániye. Îtu
Káríqtoni webóé.

18 pááqya-noiyapo, maannáma aqtó-kánááráq íye. keráwáqá ítaraae. Îtu
Káríqtoni anómma webó-náqá íniye. íbêqa netuqyaa Îtu Káríqtoni webó-
wáyúkámá áqa irááe. miráitaqtaa káonaunatae. mi-kánáámá aqtó-kánááráq íye.
19 Îtu Káríqtoni webó-wáyúkámá yaímma keqtáábíké kóuraamanibo yeráwáqá
íma keqtááráá umá máqe-uraae. yeráwáqá keqtáágáráq móra-yuyanakaq
marétaraatati ketáátê máneta oné. ááqibo tiyuwéta keqtáábíké káouraapoata
íma ketááí árai-kayukama kétiraateqtaae.
20 ááqibo keráwáqá máqte-kayukabike Aokaq-nákómá tiwíkaipoaq máqte-
qtataaqa áraimma kéitaae.
21 árain-aain-aimma íma kéitaawapoaq íkagatimunabo árain-aain-aimma
keráwáqá áqa kéitaawapoaq kemá kágatimune. keráwáqá kéitaae. árain-
aipikemma móra kaaqaari-áímmá íma kanaaráq pááq kéiye.
22 nááwaq kaaqaari-náqá máiyo? “Îtuma íma Káríqtoma máiye” téna
aboáqtábágáráq áanikoqtabagaraq wakaráína-naqa wemá kaaqaari-náqá Îtu
Káríqtoni webó-náré.
23 náawabi Áánûqtuni áanikoqtaba wakaráínama Áánûqtu wetê ímaipoana
kéqo-keq-yataariq íumakaniye. náawabi áanikomma arummá kámenama aboámá
wetê máiye.
24 aamá áaimma áqtaraikake ítaraamma tirupi yuwáíyana maíno. tirupi
yuwáíyana kémainaraq keráwáqá mórabi áanikopikaraq aboápíkáráq mánoe.
25 Îtu Káríqto timá akoqnáá umá tiráiye. “matúq-matuq umá mái-auwaraimma
timínénataa keqtáámá timá akoqnáá umátíkaraiqtaae. kaaqaari-wáyúkámá
keráwáqá árain-apike
26 tiwíqma paábaq tiyuwánéta kéoe. minnáyaba kemá kágatimune.
27 ááqibo Aokaq-Áágómmá tímikaitana paá keráwápí ku máipoaq keráwáqá
káqomma tirááti-naqtaba ítikaniye. wenamáa máqte-qtataaqtaba kétiraatena
kétima-timenataa aanibo nóinabi kétiraatena kétima-timenataa iqtáámá árain-
aain-aimma wáiye. kaaqaari-áímmá íma wáiye. ááqibo Aokaq-Áágó nóinabi
tiráátiniq umá Îtu Káríqtopi máero.
28 pááqya-noiyapo, Îtu Káríqtopi kémaiyana wemá yínaqtaa wemmá
káoneqtaama mikáq wenaúbáq tigae-tigae íéqtaa kanaaráq itó-uma mánunatae.
29 keráwáqá aónaraae. Áánûqtupimma kúmiq-yataaqa íma wáiye. kateko-
yátáákón áaimma máiye. móraiq umá kateko-yátáákón áai-kayukama yeráwáqá
Áánûqtu aúgemma maqyíkáraiye.

3

Áánûqtun-araabitie.

1 keqtááyábá akaí-yátááqá abó “íráqône” téqtaa ketáámá wenáráabitie
tenúnatae. miráipoata yeráwáqá Áánûqtuma íkaonaapoata maa-márábí-
káyúkámá ketáágáráq ítimonaraaqtaae.
2 tíkái-kayukao, íbêqa Áánûqtuni áráabititaa máunataamanibo anaaékaq
nóikaakanaq mánunataabiyo? íbêqa ketáá íma ítaraunataamanibo ketáá
ítaraunataama wemmá aónaraunaboaqtaa weráá umá mánunatae. mikáq
wenáaimma mútûq kanaaráq aónanunatae.
3 máqtemmá wekáq yirummá kámeta awé íya-kayukama Îturaa-kayukama
yeráwáqá kúmiq-yataakon-aaq ikatéta nékaq mááe.

4 móra-nakoma kúmiq-yataariq kéena wemá aamá aúmatan-aimma kéyawitiye.
kúmiq-yataaqa maannámiye. Áánûqtuni ámáan-aimma yawiténama kúmiq-
yataaqa mi wáiye.
5 keráwáqá aónaraae. wemá aúgaraq-naqa aúkáimma wemá ketáái kúmiq-
yataaqa matuwáínayataba kukáiye. Îtupimma íma kúmiq-yataaqa wáiye.
6 morá-nakoma Îtu Káríqtopimmo kémaenama kúmiq-yataariq íma umáena
wíniye. ááqibo kúmiq-yataariq umáena kéwenama wemmá íma ítarena íaonaraiye.
7 pááqya-nóiyapo, móra-nakomma íyuwaiyanawaq árain-apike tiwíqma paábaq
tiyuwaíno. náawabi kúmiq-yataariq íumaena wína-nakoma Îtuma kateko umá
máinikaa umá mániye.
8 náawabi kúmiq-yataariq umáena wína-nakoma wemá Tááqtaani áaimma
kémayaiye. Tááqtaama áqnáabaq áaimma áqtáraikake aati-aatimá kúmiq-
yataariq umáena kéuiye. miráipoana Áánûqtun-aanikoma Tááqtaani mayaímá
matuwáínayataba kukáiye.
9 ááqibo náawa-naawanabi Áánûqtuma marákáraitanama aati-aatimá íma wení
kúmiq-yataariq umáena kéuiye. Áánûqtuni kateko-yátáákón ayu-qtatááqá wepí
máipoana wemmá Áánûqtu marákáraitanama kúmiq-yataariq íma kanaaráq
umáena kéuiye.
10 miráinaqtaa náayubi Áánûqtuni áráabiti máewata náayubi Tááqtaani áráabiti
maíyamma yimónanunatae. náayubi íma kateko umá máeta kúmiq-yataariq
umáe uyetáma yemá Îtumma yirummá áme-kayukayaba íkéyikaitata yeráwáqá
Áánûqtuni áráabiti íma mááe.

weqtábá kákaina weqtábá kákaina umá máero.

11 maamin-áímmá áqnáabake minnámo ítaraamma weqtábá kákaina weqtábá
kákaina umá mánatae.
12 ketáá íma Kááinaraa umá mánatae. anómma Tái-nakoni iyápómá
wenábâkomma ikákaimma nôraq itanawáq wemmá ikákaiyo? minnâ wení
mayaígómá táígoni itana ábâkoni mayaígómá íráqôniq itanabóana ikákaiye.
13 ketíbâqawaayuo, maa-márábí-káyúkámá íyammo kéumatikaiyama íma
iyánáaq oro.
14 máqtemma Îtun anaaé wáráá-kayukama keqtáámá kétikaipoaqtaa
aónaraunataama tirun-íyápómá puí-yátáákómmá yátamaqtuweqtaa matúq-
matuq umá mái-auwaraipiqtaa yabékuraunatae. ááqibo náayubi Îtun anaaé
wáráa-kayukayaba íkeyikaipoata yemá puí-yátáápí paá mááe.
15 móra-nakoma náawabi Îtun anaaé wáráin-abakoraa-naqa áyámma
kéumakenama aúyánápí ikámma púímma wemá yíkaminakaa-nare. keráwáqá
aónaraae. waayúkama yíkamiya-kayuka matúq-matuq umá mái-auwaraimma
ímatokaae.
16 maaminnâ nóinabi akaí-yátáákón áaiqtaba tiráátiraiqtaae. Îtu Káríqtoma
keqtááyábáé téna pukáiye. miráinaqtaa ketáámá ketáái aanábó-yátábátáá
kanaaráq puyónátae.
17 móra-nakoma náawabi áwáqnaa í-yátááqá matokáinama Îtun anaaé wáráa-
kayukabike móra-nakoma náawabi áwáqnaa í-yátááqtábá kákaitana aónaraimanibo
weqtábá wenáyakoma aúyakuraitana íámikaimma Áánûqtuni akaí-yátááqá
wepímmá kémaiyo?

18 ketí pááqya-noiyapo, ketááí tikaí-yátáákómá watáama paá tóyaukaken-
aimma íwaino. ketááí tikaí-yátááqá áráimma yiráátéqtaa máqte-qtataariq ónátae.

Áánûqtun aúbáq ikatîq íena itó-uma akoqnáá umá mániye.

19 máqte-qtataariq onna-yátáákótáá ketááí tikaí-yátááqá áraimma yiráátéqtaa
miráona-yataakotaa Áánûqtun aúbáq akoqnáá umá kanaaráq itó kéunatae.
20 ketáámá kenamáárîq ketúyánákótáá ketúbi maránímma minnáyabagaraq
Áánûqtuma kéitaiye. Áánûqtu ketúyánákótáá uyátá-maqma máitaqtaa
káonaunatae. wemá máqte-qtataaqtaba kéitaiye.
21 tíkái-kayukao, ketúyánákótáá ketúbi ímarainaqtaama Áánûqtuni aúbáq ako-
qnáá umá kanaaráq itó-onunatae.
22 wenámáan-aimma kéiteqtaa miráonaboanataa aati-aatimá amuqá maraína-
yataariq-aatuqma onanatáámá nói-qtataaqtababi ítáana-yataaqtaa wenôpake paá
mayánûnatae.
23 maaminnâ wení ámáan-aimma mirá-uraiye. áqnáabaqa wenáanikoma Îtu
Káríqtokaq tirummá áméro. ááqibo "káqomma weqtábá kákaina weqtábá
kákaina umá máero." ténа Îtuma wemá timá tímikainiqtaa ónátae.
24 náawabi maami-kááyáq-ámáán-áíkárátá kéitena miráina wemá Áánûqtupi
kémaitana Áánûqtu wepí kémaiye. Áánûqtu wení Aágoma timá tímikaiqtaama
"Áánûqtu keqtáábí kémai íyabiyo" ténа kétiraatiqtaae.

4

Áánûqtuni árain-aagogaraq waátâgaraq.

1 tíkái-kayukao, íma máqten-aagokaqa tirummá áméro. maqmá aóna-aona
umá aonáiyana Áánûqtunopake kéi-nare. netuqyaammá kaaqaari-áíkáráq-
wáyúkámá maa-márábímmá uréire kéoe. tái-aagoma yirunóbáqá máitana
mipíké tái-aimma kéiye.
2 miráuma aágoma Áánûqtunopakenabiyaa maqmá aóna-aono oro. maamin-
áágómá ténа "Îtu Káríqtoma aúgaraq-naqa aúkéna Áánûqtunopake kukáiye"
ténama wemá Áánûqtunopake kéiye.
3 ááqibo maamin-áágómá ténа "Îtu Káríqtoma aúgaraq-naqa aúkéna
Áánûqtunopake íkukaiye" ténama wemá waátâe. Áánûqtunopake íirena wemá Îtu
Káríqtoni anómma webó-nákónôpake kéiye. minnáyaba "keráwáqá atéráaro"
téq timá tímikaunaae. "Îtu Kárîqtoni webó-náqá yíniye" tiráunama áqa ya máiye.
4 pááqya-noiyapo, keráwáqá Áánûqtu matíkaraipoaq wenáráabiti mááe.
keráwápí mái-nakoma uyátá-maqma maa-márábí-náqá máipoana keráwáqá
maamin-tái-áágómá yemmá uyátámakuraae.
5 yemá Îtu Káríqtoni webó-wáyúkámá maa-márágóní waayúkamoe. maa-
máráqóní waayúkama máapoata yeráwáqá aamá temmá maa-márágóní
waayúkama kéitaae.
6 ááqibo ketáámá Áánûqtu matíkaraipoaqtaa wenáráabiti máunatae. náayubi
Áánûqtumma aónaa-kayukama ketááí táama kéitaae. aanibo náayubi Áánûqtuma
íma maqyíkárai-kayukama ketááí táama íkeitaae. miráítaqtaa káonaunatae. móra-
nakoma árain-aagogaraq-narabi kaaqaari-áágógáráq-nárábiyo.

Áánûqtuma akaí-yátáákón áaine.

7 tíkái-kayukao, ketáámá weqtábá kákaina weqtábá kákaina ónátae. akaí-
yátááqá Áánûqtunopake kéiye. náawabi káqowaqtaba ákáin-nakoma wemmá
Áánûqtu marákáitana Áánûqtumma káonaiye.
8 Áánûqtuma akaí-yátáákón áaimma máipoana náawabi káqowaqtaba íakaina-
nakoma Áánûqtumma íkáonaiye.
9 kímora wenáanikomma maa-márábí timákaitana aúgen-auwaraimma ke-
qtááyábá mayaígáae ténа kukáiye.
10 ketáá káonaunatae. áraimma akaí-yátááqá ketááí tikaí-yátááqá
Áánûqtuqtaba íwáimanibo wení uyátá-maqma akaí-yátááqá keqtááyábá
áraimma akaí-yátááqá wáiye. minnâ wemá wenáanimma timákáitana kumma
kaapaq-yátáráq képuyena ketááí kúmiq-yataaqa meyánîq kéumatikaiqtaae.
maaminnâ áraimma akaí-yátááqá wáqe-uraiye.
11 tíkái-kayukao, Áánûqtummo miráráá umá kákaina móraiq umá ketáá we-
qtábá kákaina weqtába kákaina ónátae.
12 móra-nakoma íma Áánûqtumma aúrapike aónaraimanibo ketáá weqtábá
kákaina weqtábá kakáina onanatáámá Áánûqtu kepíqtáá kémainanama wení
akaí-yátáákómá kepíqtáá mútûq pááq umá ánataginiye.
13 Áánûqtu wení Aokaq-Áámá tiyúwáitaqtaa yáátáá umá kémayaunaboanataa
wepí kémaunanataa wemá kepíqtáá kémaiye.
14 ketáámá Îtu Káríqtomma aónareqtaaboataa timá tímikaunatae. aboámá
wenáanima Îtumma timákáitana maa-márábi-káyúkámá táayabo ínenataa
kukáiye.
15 náawabi Îtuqtaba “Áánûqtun-aanimiye” ténа arummá kámena tin-nákópí
Áánûqtuma máitana wemá Áánûqtupi máiye.
16 ketáámá káoneqtaa tirummá kámunatae. Áánûqtu keqtááyábá ôriq éna
kákaiye. Áánûqtuma akaí-yátáákón-áaipoana akaí-yátááqá máiye. miráipoana
náawabi akaí-yátáápí kémaina-nakoma minnâ wemá Áánûqtupi kémaitana
Áánûqtuma wepí kémaiye.
17 yainaí-yúpááráq onanatáámá táaqa íkáinanataa akaí-yátááqá kepíqtáá
mútûq pááq umá ánataginiye. ááqibo maa-márábíkáráq káqowaqtaba Îtuma
ákáiniq umá móraiq umá káqowaqtabataa tikaíkáae.
18 akaí-yátááqá wárainanama áaqa íkaniye. ááqibo akaí-yátááqá mútûq pááq
umá ánataguraitana ikatîq-yataaqa páabaq waqmá kéyuwaiye. móra-nakopimma
ikatíq-yataaqa wárainanama agaegóní anónnáma táí-apeqtaba awé íniye. ááqibo
náawabi ikatíq kéenama wení akaí-yátááqá mútûq íma pááq uráiye.
19 áqnáabaqa Áánûqtu keqtááyábá ákaraipoaqtaa ketáá weqtábátáá kanaaráq
tikaíkáae.
20 móra-nako ténа “Áánûqtutaba kétikaiye” kétenamanibo wemá ábâkoraa-naqa
áyámma kéumakena wemá min-nákómá kaaqaari kétiye. wemmá káonenama
wení ábâkoraanataba íkákainanama Áánûqtumma íaonai-waigoma Áánûqtutaba
kanaaráq akániyo? ímiye.
21 Îtu Káríqtoma maan-ámáán-áímmá tímikaiqtaae. náawabi Áánûqtuqtaba
kákainanama wenanaaé wáráa-kayukayabagaraq akaíno.

5

Îtumma arummá ámîn-nakoma maa-márábi-qtátááqá márúte kéyuwaiye.

1 máqtemma náayubi Îtuqtaba “Káríqtoe minnáma Áánûqtu timákaraiye” téta
tíya-kayukama minnâ Áánûqtu maqyíkáraiye. náayubi aboáqtábá yikáínatama
aboá maqyíkárai-kayukagaraq kéyikaiye.
2 ketáá káonaunatae. minnâ ketáámá Áánûqtuqtaba tikáínaqtaa wení ámáan-
aimma taákaq maréqtaama ketáá wenáráabitiyabataa tikaíkáae.
3 ketáá Áánûqtuqtabataa tikáínaqtaama wení ámáan-aimma matoránátae.
maamin-ámáán-áímma íma ummaa kéyaiye.
4 máqtemma Áánûqtu maqyíkárai-kayukama maa-márábí-qtátááqá
kanaaráqá márúte ibáq kéyuwaae. ketááí tirummá amí-yátáákómá maa-
márábí-qtátááqá uyátá-maqama kétimiqtaae.
5 náawaq maa-márábí-qtátááqá kanaaráq márúte kéyuwaiyo? móra náawabi
“Îtuma Áánûqtun-aanikoe” téna arummá ámîn-nakoma wemá maa-márábi-
qtátááqá uyátewae kéiye.

Áánûqtuma áanikoqtaba abaroká́q kétiye.

6 Îtu Káríqtoma nokáráq naaegáráqtábá iráiye. wenamáa noqtábá íiraibo
nokáráq naae-yátábágáráq iráiye. káqomma Aokaq-Áágómá Îtu Káríqtomma
káonena kétiye. ááqibo Aokaq-Áágómá árain-aain-aine.
7-8 kaumo-yátáákómá Îtuqtaba árain-aimma kéte. yeráwáqá Aokaq-Áágógáráq
nokáráq naaegógáráq wááe. árain-aimma Îtuqtaba kéteta mimórá-yúyánákáq
makéta kéte.
9 ketáámá nóinainabi waayúkama temmá tirummá kámunatae. ááqibo
Áánûqtu nóinainabi tiráin-aikoma waayúkama tiráán-aimma uyátá-maqma kétena
maamin-áímmá Áánûqtuma timátukaimma minnâ wenáanikoqtaba tiráiye.
10 maamin-áímmá Áánûqtuma timátukaimma máqtemma Îtumma arummá
ámê-kayukabi wáiye. náawabi Áánûqtu tin-áíkáq íma arummá aménama
Áánûqtuqtaba “wemá kaaqaari-náré” kétena Áánûqtu nóinainabi áanikoqtaba
tin-áímmá arummá íámíqmena kéuiye.
11 ááqibo minnâ árain-aimma Áánûqtu timmá mirá-uraiye. matúq-matuq umá
mái-auwaraimma Áánûqtu tímikaiqtaama maamin-áúwáráímmá áanikopi wáiye.
12 náawabi móra-nakoma áanikomma arummá aménama wemá matúq-matuq
umá mái-auwaraimma mayániye. náawabi áanikomma arummá íkámenama
matúq-matuq umá mái-auwaraimma ímayaniye.

matúq-matuq umá mái-auwaraine.

13 keráwáqá náayubi Áánûqtun-aanikon-awikaq tirummá ámê-kayukabaq kemá
maa-qtátááqá agatáune. matúq-matuq umá mái-auwaraimma áraimma ítareq
matáapoaq keráwáqtábá agatáune.
14 wenáúyánákáq maréqtaa ketáámá Áánûqtukaqtaa nóiqtababi ítáananataama
ketáá áraimma káonaunatae. wemá ketááí táaraq itániye.
15 ketááí táaraq kéitaiqtaa ketáá káonaunatae. nóiqtababi wekáq ítáananataama
wemá áqa kétimiqtaae.
16 ábâkoraa-nakoma kúmiq-yataariq kéinaa káonema mi-kúmíq-yátáákómá
yawááq umá matúq-matuq umá mái-yataapi íkewinaqa keráwáqá Áánûqtukaq
itaíyana matúq-matuq umá puí-yátáápíkémmá Áánûqtuma mamá wemmá
aúgen-auwaraimma amíniye. móra-kumiq-yataakoma matúq-matuq umá puí-
yátáápí áwíqmena wíniye. minnáyaba “nunamummá tiyo” íketune. máqtemma

otaammá kuí-yátááqá minnâ kúmiq-yataare. ááqibo ókon-oko-kumiq-yataakoma
íma mamá puí-yátáápí awíqme wíniye.
17 máqtemma otáá-qtátááqá minnâ kúmiq-yataare. ááqibo ókon-oko-kumiq-
yataakoma matúq-matuq umá puí-yátáápí íma kéwiye.
18 ketáá káonaunatae. náawabi Áánûqtu matíkárai-nakoma kúmiq-yataaqa íma
umáena kéiye. aanibo Áánûqtun-aanikoma wemá kawáá kéumatikaiqtaaboana
Táí-nakoma wemmá íma kanaaráq táí-yataariq kéumakaiye.
19 ketáá káonaunatae. Áánûqtun áráabititaa máunataamanibo tébakaq-
wayukama máqtemma maa-márábí-qtátáákáráq Táí-nakoma nôrabi ónááe ti-
qtátááqá mirá kéumayikaiye.
20 ááqibo káonaunatae. minnâ Áánûqtun-aanikoma iréna tiráátiraiqtaae.
náawabi árain-Aanuqtuma máima ketáámá árain-Aanuqtupi wenáanikoma
Îtu Káríqtopi máunatae. maaminnâ árain-Aanuqtugaraq maaminnâ árain-
auwaraimma matúq-matuq umá mái-auwaraine.
21 pááqya-noiyapo, kaaqaari Áánûqtunopakema nékaq máero.
kemá Yóáane.

2 Yóáane

Yóáane páátima monoq-wáyúkámá máa-marukaqa áwíkaan-inikoma páátibi agamá kááyaiye.

1 kemá móra anó-monoq-nakonopake áwíkaan-inikokaq áwíkai-iniko ení iyápógaraq árain-aain-aikaraq kemá keráwáqtábá kétikaiye. íma kemá kenamáamibo máqtemma aarawaamá árain-aain-aimma ítaraa-kayukama keráwáqtábá ôriq éna kéyikaiye.

2 maami árain-aimma keqtáábí wáena taákaq-taakaq ínipoana aati-aatimá keqtáábí watúq-watuq umá wániye.

3 ketibotáá Áánûqtuma áanikogaraq Îtu Káríqto yeqtí aokaq íráqô-qtataakaraq arummá yimí-yátáákáráq kaayoné-yátáákáráq keqtáábí waíro. miráinata maami-qtátááqá árain-aain-aikaraq akaí-yátáákáráq mayánátae.

4 kemá itáunama maamin-nóíyápómá árain-amaan-aimma kéwaraawaq timuqá ôriq umá kémaraune. miráuma ketibotáá timá tímikainiqtaa umá kéwaraae.

5 tíkáin-iniko, móra ámáan-aimma kágayaune. íbêqa aúgen-amaan-aimma íkagatimupo maaminnáma naayóbáqá áaimma áqtaraikake Îtunopake ítaraae. minnâ káqowaqtaba kákaina káqowaqtaba kákaina ónátae.

6 akaí-yátáákómá mirá kéiye. minnâ Áánûqtun ámáan-aimma waránátae. mimórá-ámáán-áímmá áaimma áqtaraikake ítaraae. minnâ weqtábá kákaina weqtábá kákaina ónátae.

7 miráipoata netuqyaa-káyúkámá keqtáá kaaqaari-áímmá timá-timinetataa maa-márábí uréire kéeta ye mirá kéte "Îtu Káríqto íma aúma mamá pááq íné kukáiye." téta waayúkama kaaqaari kéteta yemá Îtumma webómá kágáyakaae.

8 atéqma máero! keráwáqá íma mi-qtátááqá yúwáaro. ketáámá maaminnáyabataa mayaímá matáunaboaq íráqô-qtataaqa Áánûqtu timá akoqnáá umá timínna-yataaqa íma mayáínoe.

9 morá-nakoma Îtu Káríqtoni arááti-yataapi íma maéna ááqibo áwábaq kóínanama Áánûqtu mibáq wetê íma máiye. móra-nakoma Îtu Káríqtoni arááti-yataaqa ítarena Áánûqtugaraq áanikogaraq mibáq wetê máiye.

10 móra-nakoma keráwáqtôpaq iréna "Îtuma Áánûqtunopake aúgaraq íkukaiye" téna tin-náqá wemmá íma keráwáqtí naaúpaqa íawiqme iréraq miráono-maaraono téq ítimakaaro.

11 aanibo keráwáqá mirá timákeqa keráwáqá wení ábárawaao máeqa wení táí-yataapi mánoe.

12 kemá netuqyaan-áímmá agamá timá-timenaaq únnamanibo kemá íma wannaabímmá agayánúne. paá kenamáárîq uréq wenóíkaq-wenoikaq káoneqtaa tóyaupike timá-timenunaboana ketáái timuq-yatáápíqtáá mánunatae.

13 ketímanaakoni iyápóma yiwíkaan-noiyapoma keráwáqtábá miráo-maraao téta kétimatikaae. áqa kínnae.

kemá Yóáane.

3 Yóáane

1 móra anó-monoq-nakonopake Káéatikaq tíkái-naqa Káéatio, náawanabi
kemmá árain-aain-aikaraq ôriq umá kétikaiye.
2 tíkái-nako, kemá nunamummá timákaunana máqte-qtataakaraq enáugogaraq
íráqôniq umá mirá kéitakaa kemá aónaraunama enarun-íyápógómá íráqôniq
kéiye.
3 yaímma Îtun anaaémo kéwaraa-kayukama uréire éq éta má-tima-timemma
“emá árain-aimma kéwaraane” téta tewapóaq kemá emmá timuqá ôriq umá
kémarakaune.
4 árain-aipimmo ketí iyápó-annamo ítaraanata uréire kéiyanama kemmá íma
móra-yataakoma mamá timuq-yatáákómmá uyátá-maqma wániye.
5 tíkái-nako, maa-káyúkámá naayóbáqá íkeyimonaanamanibo ááqibo íráqôniq
umá yabíqyíkaraane.
6 yemá máqtemma yirummá ámê-kayukama emá írágôniq umá
yabíqyikaanayaba timá yímikaiye. emô íráqô-qtataaqa kéyime. timáyikaanayaba
Áánûqtun-aurakaqa íráqôniq kéiye.
7 uyátárai-nakotabae téta uréire kéowatamanibo oótanaa óqtamma paá Îtuma
arummá ámê-kayukabike matááe. óq-wayukabike íma matááe.
8 ketáá kenamáárîq yiwíqmataa ketáái waayúkaiq umátaa árain-aikoni
mayaímá yegáráq kémayaunatae.
9 kemá káqon-aubama agatuwáunana Îtun-anaaemo wárâa-kayukabaq
wimánibo Tiótarapima wemá wenáakaq waabá-káyúkátí yúrakaqa “anómma
mánaae” ténaboana keqtáámá ítiwirainenataa kéiye.
10 kemô yéqa má-tima-timenune wemá yaímma-yataariq kéitaba wemá tái-
aimma keqtábá kétena Îtuni aamô maméta ye-káyúkámá íkeyiwiraiye. óqo yeqtí
naaúpaqo yiwíqmeta íné o-káyúkámá mamá aammá káunikena “íma yíwíqme
yero” téna aammá áunikaraiye. óqo yiwíqmeta íné o-káyúkámá yemmá monoq-
wáyúkábíké kéwaqtuwaiye.
11 tíkái-nako, tái-yataakoni amé mékaan íuwo. paá íráqô-qtataakoni amé
mékaa uwo. ááqibo íráqô-qtataariq o-káyúkámá minnâ keráwáqá Áánúqtun-
araaqa mááe. aanibo táígo-qtataariqo íya-kayukama minnâ yeráwáqá Áánûqtuma
áraimma aati-aatimá íkaonaae.
12 Timítarima máqte-kayukati yúrakaqa íráqô-naqa máitana wení íráqô-
mayaima wenáaiqtaba kétiraatiye. ketáámá móraiq umá íráqôn-aimma weqtábá
kétunataama minnâ árain-aimma túnna-taama kéráwáqá ítaraae.
13 kemá taíganin-aimma agayánááq únnamanibo íma kenamáárîq kemá
wannabí agayánúne.
14 miráitaq kemá túyánámmá itáúnama páátákáá timónéq aanibo
keráwákáráq mi-qtátáátábá mórabi máeqtaa watáá-wataa tenúnatae.
15 kaayone-yátááqá keráwáqtê wáino. ketáái aanábóráq ketí miráoro-
maaraoro-aimma móra-mora-yuma timá yímero.
kemá Yóáane.

Yúti

1 kemá Yútie. kemá Îtu Káriqtoni mayaí-nápóaq kemá Îtuni ábâkoma
Yêmitimma ábâkomune. kemá maami-páátímá Áánûqtuma yááyarai-
kayukayopaq kágayaune. mi-káyúkámá náayubi ketibotáámá Áánûqtuma wení
akáí-yátáápí kémaewana Îtu Káríqtoma yabíq yíkaraiye.
2 Áánûqtuma paru-yátáákáráq tiména kaayoné-yátáákáráq tiména akáí-
yátáákáráqá keráwáqá timíniye. mi-qtátáákómá keráwáqtôpaq ókaraq-okaraq
pááq íniye. minnáyaba ôriq umá keráwáqtábá kétikaiye.

*kaaqaari-áímmá yiráá*ti-wayukati *yáaimma.*

3 ketí aanábó-wáyúkáo, áqnáabaqa kemá túyánámmá ítátuweq keráwáqtôpaq
aúbama agamá Áánûqtuni yauwéqma máqtemma tiwíránénataa iqtábá
min-áímmá agayánáá kéunamanibo keráwáqtí itáíq-itaiq umá mái-yataaqa
Áánûqtuma wení waayúkama tímikaimma minnáyaba yáqtoqma akoqnáá ígáae
téq kemá keráwáqtôpaq kágayaune. minnâ
4 yaímma-wayukama keráwáqtí aúkáapi aúpáq yamááwaqtaa íkáonaunatae. mi-
káyúkámá íma Áánûqtuni waayúkama mááe. Áánûqtuma wenámáakoni íráqô-
qtataaqtaba yemá aagómmá mamá kéwaeraae. yemá mirá kéopoataa yeqtí táí-
yaaimma paátataare ténátaae. Îtu Káríqtoma ketáái kawáá-náqá ketáái uyátárai-
nakoma wemmá yemá káwetatuwaae. naayóbáqá Áánûqtuni agamatá-kánnáábí
téna mirá-káyúkámá Áánûqtuma mamá yawáá-q-umayikaniye.
5 keráwáqá maamin-áímmá ítama arútaraamanibo kemá keqnáámmá
timá taákaq ónúne. uyátárai-nakoma Ítíráaeo-wayukama Íqtîbibake yauwéqma
yiwíkaimanibo anaaékaqa mi-káyúkámá wekáq arummá íma ámikaa-kayukama
yemmá yíkamitata puqmá ánataguraae.
6 taákaq máráaro. naayóbáqá Áánûqtuni kaqtó-wayukama yaímma móra-
awaataq yimuqá maqmá íma máqe-uraabo Áánûqtuni marûpake yuwéta kóuraae.
uyátá-maqma anón-naapaamma mayánáae téta owana yemmá Áánûqtuma ku-
mayuqnóbáqá aménáápáq mibáq akoqnáá-annama kú-yikaraiye. Áánûqtuma
anó-kanaaraqa wemá yemmá mamá yawáá-q-umayikaniye.
7 táí-wayukama Tótômabakaraq Komóraabakaraq káqomma waaqókáq móra-
marukaq-wayukayabagaraq taákaq máráaro. mi-márúpáké-káyúkámá Áánûqtuni
kaqtó-wayukama oníkáá éta kumari-ááímmá tarôq kéowanaboana aati-aatimá
matúq-matuq umá káíq-kaiq inírábí kautínoe. máqtemma kaaqaari-áímmá
yiráá-ti-wayukama Áánûqtuma yeqtí táí-meyamma yimíníqtaba máqte-kayukaraq
abarokáq timá kétagaiye.
8 miráuma mirá-káyúkáma máqte-maqte kaikáá umá káonaawana minnágoma
mamá íyaqnobaqa yíkáiniq itata yeqtí yúbima táí-yaaimma mamá tarôq
kéoe. Áánûqtuni náápaaqtabama pááqya-qtataarabiya téta yúyánámmá kéitaae.
Áánûqtunopaq-wayukayaba aamá timá márúte táíq kéumayiketa kéoe.
9 uyátá-maqma anó-kaqto-naqa Máááíkoroma wegáráq íma mirá-uraiye.
Tááqtaate wenáubi-kenaubi maréta Mótetini aráá-q-auma náawaq mayáníyô
téta minnáyaba tirááye. ááqibo Máááíkoroma wemá náápaakaraq-naqa íma
kanaaráq máenaboana Tááqtaama timá márúte yukáimanibo wemá tiráine:

“uyátárai-nakoma emmá timá márúte táíq umákaniye.” téna Máááíkoroma tiráiye.
10 miráimanbo mi kaaqaari-áímmá yirááti-wayukama móra-yataakoni áaimma íaonaraa-qtataakoqtabagaraq tái-aimma kéte. aónaa-qtataaqa aónaraamma miráuma pó-iyakoni yáaikaa umá káonaae. ánibo mirán-ááíkómá yemmá mamá táíq kéumayikaiye.
11 tái-meyamma ôriq umá mayaínóe. Kááinani áaikaan-aaimma kéwaraae. yemá waayúkama yiráátéta paá meyáqtábá yeqtí yúma yíméwata kéqoke-tai-aaimma tarôq éta Béiraaraa kéoe. Áánûqtuni anaaéma íwareta Kóraama miráurainikaa kéeta mirá-qtátáaríq kéeqtaboata yemá táíq kéumagoe.
12 aanábómá áíkuteraq mórabike aáwaqa kéneqa mi-kaaqaari-áímmá yirááti-wayukama yigaemá íma wáiniq umá tái-yataariq aborokáq kéopoata ananna-yátááqá yemá yubaíráinikaa úma mááe. yeqtí yúyaba-aatuqma yúyánámmá kéiteta uwáágoma konnámmá mamá paábaq yúwáitana aaqá íma yiníkáá umá mááe. yeqtí watáagoma miráuma aaqá íma yiníkáá kéumagiye. miráuma yaagómá arammá iyaí-kánááráqá arammá íma íyáinikaa umá mááe. yemá miráuma yaamá aayákagitatapoata ánûkaraq áaipike yayútuwaanikaa umá mááe. yeqtí watáagoma miráuma arammá íma íyáinikaa kéumagiye.
13 únókómá anón-iyaraa kémetaitana yeqtí otaa-qtátáákómá ananna-agaregóráá umá ámûraaq mayaq-mayaq iníkáá umá mááe. ánibo yemá miráuma aabayákáké wiyókómá paá uréire umáginikaa kéoe. yeqtí yirááti-yataakoma arupú umá íma kéyiraate. yeqtí márûqa anó-kumayuqnobaq Áánûqtuma yeráwáqtábáé téna yíkaraine minnáyaba mi-káyúkáma mibáq matúq-matuq umá mánoe.

tái-meyamma yemá mayánóe.

14 Énôkima abapaké kaayaq-nápóana wemá Áátaani anaaé pááq-urena wemá mirá-káyúkáyábá naayóbáqá amuné kuténa wemá maará-tiraine: “aónaaro. uyátárai-nakoma wení taíbaq netuqyaa aokaq-káqtó-wáyúkátê kumíniye.
15 wemá máqte-kaaqaari-aimma yirááti-wayukama ítama yaíqtuwena tái-meyamma yimíniye. waayúkama yinaaéma umáketa yeqtí tái-yuyanamma wáráa-kayukama wemá mamá anónnáma tái-meyamma yiména kúmiq-yataariq uráa-waigoni anónnáma tái-meyamma yiména tái-aimma téta Áánûqtumma timá táíq uráapoana anónnáma tái-meyamma yimíniye.” téna Énôkima tiráine.
16 máqtemma mirá-káyúkámá náru-narumma kéteta káqo-kayukayaba kaaqaari-yúbí kémareta yeqtí tái-yuyanakomma anaaé kéwaraae. yúma maméta kéuyeta yaímma-wayukama matawémma umátuweta yimíqmíq kéeta yemmá yikái-qtataaqa kémayaae.

keráwáqtí tirummá amí-yátááqá yáqtoqma akoqnáá oro.

17 miráimanibo ketí aanábô, taákaq máráaro. keráwáqá keqnáámmá Îtu Káríqtoma yiwíkai-kayuka timá tímikaan-aimma taákaq máráaro.
18 yemá maará téta keráwáqá timá tímikaane: “anaaékaqa aqtó-kánáámá pááq ínata yaímma-wayukama aábê-aimma tíma-tikanoe. mi-káyúkámá tái-yataaqtaba kéyikainataboata yemá mirá-inoe.” téta Îtuma yiwíkai-kayukama tirááe.
19 yemá mi-káyúkámá otaa-káyúkáé. yeqtí yúgoni akáí-yátááq áátuqma kéwareta Áánûqtuni Aokaq-Áágómmá íma kéwaraae.

20 miráimanibo keráwáqá ketí aanábô, aati-aatimá keráwáqtí itáíq-itaiq
umá yabi-í-yátááqá mamá akoqnáá umáe úyoro. mirá kéeraq aati-aatimá
Áánûqtuni Aokaq-Áágóní akoqnáágaraq nunamummá tero.
21 ketáái uyátárai-nakoma Îtu Káríqtoma paru-yátááqá matokáipoana matúq-
matuq umá mái-auwaraimma timíniye. maamin-áúwáraíqtábá awé uréqa
Ánûqtuni akáí-yátáápí máero.
22 yaímma-wayukama Áánûqtuqtaba kaayaq-yúyánámmá itáaqtaba keráwáqá
paru-yátááqá yímero.
23 yemá miráuma irabíkáá mááe. ánibo keráwáqá páátákáá yauwéqma
yiwíráaro. keráwákáráq irabí tíwíqme wíyábámá káqo-kayukayaba táaqa
kégainamanibo paru-yátááqá paá yímero: miráimanibo yeqtí yúrananna aí-
yátááákómá mamá yeqtí unáákáqtôma námô ainíkáá kéobo minnáyaba yeqtí
unáákátôgaraq kúmiq-yataatabagaraq ítama táíq umáyíkáaro.

nunamummá té Áánûqtun-awiqa múte yawíyé.

24 Áánûqtuma kanaaráq keráwáqá kawáá umátíkarainaq keráwáqá íma
paábaq kumáwinoe. wemá kanaaráq kúmiq-yataaqa íma waéna wení tágama-
yataapi tikániye. miráinaq keráwáqá timuqá ôriq umá maránóe.
25 Áánûqtu-aatuqma wenamáa ketáá yauwéqma tiwiránín-naqa Îtu Káríqtoni
mayaíráké ketáái uyátárai-nare. Áánûqtuma wení áwîqa múte yauyónátaae.
wení tágama-yataakaraq wení anó-qtataakaraq wení akoqnáá-yataakaraq wení
náápaakaraq áaimma átárai-kanaarake íbêq-kanaaraqa anaaékakaraqa aati-aatimá
paá mánoe. miráuma waíno.

Aréb**ár**é**t**iani

1 naayóbáqá maamin-áíkómá áupáq wáqe-uraiye. miráitana Îtu Káríqtoma
mamá abarokáq pááq uráiye. minnáma Áánûqtuma Îtumma aráátiraiye. Îtuni
mayaí-wáyúkámá keqtáámá tiráátínana mi-qtátááqá anaaékaqa pááq íniye.
wemá keqtááyábá ítama arutaígáae téna tímikaiqtaae. móra kaqtó-nakoma
Áánûqtunopake wemá timákáitana kemá Yóáanekaq kukáiye. kemá Îtuni
mayaínápóana wemá watáama timá tímikaiye.
2 ánibo kemá Yóáanema kemá mi-qtátááqá máqtemma aónatuwe abarokáq
Áánûqtun-aama timá kétagaune. mi-kátáámá Îtu Káríqtoqtaba "áraine" kétune.
3 náayubi yoraútína-nakoma itaíya-kayukagaraq Áánûqtuni maami-ámúné-
áímmá yeráwáqá nónabi tínna éta yeqtábá Áánûqtuma amuqá kémayikaiye. abo
mi-kánáámá awaaraq-kánnáábí pááq ínanama Áánûqtu "mirá ónúne" tiráí-
qtataaqa miráinima wemá paá mirá-iniye.

Yóáanema abapaké kaayaq-áyú-wáyúkábá watáama agatáiye.

4 kemá Yóáanema abapaké kaayaq-áyú-wáyúkámá Étia-aukapaq máa-
kayukayopaq maan-áímmá kágáyaune. íbêqa Áánûqtuma máiye. naayóbákáráqá
máqe-uraiye. anaaékaraq wemá paá maéna wení íráqô-qtataaqa kaayoné-
yátáákáráq keráwáqá Áánûqtuma Îtu Káríqtogaraq tímikaaye. abapaké kaayaq-
áágógáráqá aúrapaq Áánûqtuni náápaan-abiqtataraq máena yemá Áánûqtuni
íráqô-qtataaqa kaayoné-yátáákáráq tímikaae.
5 Îtu Káríqtoma Áánûqtuni máqten-aimma arupú umá tín-náqíye. wemá
pukáipike áqnáabaq itó-urai-naqiye. maa-márábí mú mikákáá anó-naqa máiye.
wemá keqtááyábá ákáitana wení naaenápó ketáái kúmiq-yataapike matukáiye.
6 wemá miráurai-waigoma keqtáámá mamá wenabomá Áánûqtuni anó-
monoq-wayukaraa umátíkáraiqtaae. Îtukaq tágama-yataakaraq akoqnáá-
yataakaraq matúq-matuq umá waíno. miráuma waíno.
7 aónaaro. wemá konnákóní aúkáapi kumínéna kéiye. miráinata máqte-
kayukama yeqtúrapike aónainoe. máqte-kayukama wemmá waqtáámmá
agaibéta ikákaa-kayukama yegáráq wemmá aónainoe. máqtemma maa-márábí-
káyúkáma weqtábá yogapómmá éta ibiqá yaránóe. owé. mirá-qtátááqá pááq
íniye.
8 Áánûqtuma uyátárai-nakoma maará téna: "kenamáa kemá áqnáabakaraq
anaaémma kemúne." téna kétiye. wenamáa Áánûqtuma íbêkaraq
naayóbákáráqá anaaékaraq paá máiye. wemá máqten-akoqnaama matokáiye.

Yóáanema Waayúkagon-Araaqa aónaraiye.

9 kemá Yóáanema Îtuqtaba keráwáqtí tíbâqune. kegáráq keráwákáráqá
ketáámá Ítuni waayúkamunataae. kemá keráwáqtê yagaroqtamá ummaa-
yátááqá tíqa í-kánáámá Áánûqtuni yabíkái-qtataakaraq aménáápáqá máunatae.
ánibo ketáámá awé kéeqtaa Îtuqtaba akoqnáá kéunatae. kemá Áánûqtun-aama
kéteqa kemá Îtukaq tirummá kámunatapoana yemá kemmá waqmá móra-
marukaqa únómmá yaúturaitana áwîqa Pááatamoti tíkaraae.

10 uyátárai-nakoni kanaaráqá Aágoma Áánûqtunopake kemmá mamá ako-
qnáá kéitana tinaaépakema móra-aimma itaúnana akoqnáá umá kaapáúkoraa
tááyaraiye.
11 min-áíkómá mirá tiráiye: “máqte-qtataaqa aónáánama minnâ wannaabí
agamá abapaké kaayaq-áyú áíkuyo-kayukabaq yuwaao. miráuma Ipítiani-
marabakaraq Támánabakaraq Págámabakaraq Táíyátáérabakaraq Tááritibakaraq
Pírárépiabakaraq Áréórátíabakaraq aúbama agamá yuwaao.” téna tiráiye.
12 abo náawa kétiyaa téq waéqma aónáúnama kain-ómmá abapaké kaayaq-
yáárérâq tágagitaq aónaraune.
13 ánibo kemá aónáúnama mi-táárégóní aúkáapimma móra-naqa itó-uma
máqe-uraiye. wemá ayáqtááq-unakaqtoma umá aítaupaqa yuyu umárena we-
naúkáapimma áwáarara kain-ámúránámá umá yaútû makaiye.
14 aqnótáugoma wayámmá wáqe-uraiye. miráuma tipi-típigoni áyáuraa éna
wayá-kónnákáá uráiye. miráitana aúrakoma iragóráá kamá tágaraiye.
15 ánibo aítaukoma tágaguraima miráuma óqtakoma óniq-irabi kamá kawaabába
iníkáá uráiye. miráitana áa áyái-waigoma miráuma anó-nomma aúgín-aikaan-
aimma tiráiye.
16 wemá abapaké kaayaq-wíyóqá ayáánurapaqa matokáiye. ánibo mórama
tokóru-yakaa-puma téba-tebaq-aama wenóyaupike ku tayaráiye. ánibo wení
óíkoma tágama aaqá kain-í-káá uráiye.
17 kemá wemmá aónatuweq wení aítaupi tipaqagéq puki-nákóráá uráune.
miráitana wemá ayáánuranapo kekáq tínekuyena tiráiye: “emá ikatíq íuwo.
kemá áqnáabaq-nakaraq anaaékaq-nakaraq kemúne.
18 kemá aúwarai-naqune. naayóbáqá kemá pukáunamanibo timónaao. kemá
aati-aatimá matúq-matuq umá máune. owé. áíta-marupakaraq puígáráqá ketí
náápaamma aménáápáqá wáitaq kíma kemá kéyoraune.
19 miráinaa máqtemma kaikáá aónáána-yataakoma íbêqo aónáana-yataakaraq
anaaékaq pááq ínî-qtataaqtabagaraq agayaao.
20 abapaké kaayaq-wíyóqá tiyáánurapaq wáitaa aóne mi kain-ómmá aba-
paké kaayaq-yáárérâq waéqma itaí-áípóana áaimma miráuma wáiye. abapaké
kaayaq-wíyóqá minnâ abapaké kaayaqá áíkuyo-kayukati kaqtó-wayukama
Áánûqtunopake maéta abapaké kaayaq-yáárérâq minnâ abapaké kaayaqá
áíkuyo-kayukarare.” téna Îtuma Yóáanemma tiráiye.

2

watáama Ipítianiq áíkuyo-kayukayatabae.

1 óq-aimma tiráiye: “Ipítianiq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma Áánûqtunopake
maan-áíkómá wekáq agayaao. abapaké kaayaq-wíyóqá ayáánuranapo
yabíkái-naqa wemá abapaké kaayaq-káín-ókomá yaaregóní aúkáapi uréire
kéeq wení amuné-áímmá mirá-uraiye.
2 máqte-qtataariq ónna-aaima aónatuweq akoqnáá-mayaima mayáanama
aónaraune. keráwáqá itáíq-itaiq umá yabíyemma káonaune. táí-wayukayabama
keráwáqá íkéyikaae. máqtemma mi-káyúkámá maará téta ‘Îtuni timáyíkarai-
kayukaqtaae’ téta kétemanibo yeráwáqá íma mááe. miráitaa keráwáqá yaímma
kéite yetí yáaimma aónatuwaiq yemá paá kaaqaari-wáyúkámá mááe.
3 ketíwîqtaba keráwáqá yáqtoreq itó-uma akoqnáá éra íma tíbô karááe.
minnáma káonaune.

4 miráimanibo móra-yataaqa íma íráqôniq kéoe. naayóbáqá tirummá
kanaaráq íráqôniq umá tímikaamanibo íbêqa ímiye.
5 naayóbáqá keráwáqá íráqôniq uráámma íbêqa kétiwikatuweq paábaq
kóuraae. miráinaq keráwáqá yauwéqma naayóbáqá íráqôniq uráániq umá
tirummá waéráaro. miráinaq tirummá íma waeráiyaq kemá ketôpaq iréq
keráwáqtí ókóní yaaremmá mamá paábaq yuwánúne.
6 miráimanibo mirán-íráqón-ááímmá keráwápímmá paá wáiye. Níkóráátini
waayúkabimma webómá agayikéwae kéoe. kegáráqá kemá yeqtí yáaiqtaba
webómá kágayikaune.
7 móra-nakoma aáqa wárainanama maamin-áímmá ítama arutaíno. Aágoma
Áánûqtunopake áíkuyo-kayukabaq kétima-yimiye. 'móra-nakoma ááiqa umá
uyátáinaqa kemá min-náqá ayúwáanana matúq-matuq umá mái-yataaqa amí-
yábíké aáwaqa kemá aménúne. mi-támá Áánûqtuni yópí wáiye.' téna Aágoma
kétima-yimiye." téna Îtuma Yóáanemma kainapákáá timá ámikaiye. óq-aimma
tiráiye:

watáama Támánabaq áíkuyo-kayukayatabae.

8 "Támánabaq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma Áánûqtunopake min-áíkómá
wekáq agayaao. áqnáabaq-nakaraq anaaé-nakaraq naayóbáqá pukáimanibo
íbêqa paá mái-nakoma wení amuné-áímmá mirá-uraiye:
9 keráwákáqá ummaa-yátááqá tíqa í-kánáámá pááq íma káonaune. ánibo
keráwáqá áwáyoq-wayukaraa ommá kétimonaune. miráimanibo keráwáqá
taígani-qtataaqa makááe. mi-káyúkáma akáyáámá timá tíkáama kéitaune.
ánibo mi-káyúkámá mirá kéte. 'ketáámá Ítíráaeo-wayukataa máunatae.' téta
kétemanibo yemá íma mááe. ímiye. yemá paá Tááqtaani áíkuyo-kayukabike mááe.
10 anaaékaqa tíqa í-yátááqá mayánómma minnáyaba ikatîqa íoro. ítáaro.
Tááqtaama keráwáqtí aúkáapike yaímma-wayukama ánná yimínîmma keráwáqá
makáqma aónaniye. miráinaq ummaa-yátááqá tíqa í-kánáámá tiyááka-kanaabi
mayánoe. miráimanibo keráwáqá tirummá amí-yátááqá paá yáqtokaiyana
keráwáqtí puí-kánááráq wínaq kemá anónnáma íráqô-meyamma matúq-matuq
umá mái-yataaqa timénúne.
11 ánibo náawabi aáqa wáinanama maamin-áímmá ítama arutaíno. Aágoma
Áánûqtunopake áíkuyo-kayukabaq kétiye. 'móra-nakoma ááiqa umá uyátenama
yauwéqma puí-kánáárąqá wemmá íma mamá táíq íniye.' téna Aágoma kétima-
yimiye." téna Îtuma Yóánemma kainapákáá timá ámikaiye. óq-aimma tiráiye:

watáama Págamabaq áíkuyo-kayukayabatae.

12 "Págamabaq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma Áánûqtunopake min-áíkómá
wekáq agayaao. min-nákómá tokóru-yakaa-puma téba-tebaqa áama
yawíqmatama matokái-nakoni amuné-áímmá mirá-uraiye:
13 kemá keráwáqtí márûqa káonaune. mi-márúkáqá Tááqtaani náápaan-
abiqtataraq wáiye. miráimanibo keráwáqá ketíwîqa yáqtoqma akoqnáá uréq
kekáqá tirummá kétimeraq kekáq tirummá amíyamma íma aúpáqá kéyuwaae.
móra-naqa Ááqtipaatima keqtábá téwai-nakoma keráwáqtê máqe-uraiye. áraimma
wemá ketáama wárái-naqiye. ánibo keráwáqtí aúkáapi mi-márúkáqá Tááqtaama
máitaq Ááqtipaatima ikámôwana pukáiye. mi-kánáárąqá keráwáqá íma anaaé
umátíkaraae.
14 miráimanibo yaímma-yataaqa íma íráqôniq kéoe. keráwápímmá yaímma-
wayukama Págamabaqa máeta yemá Péiraama áaimma yáqtoqma akoqnáá

kéoe. Péiraani áaimma mirá-uraiye. naayóbáqá wemá Péírakimma aráátiraiye. anaaékaq Péiraakini kaaqaari-áímmá Ítíráaeo-wayukama yiráá téna ‘maníkókáq waí-waamma agamá ákûq umákáá-kamma kanaaráq nánoe’ kétena ‘kumari-ááímmá kanaaráq ínoe’ ténа kúmiq-yataaqa urááe.

15 mirá kéowata yaímma keráwápí máe-kayukama Níkórááítin-anna-wayukati táí-wataama ítama akoqnáá kéoe.

16 miráinaqa keráwáqá tirummá waéráaro. ímo miráinaqa pááqya-kanaabi keráwákáq yénúne. ánibo kemá tokóru-yakaa-puma tóyaupi matokáuna-punapo mi-káyúkátê ááiqa ónúne.

17 ánibo náawabi aáqa wáinanama maan-áímmá ítama arutaíno. Aágoma Áánûqtunopake áíkuyo-kayukabaq kétiye. ‘náawabi Tááqtaama uyátáinaqa wemmá mórama wíyôpake aáwaqa aúpáq wáimma aménúne. miráinaq kemá móra waayán-óqtámmá aménúne. min-óqtákáqá aúgen-awiqa agamaránúne. min-áwíqá íma móra-nakoma aónaniye. min-óqtámmô mayaína-nakoma wenamáa kanaaráq aónaniye.’ ténа Aágoma kétima-yimiye.” ténа Îtuma óq-aimma Yóáanemma timá ámikaiye.

watáama Táíyátáérabaq áíkuyo-kayukayatabae.

18 “Táíyátáérabaq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma Áánûqtunopake min-áíkómá wekáq agayaao. Áánûqtun áanikoma wenaúrakoma miráuma ira autakáá kéitana títaukoma miráuma óqtakaa óniq-irabi áwáarara karáiye. mirá-nákóní amuné-áímmá keráwáqtôpaq mirá-uraiye:

19 keráwáqá máqte-qtataariq on-ááímmá káonatuwaune. keráwáqá waayúkama tirummá kéyimeq máqte-mayaima kaayoné umá mamá yíwáqnaa kéoe. kekáqá itáíq-itaiq umá yabíkáae. kemá káonaune. áqnáabaqa máqte-qtataakon áaimma miráuraamma íráqôniq uráámanibo íbêqa uyátá-maqma íráqôniq kéoe.

20 miráimanibo móra-yataaqa íma íráqôniq kéoe. keráwáqá móra-inimma Yéteberimma ayúwáawana keráwáqtê máiye. min-íníkómá ‘amuné-ínímúne’ kétimanibo wemá ketí mayaí-wáyúkábímmá kumari-ááímmá waraígáae ténа kéyiraatena maníkókáq agamá ákûq umákáá-kamma naígáae ténа kéyiraatiye. mirán-ááímmá minnâ kaaqaari kétima-yikaiye.

21 kemá kanáá améq wení kúmiq-yataapike waeraíkáae téq túnnamanibo wení kumari-áúyánámmá yuwánîn-aaqa paá kéitena arummá íma waékáiye.

22 ítáaro. kemá aíqa í-yátáákáráq karígáráq min-íníkómmá aménúne. ánibo náayuwabi min-íníkótê kumari-ááímmá waré máiya-kayukama yirummá íma waeréta yinaaéma íumakaiyaqa kanaaráq mi-káyúkáma anómma yíqa í-yátáákáráq ummaa-yátááqá móraiq umá yemmá yiménúne.

23 máqtemma wení iyápógaraq karínápó yíkamonata puínoe. miráinata máqtemma áíkuyo-kayukama aónainoe. kemá máqte-kayukati yúyánákáráq yirummá yaímma káonaune. ánibo keráwáqá móra-mora-yuti táaiqtaba meyammá timénúne.

24 miráimanibo tébakaq-noininaukaqa Táíyátáérabaq máe-kayukayaba kétune. keráwáqá min-íníkóní yirááti-yataaqa íma waréra Tááqtaani arunóbáq máin-aaimma íma ítaraiyamma kemá káqon-ummaa-yataaqa keráwápímmá íma maránúne.

25 miráimanibo mi-qtátááqá keráwáqá yáqtoraiyama mi-túpáámá kemá yénúna-kanaaraq yáqtoqma akoqnáá umá máero.

26 ánibo móra-nakoma ááiqa umá uyátena wemá ketáaimma waqmé wéqéna
wení kanaaráqá mó ánatainaqa kemá náápaamma ketibomá tiména móraiq
umá wemmá aménana maa-márábí-wáyúkáma wenáménáápáq mánoe.
27 mútûq-yanapo mara táwéraq púbúyainikaa umá miráráá umá wení ako-
qnááma wániye.
28 miráinaqa kemá nokáapaq-wiyoqa anón-akoqnaakoni awaaméqá aménúne.
29 náawabi aáqa wáinanama maamin-áímmá Aágoma áíkuyo-kayukabaq tin-
áímmá ítama arutaíno.

3

watáama Tááritibaq áíkuyo-kayukayabatae.

1 Tááritibaq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma Áánûqtunopake maan-áíkómá
wekáq agayaao. min-nákómá abapaké kaayaq-áágómá Áánûqtunopake
abapaké kaayaq-wíyókáráq kématorena wení amuné-áímmá mirá-uraiye.
keráwáqtí máqte-qtataariq on-ááímmá káonatuwaune. keráwáqtábámá yemá
maará téta kéte. ‘maamin-áíkúyó-káyúkáráqá matúq-matuq í-yátááqá wáiye.’
téta miráimanibo ímiye. keráwáqá pukurááe.
2 keráwáqá itó éra tú waí-yátááqá yúwáaro. keráwáqtí máqten-aaimma paá
wáena puínîqtababoa keráwáqá mamá akoqnáá oro. máqte-qtataaqa keráwáqá
miráuraamma kití Áánûqtun-aurakaqa móra arupú-yataariq owaq íaonaraune.
3 naayóbáqa maamin átê-wataama ítama yáqtokaiyama minnáyaba tirummá
waéqma kéitera yabíqma akoqnáá oro. ánibo íma itó éqa miráuma moyá-
nákóráá umá kemá yennamá keráwáqá mi-kánáámá ítimonanoe.
4 Tááritibaq keráwáqá yaímma-wayukama yíkaraamanibo yeráwáqtí
unáákáqtôma kúmiq-yataaqtaba paí íma auqyíkaraiye. yemá mi-káyúkáma
kanaaráq mayánôpoata waayán-únákáqtomá mamaréta ketê uréire ínoe.
5 ánibo náawabi ááiqa umá uyátainaqa min-nákómá waayán-únákáqtómá
umákanune. miráinaq matúq-matuq í-áwíq-wánnáábíkémá wenáwîqa íma
yawígáguyonune. ímiye. ketibon aúrakaqa wenáwîqa múte yauyéq Áánûqtuni
kaqtó-wayukati aúbákáráq áwîqa múte yauyónúne.
6 náawabi aáqa wáinanama maan-áímmá Aágoma áíkuyo-kayukabaq tin-áímmá
ítama arutaíno.” téna Îtuma Yóáanemma timá ámikáiye. óq-aimma tiráiye:

watáama Pírárépiabaq áíkuyo-kayukayatabae.

7 “Pírárépiabaq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma Áánûqtunopake maan-áíkómá
wekáq agayaao. aokaq-náqá árain-aai-naqa kíma Tébitin-annayaba yokáiye. mi-
náápáákáráq oqtamá ítuwaanana móra-nakoma íma keqnáámmá aúyaqmaraniye.
ánibo oqtamá aúyaqmaraanana móra-nakoma keqnáámmá íma ítuwaniye. min-
aókáq árain-aai-nakoni amuné-áímmá mirá-uraiye.
8 máqten-aaimma keráwáqá miráomma kemá káonatuwaune. ánibo keráwáqá
aónaaro. keráwáqtí túbáqá kemá oqtamá makáunana ítuwe wáimma móra-
nakoma kanaaráq íma aúyaraniye. kemá káonaune. keráwápímmá pááqyamma
akoqnááma wáitaq ketáama kéware ketíwîqa íma kéwakaraae.
9 miráimanibo Tááqtaani áíkuyo-kayukabikemma yemá mirá kéte. ‘ketáámá
Ítíráaeo-wayukamune’ kétemanibo íma máeta ítáaro. kemá mi-káyúkámá mamá
keráwáqtí títaupi yiraayutaúmmá má-ayikaanata kemá keráwáqtábá tíkáanna
aónanoe.

10 máqte-marabi-kayukama makáqma móra aíqa í-kánáámá maa-márábáq
yíniye. keráwáqá ketáama yáqtoqma yaákare tiwé uráápoaq mi aíqa í-
kánáábímmá kemá yayáa tikánúne.
11 kemá pááqya-kanaabi keráwákáqá yenúne. keráwáqá matoráiya-qtataaqa
yáqtoqma akoqnáá oro. móra-nakoma keráwáqtí íráqô-meyamma paábaq
matuwaíyábá yáqtoqma akoqnáá oro.
12 ánibo móra-nakoma ááiqa umá uyátainaqa kemá wemmá mamá ketí
Áánûqtuni aokaq-nákóní arúkáá umá itó-umakaanana aokaq-náúkémá íma
yáubatuwena keqnáámmá máápaqa kóiniye. wekáqá ketí Áánûqtun-awiqa aga-
maréq ketiboní márûkoni áwîqa agamaránúne. mi-márúkón áwîqa aúge-
maruqa Yérútááre. mi-márúkómá ketí Áánûqtunopake kumínîmma wení
márûkake yuwéna ketí aúge-tiwikote kumíniye.
13 ánibo náawabi aáqa wáinanama maamin-áímmá Aágoma áíkuyo-kayukabaq
tin-áímmá ítama arutaíno." téna Îtuma Yóáanemma timá ámikaiye. Îtuma óq-
aimma tiráiye:

watáama Áréórátíabaq áíkuyo-kayukayabatae.

14 "Áréórátíabaq áíkuyo-kayukati kaqtó-nakoma Áánûqtunopake maan-áíkómá
wekáq min-nákómá árain-aikon áaimma máena Áánûqtukaq itáíq-itaiq umá
yáqtorena wemá Áánûqtuma máqte-qtataaqa tarôq urái-waigoni áaimma máiye.
min-nákóní amuné-áímmá keráwáqtôpaq mirá-uraiye:
15 keráwáqá máqte-qtataariq on-ááímmá kemá káonatuwaune. keráwáqá íma
yaugikáá kéeq iraráá kégeq ímá kéoe. yaímma-wayukama yaugikáá o-káyúkámá
keqtábá yúyánámmá kétaamanibo yemá kemmá tiwéqtáma kéyuwaawana
minnágoma íma kárutaiye. yaímma káqo-kayukama kokoq umá Aokaq-
Áágóqtábá kéiteta ketáaimma kéwaraae. minnâ íráqône. miráimanibo keráwáqá
aúkáamakaariq umá máa-yuma ôriq umá táígoniq kéoe. keqtábá itáíq-itaiq
kéunataae kétemanibo keráwáqá Aokaq-Áágómmá márute awéqtama kéyuweq
ketáaimma íkewaraae. kemá keráwáqá kokoq kéeraq Aokaq-Áágóqtábá kéiteraq
ketáaimma waraígáae téq kétune.
16 miráimanibo keqtábá keráwáqá ira-úrámmá íma kégeq yaugiqá íma
kéumagoe. keráwáqa paá pááqyamma iráráá kégaapoaq ketóyaupike wiráátima
wirakánáá kéune.
17 keráwáqá maará téq kéte. 'ketáámá netuqyaan-ótámmá maréqtaa máqte-
qtataaqa netuqyaa makáunatae. ketáámá móra-yataaqtabama íma aqtórárîq
kéunatae.' kétemanibo keráwáqá táí-yataapi mááe. keráwáqá áwáyoq-wayukama
maéq túramma karopágitaq tiwapáá mááe. miráitaq kenamáárîq maami-
qtátááqá íma kanaaráq káonaae.
18 miráitaq maami-túyánámmá keráwáqá kétimune. oótamma mamá íráqôniq
ínétama paá agamá táwî-aayapaqa apibí kéumatuwai-yataaqa keqtôpake máyáaro.
mayéqa keráwáqá móra-yataaqtabama íma tikánoe. tigaemá tiwaapááyaba
waayán-únákáqtómá íma kúmiq-yataako paí auraínaq keqtôpake máyáaro.
keráwáqtí karopaíyábá atóba-i-yataaqa keqtôpake máyáaro. mayéqa keráwáqá
kanaaráq aónanoe.
19 kemá mi-káyúkámá tíkáimma yútiqa yímíqma anaaékaqa akoqnáá
auránóe. kéqokeq-yaaimma mamá kárutayikaune. miráinaq keráwáqá
tiyáátámma kuyéraq tirummá waéráaro.

20 ítáaro. kemá oqtaráqá itó-uma pagé-page kétune. náawabi ketáá iténa oqtamá ítikainaqa wení naaúpaq wenôpaq uyábéma wetê nanúne. wetê aáwaqa naanana wemá ketê nániye.
21 ánibo náawabi ááiqa umá uyátainaqa wemmá timá áménana wemá ketê ketí náápaan-abiqtatataraq maraq maína móraiq umá naayóbáqá kemá ááiqa umá uyátámatuweq ketiboní náápaan-abiqtatataraq wetê maraq máqe-uraune.
22 náawabi Aáqa wáinanama maamin-áímmá Aágoma áíkuyo-kayukabaq tin-áímmá ítama arutaíno." téna Îtuma Yóáanemma kainapákáá timá ámikaiye.

4

Áánûqtuni márûkaq wenáwîqa múte yaútaae.

1 minnáma ánatagitana kemá Yóáanema aónáúnama oqtamá ítuwe Áánûqtuni márûkaq wáqe-uraiye. mimórá-áágómá kaapáúkaa kabámaraitaq itaúnama timá tímikaiye: "maakáq uyuwo. anaaékaq pááq-ino-qtataaqa aráátenune." téna tiráiye.
2 páátákáá Aágoma Áánûqtunopake ketê máqe-uraimma Áánûqtuni márûqa aónáúnama mórama náápaan-abiqtatama wáqe-uraitana móra-naqa mikáq maraq máqe-uraiye.
3 min-nákómá maraq máqe-uraimma aónáúnana miráuma kawaa-óqtákáá umá karogaromá tágaguraiye. móra-aabotayakoma wení náápaan-abiqtataraqa ikúyakaraitaq aónáúnama miráuma yaayána-oqtakoraa umá tágaguraiye.
4 miráuma móra-wayuka umá abapaké kaayaqté-kaayaqte náápaan-abiqtatagoma anó-naapaan-abiqtatagoni amakaqá yaúturaitana min-ábíqtátáráqá anó-kayukama móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte anó-kayukama mikáq-maraq máqe-uraae. min anó-kayukama Áánûqtuma kéwaraa-kayukama kawáá kéoe. yeráwáqá waayán-únákáqtómá umátoreta áwáarara kai-kámóqá yiqnókáqá kúbeqtokaae.
5 anón-abiqtatarake aabayú yóráitana áama kétitana wíyôn-aama tiráiye. anón-abiqtatagoni aúbáqá abapaké kaayaq-ómmá kúraqtokaawana kainíkáá kéeta wáqe-uraae. mi abapaké kaayaq-ómmá kúraqtokaama yetáaimma abapaké kaayaqá aágoma Áánûqtunopake wáiye.
6 anó-naapaan-abiqtatagoni aúbáqá móra-yataaqa wáqe-uraimma miráuma anó-kayukama kaapókáá umá tágaguraiye.
ánibo anó-naapaan-abiqtatagoni aúkáapimma kaayaqté-kaayaqte-kamma maéwae kéo-kamma máqe-uraae. yeqtí yúrakoma netuqyaa wáena yóíparaa yinaaépaqa yawááq-uraiye.
7 áqnáabaq maéwae kéo-kamma áwáábiq anó-putiraa (arááyane) uráiye. anaaé maéwae kéo-kamma miráuma awaiq-púrúmákáákóráá uráiye. mamá mikáq maéwae kéo-kamma miráuma waayúka óíkaa uráiye. mamá írêq-kamma akikígómá arabêna uréire iníkáá uráiye.
8 mi kaayaqté-kaayaqte maéwae kéo-kamma máqtemma móra-mora-waigoma abapaké móra yááyamma wáqe-uraiye. miráuraitana netuqyaa-yúrámmá yúbaqa yirunóbáq amegaaráq yawááq-uraiye. ánibo wágáágaraq nokáakaraqa maará téta tíq-tiq kéoe:
"aokaré. aokaré. aokaré.
uyátárain-Aanuqtuma máqten-akoqnaama yokáimma naayóbáqá wemá máqe-uraimma íbêqa máena anaaékaqa íniye."
téta yemá í-aageta mirá kéte.

9 mi maéwae kéo-kamma yemá Áánûqtukaq náápaan-abiqtataraq yaaguyabí-
yataaqtaba wení tágama-yataaqtaba téta wemmá matúq-matuq umá mái-nakoma
“tíkáiye” tirááe.
10 ánibo maéwae kéo-kamma maará téta móra-wayuka kaayaqté-kaayaqte anó-
kayukama matúq-matuq mái-Aanuqtuma náápaan-abiqtataraq wenaúbáq tipaké
agéq mimórá táoqa yeqtí áwáarara kai-kámóqá náápaan-abiqtatagon aúbáq
kéiyaabotuweta maará téta kéte:
11 “ketáái uyátáráana-nako! ketáái Áánûqtuo!
ení aúyánánápó máqte-qtataaqa tarôq uráánae.
máqte-qtataaqa emá tarôq uráanaboana tágama-yataakaraq yaaguyabí-
yataakaraqa akoqnáágaraq emá kanaaráq mayánóne.”
maará téta tirááe.

5

móra aúba-wannaama aúyaqmakaawana Yóáanema aónaraiye.

1 ánibo ayáánurapaqa Áánûqtuma náápaan-abiqtataraq maraq máin-aukapaqa
aónáúnana móra aúba-wannaama wáqe-uraiye. mi-kánnáágóní arunóbáqá
amegaarákáráqá agamatán-áímmá wáqe-uraiye. ánibo abapaké kaayaq-
áráátá-káwéqá minnánapo arááparaiye.
2 ánibo móra akoqnáá-kaqto-nakoma Áánûqtunopake anókaq ááyama téna
tiráiye: “náawaq íráqô-naqa máenawaq kanaráq maa-kánnáámá maténa
káwékomma aukáqma agatániyô?” téna Áánûqtunopake kaqtó-nakoma tiráiye.
3 miráimanibo mórama Áánûqtuni márûkake-nakowabi mórama maa-
márábíké-nákówábi mara-áménáápáké-nákómá íma kanaaráq maami-
kánnáámá agatétabi yorautíniye.
4 abáá ománibo móra-nakoma íráqô-naqa kanaaráq máimma íaonaraapoana
móra-nakoma mi-kánnáámá íma kanaaráq agaténa yoráutaiye. minnáyaba
kemá tirummá itaq ibiqá yakáune.
5 ánibo móra-wayuka kaayaqté-kaayaqte anó-kayukabike kemmá timá
tímikaiye: “emá íma ibiqá yaraao. ítáaro. móra-nakoma Yútaa-wayukabike
áwáábiq-putiraa umá (arááyane) ááiqa uyátáraiye. wemá Tébitin-annabike áai-
nare. wemá wenamáa káwéqa aukátuwena maami-kánnáámá agatániye.” téna
móra anó-nakoma Îtuqtaba kemmá timá tímikaiye.

Yóáanema tip-típi-araaqa aónaraiye.

6 náápaan-abiqtatagaraq kaayaqté-kaayaqte maéwae kéo-kamma aúkáapimma
anó-kayukagaraq mórama tipi-típi-araaqa aónaraune. ikámaraawana púinikaa
umá íto-uma máqe-uraiye. mi-típí-típí-áráákómá aqnókáq abapaké kaayaq-
áwáyáámmá waéna abapaké kaayaq-áúrámmá wáqe-uraiye. minnáma
yetáaimma abapaké kaayaq-áágómá Áánûqtunopake máqte-marabaq
timáyíkaraiye.
7 wemá náápaan-abiqtataraq uyáyoqmena uténa min-nákóma mibáq maraq
máin-ayaanurapake mi-kánnáámá matáiye.
8 wemá maami-kánnáámá maténa kaayaqté-kaayaqte maéwae kéo-kamma
móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte anó-kayukagaraq tipi-típi-araakoni aúbáq
yipaq agoaq aónaraune. máqtemma anó-kayukama móra-mora-yuma imá
yawáámma matoréta móra kugáíqma áwáarara kain-óqtákáá matokááe. ánibo

kugáíqma-yataapimma átê-akuq-umuma ógikaiye. yetáaimma Áánûqtuni aokaq-wáyúkátí nunamummá wáiye.
9 ánibo yemá aúgen-ima maará téta tirááe:
“emá íráqô-naqa kanaaráq máanaboana maami-kánnáámá kanaaráq mayé káwéqa aukáqtuwanone.
yé ikámôwaa pukáane.
keqtáá ení naaenápó meyánîq uráanae.
waayúkama máqten-annabike máqten-aaipike máqten-aukaq-yugaraq máqte-marukake-kayukama
10 emá mamá yemmá ketááí Áánûqtuni anó-monoq-wayukama aúqyíkaraanama maa-márábí yabi ínoe.”
téta tirááe.

tipi-típi-araakon áwîqa máqtemma múte yaguyakááe.

11 kemá Yóáanema keqnáámmá aónáúnama maéwae kéo-kamma móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte-wayukagaraq taígani kegébá ayuraa kaqtó-wayukagaraq Áánûqtunopake náápaan-abiqtatama ikúma yaútureta yáama ítaraune.
12 yemá ááyama anókaq téta tirááe:
“maa-típí-típí-árááqá naayóbáqá íkámôwana pukáimma wemá kanaaráq ako-qnááma mayéna máqten-iraqo-qtataaqa mayéna itaí-yátááqá mayéna náápaamma mayéna yaagumá mayéna tágama-yataaqa mayéna aúgau mayéna wemá kanaaráq mayániye.”
téta tirááe.
13 ánibo kemá Yóáane máqte-qtataaqa Áánûqtuma tarôq urái-qtataakoni yáama ítaraunama máqte-qtataaqa Áánûqtuni márûkaq wái-qtataaqa maa-márábí wái-qtataaqa mara-áménáápáq wái-qtataaqa únópí wái-qtataaqa máqte-qtataaqa máqten-aukapaq máqten-aukapakoni arunóbákáráq wái-qtataakoma itaúnata maará téta tirááe:
“náápaan-abiqtataraq maraq mái-nakokaq tipi-típi-araakote kenákáráq ketáámá túgau aqmá ketáámá yaagumá kémauna kenákátí tágama-yataaqtaba kenákátí akoqnáá-yataaqtabagaraq matúq-matuq umá kétunatae.”
téta máqtemma tirááe.
14 miráinata kaayaqté-kaayaqte maéwae kéo-kamma maará tirááe: “áraimma waíno.” tíyata móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte anó-kayukama yipaq agéta Áánûqtuyaa Îtuma yenákáráq nunamummá kéteta yenákátí yíwîqa múte yaútae.

6

tipi-típi-araaqa Îtuma abapaké móra-kaweqa yamá aráápamaraan-auba-wannaama aukákaiye.

1 kemá Yóáane aónáúnana tipi-típi-araakoma abapaké kaayaq-káwéqá yamá aráápamata-kannaama maténa áqnáabaq móra-kaweqa aukákaiye. aukáitaq itaúnama kaayaqté-kaayaqte máqe-urai-kapike móra-maqe-urai-kakoma aamá ti-wáígómá wíyôn-aaraa téna tiráiye: “maabáq iyo.”
2 titaq keqnáámmá aónáúnama waayán-ótímá móra-naqa min-ótí ámûraaq aónaraune. min-ótí ámûraaq mái-nakoma imá matóráitata móra uyátáni-kamoqa ámikaamma miráuma móra-nakoma ááiqa umá uyátárai-naqa améwaokaa-kamoqa ámikaae. miráitana wemá ááikaq kóurena netuqyaan-ááíqá umá uyátaniye.

3 ánibo tipi-tipí-araakoma mikáké kaayaq-káwéqá aukáitaq itaúnana anaaé
máqe-urai-kama ááyama tiráiye: “maabáq iyo.” titaq
4 aónáúnana káqomma karogaron-ótímá imaamu-wámá pááq uráiye.
miráitana móra-naqa ámûraaq mái-nakoma wemá akoqnááma maténa maa-
márábí-káyúkátí kaayoné-yátááqá paábaq matuwáinata yegáráqá káqo-
kayukama yíkaminoe. miráinata wemmá ááiqa í-tókórú-yákáá-púmá ámikaae.
5 ánibo tipi-típi-araakoma kaumo-káwéqá yamá aráápamata-kannaama
aukáqtúwáitaq itaúnana mamá mikáq máqe-urai-kama ááyama tiráiye: “maabáq
iyo” titaq keqnáámmá aónáúnama abuqtán-ótí ámûraaq mái-nakoma móra
yainaí-yátááqá (tikérima) ayáápí matokáiye.
6 ánibo kemá itaúnama maéwae kéo-kakon aúkáapike móra-aikoma aamá
ténа maará-tiraiye: “móra kamáábauma móra-taoq-meyanawiqa kéaae. móra
kaatopébauma móra-taoq-meyanawiqa kéaae. abo matawékaraq wáááéni-nomma
íma táwîq oro.” téna matawékaraq wáááéni-nomma Áánûqtukaq amí-yátáárîq
umá ámenibo “íma táwîq oro” tiráiye.
7 tipi-típi-araakoma kaayaqté-kaayaqte-kaweqa min-áúbá-wánnáráq
aráápamatama aukátúwáitaq itaúnana írêq-maewae-keo-kamma ááyama tiráiye:
“maabáq iyo.” titaq keqnáámmá
8 aónáúnama eqábu-otima min-ótí ámûraaq mái-nakoni áwîqa “puí-yátááqá”
téta ááyaraawaq aónaraune. ánibo anaaé waqmé “aítabaq” pukáa-kayukati
márûpaq iráiye. yenákámá “puí-yátááqá aítabakaraq” náápaamma mamá
aarawaamá máqte-marabake kaayaqté-kaayaqtepike móra-aayapaq-wayukama
yíkaminoe. yeráwáqá tokóru-yakaa-punapo puyéta yáama kéyainata puyéta
karímá kémayeta puyéta marabín-ábááq-wámmá yíkamma puínoe.
9 tipi-típi-araakoma móra-tiyaapaq-kaweqa yamá aráápamata-kannaama
aukátúwáitaq aónáúnama yaímma pukáa-kayukati yimammá aónáúnata
Áánûqtukaq amí-yátááq-yáárérâqá aménáápáqá máqe-uraae. naayóbáqá
mi-káyúkámá Áánûqtun-aama yáqtoqma akoqnáá uréta timáe uréire kéowata
namuro-wáyúkámá yíkamowata pukááne.
10 min-ímákómá yááyama anókaq tirááe: “uyátáráana-nako, aokaq abo árai-
naqa é máane. ánibo náaraq umá kanaaq yáwínaaq maa-márábí káyúkáma
mamá yainé tíkakaa-waigoni anónnáma yemmá ánná yimínónô?” téta tirááe.
11 ánibo máqtemma ayáqtááqa waayán-únákáqtómá kéyimena maará téna
timá yímikaiye: “keráwáqá pááqya-kanaama aagaaro. anaaékaqa keráwáqtí
namuro-wáyúkámá keráwáqtí móra-mayai-wayukagaraq tíbâqawaayugaraq
yíkamowata pukáániq móraiq umá tíkamowaq keráwáqá pukááe. anaaékaqa
yeráwáqá yoráuma kanaaráq ánatagiyana namuro-wáyúkámá yeráwáqtí
anónnáma mayánoe.
12 ánibo tipi-típi-araakoma abapaké móra-kaweqa yamé aráápamata-kannaama
aukáqtúwáita keqnáámmá aónáúnama maa-márábímmá anó-maruma yuráiye.
ánibo aabaúgómá mamá waéqma abutámmá aúqma naayó-tópóqón-únákáá
uráiye. ánibo wíyôkoma mamá karogaromá auréna naaegóráá uráiye.
13 ánibo aabayákákémá wiyóqá yaráqmena marabí kuturáama miráuma
kaben arammá ábu íkaraitana uwáágoma yoqmá arari umátúwáinikaa umá
arammá marabí kuturááe.
14 aabayákógáráq ánatama yuwiqá yawátáma útínikaa umá útúmena
kóuraiye. ánibo máqtemma anugógáráq únópí máqten-aukapaq yaúturai-
marukogaraq arari umá yarákááe.

15 maa-márábí anómma yabíkáa-wayukama anó-kamaani-kayukagaraq ááiq-wayukati kawáá-wáyúkágáráq oótamma netuqyaa makáa-kayukagaraq yíwîqa wái-kayukagaraq kaqtó-mayai mayáa-kayukama ápéqa íma mayéta ápéqa mayéta o-káyúkágáráq muríánóbáq abo anón-anugoni óqtan-ainobaq máqtemma aúpáq aúyokaae.
16 ánibo anón-anugoraq anón-oqtakokaq kááyeta maará-tiraae: “mapámera tímúraataa ya yawááq éra áúgugu umátíkáaro! anó-naapaan-abiqtataraq mái-nakoni aúrakaqtaba tipi-típi-araakoni áyaqtaba áúgugu umátíkáaro!
17 yenákátí anó-yiyamma yínna-taoqa íbêqa pááq kéipoata náawaq kanaaráq itó-uma akoqnáá kéena minnágoma uyátaniyo?” téta tirááe.

7

Ítíráaeobake netuqyaa-káyúkámá Áánûqtuni awaaméqá matááe.

1 minnáma ánatagitaq aónáúnama kaayaqté-kaayaqte Áánûqtunopake kaqtó-wayukama maa-márágóní téba-tebaq itó-uraae. yemá maa-márágóní kaayaqté-kaayaqte-aayakaq yáqtokaama móra maa-máráwábi únónábi yaawábi uwáá yoqmá íma matuwániye.
2 ánibo káqomma Áánûqtuni kaqtó-nakomma aónáúnana aabaúmá utain-áúkápáké iráiye. matúq-matuq umá mái-Aanuqtuma wení awaaméqá mamé iráimma wemá anókaq ááyama kaayaqté-kaayaqtema Áánûqtunopake kaqtó-wayukama akoqnááma matéta maa-márágáráq únókáráq mamá táíq ínéta o-yúyábá téna
3 wé mirá-tiraiye: “keráwáqá kabe-kabe umá maa-máráwábi únónábi yaayúrábi íma mamá táíq oro. áqnáabaq ketááí Áánûqtuni mayaí-wáyúkátí yúwáayakaq awaaméq-yátáárîq umá yikánúnatae.” téna tiráiye.
4 ánibo kemá itaúnata aarawaamá awaaméqá máyáamma yoraútówaq ítaraune. miráuma Ítíráaeo-wayukabike máqten-annabike netuqyaa-káyúkáráq (144,000) awaaméqá makááe.
5 miráitana Yútaan-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Arúbenin-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Kááatin-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000)
6 Ááatan-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Nááabatarin-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Manááataan-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000)
7 Tímionin-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Aríbaen-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Íqtakaan-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000)
8 Tébirunin-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Yótêbin-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) Péqtiamaanin-annabikema netuqyaa-káyúkámá (12,000) máqtemma mi-káyúkámá Áánûqtuni awaaméqá matááe.

netuqyaa-káyúkámá Áánûqtun anaaé wakááe.

9 minnáma ánatagitana keqnáámmá aónáúnama netuqyaammá aarawaamá áíkutaama móra-nakoma yemmá kanaaráq íma yorautíniye. máqtemma mi-nóínín-aúkáqá máqte-marabakema ókon-okon-augaraq máqten-aipike-kayukama máqe-uraae. yemá máqtemma anó-naapaan-abiqtatagon-aubaqa tipi-típi-araakon-aubaqa itó-uraae. yemá ayáqtááqa waayán-únákáqtómá umáreta iyáápimma kóbén ánáraa-qtataaqa matoréta máqe-uraae.

10 yemá anókaq ááyama téta tirááe: “ketáái Áánûqtuma anó-naapaan-
abiqtataraq máitana tipi-típi-araakoma yenákáráké keqtáá yauwéqma tiwiraí-
yátááqá kéiye.” téta tirááe.
11 ánibo máqtemma Áánûqtunopake kaqtó-wayukama náápaan-abiqtataraq
yaútûmareta móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte anó-kayukagaraq kaayaqté-
kaayaqte maéwae kéo-kakaraq ikúma yaútûraae. náápaan-abiqtataraq yipaq agéta
Áánûqtukaq nunamummá maará téta tirááe:
12 “áraine. mirá waíno.
ketáái Áánûqtuqtaba aúgaugaraq timukáráq matúq-matuq umá kémaraunatae.
wenaúyánápíké tágagitababoaqtaa máqte-qtataaqa aúyánápí kéitaipoaqtaa
wenáwîqa matúq-matuq umá yauyónúnatae.
wemmá mútûq-yaaguyabi-yataaqa áméro.
máqten-akoqnaagon áaimma máena wenáwîqa matúq-matuq umá yauyónúnatae.
áraiqtabae. minnáma waíno.”
téta tirááe.

íbêqa min-ánná-wáyúkátí yíqa í-yátááqá ánatagiye.
13 ánibo mórama anó-nakoma timá tímikaimma: “mi-káyúkámá ayáqtááqa
waayán-únákáqtôma umátokaamma yemá náayubiyo? ánibo yemá náan-
aukapakenaq irááo?” titaq
14 kemá yuwéqma maará téq timá ámikaune: “ketí anóko, enamáárîq
emá káonaane.” túnana wemá timá tímikaiye: “yemá mamin-ánnámá aíqa
í-kánáábíké anómma yútiq-yataaqa mayéta ummaa-yátááqá matááe. ánibo
yemá tipi-típi-araakoni naaeráké yeqtí unáákáqtôma tete uráawana yeqtí
unáákáqtôgoma waayámmá aúkáiye.
15 miráipoata yemá Áánûqtuni náápaan-abiqtatagoni aúbáqá itó kéoe.
ánibo wágááwa nokáámma wení aokaq-náúpáqá wekáq nunamummá kéitaae.
miráitana Áánûqtuma náápaan-abiqtataraq máena wemámáárîq yemmá mayi
yuwániye.
16 miráinata yemmá ókaraq yáama íma yéna keqnáámmá nonáá íyikena ínoe.
ánibo aaqá íma kautéta móra-yataakoma yúraqa íma amanna kuyikániye.
17 tipi-típi-araakoma náápaan aúkáapi mái-nakoma yeqtí kawáá-náqá mániye.
wemá poqnommá wáinabaq yiwíqme wínata nokópíké aúwaraimma mayánoe.
miráiyana Áánûqtuma wenamáárîq yúrapike máqte-yiqnuma ayúnikaniye.”
téna anó-nakoma timá tímikaiye.

8

tipi-típi-araaqa Îtuma abapaké kaayaq-káwéqá yamáta-kannaama aukákáiye.
1 tipi-típi-araakoma abapaké kaayaq-káwéqá yamá aráápamata-kannaama
aukáqtúwáitanama mikáké Áánûqtuni márûpaq pááqyamma ayáqtáá-kanaama
íma aamá pááq uráiye.
2 kemá Yóáane aónáúnata abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámá Áánûqtun
aúbáq abapaké kaayaq-wéróq-ánámá yímikaae.
3 ánibo káqomma Áánûqtunopake kaqtó-nakoma Áánûqtukaq amí-yátááqá
ámê-qtaaregoni waaqókáq ya itó-uraiye. wemá áwáarara kai-yáwáámmá
íráqôn-akuqa í-yátááqá matokáiye. yemá íráqô-kuyumma í-kánámá ámikaamma

Áánûqtuni aokaq-áárâwáátí nunamummá mamá yorupamá náápaan-abiqtataraq maraq mái-nakoni aúbáq áwáarara kain-óqtá-táárérâq agamá ákûq umákanena uráiye.

4 ánibo íráqô-kuyun í-kánágóní úmûkogaraq Áánûqtuni aokaq-áárâwáátí nunamukógárâq yanaa uténa Áánûqtun-aubake kaqtó-nakoni ayáápike yuwéta Áánûqtunopaq yanaa utarááye.

5 mi-káqtó-nákómá íráqôn-aku-kana-taapeqa maténa Áánûqtukaq agamá ákûq umákai-irabike iráámma kúrakena mi-táápápímmá maqmá ógiqmarena maa-márábí iyaabótúwáitana kukáiye. iyaabótúwáitana wíyôn-aama téna áa kááyaitana abayú kéyoraitana márûma yokáiye.

kaayaqté-kaayaqte Áánûqtunopake kaqtó-nakoma werôq-anabike werôqa yurááe.

6 abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámá Áánûqtunopake abapaké kaayaq-wéróq-ánámá matóráama werôqa yínéta mamá yokaa urááe.

7 ánibo áqnáabaq móra-kaqto-nakoma wení werôqa yitana kaágáráq iragógáráq naaégáráq marabí iyaabótúwáawana kuqturááe. máqte-tama kaumo-áúkápáq móra-aayapaq iragómá kágitana máqten-aapepaaqa iragómá karáiye.

8 anaaékaq-kaqto-nakoma wení werôq-anabike werôqa yumátúwáitata anón-anuma iramá kainíkáá umá iyaabótúwáawana únópí kukéta kaumo-áúkápáq móra-aukapaqa waéqma naaemá aúkáiye.

9 únópí máqten-auwaraiq-kamma máimma kaumo ánnáiq owana móra-annama pukurááe. únópí-káárégómá kaumo ánnáiq owana móra-unopi-kaare-annama mamá yokíkuraiye.

10 má mikáq-káqtó-nákómá wení werôq-anabike werôqa yumátúwáitana mórama wiyókómá iraráá kamá ómmá kúraqmena wiyôpake marabí kukéta máqte-nokoma kaumo ánnáiq owana móra-anna-nopikaraq poqnopíkáráq kuturáiye.

11 wiyóqá wíyôpake yaráqmena kúmî-waigon áwîqa "aabígaraq-irae." minnágon-aaimma nopí kukétaboata ikaaqá kétiye. kaumo ánnáiq owana móra-anna-nomma waéqma ikaaq-ánnáíq urétaboata netuqyaammá mi-nómmá yaqnaa-káyúkámá pukááe.

12 ánibo káqo-kaqto-nakoma wení werôq-anabike werôqa yumátúwáitana aabaúmá wíyômma máqtemma wiyóqá mamá kaumo ánnáiq owana móra-annaiq mirá-uraae. móra-aukapaq aabaúgáráq móra-aukapaq wíyôkaraq máqte-wiyokogaraq móra-aukapaq kumayuqá aúkááe. miráitana wágáá-kanaagaraq nokáa-kanaama kaumo-kánáábíké móra-aayapaq íma tágaraiye.

13 miráimma ánatagitaq kemá aónáúnana mórama anón-akikigoma méyábáq aabayákáq arabéna uréire uráiye. miráitaq itáúnana anókaq ááyama tiráiye: "tirunô. tirunô. maa-márábi máa-noinin-aukaqa tirummá mayikáune. miráitata káqomma kaumo-káqtó-wáyúkámá Áánûqtunopake yeqtí werôq-anabike werôqa yónáae temmá anómma yútiq-yataaqa aarawaabí pááq íniye." téna anókaq ááyama tiráiye.

9

óqa kaumo-káqtó-wáyúkámá Áánûqtunopake yeqtí werôq-anabike werôqa yurááe.

1 móra-tiyaapaq-kaqto-nakoma Áánûqtunopake wení werôq-anabike werôqa
yitana mórama wiyókómá wíyôpake yuwéna marabí kukáitaq aónaraune. ánibo
áítabaq abéyúmmá íma wáiq kíma ámikaae.
2 miráitana wemá min-áítábáq ítuwaitana úmûmma utaimmá anón-iragoni
úmûkaa utaráiye. min-áítánóbáké utain-úmúkómá abaúgáráq uwáágokaraq
mamá kumayuqá aúkááye.
3 netuqyaa-tái-wámmá pítaaqa min-úmúpíké yuwéta marabí kukááe.
miráitata yemá akoqnááma matáama miráuma uwabaaikóní akoqnááraq
umá matááe.
4 ánibo yemá maará téta aamá matááe: “karaatatááqá íma namá ánatera
máqte-qtataaqa maa-márábí karútaina-yataarabi yaamé íma namá ánataaro.
miráimanibo mi-káyúkámá yúwáayakaq Áánûqtuni awaaméq-yátááqá íma
matáiya-kayukama yenamáa yúpuyoro.
5 maa-káyúkámá yíqa í-yátááqá móra-tiyaapaq-wiyokon-arupi yimínômanibo
yemmá íma yíkamma púyoro.” téna maan-áímmá matááe. ánibo mi-kákómá
waayúkama anómma yíqa yímikaimma miráuma uwabaaikómá yúpuitata yíqtaba
oníkáá uráiye.
6 mi-kánááráqá waayúkama puíáqtábá abáá-inomanibo íaonanoe. mi-
kánááráqá áraimma puí-yátááqtábá ôriq umá yikánîmanibo puí-yátáákómá
yeqtôpake péqmare kóiniye.
7 kemá mi-pítááqá aónáúnama oótigoma ááiqa ínéna yokaa iníkáá uráae.
yeqtí yiqnókómá áwáarara kain-óqtákáá-kámóqá uráae. yóíkoma miráuma
waayúka óíkaa uráiye.
8 yiqnótáugoma ayáqtááqa miráuma aaratí yiqnótáuraa uráiye. ánibo
yíwáyaakoma miráuma anón-awaabiq-putigoni (arááyane) áwáyaakaa uráiye.
9 yíqtaaraqa aakaqá akoqnáá umá (káápaaraa) kúberaawana yaáyákoma
miráuma netuqyaan-áyárémmá oótigoma kúma ááikaq yabitimáena kéwitana
kabámînikaa umá wenáama anókariq uráiye.
10 yemá uwabaaikóní améráakaa umá uwaaqá yiméráan aqtóráq wáqe-
uraiye. yetíméráapi waayúkama yúpui-akoqnaama móra-tiyaapaq-wiyokoni-arupi
wáqe-uraiye.
11 yeqtí yabíkái-naqa wemá min-áítábáq abéyúmmá íma waéna kaqtó-
naqiye. Íbaru-wayukati yáabimma mi-káqtó-nákóní áwîqa Áábaronie. ánibo Karíki-
aipimma Aapórionie.
12 áqnáae-tiru-kanaama ánataguraimanibo kaayaq-tírú-kánáámá anaaékaq
pááq íniye.

abapaké móra-kaqto-nakoma wení werôq-anabike werôqa yuráiye.

13 abapaké móra-kaqto-nakoma wení werôq-anabike werôqa yumátúwáitaq
itaúnana kímora-ama kaayaqté-kaayaqte-yaummatapike kaayaqté-kaayaqte
óqtan-awayaakoni aúkáapimma Áánûqtukaq amí-yátááqá ámê-taareraqa áwáarara
kain-ótáq-táárémá Áánûqtun aúbáq min-ámá
14 abapaké móra-kaqto-nakomma timá-amitana wení werôq-anama matóráí-
waigoma timá ámikaiye: “Áánûqtunopake kaayaqté-kaayaqte kaqtó-wayukama
anó-nomma Yúpárêti-nokaq ánnáma matáamma emá kanaaráq iyúwénata kóro.”
téna timá ámikaiye.
15 wemá Áánûqtuni kaayaqté-kaayaqte-kaqto-wayukama iyúkaimma yemá
yokaa éta máqtemma aarawaamá mamá kaumo ánáaiq owata móra-annama

yíkamiyata puínoe. mi-káqtó-wáyúkámá yemá mi-kánááyábá mi-túpááyábá mi-kíyóqtábá min-áúqtábá yokaa uráaqtababoata yemmá iyúkaiye.
16 ánibo oóti ámûraaqa ááiq-wayukama máa-kayukama netuqyaa táwîgani (200 mírioni) kegébâ ayuraa pááq uráiye. miráitaq nôraq umábiyo téq ítaraune.
17 ánibo kemá miráuma kaikáá umá min-ótímá aónáúnata waayúkama min-ótí ámûraaqa máe-kayukati yúyawaakoma mirá-uraiye. waayúkama akoqnáá-puyaqa kúbekaama iragóráá tágama yóíkomma eqábuma miráuma-wayukama máqe-uraae. máqten-otigoni aqnómmá miráuma anón-awaabiq-putima (arááyane) aqnókáá uráiye. ánibo yóyaupike abááq-írágógáráq úmûkogaraq uwaaq-áítógáráq yá-uraae.
18 maami-káúmó-táwí-yátáákáké máqte-kayukama kaumo ánnáiq owana móra-annama yíkamowata pukááe. miráowana min-írágógáráq úmûkogaraq uwaaq-áítógáráq oótigoni yóyaupike pááq-umayikaraae.
19 máqten-otigoni akoqnááma yóyaupikaraq yiméráapikaraq wáqe-uraae. yiméráakoma miráuma iraakabayaakáá uráitana óq-aqnomma wáqe-uraiye. miráitata minnárake waayúkama kéyupuiye.
20 máqtemma káqo-kayukama maami-káúmó-táwí-yátáápíkémmá ípukaama yemá yirummá íwaereta yemá iyáánapo tarôq o-qtátáákómá yinaaémma íyumakaraae. ímiye. yemá waátágokaq aágokaraq tíq-tiq kéeta yemá mi-qtátáákómá áwáarara kain-óqtánápógáráq paá óqtanapogaraq yaanapógáráq iyáánapo tarôq o-qtátáákókáq yúyánámmá kémaraae. mi-qtátáákómá aúramma íaonena aamá íitena uréire íurai-qtataaqa máqtemma yaaguyakááe.
21 mi-káyúkámá yaímma-wayukama yíkamma puyéta uwaatagáánîq éta kebó-yátááqá waréta moyámmá mayéta uráámanibo mi-qtátáákóqtábá íma yirummá éta waékááe.

10

Áánûqtunopake kaqtó-nakoma Yóáanemma aúba-wannaama ámitana naráiye.

1 mirái-qtataaqa ánatagitaq aónáúnana mórama akoqnáá-kaqto-naqa Áánûqtuni márûpake kukáiye. wenaúraqa konnámmá aqména aabotáyákómá aqnókáqá yaútúraiye. óíkoma tágama aakáá karáitana aítaukoma miráuma arúmmá kamá yaútínikaa uráiye.
2 wemá pááqyan-auba-wannaama ayáápimma matokáitana min-áúbá-wánnáágómá agátátuwe wáqe-uraiye. wemá ayáánurapaq-aitauqa árûqma únópí maréna ayáánepaq-aitauqa árûqma paá marabáq makáiye.
3 ánibo wemá anókaq wááqa yimmá miráuma anón-awaabiq-putiraa (arááyane) umá wááqa yuráiye. wemá miráuma wááqa yitana abapaké kaayaq-wíyón-áámá kabámitata tirááe.
4 mi-wíyón-áámá timátúwáitaq kemá min-áímmô timmá agayánáae téq únana Áánûqtuni márûpake móra-aikoma maará-tiraiye: “min-áímmá abapaké kaayaq-wíyón-áárá timmá minnáma aúyánápí matoraao. aúba-wannaabimma íagayaao.” téna tiráiye.
5 ánibo mi-káqtó-nákómmá keqnáámmá kemá aónarauna-waigoma únópíkáráq marabákáráq itó-uma máena ayáánuramma múte yaútaiye.
6 miráitana wemá matúq-matuq umá kémai-nakoqtaba mi-káqtó-náqá wenáiyaba tikáíyana akoqnáá umákaikaae téna tiráiye. Áánûqtu wíyôma máqte-qtataaqa mipí wáitana maragáráq máqte-qtataaqa mibáq wáitana únókáráq

máqte-qtataaqa mipí wáitana wemá tarôq uráiye. Áánûqtuni kaqtó-nakoma
tiráiye: “awé-í-kánáámá ánataguraiye.
7 anaaékaqa abapaké kaayaq-káqtó-nákómá Áánûqtunopake wení werôq-
anabike werôqa yumátúwáitana wááqa yínéna ínna-taoqa Áánûqtuni aúpáq-
áúyánámmá wení amuné-wáyúkámá átê-wataabi timá yímikaimma abarokáq
pááq ínana tiráátiniye.
8 ánibo min-áíkómá Áánûqtuni márûpake ókaraq timá tímikainiq umá ke-
qnáámmá tiráiye: “Áánûqtuni kaqtó-naqa únópíkáráq marabákáráq itó-uma
mái-nakoni ayáápi min-áúbá-wánnáámá agátatuwena wáimma ko-mayaao.”
téna timá tímikaiye.
9 mikáké kemá Áánûqtuni kaqtó-nakoni amakaq uréq timá ámikaune: “mi-
pááqyán-áúbá-wánnáámá timiyo.” túnana wemá tiráiye: “maaminnâ emá
maté naao. áyaqnobaqa ikaa tínimanibo óyaukaq átê umá kopaaq átéráá íniye.”
téna timá tímikaiye.
10 wemá mirá-timatuwaitaq Áánûqtuni kaqtó-nakoni ayáápike pááqya-
kanaama mamá naráune. naúnama tóyaukaqa miráuma kopaaq átê uráimanibo
nawíkatuwaunana tíyaqnobaqa ikaa tiráiye.
11 wemá maará téna timá tímikaiye: “emá keqnáámmá Áánûqtuni amuné-
áímmá máqten-anna-wayukayopaq máqte-marabaq máqten-aipi anómma
yabíkáiya-kayukabakaraq mó timá-yimiyo.” téna tiráiye.

11

kaayaq-nákórátá watáama tirááye.

1 kemmá ayáqtááq maqmá aónai-yatama tímikaamma timá tímikaae: “emá
itó-ure Áánûqtuni aokaq-náúpákáráq Áánûqtukaq amí-yátááqá ámê-taaregaraq
máqte-wayukama Áánûqtukaq nunamummá mibáq kéitaa mi-tátánápó maqmá
aónaao.
2 miráimanibo aokaq-nákóní naamátûpaq íma maqmá aónaao. naamátûpaq
mi-márúqá Yéqtaaeo-wayukama íma Íbaru-wayukama máewata yiyáápi yímikaae.
mi-káyúkámá Yérútáárebaq aokaq-márúqá kaayaq-wáyúká umá kaayaq-
wíyókón arupi yatâmmeta uréire ínoe.
3 miráinaq kaayaq-nákórátá keqtábá áraimma tíya-nakama apekiráq-
únákáqtó kúbereta yenákámá amuné-áímmá kaayaq-wáyúká umá kaayaq-
wíyókón arupi (1,260 de) yiyúwáanata tíyóye.
4 yenákámá miráuma kaayaq-óríbétí-yáráá óyana ómmá kaayaq-yááréráq
máqte-marabaq-wayukati uyátárai-nakoni aúbáq itó-uraaye.
5 ánibo yaímma-wayukama yenákámá táígoma yikaíkáae téta yenákátí
yóyaupike iramá yá-awitata yenákátí namuro-wáyúkámá kamá kautíniye.
owé. móra-nakoma yenákámá mamá táíq ínnama áaiqtaba miráráá umá wemá
puíniye.
6 yenákámá akoqnááma yokááyapoata aabayámmá yáqtoqma Áánûqtuni
amuné-áímmá tíya-taoqa aaqá íma yíniye. ánibo yenákámá akoqnááma
yokááyapoata máqte-nomma mamá kanaaráq waéqma naaemá auréta maa-
márábí-káyúkámá máqte-qtataariq umá mamá kanaaráq táíq íyóye. máqte-
tupaama yenákámá mirá-qtátáárîq óyáae tétama kanaaráq paá mirá-iyoye.

7 yenákámá timá ánatatuwaiyanama min-ábááq-wákómá abéyúmmá íma wáin-
aitanobake uwíniye. uténa yenákáqtê ááiqa mú-iniye. miráéna yenákámá
uyátena yíkaminata puíyóye.
8 miráínana yenákátí arááq-yuma mi anó-marukoni anón-api pareráq íyóye.
yenákátí anó-naqa mimórá-márúkáq kaapaq-yátáq pukáitaq yenákátí arááq-
yuma pareráq íyóye. Tótôma-marukaa Íqtîbi-marukaagaraq mi-márúkáré.
9 waayúkama ókon-oko-yugaraq máqte-marabakemma máqten-aikaraqa
yaímma máqten-annabike-kayukama min-nákátí arááq-yuma kaumo-kánáámá
karagébama-yuramma aónanoe. miráinata yemá íma iyuwáiyata min-nákámá
íma mamá utánoe.
10 ánibo maa-márábí-káyúkámá min-nákámô puyóyaqtabama ôriq umá
yimuqá maréta imá yéta anón-aawaqa agamá mutaammá maqmá néta
aiqta-táúmá yoqmá yeqtí aanábó-wáyúkámá yiméta ínoe. ánibo mi-kááyáq-
ámúné-nákórátámá aarawaamá maa-márábí máa-kayukama yíqa í-yátááqá
yímikaipoata íyámma umáyíkaraae.
11 kaumo-kánáámá (3 1/2) ánatagitana Áánûqtuma wení aáma yímena
yúwaraimma yepí maréna itata yenákámá itó íyata waayúkama kéyimoneta ôriq
umá yáaqa kániye.
12 yenákámá itáiyana móra-aikoma Áánûqtuni márûpake anókaq yááyama
tíniye: “kenákámá maabáq úyokao.” ténа tíniye. yenákámá Áánûqtuni márûpaq
uyéta konnápí uyáberaiyata máqtemma namuro-wáyúkámá yimónáiyata
uwíyóye.
13 mirámô kéina mikáq anó-maruma yéna tiyáákaaiyapake móra-aayapaq táwîq
umátuwaniye. ánibo netuqyaa-káyúkámá (7,000) yíkaminata puínoe. miráitata
tébakaq-wayukama paá máe-kayukama anómma yáaqa káinata Áánûqtuma wení
márûkaq mái-naqa wenáwîqa múte yauwínoe.
14 kaayaqá anón-ummaa-yataaqa miráráá umá ánataginiye. pááqya-kanaabi
kaumo-úmmáá-yátááqá pááq íniye.

*abapaké kaayaq-káqtó-nákómá Áánûqtunopake wení werôq-anabike werôqa yurá*iye.

15 abapaké kaayaq-káqtó-nákómá Áánûqtunopake wení werôq-anabike
werôqa yumátúwáitana Áánûqtuni márûpaq aagómá anókaq tirááe: “maa-
márámá Áánûqtunagaraq wemá mamá timákarai-nakonama káuraiye. ánibo
maa-márámá matúq-matuq umá yabi íniye.” téta tirááe.
16 ánibo móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte anó-kayukama yeqtí náápaa-
yibiqtataraq Áánûqtuni aúbáq yipaq ayéta Áánûqtukaq nunamummá mirá téta
17 tirááe:
“uyátárain-Aanuqtuo, eqtábá ketáámá timuqá kémaraunatae.
máqten-akoqnaama yokáane.
íbêqa emá maé naayóbákáráqá máqe-uraane.
ení anón-akoqnaarake emá maa-márámá áaimma átáma yabí éwaniq kéone.
18 maa-márábí-káyúkámá íyámma uráámanibo ení áyámma pááq kéiye.
íbêqa pukáa-kayukama ítama yainaí-kánáámá pááq kéiye.
íbêqa ení mayaí-wáyúkágáráq ení amuné-wáyúkágáráq ení aokaq-
wáyúkágáráq máqtemma wenáwîqa yaaguyábô-kayukama yíwîqa wái-
kayukama yíwîqa íwai-kayukagaraq anónnáma íráqô-meyamma yimínónna-
kanaaraqiye.

íbêqa maa-márámá mamá táíq éwao-kayukama yemmá mamá táíq í-kánáárâqíye.”
téta tirááe.
19 yemá mirá-timatuweta yemá Áánûqtuni márûpaq aokaq-námmá ítuwaawana óqtan-anaamma Áánûqtuni aúmatan-aimma Móteti agatáimma wení aokaq-náúpáq wáitata máqtemma aónaraae. ánibo aabayûma kamá yupayo umá wéyáwé kéitana áama kááyaitana wíyôn-aama kétitana márûma kéyoraitana kaábaramma kukáiye.

12

aaragótê anó-kumurokoma

1 móra anón-awaameqa Áánûqtuni márûpaq pááq uráiye. minnágoma mirá-uraiye. móra-inimma máena aneqá aabaúmá maqmá atáá-uma wáqtô íyáanikaa uráiye. miráitana wíyômma aítaukoni aménáápáqá wáqe-uraiye. ánibo aqnókáqá tiyááka umá kaayaq-wíyóqá kámokaa umá aqtokáiye.
2 wemá ámûkaraq máqe-uraitana iyápó akaí-áíqá uráiye. miráitana aíqa ôriq itana wááqa kéyena iyápó akánéna uráiye.
3 miráitana Áánûqtuni márûpaq káqon-awaameqa pááq uráiye. min-áwáámeqá mirá-uraiye. mórama anó-karogaro-kumuromma máqe-uraiye. minnáma aba-paké kaayaq-áqnómmá waéna tiyááka-awayaammaa aqnókáq wáqe-uraiye. ánibo abapaké kaayaq-náápáá-kámóqá máqten-aqnokaqa wáqe-uraiye.
4 améráakoma kaumo-wíyókáwápíké mórama wíyôkake kuyúqma márúte marabí iyaabótukaae. mi-kúmúrókómmá iyápó akánéna in-íníkóní aúbáq itó-uma máena min-íníkómá iyápó akáinaq min-íyápó ikámma nánáae téna awé uráiye.
5 min-íníkómá iyápóma inaamaí marákáraiye. min-íyápógómá anaaékaqa akoqnáá-yatanapo aarawaamá yabíqikaniye. ánibo min-íníkómá iyápó ákátuwaitata páátákáá min-íyápómá awíqmeta yanaa kóuraae. yemá Áánûqtukaq awíqma uyéta wení náápaan-abiqtataraq utááe.
6 ánibo min-íníkómá péqmarena waayúka íma máa-kaqmaapaq kóuraiye. min-áúkápáqá Áánûqtuma mamá mi-márúqá yokaa umákaraitata kawáá umákareta aáwaqa maténa miráuma netuqyaa-kánáámá (1,260 de) min-íníkómá máqe-uraiye.
7 Áánûqtuni márûpaq anón-aaiqa pááq uráiye. Mááíkorogaraq wení kaqtó-wayukagaraq anó-kumurokomma ááiqa urááe. mi-kúmúrókógáráq wení kaqtó-wayukate ááiqa uráánamanibo
8 yeqtí akoqnááma íma wáqe-uraipoata ááiqa íma uyátáraae. miráipoata Mááíkoroma ókaraq Áánûqtuni márûpaqa wenôpaq íma máqe-uraiye.
9 ánibo anó-kumurokoma wemá naayóbáqá min-íráákábáyáámá áwîqa Tááqtae máqe-uraiye. wemá máqte-marabi-kayukama kaaqaari-áímmá timá-yimena makatéwaine. abo min-ánó-kúmúrókómá wení kaqtó-wayukagaraq Áánûqtuni márûpake márúte iyaabótúwáawata maa-márábí kukááe.
10 mikáké Áánûqtuni márûpaqa móra-aimma itaúnana anókaq ááyama maará-tiraiye: “íbêqa ketáái Áánûqtuma wení akoqnáá-kanaagaraq wení yabí i-kanaagaraq pááq immá keqtáá yauwéqma kétiwirai-taokaraq abarokáq pááq kéiye. Áánûqtuma mamá timákarai-nakoni anó-naapaamma kéiye. min-nákómá ketáái tíbâqawaaraayuma mamá yúbi makái-nakoma ketáái Áánûqtuni aúbáq

wágááwabi nokáámma yúbi makái-nakomma íbêqa Áánûqtuni márûkake márúte
kéiyabotuwaae.
11 ketáái tíbâqawaaraayuti yúbi makáe-nakoma íma makatítatapoata wemmá
uyátáraae. tipi-típi-araakoni naaeráké akoqnááma mayéta yetáama Îtuqtaba téta
yemá puíyábá íma kéqaraapoata ááiqa uyátáraae.
12 keráwáqá máqtemma Áánûqtuni márûpaq máa-kayukaa timuqá máráaro.
minnáyaba Tááqtaama wení kanaamá pááqyamma awaararîq íníniq
kéitanaboana wemá anón-ayakaraq marabí-káyúkáyôpaq kukáiye." téna min-
áíkomá Áánûqtuni márûpake tiráiye.
13 min-ánó-kúmúrókómá iyaabótúwáawana kégumenama aónaimma maa-
márábí máqe-urena min-íníkómá inaamaí marákárain-inikoni anaaé wakáiye.
14 miráitata min-íníkómmá anón-akikigoni máka-aayamma ámikaae. anó-
kumurokoqtaba wemá arabêna wenamáápaq kaqmááq-marabaq waayúka íma
máapaq mánena kóuraiye. min-áúkápáqá aáwakaqa íráqôniq umá kawáá uréta
kaumo-kárítímáátígáráq abapaké móra-wiyomma mibáq máqe-uraiye.
15 mi-kúmúrókómá wení óyaupike nommá wiqmá yukáiye. witúwáitana mi-
nókómá anó-nokaa auména kégoena min-íníkómmá waqména kóuraiye. mi-
kúmúrókómá min-íníqtábá nawíkainana puíkáae téna uráiye.
16 miráitana maragómá min-ínímmá áwáqnaa uráiye. maragómá kekoqá
magéna óyaukaa min-ánón-nókómá anó-kumurokon óyaupike yi-nómmá
nawíkatukaiye.
17 ánibo anó-kumurokoma min-íníkómmá áyámma umákena wení yaímma-
iyapo-annate ááiqa mó-umayikanena uráiye. mi-káyúkámá yemá Áánûqtuni
ámáan-aimma kéwareta Îtun-aayaba kéteta anaaé waréwaone.
18 min-ánó-kúmúrókómá únókóní aqtamáábaq itó-uraiye.

13

kaayaq-ábááq-wámmá utarááye.

1 miráitana abááq-wámmá aónáúnana únópíké utaréna tiyááka-awaayakaraq
abapaké kaayaq-áqnómmá wáqe-uraiye. mi-kákóní áwáayakaqa tiyááka-naapaa-
kamoqa wáqe-uraiye. yiqnókáq tái-awikaraq akáyáán-áímmá Áánûqtuqtaba
wáqe-uraiye.
2 mi-kámmá aónáúnama anón-awaabiq-putiraa kapoq-kápoqa uráiye.
aítaukoma anón-awaabiq-iyakaa uráiye. óyaukoma anómma áwáábiq-
putiraakaakoni (arááyane)" akáá umá máiyo? náawaq kanaaráq wemmá ááiqa
umákaniyo?" téta tirááe.
3-4 missing?
5 miráitana Áánûqtuma yúwáitana min-ábááq-wákómá akáyáán-áímmá
Áánûqtuqtaba timmá wení akoqnáárake kaayaq-wáyúká umá kaayaqté-
kaayaqte-wiyomma maéna mirá-uraiye.
6 óyauqa ógaakena Áánûqtuqtaba akáyáán-áímmá timákena Áánûqtuni
áwîqtaba wení márûpaqa maéwao-kayukatabagaraq akáyáán-áímmá tirááe.
7 miráitana Áánûqtuma min-ábááq-wákómá ayúwáitana Áánûqtuni aokaq-
wáyúkámá wení aménáápáqá máewana ókon-okon-augaraq-wayukaraq máqte-
marabake-kayukagaraq máqten-aikaraq-wayukagaraq máqte-kamaanigaraq min-
ábááq-wákóní akoqnááma aménáápáqá máqte-kayukama máqe-uraae.

8 máqtemma marabí-káyúkámá yeqtí yíwîqa matúq-matuq umá máiwannaama Áánûqtuma maa-márámá tarôq kéitana wáqe-urai-kannaabimma íma wáinna-yuma yemá abááq-wákómá wekáq nunamummá tínoe. mi-kánnáámá naayóbáqá tipi-típigoni áráaqa ikámôwana pukái-waigoni aúba-wannae.

9 náawabi aáqa wáinna-nakoma maamin-áímmá ítama akoqnáá íno.

10 keráwáqá tiyúwáinaq ánná umátikaiyama kanaaráq keráwáqá ánná ínoe. keráwáqá tokóru-yakaa-punapo ikamínéta íyanama keráwáqá tokóru-yakaa-punapo tíkaminoe. miráipoana Áánûqtuni aokaq-wáyúkámá yeqtí itáíq-itaiq íyátááqá akoqnáá umá yáqtokero.

11 káqomma móra-abaaq-wama aónáúnana marabíké abarokáq uráiye. min-ábááq-nákóní aqnópíké utaain-áwááyákómá tipi-típi-awaayakoraa uráitana anókumurokoraa aamá tiráiye.

12 maamin-ábááq-wákómá áqnáaen-abaaq-waakoni akoqnááma aménápáqá máqe-uraiye. anaaékaq-abaaq-wakoma maa-márábí-káyúkámá mamá aúqyíkáitata áqnáabaq-wakoma maa-márábí-káyúkámá mamá aúqyíkáitata áqnáabaq-abaaq-wakaq nunamummá kéte. áqnáaen-abaaq-wama ikámôwana náomma kamá atóbarai-wakoe.

13 anaaékaq yiráin-abaaq-wakoma anón-awaameqa ôriq umá tarôq kéiye. móra-anon-awaameqa mirá kéiye. aarawaatí yúrapimma wíyôpake iramá mamá aúqmáráitana kamáena marabí kukáiye.

14 miráitana min-ábááq-wámá Áánûqtu yúwáitana anón-awaameqnapo taíganikayukama makákáiye. min-áwááméq-yátááqá áqnáae-abaaq-wakoni aúbáq tarôq uráiye. máqte-marabi-kayukama áqnáae-abaaq-waqtaba timá yímitana "wení amammá tarôq oro." tiráiye. mirá kéeq wemmá tokóru-yakaa-punapo náomma karáine atóbarai-kamma yaaguyabíyátábá tiráiye.

15 miráitana Áánûqtuma yúwáitana min-ábááq-wámá aáma min-ámápí ámitana aamá kanaaráq tínata náayuwabi min-ámákáq íma nunamummá tíyataboata yíkamiyata puínoe.

16 máqte-kayukama yíwîqa íwai-kayukagaraq yíwîqa wái-kayukagaraq oótamma makáa-kayukagaraq áwáyoq-kayukagaraq máqte mayaí máyáa-kayukama ápéqa matáa-kayukagaraq ápéqa ímataa-kayukagaraq máqte-kayukama anaaékaq-abaaq-wakoma mamá aúqyíkama móra-awaameq-aubauma iyáánurapakaraq yúwáayakaq matááe.

17 miráinana náanakoabi abááq-wákóní awaaméq-áúbámá íma maténama wemá íma meyámmá mayéna móra-yataaqa íma meyánîq kanaaráq íniye. abááq-wákóní awaaméq-áúbámá mirá kéiye. wenáwîre. náápaamma wenáwîkon awaaméré.

18 awaaméq-áúyábámá aupaq-ááíkómá mamá ôriq umá tágama-itaiyataaqtaba kákaiye. náawabi aá kéitaina-nakoma máinama abááq-wákóní náápaayaba aúyánápí maíno. mi-náápáámmá móra-nakonnae. abapaké móra abapaké móragaraq abapaké móragarare (666).

14

yeráwáqá taíganimma (144,000) aúgen-ima tirááe.

1 kemá aónáúnana Tááíoni-anuraqa tipi-típi-araakoma itó-uraitata aarawaamá taíganimma (144,000) itó-uma máqe-uraae. tipi-típi-araakoni áwîkaraq aboán áwîqa yúwáayakaqa máqe-uraae.

2 kemá itaúnana Áánûqtuni márûpake móra-aikoma téna noniya áaraa kétena
anómma wíyôn-aaraa tiráiye. min-áímmá itaúnama imá teníkáá umá nárîq-
naraaq-yataakoma áama tiráiye.
3 náápaan-abiqtatagoni aúbáq wáin-aukapaq máeta kaayaqté-kaayaqte maéwae
kéo-kakoni aúbákáráq móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte anó-kayukati
yúbákáráq mi-táígání-káyúkámá (144,000) marabíké yíwíkai-kayukama aúgen-
ima tirááe. min-ímá káqo-kayukama íma kanaaráq kéte.
4 maami-káyúkámá aaranaatéma mórabi máqe-uraae. yeráwáqá tipi-típi-
araakoma winnápáq waqméta uréire kéoe. marabí máa-kayukati aúkáapike
yíwíkena yeráwáqá áqnáábariq umá Áánûqtukaq tipi-típi-araakokaraq yimi-
yátááré.
5 yeráwáqá yóyaupike kaaqaari-áímmá íma téta móra-otaamma Áánûqtun-
aurakaq yepímmá íma wáiye.

kaumomá Áánûqtuni márûpake kaqtó-wayukama

6 miráitaq kemá aónáúnana Áánûqtunopake mórama kaqtó-nakoma yanaa
arabéna uráiye. wemá átê-wataama matúq-matuq umá mái-wataagaraq
uréna maa-márábí-káyúkámá timá-yiminena máqte-kamaanigaraq ókon-okon-
augaraq-wayukagaraq máqten-aikaraq-wayukagaraq máqten-anna-wayukama timá
yímikaiye.
7 anókaq ááyama téna maará-tiraiye: “waayúkama yainánîq-kanaama pááq
uráibo Áánûqtuqtaba ikatíq éraq wení anó-qtataaqtaba wenáwîqa múte yaúyóro.
Áánûqtuma wení márûpaqa maragáráq únókáráq poqnokáráq tarôq urái-
nakomma wekáq nunamummá tero.” téna mi-káqtó-nákómá Áánûqtunopake
tiráiye.
8 Áánûqtunopake irái-kaqto-nakoni anaaé móra-kaqto-nako iréna mirá téna
tiráiye: “Pébírôniqa anó-maruqa yawarápamataae. Pébírôni-wayukama yeqtí
táwî-aaimma máqten-aukapaq-wayukama yiráátiraae. mirápóata máqten-aukapaq-
wayukama aúqyíkáama Áánûqtuni áyámma matááe.” téna mi-káqtó-nákómá
tiráiye.
9 yenákátí yinaaéma káqo-kaqto-nakoma Áánûqtunopake iréna maará téna
anókaq ááyama tiráiye: “móra-nakoma abááq-wákókáq wení amakókáráq nuna-
mummá tínnama abááq-wákóní awaaméq-áúbámá aúwáayakaq mayénama
10 min-nákómá Áánûqtuni akoqnáá-ayamma mayániye. min-nákómá
Áánûqtuni aokaq-káqtó-wáyúkáyôpaq tipi-típi-araakonopakaraq iranápó
uwaaq-áítókógáráq irá aráinana aíqa ôriq umá íniye.
11 mi-káyúkámá abááq-wákókáq wení amakókáq nunamummá tíyama
yúwáayakaq abááq-wákóní awaaméq-áúbámá mayétama mirárráá umá yíqa
ínoe. yíqa íq-iq ínoe. minnáyaba úmûmma yíqa ínna-waigoqtaba watúq-watuq umá
uwíniye.” téna mi-káqtó-nákómá tiráiye.
12 miráitana mi-káyúkámá náayuwabi Áánûqtuni ámáan-aimma waréta Îtu
Káríqtokaq itáíq-itaiq íya-yuma akoqnáá umá yáqtokero.
13 mikáké móra-aimma Áánûqtuni márûpake itaúnana min-áímmá téna tiráiye:
“aúbabi agayaao. yemá íbêq-kanaarake Îtu Káríqtoma wekáqtábá éta pukáiya-
kayukama yimuqá kémaraae. Aokaq-Áágómá minnáyaba ‘owé’ kétiye. íbêqa
yeqtí akoqnáá-mayaiyataba kanaaráq agánoe. yeráwáqá yeqtí íráqôn-aaikaraq
wínoe.” mi-káqtó-nákómá tiráiye.

marabíké aáwaqa mayaí-kánáámá abarokáq uráiye.

14 ánibo aónáúnana waayá-kónnámá wáqe-uraitana mi-kónnákáq Waayúkagon Áráakaa-naqa máqe-uraiye. min-nákóní aqnókáqá náápaa-kamoqa aqtokéna ayáápimma áanaiq púráá-qtátááqá matokáiye.

15 ánibo mórama kaqtó-nakoma Áánûqtunopake aokaq-náúpáké yaúbama kukéna anókaq ááyama konnákáq mái-nakomma maará téna timá ámikaiye: "ení púráá-qtátááqnápó marabíkén-ááwáqá yuraraao. yorupáí-kánáámá abarokáq uráitana marabíkén-ááwákómá ábu karáiye." téna titana

16 min-nákómá konnákáq máena wení púráá-qtátáánápó marabíké ábukain aáwaqa yurákáiye.

17 keqnáámmá aónáúnana káqo-kaqto-nakoma aokaq-náúpáké Áánûqtuni márûpaqa ayáápimma púráá-qtátáákáráq matoréna kukáiye.

18 ánibo káqomma Áánûqtuni kaqtó-nakoma Áánûqtukaq amí-yátááqá ámê-taarerake kukáiye. wemá iratábá akoqnááma matáiye. anókaq ááyama min-nákómá áanaiq púráá-qtátááqá yokái-nakomma timá ámikaiye: "maa-márábín-ááwáqá ábu karáipoata ánnábike arammá yuraraao." téna tiráiye.

19 abo ánnábike arammá yuráqma iyaabóma ánáapi kaqmá anommá paábaqtaa urááe. kaqmá ánáamma wenáaimma Áánûqtuni áyáne.

20 kaqmá ánáamma Ítíráaeo-wayukama nunamummá te-márúpáké népaq matéta arammá káábaraae. min-árámmá wenáaimma Áánûqtuni áyámma matáá-kayukae. yemmá káraapaawata naaegómá ôriq umá ko yááya uráiye. máqten-aayapaq yawáaqmena kéwena oótigon aqnókáq utáiye.

15

Áánûqtunopake abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámá aqtóráq-tái-yátááqá matááe.

1 miráitaq kemá aónáúnana Áánûqtuni márûpaqa anón-awaameqa abarokáq kéita netuqyaa-tááqá ítaraune. Áánûqtunopake abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámá aqtóráq-tái-yátááqá abapaké kaayaqá matokáama minnáma Áánûqtuni áyámma matokááe.

2 ánibo mórama únókáá-qtátááqá kaapókáráq iragáráq awígíyôq uráiye. non áwabaq ááiqa umá uyátáraa-kayukama máqe-uraae. yeráwáqá abáá-wakomma wení amakókáq nunamummá íteta wenáwîkon náápaamma yemá ímataapoata ááiqa umá uyátáraae. iyáápi naríq-naraaq-yataaqa Áánûqtu yímimma matokááe.

3 tipi-típi-araakoni imá Áánûqtuni mayaí-náqá Mótetini igáráqá tirááe. min-ígóní aamá mirá-uraiye:
"uyátárai-Aanuqtuo, máqten-akoqnaama ennáé.
anó-qtataaqa emá ónnayaba ketáámá taáqa kéitaunatae.
enáaimma áraikaraq íráqôniq umá kéyainaiye.
máqte-kamaanima yabíkáana-wai máane.
4 náawaq enáaqa íma ikatíníyô?
náawaq kanaaráq enáwîqa íma múte yauwíníyô?
emá enamáa aokaq-náqóne.
máqten-anna-wayukama éta enaúbáq nunamummá tínoe.
arupú-yataakaraq kateko-yátáákáráq emá ónnayaba abarokáq pááq uráiye.
maa-qtátááqtábá náawaq enáwîqa íma múte yauwíníyô?"
téta imá tirááe.

5 ánatagitaq kemá aónáúnana Áánûqtuni márûpaq tabaráábe-nakon arunóbáqá
Áánûqtunopakaraq íguraiye.
6 miráitana Áánûqtunopake abapaké kaayaq-táí-yátáákáráq marabí pááq ínî-
qtataaqa yeráwáqá taaberáábe-naupake yáubaraae. waayá-káqtómá itokéta
áwáararaa kai-qtátááqá yímûranna urááe.
7 kaayaqté-kaayaqtema maéwae kéo-kama yeráwáqtí aúkáapikemma mórama
abapaké kaayaq-táápéqá arunóbáqá matúq-matuq umá mái-Aanuqtuni
áyámma ógiqma wáena abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámmá yímikaiye.
8 Áánûqtuni akoqnáágaraq wení tágama-yataakaraq mi-náúpáqá úmûkaa
umá ógikaiye. mirá kéiqtaba aokaq-náúpáqá móra-nakoma íma kanaaráq
uyáberanimanibo paá máráiyana Áánûqtuni abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámá
yeráwáqtí abapaké kaayaq-áqtóráq-táí-yátááqá mamá ánatatukaae.

16

Áánûqtuni áyámma abapaké kaayaq-táápépí

1 kemá Yóáane ítaraunana aokaq-náúpáké anókaq ááyama abapaké kaayaq-
káqtó-wáyúkámmá yááyama tiráiye: “maami-táápéqá Áánûqtuni áyámma
ógikaimma mamá marabí aqtítuwaiyana kumíno.” ténа tiráiye.
2 ánibo áqnáabaq-kaqto-nakoma iréna Áánûqtuni áyámma ógikaiq-taapeqa
mamá marabí aqtítuwaitana kukáiye. abááq-wákóní amakókáq nunamummá
tiráa-kayukama abááq-wákóní awaaméq-áúbámá matáa-kayukagaraq yineqá
yíkaraq anó-naomma pááq uráiye.
3 anaaékaqa kaayaq-káqtó-nákómá iréna wení táápeqa únópí aqtítuwaitana
únókómmá waéqma pukái-nakoni naaegóráá itana únópí-kámá máqtepaq
pukááe.
4 anaaékaqa kaumomá kaqtó-nakoma iréna wení táápeqa mamá anó-
nopikaraq poqnopíkáráq aqtítuwaitana mi-nókáwákómá waéqma naaemá
aúkáiye.
5 ánibo maami-nókáq-káqtó-nákómá yabíkéna maará téna tiráiye:
“naayóbáqá máqe-urena íbêqa máanama emá aokarîq kée táí-wayukama
yainááнama arupú uráiye.
6 maami-káyúkámá ení aokaq-wáyúkágáráq ení amuné-wáyúkágáráq
yíkamma púyô-naaema yayaráiye. ánibo íbêqa yeráwáqtí anónnáma yímikaiye.
yeráwáqá naaemá yaqnéta minnâ yeráwáqtí táí-mayane.” téna tiráiye.
7 ánibo kemá Yóáane ítaraunana Áánûqtukaq amí-yátááqá ámê-taarerake
anókaq ááyama tiráiye: “owé. uyátárain-Aanuqtuo, máqten-akoqnaama ennáe.
enáaimma áraikaraq íráqôniq umá kéyainaiye.” téna tiráiye.
8 ánibo kaayaqté-kaayaqte-kaqto-nakoma iréna wení táápeqa mamá aabaúbí
aqtítuwaitana Áánûqtuma aabaúgómmá paá yúwáitana waayúkama irá kamá
káutaiye.
9 ánibo maamin-ábáúgóní kokokómá irá kamá káútî-kayukama yeráwáqá
Áánûqtuni áwîqtaba akáyáán-áímmá tirááe. maami-táí-yátááqá maa-márábí
pááq immá Áánûqtun aménáápátáá wáqe-uraimanibo yirummá íma waéqma
Áánûqtuni áwîqa íma múte yaaguyakááe.
10 ánibo móra-tiyaapaq-kaqto-nakoma iréna wení táápeqa mamá abááq-
wákóní náápaan-abiqtataraq aqtítuwaitana wení yabíkái-maruqa waayúkabaq
kumayuqá aúkáiye. yíqa ôriq kéitataboata yimáábîmma ukákááe.

11 yeráwáqtí yúgoma yíqa éna náomma kaitata Áánûqtuni áwîqtaba akáyáán-
áímmá tirááe. yeráwáqtí waátá-yataaqtaba kúmiq-yataapikaraqa yemá íma
waéqma yúyánámmá ítaraae.
12 ánibo abapaké móra-kaqto-nakoma iréna wení táápeqa maténa Yúpárêti
anó-nopi aqtítuwaitana maami-nókómá káqnáguraitana aabaúmá utain-
áyápáké anómma yabíkáa-kayukama yínôqtaba aammá yokaa uráiye.
13 kemá Yóáane aónáúnana anó-kumurokoni abááq-wákóní kaaqaari-ámúné-
nákóní yóyauqnobake kaumomá aágoma táí-aama táoraa-kama yáubama irááe.
14 mi-káúmómá ókon-oko-kaataae. uyátárai-nakoma máqten-akoqnaagaraq
wení anó-kanaama abarokáq kéitata kéqo-keq-awaameqa mi-káúmómá tarôq
kéoe. máqte-marabaq wéyáwé umá anómma yabíkáa-kayukama yorupamá
yiketa Áánûqtuma mútûq-akoqnaama wái-nakoni kanaaráqá ááiqa pááq íniye.
15 ítáaro. kemá móra moyá-nákóráá umá keráwáqtôpaq yayamá yénúne.
móra-nakoma kawáá umá unáákáqtôma aneqá umátorena íma awapáá uréire
ínna-nakoma agaé íma éna amuqá marániye.
16 aágoma táoraan-aama máqtemma yabíkáa-kayukama yíwíqma áíkuyikaitata
min-áyápáq Íbaru-aipimma Áámágéroni mirá téta tirááe.
17 mikáké abapaké kaayaq-káqtó-nákómá iréna wení táápeqa mamá
uwáábaq aqtítuwaitana aokaq-náúpákémá anókaq ááyama maará téna tiráiye:
“kánataiye.” téna tiráiye.
18 miráitana wíyôn-aama téna aabayûma kéyoraitana anómma márû yuráiye.
mi-márúmá yuráimma naayóbáqá ma-márábímmá márûma yéwainikaq íma
uráibo anó-maruma yuráiye.
19 maamin-ánó-márúqá kaumobí yáíkaaq umá abákaitana máqten-ayapaq
waayúkati anó-maruqa yawítiraiye. miráitana uyátárai-nakoma Pébírôniq anó-
maruqtaba aákaq itana mi-káyúkámá wení akoqnáá-ayamma matááe.
20 ánibo máqte-maruqa únómmá yáutugitana máqten-anugaraq aúyoreqena
uráiye.
21 miráitana kaáqa anómma máagaruraa-kaaqa Áánûqtuni márûpake
kukéna waayúkamma kuma yíkakaiye. min-áqtóráq-táí-yátááqá ôriq
kéumayikaitatapoata Áánûqtuqtaba akáyáán-áímmá tirááe.

17

aakaq-íníkómá táí-meyamma matáiye.

1 mórama abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkábíké wení abapaké kaayaq-
táápéqá maména kéyena maará téna timá tímikaiye: “iyo. aakaq-íníkómá
anó-nokoni ámûraaq máena wení táí-meyamma mayánîmma aráátenune.
2 marabíké anómma yabíkáa-kayukama maami-áákáq-íníkógáráq kumari-
yátáárîqa urááe. miráitata taígani marabí-káyúkátí yúranannama nommá naa-
káyúkáráá aúqyíkaraiye.” téna timá tímikaiye.
3 Áánûqtuni aágoma kemmá yamamá akoqnáá kéitana mi-káqtó-nákómá
Áánûqtunopake tíwíqmena kaqmáápaq uráiye. min-áyápáqá aónáúnana mórama
karogoron-ábááq-wámmá wení ámûraaqa mórama aakaq-nóínímmá máqe-
uraitana min-ábááq-wákóní aneqá Áánûqtuqtaba taíganin-akayaan-awiqa wáqe-
uraae. maamin-ábááq-wákómá abapaké kaayaq-áqnómmá wáitana tiyááka-
awayaamma wáqe-uraiye.

4 maamin-íníkómá tokô-karogaron-unakaqtoma umátorena maamin-
únákátóráqá pááqyan-oqtama ôriq umá áwáarara kégaitana íráqôniq uráiye.
maamin-íníkóní ayáápimma áwáarara kain-áwímmá matokáitana maamin-
áwíbímmá wení kumari-kébó-yátááqá táwîq uráimma ógiqma wáqe-uraiye.
5 min-íníkóní áwáayakaq móra-awiqa aúpáq-ááíkáráq wáqe-uraiye. Pébírôniq
anó-maruqa máqtemma aakaq-nóínímmá tái-aaikoti yinóae téna wáqe-uraiye.
6 ánibo maamin-íníkómá Áánûqtuni aokaq-wáyúkágáráq Îtu Kárîqtoqtaba
pukáa-kayukagaraq yeráwáqtí naaemá naréna maamin-íníkómá nommá naan-
íníkóráá uráiye.

ánibo kemá Yóáane maami-qtátááqá káoneq ôriq umá iyánáaq uráune.

7 ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma ketê yi-wáígómá timá tímikaiye: “nôraq
itaawáq iyánáaq kéono? maamin-ábááq-wákómá abapaké kaayaq-áqnómmá
wáitana tiyááka-awayaamma wáitana maamin-ínímá ámûraaq máitana
yenákáyábá aúpáq-ááímmá timá-amenune.
8 maamin-ábááq-wámmá aónaraanama naayóbáqá máqe-uraimanibo íbêqa íma
máiye. miráimanibo anaaékaqa anón-aitanobake utaréna yawítíma ánataniye.
mi-márábí-káyúkámá yeqtí yíwîqa maa-márámá tarôq kéitana wáqe-urai-
kanaabimma íma Áánûqtuma agatáina-yuma maamin-ábááq-wámmá máqe-
uraimanibo íbêqa íma máebo anaaékaqa abarokáq ínata káoneta iyánáaq ôriq umá
ínoe.
9 maaminá́yataba ôriq umá tágama-itai-yataaqo kákaiye. abapaké kaayaq-
áqnómmá aónaraanama abapaké kaayaq-ánón-ánúráqá maamin-íníkómá
maraq máena abapaké kaayaq-ánón-ánúráqá maamin-íníkómá maraq máena
abapaké kaayaqá anómma yabíkáa-kayukae.
10 ánibo abapaké kaayaqá anómma yabíkáa-kayukabike móra-tiyaapaq
ánatagoana mórama íbêqa máitana mórama anaaékaqa abarokáq umá pááqya-
kanaama mániye.
11 ánibo maamin-ábááq-wámmá naayóbáqá máqe-urena íbêqa íma máimma
minnáma abapaké kaumo-ánómmá yabíkáa-naqa máena abapaké kaayaqá
anómma yabíkáan-annabikaraq máiye.

12 ánibo abááq-wákóní tiyááka-awayaamma tiyááka anómma yabíkáa-kayukae.
min-ánnámá yeqtí náápaamma yabíkáiqtaba íma matétamanibo anaaékaqa
maamin-ábááq-nákógáráq náápaamma móra-aabaubi mayánoe.
13 min-ánó-káyúkámá máqtemma yeráwáqá mimórá-yúyánámmá tarôq éta
yeráwáqtí akoqnááma náápaakaraq abááq-wámmá káme.
14 miráinata yeráwáqá máqtemma tipi-típikoni áráakomma ááiqa umákaiyana
tipi-típikoni áráakoma ááiqa umá yeráwáqá uyátaniye. minnâ tipi-típi-araakoma
máqtemma uyátárá́a-kayukati uyátárai-nakoe. máqtemma anómma yabíkáa-
kayukati anómma yabíkái-nakoe. mi-káyúkámá tipi-típi-araakote aúyâq máráa-
kayukae téta itáíq-itaiq umá yáqtoraa-kayukae téta yeqtábá tirááe.” téna kaqtó-
nakoma Áánûqtunopake timá tímikaiye.

15 óq-aimma timá tímikaiye: “aakaq-ínímmá non ámûraaq maraq máitaa
aónaraane. maami-nómmá waayúkae. máqte-kamaanibike ayú-wáyúkámá ókon-
okon-aikaraq-kayukagaraq mááe.
16 ánibo tiyááka-awayaamma aónaraanama abááq-wákógáráq yagarotaréta
aakaq-íníkómá yíyamma yíkamiyeta wení máqte-qtataaqa unáákáqtôgaraq
matuwáiyana wenaúma néta wemmá iranápó agamá kautínoe.

17 maami-qtátááqá uráa-kayukama Áánûqtuma yúyánápí maráinata yemá
Áánûqtuma akáina-yataaqa éta yé mamá móra-yuyanakaq maréta yeqtí ako-
qnáá-naapaamma abááq-wámmá amíyana mi-kánááráqá Áánûqtuma tiráin-
aimma abarokáq íniye.
18 ánibo min-ínímá aónaraanama anó-marure. anómma yabíkáa-kayukama
máqtemma min-ánó-márúkóní aménáápáqá mááe." téna mi-káqtó-nákómá
Áánûqtunopake timá tímikaiye.

18

Pébírôniq anó-maruqa táíq umáguraiye.

1 mirái-qtataaqa ánatagitaq aónáúnana Áánûqtuni márûpake móra-kaqto-
nakoma anó-naapaakaraq wení tágama-yataaqa máqte-marabaq kamá tágaguraiye.
2 anókaq ááyama tiráiye:
"yawarápamataae. yawarápamataae.
anó-maruqa Pébírôniq wení waayúkagaraq yawarápamataae.
íbêqa maami-márúkómá waátáma kémain-aukapaqa mamá aúkáiye.
káqo-kaqon-aagoma numagáráq táígon-aikaraq íyíkáawata mibáq kémaae.
3 ítáaro. waayúkama máqte-marabake min-íníkóní kumari-ááíqtábá yúrananna
urááe. ánibo anómma yabíkáa-kayukama min-íníkótêma kumari-yátááqá
tarôq urááe.
wenaúranannama wéyáwé kéitana minnáyaba marabí meyánîq o-káyúkámá
oótamma netuqyaanîq umá matááe."
téna mi-káqtó-nákómá anókaq ááyama tiráiye.
4 ánibo kemá Yóáane ítaraunana Áánûqtuni márûpake óq-aagoma akoqnáá umá
tiráiye:
"ketí waayúkao, népaq min-íníkónôpake yá oro.
wení kúmiq-yataakaraqo yagaroqtamá máeq oweqa wení tái-meyamma
mayánóe.
5 min-íníkómá wení kúmiq-yataakoma Áánûqtuni márûpaq uyátámakitana wení
tái-aaiqtaba Áánûqtuma aákaq uráiye.
6 keráwáqá umátikaina-yataaqa wemmá móraiq umákáaro.
yagaroqtaráina-yataaqa umátikainaqa wemmá móraiq umá yagaroqtaráina-
yataaqa umákáaro.
wení anónnáma yagaroqtamá ógiqma weqtábá umákáaro.
7 ôriq umá koóna-yaona-unakaqtoma umátorena kumari-yátááqtábábóa ôriq
umá aíqa í-yátáákáráq aru-qtátááqá áméro.
wení aúyánápí maará téna kétiye.
'kemá anómma yabíkái-inikoraa umá máune. kemá íma keqto-íníné. kemá
tirummá íkéiye.'
téna aúyánápí kétiye.
8 miráinata wení máqte-tai-meyamma kímora-taoq mayéta puí-yátáákáráq yoaa-
yátáákáráq ayawaa-yátáákáráq mayániye.
iranápó wemmá agamá kautíniye.
minnâ uyátárai-nakoma Áánûqtuma akoqnáá máena yainániye."
téna Áánûqtuni márûpake tiráiye.

9 ánibo marabíké anómma yabíkáa-kayukama maamin-íníkógáráq kumari-
yátááqá uráa-kayukama wemmá káinna-umumma aónanoe. úmûmma káoneta
yeráwáqá ibiqá kéyareta yaáqa yabitínoe.
10 miráitata yeráwáqá wení aíqtaba yaáqa kégainata nékaq yéta maará tínoe:
“tirunô. tirunô. Pébírônîqtaba tirunô.
akoqnáá márûqanopo paá kímora-aabaubi táí-meyamma yiráiye.”
téta tínoe.
11 miráitata waayúkama oótamma ókaraq íma meyánîq ínopoata maa-márábí
meyánîq o-káyúkámá weqtábá yoaa yúyu ínoe.
12 maami-máqtén-ótámmá áwáarara kai-qtátááqá íráqôn-oqtanabi íráqô-
karunaama áwáarara kai-tábáráábémá tokônabi karogaromá íráqômma waayá-
tábáráábégáráq yaímma abááq-wákóní áwayaakake tarôq uráa-qtataakaraq
yaímma íráqô-tarake-qtataaqa tarôq urááe.
13 ánibo yaímma-otamma naí-wínábi yaímma ákû-kanama irabí agamá ákûq
í-yátááqá yaímma íráqô-kuyumma í-nókáráq yaímma wááéni-nokaraq íráqôn-
aawakaraq yaímma yeráwáqtí tipi-típigaraq oótiwabi yabitíana waéqmena wí-
yátáákáráq mayaí-wáyúkágáráq íma ápéqa matáa-kayukama taíbaq-yataaqa
ókaraq móra-nakoma íma meyánîq íniye.
14 miráinata oóqta-mayaima máyáa-kayukama maará téta tínoe: “máqte-qtataakaq
keráwáqá túyánámmá máráawana tíkáimma keráwáqtôpake aúyokuraae.
máqten-otamma mi-qtátááqá aónáanama íráqôniq immá íbêqa yawítíguraapoaq
ókaraq íma aónanoe.” téta tínoe.
15 miráinata meyánîq o-káyúkámá mi-márúkáké oótamma netuqyaammá
matáa-kayukama wení aíqtaba yoaa númámá éta ibiqá yaráíyátábá yáaqa
káinata nékaq itó éta tínoe:
16 “tirunô. tirunô. anó-maruqtaba tirunô.
naayóbáqá wemá íráqô-toko-karogaron-unakaqtoma umátorena pááqyan-oqtama
áwáarara kai-qtátááqnápó anéqa umá yawááq éwaine.
17 íbêqa kímora-aabaubi wení taíbaq-otamma yawítíguraiye.”
téta tínoe. miráitata anó-kayukama únópí-káárémá awétameta náo-kayukagaraq
únópí-káárébí mayaímá kémayaa-kayukagaraq yaímma únópí kéo-kayukagaraq
nékaq itó éta
18 Pébírôniq-marukoni úmûmma káoneta yemá anókaq ááyama tirááe: “náa-
marukoqa Pébírôniq anó-marukaa umá wáiyo?” téta yeráwáqá tirááe.
19 miráitata yeráwáqá káítôgaraq mamá yeráwáqtí yiqnópí kébereta ibiqá ôriq
umá kéyareta maará téta tirááe:
“tirunô. tirunô. anó-maruqtaba tirunô.
máqtemma únópí uréire kéi-kaaregomma aboánîq uráa-yuma anón-oqtamma
maami-márúpíké mayéwaimanibo kímora-aabaubi yawaráparaae.”
téta tirááe.
20 Áánûqtuni márûpaq-wayukao, Áánûqtuni aokaq-wáyúkáo, timáyíkarai-
kayukao, Áánûqtuni amuné-wáyúkáo, timuqá máráaro. wení anónnáma
tiwíkaiye. keráwáqtábá Áánûqtuma kéyainena táí-meyamma wenôpaq
timákaraiye.
21 maamin-áímmá ánatagitana Áánûqtunopake akoqnáá-kaqto-nakoma
mórama ummaa-óqtámá múte yaútena únópí iyaabótuwena tiráiye:
“maamiráráá akoqnáá umá Pébírôniq anó-maruqa Áánûqtu yubáqtuwainaq
ókaraq mi-márúqá íáónanoe.

22 miráinata naríq-naraaq-aimma timá itaí-yátáákáráq kaapáún-aagaraq puyaq
áama ókaraq mi-márúkáké íma itánoe.
máqte-mayaigon-aaimma ítaraa-kayukama mibáq ókaraq íáónanoe.
aáwaqa kárain-aama ókaraq mibáqá íma itánoe.
23 ómmá kamá aati-aatimá íma mibáq táganiye.
ókaraq aúgeniq umá ye áúkárîq íyéta íyan-aimma mibáq íma itánoe.
wení meyánîq o-káyúkámá naayóbáqá maa-márábí anó-kayukama máqe-uraae.
waayúkama máqte-marabake kaaqaari-áímmá téta Pébírôni-wayukama
uwaatagáán-áímmá timá yímiketa makákááe.
24 maami-márúkáqá Áánûqtuni amuné-wáyúkátí naaegáráq wení aokaq-
wáyúkátí naaegáráq máqtemma maa-márábí yíkakaa-kayukati
naaegáráq aónanoe."
téna akoqnáá-kaqto-nakoma Áánûqtunopake tiráiye.

19

máqtemma Áánûqtuni márûpake Áánûqtun áwîqa múte yaútaae.

1 anaaékaqa kemá Yóáane ítaraunana Áánûqtuni márûpake anókaq ááyama
netuqyaa-káyúkábíké maará téta tirááe:
"Áánûqtun áwîqa múte yaúyoro.
keqtáá yauwéqma kétiwirai-nakoe.
tágama-yataakaraq akoqnááma wennáé.
2 áraikaraq arupúkaraq kéyainaiye.
min-íníkómá wení kumari-yátááqnápó maa-márábí-káyúkámmá mamá táíq
uráitana Áánûqtu wemmá yáíkaiye.
miráitana Áánûqtu anónnáma wení mayaí-wáyúkámá yíkakaiqtaba min-
íníkómá táí-meyamma ámikaiye."
téta tirááe.
3 ánibo yeráwáqá móragaraq tirááe:
"Áánûqtun áwîqa múte yaúyoro.
owé. matúq-matuq umá anó-marukoma ôriq umá úmûmma kéiye."
téta tirááe.
4 ánibo móra-wayuka umá kaayaqté-kaayaqte anó-kayukagaraq kaayaqté-
kaayaqte maéwae kéo-kakogaraq yeráwáqá máqtemma Áánûqtuni aúbáq yipaq
agéta nunamummá tirááe. Áánûqtuma wení náápaan-abiqtataraq máitata
wekáq maará téta tirááe:
"áraimma waíno. Áánûqtun áwîqa múte yaúyoro."
5 mikáké Áánûqtuni náápaan-abiqtatarake móra-aikoma tiráiye:
"máqtemma Áánûqtuni mayaí-wáyúkáo, Áánûqtun áwîqa múte yaúyoro.
máqtemma mi-káyúkámá yíwîkaraq íma yíwîqa máe-kayukagaraq keráwáré.
Áánûqtun áwîqa múte yaúyoro."
téna tiráiye.

tipi-típigoni áráaqa Îtuma aaraukárîq wáiye.

6 ánibo kemá Yóáane ítaraunana taíbaq-aikoma non-iyaa áara téta wíyôn-
aagaraq kétitata maará téta tirááe:
"Áánûqtun áwîqa múte yaúyoro.

uyátárai-nakoma ketáái Áánûqtu máqten-akoqnaagaraq áaimma átáma yabi ínéna
kéiye.
7 ketáámá íráqô-tiyaqa maréqtaa timuqá máráanatao.
tipi-típi-araakoma Îtuma wení aaraukárîq í-yátááqá kéipoaqtaa wení tágama-
yataakaq aónaaro.
ketáámá wenánáakaa yokaa uráananataa
8 Áánûqtu keqtáámá áwáarara karáina-waayan-unakaqtoma umátikaniqtaae."
téta tirááe. maamirán-únákáqtómá Áánûqtuni aokaq-wáyúkámá kúberewaone
yeqtí kateko-yátááqá uráaqtababoata kéguberaae.
9 ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma ketê i-wáígómá timá tímikaiye: "maamin-
áímmá aúbama agayaao. tipi-típi-araakoni aaraukáq-ááwáqtábá yááyaa-
kayukama yimuqá kémaraae." téna timá tímikaiye.
10 wekáq nunamummá timákanaae téq kemá wanaítaupi tipaq aguráune.
miráimanibo wemá timá tímikaiye: "íma miráráá uwo. Áánûqtukaq wenamáa
nunamummá tiyo. egáráq enábâqawaaraayuma Îtuqtaba itáíq-itaiq oníkáá umá
kegáráq paá Áánûqtuni mayaí-náqá máune. ketáá máqtemma árain-aimma
Îtuma tiráátiqtaa mayéqtaraa mórabi kéunatae." téna tiráiye.
maamin-áímmá Îtuma tiráátirain-aimma Áánûqtuni amuné-wáyúkámá
tiráan-aikaraq Aábike mimórámá mi-kááyáq-áímmá pááq urááye.

móra-nakoma waayán-ótígóní ámûraaq máqe-uraiye.

11 kemá Yóáane aónáúnana oqtamá íyénikaa umá Áánûqtuni márûpi
aónaraune. mibáq waayán-ótímá móra-nakoma ámûraaq máqe-uraiye.
ámûraaq mái-nakoma itáíq-itaiq umá yáqtorai-nakoe árai-nakoe weqtábá tirááe.
arupúkaraq kéyainena arupú-aaiqtaba ááiqa kéiye.
12 wenaúrakoma íráráá kégaitana wení aqnókáqá netuqyaa-náápáá-kámóqá
wáqe-uraiye. móra-awiqa aneqá agamakáimma móra-nakoma wanáaimma
kanaaráq íma kéitaiye. wenamáa wenáaimma kéitaiye.
13 wení unáákáqtôma naaegómá yawááq uráitata áwîqa yamá ámikaamma
maará téta tirááe: "Áánûqtuni watáae." téta tirááe.
14 Áánûqtuni márûpake ááiq-i-wayukama yeráwáqtí waayán-ótígóní ámûraaq
máeta yeráwáqtí yineqá waayán-únákátó umátoreta min-nákóní anaaé
waqméta urááe.
15 áqnáabaq yeráwáqtí anómma wi-nákóní óyaupike áama ôriq umá naimmá
tokóru-yakaaa-puma yayaitana minnánapo Îtuqtaba íma ítáan-araukaqa
yíkaminiye. ánibo wemá akoqnáá-yatanapo aarawaamá yabíkéna wemá
wenamáárîq ánná-aramma yatâmma anommá kaqmá yayáinana miráráá umá
wení namuro-wáyúkámá yatamíniye. máqten-akoqnaama matáin-Aanuqtu
wení áyámma mirá umáyikaniye.
16 ánibo maamin-nákóní árûkaq kúberai-unakaqtorakaraq móra-awiqa maará
téna wáqe-uraiye: "yabíkáa-kayukati yabíkái-nakoe. uyátárâa-kayukati uyátárai-
nakoe." téna agatáiye.
17-18 ánibo kemá Yóáane aónaraunana mórama Áánûqtunopake kaqtó-nakoma
aaqá kaipí itó éna anókaq ááyama yanaa arabé uréire o-númámá timá
yímikaiye:
"yayorupamá Áánûqtuni anón-aawakaq áíkuyoro.

anómma yabíkáa-kayukati yúgaraq ááiq-i-wayukati kawáá-wáyúkátí yúgaraq yama naaro.
akoqnáá-wayukati yúgaraq oótigoni yúgaraq oóti ámûraaq máe-kayukati yúgaraq naaro.
máqtemma yíwîkaraq-wayukama íma yíwîqa máe-wayukagaraq mayaí-wáyúkámá ápéqa mayáa-kayukama ápéqa ímayaa-kayukagaraq yeqtí yúma yama naaro.”
téna anókaq ááyama timá yímikaiye.

19 miráita kemá aónaraunana min-ábááq-wákómá maa-márábí anómma yabíkáa-kayukagaraq yeqtí ááiq-i-wayukagaraq máqtemma yama áíkuteta oótigoni ámûraaq máqe-urai-nakomma wení ááiq-i-wayukagaraq ááiqa ínéta yokaa urááe.
20 miráimanibo abááq-wákógáráq kaaqaari-ámúné-nákótê anón-awaameqa abááq-wákóní aúbáq tarôq urái-nakoma ánnáma umáyíkaraiye. anón-awaameqa máqte-kayukama abááq-wákóní awaaméq-áúbámá matáa-kayukama wení amakókáq nunamummá tiráa-kayukama wé makákáiye. yenákámá íbukaabo yúwaraikaraq nokaayúnóbáqá iyaabótukaae. mi-nókááyúmmá iragáráq uwaa-áítókáráq kégaiye.
21 miráitana anó-naqa oótigoni ámûraaq máqe-urai-nakoma tokóru-yamma wenóyaupike yayaitana minnánapo tébakaq-wayukama yíkamitata pukááe. maami-káyúkátí yúgoni amaqá máqte-numagoma nétáá-nétáá umá namá ógikaae.

20

Tááqtaama taíganin-auqa (1,000 karitimaatima) ánnáma uráiye.

1 kemá Yóáane aónaraunana mórama Áánûqtuni márûpake kaqtó-nakoma kukáiye. ánibo min-nákóní ayáápimma akoqnáá ánnáma (téini) matoréna abeyúmmá íma wáin-aitanobaq kíma matokáiye.
2 miráitana naayó-kúmúrókómá áwîqa Tááqtaama min-nákómá yáqtokena akoqnáá-annarake atáá-uyakaitana taíganin-auqa (1,000-karitimaatima) anó-kumurokoma miráuma máqe-uraiye.
3 ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma wemmá yaúma abeyúmmá íma wáin-aitanobaq iyaabótuwena yawááq umá aráápatukaiye. miráuma Tááqtaama móragaraq kaaqaari-áímmá waayúkama íma timá yímikaiye. miráinata taíganin-auqa (1,000-karitimaatima) maínata anaaékaq pááqya-kanaama ayúwáiyana uréire íniye.
4 ánibo kemá aónaraunana yaímma náápaan-abiqtataraq yainaí-wáyúkámá Áánûqtu aúyáq yíkái-kayukama maraq máqe-uraae. miráita yaímma-wayukama Îtuqtaba Áánûqtuni watáayabagaraq tiráápoata yetiqnómá arákáawaq yeqtí yirun-íyápómá aónaraune. mi-káyúkámá abááq-wákókárábi wení amakókáq nunamummá ítéta wení awaaméq-áúbámá yúwáayakarabi iyáákaqa íma matáápoata pukáápike aúwaraimma mayéta Îtu Káríqtogaraq taíganin-auqa (1,000-karitimaatima) yabíkááe.
5 ánibo tébakaq pukáa-kayukama íma yú waráamanibo taíganin-auqa (1,000-karitimaatima) yáwítata aúwaraimma matááe. mi-kánáárâq áqnáabariq umá pukáapike itó-i-kanaae.
6 mi-káyúkámá pukáapikemma áqnáabariq umá itó-uraiya-kayukama yimuqá kémareta aokarîq umá mááe. anaaékaqa mórama puí-yátáákóní akoqnááma

aménáápáqá íma mánomanibo Áánûqtugaraq Îtugaraq yenákátí anó-monoq-wayukama maéta yeráwáqá Îtugaraq taíganin-auqa (1,000-karitimaatima) yabi ínoe.

Tááqtaama tái-meyamma matáiye.

7 anaaékaqa taíganin-auqa (1,000-karitimaatima) ánatainana Tááqtaama ánnáma ayútuwena

8 máqten-ayapaq-marabaq waayúkama áíqma yorupa ínata ááiqa yokaa ínoe. yorupa-káyúkámá anómma yabíkái-naqa áwîqa Agóga wení waátá-marukoni waayúkaraa mánoe. mi-márúkón áwîqa Méígogae. Tááqtaani ááiq-i-wayukama únókóní kegébaraa umá taígani mánoe.

9 miráinata yeráwáqá máqte-marabaq araaraa kéeta Áánûqtuni waayúkati káimma Áánûqtu ákáin-ano-maruqtabagaraq yeráwáqá yáuturaae. miráimanibo Áánûqtuni márûpake iragómá kukéna maamin-ááíq-í-wáyúkámmá kamá ánataraae.

10 ánibo Tááqtaama maami-káyúkámá kaaqaari-áímmá timá yímikaitana Tááqtaamma Áánûqtuma yáuma nokaayúnóbáq iragógáráq uwaa-áítógómá kéi-nokaayunobaq iyaabótukaiye. mibáq abááq-wákáráq kaaqaari-ámúné-nákáráqá mááyakaq Tááqtaama kúmitata yeráwáqá kaumotá umá wágááwabi nokáámma yíqa ôriq umá maqtúq-matuq kéinata mánoe.

anómma yainaí-kánáámá abarokáq uráiye.

11 kemá Yóáane aónaraunana anómma waayán-ábíqtátámá wáqe-uraiye. min-nákómá mikáq máqe-uraitana wenôpake maragáráq aabayákáráq ikatíq éta aúyoreqeta urááe. yeqtimáákaq íma wáqe-uraiye.

12 ánibo pukáa-kayukama yíwîqa wái-kayukagaraq yíwîqa íma wái-kayukagaraq abíqtátágóní aúbáq itó-uraawaq aónaraune. káqon-auba-wannaama matúq-matuq í-áwíkáráq agátataae. mi-kánnáábí káonena pukáa-kayukama nôrawabi uráa-qtataakomma yeráwáqá yainániye. aúba-wannaama áqa agátataae.

13 máqtemma únópí pukáamma únókómá yeráwáqá yauwéqma yukáiye. áítanobaqa pukuráa-kayukama yeráwákáráq yauwéqma yiréta máqtemma nôrawabi uráa-qtataaqtaba yáíkaiye.

14 miráitana áítayamma yéta puí-yátáákáráq yáuma nokaayúnóbáqá iramá uwaa-áítógáráq kékainobaq iyaabótukaiye. minnáma anaaékaq yauwéqma kaayaq táoriq umá pukáa-kanaae.

15 ánibo aamá yaínái-nakoma matúq-matuq umá mái-wannaabimma aónaimma móra-waigoni áwîqa íma wáqe-uraitana wemmá yáuma nokaayúnóbáq irá kégainobaq iyaabótukaiye.

21

aúge-maragaraq wíyôkaraq

1 kemá Yóáane aónaraunama aúge-maragaraq wíyôkaraq wáqe-uraiye. áqnáabaq-maragaraq aabayákáráq yáwítana únómmá ókaraq íma wáqe-uraiye.

2 miráita aokaq-márúqá aónaraunama mi-márúkóní áwîqa aúge-Yerutaare wáqe-uraiye. Áánûqtuni márûpake kukéna aaragómá waamá mayánéna iníkáá umá wenaneqá matawékaraq kétagaiye.

3 ánibo ítaraunana náápaan-abiqtatarake móra-aimma maará téna anókaq ááyama tiráiye: “aónaaro. íbêqa Áánûqtuni amááqa waayúkabi wáiye. wemá

yetê mániye. yeráwáqá wení aarawaamá maíyana Áánûqtuma wenamáárîq yeráwáqtí aúkáapimma mániye.

4 miráinata Áánûqtuma wenamáárîq yeráwáqtí máqte-yiqnuma mamá kokoq umáyikaneta naayó-qtátááqá yáuraipoata ókaraq ípuyeta ókaraq yoaa núnu íéta ókaraq ibiqá íma yaréta ókaraq yú-yiqa íma íniye." téna min-áíkómá tiráiye.

5 ánibo anó-naapaan-abiqtataraq mái-nakoma maará téna tiráiye: "aónaaro. máqte-qtataaqa aúgemma tarôq kéune." téna ókaraq tiráiye: "maamin-áímmá wannaabí agayaao. máqte-kayukama maamin-áímmá mayaíyana akoqnáá umáyikaniye. árain-aimiye." téna tiráiye.

6 ánibo wemá óqa maará téna timá tímikaiye: "maami-qtátááqá abarokáq umá kánataiye. máqte-qtataaqtaba kemá kenamáárîq áqnáabariq éq aqtórákáráq máune. náawanabi nonáá ákáinama watúq-watuq umá wái-poqnopike paá aménúne.

7 ánibo móra-nakoma ááiqa umá uyátainikaa umá ketáama waraínna-nakoma maami-qtátááqá wemá mayániye. kemá wení Áánûqtu máenana wemá ketáanima mániye.

8 ánibo yaímma-wayukama náayuwabi yáaqa kéikateta itáíq-itaiq umá íyáqtoraa-kayukama táí-aaimma tarôq íya-kayukagaraq yíkamma utaí-wáyúkágáráq kumari-yátáákáráq íya-kayukagaraq iraaq-wáyúkágáráq awéqa íya-kayukagaraq kaaqaari-áímmá tiráiya-kayukagaraq máqtemma yeráwáqá nokaayunóbáqá mánoe. iramá uwaaq-áítógáráq kégai-nobaq mánoe. minnáma anaaékaq-pui-yataare.

aúge-Yerutaare.

9 ánibo mórama abapaké kaayaq-káqtó-wáyúkámá Áánûqtunopake wení táápepimma waayúkama mamá táíq í-yátáákáráq kaayaqté-kaayaqte-yataaqa anaaékaq mamá abarokáq ínéna miráitana ketôpaq Yóáanekaq iréna maará téna timá tímikaiye: "iyo. tipi-típi-araakoni aúgen-inimma mayáanikaa umá wení waayúkama yiwíráimma aráátenune." téna timá tímikaiye.

10 ánibo ketaágoma kemmá mamá akoqnáá kéitana ayáqtááq-anubaq tíwíqmena aúgemma aokaq-márúqá áwîqa Yérútáárebaq Áánûqtuni márûpake kúmîmma tiráátiraiye.

11 maamin-áúgé-márúpímmá Áánûqtuni tágama-yataakoma íráqôn-oqtakoma áwáarara kainíkáá umá tágaraiye.

12 ánibo maami-márúqá anómma ayáqtáá-kuruma wáitana mi-kúrúgómá títaupake kaayaq-óqtámá wáqe-uraiye. miráitana títaupake kaayaq-káqtó-wáyúkámá Áánûqtunopake móra-mora umá máqten-oqtaraqa máqe-uraawana títaupake kaayaq-Ítíráááó-ánná-wáyúkátí yíwîqa móra-mora umá máqten-oqtaraqa wáqe-uraiye.

13 maami-márúkóní kururáqá aabaúmá utain-áúkápáq kaumo-óqtámá wáitana aabaúmá kubéráipaqa kaumo-óqtámá wáitana téba-teba-aukapaqa miráuma kaumo-óqtámá wáqe-uraiye.

14 ánibo maami-márúkómá títaupake kaayaqá anón-oqta-karaaqa aménáápáqá wáitana min-óqtákáqá móra-mora umá títaupake kayaaqá tipi-típi-araakoni timáyíkaraa-kayukati yíwîqa wáqe-uraiye.

15 ánibo mi-káqtó-nákómá aamá kétima-timena ayáápimma maami-ánó-márúqá oqtagáráq kurugáráq maqmá aónanimma áwáarara kai-tátámá ma-toréna máqe-uraiye.

16 maami-márúqá máqten-aukapaqa móraiq umá yáumatamma wáqe-uraiye.
Áánûqtuni kaqtó-nakoma maami-márúqá maqmá aónaraimma ayáqtááqa nékaq
anó-maruqa (2,415 km) wáqe-uraiye. kokupaqá móraiq umá (2,415 km) wáqe-
uraiye.
17 ánibo maami-kúrúmá yanaammô utáimma wayúkama miráoniq umá
maqmá aónaraimma ayáqtááqa (144 m) wáqe-uraiye.
18 maami-márúkóní kurumá íráqôn-oqtakake tarôq uréna kuru aúkáapimma
mi-márúqá áwáarara kégaitana nokóráá uráiye.
19 miráitana maami-kúrúgóní aménáápáqá títaupake kaayaq-íráqón-óqtákáq
anón-oqtan-awiqa pááqyan-oqtama áwáarara kégai-qtataaqa aráápamakaiye.
áqnáabaq-oqta-karaaqa mara-áyán-óqtámmá wáqe-uraiye. mamá mikáq-
óqtá-kárááqá tokôn-oqtama wáqe-uraiye. anaaékaqa awígíoq naráin-oqtakaraq
yaaénagaraq
20 abutákáráq kawaan-áígáráq eqábugaraq tubú áyáuraakaraq waayákáráq
karogarokáráq kaqma-wáyúkáákáráq múma aqtóráqá írêq-oqta-karaaqa
ikuron arakáá uráiye.
21 máqtemma títaupake kayaaq-óqtáráqá wayámmá anó-puyakaakake tarôq
uréna mi-márúkóní anón-amma áwáarara kégaitana aónama yútînikaa umá
umákaiye.
22 ánibo kemá Yóáane aónaraunama anó-monoq-namma mi-márúkáqá íma
wáqe-uraiye. ímiye. Áánûqtuma máqten-akoqnaagaraq tipi-típi-araakoma Îtute
yenamáa yenákámá anó-monoq-nakaa umá máqe-uraaye.
23 Áánûqtuni tágama-yataakoma mi-márúkáqá aakáá kamá tágékaitana
tipi-típi-araakoma mi-márúkóní ókáá kéiye. aati-aatimá tágaikaiq kéipoana
aabaúkáráq wíyôkaraqtaba íiye.
24 miráinata waayúkama máqte-marabake mi-tágámá-yátááqá aónéta
yetáaimma yabi ínoe. marabíké anómma yabíkáa-kayukama yeráwáqtí kateko-
yátááqá akoqnáá-yataakaraq méta mi-márúkáqá uyáberanoe.
25 mi-márúkáqá wágááma oqtamá íma umá áuyaranoe. ánibo aati-aatimá
mibáq kumayuqá íma aurániye.
26 miráinata máqte-kamaanima yeráwáqtí tágama-yataaqa yaagumá-yataakaraq
ma méta mi-márúkáq uyáberanoe.
27 ánibo máqtemma íma arutáinna-yataakaraq naayó-mánikónôpake-
qtataakaraq mi-márúkáq ma méta íma kanaaráq uyáberanoe. waayúkama
kaaqaari-áímmá téta Áánûqtun-aama íkéwaraa-kayukama íma kanaaráq
uyáberanomanibo mi-káyúkámá tipi-típi-araakoni aúba-wannaabi matúq-matuq í-
yíwíkáráq yetíwîqa agamakáina-wayukama kanaaráq mi-márúpáqá uyáberanoe.

22

matúq-matuq umá mái-yagaraq matúq-matuq umá mái-nomma

1-2 kemá Yóáane kaqtó-nakoma Áánûqtunopake mórama anó-nomma matúq-
matuq umá mái-nomma tiráátiraiye. maami-nókómá yóiqa aónai-yataaqa
kaapókáá uráiye. Áánûqtuyaa tipi-típi-araakoni náápaan-abiqtatarake maami-
nókómá kukéna mi-márúkóní anón-akoni aúkáapimma kukáiye. mi-márúkóní
anón-akoni aúkáapimma téba-teba-aukapaqa matúq-matuq umá mái-yama wáena
máqte-karitimaatigoni móra-mora-wiyokaqa arammá kéiyaiye. ánibo mi-tágóní
ánagoma aarawaamá mamá yeráwáqá íráqôniq uráiye.
3 mi-márúkáqá mórama Áánûqtuma íma ákáina-yataaqa íma wániye.

mi-márúkón aúkáapimma Áánûqtuyaa tipi-típi-araakoni nápaan-abiqtatama wániye. Áánûqtuni mayaí-wáyúkámá wekáq nunamummá tínoe.
4 Áánûqtun óipi yeráwáqá aónanoe. ánibo wenáwîqa yeráwáqtí yúwáayakaq agamarániye.
5 kumayuqá íma auráinana ókáráq aaqá kaíyábágáráqtábá mibáq íma íyé. ímiye. uyátárai-nakoma Áánûqtuma wení tágama-yataakoma yeqtôpaq tágayikainata yeráwáqá wetê matúq-matuq umá yabi ínoe.

Îtuma yauwéqma kumíniye.

6 ánibo Áánûqtuni kaqtó-nakoma timá tímikaiye: “áre. maan-áímmá waayúkama mayétama umáyikaniye. árain-aine. uyátárai-nakoma Áánûqtu wenaágoma wení amuné-wáyúkámá kéyimitata watáama tirááe. móra kaqtó-nakoma wenôpake timá káitana máqte-qtataaqa pááqya-kanaabi abarokáq ínîqtaba wení mayaí-wáyúkámá yiráátiraiye.” téna timá tímikaiye.
7 ánibo Îtuma téna tiráiye: “aónaaro. kemá pááqya-kanaabi keráwáqtôpaq yayamá yénúne. ánibo yeráwáqá náayuwabi maami-kánnáábí wáin-amune-aimma mayétama mi-káyúkámá yimuqá kémaraae.” téna Îtuma tiráiye.
8 Yóáane kemá marái-qtataaqa itéq aónaraune. ánatatuweqa maami-qtátááqá tiráátirai-kaqto-nakoni aítaupi tipaq atéq nunamummá wekáq áaimma átáma ténáae túnnamanibo
9 wemá timá tímikaiye: “emá íma mirá uwo. kemá etêgaraq amuné-wáyúkágáráq enábâqawaaraa-kayukagaraq maami-kánnáábí wáin-aimma kéwaraa-kayukagaraq paá mayaí-náqúne. Áánûqtuma wenamáa wekáq nunamummá tiyo.” téna
10 ánibo ókaraq timá tímikaiye: “Áánûqtuni amuné-áímmá maami-kánnáábí wáimma íma mamá áuyoqtuwaao. ímibo abarokáq ínî-kanaama waaqókárîq kéiye.
11 náayuwabi táí-yaaimma tárôq kéiya-yuma móragaraq paá tarôq oro. náayuwabi kumari-yááímmá tarôq kéiya-yuma móragaraq paá tarôq oro. ánibo náayuwabi íráqô-qtataariq kéiya-yuma móragaraq paá íráqô-qtataariq oro. náayuwabi aokaq kéiya-yuma móragaraq paá aokaq oro.
12 Îtuma téna tiráiye: “aónaaro. kemá pááqya-kanaabi kumónúne. kemá máqte-kayukati meyámmá maméq kumónúne. ánibo kemá yauwéqma máqte-kayukama móra-mora umá nôrawabi uráan-awaataqa yiménúne.
13 kemá máqte-qtataaqtabama áqnáabakaraq írêkaraq kemá máqte-qtaaqtabama áaikaraq aqtógáráq kemá máune.” téna Îtuma tiráiye.
14 aarawaamá yeráwáqtí kúmiq-yataaqa paábaq matawáiya-kayukama unáákáqtôma tete okáá umá yimuqá kémaraae. yeráwáqá kanaaráq matúq-matuq umá mái-yagoni arammá kéneta yeráwáqá kanaaráq maami-márúkóní oqtaráqá uyáberanoe.
15 miráimanibo kebó-yátáárîq o-káyúkámá uwaatagáá-káyúkágáráq kumari-yátáárîq o-káyúkágáráq waayúkama yíkamma pukáiya-kayukagaraq maníkókáq nunamummá tiráiya-kayukagaraq kaaqaari-áíqtábá yimuqá kémaraa-kayukagaraq kaaqaari-áímmá te-káyúkágáráq máápaq mánoe.
16 Îtuma mirá téna tiráiye: “kéma Îtuma ketí kaqtó-nakomma timákaunana maamin-áímmá maména keráwáqtôpaq kukéna itáíq-itaiq í-wáyúkámá mórabi áíkutaawana kétima-timiye. kemá Tébitin-annabiken-anure. Tébitin-annabiken

áráakogaraq kemá máune. miráuma nokáápaq-wiyoqa kamá kétagaune.” ténа Îtuma tiráiye.

17 ánibo Áánûqtuni Aokaq-Áágógáráq tipi-típi-araakoma Îtuni waayúkagaraq aaramá mayáanikaa umá yiwíkai-kayukama “yero” téta náayuwabi maamin-áímmá ítaraa-kayukagaraq “yero” téta tero.

owé. móra-nakoma nonáá ákáinana yínaqa matúq-matuq-nomma paá aménúne.

18 Áánûqtuni amuné-áímmá maami-kánnáábí ítaraa-kayukama kemá Yóáane kékén-áímmá máqtemma kétima-yimune. móra-waigoma maamin-áíkóní ámûraaq óq-aimma ténama mi-tái-méyámmá maami-kánnáábí tirái-meyamma min-nákómá mayániye.

19 ánibo móra-nakoma maami-kánnáábíké móra-aimma mamá paábaq yuwáinna-nakoma Áánûqtu téna “maami-kánnáábí tirái-maruqa íma mayéna matúq-matuq umá mái-yagoni arammá íma nániye.” téna Áánûqtu tiráiye.

20 maamin-nákómá téna “maamirái-qtataaqa áraine.” téna wemá tiráiye: “owé. kemá pááqya-kanaabi kumónúne.” téna tiráiye.

Yóáane téna “waíno. uyátáráana-nako, iyo.” téna tiráiye.

21 uyátárai-nakoma Îtuni íráqô-qtataaqa máqte-kayukate waíno. áre. miráuma waíno.